COMMENTARIA IN QVATVOR PROPHETAS MAIORES

AVCTORE

R.P. CORNELIO CORNELII

A LAPIDE, E SOCIETATE IESV,

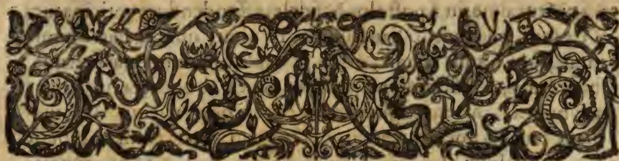
Olim in Louanienſi, nunc in Romano Collegio Sacrarum Litterarum Profeſſore.

PARISIS,

Apud SOCIETATEM MINIMAM.

M. DC XXII.

SANCTISSIMÆ TRINITATI DEO VNI ET TRINO.

IBI ô ſacroſancta Trinitas, & trina Vnitas, offero meum, imò exaſſe tuum refero reddóque tertium hoc trinúmque in Prophetas opus. A te principium, tibi deſinet. Tuus ſum ab vtero; vbi me formaſti ad imaginem & ſimilitudinem tuam. Tuus ab ortu; vbi in nomine tuo baptiſatus & renatus ſum. Tuus à primo rationis vſu; vbi te fide, ſpe & charitate, quas mihi in baptiſmo indideras, colere cœpi. Tuus ab adoleſcẽtia; vbi tuo inſtinctu, tribus Religionis votis me tibi volens lubénſq; aſtrinxi. Tuus à iuuentute; vbi ſacerdos tuo munere conſecratus, vnam trinámque Chriſti victimam, tibi quotidie ad hanc vſque diem quaſi iuge ſacrificiũ immolaui. Tuus à viro; vbi hoſce meos labores & fructus, quos mihi donaſti, tibi dicaui; omnia ſtudia, omnem doctrinam, omnem commentationem, tuæ gloriæ conſecraui, optauíque, vt omnis mea actio, omnis paſſio, totáque vita non eſſet aliud, quàm continua laus tua. Te enim decet hymnus in Sion, & tibi reddetur votum meum in Ieruſalem, imò verò tibi ſilet hymnus in Sion, vt ait Pſaltes: quia omnis laus noſtra, præ te tuáque maieſtate, merum mutúmq; eſt ſilentium. Accipe trinam tui in meis hiſce Commentariis imaginem, menti manuíq; meæ à te impreſſam. Edidi Pentateuchum, Paulum, Prophetas; puta legẽ, Euangelium (huius enim præco eſt Paulus) prophetiam. Lex te Patrem legiſlatorem repræſentat: Euangelium te Filium incarnatum: prophetia te Spiritum ſanctum, qui locutus es per Prophetas. Trimembre pariter eſt opus: Iſaias refert te, ô Pater æterne, quem vidit ſedentem in celſo & auguſto diuinitatis throno: Ieremias calamitoſiſſimus, vt ait Iſidorus Peluſiota, te ô Chriſte patientem adumbrat: Ezechiel te,

Pſal. 64. in Hebr.

ô Spiritus alme, in Apoſtolos & fideles effundendum vaticinatur. Tua ſunt, tua ſunt, ô Sanctiſſima Trinitas, quæ es Pater luminum, fons omnis triadis, origo & cauſa omnium quæ fuerunt, ſunt, erunt, & eſſe poſſunt. Tu menti meæ ab olim te reuelaſti, vt te vnum æſtimarem & quærerem, cætera omnia velut exilia, inania & fugacia flocci ducerem & faſtidirem. Talia enim ea reperit rex, mortalium Deo iudice ſapientiſſimus, qualia & pronunciauit dicens. *Vanitas vanitatum, & omnia vanitas.* Docuit me Doctor Gentium omnia arbitrari vt ſtercora, vt Chriſtum lucrifaciam. Inſonat mihi crebrò illud Pſaltis regij: *Vacate & videte quoniam ego ſum Deus: exaltabor in gentibus, & exaltabor in terra.* Quocirca aulas & auras fugio, ſilentium & ſeceſſum mihi iucundum, aliíſque non inutilem ſequor cum S. Baſilio, Gregorio, Hieronymo, cuius ſanctam Bethlehem ab eo in Palæſtina ſollicitè quæſitam, ego Romæ inueni. Olim iunior egi Martham, nunc in deuexa ætate magis Magdalenam ago & adamo, memor breuis æui, memor Dei, memor inſtantis æternitatis. Cellæ (quæ mihi fida amica, tota terra eſt charior, adeóque cælum terreſtre videtur, quale S. Bernardo viſa eſt) ſilentis & ſolius ſum incola: cellicola & muſæi ſacri aſſecla, cælicola eſſe contendo; ſanctæ contemplationis, lectionis, ſcriptionis otium, imò negotium perſequor; Deo vni & trino, eiúſque oraculis & inſpirationibus excipiendis, meditandis, celebrandis incumbo; ad Chriſti pedes ſedeo, vt ab ore eius pendulus verba vitæ hauriã, quæ deinde in alios effundam. Quid enim dignius, quid ſalubrius, quid ſapientius, quid diuinius, quàm illi vni intendere, à quo omnia, vt dicas ſapiáſque cum Pſalte: *Mihi autem adhærere Deo bonum eſt?* illi totum vacare, illi placere, illum cogitare, imitari, ſequi; illum diligere, illum ſonare more, ore & amore; illum vnum vita, lingua & corde laudare; illum manu, calamo & mente celebrare? Hoc angelorum continuum eſt opus, hic vitæ cæleſtis prægustus, hæc æternæ beatitudinis inchoatio, nimirum Deo vni & trino contemplando fruendóque inſiſtere, eíque cum Seraphinis præ ſtupore & veneratione oculos pedéſque velantibus, iugiter concinere: *Sanctus, ſanctus, ſanctus Dominus Deus ſabaoth, plena eſt omnis terra gloria eius*; atque cum Apoſtolo exclamare: *O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei!* ô ſacra Trinitas & trina vnáque deitas, quàm incomprehenſibilis, quàm inueſtigabilis es! vt in confeſſione veræ ſempiternæque deitatis, & in perſonis proprietas, & in eſſentia vnitas, & in maieſtate adoretur æqualitas. Ex te, per te, in te ſunt omnia. *Totus Pater*, ait S. Auguſtinus, *in Filio & Spiritu ſancto eſt: totus Filius in Patre & Spiritu ſancto eſt: totus quoque Spiritus ſanctus in Patre eſt & Filio.*

Eccleſ. 1. — Pſal. 45. — S. Auguſt. de Fide ad Petrum l. 1. c. 1.

nullus

nullus eorum extra quemlibet ipsorum est: quia nemo alium aut præcedit æternitate, aut excedit magnitudine, aut superat potestate. Sed Patris, & Filij & Spiritus sancti vna est diuinitas, æqualis gloria, coæterna maiestas. Tanti enim est Filio gigni, quanti Patri gignere; tam augustum Spiritui sancto spirari, quàm Patri & Filio spirare: spirando enim eandem numero accipit essentiam & maiestatem, quam habet Pater & Filius. *Te ergo vnum in sustantia, Trinitatem in personis, confitemur.* Te inuocamus, te laudamus, te adoramus, spes nostra, salus nostra, honor noster, ô beata Trinitas. Tibi laus, tibi gloria, tibi gratiarum actio, in sempiterna sæcula. Te Deum Patrem ingenitum, te Filium vnigenitum, te Spiritum sanctum paraclitum, sanctam & indiuiduam Trinitatem, toto corde & ore confitemur & benedicimus. Verùm quibus te elogiis celebrem, quibus nominibus compellem? conceptus vocésque hominum & angelorum in immensum transcendis, & caliginem habitas inaccessibilem, ideóque magis casto vt ait S. Dionysius, es veneranda silentio, quàm exili depressæ mentis celebranda eloquio. Tu numen τριπρόσωπον, Triformis relatio, Diuinitatis triangulus, Natura trigemina, Maiestas trisagia, Trias τρισμακάρεια, Tripartita hypostasis, Personarum ternio, Triumuiratus (vt ita dicam) Homousij. Quibus ideis, parabolis, similitudinibus te repræsentem? Omne nostrum simile, tuo multum est dissimile. Omne tui in terris vestigium, tantum à te distat, quantum à creatura à Creatore, vmbra à corpore, nihilum ab ente, finitum ab infinito. Si infantibus balbutire licet, adeóque congruit; si ima summis, humana diuinis componere; si nostris mentibus te per nostros conceptus, species, formas, licet admodum difformes, aliquatenus effingere; tu Tridigitus παντοκράτωρ, Deus trismegistus, Speculum trifaciale, Mens tripotens, Parelius trilustris, sol trifulgidus, Anima tricorpor, Fulmen trisulcum, Gladius triceps, Arbor trifida, Triphyllum paradisi, Ignis triflammeus, Lampas trilucens, Dioptra triquetra, Concentus, τρίφωνος, Triglyphum elegantiæ, Tricolon pulchritudinis, Trigonum alpha, Triglotton eloquentiæ, Tribrachium potentiæ; Triuium sapientiæ, Trioculus prouidentiæ, Arx τρίμβολος, Triclinium ambrosiæ, Triremis abyssi, Tripondium æternitatis, Triuertex celsitudinis, Triculmen gloriæ, Tridens creationis, Tripes substantiæ, Tristegum cælorum, Triradius lucis, Iris tricolor, Manus τριδάκτυλος, Fons τρίστομος, Frons tricornis, Hasta tricuspis, Adamas trigemmis, Funis trinodis, Licium trilix, Trimodium entis, Tristrophon essentiæ, Trimetrum latriæ, Tricoronis

S. Athan. in Symb.

De Diuin. nomin.

imperij, Tripolis vniuersi, Tricosmus magnificentiæ, ,', Trinus Iehoua, Trinum α & ω.

Tu rerum, tu principium, tu terminus idem;
Filius, æterno proles æquæua parenti;
Amborum communis amor, cæli aurea flamma
Spiritus ignipotens, implens ardoribus orbem.
Vnum numen idem tribus, & tribus vna voluntas,
Maiestas, natura eadem, tribus vna potestas.

Alius enim est Pater, alius Filius, alius Spiritus sanctus; non tamen aliud. Et vice versa, hi tres vnum sunt; non tamen vnus. Quælibet enim persona, per se vna est, ideóque vnus: sed vnum, siue vnitas essentiæ est in tribus personis, & in singulis integra. Explosus est iampridem, & in seipsum illisus sponte dissiliit Abailardi error, qui in Sanctissima Trinitate ponebat gradus personarum, contra quem sublimiter S. Bernardus, *Ille*, inquit, *dignè, pro sua possibilitate diuinam æstimat magnificentiam, qui nil in ea cogitat dispar; vbi totum est summum: nil distans; vbi totum est vnum: nil hians; vbi totum est integrum: nil denique imperfectum vel egens; vbi totum est totum. Totum nempe est Pater quod Filius & Spiritus sanctus. Totum Filius, quod & ipse & Pater & Spiritus sanctus. Totum Spiritus sanctus, quod & ipse & Pater & Filius. Et totum, vnum est totum nec superabundans in tribus, nec imminutum in singulis: nec enim verum summúmque bonum quod sunt, inter se particulariter diuidunt; quoniam nec participaliter id possident, sed hoc ipsum essentialiter sunt.* Quod admirans & profundè venerans S. Augustinus, *Soli tibi*, inquit, *ô Trinitas integrè nota es; Trinitas sancta, Trinitas supermirabilis, & superenarrabilis, & superinaccessibilis, superincomprehensibilis, superintelligibilis, superessentialis, superessentialiter exuperans omnem sensum, omnem rationem, omnem intellectum, omnem essentiam supercælestium animorum: quam neque dicere, neque cogitare, neque intelligere, neque cognoscere possibile est, etiam oculis angelorum.*

Epist. 19. Innoc. Pontif.

In Soliloq. c. 31.

Porrò licet Sanctissimæ Triadis opera, æquè ac natura, potentia, mens & voluntas sint indiuisa, tamen ob affinitatem proprietati personæ cuiusque congruentem, rectè Patri, ait D. Thomas 1. p. quæst. 45. art. 6. attribuitur omnipotentia; Filio omniscientia, quia ipse est Verbum & idea Patris; Spiritui sancto summa & immensa bonitas, quia ipse est notionalis amor Patris & Filij. Rursum, *In Patre*, inquit S. Augustinus, *est vnitas, in Filio æqualitas, in Spiritu sancto vnitatis æqualitatísque concordia. Et tria hæc vnum omnia propter Patrem, æqualia omnia propter Filium, connexa omnia propter Spiritum sanctum.* Insuper Patri ascribitur

Lib. 1. de Doctrina Christ. c. 5.

aſcribitur æternitas, Filio veritas, Spiritui ſancto charitas; Patri prouidentia, Filio ſapientia, Spiritui ſancto ordo & vnio; Patri creatio, Filio gubernatio, Spiritui ſancto conſeruatio; Patri prædeſtinatio, Filio redemptio, Spiritui ſancto ſanctificatio; Patri vocatio, Filio iuſtificatio, Spiritui ſancto glorificatio; Patri purgatio, Filio illuminatio, Spiritui ſancto perfectio; Patri præterita, Filio præſentia, Spiritui ſancto futura; Patri principium, Filio medium, Spiritui ſancto finis & terminus. Nam, vt ait S. Bernardus ſerm. 80. in Cantic. *Sanctiſſima Trinitas loca omnia continet, & quæque ſuis ordinat locis, nuſquam contenta locorum; tempora ſub ea tranſeunt, non ei: futura non expectat, præterita non recogitat, præſentia non experitur.* Sanctiſſima Trinitas enim eſt immenſitas, cui omnis locus, ſummus, medius, imus; & æternitas, cui omne tempus, præſens eſt, & coëxiſtit; ac conſequenter præteritum ei non præteritum, ſed præſens eſt; futurum ei non futurum, ſed præſens eſt. Quocirca perfecta Trinitatis cognitio, plena ſapientia & vita æterna eſt: cui proinde ſuſpirans S. Gregorius Nazianzenus in hymno ad Deum, ita canit:

O viua Trinitas, te vnum canam Monarcham,
Origo cui nec vlla eſt, verſio nec vlla.

Idem oratione 40. Sanctiſſimam Trinitatem vocat *trium infinitorum infinitam coniunctionem: Vix vnum*, inquit, *animo concepi, cùm tribus circumfulgeo. Vix tria diſtinguere incipio, cum ad vnum ſtatim ſublimis feror*, &c. *Vnum ſplendorem cerno, vtpote qui lumen vnitum diſtinguere aut dimetiri nequeam.* Nam, vt idem ait in carmine de Spiritu ſancto, in Sanctiſſima Triade eſt monas, ideóque monarchia, quæ concordiam; non polyarchia, quæ diſcordiam, lites & bella gignit. Toto ergo corde & ore celebremus triadem, adoremus monadem, benedicamus Patrem, Filium & Spiritum ſanctum, laudemus & ſuperexaltemus eum in ſæcula.

Iam verò Sanctiſſima Trinitas ſeipſam Chriſto & nobis multipliciter communicauit, & trinitatem quamdam operata eſt, ac indies operatur & communicat. *Tres ſunt*, ait S. Ioannes, *qui teſtimonium dant in cælo; Pater verbum & Spiritus ſanctus: & hi tres vnum ſunt. Et tres ſunt, qui teſtimonium dant in terra, ſpiritus, aqua & ſanguis: & hi tres vnum ſunt.* Et S. Bernardus: *Sicut in illa ſingulari diuinitate, trinitas eſt in perſonis, vnitas in ſubſtantia: ſic in iſta ſpeciali commixtione* (in Chriſto) *trinitas eſt in ſubſtantiis, in perſona vnitas. & ſicut ibi perſonæ non ſcindunt vnitatem, vnitas non minuit trinitatem: ita & hîc perſona non confundit ſubſtantias, nec*

Epiſt. 1. c. 5. v. 7.

Serm. 3. in Vigil. Nat.

substantiæ ipsæ personæ dissipant vnitatem. Summa illa Trinitas hanc nobis exhibuit trinitatem, opus mirabile, opus singulare inter omnia, & super omnia opera sua. Verbum enim, & anima, & caro, in vnam conuenere personam; & hæc tria in vnum, & hoc vnum tria, non confusione substantiæ, sed vnitate personæ. Benedicta sit ergo Sancta Trinitas, atque indiuisa vnitas, confitebimur ei, quia in Christo magnam fecit nobiscum misericordiam suam.

Creaturæ verò pendent à Sanctissima Trinitate, sicut radius à Sole. Pater enim est, ex quo omnis paternitas in cælo & in terra nominatur: Filius ex quo omnis filiatio, progenies & propagatio: Spiritus sanctus, ex quo omnis amor, omnis gratia, omnis liberalitas, omne donum. In homine autem, ait S. Bernardus, *est Trinitas creatrix, Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, ex qua cecidit creata trinitas, memoria, ratio & voluntas. Et est trinitas, in quam cecidit impotentia, cæcitas, immunditia. Est trinitas, per quam resurgit fides, spes, charitas. Quæ trimembres habent subdiuisiones. Est enim fides præceptorum, signorum, promissorum: est & spes veniæ, gratiæ & gloriæ: est & charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta.* Pari modo S. Augustinus lib. 11. de Trinitate sub finem, docet Sanctissimam Trinitatem sui imaginem expressisse in anima & tribus eius potentiis. *Hæc*, inquit, *tria, memoria, intelligentia, voluntas, quoniam non sunt tres vitæ, sed vna vita; nec tres mentes, sed vna mens; consequenter vtique nec tres substantiæ sunt, sed vna substantia. Quocirca hæc tria eo sunt vnum, quo vna vita, vna mens, vna essentia*: sicut in Deo tres personæ, sunt vna vita, vna mens, vna essentia diuina. Idem initio lib. 12. ostendit vestigium Sanctissimæ Trinitatis esse in corpore & in quolibet sensu, v.g. in visu, inquit, sunt tria, scilicet res visa, ipsa visio & animi intentio. Et cap. 5. & 20. docet in solis iustis esse perfectam Dei imaginem. *Hi enim soli*, ait, *viuunt secundùm Trinitatem interioris hominis*, quæ sita est in fide, spe & charitate. Iam sicut memoria parit intellectionem, intellectio amorem; & sicut fides parit spem, spes charitatem; ita Pater generat Filium, Filius cum Patre spirat Spiritum sanctum. Rursum, imago aut vestigium Sanctissimæ Trinitatis, ab ea impressum est Soli. nam sicut Sol spargit radios, radij calorem: ita Pater ex se spargit Filium, Filius cum Patre Spiritum sanctum. Insuper arbori. sicut enim arbor ex radice profert ramum, ramus cum radice profert fructum: sic Pater profert Filium, & per Filium ac cum Filio Spiritum sanctum. Imago est in Adamo, vti insinuat Nazianzenus orat. 39. Adam enim fuit ingenitus, quia formatus à solo Deo, qui mox ex Adamo plasmauit Euam: Adam deinde ex

Serm. 1. inter paruos.

Eua

Eua procreauit Seth. Ita Pater est ingenitus, Filius ab eo genitus, per quem & cum quo producit Spiritum sanctum. Imago est in anima, quæ eadem est in capite, collo & pectore; & ex capite per collum influit, & spiritus animales traducit in pectus: similiter enim eadem diuinitas est in Patre, Filio & Spiritu sancto, quæ ex Patre per Filium influit, & communicat se Spiritui sancto. Imago est in oculo & speculo. sicut enim idem obiectum, v. g. idem numero homo, per sui speciem est & apparet quasi triplex in tribus speculis, & in tribus oculis: ita eadem deitas est & apparet trina in tribus personis. Imago, eáque clarissima & præclarissima, est in Venerabili Eucharistia. Sicut enim idem numero Christus existit in tribus hostiis consecratis, & hostiæ realiter à se inuicem distinguuntur; cùm tamen essentiam habeant planè eandem, nimirum idem corpus Christi. ita eadem essentia diuina existit in tribus personis, quæ in ratione personæ realiter differunt, cùm essentiam habeant eandem & indiuiduam. Imago est in catena, ait S. Basilius epist. 43. ad Gregorium Nyssen. *Sicut enim, qui vnius annuli summitatem apprehendit, hoc ipso simul & alterum insertum attrahit; ita & hìc qui Spiritum trahit, Propheta inquit, per ipsum, & Filium, & Patrem, vnà simul attraxerit. Hìc enim nouè & insolitè, est coniuncta discretio* notionum & proprietatum personalium, *ac discreta coniunctio* personarum in eadem numero essentia. Imago, ait idem ibidem, est in iride. sicut tres colores faciunt in circulo cælesti iridem: ita tres personæ in deitate faciunt Triadem, puta vnum trinumque Deum. Denique Sanctissimæ Trinitatis imago est quilibet spiritus, & quodlibet corpus. In spiritu enim Trinitas est, natura, potentia, operatio: in corpore, materia, forma, proprietas. Vis amplius? Omnia in trinitate, puta in numero, pondere & mensura, creauit & ordinauit Deus. Quocirca Plato in Timæo, censuit mundum factum esse, per cubum ternarij, puta per vigintiseptem, in quo omnis harmonia & consonantia consistit. Hinc & primitus angelos trinis ordinibus distinctos, in trinis æquè hierarchiis creauit, vt in eis primam sui, puta Sanctissimæ Triadis imaginem exprimeret. Nam ter tria sunt nouem, ter nouem sunt viginti septem, qui est cubus ternarij.

Da Domine, vt in hisce tui vestigiis, ac præsertim in tui imagine, quam animæ nostræ impressisti, iugiter te intueamur; da, vt in memoria nostra, semper præsentem habeamus nostrum prototypum, Patrem æternum, vt vbique eius recordemur & memoremur. Da vt in intellectu, verbo mentis nostræ, Verbum primæuum, à quo omne verbum nostrum, cogitemus &

ſapiamus. Da vt in voluntate & amore noſtrò, Spiritum ſanctum, qui fontalis noſter eſt amor, perenniter diligamus; vt in ea ipſe quaſi in templo ſuo ſancto habitare, eámque ad omne bonum agere & impellere dignetur.

Hæc ineffabilia tua, ô ſanctiſſima Trinitas, myſteria, Prophetæ à te reuelante primi didicerunt, primi enunciarunt, primi ſcripto poſteris tradiderunt. Vidit Iſaias Deum, non tantùm quà vnum, ſed & quà trinum, viſione illa admirabili & inexplicabili, in auguſto ſolio reſidentem, ideóque pariter Seraphinos Triſagio eum ſalutantes & adorantes audiuit. Idem crebrò diſcit docétque, Patrem Filio incarnato communicaſſe Spiritum ſanctum: *Ecce,*
Cap. 42. 1. inquit, *ſeruus meus, ſuſcipiam eum; electus meus, complacuit ſibi in*
C. 48. 16. *illo anima mea: dedi Spiritum meum ſuper eum. Et nunc Dominus*
C. 61. 1. *Deus miſit me, & ſpiritus eius.* Et, *Spiritus Domini ſuper me, eò quòd vnxit Dominus me, ad annunciandum manſuetis miſit me.* Ieremias, ab eodem ſua, quæ proloqueretur oracula, accipiens, obſtupeſcens ſuam, trino ſuſpirio & lamento, Sanctiſſimæ Trinitati confi-
Cap. 1. 6. tetur infantiam: *A a a, Domine Deus, ecce neſcio loqui, quia puer ego ſum.* Idem, trina terræ obiurgatione, monet eam, vt trini
C. 22. 29. Dei ſui vocem audiat: *Terra, terra, terra, audi ſermonem Domini.* Idem, *Creabit Dominus nouum ſuper terram; femina circumdabit*
C. 31. v. 22. 33. *virum.* Et mox de Spiritu ſancto: *Dabo legem meam in viſceribus eorum, & in corde eorum ſcribam eam* (quod eſt opus Spiritus ſancti) *& ero eis in Deum, & ipſi erunt mihi in populum.* Ezechiel vidit Sanctiſſimam Trinitatem in curru gloriæ, quatuor Cherubinis ſtipatam, ſuper throno ſaphirino reſidentem, trina ſpecie, homi-
Cap. 1. 18. nis electri & ignis. *Statura quoque erat rotis & altitudo, & horribilis aſpectus, & totum corpus oculis plenum,* &c. *Spiritus enim vitæ erat in rotis.* Idem aſſiduè à Deo audit: *Fili hominis, hæc loqueris,* hæc vaticinaberis; vt repræſentet Filium Dei quaſi legatum à Patre miſſum ad homines. Spiritus ſancti verò meminit. cùm ait: *Et*
C. 11. 24. *ſpiritus leuauit me, adduxitq; in Chaldæam.* Et, *Dabo eis cor vnum,*
v. 19. C. 36. 26. *& ſpiritum nouum tribuam in viſceribus eorum,* Et, *Dabo vobis cor*
Cap. 3. *nouum, & ſpiritum nouum ponam in medio veſtri.* Daniel tribus pueris in fornace Babylonica, repræſentat Sanctiſſimam Triadem, cuius ope in igne illæſi manſerunt: quocirca eidem hymnum in-
Cap. 7. 9. ſignem concinuerunt. Idem: *Aſpiciebam,* inquit, *donec throni poſiti ſunt, & antiquus dierum ſedit, veſtimentum eius candidum quaſi nix, & capilli capitis eius quaſi lana munda. Thronus eius flamma ignis; rotæ eius, ignis accenſus. Fluuius igneus rapidúſque egrediebatur à facie eius. Millia millium miniſtrabant ei, & decies millies centena millia aſſiſtebant ei,* &c. *Et ecce cum nubibus cæli, quaſi filius hominis veniebat, & vſque ad antiquum dierum peruenit. Et dedit ei poteſtatem,*

potestatem, & honorem, & regnum: & omnes populi, tribus & linguæ ipsi seruient: potestas eius, potestas æterna, quæ non auferetur: & regnum eius, quod non corrumpetur. Horruit spiritus meus. Et rursum: *Septuaginta hebdomades abbreuiatæ sunt super populum tuum, & super vrbem sanctam, vt consummetur præuaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur iustitia sempiterna, & impleatur visio & prophetia, & vngatur Sanctus Sanctorum.* Vngens enim est Pater; vnctus, puta Christus, est Filius; vnctio & oleum est Spiritus sanctus. Tua ergo, imò de te sunt, ô Sanctissima Trinitas, hæc oracula, quibus te Prophetis reuelasti, téque per eosdem nobis depinxisti. Da, vt te in ijs cognoscamus, reuereamur, amemus, colamus. Da, vt quicumque hasce in eos commentationes lecturi sunt, ex ijs in tui amorem & venerationem accendantur. Te negant & lacerant Saraceni & Turcæ in Asia, Schismatici in Africa, Hæretici in Europa, Pagani in India. Eia Domine, tua virtute & gratia finem accipiant hæresis, schisma, mahometismus, paganismus: adueniat regnum tuum, sanctificetur nomen tuum sanctum tota Asia, Africa, Europa, India; vt totus orbis te confiteatur, te laudet, te celebret; vt omnes in idipsum vno ore paríque concentu, iugiter tibi modulemur: *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto: sicut erat in principio, & nunc, & semper, & in sæcula sæculorum. Amen.* Gloria Patri, qui nos creauit: gloria Filio, qui nos suo sanguine redemit: gloria Spiritui sancto, qui nos sua gratia sanctificauit. Gloria Patri, qui nos prædestinauit: gloria Filio, qui nos iustificauit: gloria Spiritui sancto, qui nos beabit & glorificabit. Atque hac fide & laude, mereamur te frui in cælo, & in te vitam, regnum & gloriam æternam (quæ vtique tu es) possidere, tibíque cum hierarchiis cælestium spirituum, cum myriadibus, inquam, angelorum, in omnes æternitates iubilemus: Benedictio, & claritas, & sapientia, & gratiarum actio, honor, & virtus, & fortitudo Deo nostro, vni & trino, in sæcula sæculorum. O sacra Trinitas, ô trina vnitas, ô vna immensitas, immensa charitas, chara veritas, vera suauitas, suauis felicitas, felix æternitas, Deus noster, amor & honor noster, iubilus noster, & omnia. Amen.

Cap. 9.

MVTIVS VITELLESCVS SOC. IESV PRÆPOSITVS GENERALIS.

CVM Commentarios in quatuor Prophetas Maiores, Isaiam, Ieremiam cum Threnis & Baruch, Ezechielem ac Danielem, P. Cornelij Cornelij à Lapide, Societatis nostræ Theologi, tres eiusdem Societatis Theologi, quibus id commisimus, recognouerint, & in lucem edi posse probauerint; facultatem concedimus, vt typis mandentur, si ita ijs ad quos pertinet videbitur. In quorum fidem has litteras manu nostra subscriptas, & sigillo nostro munitas dedimus Romæ 30. Maij, anno 1620.

Mutius Vitellescus.

FACVLTAS R. P. PROVINCIALIS.

CVM Serenissimorum Alberti & Isabellæ Principum Belgarum decreto, omnibus & singulis Typographis, Bibliopolis ac alijs quamcunque librariam negotiationem exercentibus, seriò firmitérque inhibeatur, ne quisquam vllos libros à nostris Patribus hactenus editos, vel in posterum edendos, intra Belgicæ fines simili vel alio characteris genere aut forma, siue in toto, siue in parte recudere, vel aliò recudendos mittere, aut alibi etiam impressos adducere, vendere & distrahere clàm seu palàm, citra iudicium ac testimonium prædictorum Patrum audeat, vel præsumat; concedo ego Antonius Sucquet Societatis Iesu per Flandro-Belgicam prouinciam Prouincialis, Martino Nutio Bibliopolæ Antuerpiẽsi facultatem excudendi Commentarium P. Cornelij Cornelij à Lapide, Soc. Iesu Theologi, in quatuor Prophetas Maiores. In quorum fidem hoc ei testimonium propria manu subscriptum dedimus, Antuerpiæ 2. Septembr. anno 1621.

Antonius Sucquet.

APPROBATIO CENSORIS.

HÆC Commentaria R. P. Cornelij Cornelij à Lapide, Soc. Iesu Theologi, in quatuor Prophetas Majores, Isaiam, Ieremiam, Ezechielem & Danielem, sunt docta ac pia, & non solùm studiosis, verùm etiam in palæstra Theologiæ versatis vtilissima. Quocirca digna iudico vt in publicum prodeant, & doctorum virorum manibus conterantur. Quod scripsi 31. August. ann. 1621.

Egbertus Spitholdius S.T.L. Canonicus & Plebanus Antuerpiensis, librorum Censor.

EFFIGIES IEREMIÆ PROPHETÆ
ex vetusto Codice Bibliot. Vaticanæ.

COMMENTARIVS IN IEREMIAM PROPHETAM.

CAPVT PRIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

*E*St hoc caput proœmium totius libri: docet enim Ieremias, quomodo à Deo ad munus prophetiæ destinatus sit, & quasi consecratus ab vtero, idque ad hoc, vt attentionem sibi conciliet. Vnde Secundò, v. 6. vocatus à Deo ad prophetandum se excusat, dicens:* Quia puer ego sum. *Cui Deus:* Ecce dedi verba mea in ore tuo: Ecce constitui te hodie super gentes, & super regna. *Tertiò, v. 11. videt virgam vigilantem, & ollam succensam, per eaque portendi exidium Iudææ per Chaldæos, audit. Denique v. 18. eum roborans Deus, ait,* Dedi te hodie in ciuitatem munitam, & in columnam ferream, & in murum æreum, *vt fortior sis regibus & principibus omnibus.*

Vers. 1. VERBA Ieremiæ filij Helciæ,
de sacerdotibus, qui fuerunt
in Anathoth, in terra Beniamin.
2. Quod factum est verbum Domini
ad eum in diebus Iosiæ filij Amon regis
Iuda, in tertiodecimo anno regni eius.
3. Et factum est in diebus Ioakim filij
Iosiæ regis Iuda, vsque ad consummationem
vndecimi anni Sedeciæ filij
Iosiæ regis Iuda, vsque ad transmigrationem
Ierusalem, in mense quinto.
4. Et factum est verbum Domini ad
me, dicens:
5. Priusquam te formarem in vtero,
noui te: & antequam exires de vulua,
sanctificaui te, & prophetam in Gentibus
dedi te.

A

Vers. 1. VERBA IEREMIÆ) Titulus libri est, sicut ille apud Isaiam cap. 1. *visio Isaiæ.* q. d. Hic liber continet verba Ieremiæ, puta verba Dei, scilicet oracula quæ locutus est Deus ad Ieremiam, quæque Ieremias audiuit à Deo. Vnde Septuag. vertunt, *verbum Dei quod factum est ad Ieremiam.* ita S. Hieron. Theodoret. & Raban. Secundò, planiùs & pleniùs, q. d. hæc sunt verba, id est prophetiæ, quas à Deo acceptas Ieremias dixit & prolocutus est ad populum. ita Chald. Lyran. & Vatabl.

FILII HELCIÆ] Clemens Alex. l. 1. Strom. S. Hieron. vel quisquis est auctor. Quæst. Hebr. in lib. 1. Paralip. Paulus Burgensis, Maldonatus & Hebræi putant Helciam hunc Ieremiæ patrem fuisse summũ pontificem, qui anno 18. Iosiæ (qui erat sextus ab eo tempore quo prophetare cœpit Ieremias) inuenit in arca librum Deuteronomij, 4. Reg. 22. 8. Hic Helcias genuit Azariam, Azarias Saraiam, Saraias Esdram, 1. Esdr. 7. 1. ita vt Ieremias fuerit proauunculus Esdræ, vt pote frater aui eius, puta Azariæ.

Helcias pater Ieremiæ fuit ne pontifex. Asserunt aliqui.

Verùm, si Helcias fuisset summus pontifex, sanè hoc non tacuisset Scriptura hic: quia hoc facit ad magnam Ieremiæ tum notitiam, tum dignitatem. Secundò, τὸ *de sacerdotibus*, planè significat eum vulgarem fuisse sacerdotem, non pontificem. Tertiò, pontifices habitabant Hierosolymę iuxta templum, teste Iosepho lib. 20. Antiq. 18. hic autem Helcias habitabat in Anathoth. vnde tempore vicis suę veniebat Hierosolymam, vt sacerdotio fungeretur. ita Chaldæus, qui addit eum fuisse vnum ex vigintiquatuor præpositis templi: ita & Sanchez in proœmio.

Negant alij, idque verius est.

Vers. 2. QVOD FACTVM EST) Est anastrophe: sic enim hæc ordinanda sunt, *verbum quod factum est.*

B

particulatim hic explicat titulum libri, scilicet τὸ *verba Ieremiæ.* est ergo hic sensus horum omnium vsque ad v. 4. q. d. Hæc *verba*, id est, hæ prophetiæ Ieremię sunt, & complectuntur omne verbum, quod à Deo factum est ad Ieremiã in Iudæa successiuè per 41. annos, scilicet à 13. Iosiæ, & deinde sub Ioakim vsque ad mensem quintum anni vndecimi Sedeciæ, quo capta est Ierusalem. Nota. Omittit Ioachaz & Ioachin, quia hi tantùm tres menses regnarunt. Aliter explicant Lyran. Hugo, Dionys. *quod*, id est quia *factum est, verbum*, &c. Sed hoc non fert sermo Latinus: alioqui ex Hebræo verti potest cum Vatablo, *secundum quod*, vel *quemadmodum factum est verbum Domini ad eum.*

IN TERTIODECIMO ANNO REGNI) Iosiæ. Nota. Ab hoc anno cœpit prophetare Ie-

remias; quia eodem anno videtur euerſa fuiſſe Niniue à Cyaxare rege Medorum, & à Nabuchodonoſore ſeniore, qui fuit pater Nabuchodonoſoris iunioris ſiue magni, euerſoris Hieroſolymę, nam non poſt, ſed ante Ieruſalem, euerſam fuiſſe Niniuem ſub Ioſia, diſertè docet S. Hieron. præfatione in Ionam, & Euſebius in chronico: idemque colligitur ex Ioſepho l. 9. Antiq. c. 11. vbi à tempore Ioathan regis Iuda, ſub quo ipſe aït Nahum prædixiſſe interitum Niniue, vſque ad eiuſdem euerſionem effluxiſſe ſcribit annos 115. Atqui 13 annus Ioſiæ eſt 115. ab anno vltimo regni Ioathã. Quare hoc anno 13 Ioſię videtur euerſa Niniue. Audi S. Hieronym. plures teſtes citãtem. *Et reuera*, inquit, *quantum ad hiſtorias tam Hebræas, quàm Græcas pertinet, & maximè Herodotum: legimus Niniuem regnante apud Hebræos Ioſia, & Aſtyage rege Medorum, fuiſſe ſubuerſam.* Conſtat autem eam ſubuerſam à Chaldæis, adiuuantibus Medis, puta à Nabuchodonoſore ſeniore, qui hoc anno 13. Ioſiæ regnare cœpit. Idem confirmat Tobias c. vlt v. 6. iuncto cum v. 10. & ſeqq. vbi dicitur, Tobiam iuniorem antequã moreretur, audiuiſſe perditionem Niniue, quam captiuauit Nabuchodonoſor, & Aſſuerus ſiue Cyaxares, vt habent Septuag. Tobias enim mortuus eſt anno ętatis 99. & puer ſex vel ſeptem annorum, cum patre in Aſſyriam abductus eſt, anno ſexto Ezechiæ. deme hos ſeptem annos à 99. habebis 92. quot ſunt à ſexto Ezechiæ ad 13. Ioſiæ. quo fit vt Tobias videatur mortuus eſſe hoc anno 13. Ioſiæ, paulò poſt euerſionem Niniue. Ieremias ergo quia hoc anno 13. Ioſiæ vidit monarchiam & ſceptrum à Niniue & Aſſyriis transferri in Babylonios, hinc vidit eodem anno virgam eorũ vigilantem, incubantemque Iudææ, & aliis Gentibus: hinc omnibus inclamat, Conſulite vobis: ecce enim *aſcendit leo de cubili ſuo, prædo Gentium ſe leuauit: egreſſus eſt de loco ſuo, vt ponat terram tuam in ſolitudinem*: cap. 4. v. 7. ita docent recentiores quidam exacti chronologi, ſed hæc alibi magis diſcutienda ſunt.

Anno 13. Ioſiæ videtur euerſa Niniue à Nabuchod. ideoq; tunc eius virgam vigilantem vidit Ieremias.

Vers. 3. VSQVE AD TRANSMIGRATIONEM) Prophetauit etiam poſt tranſmigrationem, in Ægypto, vt patet c. 44. & ſequent. Verùm plures & potiores eius prophetiæ ſunt de gentis ſuæ tranſmigratione & excidio, ideoque illi præuiæ. Hinc eis hunc titulum præfixit: præſertim quia vrbe & gente exciſis, rebuſque planè deploratis, putabat Ieremias ſe amplius nõ prophetaturum, vtpote qui prophetiæ ſuæ videret iam finem & exitum. Sed ſecùs accidit: prophetauit enim poſtmodum in Ægypto, illæque prophetiæ prioribus, quibus hunc titulum iam præfixerat, additæ ſunt. Hinc factum eſt, vt titulus hic iam antè operi præfixus, manſerit. ita Sãch.

Vers. 4. ET FACTVM EST) q. d. Fieri autem cœpit ad me verbum Domini, cœpit Dominus ad me loqui, anno 13 Ioſiæ, dicens: *Priuſquam te formarem in vtero, noui te.* *Factum enim eſt*, hic ſignificat actum inchoatum, cùm v. 3. ſignificet actũ continuatum. Rurſum *&*, capitur pro *autem*.

Vers. 5. PRIVSQVAM TE FORMAREM) Tertull. lib. de Anima c. 26. legit, *priuſquam te fingerem* ſcilicet quaſi figulus, vti ex luto finxi Adamum

A hoc enim ſignificat Hebræum יצר *iatſar*.

NOVI TE) notitia approbationis, qua præſciui & prædeſtinaui, te formare, id eſt creare hominem, atque efficere mei verbi miniſtrum & Prophetã, cognoſcere enim, ſcire aut præſcire, pro prædeſtinare aliquandò ponitur, vt Roman. 11. 2. *Non repulit Deus plebem ſuam quam præſciuit.* ita S. Chryſoſt. homilia de Ieremia tom. 1. Origen. & Chaldæus. Cenſet Maldonatus idẽ eſſe hæc tria, *noui te, ſanctificaui te, Prophetam in Gentibus dedi te.* Verùm hæc diſtinguenda eſſe, mox patebit.

Tropolog. Nota hic, magnos Sanctos à puero deſignari, & deſtinari ad magna, idque ſæpè per mira præſagia. Admiranda eſt S. Eucherij Aurelianenſis hiſtoria. Nocte quadam illius genitrix, cùm ab eccleſia expletis nocturnis hymnis domum rediſſet, proprium ingreſſa cubiculum, quieti ſe dedit: viditque in ſomnis thoro ſuo virum adſtantem miri candoris veſtibus indutum, capitis veneranda canitie ſplendidũ, oculis inſtar gemmarum coruſcantibus terribilem, ſibique dicentem: *Aue Deo dilecta, benedictum in vtero tuo ferens puerum, olim in hac vrbe à Deo electum futurum Antiſtitem.* Cui venerabilis matrona: *Obſecro te*, inquit, *vt benedictionem tuo ore mihi largiaris, priuſquam à me diſcedas. Intueor enim vultum tuum veluti angelicum.* Ait illi angelus: *Rectè quidem cernis: ego enim angelus Dei ſum, miſſus ab eo, vt benedicam proli, quæ eſt in vtero tuo. Et quia admonenti ambiguitatem non oppoſuiſti, ſed à Deo miſſum me credidiſti, iam nunc benedicam tibi & ſemini tuo ex te naſcituro.* At illa expergefacta immenſas SS. Trinitati referebat gratias, atque marito ſuo tantæ reuelationis gaudia per ordinem explicauit. Ille verò hæc audiens, timore & gaudio perfuſus, in gratiarum actione permanens, rei expectabat euentum. Natum puerum baptizauit, & de ſacra vnda ſuſcepit Ausbertus Auguſtodunenſis Epiſcopus. ita habet vita S. Eucherij 20. Februar.

Anno Domini 989. vti ex vita S. Stephani refert Baron. Geiſa primus Vngarorum dux baptizatus, cùm ſuos Vngaros ad fidem Chriſti traducere, ibique epiſcopatus fundare cogitaret, apparuit illi angelus dicens, ei naſciturum filium qui hoc perageret. Vxori quoque eius, cùm partui vicina eſſet, apparuit B. Leuita & protomartyr Stephanus, Leuitici habitus inſignib⁹ ornatus, ita eam compellans: *Confide mulier in Domino, & certa eſto, te filium parituram, cui primo huius gentis & regnum & corona debetur. Tu verò illi nomen impones meum.* Cùm autem femina nõ ſine admiratione ſciſcitaretur ab eo, quiſnam eſſet, aut quomodo vocaretur? ſic reſpondit: *Ego ſum Stephanus protomartyr, qui primus pro Chriſti nomine martyrium obiui.* His dictis diſparuit. Naſcitur itaque (vt prædictum erat) filius principi, notus Domino, ſecũdùm Prophetam, priuſquam in vtero conciperetur, & per Stephanum protomartyrem à Domino appellatus, antequam natus. Eum verò beatus & Deo dilectus Epiſcopus Adalbertus baptizauit, & nomen Stephani ei impoſitum eſt.

Cùm B. Eligius (vt habet B. Audoën. Rothomagenſis Epiſc. in vita S. Eligij apud Sur. 1. Decembr.

cembr.) Nouiomensis Episcopus matris adhuc aluo esset inclusus, vidit genitrix eius visionem miram. Videbat quasi aquilam valdè pulchram supra suum volitantem stratum, ac se tertiò inclamantem, sibique nescio quid pollicentem. Cumque ex reciproca voce euigilasset, perterrita nimis, cœpit mirari, quænam esset hæc visio. Interea venit tempus pariendi, & præ magnitudine doloris cœpit mater periclitari. Vocauerunt autem quendam religiosum presbyterum, boni testimonij virum, vt pro eadem oraret. Qui cùm venisset ad eam, quasi propheticum mox vsurpans verbum, ait ad illam: *Noli*, inquiens, *mater timere: quoniam benedictum partum tibi Dominus dignabitur largiri. Erit enim vir sanctus, ac de gente sua electus, vocabiturque magnus in Ecclesia Christi sacerdos.*

B Mater Æneæ Syluii matrona nobilis, cui Victoria nomen erat, cùm proxima esset partui, in somnis sibi visa est puerum se parere mitram in capite gestantem: quæ, vt pronæ semper in peius mentes hominum sunt, verita est, vt somnium illud puero & familiæ ignominiam portenderet: neque priùs potuit huiusmodi suspicione leuari, quàm postquam intellexit, filium suum Episcopum Tergestinum designatum. Quo nuncio omni prorsus metu liberata, immortali Deo gratias egit. Is postea fuit Pôtifex Maximus, quem Pij II. appellatione nostra vidit ætas, inquit Auentin. in vita Pij II.

Audi Marcellin. presbyt. in vita S. Svviberti Episc. VVerdensis c. 1. *Adueniente hora, qua benedictus puer Svvibertus à clarissima genitrice nasceretur, subitò totam cameram, in qua felix Berta pareret, fulgor nimius repleuit, stupentibus & mirantibus* C *cunctis, mansitque irreuerberatis radiis protensus, donec peperit filium suum: quo nato, paulatim claritas recessit. Matronæ verò illic cum obstetricibus congregatæ glorificantes Deum, vbique promulgarunt magnalia claritatis Comitissæ.*

Tempore Ethelredi regis Merciorum, nobilis quidã regali progenie ortus, ex vxore sua nomine Tecta S. Guthlacum seruum Dei progenuit. Ea verò hora, qua Dominus eũ segregauit ex vtero matris, cælesti prognostico est designatus: manus enim quasi hominis, rubri nitoris, cęlitus missa, & ad ostiũ domus extensa, ineffabili fulgore coruscare visa est. Quę signaculo crucis ostium muniens, felici præfigurauit auspicio, quòd ille ad ortũ procederet, qui D constanti perseuerantia Christi crucem in suo corpore circumferret. Hominũ autẽ multitudo nouitate miraculi stupefacta accurrẽs, inauditę visionis prodigũ, magnũ diuinæ dispensationis fore mysterium asserebat. Cumq; stupore magno, secundùm varios animi motus, opinionibus ambiguis fluctuarent, vna obstetricum de domo egrediens infantem iam natum proclamat. Natus baptizatur, & Guthlacus vocatur, quod sonat, Belli donum, vel bonum donum, iuxta idioma Anglorum. A Deo enim donatus est parentibus, vt contra oppressores eorum bella gereret, ac de illis cum victoria titulos triumphales reportaret, inquit auctor vitæ.

S. Bernardi mater grauida visa est sibi videre se gestare vtero catulum latrantem: & S. Do-

A minici mater vidit se gestare catulum, facem accensam ore gestantem.

Refert Roder. Toletan. & Vasæus in Chron. an. Domini 860. quòd mortuo Enechone Arista Nauarrę rege, regnauit Garsias eius filius, vir nõ minus integritate vitę, quàm armis pręstãs, qui vxorẽ duxit Vrracam, feminã primariam: cum qua iã grauida ac partui vicina, dũ incautius per mõtes iter faceret, inopinato hostium Arabum superueniẽtium insultu oppressus, fortiter pro fide dimicans, interiit. Accidit verò, vt digressis Barbaris, nobilis quidam, cui Gueuarra nomẽ fuisse affirmant, qui à tempore Enechonis Aristæ adhæserat regi Garsiæ, ad eum locum fortè accederet, & infantem per vulnus manum extendentem, & velut eluctantem conspicaretur. Miseratus vtriusque vicem, cæso matris vtero, eduxit infantem, ac domui suæ diligenter educauit. Quod non sine testibus factum est, vt quando res ipsa posceret, facto fides constaret. Qui transactis infantiæ & pueritiæ annis, cùm ad adolescentiam peruenisset, ætatem indole, & indolem strenuis operibus superabat, & successit in regnum regi Garsiæ æra 918.

E contrario, anno Domini 1051. ex Lamberto Scafn. narrat Baron. quòd eo an. Henricus Imp. auctus sit filio, eidemq; Henrici nomen imposuerit: sed planè magno Ecclesiæ damno hunc genitũ præuidit per visum, quæ ipsum gestabat in vtero Agnes Augusta: vidit enim se parere draconem virulentum. Quod ipsum eadem sæpè testata scribitur ab auctore vitæ S. Mathildis, qui sub idem tempus vixit. At quàm ista vera fuerint, ipsa declararunt euenta.

SANCTIFICAVI TE) selegi te mihi ex hominibus, præordinaui te, deputaui, præparaui te muneri prophetico, quod sacrum est & sanctum, idque cùm adhuc esses in matris vtero, imò ab æterno. ita Chald. & Hieron. in cap. 1. ad Galat. Abulens. q. 17. in 13. Iudic. Theodor. à Castro & Sanchez.

Addunt aliqui, *sanctificaui te*, id est ad rem magnam & eximiam selegi te. Sanctum enim, inquiunt, subinde significat magnum quid & eximium: quia sanctitas in Deo & creaturis, est dos magna & eximia. Est catachresis. Sic canit B. Virgo: *Quia fecit mihi magna qui potẽs est, & sanctum*, id est magnũ, augustum, sacrũ, *nomen eius.*

Secundò, S. August. epist. 57. *sanctificaui*, inquit id est prædestinaui te sanctificare. Augustinum sequitur Iansen. in Concord. Euang. c. 2. & Salmeron tomo 2. tract. 34. Sic Ioan. 11. v. 52. dicuntur filij Dei, qui adhuc erant infideles.

Tertiò & optimè, *antequam exires de vulua*, id est, in ipsa matris vlua te iam conceptum, sed necdum natũ, *sanctificaui*: quia vti Ioãni Baptistæ, ita & tibi, ô Ieremia, in vtero remisi peccatum originale, & infudi gratiam sanctificãtem, qua simul te constitui & consecraui in sanctum Prophetam: vnde hoc explicans subdit, *Prophetam in Gentibus de te.* Vtrumque enim significat vox sanctificare, scilicet Primò, à communi & profano segregare, Deique ministerio deputare & cõsecrare. Sic sanctificantur sacerdotes, prophetæ & reges, quasi Dei prouidentiæ & iustitiæ sacra administri. Secundò, à peccato segregare.

Ieremias fuit sanctificatus in vtero.

gare, vt purè & sanctè Deo seruiat quisque in suo gradu & vocatione, vti hîc Ieremias in vtero vocatur & sanctificatur, vt sit Propheta. Vtramque significationem complectitur Macrobius lib.3 Saturn 3. cùm ait: *Sanctum est, vel idem quod sacrum aut religiosum, vel quod incorruptum & culpæ nescium.* vide D. Thom. in 4. dist. 1. q. 1. art. 5. quęstiunc. 1. ad 1. & 3. p. q. 60. ar. 1. ad 2. Hæc expositio probatur primò, quia hoc propriè significat vox *sanctificaui*, &, *antequam exires de vulua*, id est, in ipsa vulua. *Probatur. I.* Secundò, quia alia est phrasis qua dixit, *Priusquam te formarem in vtero, noui te*: significans, ab æterno præsciui, amaui, prædestinaui te ad sanctitatem & munus propheticum: alia est hic, cùm dicit, *Antequam exires de vulua*, id est in vulua, *sanctificaui te*. *II.* hæc enim significat executionem & effectum cognitionis & prædestinationis diuinæ: q. d. In vulua reipsa propositum meum æternum executus sum, infundendo tibi iam concepto gratiam & sanctitatem, ad quam ab æterno te cognoui & prędestinaui, vt scilicet dignus & selectus mihi sis Propheta, sanctitatem eximiam in pessimos Iudæos & Gentes spirando & afflando, sicut ex tunc, id est ex vulua, prophetam in Gentibus te dedi, id est constitui. Sanctitas enim eximia, est optima præparatio & dispositio ad prædicandum, infidelibus præsertim & rebellibus, quales erant hi Iudæi: sine qua doctrina, eloquentia aliaque dona parum valuissent, & etiamnum parum valent. Tertiò, quia Ecclesiastici 49. v. 9. dicitur Ieremias, *à ventre matris consecratus Propheta*. *III.* Quomodo consecratus? non per prophetiæ, vt patet, sed per gratię sanctificátis infusionem, qua simul constituebatur Propheta, Deo specialiter ita ordināte. Illa enim verba Eccles. *IV.* hisce Dei ad Ieremiam, sunt antistropha. Quartò, quia hoc speciale priuilegium ex hoc loco tribuunt Ieremiæ S. Athanas. S. Hieron. S. Leo, Nazianz. Orig. Ambros. Petrus Damian. S. Thomas 3. p. q. 27. a. 6. vbi ad 1. addit: *Sanctificatis in vtero creditur præstitum esse, vt de cætero mortaliter non peccarent, diuina eos gratia protegente.* Idem docet S. Bernar. & communiter Patres & Scholastici, quos citat & sequitur Franc. Suarez 3. p q. 27. a 2. disp. 3. sect. 1. & Sebast. Barrad. in Lucę 1. v. 44. Videturque hic commūnis Doctorum & fidelium sensus, ita vt de eo iam dubitare non liceat, ait Anton. Fernand. visione 11. Ratio est, quia prę aliis prophetis, Ieremias vnus delectus est, qui sua sanctitate vrbem & Ecclesiam labantem sustineret, in summa rerum omnium confusione & vastitate; vnde ab vtero gratiam, constantiam & virtutes alias ad tantum prophetiæ munus necessarias accepit ex speciali priuilegio, & ad maiorem auctoritatem ei apud populum conciliandam. *Cur?* Quare minùs probabiliter S. Ildephonsus l. de Perpet. virg. B. Mariæ, ex eo quòd Ieremias c. 20. 14. diem in qua natus est, vocat maledictā, colligit eum in matris vtero non fuisse à peccato originali purgatum: quod & sentit Abulens. in c 13. Iudic. q. 17.

Simile quippiam de Asella virgine innuit S. Hieron. epist. 15. ad Marcellam: *Prætermitto, ait, quod in matris vtero benedicitur ei, antequam nascatur: quod in phiala nitentis vitri, & omni speculo* A *purioris, patri virgo traditur per quietem: quòd adhuc infantiæ inuoluta pannis, & vix annum decimum ætatis excedens, honore futuræ beatitudinis consecratur. Sit gratia omne, quod ante laborem fuit, licet Deus præscius futurorum & Ieremiam sanctificet in vtero, & Ioannem in vluo matris faciat exultare, & Paulum ante constitutionem mundi separet in Euangelium Filij sui.* Sic Mosen sanctificatum fuisse in vtero matris censuit S. Ephrem in orat. de transfigur. Christi: & Iacob Patriarcham, qui collisus in vtero supplantauit Esau, tunc fuisse iustificatū censuit S. Ambros. lib 4 de Fide cap. 4. Idem de Samsone, S. Ioseph, Iacobo fratre Domini, & alij censuerunt nonnulli, sed sine fundamento.

Moral. Nota hic ordinem, quem Deus seruat in idoneis Ecclesiæ ministris sibi cooptandis, B nimirum vt ante omnia, gratia sua eos imbuat, eosque sibi amicos & familiares efficiat. Idcirco enim, vti aduertit S. Augustin. Doctor. Gentium, seipsum describens Rom. 1. 5. ait, *Per quem accepimus gratiam & apostolatum*, gratiæ primas dedit, apostolatui secundas. *Sic enim tuba Euāgelica* (ait Nazianz. in orat. de Episcopatu Sazymorum) *aptam reddidit harmoniam, ab interiori homine optimè secundum Deum composito, conuenienter emisso Spiritu sancto.* Idcirco & Saulis prophetationem in prouerbium irrisorum abiisse ait: quoniam organum prauum ac dissolutum, decorem & harmoniam edere nequit. Meritò ergo Deus hic, ante quam pronunciaret de Ieremia illud, *Et Prophetam in Gentibus dedi te*: præmisit, *Priusquam te formarem in vtero, noui te.* Aptè autem, non prædicatorem, sed Prophetam C dixit: quia vt Propheta sine spiritu prophetiæ prophetare nequit; ita nec prædicator prædicare potest sine spiritu & gratia prædicandi. Quare S. Chrysost. hom. 19 in Matth. dans causam, quare doctores Christiani vocentur Prophetæ: quia vt Prophetæ, inquit, olim vngebantur, ita doctores Christianos vngi priùs oportet vnctione gratiæ.

Nota. Prophetiam non esse habitum permanentem, nec actu datum fuisse Ieremiæ in vtero, sed tantùm per specialem Primò, Dei ad hoc deputationem: & Secundò, sanctificationem ad hoc ordinatam: ac Tertiò, per Dei auxilium & inspirationem Ieremiæ præparatam, vt tempore oportuno prophetaret: hęc enim Ieremiæ in vtero non data, sed destinata tantum D & præparata fuit à Deo. *Ieremias Propheta ex vtero, quomodo?*

Et Prophetam in Gentibus dedi te) Primò, Origen. Cyprian. lib 1. contra Iud. 21. Greg. Nyssen. lib. contra Iudæos, Ambros. in v. 3. psal. 43. hæc intelligunt de Christo, qui Gentes vocauit ad se. Sed hic sensus allegoricus est, non litteralis.

Secundò, Victorius Martyr in Apocal c. 11. putat Ieremiam cum Elia venturum contra Antichristum, vt Gentibus prædicet: nam dum viueret, tantùm Iudæis prædicauit. *Ieremias venietne cum Elia?* Vnde & mortem eius taceri in Scriptura, quasi viuat in paradiso. Hinc & Matth. 16. 14. quidam putabant Christum esse Ieremiam: & Iosippus filius Gorion lib. 1. hist. Iudaicæ 17. Ieremias, ait, cùm arcum abscondisset, dixit: *Non sciet homo, neque cognoscetur locus, donec venero ego, & Elias Propheta,*

tunc

tunc restituemus arcam in locum suum in sancta Sanctorum Sed communis Patrum traditio est, solum Henoch. cum Elia venturum, vti dixi Ecclesiastici 44.16 & 48.10.

Respondeo ergo: *Prophetam dedi te in Gentibus*, id est Gentibus vel ad Gentes. ita Pagninus. vel, vt Hugo & Vatablus contra Gentes. Ieremias enim licet inter Iudæos ageret tamen de Ægyptijs, Babylonijs, alijsque Gentibus etiam prophetat, eisq; excidium intentat, vt patet, c. 25. & c. 27. itaque se explicat Ieremias hic v 10 ita S. Hieron. Theodoret. & Origen Addit Maldonat. *in Gētibus*, inquit, id est, vt prædicat Chaldæorum, aliarumque Gentium victoriam contra Iudæos, vti explicatur v. 15. *Quia ecce ego conuocabo omnes cognationes regnorum Aquilonis*, &c. *super vniuersas vrbes Iuda*. Denique Ieremias reipsa prophetauit *in Gentibus*, quando in Taphnis B Ægyptijs prædixit, quod vastandi essent à Chaldæis, vt patet c. 44 v. 1. & sequent.

6. Et dixi, A, a, a, Domine Deus, ecce nescio loqui, quia puer ego sum.

7. Et dixit Dominus ad me: Noli dicere: Puer sum: quoniam ad omnia, quæ mittam te, ibis: & vniuersa, quęcumque mandauero tibi, loqueris.

8. Ne timeas à facie eorum: quia tecum ego sum, vt eruam te, dicit Dominus.

9. Et misit Dominus manum suam, & tetigit os meum: & dixit Dominus ad me: Ecce dedi verba mea in ore tuo:

10. ecce constitui te hodie super Gentes, & super regna, vt euellas, & destruas, & disperdas, & dissipes, & ædifices, & plantes.

VERS. 6. ET DIXI, A, A, A) Viegas in Apocal. 9. sect. 5. n. 4. S. Trinitatis mysteriū hîc innui putat. Ter enim, inquit, dixi A, quæ balbutientis & infantis adhuc pueri vox est, propter tres personas diuinas; vt indicaret, se comparatione eius mysterij infantem esse & nesciētem adhuc articulatè loqui. Loquebatur enim cum eo SS. Trinitas, Pater dicens, *noui te*: Filius, dicens, *sanctificaui te*: Spiritus sanctus, dicens, *prophetam dedi te*. Verum hic sensus, vti symbolicus est, ita subdilior est, quàm solidior, non enim agitur hic de Trinitatis mysterio, nec ad illud promulgandum mittebatur Ieremias: deinde pro *a, a, a*, in Hebræo vnica est vox, vt iam dicam.

A, A, A] Hebr. אהה *aha*, vna vox est, & interiectio: noster interpres videtur cuique consonanti (sunt enim tres) subiecisse vocalem, sic, אהה *a ha ha*. *Aha* autem Hebræis est interiectio admirantis & dolentis, vt cum quis pusillanimis, onus impositum quasi viribus suis impar, gemens, dolens & stupens excutere nititur, sicut facit hîc Ieremias. Quare quod S. Thomas, vel potius Thomas Anglicus, per trinum A, A, A, putat notari tres defect', qui Ieremiam ineptum reddebant ad prophetandum, scilicet defectum ætatis, scientiæ & eloquentiæ, subti- A lius est, quam solidi'. De voce *aha* plura dicam Ioëlis 1.15. Septuag. pro *aha* legerunt אהיה *eiie*, vertunt enim, ὁ ὢν δέσποτα κύριε, *qui est dominator Domine*. Τὸ enim, *quies*, nomen Dei, Exodi 3. 14.

NESCIO LOQVI (id est vaticinari, inquit Chald.) QVIA PVER EGO SVM] q. d. Præ pueritia nescio loqui res tantas, & præ timore puerili non audeo apud viros & principes. Vnde. priori eius excusationi respondet Deus v. 7. *Ad omnia quæ mittam te, ibis: &*, &c. *loqueris*. id est, ire & loqui poteris. posteriori v. 8. *Ne timeas*, &c. *quia tecum ego sum* Deus enim animos æquè ac verba quælibet suppeditat: *sufficientia* enim *nostra ex Deo est*. 2. Corinth. 3. 5. q. d. Ne timeas tuam infantiam, ego te faciam virum idoneum, facundum & audacem. Videtur ergo Ieremias, ait à Castro, & ADION. Fernandius visione 11. tunc cum cœpit prophetare, fuisse 14. aut 15. annorum: talis enim est puer. Didicerat Ieremias illud Sapientis: *Puer tace & audi. Sicut enim rosa est purpura veris, sic silentium, ruborque verecundiæ, sunt purpura adolescentiæ*. *Ieremias circiter anno 15. cœpit prophetare.*

Nota. Deus elegit pueros, Danielem & Ieremiam ad prophetandum, vt certo scirent homines Deum esse, qui tam grandia per pueros loqueretur.

Tropol. quomodo detrectari vel suscipi debeat munus prędicationis, vide apud S. Gregor. p. 1. Pastor. c. 7.

Rursus discant hîc electi aut destinati à Deo ad magna, agnoscere suam ruditatem & infantiā, discant se omnibus etiam pueris postponere. ita fecit S. Bernard. qui, vt habet AVCTOR VITÆ C lib. 2. c. 4 *superbiæ fuit infensissimus hostis, cum enim facta eius & verba confirmarentur miraculis, nunquam excessit, nunquam supra se in mirabilibus ambulauit: sed de se semper humiliter sentiens, venerabilium operum non se auctorem credidit, sed ministrum: & cum esset omnium iudicio summus, suo sibi iudicio constitit infimus: soli Deo quidquid fecit ascripsit; imò se nihil boni aut velle aut posse, nisi inspirante & operante Deo, & sensit & dixit*. Idem cap. 7 eundem suos hoc docuisse tradit: *Iudicari ab humano die non multum curetis, neque vestra propria, neque aliena iudicia approbantes: sub timore Dei sic state, vt nec vos quempiam iudicantes aliquando extollamini, nec aliorum curantes iudicia excidatis in nugas, singula vero prosequentes, vos seruos inutiles reputetis*. Hac D de causa ipse singularitatem & admirationem fugiebat, ideoque cilicium quod occultè gestarat, cognitum deposuit. Sermone vero 37. in Cantic. sic ait: *Noli te, homo, comparare maioribus, noli minoribus, noli aliquibus, noli vni. Quid scis enim, ô homo si vnus ille, quem forte omnium vilissimum atque miserrimum, & tanquam omnium sceleratissimum reputas, melior te, mutatione dextera Excelsi futurus in se quidem sit, in Deo verò* (in Dei prædestinatione) *iam sit: hinc iussit Dominus te recumbere non penultimo, sed nouissimo loco, vt non tantum nemini te præponas, sed nec comparare præsumas*. *Moral. vt quis euehatur à Deo, humiliet se, fiatq; puer.*

Porro id maximè locum habet in prædicatore, cuius munus est difficillimum, *Quale* (inquit Nazianz. in APOLOGETICO) *est, multarum fidium instrumentum musicum, pluribus simul pulsibus ad harmoniam percurrere. Quot enim tot voluntates,*

quot sunt auditores, concinnabit aptè, ad reddendam Deo conuenientem harmoniam? Difficilius est quod subdit, *concionatores opifices esse superno mundo*, qui videlicet homines eo dignos, sua concionandi vi effingere debeāt. Sanè hæc homines diuinos requirunt. Hoc est quod ait Psaltes psal 67. 12. *Dominus dabit verbum euangelizantibus virtute multa.* Ab ore enim Dei procedunt verba spirantia diuinitatem.

VERS. 8. NE TIMEAS A FACIE EORVM) ne timeas eos, ad quos scilicet mittam te. dices enim: *Dominus mihi adiutor: non timebo quid faciat mihi homo*, psal. 117 6. Faciei meminit, quia pueri & simplices maximè vereri & reuereri solent vultus virorum nobilium & potentium, maiestas enim hominis, æquè ac ira & indignatio, maximè apparet in vultu.

VERS. 9. ET MISIT (extendit) DOMINVS MANVM SVAM] Nota cum S. Hieron. & Rabano, Deum misisse angelum, qui in corpore assumpto manu tangeret os Ieremiæ, & diceret: *Ecce dedi verba mea in ore tuo*: idque Primo, vt eum hoc tactu quasi consecraret Prophetam, & os aperiret ad prophetandum. Secundo, vt confidentiam & animum daret, Dominū cum eo fore, & verba eius directurum: sic ad Isaiam c. 6. mittitur Seraphim. Tertio, vt sciret Ieremias, ea quæ prædicturus erat, non sua, sed Dei esse verba in os suum immissa. Quarto, vt tactum & plagas manus humanæ non formidaret, inquit S. Hieron. & Origenes: multa enim à Iudæis passurus erat. vnde hoc tactu angelico præmunitur & corroboratur.

Angelus tetigit os Ieremiæ ob causas quatuor.

ECCE (Hebr. ראה ree, id est vide, vel attende: animum scilicet, ad ea quæ dicturus sum, applica.

VERS. 10. CONSTITVI TE HODIE, & ex nunc Prophetam te constituo. ponitur præteritum pro præsenti. SVPER GENTES, ET SVPER REGNA: tam Iudæorum, quam aliarum circumquaque nationum, VT EVELLAS] id est, vt intermineris hostibus meis, (*quos* in regionibus suis *plantaui*, id est, firmiter collocaui, & *ædificaui*, id est, prole, familia, domibus, vrbibus & opibus auxi & stabiliui, vt est cap. 45. v 4. infrà) me inde per bella & captiuitates Chaldæorum eos euulsurum, nisi resipuerint, vti factum patet c. 45. & seq. Et contra me ædificaturum rursus, & plantaturū eos quos destruxero & euulsero, si pœniteant, vti factum patet c. 42. 10. ita S. Hieron. Teodor. Raban. Lyran. Vatabl. Dionys. Carthus. & alij.

Nota, partim hic esse metaphoram ab hortulanis: sicut enim hortulanus plantat & euellit arbores; ita Deus plantat & euellit Gentes: partim hebraismum, quo verba realia per mētalia aut verbalia exponuntur. Nam Ieremias reipsa non plantauit nec euulsit Gentes. ergo *vt euellas, & destruas, & disperdas, & dissipes, & ædifices, & plantes*: idem est quod, vt has Gentes euellendas, destruendas, disperdendas & dissipandas: illas ædificandas & plantandas esse à Deo, mineris & prædicas. Vide cap. 29.

Sic Tropolog. ait S. Gregor. 3. p. Past. 35. concionator euellit ex homine regnum superbiæ, luxuriæ, &c. vt plantet regnum castitatis, humilitatis, &c. additque prius dici, *vt euellas & destruas*: deinde, *ædifices & plantes. Quia nisi*, inquit, *peruersa destrueret, ædificare vtiliter recta non posset: quia, nisi ab auditorum suorum cordibus spinas vani amoris euelleret, nimirum frustra in eis sanctæ prædicationis verba plantaret.* Doctor. ergo vt auditores vtiliter possit docere bona, debet eos prius dedocere mala. Vnde S. August. libr. 4. de Doctrina Christ. doctores Ecclesiasticos vocat rectæ fidei satores & bellatores errorum. Porro, *facilius est rudi adhuc animæ, ac instar ceræ nondum signatæ, veritates imprimere, quam conscriptis iam quasi litteris, hoc est, pestiferis opinionibus, superducere quæ vera sunt*, ait Nazianz. in Apologetico. Ad hoc ergo opus est ingenti zelo, spiritu, conatu & efficacia, ait S. Gregor. loco citato.

11. Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Quid tu vides Ieremia? Et dixi: Virgam vigilantem ego video.

12. Et dixit Dominus ad me: Bene vidisti, quia vigilabo ego super verbo meo vt faciam illud.

13. Et factum est verbum Domini secundo ad me dicens: Quid tu vides? Et dixi: Ollam succensam ego video, & faciem eius à facie Aquilonis.

14. Et dixit Dominus ad me: Ab Aquilone pandetur malum super omnes habitatores terræ.

15. Quia ecce ego conuocabo omnes cognationes regnorum Aquilonis, ait Dominus: & venient & ponent vnusquisque solium suum in introitu portarum Ierusalem, & super omnes muros eius in circuitu, & super vniuersas vrbes Iuda.

16. Et loquar iudicia mea cum eis super omnem malitiam eorum qui dereliquerunt me, & libauerunt diis alienis, & adorauerunt opus manuum suarum.

VIRGAM VIGILANTEM EGO VIDEO) Ita Aquila & Symmach. *vigilantem*, id est minantem, librantem & agitantem se, ac paratam percutere, ait Rupert. Secundo, Septuag. vertunt, *ego video baculum nuceum*: Theodotion, *ego video virgam amygdalinam*, quæ primo inter arbores euigilat, id est, sollicita est, vt suos flores emittat. ideo enim amygdalus hebr. dicitur שקד *scaked*, id est vigilans. q. d. Ramum amygdali anteuertentem alias arbores, & antelucantem in proferendis floribus ego video, hoc est, video flagellum repente occupaturum Iudæos imparatos, quod multo citius quam putatis, ô Iudæi, anteuertet timorem vestrum. ita Vatabl. Pagninus, R. Salomon, & alij. Vnde Syrus vertit, *virgam amygdali video. Et dixit mihi Dominus: Bene vidisti, quia festino ego super verbo meo, ad faciendum illud.* Et Arabicus, *vidi virgam de arboribus amygdalorum. Et dixit mihi Dominus: Quam bene vidisti, ô Ieremia! Annuit per virgam amygdali, quod sicut recens est amygdalus in viriditate sua celeriter ante omnes arbores, sic festinabit iudicium meum*, id est supplicium

VERS. 11

Virga vigilans, est amygdalina, cur?

plicium meum. Aduertit Theodor. Sicut nux vel amygdalum, amarum habet corticem, sed nucleum suauem: ita disciplina & castigatio primo molesta est: sed deinde fructum dat, suauitatem morum.

Tertio, Viegas in Apocal. c. 15. comment. 1. sect. 1. propriè *vigilantem* exponit *oculatam*, vel *oculos apertos & vigiles habentem*. Significat enim Dei prouidentiam & iustitiam, quæ tota oculata est, nec per errorem supplicium infert, sed maximo iudicio & examine verberat, vt magnitudo pœnæ magnitudinem culpę nō supere imo nec adæquet. Vnde

Significat prouidam Dei vigilantiam.

Nota. Hæc virga vigilās significat Primo, Dei potentiam & imperium: item vigilantiam ac prouidentiā. Quocirca *virga Aaronis* amygdalina quæ floruit, eique pontificatū consignauit, symbolū fuit vigilātię sacerdotalis, vt ex Cyril. & aliis dixi Numer. 17. 8 Sic Ægyptii pingebāt Deum quasi oculum baculo innixum, vt significarent eius omniscientiam & peruigilem curam, quasi pastoralem, tanquam qui omnia videat & regat quasi pastor & rex, cuius insigne est sceptrum vel virga, qua bonos pascit, malos percutit: ita Cyrill. lib. 9. contra Iulian. post initium. Sic Osirim quasi regem omnia conspicientem Ægyptii pingebant tanquam sceptrum, habens in se oculum insculptum, ait Macrob. lib 1. c. 21. & Plutarc. lib. de Iside & Osiride, vbi addunt: Phryges Deum, qui omnia moderatur, pinxisse quasi virgam sole exornatam. vnde & Græc, θεὸν ἀπὸ τοῦ θεᾶσθαι, à videndo nominant: est enim Deus, ait Homer. ἥλιος ὃς πάντ' ἐφορᾷ καὶ πάντ' ἐπακούει, *Sol qui omnia videt, & qui omnia audit.* Et multi veterum, ait Pierius lib. 33. Hieroglyph. Deum figurabant, quasi baculum stantem: quia Deus stat immobilis omnia sustinens & firmans, ait Cyrill. supra. Quanta ergo cæcitas est hominū, qui in oculis huius oculi vindicis lucidissimi, peccare audent! Nam, vt ait Plinius: *Deus totus est sensus, totus est visus, totus est auditus, totus animæ, totus animi, totus sui.* Ita ipse lib. 2. Natur. hist. c 7. Et Tertull. lib. de Trinit. Deum totum oculum dixit, qui totus totum videt & alibi, Dei oculum, ait, somni expertem, quoniam, est ipsa lux, vigilia nimirum ex ipso naturæ ordine deputata.

Deus pingitur quasi oculus baculo innixus. cur?

2. celerem Dei vltionem.

Secundo, & propriè, hæc virga vigilans significat celerem Dei vltionem. hoc est enim quod explicans hanc virgam Dominus subdit v. 12. *Bene vidisti, quia vigilabo ego super verbo meo vt faciam illud.* ita S. Hieronym. & Theodor. vnde Chald. clarè vertit, *ego video regem Chaldæorum, festinantem ad malefaciendum & percutiendum Iudæos & alias gentes* Hinc rursum ex Hebræo cum nonnullis verti potest, *ego video virgam vigilantis*, scilicet Dei. Sic Attila dicebat se esse flagellum Dei: & de rege Assyriorum ait Dominus Isa 10. 5. *Væ Assur, virga furoris mei & baculus ipse est, in manu eorum indignatio mea.* Sic Ezechiel cap 7. 10. *Ecce*, inquit, *dies, ecce venit: egressa est contritio, floruit virga* (præuisa & prædicta à Ieremia) *germinauit superbia*, &c. Hac ergo visione virgæ amygdalinæ & vigilantis, significauit Deus Ieremiæ, se cito acceleraturum pœnas & captiuitatem Babylonicam, quam Iudæis comminatus fuerat, nam anno abhinc vigesimo tertio, puta anno tertio Ioakim, Nabuchodonosor cepit Ioakim, & Danielem aliosque abduxit, anno vero abhinc quadragesimo, Ierusalem vastauit, & templum concremauit. Hęc ergo virga vigilans ostensa Ieremiæ, fuit similis ostento vel portento cometæ, qui specie virgæ aut gladij apparens, pestem, bellum & vastitatem, quasi index iræ Dei portendit hominibus.

A

Moral. Dei vindicta vigilat ad peccata.

Moraliter, discant hîc peccatores. Deum, Deique vindictam ad peccata excubare & vigilare, vt ea cito plectat & puniat, ita Balsasar sacrilegus & temulentus mox vidit manum scribentem in pariete. *Mane, thekel, phares*, quæ eadem nocte ipsi & regno exitium attulit, Daniel. 5. Ita *vigil & sanctus de cælo descendit, clamauit fortiter, & sic ait: Succidite arborem*, id est, Nabuchodonosorem superbum regno ad bestias eiicite, Daniel. 4. v. 10. & 14. Ita ad Caini parricidium vigilauit Deus, dicens: *Quid fecisti? vox sanguinis fratris tui clamat ad me terra, nunc igitur maledictus eris super terram, vagus & profugus*, &c. idque ante illi prædixerat Deus: *Si bene*, inquit, *egeris, recipies: sin autem male, statim in foribus peccatum* (pœna peccati) *aderit.* Genes 4. v. 7. 10. & 11, vide ibi dicta.

B

Idem senserunt & experti sunt Gentiles. Ita Melitenses videntes viperam inuadere manum S. Pauli dicebant: *Vtique homicida est homo hic, qui cum euaserit de mari, vltio non finit eum viuere.* Actor. 28. 4. Ita Calippus eodem pugione, quo Dionem sub amici specie interfecit, à sociis suis necatus est Ita cum Mitius Argiuus in seditione esset interemptus, ærea statua in foro, cum ederentur spectacula, incidit in percussorem Mitii, eumque occidit. Ita Bessus cum patrem necasset, diuque id scelus clam fuisset, tandem in hospitio quodam cœnaturus, nidum quendam hirundinum hasta deiecit pullosque occidit. cumque ij qui aderant rogarent, cur id fecisset? *Non*, inquit, *auditis, hirundines falsò de me vociferari & testari, me patris mei esse interfectorem?* Mirari qui intererant, hunc sermonem ad regem detulerunt, reque certis indiciis comperta, pœnas luit Bessus. Refert hæc Plutarc lib. de Sera numinis vindicta. Peccatum ergo pœnam suam secum trahit, eique colligatum est: & sic. ut carnifex reum fune ligatum tenet, ducitque ad supplicium: ita Dei vindicta peccatorem ad pœnam perurget & pertrahit.

C

D

OLLAM SVCCENSAM) id est Ierusalem à Nabuchodonosore per Nabuzardan succensam; vel, vt hebr est, sufflatam: sic enim vocatur Ierusalem Ezech. 11. 7. & 24. 3 ita S Hier Theodor Raban. Hugo, S. Thom Lyran. Dion. Alludit ad sartagines & ollas reorum & Martyrum, quales fuerunt illæ Machabæorum lib. 2. c 7 3. quas & Amos Iudæis minatur c. 4. 2. Talis fuit & taurus Phalaridis.

Vers. 13. Olla succensa quid? Resp. 1.

Secundo, melius, vt ait Hieron. Prado, potest olla accipi, vt sit idem quod virga, scilicet Dei pectus, bilem coquens & feruens, ex quo ebulliit iste furor & flatus indignationis Dei, de quo Ezech. 1. v. 4. Vnde Syrus vertit, *ollam dispositam* (constitutam super ignem) *ad coquendum video.* 11.

III. & optimè Nabuchodonosor. Tertio & optimè, Chald. Pagnin. & Vatabl. Hebr. נפוח naphuach, non quasi participium, vt significet *sufflatam*, sed quasi nomē, vertunt, ollam succensam, feruētem, ebullientem ego video, scilicet Nabuchodonosorē cum suo exercitu, ignem furoris efflantem & ebullientem contra Iudæos: hęc enim olla venit ex Aquilone, id est ex Chaldæa, vt Ierusalem, aliaque regna combureret & vastaret.

Nota Olla eandem vindictam significat & confirmat quam virga, sed grauiorem. Sic Ioseph famem quam primo vidit per spicas significari, secundo per vaccas vidit confirmari & accelerari, Genes. 41. 32.

In olla accensa videtur alludere ad focum & ignem, qui in concha vel olla, ne vento extingueretur, præferebatur regibus Chaldæorum & Persarum: illi enim ignem quasi Deum colebant: vnde reges eorum affectantes honores diuinos, ignem sibi præferri curabant. q.d. Aduentat ignis præuius, & consequenter ipse Nabuchodonosor. qui quasi ignis in vos, ô Iudæi, sæuiet, vosque comburet. ita Sanchez.

Trop. significat ollam gehenna. Tropol. Orig Rupert. & Ambros. in psal. 38. sub finem: prius Deus hîc pœnitentibus exhibet virgam correctionis, quam si nolint, impœnitentibus reseruat ollam gehennæ, vti Theodoricum regem post mortem in Vulcani ollam proiici vidit sanctus ille eremita, apud S. Gregor. 4 Dialog. 30.

& animam peccatricē. Secundo, S. Gregor. 18 Moral. 11. & lib. 33. c. 40. *Olla*, inquit, *succensa, est cor hominum carnalibus desiderijs & anxietatibus æstuans, à diabolo succensum & feruens per consensum, cum tot vndas quasi feruendo proiicit, quot nequitias desideriorum ad opera exteriora extendit.*

Et S. Thomas, *Anima*, inquit, *peccatrix dicitur olla: Primò, propter concupiscentia feruorem, Iob 41. v. 22. Feruescere faciet quasi ollam profundum mare. Secundo, propter operis carnalitatem, Michææ 3. v. 3. Ossa eorum confregerunt, & conciderunt sicut in lebete, & quasi carnem in medio ollæ. Tertiò, propter maculæ nigredinem, Nahum 2. v. 10. Facies omnium eorum sicut nigredo ollæ. Porro hæc olla succenditur igne; Primò, amoris psal. 79. v. 17. Incensa igni & suffossa ab increpatione vultus tui peribunt. Secundo, iræ & contentionis, Isaiæ 50. v. 11. Ecce vos omnes accendentes ignem accincti flammis. Tertio æternæ damnationis, Deuter. 32. v. 22. Ignis succensus est in furore meo, & ardebit vsque ad inferni nouissima.* Hucusque D. Thomas.

Et faciem eius a facie Aquilonis) Id est, ipsa olla veniebat ab Aquilone, puta à Chaldæa tendebat in Iudæam. *Facies* enim Hebræis per synecdochen idem est quod persona: hæc enim per faciem dignoscitur, rursum persona per metaphoram sumitur pro re etiam inanimi: huic enim Hebræi figuratę attribuunt os, faciem, personam, &c.

Secundo, Maldonatus per *faciem* accipit os ollæ. Hoc enim vomens flammas, è Chaldæa veniens, spectabat Iudæā. Verum prior sensus simplicior est: pari enim modo *faciem Aquilonis* vocat ipsum Aquilonem, vti explicat v. sequenti. Chaldęus explicat quid facies hæc significet, dum vertit, *& vexillum exercitus eius* A (Nabuchodonosor) *qui ducitur & venit à facie Aquilonis.*

Vers. 14. Ab Aquilone] à Babylone, quæ licet sit Orientalis, tamen respectu Ierusalem est Septemtrionalis; quia quatuor gradib' magis est æquinoctialis quam Ierusalem. ita Theodoretus, Dionysius & Vatablus. Vel potius, quia Nabuchodonosor primo Niniuen, quæ ad Aquilonem erat Chaldææ, hoc 13. anno Iosiæ obsedit & cepit, vti multi censent, inde Syriam circumiens, & Aquilonares nationes in suum exercitum cogens, per Dan, quę Aquilonaris est respectu Ierusalem, ingressus est Iudęam: sic enim se explicat Ieremias v. sequenti & c. 4. v. 6. & 15. ita Hugo, Lyran. & à Castro.

Aquilo tristia, Auster læta significat. Symbolicè, Aquilo est frigidus, asper, & læua B mundi regio: hinc læua, tristia, & diram Dei vindictam significat: Auster vero calidus est, suauis, & dextera mundi regio: hinc significat manum Dei benignam, Deique opem & fauorem. vnde Deus dedit Iudęis legem in Sina, quę ad Austrum est Iudææ, & hoc est quod dicitur Habacuc 3. v. 3. *Deus ab Austro veniet.* Aquilo ergo symbolum est mortis, mortemq; plantis affert: Auster vitæ. Frigus enim inimicum, &, vt Cardanus ait, diabolus est naturæ: vita vero in calore consistit: quocirca sol est vita vniuersi. Aquilo ergo significat tempestatem, id est calamitatem fore maximam. Nullus enim ventus tam vehemens quam Aquilo, nullus tam rapidus, tam frigidus, tam vrens. vnde Eccl. 43. v. 22. *Frigidus, ait, ventus Aquilo flauit, &* C *gelauit crystallus ab aqua: super omnem congregationem aquarum requiescet, & sicut lorica induet se aquis. Et deuorabit montes, & exuret desertum, & extinguet viride, sicut igne.*

Pandetvr] spargetur, erumpet, Chald. *venire incipiet*; hebr. est, *aperietur*, quasi hactenus clausum in antris & thesauris Dei, iam soluetur & emittetur grande malum, grandis clades & calamitas, quam Chaldęi afferent Iudęis, alijsque vicinis gentibus eas subigendo & vastando.

Alludit ad hebr. צפון *tsaphon*, id est Aquilo, q.d. absconditus. à rad צפן *tsaphan*, id est absconditus. Fama enim erat, quod propter frigus nulli essēt, aut rari Hyperborei, aut certè, quod Iudęis incogniti essent Aquilonares populi, nec D cum eis haberent commercium, inquit Forer. in Isaiæ 49. v. 12. Hinc mystycè, S. August. Aquilonem ait esse sedem diaboli & hęreticorum, prout hodie eos in Germania, Anglia, Scotia, alijsque Aquilonaribus regionibus grassari cōstat. Vnde Cantic. 4. 16. dicitur: *Surge Aquilo, & veni Auster, perfla hortum meum, & fluant aromata illius:* quem locum explicans S. August. epist. 20. ad Honoratum, *Diabolus*, ait, *& angeli eius, à luce atque feruore charitatis auersi, & nimis in superbiam inuidiamque progressi, velut glaciali duritia torpuerunt, & ideo per figuram tanquam in Aquilone ponuntur.* Hisce enim mysticè conuenit id, quod de Borea & Borealibus physicè scribit Solinus c. 20. *Damnata, ait, pars mundi, & à rerum natura in nubem æterna caliginis mersa, ipsisque prorsus Aquilonis conceptaculis rigentissima, sola terrarum non nouit vices temporum, nec de cælo aliud accipit quam hiemem*

hiemem sempiternam. Hinc consequenter, vt ibi infligatur pœna vbi commissa est culpa, & præmium detur vbi floruit virtus: symbolici docent Deum habere duo tribunalia: vnum clementiæ & felicitatis in Meridie: alterum seueritatis & vindictæ in Aquilone. De priori dicitur Cant. 1. *Vbi pascas, vbi cubes in meridie?* Hinc volens Deus piè mederi peccato Adæ, ambulabat leniter ad meridiem, Genes. 3. v. 8. Alterum esse ad Aquilonem patet, quia inde deiectus est Lucifer, qui dixerat: *Sedebo in monte testamenti, in lateribus Aquilonis*, Isaiæ 14. 13. Ibi quoque, puta à sinistris (sinistra enim pars mundi est Aquilonaris, dextra Australis) consistentibus reprobis dicet Christus in die iudicij: *Ite maledicti in ignem æternum.*

Terræ] Iudææ: de ea enim hîc agitur. Simile est c. 25. v. 9. *Ponent vnusquisque solium suum*, id est tentorium suum, vel sedem suam, *in introitu portarum*, id est ad portas, iuxta portas, *Ierusalem*, vt eam obsideant. ita S. Hieron. Raban. S. Thom. & alij. Solus Lyran. aliter explicat, sic videlicet q. d. parta victoria Chaldæi ponent solium iudicum de more in porta, vt Iudæos qui sibi restiterunt iudicent & puniant.

Vers. 16. Loqvar ivdicia mea cvm eis] scilicet Iudæis, id est obiurgabo & increpabo per Nabuchodonosorem, Sedeciam & Iudæos quasi ingratos, rebelles, fœdifragos & periuros:

Loqui iudicia, significat tria.

I. additque Ioseph l. 10. Antiq. 10. dixisse Nabuchodonosorem Sedeciæ: *Magnus Deus odio habens tuam nequitiam, nostro te subiugauit imperio*: idque patet 4. Reg 25. 6. infrà c. 4. 12. & c. 12. 1.

II. Secundò, S. Hieron. Rabanus, Hugo & Maldonatus: *loquar*, inquiunt, *iudicia*, id est, reipsa eis ostendam, me iustis de causis, scilicet ob scelera eorum, pœnas de ipsis sumere.

III. Tertiò, S Thomas, Lyran. & Dionys. *loquar*, id est decernam, & mandato meo infligam eis iudicia, id est iusta & merita supplicia. Primus sensus hoc loco simplicissimus est & verissimus.

Libavervnt] id est, vt Septuag. ἔθυον, sacrificarunt, heb. יקטרו *iekatteru*, id est suffitum incenderunt, thurificarunt. quod eòdem redit: in sacrificiis enim caro Deo incendebatur, perque ignem & fumum ascendebat ad Deum. vtque hoc significarent, thus victimis imponebant, cum eisque cremabant: thura enim Deo debentur & adolentur.

17. Tu ergo accinge lumbos tuos, & surge, & loquere ad eos omnia quæ ego præcipio tibi. Ne formides à facie eorum: nec enim timere te faciam vultum eorum.

18. Ego quippe dedi te hodie in ciuitatem munitam, & in columnam ferream, & in murum æreum, super omnem terram, regibus Iuda, principibus eius, & sacerdotibus, & populo terræ.

19. Et bellabunt aduersum te, & non præualebunt: quia ego tecum sum, ait Dominus, vt liberem te.

A Tv ergo accinge lvmbos tvos] id est, Primò, festina, expedi te. Sic dicitur Luc. 12. 35. *Sint lumbi vestri præcincti*. Secùdò, corrobora te, forti esto animo. Sic dicitur Iob 40. 2. *Accinge sicut vir lumbos tuos*. Hinc patet, minùs esse litterale & genuinum, quod vulgò censent, per accinctionem lumborum, præcipi Prophetæ & concionatori castitatis studium. Vers. 17.

Nec enim] hebr. פן *pen*, id est, *ne fortè*: sed aliquando *pen* simpliciter significat negationem, *non*, vt Prouerb. 5. 6 Isaiæ 27. 3. Idem hîc significat: vnde noster vertit *nec*.

Nec enim timere te faciam] Est hebræa miosis, & anastrophe, q. d. Faciam vt non timeas, amoliar omne periculum quod timere posses. Potest Secundò, verti ex Heb. *ne timere*

B *te faciam*, vel *ne conteram*, aut *perdam te coram illis*. q. d. Si mihi non fidas, deseram te, tradam & permittam, ait S. Hieron. te timori, imò perdā te, ob ignominiam qua afficis me Deum tuum, quòd in eius fide tibi data hæsites. Sic punit Deus Mosen hæsitantem Numer. 20. 12. & Petrum timentem ventum validum increpat dicens: *Modicæ fidei, quare dubitasti?* Matth. 14. v. 31. Ita vertunt Chald. Pagnin. & Vatabl. quin & Septuag apud S. Hieron.

Dedi te (do, constituo. Simile vidimus v. 9. & 10.) in civitatem] velut ciuitatē, columnā & murum æneum. nam propositio ל *lamed*, & ב *beth*, id est *in*, ponitur pro כ *caph*, id est *sicut*. Vnde Arabicus vertit, *& iam feci te hodie vt ciuitatem potentem* (vel fortem, vel gloriosam) *ad quam impossibilis est accessus: & sicut ferrum: & feci* Vers. 18

C *te murum æris super vniuersam terram*. Sensus est, q. d. Reddo & efficio te hodie fortissimum contra omnes aduersarios, vt sis Primò, quasi ciuitas munita, quæ se optimè propugnat: Secundò, quasi columna ferrea, quæ omnia onera sibi imposita sustinet: Tertiò, quasi murus æreus, qui bellica tormenta sine læsione fert & repellit: quique, vt ait S. Hieron. nulla violatur rubigine, nec cæsus imbribus deperit, sed vetustate fit fortior. Præco ergo Dei, & pastor bonus sit columna sustentās infirmos, Rom. 14. 1. sit murus obiiciens se periculis pro ouibus: non mutus, sed æneus sono prędicationis. Murus, qualem requirit Deus Ezech. 13. 5. *Non ascendistis ex aduerso, neque opposuistis murum pro domo Israel, vt staretis in prælio in die Domini*. Et poëta:

D *Hic murus aheneus esto*
Nil conscire sibi.

Et Seneca in Troad.

Tu præsidium Phrygibus fessis,
Tu murus eras, humerisque tuis
Stetit illa decem fulta per annos.

Ita Delrio adag. 817.

Sapienter dixit Agathon Abbas in Vitis patrum lib. 7. cap. 42. *Si habitas cum proximo, esto sicut columna lapidea: quæ si iniuriatur, non irascitur: si glorificatur, non extollitur.*

Pollicetur Deus, ait Theod. Ieremiæ non pacem, nec quietem, sed certamina & victoriam, vti Christus Apostolis Ioann. 16. 1. & sequent. hinc tanta fortitudo & libertas Ieremiæ cōtra principes & reges, scilicet ex vna hac Dei promissione: quia *ego tecum sum*. si enim Deus pro nobis,

nobis, quis contra nos? En quid facit spes in Deum, quantas habet vires! *Qui habitat in adiutorio Altissimi, in protectione Dei cæli commorabitur,* & quæ toto psal. 90. sequuntur, huc pertinent. Tales fuerunt prisci Ecclesiæ Doctores, principes & heroes.

Spei & constantia Sãctorum exempla.

Ita S. Ambrosius Deo nixus & corroboratus, Valentino Imp eiusque matri Iustinæ, perentibus templum dari Arrianis, fortiter restitit: cumque Comites & Tribuni vrgerēt, Imperatorem vti iure suo, quòd in potestate eius omnia forent, respondit Ambros. *Si Imperator à me petat quod meum est, id est fundum meum, argentum meum, non recusabo: quamquam omnia, quæ mea sunt, pauperum sunt: verùm quæ Dei sunt, imperatoriæ potestati non sunt obnoxia. Si patrimonium affectatis, inuadite: si corpus, accurrite: vultis in vincula ducere? vultis ad necem? ludus est: non ego me vallabo stipatione populorum, nec altaria tenebo, vitam deprecans, sed pro altaribus victimam me præbebo.* Inuasit eum Calligonus, Túne, inquit, me viuo, Valentinianum contemnis? ego tibi caput abscindam. Cui Ambros. *Deus permittat tibi, vt impleas quod minaris. Ego enim patiar, quod Episcopi: tu facies, quod spadones.* Vide eum epist. 32. & 33.

Ita Mathathias commemorans fortia patrum, Deo duce, facta, hortatur suos vt resistāt Antiocho regi, qui volebat Iudæos traducere ad gentilismum. *Nunc ergo, ô filij,* inquit, *æmulatores estote legis, & date animas vestras pro testamento patrum,* &c. *quia omnes qui sperant in Deum, non infirmantur. Et à verbis viri peccatoris ne timueritis: quia gloria eius, stercus & vermis est: hodie extollitur, & cras non inuenitur.* 1. Machab 2. v. 50. & 61.

Ita S. Theodorus martyr, teste Gregor. Nyss. in eius vita, cùm carnifices ei immanes cruciatus minarentur, ni fidem Christi abiuraret, in hanc vocem erupit: *Pro fidei Christianæ confessione qui vulnerat, incidat: & qui verberat, laceret: & qui cremat, flammam adijciat: & qui his verbis offenditur, linguam eximat.*

Ita S. Vincentius, teste Prudent. in eius hymno, prouocās carnifices, & lætus vadens ad rogum, ait tyranno:

Quem tu maligne mysticis
Minitaris ignem literis,
Flagrabis ipse hoc iustius:

citóque ad ignis grabatum festinans,

Hunc sponte conscendit rogum
Vir sanctus ore interrito,
Ceu iam coronæ conscius
Celsum tribunal scanderet.

Ita S. Basil. cùm ei Præses Valētis Imp. Arriani, ob fidem exitium minaretur: *Vtinam,* inquit, *hoc mihi verè accidat, vt pro veritate ex his corporis vinculis eripiar!* Vrgēte Præside, vt rem maturiùs consideraret, Basil. respondit: *Ego quidem hodie & cras idem sum: atque vtinam tu non mutes sententiam!* ita Socrat. lib. 4. c. 21.

Ieremias ergo, & iustus quiuis fortis & constans, aduersis cunctis est superior, talísque est qualem depingit. Virgil.

Ille velut pelagi rupes immota resistit.
Vt pelagi rupes magno veniente fragore,
Quæ sese multis circumlatrantibus vndis
Mole tenet, scopuli nequicquam, & spumea circùm
Saxa fremunt, laterique illisa refunditur alga.

Talis fuit S. Lucia virgo & martyr, quę nec precibus, nec minis à fide & castitate abduci potuit, sed intrepidè Paschasio Præfecto restitit, freta ope Spiritus sancti. cumq; Paschasius interrogasset: *Estne in te Spiritus sanctus?* Respondit: *Castè & piè viuentes, templum sunt Spiritus sancti.* At ille: *Iubebo te ad lupanar duci, vt te Spiritus sanctus deserat.* Cui virgo: *Si inuitam iusseris violare, castitas mihi duplicabitur ad coronam.* Quare Paschasius indignans Luciam eò trahi iussit: sed diuinitus factum est, vt firma virgo ita consisteret, vt nec bobus, nec vlla vi de loco dimoueri posset. Ergo Præfectus circum ipsam pice, resina, ac feruenti oleo perfusam, ignem accendi imperauit: sed, cùm ne flamma quidem eam læderet, multis tormentis excruciatæ guttur gladio transfigi iubet. Quo vulnere accepto, Lucia prædicēs Ecclesiæ tranquillitatem, quæ futura erat Maximiano & Diocletiano mortuis, Idibus Decembris, spiritum Deo reddidit. Meritò ergo illi accinit Ecclesia: *Columna es immobilis Lucia sponsa Christi: quia omnis plebs te exspectat, vt accipias coronam vitæ.* Et rursum: *Tanto pondere eam fixit Spiritus sanctus, vt virgo Christi immobilis permaneret.*

CAPVT SECVNDVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Est hoc caput plenum querelæ, & quasi continuum pathos. Nam Deus sponsus plebem Israel quasi sponsam increpat: quòd se relicto, adulteris, id est idolis & Idololatris, adhæreat, quasi Deus sit impotens aut negligat suos. Idem rectè aptes Christianis, qui spes non in Deo, sed homine, opibus, potentia defigunt, imò id facit omnis peccator.

Methodus concionãdi Ieremia.

Nota methodum concionandi, quam hîc seruat Ieremias. nam Primò, ostendit Dei in populum miram bonitatem, iugemque beneficentiam: Secundò, populi ingratitudinem, idololatriam & scelera: Tertiò, hortatur vt redeat ad pristinam cum Deo amicitiam, ni velit hostibus tradi, vti reipsa postmodum traditus est: nec speret in ope Ægyptiorum, quia ab iis ita tractabitur, vti patētes eius tractati sunt ab Assyriis, ad quos confugiebat. Hæc enim tria inculcare debet concionator. Loquitur autem de futura captiuitate, tanquam iam præterita, ob eius & prophetiæ huius certitudinem.

Vrget Deus Israelem sedecim argumentis.

Vrget ergo hîc Deus Israelem sedecim argumentis siue stimulis.

Primò, v. 2. obiicit, quòd reliquerit desponsationem & fœdus cum Deo initum in Sina, vbi Israel quasi sanctus & quasi primitiæ consecratus fuit Deo.

Secundò, v. 5. Quid inuenistis, ait, in me iniquitatis,

quitatis, vt vana idola sequeremini.

Tertiò, v. 6. ego vos ex Ægypto per desertum horridum deduxi in terram fertilem, cur ergo me spernitis?

Quartò, v. 10. Gentes non mutant suos duos falsos, cur tu mutas Deum verum?

Quintò, v. 11. Obstupescite, ait, cæli, quia Israel reliquit me fontem aquæ viuæ, & fodit sibi cisternas dissipatas.

Sextò, v. 14. ob idololatriam datus es flammæ, & prædæ leonibus, id est Assyriis, ergo resipisce.

Septimò, v. 20. à sæculo confregisti iugum: hinc ab vno idolo in aliud, ab vno scelere in aliud dilapsus es.

Octauò, v. 21. ego plantaui te vineam electam, quomodo facta es adulterina?

Nonò, v. 24. sicut onager ad onagram furit: ita tu ad idola.

Decimò, v. 25. idola te ad nuditatem, sitim & pauperiem deducunt.

Vndecimò, v. 27. stulte, cur ligno dicis, Pater meus es tu? quod ab hostibus non liberabit te.

Duodecimò, v. 30. Prophetas, quos misi vt te reuocarent, occidisti.

Decimotertiò, v. 32. virgo non obliuiscitur suæ fasciæ: tu obliuisceris Dei tui.

Decimoquartò, v. 33 docuisti alios malitias tuas, & infantes tuos concremasti idolo Moloch.

Decimoquintò, v. 36. quàm vilis facta es nimis!

Decimosextò, v. 37. adimam tibi omnem prosperitatem, omnesque spes tuas.

Locus mor. de peccati malitia quintuplici. Ex hisce colligas, peccatum varias continere malitias; sed maximè quinque. Prima est, quòd sit contra rectam rationem, seu dedecés naturam rationalem. vnde Seneca dicebat: *Etiamsi scirem homines ignoraturos, & Deum ignosciturum, tamen peccare nollem ob peccati turpitudinem.*

Secunda, quòd sit contra hanc vel illam virtutem in particulari. v. g. Superbia contra humilitatem, &c. virtutes autem sunt bonum, & perfectio hominis & angeli.

Tertia, quòd afficiat nos damnis temporalibus, v. g. infamia, morbo, pœna, &c.

Quarta, quòd sit offensa & malum quoddam Dei, contrarium eius honori: peccator enim relicto creatore, adhæret creaturæ, v. g. feminæ, vino, honori, eamque præfert creatori, ideóque tacitè & interpretatiuè summum suũ bonum in ea ponit: ac consequenter priuat Deum sua quasi bonitate summa & diuinitate: ita vt si Deus aliquo telo aut gladio perimi posset, non alio perimeretur, quàm peccato, vt meritò sancta quædam virgo moriens dixerit: Discedo ex hoc mundo cum hac sola incapacitate, quòd nequeam comprehendere, quomodo creatura possit deliberatè committere peccatum mortale contra suum creatorem.

Quinta, quòd priuet nos vita æterna, & addicat ignibus & pœnis sempiternis.

Axiomata septem Vnde Secundò, colligas hæc axiomata de peccati malitia.

Primum, peccatum est fons & parens omnium malorum, quæ sub sole sunt, fuerunt & erunt. Quis ex angelo fecit dæmonem & Luciferum? peccatum. Quis Adam & homines paradiso & cælo eiecit in hanc vallem miseriarũ? quis eos morti & inferno addixit? peccatum. Quis diluuium sub Noe toti orbi induxit? peccatum. Quis Pentapolim igne cælesti concremauit? peccatum.

Secundum, peccatum vnum, etiam veniale, est maius malum, quàm omnia mala pœnæ in vnum collata. illud enim est malum culpæ, hæc pœnæ: malum autem culpæ altioris est ordinis, quàm omnia mala pœnæ.

Tertium, omnia cætera mala peccato collata, mala non sunt, sed bona: manant enim ex bono & virtute iustitiæ vindicatiuæ, quæ per pœnam peccatum corrigit, & in ordinem reducit.

Quartum, peccatum est deicidium. peccatum enim est vnicum virus, vnicus pugio, quo Deus opt. max. posset è medio tolli, si quid esset, quod inexhaustum illud vitæ atque essentię pelagus è medio tollere posset. *Peccatum est deicidium.*

Quintum, fuit consentaneum magis, Dei filium hominem fieri, & tam indigna pati, quàm peccatum inultum relinqui. Quis Christum ita speciosum instar leprosi deformauit, flagellis concidit, spinis coronauit, crucifixit, occidit? peccatum. peccatum ergo est christicidium.

Sextum, etiamsi omnes angeli, boni & mali, omnisque creatura, atque adeò creator ipse, in te coniurassent, omnemque affligendi potentiam in te ex promere statuissent, nequaquam tantum tibi nocere, etiam de absoluta Dei potentia possent, quantum ipse tibi noces, dum vnum peccatum, etiam veniale tantùm, admittis. *Peccatum est christicidium.*

Septimum, peccati malitia nullo bono creato compensari potest: adeò vt ne quidem ad conuertendum totum mundum licitum sit vel vnum peccatum veniale facere. Planè vt malitia eius non modò ineffabilis, sed etiam incomprehensibilis dicenda sit.

Meritò ergo Martyres & Sancti vsque ad mortem restiterunt peccato. vide eorum dicta Heb. 12. v. 4.

Denique aurea est gnome S. August. in sententiis sentent. 159. *Vnum est summum bonum, aliud autem summum malum:* hoc est peccatum illud Deus. *Illud propter quod appetenda sunt bona cætera, ipsum autem propter seipsum: hoc propter quod declinanda sunt mala cætera, ipsum autem propter seipsum.*

Vers. 1. ET factum est verbum Domini ad me, dicens:

2. Vade, & clama in auribus Ierusalem, dicens: Hæc dicit Dominus: Recordatus sum tui, miserans adolescentiam tuam, & charitatem desponsationis tuæ, quando secuta es me in deserto, in terra, quæ non seminatur.

3. Sanctus Israel Domino, primitiæ frugum eius: omnes, qui deuorant eum, delin-

delinquunt: mala venient super eos, dicit Dominus.

VERS. 2. VADE] ex Anathoth in Ierusalem, quam hîc quasi sponsam & feminam alloquor. Porro Ierusalem vocat incolas Ierusalē, metonymicè.

RECORDATVS SVM TVI, MISERANS (cùm miseratus sum) ADOLESCENTIAM TVAM] Ita vocat primam ætatem patrum & Synagogæ, q. d. Recordor & reduco tibi in memoriam primā illam ætatem, qua ego Deus, non ob tuam pulchritudinem, sapientiam, opes, gratiam, meritum: sed mera misericordia, te pauperem & misellam, in Ægypto & deserto, in sponsam mihi assumpsi, eduxi, protexi, & instar sponsaliorum & dotis, legis, tabernaculi & sacerdotij tibi ornamenta distribui, vt mihi eam fidem seruares, quam sponsæ, maximè nouellæ & adolescentulę, seruant suis maritis. ita S. Hieron. & Theodoret. Verè dixit B. Nazianz. *Israël aeternae prouidentiae talis primitias.*

Charitas desponsationis duplex.

ET CHARITATEM DESPONSATIONIS TVÆ] Nota. *Charitas desponsationis,* potest accipi tam charitas Dei qua Synagogam sibi desponsauit. ita S. Hieron. Raban. S. Thom. Vatabl. quàm charitas Synagogæ sponsæ, quæ tot allecta beneficiis, sponso Deo in amore, obedientia & obsequio mutuo respondit, eumque deperiit ac per desertum secuta est. ita Chald. Theodor. Hugo, Lyran. Dionys. à Castro. q. d. Recordare & vide, quā vtrimque suaue fuit ac dulce primum connubium nostrum, quamque prior tu à primo amore recesseris. hoc refricat vt efficaciùs & pleniùs sponsam vulneret. Posteriori sensui fauet id quod sequitur: *Quando secuta es me in deserto,* & Septuag. qui vertunt, *recordatus sum dilectionis perfectionis tuæ.* sicut enim sponsę in nuptiis omni pulchritudine & ornamentis perficiunt se & comunt, vt diligantur à sponsis, ita & Synagoga Iudęorum, initio, scilicet tempore Mosis, Aaronis, Iosue, &c. fide & cultu vnius Dei ornata fuit & perfecta, vt mereretur diligi vicissim à Deo. Hinc Syrus vertit, *recordatus sum tibi gratiæ* (beneficentiæ) *pueritiæ tuæ, charitatis patientiæ tuæ, quia ambulasti post me in deserto, & in terra quæ non seminatur:* & Arabicus, *recordatus sum tibi ô Ierusalem, gratiæ adolescentiæ tuæ, & statuς tui in blanditiis, & dilexi tolerantiam tuam: quia tu secuta es me in deserto, vbi sanctificaui Israël,* &c.

VERS. 3. SANCTVS ISRAEL DOMINO. *sanctus* per gratiam & charitatem, ait Theodor. & Hugo. Secundò & meliùs, hebr. *sanctitas fuit Israël Domino,* id est, Israël fuit quasi res sancta & dicata Domino, quæ non debet pollui. Exod. 19. 6. ita S. Hieron. S. Thom. Lyran. & Vatabl. Rursum Israël fuit quasi PRIMITIÆ FRVGVM EIVS) scilicet Dei, id est, Israëlitæ fuerunt quasi primitiæ ex omnibus nationibus, Dei cultui dicatæ, sicut primitiæ frugum Deo offerabentur & dicabantur: vnde laicus qui eas comedebat, delinquebat, eratque reus mortis, Leuit. 22. 5. sic & hostes Israëlis, *qui eum,* vt pote rē quasi Deo sacram deprædātur & *deuorant,* etiamsi Dei voluntate id faciant, *delinquunt,* & *mala,* Deo vltore, *venient super eos.* ita Chald. & S. Hieronym.

A Porro cœpit Israël esse sanctus, & quasi primitiæ frugum Deo, iam inde à principio, cùm per Mosen in deserto Dei legem & cultū accepit, atque in huius rei signum iussus est primitias frugum dependere & offerre Deo. Id clare significat versio Arabica, quæ habet, *vbi* (in deserto *sanctificaui Israël & adscripsi* (vindicaui) *illum mihi, & præcepi illi vt separaret in conspectu meo initium* (primitias) *frugum suarum. Et dixi, In eos qui volunt comedere bona eorum, adducam mala.* Sensus ergo est, q. d. Israël non est populus profanus vt cęteri, sed Deo consecratus, quare qui eum lęserit aut in seruitutem redegerit, sacrilegij reus erit, & vt sacrilegus punietur à Deo. Sic Assyrios qui vastarunt decem tribus, Deus puniuit per Medos, & Chaldæos qui vastarunt

B duas tribus, puniuit & euertit per Cyrum. Hinc pro Israële orat Dauid dicens psal. 73. 2. *Memor esto congregationis tuæ, quam possedisti ab initio.*

4. Audite verbum Domini domus Iacob, & omnes cognationes domus Israël.

5. Hæc dicit Dominus: Quid inuenerunt patres vestri in me iniquitatis, quia elongauerunt à me, & ambulauerunt post vanitatem, & vani facti sunt?

6. Et non dixerunt: Vbi est Dominus, qui ascendere nos fecit de terra Ægypti: qui traduxit nos per desertum, per terrā inhabitabilem & inuiam, per terram sitis, & imaginem mortis, per terram, in

C qua non ambulauit vir, neque habitauit homo?

7. Et induxi vos in terram Carmeli, vt comederetis fructum eius, & optima illius: & ingressi contaminastis terram meam, & hereditatem meam posuistis in abominationem.

8. Sacerdotes non dixerunt: Vbi est Dominus? & tenentes legem nescierunt me, & pastores præuaricati sunt in me: & Prophetæ prophetarunt in Baal, & idola secuti sunt.

9. Propterea adhuc iudicio contendam vobiscum, ait Dominus, & cum fi-

D liis vestris disceptabo.

10. Transite ad insulas Cethim, & videte: & in Cedar mittite, & considerate vehementer: & videte si factum est huiuscemodi.

11. Si mutauit gens deos suos, & certè ipsi non sunt dij: populus verò meus mutauit gloriam suam in idolum.

AVDITE) q. d. Vos, ô Israëlitæ, constituo iudices vt iudicetis, an culpa huius diuortij sit in me, an in vobis. ita S. Chrysost. serm. 4. de prouidentia. VERS. 4.

INIQVITATIS) id est Primò, infidelitatis; Secundò, crudelitatis. q. d. Qua in re malè tractaui sponsam meam, scilicet vos, ô Iudæi. VERS. 5.

AMBV-

AMBVLAVERVNT POST VANITATEM) id est post idola, quæ quia vani & falsi sunt dij, quos Deo vero opposuistis, hinc pariter vanos & falsos effecerunt vos cultores suos, æquè ac cultum & religionem, imò superstitionem vestram. ita S. Hieronym. Chald. Theodor. Hugo, S. Thom. Lyran.

Potest tamen Secundò hîc omnis alia vanitas, quæ in quolibet est peccato, accipi: omne enim peccatum est amor rei vanæ.

ET VANI FACTI SVNT) id est similes idolis suis facti sunt, sine ratione, sine sensu, sicut imprecatur eis Dauid psal. 113. v. 8. *Similes illis* (idolis) *fiant qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis:* sic pariter quilibet peccator vanus fit & brutus, dum vanas & brutas sectatur voluptates. Peccatum, ait D. Thomas hîc, dicitur *vanitas: Primò, quia phantasticum est in eligendo, psal. 39. 5. Beatus vir, cuius est nomen Domini spes eius: & non respexit in vanitates & insanias falsas. Secundò, quia transitorium est in permanendo, psal. 77. 33. Defecerunt in vanitate dies eorum. Tertiò, quia fallax est in expectando, Eccli. 34. 1. Vana spes, & mendacium viro insensato: & somnia extollunt imprudentes. Quartò, quia infructuosum est in consequendo, vt rectè vsurpent illud Isaiæ 49. 4. In vacuum laboraui, sine causa, & vanè fortitudinem meam consumpsi.* hucusque D. Thomas.

Peccatum est vanitas quadrupliciter.

VERS. 6. ET NON DIXERVNT) q. d. Non sunt recordati Dei ductoris sui per desertum in Chanaan, à quo tot malis erepti, & tot bonis cumulati sunt.

PER TERRAM SITIS) per terram aridam, siticulosam, & quæ homines sitire facit: vnde Septuag. vertunt, *per terram sine aqua.*

ET IMAGINEM MORTIS) Theodotion, Vatabl. & Pagnin. vertũt, *vmbram mortis*, tum quia in deserto non erat germen, non fructus, nil vitale, vnde Septuag. vertunt, *infructuosam*: tum quia solitudo erat horrida, & periculis mortis, puta venenatis animalibus; scilicet scorpiis & serpentibus, plena, vt patet Deuter. 8. v. 15. ita S. Hieron. Raban. Hugo. S. Thom. Lyran. Adde Tertiò, hostes, qui in deserto hoc occurrerunt Israeli, vt eum perderent & delerent: ob hos enim desertum Hebræis fuit formidolosum, quasi vmbra mortis.

VERS 7. ET INDVXI VOS IN TERRAM CARMELI) Nota, Hebræum *carmel*, aliquando esse nomen proprium, significãs montem terræ sanctæ fertilissimum, & vini feracissimum, Iosue 19. v. 26. vbi Elias frequenter versabatur, 3. Reg. 18. v. 19. inde aliquando transferri ad similia, esseque nomen commune omnis agri fertilis & amœni. hinc *carmelus* significat fertilitatem, & omnium rerum abundantiam, siue terram feracissimam, qualis erat Iudæa. Sic sumitur Isaiæ 29. v. 17. *Conuertetur*, ait, *Libanus in charmel.* ita S. Hieron. & Vatabl. Carmelus ergo, æquè ac Tempe & Hesperidum horti apud Poëtas, fœcunditatis & deliciarum est symbolum.

Carmelus in Script. significat terram fertilem.

Vtroque modo hîc *Carmelus* accipi potest: significat enim Iudæam fertilissimam, vel nomine communi, vel proprio; scilicet ex mõte fertili, intelligens totam Iudæam æquè fertilem, per synecdochen ex parte significans totum.

Tertiò, Chaldæus subaudiendo *sicut*, vertit, *induxi vos in terram Israel, quæ erat plantata sicut Carmelus.*

Nota. In Iudæa duo erant Carmeli montes, vnus sterilis in sorte Ephraim, vbi habitabat Nabal: alter in tribu Aser, iuxta Ptolemaidem, fertilis, de quo hîc agitur.

ET HEREDITATEM MEAM (terram, quam vobis dedi, puta Iudæam, quæ mea fuit quasi hereditas: quia eam selegi vt in ea colerer, haberemque templum) POSVISTIS IN ABOMINATIONEM) puta in idolium, id est in domum & templum idolorum. ita Chaldæus.

SACERDOTES: non tantùm plebs imperita, quam ignorantia aliquo modo excusare poterat, sed sacerdotes etiam & legisperiti, quin etiam PASTORES, id est reges & principes, ait Chald. Theodor. Hugo, S. Thom. Lyran. PRÆVARICATI SVNT IN ME) ita vixerunt ac si me non cognouissent. VERS. 8.

ET PROPHETÆ PROPHETAVERVNT IN BAAL) ex Baal, q. d. Oracula & futura sciscitati sunt, non ex me, sed ex idolo & dæmone Baal, eaque pro veris prophetiis venditarũt.

IVDICIO CONTENDAM VOBISCVM) in eóque vos transgressores conuincam, ait Theod. Patet exsequent. VERS. 9.

TRANSITE AD INSVLAS CETHIM) *Cethim* vrbs erat in Cypro, vnde Zeno princeps Stoicorum oriundus, dictus est Citius. inde Cyprus, aliæque insulæ, Italia etiã, vt patet Num. 24. v. 24. & Græcia. 1. Machab. 1. 1. dictæ sunt *Cethim*, Hebræi enim populos à se mari Mediterraneo discretos, insulanos vocabant, quòd ad se in continente habitantes nauibus accederẽt, vti Itali omnes trans Alpes morantes, vocant *Tramontanos* ita S. Hieron. Theodoret. & Ioseph. 1. Antiq. 11. Addit Theodor. in 27. Ezech. ex Iosepho 1. Antiq. 6. quòd Cethim filius Iauan, filij Iaphet, filij Noë, primus occupauerit Cyprum, indeque Cyprum vocatam esse Cethim. VERS. 10.

Cethim quid?

ET IN CEDAR] Regio est Arabiæ, dicta à Cedar secundo Ismaëlis filio, Gen. 25. 13. ita S. Hieron. Raban. Hugo & Vatabl. Verùm Theodor. per *Cedar*, omnes Orientales accipit, sicut per *Cethim* Occidẽtales. q. d. Duriùs & iniquiùs me tractatis, quàm Gentes quæuis, licet barbaræ, idola sua tractent.

Cedar.

ET CERTE IPSI NON SVNT DII] q. d. Studiosiores fuerunt omnes Gentes in retinendis colendisque diis falsis, quàm vos in Deo vero. VERS. 11.

MVTAVIT GLORIAM SVAM IN IDOLVM] *Gloriam* vocat Dei veri cultum, quo gloriosus erat Israel: hunc ipse transtulit in idolum. ita Chald. Secundò & aptiùs, *gloriam* vocat Deum gloriosum; ipse enim est Israelis, imò totius mundi gloria, in eoque solo gloriandum est cum Dauide psal. 3. 4. *Tu Domine susceptor meus es, gloria mea, & exaltans caput meum.* Hinc & Apostolus huc alludens ait Rom. 1. v. 23. *Mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis*, quia videlicet gloriosam maiestatem, titulos & honores diuinitatis Deo vero eripuerunt, & in idolum transtulerunt. ita Hugo, Lyran. Dionys. & Vatabl.

12. Obstupescite cæli super hoc, & portę eius desolamini vehementer, dicit Dominus.

13. Duo enim mala fecit populus meus: Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt sibi cisternas, cisternas dissipatas, quæ continere non valent aquas.

14. Numquid seruus est Israel, aut vernaculus? quare ergo factus est in prædam?

15. Super eum rugierunt leones, & dederunt vocem suam, posuerunt terram eius in solitudinem: ciuitates eius exustæ sunt, & non est qui habitet in eis.

16. Filij quoque Mempheos & Taphnes constuprauerunt te vsque ad verticem.

17. Numquid non istud factum est tibi, quia dereliquisti Dominum Deum tuum eo tempore, quo ducebat te per viam?

18. Et nunc quid tibi vis in via Ægypti, vt bibas aquam turbidam? & quid tibi cum via Assyriorum, vt bibas aquam fluminis?

19. Arguet te malitia tua, & auersio tua increpabit te. Scito, & vide quia malum & amarum est reliquisse te Dominum Deum tuum, & non esse timorem mei apud te, dicit Dominus Deus exercituum.

VERS. 12. OBSTVPESCITE CÆLI SVPER HOC] portento malitiæ, quod iam dicturus sum.

ET PORTÆ EIVS] Iam Hebræa habent, שערו *saaru*, id est inhorrescite. ita Septuag. noster legit per *schin* שעריה *seaaraf*, id est *portæ eius*, id est eorum, puta cælorum, de quibus pręcessit. Cælum enim nunc singulariter, nunc pluraliter nuncupamus: idemque sunt cæli quod cælum.

DESOLAMINI) id est more desolatorum mœstitiam indicare, præ stupore & horrore tantæ impietatis Israël, ciere pluuias, quasi lacrymas, fulgura & tempestates excitare, quasi indices doloris, & vindices iniuriæ creatoris vestri, ita S. Hieron. Vatabl. Lyran. & Maldon. qui addit, *desolamini*, inquit, id est *rumpimini fulguribus, in signum iræ Dei*. Est prosopopœia ad pathos, similis est Isaiæ 1. v. 2. & Deuter. 4. v. 26.

Nota. Pro *desolamini*, heb. est חרבו *charabu*, id est exarescite, vt vertit Leo hebræus. Desolatio ergo hæc non est ea quæ directè opponitur consolationi, ac tristitiam & mœrorem significat: sed est ea, quæ opponitur copiæ & multitudini. Desolari enim idem est, quod solum relinqui, ad solitudinem redigi, destrui, vastari. Sic enim dicimus desolari agros, vrbes, regna, cùm ab hoste vastātur. Sic Plin. l. 10 c. 12. de bubone ait: *Deserta incolit, nec tantùm desolata, sed etiamdira & inaccessa*. Desolare ergo non est idem quod solo æquare: non enim à *solo* substantiuè sumpto, quod terram significat, deducitur: sic enim *solum* primam habet breuem, cùm illa in *desolor* sit longa: sed à *solo* adiectiuè sumpto, idemque est quod solum effici, destitui, priuari sua copia & gloria. inde tamen sequitur desolatio consolationi opposita, id est mœror & luctus: ex quo rursum sequuntur lacrymæ, gemitus, &c.

Est ergo metalepsis: ex desolatione enim & ariditate tristitiā, ex tristitia lacrymas intelligit. q. d. Vos, ô cæli, cælorumque portæ, id est cardines, aut extima superficies, per quam quasi per portas, cælorum vis & influxus in terras egreditur, obstupescite & inhorrescite ad tantam terrigenarum malitiam & ingratitudinē, vt præ stupore quasi attoniti contremiscere, & è cardinibus conuelli ac concuti videamini. Rursum lugete & plorate, ciēdo pluuias, fulgura & tonitrua, vt prę luctu & dolore desolari, id est tabescere, exarescere & euanescere videamini: ipsi enim me desolarunt, id est solum reliquerunt, cùm eis sim fons aquæ viuæ, eūtes ad cisternas dissipatas. Quocirca iustè eis repēsum est, vt leones ponerent terram eorum in solitudinem: vnde *ciuitates exustæ sunt, & non est qui habitet in eis*, vt sequitur v. 15. Hanc ergo tam meā, quàm terræ desolationem, vestra desolatione repræsentate, & duris terrigenis in os & faciē ingerite, si fortè aperiant oculos, conterātur & resipiscant. Hinc pro *desolamini*, Syrus vertit, *contremiscite*: Arabicus, *pauore dissoluimini*.

Aliter Sanchez: ipse enim desolari, censet idem esse, quòd solo æquari: & per portas cæli, accipit ortum & occasum: aut solem, lunam & stellas. his dicitur, *desolamini*, id est, splendorem & speciem vestri subducite, vt non appareatis, & periisse videamini.

Aliter quoque Theod. Hugo, S. Thom. Lyran. cæli, inquiunt, id est angeli, in cælis obstupescite, & portę, id est angeli principes, & quasi iudices aliorum, ait S. Thomas, desolamini.

DVO ENIM MALA, contraria duobus bonis quæ illis præceperam, vt declinarent à malo, & facerent bonum: psal. 36. 27. FECIT POPVLVS MEVS) Primum. VERS. 13.

ME DERELIQVERVNT FONTEM AQVÆ VIVÆ) *Viua*, id est perpetuò fluentis, vitalis, vitam dantis. Arabicus vertit, *fui illis fons aquæ dulcis & laudabilis*, omni vitio carentis. Hic ergo fons perennis aquæ, id est gratiæ & bonorum omnium, est Deus, psal 35. v. 10. *Quoniam apud te est fons vitæ*.

Viderunt idipsum Gentiles. vnde Trismegist. dialogo 7. *Respicite*, ait, *ô mortales, & resipiscite, & ad fontem vitæ recurrite*. Et Alcinous lib. de Doctrina Platonis: *Nostrum bonum*, inquit, *si quis Platonis libros accuratè legerit, in ipsa primi boni contemplatione posuisse reperiet: quod quidem primum bonum, & Deum, & primam mentem vocare licet*. Hoc Prophetæ adagium pulchris similibus parabolis explicat S. Ephrem tract. de Diuina gratia tomo 1 *Qui*, inquit, *fontem habent, gutta non indigent. Lacte non egent, qui gregem pascunt. Qui panem frangunt, micis opus non habent. Qui mel conficiunt, eos mellis saporem explorare non est necesse. Qui marga-*

margaritam habent, de obolo acquirendo non laborant. A

Secundum, FODERVNT SIBI CISTERNAS, CISTERNAS DISSIPATAS] Syrus vertit, *conquassatas*: Arabicus, *scissas, in quibus non congregatur aqua, neque durat*, id est permanet. Hæ cisternæ, ait S. Hieron. & Theodor. sunt idola: Primò, quia nullam habent diuinitatem aut potentiam, nisi quæ eis infertur ab humana ignorantia.

Secundò, sicut cisterna ex aquis turbidis completur, ita quod idola, quod dæmones dant, turbidum est.

Tertiò, idola sunt cisternæ fractæ, rimosæ, malè conglutinatæ, quæ aquam non continét, quia ab eis nihil quod sitim animæ leuet, expectandum est. Rursum cisternæ dissipatæ sunt Gentes idololatræ, puta Ægyptii & Assyrij, à quibus alternatim bellis pressi opem petebant Iudæi. id patet ex v. 18. B

Peccator fodit cisternas dissipatas. Tropol. omnis peccator relicto fonte, quærit cisternas, quia in omni peccato, est Primò, auersio à Deo, bono increato & immenso: atque cōuersio ad bonum caducum, fragile, exile, turbidum. Secundò, est contemptus Dei, præ honore & amore creaturæ. Tertiò, peccator peccando, quasi titulum & esse finis vltimi Deo adimit, eumque & spes suas omnes quasi transfert in creatum. Nonne hæc est summa contumelia Dei? summa stoliditas & insania peccatoris? dicit enim & verbis & factis illud, quod fatuus ille auarus apud Nazianzenum tractat. de Fortuna & Prudentia: *Gutta bona sortis* (fortunæ) *mihi potior est mentis* (prudentiæ) *cado* Quod aptè refutat & retorquet prudens, dicens: *Gutta bona mentis mihi potior est bona sortis cado.* Peccator enim glebā terræ C toti cælo, creaturam creatori, momentum æternitati stultè præfert & anteponit. Contrarium faciunt prudentes & Sancti.

Hinc Primò, hoc adagium rectè adaptatur hæreticis: hi enim purum doctrinæ fidei in Ecclesia fontem deserunt, & fodiunt sibi cisternas cœnosas falsorum dogmatum. Ita S. Iren. lib 3 c 40. S. Cyprianus epist. 70. & S. Athanas. serm. contra omnes hæreses.

Secundò, B. Petrus Damiani citatus in Allegoriis Tilmanni, idipsum adaptat Monachis loquacibus, qui relictis Dei laudibus, piisque sermonibus, quasi fonte vitali, ora sua faciunt cisternas, ex quibus nō noui, sed veteris hominis verba futilia proferunt: easque dissipatas: D quia labia sua moderata discretione nesciunt cohibere.

Tertiò, Hugo: Auarus, inquit, est cisterna vetus & rimosa, quæ nunquam aquis, id est opibus, impleri potest. Secūdò, est clericus, qui relicto studio S. Scripturæ, vanis sciētiis dat operam. Tertiò, est Religiosus, qui in tentatione quærit humana solatia futilia, nec poscit à Deo vera & solida: *Hoc autem fit*, inquit, *quando in tentationibus oratio fastiditur, & pro ijsdem mitigandis, iocosis & inutilibus verbis vacatur.*

Denique S. August. in sententiis, sent. 289. *Quantum*, ait, *& quale bonum sit Deus, etiam ex hoc euidenter ostenditur, quòd nulli à Deo recedenti bene est: quia & qui gaudent in mortiferis voluptatibus, sine doloris timore esse non possunt. Et qui omnino ma-*

lum desertionis suæ maiore superbia tumore non sentiunt, aliis qui hoc nouerunt discernere, quanta sit miseria apparet. Quia ergo in solo Deo est omnis vera delectatio, hinc peccator eo se priuans, sentit omnem amaritudinem: quia relicto fonte vitæ, velit nolit adhæret fonti mortis & omnium malorum.

NVMQVID SERVVS] Sunt verba non Hierosolymæ de sua sorte querentis, vt vult Vatabl. VERS. 14. sed Dei, q d Israel est primogenitus Abrahæ, & Dei filius, Exod. 4. 22 non seruus, id est mancipium emptitiū, aut vernaculus, id est seruus ex serua dominatus. cur ergo leonibus, id est Sennacherib, Assyriis & Ægyptiis, ac tropologicè, diabolis, datus est in prædam? q. d. Non prouenit hoc ex seruili eius cōditione, non ex crudelitate domini, sed ex peccato, quia Deum offendit, vti respondet v. 17. *Numquid non istud factum est tibi, quia reliquisti Dominum Deum tuum?* & v. 19 *Arguet te malitia tua.*

FACTVS EST IN PRÆDAM?] S. Hieron. Chald. Raban. Hugo hæc exponunt de futura vastatione per Chaldæos & Ægyptios, qui reliquias Iudæorum afflixerunt.

Secundò & planiùs, Theodor. Hugo, Lyran. Dionys. hæc accipiunt de præterita Iudæorū clade, accepta à Sennacherib, Assyriis & Ægyptiis. q. d. Noli, ô Israel, Deo tuo relicto, sperare & cōfugere, vt soles, ad Assyrios & Ægyptios quia hi quasi leones te laniarunt & vastarunt.

SVPER EVM (contra eum) RVGIERVNT LEONES) id est Assyrij & Ægyptij inhiarunt ei, tanquam leones rugientes in eius prædam & lanienam. VERS. 15.

FILII QVOQVE MEMPHEOS ET TAPHNES, VERS. 16. id est Ægyptii (Memphis enim vrbs est Ægypti, quæ nunc Cayrus dicitur: sic Taphnes vel Tanes, regia erat Pharaonum) CONSTVPRAVERVNT TE VSQVE AD VERTICEM) id est, totum te imbuerunt cultu idolorum, quod est spirituale stuprum & fornicatio, itaque vocatur à Prophetis: ita vt à planta pedis vsque ad verticem, non sit in te sanitas. Sic v. 20. idololatras vocat meretrices. ita S. Hieron. & Raban. hæc referenda sunt ad v. 13.

Aliter S. Thomas: stuprum enim propriè accipit, q. d. Assyrij & Ægyptij, quasi domini & victores, obscænè Iudæis tā pueris quàm puellis abusi sunt. Aliter Hugo, Dionys. Maldon. & Sanchez: per stuprum enim accipiūt seruitutem, oppressionem, omnemque calamitatem, quam Assyrij & Ægyptij Iudæis subactis irrogabant. Hic sensus sequitur ex primo, eumque perficit & adimplet: quia enim Iudæi sponte culpæ Assyriorum & Ægyptiorum: hinc & pœnæ ac vexationi, sed inuiti, succubuerunt. Vnde pro *constuprauerunt te*, Hebr. est ירעוך *iiruch*, id est pauerunt te, hoc est, rexerunt te, imperarunt tibi. Sic enim v. 8. reges vocauit *pastores*. Verùm noster, Septuag. Chald. & alij, aliis pūctis legerunt ירעוך *ieroach*, id est malefecerunt tibi, id est constuprarunt te. loquitur enim de Israele quasi de virgine, cuius summum malū est stuprum: vnde Septuag. vertunt, ἐνέπαιξαν, illuserunt tibi: fortè etiam pro iod legerunt caph, scilicet pro *ieroach*, כרעוך *caroach*, id est

curuauerunt te, prostrauerũt te, scilicet ad stuprãdum. Denique alij vertunt prophetic̀e, *malefacient*, id est contererẽt, confringent, conquassabunt tibi caput & verticem, id est Iosiam regem tuum cum populo trucidabunt. ita Hugo, Lyran. Dionys. vnde Chald. vertit, *occident fortes tuos, & diripient facultates tuas.*

Vide hic, qualem quamque vilem se faciat meretrix, & mulier aliis compta, nimirum foris est splendida, intus stupris sordida & putida: foris est Helena, intus Hecuba: foris pappus & pompa, intus nuda, inanis & chaos: foris dea, intus cloaca. Tropol. talem se facit anima dum peccat, ac relicto creatore fornicatur cũ creaturis, nimirum facit se sepulchrum dealbatum. Hîc verum est vetus dictum: *vbi vber, ibi tuber: vbi mel, ibi fel: vbi montes, ibi valles: vbi aurum, ibi aurugo & scoria.*

VERS. 17. DERELIQVISTI DOMINVM DEVM TVVM EO TEMPORE QVO DVCEBAT TE PER VIAM] scilicet deserti, duce columna ignis & nubis. *Dereliquisti*, quia in Sina fecisti & adorasti vitulum aureum. ita Theodor. Hugo, Lyran. q. d. Quia noluisti Deum sequi, dum te per viam planam & facilẽ duceret, permisit te deerrare per vias difficiles: quia noluisti vti rebus prosperis sequens Deum, permisit te aduersas experiri idola sequentem, inquit Maldonatus.

Secundò, S. Hieron. Chald. Raban. Hugo, Vatab. per *viam*, intelligũt viam mandatorum Domini, puta vitam sanctam, quam eis suis cõcionibus & prophetiis ostendebat Ieremias. q. d. Dereliquisti viam rectam in cælum, quam tibi Deus per legem suam, & per conciones Ieremiæ commonstrabat.

VERS. 18. ET NVNC QVID TIBI VIS IN VIA ÆGYPTI] quorsum is & fugis in Ægyptum?

ET QVID TIBI CVM VIA ASSYRIORVM?] quorsum vadis in Assyriam? Solebant enim, ait S. Hieron. Iudæi ab Ægyptiis oppressi, confugere ad Assyrios: & ab Assyriis pressi, confugere ad Ægyptios.

VT BIBAS AQVAM TVRBIDAM] Nili, qui quia limosus est, & oblimans Ægyptum, hinc heb. שיחור *sichor*, græcè μέλας, id est niger, dicitur: hinc vocatur turbidus. Septuag. vertunt, *Geon*. Nilus enim dicitur *Geon*, heb. גיחון *gichon*, à rad. גוח *goach*, id est pectus, quòd suo quasi ventre & pectore incubet Ægypto, cùm exundat, itaque eam fœcundet. Sic *aqua fluminis* Assyriorũ, est Euphrates. q. d. Cur vadis frustra, vt petas auxilium ab Ægyptiis & Assyriis, vt relicto Deo fonte perenni, quem domi habes mendices aquas eorum turbidas & deficientes, id est opem Ægyptiorum & Assyriorum, qui tibi opitulari non poterunt, sed mille turbis & cladibus te inuoluunt? ita passim interpretes.

Geon est Nilus.

Rursum in Nilo sunt crocodili exitiales, qui sunt symbolum impudentiæ, de quo Clemens Alexandrinus lib. 5. Stromat. *Diospoli*, ait, *quæ est vrbs Ægypti, expressus est puellus signum generationis: senex verò, interitus: & rursum Dei symbolum accipiter, vt piscis symbolum odij, crocodilus impudentiæ. Videtur ergo vniuersum hoc symbolum simul positum hoc significare: O qui nascimini & interitis, Deus odio impudentiam habet:* quam Israëli fugiẽti ad Ægyptios eorumque deos, exprobrat hîc Deus v. 16. & 20. Solus Hugo sic explicat, q. d. Cur peccata cõmittis, quæ te cogũt duci captiuum in Ægyptũ, vel ad Assyrios? sic ferè Chald.

ARGVET TE MALITIA TVA] Hebr. תיסרך *teiasserech, castigabit te*, id est, causa erit vt castigeris: ex quo disces, quàm malum & amarum sit, Deum tuum reliquisse. VERS. 19.

AVERSIO TVA (à Deo) INCREPABIT TE] Idem dicit aliis verbis, more Hebræo.

20. A sæculo confregisti iugum meũ,
rupisti vincula mea, & dixisti: Non seruiam. In omni enim colle sublimi, & sub
omni ligno frondoso tu prosternabe[ris]
meretrix.
21. Ego autem plantaui te vinea[m]
electam, omne semen verum: quomo[do]
ergo conuersa es mihi in prauum vin[ea]
aliena?
22. Si laueris te nitro, & multiplic[a-]
ueris tibi herbam borith, maculata es [in]
iniquitate tua coram me, dicit Dom[i-]
nus Deus.
23. Quomodo dicis: Non sum poll[u-]
ta, post Baalim non ambulaui? vide vi[as]
tuas in conualle, scito quid feceris: cu[r-]
sor leuis explicans vias suas.
24. Onager assuetus in solitudin[e]
in desiderio animæ suæ attraxit ventu[m]
amoris sui: nullus auertet eam: omne[s]
qui quærunt eam, non deficient: i[n]
menstruis eius inuenient eam.

A SÆCVLO, ab olim ab antiquis temporibus, CONFREGISTI IVGVM MEVM] legis meæ. Sept. vertunt, *iugum tuum, vincula tua*: quia lex, sicut erat iugum Dei, imponentis illud ceruicibus populi: ita erat & populi, illud portantis. VERS. 20.

Secundò & aptiùs, per *iugum* accipe coniugium, q. d. Violasti coniugale fœdus, quo mihi fueras copulata: loquitur enim de Israele quasi de coniuge sua Deus, vt patet v. 2. Ita Maldon. Maritus enim, ac præsertim Deus, est dominus vxoris suę, eamque legibus & vinculis quibus vult, astringere pro imperio potest: vnde Synagoga ita erat vxor, vt tamen esset & serua Dei. Hebr. est, *à sæculo fregi iugum tuum, dirupi vincula tua*, tãquam sint verba Dei. q. d. Ego Deus vincula Ægyptiacæ seruitutis dirupi de collo tuo, ô Israel. Sed noster interpres hæc verba accipit per mimesim, quasi sint verba populi, de quo sequitur: *Et dixisti, Non seruiam.* q. d. Sicut *dixisti, Non seruiam*, scilicet Domino & marito meo, puta Deo: inquit S. Hieron. ita pariter gloriando & iactando dixisti, Fregi iugum tuum, & vincula tua, quibus me tibi, ô Domine, astrinxeras: puta iugum connubii, & consequenter iugum legis tuæ. Deus enim cum Israele connubium iniit hac conditione & pacto, vt Israel legem Dei seruaret, Deus vicissim Israëlem aleret & protegeret. Verè S. August. sentent. 381. *Quid tam dignum misericordia, quàm miser? quid tam indignum misericordia, quàm superbus miser?*

Rv-

RVPISTI VINCVLA) quasi iuuenculus aut bos indomitus, qui sagitta ictus recalcitrat; aut potius quasi vacca amore furens in taurũ, quæ iugum à ceruice excutit fractis vinculis, & ad amasium suum procurrit: ita enim & tu ruptis vinculis connubii & legis meæ, ad idola, quasi ad adulteros insane procurristi.

IN OMNI ENIM COLLE) Meretricium vocat idololatriam solebant enim idololatræ in collibus & siluis sub arboribus, idolis suis immolare. Quinimo subinde ipsos montes excelsos pro diis habebant & colebant, vti Macedones fecisse testatur Maximus Tyrius serm. 38. Et hodie in Peru sunt Indi, qui quemcumque montem, si paulo sublimior & speciosior sit, Deum existiment. Audi Virgilium de monte in quo fuit Capitolium. lib. 8. Æneid.

Hoc nemus, hunc, inquit, frondoso vertice collem
(Quis Deus incertũ est) habitat Deus, Arcadẽs ipsũ
Credunt se vidisse Iouem,

Quin & arbores diis sacres esse voluerunt. Hinc Virgil. eclog 7.

Populus Alcidæ gratissima, vitis Iaccho,
Formosa myrtus Veneri, sua laurea Phœbo.

Sic & fontes ac flumina quasi deos coluerunt. vide dicta Isaiæ 42. v. 15. Atque inde à Virgilio & Poëtis vocantur *sacri fontes.*

PROSTERNEBARIS) Hebr. est צעה *tsoa*, id est, vagabaris; Pagninus, *discurrebas*; Septuag. *diffundebaris*, q. d. Discurrebas ex vna arbore in aliam, ex vna silua in aliam, ex vno idolo in aliud, vt meretrices ab vno amasio ad alium discurrunt.

VERS 21. EGO AVTEM PLANTAVI TE VINEAM ELECTAM) Hebræum שרק *sorec*, significat speciem vitis optimæ, de qua Isaiæ 5. v. 2.

OMNE SEMEN VERVM) Hebr. *cuius omne semen verum erat. Semen* vocat palmites, ex quibus quasi ex radice & semine, vites & vuæ succrescunt: vites enim raro per semen, sæpius per palmites seruntur & plãtãtur: hi ergo palmites sunt instar seminis, vocanturque semẽ verum, id est, genuinum, non adulterinum: q. d. Deus te, ô Israel, quasi vineam electam, id est, quasi Ecclesiam suam plantauit, seminans in te probum & germanum eius semen, scilicet veræ fidei & religionis, in sanctis patriarchis Abraham, Isaac, Iacob, Mose, Iosue, &c. psal. 79. v. 9. ait S. Thom. Hugo, Lyran. *Quomodo ergo* nunc *conuersa es mihi in prauum?* id est, vt Vatablus, in palmites degeneres vitis alienæ, quæ scilicet à sua natura, natiuoque succo & probitate degenerauit, vuasque non veras, cultas & suaues; sed falsas & adulterinas, scilicet baccas agrestes, amaras & acerbas, infidelitatis, apostasiæ, aliorumque scelerum profert. In Hebræo pulchra est paronomasia, vitis *sorec* versa est סור in *sure*, id est, in prauam: perinde ac si Flandrice dicas, *Ghy soete druyne, hoe zijt ghy in eene suere veranderd!*

Secundo & aptius, *semen verum*, vocat semen perfectum, id est, optimarum vitium propagines. Erat enim hæc vinea electa, vti præcessit. Recte enim aduertit Alcazar in cap. 5. Apocal. v. 7. sæpè in scriptura verum non opponi falso,

Verum pro perfecto ponitur.

Cornel. in Ieremiam.

A sed imperfecto, vt Eccli. 25. v. 12. *Beatus qui inuenit amicum verum.* Ioan. 1. 9. *Erat lux vera.* Et c. 4. v. 23. *Veri adoratores.* Cap. 6. 32. *Panẽ de cælo verum* Cap. 15. 1. *Ego sum vitis vera.* 1. Timoth. 6. 19. *Vt apprehendat veram vitam.* 1. Petri 5. v. 12. *Hanc esse veram gratiam Dei.* 1. Ioan. 2. 8. *Verum lumen iam lucet.* Sic verum Religiosum dicimus, qui perfectus est, vti Christus Ioan 1. v. 47. dixit: *Ecce, verè Israelita.*

SILAVERIS TE NITRO] *Nitrum*, ait Plinius lib. 31. 10. non multum à sale distat, sordes erodit & expurgat, inde hebr. dicitur נתר *neter*, eo quod maculas vestium & corporum remoueat. Hinc nitrum esse salis speciem multi censent, licet alij alumen esse velint. Sicut enim salem in littore maris feruor conficit Solis, durando in petram aquas marinas: ita in Nitria (vnde nitrum dictum esse multi contendunt) vbi æstate pluuiæ prolixiores tellurem infundunt, ardor nimius aquas excoquit in petram sali simillimam, sed nihil gelidi rigoris, nihil salsi saporis habentem: quæ tamen iuxta naturam salis durare in caliditate, & nubiloso aëre liquescere & fluere solet. VERS. 22

B

Hodie nitrum non habemus: sed eius loco vtuntur nostri pharmacopolæ sale petræ quem vocant. Porro mulieres nitoris studiosissimas, solere vti ad id nitro docet Isidor. l. 16. Etymol. c. c. & Athanas. lib. de Virginitate sub medium, vbi eas ab his lautitiis auocat, iubetque vt pura aqua se lauent. Quin & nitro tubera abradi docet Ouidius lib. de Medicamine faciei: item pustulas ac næuos docet ex Drogone Hostiẽsi Delrio adagio 819.

C

ET, &c. BORITH] *Borith*, est herba fullonum, quia scilicet ipsi pannorum sordes abluunt & purgant: eandem enim vim habet cum nitro, ait S. Hieron. *borith* enim descendit à בור *bur*, id est, depurauit, inde בר *bar*, id est, purus, electus: item *bar*, id est far, frumentum à paleis expurgatum. Syrus & Arabicus pro *borith* vertunt, *sulphur*, quod valdè sordes expurgat: eas enim cum materia cui inhærent, exurit. *Borith quid?*

MACVLATA ES (hebr. נכתם *nichtam*, id est, insignita es) INIQVITATE TVA] q. d. Emblematis & figuris tuorũ scelerũ respersa es, impressa in te remanẽt peccatorũ vestigia, velut expressæ historiæ alicuius imagines. nam, vt dicitur c. 17. 1. *peccatum Iuda scriptum est stylo ferreo, &c. super latitudinem cordis eorum.* q. d. Ita maculata es in anima coram Deo, ita maculas imbibisti, vt nullo nitro, sapone, aut borith emaculari & purificari possis. Quocirca ex hoc loco rectè docent Theologi, quod actus peccati transiens post se relinquat maculam habitualem in anima, quæ formaliter eam peccatricem, Deoque exosam & abominabilem constituat, de qua dicitur Iosue 22. 17. *Peccastis in Beelphegor, & vsque in præsentem diem macula huius sceleris in nobis permanet.* Et de Salomone: *Dedisti maculam in gloria tua,* Eccli. 47. 22. Et de Ecclesia: *Vt exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam, aut rugam,* Ephes. 5. 27. vide D. Thom. & Scholast. 1. 2. quæst. 86.

D

Symbolice, per *nitrum* & *borith*, notat lustra-

tiones legales, baptiſmata & ſacrificia, quibus omnia peccata expiari putabant Iudæi, ſed falſo: illa enim corpus, non animam purificabant. ita Theodor. Hugo, Lyran. Maldon. verò per *nitrum & borith*, accipit humanas excuſationes. q. d. Quicquid dicas, quicquid te excuſes, dicens v. ſequenti *Non ſum polluta*, non poteris te apud me iuſtificare

Nitrum eſt pœnitentia. Tropologicè, Chriſtianorum ſpirituale nitrum & herba fullonis, eſt pœnitentia, quæ non corpus, ſed animam purificat. ita S. Hier. Rurſum animę nitrum eſt morbus, paupertas, calumnia, & quæuis tribulatio. Quocirca in Vitis Patrum de magno illo Abbate S. Ioanne legimus, quod, cum quidam Monachus graui febri æſtuans, ab eo ſibi à Deo ſanitatem impetrari poſtulaſſet, reſponderit: *Rem tibi neceſſariam cupis abiicere: vt enim corpora nitro abluuntur à ſordibus, ita animæ languoribus, alijſque huiuſmodi caſtigationibus purificantur.*

VERS. 23. VIDE VIAS TVAS IN CONVALLE) q. d. Reſpice gehennam, id eſt, conuallem filiorum Ennom, ait S. Hieron. Raban. Hugo, S. Thom. Lyran. quæ Siloë fontibus irrigatur, in qua filios idolo Moloch concremabas, ibi videbis tuas ſordes idololatriæ teſtes, & monumenta tuæ impietatis: vnde Septuag. pro *in conualle* vertunt, ἐν τῷ πολυανδρίῳ, id eſt, in ſepulchro multitudinis, id eſt, multorum infantium. ſic infernus eſt πολυάνδριον, id eſt, ſepulchrum multitudinis hominum.

SCITO QVID FECERIS: CVRSOR LEVIS. hebr בכרא *bichra*, ſignificat animal velox, huc illucque diſcurrens (vnde Aquila, Symmac. & Theodot. vertunt δρομάδα) per quod Chaldęus hîc camelum feminam ſeu dromedariam, quæ cum ſit celerrima, dum agitur æſtu libidinis, quaquauerſum procurrit, donec mares camelos inueniat, cum quibus ſuam libidinem expleat, intelligit: Vatabl. camelopardalim: S. Hiero. capream. Curſor ergo leuis, eſt caprea, aut potius camela velox, q. d. Sicut caprea, aut camela, velox fertur ad pabula, aut potius ad mares, dum œſtro libidinis furit, ideoque huc illucque curſitat, EXPLICANS VIAS SVAS) hebr. *gyrans* aut circumiens *vias ſuas*: ſic tu, ô Iſraël, ad varia idola huc illucque vagata es, & magno impetu petulanter diſcurriſti. Explicat quod v. 20. hebr. dixerat, *vagabaris vt meretrix*, eiuſque mores hîc depingit: vti Salomon Prou. 7. 11. *Quietis impatiens, nec valens in domo conſiſtere pedibus ſuis, nunc foris, nunc in plateis, nunc iuxta angulos inſidians.*

VERS. 24. ONAGER ASSVETVS IN SOLITVDINE) Comparauit Iſrael capreæ, nũc comparat onagro, id eſt, aſino ſiluestri, q. d. Sicut onager mas vel femina, animal ſiluestre, eſt ſalaciſſimum, efferum ac velociſſimum, teſte Plinio, Oppiano, Æliano & alijs, quod *in deſiderio animæ ſuæ*, ſcilicet cum æſtuat, *attrahit ventum*, & auram quam maximè amat: aut potius cum libidine incenditur, ſumma montium conſcendit teſte Oppiano, ad odorandam & captandam auram feminæ quam amat, & in eam totus fertur, vt nullus eum auertere poſſit, adeo vt in rabiem, & proprij pulli perniciẽ agatur: ſic Iſrael olfeA cit vbicumque idolum aliquod eſſet, ac toto impetu, vt nullis monitis aut nimis auerti poſſet, ad libidinem idololatriæ ferebatur. ita S. Hieronymus.

Nota. Pro *ventum amoris*, hebraicè eſt *ſpiritum occaſionis*, vel *impulſionis*, vel *coarctationis*, id eſt, libidinis ſuæ. radix enim אנה *ana*, ſignificat aliqua graui cauſa affici aut impelli.

Secundo, Heb. פרא *pere*, ſignificat onagrum marem & fœminam, de vtroq; hic poteſt accipi, vnde in hebræo participium *aſſuetus* maſcul. & onager magis furit ad onagram, quam onagra ad onagrum: affixa tamẽ omnia, ſunt feminina: & ſequentia, ſcilicet menſtrua, feminæ conueniunt non mari, tam ergo de onagra, quã de onagro loquitur. q. d. O vxor adultera, B furens quaſi onagra, curren ſque ad amaſios per ſaltus & nemora, quo properas? quo te is perditum? quis te agit æſtus? laceraſti pallam meã auro textam inter vepres & ſiluas, calceos attriuiſti hyacinthinos, pedes nudos cruentaſti, & adhuc curris anhela & ſitibunda? ego maritus te inſequor, redi ad me.

Moraliter diſce hîc, quam cupiditas & voluptas brutũ, cæcum & veſanum faciat hominem, vt inſtar onagri & equi rapiatur ad ſuas turpes illecebras & amaſias. Verè dixit Plutarc. *Mor. quam bruta & veſana ſit cupiditas.* *Voluptas eſt malorum eſca.* Et Cicero: *Blandiſſimæ dominæ ſunt voluptates*, quæ ſcilicet facillimè ſibi hominem obſequentem faciunt. Cato apud Cicer. lib. de Senectute: *Accipite*, ait, *optimi adoleſcentes veterem orationem Architæ Tarentini. Nul*C*lam capitaliorem peſtem, quam corporis voluptatem hominibus dicebat à natura datam, cuius voluptatis auidæ libidines temerè & effrenatè ad potiundum incitarentur. Hinc patriæ proditiones, hinc rerumpubl. euerſiones, hinc cum hoſtibus clandeſtina colloquia naſci dicebat: nullũque ſcelus aut facinus eſſe, ad quod ſuſcipiendum non libido voluptatis impelleret.* Antiſthenes apud Laërt. li. 6. cap. 1. dicebat, *ſe malle inſanire quam affici voluptate. Inſaniam enim affert medicus: voluptas cum mentem eripiat homini, vix ſanabile malum eſt.* Socrates apud Platonem in Phœdone ait: *Voluptas quaſi clauum tenens, animum corpori coniungit atque affigit, efficitque vt infectus corporea ſpecie, ea putet eſſe vera quæ ſuadet corpus.* Plato ipſe voluptatem à natura deorum ſequeſtratam eſſe dicebat. Democritus voluptati deditos morbo comitiali correptis comparaD bat. Niſſenus homil. 2. in Eccleſiaſten, oſtendit Salomonem de voluptate, quam ex variis rebus ſtudioſè captauerat, pronunciare, eam eſſe vanitatem vanitatum, meramque hominum deceptionem. Poëtæ voluptates ſignificarunt Circes poculo & Sirenum cantu, quæ blandè homines alliciebant, & mox enecabant. Euripides in Hecuba Venerem amentiæ præfectam eſſe dicit. Nota ſunt exempla Samſonis depereuntis Dalilam, Salomonis cõcubinas, Dauidis Betſabee. Hæc Herculi Iouis filio, virtute omnes excedenti, & cælis deſtinato clauam (quam nec leo, nec hydra, nec Cerberus ei eripere potuerant) extorſit, ac pro ea penſum & fuſum digitis eius aptauit, cum conſuetudinem Ioles ſequeretur. Voluptas Romana Hannibalem victorem effecit, quia vires & virtutem

Ro-

Romanorum eneruauit, inquit Liuius decad. 3. lib. 3. Claudius Cæsar teste Suetonio in eius vita, ventri & voluptatibus deditus, in tantam mentis stupiditatem & obliuionem deuenit, vt occisa Messalina paulo post mensæ assidens quæreret, cur domina non veniret, atque multos ex his quos capite dãnauerat, postero die in consilium & ad aleæ lusum inuitaret.

Modum voluptates superandi dat Aristot. 2. Ethic. cap. vlt. vt circa voluptates nos geramus sicut Troiani proceres circa Helenam, qui eam dimittendam censebant, ne belli damna & excidium incurrerent. Et Epictetus cap. 56. *Si voluptatis*, inquit, *alicuius imaginem animo conceperis, moderare tibi: ne ab ea monearis: sed & rem examina, & tibi ipsi præbe deliberandi spatium: deinde vtriusque temporis memento, tum eius quo voluptate perfrueris, tum eius quo percepta iam voluptate dolebis, teque ipse obiurgabis. Atque his illa confer: si abstinueris, fore vt gaudeas, teque ipse collaudes. Quod si tibi suscipiendæ rei videbitur esse tempus, caue ne te vincant eius blanditiæ, & suauitatis illecebræ: sed illud oppone, quanto præstantior sit talis victoriæ conscientia.* Et Horatius.

Sperne voluptates, nocet empta dolore voluptas.

Demosthenes cum Laidis oraret noctem, illaque ingentem peteret mercedem, ad se rediens inquit: *Ego tanti pœnitere non emo.*

Secundus modus est, si obfirmes animum vt resistat voluptati, cogitando eam esse tuum mortiferum hostem, omniumque malorum causam, itaque seuerè tibi ipsi imperes, ne hosti tuo blandè irrepenti cedas, sed ei constanter obsistas, vt ratio suum dominatum retineat, nec se subdat quasi mancipiũ cupiditati. Agesilaus rogatus, *quid Spartæ contulissent leges Lycurgi?* respondit, *Contemnere voluptates*, testis est Plutarchus in Lacon. Verè Virgilius lib. 9. Æneid. *Suã cuique Deus fit dira cupido*. Et alius:

Heu quam dulce malum mortalibus additum,
Mellis dulcis amor!

Vide Apolog. Monocerotis apud Damascen. in Histor. Barlaam cap. 12.

Tertius est si veram virtutis voluptatem ames, vanam concupiscentiæ fastidias. Cyrus, teste Xenophonte, à voluptatibus minoribus abstinendum dicebat, vt maiores caperentur ac diuturniores: quocirca laborem iucundæ vitæ ducem appellabat: ab illo enim & cibum, & potum, & somnum iucundissimum reddi. Hinc Hesiodus virtutis viam asperam dicebat, ei tamen qui ad summum eius peruenisset, omnia læta esse & iucundissima. Socrates & Chrysippus studiis intenti, tanta voluptate perfundebantur, vt corpore auolasse viderentur. Archimedes in sua Mathesi defixus, nec patriæ excidium, nec ciuium lamenta, nec hostium clamores & gladios, quibus ipse confossus est, sẽsit. Quantam ergo voluptatem haurient Christiani & Sancti ex Dei contemplatione, spe & amore, ex angelorum consortio, ex solatiis Spiritus sancti! S. Augustinus tract. 15. in Ioann. aquam de qua Christus dixit Ioan. 4. *Qui biberit ex hac aqua, sitiet iterum*, ait esse mundanam voluptatem. *Pone*, ait, *hydriam esse cupiditatem, & aquam de profundo esse voluptatem. Cum peruenerit*
A *quisque ad voluptatem sæculi huius, cibus est, potus est, spectaculum est, &c. nunquid non iterum sitiet? sitiet iterum: si autem acceperit à me aquam, non sitiet in æternum. Satiabimur*, inquit Psaltes, *in bonis domus tuæ. Quoniam apud te est fons vitæ.*

OMNES QVI QVÆRVNT EAM, NON DEFICIENT) hebr. *non fatigabuntur*: Septuag. *non laborabunt*, q. d. Sicut onagræ & camelæ, licet velocissimæ sint, quia facillime respirant, capiuntur tamen cum generationi vacant, & cum inde fœtu vel menstruis grauantur: ita facilè inuenient amasii, id est gentes idololatræ, hanc meretricem, scilicet plebem Israeliticam, quæ nihil nisi amasios tales quærit: eam inquam inuenient, sed in lupanari, id est, in templis & aris idolorum, cum eis fornicantem.

B IN MENSTRVIS] id est, in sordibus sanguinis, ossium & cadauerum infantum & victimarum à se oblatarum, quarum voluptate nunquam satiatur, sed sicut scarabæus earum fimo & sordibus viuit, sicut enim opifices in suis officinis, ebrii in tabernis, adulteri in ganeis, ita impii Israelitæ non in templo, non in vrbe sancta, non in proborum domibus, sed in Ægypto & Assyria, in domibus idolorum inueniebantur.

Secundo, Septuag. pro *in menstruis*, vertunt, *in humilitate*, abiectione, paupertate, ibi enim inueniuntur lasciui, qui sua cum meretricibus decoquunt, sicuti filius prodigus inuentus est inter porcos, Luc. 15. v. 15.

Tertio, R. Salomon, Symmach. & Vatablus
C vertunt, *in mense suo*. hebr. enim חדש *chodes*, & mensem, & nouilunium & menstrua significat: quia, ait R. Salomon, onager vno mense anni dormit, tunc capitur, cum cæteris vigilet, & ob velocitatem capi nequeat: sic filia Israel, cum dormiret in cultu idolorum, Dei oblita capta est à Chaldæis mense quinto. Sic diluuium obruit homines in peccatis dormientes. Matth. 24. v. 38. Verum, quod onager vno tantum mense dormiat, nec Plinius, nec Oppianus, nec alii apud Gesnerum in onagro meminerunt: quocirca fabulosum videtur.

Denique Vatablus sic quoque vertit, *macra capietur cum grauida erit*, id est, Israel capietur, cum ad summum peccatorum peruenerit.

Tropolog. S. Gregor. homil. 20. in Ezech.
D *Maligni spiritus*, inquit, *in menstruis suis animam inueniunt, quando in pollutis cogitationibus positam facile ad peruersam operationem trahunt.*

25. Prohibe pedem tuum à nuditate, & guttur tuum à siti, Et dixisti: Desperaui, nequaquam faciam: adamaui quippe alienos, & post eos ambulabo.

26. Quomodo confunditur fur quando deprehenditur, sic confusi sunt domus Israel, ipsi & reges eorum, principes, & sacerdotes, & prophetæ eorum.

27. dicentes ligno, Pater meus es tu: & lapidi, Tu me genuisti. verterunt ad me tergum, & non faciem, & in tem-

pore afflictionis suæ dicent: Surge, & libera nos.

28. Vbi sunt dij tui, quos fecisti tibi? surgant & liberent te in tempore afflictionis tuæ: secundum numerum quippe ciuitatum tuarum erant dij tui Iuda.

29. Quid vultis mecum iu dicio contendere? omnes dereliquistis me, dicit Dominus.

30. Frustra percussi filios vestros, disciplinam non receperunt: deuorauit gladius vester prophetas vestros, quasi leo vastator.

31. generatio vestra. Videte verbum Domini: Numquid solitudo factus sum Israeli, aut terra serotina? quare ergo dixit populus meus: Recessimus non veniemus vltra ad te?

Vers.25. Prohibe pedem tvvm a nvditate) ne calceamenta atteras, vt eas nudus: vel ne nudes pedes vt transeas Nilum vel Euphratem: néve te siti maceres, currendo in Ægyptum vel Assyriam, quærendo idolorum & idololatrarum auxilium, cum illa te iuuare non possint: noli ergo tanto labore frustra te fatigare, sed redi ad me Respondet sponsa, id est, plebs Israel: *desperaui*, scilicet salutem & auxilium & reconciliationem, quod scilicet post adulterium cum idolis, in gratiā recipiar à Deo vero sponso meo, vnde nolo ad eum redire, ideo ad alienos quos adamo, pergo. ita Chald. Vatabl. & S. Hieron.

Aliter explicant S. Thomas, Lyran. Dionys. quasi dicat: Caue, ô Israel, idololatriam, ne captiuus duci cogaris nudis pedibus, & præ siti aridus in Babylonem. Sed prior sensus magis genuinus est, vt patet ex sequentibus.

Aliter quoque explicat noster Pineda in c. 31. Iob. v. 10. num. 8. quasi dicat: *Prohibe pedem tuum a nuditate*, ne scilicet crura tua & fœmora denudes adultero, eique te prostituas: *& guttur tuum*, id est membrum, *à siti*, hoc est, ab intemperāti æstu libidinis. Sic enim dicitur Prouerb 15. *Tria sunt insaturabilia*, &c. *os vulua*. Et Prouerb. 5. 15. *Bibe aquam de cisterna tua, & fluenta putei tui*. id est, tu solus fruere vxore tua. vnde explicans subdit: *Lætare cum muliere adolescentiæ tuæ, vbera eius inebrient te in omni tempore, in amore eius delectare iugiter.* Primus sensus vti castissimus, ita & simplicissimus maximeque genuinus est. Præcessit enim: *Post Baalim non ambulaui: vide vias tuas in conualle: cursor leuis explicans vias suas* Et sequitur: *Post eos* (amasios) *ambulabo*. Ergo in pedibus hic intelligitur ambulatio ad scortandum, non autem ipsa denudatio & scortatio.

Desperavi] hebr. נואש *noas*, id est, *actum est de me, desperatum est, nequaquam* scilicet *faciam* id, quod suadet Deus sponsus, vt ad eum redeā.

Potest Secundo, per interrogationem sic verti, *desperatum est? minimè, quia alienos* (deos, quasi amasios) *amo, & post illos ibo*: illi me tuta-

A buntur. vnde hoc elidens subdit: *Sed confunderis meretrix.*

Tertio, Vatabl. Hebr. *noas* vertit, *expectoratum est*, id est, abhorrens est, & quasi euulsum, scilicet cor meū à Deo marito meo. Vide quo progrediatur impietas, & impia voluptas.

E contrario sponsus ad sponsam sui amantem, sibique fidam, ait Cantic 4. v. 9. *Vulnerasti cor meum* (hebr. לבבתיני *libbibtini*, id est abstulisti cor meum, excordiasti me, rapuisti cor meum) *soror mea sponsa*. Amor enim amantes ita conglutinat, vt, qui vnum ab altero separare velit, dimidium ei animæ auferre videatur. Quocirca libidini & concubinis assueti, vix eas relinquere possunt, ac penè sūt incorrigibiles. Hoc est quod ait Osee cap. 5. v. 4. *Non dabunt cogitationes suas, vt reuertantur ad Deum suum: quia*

B *spiritus fornicationum in medio eorum.* Ita & meretrix hæc ait: *Desperaui, nequaquam faciam: adamaui quippe alienos*: libidinata enim assidue, nil nisi libidinari cogitat.

Qvomodo confvnditvr fvr qvando deprehenditvr) Chald. *Sicut confusio viri, qui cum habitus fuerit fidelis, inuenitur latro.* Vers 26.

Sic confvsi svnt) sic confundentur Israelitæ, quando capientur à Nabuchodonosor, tunc scelus adulterij, id est idololatriæ, eorum patebit, quodque ob illud iustè puniantur à Deo, quodq; frustra ab idolis opem petierint. ita Theodor. Hugo, S. Thom. Lyran.

Filios vestros] id est, ciues vestros: loquitur enim congregationi Iudæorum generatim, quæ mater fuit tam percussorum, id est Vers. 30.

C peremptorum sub Sennacherib & Manasse, quam adhuc viuentium.

Disciplinam non recepervnt] q. d. Castigati à me, non estis facti meliores; imo Prophetas, per quos vos admonebam, occidistis, hoc est enim quod subdit:

Devoravit gladivs vester prophetas vestros] scilicet Dei veri. Manasses enim quotidie Prophetam aliquem perimebat, ait Iosephus 10. Antiq 4. ita Hugo, Lyran. Dionys. S. Hieron. tamen Theod. Raban. S. Thom. *Tò vester*, ca[illegible] passiuè. q. d. Gladius, qui vos deuorabit, [illegible]otabit & falsos vestros prophetas, qui vo[illegible]duxerunt: vt sit prophetia & comminatio.

Qvasi leo vastator (fuit) generatio vestra] Ita Rom. hebr. est, *quasi leo vasta-*

D *tor generatio hæc*, scilicet, *vosipsi*, id est, vt S. Hieronym. sicut leo vastator sæuit in transeuntes, ita vos in Prophetas Dei desæuistis, confirmat enim id quod paulo ante dixit, *Deuorauit gladius vester prophetas.* Hebr. Chald. Vatabl. Pagnin. & alij hæc diuellunt & interpungunt hoc modo: *Deuorauit gladius vester prophetas vestros sicut leo*, punctum: *ô generatio*, vel *ô sæculum*, id est, ô homines huius ætatis, scilicet vosipsi qui hæc auditis, videte quid vobis dicat Dominus. Aliter hæc explicat Maldonat.

Nvnqvid solitvdo) q. d. Nunquid tam inutilis fui populo huic, vt est inutilis solitudo, quæ nullum fert fructum, aut tam tardus in opitulando, quam est terra serotina, quę omnia intus retinet, & nihil extra producit, aut Vers. 31.

sero?

serò? quasi dicat, Non, quia quamdiu Israel me coluit, numquam ei defui, sed abundantiam omnium dedi. ita Theodor.

Nota. Pro *serotina*, hebr. est מאפליה *mapeleia*, id est, caliginosa: nam terra quæ non est Soli exposita, aut sub libero cœlo, nihil profert, aut serò profert, vnde Septuag. vertunt σχοινώδης, id est, *plena sentium*.

Alij sic explicant, qu.d. Cur meum templum deserunt, & solum relinquunt?

Tertiò, Tertull. 4. contra Marc. 31. sic explicat, quasi dicat: Putat hic populus, cùm me despicit, me solum remansurum absque cultoribus, vti est solitudo absque incolis. non, non, habeo cęterum mundum, imò mille mundos si volo, è quibus seruos mei cultores, euocem.

B RECESSIMVS) Chald. migrauimus, scilicet ad alias gentes & deos. Potest Secundò, aliis punctis legi רדינו *radinu*, ac verti cum Pagnino, Vatabl. Kimchi, *dominamur*, vel *dominium accepimus*, id est, habemus alios reges, scilicet Ægypti vel Assyriorum, tuo dominatu non indigemus.

32. Numquid obliuiscetur virgo ornamenti sui, aut spōsa fasciæ pectoralis suæ? populus verò meus oblitus est mei diebus innumeris.

33. Quid niteris bonam ostēdere viam tuam ad quærendam dilectionem, quæ insuper & malitias tuas docuisti vias tuas,

C 34. & in alis tuis inuentus est sanguis animarum pauperum & innocentum? non in fossis inueni eos, sed in omnibus, quæ suprà memoraui.

35. Et dixisti: Absque peccato & innocens ego sum: & propterea auertatur furor tuus à me. Ecce ego iudicio contendam tecum, eò quòd dixeris: Non peccaui.

36. Quàm vilis facta es nimis, iterans vias tuas! & ab Ægypto confunderis, sicut confusa es ab Assur.

D 37. Nam & ab ista egredieris, & manus tuæ erunt super caput tuum: quoniam obtriuit Dominus confidentiam tuam, & nihil habebis prosperum in ea.

VERS. 32. NVNQVID OBLIVISCETVR] q.d. Femina pluris facit ornamenta sua, quàm populus meus me.

FASCIÆ] qua pectus ornat, & ex qua bullas, annulos, monilia è collo suspendit, & in pectore gestat. Hieronym. Prado in Ezech. cap. 16. p. 187. per has fascias accipit eas, quibus mammillæ stringuntur: illæ enim signum sunt illibati floris virginalis, sicut subacta vbera signū sunt fornicationis. hæ ergo fasciæ à sponso datæ sponsæ, admonent illam fidei coniugalis, & puritatis cordis, vt scilicet mammillas, quæ sunt cordis diuerticula, id est, affectus eius continentia coërceat, seque mundam thoro sponsi conseruet, dicatque illud Cantic. 2. *Dilectus meus mihi, & ego illi.* & cap. 1. *Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur.*

Potest Secundò, hebr. קשרים *kiscurim* verti, monilia, torques, catenæ aureæ, quæ sponsa accipit à sponso, vt eam sibi astringat, vt ipsa illa, & per illa sponsum, quasi semper gestet in pectore.

Narrat Plinius libr. 7. cap. 24. quendam ex præalto tecto lapsum, matris, & affinium, propinquorumque cepisse obliuionem: Messalam verò Coruinum oratorem sui nominis oblitum esse. Idem libr. 8. cap. 22. narrat genus esse luporum adeò obliuiosum, vt *quamuis in fame mandenti, si respexerit, obliuionem cibi surrepere aiant, digressumque quærere aliud.* Fabulātur Poëtæ apud *Miræ obliuionis exempla, sed maior est peccatoris.*

B inferos fluuium esse, nomine Lethe, cuius aquas si quis gustauerit, omnium prętęritarum rerum obliuiscatur: idcirco ἀπὸ τῆς λήθης, id est ab obliuione, nomen habere, de quo Lucanus lib. 9.

Quam iuxta Lethes tacitus perlabitur amnis,
Infernis (vt fama) trahens obliuia venis.

Et Ouidius lib. 2. de ponto eleg. 4.

Non ego, si biberes securæ pocula Lethes,
Excidere hæc credam pectore posse tuo.

Rursum Lucan. lib. 3.

Non me Lethææ coniux obliuia ripæ
Immemorem fecere tui.

Quin & Plinius lib. 31. cap 2. narrat in Bœotia fluuium esse, qui obliuionem inducat. Scribunt medici, & experientia constat, lethargum morbum esse, prouenientem ex pituita humidiore

C frigidioreque cerebrum madefaciente, ac cerebri ventriculos, in quibus sedes est memoriæ, opplente, qui λήθην, id est obliuionem rerum omnium inducit. Longè maiori lethargo laborat peccator, qui ipsam lethen, id est obliuionem, imbibisse videtur, dum non matris, non propinquorum, nō nominis sui dumtaxat, sed Dei Creatoris, Redemptoris & Saluatoris sui, in quo viuimus, mouetur & sumus, qui magis cuique intimus est, quàm ipsa cuiusque essentia & existentia, imò est vita vitæ, & anima animæ cuiusque, obliuiscitur.

QVID) q.d. Quid verborum fuco & operibus externis niteris te ostendere innocentem, vt captes meam beneuolentiam, cùm alios doceas impietatem, & sanguinem innocentem fuderis? ita S. Hieronym. Theodor. Raban. Hugo, S. VERS. 33.

D Thom. Lyran.

Aliter vertunt Chald. Vatabl. Isidor. quasi dicat: Quid dirigis vias tuas ad Gentes, vt quæras earum amicitiam? hoc ipso enim ostendisti vias tuas esse malas, quia te obligasti earum pessimis moribus, eisque vicissim tuos pessimos mores manifestasti.

MALITIAS TVAS DOCVISTI VIAS TVAS) Est appositio, id est, docuisti alios vias tuas, quæ sunt puræ malitiæ.

IN ALIS) In vestium oris. Est metaphora ab VERS. 34.
auibus rapacibus, vti sunt accipitres, quarum alis adhæret sanguis auium raptarum. quod enim aui sunt plumæ & alæ, hoc homini sunt vestes. Septuag. vertunt, *in manibus*: nam pro בכנפיך *becanpecha*, legerunt בכפיך *becappecha*, aut certè *manus* vertūt pro *alis*, quia manus homini sunt,

sunt, quod aui alæ: qu. d. Vestes & manus tuæ aspersæ sunt sanguine, tum Prophetarum, tum innocentium, quos Moloch & corpore & animam immolabas. ita Theodor. & S. Hieron.

Non in fossis) q. d. Non inueni occisos tuos in foueis, quasi latronum necatos insidiis, sed sub quercu idolis immolatos publicè. Hebræũ enim מחתרת *machteret*, non tantùm perfossionem, sed & foueam & foramen significat.

Secundò, aptiùs ex Hebræo sic explices: *non inueni occisos tuos in fossis*, id est, in perfossione domorũ, quasi fures aut latrones, vt iustè possent interfici; sed in lucis & siluis idolorum, quasi victimas, vt *suprà memoraui*, vel, vt S. Hier. *in omnibus quæ suprà memoraui*, scilicet in omnibus increpationibus, id est, quia te increpabant Prophetæ de idololatria, ideò occidisti eos.

Alij sic explicant, non inueni eos latenter in fossis peccantes, sed publicè in plateis, vallibus & siluis idololatrantes. ita Theodor.

Nota. R. Salomon, Lyran. Vatabl. Pagn. vertunt, Non inuenisti eos, scilicet quasi perfossores & latrones, vt iure posses eos occidere. Verùm hebr. est לא מצאתים *lo metsatim*, id est, non inueni eos, in prima persona, non in secunda.

Secũdò, pro *in omnibus*, quod hebr. est אלה *ille*, id est illis, Septuag. aliis punctis legerũt אלה *ela*, id est quercus: vnde vertunt, in omni quercu, scilicet idolis sacra, inueni eos idololatrantes.

Vers. 35. Et dixisti, Absque peccato et innocens ego sum) Indignatur Deus Israeli non tam ob scelera, quàm quòd ea nolit confiteri, ac se innocentem clamet. Quocirca subdit, *ecce ego iudicio contendam tecum* (iudicabo & conuincam te reum multorum scelerum per Ieremiam, aliosque Prophetas) *eò quòd dixeris, Non peccaui. Innocentia vera*, ait S. Aug. in sent. nu. 1. *est quæ nec sibi, nec alteri nocet. Quoniam qui diligit iniquitatem, odit animam suam, & nemo non priùs in se, quàm in alterum peccat.* Et nu. 117. *Eam Deus innocentiam probat, quæ homo non metu pœnæ sit innocẽs, sed amore iustitiæ. Nam qui timore non peccat, quamuis nõ noceat cui vult nocere, tamen plurimùm nocet, & abstinens ab iniquo opere, sola tamen reus est voluntate.*

Vers. 36. Quam vilis facta es!] Rectè vertit interpres, quia הולי *tezeli*, vel potiùs הזולי *tazuli*, (ita enim punctandum est) à rad. זול *zul*, id est, vilis fio, descendit. recentiores vertunt, Cur ita discurris iterãdo vias tuas? quia *tezeli* ab אזל *azal*, id est abiit, ambulauit, deducunt. Verùm sic *tezeli* deberet scribi per *aleph*. hîc autẽ caret *aleph*.

Nota. Peccatum est animæ spiritalis summa spurcitia & vilitas, sicut summum virginis probrum est corruptio, qua perdit virginitatem. Præclarè S. Aug. in sentent. nu. 287. *Quàm excellens*, inquit, *bonum natura humana sit, ex hoc maximè*

A *apparet, quòd datum ipsi sit, vt possit summi & incommutabilis boni adhærere naturæ. Quòd si noluerit, bono se priuat, & hoc ei malum est: vnde per iustitiam Dei etiam cruciatus consequetur. Quid enim tam iniquum, quàm vt desertori boni bene sit? Aliquando amissis superioris boni non sentitur malum, dum habet quod est amatum inferius bonum. Sed diuina iustitia est, vt qui voluntate amisit quod amare debuit, amittat cum dolore quod amauit.* Quia enim peccator non sentit vilitatem culpæ, hinc facit Deus, vt eandem sentiat per vilitatem & cruciatum pœnæ.

Ab Ægypto confunderis) q. d. Ægyptus non poterit tibi opitulari, vti non potuerũt Assyrij. Solebãt Iudæi ab hostibus pressi ad Ægyptios vel Assyrios confugere, non ad Dominum. Sic Achaz petiit opem à Theglathphalasar rege
B Assyriorum, 4. Reg. 16. v. 7. qui licet tunc eum iuuerit contra regem Syriæ, postea tamen Assyrij oppresserunt Iudæos, maximè cùm Manassem ceperunt. ita S. Thom. Lyran. Dion. qu. d. Fugis, ô Israel, iam ad Ægyptios, iam ad Assyrios, sed frustra: nam sicut ex Assyria, sic ex Ægypto cõfusa regredieris, complicatis super caput tuum manibus, in signum pudoris & doloris. ita S. Hieron. & Theodor.

Sic accidet iis, qui confidentes in amicis, opibus, fortitudine, Deum deserunt: horum enim confidentiam & spes Deus obteret & confundet, vt nihil prosperum habeant in eis.

Moraliter ergo, hîc disce veram amicitiam esse cum Deo, & cum iis qui Deo coniuncti sunt, cũ cæteris amores esse fallaces & meretricios. *Vera amicitia tantum est cum Deo.*
C Soli enim Deo virisque diuinis conuenit illud veri amici symbolum, ac tessera quam dant sapientes, vt Salomon Prouerb. 17. *Omni tempore diligit qui amicus est, & frater in angustiis comprobatur.* Et Eccl. c. 12. 7. *Non agnoscetur in bonis amicus, & non abscondetur in malis inimicus.* Et S. Aug. l. 83. quæst. q. 81. *Nihil sic probat amicum, quemadmodum oneris amici portatio.* Et Isid. l. 3. de Summo bono: *In prosperitate incerta est amicitia, nec sentitur vtrùm persona, an felicitas diligatur.* Et Boët. li. 3. de Consol. *Quem felicitas amicum facit, infortunium facit inimicum.* Et Arist. 7. Ethic. *Tempus indicat quis sit qui vero amore amicum prosequatur.* Et Ouid. lib. 1. Trist.

Donec eris felix, multos numerabis amicos,
Tempora si fuerint nubila, solus eris.

Vt hirundines vere accedunt, sed hieme adue-
D niente recedunt: ita adulatores in prosperis adsunt, in aduersis fugiunt. Tales sunt opes, deliciæ, honores, idola, quin & homines naturaliter amici. omnes enim quærunt quæ sua sunt, nisi Dei charitatem & amicitiam induant. Hæc ergo cum Deo sola vera & perfecta est amicitia.

CAPVT

CAPVT TERTIVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Persistit in materia & metaphora adulteræ repudiatæ, per quam Synagogam idololatrantem intelligit, eamque inuitat ad pœnitentiam. Secundò, v. 7. ostendit grauius peccasse Iudam quàm Israel. Tertiò, v. 14. auolat ad Christum, per eumque Iudæis veniam, gratiam & gloriam promittit. Quartò, v. 20. redit ad sua tempora, & Iudæos hortatur, vt ad Deum redeant, formamque pœnitentiæ eis præscribit; quam amplexi sunt Iudæi duce Iosia pio rege, quo regnante hæc prophetauit Ieremias.

Tropolog. hæc facile est adaptare cuiuis animæ peccatrici, iuxta can. 45.

Vers. 1. VVlgò dicitur: Si dimiserit vir vxorem suam, & recedens ab eo, duxerit virum alterum: numquid reuertetur ad eam vltrà? numquid non polluta & contaminata erit mulier illa? tu autem fornicata es cum amatoribus multis: tamen reuertere ad me, dicit Dominus, & ego suscipiam te.

2. Leua oculos tuos in directum, & vide vbi non prostrata sis: in vijs sedebas, expectans eos quasi latro in solitudine: & polluisti terram in fornicationibus tuis, & in malitijs tuis.

3. Quam ob rem prohibitæ sunt stillæ pluuiarum, & serotinus imber non fuit: frons mulieris meretricis facta est tibi, noluisti erubescere.

4. Ergo saltem amodo voca me: Pater meus, dux virginitatis meæ tu es:

5. Numquid irasceris in perpetuum, aut perseuerabis in finem? Ecce locuta es, & fecisti mala, & potuisti.

6. Et dixit Dominus ad me in diebus Iosiæ regis: Numquid vidisti quæ fecerit auersatrix Israel? abijt sibimet super omnem montem excelsum, & sub omni ligno frondoso, & fornicata est ibi.

7. Et dixi, cum fecisset hæc omnia: Ad me reuertere: & non est reuersa.

Vers. 1. VVLGO DICITVR) Hebr. לאמר *lemor*, id est *dicendo*, supple dicitur: licet Vatabl. & Hebræi id referant ad finem c. præced. *obteruit Dominus confidentiam tuam*, scilicet *dicendo* quod sequitur, *Si dimiserit*, &c. Verùm minùs rectè. nam dicere, *reuertere*, non est confidentiam obterere, sed augere.

POLLVTA ET CONTAMINATA ERIT MVLIER ILLA) Hebr. *terra illa*, q. d. Censeretur terra polluta talis mulieris repudiatæ commercio, si eam vir prior reciperet, vt dicitur Deuter. 24. 4. ita Vatabl. Noster pro *terra*, vertit *mulier*, quia mulier polluta polluebat terram, idque aptè respondet plebi Israeliticæ repudiatæ & pollutæ. q. d. Semel repudiata nec reuocari, nec sine peccato & infamia probroque vtriusque, imò totius terræ, redire potest ad maritũ, iuxta legem Deuter. 24. 5. tu tamen non tantùm repudiata, sed & adultera redi ad me, ego te recipiam libens, imò infamiam hanc sustinebo, hoc dedecus feram, quin imò si opus fuerit te redimam: Maldonatus verò censet, mulierem metaphoricè terrã appellari, quòd à viro quasi ager colatur, seminetur, & fructus ferat. Sed prior sensus commodior est & planior.

CVM AMATORIBVS) Septuag. *cum pastoribus*: pro רעים *reim* enim, legerunt רעים *roim*.

LEVA OCVLOS TVOS IN DIRECTVM] Hebr. שפיים *sephaim*, id est in colles & loca excelsa, q. d. Circũspice quaquauersum montes & colles, quantum potes visu assequi, & vbique videbis tuæ fornicationis, id est idololatriæ, vestigia.

EXPECTANS EOS QVASI LATRO) Hebr. כערבי *caarabi*, id est, sicut Arabs, id est, sicut latro, quia Arabes vii nunc, ita & tunc, latrociniis erant dediti, ait S. Hieron. Septuag. legunt כערב *keoreb*, id est, sicut cornix, aut potiùs coruus, qui sedet in viis, vt ibidem proiecta asinorũ vel equorum cadauera depascatur: ita enim & tu dijs mortuis, quasi cadaueribus, colendis inhiabas. Nostræ versionis sensus est, q. d. Sedisti, ô meretrix, in viis quasi latro ad vesperã, vt concubitu tuo animas interficeres fornicantiũ Prouerb. 7. 9. puta ciuium & externorum, quos ad idola tua abducebas, sicut Galaaditæ armati abducebant euntes in Ierusalem, ad suos vitulos aureos, Osee 6 v. 8. & 9. Vers. 2.

Secundò, alij sic explicant: sedisti *quasi Arabs*, scilicet mercator, qui in viis publicis tetorium figit, vt vendat sua vel emat à transeuntibus: ita enim tu, ô Israel, tua idola exposuisti publicè, vt ad eorum cultum omnes transeuntes impelleres. ita Isidor. Theodor. S. Thom. Hugo, Lyran. Prior sensus germanior & efficacior est. Hoc est quod ait Ezechiel c. 16. 31. *Fabricasti lupanar tuum in capite omnis via.*

QVAMOBREM PROHIBITÆ SVNT STILLÆ PLVVIARVM, ET SEROTINVS IMBER NON FVIT) q. d. Sceleribus tuis tibi cælum clausisti ne plueret: itaque tibi famem & sterilitatem accersiuisti. Vers. 3.

Disce hic, publicum peccatum, dum non punitur, totam terram & rempubl. contaminare, ideoque

ideoque publica clade à Deo puniri. Nam, vt A rectè ait Sanchez, in publico peccato publicè ab omnibus peccari censetur, dum alii ferunt, alii dissimulant, alij annuunt, alij defendunt, alij etiam imitantur.

Imber serotinus & matutinus quis? Nota. In Script. serotinus imber vocatur is, qui in Palęstina decidit tempore veris (in Martio) quo fruges maturescunt; sicut matutinus vocatur is, qui in Octobri decidit statim post sationem, & semina sata rigat, eaque germinare facit, scilicet per stillas, vt hîc dicitur, assiduas & lentè cadentes, vnde vocatur hîc, *stillæ pluuiarum*. His enim duobus temporibus pluuia frugibus maximè est necessaria.

Impudentia exempla. FRONS MVLIERIS FACTA EST TIBI, NOLVISTI ERVBESCERE) Alludit ad meretrices impudentes, quæ nomen non tantùm cellis suis in fornice, sed & fronti inscribebant, vti fecit purpurata meretrix Babylon. Apocal. 17 5. vide ibi dicta, vide & Martin. de Roa lib. 4. Singul c. 10. *Ingratitudini*, inquit Xenophon li. 1. Pædiæ Cyri, *potissimum impudentia videtur esse comes, quæ ad omnem turpitudinem maxima dux est.* Et Menander:

Qui verò nec erubescere scit, nec metuere,
Ille primas vniuersæ tenet impudentiæ.

Caligula Imp. dicebat, *se nihil magis in sua natura probare, quàm* ἀδιατρεψίαν, id est, *inuerecundiam.* Vox carnifice quàm Imperatore dignior. Pudor enim multos, etiam improbos à turpibus reuocat.

Sic Achilles apud Homerum vocat Agamemnonem κυνῶπα, id est canino vultu. Et rursum: κυνὸς ὄμματ' ἔχων, κραδίην δ' ἐλάφοιο,

Canis habens oculos, cor cerui.

Impudentiam significans cum timiditate coniunctam.

Aristogiton orator Atheniensis, ob impudentiam vocatus est Canis. ita Volater. lib. 13. cap. 4.

Vatinius, qui bis à Cæsare sibi reconciliato in iudiciis publicis defensus est, impudentissimus fuit. Assiduo enim, vt Seneca ait, conuicio depudere didicerat.

Nota est Diogenis & Cynicorum inuerecunda, & in propatulo libido instar canum.

Fuit C. Fimbria perditissimæ audaciæ homo, qui Crassum interemit, quique in funere C. Marij, Q. Scæuolam virum sanctissimum vulnerandum curauit; & vbi ferrum non altè in corpus descendisse accepisset, diem illi dixit. Admirantibus cunctis, quòd pontifex maximus optimum totius ciuitatis ciuem accusaret, crimen expectantibus dixit: se illum accusare, quòd non totum telum corpore excepisset, inquit Cicero pro Roscio. Denique S. Gregor. in psal. 1. pœnitent. *Illud*, ait, *verum est apertæ desperationis indicium, si verecundia non sequitur peccatum.* Vide cætera.

VERS. 4. ERGO SALTEM A MODO (ex nunc à me inuitata & rogata) VOCA ME, PATER MEVS, DVX VIRGINITATIS MEÆ, TV ES] Id est, tu es mihi pater, qui à pueritia, cùm virguncula essem à matre & patre neglecta, & in sordibus abiecta & proiecta, quasi pater suscepisti, educasti & rexisti me. Potest Secundò, dux virginitatis accipi sponsus, qu. d. Tu sicut mihi es pater, ita es & sponsus, quem virgo & adolescentula duxi, *Dux virginitatis est sponsus.* ideoque maximè adamaui: sponsus enim in parentis locum & curam succedit. Parens enim curam filiæ suæ in sponsum transscribit, cùm eam illi desponsat, & in domum suam deducendam tradit. Sponsus ergo sponsæ virgini est instar patris. ita Theodor. ac Sanchez. Ac fortè alludit ad primam feminæ originem ex viro: Eua enim vxor Adæ, cùm ex eius latere formata sit, videtur mariti sui fuisse filia. Ieremiæ consentit Trismegistus, cuius in Pimandro hæc de Deo est vox: *Deus in verbo sancto clamauit: Vos, quibus mentis portio concessa est, recognoscite genus vestrum, vestramque immortalem naturam considerate: qua de causa qui seipsum cognoscit vita & luce compositum, transit in Deum: quoniam vita & lux est omnium pater, ex quo natus est homo.* Hinc ortũ videtur illud, B *Nosce teipsum:* quo monetur homo, vt diuinæ suę originis memor, diuinas & Deo dignas suscipiat actiones.

NVMQVID IRASCERIS IN PERPETVVM, AVT PERSEVERABIS IN FINEM?) Chaldæus, S. Thomas, Vatab & à Castro sic explicant, q. d. O Domine, ne mihi semper irascaris, neque perseueres in recordatione & vltione peccatorũ meorum. Verba sunt Dei, quæ docet populum sibi dicere, iisque se inuocare, vt eius misereatur. Auidior enim est Deus reconciliationis, quàm sint ipsi peccatores, ait S. Chrys. ho. 44. in Gen. Hæc est enim incredibilis eius misericordia, vt, cùm nobis ob peccata nostra iratus est, orationem nobis componat, qua eum placemus. pendent enim hæc verba à præcedentibus: *Voca me, Pater meus*, &c. VERS. 5.

C Secundò tamen probabiliter, Theod. Lyran. Dionys. & Sanchez de sponsa sic explicant, q. d. Numquid, ô Iuda, in perpetuum offensus & iratus recedes & fugies à me? Numquid in æternum custodies hanc tuam peccandi volũtatem? Vnde Septuag. vertunt, *numquid permanebit in perpetuum, aut conseruabitur in victoriam?* supple *mendacium, & illusio tua*, ait Theod. q. d. Perseuerabitne iugiter illusio tua, quasi inde speres te victricem futurã? vt tua pertinacia me meamque patientiam vincas, egoque tædio affectus te dimittam & negligam?

ECCE, LOCVTA ES) q. d. Ecce, mox vt hæc quæ dixi locuta fueris, & oraueris, quamuis multa mala feceris: *potuisti*, id est poteris, id est, præualebis contra me, vinces & flectes me, ac flagellum quod tibi intento, è manu mea extorquebis, meque in pristinum tui amorem rapies. D Prophetice ponuntur præterita pro futuris.

Secundò, Sanchez iuxta expositionem paulò antè datam sic explicat, vt sit seuera dictorum factorumque sponsæ meretricantis reprehensio, quòd impiè & turpiter non tantùm locuta, sed & operata sit, quodque se nequiter facturam dixerat, hoc opere compleuerit; nec tamẽ satiata, lassata aut viribus exhausta sit, quin nouis rursum sceleribus animo & corpore inhæreat. Hoc est enim *&* *potuisti*, id est potens es adhuc, & indefesso integroque ad peccandum animo.

AVERSATRIX] Ita dicitur Israel, siue decem tribus, quòd ab initio sui scismatis & regni, palàm & communi consensu, eoque iugi & perenni VERS. 6. *Israel dicitur auersatrix, cur?*

perenni auersatæ sint Deum verum, eiusque cultum; idque continuò per tria sæcula, vnde omnes reges habuerunt impios & idololatras. ita S.Hieron. Theodor. August.17 Ciui 23. Raban. & Isidor. Vera enim Ecclesia & religio inclusa fuit in Iuda & regno Dauidis. voluit enim Deus, vti regnum, ita templum & sacerdotium collocare in Iuda & Sion, propter Christum ex Iuda nasciturum; sicut iam Ecclesia vera collocata est Romæ, & in Romano Imperio: eo deficiente magna parte deficiet, & veniet Antichristus. Vnde Optatus Mileuit. l 3. contra Parmen. dixit: *Remp. non esse in Ecclesia, sed Ecclesiam esse in rep.* id est, in Romano Imperio. hinc Ecclesia, vt Euseb. libr. 3. Demonstr. semper orat pro cōseruatione Romani Imperij, vt scilicet cum B eo seruetur & propagetur Ecclesia. Israel ergo *ab it sibimet*, id est, quò eum ducebat sua cupido & libido.

7. Et vidit præuaricatrix soror eius Iuda,

8. quia pro eo, quòd mœchata esset auersatrix Israel, dimisissem eam, & dedissem ei libellum repudij: & non timuit præuaricatrix Iuda soror eius, sed abiit, & fornicata est etiam ipsa.

9. Et facilitate fornicationis suæ contaminauit terram, & mœchata est cum lapide & ligno.

10. Et in omnibus his non est reuersa ad me præuaricatrix soror eius Iuda in toto corde suo, sed in mendacio, ait Dominus.

11. Et dixit Dominus ad me: Iustificauit animam suam auersatrix Israel, comparatione præuaricatricis Iudæ.

12. Vade, & clama sermones istos contra Aquilonem, & dices, Reuertere auersatrix Israel, ait Dominus, & non auertam faciem meam à vobis: quia sanctus ego sum, dicit Dominus, & non irascar in perpetuum.

13. Verūtamen scito iniquitatem tuam, quia in Dominum Deum tuum præuaricata es: & dispersisti vias tuas alienis sub omni ligno frondoso, & vocem meam non audisti, ait Dominus.

VERS. 7. *Iuda præuaricatrix.* ET VIDIT PRÆVARICATRIX SOROR EIVS IVDA) Israel dicitur *auersatrix*, Iuda verò *præuaricatrix*, quia Dei cultum retinuit, licet ab eo sæpiùs priuatim & occultè ac subdolè, aliquando etiam publicè ad idola desciuerit, sub Manasse, Achaz, & aliis impiis regibus. hæc enim est præuaricatio Iuda.

VERS. 9. ET FACILITATE) quia tam prona & facilis erat ad fornicationē, id est, ad colendum idola.

VERS. 10. IN MENDACIO) id est, fictè & simulatè.

VERS. 11. IVSTIFICAVIT) qu. d. Minùs peccauit Israel, id est decem tribus, quàm Iuda, id est duæ reli- A quæ tribus, vt præ hac illa videri possit iusta. Sic Luc. 18. v. 14. dicitur: *Descendit hic* (Publicanus) *iustificatus in domum suam ab illo*, præ Pharisæo. Sic *non iustificabitur in conspectu Dei omnis viuens*, psal. 142. v. 2. id est, *cōparatione Dei*, vt ait S. Iob c 4. 17. Simili omnino schemate duarū sororum meretricum, Oollæ, id est decē tribuum, & Oolibæ, id est Ierusalem, huius præ illa fornicationem, id est idololatriam, narrat & damnat Ezechiel c. 23. & c. 16. 51. & dicit, quòd hæc illam, imò Sodomam iustificarit. Licet enim plura fuerint Israelis peccata, & continua idololatria; tamen in Iuda grauior fuit. Primò, quia in eo erat maior cognitio Dei & veritatis: in eo enim Deus quasi sua domo constituerat regnum, sacerdotium, templum, prophetas & doctores. Secun- *Iuda peccauit magis quā Israel, ob tres causas.* B dò, quia, cùm videret Israelem à Deo puniri, & in captiuitatem duci ob idololatriam, eam tamen secutus est. Tertiò, quia maiori ardore subinde, puta sub Manasse, ea coluit quàm Israel, imò tunc omnes Dei Prophetas occidit. hoc significat vox *insaniuit*.

VADE, ET CLAMA SERMONES ISTOS CONTRA AQVILONEM) Putat R. Salomon Ieremiam fuisse in Babylone, Hugo & Lyran. in Israel, alij eò legatum misisse. Sed dico per *vade & clama* tantùm hîc iuberi, vt faciem æquè ac pedes (vnde Sanchez *vade*, ait, q. d. *agedum*, vt sit quasi aduerbium excitantis) conuertat ad Israel, id est, decem tribus (hæc enim est auersatrix) ad Aquilonem, id est, in Assyria Aquilonari captiuas. ita Lyran. Dion. & alij. easque stentorea voce ex- VERS. 12. C hortetur & inuitet ad Dei cultū, vt sic ad æmulationem prouocet Iudam, eique minetur, nisi resipiscat, se eo relicto ad Israel abiturum, vt ab eo colatur. Sic Christus à Iudæis abiit ad Gentes. S. Hieron. Rabanus & Hugo Card. putant hîc sermonem fieri ad duas tribus in Chaldæa captiuas, & ad decem tribus in Assyria degentes, earumque prædici liberationem & reuersionem S. Thomas verò & Vatabl. putant hîc sermonem fieri ad decem tribus, prædicique eis, quòd redibunt ex spirituali captiuitate, per Christum & Apostolos. Sed quod dixi, verius est.

QVIA SANCTVS EGO SVM) hebr. quia חסיד *chasid*. Septuag. ἐλεήμων, id est, *quia misericors* ego sum, vt in vos miseros meam gratiam & beneuolentiam effundam, si resipiscatis, & ad me re- D deatis.

DISPERSISTI (Chald. *corrupisti*: Septuag. *effudisti*) VIAS TVAS] vt scilicet dispergeres te, & vagareris eundo nunc ad hoc, nunc ad aliud idolum.

Aliter Lyran. & à Castro, *vias*, inquit, id est pedes, quibus imus per vias, q. d. Dispersisti, id est, diuisisti quasi meretrix pedes tuos cuique fornicario, Ezech. 16. v. 25 Significat hac metaphora profusam idololatriam Iudæorum.

14. Conuertimini filij reuertentes, dicit Dominus: quia ego vir vester: & assumam vos vnum de ciuitate, & duos de cognatione, & introducam vos in Sion.

15. Et dabo vobis pastores iuxta cor meum, & pascent vos scientia & doctrina.

16. Cumque multiplicati fueritis, & creueritis in terra in diebus illis, ait Dominus: non dicent vltrà: Arca testamenti Domini: neque ascendet super cor, neque recordabuntur illius: nec visitabitur, nec fiet vltrà.

17. In tempore illo vocabunt Ierusalem Solium Domini: & congregabuntur ad eum omnes Gentes in nomine Domini in Ierusalem, & non ambulabunt post prauitatem cordis sui pessimi.

18. In diebus illis ibit domus Iuda ad domum Israel, & venient simul de terra Aquilonis ad terram, quam dedi patribus vestris.

19. Ego autem dixi: Quomodo ponam te in filios, & tribuam tibi terram desiderabilem, hereditatem præclaram exercituum Gentium? Et dixi: Patrem vocabis me, & post me ingredi non cessabis.

Vers.14. CONVERTIMINI (non ex Babylone, sed ab idololatria) FILII REVERTENTES) id est, recedentes à me: Septuag. *apostata*. Loquitur non ad Israel, vt vult Vatabl. sed redit ad Iudam, ad quem cœpit loqui v. 1. & sequ. Aliter Sanchez, *conuertimini*, inquit, *reuertentes*, id est conuertimini seriò, vt toto animi conatu reuertamini ad me.

Præclarè S. August. in sentent. tom. 3. sent. 71. *Remedia*, ait, *conuersionis ad Deum, nullis cunctationibus sunt differenda, ne tempus correctionis pereat tarditate. Qui enim pœnitenti promisit indulgentiam, dissimulanti diem crastinum non spopondit*, Et sent. 235. *Nullus in Deo locus est, nec est quò fugiatur ab ipso, nisi ad ipsum Qui vult euadere offensum, confugiat ad placatum.* Et sent 240. *Apud misericordiam Dei plurimùm valet confessio pœnitentis, qua facit peccator confitendo propitium, quem negando non facit nescium.*

EGO VIR VESTER) Hebr. בעלתי *baalti*, id est, *ego maritatus sum vobis*, ego quasi maritus vos possedi, &, vt Septuag. *vobis dominatus sum*, scilicet per legem veterem. ita Theodor & Hugo. Licet Lyran. Dion. Vatabl. putent, Ieremiam loqui Ecclesiæ Christi: huius enim Deus in Christo futurus erat maritus. Verùm hebr. præteritum est, non futurum. Prior ergo sensus simplicior est & planior.

ASSVMAM VOS VNVM DE CIVITATE, ET DVOS DE COGNATIONE, ET INTRODVCAM VOS IN SION) q.d. Paucos ex singulis vrbibus & cognationibus Iudæorum eligam, vt reliquiæ eorum saluæ fiant per Christum.

Nota. Propheta, aut potiùs Deus, hîc non loquitur de reditu Iudæorum ex Babylone sub Cyro & Esdra, vt volunt Hebræi, Theod. Hugo

A & S. Thomas: tūc enim non vnus aut duo, sed quadraginta duo millia redierūt, nec tunc arca fuit despecta, nec omnes Gentes congregatæ fuerūt ad Dominum (alludit tamen eò, illaque obiter perstringit) sed assurgit & auolat ad Christum, vt patet ex sequ. maximè v. 18. & 19. vnde per Sion Ecclesiam accipit, per pastores Apostolos, & similes viros: magna enim pars felicitatis populi est bonos habere pastores & rectores. ita S. Hier. Theodoret. Raban. Hugo, Lyran. Vatabl. R. Salomon, & omnes Hebræi, ait Vatabl. Vnde R. Samai apud Galatin. libr. 9. c. 2. censet alludi hîc ad Iosue & Caleb, qui duo soli ingressi sunt terram promissionis, q.d. Pari modo tempore Messiæ, paucissimi Iudæi eum recipient, & in cælestem illam terram promis-
B sionis ingredientur. vide quoque Euseb. lib. 2. Demonstr. c. 54.

NON DICENT VLTRA, ARCA TESTAMENTI) Vers. 16. Per arcam omnia sacrificia & sacramenta vetera & legalia accipe: hæc ergo cum arca cessabūt quasi vmbræ, cū Christus, qui verissima est arca sapientiæ & gratiæ diuinæ, apparuerit; aut potiùs, cū arcæ operculum, id est propitiatorium, apparuerit, scilicet Christus, arcæ, id est Ecclesiæ, Deum reconcilians.

NEQVE ASCENDIT SVPER COR] nemo de ea cogitabit, nemo de ea loquetur. q.d. Tempore Christi non ampliùs iactabunt Iudæi cæremonias legis Mosaicæ.

NEC VISITABITVR) Solebant enim arcam visitare, quasi oraculum, vt responsa & beneficia
C à Deo peterent.

NEC FIET VLTRA) scilicet arca, aut quid simile legale. ita Lyran. Dion. Vatabl aliter Chald. non visitabitur, ait, arca tempore belli, nec fiet prolatio arcæ ad prælia, vti sub Heli factum est. Alij, *non fiet*, id est, non sacrificabitur ampliùs: sic enim ait Virgilius ecloga 3.

Cùm faciam vitula pro frugibus, ipse venito.

Sed primus sensus est planissimus.

IN TEMPORE ILLO VOCABVNT IERVSALEM Vers. 17. SOLIVM DOMINI) Aliqui per Ierusalem, accipiunt ipsam vrbem, cuius nomen Deus celebre fecit post reditum Iudæorum ex Babylone. ita S. Thomas & Hugo. Secundò, S. Hieron. Raban. Hugo, Vatabl & Lyran. accipiunt Ierusalem spiritualem, id est Ecclesiam Christi, ad quam confluunt omnes Gentes in nomine Domini.
D quod in ea inuocant. Tertiò & optimè, accipias ipsam vrbem Ierusalem, quatenus in ea, quasi solio, Christus consedit, regnauit & docuit, indeque misit Apostolos ad prædicandum. Vnde ipsa dicitur mater Ecclesiæ, & fons gratiæ, *quia de Sion exibit lex, & verbum Domini de Ierusalem.* perinde ac olim arca testamenti cum Cherubim erant solium Dei, ideoque Deo dicebatur, *Qui sedes super Cherubim*: arca enim erat typus Ecclesiæ.

Tropolog anima iusti, est thronus & solium Dei. ita S. Hier.

IBIT DOMVS IVDA) qu.d. Dissensio quæ solet esse inter Iudam & Israel, non erit ampliùs: Vers. 18. sed omnes positis odiis ad Ecclesiam veniēt, in eaque vnientur. *Ibit* ergo *domus Iuda*, id est, ibūt Apostoli & alij Iudæi Christiani, ad Israelitas, qui

qui in Aquilonem, id est Assyriam, olim abducti sunt, rursum, qui mysticè in terra Aquilonari peccati frigent & rigent, atque eos in Ierusalem, id est ad Ecclesiam, deducent, vt bonis omnibus spiritualibus, patribus eorum promissis, in ea fruantur ac tandem Ierusalem cælesti potiantur. ita Hier. Raban. Lyran. Vatabl.

AD TERRAM QVAM DEDI PATRIBVS VESTRIS) Nota. Terra promissa & data patribus est Ierusalem, ad quam multi Iudæi & Israelitæ venerunt, cùm primò ibi cœpit Ecclesia Christi, & Apostoli ad nouem annos in ea se continuerũt: deinde Ierusalem, id est Ecclesia, quæ in ea cœpit, sparsa est per omnes gentes, & sic vbicunq; gentes conuertuntur, ibi veniunt ad Ierusalem patribus promissam, id est ad Ecclesiam, quæ in Ierusalem cœpit. Hinc sæpè à terrena Ierusalem ad spiritualem assurgunt Prophetæ.

Aquilo mysticè est regnum diaboli. Mysticè, aquilo frigidus significat regnum diaboli: Assyria, regnum mundi, in quo diabolo, peccato & concupiscentiæ seruimus, terra promissa, est regnum Christi & paradisus, inquit S. Hieron.

VERS. 19. QVOMODO PONAM TE IN FILIOS?] Sunt verba Dei quasi exultantis & admirantis, q. d. Quàm multos, ô Sion, id est Ecclesia, quæ in Sion ex Iudæis incipies, dabo tibi filios & quàm pulchram & desiderabilem (hoc enim est hebr. צבי *tsebi*, de quo Daniel. 8. v. 9.) *hereditatem*, scilicet totam terram *exercituum* (ita legendum est cum Romanis) id est fortissimarũ, bellicosissimarum & numerosissimarum *gentium*? ita S Hier.

Theodotion vertit, *tribuam tibi hereditatem inclytam fortitudinis robustissimi gentium*, id est, Ecclesiã Christi, qui ductor & dominator est vniuersarum gentium sibi credentium, ait S. Hier. alij nomine *exercituum*, intelligunt angelos, qui duces sunt & custodes gentium Septuag. vertunt, *dabo tibi terram electam, hereditatem Dei omnipotẽtis Gentium*, puta hereditatem Gentium, quę est hereditas Dei omnipotentis, qui est Rex regum, & Dominus dominantium.

Anagogicè, tribuam tibi hereditatem cælestem, in qua vidit S. Ioannes turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat. ita Vatabl. Dion & alij.

Hereditas cælestis est præclara sextupliciter. Hereditas patriæ cælestis, inquit D. Thom. est præclara. Primò, splendore diuinæ visionis, psal. 35. 10 *In lumine tuo videbimus lumen*. Secundò, dulcedine diuini amoris, psalm. 22 v. 5. *Calix meus inebrians quàm præclarus est*. Tertiò, familiaritate diuinæ allocutionis, Sap. 8. 18. *Præclaritas in communicatione sermonum ipsius*. Quartò, magnificentia operationis, Eccli. 43. 27. *Illic præclara opera & mirabilia*. Quintò, magnitudine exultationis, Zacha. 8. 13. *Saluabo vos, & eritis benedictio*. Sextò, solatio societatis, Ezech. 38. *Æmulata sunt eum omnia ligna voluptatis, quæ erant in paradiso Dei*, &c.

PATREM VOCABIS ME) scilicet Deum tuum, non idola. ita communiter interpretes: S. Hier. tamen, Raban. & Lyran. putant hæc esse verba Christi. vnde per *me*, accipiunt Christum.

Deus est Pater quadrupliciter. Moraliter, Deus dicitur Pater, inquit D. Thomas: Primò, creatione, Matth. 11. 25. *Confiteor tibi Pater, domine cæli & terræ*. Secundò, adoptione,

A Rom. 8. v. 15. *Accepistis spiritum adoptionis filiorum Dei, in quo clamamus, Abba Pater*. Tertiò, instructione, Isaiæ 38. *Pater filiis notam faciet veritatem tuam*. Quartò, correctione, Prouerb. 3. 12. *Quem enim diligit Dominus, corripit, & quasi pater in filio complacet sibi*.

Præclarè S. August. in sentent. sent. 237. *A quo*, inquit, *habet homo vt sit, apud illum habet, vt bene ei sit*. Et sent. 236. *Duæ vitæ sunt: vna corporis, altera animæ. Sicut vita corporis, anima: ita vita animæ, Deus. Et quomodo si anima deserat, moritur corpus: sic anima moritur, si deserat Christus*.

20. Sed quomodo si contemnat mulier amatorem suum, sic contempsit me
B domus Israel, dicit Dominus.

21. Vox in viis audita est, ploratus & vlulatus filiorũ Israel: quoniam iniquam fecerunt viam suam, obliti sunt Domini Dei sui.

22. Conuertimini filij reuertentes, & sanabo auersiones vestras. Ecce nos venimus ad te: tu enim es Dominus Deus noster.

23. Verè mendaces erãt colles, & multitudo montium: verè in Domino Deo nostro salus Israël.

24. Confusio comedit laborẽ patrum nostrorum ab adolescentia nostra, greges
C eorum, & armenta eorum, filios eorum, & filias eorum.

25. Dormiemus in confusione nostra, & operiet nos ignominia nostra: quoniã Domino Deo nostro peccauimus nos, & patres nostri ab adolescẽtia nostra vsque in diem hanc: & non audiuimus vocem Domini Dei nostri.

VOX IN VIIS AVDITA EST) Verba sunt Dei, desiderantis Iudæorum conuersionem ab idolis, vti à Ieremia & Prophetis multi, præsertim cũ in captiuitatẽ, aliasque calamitates incidissent, ideoque plorarent & gemerent, conuersi sunt. ita Theod. Raban. & Hugo. Alij accipiunt hæc de Iudæis pœnitentibus, quòd Christum cruci- VERS. 21.
D fixissent, Act. 2. 37. Lyran. & Dion. accipiunt hæc de captis à Tito post Christi cædem. Verùm quod dixi, est verius redit enim de morte Propheta ad Iudęos sui temporis, iisque concionatur. Vide cap. 4. & 5.

CONVERTIMINI FILII REVERTENTES) Id est pœnitentes. ita S. Hieron Raban. Hugo, Lyran. Verùm hebr. est שובבים *scobabim*, id est auertentes, vagi, incõstantes, reuertentes ad vomitum: Septuag. vertunt, *apostatæ*: Chald. *qui vos obfirmatis ne conuertamini*. VERS. 22.

ET SANABO AVERSIONES MEAS) vestra peccata & idololatrias, quibus à me conuersi estis ad idola, mihique rebellastis. q. d. Condonabo vobis omnes præteritas rebelliones vestras. In hebr. pulchra est allusio inter שובו *scubu*, id est reuertimini, שובבים *scobabim*, id est auertentes

vos siue rebelles, & משובתיכם *meschubotechem*, id est auersiones, siue rebelliones vestras.

Et, supple, dicite, Ecce nos venimus ad te] Est mimesis, qua eis modum & formam pœnitentiæ præscribit. ita S. hier. Hanc amplexi sunt Iudæi, reque ipsa peregerunt sub Iosia rege 4. Reg. 22. & 23.

Vers. 23. Vere mendaces erant colles] verè mendaces erant dij plurimi, quos in montibus & collibus colebamus. Est metonymia. hebr est, *frustra à collibus*, id est ab idolis collium, supple, sperauimus auxilium, nūc experientia tot malorum edocti agnoscimus & profitemur, quòd *verè in Domino Deo nostro sit salus Israel*, non in idolis.

Vers. 24. Confusio comedit laborem patrum nostrorum] Id est idololatria, quæ nos confundit, causa fuit cur patres nostri sint puniti, & omnibus in rebus vastati; vel, vt Theodor. cur omnia bona, etiam filios & filias idolis insumpserint & sacrificarint. vnde Pagn vertit, *Baal consumpsit labores patrum nostrorum*. Sic hodie Bacchus & Venus consumit labores & opes multorum. Tyrannus, inquit Plutarchus, permittit & facit, vt sui ciues ditētur, sed deinde opes ab eis collectas per tributa exugit, iisque se ditat: ita facit & dæmon, qui est primus & summus tyrannus, omniaque suorum bona sibi diripit & expilat. S. hier. Raban. & Lyran. intelligunt hæc de peccato christicidij. ob quod Iudæi cum bonis suis omnibus perierunt. Hoc verum est, sed allegoricum.

Baal comedit labores peccatorum

Secundò & magis genuinè, Maldon. & alij sic explicant: *confusio*, id est vastatio & calamitas confusionem & pudorem peccatorum afferēs, *comedit laborem patrum nostrorum ab adolescentia nostra*. q.d. Iam inde à pueritia nostra experimur frustra patres nostros laborare: omnia enim malè illis succedunt, omnia vastantur, quia à Domino discesserūt. Sapiamus ergo parentum malo, & ad Dominum reuertamur. alioqui *dormiemus in confusione nostra*, id est in paupertate & vastatione nostra miseri, anxij, cōfusi, quasi ludibrium & probrum Dei & hominum, *dormiemus*, ita vt nec nocte sit nobis quies à miseriis. Secundò, *dormiemus*, id est moriemur in iisdem: *& operiet nos ignominia nostra, quoniam Domino Deo nostro peccauimus*. vnde patet confusionem hanc v. 24. non esse ipsum peccatum, sed peccati effectum & pœnam.

Mor. de pœnitētia, quæ facit alium hominem.

Moraliter, disce hîc quid sit pœnitentia, quamque peccatores in alios viros commutet. Pœnitentia est, quæ anteactæ vitæ errata corrigit, Deum conciliat, scandala emendat, mentem immutat, adeoque alium hominem efficit. Isæus cùm primam ætatem voluptatibus consecrasset, vt ad virilem peruenit, tanquam alius factus, miram morum seueritatem induit. Quare percontanti cuidam: *Num aurum fulgens, quod ostendit, gratum oculis esset? Desii*, respondit, *malè habere ab oculis*. Idem interrogatus: *Quis piscis, aut quæ auis esset ad vescendum suauissima? Desii iterum*, respondit, *eiusmodi aucupari*. Addiditque: *Sensi enim me fructus colligere à Tantali hortis*. Indicans, omnes eiusmodi voluptates quibus iuuentus capitur, nihil aliud esse, quàm somnia & vmbras. Ita Philostratus de viris Sophistarum.

Perditæ luxuriæ Athenis adolescens Polemon, neque illecebris tantummodo, sed etiam ipsa infamia gaudēs, cùm è conuiuio non post occasum Solis, sed post ortum surrexisset, domumque rediens, Xenocratis Philosophi patētem ianuam vidisset, vino grauis, vnguentis delibutus, sertis capite redimito, pellucida veste amictus, refertam turba doctorum hominū scholam eius intrauit: nec cōtentus tam deformi introitu, cōsedit etiam, vt clarissimum eloquium & prudentissima præcepta temulentiæ lasciuiis eluderet. Orta deinde, vt par erat, omnium indignatione: Xenocrates vultum in eodem habitu continuit, omissisque de quibus disserebat, de modestia ac temperantia loqui cœpit. Cuius grauitate sermonis resipiscere coactus est Polemon; primùm coronam capite detractam proiecit, paulò pòst brachium intra pallium reduxit, procedente tēpore oris conuiualis hilaritatem deposuit: ad vltimum totam luxuriam exuit, vnius orationis saluberrima medicina sanatus, ex infami ganeone maximus philosophus euasit. Peregrinatus est huius animus in nequitia, non habitauit. Ita Cicero li. 4. de Finibus, Val. Maximus li. 6 c. 11. Laërtius in vita Polemonis libr. 4. horat satyra 3. libr. 2. & Suidas.

Illustre est exēplum de iuuene, quem S. Ioannes Apost. commisit cuidam Episcopo, à quo laxiùs habitus, à prauis seductus, tādem factus est princeps prædonum: quem postea requirēs S. Ioannes, sua charitate & lachrymis ita conuertit, vt totus sanctus effectus, dignus habitus sit, qui ab eodem Ecclesiæ præficeretur. Quare rectè S. Aug. lib. de Pœnitentia: *Pœnitentia*, ait, *languores sanat, leprosos curat, & mortuos suscitat, sanitatem auget, gratiam conseruat, claudis gressum, cæcis restituit visum, vitia fugat, virtutes exornat, mentem munit & roborat*. Audi & P. Chrysol. *Quis ait, in sæculo peccauit enormiùs Paulo? quis in religione grauius Petro? illi tamen per pœnitentiam meruerunt assequi non solùm ministerium, sed etiam magisterium sanctitatis*. Otto IV. Imp. excommunicatus ab Innocentio III. æmulum nactus est Frederic. II. nunquam postea felix: sub finem vitæ, ineffabili contritione compunctus, à Sifrido hildeshemensi Episcopo absolutus, in pace quieuit, quam absolutionem honorius Papa ratam habuit. Tanta autem fertur fuisse morituri pœnitudo, vt coquinariis suis iuberet collum suum calcaneis premere, seque vt vilissimam creaturam conculcare. ita Crantzius libr. 7. Saxon. c. 37.

CAPVT

CAPVT QVARTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

INuitat Iudeos ad pœnitentiam non fictam & simulatam, sed veram & seriam: ni eam faciunt, minatur excidium per Chaldæos, idque describit depingendo terribilem eorum Primo, exercitum & aduentum, v. 7. Secundo, obsidionem Hierosolymæ, v. 16. Tertio, vastationem Iudeæ, v. 23.

Hæc omnia facilè concionator adaptabit cuiuis bello & cladi diuinæ, ac præsertim excidio orbis & diei iudicij. Discant hîc à Ieremia concionatores plagas imminentes reip. & prudenter præuisas prædicere, comminari & inculcare, ijsque terrere & vrgere populum ad pœnitentiam.

Vers. 1. SI reuertêris Israel, ait Dominus, ad me conuertere: si abstuleris offendicula tua à facie mea, non commoueberis. A

2. Et iurabis: Viuit Dominus in veritate, & in iudicio, & in iustitia: & benedicent eum Gentes, ipsumque laudabunt.

3. Hęc enim dicit Dominus viro Iuda, & Ierusalem: Nouate vobis nouale, & nolite serere super spinas:

4. circumcidimini Domino, & auferte præputia cordium vestrorum viri Iuda, & habitatores Ierusalem: ne fortè egrediatur vt ignis indignatio mea, & succendatur, & non sit qui extinguat, propter malitiam cogitationum vestrarum.

5. Annunciate in Iuda & in Ierusalem auditum facite: loquimini, & canite tuba in terra: clamate fortiter, & dicite: Congregamini, & ingrediamur ciuitates munitas.

6. leuate signum in Sion. Confortamini, nolite stare quia malum ego adduco ab Aquilone, & contritionem magnam.

7. Ascendit leo de cubili suo, & prædo Gentium se leuauit: egressus est de loco suo, vt ponat terram tuam in solitudinē: ciuitates tuę vastabuntur, remanentes absque habitatore.

8. Super hoc accingite vos ciliciis, plāgite & vlulate: quia non est auersa ira furoris Domini à nobis.

9. Et erit in die illa, dicit Dominus: Peribit cor regis, & cor principum: & obstupescent sacerdotes, & prophetæ consternabuntur.

10. Et dixi: Heu, heu, heu Domine Deus, ergone decepisti populum istum & Ierusalem dicens: Pax erit vobis: & ecce peruenit gladius vsque ad animam?

11. In tempore illo dicetur populo huic & Ierusalem: Ventus vrens in viis, quæ sunt in deserto viæ filiæ populi mei, non ad ventilandum, & ad purgandum.

12 Spiritus plenus ex his veniet mihi: & nunc ego loquar iudicia mea cum eis.

13. Ecce quasi nubes ascendet, & quasi tempestas currus eius: velociores aquilis equi illius: væ nobis quoniam vastati sumus.

14. Laua à malitia cor tuū Ierusalem, B vt salua fias: vsquequo morabuntur in te cogitationes noxiæ?

15. Vox enim annunciantis à Dan, & notum facientis idolum de monte Ephraim.

SI REVERTERIS. est futurum (ita Hebr. & Rom.) scilicet ab idolis & à peccatis tuis, ad me serio & constanter (non fictè aut leuiter & inconstanter, vti hactenus fecisti) CONVERTERE] Ita Rom. in imperat. Licet enim in Hebræo sit futurum, tamen illud sæpè capitur pro imperatiuo. Vatabl. tamen & à Castro accipiunt in futuro, *conuertêre*, id est, conuertêris ad me, mecum in gratiam redibis, vt apud me quiescas, & securus sis ne ab hostibus capiaris. *Vers. 1.*
C Septuag. vertunt, *si reuerteris ad me, reuertetur*, supple Deus ad te.

SI ABSTVLERIS OFFENDICVLA TVA] Id est idola. ita S. Hieron. Theodoret. Raban. S. Thomas. Secundo, Lyran. & Dionys. *offendicula*, inquiunt, id est, peccata quibus Deum offendis, vel quæ te faciunt offendere & impingere in varios lapsus, mala & ærumnas.

NON COMMOVEBERIS) Hebr. *non emigrabis*, vt eas in captiuitatem Babylonicam, quæ alioqui tibi impendet.

ET IVRABIS: VIVIT DOMINVS] *Iurabis*, id est, coles Deum, iurando per Deum viuum, vel per vitam veri Dei (hoc enim significat hebr. *viuit Dominus*) non per vitam idolorum, quæ sunt mortua. Nota. Per iuramentum accipit omnem publicum Dei cultum. est synecdoche. pars enim latriæ & cultus Dei, est iuramentum. Sic psal. 62. 12. dicitur: *Laudabuntur omnes qui iu-* *Vers. 2.*

rant in eo, id est, qui colunt eum. ita S. Hieron. & Theodor.

Iuramentū licitum habeat Primò, veritatem; Secūdò, iudiciū. Tertiò, iustitiā.

Aduertit hic S. Hieron. iuramentum vt sit licitum, debere tres habere comites, Primo, veritatem, ne sit mendax, id est, ne iures falsum, dubium, incertum, aut fictè, dolose, amphibologicè. Secundo, iudicium, ne sit incautum; vt scilicet fiat ex necessaria causa, discretè, præmeditatè, prouide, reuerenter. Vnde Philo. libr. de Decalogo post medium: *Iuraturus*, ait, *se consideret quam purus sit anima, corpore, lingua, illa ab iniquitatibus, hoc à piaculis, hæc à maledicentia, nefas est enim per os quo profertur nomen illud sanctissimum, quidquam turpe progredi. deinde, vt fiat non loco profano & impuro, sed loco & tempore congruo. Qui hac contemnit, sciat se sceleſtum, impurum, & diris vltricibus puniendum.* ita Philo. Tertio, iustitiam, ne sit iniquum, ne cui iniuste noceamus, aut nocere iuremus: alioqui si quid horum trium desit, non est iuramentum, sed periurium, id est iniquum & impium iuramentum, ait S. Hieron. & habetur 2. 2. q. 2 c. *Aduertendum*. ita & D. Thom. hîc, & 2. 2. q. 89. a. 3.

BENEDICENT EVM GENTES) *Eum*, scilicet populum Israel. ita Chald. S. Hieron. Rabanus, Vatabl & in eo Deum eorum. ita Septuag. & Theod. q. d. Gentes videntes Israelem, ita Dei sui cultorem, tam religiose per eum iurare, dicēt: Quam pius & probus est Israel! faciat mihi & meis Deus, sicut Israeli, benedictus sit Israel & Deus Israelis: cumque probum quem viderint, dicent: Iste est similis Israeli. ita Vatabl.

VERS. 3. NOVATE VOBIS NOVALE) q. d. Sicut fit nouale, id est, sicut terra inculta de nouo aratro proscinditur, & à spinis ac sētibus expurgatur vt in ea seminetur: ita agrum cordis vestri ab idololatria & vitiis quasi spinis per pœnitētiam expurgate, vt seratur in eo verus Dei cultus, & semen verbi legis ac gratiæ Dei, fiatisque noua Dei creatura, Gal. 6. v. 15. *vt munda semina munda arua suscipiant. Quomodo enim potest audire sermonem Dei, & concipere semina, & fructum facere, cuius animus ærumnis mundi plenus est?* ait S. Hieron. & Theodor. Vnde Tertull. l. 1. contra Marcion. c. 20 legit, *renouate vobis nouamen nouum.* & lib. contra Iudæos. c. 2. *innouate vobis nouitatem.* Hinc & allegor. S. Iustinus contra Tryphon. ait Iudæos hîc moneri, vt agnoscant Christum, qui erit ipsis nouale pulchrum & pingue in cordibus eorum. Chald. vertit, *facite vobis opera bona, & non quæratis salutem in peccatis.* Apposite hæc referas ad renouationem spiritus & votorum, quam identidem Religiosi, & omnes profectus spiritualis auidi, faciant oportet. Vide circa hunc locum Viegas in c. 12. Apocal. comment. 3. sect. 16. n. 8.

VERS. 4. CIRCVMCIDIMINI DOMINO] circumcidimini corde, non carne: intrinsecus, non extrinsecus. Deus enim cor intuetur & respicit, cum homines externa respiciant: vnde explicans subdit:

Circūcisio cordis quæ?

AVFERTE PRÆPVTIA) Id est immunditias & peccata cordium vestrorum. Iudæis enim immundum erat præputium, & Gentes præputiatæ. Quare Symmachus vertit, *purificamini Domino, & auferte malitias cordium vestrorum.* Nimirum hæc est circumcisio de qua Apostolus Rom. 2. v. 28. ait, *Non enim qui in manifesto, Iudæus est: neque quæ in manifesto, in carne est circumcisio: sed qui in abscondito, Iudæus est: & circumcisio cordis in spiritu, non littera: cuius laus non ex hominibus, sed ex Deo est*, scilicet ea demum vera Deoque accepta est circumcisio. Oculos ergo oportet circumcidere, manus, pedes, linguam; sed maxime cor, id est voluntatem, intellectum & memoriā: ab oculis vani, fallaces turpesque aspectus: à manibus tactus: à pedibus itinera: à lingua iuramenta, mendacia, detractiones, obscœna verba: à voluntate prauitas, durities, carnalitas, & quidquid Deo displicet resecandum est. Ad hoc autem requiritur continua reflexio, lucta & mortificatio. Nam, vt ait S. Ephrem adhort. ad pietatem tomo 1. *Bellum militum breue, sed Monachi* (pariter & Christiani) *donec emigret ad Dominum, durat.* Rursum, fortis resolutio, ingensque vitium resecandi cupido. Sapienter Ephrem ibidem: *Si leonem*, ait, *iugulare vis, firmiter apprehende.* q. d. Si vitium resecare vis, fortiter & directe illud aggredere, vt stirpitus euellas. Si subinde vincatur quis & cadat, mox generose surgat & vincat. *Vulnerata es, ô anima ne teipsam desperes. Nam sæpè licet pugil ceciderit, tandem adhuc coronam refert*, ait idem Ephrem parænesi 42. tom. 2.

ET SVCCENDATVR] Alludit ad spinas, quæ facile flammam concipiunt. Sic enim peccata iram Dei accendunt. Isaiæ 9 18. *Succensa est quasi ignis impietas, veprem & spinas vorabit.* Et Isaiæ 10 v. 7. *Et erit lumen Israel in igne, & sanctus eius in flamma, & deuorabitur spina eius & vepres.*

CLAMATE FORTITER) hebr. *clamate, implete*, id est, plene & fortiter clamate, hostes Chaldæos imminere. Hebræi enim sæpe ponunt verbum pro aduerbio. VERS. 5.

LEVATE SIGNVM] Vt qui in agro sunt, sciant hostem imminere, & se in vrbem recipiant. VERS. 6.

CONFORTAMINI, NOLITE STARE) q. d. Nolite animo aut corpore consternari, sed fortiter & celeriter fugite in vrbem & loca tuta. Solent enim qui animo consternantur, stare stupefacti aut cunctabundi. Potest Secundo, cum Septuag. Chald. & recent, verti, *festinate, ne cunctemini recipere vos.*

Hugo, Lyran. & Dionys. putant hæc ironice dici, quia frustra in vrbem fugiebant ibi capiēdi, nisi ad pœnitentiæ munimen confugissent.

QVIA MALVM, id est Chaldæos vastatores, EGO ADDVCO AB AQVILONE, id est, à Chaldæa per Syriam & Dan, quæ sunt ad Aquilonem Iudææ. hac enim via in Iudæam venerunt Chaldæi.

ASCENDIT LEO (id est, Nabuchodonosor sæuus & crudelis vt leo) ipse enim est PRÆDO, hebr. משחית *maschit*, id est interfector & excisor, GENTIVM) Audi Lucan. lib. 1. iras & gestus leonis bellū parantis graphice depingentem: VERS. 7.

Sicut squalentibus aruis
Æstiferæ Lybies viso leo cominus hoste,
Subsedit dubius, totam dum colligit iram:
Mox vbi se sæua stimulauit verbere caudæ,
Erexitq; iubas, vasto & graue murmur hiatu
Infre-

Infremuit, tum torta leuis si lancea Mauri
Hæreat, aut latum subeant venabula pectus,
Per ferrum tanti securus vulneris exit.

Quocirca Ægyptij significantes terribilem & formidandum pingebant leonem: *quia cum viribus maxime polleat animal hoc, omnibus qui eum inspexerint, metum inijcit*, inquit Horus Apollo Hierogl. 20.

Vers. 9. Peribit cor regis) Ioakim, Ioachin & Sedeciæ. ita Theodor. q. d. Aduentante Nabuchodonosore reges Iuda, principes & sacerdotes pauore percellentur, vt nec consilio, nec armis possint populum iuuare & tueri.

Et prophetæ) Pseudoprophetæ, qui prospera prophetarunt Iudæis, vidētes se falli, & hostem adesse, consternabuntur. ita Chald. Hugo, Lyran. & Dionys.

Vers. 10. Heu, heu, heu) Hebr. est vna vox dolentis & admirantis *aha*, de qua c. 1. v. 6.

Decepisti, id est, decipi permisisti, populum istum) per pseudoprophetas, de quibus versu præcedenti, prædicentes pacem Hierosolymæ. ita Theodor. Chald Hugo, Lyranus.

Secundo, S. Hieron. *decepisti me*, inquit, quia ca. præced. v. 17. pacem promisisti, cum hîc mineris excidium. nō enim intelligebat Ieremias illud cap. præcedenti promitti, pro suo, sed pro Christi tempore. Verum hoc parum videtur probabile.

Et ecce peruenit gladius vsque ad animam] vsque ad vitam, vitæque amissionem: vel, vsque ad intima, vsq; ad cor. Tertio, vsque ad principes ipsos, sacerdotes & Prophetas, qui quasi anima sunt populi, inquit Maldon.

Vers. 11. Ventus vrens) Id est, exercitus Chaldæorum, qui omnia vastabit vt ventus vrens, veniet à *deserto*.

Viæ filiæ populi mei) Id est, à deserto, quod à Babylone via est, id est ducit, ad filiam meam, id est, ad Ierusalem; idque *non ad ventilandum & ad purgandum*, sed ad perdendum eā, vt omnia depopuletur, vastet & exuriat. ita S. Hieron.

Vers. 12. Spiritus plenus, id est multus, perfectus, validus, spiritus turbinis & tempestatis bellicæ Chaldæorum, qua Iudæos inuouam, ex his viis deserti, veniet mihi] in obsequium meum. Vox est Dei. ita S. Hieron.

Secundo, ex Hebræo efficacius verti potest cum Vatablo. *spiritus plenior & vehementior*, scilicet quam sit spiritus ad purgandum & ventilandum, mihi veniet. Notandum enim, dupli-
Spiritus iræ Dei duplex.
ci vento, id est supplicio, vti Deum, vno adventilandum, purgandum, corrigendum: secundo, ad omnino perdendum. Priori vsus fuit, cū Manassem, aliasque sæpè Iudæos puniuit: posteriori, cum per Nabuchodonosor, Ierusalem, & Iudææ regnum euertit.

Nunc ego loquar iudicia mea cum eis) Vatablus, Isidor. & à Castro putant esse verba Ieremiæ. melius S. Hieron. Rabanus, Hugo, S. Thom. Lyran. censent esse verba Dei, vti & præcedentia. hoc enim est quod ait: *& nunc*, id est tunc (loquitur enim perinde ac si A tempus illud iam adesset) *loquar iudicia mea*, id est, iustas increpationes meas cum eis. Loquar, inquam, non voce, sed facto: non verbis, sed verbetibus: scilicet infligam eis iustas & meritas pœnas. Vide can. 29.

Ecce quasi nubes, scilicet tenebrosa, & densa & tristis, ascendet) densus & ater exercitus Chaldæorum. Vers. 13.

Velociores aquilis equi illius) Sicut aquilæ, magno impetu, celeriter, potenter, sublimiter volant, & in alias aues inuolant, easque sternunt & laniant: sic & Chaldæi equites in Iudæam inuolabunt, eamque sternent & laniabunt.

Nota. Chaldæi hîc comparantur Primo, leoni, v. 7. Secundo, vento vrenti, v. 11. Tertio, nubi B & turbini, v. 13. Quarto, aquilis ibidem: Quintò, custodibus agrorum, v. 7.

Vsquequo morabuntur (hebr. תלין *talin*, morari facies, id est, retinebis in animo) cogitationes noxiæ?] Pro *noxiæ* Aquila pariter vertit, ἀνωφελῶν, id est *damni*: Symmachus, ἀδικίας, id est *iniustitiæ*: Septuag. πόνων, id est *laborum & dolorum*. hæc omnia enim significat hebr. און *on* vel *auen*. Vers. 14.

Vox enim annunciantis a Dan] Nota. *Dan*, quæ primo Lais, postea Paneas, deinde à Philippo Tetracha, in gratiam Tiberij Cæsaris, dicta est Cæsarea Philippi, teste Iosepho 18. Anti. 3. terminus est Iudææ Aquilonaris versus Babylonem, sicut Bersabee est terminus Iudææ Australis. Vnde dicitur, *à Dan vsque ad Bersabee*, id est per totam Iudæam, Secundo, post C tribum Dan succedit tribus Ephraim, per quam venitur Ierusalem. q. d. Hostis Nabuchodonosor imminet, videor iam videre profugos, & audire nuncios ex Dan, quod Babylonij aduentent; imo nuncios ex Ephraim, qui nuncient, *idolum*, id est vexilla Chaldæorum idolo Bel insignita, aduentare. ita Theodor. & S. Hieron. Potest per *idolum* quoque accipi ignis, quem colebant Chaldæi castrisque præferebant. hic enim eminus speculatoribus erat conspicuus ita Sanchez. Alij, vt Maldonat. per *idolum* accipiunt idololatras Chaldæos, aut ipsum Nabuchodonosorem, qui se quasi idolum adorari fecit in statua aurea, Daniel. 3. v. 5. Verum hoc sui idolum postea ab eo erectum est. Vers. 15.

D Nota. Pro *idolum*. heb. est און, *auen*, quod significat Primo, afflictionem, dolorem. vnde alij vertunt, *vox nunciantis afflictionem* siue calamitatem *venientem ex monte Ephraim*. Secundo, *auen* significat peccatum, & idolum quod causa est afflictionis & doloris.

Mystice, *Dan* hebr. idem est quod iudicium, *Ephraim* vbertas. veniet ergo iudicium Domini in Iudam, id est, terram delinquentem Domino, de Ephraim, id est, de vbertate iræ Dei cum vbertate supplicij.

16. Dicite gentibus: Ecce auditum est in Ierusalem custodes venire de terra lōginqua, & dare super ciuitates Iuda vocem suam.

17. Quasi custodes agrorum facti sunt super eam in gyro: quia me ad iracundiam prouocauit, dicit Dominus.

18. Viæ tuæ,& cogitationes tuæ fecerunt hæc tibi: ista malitia tua, quia amara,quia tetigit cor tuum.

19. Ventrem meum, ventrem meum doleo, sensus cordis mei turbati sunt in me: non tacebo, quoniam vocem buccinæ audiuit anima mea, clamorem prælii.

20. Contritio super contritionem vocata est,& vastata est omnis terra: repentè vastata sunt tabernacula mea, subitò pelles meæ.

21. Vsquequo videbo fugientem,audiam vocem buccinę?

22. Quia stultus populus meus me non cognouit: filii insipientes sunt,& vecordes: sapientes sunt vt faciant mala, bene autem facere nescierunt.

Vers.16. Dicite gentibvs) Ita legendum cum Romanis,non, *concitate gentes*, vti leguntPlantiniana & alia. Sensus est,q.d.Omnes Gentes ex punitione Ierusalem, recipiant disciplinam & cautionem, vt sibi caueant à Nabuchodonosore & Chaldæis,dum videbunt eos Iudæam obsidere tam arctè,diligenter & obstinatè,vt non tam homines, quam agrorum vinearumque *custodes* esse videantur: idque fiet non tam ipsorum vitibus & destinatione, quam culpa Ierusalem,scilicet ob eius delicta. ita S. Hieron. & Theodoret.

Vatabl.& Isidor.vertunt, *narrate de gentibus*, scilicet Chaldæis, *prædicate in Ierusalem venire custodes*, hebr. נצרים *notserim*, id est milites custodes Nabuchodonosoris,qui scilicet eum custodiunt, vt iam Heluetij vocantur & sunt stipatores & custodes principum. Vnde sicut à Cæsare vocātur Cæsariani,à prætore Prætoriani,ita à Nabuchodonosore, qui hebr. vocatur *Nebuchadnetser* vel *notser*, decurtato, vocantur *notserim*,quasi dicas; Nabuchodonosoriani. ita Vatabl. Chald. vertit, *exercitus populorum, rapientes instar vendemiatorum*. Accepit ipse *notserim* pro בצרים *botserim*, id est vindemiatores: litteræ enim נ & ב similes sunt.

Vers.18. Viæ tvæ, id est, actiones tuæ malæ, & peccata, fecervnt hæc tibi.

Ista malitia tva: qvia amara, qvia tetigit cor tvvm] q.d. Amara tua malitia cor tuum & animę tuę intima penetrauit. Nota. Hebræum כי *ki*, id est *quia*, redundat pleonasmo. Aliter Maldon. *ki*, inquit, idem est quod *quamobrem*. vnde ipse sic vertit & explicat: malitia tua in causa fuit quare מר *mar*, id est amarum hoc, puta calamitas hæc, penetrauit vsque ad cor tuum, sicut v. 10. dixit peruenisse gladium vsque ad animam.

Vers.19. Ventrem mevm doleo) Hebr. est, *viscera mea, viscera mea doleo*. Nota, hæc non esse verba

A Dei, vt vult S. Hieron. sed Ieremiæ, q. d. Ex hac calamitate populi mei ego Ieremias illi compatiens, totus quasi intimis animi sēsibus percellor, vt venter & reliqua viscera mea inde indoleant, concutiantur, & torminibus quasi lugubri cithara resonent, vt ait Isaias de Moab c. 16. 11. ita S. Hieron & Theodor. Hinc aliqui per *ventrem* accipiunt cor: cor enim est venter, id est vas & receptaculum animæ. vnde explicans subdit, *Et sensus cordis mei turbati sunt*, inquit Hesychius.

Nazianz. orat. 40. in sanctum baptisma, & Greg. homil. 10. in Ezech per *ventrem*, accipiunt mentem: *Ventrem doluit, qui mentis afflictionem sensit. vnde subdit, Et sensus cordis mei conturbati sunt*, inquit S. Gregor. Sed hoc videtur mysticum. nam ad literam propriè venter hic acci-

B pitur.

Sensvs cordis mei tvrbati svnt] hebr. *parietes cordis mei*, id est præcordia, repete *doleo, tumultuans mihi est cor meum*, id est saltitat & palpitat, vt in pauidis & percussis fieri solet. Vnde Aquila vertit, χτεῖ, id est *tumultuatur*, Septuag. μαιμάσσει, id est *fluctuat* (licet Complut. legat μαιμάσσει, id est *me premit*) *anima mea*.

Qvoniam vocem bvccinæ (Chaldæorum) avdivit anima mea] Non dicit se buccinam oculis vidisse, sed audiuisse animo; quia per prophetiam tantum eam in spiritu præuidit.

Contritio svper contritionem vocata est) q. d. Post famem inuasit Iu- Vers.10

C dæos gladius, inquit Lyran. & post obsidionem captiuitas, inquit Maldon. Secundo, Vatabl. & Hugo, q. d. Vastatio duarum tribuum venit post vastationem decem tribuum. Tertio & planissimè, significat hæc phrasis cōgeriem calamitatum sibi inuicem succedentium, non casu, sed à Deo quasi euocatarum & immissarum in impios Iudæos. ita S. Hieron.

Vastata svnt tabernacvla mea, svbito pelles meæ) id est, vastatum est templum, quod erat instar tabernaculi Mosis, operti pellibus, inquit Lyranus & Dionys. Secundo, tabernacula sunt domus & vrbes munitæ, quas Chaldæi tam facilè diruent, quam tabernacula è pellibus, inquit à Castro. Tertio & simplicissimè, q. d Omnis terra, id est, omnes

D agri vastati sunt, & quæ in eis fiunt è pellibus tentoria ad excubandum, siue ad greges, siue ad vuas & fructus custodiendum, pariter vastata sunt.

Nota. *Tò pelles*, idem est quod tabernacula vel tentoria è pellibus facta. Denique per catachresin, tabernacula & pelles hîc significare possunt, quasuis domos & vrbes. Primæ enim patriarcharum peregrinantium domus, fuerūt tabernacula. ita Maldonat. *Primæ orbis domus erāt è pellibus.*

Vsqveqvo videbo fvgientem?) Ita quoque vertunt Septuag. *fugientem*, scilicet populum Iudaicum à facie Chaldæorum. Rectè: legerunt enim נס *nas*, iam aliis punctis legunt נס *nes*, id est vexillum. ita Chald. & Vatablus. q. d. Vsquequo videbo vexillum, & audiam tubam turbamque hostium, id est, quamdiu durabit Vers.21.

durabit bellum, bellique ſtrepitus, metus & A horror?

VERS.22. QVIA STVLTVS] Reſpondet Deus, quaſi dicat, Tamdiu durabit, quamdiu Iudæi in ſua ſtultitia perſeuerabunt, vt me non agnoſcant.

SAPIENTES SVNT VT FACIANT MALA, BENE AVTEM FACERE NESCIERVNT] Ita peccatores & mundani terrena & caduca clarè vident & intelligunt, cæleſtia & æterna non peruident: ad vitia perpetranda ſapientes ſunt, ad virtutes comparandas imperitiſſimi: in mundanis lyncei, in cæleſtibus talpæ ſunt. S. Baſilius hom.8. Hexam. tales comparat noctuis, quæ in tenebris acie oculorum pollent, in luce cæcutiunt. Id facit diabolus. Huius rei typus fuit Naas rex Ammon, qui ad ciues Iabes Galaad ait 1. Reg. 11. *In hoc feriam vobiſcum fœdus, vt* B *eruam omnium veſtrûm oculos dextros.* *Naas* enim hebraicè idem eſt quod ſerpens, puta diabolus. Oculus ſiniſter eſt, quo terrena: dexter, quo cæleſtia & æterna intuemur. Fœdum ergo hoc fœdus cum multis percutit Naas tartareus, vt dextrum oculum eruat, ſiniſtrum reſeruet: vt in humanis acutùm videant, in diuinis cæcutiant.

Mundani in terrenis ſunt lyncei, in diuinis talpæ.

E contrario viri ſancti mundo cæci ſunt, Deo videntes, de quibus S. Chryſoſt. hom.24. in Geneſim: *Oculus fidei,* inquit, *quando videt ineffabilia illa bona, ne ſentiunt quidem hæc viſibilia,* & hom.52. in Acta: *Nullus inuiſibilia videns, videt viſibilia.*

23. Aſpexi terram, & ecce vacua erat, & nihili: & cælos, & non erat lux C in eis.

24. Vidi montes, & ecce mouebantur: & omnes colles conturbati ſunt.

25. Intuitus ſum, & non erat homo: & omne volatile cæli receſſit.

26. Aſpexi, & ecce Carmelus deſertus: & omnes vrbes eius deſtructæ ſunt à facie Domini, & à facie iræ furoris eius.

27. Hæc enim dicit Dominus: Deſerta erit nobis terra, ſed tamen conſummationem non faciam.

28. Lugebit terra, & mœrebunt cæli D deſuper: eò quòd locutus ſum, cogitaui, & non pœnituit me, nec auerſus ſum ab eo.

29. A voce equitis, & mittentis ſagittam fugit omnis ciuitas: ingreſſi ſunt ardua, & aſcenderunt rupes: vniuerſæ vrbes derelictæ ſunt, & non habitat in eis homo.

30. Tu autem vaſtata quid facies? cùm veſtieris te coccino, cùm ornata fueris monili aureo, & pinxeris ſtibio oculos tuos, fruſtra componeris: contempſerunt te amatores tui, animam tuam quærent.

31. Vocem enim quaſi parturientis audiui, anguſtias vt puerperæ: Vox filiæ Sion intermorientis, expandentiſque manus ſuas: væ mihi, quia defecit anima mea propter interfectos.

ASPEXI TERRAM, ET ECCE VACVA ERAT ET NIHILI] Verba ſunt Prophetæ, q. d. Ego Ieremias tantam præuideo Iudææ calamitatem, vt terra omnino ſit deſolanda ab omnibus iumentis & feris, ita vt & aues inde auolent, vtque hominibus afflictiſſimis & turbatiſſimis ſol & cælum obtenebreſcere, montes & colles moueri videantur, vtque cælum triſte & nubilum, ac terra deſolata lugere videantur hanc hominum cladem. ita S. Hieron. & Theodor. Vide can.32. VERS.23

Aliter Vatabl. & Lyran. Terra, inquiunt, & montes, id eſt, incolæ terræ & montium: vel montes, id eſt principes: & colles, id eſt homines inferioris ordinis, commoti & conturbati ſunt.

Nota. Pro *vacua & nihili*, heb. eſt תהו ובהו *tohu vabohu*, quod Geneſ.1.v.2. vertit interpres noſter, *inanis & vacua*: Chald *vacua & deſolata*: Symmachus, ἀσύγχυτα, id eſt *confuſa*. qu. d. Chaldæi Iudæam redigent ad illam vaſtitatem & ſolitudinem, in qua terra creata fuit à Deo, Geneſ.1. vt videatur ipſa ad primum ſuum redire chaos.

Tropolog. vir quidam ſapiens meditando de cæli gloria & magnitudine, cùm eò mente conſcenderet, ac terram deinde inſtar puncti aſpiceret & deſpiceret: *Aſpexi,* inquit, *terram, & ecce vacua erat & nihili.*

INTVITVS SVM, ET NON ERAT HOMO] Quia omnes penè homines in Iudæa, à Chaldæis vel occiſi vel abducti ſunt, aut fuga dilapſi. VERS.25.

Symbolicè, hunc locum eleganter tractat Coſmas Magalianus in 2. ad Timoth. c.4.v.5. not.2. Terra, inquit, eſt vacua, cùm hominibus virtute præditis, quibus condita eſt, caret. cùm ergo in leones ſuperbos, harpyias tenaces, voraces lupos, pro veris hominibus paſſim incidamus; an nõ terra inanis videtur & vacua? nã, vt ait Epictetus: *Hominis nomine dignus non eſt, qui virtutis ſtudioſus non eſt.* Hinc ait Ieremias: *Intuitus ſum, & non erat homo.* Diogenes Cynicus in Athenienſi foro media luce, præeunte lucerna inambulãs, rogatus quid ageret. *Hominem,* inquit, *quæro, nec inuenio.* Verus ergo homo eſt ille quem deſcribit Eccleſ. cap.12.13. *Deum time, & mandata eius obſerua, hoc eſt enim omnis homo,* vel, vt Septuag. vertunt, *in hoc conſiſtit omnis homo.* qui ergo Deum timet, hic ſolus verus eſt homo, cæteri vt aſoti & intemperantes, ficti tantùm hominis laruam gerunt.

Homo vitioſus non eſt homo, ſed quaſi beſtia.

ET ECCE CARMELVS] mons Iudææ fertiliſſimus, ſub quo totam Iudæam intelligit, vt dixi c.4.v.7. VERS.26

DESERTVS] id eſt, deſerendus eſt, quia vaſtandus. ita S. Hieron. Theodoret. Raban. Hugo, Lyran.

Vatablus & Pagnin. *à carmelus*, accipiunt quaſi

quasi appellatiuum, vertuntque, *ecce locus pascuus aut fertilis desertus est*. Sed eòdem redit sensus, quem clarè exprimit Chald. vertens, *ecce terra Israel, quæ plantata erat sicut Carmelus, conuersa est in desertum*.

Vers.27. Consvmmationem non faciam] non funditus perdetur, nec consumetur Iudæa: quia in ea Chaldæi reliquerunt aliquos ad terram colendam: vel potiùs, quia Iudæi post septuaginta annos è captiuitate reducti sunt. ita S. Hieron. Theodoret. & alij.

Vers.28. Lvgebit terra, et moerebvnt cæli] q. d. Terra præ solitudine & squalore lugere videbitur. *Lugebit* ergo, id est desolabitur. *Cæli mœrebunt*, id est obtenebrescent, vt vertunt Septuag. & Chald. ita vt & aër & cæli, Iudæis adeò afflictis tenebricosi videantur, & mœrorem hominibus incutere. Vide dicta vers. 23.

Eo qvod locvtvs svm, cogitavi, et non poenitvit me] q. d. Hæ plagæ & terrores certò Iudæis obuenient: quia ego eas locutus sum & comminatus, non temerè, nec ex subita cholera, sed post maturam cogitationem & deliberationem; ideóque decreti mei & comminationis me non pœnitebit, illud non mutabo, nec reuocabo.

Nec aversvs svm ab eo) non auertar, non desistam à meo proposito vindicandi & puniendi Iudæos.

Vers.29. Ingressi svnt ardva) in ardua nemora & montes receperunt se Iudæi, fugientes Chaldæos. Hebraicè est, ingressi sunt עבים *abim*, nubes, id est, loca alta sicut nubes. Secundò, Chald. Vatabl. & Pagnin. *abim* à rad. עבה *aba*, quæ significat densare, deducētes vertunt, ingressi sunt in densa nemora aut siluas: Sept. *in speluncas*.

Vers.30. Cvm vestieris te coccino) Alludit ad Iezabel, quæ intrante Iehu hoste in Samariam, *depinxit oculos suos stibio, & ornauit caput suum*, vt quasi meretrix in sui amorem illiceret Iehu: sed frustra. Iehu enim quærebat eius animam

A & regnum. Sensus ergo est, ô Israel, olim gens mea, quæ iam te tam accuratè ornas vestibus, torquibus, annulis, stibio, quasi meretrix, amatoribus tuis, putas tunc propitios vel auxiliares eos te habituram? erras, quia illi ipsi te vestibus & bonis spoliabunt omnique ornatu. Frustra ergo *componeris*: Hebraicè תתיפי *tithappi*, id est fucabis te, fuco tibi formam accerses, vt videaris esse pulchra & speciosa.

Nota. Hi amatores sunt exteræ gentes, maximè Chaldæi, quorum amicitiam sibi conciliabant Iudæi, colendo idola eorum. Ita S. Hieron. Theodor. Raban.

Animam (vitam) tvam qværent) vt eam perdant.

Vocem enim qvasi partvrientis avdivi) Vox est Ieremiæ, de ciuitate vastata, afflicta, & dolente instar parturientis. Vers.31.

B Angvstias vt pverperæ) Hebraicè & Chald. *mabkira*, primogeniantis, id est pariētis primogenitum. בכור *bechor* enim est primogenitus. Hinc Septuag. vertunt πρωτοτόκου, *primipara*, id est primò parientis, quæ necdum partum expecta, in primo, penè dolore emoritur, & vix respirare potens, sparsis & expansis manibus collabitur præ deliquio. Pari modo faciet filia Sion, id est Ierusalem, cùm viderit suos liberos interfectos.

Vox ergo eius intermorientis expandentisqve (sic enim legendum est cum Romanis, Hebr. & Septuag. non, *intermorientes expandentesque*, vti legunt Plantiniana,) erit hæc: Væ mihi qvia defecit anima mea) ita S. Hier. Sionem, siue Ierusalem vocat indigenas, puta ciues, & matres Hierosolymitas. Vatabl. &

C Rabbini pro *expandentis* vertunt, *complodentis manus suas præ dolore*.

Propter interfectos) Noster legit הרגים *harugim*, ita & Sept. Iam aliis punctis legunt הרגים *horegim*, id est interfectores, q. d. Maximè dolebit Ierusalem ob Chaldæorum interficientium Iudæos crudelitatem. ita Vatablus, Chald. & Pagninus.

CAPVT

CAPVT QVINTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Pergit insectari Iudaeorum scelera, quòd ne vnus quidem inter eos sit vir, iustus scilicet: v. 3. eorum obdurationem, v. 7. luxuriam, v. 12. atheismū. Hinc v. 14. minatur eis excidium terribile per Chaldaeos truces & saeuos, qui atrociter in Iudaeos, eorumque praedia, opesque & familias grassabuntur. Tertiò, v. 21. hortatur, vt timeant Deum ob eius potentiam & beneficentiam, quam ipsos suis dolis & sceleribus à se auertisse docet. Vnde per epiphonema exclamat & concludit: Stupor & mirabilia facta sunt in terra, *quia pseudoprophetis & sacerdotes & populus applauserunt.*

Vers. 1. Circuite vias Ierusalem, & aspicite, & considerate, & quaerite in plateis eius, na inueniatis virum facientem iudicium, & quaerentem fidem: & propitius ero ei.

2. Quòd si etiam, Viuit Dominus, dixerint: & hoc falsò iurabunt.

3. Domine oculi tui respiciunt fidem: percussisti eos, & non doluerunt: attriuisti eos, & renuerunt accipere disciplinā: indurauerunt facies suas supra petram, & noluerunt reuerti.

4. Ego autem dixi: Forsitan pauperes sunt & stulti, ignorantes viam Domini, iudicium Dei sui.

5. Ibo igitur ad optimates, & loquar eis: ipsi enim cognouerunt viam Domini, iudicium Dei sui, & ecce magis hi simul confregerunt iugum, ruperunt vincula.

6. Idcirco percussit eos leo de silua, lupus ad vesperam vastauit eos, pardus vigilans super ciuitates eorum: omnis qui egressus fuerit ex eis, capietur: quia multiplicatae sunt praeuaricationes eorum, confortatae sunt auersiones eorum.

Vers. I. Circvite vias, hebr. est, scrutamini plateas, an inveniatis virvm] q. d. Si, vti in Sodomis requisiui decem iustos, Genes. 18. 32. sic in Ierusalem inuenirem vnum insignem virum iustum, parcerem, & propitius essem ei, id est toti vrbi. Patet ex Hebraeo לה *la*, quod est femininum, ideoque Ierusalem respicit. Vide hîc & obstupesce, quanta sit Dei, grauissimè licet offensi, ad parcendum & miserendum propensio & clementia: item *amor iustitiae, vt non pro decem iustis, sicut olim ad Abraham dixit Deus, liberet ciuitatem: sed si inuenerit vnum in Ierusalem, misereatur ciuitatis*, ait Raban. Vide rursum impietatem Hierosolymę, in qua nullus insignior iustus inuentus sit, vt meritò & iustissimè ipsa à Deo sit euersa. ita S. Hieron. Theodor. Raban. Hugo, S. Thom.

Quomodo Ieremias — Obiicit Oecolamp. Ergo omnes omnino homines sunt peccatores, & tantùm exteriùs, A per imputatam eis iustitiam Christi, sunt iusti: nam si sancta ciuitas nullum virum iustum habuit, vbi eum inuenies? *quaerit in Ierusalem virum?*

Respondet Primò, Lyran. & Isidor. esse hyperbolem: si vnum, id est si paucos, inuenirem: nam patet Ieremiam tum fuisse iustum, vti & Baruch, & Aethiopem Abdemelech, & Iosiam regem, Eccli. 49. 1. aliosque Prophetas, qui hoc tempore prophetarunt. *Resp. I.*

II. Secundò, Ierusalem tunc sceleratissima erat: ergo faciliùs erat extra eam, quàm intra, tum in Iudaea, tum alibi reperire iustos.

III. *& optime vir, est insigniter iustus.* Tertiò, & meliùs: parcerem vrbi, si in ea reperirem vel vnum virum, id est insignem & eminenter in lege complenda & veritate tuēda iustum, qui populum suo exemplo & auctoritate in officio contineret, & Deo irato quasi B sepem se opponeret, Ezec. 22. 30. instar Mosis & Samuelis. Sic enim heb. vocantur *filij viri*, id est inclyti, potentes, quales viros describit Ecclesiasticus c. 44 & seqq. Similem virum quaerebat Diogenes, vti dixi cap. praeced. v. 25. Sic ait Herodot. in Polyhymn. *Homines permulti, viri perpauci*. Et Lacaena apud Plutarc. dicebat, *solas Lacaenas viros parere*. Adde, haec referri ad tempus excidij, cùm solus prophetaret Ieremias, qui cùm Dei vice hîc loquatur, hoc numero se non comprehendit: tunc enim pauci erant Hierosolymae quomodolibet iusti.

Moraliter, Nota hîc. Deus viros quaerit, heroës quaerit. ita vna virago B. Virgo inuenit gratiā in oculis eius, eumq; è caelo in suum vterum pertraxit. Ita vnus Ioānes Baptista electus est, vt esset paranymphus & praecursor C Christi: quia *magnus fuit coram Domino*, quia vir & heros fuit: nimirum fide splēdebat, spe attollebatur, charite flagrabat, virginitate nitebat, admirabili abstinentia lucebat, paupertate ditescebat, solitudine grandescebat, omniumque virtutum incremento caelestis quidam gigas efficiebatur, vt de eo verè dixeris: *Exultauit vt gigas ad currendam viam*. De eo ergo ait Christus: *Inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista.* Vnde S. August. serm. 4 de Baptista: *Quisquis*, inquit, *Ioanne plus est, non tantùm homo, sed & Deus est.*

Pluris coram Deo est vnus vir, vnus Baptista, quàm mille feminae, imò mille homines. Talis vir fuit inclytus ille Martyr, qui tanta animi celsitudine tyranno restitit, vt ne nomen quidem suum, vel gētis, vel ciuitatis voluerit edicere,

cere, sed ad omnia rogata tantùm dixit: *Christianus sum.* Et Blandina, quæ in omnibus tormentis inuicta, clamansque, Christiana sum, hoc ipso tormento totum dolorem leniebat, imò superabat. Testis Euseb. lib. 5. hist. cap. 1.

Talis vir fuit S. Athanasius, qui pro Deo & fide, toti orbi Arriano se opposuit, & de eo triumphauit.

Talis vir fuit B. Gregorius Nazianz. qui in cælo habitans dicebat orat. 28. *Mihi omnis terra, & nulla terra patria est.*

Talis vir fuit S. Paulus, qui totum penè orbem Dei fide & religione imbuit & illustrauit.

Tales viri fuerunt S. Chrysostomus, S. Basilius, S. Augustinus, S. Gregorius, S. Ambrosius, S. Leo, aliique qui pro Deo steterunt vsque ad mortem, Deumque orbi propitiarunt. Plures tales viros recensui Exodi 6. in fine capitis.

FACIENTEM IVDICIVM] *Facientem* id quod B rectum, æquum & iustum est, secundùm legem. ita Theodor.

ET QVÆRENTEM FIDEM] Hebr. *quærentem veritatem* vel *fidelitatem*, qui scilicet fidelis sit Deo & hominibus vnde sequitur: *quòd si etiam*, q.d. Adeò perfidi sunt & mendaces Iudæi, vt etiamsi iurent per vitam veri Dei, id falsò & simulatè iurent, quasi me colentes, cùm tot eorum sit à me auersum. ita S. Hieronymus. Aliter Maldonat. q.d. Si iurauerint per Deum viuentem, data opera falsum iurabunt, vt illi faciant iniuriam.

Moraliter, disce hîc quàm ab hominibus exultet fides. Verè Aristot. apud Laërt. *O amici, nemo amicus.* Et Seneca in Hercul. Oeteo:

Licet omne tua vulgus in aula,
Centum pariter limina pulset: C
Cùm tot populis stipatus eas,
In tot populis vix vna fides.

VERS. 3. DOMINE OCVLI TVI RESPICIVNT FIDEM] *fidem*, id est fidelitatem, vt dixi v. 1. Secundò, S. Hieron. Raban. Hugo & Dionys. intelligunt fidem qua credimus Deo. Tertiò, S. Thom. *fidem*, inquit, id est, id quod rectum est. Quartò, Theodoret. *respiciunt fidem*, inquit, hoc est, q.d. Tu, ô Domine, cuius oculis omnia cõspicua sunt, scis me vera dicere, tu fidem facis dictis meis. Quintò, Pagnin. & aliqui Hebræi Hebr. אמנה *emuna* vertunt, *stabilitatem*. q.d. Tu Domine semper intẽtus es, vt res quas creasti, stabiles conserues: quòd ergo Iudæos vis destruere, præter morem facis, & cogunt te eorum scelera. hic sensus aptus est, tertius aptior, primus aptissimus. D

PERCVSSISTI EOS, ET NON DOLVERVNT] Hippocratis aphorismus est: *Cùm corpus ægrum vel afflictum suas plagas vel dolores non sentit, certum est signum mentem ægrotare*, laborare scilicet amentia, delirio, vel stupore. Ita vidi deliros, qui acria frigora & cruciatus non sentiebant. Pari modo Iudæi hi plagas Dei non sentientes, laborabant mentis stupore, & amenti pertinacia. Sic videmus pueros nequam contra flagella obdurare se, ac ea non curare, nec sentire, indueteque quandam ἀναλγησίαν siue dedolentiam.

INDVRAVERVNT FACIES SVAS SVPRA PETRAM] magis quàm petra, petra duriores, effrontes & impudentissimi fuerunt. Sic Latinè *os durum*, dicitur impudentia. A

FORSITAN PAVPERES, id est plebeij & tenuis conditionis, SVNT) q.d. Fortè est imperita multitudo, quæ legem Dei non didicit, quæque tardo est & rudi ingenio ad verba Dei capienda. Hi ergo in præuaricatione sua excusationem & veniam merentur. *Ibo igitur ad optimates.* VERS. 4.

HI SIMVL CONFREGERVNT IVGVM legis, RVPERVNT VINCVLA] mandatorum Dei. VERS. 5.

PERCVSSIT (percutiet) EOS LEO DE SILVA) id est, Nabuchodonosor ex Syria quasi silua, & Libano siluoso egrediens. ita S. Hieron. Theodor. & alij passim. VERS. 6.

Porro, *lupus* est Nabuzardan, ait Theodor. *pardus* est exercitus Chaldæorum. *Pardus, leo, lupus, qui? Resp. I.*

Secundò, S. Hieron. Raban. Hugo, S. Thom. Lyran. *Lupus*, inquiunt, significat Persas & Medos, ob ingluuiem tum escarum, tum regnorum, à qua & semiasini sunt dicti, vt dixi Isaiæ 21. v. 7. *Pardus* est Alexander, ait S. Hieron. Raban. & Hugo, ob morum varietatem, & quia variis & plurimis sibi subditis gentibus contra Medos & Persas dimicauit. vnde & Daniel cap. 7. v. 6. eundem pardo assimilat. Hic pardus est vigilans, quia Alexander veloci impetu ab Occidente ad Indiã vsque omnia peruasit: hic Iudæos nõ vastauit, sed terruit: iisque supplicibus propter Iaddum pontificem pepercit. ita Ioseph 11. Antiq. 8. Theodor. tamen, Lyran. & S. Thomas per *pardum* intelligunt Antiochum Epiphanem, qui valdè Iudæos afflixit: vnde quod sequitur, *Omnis qui egressus fuerit, ab eis capietur*, sic explicant: *ab eis*, scilicet à Romanis, post Græcos enim Pompeius, Cæsar, Vespasianus & Titus Iudæos ceperunt & vastarunt. *II.*

Tertiò & optimè, Nabuchodonosor cum suo exercitu dicitur *leo* ob ferociam: idem vocatur *lupus* ob auaritiam & voracitatem: vnus enim lupus innumeras perdit oues: vnde vulgò dicitur, *Lupus non curat numerum*: idem vocatur *pardus* ob capiendi dexteritatem & celeritatem. ita S. Thom. Vatabl. Isidor. & Maldon. Semper enim Ieremias minatur Iudæis Chaldæorum aduentum, non Alexandri, non Antiochi Epiphanis. *III. & optimè, leo, lupus & pardus est Nabuchodonosor.*

LVPVS AD VESPERAM) Septuag. vertunt, *lupus Arabiæ*, idest, lupus prædo & latro: Arabes enim latrociniis erãt infames. S. Hieron. *lupus occidentis*: Vatablus, *lupus solitudinum* vel campestriũ. hæc enim omnia significat Hebr. ערב si alia & alia puncta substituas. si enim legas ערב *ereb*, significat vesperam & occidentem: si ערב *arab*, significat Arabiam, si ערב *oreb* significat solitudinem. inde enim mons & desertum Sina vocatur *Oreb*.

Quæres: quis sit *lupus ad vesperam*? Putant aliqui esse certam & distinctam ab aliis luporum speciem, vel esse hyænam. ita Geuarra in Abacuc 1. sed hyena non est lupus. vide Delrio adagio 824. *Lupi vespertini qui?*

Respondeo ergo, τὸ *ad vesperam*, esse epitheton commune lupis: quia enim lupi præ aliis bestiis

bestiis voraces sunt, hinc per diem ob metum venatorum in antris latent ieiuni, ex quibus vespere, magna exciti fame, quasi rabidi ad prædam egrediuntur: diurna enim esurie efferati maximè sæuiunt, suntque celerrimi, ideoque vocantur vespertini. ita Oppian. S. Hiero. Rabbini, Hugo, Vatabl. Dionys. Delrio iam citatus, Ribera & alii. vnde Arabicus vertit, *discindent ventres eorum lupi vesperæ*, præ fame rabidi: Syrus vertit, *vrsi vesperarum confodient eos*: sed videtur esse mendum, ac pro דבא *debo*, id est vrsus, legendum דאבא *dibo*, id est lupus, vt habent Hebræa, Septuag. & alij.

Alij insuper lupi edaciores, nocte consumpta præda vespertina, manè ad prædam rursum egrediuntur, dicique possunt matutini.

Nota Hebræi *vesperam* vocant noctem. lupi enim non vespere, sed, vt Oppian. & alij (qui inde λύκον νυκτίπορον, id est noctuambulonem vocant) noctu prædantur, & maximè media nocte, quia tunc pecora post nocturnum pastum & ruminationem vsque ad manè quiescunt. Hinc Virgil. 7. Æneid.

Ac veluti pleno lupus insidiatus ouili
Nocte super media, tuti sub matribus agni
Balatum exercent, ille asper improbus ira
Sæuit in absentes. Et Statius lib. 10. Thebaid.
Rapidi sic agmine mixto
Sub noctem coiere lupi. Et Propert. lib. 4.
Et sua nocturno fallere terga lupo.

Adde, nocturnos dici lupos: quia lupi hoc habent singulare, quòd oculorum acie tenebras euincant. ita Ælianus lib. 10. 17. & alij. Vnde Macrobius lib. 1. Saturnalium 17. Lupus, inquit, ἀπὸ τῆς λύκης, id est à luce, græcè dicitur λύκος, id est lucens: & Apollo, id est sol, eius nomine dictus est λύκιος, quòd tenebras sorbeat & expellat. Hinc & Græci primam lucem quæ solis ortum anteit, vocant λύκην à lupo: vnde Homerus matutinum crepusculum nuncupat ἀμφιλύκην νύκτα, eò quòd tunc lupus videat, & prædatum exeat: quin & idem tempus exinde vocatur λυκόφως lupi lux. Tunc enim lupi matutini, quia voraces, rursum venatum egrediuntur: nam teste Æliano lupi etiam illum nocte cernunt acutissimè. licet Macrobius loco citato censeat, Græcos primam lucem vocasse λύκην ἀπὸ τοῦ λευκοῦ, ab albedine, quia alba est & dicitur, indeque, ait, λυκόφως cognominatur. Vtrumque verum.

Lupus dicitur λύκος à luce: quia nocte quasi in luce videt.

Porro Nabuchodonosor aptè vocatur lupus vespertinus, id est nocturnus: quia noctu inuasit & cepit Ierusalem, vt patet Ierem. 53. 7. Et quia sæuiit in Iudæos instar lupi vespertini & famelici.

Tropolog. lupi vespertini sunt dæmones, qui noctu maximè grassantur, hominesque ad libidines, cædes, aliaque scelera sollicitant. Ita S. Hieron in Habacuc 1. 8. Item principes, Prælati & iudices auari & iniqui, de quibus ait Sophon c. 3. v. 3. *Iudices eius lupi vespere*: quia *quasi in nocte & nullo vidente omnia populantur, &, eorum luporum more cuncta diripiant, ne paruos quidem cibos indigentibus derelinquunt*, ait ibidem S. Hieron.

Maximè verò, teste Christo, lupi sunt hæretici. Nam, vt ait S. Ambros. in cap. 10. Lucæ: *Lupi somnum canum, absentium aut desidiam pastorum explorant. Nonne lupo hæretici isti comparandi sunt, qui insidiantur ouibus Christi, fremunt circa caulas nocturno magis tempore quàm diurno?* hinc & conuenticula sua noctu agere eos in Belgio vidimus, & in Francia Arabum more latrociniis & cædibus grassatos esse scimus. Adhæc, ouium speciem induunt, simulāt se pietatis & veritatis amantes, vt decipiant, & tenebras menti offundant. Lucis ergo nomē quasi lupi sibi arrogant, sed reipsa sunt nocturni & tenebricosi.

PARDVS] Fera est sæua vt leo, pellem habet respersam maculis, frondibus se occultat, & odorem gratum emittit, quo dorcades, capreas, aliasque bestias ad se allicit, arripit, lacerat. ita Plinius lib. 8. v. 16 & Ælian. lib. 5. cap. 40. *Pardus qualis?*

Nota. Pro *vigilans* alij vertunt, *festinans*, celer, velox hic est Nabuchodonosor, vt dixi, qui vigilat, id est, obseruat ciuitates Iudæorum, dum eas arctè obsidet & excubat, ita vt nemo ex iis egredi possit, quin protinus ab eo capiatur.

Tropologicè, pardus est dæmon, qui obiectis odoriferis deliciis, & pellis, id est speciei externæ, v. g. corporis muliebris fucata varietate ac pulchritudine incautos decipit, & *circuit quærens quem deuoret*.

CONFORTATÆ SVNT AVERSIONES (rebelliones) EORVM] q. d. Validè contra me rebellarunt.

7. Super quo propitius tibi esse potero? filij tui dereliquerunt me, & iurant in his, qui non sunt dij: saturaui eos, & mœchati sunt, & in domo meretricis luxuriabantur.

8. Equi amatores, & emissarij facti sunt: vnusquisque ad vxorem proximi sui hinniebat.

9. Numquid super his non visitabo, dicit Dominus? & in gente tali non vlciscetur anima mea?

10. Ascendite muros eius, & dissipate, consummationem autem nolite facere: auferte propagines eius: quia non sunt Domini.

11. Præuaricatione enim præuaricata est in me domus Israel, & domus Iuda, ait Dominus.

12. Negauerunt Dominum, & dixerunt: Non est ipse: neque veniet super nos malum: gladium & famem non videbimus.

13. Prophetæ fuerunt in ventum locuti, & responsum non fuit in eis: hæc ergo euenient illis.

14. Hæc dicit Dominus Deus exercituum: Quia locuti estis verbum istud: ecce ego do verba mea in ore tuo in ignem, & populum istum in ligna, & vorabit eos.

15. Ecce ego adducam super, vos gentem de longinquo domus Israel,

ait Dominus: gentem robustam, gentem antiquam, gentem, cuius ignorabis linguam, nec intelliges quid loquatur.

16. Pharetra eius quasi sepulchrum patens, vniuersi fortes.

17. Et comedet segetes tuas, & panem tuum: deuorabit filios tuos, & filias tuas: comedet gregem tuum, & armenta tua: comedet vineam tuam, & ficum tuam: & conteret vrbes munitas tuas, in quibus tu habes fiduciam, gladio.

18. Verumtamen in diebus illis, ait Dominus, non faciam vos in consummationem.

19. quòd si dixeritis: quare fecit nobis Dominus Deus noster hæc omnia? dices ad eos: Sicut dereliquistis me, & seruistis deo alieno in terra vestra, sic seruietis alienis in terra non vestra.

20. Annunciate hoc domui Iacob, & auditum facite in Iuda, dicentes.

Vers. 7. SVPER QVO, qua de causa, quo merito, quo titulo, quo respectu, PROPITIVS TIBI ESSE POTERO?] quid habes quod veniam, & clementiam; ac non magis iram meam & indignationem prouocet & accendat? Maldonatus & alij Heb. אי לזאת *e lazot*, id est, super quo accipiunt pro איך *ech*, id est quomodo.

MOECHATI SVNT] propriè & corporaliter. patet ex seq. ita Theodor. Raban. S. Thom. Aliter Hugo, Lyran. & Dionys. *mœchati sunt*, inquiunt, spiritualiter cum idolis: ita ruunt ad idola, vti mœchi saturi ad meretrices.

Vers. 8. EQVI AMATORES] Hebr. מיזנים *muzanim*, id est saturati, benè pasti, indeque lasciuientes, &, vt noster vertit, *amatores*: quia æstu libidinis irruunt hinniuntq; in feminas. Vnde Septuag. vertunt, *equi furentes in feminas*. *muzanim* enim descendit à rad. זון *zun*, id est alere, pascere, saturare. ita R. Iacob, Vatabl. Pagninus. vnde & Chald. vertit, *equi robusti*, feroces vel efferati. Quare minùs rectè R. David Kimchi pro *muzanim* legit מוזנים *meunzzanim*, id est, inquit, armati, phalerati, à rad. יזן *iazan*. hæc enim radix alibi non reperitur. Quare scribarum errore factũ est, vt hîc pro *muzanim* irrepserit *meunzzanim*, & in margine *meiunzanim*, vt rectè aduertit Forsterus, licet heterodoxus, in Lexico.

ET EMISSARII] Sunt equi communes, qui seruantur ad hoc, vt ad eos equas adducant, quas impleant. hebr משכים *mosechim*, quod, ait S. Hieron. Græci omnes vertunt, ἑλκυστάς, id est trahentes, scilicet genitalia præ magnitudine, in magnæ libidinis indicium, iuxta Ezech. 23. 20. *Quorum carnes sunt vt carnes asinorum.*

Secundò, Rabbini legunt *mesechim*, q. d. Prodeuntes ex regione Mosoch (qui fuit filius Iaphet Genes. 10. 2.) id est, ex Moscouia: vel, vt Ioseph. 1. Antiq. cap. 11. ex Cappadocia: vel, vt R. Abrahã, ex Tuscia: vel potius ex Arabia iuxta Cedar, vt patet Ezech. 17. v. 13. inde enim equi fortes, & proni in feminas prodibant.

Tertiò, R Kimchi, Vatabl. & Pagnin. legunt משכים *maskim*, id est manicantes, à rad שכם *schcham*, id est manè surgere. q. d. Vt equi noctu somno & cibo pasti, manè cùm exeunt, hinniunt ad equas, sic & Iudæi ad feminas.

Porro quanta sit equorum libido & in equas ardor docet Aristot. lib. 6. de hist. animal c. 22. Vnde homines in Venerem proiecti vocantur ἱππομανεῖς & dicuntur ἱππομανεῖν, id est instar equi ardere & furere. Inde S. Basil. lib. de Virgin. docet hominem creatum esse quasi cẽtaurum, vt supera parte sit homo & rationalis, infera equus concupiscens & ardens cupiditate.

Vers. 10. ASCENDITE, ô Chaldæi milites mei, MVROS EIVS] Hierosolymæ. Loquitur hîc Deus quasi dux, imperans Chaldæis, vt Ierusalem euertant.

CONSVMMATIONEM AVTEM NOLITE FACERE] q. d. Ne penitus eam destruatis, vt reliquiæ seruentur & saluæ fiant, Isaiæ 10. v. 20.

AVFERTE PROPAGINES EIVS, q. d Nolite radicitus populum extirpare, sed propagines tã-tùm tollite, quæ NON SVNT DOMINI] puta improbos Iudæos, qui se idolis & dæmoniis tradiderunt, ideoque à Deo quem deseruerunt deserti sunt, ait S. Hieron. *Omnis enim plantatio quam non plantauit Pater meus cælestis, eradicabitur.* ait Christus Matth. 15. 13.

Secundò, quia hebr. נטש *natas* significat dimittere, extendere: hinc Septuag. vertunt, *aufer sustentacula eius*; Chald *palatia eius*, Vatab. *dentes murorum eius*, id est minas seu pinnas, quæ è muris eminent ne hostes ascendãt. Christoph. à Castro vertit, *auferte dimissa* seu *derelicta à me*, ac consequenter, illa cùm non habeant dominum, erunt primò occupantis. Sic qui Deum dereliquit, hominum & dæmonum expositus est prædæ & dominio.

Tertiò, Theodor. & Euseb. lib. 2. Demonstr. c. 55. reperunt ex Hebræo negationem *non*, *non faciatis*, non auferatis propagines eius. q. d. Relinquite Zorobabel, & aliquot alios, qui gentem Iudæorum propagẽt, ne intereat. ita Theodor. Vel, vt Euseb. relinquite Christum & Apostolos in reliquias & fulcimẽtum Iudæorũ.

Vers. 12. DIXERVNT: NON EST IPSE] scilicet Dominus, qui habet nostri prouidentiam, qui nos puniat, si malè, aut præmiet, si benè egerimus. Itaque non euenient mala, quæ nobis ipse minatur. ita S. Hieron. Raban. Hugo, S. Thomas, Lyranus.

Vers. 13. PROPHETÆ (scilicet Dei veri) FVERVNT IN VENTVM (id est, frustra) tibi LOCVTI] quia noluisti eos audire. ita S. Hieron. Raban. & Hugo.

Secundò, Theodor. & Vatabl. falsi prophetæ fuerunt in ventum locuti, id est, inania & falsa tibi prædixerunt.

Tertiò & optimè, sic hæc accipias, vt pergant impij Iudæi loqui, dicantque: *Prophetæ*, vt Ieremias & alij, *in ventum*, id est inania & temerè sunt locuti: *responsum*, id est oraculum Dei, *non fuit in eis. hæc ergo* mala quæ nobis minati sunt, *euenient eis*, id est, optamus vt eis eueniant, & in eorum recidant caput. vnde hebr. est, *sic fiat eis* scilicet

scilicet sicut nobis comminati sūt.licet S.Hieron. *hæc ergo euenient eis*, putet esse verba Ieremiæ q.d.*Hæc*,id est sequentes pœnæ, *euenient eis*.

Vers. 14. *Verba Prophetæ efficacia vt ignis.* Ecce ego do verba mea in ore tvo in ignem] q. d. Ego inspiro tibi oracula efficacia instar ignis: quia efficio vt ore tuo, ô Ieremia, prædicas certo certiùs venturum Nabuchodonosorem, qui efficaciter quasi ignis consumet populum,quem, quasi ligna igni, deferam, & Chaldæis consumendum exponam.

Nota.Ita loquitur, ac si Ieremias suis verbis eos sit combusturus,idque Primò,vt significet efficaciam & certitudinem prophetiæ, retundatque illam vocem Iudæorum v. 13. *Prophetæ fuerunt in ventum locuti*. his enim ait, Ieremiam non in ventum, sed in igem vaticinari. Secundò,vt significet Ieremiam non ex se vaticinari, sed ex Deo,adeoque eum loqui quasi in persona Dei,qui suo iussu & decreto,populum quasi ligna traditurus erat igni,id est vltioni Chaldæorum.ita Vatabl.Lyran.& Hugo.

Aliter S.Hieron.Raban.S.Thom.q.d.Intenta eis minas tam efficaces,vt sibi angi, exarescere,ignique comburi videantur, vt sit catachresis.

Vers. 15. Addvcam svper *(contra)* vos gentem de longinqvo] ex Chaldæa.

Antiqvam] quæ ab antiquo bellare, occidere, rapere didicit & consueuit, scilicet à tempore Nemrod,qui primus regnauit in Babylone, anno 170. post diluuium, vti ostendi Genes.10.8. Ex tunc ergo cœpit Chaldæorum imperium, quod vnà cum regno Assyriorum obtinuit Belus pater Nini, & sequentes Assyriorum reges penè vsque ad Nabuchodonosorem.

Cvivs ignorabis lingvam] q. d. Adducam contra te Chaldæos, gentem barbaram, inintelligibilem,inexorabilem: nec enim tuas preces intelliget,nec tu eius postulata. id minatus eis est Moses, Deuter.28.49.

Vers.16. *Pharetra Chald. vocatur sepulchrū quintupliciter.* Pharetra eivs qvasi sepvlchrvm] id est *pharetra* Chaldæorum non satiabitur occisione, sicut nec sepulchrum patens saturatur, id est expletur,cadaueribus ita Hugo,quasi dicat:Chaldæi plurimos suis sagittis conficient.

I. ita Vatablus.

II. Secundò, S. Thom. vt sepulchrum patens, cadauerum horrore percellit:sic & sagittę sanguine occisorum infectæ in pharetris Chaldæorum intuentes percellent.

III. Tertiò,Lyranus,*pharetra*,id est per metonymiam sagittæ eorum,certò configent quos voluerint: sicut certò sunt mortui, quos excipit sepulchrum.

IV. Quartò, à Castro & Theodor.*pharetra*, id est sagitta,Chaldæorum est *sepulchrum*,id est,est sepulchralis,funerea lethifera,id est,certò necē inferens,& in sepulchrum patens inducens.

V. Quintò, & planissimè, *pharetra* Chaldæorum est *sepulchrum*, id est, formam & speciem habet sepulchri. sicut enim sepulchrum continet mortuos, eosque consumit & incinerat sine fine & numero: sic pharetra eorum cōtinet mortem, id est sagittas plurimas mortiferas, quæ plurimis mortem afferent,ita vt pharetra

A sepulchrum,sagittæ omnes mortui esse videātur. Significat ergo hæc phrasis, Chaldæos sagittas habere fortes & penetrantes,eosque sagittandi esse peritissimos,vt quot habēt sagittas in pharetra, tot homines se interfecturos sciant.ita Maldon.Quintus hic sensus plenissimus est, quia tertium & quartum inuoluit & complectitur.Sic S. Ambr. diuites, qui pauperum fortunas absorbent, eorumque arcas vocat *sepulchra pauperum*.

Vniversi fortes] q.d. Nec id mirum,quia vniuersi ipsi Chaldæi sunt viri fortissimi:sagittis ergo suis plurimos in mortem & sepulchrum adigent.

Devorabit) Chald. occidet. Vers.17.

Conteret, hebr. ירשש ieroses, id est eradicabit,id est euertet, vrbes tvas.

B Non faciam vos in consvmmationem) non omnino vos consumam. Vers.18.

Servistis deo alieno in terra vestra, sic servietis alienis in terra non vestra) Opponit diis alienis dominos alienos, id est Chaldæos, quibus Iudæi seruient. Rursum, terræ suæ opponit terram non suam: maior enim culpa fuit Iudæorum quòd diis alienis in terra sua seruierint, quàm si id coacti à rege in aliena fecissent: hinc pariter maior eis fuit pœna seruire in terra aliena,quàm in sua. ita Maldon. Vers. 19.

Annvnciate, ô Prophetæ, hoc domvi Iacob, id est duabus tribubus hæc dicite, vnde explicat subdens: et avditvm facite in Ivda) Idem enim est Iuda, & domus Iacob. Loquitur enim duabus tribubus, non autem aliis decem, vt pote quæ iampridem in Assyriam abductæ erant. Vers.20.

C

21. Audi popule stulte, qui non habes cor: qui habentes oculos non videtis:& aures,non auditis.

22. Me ergo non timebitis, ait Dominus: & à facie mea non dolebitis? Qui posui arenam terminum mari,præceptum sempiternum,quod non prætéribit: & commouebuntur, & non poterunt:& intumescent fluctus eius, & non transibunt illud.

D 23. Populo autem huic factum est cor incredulum & exasperans, recesserunt & abierunt.

24. Et non dixerunt in corde suo:Metuamus Dominum Deum nostrum, qui dat nobis pluuiam temporaneam & serotinam in tempore suo: plenitudinem annuæ messis custodientem nobis.

25. Iniquitates vestræ declinauerunt hęc: & peccata vestra prohibuerunt bonum à vobis.

26. Quia inuenti sunt in populo meo impij insidiantes quasi aucupes, laqueos ponentes, & pedicas ad capiendos viros.

27. Sicut decipula plena auibus, sic domus eorum plenæ dolo: ideò magnificati sunt & ditati. A

28. Incrassati sunt & impinguati: & prætererunt sermones meos pessimè. Causam viduę non iudicauerunt, causam pupilli non direxerunt, & iudicium pauperum non iudicauerunt.

29. Numquid super his non visitabo, dicit Dominus? aut super gentem huiuscemodi non vlciscetur anima mea?

30. Stupor & mirabilia facta sunt in terra.

31. Prophetæ prophetabant mendacium, & sacerdotes applaudebant manibus suis: & populus meus dilexit talia: quid igitur fiet in nouissimo eius? B

VERS. 21. AVDI POPVLE STVLTE QVI NON HABES COR] qui non habes sensum, mentem, intelligentiam, sapientiam: qui insipienter, imprudenter & stultè loqueris & agis. Sic Osee 7. *Ephraim* vocatur *columba seducta, non habens cor.* & Prou. 11. *Qui despicit amicum, indigens corde est.*

Cor symbolum est sapientiæ. Nota Cor symbolum est, & secundùm Galenum sedes sapientiæ: vnde poëta,

Cor sapit, & pulmo loquitur, fel commouet iram,
Splen ridere facit, cogit amare iecur.

VERS. 22. ME ERGO NON TIMEBITIS? AIT DOMINVS] si enim ego Dominus vester, vbi timor meus? C

ET A FACIE MEA NON DOLEBITIS?] non pœnitebitis: Chald. *non contremiscetis*: Septuag. *non formidabitis.* Deus à peccatoribus duo exigit, scilicet timorem & pœnitentiam.

QVI POSVI ARENAM TERMINVM MARI] q. d. Non timebitis me, qui tam validus sum, vt arena re exigua & infirma, quasi muro, totum mare omnesque eius fluctus coërceam?

ET COMMOVEBVNTVR (fluctus maris, vt sequitur) ET NON POTERVNT] non præualebunt termino & littori suo, à Deo præstituto, vt illud transeant & transiliant.

VERS. 23. POPVLO AVTEM HVIC FACTVM EST COR INCREDVLVM] Hebr. est לב סורר ומורה *leb sorer vmore*, id est cor recedens & amaricans: quia à me ad idola desciscunt, itaque me exasperant. Septuag. καρδία ἀνήκοος καὶ ἀπειθής, cor non audiens, neque obediens. q. d. Insani maris fluctus mihi obediunt, littoraque & terminos sibi à me præstitutos transgredi nō audent: Iudæi autem cùm sint homines sani & sapientes, mihi rebellant, mihi inquam, qui sum potens æquè ac liberalis in eos, adeò vt statam perennemque eis dem pluuiam, fruges & messem. vnde sequitur: D

VERS. 24 QVI DAT NOBIS PLVVIAM TEMPORANEAM, id est autumnalem tempore sementis: ET SEROTINAM) id est vernam ad messem. vide dicta c. 3. v. 3.

Quadruplex huius loci versio. PLENITVDINEM ANNVÆ MESSIS CVSTODIENTEM NOBIS) Clarè vertit interpres. Hebræa enim sic habent ad verbum, *qui*, scilicet Deus, *hebdomadis statis messem* (scilicet integram) *seruat nobis.* I.

Secundò, Aquila, Symmach. & Vatabl. vertunt, *qui hebdomadas statutas* (à se & à natura) *messis custodit nobis*, scilicet hebdomades septē, quæ à paschate sunt vsque ad pentecosten. Pentecoste enim erat festum hebdomadum, in eaque erat apud Iudæos tempus messis: vnde ipsi tunc panes primitiarum offerebāt. Hic sensus huic loco valdè proprius est, eique fauent Septuag. & Chald. II.

Hinc Tertiò, pleniùs Maldon. sic vertit, *qui* (scilicet Deus) *hebdomadas præceptorum custodit nobis*, id est, reseruat nobis serenum tempus ac sudum, spatio septem hebdomadum, quas nos ab oblatione primarum frugum in paschate, vsque ad Pentecosten numerare & obseruare præcepit, ad eius prouidentiam conciliandam, atque maturandam messem triticeam, vtque illa nulla tempestate lædatur. III.

Quartò, alii vertunt, *qui iuramentis statutis seruat nobis messem* (Heb. enim שבעות *scebuos*, significat: Primò, septem: Secundò, hebdomadam, Tertiò, iuramentum: quia olim iurabant per septem, vti dixi Genes. 21. v. 29. & Genes. 26. 33.) id est, qui iuxta promissa & iuramenta sua Genes. 8 22. Leuit. 26. 3. custodit nobis messem. IV.

INIQVITATES VESTRÆ DECLINAVERVNT HÆC] auertunt, scilicet statam pluuiam & messem à vobis, vti dixi c. 3. 3. ita S. Hieron. & Theodor. VERS. 25.

SICVT DECIPVLA PLENA EST AVIBVS) *Decipulam* vocat caueam aucupum, in qua ipsi collocant aues cicures, vt alias sua specie & cantu ad se alliciant, itaque illæ in caueam ingressæ capiantur. Vnde cauea dicitur *decipula*, eò quòd aues decipiat. q. d. Sicut decipula aucupum, plena est auibus tum decipientibus, tum deceptis; ita domus Iudæorum plenæ sunt dolo, id est, vsuris & fraudibus, itemque bonis per vsuras & fraudes partis. ita S. Hieronym. & Theodor. & patet ex sequent. VERS. 27.

PRÆTERIERVNT SERMONES MEOS PESSIME) q. d. Leges meas violarunt pessimis & sceleratissimis suis moribus. noster interpres legit דברי *deuarai*, id est, sermones meos: iam aliis punctis legunt דברי *diure*, idque connectunt cum sequenti רע *ra*, id est *malitiæ*. Vnde Maldon. vertit, *præterierunt verba malitiæ*, id est, tam malè vixerūt, vt nullis verbis eorum improbitas explicari possit. Vatablus verò, Pagnin. & Kimchi vertunt, *superarunt res & facta malitiæ*, id est pessimi cuiusque. VERS. 28.

STVPOR ET MIRABILIA: hebr. *stupor & turpitudo:* Septuag. *stupor & horribilia:* Chald. *admiratio & fœditas*, id est, res stupendæ & fœdissimæ; FACTA SVNT IN TERRA) pura in Iudæa, nimirum, Prophetæ & sacerdotes, qui populo debebant esse duces ad bonum, facti sunt ei duces ad malum. VERS. 30.

ET SACERDOTES APPLAVDEBANT] Sic & Septuag. & Theodor. sed Vatabl. Pagnin. Kimchi, & Isidor. vertunt, *sacerdotes accipiebant munera in manibus suis*, vel, *per manus eorum*, (scilicet VERS. 31.

cet falsorum Prophetarum, quia scilicet participes fiebant eorum quę à populo donabantur, & exigebantur à pseudoprophetis.

Tertio, alii vertunt, *& sacerdotes dominabantur* (populo) *per manus eorum*, quia scilicet pseudoprophetæ faciebant populum sacerdotibus

A ad omnia etiam iniqua obsequentem.

QVID IGITVR FIET IN NOVISSIMO EIVS?] quis erit finis, quæ merces tantorum scelerum? nimirum digna & iusta merces erit, extrema calamitas & excidium gentis per Chaldæos. ita S. Hieron. Theodor. Hugo, Raban. & alij.

CAPVT SEXTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Proposita crudelitate Chaldæorum, inuitat Iudæos ad pœnitentiam: sed frustra, quia ipsi proterui à Deo reprobantur. Quare Primo, Chaldæis quasi classicum canit ad expugnationem Hierosolymæ. Secundo, v. 6. eam vocat vrbem visitationis, id est punitionis. Tertio, v. 9. ait eam racemandam esse. Quarto, v. 12. direptionem eis intentat ob auaritiam. Quinto, v. 16. hortatur vt vias patrum antiquas considerent. Sexto, v. 20. respuit eorum victimas. Septimo, v. 23. Chaldæorum ferociam describit. Octauo, v. 27. Iudæos inexpiabiles & incorrigibiles vocat argentum & æs reprobum. Nota. In Ieremia est continua quasi declamatio contra peccatum. Hoc enim esse facem incendij vrbis & templi, ac excidij Gentium omnium, passim ipse vociferatur, & ad rauim nauseamque penè ingeminat.

Vers. 1. CONfortamini filij Beniamin in medio Ierusalem, & in Thecua clangite buccina, & super Bethacarē leuate vexillum: quia malum visum est ab Aquilone, & contritio magna.

2\. Speciosæ & delicatæ assimilaui filiam Sion.

3\. Ad eam venient pastores & greges eorū: fixerunt in ea tentoria in circuitu: pascet vnusquisque eos, qui sub manu sua sunt.

4\. Sanctificate super eam bellum: consurgite, & ascendamus in meridie: væ vobis, quia declinauit dies, quia longiores factæ sunt vmbræ vesperi.

5\. Surgite, & ascendamus in nocte, & dissipemus domos eius.

6\. Quia hæc dicit Dominus exercituum: Cædite lignum eius, & fundite circa Ierusalem aggerem: hæc est ciuitas visitationis, omnis calumnia in medio eius.

7\. Sicut frigidam fecit cisterna aquam suam, sic frigidam fecit malitiam suam: iniquitas & vastitas audietur in ea, coram me semper infirmitas & plaga.

8\. Erudite Ierusalem, ne fortè recedat anima mea à te, ne fortè ponam te desertam, terram inhabitabilem.

VERS. 1. CONFORTAMINI FILII BENIAMIN IN MEDIO IERVSALEM) vt resistatis Chaldæis. Loquitur ac si Chaldæi iam adessent, vt obsiderent Ierusalem, & ac si dux ciues ad vrbis defensionem hortaretur. ita Hugo, S. Thom. & Lyranus. Est ironia. Sciebat enim Ieremias,

B Chaldæos vrbem expugnaturos, nec Iudæos posse eis resistere.

Secundo, Chald. Vatablus & Pagninus Hebræum העזו *haizu*, à rad. עוז *aiaz*, id est confugere, deducentes, vertunt, *fugite de medio Ierusalem in arcem Sion*, vel loca tuta, quia hostis adest.

FILII BENIAMIN) Quia, vt ait S. Hieron. Ierusalem erat in tribu Beniamin, Iosue 18. 28. sed Beniamin commixtus erat cum Iuda. vnde arx Sion dicta est *ciuitas Dauid*, qui erat ex Iuda. Nominat potius *Beniamin* quam Iudam, quia Ieremias erat ex Anathoth vico Beniamin, vnde ciues suos alloquitur.

C IN THECVA CLANGITE BVCCINA) *Thecua* vrbs erat non in tribu Zabulon, vt censuit Epiphan. sed in Iuda & Beniamin, sita in monte, sex millibus passuum distans à Bethlehem, & duodecim à Ierusalem: ex qua oriunda fuit sapiens illa mulier Thecuitis, quæ pro Absalone Dauidem exorauit, 2. Reg. 14. 1. huic vrbi adiacebat desertum Thecuæ vastissimum, ait S. Hieron.

Quæres, Cur in Thecua clangi iubet? Respondet Lyran. quia Thecua erat ad Aquilonem Ierusalem, vnde venturus erat Nabuchodonosor. Sed fallitur. nam S. Hieron. asserit, Thecuam fuisse ad meridiem Hierosolymæ.

D Respondeo ergo, Causa vera est, quod Thecua munitissima erat, & situ, vtpote in monte, & muris, & armamentario hastarum, quod ibi constituit Roboam 2. Paral. 11. 12. q. d. Ibi delectum facite, ibi ex armamentario arma depromite ad repugnandum Chaldæis. Nota. In Hebræo pulchra est paronomasia, in Thecua תקעו *ticu*, q. d. In tuba tubificate.

ET SVPER BETHACAREM LEVATE VEXILLVM) *Bethacarem*, vicus est medius inter Ierusalem & Thecuam in monte, à vinetis dictus est, *Bethacarem*, id est domus aut villa vineæ; q. d. O Hierosolymitæ, arma corripite, &

in Thecua clangite, & in Bethacarem leuate vexillum, colligite milites ad resistēdum hosti.

Nota. Pro *vexillum*, hebr. est משאת *masset*, id est eleuato; Septuag. vertunt, *signum*; Pagninus, *turrim*: Vatabl. *ignem & fumum*, vt scilicet eo in altum eleuato, moneant vinitores & agricolas hostem adesse, vt se in vrbem & tuta loca recipiant.

Vers. 2. Speciosæ et delicatæ mulieri assimilavi filiam Sion) Ita vertunt S. hieron. Chald. & Theodoret. sed Kimchi, Vatablus & Pagnin pro *speciosa* vertunt, Mulieri quæ habitat in tentorio suo cum summa tranquillitate: vtrumque enim significat hebræum נוה *naua*, q. d. Filiam Sion, id est Ierusalem, similem feci mulieri pulcherrimæ, ob ædificia & arcem Sion pulcherrimā, & delicatæ: quia ciues eius ditaui, vnde ipsi diuites in deliciis viuunt. q. d. Sicut mulieres delicatæ, teneræ & pulchræ, consternantur ad hostis & tubæ sonum: ita & Hierosolymitani ad aduentum Nabuchodonosor percellentur, quia otio & deliciis assueuerunt. Vbi Nota, *Tò assimilaui* tam significare similem effeci, quam similem esse pronunciaui, iuxta can. 29.

Vers. 3. Ad eam venient pastores, id est principes & duces Nabuchodonosor: et gregis, id est turmæ & exercitus, eorvm, quisque principum pascet, id est reget, eos qvi svb manv sva svnt] vt figant tentoria sua circa Ierusalem ad eius obsidionem. ita S. Hieron. Theodor. & Chaldæus.

Nota: Pro רעים *roim*, id est *pastores*, legi potest רעים *reim*, id est amatores, venient. q. d Chaldæi quasi amasij, per gladios & tela ruent, vt potiantur Sion quasi sponsa tam speciosa & opulenta.

Secundo, pro *pascet vnusquisque eos qui sub manu sua sunt*. hebr. est, *pascet quisque manum*, id est aciem & turmam, *quæ sub eius est manu*, id est potestate ac imperio. ita S. hieron. & Theodoret. Aliter Kimchi, Pagninus & Vatabl. *manum*, inquiunt, id est locum suum, *quisque principum depascet*, id est, quisque suam vrbem vel locum vrbis sibi assignatum expugnabit.

Vers. 4. Sanctificate) id est, solemni & publico ritu bellum hoc contra Iudæos quasi sacrum indicite, &, vt Septuag. ac Chald. vertunt, *præparate*: Syrus & Arabicus, *parate congregate*. Sic *sanctificare ieiunium*, Ioël. 14. est solemne & sacrum ieiunium omnibus indicere. Verba sunt Chaldæorum, quæ ideo Propheta recitat, vt ostendat quam auidè contra Ierusalem pugnaturi sint, vt nō tantum die, sed & nocte contra eam dimicent.

Bellum contra Iudæos sanctū erat tripliciter. Nota, Chaldæos bellum contra Ierusalem vocare sanctum. Primo, quia cēsent se pro Deo eius iniurias vlcisci, eique quasi restituere honorem & sanctitatem, puniendo eius violatores Iudæos.

I.

II. Secundo, quia erant quasi Dei milites & consecrati sacerdotes, vt eius sanctā voluntatem & iustam sententiam implerent, vt scilicet Iudæos, quasi hostias piaculares Deo iugularent. ita S. Hieron. & D. Thom.

III. Tertio, vocant hoc bellum sanctum, id est,

A quod violare, à quo discedere non licet, nisi facta vltione: sicut muri dicuntur sancti, quos transilire non licet. vnde Ascēdamus, inquiunt, in meridie & in nocte, id est, etiamsi vrgeat æstus, etiamsi nox gelida, vrgeamus oppugnationem. ita Lyran. Bellum, inquit, hoc erat sanctum, id est firmum & inuiolabile.

Nota. Hanc Dei voluntatem de punienda per Chaldæos Ierusalem, intelligere potuerunt Chaldæi ex Script. Ieremiæ v. 5. & 6. & aliorum Prophetarum. Vnde Nabuchodonosor capta Ierusalem, omnia quę Ieremias petiit, ei indulsit, c. 35. v. 11.

Sic Cyrus ex Isaia sibi à Iudæis ostenso, cognouit se monarchiam Babylonis euersurum, vt dixi Isaiæ 45. v. 1. *Cyrus & Alexander ex Isaia & Daniele præsciuerunt suas victorias.*

B Sic Alexandro victoriam contra Persas ex prophetia Danielis, promiserunt Iudæi, & Iaddo pontifex in visione ei apparēs hortatus est eum ad idem bellum, eique Asiæ imperium addixit, teste Iosepho 11. Antiq 8.

Nota secundo, hanc Dei voluntatem non dedisse ius aut potestatem Chaldæis inuadendi Iudæos, sed præsupposuisse eorum tyrannidem & dominandi libidinem, eaque vti voluisse, eamque ordinasse ad punitionem Iudæorum. Est itaque hîc & alibi tantum prophetia seu prædictio futuræ per eos vastationis, eiusque ordinatio ad punienda Iudæorum scelera. Sic Totila, Gensericus & alij fuerunt flagellum Dei, vti nunc sunt Turcæ.

C Adde, etiamsi fuisset Dei voluntas iubens Chaldæis vt euerterent Ierusalem: Chaldæos tamen, non vt Dei voluntati, sed vt suæ ambitioni satisfacerent, inuasisse Ierusalem. Vide can. 36.

Væ nobis) Sunt Chaldæorum verba, vt dixi, dolentium valdè ex nimio desiderio capiendę Ierusalem de expugnationis mora, q. d. Væ nobis, quia non expugnauimus Ierusalem ante vesperam cum longiores sunt vmbrę: surgite, ascendamus rursum nocte, vt rem cōficiamus. ita Theodor. Hugo, Lyran. Vatabl. Aliter S. Hieron. S. Thom. & Sanchez explicant, vt sint querelæ & verba populi obsessi, q. d. si per diem hęc patimur, quid de nocte in tenebris, cum nullus fugę aut pugnæ est locus, patiemur? Insuper Sanchez per meridiem accipit prosperitatem, per noctē aduersitatem. Hoc mysticum

D videtur.

Qvia hæc dicit Dominvs) Chaldęis. innuit Deum Chaldęos adduxisse, eisque per naturalem instinctum & dictamen artis bellicę suggessisse modum capiendi Ierusalem, dicendo: *Cadite lignū eius*, id est, arbores quę circa Ierusalē sunt, vt ex lignis aggeres faciatis, ex quibus contra eam dimicetis. Vers. 6.

Hæc est civitas visitationis] id est punitionis: Chald. cuius peccata visitātur, q. d. Hęc vrbs punienda est à Deo, & pœnę ac excidio addicta, est piaculum, est catharma: quia omnis calumnia, oppressio & iniustitia regnauit in ea.

Sicvt frigidam fecit cisterna aqvam svam (cisterna enim aquam infrigidat itaque conseruat) sic frigidam fecit Ierusalem Vers. 7.

rusalem MALITIAM SVAM] scilicet in operibus A suis malis omnem calorem virtutis, & vitam gratiæ extinguens. ita S. Hieron. Secundo, sicut cisterna, ait Theodor. mutat pluuiam, & aquam etiam calidam in frigidam: ita Ierusalem bonitatem mutauit in malitiam. Chald sicut cisterna sustétat & conseruat frigidam: ita Ierusalem recipit, fouet & tuetur (datque asylum) impios. Quarto & neruosè, Sanchez, sicut cisterna lapidea in hieme stringit & conglaciat aquam in se stantem, & quasi stagnantem: ita Ierusalem, & quiuis animus, in quo aliquamdiu insedit peccatum, cócrescit in glaciem, aut instar crystalli vel adamantis ita durescit, vt neque ab igne aut sole emolliri, neque malleo conteri & frangi queat. Ea est vis consuetudinis, præsertim diuturnę & inueteratæ. Hinc & Galfridus, & ex eo Delrio adagio 815. *Frigidam, inquit, facit cisterna* B *aquam, quoties in quadam insensibilitate perpetratam conseruat mens obstinata malitiam.* nec tantum conseruat, sed & auget instar cisternę, quæ quo profundior est, eo plures & frigidiores habet aquas: ita obstinatus profundè peccatum in corde defodiens, illud adauget, præsertim hæreticus, ait Hugo: hic enim auditores infrigidat esto zelum præ se ferat.

Peccatum est frigus, cur? Nota S. Thomas, peccatum dici *frigus*. Primo, quia extinguit calorem dilectionis. Secundo, quia congelat humorem deuotionis. Tertio, quia retardat motum bonæ operationis. Adde Quarto, quia inducit gelu obdurationis.

Nota Secundo, Hebr. קיר הקיר *bakir* à rad. קר *kur*, significat venam aquæ fodere, scaturire, C ebullire. Vnde Secundo, sic efficacius verti potest, Sicut fons vel puteus fundit, ebullit & scaturire facit perennem aquam frigidam: sic Ierusalem perennem fundit & ebullit malitiam. ita R. Salomon, Kimchi, Pagnin. Vatabl. Lyran. & Maldonat.

INIQVITAS) hebr. חמס *chamas*, id est violentia, vis, rapina.

ET VASTITAS) hebr. שד, *scod*, id est vastatio, spoliatio, qua scilicet potentes opprimunt pauperes, semper est in Ierusalem: sicut aqua semper est in puteo. Aliter Sanchez: cēset enim hæc quatuor attribui Deo punienti: iniquitatem enim sumi pro iniquitatis supplicio.

CORAM ME SEMPER INFIRMITAS) Septuag. *dolor*, quem scilicet sustinét pauperes af- D flicti & attriti à potentioribus.

ET PLAGA) hebr. מכה *macca*] id est, percussio qua potentes feriunt & flagellant pauperes: q. d. Iugiter video Iudæos affligere & percutere pauperes & innocentes. Enumerat scelera Ierusalem. Chald. tamen & Hugo, duo vltima, scilicet *infirmitas & plaga*, quibus scilicet percutiam Ierusalem, referunt ad pœnam duorum scelerum præcedentium, scilicet iniquitatis & vastitatis.

VERS. 8. ERVDIRE IERVSALEM, resipisce, ad mentem redi, mores commuta. NE FORTE RECEDAT ANIMA MEA A TE) *Anima*, id est affectus, amor, fauor, cura. q. d. Ne te abiiciam, tradamque hostibus vastandam.

9. Hæc dicit Dominus exercituum: Vsque ad racemum colligent quasi in vinea reliquias Israel: conuerte manum tuam quasi vindemiator ad cartallum.

10. Cui loquar? & quem contestabor vt audiat? ecce incircumcisæ aures eorū, & audire non possunt: ecce verbum Domini factum est eis in opprobrium, & non suscipient illud.

11. Idcirco furore Domini plenus sum, laboraui sustinens: effunde super paruulum foris, & super consilium iuuenum simul: vir enim cum muliere capietur, senex cum pleno dierum.

12. Et transibunt domus eorum ad alteros, agri & vxores pariter: quia extendā manum meam super habitantes terram, dicit Dominus.

13. A minore quippe vsque ad maiorem omnes auaritiæ student: & à propheta vsque ad sacerdotem cuncti faciūt dolum.

14. Et curabāt contritionem filiæ populi mei cum ignominia, dicentes: Pax, pax: & non erat pax.

15. Confusi sunt, quia abominationem fecerunt: quin potius confusione non sunt confusi, & erubescere nescierunt, quam ob rem cadent inter ruentes: in tēpore visitationis suæ corruent, dicit Dominus.

VSQVE AD RACEMVM COLLIGENT) q. d. VERS. 9. Sicut post vindemiam racemi reliqui leguntur in cartallo, id est canistro, vt ferantur ad torcular, vel potius vt comedantur: ita plerique omnes Iudæi, etiam qui alias captiuitates sub Ioakim & Ioachin euaserint, sub Sedecia captiui trahentur in Babylonem. ita S. Hieron.

CONVERTE MANVM TVAM AD CARTALLVM] Sunt verba Dei ad Chaldæos, ait Lyran. vel Chaldæorum ad se inuicem, vt subaudiatur, *dicentes, conuerte*, &c.

Pro *cartallo*, Lyran. vertit, *iteratas scrutationes*, quasi hortentur se Chaldęi, vt secundo & tertio scrutentur vineam, id est Ierusalem, an qui racemi, id est ciues, sint reliqui: quasi dicat, Sicut vindemiator postquam vindemiauit redit, & racemat, id est colligit racemos, si quos reliquerat in cartallo, id est canistro: sic Chaldæi, cum primores ciuitatis captiuos duxerint, ducent etiam infimos quosque. ita Maldonat.

Tropologicè, hic vindemiator & racemator est dæmon, qui semper *circuit quærens quem deuoret*, vt residuos homines, vel opera bona quæ prius prętererat, disperdat.

CVI LOQVAR? Verba sunt Dei, vel Iere- VERS. 10. miæ, q. d. Cum hæc ita sint vtivociferor, frustra tamen eis loquar, quia AVRES EORVM sunt INCIRCVMCISÆ) Chald. obturatæ, ideoque ad audiendum ineptæ. Vide dicta cap. 4. v. 4.

ECCE VERBVM DOMINI FACTVM EST EIS IN OPPROBRIVM)id eſt,rident illud, & habent probro ac contumeliæ.

VERS. 11. IDCIRCO FVRORE DOMINI PLENVS SVM) Poſunt hæc accipi quaſi verba Dei, q d. Quia tanta eſt Iudæorum malitia,idcirco furore Domini,id eſt ira vehementi,plenus ſum;ita vt in corde meo eam cogere & compeſcere nequeam;do ergo illi habenas: quare enſem euaginabo,diſtringam illum,&effundam naſo flatum, vultu flammas, manu hoſtium meorum ſanguinem. Sed verius eſt,hæc eſſe verba Prophetæ,q d. Nolũt viri audire verbum Dei,ideo indignor, & furore, id eſt zelo iuſtitiæ, angor, vim facio vt verbum Domini apud me contineam,ſed non valeo. Addit Sanchez:Furor,ait, eſt vehemens ille ſpiritus, qui Prophetæ animum ad prophetandum exſtimulat, vrget, nec ſinit eſſe quietum. Vnde & Cicero lib. 1. de Diuinat. *Ineſt*, inquit, *animis præſagitio intrinſecus iniecta, atque incluſa diuinitus:ea ſi exarſit acrius,furor appellatur, cum à corpore animus abſtractus diuino inſtinctu concitatur.* Verum Gentilium fuit iſte cæcus & impotens, vtpote à dæmone abreptitiorum furor in diuinando, non Prophetarum Dei,vti dixi in proœmio. Furor ergo hic eſt ira & zelus vindictæ Ieremiæ aſpiratus à Deo, ad arguẽdum ſceleratos, eiſque intentandum minas & plagas cæleſtes.

LABORAVI SVSTINENS,id eſt,non poſſum me continere,hinc mihi ipſi dico: EFFVNDE, ô Ieremia. hunc furorẽ & funeſtum verbum Domini in PARVVLOS,& in CONSILIVM,id eſt congregationem,IVVENVM) vt ipſi illud patribus & auis narrent:aut ſaltem ſciant & doleãt, ſe cum patribus rebuſque omnib' capiendos. Septuag. addunt: *& non conſumpſi eos.*

VERS. 12. EXTENDAM MANVM MEAM)percutiam incolas Iudææ.

VERS. 13. A MINORE QVIPPE VSQVE AD MAIOREM OMNES AVARITIÆ STVDENT) *Omnes*, id eſt plerique,multi.

Nota τὸ *quippe*: dat enim cauſam præcedentium,ſignificatque auaritiam Iudæorum, vſuras & frudes, cauſam eſſe cur eorum domus & bona diripienda ſint à Chaldæis. Ita excubat Dei iuſta vindicta, vt in quo quis peccat, in eo & puniatur:rapis bona proximi,ſcito alium quoque tua decepturum: calumniaris, calumniam patieris:occidis,ocideris.

VERS. 14. ET CVRABANT, Prophetæ & ſacerdotes, id eſt,curare & auertere nitebantur, CONTRITIONEM]id eſt plagam, puta vaſtationem & captiuitatem imminentem & incipientem. Rurſum curare,id eſt conſolari, nitebantur *contritionem*, id eſt dolorem, quem ex inſtante vaſtatione, quam illi comminabat, populus concipiebat. Sed *cum ignominia*, id eſt ignominioſè, Chald. *mendaciter*; Vatabl. *verbis leniculis*, quaſi per iocum; Septuag. *paruipendentes* vel contemnentes, ſcilicet minas meas & Prophetarum, vel *cum ignominia*, id eſt ad ignominiam, vti vertit noſter c. 8. 11. & confuſionem, qua populus ab eis deceptus confundetur & pudebet. dicunt enim: Pax erit nobis, non veniet Nabuchodonoſor;ſed mentiuntur. Quocirca *dum increpant* ... *ſunt proſpera, & clementem prædicant Deum, magis illos ſupplicio & iracundiæ præparant*, ait S. Hieron. Vnde pudefient omnes,cum ſe falſos,ac re ipſa vaſtari capique videbunt. Verè S. Auguſtin. in ſententiis n. 78. *Sicut præpoſtera ſecuritas in periculum impellit, ita ordinata ſollicitudo ſecuritatem parit.* Et num. 199. *Nunquam ſecura eſſe debet felicitas, quia perículoſiora ſunt animo ſecura quam corpori aduerſa: prius enim corrumpunt proſpera, vt inueniant aduerſa quem frangant.*

CONFVSI SVNT) confundentur in vaſtatione futura. ita Lyran. & S. Thom. vel, vt Theodor. *confuſi ſunt*, quia tunc patebit eos falſo dixiſſe,Pax erit Iudæis. VERS. 15.

QVIN POTIVS CONFVSIONE NON SVNT CONFVSI) quia,cum eos ſcelerum & cladium imminentium admonui, non eos puduit, non pœnituit.

Secundo, S. Hieron. Raban Hugo, Pagnin. & Vatablus aptè legunt per interrogationem: nunquid confuſi ſunt cum tot abominationes fecerint? nunquid erubuerunt? & reſpondet: Quin potius cõfundi & erubeſcere neſcierunt.

Huc pertinet explicatio Sanchez,qui aſſertiuè legit, ſed ſic explicat: *confuſi*, id eſt confuſione digni, *ſunt*, ſed actu & reipſa *non ſunt confuſi*, q. d. Confundi debuiſſent Iudæi, ſi ſua ſcelera, vt par eſt, perpendiſſent & ponderaſſent: ſed tanta eſt eorum nequitia aut ſtupor, vt nolint aut neſciant confundi, vel erubeſcere.

IN TEMPORE VISITATIONIS] cum eos puniam. Prophetæ enim ſæpè *viſitare* ponunt pro punire per metalepſin. prætor enim dum viſitat ſontes,eos plectit.

16. Hæc dicit Dominus: State ſuper vias, & videte, & interrogate de ſemitis antiquis, quæ ſit via bona, & ambulate in ea: & inuenietis refrigerium animabus veſtris. Et dixerunt: Non ambulabimus.

17. Et conſtitui ſuper vos ſpeculatores. Audite vocem tubæ. Et dixerunt: Non audiemus.

18. Ideo audite Gentes, & cognoſce congregatio, quanta ego faciam eis.

19. Audi terra: Ecce ego adducam mala ſuper populum iſtum, fructum cogitationum eius: quia verba mea non audierunt, & legem meam proiecerunt.

20. Vt quid mihi thus de Saba affertis, & calamum ſuaue olentem de terra longinqua? holocautomata veſtra non ſunt accepta, & victimæ veſtræ non placuerunt mihi.

21. Propterea hæc dicit Dominus: Ecce ego dabo in populum iſtum ruinas, & ruent in eis patres & filii ſimul, vicinus & proximus peribunt.

22. Hæc dicit Dominus: Ecce populus venit de terra Aquilonis, & gens magna conſurget à finibus terræ.

23. Sa-

23. Sagittam & scutum arripiet: crudelis est, & non miserebitur. vox eius quasi mare sonabit: & super equos ascendent, præparati quasi vir ad prælium, aduersum te filia Sion.

24. Audiuimus famam eius, dissolutæ sunt manus nostræ: tribulatio apprehendit nos, dolores vt parturientem.

25. Nolite exire ad agros, & in via ne ambuletis: quoniam gladius inimici pauor in circuitu.

26. Filia populi mei accingere cilicio, & conspergere cinere: luctum vnigeniti fac tibi, planctum amarum, quia repentè veniet vastator super nos.

VERS. 16. HÆC DICIT DOMINVS, STATE SVPER VIAS] q.d. Speculamini & cõsiderate vias, id est viuendi rationes, & *semitas antiquas*, id est quomodò vixerint maiores vestri & patriarchæ, ac imitamini fidem Abrahæ, Isaaci obedientiam, Iacobi labores, Iosephi castitatem, Mosis mansuetudinem, Iobi patientiam, Dauidis sanctitatem. ita S. Hier. Theod. Raban. Hugo & Vatabl. Verè Poëta:

Qui veteres linquit calles, sequiturque nouatos,
Sæpius in fraudes incidet ille suas.

Secundò, S. Thomas, Lyran & Dionys. qu. d: Speculamini quasi ex edito loco, quæ sit optima via ac viuendi ratio, considerate maiorum vestrorum & bonorum & malorum bonos vel malos, felices vel infelices exitus; & videte, an bonos sequi cum bono exitu, an malos cum malo velitis.

Hæc verba sibi dicta putent singuli fideles. Christianus es? speculare vias antiquas, vide quomodo vixerit Christus & primi Christiani, quàm fuerint humiles, sobrii, amabiles, patientes, zelosi, eosque imitare. Pastores? Episcopus es? speculare vias antiquas, vide quomodo vixerint Apostoli, & primi pastores ac Episcopi, S. Ignatius, Polycarpus, Dionysius, &c. vide quomodo non sua lucra, non suos honores quæsierunt, sed fidelium saluti se totos, vitamque ipsam per martyrium impēderint, eosque imitare. Religiosus es? speculare vias antiquas, quomodo vixerit S. Marcus, Esseni, S. Antonius, S. Basilius, S. Hieronymus, Bernardus, Dominicus, Franciscus, S. Thomas, quàm mortui fuerint & crucifixi mundo, quàm eorum vita & conuersatio fuerit angelica & cælestis, eosque imitare.

VERS. 17. ET CONSTITVI SVPER VOS SPECVLATORES) Prophetas & doctores, qui futura præuident & prænunciant, vt eorum vocem quasi tubam meam audiatis. ita S. Hieron. Chald. & Theod. Alij, vt Vatabl. sic exponunt, q.d. Speculatores, id est Prophetæ, prænunciant vobis vocem Chaldæorum tuba concrepantium, illam ergo tubam audite.

VERS. 18. IDEO AVDITE GENTES, ET COGNOSCE CONGREGATIO, scilicet omnium Gentium, QVANTA EGO FACIAM EIS) Hebr. *quæ eis*, scilicet Iudæis, supplicia à me imminent.

A

VERS. 19. FRVCTVM COGITATIONVM) Chald. retributionem operum, id est, supplicia machinationibus eius digna infligam.

VERS. 20. VT QVID MIHI THVS DE SABA AFFERTIS?) Thus enim gignitur in Arabia Sabæa. Porro omnium gentium vsu thus adoletur Deo: vnde thus dicitur, θύος ἀπὸ τοῦ θύειν à sacrificando. Alludit Saba (imò nonnulli putant hoc eius esse etymon) ad σέβειν & σεβάζειν, id est venerari & revereri: quia thus mittit, quo Deum veneramur. Hinc & Sabim Arabes Deum appellant, illique decimas mensura, non pondere persoluunt: sicut prisci Italiæ indigenæ & Aborigines, à religione & deorum cultu dicti sunt Sabini, quasi Sebini, ἀπὸ τοῦ σέβειν, ait Plinius lib. 3. c. 12. licet Silius li. 3. à Sabo gentis auctore Sabinos dici putet. Sunt qui dicant Saba, Arabum lingua significari mysterium. Heb. Saba significat conuersionem, vti Sabæi ab idolis dicuntur conuertendi ad Christum, Isaiæ 60. 6. ita S. Hier.

B

ET CALAMVM SVAVE OLENTEM, id est, calamum aromaticum, DE TERRA LONGINQVA) afferebatur enim ex India, inquit S. Hier.

Nota. Pro *calamo* Septuag. & Theodotion vertunt, cinnamomum. Sed קנמן *kinnamon*, id est cinnamomum (vnde perperam nonnulli *cinnamomum* dictum putant quasi *Chinæ amomum*, præsertim cùm non è China, sed ex India aduehatur) à קנה *kane*, id est calamo, distinguitur Exodi 30. 23. Alij calamum putant esse cannam, siue casiam fistulam, sed ab hac pariter distinguitur calamus, Exodi 30. v. 23. Ex quo loco patet, hîc calamum aromaticum accipi debere: ex eo enim cum cinnamomo, myrrha, casia & oleo commixto, fiebat non thymiama, sed vnguentum, quo vngebantur & consecrabantur tam sacerdotes, quàm vasa tabernaculi, vti dixi Exodi 30. 23.

C

Iam sensus est, q.d. Frustra ex lege mihi offertis holocausta, thus & vnguenta vestra, quia meam voluntatem in lege expressam non facitis. ego enim magis morum emendationem, quàm sacrificiorum & vnguentorum oblationem specto & iubeo. ita S. Hieron. Idem habet Isaias c. 1. v. 11. *Quò mihi multitudinem victimarum vestrarum, dicit Dominus?* &c.

VERS. 21. DABO IN POPVLVM ISTVM RVINAS) strages scilicet & clades, in quas incident & corruent. Potest Secundò, esse hypallage: *dabo in populum ruinas*, id est, dabo populum in ruinas, quibus prosternetur & corruet. Sic dicunt Hebræi, Miserunt ciuitatem in ignem, id est, miserunt ignem in ciuitatem: Habuerunt calceamenta in pedibus, id est, habuerunt pedes in calceamentis.

D

VERS. 23. PRÆPARATI (venient Chaldæi) QVASI VIR AD PRÆLIVM] Septuag. *quasi ignis ad bellum*, quia pro איש *is*, id est *vir*, legerunt אש *es*, id est ignis.

VER. 24. AVDIVIMVS FAMAM] q.d. Solo rumore & fama aduentus & ferocitatis Chaldæorum perculsi, & penè exanimati sumus. Verba sunt Ieremiæ & Prophetarum sociorum Ieremiæ, qui hîc loquuntur in persona Iudæorum. Est ergo ethopœia. imitatur enim & exprimit affectus & voces

voces populi, ad famam hostium trepidantis, mortemque & dira quæque præstolantis.

Vers. 25. Nolite exire ad agros] Inducit Iudæos loquentes alios aliis, ac si hostes iam obsiderent Ierusalem.

Quoniam gladius inimici pavor, id est, hostis armatus, pauẽdus & pauorem incutiens, est in circuitu] Ierusalem.

Vers. 26. Filia populi mei, ô Ierusalem, ô popule mi dilecte vt filia, accingere cilicio.

Luctum vnigeniti] id est vehementissimum, qui solet fieri mortuo vnigenito.

Fac tibi) Verba sunt aut Prophetæ aut Dei.

27. Probatorem dedi te in populo meo robustum: & scies, & probabis viam eorum.

28. Omnes isti principes declinantes, ambulantes fraudulenter, æs & ferrum: vniuersi corrupti sunt.

29. Defecit sufflatorium, in igne consumptum est plumbum, frustra conflauit conflator: malitiæ enim eorum non sunt consumptæ.

30. Argentum reprobum vocate eos, quia Dominus proiecit illos.

Vers. 27. Probatorem dedi te] Vatabl. *excoctorem dedi te*: hoc enim est בחון *bachon*. Syrus vertit, *scrutatorem*; & Arabicus, *feci* (constitui) *te vt scruteris & consideres opera populi mei*. Aliter vertit Chald. *electum posui te in populo, quasi munitionem fortem*. Aliter quoque Pagnin. & Kimchi, Munitionem vel arcem & turrim munitissimam & probatam dedi te. Verba sunt Dei, q. d. In te, ô Ieremia, sua tela, & odia & maledicta coniicient Iudæi, quasi in rupem vel propugnaculum, ac probatus euades & probator eorum. Sicut enim ad lydium lapidem affricando probatur aurum; sic mores & malitia Iudæorum, tibi quasi lapidi probato & robusto affricta, tuam inuincibilem cõstantiam & verã prophetiam, ipsorum verò malitiam & apostasiam ostendet. hoc enim est quod subdit: *& scies & probabis viam eorum*. Secundò & potiùs, *probatorem*, id est conflatorem, vt iam patebit ex sequentibus.

Robustum] Aquila vertit, *munitum*: Symmachus & Septuag. *clausum & circumdatum. robustum* ergo, id est interritum, & impauidum ad omnem vim & minas, vtpote Dei ope vallatum, qui simul tibi animos & audaciam hanc aspirat & indit.

Vers. 28. Omnes isti principes declinantes) Hebr. *omnes isti principes rebellium*; aut rebelles rebellium, id est, nobilissimi & maximi rebelles sunt.

Æs et ferrum: vniversi corrupti sunt) Sicut æs vitiatur & chalybs cùm ferro miscetur. videtur enim totum esse chalybs, cùm mistum sit ferro: ita hi Iudæi commisti sunt, & pleni fraude & dolo. ita Chald. & alij. Vnde Theod. *adulterini*, ait, *sunt, nihil habentes probi*.

Secundò, Vatabl. S. Thom. & Lyran. sic explicant, q. d. Duri sunt & impudentes, vti æs & ferrum, quod pulsatũ, resonat fortissimè. Hinc & Hugo censet in ære quod percussum remurmurat, notari impatientiam: in ferro, quod ad incudem magis induratur, & in igne magis denigratur, eorundem in sceleribus obdurationem. Simile est Iob 40.13.

Tertiò, pro *corrupti* cum Chald. verti potest, *corrumpentes*. q. d. Sicut æs mistum argento, illud corrũpit, & sicut ferrum æri mistum, illud corrumpit: sic Iudæi hi & se & alios corrumpunt. Plato apud Euseb. lib. 12. Præp. 25 omnes, ait, in vrbe fratres sumus, sed cùm Deus nos fingeret, aurum cum illis miscuit, qui apti sunt ad gubernandum: argentum cum illis, qui armis vrbem defendunt: ferrum & æs agricolis & opificibus infudit. quòd si aurum, id est magistratus, in argentum, aut argentum, id est milites, in æs, id est agricolas, degeneret, ciuitas destruetur. *Homines alij ex auro, alij ex argento, alij ex ære.*

Quartò, Delrio adagio 829. explicat, q. d. Qui argentum doctrina, & aurum charitate & vita esse debebant, hi vita & moribus se ferrum, doctrina verò æs tinnulum exhibuerunt. Videbantur esse quod non erant.

Quintò, Isidorus Clarius exponit de ministris, qui dominorum suorum iussa inhumana exequebantur contra inopes: æs enim & ferrum ad arma fabricanda coniunguntur. Sensum ergo esse, qu. d. Alter alteri copulatur ad perpetranda scelera, ad eaque vires, studia & arma coniungunt.

Defecit sufflatorium) Syrus, *abrasum est* (exutum, corruptum est, defecit) *sufflatorium ab igne*. Nota Primò. Ieremiam hîc à Deo statui probatorem, id est conflatorem, vt scilicet probet & purget viam & mores populi delinquentis: populum verò quasi argentum firmissimo ære commixtum nulla ratione potuisse purgari. Vnde Nota Secundò, argento aliisque metallis adulteratis, vt per conflatorium vi ignis separetur scoria, & materia aliena, admisceri plumbum: & sic melius fluit argentum, & minori detrimento repurgatur. ita S. Hier. Theod. S. Thomas, & alij. Ita olim fiebat antequam nota esset argenti viui efficacia ad id ipsum præstandum. Plumbum enim magnam vim habet separandi scoriam aliaque mixta, quia vim habet liquandi. Audi Mathiolum in Dioscor. li. 5. cap. 58. *Plumbum*, inquit, *miscetur conflationi, quia plumbi adminiculo faciliùs metalla igni cedũt*. Quòd si argentum purgandum ita pertinax sit, vt hac ratione non purgetur, tum plumbum omne si semper in igne persistat, tandem consumitur, & in fumum abit atque euanescit. *Vers. 29.* *Ieremias est probator & conflator populi.* *Plumbi in conflando olim vsus.*

Vnde Tertiò, Ieremias est conflator, follis seu sufflatorium est os Ieremiæ, flatus est ipsa eius à Deo afflata increpans prophetia: plumbum est assiduitas & diligentia in prædicatione, siue instantia & pondus verborum & minarum: argentum impurum & adulteratum sunt Iudæi, æs & ferrũ sunt eorum doli & nequitiæ duræ, pertinaces, impudentes. Follis defecit, id est, vox Prophetæ rauca facta est: plumbum consumptum est, id est, omnis diligẽtia prædicandi inanis fuit, omnis exhortatio Dei & Prophetarum apud Iudæos periit, quia ipsi audire con- *Pulchra allegoria conflationis & prædicationis.*

contempserunt, ideò malitiæ eorum non sunt consumptæ. Vnde *Argentum reprobum vocate eos*, quia impurgabiles & inexpiabiles sunt. ita S. Hieron. Lyran. D. Thom. & Vatab. Similem allegoriam & sententiam habet Ezechiel c.24.12. Hinc infert S. Thomas: *Quòd ergo aliquis frequenter rigetur præceptis salutaribus, signum est reprobationis, si persistat in peccatis.* idque probat ex S. Paulo Hebr. 6. v. 7. & 8.

Aliter Maldonat. Follis, inquit, erant Chaldæi, prunæ erant eorum cædes & rapinæ: iis enim quasi carbonibus Deus excoquebat Iudæorum peccata: ignis erat ira Dei: plumbum erant corpora & bona omnia Iudæorum, in quibus à Deo puniebantur. multo enim plumbo parum argenti misceri solet, quod excoquendo separatur: sic inter multos impios Iu- A dæos pauci pij separati & seruati sunt. Hic sensus priori, qui aptior & plenior est, aptari & connecti potest. Ieremias enim erat probator & conflator Iudæorum, hoc ipso quo Chaldæorum vastationem eis intentabat.

Allegor. Hugo Cardin. Plumbum, inquit, est humanitas Christi, quæ in fornace passionis consumpta est, vt omnes peccatorum fæces à nobis separaret: & tamen iure optimo cōqueri potest, quòd malitiæ non sint consumptæ, & quòd conflator frustra conflauerit, eò quòd pauci purgati fuerint. qua de re ipse per Isaiam conqueritur c.49. *In vacuum laboraui, sine causa consumpsi fortitudinem meam.*

Tropolog. Prælati officium est, subditorum virtutem probare, an vera sit, an simulata, vti docet S. Gregor. 2. parte Pastor. c. 10.

CAPVT SEPTIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Iubet Deus Ieremiæ, vt stet in porta templi, ibique increpet Iudæorum idololatriam, asseratque eos nec ob templi sanctitatem, nec ob sacrificiorum frequentiam, excidium euasuros. Primò, ergo v. 1. obterit vanam confidentiam dicentium, Templum Domini. *Secundò, v. 11. dicit eos templum fecisse speluncam latronum: illi ergo excidium simile Silo comminatur. Tertiò, v. 16. vetat, ne Ieremias pro eis oret, suæque iræ obsistat, eò quòd placentas offerant reginæ cæli. Quartò, v. 21. respuit eorum victimas. Quintò, v. 30. dicit eos occidendos in Topheth, eò quòd ibi filios cremarint idolo Moloch.*

Vers. 1. Verbum, quod factum est ad Ieremiam à Domino, dicens:

2. Sta in porta domus Domini, & prædica ibi verbum istud, & dic: Audite verbum Domini omnis Iuda, qui ingredimini per portas has, vt adoretis Dominum.

3. Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel: Bonas facite vias vestras, & studia vestra: & habitabo vobiscum in loco isto.

4. Nolite confidere in verbis mendacij, dicentes: Templum Domini, templum Domini, templum Domini est.

5. quoniam si bene direxeritis vias vestras, & studia vestra: si feceritis iudicium inter virum & proximum eius,

6. aduenæ, & pupillo, & viduæ non feceritis calumniam, nec sanguinem innocentem effuderitis in loco hoc, & post deos alienos non ambulaueritis in malum vobismetipsis:

7. habitabo vobiscum in loco isto: in terra, quam dedi patribus vestris à sæculo & vsque in sæculum.

8. Ecce vos confiditis vobis in sermonibus mendacij, qui non proderunt vobis;

B 9. furari, occidere, adulterari, iurare mendaciter, libare Baalim, & ire post deos alienos, quos ignoratis.

10. Et venistis, & stetistis coram me in domo hac, in qua inuocatum est nomen meum, & dixistis: Liberati sumus eò quòd fecerimus omnes abominationes istas.

Sta in porta domvs Domini, sta in porta Orientali templi, quæ celeberrima erat & maximè frequentata, inquit Vatabl & Isidor. Et prædica ibi] vt ab omnibus egredientibus & ingredientibus audiaris. *Vers. 2.*

Bonas facite vias vestras, corrigite mores vestros. Nolite confidere in verbis mendacii, quæ vobis ingerunt falsi prophetæ, dicentes, Templvm Domini ipsi] (ita Heb. scilicet Iudæi sunt, id est, ad templum Domini pertinent: quia in sua vrbe habent templum, in eoque Deum colunt, q.d. Ergo non vastabuntur à Chaldæis: nec enim finet Deus tēplum suum pollui. Sed falluntur: Deus enim non propter locum gentem, sed propter gentem locum elegit, 2. Machab. 5. 19. Quærit enim Deus tēplum spirituale, in quo habitat vera fides, sancta conuersatio, omniumque virtutum chorus, ait S. Hier. q.d. Personata hæc sanctimonia aūt templum vobis non proderit, nisi cessetis à furtis, adulteriis, cædibus, idololatria. vnde sequitur v. 9. *furari, occidere*, qu.d. Cùm tamen furemini, occidatis, &c. *Vers. 3. & 4.* C

Nota.

Templum Domini triplex.

Nota. Ter repetunt *templum Domini*, quia tres erant templi partes, & quasi tria templa, scilicet atrium, sanctum, & sanctum Sanctorum. ita Vatabl. Isidor. & Hebræi, vel, vt Chald. & Hugo, ob tria anni festa, quibus tenebantur templum adire. putabant enim Iudæi se hac ratione omnia scelera expiare: vel, vt Lyranus, ob firmitatẽ spei, quam habebant Iudæi in templo. Quartò & simplicissimè, quia sæpissimè id dicebant, & os Ieremiæ claudebant per *templum Domini*.

Per templum autem intelligunt omnem externum & publicum Dei cultum, qui fiebat in templo: per illum enim putabant Iudæi se placare Deum, omniaque peccata sua expiare. Simile est Isaiæ 66. v. 1. Rectè S. Hieron. ad Paulinum: *Non Hierosolymis fuisse, sed Hierosolymis bene vixisse laudabile est. Et de Hierosolymis, & de Britannia æqualiter patet aula cælestis. Noli respicere ad phaleras & nomina vana Catonum. Esse Christianum grande est, non videri.*

Præclarè quoque S. Bernard. serm. *De ligno, fæno & stipula*: *Nusquam*, ait, *est securitas fratres, neque in cælo, neque in paradiso, multò minus in mundo. In cælo enim cecidit angelus sub præsentia diuinitatis: Adam in paradiso de loco voluptatis: Iudas in mundo de schola Saluatoris. Hæc idcirco dixerim, ne quis sibi de loco isto blandiatur, quia dicitur, Locus iste sanctus est: quia non locus homines, sed homines locum sanctificant.* Auctor serm. ad Fratres in eremo apud S. August. serm. 10. *Ecce*, ait, *in solitudine sumus, in eremo sumus: locus tamen non facit sanctos, sed operatio bona locum sanctificabit & nos.* Et mox: *Peccauit enim angelus in cælo, peccauit Adam in paradiso, & tamen nullus locus sanctior illo erat. Si enim habitatorem loca beare possent, nec homo, nec angelus à dignitate corruissent.*

Denique S. August. in sentent. num. 6. *Vera*, ait, *confessio benedicentis est, cùm idem est sonus oris & cordis. Bene autem loqui & malè viuere, nihil aliud est quàm se sua voce damnare.* Et num. 76. *Rectè in Dei laudem psallit, cuius opera cum voce concordant. Nam finito carmine, vox tacet. In bonis autem actibus vita permanens nunquam reticet eius gloriam, quem in se gaudet operari.*

Symbolicè & propheticè, ter dixit *templum Domini*, de tribus templi ædificationibus locutus: mendaces scilicet appellat eos, qui sibi tertium templum vanè promittũt, scilicet Primò, Salomonis; Secũdò, Zorobabelis; Tertiò, Messiæ, quem ipsi frustra expectant, vti Petr. Nigri contra Iudæos Ratisbonæ induxit, & ex eo Vilalpando tom. 2. p. 2. lib. 5. disp. 14. c. 68. pag. 575.

Vers. 5. Si benedixeritis] Corrige cum Roman. Hebr. Septuag. *si bene direxeritis*, id est, si rectas feceritis vias, id est actiones, vestras.

Vers. 7. Habitabo vobiscum in loco isto) Legit interpres שכנתי *sachanti* in Cal, id est habitabo; iam legunt שכנתי *siccanti* in Piel, id est habitare vos faciam, firmiter vos collocabo in terra ista.

Deus habitat in nobis quadrupliciter.

Mysticè, Deus habitat nobiscum: Primò, per fidei constantiam, Ephes. 3. *Habitare Christum per fidem in cordibus vestris.* Secundò, per fraternæ dilectionis concordiam, Matth. 18. v. 20. *Vbi fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.* Tertiò, per præceptorum obedientiam, Ioann. 14. *Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & ad eum veniemus, & mansionem apud eũ faciemus.* Quartò, per cõtemplationem, Apoc. 3. *Ego sto ad ostium & pulso, si quis audierit vocẽ meam, intrabo & cœnabo cum illo.* ita D. Thom.

Vers. 8. Ecce, vos confiditis vobis in sermonibus mendacii) in rebus vanis, prauis & mendacibus, quæ sequuntur, scilicet *furari, occidere*, &c. ac præsertim in eo quòd post hæc scelera *dixistis* & dicitis: *Liberati sumus, eò quòd fecerimus omnes abominationes istas.*

Vers. 9. Furari, occidere, &c.) id est, vt Septuag. *furamini, occiditis*, &c. &, vt Chald. vertit, *fures, homicidæ estis*, &c. interimque venistis & venitis in templum, ac dicitis, Liberati sumus à sceleribus nostris, eorumque pœnis, per ingressum in templum: ideoque nulla plaga eueniet nobis, *eò quòd*, id est quamuis, tales abominationes fecerimus. ita Vatabl. Pagnin. Maldon. & alij. Hæc enim erat vana eorum confidentia, qua v. 4. iactabant, *templum Domini, templum Domini*.

Est triplex hebraismus. Primò, quia ponitur infinitiuus pro indicatiuo vel præterito: *furari*, id est furamini vel furati estis. Secundò, quia subintelliguntur literæ seruiles, id est coniunctiones: *interim, tamen*, &c. iuxta can. 24. Tertiò, quia *eò quòd*, ponitur pro *quamuis*. Sic *quia, quoniam* subinde ponuntur pro *quamuis*, vt psal. 77. v. 19. *Nunquid poterit Deus parare mensam in deserto, quoniam percussit petram, & fluxerunt aquæ? quoniam*, id est quamuis. Sensus enim est, quamuis Deus percussa petra dederit ex ea nobis aquam, nunquid idcirco poterit nobis dare panem? Isaiæ 12. v. 1. *Confitebor tibi Domine, quoniam iratus es mihi*, hoc est laudabo te, esto mihi sis iratus. Quinimò hæ voces causales subinde non causam, sed effectum significant, vt Isaiæ 61. v. 1. *Spiritus Domini super me, eò quòd vnxerit me*, quod Septuag. & ex iis Christus Lucæ 4. v. 18. vertit: *Propter quod vnxit me.* vbi in Hebr. est יען *iaan*, quod voce & significatione affine est voci *lemaan*, quæ est hoc loco. Hebr. pro *furari* est הגנב *haganob*, id est an furari: vnde aliqui sic vertunt: An furando, occidendo, &c. venietis coram me? Alij, Nunquid furabimini, occideritis, &c. & venietis coram me? Alij planissimè vertunt: An furando, occidendo, &c. id est, an, postquam furati fueritis, occideritis, &c. venietis in tẽplum meum, & dicetis, Liberati sumus? Hic sensus consentit cum versione nostri interpretis, & sensu paulò antè dato, itaque explicant Vatab. Maldon. Pagnin. & alij.

Vers. 10. Liberati sumus) Ita Hebr. Chald. & passim interpretes. Soli Septuag. vertunt, *abstinuimus à faciendo omnes abominationes istas*, quasi hæc sint verba mendacij in quibus confidebant v. 8. scilicet quòd, cùm furarentur, occiderent, &c. negarent tamen se furatos esse, occidisse, &c.

Eo quod fecerimus) id est, quamuis fecerimus, vt dixi v. 8. Sanchez *eò quòd*, accipit non vt aduerbia, sed vt pronomina. q. d. Liberati sumus *eo*, id est ab eo, scilicet peccato, *quod fecimus*. Verùm textus non habet *fecimus*, sed *fecerimus*. Adde, Hebr. *lemaan* non esse pronomen, sed aduerbium significans *quia, eò quòd*. Alij explicant q. d. Venitis in templum vt gratias agatis, quòd furta

furta & homicidia vestra vobis bene successerint. Alij vertunt, *vt faciamus*, id est, vt ampliùs furemur & occidamus. Heb. enim למען *lemaan*, quando præcedit infinitiuum, propriè idem valet quod *vt* vel *ad*. Alij, *vt faciatis*, qu d. Nihil petitis in templo, quàm opem ad furandum, occidendum, &c. aut q.d. Cùm tam facilè, scilicet solo ingressu in templum, liberemur à peccatis & flagellis, hinc securi illa iterabimus & perpetrabimus. ita Chald. & Isidor. hæ versiones maiorem ostendunt impudentiam Iudæorum in suis peccatis: nostra tamen versio planior est & aptior.

Denique S. Hieron. Hugo, Lyran. & Dionys. explicant, q.d. Hi Iudæi sunt tam impij, vt dicant se à peccatis & plagis liberatos esse per abominationes suas, id est per sua furta, homicidia, Dei contemptum & idololatriam. putant enim ipsi, se sua peruicacia & audacia vincere, imò vincire Numinis manus, vt non audeant, aut non dignentur tam impios & perditos punire: sicuti pueri nequã subinde sua proteruia vincunt, & quasi obstupefaciunt mollis magistri clementes manus, vt eos non castiget, timens ne fiant deteriores.

11. Numquid ergo spelunca latronum facta est domus ista, in qua inuocatũ est nomen meum in oculis vestris? ego, ego sum: ego vidi, dicit Dominus.

12. Ite ad locum meum in Silo, vbi habitauit nomen meum à principio: & videte quæ fecerim ei propter malitiam populi mei Israel:

13. & nunc, quia fecistis omnia opera hæc, dicit Dominus: & locutus sum ad vos manè consurgens, & loquens, & non audistis: & vocaui vos, & non respondistis:

14. Faciam domui huic, in qua inuocatum est nomen meum, & in qua vos habetis fiduciam: & loco, quem dedi vobis & patribus vestris, sicut feci Silo.

15. Et proiiciam vos à facie mea, sicut proieci omnes fratres vestros, vniuersum semen Ephraim.

16. Tu ergo noli orare pro populo hoc, nec assumas pro eis laudẽ & orationem, & non obsistas mihi: quia non exaudiam te.

Vers. 11. Nunquid ergo spelunca latronum facta est domus ista in oculis vestris?] vt scilicet in templo quasi antro & spelunca sua, versentur fures, homicidæ, periuri, &c. de quibus præcessit. ita Vatabl. Hugo, S. Thom. Chald. vel, vt Lyran. q.d. Sicuti latrones speluncas habent pro refugio; ita hi se puros & tutos putant si templum adeant, ibique sacrificia etiam ex rapto offerant. Sed falluntur, quia *ego sum*, qui *vidi* scelera eorum, quæ ipsi putant vel occulta, vel expiata per sacrificia in templo oblata. Ego sum qui ea annotaui, vt breui ea vindicem &

A puniam. victimæ enim eorum non possunt me excæcare, aut oculos mihi velare. Huc alludit Christus Matth. 21. v. 13. dicens: *Scriptum est: Domus mea, domus orationis vocabitur: vos autem fecistis illam speluncam latronum.*

Ite ad locum meum in Silo, vbi habitauit nomen meum] id est, vt Chald. *maiestas mea*, id est, ego ipse. arca enim ante ædificatum à Salomone templum, erat in Silo vrbe tribus Ephraim. Verùm Silo vastauit Deus propter peccata incolarum psal. 77. 60. & pari modo se Ierusalem cum templo vastaturum ob Iudæorum peccata hîc comminatur. vnde subdit: Vers. 12.

Et locutus sum ad vos mane consurgens] *manè*, id est tempestiuè, sollicitè, vigilanter. Secundò, *manè*, id est opportunè. Manè enim ani- B mus aptior est ad audiendum & cogitandum rationalia, eaque quæ Dei sunt. ita S. Hieron. Sic etiamnum Deus manè suscitat nos per angelos, & ad bonum hortatur. Hinc Plutarch. lib. *quod in principe requiratur doctrina*, Persarum, ait, rex vnum habebat cubicularium, qui id officij habebat, vt manè ingressus regi diceret: *Surge rex, atque ea cura, quæ te curare voluit Mesoromesdes*, id est, bonus tuus genius. Vers. 13. *Excitator regis Persarum manè, quis?*

Faciam domui huic, sicut feci Silo) sicut tabernaculum meum in Silo euerti, cùm arcam permisi capi tempore Heli à Philistinis ob scelera Silonitarum & Israelis; & deinde sub Ieroboam totũ Israelem, ac consequenter Ephraim, in qua erat Silo, deserui: meque & mei cultum cum arca transtuli in Iuda & Sion: ac tandem C omnes decem tribus ob idololatriam in Assyriam captiuas duci permisi: ita multò magis vobis, ô Iudæi, qui habuistis Dei cultum, quique grauiora quàm Israelitæ scelera perpetratis, idem excidium & captiuitatem Babylonicam infligam, atque tam templo huic, quàm vrbi & incolis eius, vastitatem afferam. ita Theodor. & alij. Vers. 14.

Sicut proieci, &c. Ephraim) id est decem tribus, quæ à Prophetis vocantur *Ephraim*. Primò, quia inter eas fortissima erat trib. Ephraim. Secũdò, quia primus earum rex Ieroboam fuit ex Ephraim. Tertiò, quia idem regiam constituit in Samaria, quæ erat in Ephraim. Vers. 15. *Ephraim vocantur decem tribus, ob tres causas.*

Nota. Proiecit Deus Ephraim. Primò, quãdo arcam cum religione ex Silo trãstulit in Iudam & Sion, vt dixi. Secundò, anno 6. Ezechiæ, qui D fuit 9. Osee regis Israel, quando captæ sunt decem tribus ab Assyriis, 4. Reg. 17. 6.

Tu ergo noli orare pro populo hoc) tam impio, rebelli & obdurato. Sentit Deus se ligari piorum precibus, ne impios puniat. Sic ait Moysi Exodi 32. v. 10. *Dimitte me, vt irascatur furor meus.* Porro optat & gaudet Deus sibi in vindicta resisti, ligarique manus. Hoc est enim quod dolens queritur Ezech. 13. 5. *Non ascendistis ex aduerso, neque opposuistis murum pro domo Israel.* Et ca. 22. v. 30. *Quæsiui de eis virum, qui interponeret sepem, & staret oppositus contra me pro terra ne dissiparem eam: & non inueni.* Vers. 16. *Deus ligatur piorum precibus.*

Nec assumas pro eis laudem] scilicet Dei, id est orationem: prima enim orationis pars, debet esse Dei laus & gratiarum actio. Rursum *oratio est Deo sacrificium, oranti subsidium, dæmoni fla-*

gellum, ait S. Aug. Vatabl. vertit, *ne assumas pro eis clamorem*: hebr. enim רנן *ranan* significat *clamare voce contenta & efficaci*. vnde & ranis ab hebr. *ranan* nomen impositum esse censet Christ à Castro. clamosæ enim sunt ranę. Secundo, Sāchez, *neque assumas pro eis laudem*, hoc est, inquit, ne offeras pro eis oblationem aut sacrificium. Sicut enim voce, sic & munere, ac præsertim sacrificio, laudatur Deus. Sic Isaiæ 60. dicitur: *Omnes de Saba venient, aurum & thus deferentes, & laudem Domino annunciantes.*

17. Nōne vides quid isti faciunt in ciuitatibus Iuda, & in plateis Ierusalem?

18. Filij colligūt ligna, & patres succendunt ignem, & mulieres conspergūt adipem, vt faciant placentas reginæ cæli, & libent diis alienis, & me ad iracundiam prouocent.

19. Numquid me ad iracūdiam prouocant, dicit Dominus? nonne semetipsos in confusionem vultus sui?

20. Ideo hęc dicit Dominus Deus: Ecce furor meus, & indignatio mea conflatur super locum istum, super viros, & super iumenta, & super lignum regionis, & super fruges terræ, & succendetur, & non extinguetur.

VERS. 18. FILII COLLIGVNT LIGNA) q. d. Omnes qui in familia sunt, aliquid conferunt & cooperātur idololatriæ, scilicet quisq; confert id quod sibi proprium est. Proprium enim est puerorum stipulas & ligna colligere, virorum furnū accendere, mulierum pinsere placentas. Tantum est eorum studium, tantus ardor colendi idola.

MVLIERES CONSPERGVNT ADIPEM) Hebr. est, *ponunt conspersionem*, siue massam & pastam: conspersionem enim vocat farinam, aquam, salem, butyrum commista & conspersa, ex quibus faciebant placentas.

REGINÆ CÆLI) Interpres hebr. legit למלכת *lemalecat*, iam aliis punctis legunt למלכת *limlechet*, id est *operi*, vel, vt alij vertunt, *opere cæli*, qu. d. Faciunt placentas rotundas & stellatas, imprimūtque eis figuram stellarum, vt significēt se eas reginæ cæli & stellarum offerre *opus* ergo *cæli*, vocantur placentæ stellatæ, quæ sunt instar stellarum cæli. Septuag. vertunt, *militiæ cæli*: Vatabl. *machinæ cæli*: Chald. *sideri cæli*. Iam per hæc Vatabl. solem accipit: Kimchi & Pagninus Saturnum, qui & Moloch & Melchom dicitur.

Placenta stellata.

Optimè S. Hier. & S. Thomas, *reginæ cæli*, inquiunt, id est Lunæ, quam Dianam seu Phœben Gentiles vocabāt, quasi quæ esset Phœbi, id est Solis, soror: cæli enim rex, est Sol vel Iupiter. Regina ergo est Luna, ob magnitudinem & splendorem, & quia præest nocti: vnde & Luna dicta est à lucendo, quod sola noctu luceat, ait M. Varro, indeq; Nocti luca est appellata. Huic Iudæos sacrificasse, patet tum ex hoc loco, tum ex c. 44. v. 17. 18. 19. 25. Sic Ethnici olim placentę

Offerebantur reginæ cæli, id est Lunæ siue Dianæ.

Luna dicitur à lucendo.

A genus, quod βοῦν id est bos, à corniū similitudine appellabant, Lunæ offerebant. Sic alij Dianæ, id est Lunæ, ἀμφιφῶντας, id est placentas, affixis circumcirca accensis cereis in templo Munichia dicto offerebant, teste Polluce l. 6. ca. 14. Hesychio & Eustathio Iliad. λ.

His comparat Epiphan. hæresi 79. in Arabia Collyridianos hæreticos, qui certas habebant mulieres, quæ in curru sellave ornata, ac velo passo obducta, collyrida siue placentam festo quodam per aliquot dies proponere, ac B. Mariæ quasi deæ offerre solebāt, & inde simul omnes congregatæ participabant. Damnat enim ipse hanc idololatriam. nam B. Virgini hyperdulia debetur & competit, non latria, ac consequenter nec sacrificium.

Collyridiani qui?

B Porro post Christum Prodicus hæresiarcha, teste S. Epiphanio, docuit lunam esse Deum. Sic & Manichæi solem & lunam adorabant, teste S. August lib. 14. contra Faustum c. 11. Docebant enim thronum Christi esse in sole, sapientiam in luna, spiritum in aëre, vt refert idem Aug. l. 20. contra Faustum c. 6. Insuper Mahomet in Alcorano sanxit cultum Cubar, id est lunæ. Denique apud Christianos manserunt ethnicismi reliquiæ, dum deficiente luna acclamabant, vt luna ex hoc suo quasi animæ deliquio, ad se suamque lucem & plenitudinem rediret. quas acclamationes sustulit S. Ambr. Mediolani, & S. Aug. in Africa, vti ipse testatur serm. 215. de Tempore. Putabant enim Gentiles lunam in defectu à dracone ore apprehendi: itaque ne

C eam draco deuoraret & absorberet succlamabant, putantes se clamoribus percellere draconem, vt eam reuomeret.

Denique probabile est quod censet Sanchez, Moloch, vel Melech, vel Melchom, fuisse solē, qui est *Melech*, id est rex cæli, indeque lunam, quę Solis est soror & Phœbe, dictam esse *Melchs*, id est reginam. Confirmatur id Primò, quia, sicut lucifer antecedit solem, sic Deum Moloch antecedebat Rempham, id est lucifer, siue gemma in corona Melchom referēs luciferum, vti docet S. Hier. in ca. 5. Amos, Lyran. Beda & Glossa in illud Act. 7. *Suscepistis tabernaculum Moloch, & sidus dei vestri Rempham*. Secūdò, quia Melchom habuit coronam gēmis quasi sideribus radiantem, 1. Paral. 20. Porro radij huius coronæ videntur fuisse instar radiorum Solis, vti fuerunt

D coronæ regum Persarum. Tertiò, quia Gentiles & Iudæi suos infantes immolabant Moloch, cremando eos igne, eò quòd putarent solem esse igneæ naturæ. Vnde Poëta:

Vos æterni ignes, & non violabile numen
Testor.

Verùm de Moloch fusè disserui Leuit. 18. 11.

VERS. 19. NVMQVID ME AD IRACVNDIAM PROVOCANT? NONNE SEMETIPSOS?) qu. d. Putant se hac idololatria mihi mouere bilem aut dolorem (hebr. enim כעס *caas*, non tantum iram, sed & dolorem, tristitiam, omnemque animi molestiam & ægritudinem significat.) falluntur. ego sum ἀπαθής. potiùs se perdunt, & sibi prouocant ac conciliant iram & vltionem meam, qua fiet, vt sibi irascantur & indignentur, quòd suis sceleribus eam sibi accersiuerint

ad

ad ſuam ignominiam. ita S.Hier.& Vatabl.

VERS. 20. ECCE FVROR MEVS, &c. CONFLATVR SVPER LOCVM ISTVM] Pro *conflatur*, Septuag.& Chald. vertunt, *effunditur:* Vatabl. *liquefactus eſt vt plumbum* Eſt metaphora à fornacibus quibus cõflatur ferrum & metalla, q.d. Sicut vi ignis cõflatur ferrum, liquefit & effunditur quaſi torrens ignitus; ſic & indignatio mea ebullit & coquitur, breuique effundetur in Iudæos. Anthropopathôs datur Deo ira, indignatio, furor: quia Deus acriter punit ſontes vti homo, ſed homo ex irâ & paſſione, Deus ex ratione & iuſtitia.

21\. Hæc dicit Dominus exercituum Deus Iſrael: Holocautomata veſtra addite victimis veſtris, & comedite carnes.

22\. Quia non ſum locutus cum patribus veſtris, & non præcepi eis in die, qua eduxi eos de terra Ægypti, de verbo holocautomatum & victimarum.

23\. Sed hoc verbum præcepi eis, dicens: Audite vocem meam, & ero vobis Deus, & vos eritis mihi populus: & ambulate in omni via, quam mandaui vobis, vt bene ſit vobis.

24\. Et non audierunt, nec inclinauerunt aurem ſuam: ſed abierunt in voluntatibus, & in prauitate cordis ſui mali: factique ſunt retrorſum & non in ante,

25\. à die qua egreſſi ſunt patres eorum de terra Ægypti, vſque ad diem hanc, Et miſi ad vos omnes ſeruos meos prophetas per diem conſurgens diluculo, & mittens.

26\. Et non audierunt me, nec inclinauerunt aurem ſuam: ſed indurauerunt ceruicem ſuam: & peius operati ſunt, quàm patres eorum.

27\. Et loqueris ad eos omnia verba hæc, & non audient te: & vocabis eos, & non reſpondebunt tibi.

28\. Et dices ad eos: Hæc eſt gens, quæ non audiuit vocem Domini Dei ſui, nec recepit diſciplinam: periit fides, & ablata eſt de ore eorum.

29\. Tonde capillum tuum, & proiice, & ſume in directum planctum: quia proiecit Dominus, & reliquit generationem furoris ſui,

30\. quia fecerunt filij Iuda malum in oculis meis, dicit Dominus.

VERS. 21. ADDITE] q.d. Addite ſanè holocauſta holocauſtis & victimis pacificis, indeque de more, iuxta legem Leuit 7.16. comedite. Eſt ironia, q.d. holocauſta hæc me non placabunt, nec vobis proderunt, quia ea nihili pendo, quamdiu mores veſtros non corrigitis.

A QVIA, &c. NON PRÆCEPI EIS IN DIE QVA EDVXI EOS DE TERRA ÆGYPTI, DE VERBO HOLOCAVTOMATVM] Hoc verum eſſe, inquit S. Hier. patet ex Exodo, vbi Deus primò dedit Iudæis decalogum in tabulis lapideis, quaſi potiſſimum ſui cultum & puram religionem: deinde poſt offenſam idololatriæ, adoratumque vitulum, poſtea iuſſit, vt magis ſibi quàm dæmoni & vitulo ſacrificarent, ac certas ouium, boum & hircorum victimas ſacrificari præcepit. Licet enim Exodi 20.24. iubeat Deus fieri altare, tamen nullas determinat aut præſcribit victimas in eo offerendas: illas enim poſtea præſcripſit in Leuitico. Tantùm ergo iubet, vt victimas quas offerre ſponte volunt, in altari terreo offerant. Rurſum Exodi 29. præſcripſit quidem victimas offerendas in conſecratione ſacerdotum, ſed illæ ſacerdotes tangunt potiùs quàm populũ: nec pro populo, ſed pro conſecratione ſacerdotum iubentur offerri. At poſt adoratum vitulum Exodi 32. mox in Leuitico certa holocauſta, certaſque victimas pacificas, & pro peccato ſibi immolari præcepit. VERS. 22.

Victimæ in ſe non placent, nec placant Deum.

B Idem docet Iren. lib 4. contra hær. Rabanus, Hugo, S. Thom. Dionyſ. Lyran. q.d. Rationem & modum ſacrificandi in Leuitico Iudæis præſcripſi, nõ propter me, quaſi ego iis egeam, aut odore carnium delecter, vti Gentiles putabant ſuos deos, id eſt dæmones, iis delectari (idem putarunt aliqui Patres, qui opinati ſunt harum victimarum vaporibus viuere & paſci dæmones, habereque corpus ſpirituale: inter quos diſertè id docet S. Aug. vir tanti ingenij & doctrinæ lib. 10. Ciuit. 11.) Sed propter vos ea præſcripſi, vt ſcilicet iis vos in meo cultu detinerem, ne ad vitulos & idola Gentiumque ſacrificia deſciſceretis: vnde initio legis tãtum præcepi vt audiretis me, nunquam ſacrificia præcepturus, ſed veſtro arbitrio ea relicturus, vti ante legem ea reliqui, niſi pronos vos ſciuiſſem in ſacrificia Gentium. ita Theod. Hugo, S. Thomas, & paſſim Patres.

C *S. Aug. cenſuit dæmones paſci nidore victimarum.*

Aliter reſpondet Sanchez, Deum præcepiſſe quidẽ in deſerto ſacrificia: ſed noluiſſe vt præcepta hæc vim haberent obligandi, donec ingreſſi in Chanaan Hebræi, eam ſubactis Chananæis quietè & pacificè poſſiderent: tunc enim, non antè, certus à Deo definitus fuit locus tabernaculi & altaris, in quo hæc ſacrificia offerenda erant. Idem docet Abul. in c. 18. Ioſue q. 1. D & Serarius q. 11. in c. 18. Ioſue, imò idipſum docet Moſes Deut. 12. 1. & ſequ. Prior explicatio vti communior, ita germanior eſt, omnemque difficultatem exhaurit.

FACTIQVE SVNT RETRORSVM, ET NON IN ANTE] id eſt, Primò, facti ſunt auerſi à me, & à mea voluntate, vti ſunt qui terga vertunt dominis ſuis. Secundò, retroceſſerunt, & non promouerunt: vnde explicans v. 26. ait, *Et peius operati ſunt, quàm patres eorum.* Tertiò, præterita, vti Ægyptias ollas, repetunt, futura contemnunt, propterea patiuntur aduerſa, nihilque eis ſuccedit proſperè. VER. 24.

E contrariò, monet Apoſtolus, vt quæ retrò ſunt obliuiſcentes, ad anteriora nos extendamus, euntes de virtute in virtutem.

VERS. 28. PERIIT FIDES) periit in plerisque Iudæis Dei fides & religio vera. ita S. Hier. Theod. & Rabanus. Secundò, *periit fides*, id est veracitas, fidelitas, quia pleri que omnes dolos & mendacia meditantur & loquuntur.

VERS. 29. TONDE CAPILLVM TVVM) scilicet tu, ò Ieremia, vt significes & hoc schemate repræsentes, Iudæos, qui quasi capillitium, ornamentum & diadema erant Dei, à Deo resecandos & proiiciendos esse, vt in omnem ventum plagamque mundi dispergantur, & quasi peripsema à Gentibus conculcentur, & in sterquilinium proiiciantur, ibique putrescant. idem enim hac pilorum resectione significauit Ezechiel c. 5. v. 1. ita Hugo, S. Thomas, Lyranus & Dionysius. vnde Maldonatus censet, Ieremiam quasi Nazaræum, intonso hucusque fuisse capillo. Sic & Sanchez: licet enim, inquit, in Hebræo sint verba feminina, tamen illa pro masculinis sumuntur. Iubet enim Deus Prophetæ, vt feminarum assumat eiulatum, id est clarum & sonantem. Nam viri in luctu potiùs gemunt quàm plangunt. Rursum alludit ad præficas, quæ lamentationi præerant, qu. d. Instar præficarum plange.

Ieremias fuit Nazaræus iuxta Maldon.

Verùm quia præcessit immediatè: *Et dices ad eos*, &c. *tonde capillum*, &c. Hinc Secundò meliùs, *tonde*, scilicet tu, ò Ierusalem cum tuis filiis & incolis Iudæis. nam in hebræo omnia hæc verba sunt feminina.

Nota. Tondebant veteres comam in signum luctus. Secundò, in signum seruitutis: seruis enim tonsa coma signum erat subiectionis, vti est & feminis subditis marito, 1. Corinth. 11. v. 6. & 10. q. d. O Ierusalem, capieris, ergo tanquam captiua, tonde capillum.

Tonsio erat signum luctus & seruitutis.

SVME IN DIRECTVM PLANCTVM) quasi dicat, Pone comam præcisam coram te, vt rectà oculis in eam directis plangas quasi super mortuum. ita Lyranus & Hugo. Secundò, Septuag. pro שפים *sephaim* legentes שפתים *sephataim*, vertunt, *sume in labiis planctum*, id est, loquere plangentis more. Tertio, Vatabl. Pagn. & Kimchi legentes *sephaim* vertunt, *sume per vertices aut montes planctum*, q. d. Vide excelsa, vbi idola coluisti, ob quæ iam vastaris; ibi ergo plange vbi peccasti. Quartò & optimè, *sume in directum planctum*, id est, clama rectà in altum, extende vocem planctus contentam in locum directum, id est, altum & excelsum, scilicet super montes, vt ab omnibus audiaris. hoc enim exigit hebr. *sephaim*.

RELIQVIT GENERATIONEM FVRORIS SVI) reliquit Deus gentem Iudæorum cui iratus est, in quam sæuit & quasi furit. Hæc *generatio furoris* Dei à Paulo Rom. 9. vocatur *vasa iræ aptata in interitum*. Peccator ergo est quasi scopus furoris Dei, in quem ipse omnia sua tela & sagittas collimat & coniicit.

30. Posuerunt offendicula sua in domo, in qua inuocatum est nomen meum, vt pollucrent eam:

31. & ædificauerunt excelsa Topheth, quæ est in valle filij Ennom: vt incenderent filios suos, & filias suas igni: quæ non præcepi, nec cogitaui in corde meo.

32. Ideo ecce dies venient, dicit Dominus, & non dicetur ampliùs, Topheth & Vallis filij Ennom: sed Vallis interfectionis: & sepelient in Topheth, eo quòd non sit locus.

33. Et erit morticinum populi huius in cibos volucribus cæli, & bestiis terræ, & non erit qui abigat.

34. Et quiescere faciam de vrbibus Iuda, & de plateis Ierusalem vocem gaudij, & vocem lętitiæ, vocem sponsi, & vocem sponsæ: in desolationem enim erit terra.

POSVERVNT OFFENDICVLA) id est idola & statuam Baal in templo, vt patet Ezech. 8. v. 3. scilicet id fecit Manasses 4. Reg. 21. 4. & 5. ita S. Hier. & Theod. VERS. 30.

ET ÆDIFICAVERVNT EXCELSA TOPHETH) *Excelsa*, scilicet altaria, quæ excelsa in excelsis collibus aut montibus erigebant. ita Sept. & alij. VERS. 31.

Quæres: quid sit *Topheth*? Dico Primò, *Topheth* non fuit idolum, vt vult Theod. & Lyran. sed lucus siue silua, in qua erat delubrum siue templum Moloch. Situm erat Topheth in gehennom, id est, in valle amœnissima filiorum Enno prope Ierusalem, quæ Siloë fontibus irrigabatur.

Topheth quid?

Erat lucus & templum Moloch.

Dico Secundò, hebr. *Topheth* deduci potest Primò, à rad. פתה *pata*, id est illicere, seducere: vnde Theodor. qu. 26. in 4. Reg. *Topheth*, ait, casum significat. Secundò, S. Hier. *Topheth*, inquit, interpretatur latitudo, à rad. פתה *pata*, id est dilatauit. erat enim locus impiorum latissimus & capacissimus. Tertiò, alij *Topheth* deducunt à rad. יפה *iapha*, id est pulcher fuit: erat enim vallis amœnissima. Quartò, Franc. Forerius in Isaiæ 30. putat dici *Topheth*, quasi *mophet*, id est portentum: instar enim portenti erat, quòd ibidem filios proprios idolo Moloch immolarent. Quintò & optimè *Topheth* dictum est à תף *toph*, id est tympanum, quod pulsabant hi idololatræ, ne vagitus paruulorum occisorum audirentur à parentibus. ita R. Abraham, Lyranus, & alij.

Topheth dicitur à toph, id est tympanum quod pulsabant.

Dico Tertiò, censet S. Hier. in c. 32. Iudæos in Topheth immolasse filios duobus idolis, scilicet Baal & Moloch: sed verius est, eos immolasse soli Moloch, qui & Melchom dicitur, qui erat Baal, id est Deus, Ammonitarum: Baal enim commune deorum erat nomen. Sed quis erat Melchom? Ratias in c. 1. Amos, putat fuisse Mercurium, quem Ammonitæ colebant quasi Melech, id est regem: vel quasi Malach, id est animarum ductorem, & deorum nuncium. Hebræis enim מלאך *malach*, est nuncius. Sed Respondeo, fuisse Saturnum, qui Moloch vel Melech, id est rex, vel Melchum, id est rex eorum, dictus est. Saturno enim solebant homines amicissimos & pueros immolare, præsertim in graui aliqua calamitate ad eam auertendam,

Moloch, Melech, vel Melchom quis.

Fuit Saturnus.

tendam, tùm Phœnices, siue Chananæi, tum ab eis prognati Carthaginenses. ita Euseb. lib. 4. Præpar. 7. Philo lib. 1. historiæ Phœnicum, Curtius lib. 4. & Diodorus lib. 20.

Sic Pyrrhus capta Troia Polyxenam Priami filiam, Vlysses Astyanactem Hectoris primogenitum, pro felici reditu in patriā, dijs sacrificarunt: quorum funebria celebrat Seneca in Troade. Paulus Orosius lib. 4 c. 6. & Herodot. lib. 7. scribunt moris fuisse apud Persas, in gratiarum actionem diis viuos sub terra defodere pueros ac virgines, indigenarum filios & filias, idque fecisse Amestrim Xerxis vxorem in quatuordecim nobilium Persarum filiis. Sic Mexicani nostro sæculo quotānis viginti hominum millia mactabant dæmoni, antequam ab Hispanis subigerentur: quinimo idolum quoddam ex farina humano sāguine permista festo quodam die efformabant, ac post eius adorationem, illud in minutissimas partes secātes sigillatim distribuebant, singulisque suam partem deuorabant, ita sacrilegum sacrificium consummantes. Vide de Moloch dicta Leuit. 18. 21.

Dico Quarto, hunc locum contaminauit & destruxit Iosias 4. Reg. 23. v. 10. anno regni 12. iam ergo Ieremia prophetante euersa erat Topheth. Ieremias ergo non præsentem, sed præteritam taxat idololatriam, q. d. In Topheth peccastis, in Topheth quoque puniemini. Vnde Hebræi & S. Hieron censent *Topheth* vocari gehennam, id est locum supplicij: quod in ea valle, vbi Iudæi filios suos Moloch sacrificauerant, Deus eos deleuerit, vti illis minatus est v. sequenti, & cap. 19. v. 6. 11. 12. Denique inde ob similem crudelitatem & incendium, infernus à Christo dicitur gehenna, Matth. 5. 23. & ab Isaia c. 30. 33. sicut Beatorum locus dicitur גן עדן *gan eden*, id est vallis vel hortus deliciarum, hoc est paradisus. ita S. Hieron. *Infern⁹ dicitur gehenna à Topheth*

Hinc tradunt, vel potius more suo fabulantur Iudæi, vti narrat S. Thom. in Isaiæ. 30. v. vlt. in Topheth esse inferni fauces, siue gehennalis incendij spiracula, vt de Ætna fingunt poëtæ, quia ibi inquiunt, duæ palmæ perpetuo fumāt. Stupendum est, tam crudelem cultum idoli secutos esse Iudæos, neglecto facillimo cultu Dei veri. vnde Hercules, ait Macrob. lib. Saturn. 7. oraculo hominum victimas postulante, persuasit Italis, vt pro hominibus viuis, ceteos offerrent.

ET NON DICETVR AMPLIVS, TOPHETH) Alludit ad rad. יפה *iapha*, id est, pulcher fuit, q. d. *Topheth* non vocabitur amplius *Topheth*, id est, locus pulchritudinis, amœnitatis & gratiæ (hoc enim significat *Ennom*,) sed stragis, quia ibi plurimi Iudæi occidentur & sepeliētur, *eò quod non sit locus* alius sepeliendi, ob multitudinem cadauerum. VERS. 32.

MORTICINVM] id est cadauer, id est cadauera. VERS. 33.

Tropolog. filios suos immolant Moloch, qui ingeniū, vires, tempus, opera impendunt veneri, ventri, ambitioni: quocirca & ipsi descendent in Topheth., ibique cremabuntur Lucifero. VerèS. August. in sententiis, sent. 136. *Omnes, ait, praua cupiditates sunt portæ inferi, per quas in mortem itur: cuius dominatum subit qui adeptum se ad perfruendum lætatur, quod periturum concupiuit.*

CAPVT OCTAVVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Perstat in prædicenda vastatione Ierusalem ob eius idololatriam & scelera. vnde Primò, v. 1. prædicit Chaldæos Iudæorum sepulchra euersuros & ossa dispersuros. Secundo, v. 3. quod homines magis eligent mortem quam vitam. Tertio, v. 4. arguit eorum impœnitentiam, aitque v. 7. aues in vere ad suos nidos reuerti, Iudæos vero ad Deum nolle reuerti. Quarto, v. 10. arguit Prophetas & sacerdotes dicentes, Pax, pax. *Quinto, v. 13. pro vuis & vino, minatur eis aquam fellis. Sexto, v. 16. ex Dan ait venturos Chaldæos, foreque sæuos vt basiliscos.*

Vers. 1. IN illo tempore, ait Dominus: Eiicient ossa regum Iuda, & ossa principum eius, & ossa sacerdotum, & ossa prophetarum, & ossa eorum qui habitauerunt Ierusalem, de sepulchris suis:

2. & expandent ea ad solem, & lunam, & omnem militiam cæli, quę dilexerunt, & quibus seruierunt, & post quæ ambulauerunt, & quæ quæsierunt, & adorauerunt: non colligentur, & non sepelientur: in sterquilinium super faciem terræ erunt.

3. Et eligent magis mortem quam vitā omnes qui residui fuerint de cognatione hac pessima in vniuersis locis, quę derelicta sunt, ad quæ eieci eos, dicit Dominus exercituum.

2. Et dices ad eos: Hęc dicit Dominus: Numquid qui cadit, non resurget? & qui auersus est, non reuertetur?

5. Quare ergo auersus est populus iste in Ierusalem auersione contentiosa? Apprehenderunt mendacium, & noluerunt reuerti.

6. Attendi, & auscultaui, nemo quod bonum est loquitur, nullus est qui agat pœnitentiam super peccato suo dicens: Quid feci? Omnes conuersi sunt ad cursum suum, quasi equus impetu vadens ad prælium.

VERS. I. IN ILLO TEMPORE) quo Ierusalem à Chaldæis capietur, & Iudæi in Topheth occidentur.

Iudæi sepeliebãt principes cum auro, vestibus & armis:

EIICIENT OSSA REGVM IVDA) Nota. Iudæi cadauera principum suorum mortuorum comburebant, vt patet Ieremiæ 34 5. & ossa sepeliebant cum auro, argento, vestibus, armis, coronis & sceptro, si reges essent, inquit S. Hieron. sin Prophetæ essent aut viri primarii, cum vestibus & vasis pretiosis, sicut & nostro tempore in sepulchris Iudæorum vidimus. Ita scribit Iosephus lib. 13. Antiq. 15. Hyrcanum extraxisse è sepulchro Dauidis tria talentorum millia. Et Sozomenus lib. 9. in fine, narrat in sepulchro Zachariæ prophetæ inuentum fuisse puerum è regia stirpe aurea corona redimitũ, & vestibus regalibus indutũ. Sic & Gẽtes fecerũt, vt patet in funere Miseni apud Virgil. 6. Æneid.

Sic & Gentiles.

At pius Æneas ingenti mole sepulchrum
Imposuit, suaque arma viro, remumque tubamque.

& l b 11. in funere Pallantis: in rogum enim iniecerunt eius vestes, galeam & arma.

Idem etiamnum faciunt Liuones, qui dura Germanorum seruitute pressi, monumentis mortuorum cibum, potum, securim, & nonnihil pecuniæ imponunt, dicentes: *Transi ô miser ab hoc rerum statu, in mundum meliorem; vbi non tibi Germani amplius, sed tu illis imperabis, habes arma, cibum, viaticũ*, testis est Ioan. Lasicius in Samagit.

Alexander Magnus audiens Cyri sepulchrum auro argentoque refertum, iussit illud aperiri: *Sed præter eius clypeum putrem, & arcus duos Scythicos, & acinacem, nihil reperit. Cæterum corona aurea imposita amiculo, cui eam assuerat ipse, solium, in quo corpus iacebat, velauit, miratus tanti nominis regem, tantis præditum opibus, haud pretiosius sepultum esse quam si fuisset è plebe,* inquit Q. Curtius l. 10. de Gestis Alexandri. Paulo aliter rem narrat Plutarch. vti mox dicam.

Prædicit ergo Ieremias, quod sepulchra hęc effringet Chaldæorum auaritia, Primo ad prædam. ita S. Hieron. Hugo, Lyran. Isidor. Secundo, vt Theodoret ad contemptum & punitionem, vt scilicet ossa Manassis & regum impiorum luci prodantur, & cæli ac stellarum, quibus seruierunt Deo derelicto, pateant aspectibus. Denique vt aëri exposita eorum ossa, ab eoque consumpta, in sterquilinium & cineres soluantur. hinc ait: *expandent ea*, id est spargent, non colligent sub tectum: nam & hic aliquis honos est, quare nos mortuorum crania & ossa in cœmeterio honesto loco in polyãdrio siue ossario reponere solemus. Verum hoc Iudæis à Chaldæis non fuit concessum, vti hîc minatur Deus.

Quam vero hæc sepulchrorum violatio sit inhumana & barbara, facto indicauit Nitocris, (licet Plutarchus id tribuat Semiramidi) regina Babylonis. Hæc enim sepulchrũ sibi exstruxit supra portas vrbis excelso loco, atq; his literis inscripsit: *Sicui regum Babylonis post me futurorum fuerit pecuniæ penuria, aperto sepulchro sumat quantumcunque libuerit pecuniæ, duntaxat indigens, aliter ne aperiat, non enim satius fuerit.* Hoc sepulchrum mansit immotum vsque ad Dariu m Hystaspis, qui frustra ibi pecunias recõdi arbitratus, aperuit monumentum: in quo pecunias non inuenit: sed literas ita dicentes, *Nisi pecuniæ esses inex-*

A *plebilis, & turpis lucri cupidus, haud aperuisses vrnas defunctorum.* Ita Herodot. lib. 1.

Alexander Magnus, inquit Plutarch. in eius vita, cum Cyri monumentum apertum comperisset, facti auctorem, Polymachum nomine interfecit. Titulus monumenti erat: *Quisquis homo & vndecunque venisti (nam venturum noui) ego Cyrus sum, qui Persis quæsiui imperium. Ne inuideas mihi oro te, exiguam hanc humum, quæ corpus meum tegit.* Hæc Alexandrum valdè promouerunt, reputantem rerum incertitudinem & vicissitudinem. Hinc & illa Horatij quærela de Romanorum excidio lib. Epod ode 16.

Barbarus heu cineres insistet victor, & vrbem
Eques sonante verberabit vngula:
Quæque carent ventis & solibus ossa Quirini,
Nefas videre, dissipabit insolens.

B ET OMNEM MILITIAM CÆLI] & omnes stellas, quæ Dei, quasi armati & instructi sunt milites, præsertim quia galearum coni tanquã stellæ micare solent, inquit Maldon. VERS. 2.

QVIBVS SERVIERVNT] latria, ea adorando, Nota. Gentiles adorarunt solem & stellas, tum ob splendorem & pulchritudinem, tum quia primi philosophi penè omnes putarũt eas esse animatas. vnde S. Aug. l. 18. Ciuit. c. 4. refert Anaxagoram capitis accersitum, quod dixerat *solem esse saxum cadens*: tum quia censebat in stellis euentus & fatum cuiusque esse descriptum. De quo plura cap 10. 2.

ET ELIGENT MAGIS MORTEM QVAM VITAM) Hoc alleg. verius erit in die iudicij, & excidij orbis: cum impij dicent *montibus*, *Cadite* VERS. 3.
C *super nos: & collibus, Operite nos.*

IN VNIVERSIS LOCIS QVÆ DERELICTA SVNT, AD QVÆ EIECI EOS] in Babylone, inquit Lyran. Secundo & melius, in Iudæę montanis & abditis, inquit Vatab. Aut Tertio, in desertis Moab & Idumææ, ad quæ fugerunt metu Chaldæorũ Iudæi. ita à Castro. Aliter Sanchez: *quæ derelicta sũt*, hoc est, inquit, inuenietis locis in quibus Iudæi derelicti sunt, vt sit hypallage.

NVNQVID QVI CADIT, NON RESVRGET?) q. d. Omnes qui cadunt resurgere cupiunt, & ad id toto corporis animique nisu conantur: pari modo qui auersi sunt à recta via & itinere, ea cognita in eam reuerti festinant. quæ est ergo Iudæorum insania, velle in lapsu & errore perdurare? ita Lyran. Dionys. Isidor. & S. Hieron. VERS. 4.
D *Humanũ enim est cadere, diabolicum nolle resurgere.*

AVERSIONE CONTENTIOSA) id est forti, iugi, pertinaci. ita vt nolit reuerti. vnde hebr. est *auersione perpetua.* VERS. 5.

APPREHENDERVNT MENDACIVM) hebr. תרמית *tharmit*, id est, dolos & fraudes pseudoprophetarum Ieremię minas irridentium: iis enim crediderunt. ita Vatab Pagnin. Lyran. Dionys. Secundo. S Hieron. Raban. Hugo, S. Thom. *mendacium*, id est iniquitatem, prauitatem. Sic alibi è contrario sępè *veritas* vocatur omne debitum vel officium virtutis: & sic diabolus dicitur non stetisse in veritate, id est. non perseuerasse in officio angelico, seu in eo quod decebat angelum facere. Ioan. 8. 44.

OMNES CONVERSI SVNT AD CVRSVM SVVM) vt sequantur naturæ & voluntatis prauæ VERS. 6.

uæ pronitatem in malum: sicut equus effræni impetu currit, quo eum stimulus vel phantasia agit, v.g. in prælium, etiam cum certo vitæ periculo. Paulo aliter, sed efficacius vertunt LXX. *currens deficit à cursu suo, & equus defessus in hinnitu suo*, q.d. Currens diu, tandem delassatur, & currere desinit: equus pariter hinniens ad cursum in prælium, eo delassatus, hinnire & currere desinit: at hi in continuo peccandi labore, & cursu ad scelera non fatigantur, sed quasi infatigabiles & insatiabiles ad alia & alia assiduè procurrunt. ita Theodor. Hic peccatoris vitiis immersi est stupor, hic furor.

7. Miluus in cælo cognouit tempus suum: turtur, & hirundo, & ciconia custodierunt tempus aduentus sui: populus autem meus non cognouit iudicium Domini.

8. Quomodo dicitis, Sapientes nos sumus, & lex Domini nobiscum est? verè mendacium operatus est stylus mendax scribarum.

9. Confusi sunt sapientes, perterriti & capti sunt: verbum enim Domini proiecerunt, & sapientia nulla est in eis.

10. Propterea dabo mulieres corũ exteris, agros eorum heredibus: quia à minimo vsque ad maximum omnes auaritiam sequuntur: à propheta vsque ad sacerdotem cuncti faciunt mendacium.

11. Et sanabant contritionem filiæ populi mei ad ignominiam, dicentes: Pax, pax: cum non esset pax.

12. Confusi sunt, quia abominationem fecerunt: quinimo confusione non sunt confusi, & erubescere nescierunt: idcirco cadent inter corruentes, in tempore visitationis suæ corruent, dicit Dominus.

VERS. 7. MILVVS IN CÆLO (ex cælo, ex cæli temperatione & qualitate) COGNOVIT TEMPVS SVVM) *Miluus* scilicet albus, id est ciconia, hæc enim à pietate in parentes hebr. dicitur חסידה *chasida*, id est pia, & à candore vocatur candida. vnde Virgil. Georg. 2.

Cum vere rubenti
Candida venit auis.

Ciconia enim in vere ex frigidioribus locis ad nidum suum redit, quod non facit miluus, indeque ciconia hospitiis qui nusquam habitat, est hieroglyphicon. ita à Castro, Maldon. & Hebræi. *Ciconia symbolum est hospitis vagi.* Verum, quia miluus nusquam vocatur ciconia, & quia de ciconia sequitur: hinc melius propriè hic miluum accipias, qui hebr. dicitur *chasida* per antiphrasin, quia minimè pia, sed rapacissima est auis. Nomina enim animalium apud Hebræos multis sunt communia. Vnde *chasida* miluum interpretantur Primo, S. Hieron. Zachar. 5. v. 9. vbi in comment. sic ait: *Chasidam Hebræi miluum putant, auem rapacissimam, & semper domesticis auibus insidiantem.* Chasida est miluus probatur. Secundo, Symmachus, & Sexta editio psal. 103. 18. *casida* vertunt, *miluum*, vbi Septuag. vertunt, *herodium*

A Tertio, Talmudistæ, ait Pagninus, dicunt quod *chasida* sit דיה לבנה *daia lebana*, id est miluus albus: sic appellatus, quod faciat misericordias aut beneficia cum sociis suis, quibus de escis quas rapuit, distribuit.

Pulchrè Baptista Mantuan. lib. 5. Alphonsi, de auium ingenio ita canit:

Astra etiam, pluuiasq; docent, & certa dierum
Tempora & annorum: sic ver cognoscit hirundo,
Alcyones hiemem, ventos & fulmina cudunt,
Et tempestiuos campis sitientibus imbres.

TEMPVS SVVM) tempus vernum, blandum & commodum ad redeundum, nidificandum, oua & pullos generandum. q.d. Et vos, ô Iudæi, ô mortales, non cognoscitis tẽpus, id est opportunitatem, pœnitendi, Deum consiliandi, serendi bona opera quibus æternam gloriam

B metatis? Rursum, nõ cognoscitis tempus puta hiemem asperam iræ & vindictę Dei vobis imminentis, vt eã instar milui & ciconię fugiatis?

Tempus siue occasionem pulchrè hoc modo depingit Ausonius: *Tẽporis, id est occasionis, effigies.*

Sum dea, quæ rara & paucis Occasio nota.
Quid rotulæ insistis? stare loco nequeo.
Quid talaria habes? volucris sum: Mercurius quæ
Fortunare solet, trado ego, cum volui.
Crine tegis faciem? cognosci nolo, sed heus tu,
Occipiti calua es? ne tenear fugiens.

Deinde comitem Occasionis metanœam, siue seram pœnitentiam ita describit:

Sum dea, quæ facti non factique exigo pœnas:
Nempe vt pœniteat, sic Metanœa vocor.

C *Apes*, inquit Plinius lib. 11. c 6. & 10. *peragunt opus suum non statis diebus, sed quoties cæli commoditas inuitat: ita suo quæque tempore capienda est occasio.* Idem lib. 15. c. 24. *Morus*, ait, *nouissima omnium germinat, & tamen parit inter primas: ita qui tempus idoneum opperiuntur rei conficiendæ, etiamsi serius cæperint, tamen maturius conficiunt.* Et Hesiodus *Æstas non semper fuerit, componite nidos.* Hoc est quod ait Paulus: Dum tempus habemus, operemur bonum, seminemus bona opera ex quibus, in æternitate viuamus.

TVRTVR] Mysticè, S. Chrysost. hom. de turture rom. 5. *Turturem, ait, dicit omnem castam Ecclesiam, hirundinem verò Ioannem hominum amatorem, cicadam autem* (sic enim ipse legit pro *ciconia*) *eloquentissimum Paulum, Ecclesiæ organum.* Vide eum de turture. Addit S. Ambros. lib. 6. hexam. c. 4.

D *Vides*, inquit, *quantam Dominus etiam minusculis animalculis infundit prudentiam? Turtur nido suo, ne pullos suos incurset lupus, squillæ folia superiacit. Nouit enim quod huiusmodi folia lupi fugere consueuerint: nouit auicula, quomodo posteritatem foueat suam: & tu ignoras, & tu negligis, quomodo aduersus lupum nequitiæ spiritalis posteritatem vitæ huius habeas tutiorem?* Sed de hoc alij dubitant. Nam quid turtur à lupo sibi pullisque metuat, in arboribus nidulans? Gladiolũ, vel, vt alij legũt, iridem nidis imponere tradit Ælianus: Philes vero comedere eandem, tanquã fascinationis amuletũ, & ad pullorum custodiã. Sed audi similia, eaque mira de prouida auium sagacitate, eaq; imitare. *Morbum ingruentẽ hieracio herba accipiter propulsat: chelidoniam visui saluberrimã hirundines monstrauere, vexatis pullorum oculis illa medentes: origano sibi*

medetur ciconia: aëtite lapide aquila: circus cichorio: miluus rhamno: vpupa adianto: turdi ramo myrti: pauo radice lini: ardea cancro: palumbes, graculi, merula, perdices lauri ramo annuum fastidium purgant: columba, turtures & gallinacei herba, quæ vocatur helxine: anates, anseres, cæteræq; aquaticæ herba siderite, grues & similes iunco palustri: coruus occiso chamaleonte, qui etiam victori nocet, lauro insitum virus extinguit, ait Aldrouandus Prolegom. in Ornithol. Vbi & addit, lusciniam cum solstitio æstiuo colorem æquè ac vocem mutare.

HIRVNDO] Hebr. סוס *sus*, quod Vatabl. Pagnin. & alij vertunt *gruem*, quæ proceritate & voce similis est equo, qui hebr. *sus* dicitur. Verum Septuag. Chald. noster, & alij Isaiæ 38 14. *sus* vertunt, *hirundo*: prima enim auium in vere redit hirundo. vnde adagium: *Vna hirundo non facit ver.* Audi mira de hirundine, eiusque solertia & veris præsensu.

Hirundinis reditus & nidificatio mira. Hirundines sub hiemem & frigora glomerant se, alisque & pedibus sese inuicem implicantes, mergunt se in stagnum, ibique quasi soporatæ & exanimes quiescunt, dum vernus calor appetat, quem vt sentiũt, ad se redeunt & reuiuiscunt. Ita oculati testes Poloni testantur. Hirundo ergo ex aquis rediuiua, primo vere ad nos redit, pristinos nidos inuestigat, inuentisque applaudit, sibique congratulatur mirificè, cantu vario & quasi articulato. Thebarum tecta, teste Plinio lib. 10. ca. 23. subire negatur hirũdo, quod vrbs illa sæpius capta & vastata sit. Id ex Plinio repetens Solinus cap. 15. Polyhist. causam hanc dat: *Nam inter cætera*, inquit, *habere hirundines quiddam præscium inde noscitur, quod lapsura non petunt culmina, & aspernantur peritura quoquo modo tecta.* Mirum vero est quod scribit Plinius lib. 10. c. 33. hirundines in Heracleotico Nili ostio, exũdationi Nili molem inexpugnabilem continuatione nidorum ita opponere stadij vnius spatio, vt id humano opere perfici vix posse credatur. Et in Ægypto iuxta oppidum Copron, insulam esse iaunt sacram Isidi, quam ne Nilus inundet, hirundines incipiente vere palea & stramento firmanto, continuatis per triduum noctibus, tanto labore, vt multas in opere emori constet: eamque militiam illis cum anno redire semper.

Hirundo veris prænuncia. Aliæ quoque aues vere redeunt, sed præ iis nominat hirundines. Illæ enim certo primo vere redeunt, verque quasi annunciant. Rursum, quia id magis mirum est in hirundine, quę vix disciplinã admittit, vix cicurari se patitur. Vnde Plinius lib. 10. c. 15. *E volucribus*, inquit, *hirundines sunt indociles, è terrestribus mures: cum elephanti iussa faciant, leones iugum subeant, in mari vituli, totque piscium genera mitescant.* Et Plutarch. 8. Sympos. quęst. 7. *De his*, inquit, *quæ nobiscum habitant, sola hirundo & musca non cicurantur homini, nec tangi se patiuntur, neque consuetudinem aut societatem vllius operis ludiue admittunt: quod musca facit metu incommodi, & quia subinde abigitur: hirundo autem quia natura odit homines, & ob infidelitatem semper suspiciosa manet, & cicurationis fugax.* Ludouicus Ariostus in satyris scribit, mori hirundinem, si vel vnica tantum die in cauea inclusa teneatur: vnde & hebr. vocatur. דרור

A deror, id est libera, ait R. Dauid. Albertus Magnus tamen scribit, se vidisse hirundines mansue factas, & ad manum aduolantes. Sed hæ raræ sunt. Porro hirundo pietatis parentum (& maxime Dei) in filios symbolũ est. Nam, vt ait Horus Apollo lib. 2. Hieroglyph. 29. *Omnes parentum opes filijs relictas volentes innuere Ægyptij, hirundinem pingunt. Illa enim iam morti proxima, luto seipsam volutat, & pullis latebras comparat.* Et S. Ambros. lib. 5. Hexam. c. 17. *Hirundo*, ait, *minuscula corpore, sed egregiè pio sublimis affectu, indiga rerum omnium, pretiosiores auro nidos struit.* Hirundo ergo hîc notat Deum in Hebræos quasi in filios pium, omnia sua bona eis elargitum, cum ipsi in eum essent ingrati & impij.

Ex hoc suo in vere reditu, hirundo vocatur

B *prænuncia veris.* Ouidius Fastor. 1.

Tunc blandi soles, ignotaque prodit hirundo,
Et luteum celsa sub trabe fingit opus.

Et: *Fallimur, an veris prænuncia venit hirundo,*
An metuit, ne qua versa recurrat hiems?

Hinc Rhodii, teste Athenæo, in fine hiemis inuitare solent hirundines, vt ver afferant, quod χελιδονίζειν nuncupabant, hoc est, τῇ χελιδόνι ἀγείρειν, id est, hirundini stipem colligere, circumeundo oppidanorum ædes, & canẽdo cantilenã hanc (quam χελιδόνισμα quasi hirundinariam vocabant) *Venit, venit hirundo, pulchras ducens horas, & annos pulchros.* Idem testatur Theognis lib. 3. sacrific. & ex eo Aldrouandus.

Mysticè, totam hirundinis naturam explicat Iacobus de Vitriaco Cardin. Domin. 2. Aduentus. Hirundo, inquit, quæ in collo & pecto- *Mysticè hirundo est sanctus ob 11. anagogias.*

C re rubicunda est, sanctos significat, quibus Christi passionis fides in corde est, & in ore, dum corde credunt ad iustitiam, ore autem confitentur ad salutem. Secundo, stercoribus eius cum Tobia homines mundani excæcantur, id est bonis temporalibus, quæ sancti tanquam stercora reputant, sicut ait Apostolus. Tertio, fugit hirundo hiemem, & ad calidas regiones transit: ita sanctus gelicidium peccatorum, & torporẽ ignauiæ fugiens, ad Austrum Spiritus sãcti tendit, vt habitet in feruore charitatis. Quarto, in nidis construendis, & pullis educandis sollicita est hirundo: ita in Christi ope & gratia spem suam vir sanctus ponit, & ibi pullos bonorum operum recondit, & proximis educandis & nutriendis intendit. Quinto, hi-

D rundo lapsura culmina deserit: & sancti præsentis sæculi ruinam fugiunt, ne cũ ruente opprimantur & ruant. Sexto, mare transuolat hirundo: & sancti mundi huius amaritudinem transeundo, extra mundum Deo seruiunt. Septimo, reuertitur hirundo post frigus hiemis, vt annunciet initium veris: ita iustus post tentationes ad temperiem Domino ducente peruenit, & seipsum bonæ conuersationis exemplum, & virorem virtutum aliis ostendit. Octauo, hirũdo quærit ver, quod est medium inter hiemem & æstatem: & sanctus in se tenet discretionis & temperantiæ modum. Nono, hirundo cibum residens non sumit, sed in aëre quas capit escas edit: & vir iustus in terris cęlestia quærit. Decimo, hirundo nec alias infestat aues, nec ipsa ab aliis rapitur: & viri iusti nec

alios

alios lædunt, nec vnquam dæmonibus præda fiunt. Vndecimò, hirundines sunt verbi Dei præcones: ad hos enim hæc D. Chrysostomi similitudo refertur. *Hirundines,* inquit, *alimenta suis pullis ab ore in os tradunt: nostra autem non, sed ab ore ad aurem: illa quippe in corruptionem, nostra verò in incorruptionem procedunt: illa corpus, animam autem nostra impinguant.* Duodecimò, hirundo sedulò nidificans, & pullis visum per herbā chelidoniam reparans, designat iustum in nulla indigentia desperare, neque ab opere cessare, sed parere filios Christo, eosque per veritatis pharmaca illuminare.

Et ciconia, cvstodiervnt tempvs adventvs svi] scilicet tempus migrationis suæ in alium locum, vt hiemis rigorem fugiant, & ver placidum quærant. Secundò, hæ aues sciunt vbi & quando nidificent & pullos alant.

Popvlvs avtem mevs non cognovit ivdicivm Domini) id est tempus vltionis, à lege in genere, & à me in particulari definitū & promulgatū, quasi instans, vt hiemē desolationis Ierusalem per pœnitentiam effugiat. Porro *non cognouit*, id est, noluit æstimare, non curauit, non credidit minis Domini. Alij *non cognouit*, scilicet practicè, id est, noluit facere iudicium Domini, id est præcepta, vt fructum legis decerperet. ita Theodor.

Comparat Deus Iudæos auibus, peccata hiemi, misericordiam suā veri, docetque eos imprudētiores esse quàm aues illę sint, quæ quāuis discedant, tamē statis temporibus redeunt, quasi nos doceant agere pœnitentiam. Nam vti Plinius ait lib. 8 c. 26. homines à bestiis medicinam, sic Tertul. l. de Pœnitentia ait, pœnitētiam ab iisdem discere debere. Audi Tertul. lib. de Pœnitentia in fine: *Cur cessas aggredi, quod scias mederi tibi? muta quidem animæ & irrationales medicinas sibi diuinitus attributas in tempore agnoscunt. Ceruus sagitta transfixus, vt ferrum & irreuocabiles moras eius de vulnere expellat, scit sibi dictamno medendū. Hirundo si excæcauerit pullos, nouit illos rursus oculare de sua chelidonia. Peccator restituendo sibi institutam à Domino exhomologesin sciens, illam præteribit?* Idem habet S. Pacianus exhort. ad pœnitent.

Aues docuerunt homines vti medicinam, ita & pœnitentiam.

S Barlaam apud Damasc. in histor. c. 10. idolorum cultores comparans aucupi, lepidum de luscinia habet apologum. Cùm enim illa capta ab aucupe se iugulandam videret, dixit ei: Quidnam commodi ex meā nece consequeris? nec enim per me vētrem tuum explere poteris: si me liberare volueris, dabo tibi tria pręcepta, quæ si serues per omnem vitam, magna tibi afferent commoda. Promisit ille libertatē, si quid noui & magni ab ea disceret. Tum illa: *Nunquam,* ait, *rem quam consequi nequeas, aggredere: nunquam rei præteritæ te pœniteat: rei incredibili nunquam fidem adhibe.* Ille prudentiam eius admiratus, eam dimisit. Dimissa ergo tentauit aucupem, vt videret an hęc præcepta seruaret, dixitque: O homo qualem hodie thesaurū amisisti! Est enim in visceribus meis vnio, struthionis ouum magnitudine excedens. Audiens hoc auceps pœnituit, auemque ad se pellicere conatus est. Cui illa: Nunc te stolidum esse video. Docui enim te, ne ob rem præteritam pœnitētia ducereris: & ecce indoluisti quòd me dimiseris. Præcepi tibi, ne ea quæ assequi nō posses, aggredereris: & tamē arripere me conaris, cùm iter meum assequi nequeas. Edixi tibi, ne incredibili sermoni fidē haberes: & ecce in visceribus meis vnionem, staturam meam excedentē inesse credidisti. Sic inquit, stulti sunt idololatræ, quia colūt idola quorū ipsi opifices sunt.

Mendacivm operatvs est stylvs mendax scribarvm] Chald. *frustra fecit scriba calamum mendacij ad falsandas scripturas:* quia cùm lex transgressoribus pœnas & excidium intentet, Scribæ dicunt, *Pax, pax,* redemptionem pœnarum & salutem promittendo Iudæis per solas exteriores oblationes: sicque falsa interpretatione legem corrumpunt, & sic *sanant*, id est sanare student, *contritionem populi ad* eius *ignominiam* & confusionem. Verùm *confusi sunt, perterriti & capti sunt*, id est, confundentur & percellentur metu cùm capientur à Chaldæis. Vers. 8.

Pagnin. vertit, *verè etiam mendacium fecit stylus, frustra scribæ.* q. d. Frustra sunt scribæ & scribarum officium in Ierusalem, quia ipsi legem & verbis & factis peruertunt, aut, vt Maldon. q. d. Frustra scribæ in lege transcribenda laborāt, cùm vos, ô Iudæi, minimè eam seruetis.

Agros eorvm (dabo) heredibvs] Hebr. Vers. 10
יורשים *iorescim*, id est possessoribus, scilicet alienis, puta Chaldæis, qui agros Iudæorum inuadent & occupabunt.

Cvncti facivnt mendacivm] id est dolos & fraudes, vt mendaci legis interpretatione, lucra plebis aucupentur. Secundò, *mendacium*, id est, quamuis prauitatem: hæc enim est mendacium non vocale, sed practicum; vnde sæpè in Script. vocatur *mendacium.*

13. Congregans congregabo eos, ait
Dominus: non est vua in viribus, & non
sunt ficus in ficulnea, folium defluxit: &
dedi eis quæ pretergressa sunt.
14. Quare sedemus? conuenite, & ingrediamur
ciuitatem munitam, & sileamus
ibi: quia Dominus Deus noster silere
nos fecit, & potū dedit nobis aquam
fellis: peccauimus enim Domino.
15. Expectauimus pacem, & non erat
bonum: tempus medelæ, & ecce formido.

Congregans congregabo eos] scilicet ad necem & captiuitatem, id est, omnino perdam & delebo eos, ait à Castro & Sanchez. Aut simpliciùs, congregabo eos in Ierusalem, aliasque Iudææ vrbes, vt ibi obsidionem arctissimam patiantur à Chaldæis, à quibus non relinquetur in vitibus vua, nec in ficulnea ficus, quin & folium ex arboribus defluet. ita S. Hieron. Raban. Lyran. & Maldon. Notat S. Hieron. hisce verbis significari longam fore obsidionem, ita vt ab autūno cùm est tempus ficuum, protrahatur in hiemem cùm folia defluunt. Aliter Chald. vertit, *finientur Iudæi, sicut finiuntur* Vers. 13

tur vna de vite, & sicut ficus defluens de ficulnea, & sicut folium ab arbore. A

Symbolicè, per ficus & vuas prouerbialiter significatur opes Iudæorum, quæ vniuersæ ab ipsis transibunt ad Chaldæos, ita vt etiam *quæ pratergressa sunt*, id est res viles & neglectæ, quales sunt racemi pauci in vinea relicti post vindemiam, ab iis denuò vestigentur & diripiantur. Hoc est quod dixit cap. 6. v. 9. *Vsque ad racemum colligent quasi in vinea reliquias Israel.* ita Sanchez.

DEDI EIS QVÆ PRÆTERGRESSA SVNT] id est, dabo Iudæis vuas & ficus, quæ prætergredietur eos, id est, ab eis transibunt ad Chaldæos, ab eisque carpentur. ita S. Hieron. Vatab. Hugo, & Lyran. Alij explicāt q.d. Dabo Iudæis tantùm illos fructus, quos Chaldæi vastando prætermiserint, vt eos ipsi furtim colligāt. B Verùm priorem sensum exigit pronomen affixū in יעברום *iaabrum*, quod Iudæos respicit, non Chaldæos, vt pote quorum nulla hic facta est mentio.

Vers. 14. INGREDIAMVR CIVITATEM MVNITAM] Ierusalem: Septuag. *ingrediamur ciuitates munitas.* Est mimesis: sunt enim hæc Iudæorum, ob imminentes Chaldæos pauidorum, verba.

ET SILEAMVS IBI] id est, expectemus anxij & mœsti rei huius & belli exitū: vel, vt Lyran. & Hugo, sileamus ibi, auscultantes tubas hostiles, an veniant Chaldæi, nihil moliamur, non prouocemus hostem, tātùm defendamus muris, siquidem Dominus in has angustias nos adduxit, &, vt Septuag. *abiecit nos:* Chald. *pudefecit nos.* Silentium ergo hoc significat ingentem pauorem & consternationem. sic enim silent pauidi mures coram fele: sic siluit terra coram Alexandro Magno, 1. Machab. 1. 3. C

Aliter Vatabl. Pagnin. & à Castro: *sileamus*, id est, moriamur & pereamus. est catachresis. mortui enim silent. Sic c. 25. 37. ait, *Conticuerunt*, id est perierunt, *arua pacis*, & cap. 49. v. 28. *Omnes viri prælij conticescent*, id est peribunt. & sic infernus & sepulchrum hebr. dicitur דומה *duma*, id est silentium.

Tertiò, S. Hieron. Deus, inquit, inexorabilis silentium nobis imposuit, vt non audeamus eum deprecari. consuetudo enim peccandi parit desperationem veniæ.

Quartò, alij, *vt sileamus*, id est, quiescamus à tantis malis, in quibus hîc versamur: sed quomodo Deus silere eos fecit, quos tantis malis afflixit? D

Silentium quadruplex. Moraliter, multiplex est silentiū, ait D. Thomas. Primum, stuporis: Amos 8. *In omni loco proycietur silentium.* Secundum securitatis: Isaiç 32. *Et erit opus iustitiæ pax, & cultus iustitiæ silentium, & securitas vsque in sempiternum.* Tertium, lōganimitatis: Thren. 3. *Bonum est præstolari cum silentio salutare Domini.* Quartum, quietis cordis: Eccles. 12. *Verba sapientium stimuli, & quasi claui in altum defixi.* Hucusque D. Thom. vel potiùs Thomas Anglicus.

ET POTVM DEDIT NOBIS AQVAM FELLIS] Vatabl. *aquam felliteam*, siue felle mixtam, ideóque amaram: Chald. *aquam maledictionis:* hoc est, amaritudine nos repleuit, vt discamus per experientiam, malum & amarum esse reliquisse & ad amaritudinem prouocasse dulcem Dominum. ita S. Hieron. Sic dicitur psal. 59. v. 5. *Ostendisti populo tuo dura, potasti nos vino compunctionis.* & psal. 79. v. 6. *Cibauit nos pane lachrymarum, & potum dedit nobis in lachrymis in mensura.*

Potest Secundò verti *potum dedit nobis aquam veneni lethiferi*, id est, deduxit nos Dominus in angores & pericula mortis, ac si aconitum nobis propinasset.

Moraliter, disce hîc, quid sit peccatum, eiusque illecebrę: scilicet est gutta mellis, quæ vertitur in mare fellis: modica enim voluptas punitur æterno dolore & igne. *Peccatum est gutta mellis & mare fellis.*

Vers. 15. EXPECTAVIMVS PACEM] credentes falsis prophetis, qui dicebant, *Pax, pax.*

ET NON ERAT BONVM] pacis scilicet, quod B expectabamus. ita Vatabl. S. Thom. Lyran. Aliter S. Hieron. *non erat bonum*, id est meritum quo pacem mereremur.

TEMPVS MEDELÆ, id est liberationis: Chald. *propitiationis*: repete *expectauimus.* ET ECCE FORMIDO.

16. A Dan auditus est fremitus equorū eius, à voce hinnituum pugnatorum eius commota est omnis terra. & venerunt, & deuorauerunt terram, & plenitudinem eius: vrbem, & habitatores eius.

17. Quia ecce ego mittam vobis serpentes regulos, quibus non est incantatio: & mordebunt vos, ait Dominus.

C 18. Dolor meus super dolorem, in me cor meum mœrens.

19. Ecce vox clamoris filię populi mei de terra longinqua: Numquid Dominus non est in Sion, aut rex eius nō est in ea? Quare ergo me ad iracundiam concitauerunt in sculptilibus suis, & in vanitatibus alienis?

20. Transiit messis, finita est æstas, & nos saluati non sumus.

21. Super contritione filiæ populi mei contritus sum & contristatus, stupor obtinuit me.

D 22. Numquid resina nō est in Galaad? aut medicus nō est ibi? quare igitur non est obducta cicatrix filiæ populi mei?

A DAN AVDITVS EST FREMITVS EQVORVM EIVS] q.d. Ex Dan, siue ex Cæsarea Philippi, veniet Nabuchodonosor cum suo equitatū contra Ierusalem. vide dicta cap. 4. v. 15. Vers. 16.

Hæc allegoricè, multi cum Irenæo lib. 5. 30. accipiūt de Antichristo nascituro ex tribu Dā, & sic exponunt illud Genes. 49. *Fiat Dan coluber in via.* ideóq; Apoc. 7. inter tribus signatas, solam omitti Dan. ita S. August. Gregor. Theodor. Ambros. Damasc. Anselm. Rupert. Beda & alij, quos refert Lipomanus Genes. 49. v. 19. Vnde Ribera Apocal. 7. num. 13. *Quare, inquit, à Dan veniet Antichristus: quoniam ex tribu Dan in*

vrbe

vrbe Dan habitante, & fortasse in eadẽ vrbe nascetur.

DEVORAVERVNT TERRAM ET PLENITVDINEM EIVS] id est, vbertatem eius, puta omnes fructus, quibus plena erat.

VERS. 17. ECCE EGO MITTAM VOBIS SERPENTES REGVLOS] Septuag. *serpentes mortiferos.* Nota *regulus* teste Plinio lib. 8. 21. Solino c. 30. Æliano li. 9. 18. latinè idem est, qui græcè basiliscus, nimirum serpens est digiti aut palmi magnitudine, alba quasi corona lineatum habens caput: media parte corporis serpit, media erectus incedit, ita noxius vt auras inficiat, adeò *vt in aera nulla alitum impune transuolet infectum spiritu pestilenti*, ait Solinus cap. 30. herbas exurat, afflatu imo spiritu homines interimat, sibilo fuget omnes serpentes vnde *regulus*, id est rex, serpentum dicitur. Tales fuere Chaldæi Iudæis, vt eos solo penè aspectu, hinnitu & voce exanimarent. vnde Chald. vertit, *populos occidentes, sicut serpentes regulos, quibus non est incantatio, & occident vos.*

Basiliscus siue regulus quis?

QVIBVS NON EST INCANTATIO] id est, qui ita barbari sunt & crudeles, vt nullis precibus ad misericordiam flecti possint. ita S. Hieron. & Chald. sed Septuag. vertit, *à quibus non est eruere,* scilicet aculeum veneni mortiferi, *& mordebunt vos insanabiliter cum dolore cordis vestri deficientes.*

Tropolog. tales reguli impiis & damnatis sunt dæmones. ita S. Gregor. 34. Moral. 5. *Immittam*, inquit, *vobis serpentes regulos, quibus non est incantatio: ac si diceret: Iusto iudicio talibus vos immundis spiritibus tradam, qui à vobis exeunt exhortatione prædicantium quasi incantantium sermone non valeant.* Rursum tales reguli sunt detractores, ait Hugo.

VERS. 18. DOLOR MEVS SVPER DOLOREM] Nota, esse vocem Ieremiæ, vt docet Chald. Hugo, S. Thom. Lyran. vel, vt S. Hieron. & Raban. Dei, dolentis & plangentis euersionem Ierusalem, vt præ dolore quasi os rictu distendat. Hebr. enim מבליגיתי *mabligiti*, quod Græcis non dicitur ..., sed ..., est rictus oris, dolore partim contracti, partim distenti, & habentis risus similitudinem. ita S. Hieron. Sed Maldon. & Sanchez censent hæc esse verba populi dolentis, quæ à Propheta per mimesim recitẽtur. Vnde tropolog. addit Sanchez, peccatores in suis peccatis lætari & ridere: sed risum hunc esse Sardonicum, qui mortis est signum aut causa. Verùm v. sequ. exponitur vox populi. verior ergo est expositio S. Hieronymi.

Aliter vertit Vatablus, *roboratio* vel *respiratio mea super dolorem, in me mæstum est cor meum.* q. d. Cùm in dolore vellem me solari, & cõtra eum roborare, non potui quia cor mærore oppressum est.

VERS. 19. ECCE VOX CLAMORIS FILIÆ POPVLI MEI] Synagogam populi sui, vocat Ieremias *filiam*, quia eam amabat, educabat & admonebat vt filiam. vnde Chald. vertit, *vox cætus populi mei* q. d. Doleo ego Ieremias, quia videor audire vocem populi mei abducti in captiuitatem longinquam, in Chaldæam: aut potiùs populi timentis aduentum & obsidionem Chaldæorum. vnde pro *de terra longinqua*, hebraicè est מארץ *meerets*, propter terram, מרחקים *marchakkim*, id est distantiarum. ita Pagnin. Sic sæpè *de* pro *propter* capitur, vt cùm dicimus, Ploro, eiulo, lugeo de morte filij, *de*, id est *propter*. Est hebraismus & enallage, q. d. Doleo & percellor propter eos, aut metu eorum qui veniunt de terra longinqua, id est Chaldæorum. nam de obsidione Hierosolymæ hîc agi, non de captiuitate, vt vult Theodor. Lyran. Thomas & Castrius, patet ex sequentibus. ita S. Hieron. Raban. Hugo, Vatabl. & Maldon.

NVNQVID DOMINVS NON EST IN SION?) Verba sunt populi à Chaldæis obsessi, q. d. Nũquid non Deus est quasi rex in Sion? quare ergo eam obsideri permisit? cur eam Chaldæis vastandam traditurus videtur? Respõdet Dominus: Cur & vos irritastis me vestris idolis? cur me relicto, opem petiistis ab exteris diis & Gẽtibus, quasi in Ierusalẽ non esset Deus neque rex: vti dixit c. 2. v. 18. Notat cultum *Moloch*, id est regis hominumque deûmque. Hunc enim exterum regem & deum suo patrio veroque prætulerant Iudæi.

Aliter Chald. censet enim ipse, *nunquid non*, &c. esse verba Dei, q. d. Cùm habeatis me summum dominum & regem in Sion, cur fugitis ad idola?

TRANSIIT MESSIS) Est vox populi Iudaici plangentis diuturnã calamitatem, scilicet obsidionem tota æstate & anno toleratã, quodque Ægyptij opem quam promiserant vt eam soluerent nõ tulerint. putabant enim eos post messem venturos in Maio vel Iunio, cũ homines minùs sunt occupati, & non veniebant. Dein, putabant post æstatem venturos facta iam vindemia, & non veniebant. Ridet ergo hîc eos Deus, recitãs eorum verba. ita S. Hier. Vatabl. Lyran. & Maldon. Aliter S. Thom. q. d. Transiit messis, & tamẽ nos adhuc fame perimus. Aliter quoque Theodor. q. d. Transierũt iam septuaginta messes & æstates, id est anni captiuitatis, & tamen nos adhuc in Babylone manemus captiui. Verùm hoc remotius & alienius est: vnde videtur hîc non de captiuitate, sed de obsidione agi. VERS. 20

SVPER CONTRITIONE FILIÆ POPVLI MEI CONTRITVS SVM) q. d. Ego Deus, ait S. Hieron. vel potiùs, vt Chald. Theod. Lyran. S. Thom. Vatabl. ego Ieremias, hæreo & stupeo, quod populus tantis suis malis mederi non curet. VERS. 21.

NVNQVID RESINA NON EST IN GALAAD?) *Resina* lachryma est siue gutta, stillans vel sponte vel ex incisione arborum, vt ex pino, cupresso, cedro, terebintho, quæ dicitur terebinthina. Celebris in Scriptura est illa, quæ in *Galaad* colligebatur. *Galaad* enim Arabiæ (quæ aromatum est feracissima, pars est. Porro resina mitigat dolorem, astringit vulnera, & cicatricem obducit. Græci ... vocant: ... enim dicitur, quidquid fluit vel stillat. Vatabl. & Pagnin. *theriacam* vertunt, Chald. *balsamum*. VERS. 22. *Resina quid?*

MEDICVS NON EST IBI?) Vatabl. & Pagnin. vertunt, *chirurgus non est ibi?* Nota. In arte medica & chirurgia excelluerunt Galaaditæ & Arabes ob sua aromata & simplicia, puta herbas, ligna & fructus, quos habent præstantissimos,

mos. Rursum nominat Galaad, quòd ibi Elias & alij Prophetæ habitaſsēt.3.Reg.17 1.q.d.Deſuntne Ieruſalē & Iudæę medicinæ? id eſt, ſana conſilia, doctrina, inſtitutio, vel, vt Vatabl. & Chald. preces & orationes piorū virorū, atque medici, ſcilicet ſpirituales, puta Prophetæ & ſacerdotes, quorū medicamine & cōſilio curētur eius vulnera, id eſt peccata, & tanta clades & vaſtatio? q. d. Non deſunt, ſed non vult eos audire. ita Theodor. Aliter Vatabl. Miror, ait, in hac regione, quæ dicit ſe Deum colere, non inueniri pium aliquem, qui precibus ſuis populi mei malis medeatur. Ex hoc loco Bachiarius epiſt. ad Iauuarium, probat omne peccatū eſſe remiſſibile in hac vita. Aliter quoque à Caſtro, vt ſit ſarcaſmus, q. d. Vbi ſunt veſtræ medicinæ, id eſt arma, conſilia, auxilia: & medici, id eſt principes & ſacerdotes, quos iactabatis vulnus obſidionis veſtrę & excidij curaturos? Videte, quia ſine Deo, imo contra Deum, non eſt conſilium, non eſt ſapientia, non eſt medicamen, nulla ſanitas.

Reſina animæ eſt pœnitentia. Tropolog. reſina & medicina animæ, eſt pœnitentia, ait S. Hieron. &, vt Chald. eſt oratio. vnde ipſe ita vertit, *dixit Ieremias Propheta, Forte non ſunt mihi bona opera ad deprecandum pro domo* A *Iſrael: deſiderabam vtique doctrinam Eliæ Prophetæ, qui fuit de Galaad, cuius verba erant medicina, quia pro eo quòd non ſunt conuerſi, ideo non creuit medicina plagæ cœtus populi mei.* q.d. Deus Iudæis medicinam ſubtraxit, quia noluerunt ea vti.

Rurſum, reſina ſunt Sacramenta, quæ Chriſti ſanguinem, ad vulnera animæ ſananda efficaciſſimum, in eam diſtillant: Galaad eſt Eccleſia: medici ſunt ſacerdotes, qui Sacramenta hæc quaſi pharmaca, adminiſtrant: terebinthus, ex qua hæc reſina ſtillat, eſt corpus Chriſti crucifixum, de quo Eccleſ. c.24. *Ego quaſi terebinthus expandi ramos meos.*

B Porro quod Hippocrates initio Aphoriſm. de medicina & medicis vulnera & morbos corporis curantibus ſcribit & queritur: *Vita breuis, ars longa, occaſio præceps, experimentum periculoſum, iudicium difficile*: hoc longe verius eſt de medicina & medicis ſpiritualibus, qui vulnera & morbos animæ curare ſatagunt.

Denique præclare S. Auguſt. in ſententiis ſent. 131. *Sicut*, ait, *duo ſunt officia medicinæ, vnum quo ſanatur infirmitas, aliud quo cuſtoditur ſanitas: ita duo ſunt gratiæ dona: vnum, quod aufert carnis cupiditatem: aliud, quod facit animam perſeuerare virtutem.*

CAPVT NONVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Pergit increpare dolos & ſcelera Iudæorum, ac lamentari excidium eis impendens: ſicut Chriſtus videns ciuitatem fleuit ſuper illam dicens, Si cognouiſſes & tu, & quidem in hac die tua quæ ad pacem tibi, *Lucæ* 19. 41. *Primò ergo, optat ſibi fontem lachrymarum ad plangendum cladem Hieroſolymæ. Secundò, v.* 3. *arguit Iudæorum dolos & maledicentiam. Tertiò, v.* 10. *deſolationem Hieroſolymæ depingit. Quartò, v.* 15. *ait, quòd Deus cibabit Iudæos abſinthio & felle. Quintò, v.* 17. *vocat lamētatrices ad plangendum Ieruſalem. Sextò, v.* 21. *ait, quòd mors, id eſt, Chaldæi, aſcenderit per feneſtras. Septimò, v.* 23. *monet ne glorientur aut ſperent in ſua ſapientia, viribus, opibus, aut in circumciſa carne; ſed in Domino.*

Verſ. 1. QVis dabit capiti meo aquam, &
oculis meis fontem lacrymarum?
& plorabo die ac nocte interfectos filiæ
populi mei.
2. Quis dabit me in ſolitudine diuerſorium
viatorum, & derelinquam populum
meum, & recedam ab eis? quia omnes
adulteri ſunt, cœtus præuaricatorū.
3. Et extenderunt linguam ſuam quaſi
arcum mendacij & non veritatis: confortati
ſunt in terra, quia de malo ad malum
egreſſi ſunt, & me non cognouerunt,
dicit Dominus.
4. Vnuſquiſque ſe à proximo ſuo cuſtodiat,
& in omni fratre ſuo non habeat
fiduciam? quia omnis frater ſupplantans
ſupplantabit, & omnis amicus
fraudulenter incedet.
5. Et vir fratrem ſuum deridebit, &
veritatem non loquentur: docuerunt
C enim linguam ſuam loqui mendacium:
vt iniquè agerent, laborauerunt.
6. Habitatio tua in medio doli: in
dolo renuerūt ſcire me, dicit Dominus.
7. Propterea hæc dicit Dominus
exercituum: Ecce ego conflabo, & probabo
eos: quid enim aliud faciam à facie
filiæ populi mei?
8. Sagitta vulnerans lingua eorum,
dolum locuta eſt: in ore ſuo pacem cum
amico ſuo loquitur, & occultè ponit ei
inſidias.
9. Numquid ſuper his non viſitabo,
dicit Dominus? aut in gente huiuſmodi
non vlciſcetur anima mea?
10. Super montes aſſumam fletum
ac lamentum, & ſuper ſpecioſa deſerti
planctum: quoniam incenſa ſunt, eò
quòd non ſit vir pertranſiens: & non audierunt
vocem poſſidentis: à volucre

cæli

cæli vsque ad pecora transmigrauerunt & recesserunt.

11. Et dabo Ierusalem in aceruos arenæ, & cubilia draconum: & ciuitates Iuda dabo in desolationem, eò quòd non sit habitator.

12. Quis est vir sapiens, qui intelligat hoc, & ad quem verbum oris Domini fiat vt annunciet istud, quare perierit terra, & exusta sit quasi desertum, eò quod non sit qui pertranseat?

13. Et dixit Dominus: quia dereliquerunt legem meam, quam dedi eis, & non audierunt vocem meam, & non ambulauerunt in ea:

14. Et abierunt post prauitatem cordis sui, & post Baalim: quod didicerunt à patribus suis.

Vers. 1. QVIS DABIT CAPITI MEO AQVAM?] hebr. *quis det caput meum aquas, & oculum meum venam* aut fontem *lachrymæ?* q. d. O vtinam totum meum cerebrum & caput verteretur in aquas, (quo significatur copia;) & oculi mei in venas lacrymarum, (quo significatur perennitas lachrymarum,) vt pro dignitate calamitatem Hierosolymæ instantem deflere possem! Ita S. HIERON. *Si totus*, ait, *vertar in fletum, & nequaquam guttæ sint lachrymarum, sed abundantia fluminis, nō satis dignè flevero.* Ita & Raban. & HUgo, qui volunt hæc esse verba Dei, Deus enim loquitur v. 3. Meliùs Theodor. & alij passim, censent esse verba Ieremię. Vide hîc, quanta in Ieremia fuerit commiseratio & zelus. Verè dixit Nazianz. orat. 3. *Proborum virorum lachrymæ sunt peccati diluuium, & mundi piamentum.*

Tradunt medici fontem lachrymarum esse cor. Tres enim docent exhalationum in homine esse fontes, stomachum, hepar, cor: stomachum vapores emittere sursum, qui per nares excernantur: hepatis fumos per aures: cordis, per oculos & lachrymas effundi. Fons ergo lachrymarum est cor compunctum & dolens.

Tropolog. hæc longè potiori ratione refert S Bernardus ad gehennæ tormenta, serm. 16. in Cant. *Quis*, inquit, *dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lachrymarum, vt præueniam fletibus fletum, & stridorem dentium, & manuum pedumque dura vincula, & pondus catenarum prementium, stringentium, vrentium, nec consumentium? Heu me mater mea, vt quid me genuisti filium doloris, filium amaritudinis, indignationis & plorationis æternæ?*

Lachrymarum vis & efficacia apud Deum. Harum lachrymarum vim & efficaciam describens S. Laurēt. Iustinian. lib. de Ligno vitæ cap. 9. exclamat: *O lachryma humilis, tua est potentia, tuum est regnum. Tribunal iudicis non vereris, amicorum tuorum accusatoribus silentium imponis, non est qui te ad Deum accedere vetet. Si sola intres, vacua non redibis. Quid plura? vincis inuincibilem, ligas omnipotentem, inclinas filium Virginis, aperis cælum, fugas diabolum.*

Hinc S. Gregor. lib. 3 Dial. c. 34. & lib. 6. Regist. epist. 21. *Axa*, inquit, *suspirans à patre* (Caleb, Iosue 15. 18.) *terram irriguam petit: quia à Creatore nostro, cum magno desiderio quærenda est lachrymarum gratia. Hinc irriguum superius accipit anima, cum sese in lachrymis cælestis regni desiderio affligit: irriguum verò inferius accipit, cum inferni supplicia flendo pertimescit:* S Augu. *Oratio*, ait *vngit Deum, lachryma pungit; illa lenit, hæc cogit.*

HOC donum habuit S. Magdaléna flens pro peccatis suis, & lachrymis rigans & lauans pedes Christi, vnde ab eo audiuit: *Remittuntur tibi peccata tua.*

Verè dixit S. Chrysost. hom. 6. in Matth. *Sicut post vehementes imbres, mundus aer ac purus efficitur: ita etiam lachrymarum pluuias serenitas mentis sequitur atque tranquillitas.*

Meritò ergo de se testatur Psaltes psal. 41. 4. dicens: *Fuerunt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie: Vbi est Deus tuus? hæc recordatus sum, & effudi in me animam meam.*

Et Eccles. cap. 35. 18. *Nonne lachrymæ viduæ ad maxillam descendunt, & exclamatio eius super deducentem eas? à maxilla enim ascendunt vsque ad cælum, & Dominus exauditor delectabitur in illis.*

Rursum Psaltes psalm. 55. 9. *Posuisti lachrymas meas in conspectu tuo.* Et Ieremias Thren. 3. 48. *Diuisiones aquarum deduxit oculus meus in contritione filiæ populi mei.*

Oremus ergo cum S. August. ex imo corde: *Da mihi Domine irriguum superius & inferius. Præsta mihi hanc gratiam propter te, vt quoties de te cogito, de te loquor, de te scribo, de te lego, de te confero, toties obortis lachrymis in conspectu tuo copiosè & dulciter fleam, ita, vt efficiantur mihi lachrymæ meæ panis die ac nocte. Rogo te bone Iesu per omnes miserationes tuas, quibus nobis perditis mirabiliter subuenire dignatus es, da mihi gratiam lachrymarum, quam multùm desiderat anima mea,* vt plangam peccata mea & proximorum meorum.

INTERFECTOS] interficiendos à Chaldæis.

QVIS DABIT ME, supple reperire, IN SOLITVDINE DIVERSORVM?] qu. d. Vtinam liceret mihi diuersari in deserto, vt solus cum Deo & angelis versarer, ne viderem tanta hominum scelera. ita S. HIERON. & D. Thomas: vnde Septuag. vertunt, *quis det mihi in solitudinem mansionem extremam*, id est, remotissimum aliquem locum, verbi gratia eremitorium, vbi instar S. ANTONIJ aut S. Pauli eremitæ, delitescam? Vers. 2.

Verè S. HIERON. in solitudinem suam inuitans Heliodorum: *O desertum*, ait, *Christi floribus vernans! O solitudo, in qua illi nascuntur lapides, de quibus in Apocalypsi ciuitas magni regis extruitur! O eremus familiariùs Deo gaudens! Quid agis frater in sæculo, qui maior es mundo? quamdiu te tectorum vmbræ premunt? quamdiu fumosarum vrbium carcer includit?* Et ad Rusticum: *Mihi oppidum carcer, solitudo paradisus est.* Et S. Antonius viso & audito S. Paulo primo eremita (vti in eius vita scribit S. HIERON.) ad suos dixit: *Væ mihi peccatori, quia falsò monachi nomen gero. Vidi Eliam, vidi Ioannem in deserto, & verè vidi Paulum in paradiso.*

Exempla SS. Episcoporum & prædicatorum, qui abdicato officio & gradu, ad solitariam & monasticam vitam confugerunt, vide apud B. Petrum Damiani epistol. 9. ad Nicolaum II. Pontif.

Allegor. optat Ieremias latere & quiescere in

in deserto Gentium, id est, in Ecclesia Christi, ait S. Iren. lib. 4. 42.

QVIA OMNES ADVLTERI SVNT, COETVS PRÆVARICATORVM) *Adulteri*, tũ propriè, tum mysticè, id est idololatræ. Appositè hunc locum torquet Theodorus Studita in Mœchianos hæreticos, qui mœchiam, id est adulterinum (vtpote priore vxore Maria viuente & repudiata) matrimonium Constantini Imp. cum Theodote probabant, quasi Imperator legibus diuinis esset exemptus, nec iis obligaretur. Ita enim scribit de conciliabulo Constantinopolitano, in quo anno Domini 809. hæc hæresis probata est, ad Leonem III. Roman. Pontific. *Factus est iuxta Ieremiam Prophetam, cœtus reuera præuaricatorum, & concilium adulterantium: quod enim ibi propter idolorum fornicationem dictum est, hic per adulterinæ copulæ confirmationem patefactum est. Vtrique eundem Dominum spreuerunt, illi per leges, hi per Euãgelij transgressionem.* Et inferiùs: *Causam vero suam improba defensione praetexunt. Adulterini si quidem coniugij coniunctionem dispensationem esse decernunt. In regibus nihil posse diuinas leges definiunt: eos qui pro veritate ac iustitia vsque ad sanguinem restiterunt, vt Praecursorem & Chrysostomum, imitari vetant.* Et mox: *Quid igitur ad haec, ô beate, dicendum est, nisi Apostolicum illud: Nunc Antichristi multi facti sũt, si diuinis legibus & canonibus omnes homines subditi non sumus? Salua nos, Archipastor Ecclesiae quae sub cœlo est: perimus.*

EXTENDERVNT LINGVAM SVAM QVASI ARCVM MENDACII] Vt scilicet ex lingua quasi arcu iaculentur sagittas, id est dolos, calumnias, & omne mendacium, quibus fratres & proximos suos transfigant. ita Theodor. Verum S. Hiero. per *mendacium*. blasphemias accipit in Deum iactas, vti Deum non habere prudentiam, non curare suam gentem, puta Iudæos. hoc enim tum athei iactabant. Prior sensus planior est, eumque exigit v. 4. Idem deplorat Psaltes psal. 63. 4. *Intenderunt*, inquit, *arcum rem amaram, vt sagittent in occultis immaculatum.* & psal. 10. 3. *Parauerunt sagittas suas in pharetra, vt sagittent in obscuro rectos corde.*

VERS. 3. CONFORTATI SVNT) Hebr. *praeualuerunt*, q. d. vt Vatabl. Obtinent dignitates in terra, nõ per veritatem, sed per malas artes, puta per fraudes & sycophantias, aut, vt Maldon. q. d. De malo ad malum progressi sũt, dolum dolo, fraudes fraudibus nexuerunt.

VERS. 4. VNVSQVISQVE SE A PROXIMO SVO CVSTODIAT] nulla inter eos fides est,

Non hospes ab hospite tutus,

Non socer a genero: fratrum quoque gratia rara est.

sed quisq; alium deprimere, calumniari, decipere & euertere nititur. Prudenter sanè Agesilaus, Gentilis licet, teste Plutarc. quoties audiebat aliquos de aliorum laude aut vituperio testimonium dicere, dicebat non minus esse inquirendum in mores eorum qui loquebantur, quam eorum de quibus loquebantur.

Detractores & susurrones in communitate sunt viperæ & proditores.

Notent hæc illi, qui in aliqua republ. congregatione, sodalitate aut Religione sociis suis detrahunt, eos calumniantur, deprimunt, & in aliorum odium aut contemptum adducunt, hi sanè viperæ sunt, qui viscera fratrum, imò matris, puta congregationis suæ rodunt & lancinant, in quos Dei maledictio, quam Ieremias hîc Iudæis cõminatur, & præsens & æterna deſæuiet. Meritò sanè S. Bernard. serm. 3. de dedicat. Eccles. tales vocat proditores, qui templum Domini faciunt speluncam dæmoniorũ.

Porro singula verba hîc habent põdus & pathos ingens. Primo. v. 2. ait, *extenderunt linguam suam quasi arcum mendacij, & nõ veritatis.* q. d. Lingua à Deo data est vt sit arcus veritatis & benedictionis: at detractores faciunt eam arcum mendacii & maledictionis. Secundo, *confortati sunt in terra*, quia linguipotentes sua dicacitate & facetiis omnes post se trahunt, vt ab eorum ore pendeant. Tertio, *de malo ad malum egressi sunt*, ab vna detractione ad aliam, ab vna calũnia ad aliam progrediuntur. Quarto, *me non cognouerunt, dicit Dominus*, non reuerentur me legislatorem, nec timent me maledicentiæ vindicem. Quinto, *omnis frater supplantans supplantabit.* fratris est fratrem extollere & erigere, at hi deprimunt & supplantant. Sexto, *omnis amicus fraudulenter incedet*, simulant se amicos coram: sed à tergo ostendunt se hostes: in facie laudant, à tergo vituperant. Septimo, *vir fratrem suum deridebit.* non tantum mores carpunt, sed & per contemptum derident & subsannant. Octauò, *vt iniquè agerent laborauerunt*, inquirunt omnia, examinant omnes vt audiant quod carpant, satagunt vt fratrem in vilipendium & odium apud omnes inducant. Nono, *habitatio tua in medio doli.* pleni sunt dolis, iisque vndique circumcincti, vt habitãs cum eis illos euadere nequeat. Decimo, *sagitta vulnerans lingua eorum*, ex improuiso lædunt & penetrant vt sagittæ.

HABITATIO TVA IN MEDIO DOLI) Sunt verba Dei ad Ieremiam, q. d. Tu habitas inter homines dolosos, qui linguam in melle, cor in felle situm habent. ita S. Hieron. D. Thom. Vatabl. Raban. Porro simulata amicitia duplex est inimicitia, sicut simulata æquitas est duplicata iniquitas Nam prauitati iniquitati additur simulatio & hypocrisis, vt ait S. Aug. in sent. n. 219. VERS. 6.

Aliter Chald. Hugo, Lyran. vt sint verba Ieremiæ ad populum, q. d. Iaces, ô popule, in dolo, ita peccatis & dolis circumsessus, vt resurgere non possis.

IN DOLO, præ dolo, propter dolos & flagitia, noluerunt scire & agnoscere ME.

ECCE EGO CONFLABO ET PROBABO EOS) Septuag. *examinabo eos igne*, id est, bello ardentissimo Chaldæorum. quid enim aliud faceremque populo meo, nisi eum in filium castigando & corrigendo? ita S. Hieron. Hugo, S. Thom. quare eum velut aurum in fornace tribulationis purgare, & à rubigine peccatorum expolire volo, nõ omnino consumere. Sic ait Eccles. c. 27. *Vasa figuli probat fornax, & homines iustos tentatio tribulationis.*

SAGITTA VVLNERANS) Chald. *acuta.* Lingua enim maledica & detractrix est quasi gladius triceps siue trisulcus, qui tria dat vulnera ictu vno, quia vulnerat & occidit Primo, audientem; Secundo, eum cui detrahit: Tertio, seipsum, inquit S. Bernard. VERS. 8. *Lingua detractrix est gladius trisulcus.*

De his ait Psaltes psal. 5. 11. *Sepulchrum patens est*

est guttur eorum, linguis suis dolosè agebant, venenum aspidum sub labiis eorum. Et psal 56.7. *Filij hominum, dentes eorum arma & sagittæ, & lingua eorum gladius acutus.* Et psal.63.4. *Exacuerunt vt gladium linguas suas.* Et Eccles.10.v.11. *Si mordeat serpens in occulto, nihil eo minus habet qui occultè detrahit.* Et Eccli. 28.v.15. *Susurro & bilinguis maledictus: multos enim turbabit pacem habentes. Lingua tertia multos commouit, & dispersit illos de gente in gentem.* Et Apostolus Galat.5.15. *Si inuicem mordetis & comeditis, videte ne ab inuicem consumamini.* Rom.1.38. *Detractores Deo odibiles.* Et Iacob.c.3. 5. *Ecce quantus ignis quàm magnam siluam incendit: & lingua ignis est, vniuersitas iniquitatis.* Et v.8 *Linguam nemo domare potest, inquietum malum, plena veneno mortifero.* Prouerb 24 9. *Abominatio hominum detractor.* S. Bernard. in serm. *Detractor, ait, & libens auditor, vterque diabolum portat in lingua. Si pauper es vilem & abiectum reputat: si diues, ambitiosum, auarum & cupidum: si affabilis, dissolutum: si prædicator vel doctor, honoris & humani fauoris quæsitorem: si tacens, inutilem: si ieiunus, hypocritam: si comedens, voratorem.* Cassiodor. in Psal. *Dentes, ait, dicti sunt a demendo, ideo pulchrè linguæ detrahentium dentes vocantur, quia sicut illi ciborum partes demunt, ita & isti opiniones hominum corrodunt.* Verè Plaut. in Captiu.

Quasi mures semper comedimus alienum cibum,
Vbi res prolatæ sunt nos his dentibus.

Et Horat. lib.1. Serm. sat 4.

Absentem qui rodit amicum,
Qui non defendit alio culpante, solutos
Qui captat risus hominum, famamque dicacis,
Fingere qui non visa potest, commissa tacere
Qui nequit: hic niger est, hunc tu Romane caueto.

Et Cicero in Offic. *Detrahere alteri, & hominis incōmodo suum commodum augere, magis est contra naturam quam mors, quàm dolor, quam cætera quæ possunt aut corpori accidere, aut rebus externis. Nam principio tollunt conuictum hominum & societatem.*

Verè Plautus: *Contumeliam si dices, audies.* & Terent in Andria: *Si mihi pergit quæ vult dicere, quæ non vult audiet.* Et Euripides: *Infrænis oris vestigal, calamitas.* Porro S. Bernardus serm.24. in Cant. graphicè vafritiem detractorum describit: *Videbis, ait, a detractore alta præmitti suspiria, sicque cū quadam grauitate & tarditate, vultu mæsto, demissis superciliis & voce plangenti egredi maledictionem: & quidem tanto persuasibiliorem, quanto creditur ab his qui audiunt, corde non inuido, sed magis condolenti affectu, quam malitiosè proferri. Doleo, inquit, vehementer, pro eo quòd diligo eum satis, & nunquam potui de hac re corrigere eum, & aliàs mihi quidem bene compertum fuerat de eo istud, sed per me nunquam innotuisset: at quoniam per alterum patefacta res est, negare non possum, re vera ita est.* Sanè viri prudentes censent, maiorem partem hominum damnari ob peccatum detractionis & maledictionis, adeoq; in Regionibus & Congregationibus alioqui probis & securis, nō esse maius periculū salutis quā à lingua & à detractione: quinimo in iis non raro peccari nō tantùm venialiter, sed & mortaliter in hac materia, eoque periculosiùs, quod detrahentes id ipsum non aduertant, vel prætextu zeli excusent. Verè S. Hieron. ad Celantiam: *Pauci, ait,* *sunt qui huic vitio renuncient, tantáque huius mali libido mentes hominum inuasit, vt etiam qui procul ab aliis vitiis recesserunt, in istud tamen quasi in extremum laqueum incidant.*

Svper montes, id est, propter montium Iudææ vastationem lamentabor, quia omnia incendio adusta sunt, eo qvod non, id est, ita vt vix sit, pertransiens. Vers. 10.

Et svper speciosa deserti] Hebr. *propter habitationes deserti*, id est, propter bestiarum latibula, quæ fugatis bestiis vacua sunt, vti mox explicat. Septuag. *super semitas deserti*, id est, quia desertum ita vastatum est, vt nec homo nec bestia per eius semitas transeat.

Et non avdiervnt homines in deserto vocem possidentis) id est, vt heb. מקנה *micne*, id est pecoris possessi, & campos possidentis ac depascentis, id est, non audierunt balatum ouium, mugitum boum: quia pecora omnia & aues, vel sunt abducta à Chaldæis, vel à Iudæa incensa & desolata fugerunt, ob defectum pabuli, & ob vastitatem ac horrorem loci. ita Chald. Vatabl. & Pagnin.

Aliter S. Thom. *non audierunt*, inquit, *vocem possidētis*, id est, domini possessoris, qui suas terras quasi desertas relinquebat. Aliter quoque Lyra. Dei qui eos possidebat, vocem non audierunt.

Dabo Iervsalem in acervos arenæ) id est ruderum. Vers. 11.

Eo qvod, id est, ita vt non sit habitator.

Qvis est?) q. d. Quis sapiens aut propheta nobis causam tantæ cladis Iudæorum edisserat? vnde respondens Dominus causam assignat: *Quia dereliquerunt legem meam.* Vers. 12.

Eo qvod, ita vt non sit qvi pertranseat. Vers. 13.

Post Baalim) Septuag. *post idola*, id est, post deos vicinarum gentium. Vers. 14.

15. Idcirco hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel: Ecce ego cibabo populum istum absinthio, & potum dabo eis aquam fellis.

16. Et dispergam eos in Gentibus, quas non nouerunt ipsi & patres eorum: & mittam post eos gladium, donec consumantur.

17. Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel: Contemplamini, & vocate lamentatrices & veniant: & ad eas, quæ sapientes sunt, mittite, & properent.

18. Festinent, & assumant super nos lamentum: deducant oculi nostri lacrymas, & palpebræ nostræ defluant aquis.

19. Quia vox lamentationis audita est de Sion: Quomodo vastati sumus & confusi vehementer? quia dereliquimus terram, quoniam deiecta sunt tabernacula nostra.

20. Audite ergo mulieres verbum Domini: & assumant aures vestræ sermonem oris eius; & docete filias vestras lamen-

lamentum: & vnaquæque proximam suam planctum.

21. Quia ascendit mors per fenestras nostras, ingressa est domos nostras, disperdere paruulos deforis, iuuenes de plateis.

Vers. 15. Cibabo popvlvm istvm absinthio] Chald. *inducam tribulationē amaram quasi absinthium, & potum dabo eis calicem maledictionis pessimæ.* ita S. Hieron. & Theodoret. idque ad eorum purgationem & medicinam, ait Hugo: absinthium enim vim habet purgandi.

Vers. 16. Mittam post eos gladivm) Quia Chaldæi capta Ierusalem, fugientes ex ea Iudæos in Ægyptum insecuti, eos vel occiderunt, vel ceperunt. ita Theodor.

Vers. 17. Donec consvmantvr) donec occidantur plurimi, ii scilicet, qui à Deo neci ob peccata sunt destinati: nam alioqui totū populum non fore consumēdum, sed reliquias fore saluas promisit c. 5. 10.

Lamentatrices siue præficæ, quæ!

Contemplamini, hebr. התבוננו *hitbonenu*, id est prouidete, et vocate lamentatrices) quæ solent in funeribus & luctu, voce flebili, & lacertos manibus verberantes, ad lachrymas populum prouocare. hic enim mos vsque hodie permanet in Iudæa, vt tum viri threnodi, tum potius mulieres, in planctum & omne pathos faciles, atque ad hoc exercitæ & cōductæ, sparsis crinibus, nudatisque pectoribus, voce modulata omnes ad fletum concitent. ita S. Hieron. Has Gentiles vocabant præficas, quæ luctui præficerētur. Ad luctum quoque adhibebantur tibicines. vnde Ouidius:

Cantabat mæstis tibia funeribus.

vide dicta Matth. 9. 23. quasi dicat Deus: Non poteritis, ô Iudæi, ipsi satis deflere cladem Hierosolymæ, nisi etiam præficas lamētandi peritas aduocetis.

Sapientes] peritæ lamentandi. Sic Exodi 31. 3. & alibi sapientia sumitur pro quauis peritia & arte.

Vers. 18. Assvmant svper nos lamentvm, lamentando & dicendo, Dedvcant ocvli nostri lacrymas] Hæc enim est vox præficarum excitantium omnes ad ploratum. est mimesis.

Vers. 20. Et docete filias vestras) non musicam, non cantica amatoria, de quibus ait S. Cyprianus lib. de Singular. Cleric. Satius est audire sibilantem basiliscum, quam puellam cantantem: sed *lamentum.*

Vers. 21. Ascendit mors per fenestras] scilicet arcium, turrium, domorumque mœnibus adhærentium. quasi dicat: Non per portas, sed per muros in vrbem Ierusalem ingressa est mors, id est, Chaldæi mortem inferentes Iudæis, vt in plateis occiderent paruulos & iuuenes. Est metonymia. ita Vatab. à Castro & Sanchez. Significatur inexpectata & improuisa Chaldæorum in Ierusalem irruptio: vtpote qui non per portas, in quibus sunt vigiles, sed per murorum fenestras clanculum instar furis irrumpant.

A Secundo, vt S. Hieronymus D. Thomas, Lyran. quasi dicat: Tanta erit fortitudo, velocitas & impetus Chaldæorum, vt non expectent reserare fores domorū, sed per fenestras & tecta conscendant, vt in domos penetrent, ibique paruulos & iuuenes necent, ita vt nullus supersit qui versetur in vicis & plateis vti antea solebant. Hæc est quod ait Ioël cap. 2. v. 9. *Domos conscendent, per fenestras intrabunt quasi fur.*

Tropolog. per *fenestras*, id est, per sensus & oculos, ad animę interitum, mors peccatorum intrat. ita S. Hieronymus, & fusè S. Gregorius lib. 21. Moral. cap. 2. & Ambrosius lib. de Fuga sæculi cap. 1. Vnde S. Bernardus serm. 24. in Cantic. *Mors*, inquit, *intrat per fenestras nostras, cum prurientes auribus & oculis, lethale poculum detractionis inuicem nobis ministrare contendimus.* Sicut ergo vrbi & turri munitissimæ nihil prosunt quanticunq; muri, si foramina aut fenestras habeat apertas, per quas hosti ingressus pateat: ita nihil prodest animæ omne munimen gratiæ, si sensuum fenestras habeat apertas, per quas carnalia spectra & desideria in animam intrent.

Mors intrat in animam per fenestras, id est, per sensus.

Custodia ergo & clausura sensuum debet esse exactissima: quia per eos vel vita, vel mors intrat in animā, ait Theodor. & Origen. serm. 3. in Cantica. Idem docent S. Ambrosius, Epiphan. Hieron. Chrysost. Greg. & Apontius, quorum verba digna lectu recitat Delrio adagio 834. Huius custodiæ defectu periit Eua, nosque omnes perdidit. Nam, vt dicitur Gen. 3. C *Vidit mulier quod bonum esset lignum ad vescendum, & pulchrum oculis, aspectuque delectabile, & tulit de fructu illius, & comedit.* Sic Holophernes captus est in oculis suis. Nam, vt dicitur Iudith 16. *Sandalia eius rapuerunt oculos eius, & pulchritudo eius captiuam fecit animam illius.* Hinc sapienter Iob cap. 31. *Pepigi, ait, fœdus cum oculis meis, vt ne cogitarem quidem de virgine.* Quocirca aptè Græci ἔρως, id est amor, deducunt ab ὁρᾶν, id est videre: quia ex aspectu nascitur amor. Plato autem in Cratylo deducit ab ἐσρεῖν, id est influere: quia amor extrinsecus per oculos influit in animā. Sapienter dixit Seneca epist. 86 *Facilius est initia affectuum prohibere, quam impetum regere.* Et *Aristoteles*, inquit Valer. Max. lib. 7. c. 7. *vtilissimum dedit præceptum, vt voluptates abeuntes consi-* D *deremus: quas quidem sic ostendendo, minuit: fessis enim pœnitentiæque plenas animis nostris subiecit, quo minus cupide repetantur.* Vulgo dicitur: *Quod oculus non videt, cor non amat.* Hinc Iob, *Pepigi, ait, fœdus cum oculis meis.*

Rursum Seneca lib. de Remed. fortuitorum: *Quam multis, ait, cupiditatibus via inclusa est, quam multis rebus, quas ne videres vel eruendi erant oculi? Non intelligis partem innocentiæ esse cæcitatem? huic oculi adulterium monstrant, huic incestum, huic domum quam concupiscat, huic vrbem & mala omnia: certe irritamenta sunt vitiorum, ducesque scelerum.* Dauid vir sanctissimus videns Betsabee, incidit in adulterium & homicidium. Genes. 6. videntes filii Dei filias hominum, quia essent pulchræ, concupierunt eas, indeque nati sunt improbi gigantes, qui fuerunt causa diluuii. Rectè

Rectè ergo orat Psaltes Psalm. 118. *Auerte oculos meosne videant vanitatem.* Hæc est causa cur Deus munierit oculos tot tunicis, palpebris & superciliis, vt docet S. Ambr. l. 6. Hexam c. 9. vt merito dicat Psaltes psal. 16. *Custodi me vt pupillam oculi* S. Petrus epist. 2. ca. 2 carpit homines qui quot vident feminas, tot concupiscunt: *Habentes*, ait, *oculos plenos adulterij & incessabilis delicti.* Et Eccli. c. 31. *Nequius oculo quid creatum est?* loquitur de oculo inuidi: sed aliorum eadem est ratio. Quocirca S. Hieron. Didymum cæcum præceptorem suum, vocat suum videntem, quod oculis corporis clausis clariores haberet oculos mentis. Refert Ruffinus lib. 11 histor. S. Antonium Didymo dixisse: *Desunt*, ait, *tibi oculi illi quos mures & muscæ habent: sed lætare, quia habes oculos quos angeli habent, quibus Deus videtur, per quos tibi magnum scientiæ lumen accenditur.* vide dicta Thren 3. 51. Rursum Theodoret. per fenestras, inquit, id est per cognationem & commentationem erroris, ingressus est ipse error in animam.

23. Hæc dicit Dominus: Non glorietur sapiens in sapientia sua, & non glorietur fortis in fortitudine sua, & nõ glorietur diues in diuitiis suis:

24. sed in hoc glorietur, qui gloriatur, scire & nosse me, quia ego sũ Dominus, qui facio misericordiam, & iudicium, & iustitiam in terra: hæc enim placent mihi, ait Dominus.

25. Ecce dies veniunt, dicit Dominus: & visitabo super omnem, quæ circumcisum habet præputium,

26. super Ægyptum, & super Iudã, & super Edom, & super filios Ammon, & super Moab, & super omnes qui attonsi sunt in comam, habitãtes in deserto: quia omnes gentes habent præputium, omnis autem domus Israel incircumcisi sunt corde.

VERS. 23. NON GLORIETVR) q. d. Iudæi gloriantur in consiliis sapientium, in robore militum, in opibus vrbis, quasi iis tuti sint futuri contra Chaldæos: sed errant. Vera enim gloriatio est, scire & nosse Deum, id est, Dei prouidentiam, quod ipse solus est qui facit misericordiam, & quos vult misericorditer liberat: nõ autem sapiens, fortis, diues: ipse etiam iustam pœnam infert cui vult, à qua nemo sapiens, fortis, diues liberare potest. Quare neque sapientem sapiẽtia, neq; fortem fortitudo, neque diuitem diuitiæ in illa clade, quæ Hierosolymæ imminet, à morte liberabunt: sed liberabit cognitio, id est fides, spes, inuocatio & cultus Domini. ita S. Hieron. hunc locum citat Paulus 1. Corint. 1. 31. vt ibi dixi.

Mor. nõ esse gloriãdum in sapientia, ob quatuor causas. Moral. D. Thomas. homo, inquit, non debet gloriari in sapientia. Primo, quia transitoria, Isaiæ 29. 14. *Peribit sapientia à sapientibus eius, & intellectus prudentium eius abscondetur.* Secundo,

A quia imperfecta, Eccles. 8. 17. *Intellexi quod omnium operum Dei nullam possit homo inuenire rationem eorum, quæ fiunt sub sole.* Tertio, quia nociua, 1. Corinth. 8. 1. *Scientia inflat, charitas vero ædificat.* Quarto, quia laboriosa, Eccles. 1. v. vlt. *In multa sapientia multa indignatio: & qui addit scientiam, addit & laborem.*

Præclare noster Lipsius de seipso præfatione in Notis ad libr. de Cruce: *Quo longius in hac vita via progredior, magis magisque aspicio circumfusam animo caliginem, corpori imbecillitatem. Heraclitus olim dicere solitus, se cũ iuuenis esset, nihil scire: cum senex, nihil ignorare: mihi planissime contra euenit, & qui olim aliquid scire visus, nunc parum aut nihil. Et, ô miseri, quid nos, doctrina, fama sumus? Ipsi pulus, illa opinio, ista vētus.* Ita plane se res habet: hoc ipse in me experior: hoc sentiunt, hoc
B sapiunt vere docti.

Item, non debet gloriari in fortitudine. Primo, quia fragilis, Iob 6. 12. *Nec fortitudo lapidum fortitudo mea, nec caro mea ænea est.* Secundo, quia frequenter inutilis, Eccles. 9. 11. *Vidi sub sole nec velocium esse cursum, nec fortium bellum, nec sapientium panem, nec doctorum diuitias, nec artificum gratiam: sed tempus casumque in omnibus.* Tertio, quia Domino non acceptabilis, psal. 146. 10. *Non in fortitudine equi voluntatem habebit: neque in tibiis viri beneplacitum erit ei.* Quarto quia peccati occasio, Sapient. 2. 11. *Sit autem fortitudo nostra lex iustitiæ: quod enim infirmum est, inutile inuenitur.* *nec in viribus:*

Item non debet homo gloriari in diuitiis. *nec in opibus:* Primo, quia trãsitoriæ, Iacobi 5. v. 2. *Diuitiæ ve-*
C *stræ putrefactæ sunt, & vestimenta vestra à tineis comesta sunt.* Secundo, quia insufficientes, Prouerb. 17. 16. *Quid prodest stulto habere diuitias, cum sapientiam emere non possit?* Tertio, quia verbum Dei impedientes, Matth. 13. 22. *Fallacia diuitiarum suffocat verbum, & sine fructu efficitur.* Quarto, quia nociuæ, Eccles. 5. 12. *Diuitiæ conseruatæ in malum domini sui.* hucusque D. Thomas.

Audi & Isidorum orat. de humilitate: *Qui rebus externis gloriantur, in iis à bestiis superantur. Magna corporis mole præditus es? quæ est hæc, si cum elephanti mole comparetur? Fortis es & intrepidus? at leo longe te superat, de quo scriptum est: Leo fortissimus animalium ad nullius pauebit occursum. Cantu ac vocis modulatione insignis es? at cygnus, luscinia, & plurimæ aliæ vocales aues, maius miraculum in suo cantu excitant. Pulchra es? & pauo insigni pulchritudine præstas, & aues aliæ multæ, & scorta etiam pul-* *In externis omnibus bestiæ nos superant.*
D *chritudine gloriantur. Arte aliqua præstas? quid in hac re apibus est sapientius, quarum opera quis pictor, quis geometra possit imitari? Tenui ac subtili veste vteris? hic te superant aranei. Celeritate pedum vales? rursus primatum tenent lepus, caprea, &c. Acuto visu præditus es? non vt caprea, vt aquila. Acute audis? at acutius asinus. Acuto es odoratu? canis te superat.* Et verè Poëta:

Te sus auditu, lynx visu, simia gustu,
Vultur odoratu, præcellit aranea tactu.

Denique aurea est gnome S. August. in sententiis num. 129. *Quo primum vitio superatur homo, hoc vltimum vincit. Cum enim omnia peccata superauit, manet periculum, ne sibi mens nihil conscia in se potius quam in Domino glorietur.*

VERS. 25. VISITABO SVPER OMNEM QVI CIRCVMCISVM HABET PRÆPVTIVM] q.d. Non est quod gloriemini, ô Iudæi, in eo quod carne sitis circumcisi, quasi filij Abrahæ, ideoque à Deo protegendi sitis, nec vastandi: sic enim & multæ aliæ Gentes, maximè Iudæis vicinæ, vel cognatæ, quia oriundæ ex Abraham, puta Idumæi, Ammonitæ, Moabitæ, Saraceni circũcidi solent, qui tamen omnes à Chaldæis vastabuntur: quia incircumcisum cor & animum habent, æquè ac vos. Deus enim quærit circũcisionem animæ, non corporis: cultum internum, non externum. ita S. Hieron. Theodoret. Raban. Hugo & alij. Vnde subdit:

VERS. 26. SVPER ÆGYPTVM) Ægyptij circumcidebantur imitatione Iudæorum qui apud eos peregrini fuerant. Prædicit hîc Ieremias, Ægyptios æquè ac Iudæos à Chaldæis vastandos esse.

Ægyptij aliiq; Gentiles circumcisione vsi, cur? Nota. Ægyptij aliæque Gentes colebant & obseruabant circumcisionem, vti testatur S. Hieron. Philo lib. de Circumcisione, Herodotus in Clio, & alii; non quasi Sacramentum, continens professionem fidei & obedientiæ erga Deum, simulque professionem venturi Messiæ, & insuper expiationem peccati originalis: sed tanquam morem ritumque à maioribus seruatum, & ad posteros transmissum, atq; id temporis laudatum & honoratum. Eadem de causa Mahomet suis sectatoribus circumcisionem præcepit.

Verum rectè aduertit Sanchez, circumcisionem Ægyptiis & aliis Gentilibus non communem, sed priuatam aliquorum & paucorum fuisse. Nam Script. omnes Gentes vocat incircumcisas, atque ab eis Iudæos distinguit, quod hi sint circumcisi, illi incircumcisi, vnde clare mox subdit Ieremias: *Quia omnes Gentes habent præputium.* Rursum Ammonitas fuisse incircumcisos, patet ex eorum duce Achior, qui ob victoriam Iudith cap. 14. 6. conuersus est & circumcisus. Idem de Idumæis colligitur ex Epiphanio lib. de ponderib. vbi tradit Esau eorum parentem arte reduxisse sibi præputium, ac deleuisse notam circumcisionis: quod posteros eius secutos esse valdè est probabile. Vnde Iosephus libr. 13. Antiquit. 17. narrat Idumæos ab Hircano subactos, coactos fuisse circumcidi, & iudaismum suscipere. Sẽsus ergo est, q.d. Iudæos circumcisos puniam, æque ac Idumæos, aliasque Gentes incircumcisas: quia Iudæi solam carnem habent circumcisam, mente vero

A æquè ac Gentes sunt incircumcisæ. Rursum, Gentes nonnullæ *attonsæ sunt in comam*: itaque caput quasi circumcisum habent: cur ergo iis meliores aut potiores habeantur Iudæi, qui non caput, sed genitale tãtum habent circumcisum? ita Pagninus, Vatablus, Isidorus & Sanchez.

ET SVPER OMNES QVI ATTONSI SVNT IN COMAM, HABITANTES IN DESERTO] hi sunt Saraceni vel Arabes, ait S. Hieronym. quorum moris erat in comam rotundè attonderi: sicuti modo secundum aures nonnullos Germanos & Hungaros in rotundum attonderi vidthe demus. Quod idcirco Iudæis vetuit Deus Leuit. 19. v. 27. vt ibi dixi. q.d. ab hac clade Chaldæorum Arabes non eximet coma caput circumiens, neque resecta in modum coronæ cæsaries (in qua gloriantur) æquè ac Iudæos ab eadem non eximet circumcisio. *Arabes attondentur in rotundũ.*

B Aliter Theodoret. ipse enim hæc accipit de attonsione non capitis, sed genarum: harum enim pilos euellere solebant Arabes. Vnde Syrus & Arabicus vertunt, *abrasi mento.*

Aliter quoque Hebræi, Lyranus, R. Salom. Pagnin. Vatablus: ipsi enim Hebr. קצוצי *ketsitse* à rad. קץ *kets* deducentes, vertunt, *& super omnes qui angulati* vel *extremificati sunt angulo*, id est, super remotissimas Gentes, quæ habitant in angulo deserti. hæ enim Iudæis videbantur habitare in finibus terræ.

QVIA OMNES GENTES HABENT PRÆPVTIVM) quasi dicat: Licet Gentes aliæ sint corpore incircumcisæ: Israel tamen corde &

C mente est incircumcisus, id est rebellis, contumax & obduratus, ideoque præ aliis Gentibus à me punietur. ita S. Hieron. Theodor. Lyran.

Secundo, omnes Gentes meliores sunt Iudæis, quia non fingunt, sed quales sunt intus, tales sunt foris, incircumcisi scilicet animo & corpore: at Iudæi corpore sunt circumcisi, animo incircumcisi. quæ hypocrisis magis mihi displicet, quam si omnino non circumciderẽtur, inquit Maldon.

Hinc aliqui per attonsos in comam intelligunt Iudæos. Nam & Ioseph. lib. 1. contra Apion. narrat Iudæos in castris Xerxis militãtes coma fuisse attonsos. Verum per attonsos, Gẽtes intelligi, nõ Iudæos, patet tum ex eo quod additur, *Habitantes in deserto*: tum quia de Ismaelitis, puta Dedan, Thema & Buz, Ieremias ca.

D 25. 23. & cap. 49. 32. ait, *Qui attonsi sunt in comam.*

CAPVT

CAPVT DECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

O*Stendit idolorum vanitatem & pœnam. Primò ergo, hortatur ne signa cæli & idola colant, eo quod ipsa non sint aliud, quam dij manufacti. Secundo, v. 10. iis opponit Deum verum, quem docet colendum esse, eo quod ipse solus fecit & regit omnia quæ in cælo & in terra sunt. Tertio, v. 17. docet Iudæos qui idola coluerunt, vastandos esse: vnde orat Deum, ne in furore corripiat eos, quasi hostis: sed in misericordia, quasi pater.*

Vers. 1. AVdite verbū, quod locutus est Dominus super vos domus Israel.

2. Hæc dicit Dominus: Iuxta vias Gētium nolite discere: & à signis cęli nolite metuere, quæ timent Gentes:

3. quia leges populorū vanæ sunt: quia lignum de saltu præcidit opus manus artificis in ascia.

4. Argento & auro decorauit illud: clauis & malleis cōpegit, vt non dissoluatur.

5. In similitudinem palmæ fabricata sunt, & non loquentur: portata tollētur, quia incedere non valent, nolite ergo timere ea, quia nec male possunt facere, nec bene.

6. Non est similis tui Domine: magnus es tu, & magnum nomen tuum in fortitudine.

7. Quis non timebit te ô rex Gētium? tuum est enim decus: inter cunctos sapientes Gentium, & in vniuersis regnis eorum nullus est similis tui.

8. Pariter insipientes & fatui probabuntur: doctrina vanitatis eorum lignum est.

9. Argentum inuolutū de Tharsis affertur, & aurum de Ophaz: opus artificis, & manus ærarij: hyacinthus & purpura idumentum eorum. opus artificum vniuersa hæc.

VIdetur hic esse admonitio ad Iechoniam & Iudæos in Babylonem abductos, ne Chaldæorum idololatriam imitentur, qua de causa chaldaicè loquitur Ieremias v. 11. ita Chald R. Salom Lyran & Isidor. Prophetauit ergo hæc Ieremias initio regni Sedeciæ, vti dixi in Chronotaxi.

VERS. 2. IVXTA VIAS GENTIVM NOLITE DISCERE] Hebr. *vias*, id est mores & ritus, *Gentium ne discatis*: maximè in eo quod sequitur.

ET A SIGNIS CÆLI NOLITE METVERE] Nota. Gentiles colebant astra quasi deos, decepti pulchritudine eorum, & quia animata ea censuit Plato in Epinomide, & ex eo Origen. 1. Periarchon cap. 7. & dubitat S. August. Enchir. 58. vbi dubitat, an sol, luna & alia astra, nobiscum sint beanda. Colebant ergo ea & timebant

Gentiles colebant astra quasi animata. Dubitat S. Hug an sol & astra sint nobiscum beanda.

A ac reuerebantur, quasi quæ regerent orbem sublunarem, omniumque in eo rerum & actionum etiam liberarum essent causa. hinc etiam, vt ait Virgil.

Nigram hiemi pecudem, zephyris felicibus albam, ne scilicet nocerent, sed prodessent, offerebāt. ita S. Hieron. putabant enim omnia stellarum vi, non diuina prouidentia gubernari. vnde magis stellas, quam Deum metuebant & colebant: (nam *primus in orbe deos fecit timor*) præsertim cum à nonnullis Physicis audirent, hominem esse quasi opus & fabricam siderum: eum enim dum nascitur, à Sole sortiri spiritū, à Luna corpus, à Marte sanguinem, à Mercurio ingenium, à Ioue desiderium, à Venere cupiditatem, à Saturno humorem. Insuper ab astrologis nonnullis audirent, astra habere oculos & aures, iisque videre & audire. Ita enim inter a-
B lios scribit Iulius Firmicus lib. 2. Mathes. *Nunc quæ stellæ alias videant, & quæ audiant, breuiter explicabo. Aries Leonem non videt, sed audit: Leo autem Arietem videt, sed non audit. Aries Cancrum videt, pariter & audit: Cancer autem Arietem non videt, sed audit. Taurum & videt Leo, pariter & audit. Similiter Leo, Aries, Gemini Virginem vident leuiter, & audiunt: Virgo Geminos leuiter videt, sed plenissimè audit. Cancer Libram & videt, pariter & audit. Leo Scorpium nec videt nec audit: Scorpius vero Leonem videt, pariter & audit. Virgo Sagittarium ex obliquo respicit, sed eum non libenter audit: Sagittarius Virginem & videt, & audit. Libra Aquariū videt, sed ipsa ab Aquario non videtur: audiunt tamen se inuicem. Pisces & Cancer non quidem se vident, sed audiunt*, &c. Additque hæc se ex Abrahæ libris excerpsisse. Quod si viri etiam sapientes hæc deliria crediderunt, quid non credidit vulgus?
C Alij astra non quidem causas, sed signa certa & fatalia esse dicebant, quasi cælum sit liber, in quo Deus acta & euentus nostros, & omnia quæ toto mūdani æui decursu futura sunt, depinxit. ita Origen. apud Euseb. 6. Præp. 9. qui sic inducit Iacob patriarcham filiis loquentem: *Legi in tabulis cæli, quæcunque contingent vobis & filiis vestris.* Idem docet Plotinus Origenis condiscipulus lib. 6. de Fato. Hoc etiam probabile censet Iulius Sirenius lib 9. de Fato c 35. *Ægyptij* quoque *fatum indicantes, pingebant sidus, eo quod fatum è siderum cursu ac dispensatione constituatur*, inquit Horus Apollo Hierogl. cap. 13.

Astra esse signa futurarum actionum liberarum cēsuit Orig & alij.

Hoc denique sequuntur astrologi iudiciarii. Sed Astrologiam hanc damnat hîc Ieremias & Ecclesia. Vide eam acriter insectantem S. August. lib. 2. de Doctrin. Christ. c. 21. 22. 23. &

Astrologiā iudiciariā damnat Ieremias.

Picum Mirandul. lib. 12. contra eam, & Pererium lib. 2. in Genes. & nostrum Alexandrum ab Angelis, qui nuper quinque libris astrologos coniectores valdè confutauit. Facta quidem sunt astra in signa, sed explicatur statim quomodo, *Vt sint*, ait, *in dies & annos*. Gen. 1. 14. Item in signa pluuiæ, æstus, frigoris: sed coniecturalia tantum, & quæ sæpè fallant. Lepidum est exemplum astrologi, qui à principe ituro ad venationem, de aura rogatus, serenam fore asseruit: egredienti vero occurrēs rusticus pluuiam imminere affirmauit. qua oborta princeps rusticum suum fecit astrologum, astrologum vero rusticum fieri iussit. Audi hac de re epigramma,

Dixerat astrologus cælum sine nube futurum,
Principe siluarum lustra petente suo:
Dixerat e contra à rusticorum nubibus imbrem
Verteret consuetus bobus arator humum.
Vix ingressus erat princeps nemus ilice densum,
Cum subito pluuia præcipitantur aquæ.
Laudat aratorem princeps, illumque docere
Astra: sed astrologum sumere rastra iubet.

Sanè & hoc sæculo expediret nonnullos astrologos fieri castrologos. Alphonsus rex Aragon. liberalis in omnes doctos, solos astrologos præteriit. Rogatum est cur: vnus qui magis scire videbatur: *Sidera*, inquit, *stultos regunt impelluntque: sapientes astris imperant. Stultos ergo principes honorare astrologos consequens est: non sapientes, inter quos nomen suum Alphonsus obtinet.* ita Æneas Silu. lib. 4. de eius gestis.

Accius poëta apud Gellium: *Nihil*, inquit, *credo auguribus, qui aures verbis ditant alienas, suas vt auro locupletent domos.*

Iulius Cæsar astronomiæ peritissimus fuit, de qua præclaros libros edidit: & tamen fatum suum cædemque præuidere & cauere non potuit.

Bion aiebat, *maxime ridiculos esse astronomos, ut, cum non videant pisces iuxta se nantes in littore, illos qui in cælo sunt se videre dicāt.* ita Stob. ser. 78.

Astrologus quidam in foro stellas in tabella quadam depictas cum demonstrasset, atque diceret, En tibi hîc stellas errantes: audiens hoc Diogenes, *Ne mentiaris*, inquit, *bone vir: stellæ enim non errant, sed illi*, ostensis qui assidebant. Ibidē.

Thaletem, dum cælum contemplatur, in fossam illapsū, ancilla eius iure id eum pati dixit, qui cū iuxta pedes posita ignoraret, cælestia intueretur. Ibidem.

Ariston dicebat, *eorum quæ philosophi scrutantur, alia ad nos pertinere, alia nihil, quædam supra nos esse.* Sensit autem disciplinam morum ad nos spectare, sophisticam nihil ad nos pertinere, eo quod ad vitæ emendationem non tantum non prosit, sed rixas etiam & cōtentiones progeneret: Astronomiam autem, Astrologiam, &c. supra nos esse omnino. Ibidem.

Phauorinus scito dilemmate astrologos iudiciarios perstringere solitus est: *Aut aduersa*, inquit, *euentura dicūt, aut prospera. Si dicunt prospera, & fallunt, miser fies, frustra expectando. Si aduersa dicunt, & mentiuntur, miser fies, frustra timendo. Si vera respondent, eaque sunt non prospera: iam inde ex animo miser fies, antequam è fato fias. Si felicia* A *promittunt, eaque euentura sunt: tum plane duo erunt incommoda: & expectatio te spei suspensum fatigabit, & futurum gaudii fructum spes tibi iam defloraverit. Nullo igitur pacto vtendum est istiusmodi hominibus res futuras præsagientibus.* ita A Gellius lib. 14. c. 1. Audi & Alciat. embl. 103.

Icare, per superos qui raptus & aëra, donec
In mare præcipitem cera liquata daret:
Nunc te cera eadem, feruensque resuscitat ignis,
Exemplo vt doceas dogmata certa tuo:
Astrologus caueat quidquam prædicere: præceps
Nam cadet impostor, dum super astra volat.

Refert Nicetas Choniates lib. 1 de imperio Isacij Imper. astrologum prædixisse victoriam & triumphum Branæ Alexio, si cum Conrado Marchione Montisferrati, qui Isacii partes sus- B tinebat, congrederetur. Iniit ergo cum eo prælium, in quo tam Branas, quam astrologus occisus est.

Anno Domini 1544. Muleasses Tunetanorum rex astrorum maximus obseruator, cum ex astris diuinasset sibi amittendi regni, & diræ mortis cladem imminere, vt eam vitaret, ex Africa discessit. sed eo ipso discessu cladē, quam euitare voluit, in suas ceruices acciuit.

Denique ex astrorum dispositione & concursu potuisse præuideri & prædici generale orbis diluuium tempore Noë: itē natiuitatem Christi ex concursu Iouis & Saturni, ac ex horoscopo Virginis qui erat nascente Christo, ac significabat mutationem religionis à Christo faciendam, censuit Albertus Magnus (vel quisquis est Auctor) in Speculo, citans Albumasar, C & Petrus de Alliaco Archiep. Camerac. anno Domini 1400. lib. de Concordia Astrologiæ & Theologiæ, Quæ omnia validè confutat Sixtus Senens. lib. 6. Biblioth. c. 10. & lib. 5. c. 81.

QVIA LEGES POPVLORVM de ritu colendi idola, patet ex seq. VANÆ SVNT) quia idola vana sunt: id est, nihil veri repræsentantia, aut si quid veri, vt stellas, Iouem, Martem repræsentent, nihil habent diuinitatis: vani ergo sunt dii. duplicia enim sunt idola, & dupliciter vana, vti iam dixi: Ieremias magis hic loquitur de prioribus, quæ scilicet nihil veri repræsentāt, vt patet v. sequ. Syrus vertit, *quia timores Gentium nihil sunt. Timores*, id est idola, quæ Gentes timent, id est reuerentur & colunt. Arabicus, *quia religio Gentium nihil est.* VERS. 3.

D QVIA LIGNVM DE SALTV] Describit idolorum inanitatē à materia & fabrica: quia ipsa nihil sunt nisi lignum à saltu præcisum, & opus manus artificis *in ascia*, id est cū ascia, id est dolabra, supple dolatum ac politū: hoc enim est artificis, puta fabri lignarii, op*, ac Tertio, auro decoratum, & clauis compactum. idola ergo non aliud sunt, quam dii manu facti.

IN SIMILITVDINEM PALMÆ) hoc est, idolum æquabile est, erectum, procerum, flecti nescium, pulchrum, comatum quasi palma. q. d. Idola exterius pulchra sunt, sed interius inanima, elinguia, stupida. VERS. 5.

NON EST SIMILIS TVI DOMINE) Est apostrophe Ieremiæ ad Deum, qua eum comparat & præfert idolis. vnde ait: *Quis non timebit te ô rex Gentium?* VERS. 6.

TVVM

VERS. 7. TVVM EST ENIM DEVS) scilicet regnum, vt sis & colaris quasi rex & Deus Gentiū metuendus nimis. vnde Chald. vertit, *tuum enim est regnum* Allegor. q. d. O Christe, rex Gētium, quæ gens non timebit, non colet te quasi suum decus? ita Lyran.

VERS. 8. FATVI PROBABVNTVR, q. d. Facile est probare & conuincere eos esse fatuos, ex eo quod DOCTRINA VANITATIS EORVM LIGNVM EST] quia scilicet docent idola lignea esse deos, esseque adorandos: quod est vanissimum & stultissimum. Aut, vt Sanchez, q. d. Lignum, ex quo formant idola, quibus supplicant, facile illos stuporis & vanitatis incusat. Reipsa enim docet & ostendit eos vanos & stupidos esse, qui lignum & truncum censent esse Deum & numen, ac habere omnium rerum cognitionem & prouidentiam.

VERS. 9. INVOLVTVM) hebr. מרקע *merucka*, id est *ductile*, quod optimum est: vel *extensum in laminas*, quod conuolui solet, vt commodius transferri possit. vnde noster vertit, *inuolutum*. vel *inuolutum*, id est inuolubile, ductile, quod facile inuolui, diduci, flecti potest ab argentario, vt eo incrustetur & imbracteetur idolū ligneum.

Tharsis quid? DE THARSIS AFFERTVR) Tharsus erat vrbs Ciliciæ, inde mare vicinum, ac tandem quoduis mare etiam Indicum, dictū est Tharsis, indeque Africa & Carthago, quæ diu mari dominata est, & in re nauali floruit, vocatur Tharsis. hic Tharsis significat Indiam, aut certè Africam, vt vertit Chald. quam argento abundasse docet Ezech. cap. 17. 12.

Ophaz esse Ophir censet Chald. ET AVRVM DE OPHAZ) Chald. Sanchez & alii, censent *Ophaz* vel *Ophas*, vel per aphæresin *Pas*, idem esse quod *Ophir*, quasi per dialectum literar in s versa sit) perinde ac faciunt Parisiēses dū pro *pere* dicunt *pese*) vocalis vero a, versa sit in i. puncta enim facillimè commutant Hebræi sic ergo ex Chaldæi & aliorum sententia Ophas est Ophir.

Ophir esse Peru censent multi. Porro Ophir est regio, dicta ab Ophir filio Iectan, Genes. 10 v. 29. Vatabl. & Arias putant Ophir esse Hispaniolam & Peru: fauent Hebr. & Septuag. 2. Paral 3. 6. vbi aurum Salomonis, vocant aurum Peruim quasi Perüanorum. Rursum, si literam vau, quæ prima est in *ophir*, facias vltimam, ex *Ophir* facies *Peru*. vau enim Hebræis tam vocalem v, quam o, denotat. Ophir ergo videtur esse Peru. Sed obstat Primo,

Negant alij I. quod in Peru non sint elephanti, nec paui, nec simiæ, nec ligna thyina, quæ ex Ophir allata sunt 3 Reg 10 Secundo, quod classis Salomo-

II. nis in Ophir soluebat ex Asiongaber portu maris rubri, 2. Paralip 8. quod vicinum est Goæ & Indiæ Orientali: quod si hæc classis nauigasset in Peru & Indiam Occidentalem, soluisset ex Ioppe, & per mare Mediterraneum directè nauigasset in Peru alias enim soluens ex Asiongaber, debuisset circuire sinum Arabicum, promontorium Bonæ spei, & totam Africam, vt perueniret in Peru.

Alii ergo Ophir volunt esse Angolam in Æthiopia, vnde Iosephus docet hanc classem, præter aurum etiam Æthiopica mancipia aduexisse.

A Alii, Ophir volunt esse Sofalam, quæ via est nauigantibus Goam; vnde Septuag. vertunt, *Sophir* (litera enim r facile in l mutatur, vt *belial* in *beliar*) Alii, vt Iosephus in Gen. 10. & S. Hieron. in Quæst. Hebr. Gaspar Varterius lib. de Ophir, putant Ophir esse AuremChersonesum, aut potius omnem illam oram, quæ Pegusiis, Malaca & Somatra continetur. idque est probabile. nam circa hæc loca in Oriente, non in Occidente videtur habitasse Heuila, frater Ophir, filius Iectan, abnepos Noë, Genes. 10. 29. Fauent veteres. dum passim censent, fluuium Phison, qui Genes. 2. v. 11. dicitur circuire terram Heuila, esse Gangem. Ganges enim est in India Orientali, non Occidentali. vnde Maffeius lib. 16. hist. Indicæ ex litteris Bonferri docet, Pegusios stirpem suam referre ad Iudæos exules, qui à Salomone damnati ad aurifodinas Ophirinas, ea loca primi tenuerint. Verum de Ophir plura in lib. Regum. *Ophir esse Pegu, Malacam & Somatram est probabile.*

B

Porro ab *Ophir*, aurum optimum dicitur obrisum, quasi Ophirisum, inquit Isidor. idemque innuit S. Hieron. & Eucher. Secundo, *obrisum* dicitur, quod obradiet splendore suo, vt ait idem Isidor. lib. 16. Etymolog. 17. Tertio, Plin. lib. 33. c. 3. Auri, ait experimētum est ignis, vt simili colore rubeat quo ignis, ipsumq; obrisum vocant, non à rubendo, sed quia purgatissimū, purum putum est, quasi aurum ad obrusam, probatum scilicet & purgatum, vti vocat Seneca lib. 2. epist. 23. Aut certè, vt Hermolaus ex Phocione in dictum locum Plinii, *obryzum* dicitur, quasi ὄβρυζον, quod igne probatum magis nitescat, fulgeat, rubeat vt ignis, idq; videtur verius: tam quia vicinius est & aptius, tum quia vtrobique est eadem litera b, non p, quæ est in *ophir*, non autem in *obrisum*. Vt vt sit, aurum *ophas, pas, ophir, obrisum* est aurum optimum & præstantissimum: vnde & Arabes aurum vocant *Fes*. hinc Ioannes Leo in descript. Africæ l. 3. vrbem Fessam dictam putat ex eo, quod, cum vrbis iacerentur fundamenta, *Fes*, id est auri, cumulus ibi inuentus sit. *Obrisum auri quod, 1. sententia. II. III.* *Obrisum quasi ὄβρυζον, & ad obrusam probatum.* *Fessa vrbe dicta à fes, id est, auro ibi inuento.*

C

Aliter censent Mercerus, Fursterus & alii, scilicet aurum *pas*, vel *ophas*, vel *vphas* vel *muphas* (hæc enim omnia idem sunt) dici non à loco, sed à qualitate, idemque esse quasi dicas, aurum forte & solidum: tum quia purificatum, tum quia ex vena optima effossum. dici enim *pas* vel *ophas* à rad. פזז *pazaz*, id est roborauit, solidauit, inde פז *paz* id est forte, solidum, *muphas* enim planè videtur esse participium passiuum *hiphal* à radice iam dicta *pazaz*. Verum obstat, quod hic ait Ierem. *aurum de Ophaz* affertur. *Ophas* ergo nomen est loci, non qualitatis auri. Rursum *pazaz* non significat roborare, solidare, vti volunt Rabbini, sed mollescere, ductile esse, solubile, expeditum, facile instar auri: ita enim vertit noster & Septuag. Gen. 49 24. vnde & פוץ *puts*, quod affine est *pazaz*, significat dispergere, diducere. Ergo ab auro *Ophas* vel *pas*, deductum est verbum *pazaz*, id est esse ductile instar auri Ophas. optimum enim aurū, quale erat Ophas, in tenuissimas bracteas flecti, duci, & extendi potest, vti rectè aduertit Pineda l. 4. de Salom. c. 18. vbi tamen *Ophas* ab *Ophir* distinguit, *Ophas, pas, vphas, muphas idem sunt.* *Ophaz à pazaz, id est, roborauit dici censet Mercer. q. d. aurum solidum & forte.* *Melius Pineda ab Ophaz deducit pazaz. id est, esse ductile.*

D

gnit, vti & alij nonnulli probabiliter hæc duo loca distingnunt, censentque aurum ex Ophas allatum, melius fuisse auro allaro ex Ophir: licet aliter sentiat Chald. vti dixi initio.

Muphas *dicitur quasi* meophas, *id est, ex Ophas.*

Porro *muphaz*, non est participium à *pazaz*, sed per crasin idem est quod מאופז *meophas*, id est de Ophas, scilicet allarum.

Opvs artificis] id est, aurum & argentum elaboratur opere aurificis, vel ærarij, aut argẽtarij, vt ex eo faciat idolum, aut potiùs iam factum è ligno, vti præcessit, inauret vel inargentet. atque opere artificis alterius, scilicet sartoris, vestitur purpura & hyacintho, id est, veste violacei coloris & purpurei. Nec enim idola facta ex puro auro vestiri solent hyacintho, vtpote re viliori, at facta ex ligno, & aureis limbis vel bracteis ornata, eodem vestiri assolent.

Opvs artificvm vniversa hæc] q. d. Nihil penitus in idolis est, quod nõ sit manibus artificum factum, siue eorum materiam & substantiam, siue vestes & ornaméta spectes: ergo idola nihil habent vitæ & rationis: multò minùs habent aliquid numinis & diuinitatis.

10. Dominus autem Deus verus est: ipse Deus viuens, & rex sempiternus. ab indignatione eius commouebitur terra: & non sustinebunt Gentes comminationem eius.

11. Sic ergo dicetis eis: Dij, qui cælos & terram non fecerunt, pereant de terra, & de his, quæ sub cælo sunt.

12. Qui facit terram in fortitudine sua, præparat orbem in sapientia sua, & prudentia sua extendit cælos.

13. Ad vocem suam dat multitudinem aquarum in cęlo, & eleuat nebulas ab extremitatibus terræ: fulgura in pluuiam facit, & educit ventum de thesauris suis.

14. Stultus factus est omnis homo à scientia, confusus est artifex omnis in sculptili: quoniam falsum est quod conflauit, & non est spiritus in eis.

15. Vana sunt, & opus risu dignum: in tempore visitationis suæ peribunt.

16. Non est his similis pars Iacob: qui enim formauit omnia, ipse est: & Israel virga hereditatis eius: Dominus exercituum nomen illi.

Vers. 10. Non svstinebvnt Gentes comminationem eivs) Hebr. זעמו *zaamo*, indignationem, puta vindictam eius. Opponit Deum idolis quòd ille irascatur & puniat, hæc non.

Vers. 11. Sic ergo dicetis eis) id est idolis, & idolorum cultoribus, scilicet Chaldæis.

Dii qvi cælos et terram non fecervnt, pereant de terra) Nota, Ieremiam hîc chaldaicè loqui, מארעא ומן תחות שמיא אלהיא די שמיא וארקא לא עברו יאבדו *elahaia di scemaia vearka la*

A *abadu, sebadu meara vmin techot scemaia*, id est, *dij qui cælos & terram non fecerunt, pereant de terra, & de his quæ sub cælo sunt.* quia scilicet iniustè ea, quasi aliena occupant: sunt enim illa Dei creatoris. Sic dicimus de falso possessore domus: Non decet eum habitare in domo aliena, seu quam alius ædificauit. Vnde videtur hæc scripsisse Ieremias an. 1. Sedeciæ ad Ioakim & alios in Babyloné abductos, vt scilicet ipsi hæc verba responderent Chaldæis, ad suorum idolorum cultum Hebręos inuitantibus. ita Chald. & alij. Addit Maldon. Ieremiam chaldaicè loqui, vt rideat idola & idololatras. Solemus enim homines barbaros irridere, cùm eorũ sermone barbaro vtimur. In Chaldæo obiter Nota, quod Hebręi dicunt *artsa*, id est terra, Chaldęi dicunt
B nunc *arka*, nunc *ara*.

Ita S. Eustratius (cuius reliquias Romæ in tẽplo Collegij Germanici veneratus sum) militum sub Diocletiano dux in Armenia, cùm à Lysia Præfecto compelleretur ad idola colendum, respondit intrepidè: *Execrandos dæmones, & surda simulachra, nullus homo vnquam qui compos esset mentis, censuit adoranda. Dictum est enim: Dij qui cælum & terram non fecerunt, pereant.* Quare igne adustus, & virgis laniatus, nullam dedit vocem, aut vultus mutationem, quasi in alieno corpore pateretur, irridensque tyrannum, & acerbissima quæque passus, tandem ad rogum quasi ad epulas accedés, inde purus cum flamma ad Deum euolauit. Festum eius recolit Ecclesia 13. Decemb.

Similiter S. Perpetua & S. Felicitas, cum co-
C gnatis, Satyro, Reuocato & Secondolo, dãnatę ad bestias, euntes ad amphitheatrum, per plateas alacres & intrepidæ canebant: *Omnes dij Gentium, dæmonia: Dominus autem fecit cælum & terram.* Quocirca iussu Præsidis multis alapis cæsæ: maiori tamen animi & vocis contẽtione eundem versum iterarunt, laudantes & glorificãtes Deum. Ac generosè ingredientes amphitheatrum, mox S. Perpetua & Satyrus à leonibus, S. Felicitas verò à leopardis dilacerata, in cælum euolarunt anno Domini 205. imperante Seuero. Quamobrem sæpè hasce duas matronas, earumque fortitudinem & amorem in Deum, celebrat S. August. vti lib. 1. de Anima c. 10. in psal. 47. serm. de tempore barbarico, & alibi.

Similiter S. Publia, mater S. Ioannis Chrys.
D mortuo marito, chorum virginum instituens, factaque Abbatissa, transeunte Iuliano Apostata, cum suis virginibus contentiori voce occinuit illud Dauidicum: *Simulacra Gentium argentum & aurum: & Similes illis fiant, qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis.* Iulianus indignans iussit eas tacere. At Publia iubente, fortiùs & alacriùs cecinerunt: *Exurgat Deus, & dissipentur inimici eius.* Quare Iulianus Publiam alapis cædi, genasque cruentari iussit. Illa verò hãc contumeliam pro summo honore ducens, domum reuersa tyrannum, vt solebat, spiritalibus cantilenis perstrinxit. ita Theod. lib. 3. hist. c. 17. & Roman Martyrol. 9. Octobr.

Qvi facit) supple, quasi dicat: Noster verò Deus est, qui præparat, id est, vt Hebr. & Vers. 12.

Chal.

Chald habent, qui fundat orbem in ſapientia.

Vers.13. Ad vocem svam) q.d. Ad eius iuſſum in aëre generatur pluuia: vel ad tonitru, quod eſt vox Dei, ſequitur pluuia, pſal.28.3. *Vox Domini ſuper aquas, Deus maieſtatis intonuit, Dominus ſuper aquas multas.*

Et elevat nebvlas) exhalationes.

Ab extremitatibvs terræ) id eſt à mari, quod quaſi eſt terminus ambiens terram. ita Theodor. Hugo, S. Hieron. Lyran. Vel à ſuperficie extima terræ: ab hac enim vapores aſcendunt alii, ex montibus. Optimè Sanchez, Extrema, ait, vel finis cælorum, dicitur pars illa cæli, quæ nobis extrema apparet, quia ibi cælū finiri putat vulgus: ſic & extrema pars terræ dicitur illa, quam vulgus indicat extremā; inde enim eminus veſpere videntur vapores eleuari, ex quibus generatur pluuia.

Fvlgvra in plvviam facit) q.d. Deus mirè potēs eſt, qui facit vt ex fulgurib⁹ igneis, imo, vt vertit Pagnin. inter fulgura, ſequatur & miſceatur pluuia: nubes enim tonantes & fulgurantes, ſunt quaſi leones rugientes, & quaſi tormēta bellica terram quatientia, hæc ſtatim demulcet, reſoluit, & quaſi māſuefacit pluuia.

Nubes tonantes ſunt [illegible]

Edvcit ventvm de thesavris svis) quaſi ex ſecretario ſiue ſecretis receptaculis omnipotentiæ & opulentiæ ſuæ: nos enim ignoramus vnde oriantur venti. vel Secundo, *de theſauris*, id eſt de opibus ſuis: inter opes enim Dei ſunt etiam venti.

Nota hîc antitheſes idolorum & Dei, quæ clarè oſtendunt Deum eſſe verè Deum, non idola. Primo, idola ſunt res mortuæ, puta ſaxa aut ligna arida: Deus vero eſt *Deus viuens*. Secūdo, idola in tempore cœperunt: Deus vero eſt *ſempiternus*. Tertio, idola ab homine aſcia & runcina fabricata ſunt inſtar aliorum fabrilium: Deus vero ingenitus creauit cælos & terram, ac conſequenter & materiam ex qua facta ſunt idola. Quartò, idola non ſentiunt, non cognoſcūt, nec bene nec male facere poſſunt: Deus vero ſentit, cognoſcit, prouidet & prouidet omnia: hinc è theſauris ſuis ſtato tempore producit ventos, fulgura, pluuias, &c. Quinto, idola ſui contemptores vlciſci nequeūt: Deus vero fortiſſimus, æquè ac zelotes, ſui contemptum vlciſcitur, ita vt nemo eius iram & vindictam ſuſtinere poſſit. Vnde concludendum relinquitur: Ergo idola ridenda & ſpernenda ſunt: Deus vero metuendus, amandus & colendus.

Myſticè S. Hieron. nubes, ait, ſunt doctores & prædicatores: hos Deus educit ab extremis terræ, id eſt ab humili ſorte, æquè ac ſui ſubmiſſione: ob quam facit eos efficaces, vt ſint quaſi tonitrua & fulmina, quæ mox in auditorum contritionem & lachrymas, ac vitæ mutationem tranſeunt & reſoluuntur.

Vers.14. Stvltvs factvs est omnis homo a scientia] Vatabl. *bruteſcit homo præ ſcientia*, nimirum Dei, dum ſcilicet plenè vult cauſas indagare pluuiæ, fulgetri, ventorum, quorum ſolus Deus habet ſcientiam & prouidentiam. ita & S. Hieron. Raban. Hugo, Dionyſ. Sic pſal.138. v.6. dicitur: *Mirabilis facta eſt ſcientia tua ex me, confortata eſt, & non potero ad eam.* Certè ventorum generatio, circulatio, motus tam varius & contrarius, torſit & torquet omnium Phyſicorum ingenia: nec hactenus vllus fuit, qui eorum cauſam ad liquidum aſſignaret. Hinc Virgil. Æneid. 1. fingit eos ex Æolia ab Æolo emitti.

Secundo & aptius, *Stultus factus eſt homo à ſcientia*, ſcilicet ſua, qua cum non poſſit penetrare vim ſtellarum, ventorum, fulminum, ea admiratus, quaſi rectores mundi, & quaſi deos coluit, idolaque eis confecit. de idolis enim agit in ſeq. ita Chald. S. Thom. Lyran.

Rurſum, ſtultus eſt homo in ſcientia ſua, qua ligna dolat, & aurum conflat, vt ex eis fabricet idolum: ſtultum enim eſt putare ſe poſſe fabricare Deum, & Deum eſſe qui à fabro fabrefactus ſit: cum potius faber ipſe, eiuſque ars & ſcientia, quam eius fabrica, habenda foret numen. vnde ſequitur: *Confuſus eſt artifex omnis in ſculptili: quoniam falſum eſt quod conflauit, & non eſt ſpiritus in eis.* Ita à Caſtro & Sanchez.

Moraliter, *Stultus*, inquit D. Thom. *eſt homo à ſcientia Dei. Primò, propter cordis elationem, Rom.1. Dicentes ſe eſſe ſapientes ſtulti facti ſunt. Secundo, propter inquirendi curioſitatem, & nimiam capitis fatigationem. vnde ait Agrippa rex Paulo: Multæ te literæ ad inſaniam conuertunt, Actor.26. Tertio, propter ſcientiæ incertitudinem, Iſaiæ 47. Hæc ſcientia tua & ſapientia tua decepit te. Quarto, propter operis peruerſitatem, Sap.12. Excæcauit enim eos malitia eorum.* Hucuſque D. Thom.

Stulta eſt ſcientia hominū quadrupliciter.

Confvsvs] pudore affectus eſt artifex ſculptilis ſiue idoli.

Qvoniam falsvm est qvod conflavit] q. d. Quia ſculptile quod fecit, fallit & mentitur ſe eſſe Deum.

Vers.15. In tempore visitationis, id eſt punitionis, svæ peribvnt] idola & idololatræ Chaldæi (de his enim loquitur) ſcilicet vaſtante Dario & Cyro Babylonem. Aliter Theodor. *peribunt*, ait, cum Apoſtoli idololatriam extirpabunt: & planè, ait S. Thomas, *peribunt* in die iudicij.

Vers.16. Non est his similis pars Iacob] q.d. Idolis non eſt ſimilis Deus, qui eſt pars hereditaria Iſraelis, pſal.72. v.26. *Pars mea*, ait Dauid, *Deus in æternum*, pſal 15.5. Numer.18.20. quia ſcilicet Iſrael Deum, Dei cultum, amicitiam, legem & bona omnia poſſidebat. Viciſſim Iſrael eſt *virga hereditatis*, id eſt hereditas Dei; quia Deus hunc populum à patribus deſcendentem, quaſi ſuum hereditaria ſucceſſione poſſidebat, Deuter.32 v.8 Quia enim virgis & funibus hereditates dimetiebantur & diuidebant; hinc *virga & funes*, ſignificant portionem hereditariam, pſal.73.2. pſal.104.11. Secundo, Iſrael eſt שבט *ſcebet*, id eſt virga, ſiue ſceptrum hereditatis Dei, quia Deus in Iſraele regnum ſuum conſtituit. ita S. Hieron. Raban. S. Thomas.

Virga Primò, eſt pars hereditaria cur?

Secundò, virga eſt ſceptrum.

Tropologicè, pars auari eſt pecunia, obſcœni libido, ſuperbi dominatio: ſed verus Iſraelita ſpretis omnibus ſolum Deum poſſidere cupit aitque: *Portio mea Domine, dixi cuſtodire legem tuam*, pſal.118.57. vnde hic eſt habitaculum & ſedes ac templum Dei: ille draconum, id eſt dæmonum, v.22.

Pars impij, & veri pij, Deus.

17. Con-

17. Congrega de terra confusionem tuam, quæ habitas in obsidione.

18. quia hæc dicit Dominus: Ecce ego longè proiiciam habitatores terræ in hac vice: & tribulabo eos ita vt inueniantur.

19. Væ mihi super contritione mea, pessima plaga mea. Ego autem dixi: Planè hæc infirmitas mea est, & portabo illam.

20. Tabernaculum meum vastatum est, omnes funiculi mei dirupti sunt, filij mei exierunt à me, & non subsistunt: non est qui extendat vltrà tentorium meum, & erigat pelles meas.

21. Quia stultè egerunt pastores, & Dominum non quæsierunt: propterea non intellexerunt, & omnis grex eorum dispersus est.

22. Vox auditionis ecce venit, & commotio magna de terra Aquilonis: vt ponat ciuitates Iuda solitudinem, & habitaculum draconum.

23. Scio Domine quia non est hominis via eius: nec viri est vt ambulet, & dirigat gressus suos.

24. Corripe me Domine, verumtamen in iudicio: & non in furore tuo, ne forte ad nihilum redigas me.

25. Effunde indignationem tuam super Gentes, quæ non cognouerunt te, & super prouincias, quæ nomen tuum non inuocauerunt: quia comederunt Iacob, & deuorauerunt eum, & consumpserunt illum, & decus eius dissipauerunt.

Vers. 17. Congrega de terra confusionem tuam *congrega*, scilicet, tu ô Babylon, vt Vatabl. & Kimchi: vel potiùs, vt Theod. Lyran. S. Thom. & alij cum S. Hier tu ô Ierusalem & Iudæa. Quæ habitas in obsidione] quæ breui es obsidenda. Chald. & alij vertunt, *quæ habitas in munitione*, vel loco munito: Septuag. *in electu*, id est loco electo, *congrega confusionem tuam*: Chald. *mercimonia tua*: Maldon. & Sanchez, *idola tua*, Isaiæ 46. 1. Septuag. *substantiam*, id est, omnes opes & vires tuas ad nihil tibi profuturas, nisi ad confusionem: nam omnia hæc in quibus confidebas, te à Chaldæis non liberabunt, sed tecum ibunt in captiuitatem. ita S Hieronym. Est ironia, aut potiùs sarcasmus, siue hostilis irrisio. vide cap. 11 14.

Vers. 18. Longe proiiciam, hebr. קלע *kolea*, id est quasi funda lõgè eiaculabor, habitatores terræ, Iudææ: et tribulabo eos ita vt inueniantur] in vrbe & tribulatione, vt eam effugere non possint, sed deprehendantur & capiantur à Chaldæis. ita S. Hieronym. Alij, vt Chald. & Vatabl. legunt ימצאו *iimtsu*, id est, *vt inueniant*, scilicet angustias & pœnas, quas eis sum com-

A minatus: vel, vt Theodoret. vt inueniant sese ac Deum, quem negando perdiderunt. Aliqui legunt, *vt non inueniantur*, id est, vt non supersint, sed moriantur & pereant. Verùm hebr. Chaldæa, & Romana legunt, *vt inueniantur*.

Ver. 19. Væ mihi super contritione mea] q.d. Doleo ob contritionem meam. Est vox Ierusalem, id est populi Hierosolymitani, vnde subdit:

Ego dixi, Plane hæc infirmitas, id est afflictio & plaga, mea est, id est, mea culpa mihi accidit, ideò portabo illam] patienter, exedam quod mihi intriui. ita S. Hier. Potest verti cum Vatabl. *quomodo hanc infirmitatem ferre potero?* Nota hîc crebram & tacitam enallagen, & mutationem personæ loquentis, instar dialogismi.
B nunc enim loquitur Deus, nunc populus, nunc Propheta.

Plagam Dei patienter fer ob quatuor causas. Moraliter, *Diuina percussio*, inquit D. Thom. *debet portari patienter: Primò, propter affectum percutientis, Prouerb. 1. Disciplinam Domini fili mi ne abiicias, nec deficias cùm ab eo corriperis. Secundò, propter conscientiam criminis, Michææ 4. Iram Domini portabo, quoniam peccaui ei. Tertiò, propter expectationem muneris, Iacob. 1. Beatus vir qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ quam repromisit Deus diligentibus se. Quartò propter inutilitatem murmuris, Thren. 3. 39. Quid murmurauit homo viuens, vir pro peccatis suis?* hucusque D. Thom.

Vers. 20. Tabernacvlvm mevm vastatvm est, locus meus, sedes mea, scilicet ipsa Ierusalem, va-
C stata est, et fvnicvli] id est pagi, & oppida vicina, quæ eã quasi funes sustinebant & alebant, diruta sunt, nec est qui ædificet & restauret ea. Olim enim primæ patriarcharum domus fuerunt tentoria, hinc *tabernacula* vocantur quælibet domus & vrbes.

Ver. 21. Qvia stvlte egervnt pastores) scilicet sacerdotes, item reges & principes. ita Chald. Culpam captiuitatum populi transfert in sacerdotes & principes.

Non intellexervnt) mala venientia, & minas Prophetarum non prospexerunt, non egerunt prudenter vt ea vitarent. ita S. Hier. & Raban.

Vers. 22. Vox avditionis, id est vox magna & clara,
D ita vt facile audiatur, ecce venit, et commotio magna) magnus scilicet belli tumultus, q. d. Ecce sonitus & fremitus venientis Babylonij, eiusque equorum, armorum & curruum auditur. ita S. Hier. Sunt verba Ieremiæ.

Vers. 23. Non est hominis via eius, quo sensu. Scio Domine qvia non est hominis via eivs) Significat Chaldæos, non tam à se, quàm à Deo excitatos ad deuastationem Iudææ venisse, qu. d. ait S. Hier. *Quod à Babyloniis sustinemus, non est eorum fortitudinis, sed nostri meriti & indignationis tuæ*. vnde in hebr. est, *non est* לאדם *laadam*, id est *illius hominis insignis*, scilicet Nabuchodonosoris, *via eius*: cùm enim cogitaret Nabuchodonosor bellum inferre Ammonitis, Deus illum auertit, & quasi protrusit in Ierusalem vt eam vastaret, Ezech. 21. 19. & 22. vide can. 36. & dicta c. 6. v. 4. Ac consequenter in po-
testate

[illegible] Iudæorum non erat, illi resistere [illegible] [illegible].

Alij cum Hugo, Lyran. Dionys. q. d. Scio quia homo infirmus est & cæcus inter tot hostes, vnde facilè labitur & peccat: rogo ergo, vt eius infirmitatem consideres, & quoniam nos punire vis, non grauiter, sed leniter & clementer punias, vnde S. Augustin. hoc refert ad correptionem prædestinatorum, non ad reproborum damnationem, lib. 2. de Pecc. merit. c. 17. vbi inquit: *Subiungit Propheta, Corripe me Domine, veruntamen in iudicio, non in furore tuo, tanquam diceret, Scio ad correptionem meam pertinere, quòd minus abs te adiuuor, vt perfectè dirigantur gressus mei, veruntamen hoc ipsum noli mecum sic agere tanquam in furore, quo iniquos damnare statuisti; sed tanquam in iudicio, quo doces tuos non superbire.*

Hinc & Franc. Suarez aliique Scholastici sic B exponunt, *Non est hominis via eius*, id est opera gratiæ, quæ tendunt ad vitam æternam, non sunt in hominis potestate sine Dei inspiratione & auxilio: quia sine ea Deus hominem excitare debet præueniente sua gratia: si enim in naturalibus egemus directione Dei, ergo multò magis in supernaturalibus.

Ostenditur hic non tolli liberum arbitrium.

Imperitè ergo hæretici hunc locum torquent contra liberum arbitrium. Primò, quia, vel ipsis testibus, non loquitur de omni homine, sed tantùm de Nabuchodonosore, q. d. Scio Nabuchodonosorem non posse venire, nec expugnare Ierusalem, nisi tu eum iuueris. *Equus enim paratur ad diem belli, Dominus autem salutem tribuit*, Prouerb. 21. 31. Secundò, esto loqueretur de omni homine, vt Maldonat. & alij volunt, non tamen negat liberum arbitrium, sed tantùm significat, illud Dei ope indigere, & à Deo dirigi Deique prouidentiæ subiacere: ac præsertim Iudæos aliósque homines non posse C euadere manus Chaldæorum, aliorúmque hostium, nisi Dei ductu & prouida gubernatione.

Mor. quàm à Deo prouidentia pendere debeamus.

Moraliter, disce hîc, in omnibus niti Deo, Deique directione: nam, vt dicitur psal. 36. *Apud Dominum gressus hominis dirigentur, & viam eius volet*. & Prouerb. 16. *Cor hominis disponit viam suam, sed Domini est dirigere gressus eius*. Vnde Theodoretus exponens illud psalm. 54. *Iacta cogitatum tuum in Domino, & ipse te enutriet: Gubernatorem*, inquit, *habeas Deum, & aurigam, & res tuæ ab illius prouidentia pendeant. nam hoc mo-* A *do inconcussus manebis et immutabilis.*

Quare S. Cithinus Senensis monitum suis hoc memorabile documentum reliquit: *Oportet Christianum maximam fiduciam habere de Dei prouidentia, credere omnia quæ sibi vel aliis eueniunt, ex diuina prouidentia prouenire, non ex odio illius, sed dilectione eximia*. Et S. Augustin. in fine lib. 1. Soliloq. Constanter ait: *Deo crede, eique te totum committe, quantum potes. noli esse velle quasi proprius, & in tua potestate, sed eius clementissimi & vtilissimi Domini te seruum esse profitere. ita enim te ad se subleuare non desinet, nihilque tibi euenire permittet, nisi quod tibi prosit, etiamsi nescias*. Sicut ergo oculi seruorum in manibus dominorum suorum, & sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ; ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum tendant, & ex eo, eiúsque pia & sedula prouidentia semper pendeant.

Ita Deo se commisit S. Gregorius Magnus; idque in monasterio didicit, vbi se totum Deo eiusque contemplationi dedit. vnde creatus Pontifex, tredecim annis tot & tanta tam feliciter gessit, idque infirma semper valetudine, vt legens eius acta & vitam apud Ioannem Diaconum obstupescat.

Rarum quoque exemplum refert Moschus in Prato spirit. cap. 201. de nobili adolescente Constantinopolitano, cui parens moriens, omniáque sua distribuens in pauperes, Christum curatorem reliquit. nec Christus eum fefellit: nam ei diuitem & nobilem sponsam præter omnem spem procurauit. Plura hac de re dixi Exodi 33. v. 17.

CORRIPE ME, DOMINE, VERVNTAMEN IN IVDICIO] id est moderatè, cum modo & mensura, leniter & discretè. hoc enim est Hebræum משפט *mispat*, vt scilicet non in ira tua omnino me disperdas, & ad nihilum redigas. Hebr. *ne nos paucifices*, id est, ad paucitatem redigas. Simile est c. 30. 11. Est vox Ierusalem. VERS. 24.

EFFVNDE] Et verba & sententiam transtulit ex psal. 78. v. 6. VERS. 25.

IACOB] Israelem, puta Iudæos.

DECVS EIVS, omnem pulchritudinem & magnificentiam templi, domorum ac platearum Hierosolymæ, DISSIPARVNT] Chaldæi. Septuag. pro *decus* vertunt, *pascua*, id est fora, aliáque loca vrbis, in quibus ciues, quasi oues in pascuis, omnibus delicijs pascebantur.

CAPVT VNDECIMVM

SYNOPSIS CAPITIS.

Ieremias minantibus sibi suis ciuibus in Anathoth necem & crucem, excidium nomine Dei intentat. Vnde Primo, refricat pactum populi cum Deo in Sina initum, eisque ob pacti violationem cladem comminatur. Secundo, Deus v. 14. vetat Ieremiæ ne oret pro populo. quia ait: Dilectus meus in domo mea fecit scelera multa, *egóque eum quasi oliuam pulchram plantaui, sed ille fecit se oleastrum. Tertio, Ieremias in typo Christi ait se quasi agnum duci ad victimam, mittique lignum in panem eius, v.19. hinc v.20. implorat & impetrat Dei vltionem in suos: Christique persecutores.*

Verſ.1. VErbum quod factum est à Domino A ad Ieremiam, dicens.

2. Audite verba pacti huius, & loquimini ad viros Iuda, & habitatores Ierusalem.

3. Et dices ad eos: Hæc dicit Dominus Deus Israel: Maledictus vir, qui non audierit verba pacti huius.

4. Quod præcepi patribus vestris in die, qua eduxi eos de terra Ægypti, de fornace ferrea, dicens: Audite vocem meam, & facite omnia, quæ præcipio vobis, & eritis mihi in populum, & ego ero vobis in Deum:

5. vt suscitem iuramentum, quod iuraui patribus vestris, daturum me eis B terram fluentem lacte & melle, sicut est dies hæc. Et respondi, & dixi: Amen Domine.

6. Et dixit Dominus ad me: Vociferare omnia verba hæc in ciuitatibus Iuda, & foris Ierusalem, dicens: Audite verba pacti huius, & facite illa:

7. Quia contestans contestatus sum patres vestros in die, qua eduxi eos de terra Ægypti vsque ad diem hanc: manè consurgens contestatus sum, & dixi: Audite vocem meam:

8. Et non audierunt, nec inclinauerunt aurem suam: sed abierunt vnusquisque in prauitate cordis sui mali: & C induxi super eos omnia verba pacti huius, quod præcepi vt facerent, & non fecerunt.

9. Et dixit Dominus ad me: Inuenta est coniuratio in viris Iuda, & in habitatoribus Ierusalem.

10. Reuersi sunt ad iniquitates patrum suorum priores, qui noluerunt audire verba mea: & hi ergo abierunt post deos alienos, vt seruirent eis: irritum fecerunt domus Israel, & domus Iuda pactum meum, quod pepigi cum patribus eorum.

11. Quam ob rem hæc dicit Dominus: Ecce ego inducam super eos mala, de quibus exire non poterunt: & clamabunt ad me, & non exaudiam eos.

12. Et ibunt ciuitates Iuda, & habitatores Ierusalem, & clamabunt ad deos, quibus libant, & non saluabunt eos in tempore afflictionis eorum.

13. Secundum numerum enim ciuitatum tuarum erant dij tui Iuda: & secundùm numerum viarum Ierusalem posuisti aras confusionis, aras ad libandum Baalim.

AVDITE] tu, ô Ieremia, & socij tui Prophetæ. VERS. 1.

EDVXI EOS, &c. DE FORNACE FERREA] id est, de seruitute durissima, qua quasi camino ferri ignito in decoctione laterum in Ægypto vrebantur & affligebantur. ita S. Hieron. Solent enim serui & pauperes viles que homines in fornacibus, vbi ferrum funditur, laborare, sudare & æstuare, vti videre est Leodii, & in Ardenna. vnde Genes. 15. 17. Abrahæ hæc seruitus præsignificata fuit per clibanum fumantem. VERS. 4.

Tropolog. eadem tribulationis fornax, probis & Martyribus, vti tribus pueris in Babylone, est aurea; Sap. 3. 6. improbis est ferrea. ita S. Ambros. in psalm. 118 ser. 20. *Tribulatio est fornax, piis aurea, impiis ferrea.*

VT SVSCITEM] Chald. & Vatabl. vt confirmem & conseruem. Secundò & meliùs, vt erigam, & quasi reuiuiscere faciam pactum meum vobiscum initum, quod quasi inter mortuum iam esse videtur. Olim enim patres eorum in terram pacto promissam Deus induxerat, sed quia ex ea illos ob peccata eiecerat, & in Babylonem captiuos duci permiserat, videbatur pactum hoc ruptum & violatum. iurauerat enim Deus Abrahæ, se ei & posteris eius, terram Chanaan daturum in æternum, Gen. 12. 7. Dicit ergo se pactum hoc renouaturum, id est, reducturum eos postliminio in terram suam, si vicissim illi seruauerint pactum, id est pacti conditiones, scilicet, vt non idola, sed Deum colant, eiúsque legem obseruent. ita Maldon. VERS. 5.

SICVT EST DIES HÆC] sicut dies hæc demonstrat, scilicet vos possidere terram promissam à Deo, lacte & melle manantem, id est fertilissimam.

ET

ET RESPONDI, ego Propheta, ET DIXI: A AMEN] Septuag. *fiat*, vt scilicet hæc dicam viris Iuda & Ierusalem, scilicet Deum velle innouare pactum cum eis, foreque maledictum qui non seruat verba pacti eius, id est legem, quam cum eo pacti sunt seruare. ita Origen. Lyran. & Vatablus.

VERS. 6. VOCIFERARE, &c. FORIS IERVSALEM) extra vrbem in agris. Secundò & meliùs, Hebr. Chald. & Vatabl. vociferare in vicis, plateis, foro, vel foris Ierusalem, vt vox *foris* sit ablatiuus plur. à nomine forum. ita à Castro.

VERS. 7. CONTESTANS CONTESTATVS SVM) id est, sæpè & vehementer protestatus sum, ac præmonui etiam testibus, puta cælo & terra, ac vobismetipsis adhibitis & inuocatis (vti feci per Moysen, Deuter. 4. 26. & cap. 32. 1. ac per Iosue c. 8. 32. ac aliàs sæpè) si pactum & legem violaretis, has pœnas me inflicturum, vt non possitis queri cùm vos puniam, vos id nesciisse, vos non esse admonitos. ita S. Hieron. Rabanus, Hugo, & S. Thom.

MANE CONSVRGENS) id est vigilanter, summo studio: quod enim studiosè agimus summo mane agimus.

VERS. 8. IN PRAVITATE CORDIS SVI) Hebraicè בשררות *bisrirut*, id est, in duritia & pertinacia cordis sui, quam potiùs secuti sunt, quàm mea monita.

ET INDVXI SVPER EOS VERBA PACTI) maledictiones & pœnas, pacto seu pacti violatoribus ascriptas, Deuter. 27. 13. & sequent. ita Chald. Theodor. Hugo & S. Thom.

VERS. 9. INVENTA EST CONIVRATIO IN VIRIS IVDA) q.d. Prouiderunt & tradiderunt se idolis, deficientes à me; non fortuitò, non fragilitate, sed certa quasi coniuratione & colligatione siue conspiratione, vt vertunt Septuag. Aquila, Theodot. &, vt Chald. rebellione contra me facta, scilicet sub Ioakim, ait Vatabl. vel potiùs sub Manasse, 4. Reg. 22. 15. ita Lyran. & à Castro.

VERS. 13. SECVNDVM NVMERVM ENIM CIVITATVM) q.d. Tot deos habebas, quot ciuitates, imò quot vias & plateas, q.d. Non in sola Ierusalem, sed in singulis Iudææ vrbibus; in ipsa verò Ierusalem non vnum in vno loco, sed plurima, puta in omnibus plateis singula idola, quasi lares & deos tutelares erexisti & coluisti. Hoc est quod ait Ezechiel. c. 16. 31. *Fabricasti lupanar* (id est idolum) *tuum in capite omnis viæ*. ita S. Hier.

Secundò & neruosiùs q. d. Singulæ vrbes singula idola quasi propria, & ab aliis aliarum vrbium diuersa asciuerunt, vt tot essent idolorum species, quot erant in Iudæa vrbes, ait S. Hieron. *Et secundùm numerum varium Ierusalem*, id est, ex omnibus circumquaque Gentibus, ad quas è Ierusalem viæ erant, idola mutuatus es, ac omnium Gentium deos coluisti. Nam ex Moab accepisti Chamos, ex Assyriis & Chaldæis Baalim, non vnum sed perplures; ex Ægypto vitulos aureos, Solem, Lunam, &c. Id dilertè eis exprobrat Ezechiel c. 16. Ita videmus hodie ex vna hæresi, v. g. Lutheri, natas esse trecentas, & singulas eius vrbes suam habere sectam, qua ab aliis quælibet est diuisa & dissecta.

14. Tu ergo noli orare pro populo hoc, & ne assumas pro eis laudem & orationem: quia non exaudiam in tempore clamoris eorum ad me, in tempore afflictionis eorum.

15. Quid est, quod dilectus meus in domo mea fecit scelera multa? numquid carnes sanctæ auferent a te malitias tuas, in quibus gloriata es?

16. Oliuam vberem, pulchram, fructiferam, speciosam vocauit Dominus nomen tuum: ad vocem loquelæ, grandis exarsit ignis in ea, & combusta sunt B fruteta eius.

17. Et Dominus exercituum qui plantauit te, locutus est super te malum: pro malis domus Israel & domus Iuda, quæ fecerunt sibi ad irritandum me, libantes Baalim.

TV ERGO) Vox Dei est ad Ieremiam, q.d. Tu, ô Ieremia, noli pro Iudæis tam impiis assumere laudem, id est, vt Chald. & Septuag. deprecationem, quæ ordienda est à Dei laude, beneficiis & triumphis, ad captandam Dei beneuolentiam. VERS. 14.

Nota S. Chrysost. hom. 14. in epist. ad Rom. hæc dicit comminatoriè ad terrendum populum, q. d. Nolite, ô Ieremia, fatigare, frustra C orando pro populo tam impio, quia non exaudiam te, nisi scilicet tu precibus tuis hanc iram meam viceris & mitigaris, vti feci in simili casu Moses Exodi 32. v. 10. & 11. Deus ergo hîc absolutè non volebat, imò nolebat Ieremiam cessare ab oratione pro populo. quod sciens Ieremias perrexit orare pro eo.

IN TEMPORE AFFLICTIONIS) Legit interpres cum Chald. & Septuag. בעת *beet*, iam legunt בעד *bead*, id est pro afflictione sua.

QVID EST) Queritur Deus de idololatria etiam in templo perpetrata. Sic enim idola in tẽplo Dei posuit & coluit Manasses, 4. Reg. 21. ita S. Hieron. Theodoret. S. Thom. Lyran. Potest quoque ex Hebræo verti sic, *quid est quòd dilectus meus in domo mea fecit abominationes multorum*, scilicet idolorũ aut populorum? q. d. Cur in templo meo multa multarum gentium idola D locauit, & vario earum ritu coluit? ita Sanchez. VERS. 15. *Scelera dilecti in domo Dei quæ.*

Secundò, Pagninus vertit, *quid est dilecto meo vltrà in domo mea, cùm fecerit abominationes multas?* q. d. Eiiciam eum ex domo mea, quam ita polluit. Sic enim maritus dicit vxori adulteræ: Quid facit vxor in thoro meo, cùm tam multos habeat amasios?

Tertio, Hugo & Isidorus sic explicant; q. d. Quid dilectus meus Ieremias tam assiduè orat & prophetat in templo meo, in quo ipsa plebs tantum perpetrat scelus?

Quartò, Kimchi & Vatabl. sic, q. d. Quid causæ est Deo (aut Christo) dilecto meo, ait Ieremias, cur diutiùs habitet in templo hoc meo Hierosolymitano, in quo ipsa plebs idola colit?

Verùm primus sensus nostri interpretis optimus est, eúmque rectè adaptes clericis & mo-

nachis in monasterio, quod domus est Dei, dissolutè viuentibus.

NVMQVID CARNES SANCTÆ] q. d. Victimæ & sacrificia non auferent malitias tuas. ita Septuag. S. Hieron. Theodor. & alij passim. Hic sensus est planus & genuinus.

Aliter vertit Chald. & Vatabl. *carnes sanctæ*, id est sacrificia, & omnis Dei cultus transibit & auferetur à te, quia sacrificia execranda obtulisti idolis.

Tertiò, Pagnin. & Vatabl. q.d. *Carnes sanctæ*, id est homines sancti, id est sacerdotes, auferentur à te & ducentur captiui.

Quartò, Sanchez, *carnes sanctæ*, id est execrabiles, quas obtulisti idolis, non auferunt maculas à te, sed te magis contaminant, vt sit antiphrasis in voce *sanctus*, qualis est in voce *sacer*, cùm dicitur: *auri sacra fames. sacra*, id est execrabilis.

IN QVIBVS GLORIATA ES] Mutat genus, quia priùs intelligebatur populus, nunc ciuitas.

Vers. 16. OLIVAM VBEREM, hebr. oliuam virentem, VOCAVIT] id est effecit, vt iure ita vocari posses, q.d. Eras, ô Iuda, Domino quasi oliua virens & florens, cùm eum coleres in summa pace, & rerum abundantia felix & beata ac famosissima inter Gentes.

Oliuæ sunt Sancti ob septem analogias.

Nota. Ecclesia & Sancti, comparantur oleæ & oliuæ, Primò, ob soliditatem virtutis. Lignum enim oleæ nec tempestas, nec caries, nec vetustas labefactat. Vnde apud veteres æternitatis erat symbolum. hinc Elias & Henoch, vtpote æternitatis candidati, vocantur oliuæ, Zachar. 4. 14. *Isti sunt*, inquit, *duo filij olei splendoris, qui assistunt dominatori vniuersæ terræ*. & Apoc. 11. 4. *Hi sunt duæ oliuæ, et duo candelabra in conspectu Domini terræ stantes*, quia scilicet hi duo, infracto animo resistent Antichristo, nec vllis laboribus, minis aut tormentis cedent.

I. Olea quia incorrupta, symbolum est æternitatis.

II. Secundò, ob fertilitatem. est enim oliua fœcundissima. vnde psal. 51. 10. dicitur: *Ego autem sicut oliua fructifera in domo Dei*. vnde & hic ait Ieremias: *Oliuam vberem, pulchram, fructiferam, speciosam vocauit Dominus nomen tuum*. Hinc Apostolus Rom. 11. 17. ait, Gentes ex sterili oleastro, insertas esse in bonam & fertilem oliuam.

III. Tertiò, ob pinguedinem gratiæ, deuotionis & charitatis Sanctorum, quæ dat pinguedinem, id est valorem, bonis operibus. hinc dicitur Isaiæ 5. v. 1. *Vinea facta est dilecto meo in cornu filio olei*, vbi Symmach. vertit, *in cornu in medio oliuarum*; Septuag. *in cornu in loco pingui siue vberi*. Vbi Isaias vineæ, id est Ecclesiæ, robur & potentiam designat per *cornu*; pinguedinem & gratiam per *oleum*.

IIII. Quartò, sicut oliuæ folia nunquam defluunt, sed semper virent; ita Sanctis illustribus nunquā deperit pulchritudo bonorum operum, sed eorum virtus semper viret. Oseæ 14. v. 6. *Ero quasi ros Israel, germinabit sicut lilium, & erumpet radix eius vt Libani, et erit quasi oliua gloria eius*. Vbi S. Hieron. *Cum Dominus*, inquit, *nos suo rore gratiæ resperserit, germinabimus, imo florebimus sicut liliū, & mittemus radices nostras sicut arbores Libani, quæ quantum in auras consurgunt vertice, tantum radicem in ima demergūt, vt nulla tēpestate quatiantur.*

Quintò, propter pacem: pacis enim symbolum est oliua. vnde columba afferens ad Noë ramum oliuæ, finem diluuij, pacémque terræ & hominum cum Deo significauit; Sancti enim sunt pacifici cum omnibus. Quocirca, vt Gentiles narrant, aut potiùs fabulantur, cùm Neptunus & Minerua de dignitate contenderent, & Neptunus allegaret se esse aquæ, rei vtilissimæ inuentorem; Minerua autem pro se adduceret, se oliuam fructiferam plantam inuenisse; cecidit causa Neptunus fuitque pro Minerua lata sententia: quia oliua arbore significabatur fertilitas, eiúsque causa pax, qua nihil dicebant esse iucundius, nihil vtilius, nihil ad tranquillam, lætam & beatam vitam accommodatius. V.

Sextò, propter misericordiam: hanc enim significat oliua. nam Sanctorum propria virtus est misericordia. Hinc Salomon duos Cherubim fecit ex ligno oliuarum, eósque posuit in oraculo, 3 Reg. 6. v. 31. vt significaret misericordiam ad cælum ducere, & in cælo sibi addictos collocare. VI.

Septimò, propter speciem, nitorem & splendorem virtutis, Eccli. 24. 19. *Quasi oliua speciosa in campis, & quasi platanus exaltata sum iuxta aquas.* VII.

Denique oliua foliis exiguis & pallidis, sed fructu vber, indicat Sanctos honorem & ostentationem fugere, sed interiùs solido virtutis fructu pasci. Docet enim symbolicè oliua fructum frondibus, commoda pompæ, vtilitatem splendori præferendum. Quis enim non præferat oliuam exilem & foris adiectam cuiuis ingenti platano aut quercui frondibus luxurianti? Extat hac de re emblema elegans apud Phædrum lib. 3.

Olim, inquit, *quas vellent esse in tutela sua*
Diui legerunt arbores: quercus Ioui,
Et myrtus Veneri placuit, Phœbo laurea,
Pinus Cybelæ, populus celsa Herculi.
Minerua admirans quare steriles sumerent,
Interrogauit. Causam dixit Iupiter:
Honore fructum ne videamur vendere.
At me hercule narrabit quod quis voluerit,
Oliua nobis propter fructus est gratior.
Tunc sic deorum genitor, atque hominum sator:
O nata merito sapiens dicere omnibus.
Nisi vtile est quod facimus, stulta est gloria.

Sapiens ergo Minerua oliuam fructiferam sibi deposcens, docet vanum esse omne frondosum gloriæ choragium, nisi succulentis vtilitatis fructibus fœcundetur.

AD VOCEM] Septuag. Hebræum המלה *hamula* à מול *mul*. id est circumcidere, deriuantes, vertunt, *ad circumcisionem* vel *scissionem tuam*, qua scilicet fecisti schisma sub Roboam à Iuda, o Israel, in has clades incidisti.

Verùm meliùs noster interpres & cæteri omnes *hamula* deducunt ab המל *hamal*, id est loqui q.d. Ob idololatriam tuam, contra te excitabitur vox grandis, id est, iussio Dei terribilis instar tonitrui. Dei enim vox mollis & blanda est, qua te vocauit *oliuam speciosam*, tibique læta & fausta promisit: vox vero Dei grandis & horribilis est, qua minas intentat, quamque sequitur vastitas & exitium, sicut post tonitru sequuntur fulgetra & fulmina. ita Sanchez.

Rursum

Rursum *vox grandis*, id est imperium & mandatum Nabuchodonosor, atque clamor Chaldæorum, qui in te ignem accendent, vrbemque tuam incendio perdent. ita Lyran. S. Thom. & Vatabl. Hebræum enim *hamula*, significat clamorem, strepitum, tumultum, qualis est militum in castris, & in expugnatione, vrbis præsertim cùm è domibus & turribus adhuc ciues resistunt. tunc enim milites inclamăt, *Fuego, fuego*, domósque incendunt, vti Antuerpiæ & alibi factum vidimus. Nota. τὸ *grandis* tam ad τὸ *loquela*, quàm ad τὸ *ignis* (& tunc est sensus planus, *grandis ignis exarsit*) referri potest. Varia enim hic interpunctio.

Tertio, S. Hieron. Raban. Hugo & S. Thom. *ad vocem loquelæ grandis*, id est, inquiunt, ob tuă iactantiam & blasphemiam superbiam combureris.

Quartò, *ad vocem loquelæ grandis*, id est ad famam, qua de Iudæis loquebantur, quasi de felicissima republ. omnes gentes inierunt cùm eis amicitiam & commercia, & inde, à commercio scilicet cum Gentibus idololatris, exarsit ignis idololatriæ, quam ab eis didicit Iudæa, qui omnia combussit & vastauit.

Sic Tropologicè, ait S. Gregorius homilia 21. in Ezechielem, de fauore & amore laudis, in corde flamma elationis accenditur, quæ omnia consumit. *Vox enim grandis loquela, est fauor adulantis*, qui omnia bene gesta & dicta depascit, cùm ex amore, non Dei, sed laudis fiunt. Vnde scriptum est Prouerb 27. *Qui benedicit proximo suo voce grandi de nocte consurgens, similis est maledicenti.*

FRVTETA EIVS] Persistit in metaphora oliuæ, cui comparauit Ierusalem. Sicut enim ignis depascitur oleă cum omnibus ramis: ita Chaldæi igne vastarunt vrbem, cum templo, palatiis & plateis.

Vers. 17. LOCVTVS EST SVPER TE MALVM] Decreuit te punire, perdere & vastare.

18. Tu autem Domine demonstrasti mihi, & cognoui: tunc ostendisti mihi studia eorum.

19. Et ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam: & non cognoui quia cogitauerunt super me consilia, dicentes: Mittamus lignum in panem eius, & eradamus eum de terra viuentium, & nomen eius non memoretur amplius.

Vers. 18. TV AVTEM] Raban. S. Hieron. Theodor. & alij, hæc ad litteram de Christo accipiunt: sed patet ex sequent. & præcedent. maximè v. 14. & 21. hæc ad litteram de Ieremia dici, qui queritur de insidiis, & morte sibi parata à suis ciuibus Anathoth, eò quòd tam liberè eis prophetabat, & minabatur excidium.

Allegor. certum est ex Ecclesiæ consensu, sub persona Ieremiæ hæc de Christo dici, & propter Christum hæc Ieremiæ euenisse, & scripta esse. atque hoc vult S. Hieron. vnde sic concludit: *Vt omni interpretationis molestia liberemur, hanc sequamur regulam, quod omnes Prophetæ in* A *Christi typum pleraque gesserint, & quidquid iuxta præsens tempus completum sit in Ieremia, hoc in futurum de Domino prophetari.* Sic & Theodoret. Rabanus, S. Thomas, Lyran. & Vatabl.

ET EGO QVASI AGNVS MANSVETVS] Vers. 19. Hebr. אלוף *alluph*, id est assuefactus, mansuetus: Chald. *electus*, Septuag. *innocens*: Syrus, *simplex*: Arabicus, *aberrans*, vel *insaniens*, sed incongruè. Potest Sextò, verti, *ego sicut agnus dux*, vel ductor gregis, vt significetur Christus, qui omnes Martyres exĕplo suo anteiuit, eósque suâ passione animauit ad fortiter appetĕdam pro Deo mortem, inquit Viegas in Apocal. 12. pag. 516. Septimò, Vatabl. Pagninus & Kimchi vertunt, *sicut agnus, & sicut bos ducitur ad victimam: sic et ego.* Ieremias ergo purus & mitis fuit quasi agnus, fuitque typus veri agni, qui tollit peccata mundi, scilicet Christi, qui fuit dux gregis Ecclesiæ, pro eáque immolatus est, vti docet Isaias c. 53. 7. *Ieremias fuit agnus, typusque Christi.*

B Hinc Christus fuit agnus occisus ab origine mundi, præsignatus.

Primò, in sacrificio Abelis, qui obtulit primogenita ouium, id est agnos, Domino, ac proinde Deo placens ipsemet quasi agnus innocens, factus est victima Deo, cùm à parricida Cain occisus, primus extitit orbis virgo & martyr.

Secundò, in ariete siue agno masculo, quem pro Isaac substituit & immolauit Abraham, Genes. 22. v. 13. sic enim in Christi passione. Iudæis & tortoribus pro deitate surrogata, passa & immolata est humanitas.

C Tertiò, in agno paschali, de quo fusè dixi Exodi 12. Et enim *pascha nostrum immolatus est Christus. Agnus redemit oues, Christus innocens Patri reconciliauit peccatores.*

Quartò, in iugi sacrificio. Quotidie enim Hebræi ex lege Exodi 23. 38. immolabăt Deo tam manè, quàm vespere agnum: & hoc est sacrificium matutinum & vespertinum, quod sæpè offert & refricat Dauid in psal. & Prophetæ. ita Origen. Cyril. & Euthym. in Ioannis c. 1. 29.

Quintò, in aliis ouibus & agnis, qui ex lege omni festo offerendi erant.

Sextò, quia ab Isaia cap. 53. 7. & Ieremia hic Christus comparatur agno. Hinc Ioannes Baptista demonstrans Iudæis Christum, siue Messiă eis promissum: *Ecce*, inquit *agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Vbi Nota. Christus dicitur *agnus Dei*, quia à Deo, id est Dei iussu & volun- *Christus agnus Dei, cur.*
D tate Dei, pro hominum redemptione est immolatus, sicut vocatur sacrificium Abrahæ, quod Abraham obtulit Deo, ait Theophyl. Euthym. & Maldon. aut quia ipsemet Deo est oblatus & immolatus: aut *Dei*, id est diuinus propter diuinitatem, quę in ipso erat, aut, vt Clemens Alexandr. libr. 1. Pædag. c. 5. & ex eo Toletus, quia pro nobis factus est puer, & infans Patris. Pueros enim agnos vocamus. Verba Clementis sunt: *Quoniam Scriptura pueros et infantes agnos vocat, Deum, qui est Verbŭ, qui propter nos homo factus est, qui nobis in omnibus assimilari volebat, vocauit agnum Dei, filium Dei, infantem Patris.* q. d. Christus est agnus Dei, id est filius Dei. Agnus enim filium notat, sicut

Geneſ.49.catulus leonis dicitur, vt ſignificetur myſticè filius Dei. quod multi antiqui annotarunt: ita hîc non ouem, non bouem, ſed agnum vocat, vt hominem hunc ſignificet eſſe Filium Dei, non Patrem, non Spiritum ſanctum. Porro, *τὸ infantem Patris* à Clemente impropriè dicitur: Chriſtus enim æqualis Patri, eique coæquus, non rectè dicitur infans Patris, qua Deus eſt. Namqua homo eſt, rectè id de eo dici poteſt.

Ioannem Baptiſtam ſequitur Ioannes Euangeliſta, qui Chriſtum identidem vocat agnum, miréque voce agni delectatur, adeò vt in Apocalypſi vigeſies ſepties eum nuncupet agnum, vti videre eſt in Concordantijs Bibliorum.

Hinc & S. Petrus, ſpectans Chriſti innocentiam, redemptos nos eſſe dicit *pretioſo ſanguine quaſi agni immaculati Chriſti.*

Chriſtus pingitur vt agnus.

Ob haſce ergo agni de Chriſto figuras & prophetias, vetus fuit mos, Chriſtum depingendi agni ſpecie, quem præcurſor digito oſtendit, vti docet ſexta Synodus, habita in Trullo, canone 82. vbi & hunc morem retineri iubet, cauſamque addit, *Vt per ipſum*, ait, (agnum) *Verbi humiliationem mente comprehendentes, ad memoriam quoque eius in carne cõuerſationis, eiuſq; paſſionis, et ſalutaris mortis deducamur, eiuſque quæ ex eo facta eſt mundi redẽptionis.* Atque hunc vſum Romana & Latina Eccleſia ſemper retinuit, licet Græci, ob calumnias Iconoclaſtarum aliquando vetuerint Chriſtum alia ſpecie pingi, quàm humana. Romæ enim, & in alijs Eccleſijs Latinorum, *in antiquis cœmeterijs & ſepulchris, videre eſt Chriſtum muſiuo opere pictum & ſculptum quaſi agnum: ſed et ex cera ſacra ſolitas confici agnorum imagines in Ordine Romano à Gelaſio collecto (vt conſtantior opinio eſt) ex antiquo eius Eccleſiæ vſu hac habẽtur. In eadẽ Dominica poſt Albas, id eſt in Octaua Paſchæ, intra ciuitatẽ Romanam, dãtur agni cerei ab Archidiacono in eccleſia poſt Miſſam & communionem populo, &c. Hæc quidẽ antiquitas in Eccleſia Romana ſeruata, numquã poſtea intermiſſa, hactenus perſeuerauit,* ait, Cardin. Baronius anno Chriſti 692. pag. 614.

Agni cerei antiquus vſus.

Nota hic vſum agnorum cereorum benedictorum, quaſi vſitatum & antiquum laudari à Gelaſio, qui vixit ante annos mille & centum, puta ſub annum Chriſti 500. Nimirum, baptizati cùm veſtem candidam in baptiſmo acceptam deponebant Dominica in Albis, eius loco accipiebant hunc agnum cereum à Pontifice benedictum, vt monerentur, agnum Chriſtum, eiuſque innocentiam baptiſmo acceptam, iugiter & præ oculis habere & conſeruare.

Denique Sergius Papa anno Chriſti 701. *ſtatuit, vt tempore Dominici corporis, Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, miſerere nobis, à Clero & populo decantaretur,* ait Anaſtaſius Bibliothec. & ex eo Baronius. Ita nimirum voluit Eccleſia agni huius ideam, memoriam, amorẽ, cultum & innocentiam iugiter nobis obijcere.

Denique Tropolog. per hanc agni ſpeciem, ſignificauit Chriſtus, quam ſibi Deoque pretioſa & chara ſit manſuetudo, quamque ipſa fortis & inuicta. Nimirum Chriſtus, vtpote Agnus Dei primogenitus, amat agnellos, amat agnas, amat agnetes, amat innocentes, amat virgines, amat martyres, quia mites: & per manſuetudinem facit eos omnibus hoſtibus, omnibus tormentis, omnibus tentationibus ſuperiores. Hoc eſt ergo ſecretum, quod per agnum nos docet Chriſtus, nimirum manſuetudinem & patientiam, eſſe fidelium ſcuta in bello defenſiuo, æquè ac tela in bello offenſiuo inuicta, quibus omnia aduerſa, omneſque aduerſarij ſuperantur, imo ſubiugantur. Manſuetudo enim non tantum vincit hoſtes, nec tantum ſuperbiam, iram, inuidiam, impatientiam, ſed & libidinem, omnémque concupiſcentiam, vti docent Caſſianus, & priſci Aſcetæ. quin & ipſa Veritas clarè pronunciat: *Beati mites, quoniam ipſi poſſidebunt terrã*, Matthæi 5.4.

Et non cognovi] ſcilicet, antequam mihi, ô Domine, reuelares, quaſi dicat: Non putabam eos fore tam nequam, tam mihi infeſtos, vt me neci deſtinarent. Sic allegoricè, Chriſtus non cognouit, quia qua homo, ſine Patris reuelatione non cognouit inſidias Iudæorum. Secundò & potiùs, non cognouit, id eſt diſſimulauit, quaſi neſciret inſidias eorum. Tertiò, non cognouit, id eſt ductus eſt ad mortem nihil dicens, perinde ac ſi non cognouiſſet, quo eum ducerent: ſicut agnus cum ad lanienam ducitur, non queritur, non refugit: quia neſcit quo erat: alioqui non ignorabat Chriſtus quo duceretur, imo paſſionem & crucem ſuam iam antè prædixerat, Matth. 20. v. 18 & 19. ita Hugo. Maldon. & alij.

Sancti illuſtres fuerunt tolerantes vt agni. Exempla.

Vide, ô Chriſtiane, & imitare hoc agni immaculati exẽplum, hoc ſpeculum iugiter ſpeculare, & moribus exprime. Ita fecerunt omnes Chriſtianæ perfectionis ſtudioſi, ab eoque didicerunt iniurias, verba & verbera ſilenter & miti animo perferre. Audi exẽpla ex Vitis Patr. lib. 7. c. 7. & 8.

Monachus quidam erat, qui quanto plus eum aliquis iniuriabatur aut incitabat, tanto magis ad eum recurrebat, dicens: *Iſti ſunt qui nobis occaſionem præbent ad perfectionem noſtram: qui autem beatificant nos, decipiunt nos, et ſemitam pedum noſtrorum ſubuertunt.*

Alius non arguebat iniuriantem, ſed ſe, dicens: *Quia propter peccata mea contingunt mihi hæc.*

Tertius, ſi quis ei detraxiſſet, mittebat ei munera.

Quartus, Zacharias pallium ſuum conculcans, dixit: *Niſi quis ſic fuerit conculcatus, monachus eſſe non poteſt.*

Quintus, S. Antonius prædixit Ammoni: *Multum habes in via Dei proficere.* Et educens eum de cella: *Vade*, inquit, *& iniuriare lapidem hunc, & indeſinenter cæde* quod cùm feciſſet, rogauit eum S. Antonius, *Si ei aliquid lapis reſpondiſſet?* At ille dixit, *Non.* cui Sanctus: *Ita & tu ad hanc menſuram peruenturus es, vt nullam tibi fieri arbitreris iniuriam.*

Sextus lib. 5. cap. 7. de fortitudine, omnes iniurias & tribulationes ſuperabat, in iis gratias

agendo

agendo Deo: atque adeò *Deus*, inquit, *videns patientiam eius, abstulit omne bellum tentationis ab eo.*

Septimus ibidem: *Virtus*, inquit, *monachi in tentationibus apparet.*

Octaua, S. Syncletica: *In tentatione*, inquit, *dicito. Castigans castigauit me Dominus, et morti non tradidit me. Si ferrum es, per adhibitum tibi ignem amittes aruginem. Si aurum es, per ignem probatior eris. Memor esto istius: Transiuimus per ignem & aquam: residuum est quod sequitur, vt inducamur in refrigerium. Obtinuisti primum, expecta secundum, agens quæ virtutum sunt.*

Talis agnus fuit S. Ignatius in vita & in morte. Vox eius in vita fuit: *Mansuetudinem volo qua omnis vis principis huius mundi eneruatur.* Vox vero in morte: *Frumentum Christi sum, dentibus bestiarum molar.*

Mittamus lignum in panem, quadrupliciter exponitur. MITTAMVS LIGNVM IN PANEM EIVS] Hebraicè, *corrumpamus, perdamus, excindamus lignum*, id est arborem, *in pane*, id est cum pane eius, id est, cum cibo & fructu suo, ait R. Kimchi, quasi dicat: Occidamus Ieremiam, vt ipse
I. pereat, & cum ipso prophetia eius tristissima, quasi Ieremias sit arbor exscindenda, panis, id est fructus eius, sit eius doctrina, concio & minæ: vnde sequitur, *Eradamus eum* (quasi arborem) *de terra viuentium.* Hæc expositio satis conuenit Hebræo, sed dissentit à versione nostra, cui consentiunt Septuag. & Chald.

II. Secundò, Chald. S. Thomas, Hugo, Lyran. Pagninus & Vatabl. τὸ *corrumpamus lignum in pane eius*, per hypallagen vertunt, *corrumpamus panem eius ligno*, scilicet venenato & mortifero. quasi dicat: Toxico & ligno venenato inficiamus eius panem & cibum, & sic veneno eum
Taxus arbor venenata. perimamus: vnde per *lignum* hoc, accipiunt taxum cuius lignum, folia, baccas & flores lethalia esse, docent Theophrastus, Plinius libr. 16. cap. 10. Dioscorid. Galenus & alij, adeò, ait Plinius, vt qui obdormiunt sub ea, moriantur. vnde Virgilius:

Ne propius testis taxum sere.

Imò hinc Maldonatus, Calepinus & alij, venenum dici putant *toxicum* à taxo, quasi taxicum: sed alij meliùs toxicon à τόξον, id est sagitta, deducunt: & hoc est quod ait Plinius: *Sunt & qui taxica hinc appellata dicunt venena, quæ nunc toxica dicimus, quibus sagittæ tinguntur vt sint venenata.* Dioscorides venenum hoc taxi, tribuit nimio frigori taxi, instar cicutæ. Meliùs Mathiolus in Dioscorid. libr. 6. 12. id tribuit nimio calori: quia taxus corticem & frondes habet amaras, baccas dulces & acres, perpetuò viret, febres mortiferas & alui profluuia ciet, denique auiculæ frondes taxi depastæ nigrescunt. quæ omnia caloris nimij sunt signa, quasi dicat: Taxo panem & cibum Ieremiæ inficiamus, excidamus & succidamus. Verùm, quia lignum non solet imponi cibo, sed venenum, quod hebraicè ראש *ros* dicitur, & quia omnes Patres hunc locum intelligunt de ligno crucis: hinc.

III. Tertiò & aptissimè, *mittamus lignum in panem eius*, vt scilicet loco panis, pascamus eum ligno, id est fuste aut cruce, crucifigamus eum. Sic vulgo dicitur, Fuste, te cibabo, id est fuste tundam te, baculos gustabis, pugnos comedes: vel si vertas, *corrumpamus lignum in panem*, expone per hypallagem, *corrumpamus panem eius in lignum*, id est peruertamus eius panem, & mittamus in lignum, vt pro pane comedat lignum, id est fustes aut crucem. vnde Syrus vertit *corrumpamus lignum in pane eius*, vel, *deprauemus ligno panem eius*. Clarius Arabicus, *corrumpatur per trabem caro eius, et per lignum fortitudo*, vel, *vis gigantea eius*. Sic enim aptissimè hic Ieremias prophetat crucem Christi: vt eum facere docet S. Hieron. & Theodoret. hic, & Iustinus contra Tryphon. Tertull. libr. contra Iudæos cap. 10. Cyprianus libr. 2. cōtra Iudæos cap. 15. Ambrosius in titulum psalm. 35. Gregorius lib. 9. Moral. c. 12. & alij passim.

Quartò, Tertull. lib. 3. contra Marcion. c. 19. & Lactantius lib. 4. Institut. c. 18. per hipallagen sic exponunt, *mittamus panem*, hoc est corpus Christi, quod nobis est panis in Eucharistia, *in lignum crucis*, vel vt Abbas Ioachim hîc, *mittamus lignum in panem*, id est, crucem in carnem Christi, blasphemiam in doctrinam, detractionem in vitam, scandalum in religionem, vt nemo credat ei & doctrinę eius, quem videat esse crucifixum. sic & S Thomas, Andr. Capella, & Maldon. vbi. IIII.

Nota. Verba Tertulliani hæc sunt: *Hoc lignum (crucis) et Ieremias tibi insinuat, dicturis prædicās Iudæis: Venite, mittamus lignum in panem eius. vtique in corpus. Sic enim Deus in Euāgelio quoque vestro reuelauit, panem corpus suum appellans: vt & hinc iam eum intelligas corporis sui figurā pani dedisse, cuius retro corpus in pane Prophetes figurauit, ipso Domino hoc sacramentū postea interpretaturo.* Locus Tertull. ab hæreticorum deprauatione vindicatur.

Quę verba imperitè & peruersè torquent Caluinistę contra veritatem corporis Christi in Eucharistia, cum eandem manifestò stabiliant: dicit enim Tertullianus, quòd apud Ieremiam per panem intelligatur corpus Christi, quod in ligno crucis affixum fuit. atque addit, Christum ipsum ita explicuisse prophetiam Ieremiæ, cùm de pane Eucharistiæ dixit: *Hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur*, id est crucifigetur. Vbi clarum est, per panem apud Ieremiam hic, non intelligi panem materialem, qui significet corpus Christi (vt volunt Caluinistę:) sic enim sequeretur, panem fuisse crucifixum, non autem corpus Christi. Quod ergo ait Tertullianus, *Vt & hinc iam eum intelligas corporis sui figuram pani dedisse*: figuram assignat pani, vt patet ex verbis, non corpori, idque cogitur fateri Caluinus apud Claudium Sainctes in Apolog. contra Bezam pag. 139. Sensus ergo Tertulliani est, quasi dicat: Christus in Eucharistia dedit corpus suum sub figura & specie panis, vt cōformaret se prophetiæ Ieremię, eamque explicaret. Ieremias enim per figuram corpus Christi vocauit panem, dicens: *Mittamus lignum in panem eius*, id est in corpus Christi. hanc enim figuram quæ est in voce *panem*, explicuit & interpretatus est Christus, cùm corpus suum in Eucharistia abscondit sub figura & specie panis (non deponis, vel alterius rei) de eàque dixit: *Hoc est*, non panis, sed *corpus*

meum. Hunc esse sensum Tertuliani clarissimè docet Pamelius in lib. 4. contra Marcion, c. 40. num. 662. quin & ipse Centuriator. Magdeburgenses palàm profitentur, figuram apud Tertullianum non cadere in vocem *corporis* sed in vocem *panis*.

20. Tu autem Domine Sabaoth, qui iudicas iuste, & probas renes & corda, videam vltionem tuam ex eis; tibi enim reuelaui causam meam.

21. Propterea hæc dicit Dominus ad viros Anathoth, qui quærunt animam tuam, & dicunt: Non prophetabis in nomine Domini, & non morieris in manibus nostris.

22. Propterea hæc dicit Dominus exercituum: Ecce ego visitabo super eos: iuuenes morientur in gladio, filij eorum, & filiæ eorum morientur in fame.

23. Et reliquiæ non erunt ex eis: inducam enim malum super viros Anathoth, annum visitationis eorum.

Vers. 20. Tu autem Domine Sabaoth, Domine exercituum, Domine potentissime, qui iudicas iuste, et probas renes et corda] qui exploras & penetras ac peruides cuiusque affectus & cogitationes, item volitiones & intellectiones. renes enim sunt sedes affectuum & concupiscentię, vti cor est cogitationum. & quia voluntas fons est affectuum rationalium, intellectus cogitationum & consiliorum: hinc rectè per *renes* accipias voluntatem & appetitum, per *cor* intellectum.

Idem senserunt Platonici. Ex quibus Proclus lib. de Anima & dæmone, docet, naturam & experientiam cuique attestari, quod Deus occulta cordium cognoscat. Quisque enim, ait, dum occulto cruciatur mœrore, dolore, timore, amore: tentatione, afflictione, inuocat Deum, quasi eius conscium & inspectorem, opemque & liberationem ab eo efflagitat.

A Idem eadem ratione euincit Tertulianus lib. de Anima. Hoc enim testimonium animæ connaturale, illi à Deo, qui prima est veritas, insitum est.

Ex hoc loco S. Augustinus in sententiis n. 21. rectè infert, eos qui iudicant de secreta intentione proximi, vsurpare iudicium Dei, & peccare iudicio temerario. *De occultis,* inquit *cordis alieni temere iudicatur, & eum cuius non videntur nisi bona opera, iniquum est ex suspicione reprehendere, cùm eorum quæ hominis sunt incognita, solus Deus iudex sit: quia iustus est, et inspector verus.*

Videam, fac vt videam, vltionem tuam] id est, à te profectam. Secundò, *tuam*, quia ego causam meam tibi reuelaui, id est reuelo, committo & in te transcribo, in te omne ius meum omnemque iniuriam resigno: age ergo, & vlciscere non tam meas quàm tuas iniurias illatas ab Anathothitis ciuibus sed hostibus meis: idque opto ex iustitię zelo ad aliorum
B exemplum, non ex odio aut vindictæ cupidine, vti optauit & Dauid psalm. 27. 4. & 93. 2. Præclarè S. Augustinus in sententiis sent. 246. *De beneuolētia,* inquit, *est, non de malitia, cùm lætatur iustus in impios processisse vindictā: quia non ei exitium peccatoris placet, quem voluit corrigi: sed iustitia Dei, qua scit multos posse conuerti.*

Hæc dicit Dominus] hæc dico ego. Vers. 21
Ipse enim Dominus hic de se in tertia persona loquitur, quasi dicat: Quia tu, ô Ieremia, mihi reuelasti & commendasti causam tuam, faciam quod à me petis, & vltionem de Anathothitis hostibus tuis sumam.

C Non prophetabis, ne prophetes, in nomine Domini, sed in nomine Baal, vti nos: vel potiùs, ne prophetes in nomine Domini, scilicet tantas calamitates nobis imminere, et non morieris] non occidemus te, loquere nobis placentia & parcemus tibi.

Reliquiæ non erunt ex eis] delebo Vers. 23.
omnem propaginem & posteritatem Anathothitarum. Loquitur de impijs tātum & sceleratis, qui Ieremiam ad necem persequebantur: nam alioqui promisit Deus c. 4. 27. se consummationem non facturum.

Annum visitationis] annum punitionis & excidij.

CAPVT

CAPVT DVODECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

IEremias cap. præced. à suis Anathothitis tot mala & necis insidias passus, miratur se & alios innocentes tot mala pati, ciues verò suos & alios impios bonis affluere. Respondet Deus v. 5. vt sit maiori animo, eum adhuc grauiora passurum in Ierusalem, se tandem eam cum alijs Gentibus durissimè punitūrum. Denique v. 14. hostibus quoque Iudæorum minatur excidium.

Vers. 1. IVstus quidem tu es Domine, si dispu-
tem tecum: verumtamen iusta loquar
ad te: Quare via impiorum prospera-
tur: bene est omnibus, qui præuaricantur,
& iniquè agunt?
2. Plantasti eos, & radicem mise-
runt: proficiunt, & faciunt fructum: pro-
pè es tu ori eorum, & longè à renibus eo-
rum.
3. Et tu Domine nosti me, vidisti me,
& probasti cor meum tecum: congrega
eos quasi gregem ad victimam, & sanctifi-
ca eos in die occisionis.
4. Vsquequo lugebit terra, & herba
omnis regionis siccabitur propter mali-
tiam habitantium in ea? consumptum est
animal, & volucre: quoniam dixerunt:
Non videbit nouissima nostra.

VERS. 1. IVSTVS QVIDEM TV ES DOMINE, SI DISPVTEM TECVM] Id est, iustior es, quàm vt debeam tecum disputare, & scio quòd post omnem disputationem vinces, & iustus apparebis: tamen pace tua, liceat mihi afflicto affectui meo non nihil indulgere, atque proponere iustitiam meam, vt mihi videtur, expostulationem & querelam: Cur scilicet impij prosperentur, pij affligantur. Eandem quæstionem mouet Iob c. 21. 7. Dauid psal. 72. 1. Abacuc. c. 1. Idem questi sunt Gentiles, vt Claudianus scribens in Ruffinum: Ruffinus enim hic humili loco natus, insinuans se in gratiam Theodosij Imper. ad summos honores euectus, eos impotentes & tyrannicè gessit, eóque peruenit arrogantiæ, vt generum habere conaretur Arcadium Imperatorem; imò hac via imperium sibi assumere moliretur. quare eadem die qua ab Arcadio se imperij consortem declarandum putabat, ab exercitu, quasi proditor Imperij, circumdatus, discerptus, & in frustra dissectus est. Vnde Claudianus ex Ruffini supplicio agnoscens superis esse prouidentiam, de qua antea dubitabat, ita canit:

Exemplum insigne eorum de Dei prouidentia.

Abstulit hunc tandem Ruffini pœna tumultum,
Absoluitque deos, iam non ad culmina rerum
Iniustos creuisse queror: tolluntur in altum,
Vt lapsu grauiore ruant.

Ita multi etiamnum victi aduersis diuinæ prouidentiæ spem, & mox fidem abijciunt, dum vident & considerant eos acriùs fortunæ acerbitate affligi, qui virtuti magis studuerunt. Quocirca illud Herculeum sæpè in ore habent: *O infelix* A *virtus, itane cùm nihil quàm nomen esses, ego te tanquam aliquam exercui, cùm tu fortunæ seruieris?* Ita nuper Anglus quidam concludebat, Orthodoxos Romanæ fidei Deo nec charos, nec curæ esse, quòd eos ita miserè in Anglia vexari, incarcerari, bonis & vita priuari permittat. Audiui & Hollandum Caluinistam ita ratiocinantem: Caluinistis in Hollandia fauet Deus; nam eos pace & opibus abundare facit: ergo habent ipsi veram Dei fidem & cultum. nec enim credibile videtur, quòd hostibus suis & hæreticis ita faueat Deus. Pari modo conclusisset, turcismum & ethnicismum esse veram Dei religionē, eò quòd Turcæ & Ethnicis Imper. tot victorias & regna concesserit, & etiamnum concedat Deus. Prudentiùs & modestiùs Cato videns Pompeij res infeliciter succedere, & victoriam ad Cæsarem inclinare, dixit, *in rebus diuinis multum esse obscu-* B *ritatis, eo quòd Pompeio præter fas res suas promouenti omnia prosperè, iustam verò respubl. causam tuenti sinistrè omnia euenirent.*

Ex hac ergo proborum infelicitate & improborum felicitate ortus est triplex Gentilium error. Primus deos negantium, vti illius qui canit:

Marmoreo Licinius tumulo iacet, at Cato paruo,
Pompeius nullo: credimus esse deos?

Secundus, esse quidem deos, sed terrena & humana non curare. Ita sensit Plinius lib. 2. c. 7. *Irridendum, ait, est, agere curam rerum humanarū illud, quidquid est, summum.* Et causam addit: *An tam tristi atque multiplici ministerio non pollui credamus, dubitemusue?* Cui respōdet Clemens lib. 7. Strom. Deum non pollui hac cura, nec distrahi; quia cum summa quiete & placidissimè hæc omnia agitat: quia ipse *est totus mens, totus lux, to-* C *tus oculus, omnia videns, omnia audiens, omnia sciēs.*

Tertius fuit Balbi Stoici apud Ciceron li. 2. de Natura deorum: *Deum singulos homines curare: sed magna, ait, dij curant parua negligunt.*

Hos refellit Plato in Epinom. vbi toti suo de dijs sermoni hoc fundamentum præstruit. *quòd curent omnia, magna sint ea aut parua.* Et Seneca lib. 1. de Prouidentia docet nihil esse à casu, sed occultum aliquid diuini consilij esse, à quo omnia quæ fortuita videntur, diriguntur. Et Cicero lib. 3. de Nat. deor. docet, *materiæ vniuersæ fictricem ac moderatricem esse diuinam prouidentiam.* Pulcherrimè verò Epictetus 1. Dissertat. cap. 12. *Sunt, ait, qui negent vllum Numen esse. Sunt qui esse donent, sed ignauum, incurium, & nulli rei prouidere. Sūt tertij, qui & esse, & prouidere, sed non nisi magnis & cælestibus, terrenorum autem nulli. Quarti, & cælestibus & terrestribus, sed vniuersis*

duntaxat, non autem singulis & vniquique seorsim. At quinti, in qua parte Vlysses & Socrates, asserunt statuuntq; quod te ô Deus nec in minimo motu lateā aut fallam. Ita & Cicero loco citato asserit, *non vniuerso generi hominum solum, sed etiam singulis à diis immortalibus consuli ac prouideri* additque: *Stoicis Dei maiestatē vsq; ad apium formicarumq; perfectionem deducunt.* Causam dat noster Damascen. *Necesse est*, ait, *eundem esse conditorem rerum & administratorem: neque possunt aut debent diuidi. Sic enim imbecillitati alteruter esse obnoxius. quasi aut iste condere non posset, ille non administrare & cōseruare.* Aurea est gnome S. August. in sententiis n. 58. *Voluntas Dei est prima & summa causa omnium corporalium spiritualiúmque motionum. Nihil enim fit visibiliter & sensibiliter, quod non de inuisibili et intelligibili summi Imperatoris aula, aut iubeatur aut permittatur, secundùm ineffabilem iustitiam præmiorum atque pœnarum, gratiarum & retributionum, in ista totius creaturæ amplissima quadam vniuersaq; Republica.* Et num. 41. *Mirabilium omnium dispositionem immutabilis ratio continet, vbi sine tempore simul sunt, quæ in temporibus non simul fiunt.* Et num. 140. *Nullum Deus vel angelorum vel hominum crearet, quem malum futurū esse præscisset, nisi pariter nosset quibus eos vsibus bonorum commendaret, atque in ordinem sæculorum quasi pulcherrimum carmen, etiam ex quibusdam pulcherrimis antithetis honestaret.* Et num. 259. *Interdum Deus per malos erudit bonos, et per temporalem potentiam damnandorum exercet disciplinam liberandorum.*

VERVNTAMEN IVSTA LOQVAR) Hebr. *iudicia loquar*; Chad. vertit, *interrogationem iudicij interrogo à facie tua*, id est postulo à te causam & rationem iudicij tui. sicait Iob c. 10. 2. *Indica mihi, cur me ita iudices.*

VERS. 2. PLANTASTI EOS) stabiliuisti eos, sicut arbores quæ altè plantantur.

PROFICIVNT) diuitiis aucti, ait Chald. S. Thom. Vatabl. & prolibus, aiunt Septuag.

PROPE ES) id est, vt Chald. assiduè te habent in ore; at in renibus, id est affectibus, mente & voluntate impura eorum non habes locum. Secundò, à Castro sic explicat, q. d. *propè es tu ori eorum*, scilicet tribuens illis ad os, id est ad nutum pro votis, quidquid desiderant & petunt; & longè es à renibus eorum, quia nec modico flagello tangis terga eorum, Thren. 3. v. 13.

VERS. 3. ET TV DOMINE, q. d. Nosti Domine, ET PROBASTI, id est expertus es, COR MEVM) esse purum, quódque te, non solùm in ore vt impij iam dicti, sed & in corde habeam, cupiens tibi per omnia obsequi & placere; cur ergo ego angor & ab eis affligor: illi autem pace & bonis fruuntur?

CONGREGA) collige & cumula eos bonis, úsque eos sagina quasi oues ad victimam. Solent enim oues cum mactandæ sunt, in ouile congregari, ibique saginari. ita S. Hieron. Raban. Hugo, S. Thom sed hebraicè est הַתְּקֵם *hattikem*, id est, vt Vatabl. extrahe eos ad lanienam.

SANCTIFICA EOS) q. d. Constitue diem excidij, iustitiæ tuæ sanctum, in quo eos quasi victimas occidas, & tuæ iustitiæ immoles. Sic A enim ait Poëta: *Et me destinat aræ.* Sanctificare enim est consecrare & dedicare Deo. vide dicta cap. 6 v. 4.

Secundo, *sanctifica*, id est separa, sepone eos quasi rem sacram (ne quis eam tangat aut ad alium vsum applicet) ad diem occisionis, quasi ad diem sacrificij Deo pergrati.

VSQVEQVO LVGEBIT TERRAM) id est, sterilis erit & horrida more lugentium. quasi dicat: Quousque feres Domine, vt impij sceleribus suis terram corrumpāt, excidium per Chaldæos & sterilitatem illi olim à te benedictæ inducant, vt nec volucres possint eam incolere? ait S. Hieron. Tanta enim est eorum impietas, vt negent tuam prouidentiam, dicentes, te non videre, id est non curare, nouissima nostra, id est, vt Chald. B finem nostrum, puta mortem, vastitatem, excidium, quæ nomine Dei minatur nobis Ieremias. ita S. Hieron. Raban. Hugo; vel, vt Lyranus & Vatabl. q. d. Non puniet nos Deus in nouissimo: id est post mortem, quia anima cum corpore interibit. VERS. 4.

5. Si cum peditibus currens laborasti: quomodo contendere poteris cum equis? cùm autem in terra pacis securus fueris, quid facies in superbia Iordanis?

6. Nam & fratres tui, & domus patris tui, etiam ipsi pugnauerunt aduersum te, & clamauerunt post te plena voce: ne credas eis cùm locuti fuerint tibi C bona.

7. Reliqui domum meam, dimisi hæreditatem meam: dedi dilectam animam meam in manu inimicorum eius.

8. Facta est mihi hereditas mea quasi leo in silua: dedit contra me vocem, ideo odiui eam.

SI CVM PEDITIBVS CVRRENS LABORASTI (Syrus & Arabicus, *& defatigarunt te*) QVOMODO CONTENDERE POTERIS CVM EQVIS?] Est adagium, quo vtebantur in eos, qui cùm minora præstare non possint, maiora tentant; aut qui cùm minora mala non ferunt, maiora ferre debebunt. q. d. Si tui ciues Anathothitæ tibi ita molesti sunt, vt vix feras, ô Ieremia, quomodo feres insultus nequissimorum Hierosolymitanorum, cum suo rege & principibus? q. d. Animos cape, parua tulisti, maiora feres. ita Chald. Lyran. Vatabl. & patet ex sequenti: sequitur enim, *Cùm autem in terra pacis securus fueris.* q. d. Videbaris tibi in terra & patria tua in pace securus versari, & tamen cupiunt te ibi occidere, quid ergo tibi expectandum erit *in superbia* (Syrus, *in vi & fortitudine.* Arabicus, *in abysso*, id est summa profunditate) *Iordanis*? id est, in Hierosolyma, vbi sunt homines superbi & tumidi instar intumescentis Iordanis. ita Lyran. & Vatabl. VERS. 5. *Quadruplex huius loci explicatio.* D

Est parœmia, siue prouerbium eôdem spectans, quò præcedens currentis cum equitibus. Prouerbialiter enim *terram pacis* vocat quietam & pacificam Ieremiæ patriam Anathoth; *super-*

superbiam verò *Iordanis* vocat superbos Hierosolymitas. Iordanis enim, quia æstate intumescit, & quasi superbit: hinc apud Iudæos prouerbiali & vulgari sermone significabat superbos & inflatos. Hunc esse sensum patet ex præcedentibus & sequentibus. Sequuntur enim: *nam & fratres tui, & domus patris tui, etiam ipsi pugnauerunt aduersum te.* Simili schemate Ezechiel cap. 17. 3. magnificam Iudæam & Ierusalem vocat Libanum, superbum verò Nabuchodonosorem vocat aquilam grandem magnarum alarum. Possent quoque per *superbiam Iordanis* accipi Chaldæi, aliique hostes Iudæorum, vti mox dicam. q. d. Si in terra tua à tuis tanta pateris, quanta patieris cùm superbi Chaldæi, aliique hostes vehementer te tuosque inuadent integro totoque exercitu?

Respondet enim hæc Deus querelæ Ieremiæ, vt habet Chald. cur scilicet impij prosperentur, & dominentur pijs, eosque affligant; vt ipse à suis ciuibus affligebatur: respondet autem increpando & erigendo illum ad maiora certamina, & vt abysso prouidentiæ Dei & iudiciorum eius inscrutabili cæcè se submittat.

Tropol. Tropolog. *si cum peditibus*, &c. id est, si visibilibus hostibus, scilicet mundo & carni, cum difficultate resistis, quomodo equitibus, id est, dæmonibus inuisibilibus, fortissimis & velocissimis resistes? Rursum, si inferiorum contradictiones ferre non vales, quomodo Prælatorum & Principum infestationes sustinebis? disce ergo superare minora, vt assuescas superare maiora. Hinc appositè Capella & Delrio adagio 836. hoc prouerbium adaptant iis, qui cùm se & familiam regere nequeant, ambiunt prælaturas, voluntque Ecclesias & respubl. gubernare. Hugo adaptat nouitiis Religiosis, qui cùm multis in sæculo pietate & austeritate vitæ sint inferiores, certare volunt cum veteranis, parique passu cum eis incedere.

II. Secundò, S. Hieron. Theod. Raban. Hugo, S. Thomas hæc accipiunt, quasi loquatur Deus aut Propheta plebi Iudæorum. q. d. Si cognati tui, vicini Ammonitæ & Idumæi, qui pedites pugnant, tibi sæpè tantam cladem intulerunt; quomodo resistes Chaldæis equitibus, & pedes curres cum eis, quando terrans Iordanis tumentes fluctus in Chaldæam abducent? Sic & Sanchez, qui tamen hæc refert ad finem capitis præcedentis, ac per superbiam Iordanis appositè accepit numerosos & gloriosos hostes Iudæorum, puta Chaldæos, qui sibi sociarunt Ammonitas, Moabitas & Idumæos Iordane à Iudæis diuisos. Hi dicuntur *superbia Iordanis*, tum quia transeuntes Iordanem vt Iudæam inuaderent, eum tanta militum & equitum copia intumescere, & quasi superbire fecerunt: tum quia ipsi quasi superbia Iordanis, seu tanquam Iordanis intumescens, alueumque egressus & agros inundans, totam Iudæam, omnésque eius agros vastarunt & populati sunt. Sic cap. 49. 19. de Nabuchodonosore à Iudæa subacta pergente contra Ammonitas & Idumæos, ait: *Ecce quasi leo ascendet de superbia Iordanis ad pulchritudinem robustam.* Sic & alibi sæpe hostiles copias vocat Script. flumen crescens, quod violenter segetes domosque sternit, vt Isaiæ 8. 7. & cap. 59. vers. 19. Ierem. 46. 7.

III. Tertiò, Isidorus exponit, q. d. Deus: Nesciebas consilia & secreta tuorum ciuium volentium te occidere; & quomodo vis scrutari & scire consilia mea de felicitate impiorum?

IV. Quartò, Chald. exponit, q. d. Si ego Deus Nabuchodonosori & impiis Chaldæis quasi peditibus meis tot bona contuli, quid faciam patribus tuis, qui quasi equi cucurrerunt in mea seruitute & obsequio? nimirum, propter eos vobis eorum filiis largas impertiar benedictiones, instar aquarum exundantium in Iordanem.

Sic Moraliter, si Deus suis hostibus, vt Neroni, Decio, Diocletiano, in hac valle lachrymarum tantam dedit gloriam; quantam dabit suis filiis in die triumphi & nuptiarum? ait S. Augustinus. Primus sensus maximè est genuinus. Porro nonnullos ita esse agiles, vt cursu certent cum equis, certum est. Id enim faciunt Hiberni, qui se assiduè cursu & lucta exercent. Sic de Camilla canit Virgil. 11. Æneid.

Hæc fatur virgo, et pernicibus ignea plantis
Transit equum cursu.

NAM ET FRATRES TVI] ciues tui Anathothitæ pugnarunt contra te. Hic versus confirmat primam expositionem v. præced. datam. Aliter S. Hieron. fratres, inquit, id est Moabitæ, Idumæi, &c. vt Theodot. aliqui Iudæi profugi in castris Chaldæorum: hi enim cum eis contra patriam suam Ierusalem pugnauerunt. vt *τὸ te*, respiciat Ierusalem. Verùm obstat, quòd sermo præcedens respiciat Ieremiam, non Ierusalem. VERS. 6.

CLAMAVERVNT POST TE PLENA VOCE] Vatabl. vertit, *conuocarunt post te plenitudinem*, id est turbam ciuium, vt te persequantur.

RELIQVI DOMVM MEAM, id est templum, VERS. 7.
DIMISI HEREDITATEM MEAM, id est, Iudæam & populum Iudaicum, qui erat quasi hereditas Domini. DEDI DILECTAM ANIMAM MEAM] id est templum & vrbem Ierusalem, quam tanquam animam diligebam. hebr. est, *dedi dilectionem animæ meæ*, id est, vrbem, quam toto animæ affectu diligebam, ob scelera eius tradidi in manus hostium Chaldæorum. ita sanctus Hieronym. Theodot. & Chald. Patet enim hæc esse verba Dei. Est enim hic crebra enallage & commutatio personarum, vti est interlocutorum in scena.

Allegoricè, Christus dereliquit templum & Iudæos, cùm animam suam in passione eis cruciandam tradidit. ita S. Hieron. Theodot. Raban. & alij. vnde sequitur.

FACTA EST MIHI HEREDITAS MEA] q. d. Vti homines in silua audito rugitu leonis fugiunt; sic ego, ait Dominus, populi Iudæorum priùs mitis & obedientis, iam verò ex conuersatione cum idololatris contra me rebellis, atque in pauperes & Prophetas innocentes sæuientis & rugientis instar leonis (qui vrgente fame neminem, quantumuis beneficum, agnoscit, sed obuia quæuis vngue rictúque dilacerat) blasphemis vocibus coactus, eum reliqui & odiui; tum tempore Ieremiæ, tradens eos Chaldæis. ita Chald. Hugo, S. Tho. Lyran. & Vatabl. Tum maximè tempore Christi, cùm magnis vocibus VERS. 8.

ipse quasi leo petiit eum crucifigi. ita S. Hier. Theodor. Raban. & alij Simile dixi Isaiæ 1. vers. 7. In leone notatur feritas & ignoratio ingrati populi, qui Deo rebellauit, ac si nulla ab eo beneficia accepisset, atque in eius Prophetas sæuiit. A

9. Nunquid auis discolor hereditas mea mihi? numquid auis tincta per totum? venite, congregamini omnes bestiæ terræ, properate ad deuorandum.

10. Pastores multi demoliti sunt vineam meam, conculcauerunt partem meam: dederunt portionem meam desiderabilem in desertum solitudinis.

11. Posuerunt eam in dissipationem, luxítque super me: desolatione desolata est omnis terra; quia nullus est qui recogitet corde. B

12. Super omnes vias deserti venerunt vastatores, quia gladius Domini deuorabit ab extremo terræ vsque ad extremum eius; non est pax vniuersæ carni.

13. Seminauerunt triticum, & spinas messuerunt: hereditatem acceperunt, & non eis proderit: confundemini à fructibus vestris, propter iram furoris Domini.

VERS. 9. *Auis discolor quæ? 1. Expos.* NVNQVID AVIS DISCOLOR?] Nota S. Hieron. per *auem discolorem* & *tinctam per totum*, accipit pauonem, eóque significari putat pulchritudinem Israelis, quæ tanta erat, vt nihil esse bonorum, quod non cerneretur in eo. sic & Raban. Hugo, & S. Thom. quasi dicat: Hunc pauonem deplumate & deuorate, ô bestiæ, id est Chaldæi, quia superbus mihi est & rebellis. C

Huc accedit Sanchez, qui sic explicat: Nunquid hereditas mea, quam frementem audio, mihi eam voluptatem præbuit, quam præbere solet domino suo discolor auis & varijs maculis tincta (quam proinde Martialis lib. 5. epigram. 104 vocat guttatam, qualis est pauo, psittacus, &c.) atque vocalis & canora, vt eam non oderim? nónne pro suaui cantu tremitum instar leonis edidit contra me? vnde sequitur: *Venite ergo, congregamini omnes bestiæ terræ properate ad deuorandum.* In pauone notatur Israelis ostentatio pulchritudinis, eiusque inconstantia. Pauo enim caudæ syrmate expanso ocellis pulcherrimis variegatur & intumescit: sed dum pedes fœdos intuetur, syrma demittit & detumescit. vnde Martialis lib. 13. *Miraris quoties gemmantes explicat alas.* Rursum in motu pennas nunc contrahit, nunc expandit, idque crebro & variè: quocirca *est multicolor, & discolor, et versicolor, nunquam ipsa, semper alia, etsi semper ipsa quando alia, toties denique mutanda quoties mouenda*, ait Tertull. lib. de Pallio c. 3.

Vnde Tropol. Hugo pauone hoc versicolori repræsentari censet mulieres gemmis, stibio & cerussa fucatas & tumidas. Item hypocritas, qui exteriùs speciosi videntur, cùm interius turpes sint & fœdi. Hi enim quasi pauo circumspectant & ostentant se.

Secundo, valde aptè *auis discolor & tincta*, est auis peregrina, varijs coloribus distincta, & insolentibus plumis ornata, verbi gratia, noctua rubris maculis aspersa: quam proinde aliæ aues; maximè feræ & rapaces, quæ hic *bestiæ* vocantur, inuidentes persequuntur, vt expilent & deuorent. q. d. Pari modo aliæ Gentes persecutæ sunt & persequentur Iudæos, idque fiet Deo vlciscente, & eas aduocante ac dicente: *Venite, congregamini, properate ad deuorandum.* Nota. Vox *discolor*, significat inconstantiam Israelis, quòd modo Deum, modò idola coleret. ita D. Thom. Kimchi & Capella. Alludit ad indolem auium, quæ concolores amant, cum eísque volitant, discolores oderunt & persequuntur. Simile enim gaudet simili: & similitudo est conciliatrix amicitiæ, dissimilitudo inimicitiæ, ait Arist. Hinc prouerbia: Graculus assidet graculo, cicada cicadæ chara, formica formicæ, Asinus asino, sus sui pulcher; Fur furem cognoscit, vt lupus lupum.

Tertiò, à Castro per *auem* hanc, accipit corniculam Æsopicam, quæ cùm se aliarum auium plumis induisset, vna quaque suam plumam repetente, nuda remansit, de qua Horat. lib. 1. ep. 3. III.

Ne, si fortè suas repetitum venerit olim
Grex auium plumas, moueat cornicula risum
Furtiuis nudata coloribus.

q. d. Pari modo Iudæi, sua bona Gentibus scilicet Chananæis, eripuerunt, sed Deo ob scelera Iudæorum permittente, Gentibus, scilicet Chaldæis & Chananæis, ea bello repetentibus, Iudæi nudi vti antè fuerant manebunt.

Quartò, Pagninus & Isidor. vertunt, *num aui tinctæ sanguine*, id est Nabuchodonosori sanguinario, *data est hereditas mea*, scilicet Israël. IV.

Quintò, Lyran. vertit, *nunquid auis sanguinolenta*, id est vulnerata, cruentata & occisa à Chaldæis, *est Israel?* Huc accedit R. Ioseph, Nunquid, inquit, Israel est auis sanguine tincta, quam cùm vident aliæ bestiæ, cognoscunt aliquod esse cadauer, eoque accurrunt? V.

Sextò, Forerius in Isaiæ 46. 11. *Comparat*, ait, *hic Ieremias Iudæos auibus rapacibus, insinuans quod, sicut illi, quasi agmen auium feralium inuolabant in Dominum, ita quoque hostes eorum, quasi agmen auium feralium tinctarum sanguine, inuolaturi erant in eos. Nam præcessit, quod quasi leo dedissent vocem contra Dominum.* VI. D

Denique Septuag. vertunt, *numquid spelunca hyænæ hereditas mea est mihi?* q. d. Sicut ad speluncam solent congregari hyænæ sæuæ & immundæ, vt cadauera mortuorum deuorent: sic Chaldæi ad Iudæam conuenient, vt sanguine ciuium & cadaueribus occisorum saturentur. Ierusalem rectè comparatur speluncæ hyænæ sæuæ & voracis, quia instar illius plena erat & putida cadaueribus Prophetarum & innocentium, quos occidebat. Ex hisce sensibus secundus maximè genuinus est, deinde primus. VII. *Septuag. pro aue vertunt hyænam.*

PASTORES MVLTI, id est, reges & principes, quos sibi iunxit Nabuchodonosor, DEMOLITI SVNT VINEAM MEAM] id est Iudæam. Sic enim hostes vocauit *pastores*, c. 6. v. 3. Pastores VERS. 10.

res enim solent in suis vineis greges pascere, sed vineas suas optent, alienas inuadere. ita Raban. Hugo, S. Thom. Lyran. Vatabl.

Allegor. hi *pastores* fuerunt Titus & Romani, euertentes Ierusalem ita Theodor.

Aliter hæc ad litteram accipit idem Theod. Raban, & Hugo, scilicet de pastoribus Iudæorum, q.d. Pastores, duces, principes, ac sacerdotes populi, suis sceleribus & malis consiliis, perdiderunt Ierusalem: hosce enim vocauit *pastores* cap. 10.21. & cap. 18.11. sed prior sensus est aptior.

Alleg. pastores multi, sunt hæretici.

Vnde nonnulli Alleg. per *pastores* hoc accipiūt hæreticos, qui Ecclesiam deuastant, & signanter vocantur *multi*: quia dum ab vno pastore & doctore Christo abeunt, in varias & contrarias sectas dilabuntur: dum scilicet superbiunt, & vnum alium sequi dedignatur, vultque ipse esse magister, & agmen discipulorum post se ducere. Ita Arrius gradus quosdam in Deo constituens, minoremque asserens Patre Filium, Christum nobis sine vera diuinitate reliquit. Sabellius cùm vnicam in Deo personam esse ex naturæ vnitate colligeret, Patrem quoque natum passumque asseruit. Nestorius duas in Christo personas æquè ac naturas constituens, B. Virginem Christotocon, id est Christiparam, non Theotocon, id est Deiparam, esse docuit. Apolinaris in Christo negauit animam aut mētem, quod eius vicem abunde à deitate ipsa suppleri diceret. Eutyches in Christo duas naturas ita vnitas censuit, vt ex duabus vna remaneret, nullo modo alterius existente substantia, quasi quę sine alterius consumptione aut separatione fieri non posset. Pelagius gratiæ Christi in eius mortē preparatā respuit medicinā, dumque paruulorū nascentium negat peccatum, & sub diabolo captiuitatem, Christum non credit eorum esse redemptorem. Valētinus statuit Christum corpus de cælo attulisse, per Virginem quasi per canalem transfisse. Manes illud dixit esse phantasticum, Christumque verè esse passum & mortuū negauit.

PORTIONEM MEAM, hereditatem meam, DESIDERABILEM] speciosam, vberem inuidendam.

Tropolog. talis est anima fidelis. Vide ergo quàm ea sit Deo chara & pretiosa: vocat enim eam hic *portionem suam desiderabilem, vineam suam, animam suam*, quam vnicè diligit, tuetur & ornat. Qui ergo eam peccato polluit, Deoque eripit, & dæmoni mancipat, Deo summè iniurius & exosus est. *Si quis templum Dei violauerit, disperdet illum Deus*, 1. Corinth. 3. 17.

Vers. 11. LVXITQVE SVPER ME] id est, contra me lugens conquesta est, quod eam dereliquerim & desolari permiserim. ita Raban. Hugo, Lyrā. & Vatabl. vel, vt Chald. Hugo & Maldon. *luxit terra super*, id est coram me, vel ad me, quasi in desolatione sua opem à me petens: sic enim terra, cùm nimia siccitate dehiscit, quasi aperto ore pluuiam à Deo postulat, vel, vt Sāchez, *luxit*, eo quod in excidio cum lachrymis licet me inuocans, tamen non sit exaudita.

OMNIS TERRA] scilicet Iudæorum. commodè enim accipienda est vox *terra*.

NVLLVS EST QVI RECOGITET] q.d. Terra luget, & tamē non est qui recogitet, scilicet minas Prophetarū. ita S. Hieron. Heb. *non est qui ponat super cor suum*, scilicet Deum, Deique timorem ac legem, eiusque terribilem irā, minas & plagas, vt illius illa aliquis metu à malis resipiscat, illumque placet & sibi reconciliet.

SVPER OMNES VIAS DESERTI] quia per omnes vias venturi erant hostes, vt obsiderent Ierusalem. hebr. est *super omnia excelsa loca venient vastatores*, q.d. Ea erit hostiū copia, vis & impetus, vt omnia, etiam excelsa loca & prærupta occupent & vastent. *non est* (non erit) *pax vniuersæ carni*. quia omnes Iudæos hæc clades tanget. vniuersa enim caro, æquè ac terra, hic commodè, Iudæorum scilicet, de quibus tantum est sermo, accipienda est. ita S. Hieron. Vers. 12.

SEMINAVERVNT TRITICVM, ET SPINAS MESSVERVNT] metent est adagium. q.d. Iudæi prosperè cœperunt, & prospera sperarunt: sed aduersa patientur, felicitas in miseriam vertetur, copia in inopiam: & propriè, sementis quam fecerunt, vertetur in sterilitatem, vt pro tritico colligant spinas, vtque fruges & fructus metant paucos, qui eis quoque non proderūt, quia eos vastabit hostis. ita S. Hieron. S. Thom. & Lyranus. Vers. 13.

Alludit ad maledictionem Adæ Genes. 3.17. *Maledicta terra in opere tuo. Spinas & tribulos germinabit tibi.* Quocirca Theodor. putat hic significari, quod spes messis non sit collocanda in bonitate terræ, sed in congrua eius cultura: nam qui dolo, inquit, vel nequiter procedunt, pro messe colligunt spinas, puta solicitudines, & lācinationes tā conscientiæ quā mētis.

Tropol. Hugo putat hîc notari eos qui docent, prædicant, aliáque spiritalia obeunt intuitu temporalis mercedis, puta opum: has enim Christus spinas vocauit Matth. 13.22.

Aliter vertit Vatablus. *seminauerunt* (scilicet Prophetæ) *triticum* (suatum admonitionum,) *spinas messuerunt* (persecutionum:) *ægrotarunt* (Prophetę præ dolore) *quia non profecerunt, pudefacti sunt propter fructus vestros* (propter opera pessima vestra (Hebr. enim נחלה *nachala*, à rad. נחל *nachal*, significat hereditare, vt vertit noster: sed à radice חלה *chala*, significat ægrotare. Hoc sensu significatur, veros verbi Dei præcones sæpè pro veritate pati persecutiones, exilia, rapinas, tormenta & mortem.

CONFVNDEMINI A FRVCTIBVS VESTRIS] fallent fructus expectationem vestrā, itaque quasi pudore vos afficient.

14. Hæc dicit Dominus aduersum omnes vicinos meos pessimos, qui tangunt hereditatem, quam distribui populo meo Israël: Ecce ego euellam eos de terra sua, & domum Iuda euellam de medio eorum.

15. Et cùm euulsero eos, conuertar, & miserebor eorum: & reducam eos, virum ad hereditatem suam, & virum in terram suam.

16. Et erit: si eruditi didicerint vias A populi mei, vt iurent in nomine meo: Viuit Dominus, sicut docuerunt populum meum iurare in Baal: ædificabuntur in medio populi mei.

17. Quod si non audierint, euellam gentem illam euulsione & perditione, ait Dominus.

Vers. 14. HÆC DICIT DOMINVS] Minatur Deus hostibus Iudæorum (ad eos enim transit) qui primi in exercitu Nabuchodonosoris venerunt contra Ierusalem, puta Philistinis, Idumæis, Ammonitis, Moabitis & Iudæis inter eos habitantibus, (hoc enim est quod ait, *& domum Iuda euellam de medio eorum*) exitium per Chaldæos, vt vel sic Iudæos ad sui amorem trahat. vide cap. 42. Ita S. Hieron. Theodor. & Lyran. Aliter Maldon. explicat hæc de Chaldæis, q. d. Ego ipsos Chal- B dæos tandem puniam & euertam per Medos.

Vers. 15. ET REDVCAM EOS] scilicet Iudæos è Babylone per Cyrum. ita Theodor. Lyran. Dionys. & Vatabl.

Secundò, meliùs S. Hieron. & Raban. sic exponunt, q. d. Ego Gentes prædictas, scilicet Ammonitas & Moabitas cum Iudæis, per Cyrum è Babylone reducam: eos enim inde reductos esse, patet c. 49. 6. & 1. Esdr. 9. vbi cum Moabitis & Ammonitis Iudæi post reditum contraxerunt connubia.

Mysticè, significatur hîc vocatio Gentium ad fidem Christi.

VIRVM] id est quemque.

Vers. 16. ET ERIT: SI ERVDITI DIDICERINT, Moabitæ & Ammonitæ, VIAS POPVLI MEI] fidem & religionem Iudæorum.

VT IVRENT] & consequenter vt colant Deum verum, non Baal: iuramentum enim per synecdochen significat omnem Dei cultum.

ÆDIFICABVNTVR IN MEDIO POPVLI MEI] id est, pacificè & prosperè agent, abundantes prole, familia & opibus, *in medio populi*, id est in, vel inter populum meum. Erunt enim de populo & Ecclesia mea, esto habitent in suis regionibus Iudææ vicinis.

Vers. 17. QVOD SI NON AVDIERINT, EVELLAM GENTEM ILLAM EVVLSIONE ET PERDITIONE] id est, omnino euertam & perdam illos. Quando hæc contigerint, nec S. Script. nec historiæ narrant. Sanchez censet hæc à Machabæis esse peracta. Iudas enim & Ionathas Machabæi expugnarunt Philistinos, Ammonitas & Idumæos, 1 Machab. 5. 3. & 6. Verùm hi Gentes illas vastarunt quidem & subegerunt, at non deleuerunt penitus.

CAPVT DECIMVMTERTIVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Hieroglyphico & ænigmate lumbaris deffossi & putrescentis, atque v. 12. lagunculæ inebriantis, captiuitatem & calamitatem Iudæorum describit. vnde ait v. 18. Dic regi & dominatrici, *&c* vbi est grex qui datus est tibi, pecus inclytum tuum? *Est hoc genus prophetiæ ænigmaticum, quod ad persuadendum efficacius est, quia non solis verbis, sed & rebus ipsis peragitur & repræsentatur. Simile fuit c. 7. 28. & infra c. 18. 2. & 3. Isaiæ 20. 2. Oseæ 1. 2.*

Nota, hæc accidisse non tempore obsidionis sub Sedecia, vt vult S. Hieron. sed sub Ioakim; nam non vni regi, sed regibus, scilicet Ioakim, Ioachin, Sedeciæ, minatur excidium v. 13. Et sub Ioakim, cùm ipse penderet tributum Chaldæis, facilè Ieremias in Babylonem ire & redire poterat, non autem cùm vrbs obsessa, & Chaldæi essent hostes.

Vers. 1. HÆc dicit Dominus ad me: Vade, & C posside tibi lumbare lineum, & pones illud super lumbos tuos, & in aquam non inferes illud.

2. Et possedi lumbare iuxta verbum Domini, & posui circa lumbos meos.

3. Et factus est sermo Domini ad me, secundò, dicens:

4. Tolle lumbare, quod possedisti, quod est circa lumbos tuos, & surgens vade ad Euphraten, & absconde ibi illud in foramine petræ.

5. Et abij, & abscondi illud in Euphrate, sicut præceperat mihi Dominus.

6. Et factum est post dies plurimos, dixit Dominus ad me: Surge, vade ad Euphraten: & tolle inde lumbare, quod præcepi tibi vt absconderes illud ibi.

7. Et abij ad Euphraten, & fodi, & tuli lumbare de loco, vbi absconderam illud: & ecce computruerat lumbare, ita vt nulli vsui aptum esset.

8. Et factum est verbum Domini ad me, dicens:

9. Hæc dicit Dominus: Sic putrescere faciam superbiam Iuda, & superbiam Ierusalem multam.

10. Populum istum pessimum, qui nolunt audire verba mea, & ambulant in prauitate cordis sui: abierúntq. post deos alienos vt seruirent eis, & adorarent eos: & erunt sicut lumbare istud, quod nulli vsui aptum est.

11. Sicut enim adhæret lumbare ad lumbos viri, sic agglutinaui mihi omnem

nem domum Israel, & omnem domum Iuda, dicit Dominus: vt essent mihi in populum, & in nomen, & in laudem, & in gloriam: & non audierunt.

VERS. 1. POSSIDE] Chald. *eme*. vtrunque enim significat Hebr. קנה *kana*: emptionis enim finis & terminus est possessio rei emptæ.

LVMBARE LINEVM] id est baltheum, siue cingulum ex lino quo lumbi cinguntur, ita Septuag. & Vatabl. Lineum autem esse vult, non laneum, non coriaceum, vt indicet, non esse super vestem, sed super carnem induendum: quod enim nobis coniunctissimum esse, ac diligentissimè seruare volumus, hoc ad lumbos cingimus; sicut viatores pecuniam lineo cingulo insutam, secus lumbos circumcingunt, ait Maldon. vnde Syrus & Arabicus vertunt, *sudarium*, velamen, linteum: *& alliga illud in lumbis tuis*, vel *super dorsum tuum*.

Lumbare siue cingulum Dei est Israel, cur? I. Nota Primò. Cingulum siue *lumbare* quod Dei renibus iungitur, ait S. Hieron. & Ieremias v. 11. est Israel, qui in lini similitudinem, assumptus de terra asper & illotus, nec mollitiem habuit nec candorem, id est, nihil amabile, ob quod à Deo eligeretur in plebem Dei; sed sola Dei gratia Deo adhæsit, eique coniunctissimus fuit: cumque vsu & puluere sorduisset, id est, cùm peccasset, Deus eum ob peccata repudiauit, & ad ripam Euphratis in foramine defodit, id est duxit eum captiuum in Babylonem, ibique eum Chaldæorum furori exposuit. Babylon enim Euphrati & Tigri adiacet, ibique lumbare absconditur à Ieremia, quia Israel ibi captiuus, tot gentium magnitudine penè absorptus, & nihili reputatus est.

II. Secundò, addit D. Thomas, *lumbare*, quod lumbis adhæret, in quibus prima origo est concupiscentiæ & seminis, significat populum in Dei amorem assumptum, Osee 11. 4. & hîc v. 11. Rursum, *lumbare*, significat castitatem & amorem cõiugalem: hinc ait v. 11. *Sicut adhæret lumbare ad lumbos viri, sic agglutinaui*, id est coniugio copulaui, *mihi omnem domum Israel*. ita Prado in c. 16. Ezech. pag. 187.

III. Tertiò, post multum tempus Ieremias refert *lumbare*, sed putridum; sic Deus liberat populum de captiuitate Babylonica, in qua sordibus æquè ac peccatis quasi computruerat: post reditum rursum Deum offendit, & demum Christũ occidit, atque æterna perditione contabuit. ita S. Hieron.

IV. Quartò, videtur Ieremias hæc reuera ita vt narrat fecisse, ait Theodoret. Hugo, S. Thomas, Dionys. Maldon. Castrius, Sanchez, & præcipui Hebræorum. hoc enim exigit simplex eius narratio: dati enim sunt Prophetæ in portentum Israeli. Sic Isaias c. 20. nudus ambulauit. Sic Ezechiel c. 4. v. 12. & 15. stercus humanum comedere iussus est; sed hoc deprecans, eius vice fimum boum Dei permissu comedit, vt ita famem & ærumnas captiuitatis Babylonicæ præsignaret. Licet aliqui, vt Vatabl. Lyran. & S. Hieronym. proœm. in Osee, hæc tantùm velint esse visionem, seu in spiritu hæc visa & gesta à Ieremia, non autem reipsa esse peracta.

A Quintò, mysticè omnis sanctus, est *lumbare* Dei; *v. Mysticè.* sed cùm peccat, in Babylonios ducitur, id est in regnum dæmonis, & si pergit in vitiis, ita putrescit, vt in vsum & cinctorium Domini redire non possit. ita S. Hieron. vnde

Nota Secundò, cum Pierio hieroglyph. 40. (vbi peculiari paragrapho explicat hoc cingulum Ieremiæ symbolicè) zonam fuisse virginitatis symbolum, tam apud Græcos & Latinos, quàm Hebræos. Hinc Pausan. docet, Trœzeniorum virgines zonam Palladi ante nuptias dedicasse: sic primæ puerperæ Athenis Dianæ Soluizoniæ zonam, quasi per matrimonium iam solutam dicabant, testis est Apoll. in Argonaut. & Ouid. cùm canit: *Cingulum est symbolũ, Primò, virginitatis.*

Castáq; fallaci Zona recincta manu.

B Hinc olim & etiamnum sacerdotes in sacris cingulo lineo vtuntur, vt moneantur ait Cyrillus, fluxæ libidinis luxuriam, & animi cupiditates, castitatis & temperantiæ cingulo coërcere.

Secundò, zona symbolum fuit fortitudinis: est enim habitus militis & gladiati. *Secundò, fortitudinis.*

Hinc Tertiò, zona symbolum fuit gloriæ & superbiæ, maximè si zonæ bullis aureis gemmeisque distinctæ essent, quæ balthei dicuntur, quasi bullatei, ait Pierius. vnde v. 9. *Sic putrescere faciam, dicit Dominus, superbiam Juda*, vti putruit baltheus hic tuus. *Tertiò, gloriæ.*

Quartò, zona S. Hilario, est efficax in omne bonum apparatus, vt ad omne ministerium Christi promptæ voluntatis cingulo simus accincti: præcincti enim expeditiores sunt ad opus, *Quartò, prompti obsequij.*

C firmiores & constantiores. vide dicta Ephes. 6. v. 14. Hæc omnia conueniunt Israeli & cuiuis fideli animæ, quæ omni hac zona cingi debet, vt Deo indiuulsè adhæreat.

Nota Tertiò. Pari modo linum. Hieroglyphicum fuit puritatis vitæ Israelis & fidelis animæ. vnde Ægyptij in sacris Isidis & Osiridis, tantùm linea veste vtebantur, & nefas erat vti lanea. ita ex Tertul. Plutarch. Herod. Martiali Pierius. Audi Martialem: *Linum symbolum est Primò, puritatis.*

Linigeri fugiunt calui sistratáque turba,
Inter adorantes cum stetit Hermogenes.

Secundò, linum hoc carminandum, & mordaci pœnitentiæ & austeritatis vitæ lixiuio, sæpè dealbandum est, ne putrescat. *Secundò, pœnitentiæ.*

Tertiò, linum symbolum est fati siue decreti *Tertiò, prouidentiæ Dei.*

D & prouidentiæ Dei, quam poëtę vocant fila & stamina Parcarum, nam.

Clotho rotat fusum. Lachesis net, & Atropos occat: quæ computrescunt vel succiduntur, cùm vitæ vel felicitatis humanę tela à Deo succiditur; vti hîc à Deo succisa est Israeli.

Quare Tropologicè pulchrè Origenes & S. Hieron. Sicut, inquit, linum de terra nascitur, pullulat, crescit, metitur, pectitur, lauatur, teritur, tunditur, carminatur, & ingenti opera excutitur, filatur, texitur, vt ex eo linum & cingulum candidum & lucidum fiat: sic Deus Iudæos & nos Christianos, ac præsertim Ecclesiasticos & Religiosos, à generatione & natura nostra corrupta æquè ac ex praua institutione, aut peccandi consuetudine terrestres, nigros rude & asperos moribus & vitiis, tanta opera, cura & gratia molliuit, & poliuit, & candefecit, vt quasi *Tropol. Deus nos vt linum carminat, indéque sibi quasi cingulum astringit.*

in cinctorium Dei plectamur, eique arctissimè coniungamur, indeque nomen, laudem & gloriam consequamur. nam si ab eo separemur, ac in Euphrate deliciarum, humore gulæ & libidinis perfundamur, putrescemus, ait B. Petrus Damiani epist. 10. ad Petrum Cardin. & quasi putidi à Christo abiiciemur, ac quasi in nihilum redigemur, vti Salomoni, Dauidi & Israeli contigit. Plura de hoc lini symbolo dixi Exodi 28. v. 38. in fine.

Alleg. Christus cingulo vnionu hypostatica nos sibi astrinxit.

Alleg. Christus quasi pontifex lineam tunicam, in qua depictus erat omnis populus Israel, id est Christianus; tunicam, inquam, carnis nostræ assumpsit, atque eam & in ea nos omnes arctissimè sibi & inseparabiliter copulauit baltheo vnionis hypostaticæ, sibi inquam, id est, renibus & lumbis suis, vbi sedes est amoris, puta ardentissimo suo amori & affectui nos adstrinxit. Hæc est zona aurea, qua eum ad mammillas præcinctum vidit Ioannes Apocal. 1. 13.

ET IN AQVAM NON INFERES ILLVD] ne videatur ex aqua & humore situm contraxisse & computruisse, sed alia ex causa, ait Lyranus. Meliùs Vatabl. per aquam accipit lixiuium, quo sordes è lino eluuntur, q.d. Lumbare sordidum non elues lixiuio, vt significes sordes & peccata populi pœnitentia non esse eluta & expiata. Optimè S. Hieron. explicat: *in aquam non inferes*, id est recens textum aqua non macerabis, vt illud ea ratione candefacias & polias; sed ipsum rude, asperum & fuscum, vti natum & textum est, relinquas, vt significes populum Iudaicum recens natum, tunc à Deo assumptum esse in Ecclesiam, cùm rudis esset & impolitus, doctus & exercitatus magis in luto & lateribus Ægypti efformandis, quàm in cultu Dei, probisque moribus, vti paulò antè dixi.

VERS. 9. SIC PVTRESCERE FACIAM SVPERBIAM IVDA] *Superbiam*, id est gloriam, magnificentiam, &, vt Chald. vertit, fortitudinem. Secundò, *superbiam*, id est arrogantiam. vnde Septuag. vertunt, ὕβριν, id est iniuriam. Comprimit ergo hîc Deus præsidentiam & superbiam sui populi, dum instar lumbaris putridi, quod magis sterquilinio quàm vestiario est dignum, facit eum tabescere & computrescere in Babylone, vt quasi stercus conculcetur à Chaldæis, iuxta illud Thren. 4. 5. *Qui nutriebantur in croceis, amplexati sunt stercora.*

VERS. 11. VT ESSENT MIHI IN POPVLVM, ET IN NOMEN, ET IN LAVDEM, ET IN GLORIAM] vt scilicet Israel esset populus nominatus, laudatus & gloriosus apud omnes gentes. ita Hier. Theod. & Raban. Sicut enim vxor, gloria est viri; ita Israel Deo obediens & seruiens, fuit gloria Dei, Deiq; nomen & laudem apud Gentes celebrem fecit, inquit Hugo & Dionys. Adde, *in nomen*, quia in nomine Israel includitur & auditur nomen אל *el*, id est Dei: quoties ergo Israel, toties El, id est Deus, nominabatur & celebrabatur. El enim significat Deum qua fortem & inuictum.

12. Dices ergo ad eos sermonem istum: Hæc dicit Dominus Deus Israel: Omnis laguncula implebitur vino. Et

A dicent ad te: Numquid ignoramus quia omnis laguncula implebitur vino?

13. Et dices ad eos: Hæc dicit Dominus: Ecce ego implebo omnes habitatores terræ huius, & reges, qui sedent de stirpe Dauid super thronum eius, & sacerdotes, & prophetas, & omnes habitatores Ierusalem, ebrietate.

14. Et dispergam eos virum à fratre suo, & patres & filios pariter, ait Dominus: non parcam, & non concedam: neque miserebor vt non disperdam eos.

B 15. Audite, & auribus percipite. Nolite eleuari, quia Dominus locutus est.

16. Date Domino Deo vestro gloriam antequam contenebrescat, & antequam offendant pedes vestri ad montes caliginosos: expectabitis lucem, & ponet eam in vmbram mortis, & in caliginem.

OMNIS LAGVNCVLA IMPLEBITVR VINO] *Laguncula* hebr. נבל *nebel*, id est, vt Chald. *vter*; Symmachus, *crater*: Theodor. *vas*, puta lagena terrea, hydria fictilis. ita S. Hieron. Raban. Hugo, Lyran. q.d. Sicut laguncula impletur vino; ita ego implebo vos ebrietate, non bonorum & voluptatum, vt vos putatis, ô Iudæi, sed malorum & dolorum. VERS. 12.

Laguncula significat Primò, ebrietatem; Secundò, mensuram supplicij; Tertiò, capita Iudæorum; Quartò, dispersionem eorundem.

C Secundò, *laguncula vini*, est mensura furoris & vindictæ, quam propinabit & inebriabit vos Deus: laguncula ergo sunt ipsi Iudæi, qui excipiunt vinum furoris Dei. Rursum, propriè & apposite *lagunculam* vocat, caput cuiusque Iudæi, caput enim est instar lagenæ: *vinum* autem vocat cæcitatem mentis, & inopiam consilij in rebus aduersis. Significat ergo fore, vt, cum Chaldæi venerint, tanto omnes terrore corripiantur, vt quasi ebrij & amentes huc illuc diuagentur, imò in ipsos hostes, ignes & præcipitia incurrant. ita Maldon. Tertiò, quia, sicut laguncula collisa dispergitur; ita vos dispergemini, patet v. 13. & 14.

IMPLEBO OMNES, &c. EBRIETATE) hoc est, tribulatione maxima, & seruitute Chaldæorum, vt, sicut ebrius vires resistendi non habet, nec consilium, nec vsum rationis, nec à mente sed à vino regitur; ita & Iudæi, quasi ebrij, nec vires nec consilium habituri sint resistendi Chaldæis; nec à sua mente, sed ad Chaldæorum imperium sint agitandi, impellendi & protrudendi in carceres & in Babylonem. Ita Chald. Orig. & Theodor. Simile quiddam de Ægyptiis scribit Isaias c. 19. v. 14. dicens: *Dominus miscuit in medio eius spiritum vertiginis: & errare fecerunt Ægyptū in omni opere suo, sicut errat ebrius & vomens.* & de Ierusalē c. 51. 21. *Idcirco audi hoc paupercula & ebria non à vino.* Vide eiusdē c. 29. v. 9. VERS. 13.

D PROPHETAS) pseudoprophetas.

DISPERGAM EOS) Hebr *collidam eos*, vt, sicut lagena testacea collisa ad lapidem in fragmenta dissilit & dispergitur; ita plebs Iudæorum ad Chal- VERS. 14.

Chaldæos collisa, & inuicem compressa dolore & angustia, quasi in fragmenta dissiliat, vt vxor in vnam, filius in aliam, frater in aliam vrbem & regionem dispergatur. ita Chald. & Vatabl.

Deus sperat impios ob duas causas. Causas, cur Deus impios sic ab inuicem dispergat, dat Origenes hîc homil. 9. scilicet cum id facere Primò, ad pœne incrementum, ne in pœna socios habeant, & sese inuicem solentur. Secundò, vt dissoluatur nequam eorum cogitatio, cùm non habuerit allocutionē alterius nequioris, itáque ipsi à pristinis sceleribus, ipsa solitudine & penuria consortij, reuocentur.

VIRVM A FRATRE) id est, quemque à proximo suo.

NON CONCEDAM) non indulgebo: Septuag. pro אחמול *echmol*, legentes אחמוד *echmod* vertunt οὐκ ἐπιποθήσω, *non desiderabo*, id est, non impediar cuiusquam amore ac desiderio, quo minùs vos abire & dispergi sinam.

VERS. 15. NOLITE ELEVARI) superbia, vt superbè in vestra fortitudine fidatis: sed

VERS. 16. DATE DOMINO DEO VESTRO GLORIAM) vt vestram infirmitatem æquè ac iniquitatem agnoscatis, & à Deo solo humiliter opem contra Chaldæos petatis & speretis: humilitas enim summam gloriam dat Deo. Deus enim ab humilibus honoratur, Eccli. 3. 20.

Hinc Secundò, *date gloriam Deo*, hoc est, pœniteat vos scelerum & violati numinis, facta pessima retractate, vitam commutate. Dum enim hoc facit pœnitens, sarcit iniuriam Deo irrogatam, eíque gloriam ablatam restituit. Sic 1. Reg. 6. 5. cùm Philistini ob captam arcam plagis attriti, & facti pœnitentes, cogitarent de arcæ restitutione, & iniuriæ Deo factæ expiatione, dicentéque: *Quid est quod pro delicto reddere debeamus ei?* Responderunt sacerdotes: *Quinque anos aureos facietis, & quinque mures aureos, &c. et dabitis Deo Israel gloriam*, q. d. Ita restituetis Deo gloriam suam.

Tertiò, Sanchez appositè censet respici hîc ad v. 11. *Vt essent mihi in nomen, et in laudem, & in gloriam*, q. d. Date gloriam Deo, & nomini eius exornando studete. Ad hoc enim vos vocauit, sibíq; selegit. Præstate ergo id Deo, ad quod vos Dei tam singularis & alta vocatio & electio cogit. Deum glorificate, eum credendo, sperando, amando, timendo, inuocando, non idola.

Aliter accipitur hæc phrasis Iosue 7. 19. & Ioan. 9. 24. ibi enim dare gloriam Deo, est confiteri & dicere veritatem. Qui enim hoc facit, mirè glorificat Deum, qui est prima & increata veritas, ac causa, tutor & vindex omnis veritatis.

ANTEQVAM CONTENEBRESCAT) Hebr. יחשיך *iachasich*, id est, antequam faciat obtenebrescere, scilicet Deus; antequam tenebras, id est calamitates, vobis inducat.

Offendere ad montes caliginosos quid? 1. expos. ANTEQVAM OFFENDANT PEDES VESTRI AD MONTES CALIGINOSOS) scilicet Chaldææ, in quos captiui ducemini, qui tum ob vicinas paludes vapores nebulosos exhalantes, tum præ altitudine sua, & præ magnitudine calamitatis & turbationis vestræ, vobis videbuntur caliginosi, atque reipsa mysticè sunt ba-

A *bel*, id est, sunt confusio peccatorũ & idololatriæ ideóque sunt tenebrosi. ita S. Hieron. Raban. Hugo & S. Thom. Sic Isaiæ 13. 2. de Babylone dicitur, *Super montem caliginosum leuate signum.* Vide ibi dicta.

Addit Sanchez, Babylonem vocari *montem caliginosum*, quia noctu, & in publico conuiuio capta est à Cyro, cùm non minor ciuitati à nocte, quàm ciuium animis à perturbatione & crapula esset offusa caligo. Verùm non agitur hîc de excidio, sed de victoria & triumpho Babylonis, quem egit de abductis Iudæ aliisque Gentibus: tunc autem omnia lucida & læta erant Babyloni, non caliginosa & tristia.

Secundò, Lyran. & Dionys. per eos montes, accipiunt auxilium Ægyptiorum, quod frustra

B. expectarunt Iudæi, à Chaldæis obsessi, ideóque spe sua ad illud quasi offenderunt, impegerunt & corruerunt. Sed hoc obscurius est.

Tertiò, Maldon. *antequam offendant, &c.* hoc est, inquit, antequam fugitiui per montes tanquam in tenebris oberretis, nescientes quò vos conferatis, aut quid capiatis consilij. Propterea dixit *ad montes*, vt significaret eorum fugam & exilium. Hic sensus æquè vt primus appositus est & genuinus.

Quartò, aptè quoque Theodor. Chald. Lyran. & Vatabl. accipiunt hæc per hyperbolen, vt montes tenebrarum, id est maximæ tenebræ, significent grauissimas calamitates, ac si Iudæis captiuis montes obducti caligine tribulationum

C obiecti essent. Vnde sequitur, *expectabitis lucem*, id est consolationem, lætitiam, & Deus vertet eam in *vmbram mortis*, id est, in summam caliginem, puta in miseriam, in carcere & captiuitate Babylonica. Similis phrasis est Eccles. 12. 2.

Tropolog. Tropolog. ante diem mortis & iudicij, ne offendant pedes nostri ad montes caliginosos, id est, ad aduersarias fortitudines, puta dæmones, qui tormentis & cruciatibus gehennalibus præpositi sunt; agamus hîc pœnitentiam, ait S. Hieron. tunc enim nullus dabit precem, laudem & gloriam Deo, ait Origen. Qui enim in tempus mortis procrastinant pœnitentiam, quasi tunc viam salutis inituri, perinde faciunt atque qui noctu in tenebris per loca obscura dubia, prærupta, salebrosa, & latronibus circumsessa proficisci destinant. vide Ecclesiastæ cap. 12. Verè S. August. in sententiis n. 195. *Sicut terra de cælo expectat pluuiam & lucem, sic homo ex Deo debet ex-*

D *pectare misericordiam & veritatem.*

ET PONET EAM IN VMBRAM MORTIS) *Vmbra mortis* hîc & alibi, opponitur luci. Significat ergo densissimas tenebras: tales enim sunt tenebræ sepulchri & inferni, ad quas mors hominem deducit. Vbi

Vmbra mortis quid? Nota Primò. *vmbra mortis*, sunt tenebræ & locus horridus, siue horror mortis & inferni. hæc enim mortem & infernum comitantur, sicut vmbra suum corpus. vnde Lucæ 1. 79. dicitur Baptistæ Christi præcursori, *Illuminare his, qui in tenebris et in vmbra mortis sedent*: vt scilicet illuminaret peccatores, sedentes in tenebris peccati, & iustos sedentes in tenebroso limbo patrum. Quin & Virgil. lib. 10. Æneid. de eodem ita canit.

Olli dura quies oculos, & ferreus vrget
Somnus, in æternam clauduntur lumina noctem.

Quatuor res significat. Nota Secundò. Per hanc *vmbram mortis*, siue per has tenebras, significatur tristissima rerum
I. facies, & miseria extrema, tempúsque captiuitatis, carceris, infirmitatis, mortis & damnationis; nihil enim tristius est vmbrosis mortuorum sepulchris: sicut è contrario lux, quia gratissima
II. est, symbolum est felicitatis. Rursum, *vmbra mortis*, significat proxima pericula, indéque angores mortis sicut vmbra proxima est corpori.
III. ita capitur psalm. 22. v. 4. Tertiò, significat longam obliuionem, vnde S. Gregor. 4. Moral. 20. *In vmbra mortis sedere*, inquit, *est à diuini amoris notitia, in obliuione latescere.* Deus enim est vita & lux, quæ longissimè abest ab vmbra mor-
IV. tis. Quartò, vmbra mortis, est Dei & salutis ignorantia.

Peccatum est vmbra mortis ob sex causas. Tropolog. omnibus his modis peccatum est & dicitur vmbra mortis. Primò, quia omnis miseriæ fons est & causa. Secundò, quia peccatum in morte & in inferno quasi in regia sua principatur. Tertiò, quia vt vmbra corpori, ita peccatum morti, id est damnationi, est proximum. Quartò, quia est maximè periculosum. Quintò, quia maximè conscientiam angit & cruciat. Sextò, quia obliuionem Dei inducit, & vicissim facit vt peccator à Deo obliuioni tradatur. ita S. Hieron. in Isaiæ cap. 9.

Carcer pœnitentium. Hanc vmbram mortis repræsentarunt veteres Sancti per locum horridum & squalidum pœnitentiæ destinatum, qui Carcer dicebatur, in quo sponte sua pœnitentes peccata expiabant: Primò, horrore loci; Secundò, membra sua catenis, ciliciis, aculeis, aliísque modis affligendo. Alij enim iugiter iacebant prostrati in terra. Alij semper stabant incurui. Alij semper genua flectebant, &c. Tertiò, assidua inedia: non enim vescebantur nisi semel in die, ídque tantúm pane & aqua: alij biduo, alij triduo, alij quatriduo semel tantùm comedebant. Quartò, continuis lachrymis & suspiriis, quæ vel ferreum pectus emolliuissent. Refert ea Clymachus gradu 5. de Pœnitentia. Vbi iam iste ardor pœnitentium? vbi illa profunda cognitio & horror peccati? E mundo exulat: migrauit ad vmbram mortis in inferno. ibi iam peccatores agunt pœnitentiam: sed seram & æternam.

17. Quòd si hoc non audieritis, in abscondito plorabit anima mea à facie superbiæ: plorans plorabit, & deducet oculus meus lachrymam, quia captus est grex Domini.

18. Dic regi, & dominatrici: Humiliamini, sedete: quoniam descendit de capite vestro corona gloriæ vestræ.

19. Ciuitates Austri clausæ sunt, & non est qui aperiat: translata est omnis Iuda transmigratione perfecta.

20. Leuate oculos vestros, & videte qui venitis ab Aquilone: vbi est grex, qui datus est tibi, pecus inclytum tuum?

21. Quid dices cùm visitauerit te? tu
A enim docuisti eos aduersum te, & erudisti in caput tuum: numquid non dolores apprehendent te, quasi mulierem parturientem?

22. Quòd si dixeris in corde tuo? Quare venerunt mihi hæc? propter multitudinem iniquitatis tuæ reuelata sunt verecundiora tua, pollutæ sunt plantæ tuæ.

23. Si mutare potest æthiops pellem suam, aut pardus varietates suas: & vos poteritis benefacere, cùm didiceritis malum.

24. Et disseminabo eos quasi stipu-
B lam, que vento raptatur in deserto.

25. Hæc sors tua, parsque mensuræ tuæ à me, dicit Dominus, quia oblita es mei, & confisa es in mendacio.

26. Vnde & ego nudaui femora tua contra faciem tuam, & apparuit ignominia tua.

27. Adulteria tua, & hinnitus tuus, scelus fornicationis tuæ: super colles in agro vidi abominationes tuas. Væ tibi Ierusalem, non mundaberis post me: vsquequo adhuc?

SI HOC NON AVDIERITIS, IN ABSCONDITO PLORABIT ANIMA MEA) Sunt verba Vers. 17.
Prophetæ, q. d. Si me monentem respuatis, in
C locum absconditum recedam, vbi liberè nullo interpellatore plorem superbiam & pertinaciam vestram, vel potiùs superbum Chaldæorum aduentum, à quibus, vt sequitur, abductus est populus Domini. ita Chald. Sed Septuag. aliter vertunt, *plorabit anima vestra in abscondito*, quia scilicet coram Chaldæis non audebitis palàm flere.

DIC REGI, ET DOMINATRICI, dic Iecho- Vers. 18.
niæ & matri eius Nohestæ: his enim idem minatur c. 22. v. 26. ita S. Hieronym. Raban. Hugo, S. Thom. Vatabl. Vel potiùs, vt Lyran. Dionys. & Castrius, dic Sedeciæ & matri: aut magis, vt Chald. vxori eius: HVMILIAMINI] id est, humiliabimini. nam sub Sedecia omnino & perfectè, vt ait v. sequenti, humiliata & vastata est
D vrbs & tota Iudæa.

QVONIAM DESCENDIT DE CAPITE VESTRO CORONA) regia, quia regnum vobis adimetur à Chaldæis. Hic sensus planus est & genuinus.

Alias duas explicationes subtiles & symbolicas affert Sanchez. Prior est, *dic regi & dominatrici*, hoc est, dic omnibus viris lautis & delicatis æquè ac potentibus, quocunque illi in gradu sint (hi enim per catachresin subinde vocantur reges, insuper & reginæ: significatur enim per vtrumque genus coniunctum personarum multitudo & vniuersalitas) lapsuram eorum potentiam & delicias, ac de capite coronas, quibus se in festis, ludis & conuiuiis coronare solent: indic ergo eis pro corona gloriæ seruitutem & vincula; pro genialibus diebus famem;

pro

pro musica planctus & gemitus. Secundus. q. d. Dic eadem cuilibet sponso & sponsæ. Hic enim in nuptiis solent vocari reges & reginæ, & coronas gestare in capite.

Vers.19. Civitates Avstri, ciuitates Iudææ, quæ Australis est respectu Chaldææ, vel potiùs vrbes tribus Iuda & Ierusalem, quæ ad Austrum erant respectu aliarum tribuum, clavsæ svnt] id est desertæ, inhabitatæ sunt, omnes ciues abducti sunt à Caldæis. Solent enim domus quæ non habitantur, semper esse clausæ. ita S. Hieronymus.

Tropol. Tropolog. hoc fit. ait Dionys. Carthus. *Cùm congregationes & claustra olim deuota & sancta, à pristina puritate labuntur, ita quòd Spiritus sanctus ad eas non intrat, nec supernis visitationibus patent, & non est qui aperiat eas, nisi Deus omnipotens.* Nam, vt notat D. Thom. Spiritus sanctus dicitur Auster, *Primò ob calorem, Iob 37. Nónne vestimenta tua calida sunt, cũ perflata fuerit terra Austro? Secundò, ob splendorem, Habacuc 3. Deus ab Austro veniet, et sanctus de monte Pharan: Operuit cælos gloria eius. Tertiò, ob volatus & mentis eleuationem, Iob 39. Nunquid per sapientiam tuam plumescit accipiter, expandens alas suas ad Austrum? Quartò, propter pluuiarum multiplicationem, psal. 125. Conuerte Domine captiuitatem nostram, sicut torrens in Austro. Quintò, propter arborum fructificationem, Cantic. 4. Veni Auster, perfla in hortum meum, et fluant aromata illius.*

Spiritus sanctus dicitur Auster, ob quinque analogias.

Translata est, iam iam transferetur, omnis gens & tribus Ivda.

Vers.20. Videte qvi venitis ab Aqvilone, scilicet vos ô Iudæi, qui Aquilonares estis respectu Ierusalem, videte Iudæ desolationem, & dicite Iudæ & Ierusalem: Vbi est grex, id est populus, qvi datvs est tibi?] quid actum est de illo innumerabili populo, quem Dominus in te multiplicauerat? quò abiit? quò euanuit?

Secundò, aliqui legunt, *qui veniunt*, vel, vt hebraicè est, *venientes*, scilicet hostes Chaldæos, vide, ô Iuda & Iudæi, & quò abducendus sit grex, id est populus tuus. ita Septuag. S. Hieron. Chald. Theodor. Raban. Hugo, S. Thom. Lyran. & Vatabl.

Vers. 21. Cvm visitaverit, cum punierit te] Deus. Tv enim docvisti eos adversvm te] Quia prouocasti eos in tuum excidium, Primò, ostendẽdo eis thesauros tuos, vti fecit Ezechias, ait Hugo, S. Thom. Lyran. Vatabl. Secundò, nimia familiaritate & mercimoniis, quæ habuisti cum Chaldæis, inquit S. Hieron. & Raban. Hisce enim docuisti eos viam qua ad te venire possint.

Tertiò & propriè, cùm sub Achaz & aliis regibus, Chaldæos & Assyrios in auxilium vocasti contra Syros & Ægyptios, tunc exercuisti eos in arte militari, vt fierent strenui duces contra te ita Theodor. & à Castro.

Princ. militare, non offe diu bellandum cum iisdem hostibus, ne discant bellare. Eandem ob causam Lycurgus Spartanis mandauit, ne cum iisdem hostibus sæpè diúque bellarent, ne scilicet bellando docerent eos arma tractare, itaque tandem Spartanos superarent. Vnde Antalcidas dixit Agesilao regi per sarcasmum: *Pulchram à Thebanis mercedem reportas, quos inuitos & nescientes lacessens assiduè, pugnare docuisti.* nam numquam fuerunt Thebani belliciosores, quàm dum Lacedemonij eos exagitarunt. Idem principium etiamnum habet & obseruat Turca: hinc capta aliqua prouincia quiescit, & post aliquot annos vicinas gentes securitate & otio torpentes ac imbelles inuadit & subiugat. Mirum est Christianos principes hoc non notare, nec obuiare vt sibi consulant, cùm breui ab eo seorsim inuadendi sint singuli & subiugandi, ni coniunctis viribus contra eum conspirent, & ἄσπονδον πόλεμον cum eo gerant. Idem seruat dæmon: cùm enim quem ad vitium, in quod natura vel consuetudine procliuis est, tentat; si is validè & constanter repugnet, tentationem omittit, & in aliud tempus differt; vt tunc incautum, & tempore iam segnescentem & mollescentem adoriatur & supplantet.

Sic Tropologicè, improbi vitia sua iteratis eorum actibus quasi hostes suos fouent, & quasi duces assuefaciunt contra se, vt eos postea superare non possint.

Revelata svnt verecvndiora tva] pudenda tua, q. d. Incidisti in summam ignominiam, cùm te violarunt Chaldæi, publicéque vastarunt, instar matronæ honestæ, quæ summè pudefit cùm violatur aut nuda exponitur. Vers. 22.

Porro quàm ignominiosum sit feminis nudari, patet tum ex Isaia cap. 3. 17. Vbi nuditatem quasi pœnam grauissimam eis intẽtat, tum ex eo quod narrat Plutarch. lib. de Virtut. feminar. *Milesias, inquit ille, virgines quondam atrox animi incessit perturbatio, & furiosus impetus egit ad vitam suspendio finiendam: earúmque multa clàm consecuta sunt, quod volebant. Verba & lachrymæ parentum nihil efficiebant, sed sese interficiendis omnium custodum industriam & calliditatem vincebant. donec quidam homo prudens legem promulgauit, qua iubebat omnes, quæ se suspendissent, nudas per forum efferri. Hæc lex omnino aboleuit illam mortis cupiditatem: metus enim ignominiæ profligauit cupidinem mortis.*

Hoc Tropol. fit, cùm Deus hominem ob peccata in fœdas libidines sinit cadere, Rom. 1. 24.

Pollvtæ svnt plantæ tvæ] Quia scilicet Chaldæi, vi detractis calceis & caligis tuis, nudarunt, vt habent Hebr. calcaneos tuos, itaque violarunt & spoliarunt te, atque publica pœna & ignominia affecerunt, ac nudis plantis te in Babylonem ire compulerunt; vt scilicet pateat, te impurissimam fuisse meretricem, téq; scelera pudenda commisisse, ob quæ tam graui & publica ignominia puniris. ita S. Hieron. Raban. Hugo, S. Thomas. Hoc est quod ait Isaias c. 47. 2. *Tolle molam, & mole farinam: denuda turpitudinem tuam, discooperi humerum, reuela crura transi flumina.*

Si mvtare potest Æthiops pellem svam, avt pardvs varietates, maculas; svas] q. d. Sicut hoc est impossibile per naturam; ita istud est valdè difficile, quia tua (inquit S. Hieron.) ô Iuda, peccandi consuetudo quasi versa est in naturam; non quòd bene agere tibi sit omnino impossibile, sed quòd sit difficile: in hoc enim tantùm est similitudo, non Vers. 23.

Consuetudo peccandi inducit difficultatem resistendi, non impossibilitatem.

in priori: quia nigredo in æthiope, & varietas in pardo, est naturalis, ideóque immutabilis; peccatum autem in homine non est naturale, sed voluntarium & liberum: semper enim manet in homine etiam sceleratissimo libertas arbitrij ad bonum & malum. ita Theodor. Hugo, & S. Thom. Sic enim vulgò dicimus, Iste obduratus est vt lapis, iste hebes est vt truncus. est enim hyperbole.

Vtitur hoc adagio Nazianz. orat. 1. in Iulian. Apost. eóque demonstrat illum non diu potuisse simulare probitatem & clementiam: *Quia*, inquit, *natura non patiebatur, vt pardus distinctas macularum notas, vel æthiops atrum colorem, vel ignis ardorem, vel diabolus iam inde ab origine mūdi homicida hominis odiū, vel Julianus improbitatem, qua stimulabat eum contra Christianos, deponeret.* Simile est Antisthenis dictum apud Anton. in Melissa c. 32. *Veterem arborem transplantare difficile est.* Et Pindari Olymp. 11. *Indolem nec rufa vulpes, nec rugientes leones morem commutant.* In pardali insuper maculis variegato notatur vitiorum varietas, & mentis inconstantia, quæ nunc vitio hoc, nunc illo se oblectat & commaculat. Sicut ergo nigredo æthiopis designat pertinacem malitiam; ita varietas pardi constantem in ea constantiam. Addit S. Basilius, & ex eo Delrio adagio 841. pilos pardi nec albos esse, nec nigros, sed mixti coloris, ideóque significare Religiosos, qui ad angelicam dignitatem transeuntes, humanis adhuc perturbationibus inquinantur: hi enim nec albi sunt, nec nigri; nec pij, nec impij.

Aliter S. Hieron. & Raban. Impossibile, inquiunt, est absolutè, vitam mutare sine Dei gratia: sed hoc verum est de omni peccatore; hîc autem Ieremias hoc asserit tantùm de obstinatis, quales erant Iudæi quia illis difficillimum est mores inolitos relinquere & corrigere. Sensus ergo est, q.d. Ierusalem obstinata est in scelere, non magis exuet impietatem, quàm pellis nigredinem æthiops; vel excoriata retinet turpitudinem natiuam æthiopissa hæc infelix. Sic Diogenes Cynicus dixit, *Senem admonere & mortuo mederi idem est.* Rursum cùm argueret improbum, rogatus quid faceret, *Æthiopem*, inquit, *abluo vt candidum reddam.* Ita refert Antonius in Melissa c. 32.

Moraliter disce hîc, quanta sit vis & efficacia D consuetudinis. Dixit S. Chrys. testibus Anton. & Maximo. serm. de consuetudine: *Nihil tam firmum est in rebus humanis, quam veteris consuetudinis tyrannis.* Atque hæc est catena, hi funes, quibus vinctus tenetur & constringitur peccator, quos difficile est soluere, difficilius rumpere, ait S. Bernardus. Verè ergo dictum est à quodam Sanctorū: *Actus peccati crebrò iteratus parit consuetudinem, consuetudo parit agendi quasi necessitatem, necessitas parit impossibilitatem* (resistēdi peccato, moralem intellige, hoc est, magnam difficultatem) *impossibilitas parit desperationem, desperatio damnationem.* Rectè enim de necessitate dixit Lucius Florus: *Antiquissimum omnium est Deus, maximum locus, velocissimum mens, fortissimum necessitas, prudentissimum tempus.* Audi & S. August. 8. Confess. 5. de se loquētem: *Suspira-*

A *bam ligatus, non ferro alieno, sed mea ferrea volūtate. Velle meum tenebat inimicus, & inde mihi catenam fecerat, et constrinxerat me. Quippe ex voluntate peruersa facta est libido, et dum seruitur libidini facta est consuetudo, et dum consuetudini non resistitur facta est necessitas, quibus quasi ansulis quibusdam sibimet innexis (vnde catenam appellaui) tenebat me obstrictum dura seruitus. Volūtas autem noua quæ mihi esse cœperat vt te gratis colerē, fruiq; te vellem Deus sola certa iucunditas, nondum erat idonea ad superandam priorem vetustate roboratam. ita duæ voluntates meæ, vna vetus, alia noua, vna carnalis, alia spiritalis confligebant inter se; atque discordando dissipabant animam meam.*

Magni ergo interest, quibus à tenebris assuescas. Lycurgus, teste Plutarc. duos catulos eiusdem B matris assuefecit, vnum venationi, alterum gulositati. grandiores factos coram populo produxit; emissóque lepore, hic de more consedit, ille leporem insecutus cepit. Tum Lycurgus: Videtis, inquit, ciues, quàm dissimiles faciat dissimilis educatio & assuefactio? atque non natura, sed exercitatione nos ad virtutem formari. Ne quis tamen peccare assuetus desperet, sciat quamuis consuetudinem vinci posse, Primò, per gratiam Dei, eiúsque continuam & instantem implorationem. ita S. August. concubinatui assuetus, per Dei gratiam id euicit. Dicat ergo peccare assuetus cum eo: *Domine da quod iubes, & iube quod vis*; sentiétque idem quod ipse de se ait l. 9. Confess. 1. *Quàm suaue mihi subitò factum est, carere suauitatibus nugarum, quas amittere metus* C *fuerat, iam dimittere gaudium erat! Eijciebas enim eas à me & intrabas pro eis omni voluptate dulcior.*

Secundò, per fortem, constantem, & crebrò iteratam animi resolutionem, quòd velit consuetudinem hanc tollere: per hanc enim animus sibi ipsi efficaciter imperat, & voluntas seipsam subiugat. Voluntas enim in sua ipsius est manu & potestate. Huc iuuat reflexio assidua, & examen particulare.

Verè Seneca lib. 2. de Ira c. 12. *Nihil est*, inquit, *tam difficile & arduum, quod non humana mens vincat, & in familiaritatem perducat assidua meditatio, nullique sunt tam feri, & sui iuris affectus, vt non disciplina perdomentur. Quodcunque sibi imperauit animus, obtinuit. Quidam ne vnquam riderent consecuti sunt. Vino quidam, alij venere, quidam omni humore interdixere corporibus. Didicerunt alij in funibus ambulare, immania onera portare, mergi in profundo nec respirare.*

Tertiò, per exercitium contrariæ virtutis. consuetudo enim consuetudine vincitur. Incidit S. Bernard. vt habet eius vita, in quendam Nobilem fornicationi ita assuetum, vt sine ea ne dies quidem vnus præteriret, dicebâtque, se nullo modo posse abstinere. Cui S. Bernardus, *Quæso*, inquit, *in gratiam Dei ad triduum abstine.* annuit ille: & ecce triduo expleto: *Nunc*, inquit, *in honorem Deiparæ tantundem præsta.* fecit; tum tertiò S. Bernard. *Semel adhuc has inducias posco in honorem omnium Sanctorum.* ille rursus pactus est; donec sponte Bernardo se insinuans diceret: *Nolim amplius diurnas, sed perennes cum Deo inire inducias* ita consuetudo sensim & suauiter eradicatur.

Vers.24. Et disseminabo, id est dispergam. eos A in exilium & captiuitatem, sicut ventus dispergit stipvlam] & paleas.

Vers.25. Hæc sors (hereditas) tva, parsqve mensvræ tvæ] Sicut enim agrorum mensor cuique quod ei debitum est mensura sua distribuit ita Deus quasi mensor pœnam cuique distribuit, quæ ex mensura peccati & culpæ ei debetur: atque hac ratione tibi, ô Iuda, iam sortem & mensuram excidij & captiuitatis tuæ admetietur. Dederat ille tibi olim sortem bonam inter alias tribus in Chanaan, ac meliorem in cælo præparauerat, si in cultu, & lege, pactisque eius stetisses: at quia ea spreuisti, hinc sortem tuam commutabit, ac pro regno seruitutem, pro gloria probrum, pro opibus egestatem, pro delicijs famem, pro gaudio mœrorem, pro libertate carcerem, pro patria exilium, pro vita ærumnam, squalorem, tabem & mortem tibi irrogabit. Hæc est sors peccati & peccatoris. B

Confisa es in mendacio) in falsis pollicitationibus pseudoprophetarum & Ægyptiorum; vel, vt Lyran. & Hugo, in idolis, quæ sunt falsi & mendaces dij. Tertiò, Chald. *in mendacio*, id est in peccato. Secundus sensus est optimus, vt patet ex sequent. Simili modo aiunt ijdem impij, Isaiæ 28. v. 15. *Posuimus mendacium spem nostram, & mendacio protecti sumus.*

Vers. 26 Vnde et ego nvdavi femora tva, vnde & ego nudam te & captiuam quasi meretricem, omnium ludibrio exponam. Vide dicta v. 22. idque contra faciem tvam) id est, ita vt ipsa te nudam videns erubescas. Chald. vertit, *reuelabo confusionem peccati tui.*

Nota Deus cùm peccata punit, dicitur reuelare turpitudinem tam peccatorum quàm peccantium.

Et apparvit ignominia tva, advlteria tva, &c.) Est appositio. *ignominiam* enim vocat ipsa adulteria, eorúmque pœnam, scilicet spoliationem & captiuitatem Iudæorum. porro *adulteria, hinnitus scelus fornicationis*, vocat idololatriam. ait ergo:

Et hinnitvs tvvs) q. d. Sicut equus aut potiùs equa (hæc enim aptiùs significat plebem quasi meretricem) hinniens, gestit & furit ad coitum, marémque sollicitat: ita tu, ô Iuda, furis ad idololatriam, alióśque ad eandem sollicitas & impellis. ita S. Hieron. Raban. & Hugo. Vers. 27

Abominationes) idola.

Væ tibi Iervsalem, non mvndaberis) non curas vt te à peccatis & idololis emundes. post me) id est, me & mei cultum sequendo. Legit interpres cum Septuag. אחרי *acharai*, id est *post me*, iam legunt אחרי *achare*, id est *post*, sed sensu valdè obscuro & implexo.

Vsqvequo adhvc?) scilicet talis eris, vel, pectabo vt emenderis? quousque te feram & continebo furorem? q. d. Frustra expecto, non emendaberis, nisi grauissima pœna captiuitatis & excidij, vel, vt S. Hieron. Theodor. & Raban. q. d. Frustra expecto, obduruisti in scelere, desperata est tua correctio: funditus ergo te euertam & abiiciam.

CAPVT DECIMVMQVARTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Predicit sterilitatem & famem futuram (nam cum ea sterilitatem hanc hoc cap. & sequent. permiscet) in Ierusalem, vt Deus videatur esse quasi colonus in Iudæa, & quasi viator transiens & abiens. Secundo, v. 13. orat pro populo, licet prohibitus à Deo v. 11. vt eius ita vndique afflicti misereścat.

1. Qvod factum est verbum Domini ad Ieremiam de sermonibus siccitatis. 2. Luxit Iudæa, & portæ eius corruerunt, & obscuratæ sunt in terra, & clamor Ierusalem ascendit. 3. Maiores miserunt minores suos ad aquam: venerunt ad hauriendum, non inuenerunt aquam, reportauerunt vasa sua vacua: confusi sunt & afflicti, & operuerunt capita sua. 4. Propter terræ vastitatem, quia non venit pluuia in terram, confusi sunt agricolæ, operuerunt capita sua. 5. Nam & cerua in agro peperit, & reliquit: quia non erat herba. 6. Et onagri steterunt in rupibus, traxerunt ventum quasi dracones, defecerunt oculi eorum, quia non erat herba. 7. Si iniquitates nostræ responderint nobis: Domine fac propter nomen tuum, quoniam multæ sunt auersiones nostræ, tibi peccauimus. 8. Expectatio Israel, saluator eius in tempore tribulationis: quare quasi colonus futurus es in terra, & quasi viator declinans ad manendum? 9. Quare futurus es velut vir vagus, vt fortis qui non potest saluare? tu autem in nobis es Domine, & nomen tuum inuocatum est super nos, ne derelinquas nos. 10. Hæc dicit Dominus populo huic, qui dilexit mouere pedes suos, & non quieuit, & Domino non placuit: Nunc recordabitur iniquitatum eorum, & visitabit peccata eorum. 11. Et dixit Dominus ad me: Noli orare pro populo isto in bonum. 12. Cum ieiunauerint, non exaudiam preces eorum: & si obtulerint holocautomata & victimas, non suscipam ea: quoniam gladio, & fame, & peste consumam eos. 13. Et dixi, Aaa, Domine Deus:

Prophetæ dicunt eis: Non videbitis gladium, & fames non erit in vobis, sed pacem
veram dabit vobis in loco isto. 14. Et dixit Dominus ad me: falsò prophetæ
vaticinantur in nomine meo: non misi eos, & non præcepi eis, neque locutus sum
ad eos: visionem mendacem, & diuinationem, & fraudulentiam, & seductionem
cordis sui prophetant vobis. 15. Idcirco hæc dicit Dominus de prophetis, qui
prophetant in nomine meo, quos ego non misi, dicentes: Gladius & fames non erit
in terra hac: In gladio & fame consumentur prophetæ illi. 16. Et populi, quibus
prophetant, erunt proiecti in viis Ierusalem præ fame & gladio, & non erit qui se-
peliat eos; ipsi & vxores eorum, filij & filiæ eorum, & effundam super eos malum
suum. 17. Et dices ad eos verbum istud: Deducant oculi mei lachrymam per noctem
& diem, & non taceant: quoniam contritione magna contrita est virgo filia populi
mei, plaga pessima vehementer. 18. Si egressus fuero ad agros, ecce occisi gla-
dio: & si introiero in ciuitatem, ecce attenuati fame. Propheta quoque & sacerdos
abierunt in terram, quam ignorabant. 19. Numquid proiiciens abiecisti Iudam?
aut Sion abominata est anima tua? quare ergo percussisti nos, ita vt nulla sit sanitas?
expectauimus pacem, & non est bonum: & tempus curationis, & ecce turbatio.
20. Cognouimus Domine impietates nostras, iniquitates patrum nostrorum, quia
peccauimus tibi. 21. Ne des nos in opprobrium propter nomen tuum, neque fa-
cias nobis contumeliam solij gloriæ tuæ: recordare, ne irritum facias fœdus tuum
nobiscum. 22. Numquid sunt in sculptilibus Gentium qui pluant? aut cæli pos-
sunt dare imbres? nónne tu es Dominus Deus noster, quem expectauimus? tu enim
fecisti omnia hæc.

Vers. 1. QVOD FACTVM EST VERBVM] id est, A verbum quod factum est. Est Anastrophe.

DE SERMONIBVS SICCITATIS] id est, de re & pœna comminata sterilitatis. hebraicè pro sterilitatis est בהצרות *babbatsarot*, id est prohibitionum vel retentionum, scilicet aquæ & pluuiæ. vno quippe fonte Siloë, ait S. Hieron. vtitur Ierusalem, & hoc non perpetuo; & vsque in præsentem diem, sterilitas pluuiarum, non tantùm frugum, sed & bibendi inopiam ibidem facit. Est ergo metonymia: ponitur enim causa pro effectu. nam ex retentione aquarum, sequitur frugum raritas, inde annonę caritas, inde fames. Quæres, quando contigerit hęc siccitas? S. Hieron. censet contigisse in ipsa obsidione B Ierusalem. Verùm tunc siccitas, indéque consequens agrorum sterilitas nocuisset Chaldæis obsidentibus, non verò Iudæis obsessis, vtpote qui vrbe ad agros egredi non poterant. Meliùs ergo Sanchez censet eam contigisse ante obsidionem sub Sedecia: tunc enim maiores poterant emittere minores ad quærendam in agris aquam, vt dicitur v. 3. Priùs enim Deus puniuit Iudæos siccitate, fame & siti; mox gladio Chaldæorum, de quo agit v. 18.

Vers. 2. LVXIT IVDÆA) *Lugere* dicitur terra, cùm arida, sterilis, horrida & inculta iacet.

PORTÆ EIVS CORRVERVNT) id est, corruent deficiente eas Chaldæo, & puluere inuolutę ac obscuratę non apparebunt. ita Hugo & Lyran. C

Secundò, vt Vatablus, q. d. Portę amittent suam claritatem antiquam, nullius erunt pretij, negligentur ob inhabitantium mœrorem & afflictionem: *Portæ* ergo. id est claritas portarum, item frequentia transeuntium per portas, corruet.

Tertiò, *portæ*, id est loca iudiciorum, quæ erant in portis, corruerunt, vel, vt Septuag. *vacua facta sunt*; quia tunc nullæ lites, nullæ causæ agebantur, cùm omnes hostem expectarent. ita S. Thom.

Quartò & optimè, *portæ eius corruerunt*, id est, vt hebr. אמללו *vmlalu*, id est infirmatæ, id est desolatæ sunt, ita vt nemo per eas transeat, perinde ac si corruissent, idque ob sterilitatem & famem: agit enim de desolatione sterilitatis, non excidij. ita Maldon.

Vers. 3. MAIORES) Hebr. אדיריהם *addirehem*, id est potentes & magnates eorum, q. d. Tanta erit fames, vt ne magnates quidem mittentes famulos suos ad remota loca, aquam ad bibendum inueniant, ne quidem in cisternis, quarum creber erat vsus in Iudæa, ideóque crebra mentio in Scriptura.

AD HAVRIENDVM) Hebr. ad גבים *gebim*, id est, vt Chald. *ad cisternas*, Septuag. *ad puteos*; alij, *ad lacunas*, vt scilicet inde aquam hauriant, vt vertit noster.

CONFVSI SVNT ET AFFLICTI) Hebr. *confusi sunt & erubuerunt*: quia mittentes famulos pro aqua, eam non inuenerunt.

OPERVERVNT CAPITA SVA) Solebant Iudęi in luctu caput operire, quod & nunc faciunt illi, qui pullati funus prosequuntur. Sic Amano mortis reo velatum est caput, Esther 7. 8.

Vers. 4. RELIQVIT) scilicet cerua fœtum suum, quem deficiente herba in tanta Iudææ siccitate alere non poterat. quid ergo facient aliæ bestiæ? cerua enim præ iis amat fœtus suos.

ONAGRI) qui, vti & ceruæ & dracones, sicci sunt & æstuantes, ob caloris copiam, teste Plinio lib. 8. 12. ideóque sitibundi præ siccitate, ventum haurient, vt sitim & famem temperent, & calorem refrigerent: oculi enim eorum præ inedia debilitati deficient & caligabunt, qui cibo spiritibus redeuntibus illuminari solent, vti oculi Ionathæ, ex inedia caligantes, cibo sumpto illuminati sunt, 1. Reg. 14. 27. *Onagri æstuantes & sitibundi.*

Audi

Audi Rabbinos, & ex iis Isidorū Clarium: *Fe-* A *runt onagri sitim multo tempore, amant solitudinē; sed tandem longioris impatientes sitis ac famis, circumspiciunt vbinam locorum gramen vel herba sit, & magno desiderio in excelso loco aërem attrahunt celeri attractu, sicut dracones solent, quorum est vehementissima respiratio & sorbitio.* Addit Theodor. *Hoc certe faciunt etiam homines dum sitiunt, tenui ventorum aura refrigerantes calorem.*

Mysticè, S. Hieron. hæc accipit de spiritali ariditate & siti Ecclesiæ, quando plebs magistrorum inopia in spiritu contabescit. Vnde Propheta: *Paruuli petierunt panem, & non erat qui frangeret eis.* Ex aduerso S. Gregor. lib. 20. Moral. c. 29. explicans illud S. Iob, *Frater fui draconum,* hæc de peruersis accipit: *Peruersi etenim,* inquit, *ventum quasi dracones trahunt, cùm malitiosa* B *superbia inflantur.*

Vers. 7. Si iniqvitates nostræ responderint nobis] testantes, vt vertit Chal. & conscientiæ nostræ dicentes, nos esse malos, & tanta pœna sterilitatis dignos; vel si peccata nostra coram Deo; ei quasi interroganti, responderint nobis, id est, vt Chald. contra nos, ideóque restiterint nobis, vt vertunt Septuag. hoc est, accusauerint nos in iudicio coram te, sicut accusator respondere solet reo, eiúsque accusationes refutare. sic ait Isaias c. 3. 9. *Agnitio vultus eorum respondit eis,* id est, ipse vultus eorum, mox vt aspicitur & agnoscitur, loquitur & accusat eorum scelera. q. d. Peccata nostra tanta sunt, vt clament vindictam, nósque excidio dignos esse. Tu tamen, Domine, fac nobiscum clementer, quia clemens C es: fatemur enim multas esse auersiones & rebelliones nostras, quibus te offendimus. Est oratio Ieremiæ.

Moral. hic Nota, quanta sit vis conscientiæ, quæ, vt ait Origen. est *corrector affectuum, & animæ pædagogus.* Itaque Primò, ipsa est frænū post peccatum: *quia infixa nobis eius rei auersatio est, quam natura damnauit,* ait Seneca epist. 98. Secundò, est flagrum post peccatum: *quia perfecto demum scelere, magnitudo eius intelligitur,* ait Tacitus lib. 14. *Dum pœnam semper ante oculos versari putant, qui peccauerunt,* ait Cicero pro Milone. Tertiò, in damnatis conscientia est tortor. Vrit enim, cædit, lancinat & verberat animum. Quocirca S. August. lib. 21. de Ciuit. *Tranquillitate,* ait, *conscientia nihil excogitari potest beatius.* Hinc Pythagoras ait:

Nec quidquam coram sociis, aut testibus, aut te
Solo turpe geras. summus pudor ipse tibi sis. D

Nam, vt ait Cicero: *Conscientia virtuti satis amplum theatrum est.* Et vt S. August. lib. 3. contra liter. Petilian. c. 7. *Nec malam conscientiam sanat præconium laudantis, nec bonam vulnerat conuiciantis opprobrium.* Et in psal. 31. *Quomodo mala conscientia tota in desperatione est, sic bona conscientia tota in spe.*

In morte peccata nos accusabunt. Visio Stephani.

Ita in hora mortis & in iudicio Dei accusabunt nos peccata nostra æquè ac dæmones. Narrat Climachus gradu 7. de luctu, Stephanum virum sanctum, qui quadraginta annos in eremo addictus ieiuniis, lachrymis aliísque virtutibus præclarè vixerat, in hora mortis obstupuisse: *Et quasi,* inquit, *rationem quidam à se exegerunt,* *cunctis qui astabant audientibus, aiebat, aliquando quidē, Ita sanè, sic reuera est, sed pro hoc tot annis ieiunaui. Aliquando verò: Non certe, sed mentimini, hoc non feci. Deinde rursus: Ita verè est, hoc ita est; sed fleui, sed ministraui. Ac rursus: Verè me accusatis. In quibusdam etiam aliquando aiebat: Ita sane, & quidē ad hæc quid dicā nō habeo, ideo misericordia est. Et erat profectò spectaculū horrēdū ac terrificum, inuisibile illud sæuissimúmq; iudiciū. Quidam verò mihi veraciter affirmauerūt, quod hic dū esset in eremo, leopardū quoque ex manu sua nutriebat.* Si in viridi ligno hæc fiunt, in arido quid fiet.

Expectatio] ô Domine, qui es expectatio, Vers. 8. id est spes, Israelis, in quo Israel omnem suam spem positam habet, præsertim in hac tribulatione & vastatione sibi imminente.

Deus fuit quasi viator apud Iudæos.

Qvare qvasi colonvs?] qui agrum alienum pretio conduxit, vt eum colendo fructus colligat vnius anni; qui proinde succum agri exhaurit. Aut *colonus*, id est mercenarius, qui minùs diligenter agrum heri sui, vtpote alienū, mercede conductus colit, quàm si suus esset. Hebr. est כגר *caggar*, id est, *sicut peregrinus*, vt vertit Syrus, vel *hospes & aduena*, vt vertit Arabicus, q. d. Hactenus, ô Domine, habitasti in templo & Iudæa, quasi herus in domo & agro tuo, iam videris in ea factus colonus, qui negligit bonum agri alieni: imò videris factus peregrinus, viator & aduena, qui negligit ea quæ peregrè, & in via sunt, tantúmque trāsit per hospitiū, & postquam pernoctauit, non curat de hospitio; sic tu iam negligis templum & Iudæam quasi agrum alienum, aut quasi hospitium tuum; pertransis à nobis, non curas an hospitium tuum sit vastandum à Chaldæis, quinimò illud deseris, eísque vastandum relinquis. mane ergo nobiscum, & salua nos, cùm sis fortissimus; ne dicant Gentes te fugisse ex infirmitate, eò quòd nos saluare non posses. ita S. Hieron. Theodor. Raban. S. Thom. & Vatabl.

Pari modo myſticè nos hæc verba, *Quare quasi colonus, &c. cordiali cum gemitu proferamus, cùm Deum in nobis, vel in Ecclesia* (aliqua particulari) *per stabilem gratiam habitare non inuenimus; sed citò gratiosam suam nobis subtrahere præsentiam,* inquit Dionys. Carthus.

Christus fuit viator & hospes in terra.

Allegor. Christus est *expectatio* Israelis: de eo enim ait Iacob Genes. 49. 16. *Salutare tuū expectabo Domine, &, Ipse erit expectatio Gentium,* q. d. Quando Christus in terram venerit, erit quasi peregrinus in ea, & paruo tempore terræ vsurus hospitio; & quasi vir vagus ac robustus, qui per omnem Iudæam discurret prædicando; mox prædicatione & cursu suo peracto, relicto Israele, ad Gentium multitudinem; relicto templo, ad Ecclesiam; relicta terra, ad suum transibit & redibit cælum.

Imò S. Hieron. Raban. Hugo, & Lyran. ad literam hæc de Christo accipiunt, quasi Ieremias & Iudæi eum inuocent, vt per futuram incarnationem, labores & merita sua, Patri irato se opponat, saluétque Israelem ne capiatur à Chaldæis. Sic quoque explicat Tertull. 3. contra Marc. 6. & Ambrosius, vel potiùs Ruffinus tract. in Symbol. Apostol. c. 30.

Per modo in Eucharistia Christus est quasi pere-

peregrinus, quia peregrina veste, scilicet specie panis & vini, vestitus & tectus. est & viator declinans ad manendum; quia est viaticum nostrum, quo roborati tendimus ad patriam nostram cœlestem: vnde digestis & consumptis speciebus, transit ipse, & eo in loco quasi manescit. Tertiò, Chald. vertit: ô Saluator Israel, cur manet ira tua super nos, cùm tantùm simus peregrini & viatores in terra: sed patet ex Heb. non populum, sed Deum dici hîc peregrinum.

Christus & Christiani hic sunt peregrini ob tres causas.

Tropolog. Christus & Christiani sunt coloni & peregrini. Primò, quia Christus è cœlo in terram quasi alienam venit, & nos è cœlo animam accepimus. Vnde & cœlum nobis patria est, terra verò exiliū. Secundò, quia licet Christus terræ esset dominus, & veniret in propria: sui tamen eum quasi peregrinum non receperunt. Tertiò, quia caducis terræ bonis non est vsus nisi ad necessitatem quasi peregrinus, non habuit vbi caput reclinaret: non habuit propriam domum, sed Marthæ & aliorum hospitium: nullo captus fuit vitæ & rerum vitæ amore: vt doceret nos, ijs vti, non frui, & supernam patriam inquirere, vti ipse mox ad cœlū rediit. Similiter omnes fideles & sancti sunt hospites terræ & ciues cœli, præsertim quia hîc inter impios & reprobos viuunt, vnde terra eis est tædio, cœlum in desiderio. Quocirca S. Augustin. in sententiis, num. 17. *Omnis, inquit, qui ad supernam pertinet ciuitatem, peregrinus est mundi, & dū tēporali vtitur vita, in patria viuit aliena, vbi inter multa illecebrosa, et multa fallacia, Deum nosse & amare paucorum est.* Et num. 113. *Christiano rectè gaudendi causa non præsens sæculū est, sed futurum: et ita vtendum est temporalibus, ne obsint æternis, vt in via qua peregrini ambulant, hoc placeat quod ducit ad patriam.* Nam, vt ait S. Basil. in psal. 1. v. 1. Sicut viator iam in prata, iam in montes, iam in amœna, iam in tristia incidit, sed mox ea relinquit: ita & nos in vita hac, iam læta, iam tristia transimus, nihil est quod hæreat.

Idem habet S. Ambr. in psal. 1. v. 1, additq; *Sicut in nauibus dormiētes, ventis agūtur in portus, et si nullus quiescentibus sensus est nauigandi, tamen cursus eos vrget ad finē, & impellit ignaros: sic vita nostræ spatio defluente, ad proprium vnusquisque finem cursu latēte deducitur. vnde dicitur: Surge qui dormis. Tu enim dormis, et tempus tuum ambulat;* (Nota hoc & rumina) *& vide, ne, dum dormis,*

Tu dormis, & tempus tuum ambulat.

tēpus prætereat: ideo et si dormis, cor tuū vigilet. Si cor otiosum non sit, non sunt otiosa tēpora tua. in via es, ô homo, ambula vt peruenias, ne te nox in via occupet, ne consumatur dies vitæ, antequā progressum virtutis acceleres. Viator es, vita huius omnia transeunt, omnia post te fiunt, omnia in hac via cernis & transis. Et inferiùs: *Ergo quasi in via locatum, neq; secunda te extollant, neq; aduersa te frangant. Festina semper ad finē, festina vt peruenias. elige tamen viā, antequā curras. Duæ viæ sunt, vna iustorum arcta; altera peccatorum spatiosa, sed ducens ad interitū.*

Et S. Bernard. serm. 4 de Aduentu: *Quid,* inquit, *vobis filij Adā, cum terrenis diuitiis, et gloria temporali: quæ neque vera, neque vestra sunt? Si vestra sunt hæc, tollite ea vobiscū; sed homo cum interierit, non sumet omnia, neq; descendet cum eo gloria eius.* Audi & Gentilem Senecam epist. 121. *Magnus,* ait, *animus conscius sibi melioris naturæ, dat quidem operā, vt in hac statione, qua positus est, honestè se atque industriè gerat. Cæterùm nihil horum quæ circa ipsum sunt suum iudicat, sed vt commodatis vtitur, peregrinus & properans.* Idem epist. 103. *Quidquid,* ait, *circa te iacet rerum, tanquā hospitalis loci sarcinas specta. Transeundū est. Excutit natura redeuntem, sicut intrantem. Dies iste quem tanquam extremum reformidas, æterni natalis est.* Et inferiùs: *Quid ista sic diligis quasi tua? Istis opertus es. Veniet dies qui te reuelet, & ex contubernio fœdi atque olidi ventris educat. Hinc nunc quoque tu quantum potes subuola, ab aliis alienus.* Vide apophthegmata Sanctorum, dicentium se peregrinos esse, quæ annotaui Hebr. 11. v. 13. in fine.

B VELVT VIR VAGVS] Hebr. נדהם nidham, id est attonitus, pauidus, qui præ stupore & pauore, huc illuc vagatur & discurrit. q. d. Videris Domine, quasi territus à nobis fugere, & huc illúcque vagari: nimirum terrent te scelera nostra, æquè ac clades nobis imminens. Syrus vertit, *velut vir diminutus*, abiectus: Arabicus, *vt vir deficiens, infirmus*, Septuag. *velut vir dormiens*, id est, quasi non videns afflictionem nostram. Sic ait Psaltes psal. 43. 23. *Exurge, quare obdormis Domine?* VERS. 9.

VT FORTIS] Hebr. גבור gibbor, id est robustus, validus vt gigas. q. d. Videris Domine nobis esse, vt homo qui, cùm videatur esse fortis vt gigas, aut se fortem & gigantæum esse iactet, opem tamen ferre non potest: quod ne Deus permittat sibi exprobrari à Gētibus, orat

C Moyses Numer. 14. 16. ne scilicet Gentes dicant: Deus non potest suum populum ab hoste liberare, ergo non est potens: aut si olim cum liberans fuit potens, iam in eo cum ætate virtus ista consenuit & elanguit. ita Sanchez.

TV AVTEM IN NOBIS ES DOMINE] q. d. Videris in nobis esse peregrinus, ô Domine, vti dixi v. 8. at reuera non es, quia habitas in medio nostri.

ET NOMEN TVVM] Nota. Nomen Dei inuocari super aliquem populum, est vocari eum Dei populum, Dei hereditatem, Dei peculium, Dei filios. vide cap. 30.

HÆC DICIT DOMINVS POPVLO HVIC, QVI DILEXIT MOVERE PEDES SVOS] id est, dilexit à VERS. 10.

D Dei cultu recedere, ac vagus & instabilis, nunc ad hæc, nunc ad illa idola, nunc ad Ægyptios, nunc ad Assyrios opis causa, nunc ad hanc, nunc ad illam voluptatem & peccatum discurrere. vide c. 2. v. 18. Ita respondet Deus Iudæis rogantibus, cur quasi hospes abeat. q. d. Abeo à vobis, quia vos à me abitis: vagus vobis videor & peregrinus, quia vos vagi & instabiles ad hostes meos decurritis. ita S. Hieron. Theod. Raban. Notat S. Hieron. peccatorum pedes esse instabiles, Thren. 1. 8. Prouerb. 7. 10. Genes. 4. 14. & c. 11. v. 2. Contrà Sanctis cum Mose dicitur: *Tu verò hîc sta mecum*, Deuter. 5. 31. Isa. 57. 20. vide dicta Threnor. 1. v. 8.

NOLI ORARE PRO POPVLO ISTO IN BONVM] vt illi aliquid boni à me postules. vide c. 7. 16. & c. 11. 14. Grauis est ira Dei, cùm bonum petere vetat, malum & exitium precari permittit. VERS. 11.

Et

VERS. 13. ET DIXI A, A, A] Hebr est vna dictio *Aha*. A eheu, de qua dixi cap. 1. v. 6. Excusat populum Ieremias, dicens quod sit deceptus à pseudoprophetis.

VERS. 16. EFFVNDAM SVPER EOS MALVM SVVM] id est, pœnam, malitiæ eorum debitam.

VERS. 17. DEDVCANT OCVLI MEI LACHRYMAM PER NOCTEM ET DIEM, ET NON TACEANT] cessent à lachrymis, q. d. Quando vobis persuadere non possum, quòd fames & gladius vobis immineant, saltem plorabo vestram futuram calamitatem.

VIRGO FILIA POPVLI MEI] Est hebraismus: ita enim vocatur congregatio populi à Deo dilecti tenerrimè instar filiæ virginis, vtpote quæ necdum in hostium potestatem venisset: hinc enim dicitur virgo. Sunt verba & lachrymæ Ieremiæ.

VERS. 18. PROPHETA, scilicet falsus & mendax, de quo v. 15. ET SACERDOS] illi applaudens.

ABIERVNT IN TERRAM QVAM IGNORABANT] abierunt captiui cum populo quem seduxerunt in Babylonem. Est hæc iusta & congrua pœna falsorum prophetarum, dicentium v. 13. *Pacem veram dabit vobis in loco isto*. huic enim loco & terræ opponit locum quem ignorabant. Chaldæis vertit, *conuersi sunt ad negotiationes suas*. Hebræum enim סחר *sachar*, etiam significat negotiari.

Aliter Sanchez: Per Prophetam enim, bonum accipit, scilicet eum qui vacabat Dei laudibus in templo concinendis: iungitur enim sacerdos, cuius erat sacrificare, Prophetis, id est psaltibus concinentibus. Hic sensus concinnus & appositus est. Ieremias enim Prophetam nunc bonum, nunc malum & falsum intelligit.

VERS. 21. NEQVE FACIAS NOBIS CONTVMELIAM SOLII GLORIÆ TVÆ] Ita hæc iunge cum Rom. Septuag. & Hebr. licet aliter dispungat S. Hieron. & alij, nimirum sic: *Neque facias nobis contumeliam: solium gloriæ tuæ recordare*. quæ dispunctio sensum habet planum. *Solium gloriæ* Dei vocat Ierusalem, quia hæc erat metropolis populi Dei, de qua Christus Matth. 5. 35. *Non iurabis per Ierusalem, quia thronus est magni regis*. Et hîc c. 3. 17 *In tempore illo vocabunt Ierusalem Solium Domini*. Aut potiùs templum: ibi enim Deus supra Cherubim & propitiatorium sedere dicebatur. ita S. Hieron. Iam sensus nostræ dispunctionis est, q. d. Ne sinas Domine vastari & pollui Ierusalem, vel potiùs templum, in quo quasi solio B glorioso inter nos habitare diceris: hæc enim contumelia fit non tantùm nobis, sed & solio tuo, id est tibi. ergo, *non nobis Domine, non nobis: sed nomini tuo da gloriam. ne quando dicant Gentes, Vbi est Deus eorum?* psal. 113. 9. & 10. Chald. vertit, *ne vilem facias locum gloriæ tuæ*, Septuag. *ne perdas solium gloriæ tuæ*. ita quoque Lyran. & S. Thom. qui multa hîc in fine capitis mystica habet, de triplici Dei solio, primo gloriæ, secundo clementiæ, tertio iustitiæ.

VERS. 22. NVNQVID SVNT IN SCVLPTILIBVS GENTIVM QVI PLVANT?] Redit ad capitis initium, q. d. Non ab idolis, sed à te Domine expectamus & oramus pluuiam, vt sanes & auertas sterilitatis tuæ plagam in nos immissam, tu enim es dator imbrium, tu ablator.

CAPVT DECIMVMQVINTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Dicit Deus se esse inexorabilem, etiamsi Moses & Samuel orarent pro populo. Minatur ergo ei gladium, canes, volucres cæli, bestias terræ, certúmque Hierosolymæ excidium: hinc Propheta v. 10. se quasi virum rixæ, scelera arguentem, & excidij prænuncium suis inuisum esse deplorat, sed à Deo v. 19. roboratur & communitur, vt sit quasi murus æreus.

1. ET dixit Dominus ad me: Si steterit Moyses, & Samuel coram me, non est
anima mea ad populum istum: eiice illos à facie mea, & egrediantur.
2. Quòd si dixerint ad te: Quò egrediemur? dices ad eos: Hæc dicit Dominus: Qui
ad mortem, ad mortem: & qui ad gladium, ad gladium: & qui ad famem, ad famem: & qui ad captiuitatem, ad captiuitatem. 3. Et visitabo super eos quatuor
species, dicit Dominus: Gladium ad occisionem, & canes ad lacerandum, & volatilia cæli & bestias terræ ad deuorandum & dissipandum. 4. & dabo eos in feruorem vniuersis regnis terræ: propter Manassem filium Ezechiæ regis Iuda super
omnibus quæ fecit in Ierusalem. 5. Quis enim miserebitur tui Ierusalem? aut
quis contristabitur pro te? aut quis ibit ad rogandum pro pace tua? 6. Tu reliquisti me, dicit Dominus, retrorsum abiisti: & extendam manum meam super te,
& interficiam te: laboraui rogans. 7. Et dispergam eos ventilabro in portis terræ: interfici & disperdi populum meum, & tamen à viis suis non sunt reuersi.
8. Multiplicatæ sunt mihi viduæ eius super arenam maris: induxi eis super matrem adolescentis vastatorem meridie: misi super ciuitates repentè terrorem.
9. Infirmata est quæ peperit septem, defecit anima eius: occidit ei sol, cùm adhuc
esset dies: confusa est, & erubuit: & residuos eius in gladium dabo in conspectu inimicorum eorum, ait Dominus. 10. Væ mihi mater mea: quare genuisti me, vi-

rum rixæ, virum discordiæ in vniuersa terra? non fœneraui, nec fœnerauit mihi quis-
quam: omnes maledicunt mihi. 11. Dicit Dominus: Si non reliquiæ tuæ in bo-
num, si non occurri tibi in tempore afflictionis, & in tempore tribulationis aduer-
sus inimicum. 12. Numquid fœderabitur ferrum ferro ab Aquilone, & æs?
13. Diuitias tuas & thesauros tuos in direptionem dabo gratis in omnibus pecca-
tis tuis, & in omnibus terminis tuis. 14. Et adducam inimicos tuos de terra,
quam nescis: quia ignis succensus est in furore meo, super vos ardebit. 15. Tu
scis Domine, recordare mei, & visita me, & tuere me ab his, qui persequuntur me,
noli in patientia tua suscipere me: scito quoniam sustinui propter te opprobrium.
16. Inuenti sunt sermones tui, & comedi eos, & factum est mihi verbum tuum in
gaudium & in lætitiam cordis mei: quoniam inuocatum est nomen tuum super me
Domine Deus exercituum. 17. Non sedi in concilio ludentium, & gloriatus
sum à facie manus tuæ: solus sedebam, quoniam comminatione replesti me.
18. Quare factus est dolor meus perpetuus, & plaga mea disperabilis renuit cura-
ri? facta est mihi quasi mendacium aquarum infidelium. 19. Propter hoc hæc di-
cit Dominus: Si conuerteris, conuertam te, & ante faciem meam stabis: & si separa-
ueris pretiosum à vili, quasi os meum eris: conuertentur ipsi ad te, & tu non conuer-
têris ad eos. 20. Et dabo te populo huic in mirum æreum, fortem: & bellabunt
aduersum te, & non præualebunt: quia ego tecum sum vt saluem te, & eruam te,
dicit Dominus. 21. Et liberabo te de manu pessimorum, & redimam te de manu
fortium.

VERS. 1. SI STETERIT MOYSES ET SAMVEL] q. d. Non mireris, ô Ieremia, nec putes te à me despici, eò quòd te non exaudiam, quia tanta sunt populi, scelera, tantáque in iis eius obstinatio, vt nec Mosen, nec Samuelem, pro eis orantes audirem. Nota. Præ aliis nominatur hîc Samuel & Moses, quia hi sanctissimi fuerunt, & maximam populi curam habuerunt, atque potentes apud Deum, & in oratione tam efficaces extiterunt, vt eius iræ resisterent, orando pro populo, sibi licet ingrato & rebelli. Erant enim duces & iudices populi, & mediatores inter Deum & populum, Deóque familiarissimi, & charitate ardentissima diligebant populum etiam sibi rebellum & refractarium. Hæc enim duo scilicet oratio & charitas, præsertim erga rebelles & inimicos, decent eos qui præsunt, Deúmque stringunt & quasi cogunt, vt preces eorum exaudiat. ita S. Hieron. Theodor. S. Thomas, Hugo, Raban. & Lyran. vide S. Greg. lib. 9 Moral. c. 12. & 13.

Moses & Samuel duces populi, & mediatores apud Deum zelosissimi & efficacissimi.

Oratio & charitas decent Prælatû, Deúmque stringunt.

Hinc patet, non esse æqualia Sanctorum merita.

Secundò, licet Vatabl. vertat, *si starent* Mose & Samuel coram me, non esset animus meus ad populum istum: tamen meliùs noster, Septuag. & Chald. vertunt, *si steterint*, &c. vnde sequitur eos stare posse & solere coram Domino vt orent pro populo. Hebr. enim est futurum, quod significat rei consuetudinem: *si stabit*, id est, si stet vti stare solet. Ergo Sancti orant pro nobis post mortem etiam in limbo, multò magis in cælo, multáque nobis impetrant, vti legimus fecisse Ieremiam. 2. Machab. vult. 14. Viuunt enim Sancti in perfecta charitate tum Dei, tum proximi, atque Deum laudant & orant, non prò se, ergo pro nobis. ita S. Hieron. & Chrysost. homil. 1. in epist. 1. ad Thessal. Quod intellige de oratione in genere.

Sancti in limbo pro suis orabant in genere.

Nam in particulari ignorabant Moses, Samuel, aliique in limbo, quid hîc gereretur, nisi quod discebant vel reuelatione angelorum aut Dei, aut eorum qui post mortem eò descēdebāt. Idem dicendum est de animabus in Purgatorio existentibus, ac proinde non legimus viuentes inuocasse has animas: hoc enim proprium est legis nouæ & animarum beatarum, estque quasi præmium felicitatis eorum.

Non inuocamus animas in Purgatorio, cur?

Dices: Deus hîc ait, quòd non exaudiet eos, ergo vetat eos orare.

Respondeo, nego conseq. non enim ait se non auditurum preces eorum ex eo quòd nihil illæ valeant; sed quòd populi scelera essent tanta, vt indignus esset, pro quo Moses & Samuel audirentur. Sicut ergo pater iratus solet dicere filio, Noli orare pro isto seruo nebulone, nam nil nisi fustes meretur, & fuste contundam eum: sic & Deus facit hîc. vide dicta c. 11. v. 14.

Moraliter hîc disce, vt alicui Sanctorum preces prosint, debere eum simul cum iis conniti & collaborare: si enim in malitia persistat, parum vel nihil alterius preces ei proderunt. De quo vide S. Chrysost. loco iam citato.

NON EST ANIMA MEA AD POPVLVM ISTVM] non placabor populo huic, non diligam eum.

EIICE, prædic ILLOS eiiciendos A FACIE MEA] id est à terra Iudææ, cui in templo præsens sum. ita Chald. S. Thom. Lyran. & Vatabl. Vel, *à facie*, id est, à protectione mea & beneuolentia. ita S. Hieron. Raban. S. Thom.

QVI AD MORTEM] id est ad pestem. sic enim distinguitur mors à gladio & fame, Ezech. 14. 15. Sic vulgò cum S. Cypriano & Tertulliano, pestilentiam vocamus *mortalitatem*: plurimos enim ad mortem deducit. Iam *qui ad mortem*, scilicet destinati sunt, eant *ad mortem: qui ad gladium*, eant *ad gladium: qui ad captiuitatem*, eant *ad captiuitatem*. VERS. 2.

VISITABO, inducam, QVATVOR SPECIES] id est genera pœnarum, scilicet pestem, gladium, famem, captiuitatem. Hebr. est, *præficiam eis quatuor familias* vel cognationes, id est quatuor Gentes, vt vertit Pagnin. & Vatabl. Vel potiùs, VERS. 3.

tiùs, quatuor cognata carniuora, scilicet gladium, canes, aues & feras, vt eos pro potestate sua eis à me data, ad arbitriũ & libitũ suum lanient & deuorent. patet ex sequent. Hæc noster vocat, *quatuor species*. Aliter Sanchez, *visitabo*, scilicet quasi rex in die belli armamentarium meum, an scilicet mea arma quatuor iam dicta satis tersa & polita sint ad feriendum Iudæos.

VERS. 4. ET DABO EOS IN FERVOREM] Septuag. *in angustias* Chald. *in commotionem*, vt scilicet ipsi angustiis & terroribus conscientiæ feruentes & æstuantes, quasi Cain tremuli huc illúcque discurrant & vagentur. ita Vatabl. hoc enim est Hebræum זעוה *saana*.

Aliter S. Thomas, Maldon. & Hugo, *in feruorem*, inquiunt, id est in feruens odium, quo Iudæos persequētur omnes Gentes, q.d. Tradam Iudæos feruenti furori omnium regum.

Aliter quoque Lyran. q.d. Ita cædam eos, vt omnis terra ferueat, id est anxietur, ęstuet, contremiscat ad tantam stragem Iudæorum.

PROPTER MANASSEM] Manasses enim rex Iuda scelestissimus, populum in idololatriam deduxit, idolisque omnium gentiũ aras construxit, & quasi idololatriæ publicum vexillum pariter & exemplum erexit, 4. Reg. 21. v. 2. Porro, licet Manasses sit conuersus, & suorum scelerum pœnitentiam egerit: tamen publicum hoc scelus populi, digna satisfactione expiatum non fuit: præsertim quia posteri Manassis imitati sunt eius impietatem & idololatriam, ideoque puniti. ita Chal. & S. Hieron. Adde, rex & regnum, siue populus, politicè vnum sunt: vnde vnius peccatũ, alterius quoque c nsetur, & in altero punitur.

Manassis regis peccata punit Deus in toto eius populo, cur?

VERS. 5. QVIS ENIM MISEREBITVR TVI IERVSALEM] Hebr. & Septuag. *quis parcet tibi?* q. d. Nullus princeps parceret tibi, si contra eum admisisses ea quæ contra me designasti: ergo non conuenit vt ego ea dissimulem & parcam tibi.

QVIS CONTRISTABITVR PRO TE] Nemo tibi compatietur, quia omnes dicent te meritò puniri.

QVIS IBIT AD ROGANDVM] scilicet Deum. ita Septuag. Secundò, Chald. & Vatabl. aptè vertunt, *quis salutabit te?* vt roget te de pace tua ac salute, qui scilicet agas & valeas, q.d. Nemo erit qui tibi condoleat, vt de te & tuis malis roget.

LABORAVI ROGANS) Pro *rogans* hebr. est
VERS. 6. הנחם *hinnachem*, quod duo significat, scilicet pœnitere & consolari vnde. Primò, R. Kimchi vertit, *Laboraui consolari*, id est, vix me possum consolari ob tuam impietatem & obstinationem. Secundò, & melius, vertas, *Laboraui pœnitere*, id est laboraui rogans & inuitans te per Prophetas, vt pœniteres, téque converteres. Hic sensus maximè conuenit versioni Latinæ. Tertiò. S. Hieron. vertit, *laboraui rogatus*, id est fatigatus sum aliorum pro te precibus: ideo nemo iam audebit pro te rogare: tot enim precibus pro te fusis obtusum quasi habeo caput, aures callosas, mentem defessam & quasi stupidã. Quartò, Maldon. vertit, *Laboraui pœnitendo*, aut, vt Sanchez, *miserendo*, q.d. Sępiùs

Hinnachē, id est rogans, quadrupliciter exponitur I. II. III. IV.

decreui vos punire, sed ductus pœnitentia & misericordia reuocaui sententiam, sperans vestri emendationem. verùm nihil obtinui, tantùm fatigaui me: toties enim idipsum feci, vt vlteriùs non possum me reprimere aut pœnitere, & mutare sententiam de vestra punitione; sum enim pœnitendo fatigatus & tædio affectus: quare reuocabo primam meam sententiã, & omnino euertam & interficiam vos. ita Raban. Hugo & Vatabl. vnde Septuag. vertunt, *non vltra dimittam*, valdéque congruit hic sensus Hebręo *hinnachem*.

VERS. 7. DISPERGAM EOS VENTILABRO, id est, sicut ventilabro paleæ disperguntur quaquauersum à vento raptæ. ita & ego vos dispergam IN PORTIS, id est per portas vrbium, totius TERRÆ] Per *portas*, enim synecdochicè sæpè significantur vrbes. ita Chald. & Vatabl.

portæ terræ quæ?

Secundò & meliùs, *terræ portas*, vocat vltimas terræ partes, quibus ex terra in mare exitur, & è mari in terram intratur, q.d. Dispergã eos vsque ad fines terræ. ita Maldon. Thom. Lyran. Aut, vt Sanchez, *portæ terræ*, sunt Ortus & Occasus, per quæ dies & nox quasi per portas positas in finibus terræ, in eam ingrediuntur. Alij sic explicant, q.d. Depauperabo eos, ita vt ad portas & ostia cogantur mēdicare.

INTERFECI, &C. POPVLVM MEVM] per Chaldæos tempore Ioakim, vel potius per Sennacherib & Assyrios, tempore Manassis.

MVLTIPLICATÆ SVNT MIHI) id est à me, VIDVÆ EIVS] populi scilicet, maritis earum à Chaldęis interfectis. VERS. 8.

SVPER ARENAM MARIS. [Est hyperbole, q.d. Plurimæ à me viduatæ sunt matres, factæque viduæ.

INDVXI EIS SVPER MATREM ADOLESCENTIS VASTATOREM) qui scilicet vastaret adolescentē morte, & consequenter matrem orbitate & dolore afficeret. idque non occultè, sed *meridie*, id est, palàm & in media luce. ita S. Hieron. Raban. Hugo, S. Thom. Aut vice versa, *vastatorem*, qui scilicet occidat matres, q.d. Sicut mulieres cæsis maritis feci viduas, ita adolescentes cæsis matribus feci orphanos. ita Maldonat.

Alij *matrem* exponunt, metropolim, seu vrbem matrem, id est primariam, scilicet Ierusalem in hæc dicitur *mater adolescentis*, id est adolescentum: erat enim ipsa mater & nutrix florentissimę iuuentutis, q.d. Adducam contra Ierusalem hostem, qui media luce eam cum suo iuuentutis flore perdat & vastet.

Tertiò. Chald. & Vatabl. *matrem* exponunt, congregationem vel multitudinem adolescentum, id est, fortissimos quosque: hos enim occiderunt vastatores Chaldæi. Sed primus sensus vti planissimus, ita & maximè genuinus est.

MISI SVPER CIVITATES REPENTE TERROREM] Hebr. est, *cadere faciam super eam* (Ierusam & vicinas vrbes) *ciuitatem & terrores*, id est, terrores ciuitatis, seu quales esse solent in ciuitate obsessa, seditiosa & tumultuante. Est hendy adis. Vatabulus vertit, *obrui eam subitò & hoste, & terroribus*. Verum Heb. עיר *ir*, ciuitatē,

non hostem significat: nisi dicas, ir quoque significare vigilem, & per vigilem intelligas hostem excubantem & insidiantem Hierosolymæ.

VERS. 9. INFIRMATA EST, immutata est & orbata filijs, QVÆ PEPERIT SEPTEM] id est plurimos. ita Septuag. Porro hæc accipi possunt, tam de particularibus matribus, quàm de ipsa Ierusalem, q. d. Ipsa Ierusalem, quæ est quasi magna Iudæorum mater, quæque plurimos habebat filios, id est ciues, ijs cæsis orba erit. hæc enim ingens matrum præsertim viduarum est afflictio. Vnde in historijs legimus matres nonnullas cùm acciperent nuncium filios in prælio occubuisse, exanimes & emortuas concidisse.

Notat S. Hieron. in Isaiæ c. 4. & c. 54. septenarium Hebræis esse familiarem, propter sabbatum, sicut & denarium propter decalogum, atque significare multitudinem. Sic 1. Reg. 2. 5. in Hebræo dicitur, *donec sterilis peperit septem*, id est plurimos, vt vertit noster interpres. & Prouerb. 26. v. 16. *Sapientior sibi piger videtur septē* (plurimis) *viris, loquentibus sententias*. & v. 25. *Septem* (plurimæ) *nequitiæ sunt in corde illius*. & Eccles. 11. v. 2. *Da partem septem, nec non & octo*. q. d. Da eleemosynam multis, imò multò pluribus: cùm enim additur septenario vnitas, significatur magna & inusitata multitudo.

Septem, id est, multi.

OCCIDIT EI SOL] id est prosperitas, q. d. In medio prosperitatis cursu, euersa est Ierusalē, & tribus Iuda. ita S. Hieron. Chald. Vatab. Simili modo, mater quælibet fœcunda in Iudæa cùm esset in medio ætatis flore, poisétque plurimos procreare filios, marito eius occiso, quasi sole occidente, vidua & infœcunda remansit. vnde Chald. vertit, *migrauit gloria eorum in vita eorum, & interea dum ipsi stant confusi fuerunt*. Tale est illud Poëtæ:

Fulserunt quondam candidi tibi soles.

Similis phrasis est Amos 8. v. 9. Iob 22. v. 28. & cap. 19. 3.

Aliter Theodor. Hugo. S. Thom. q. d. Præ mœstitia, visus est ei sol occidere, & tenebrescere in meridie. vide can. 32.

Sol meridie occidit Iudæis in passione Christi.

Allegoric. S. Iren. lib. 4. c. 66. Cyprian. lib. 2. contra Iudæ. c. 23. & Isidor. de Passione Christi, c. 15. hoc referūt ad eclipsin vniuersalem Solis, quæ facta est in morte Christi: tunc enim sol occidit, non Christo, sed Iudææ, à qua sol faciem indignans auertit ob christicidium ab ea commissum.

Moral. Occidit sol in meridie iuuenibus, qui sperabant annos Nestoris, & in flore ætatis à morte abripiuntur. In hos enim rectè competit illud Poëtæ, nostro Prophetæ vicinum:

Soles occidere & redire possunt:
Nobis cùm semel occidit breuis lux,
Nox est perpetuò vna dormienda.

Mysticè, Hugo per occasum Solis accipit occæcationem Iudæorum, de qua Isaias c. 59. 9. *Expectauimus lucem, et ecce tenebræ; splendorem, & in tenebris ambulauimus. Palpauimus sicut cæci parietem*, &c. Pari modo Tropol. occidit homini sol, cùm in peccatum mortale prolabitur: tunc enim Christum solem iustitiæ, gratiam & vitam animæ deperdit: ac in horrendas tenebras,

A quin & in mortem præsentem & æternam corruit. ita S. Hieron.

RESIDVOS, sub Ioakim, IN GLADIVM DABO] vt sub Sedecia per Nabuchodonosor occidantur. ita S. Hieron. Raban. Hugo.

VÆ MIHI] Est epiphonema, quo Propheta ex naturali doloris sensu queritur, se nescio quo fato genitum, vt omnibus sit odio & probro, ob minaces prophetias: vocátque se *virum rixæ & discordiæ*, id est, omnium iniuriis, odiis, contumeliis expositum, cum quo omnes iurgantur & rixantur. Syrus vertit, *virum iudicem*, id est iudicio cum omnibus contendentem: Arabicus, *virum arguentem*. Sic Christus Iudæis fuit vir rixæ, & positus in ruinam & resurrectionem multorum. VERS. 10.

B Sic qui respubl. & Religiones deformatas & collapsas reformare volunt, libertinis sunt viri rixæ.

Reformatores sunt viri rixæ.

Exempla.

Dicebat Lacon apud Plutarch. *Quomodo vir bonus est qui improbis amicus est?* & Scipio African. de suis æmulis dicebat: *Meritò patriæ bellū facientes me prius sublatum volunt*. qui ergo reip. commodis student, sunt viri rixæ.

Talis vir rixæ fuit S. Paulus: vnde ipse aiebat: *Si adhuc hominibus placerem, Christi seruus non essem*. &, *Blasphemamur, & obsecramus: persecutionem patimur, & sustinemus, tanquam purgamenta huius mundi facti sumus.*

Talis vir rixæ fuit verè immortalis S. Athanasius, qui penè solus totum orbem Arrianum ad duellum prouocauit & debellauit.

C Talis vir rixæ fuit S. Benedictus, qui sub initiū suæ conuersionis, cùm veteres quosdam monachos licentioris vitæ ad disciplinam obiurgando reducere vellet, eorum odia incurrit, adeò vt ei venenum propinarint in calice, quem ipse signo crucis signans confregit, ac relicto monasterio in solitudinem se recepit.

Talis vir rixæ fuerunt S. Hieronym. S. Chrisostom. S. Gregor. Nazianz. S. Thomas Cantuariensis & Morus, atque hoc sæculo noster B. P. Ignatius, cuius præsentia vbique procellas impiorum & dæmonum concitabat. vnde ipse longa experientia doctus, dolebat & metuebat, si quando vndequaque prospera de Societatis progressu afferrentur. dicebat enim, *persecutiones esse flabellum & cotem Societatis*, quibus

D eius virtus acuenda & illustranda sit: quòd si illæ deficiant, aiebat vereri se, ne marcescat Societas, aut minùs rectè & strenuè suo officio perfungatur. Hoc enim si præstare pergat, necessum esse contra eam multorum, etiam Catholicorum, inuidia aut vitijs alijs laborantium, odia concitari: perinde vt chirurgo secante tibiam ægri, necesse est illum dolere & concitari, ira vt sæpè in ipsum chirurgum insurgat. Quare mirari non debent eius asseclæ, præsertim zelosi & illustres, si viri rixæ & turbatores orbis vocentur: sed potiùs gaudere, sibique persuadere, hanc certam esse notam suæ virtutis & zeli, fructúsque inde consecuturi.

NON FOENERAVI] Lites enim sæpè ex vsura vel data vel accepta oriuntur. Theodotion vertit, *non debui, nec debuit mihi quisquam*: quasi dicat,

dicat: Nihil mihi cum quoquam est commer- A
cij, vel negotij, vt litigare meum debeat, & tamen passim, *maledicunt mihi.* ita Theodor. & Lyranus.

Vnde Tropolog. S. Hieronym. Christū hîc expostulantem inducit, quod nemo velit à se accipere fœnus, id est gratiam & dona quę ipse cuique offert.

Addit Sanchez, quod nemo velit vsuram bonorum, quæ à Deo tot tantaque accepit soluere & reddere, nempe gratiarum actiones, & vsum eorum quæ ad Dei gloriam expendere debet. Neque fœnori dare, cùm ipse tam sit ad soluendam vsuram alacer & promptus. Dat autem fœnori Deo, eumque sibi debitorem facit, *qui miseretur pauperis*, Prouerb. 19. 17.

VERS. 11. SI NON RELIQVIÆ] Nota. Hæc sunt verba Dei consolantis Ieremiam, Secundò, τὸ *si*, vox est iurantis: supplendum enim est, *Non habear verax aut Deus si non* effecero, vt *reliquiæ* id est, tempora reliqua & nouissima, id est, vt Chald. finis vitæ tuæ sit fœlix. Fecit hoc Deus, cùm Nabuchodonosor hostis ambiuit amicitiam Ieremiæ, quasi sibi fauentis contra Ierusalem, & ea capta, Ieremiam benignè accepit, cap. 39. 11. cap. 40. 3. ita S. Hieronym. Raban. & Hugo.

SI NON OCCVRRI] q.d. Si non occurrero C & iuuero te aduersus inimicos. Aliter vertunt Chald. Lyran. & R. Salom. nimirum, si non fecero occurrere tibi hostem tuum, scilicet Sedeciam, obsecrantem vt ores pro eo, vt Chaldæorum manū euadat. Patet. c. 21. R. Salom. & alij, hæc accipiunt de Nabuzardan, qui pro Nabugodonosor præfuit Iudææ, atque Ieremiæ libertatem & munera dedit. cæteris Iudęis in seruitutem redactis, vt patet c. 40. v. 4.

NVNQVID FOEDERABITVR FERRVM FERRO AB AQVILONE: ET ÆS?]

VERS. 12. *Ferrum Ferro non fœderatur. 1 Expos.*

Hoc est, Iudaicum ferrum & arma, non poterunt sociari armis Chaldæorum, nec æs æri: sed hoc, vt pote fortius, illud collidet & confringet, quod Flandri dicunt: *Hert teghen hert.* D Docet hoc prouerbium inter peruicaces & superbos non posse esse fœdus aut concordiam. sed iuges esse rixas & iurgia. Sensus ergo est, q. d. Iudæi durissimi sunt, vt tu experiris, ô Ieremia, ideoque non stabit amicitia eorum & fœdera cum Chaldæis inita: ne putes, ô Ieremia, tuas contra eos minas irritas fore, quia verè Iudæi Chaldæis se sociare & subdere nolent, sed rebellabunt volentique bellum, ideoque ab eis perdentur. itaque implebuntur tuæ minæ, ac punientur qui te ad necem persequuntur, minasque tuas rident, & pro fabulis habēt. vnde Ieremias de iis vindictam à Deo expetit v. 15. esto populo simplici postulet misericordiam & veniam. ita S. Hieron. D. Thom. Raban. Hugo, Lyran. Huc accedit Syrus & Arabicus, vertunt enim, *incidere te faciam in manus inimicorum tuorum, qui venient ad te ab Aquilone & in malum validum: quia ipsi sunt vt ferrum & æs crudele*, durum.

II. Hinc Secundò. R. Dauid, Isidor. & Vatabl. appositè ex Chaldæo, sic explicant: Nunquid rex Pharao, qui est durus vt ferrum, sociabit vt Sedeciæ forti vt ferrum, vt pugnet contra Nabuchodonosor, qui est instar ferri durissimi, siue chalybis, veniatque ab Aquilone contra Ierusalem; q.d. Non, quia duri impingant in duriorem se, peruicaces in peruicaciorem, superbi in superbiorem, ideoque ab eo conterentur, sicut chalybs domat ferrum. quasi dicat: Iudæi duri sunt vt ferrum, idcirco duriore metallo subigendi: malo enim modo malus quærendus est cuneus.

Tertio, pro *fœderabitur*, hebr. est ירוע *ierea* à radice רעע *raa* per duplex *ain*, significat *conteret, confringet*. ita Symmach. & Vatabl. q. d. Nunquid Iudæi & Pharao, qui fortes sunt vt ferrum, conterent Nabuchodonosorem, qui pariter fortis est vt ferrum, & te, ô Ieremia, qui fortis es vt æs, atque prophetizas felicia pro B Nabuchodonosore contra Pharaonem? quasi dicat: Non: imo Nabuchodonosor & Pharaonem & Iudæos conteret. ita Lyranus & Vatablus. III.

Quartò; Septuag. & Theod. pro litera *resc*, legunt *dalet*, scilicet pro ירוע *ierea*, legunt ידוע *iada*, id est cognouit, vnde vertunt, *si cognoscetur ferrum, & operimentum æreum fortitudo tua?* q. d. Ne fidas & glorieris, ô Ierusalem, in fortitudine tua, in armis ferreis, & loricis æneis: quia hęc omnia sternet & rapiet Chaldęus. ita Theodoret. licet Delrio adagio 844. Septuag. cum nostro & Chaldæo conciliare conetur. IV.

Quintò, Sanchez explicat, quasi dicat: Sicut cum ferro, id est cum ferreo Iudæorum animo, componi & fœdari non potest ferrum & æs ab Aquilone, id est ferrei, Chaldæorum animi: sic nec ferreum Iudæorum pectus, quod ad salutaria tua monita durum est, sociari potest cum animo tuo item ferreo, quem tibi indidi cap. 1. 18. Verùm hîc & nota similitudinis, & tota similitudinis redditio, siue applicatio subaudienda & supplenda sunt. Primus ergo sensus vti maximè obuius, ita plenissimus & planissimus est vnde & sequitur: *Diuitias tuas et thesauros tuos in direptionem dabo: tuas*, scilicet ô Ierusalem, quæ Ieremiam Prophetam meum persequeris. Ad eam enim de more, se sermonemque Deus conuertit. V.

DABO GRATIS] sine per soluto pretio. ita hebr. VERS. 13.

IN OMNIBVS PECCATIS TVIS] propter peccata tua. ita Septuag.

ET IN OMNIBVS TERMINIS TVIS] id est, per totam Iudęam. Secundo, & aptius ad præced. q.d. Ob omnes terminos tuos, id est, ob idola quæ in omnibus terminis & vicis tuis erexisti, vt patet cap. 11. v. 13.

ET ADDVCAM] Potest verti ex hebr. Transire te faciam in terram, quam non nosti: scilicet in Chaldęam. ita Vatabl. & Pagnin. Secundò, Septuag. & Chald. vertunt, seruire te faciam in terra quam non nosti. nam pro העברתי *heebarti*, legunt העבדתי *heebadti*: *dalet* enim & *resc*, sunt simillimę, & solo angulo differunt. VERS. 14.

QVIA IGNIS SVCCENSVS EST IN FVRORE MEO] hoc est, ignis furoris mei succē-

ſus eſt. Sic enim Hebręi ſępè τὸ *in* ponunt pro regimine genitiui. Aut per hypallagen, q.d. furor meus ſuccenſus eſt in igne, id eſt inſtar ignis *ſuper vos ardebit*, id eſt, in veſtrum exitium inflammabitur, vos veſtraque comburet. ita Sanchez.

Vers.15. TV SCIS DOMINE, humilitatem & afflictionem meã. verba ſunt Ieremiæ ad Deum: ergo TVERE ME] Hebr. הִנָּקֵם *hinnakem*, id eſt, vindica me de ijs, qui me perſequuntur, vti ſubdit:

NOLI IN PATIENTIA TVA (heb. *noli in longitudine naſi*, id eſt in longanimitate tua, qua Iudæos, qui me perſequuntur, toleras, & differs vltionem) SVSCIPERE ME] meámque cauſam & precem, q.d. Citò me vindica, vt ſciant me Prophetam à te miſſum, ne & ego & tu diutiùs B opprobrium eorum feramus. ita Chald. Hugo, Lyran. Dionyſ. & alij.

Vatabl. vertit, Ne in longanimitate tua, qua pateris hoſtes meos, tollas me de medio, id eſt, ne prius moriar quàm ſumpſeris pœnas de eis: da mihi hanc conſolationem, vt non moriar inultus, ſed videam ante mortem eos meritas dare pœnas.

Vers.16. INVENTI SVNT SERMONES TVI], à me, ET COMEDI EOS, id eſt, auidè hauſi & excepi eos. ita Lyran. hinc FACTVM EST MIHI VERBVM TVVM IN GAVDIVM] q.d. Dulce mihi fuit audire tua conſilia & decreta: at poſtquam ob ea à Iudęis tam dira paſſus ſum, facta ſunt mihi amara, æquè ac Ezechieli cap. 3. v. 3. & 14. ac S. Ioanni Apocal. 10. v. 9. qui huc alludit. Aliter S. Hieron. Raban. Hugo. quaſi dicat: Gauiſus C ſum talia & tanta mala ſuſtinens, ex eo quod verbo tuo paterem, illúdque prædicarem. Septuag. pro *comedi* vertunt, *comede*: pro אֹכְלֵם *ochelem* enim legerunt אָכְלֵם *ochlam* in imperat. ſic enim habent: *comede*, vel *conſume eos, et erit verbum tuum mihi in gaudium*. quaſi dicat: Adimple minas per me prædictas, vt ſciant me verum eſſe Prophetam, tuncque lętabor. ita Theodor.

QVONIAM INVOCATVM EST NOMEM TVVM SVPER ME] quia vocatus ſum & vocor, atque reuera ſum Propheta tuus: q. d. Quia certus ſum me quaſi Prophetam audire oracula tua, qui es Deus omnipotens: hinc ea, vtpote diuina, fuerunt mihi dulcia.

Vers.17. NON SEDI IN CONCILIO LVDENTIVM] D id eſt deriſorum impiorum, qui homines & Deum ridere ſolent. Aut propriè, q.d. Cùm Prophetam agere cœpi, abſtinui à riſu, ludis & iocis ſęcularibus: ſerius fui, ſpiranſque compunctionem.

ET GLORIATVS SVM) Repete per hebraiſmum negationem *non*, q.d. Non ſum gloriatus à facie manus tuæ, id eſt, ob donum prophetiæ, quod in me operatus es tactu manus tuæ, cap. 1 v. 9. ſed ſolus ſedi ab omnibus deſertus, quia prophetiam minacem & vt hebr. eſt, plenam indignatione, commiſiſti mihi. ita Chald. Pagnin. Dionyſ. & Sanchez.

Secundò, ſine negatione, τὸ & accipiendo cauſaliter pro *quia*, ſic explices: non delectatus ſum, nec gloriatus, *concilio ludentium*, & id A eſt *quia*, gloriatus ſum & delectatus te ſolo Domine, tuo alloquio, tuis oraculis. Manus enim apud Prophetas ſymbolum eſt prophetiæ & oraculorum. Verùm priorem ſenſum exigit id quod ſequitur: *Quia comminatione repleſti me. comminationem*, vocat prophetiam triſtem & minacem, quam alibi vocat *onus*, q. d. Prohetia iſta dura & minax de populi mei excidio, omnem mihi lętandi & gloriandi materiam abſtulit, méque mœrore & horrore repleuit. Tropolog. S. Gregor. 4. Moral. 55. manus, ait Dei eſt, quæ nos peccantes paradiſo expulit: comminatio verò, qua etiamnum nobis peccantibus gehennam minatur. Ergo *vir ſanctus cunctus a ſe deſideriorum temporalium turbas eiiciat, ſeque in magna mentis ſolitudine abſcondat, dicens: A facie manus tuæ ſolus ſedebam: quoniam comminatione repleſti me*. Ita ſederunt ſancti Eremitæ in deſerto, vti memorat S. Hieron. Climachus, Palladius, Theodor. Caſſian. & alij.

Aliter hæc diſtinguunt Hebræi, recentiores, & Vatabl. ſcilicet: *Non ſedi in concilio iocantiũ, vt exultarem: ſed propter manum tuam ſolus habito quia indignatione repleſti me*. ita & S. Greg. 4. Moral. 55.

PLAGA MEA DESPERABILIS] id eſt deſperata, incurabilis, quaſi dicat: Cur me relinquis in afflictione hac velut deſperatum, nec conſolaris? Vers.18.

FACTA EST MIHI (ſcilicet manus tua, de qua v. 17.) QVASI MENDACIVM AQVARVM INFIDELIVM] id eſt, quaſi fons infidelis & mendax, qui videtur perenniter fluxurus, & tamen deficit, verbi gratia in æſtate, cùm maximè eo indigēt homines. q.d. Putabam, ô Domine, quod ſemper me tua manu & ope iuuares, vti promiſiſti, & ecce in hac plaga & perſecutione, cùm maximè ope indigeo, me deſeris. ita Chal. Septuag. Pagnin. & Vatabl. Hebręa ad verbum pathetica ſunt, ſic enim habent: *Eſſendo eris mihi, ô Deus tanquam fons mendax*: id eſt, an falles ſpem meam, quam in tua ope defixeram, ſicut fons mendax fallit eos, qui in eo ſpem ſui potus repoſuerant. Vox enim תִהְיֶה *tiie*, tam eſt ſecundæ perſonæ ſignificans *eris*, vel *fuiſti*, ac reſpicit Deum: ęquè ac tertiæ, ſignificans *erit*, vel *facta eſt*, ac reſpicit manum Dei. Verùm hic ſenſus cõtinet murmur, & penè blaſphemiam in Deum: vnde videtur Propheta indignus. Adde, τὸ *facta eſt*, ad plagã ſpectare, non ad manũ.

Secundò, Sanchez. q.d. *facta eſt*, id eſt factum eſt (Hebrẹi enim femininum genus vſurpant pro neutro quo carent) ſcilicet abſtinere meum à iocis & concilio ludentium, de quo v. 17. vt tibi ſoli placerem (quod credebam mihi fore commodum, vtile & proſperum) tanquam aquæ mendaces, quæ tunc mœſtum agricolam deſtituunt, cùm maximè ſitiunt agri. Ita enim & nunc ego, cùm ab iis quos de ſerui, vexor, à te quoque, ô Domine, derelinquior.

Tertiò, Lyran. q.d. *facta eſt mihi*, ſcilicet plaga mea, ſicut aquæ infideles, quæ tempore æſtus, cùm maximè iis indigemus, deficiunt: quia plaga

plaga nunc mihi adest, cùm maximè indigeo consolatione.

Quarto, S. Hieron. Raban. Hugo, q. d. Propheta gerens typum Christi patientis, Plaga hęc non durat, sed pręterit & deficit, sicut aquę infideles. sed, quomodo ergo luget, & vocat eam desperabilem ?

Donatistæ hoc loco abusi. Hinc Quintò, S. August. 2. contra literas Petiliani (qui quasi Donatistæ ex hoc loco probare volebat, baptismum infidelium & impiorum, esse mendacem & vanum) cap. 102. & S. Thom. sic explicant, quasi dicat: Plaga, id est, inimici mei, sunt quasi aquæ dolosæ & infideles, veijs me credere non possim, sed semper ab iis timere mala debeam, quamdiu superstiterunt.

Dico ergo, hoc adagium spectare & explicare plagam desperatam (de hac enim sermo pręcessit) scilicet quòd sit incurabilis, instar vlceris chironij, quod cùm sanatum videtur & obductum, interiùs putrescit, & gangrena profundiore recrudescit: sicut fallaces quidam torrentes, aut lacunæ (quas Flandri *Doolaghen* vocant) quæ cùm putantur exaruisse, & sicco pede posse transiri, cedunt incedēti, eúmque hauriunt & mergunt. hæ enim vocantur infideles, quia cùm videntur siccę & solidæ, de nouo bulliunt & scaturiunt, instar paludis. ita Delrio adagio 845.

VERS. 19. SI CONVERTERIS. Maldonat. putat, hæc dici populo, non Ieremiæ: quia Ieremias, inquit, non recesserat à Deo, neque indigebat vt in eius rediret gratiam. Sensum ergo esse, quasi dicat: Si, ô popule, à peccatis tuis conuertaris, ego vicissim CONVERTAM TE, id est, in gratiam meam te reponam, ET ANTE FACIEM MEAM STABIS] id est, prosequar te omni fauore, libenter te videbo. Verùm, non populo, sed Ieremiæ hæc dici, patet ex eo quod sequitur: *Conuertentur ipsi ad te, & dabo te populo huic in murum æreum.*

Dico ergo, τὸ *si conuerteris*, est futurum, & sensus est, q. d. Si conuertaris, ô Ieremia, à tua diffidentia, pusillanimitate & impatientia, ad firmam in me spem & constantiam conuertam & restituam te, vt firmus stes ante faciē meam, sísque mihi familiaris & Propheta charissimus, ac mihi curæ sit salus tua. ita Chald. Vatabl. Origen.

Aliter S. Hieron. Theodoret. Raban, Hugo, S. Thom. & Lyran. q. d. Si, ô Ieremia, conuerteris hunc populum à peccatis, ego te à tua afflictione conuertam, erísque mihi familiarissimus. vnde sequitur, *Si separaueris*, &c. Verùm, prior sensus verior est, & magis genuinus.

Aliter & Sanchez, q. d. Si, ô Ieremia, conuertèris ad me, vti cœpisti, aut, si conuerteris te à nugatorum atque ludentium cœtu, ego conuertam te, ab ijs nempe malis & incommodis, quibus te propositum esse quereris: dabóque tibi inter Prophetas aliquid eximium, nempe vt assiduè stes ante faciem meam, vt scilicet sis mihi familiaris, egóque te libenter aspiciam, & quotidie donis singularibus ornem.

SI SEPARAVERIS PRETIOSVM A VILI] Syrus, *si eduxeris graue à defectiuo* (v. g. monetam grauem & ponderosam ab ea quæ leuioris est ponderis, & à iusto pondere deficit) vel *honestum à prauo*. Primò, sensus est, q. d. Si separaueris verbum meū pretiosum à verbis Iudæorum minacibus, sed leuibus, vilibus & infirmis; quia ipsi inualidi sunt, & minas suas explere nō poterunt. quasi dicat: Si fortiter & animosè, ô Ieremia, adhæseris verbo meo, & contempseris Iudæorum minas, eris quasi os meum, id est, eris Propheta & pręco meus mihi coniunctissimus, per quem ego mea secreta & decreta edicam & proloquar. Hic sensus aptissimus est, optiméque respondet præced. & sequent. Fac ergo, ô Ieremia, sicut apes, quę flores colligūt, herbas relinquunt, &, vt ait S. Augustin. tract. 46. in Ioan. *botrum carpe, spinam caue.* *Separare pretiosum à vili, quot. 6. Exposit. optima.*

Secundò, si separaueris pretiosum, id est patientiam, constantiam & virtutem, à tua vili timiditate, si constans fueris, non timidus: virtutes enim pretiosę sunt, maximè fortitudo & magnanimitas; vitia verò vilia sunt, & maximè timidæ animæ & pusillanimes, viles sunt. II. *Animæ timidæ viles sunt.*

Huc referri potest expositio Sanchez, apta sanè & congrua: *Si separaueris pretiosum à vili*, id est me meáque oracula à ludis & nugis ludētium v. 17. vt has auerseris, sicuti facis, illa sequaris & exequaris: *quasi os meum eris*, id est *stabis ante faciem meam*, accipies à me oracula, verba mea loqueris, erísque *quasi os meum*: quia non aliter loqueris, quàm vt ego loquerer, aut quàm à me tibi præscriptum est. Est enim os quasi lyra animata, in qua dentes sunt quasi chordæ, lingua plectrum, ait S. Ambros. lib. 6. Hexam. cap. 9. anima & spiritus Dei afflatus, qui os mouet & regit, in eóque modulatur prout vult.

Tertiò, Maldonat. hæc explicare pergit de populo, q. d. Si, ô popule, delectum habueris inter veros Prophetas & falsos. Verùm, iam dixi hæc Ieremiæ dici. III.

Quartò, S. Hieron. Chald. Theodor. Hugo, S. Thom. Lyranus, sic explicant, quasi dicat: Si, ô Ieremia, Iudæos ductiles & flexiles ab obduratis separaueris & conuerteris, vel potiùs, si dederis operam, vt ex vilibus, impijs, incredulis & rebellibus, facias credentes, obedientes. iustos, sicque eos separes, &, vt hebr. est, educas à sua pręterita & aliorum adhuc rebellium præsenti impietate; eris mihi curæ, charus & coniunctus, quasi os meum, (sic vulgò dicimus ei quem valdè diligimus: Amo te quasi oculos meos, quasi cor meum) quod voluntatem meam annunciat & implet. vnde Chald. vertit, *voluntatem verbi mei implebis*; & S. Hieron. *eris sicut lex mea quæ animas conuertit*; & Theodor. *similis*, inquit, *eris verbo meo*: quia sicut ego verbo condidi vniuersa, ita tu verbo impios conuertes ad virtutem. Arabicus, *eris vt sermo oris mei*. Aliter Vatablus & Isidor. *quasi os meum eris*, id est, inquiunt, id omne quod dixeris, ita certò præstabo, ac si ego dixissem. IV.

Addit Chrysost. orat. 5. contra Iudæos: Os, inquit, eorum, qui proximos conuertunt, est quasi os Dei, id est, tales Deo sunt simillimi & coniunctissimi; sicut os homini simillimum & coniunctissimum est. Secundò, tales sunt quasi *Qui proximos conuertunt, sunt os Dei.*

Christus, & similiumini Christo, qui est os, & A Verbū Patris: Christus enim factus est homo & crucifixus ad hoc vt animas conuerteret.

Denique, audi S. Gregor. 18. Moral. 23. *Si separaueris*, inquit, *pretiosum à vili, quasi os meum ēris. vilis quippe Deo est mundus præsens, pretiosa verò est anima humana. qui ergo pretiosum à vili separat, quasi os Domini vocatur; quia per eum Deus verba sua exserit, qui ab amore præsentis sæculi, loquendo quæ potest, humanam animam euellit.*

Anima enim rationalis est gemma pretiosissima, quæ pluris valet quàm cœlum & terra totúsque mundus. est enim ad imaginem Dei facta, Deique summa participatio, &, vt ille ait, diuinæ particula auræ; ideóque S. Augustin. & ex eo S. Thomas docent, quòd conuersio & iustificatio impij, maius, difficilius & potentius B sit opus, quàm creatio cœli & terræ. Quis ergo hanc gemmam purgare & saluare, etiam vitæ suæ impensa, nō ambiat? Docet hoc D. Thom. 1. 2. quæst. 113. art. 9. Virgilius Ennium manu tenens & legens, rogatus quid faceret, respondit: *De stercore aurum colligo.* Dicat hoc, qui animam conuertere satagit: De stercore mundi aurum hoc, animam hanc, colligo & separo, quasi pretiosum à vili.

Iustificatio impii maius est opus quam creare mundum.

Hinc S. Ioannes Chrysost. orat. 3. contra Iudæos to. 5. docet, eum qui animam conuertit, maius gratiúsque donum Deo offerre, quàm si templum ei construeret. *Vnicum*, inquit, *tēplum diruit Deus Hierosolymis, & innumerabilia erexit illo lōgè venerabiliora. Vos*, inquit, *templū estis Dei viuentis*. Et inferiùs: *Nam etiamsi pecuniæ vim immensam dinumerauerit aliquis, nihil simile præstiterit ei, quod præstat is qui seruat animam. Hæc est maior eleemosyna, quàm decem millia talentorum, quàm hic mundus vniuersus, quantus quantus vndique patet oculis: siquidem homo est toto mundo pretiosior: huius enim causa & cœlum, & terra, & mare, & sol, et stellæ condita sunt.*

CONVERTENTVR IPSI AD TE] id est, ipsi Iudæi tibi infensi, fient tibi supplices, & subiicientur tibi, non tu illis: imò ipsi requirent te tuámque amicitiam, vt eis consulas, & pro eis ores. Patet cap. 21. tu verò mea virtute roboratus quasi murus æreus, non curabis nec requires eos. Secundò. Chaldæus explicat, q. d. Ipsi obedient verbis tuis, & te imitabuntur, tu non imitaberis mores & errores eorum.

Tropologic. Tales debent esse Prælati, pastores & concionatores, vt scilicet cum Ieremia cap. 5. v. 14. sint instar ignis, qui omnia in se conuertit, & ipse in nihil conuertitur: vt nimirum persistent in suo virtutis statu, populúmque in suam charitatem & virtutem conuertant: ipsi verò non conuertantur ad eum, id est, populi vitia & mores non induant, iisque se non conforment.

Pastores debent ad se peccatores conuertere, non verò conuerti ad illos.

Ita S. Monica orans pro filio suo Augustino Manichæo, vidit angelum sibi dicentem: *Vbi tu es, ibi est & ille.* significans eum fore Catholicum. Cúmque Augustinus hoc audiens eluderet, diceretque, hoc viso portendi, illam fore quandóque talem, qualis ipse erat, scilicet Manichæam, subiunxit illa: *Non*, inquit, *non enim mihi dictum est, Vbi ille, ibi & tu: sed, Vbi tu, ibi & ille*, vti refert S. August. lib. 3. Confess. c. 11.

Visio S. Monicæ de S. August.

Ita B. P. N. Ignatius dicebat suos alió sque Religiosos sic agere debere cum sæcularibus, vt eos à sæcularibus colloquiis & desiderijs ad sua, id est religiosa & diuina, traducerent: non verò ipsi ad eorum sæculares mores & sermones descenderent, cum iisque quasi sæcularescent. Quocirca hoc erat eius præceptum: *Ingredimini ad sæculares, cum eo quod ipsorum est, sed egredimini cum vestro*, q. d. Initio sæcularibus vos accommodate, & ad eorum colloquia descendite, sed sensim & suauiter altiora & diuina inducite, eáque figite in eorum cordibus. Sic enim Apostolus ait: *Omnibus omnia factus sum, vt omnes facerem saluos.*

C Hinc rursum infert D. Thomas, quòd *Sancti non gaudent nec gloriantur, nisi in bono virtutis, maximè triplici, scilicet Primò, in tribulationū passione, Rom. 5. Non solùm autem, sed & gloriamur in tribulationibus. Secundò, in proximorum conuersione, 2. Corinth. 7. Multa mihi fiducia est apud vos, multa gloriatio pro vobis. Tertiò, in conscientiæ puritate, 2. Corinth. 1. Gloria nostra hæc est, testimoniū conscientiæ nostræ.*

Sancti gloriantur in virtute triplici.

Secundò, gloriātur Sancti in Deo, scilicet Primò, in diuina dilectione, ostensa per passionem Christi, Galat. vlt. Mihi absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi. Secundò, in diuina cognitione, Ierem. 9. In hoc glorietur qui gloriatur, scire & nosse me. Tertiò, in diuina imitatione, Eccles. 23. Gloria magna est sequi Dominum: longitudo enim dierum assumetur ab eo. Hucusque D. Thom.

Et in Deo triplices.

CAPVT DECIMVMSEXTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Minatur Deus stragem extremam per Chaldæos, illámque miris modis exaggerat: ideóque monet Ieremiam, ne in Iudæa vxorem ducat, neque liberos procreet: fore enim vt omnes patres, matres, filij moriantur, in tanta copia, vt nemini futurum sit sepulchrum, aut iusta funebria. Tanti verò mali causam esse peccatum asseuerat. Deinde, v. 16. Iudæos consolatur, prædicens liberationem è captiuitate per Esdram, & maximè per Christum & Apostolos, qui non solùm Iudæos, sed & Gentes plurimas ab vltimis terræ finibus Dei cognitione & cultu imbuent.

Vers. 1. ET factum est verbum Domini ad A me, dicens:

2. Non accipies vxorem, & non erunt tibi filij & filiæ in loco isto.

3. Quia hæc dicit Dominus super filios & filias, qui generantur in loco isto, & super matres eorum, quæ genuerunt eos: & super patres eorum, de quorum stirpe sunt nati in terra hac:

4. Mortibus ægrotationum morientur: non plangentur, & non sepelientur, in sterquilinium super faciem terræ erunt: & gladio, & fame consumentur: & erit cadauer eorum in escam volatilibus cœli, & bestiis terræ.

5. Hæc enim dicit Dominus: Ne ingrediaris domum conuiuij, neque vadas B ad plangendum, neque consoleris eos: quia abstuli pacem meam à populo isto, dicit Dominus, misericordiam & miserationes.

6. Et morientur grandes & parui in terra ista: non sepelientur neque plangentur, & non se incident, neque caluitium fiet pro eis.

7. Et non frangent inter eos lugenti panem ad consolandum super mortuo: & non dabunt eis potum calicis ad consolandum super patre suo & matre.

8. Et domum conuiuij non ingrediaris, vt sedeas cum eis, & comedas & bibas:

9. Quia hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel: Ecce ego auferam de loco isto in oculis vestris, & in diebus vestris vocem gaudij, & vocem lætitiæ, vocem sponsi, & vocem sponsæ.

10. Et cùm annunciaueris populo huic omnia verba hæc, & dixerint tibi: Quare locutus est Dominus super nos omne malum grande istud? quæ iniquitas nostra? & quod peccatum nostrum, quod peccauimus Domino Deo nostro?

11. Dices ad eos: Quia dereliquerunt me patres vestri, ait Dominus: & abierunt post deos alienos, & seruierunt eis, & adorauerunt eos: & me dereliquerunt, & legem meam non custodierunt.

12. Sed & vos peius operati estis, quàm patres vestri: ecce enim ambulat vnusquisque post prauitatem cordis sui mali, vt me non audiat.

13. Et eijciam vos de terra hac in terram, quam ignoratis vos, & patres vestri: & seruietis ibi diis alienis die ac nocte, qui non dabunt vobis requiem.

14. Propterea ecce dies veniunt dicit Dominus, & non dicetur vltrà: Viuit Dominus, qui eduxit filios Israel de terra Ægypti.

15. Sed, Viuit Dominus, qui eduxit filios Israel de terra Aquilonis, & de vniuersis terris, ad quas eieci eos: & reducam eos in terram suam, quam dedi patribus eorum.

NON ACCIPIES VXOREM, &c. IN LOCO ISTO] In Anathoth, inquit Vatab. Meliùs Lyran. in Iudæa, quia illa iamiam vastabitur, ne super dolorem proprium, vxoris & liberorum miseriis torqueare, ait S. Hieron. Hinc patet, Ieremiam mansisse cælibem & virginem: nec enim dubium est, quin ipse Deo, id hîc præcipienti, paruerit. *Vers. 2.* *Ieremias mansit virgo.*

ET NON ERVNT] ne sint, id est ne procrees proles. Futurum ponitur pro imperatiuo.

C MORTIBVS ÆGROTATIONVM MORIENTVR] id est, variis ægrotationibus & morbis, ex fame, bello, eiúsq; ærumnis profectis morientur, ita Chald. & Vatabl. Vnde Septuag. vertunt. θανάτῳ νοσερῷ, id est morte morbida, siue à morbo profecta, morientur. *Vers. 4.*

NON PLANGENTVR] quia non erit qui plangat: & ex continuis funeribus superstites discent, defunctos non curare, nec plangere, vti fieri solet in magna pestilentia: tunc enim homines de dolere, omnémque pestis, mortis, funeris & sepulchri sensum perdere solent. Hinc mortui ob copiam manebunt insepulti, & in viis vicísque quasi in sterquilinio iacebunt & computrescent.

Vers. 5. Ne ingrediaris domvm convivii] scilicet luctus in funere: hebraicè enim est מרזח *marseach*, quæ vox significat conuiuium funebre, in exequiis mortuorum ad consolandum propinquos mortui parari solitum, quod Græci περίδειπνα, Latini parentalia, quasi per ea parentibus iusta celebrentur, vocant, ait S. Hieron. Id imitantur Christiani, qui non solùm propinquis, sed & pauperibus dant epulum, quod Hispani charitatem vocant, sicut olim veteres ἀγάπας vocabant. Idem fecerunt Gentiles Romani & Græci, vti docet Alex. ab Alexandr. lib. 3. Genial. c. 7.

Parentalia tempore Ieremiæ celebrabantur.

Præcipitur ergo Ieremiæ, ait S. Hieron. & Lyran. ne vllum de populo consoletur, ne se misceat inimicorum Dei conuiuiis, ne iusta celebret super funeribus defunctorum, qui iustè ob scelera à Deo sunt cæsi. Non enim decet vt viri B pij, præsertim Prophetę, illorum honestent exequias, itáque eorundem vitam laudent & probent, quorum actus & mores Deus execratur & damnat.

Alij censent hîc, præcipi Ieremiæ, vt prædicat talem fore stragem, & communem perturbationem, vt in funere suorum, cognati negligant ea, quæ passim adhiberi solent, qualis est publicus & legitimus planctus, attonsi crines, laceratæ genæ, ferales epulæ, omnísque funeris pompa. ita Sanchez. Imperatiui ergo hîc, vti & alibi in psalmis & Prophetis, exponendi sunt per futurum, *ne ingrediaris*, id est, non ingredieris, *domum conuiuij* funeralis, vtpote quod non erit: nec enim illud dabunt, aut curabunt cognati: *neque vadas*, id est, non vades tu, aut alius C quispiam, *ad plangendum*; non enim erit solitus funerum planctus: *neque consoleris*, id est non cōsolaberis, *eos*, vti fieri solet in amicorum morte. Hæc enim omnia cessabunt, vti dixi. Verùm prior sensus planior & verior est: planè enim hæc verba sonant præceptum Ieremię à Deo datum, illúdque iteratur, v. 8. finis tamen pręcepti est ille quem secunda expositio assignauit: sed aliud est præceptum, aliud finis præcepti. pręceptum enim hîc dat Deus, finem verò præcepti explicat v. 6. & 9.

Vers. 6. Non se incident] nullo honore funebri, siue Iudęis, siue Gentilibus vsitato, prosequentur mortuos. q. d. Tam ingentibus & subitis miseriis & cladibus opprimentur Iudęi, vt illę paucis qui reliqui erunt, mortuorum sensum D adimant, & feliciores censeant mortuos, quàm viuentes. ita Lyran.

Notat S. Hieron. moris fuisse apud veteres, Et vsque hodie, ait, moris est apud quosdam Iudæorum, vt in luctu scalpellis incidant lacertos, & caluitium faciant, vti fecit Iob c. 1. v. 20. quod licet Iudæis, quasi gentilismum sapiens, & nimio mœrore spem resurrectionis imminuens, esset inhibitum, Deut. 14. 1. multi tamen Iudæi, Gẽtes imitantes id faciebant. Dicit ergo Propheta, nunc fore, vt quod sponte iuxta legem Dei facere noluerant, necessitate faciant: tanta enim erit morientium multitudo, vt nemo sit, qui se pro mortuo incidat aut caluitium faciat.

Gentiles in luctu se incidebant.

Vers. 7. Et non frangent inter eos lvgenti panem] q. d. Tanta erit strages Iudæorum, vt ipsi inuicem in morte charissimorum consolari non curent; imò vix supersint, qui filiis in morte parentum lugentibus, de more cibum & vinum propinent ad dolorem mitigandum. Hoc enim factitasse non tantùm Iudęos, sed & Christianos ab olim, docet S. Clemens libr. 8. Constit. 24. & S. Chrysost. hom. 37. in Matth.

Vers. 8. Et domvm convivii non ingrediaris] Conuiuium hîc non funerale, vt antè, sed festū & geniale, quale dari solet in nuptiis, festis, victoriis, &c. intellige. Patet ex sequentibus. Vult enim Deus, Ieremiam abstinere suorum ciuium conuiuiis, vt hoc ipso significet tempus esse luctus, non gaudij; vtque reipsa portendat omnes epulas & gaudia mox aduentante hoste Chaldæo cessatura.

Vers. 9. Vocem sponsi, et vocem sponsæ] cantiones nuptiales & lætas, quales erant apud Gentiles Hymenæi.

Vers. 13. Et, id est idcirco, eiiciam vos de terra hac, in terram qvam ignoratis] in Chaldæam. Hanc enim plebeij Iudæorum non viderant, eiúsque situm, conditiones & mores ignorabant.

Et servietis ibi diis alienis] Est concessio, q. d. Poteritis ibi vsque ad satietatem seruire idolis, ad quæ ita anhelatis, imò insanitis: aut, cogent vos Chaldæi seruire diis ipsorum, sed illi.

Non dabvnt vobis reqviem] q. d. Non liberabunt vos à captiuitate, aliísque malis dij Chaldæorum, nec cultores eorum: sed seruiliter & crudeliter vos tractabunt, & ab vno labore & ergastulo æquè ac peccato & idolo in aliud impellent. Sic facit dæmon peccatori, sicut Pharao fecit Hebræis. vnde hebraicè est, *non dabo vobis clementiam* vel *misericordiam*, scilicet inuenire apud deos alienos, & Chaldæos hostes vestros. *Quidquid peccauimus*, inquit S. Hieron. *quidquid malorum operum die ac nocte facimus, imperiū est dæmonum, qui nunquam nobis dant requiem, sed semper impellunt delictis augere delicta, & cumulum facere peccatorum.*

Quidquid mali facimus, imperium est dæmonum.

Vers. 14. Non dicetvr vltra] Iudæi cùm iurabant, honoris & gratitudinis causa, solebant addere Dei nomini epitheton Liberatoris ex Ægypto. hîc autem Ieremias prædicit, post Babylonicam captiuitatem, fore vt iurent per Deum liberatorem non ex Ægypto, sed ex Babylone: vt significet, grauiorem fore captiuitatem Babylonicam, quàm fuerit Ægyptiaca, ità vt Iudæi acerbitate præsentis, veteris obliuiscantur, ac consequenter quòd Deus eis maius beneficium præstabit liberando eos ex Babylone, quàm olim præstiterit liberando eos ex Ægypto.

Vers. 1[5]. Redvcam eos in terram svam] scilicet ex Babylone in Iudæam. ita Theodoret. & S. Thom. Secundò & potiùs, ex Babylone, id est, ex confusione peccati, in terram spiritualem gratiæ & Ecclesiæ, quæ Abrahamo & patribus est promissa & data inchoatiuè ac typicè: sed verè & planè tradita est per Christum. ita S. Hieron. Raban. Hugo, Sanchez & alij.

16. Ecce ego mittam piscatores multos, dicit Dominus, & piscabuntur eos: & post hæc mittam eis multos venatores, & venabuntur eos de omni monte, & de omni colle, & de cauernis petrarum.

17. Quia oculi mei super omnes vias eorum: non sunt absconditæ à facie mea, & non fuit occultata iniquitas eorum ab oculis meis.

18. Et reddam primùm duplices iniquitates, & peccata eorum: quia contaminauerunt terram meam in morticinis idolorum suorum, & abominationibus suis impleuerunt hereditatem meam.

19. Domine fortitudo mea, & robur meum, & refugium meum in die tribulationis: ad te Gentes venient ab extremis terræ, & dicent: Verè mendacium possederunt patres nostri, vanitatem, quæ eis non profuit.

20. Numquid faciet sibi homo deos, & ipsi non sunt dij?

21. Idcirco ecce ego ostendam eis per vicem hanc, ostendam eis manum meam, & virtutem meam: & scient quia nomen mihi Dominus.

Vers. 16. Ecce ego mittam piscatores, &c. et venatores] Theodor. Hugo Lyran. Vatabl. Capella & à Castro, *piscatores & venatores*, accipiunt Chaldæos, qui Iudæos quasi pisces reti (vt ait Abacuc 1. 14.) obsidionis cinxerunt & ceperunt: deinde Sedeciam cum suis fugientem ad montes, quasi feras venati & insectati, è latibulis extraxerunt & captiuarunt. Vel, vt sanctus Thom. & Hebræi, *piscatores* sunt Chaldæi, *venatores* sunt Titus & Romani. Sic Tropolog. *piscatores & venatores* animarum, sunt dæmones. Alij per vtrosque, accipiunt Cyrum & Darium, qui Iudæos Babylone dimiserunt in patriam.

Verùm, nostri orthodoxi, ait S. Hieron. rectiùs de futuro, scilicet de Ecclesia Christi, hæc accipiunt: auolat enim Propheta ad Christum, iuxta can. 4. ita tamen vt teste S. Hieron. Raban. Hugone, perstringat rem præsentem, scilicet liberationem è Babylone per Zorobabel, Iesum & Esdram, qui Iudæos profugos & dispersos, quasi piscatores & venatores, collegerunt & reduxerunt. *Piscatores* ergo, ait S. Hieron. propriè sunt Apostoli. Matth. 4. 19. qui tam Gentes quàm Iudæos Christo piscati sunt. Vnde v. 19. ait, *Ad te Gentes venient ab extremis terræ.* Posthos sequuntur *venatores*, id est Ecclesiastici & Religiosi viri, qui venātur homines, vt faciant sanctos, de montibus excelsorum dogmatum, & de collibus bonorum operum, & de cauernis petrarum, id est, de institutione Apostolorum & Apostolicorum virorum, vt eos imitentur. Vel potiùs magísque ad litteram, qui omnes homines, etiam feros, vti Indos, Vros, Brasilios, &c. in montibus & cauernis quasi feras habitantes venantur, vt Christo mansuefaciant. vti fecit B. Xauerius, eiúsque asseclæ. ita Origenes, S. Hieron. Raban. Tertull. l. 4. contra Marcion. 9. Ambros. serm. 6. in psal. 118. August. tract. 10. de Vtilitate ieiunij c. 9.

Piscatores sunt Apostoli. Venatores sunt viri Apostolici.

Tales venatores cælestes vidi in Collegiis variis, nominatim in Leodiensi, qui carbonarios & Ardennates in fodinis & fornacibus æris & ferri quasi Cyclopes & Brontes, ac Oenipontano, qui montanos in Alpibus quasi eremitas, imò quasi feras in lustris sparsim habitantes, per gelu & æstus, per famem & sitim, ingenti labore & sudore, æquè ac zelo vestigant, capiunt, erudiunt, viámque in cælum edocent; atque Alpicolas faciunt cælicolas, imò Deicolas.

Anagogicè, *piscatores & venatores*, sunt angeli, qui in fine mundi, vndequaque ex sepulchris & speluncis cineres & ossa Sanctorum colligent, vt à Deo animentur & resurgant.

Tropol. *montes & colles*, sunt superbia, & pusillanimitas, aliáque vitia; *cauernæ*, sunt malæ consuetudines, &c. inde has feras, id est homines impios & impuros, educere debent pastores, aliíque qui animarum lucris incumbunt. Audiant ipsi exhortationem acrem S. Basilij in illud Deut. 15. *Attende tibi*, iuxta Septuag. *Habet*, inquit, *domus Dei, quæ Ecclesia viuentis est, viatores, architectos, ædificatores, agricolas, pastores, athletas, milites, venatores missos à Deo ita monente: Ecce ego mittam multos venatores, & venabuntur multos. Attende igitur multa cum diligentia, ne fortè fugiat te præda, vt efferatos per improbitatem, verbo veritatis conuictos, Saluatori offeras. Viatores, ei similis qui orabat, Gressus meos dirige. Attende tibi ipsi ne qua exorbites, neu ad dexteram deflexeris aut sinistrā; progreditor via regia. Architectus, solido tutóue in loco iaciat & collocet fidei fundamentum, quod est Iesus Christus. Ædificator, quo pacto ædificet videat, vt ne ligna, non fœnum, neque calamum; sed aurū, argentum, lapides pretiosos. Pastor es? palabūdum pecus & erraticum conuertito: quod conquassatum est & contritum, colligato: quod ægrotum, sanato. Agricola es? ficum, si infructuosa est, circumfodito, illique ingerito quæ cōductura noueris ad edendos fructus. Miles es? collabora Euangelio, milita bonam militiam contra spiritus nequitiæ, aduersum vitiosas carnis affectiones induitor omnem armaturam Dei. Athleta es? imitare Paulum & cursu contendentem, & in palæstra colluctantem, & in agone pugillari decertantem, in aduersarium, immotum oculum intendito fixiùs, animo sis non supino, sed arrecto & peruigili.*

Insignis exhortatio S. Basilij ad pastores, &c.

Vers. 17. Quia oculi mei super omnes vias eorum] q. d. Non latent me eorum viæ, quibus Chaldæos hostes suos fugient; sicut eorum iniquitates me non latuerunt: itaque potero eos per venatores meos ex omnibus latebris æquè ac iniquitatibus extrahere.

Nota. Prophetæ loqui solent de Gentium & impiorum conuersione, quasi de vltione, captiuitate, piscatione & venatione; quia Deus in iis vlciscitur, piscatur, venatur & capit scelera moresque impios, vt eos cicuret, & in alios mores hominésque transformet. vide can. 46.

Vers. 18. Et reddam] q. d. Primò tamen antequam

mittam piscatores, pro meritis puniam duplices, id est multiplices, eorum iniquitates, vt sic afflicti ad me recurrant & opem implorent. ita Deus puniuit Iudæos per Antiochum Epiphanem eiusque posteros, atque per Pompeium, Cæsarem aliósque Romanos. ita pariter puniuit Gentiles, dum singula eorum regna & monarchias ante Christum bellis exhausit & destruxit sic enim Persas per Græcos, Græcos per Romanos, Romanos per sese inuicem, pérque bella ciuilia puniuit & vastauit.

A

Nota τὸ *duplices*, id est patrum & filiorum, inquit Isidor. Secundò, S. Hieron. *duplices*, inquit, quia duplo grauiores fuerunt iniquitates Iudæorum Dei legem cognoscentium, quàm Gentium ignorantium. Tertiò & optimò, *duplices*, id est multiplices. vide dicta 1. Timoth. 5. 17.

In morticinis] *Morticina* vocat cadauera filiorum & animalium, quæ idolis immolabant. ita Theodor.

Vers. 19. Ad te Gentes venient] Per *Gentes* Chald. & Vatabl. accipiunt Iudæos è Chaldæa redeuntes in Ierusalem. Secundò, S. Thom. & Lyran. accipiunt Gentes ad iudaismum conuersas, & cum Iudæis è Babylone redeuntes in Iudæam. Tales enim plures extitisse, patet 1. Esdræ 6. 21. & Esther 8. 17. Tertiò & optimè, S. Hieron. Raban. Theodor. à Castro, Euseb. 5. Demonstr. 30. S. Thom. Lyran. & S. August. lib. 1. de Consens. Euang. 26. accipiunt Gentes ad Christum & Ecclesiam conuersas, quibus Deus ostendat suam *manum & virtutem*, id est Christum, qui Dei virtus est & potentia, eiúsque signa & miracula potentissima, maximè quòd per pauperes & viles piscatores, totum mundum conuertet. hi dicent, *Verè mendacium*, id est mendaces deos & idola, *possederunt*, vel, vt hebr. est, hereditarunt *patres nostri*, quia eos, iure quasi hereditario, à patribus suis acceperunt & coluerunt.

B

Nunquid faciet] Nunquid conuenit aut decet facere? minimè, q. d. Quæ insania est, facere hominem sibiipsi deos, quos videt veros non esse; sed falsos, mutos & saxa? Hæc dicunt Gentes cùm ad Deum conuertuntur. Vers. 20.

Ostendam eis manum meam] potentiam meam, in tam mira & efficaci eorum conuersione, in tot miraculis, gratiis, virtutibus & donis Spiritus sancti. ita S. Hieron. Vers. 21.

CAPVT DECIMVMSEEPTIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Docet Iudæorum peccatum scriptum in aris idolorum, & in cordibus Iudæorum, esse indelebile, nec nisi excidio delendum: hinc v. 5. ait, maledictum esse qui confidit in homine, & benedictum qui confidit in Domino; idque eleganti similitudine myricæ aridæ, & arboris irriguæ; atque perdicis ouis alienis incubantis illustrat. Vnde v. 13. asserit, quòd recedentes à Domino, in terra scribentur. Tertiò, v. 14. orat vt Deus eum contra Iudæos tueatur; Quia, *inquit*, non sum turbatus, te pastorem sequens: & diem hominis non desideraui, tu scis. Non sis tu mihi formidini, spes mea tu in die afflictionis. *Quartò, v. 19. hortatur ad obseruationem sabbati, & consequenter ad omnem Dei cultum.*

Vers. 1. Peccatum Iuda scriptum est stylo ferreo in vngue adamantino, exaratum super latitudinem cordis eorum, & in cornibus ararum eorum.

C

2. Cùm recordati fuerint filij eorum ararum suarum, & lucorum suorum, lignorúmque frondentium, in montibus excelsis.

3. Sacrificantes in agro: fortitudinem tuam, & omnes thesauros tuos in direptionem dabo, excelsa tua propter peccata in vniuersis finibus tuis.

4. Et relinqueris sola ab hereditate tua, quam dedi tibi; & seruire te faciam inimicis tuis in terra, qua ignoras: quoniam ignem succendisti in furore meo, vsque in æternum ardebit.

Vers. 1. Peccatum Iuda scriptum est (hebr. כתובה *ketuba*, id est inscriptum, insculptum, & quasi stigmate notatum est) stylo ferreo] Veteres olim scribebant stylo ferreo; sed in tabulis ceratis, vnde Ouidius:

Veteres scribebant stylo ferreo, Romani osseo.

Dextra tenet ferrum, vacuam tenet altera ceram.

Romani verò scribebant stylo osseo, teste Isidoro libr. 6. cap. 9. Obiicit Capella: adamas est indomabilis, nec cedit ferro: ergo in eo stylo ferreo scribi nequit. Respondet Delrio adagio 846. olim viguisse artem scribendi ferro probè præparato in adamante, additis quibusdam pulueribus, quam nostra ætate Iacobus Tressius Philippi II. Regis Hispan. gemmarius in lucem reuocauit.

In vngue adamantino] in tabula vel lapide adamantino, qui *vnguis* dicitur ob nitorem & læuitatem. ita S. Hieron. Raban. Hugo, S. Thomas. q. d. Peccatum Iuda scriptum est in corde Iudæ adamantino, id est obstinatissimo, vbi in perpetuum maneat, & legatur: adamas enim durissimus est, imò ferro durior. sic ait Iob cap. 19. v. 23. *Quis mihi tribuat, vt scribantur sermones mei? quis mihi det, vt exarentur in libro stylo ferreo, & plumbi lamina, vel celte sculpantur in silice?* vt scilicet sint indelebiles & perpetui. Sic ait Claudian. lib. 2. contra Ruffinum:

D

Voces adamante notabat
Atropos.

Huic expositioni faue versio Arabica, *peccatum Iuda scriptū est calamo ex ferro super vngues vnguis*, id est super adamantem, vti iam dixi, *obsignatum in*

in iannis (aditibus) *cordium eorum, & tabulis ararum illorum.*

Minùs rectè aliqui per *vngues vnguis* accipiunt onycham, quod est genus aromatis simile vngui (qui græcè ὄνυξ dicitur) quasi peccatum Iuda scriptum sit in onycha, eò quòd illam non Deo, sed idolis adoleuerint, contra legem Exodi 30. 34. In onycha ergo extare peccati memoriam.

Secundò & meliùs, Syrus vertit, *peccatum Iuda est scriptum calamo ferri, & vngue adamantis, obsignatum super tabulas* (pugillares) *cordis eorum.* Quod ergò noster vertit, *in vngue*, id est *& vngue*, Hebr. enim *bet*, id est *in* sæpè significat instrumentum. iam *vngue*, id est cuspide, calamo, stylo, graphio adamantino: vnguibus enim auium duris & acutis, quasi calamis, vel stylis ad sculpendum olim vti, iisque, laminis litteras incidere & inscribere solebant. ita Septuag. Chald. Origen. Vatab. Pagnin. Tabula enim in qua hoc peccatum scriptum est, est latitudo cordis, quam Septuag. & alij vocant tabulam cordis, id est, conscientiæ eorum, qua nihil est potentius, ait Theodoret. q. d. Peccatum Iudæ (puta idololatria) est indelebile & irremissibile, estque indelebiliter exaratum in conscientia eorum, & in cornibus altarium sanguine victimarum cruentatis. Hæc enim sunt perpetua monumenta & testes, imò litteræ & lituræ idololatriæ eorum, perinde, ac si eis illa insculpta fuisset stylo ferreo vel adamantino, non atramento scripta, quod facile deleri aut eradi potest. q. d. Ita cordi & conscientiæ Iudæorum infixum est peccatum, vt conscientia peccati imaginem & formam sumpserit; quæ Dei oculos ita semper verberat, vt fixam de eorum excidio sententiam tulerit. ita S. Hieronym. Theodor. Raban. vide Orig. hîc.

Peccatum Iudæorum indelebiliter scriptum est in corde.

Adde, *in cornibus* altaris, scribi solebat nomen vel symbolum aut imago idoli, cui ibi sacrificabatur: vnde Paulus in ara scriptum inuenit: *Ignoto Deo*, Actor. 17. 13. Duo ergo significat hoc loco, scilicet peccatum Iudæorum neque deleri posse, (id est vix posse:) neque latere, cùm in publicis aris scriptum sit. Hic sensus grauis est, solidus & genuinus. Lyranus & aliqui Hebræi Hebr. שמיר *scamir*, id est adamas, putat esse vermem, cuius sanguis vim habet cauandi & incidendi lapides. verùm hic vermis non habet vnguem.

Aris inscribebant nomen idoli.

Tertiò, probabiliter Gaspar Sanchez hîc & prolegomeno 9. in Cantica, per peccatum accipit idolum, per vnguem adamantinum gemmam inclusam annulo, per latitudinem cordis laminam à collo vsque ad cor demissam, cui æquè vt gemmæ, idoli sui imaginem insculpebant, vt eam in annulo & pectore semper gestarent, & ostentarent se talis idoli esse cultores. Sic Osee c. 2. ait, *Auferat adulteria* (id est idola, cum quibus spiritaliter fornicatur) *sua de medio vberum suorum:* quia inter vbera & supra cor laminam gestabat, aut bullam in qua idolum cælatum erat. Sic Iacob defodiens idola suorum, simul & inaures cuiusque defodit: quia scilicet in iis gestabant effigies idolorum suorum, vti docet S. August. in Genes. quæst. 112. & S. Chrysost. hom. 35. in Genes. Lyran. & Glossa. Porro

A Septuag. & Chaldæus indicant eos in manibus quoque, id est, in annulis habuisse has deorum suorum effigies. Sic enim vertunt Genes. 35. v. 4. *Dederunt Iacob deos alienos qui erant in manibus eorum, & inaures quæ erant in auribus eorum.* Sic ex aduerso in annulis, bullis & laminis describendam & gestandam esse Dei legem, monet Sapiens Prouerb. 7. 3. *Liga*, ait, *ea in digitis tuis, scribe ea in tabulis cordis tui.* Et sic Iudæi in phylacteriis eam descriptam gestabant. Hoc etiam est quod sponsam monet sponsus Cantic. 8. *Pone me vt signaculum super cor tuum, vt signaculum super brachium tuum*, q. d. Me meique effigiem gesta semper cælatam in lamina vel bulla cordis atque in armilla brachij tui. Cuius contrarium sanxit Pythagoras, vetans Deum in annulo cælari, ne res sæpiùs occursans vilior fieret.

B Moraliter Theodor. docet tabulam adamantinam esse conscientiam. *Nihil*, inquit, *potentius conscientia, in qua scilicet infixæ litteræ sunt solidæ. Nam licet omnes homines, suæ ipsorum conscientiæ de bona vita testificari conentur; peccata nihilominus eorum qui mentiuntur, conscientia ferre nequit, sed percutitur ac perforatur, incorruptámque profert sententiam. Quod et hîc dicit, Facinora scilicet te arguunt, et conscientia tua testimonium præbet:* maximéque præbebit in die iudicij. de quo Origen. hom. 12. *Nudabitur*, inquit, *pectoris mei conscientia, & aperto corde videbuntur litteræ peccatorum, quæ stylo ferreo in vngue adamantino scriptæ sunt, atque vniuersa spectantium multitudo leget in pectore meo signatas imagines peccatorum.*

C Allegor. indelebile fuit peccatum Iudæorum Christum occidentium, & Iudæ proditoris, ait Euseb. 10. Demonstr. 5. licet ipse malè ad litteram eum hîc intelligat: nam Iuda, non est Iudas proditor, sed populus Iudæorum.

Anagogicè, peccatum obstinatorum, à Deo prouectorum, & præsertim damnatorum scriptum est stylo ferreo in vngue adamantino, scriptum est indelebiter in immobili mente Dei, in æterna Dei reprobatione, scriptum est in libro mortis, scriptum est in libro Luciferi, scriptum est in inferno igneis litteris; vt in æternum nulla aqua, nullis lachrymis, nullo nitro deleri aut eradi possit; scriptum est in iugi memoria & conscientia damnatorum, quæ instar vermis iugiter eos rodit & pungit, dicens: Cur hoc peccatum damnabile fecisti? stulte cur ob momentum

D turpis voluptatis, has tibi pœnas æternas accersiuisti? insane, quid fecisti, vt habitare debeas cum igne deuorante, cum ardoribus sempiternis? O infelix peccator, vitam hoc nunc, cùm te inebrias, cùm luxuriaris, saperes, vtinam intelligeres, vtinam nouissima prouideres! Deus enim in vniuersali iudicio hanc scripturam leget, omnibúsque hominibus & angelis legendam proponet, cùm libri huius scripturæ aperientur, Apocal. 20. 12. atque tunc omnium iudicio & consensu damnaberis, & detruderis in tartara.

Quatuor primos versus huius capitis, omiserunt Septuag. quod S. Hieron. in gratiam & honorem populi sui eos fecisse putat. Verùm quia hi versus in Complutensibus & Regiis Bibliis, & apud Originem & Theodor. legun-

tur, hinc potiùs videntur ex aliis exemplaribus excidisse.

Vers. 2. Cvm recordati fverint] scilicet filij, suos parentes peccasse, & punitos esse, tunc videant & caueant eorum peccata & punitionem. ita Vatabl. q. d. Aræ hæ, sunt filiis in monumentum pœnæ & culpæ parentum, vt ab vtraque sibi caueant.

Secundò & meliùs, q. d. Cùm filij recordati fuerint peccata patrum, vt scilicet ea imitentur sacrificantes idolis, sicque impleant mensuram peccatorum, qua impleta, ego vindictam sumere decreui; tunc omnia tua, ô Iuda, hostibus dabo, & tu omnino desolata relinqueris, ita S. Thom. Hugo, Lyran. Et patet ex v. seq. vbi sententia hîc suspensa expletur.

Aliter Sanchez. Illud, ait, *cùm recordati fuerint*, temporis est præteriti, non futuri, & idem valet, atque *quia recordati sunt*, scilicet practice, ararum suarum, in iis idolis suis sacrificando, ideo thesauros eorum in direptionem dabo. Qui sensus ferè cum eo quem iam dedi coincidit.

Tertiò Vatabl. vertit, *vt iucunda est recordatio liberorum charissimorum*; sic gratæ sunt illis aræ eorum. Secundus sensus est genuinus, eúmque exigit nostra versio Latina.

Vers. 3. Sacrificantes) Hebr. est הררי *harari*, id est, vt Septuag. Vatabl. & alij vertunt, *ô montane*, id est, vt Chald. ô Iuda, qui in montibus versaris, vt ibi idola colas, iisque sacrifices; ego pariter in agro & montibus tua bona hostibus diripienda exponam.

Fortitvdinem) id est opes, substantiam: hæc enim est Hebr. חיל *chel*.

Excelsa tva) aras & templa tua, quæ idolis in montibus locisque excelsis erexisti.

Vers. 4. Et relinqveris sola ab hereditate tva) scilicet quasi deserta, & expoliata hereditate tua.

Vatabl. Pagnin. & alij vertunt, quiesces, vel remissionem facies, & (illa remissio erit) in te ab hereditate tua, quam dedi tibi, q. d. Præceperam tibi Exod. 23. 11. vt septimo quoque anno agros incultos relinqueres, essétque sabbatum terræ. tu hoc neglexisti: quare terra dabit tibi & sibi quietem, non septem, sed septuaginta annis captiuitatis tuæ, vt non possis eam colere, iuxta comminationem Leuit. 29. v. 33. & 34, Sic Deus nolētes se priuare ad eius iussum paruo lucro aut voluptate ad modicum tempus, priuat eadem ad septuplum, id est septuaginta annis, imò in æternum. ita à Castro.

Qvoniam ignem svccendisti in fvrore meo) id est, ignem furoris mei succendisti, qui te acri & ignita vindicta persequetur iugiter. Est hendyadis, vt suprà cap. 15. 14. & Isai. 50. v. 11. *Ecce vos omnes accendentes ignem, accincti flammis, ambulate in lumine ignis vestri, & in flammis quas succendistis.*

5. Hæc dicit Dominus: Maledictus homo qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suum, & à Domino recedit cor eius.

6. Erit enim quasi myricæ in deserto, & non videbit cùm venerit bonum: sed habitabit in siccitate in deserto, in terra salsuginis & inhabitabili.

7. Benedictus vir qui confidit in Domino, & erit Dominus fiducia eius.

8. Et erit quasi lignum quod transplantatur super aquas, quod ad humorem mittit radices suas: & non timebit cùm venerit æstus. Et erit folium eius viride, & in tempore siccitatis non erit solicitum, nec aliquando desinet facere fructum.

9. Prauum est cor omnium & inscrutabile: quis cognoscet illud?

10. Ego Dominus scrutans cor, & probans renes: qui do vnicuique iuxta viam suam, & iuxta fructum adinuentionum suarum.

Maledictvs homo (Hebr. הגבר *haggeuer*, id est vir, q. d. Virilitatem suam exuit) qvi confidit in homine] Hebr. באדם *baadam*, id est, in Adam, qui ex adama, id est ex terra terreus est, carneus ac infirmus. Vers. 5.

Et ponit carnem, id est hominem carneum & fragilem, brachivm svvm] vt scilicet eo quasi brachio potenter se tueatur. q. d. Homo caro est, non os: si ergo huic carni quasi ossi inniteris, cum ea corrues, & tuo damno senties carnem fuisse, non os. Dedit paulò antè cladis Iudæorum causam vnam, scilicet idololatriam: hîc dat alteram, scilicet confugium ad homines, relicto, imò muttò Deo, qui eis suam offerebat & spondebat opem. Taxat Sedeciam & Iudæos, qui relicto & contempto Deo, confugiebant ad auxilia Ægyptiorum, de quibus ait Isaias 31. v. 3. *Ægyptius homo, & non Deus.* ita Theodor. Hugo, S. Thom. Lyran. Hic ergo est *maledictus*, quia à Deo, angelis, & bonis omnibus, quasi Cain alter, est desertus. Secundò, vt à Castro, quia talis, est quasi arbor diis inferis deuota, in quam omnia prodigia, portenta, fumina, maledicta incidebant, in quam homines omnem infelicitatem quasi in rem execrandam, & terræ cæloque infensam proiiciebant, & verbis factisque imprecabantur: vnde mox eum comparat myricæ & arbustis deserti. Nota Carpit hic Propheta eos qui in homine tanquam in Deo, aut magis quàm in Deo, aut ita vt non in Deo confidebant: nam in Sanctis tanquam amicis Dei meritò confidimus, & B. Virginem post Deum spem nostram appellamus. ita Maldonat. *Sperans in homine est quasi arbor diris deuota.*

Erit enim, qui in homine confidit, qvasi myricæ) Hebr. ערער *arar*, quod Vatabl. *iuniperum*; alij, *ericam*, sed noster, Septuag. Pagnin. & alij vertunt, *myricam*, quæ Tamarix dicitur. éstque teste Plin. lib. 24. 9. & Dioscor. lib. 1. c. 99. duplex; vna hortensis, fructum habens asperum: secunda siluestris, de qua hîc, quæ humilis est. vnde Virgil. ecloga 4. Vers. 6.

Non omnes arbusta iuuant humilésque myricæ.

Hæc dicitur maledicta, &, vt ait Plinius, infelix & religione damnata: quia sterilis est, nec fert fructum, & in solitudine sola nascitur, vilis, depressa,

Myrica symbolum est humilis & abiecti.

pressa, abiecta. Vnde myrica Hebræis symbolum est hominis humilis, abiecti, & nullius pretij hinc psal. 101. 18. in Hebr. est, *respexit* (Deus) *ad orationem myricæ*, id est humilium, vti explicat noster interpres. Addit Basil. hom. 5. Hexam. & ex eo S. Ambros. lib. 3. Hexam. c. 6. myricam esse ambiuium, id est aquaticam esse, & etiam nasci in desertis: sic peccator qui Deo relicto in homine spem ponit, Primò, non habebit bonum successum: Secundò, nullum fert fructum: Tertiò, cælestis gratiæ & sapiētiæ pluuia destituetur: Quartò, solus erit, à Deo & hominibus derelictus: Quintò, dæmoni & tyrannis obiicietur, vti Sedecias Chaldæis. omnes denique homines sunt quasi myricæ ambiuiæ. id est dubiæ & inconstantis fidei.

Item peccatoris sperantis non in Deo, sed in homine.

NON VIDEBIT, non experietur, non sentiet, CVM VENERIT BONVM] id est pluuia: hæc enim est votum & bonum exoptatum ab aruis, & plantis siccis & sitientibus. vnde sequitur.

B

SED HABITABIT IN SICCITATE] q. d. Etiam cùm pluet super alios, non pluet super eum, aut super eius agros: *pluuiam* enim *voluntariam segregabit Deus hereditati suæ*, psal. 67. 10. Talis ergo in summa erit desolatione.

Tres effectus diffidentiæ Dei, & spei in creaturis.

Nota. Propheta tres ponit effectus peccati & diffidentiæ Dei, ac spei in creaturis. Primus est. desertum, id est segregatio à Dei, angelorum & Sanctorum ope & consortio. Secundus est, siccitas, id est defectio gratiæ, virtutum, opis & auxilij. Tertius est, sterilitas bonorum operum, & omnis prosperitatis, prosperique successus, Ioan. 15. v. 4. Contrà sanctitas & spes in Deum, affert Dei amicitiam, opem omnia gratiarum dona prosperitatem, & cætera de quibus v. 8. in fine.

C

Meritò ergo mundanis inclamat S. Aug. li. 4. Conf. c. 12. *Non est requies, vbi quæritis eam. Quærite quod quæritis: sed ibi non est quod quæritis. Beatam vitam quæritis in regione mortis? non est illic.* Et li. 6. c. 16. *Væ animæ audaci, quæ sperauit, si à te recesserit, se aliquid melius habituram. Versa & reuersa in tergum, et in latera, et in ventrem: et dura sunt omnia. Et tu solus requies es Domine.*

VERS. 7.

Sperans in Deo maximè eum honorat, cur?

BENEDICTVS VIR QVI CONFIDIT IN DOMINO] Nota, à Deo dici benedictum sperantem in se, quia per spem Deus maximè honoratur. qui enim Deo fidit, seque illi credit, prædicat eum esse optimum, qui velit sua bonitate succurrere; & esse omnipotentem, qui possit; & esse omniscium, qui sciat opitulari; atque esse fidelissimum, qui sperantem in se non fallat. hinc Græci θεὸν dixerunt, ἀπὸ τοῦ αἴθειν, ait Nazianz. & Damascen. id est ab vrendo, quòd omnibus calorem, vitam & bona omnia aspiret. vnde Nazianz orat. de pauperum cura: Nil ita diuinum est, ait, quàm de aliis bene mereri, calamitosis Deus, Dei misericordiam imitando. Vel ἀπὸ τοῦ θεᾶσθαι, id est à spectando & contemplando omnia, ait S. Dionys. c. 12. Diuin. nomin, & Damasc. Fidei 12. Vel ἀπὸ τοῦ θέειν, id est à currendo, quòd celerrimus sit, efficacissimus, & vbique præsens.

D

Θεὸς, id est Deus, triplex habet etymon.

Misericors misero est Deus.

Homo dicitur Enos ab ærumnis.

Vice versa, homo dicitur *Enos*, id est infirmus, ærumnosus, incurabilis, ac si solus homo sit, qui à solo Deo curari possit, quique ab eo bona omnia spectat, & apud eum bona spe se sustinet, in eoque recumbit securus, sine sui suarúmque rerum cura, ait Philo l. de Abrahamo. Quapropter dixit Abbas ille in sentētiis Patrum Ægypt. sent. 71. *Si non dixerit homo in corde suo: Ego solus & Deus sumus in hoc mundo, non habet requiem.* Ita Abraham Deo contra spem in spem credidit, ideóq; & miraculosa prole & omni benedictione ab eo cumulatus est.

Contrà, qui Deo diffidit, Deo iniurius est: negat enim Dei prouidentiam, scilicet Deum vel nolle, vel non posse, vel non scire opitulari; hinc fugit ad opem hominum & idolorum. ita à Castro.

ET ERIT DOMINVS FIDVCIA EIVS) id est, vt vertit Vatab. *& cuius spes est Dominus*, qui sperare solet in Domino.

ET (quia) ERIT QVASI LIGNVM) q. d. Sperans in Deo, erit quasi arbor felix & Deo sacra, iuxta aquas plantata, semper virens & frugifera, quia in omni tentatione & difficultate, à Deo cui fidit, opem, influxū & gratiam hauriet. Hoc est quod veteres dicebant: *Semper feliciter cadunt Iouis taxilli.* VERS. 8.

Sperans ergo in Deo, ab eóque sugens omnem solidam virtutem, omnéque bonum, est similis lauro. Sicut enim fulmen quidquid inuenit in terra, ferit, præter laurum, vt ait Plinius l. 2. c. 55. sic magna calamitas omnia potest auferre, sternere, & euertere, præter firmam Deo nixi virtutem. Est enim spes virtúsque constans quasi pulchra laurus, semper virens, nullo igne è nubibus erumpente, nullo impetu tormentorum & ærūnarum exusta aut labefactata. Hinc Syrus vertit, *benedictus est vir qui confidit in Domino, et erit Dominus fiducia eius, erit quasi arbor plantata super aquas, quæ robustior corde* (firmior) *est omni homine. Quis cognoscit illum? Ego Dominus scrutans cor.*

Nota, Dicit *quod transplantatur*, quia ex prima plantatione steriles arbores sumus, & nascimur filij iræ: sed inde transplantati in Christo & Deo, Deique spe & amore, frugiferi sumus.

Illustria spei in Deum exempla & effecta.

Ita narrat Theosterictus in funebri de B. Niceta oratione de Athanasio insigni cœnobita, & magnæ spei viro, quòd ex eius defuncti & sepulti pectore arbor cupressus prognata sit, cuius frondes morbos depellebant.

Hac fiducia in Deum armatus S. Ioannes Eleemosynarius dicebat: *Etiamsi totus mundus conflueret Alexandriam eleëmosynæ causa, eam omnibus darem: quia totus mundus non potest angustiare thesauros Dei, quorum ipse me dispensatorem constituit. Cessa ergo, ô misera anima & timida, tentare Deum intentabilem, per tuam pusillanimitatem & diffidentiam.* quare Deus ei stannum in argentum conuertit, centuplúmque ei dedit in hac vita, vt quo plura daret, eo longè plura reciperet, testis est Leontius in eius vita.

Eadem fiducia roboratus Theodorus monachus dicebat: *Si cælum terræ adhæreat, Theodorus non formidat.* poposcerat enim precibus à Deo, vt auferretur ab eo formido. ita refertur in Vitis Patrum, lib. 5. cap. 7. n. 6.

Sic & senex ille ingressus in speluncam, ibique inueniens leonem, cùm leo fremeret & cu-

giret, dixit ad eum: *Quid angustiaris? est locus qui capiat me & te. Si verò non vis, surgēs egredere hinc.* Leo autem non ferens, egressus est inde foras. Ibidem lib. 6. c. 3. n. 15.

Sic & Sisois Abbas orans pro Abraham discipulo suo tentato & lapso, fidenter dixit: *Deus, vis non vis, non dimitto te nisi curaueris eum.* Et curatus est frater ille. Ibidem n. 14.

Sic & monachi Deo nixi, in eremo sua fiducia & prece occidebant ingentes dracones & serpentes, teste Palladio in Lausiaca, c. 52.

Ibidem Abbas Apollo tempore famis liberalis erat in pauperes, dicens. *Nónne hæc fecerunt Apostoli & Prophetæ? An tunc quidē aderat Deus, nunc autem peregrè est profectus?* Quare cibi & fructus diuinitus ei ab incognitis sunt suppeditati, etiam qui non nascebantur in Ægypto, puta vuæ, mala punica, ficus, faui mellis, lac, lupini, panes, &c.

Hac fiducia S. Pachomius, vt habet eius vita, serpentes illæsus calcabat, & crocodilis insidens flumina tranabat.

Ita B. Hellen sperans & dicens: *Potens est Deus parare mensam in deserto*, ibi ab angelo pro se & suis hospitibus alimoniam accepit, teste Palladio in Lausiaca c. 59.

Hæc fiducia in eremo aluit & protexit S. Paulum, Antonium, alióśque innumeros.

Hæc fiducia roborauit S. Paulum, Andream, Thomam, Dominicum, Vincentium, Xauerium, alióśque, vt gentes etiam feras & barbaras conuerterent.

NEC ALIQVANDO DESINET FACERE FRVCTVM] *Sancti*, qui sperant in Deo, *fructificāt*, ait D. Thom. *Primo, per sapientiæ contemplationem, Eccles. 6 19. Quasi is qui arat, & qui seminat, accede ad eam, & sustine bonos fructus illius. Secundò, per charitatis feruorem, Cant. 5. Veniat dilectus meus in hortum suum, & comedat fructum pomorum suorum. Tertiò, per laudis confessionem, Hebr. 13. Per ipsum offeramus hostiam laudis semper Deo, id est, fructum labiorum confitentium nomini eius. Quartò, per meritoriam operationem, psal. 84. Etenim Dominus dabit benignitatem, & terra nostra dabit fructum suum. Quintò, per proximorum conuersionem, Ioan. 15. Vt eatis, & fructum afferatis, et fructus vester maneat.*

Quinque fructus spei.

Rursum, Sancti fructificant, *quia sequuntur Christum, Primò, per carnis integritatem, Apoc. 14. Virgines enim sunt, & sequuntur agnum quocunque ierit. Secundò, per cordis intentionem. Philip. 3. Sequor autem si quo modo comprehendam. Tertiò, per tribulationis passionem, 1. Pet. 2. Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt sequamini vestigia eius. Quartò, per mandatorum obseruationem, Iob 23. Vestigia eius secutus est pes meus, viam eius custodiui, & non declinaui ex ea. Quintò, per gloriæ receptionem, Eccli. 23. Gloria magna est sequi Dominum, longitudo enim dierum assumetur ab eo.* Hucusque S. Thom.

Sancti fructificant quintupliciter.

VERS. 9. PRAVVM] Chald. *dolosum*; Septuag. βαθεῖα id est *profundum* (malè Theodor. S. August. & Chrysost. legunt βαρεῖα. id est *graue*) hebr. עקב *acob*, id est Primò, versutum, versipelle; Secundò, fraudulentum, supplantatorium; Tertiò, magis geminè hoc loco, tortuosum, anfractuosum, fallax, ideóq; inscrutabile, vt sequitur, q. d. Sinuosum, & mille cogitationū, cupiditatum & desideriorū secretis diuerticulis, sinibus, recessibus, instar labyrinthi implexum & perplexum.

EST COR HOMINIS] Corrige cum Roman. & S. Hieron. *est cor omnium.* hebr. enim est מכל *miccol*, id est ex omnibus, id est omnium; vel, vt Vatabl. Maldon. & alij vertunt, *præ omnibus, super omnia*, q. d. Nihil est in omnibus rebus tam fallax, atque cor hominis.

Inferunt hæretici, ergo homo post lapsum nequit bene agere, sed tantùm malè, puta fallere, mentiri, &c. Resp. nego consequ. dicitur enim homo fallax, non quòd semper fallat, sed quia facilè & sæpè fallit.

Moral. S. Bernard. tract. de Inter. domo c. 44. *Conscientia*, ait, *hominis abyssus multa. Sicut enim abyssus exhauriri non potest, sic cor hominis à cogitationibus suis euacuari non potest; sed continua volubilitate in eo voluuntur. Mare magnum est, & spatiosum manibus: illic reptilia quorum non est numerus. Sicut enim reptile latenter repit, & sinuosis anfractibus huc et illuc deambulat, ita conscientiam hominis venenatæ cogitationes intrant et exeunt, vt nesciat homo vnde veniant, aut quò vadant. Hoc bene cognouerat qui dicebat: Prauum est cor hominis, & inscrutabile: & quis cognoscet illud? quod scrutationem non recipit, neċ cognitionem.*

ET INSCRVTABILE] Hebr. אנוש *anus*, id est ærumnosum, Vatabl. *præfractum, obstinatum, & desperatum*, vt scilicet penetres eius profunditatem, ambages & mutabilitatem, q. d. Impenetrabile est cor hominum, nisi soli Deo, qui scrutatur renes, id est affectus, & probat corda, id est intentiones, Arabicus vertit, *cognosco eum ego Dominus, qui probo* (tento, inuestigo, scrutor) *corda, et scio quod est in renibus. Nihil Deo clausum est: interest animis nostris, & cogitationibus mediis interuenit*, ait Seneca epist. 84.

Celebris est apologus, quem inter alios refert Lucian. in Hermotimo: Momum reprehendisse Vulcanum, quòd non fenestratum pectus hominis fecisset, quò eius cogitatus planè viderentur.

Momus optabat fenestratum pectus hominis.

Hinc Scholastici in materia de angelis docent, angelos naturaliter non posse præsentes (multò minùs futuras) hominum cogitationes & intentiones cognoscere, nisi voce aut signo prodantur.

Est epiphonema præcedentium, q. d. O quàm dolosum, mutabile, inscrutabile, est cor hominis! nescias quò spes suas dirigat, an in Deum, an in creaturas & homines; an verè speret in Deo, an simulet se sperare. ô quàm ærūnosum est & miserabile, quod Deo relicto sperat in opibus, amicis, Ægyptiis! ita S. Hieron. Theodor. Raban. Vatabl. à Castro.

Alij hæc referunt ad eum in quo spes locatur, siue qui afflicto opem suam offert & spondet, q. d. Prauum & inscrutabile est cor hominis, qui alteri oppresso auxilium promittit (vti vobis, ô Iudæi, promittunt Ægyptij) nunc enim illi deest auxiliandi potestas, nunc sera & constans voluntas: si enim videat suis rebus expedire, amicum deserit, suáque curat, vti Iudæis fecerunt Ægyptij.

Nota.

Nota. Septuag. pro *anus*, legunt *enos*, vertúntque, *et homo est, et quis cognoscet eum?* quod Tertullian. lib. 3. contra Marcion. 7. Cyprian. lib. 2. contra Iud. 10. Lactant. lib. 4. 13. Ambros. lib. de Pœnit. 2. Augustin. lib. 3. contra Faustum 12. accipiunt de Christo, q. d. Christus homo est, sed quis cognoscet eius deitatem? Verùm ex circumstantiis patet, Prophetam loqui de arcanis cordis humani, non de Christo.

11. Perdix fouit quæ non peperit: fecit diuitias, & non in iudicio: in dimidio dierum suorum derelinquet eas, & in nouissimo suo erit insipiens.

12. Solium gloriæ altitudinis à principio, locus sanctificationis nostræ.

13. Expectatio Israel Domine: omnes, qui te derelinquunt, confundentur: recedentes à te, in terra scribentur: quoniam dereliquerunt venam aquarum viuentium Dominum.

VERS. 11. PERDIX FOVIT] Intelligitur more Hebr. *caph* similitudinis, q. d. *Sicut perdix fouet*, hebr. דגר *dagar*, id est, *congregat*, &, vt Vatabl. vertit, *incubat*. Tradũt Aristotel. Theophrast. Plinius, & alii Physici, ait S. Hieron. perdicem alterius perdicis, id est aliena, oua furantis incubare, excludere pullos: qui cùm adoleuerint & vocẽ excludentis audierint, ab ea quasi aliena auolant ad primam & veram matrem quæ oua posuit, cuius vocem naturæ instinctu agnoscunt. Tales, ait Ieremias, sunt Sedecias, & Iudæi, aliique diuites, qui *non in iudicio*, id est, non iustè, sed iniquè vsuris, rapinis, aliísque malis artibus, per fas & nefas diuitias congregant, aliena rapiunt, & faciunt sibi diuitias, quas breui Babylonij diripient, vel subita mors aut casus subtrahet, quando dicetur eis illud Lucæ 12. v. 20. *Stulte hac nocte animam tuam repetũt à te, quæ autem parasti cuius erunt?* *Nihil enim insipiẽtius est, quàm nõ prouidere futura, & breuia putare perpetua*, ait S. Hieron. Vnde Chaldæus clarè vertit, *sicut perdix quæ congregat oua, quæ non sunt sua, & fouet pullos qui eam secuturi non sunt: sic omnis vir impius, qui possidet diuitias præter ius, in dimidio dierum suorum relinquet eas.* Sanchez hæc refert ad proximè præcedentia, q. d. Ii, qui sperant in homine, non in Deo, itáque ad tẽpus ditescunt, diuitiis hisce spoliabũtur, æquè ac perdix ouis & pullis furtiuis. Quidquid enim ab alio, quàm à Deo omnium rerum domino acceperit, furtum censeri debet, & eiusmodi furtum, quod ad verum dominum aliquando redibit: quare ipsi non tam vsui erit, quàm fraudi: in necessitate enim eum deseret. Simpliciùs alii hæc accipiunt planè vt sonant, q. d. Sicut pulli perdicis à falsa matre: ita opes ab iniustis possessoribus, quasi à falsis heris auolant. Elidit hîc Propheta basin alteram (prior enim fuit spes in Ægyptijs, de qua iam dixit) impietatis Sedeciæ & Iudæorum, ob quam ipsi à Deo recesserant, scilicet opes iniustè contra Dei legem partas: prædicit enim, quòd malè parta malè dilabentur. q. d. Frustra ergo in iis confiditis.

Perdicis pulli ab alia matre exclusi ad veram auolãt, ita & opes iniustè partæ ad alios auolant.

Hanc porro perdicis esse indolem ex S. Augustino, Ambrosio & aliis docet Aldrouandus. Hinc & Theodoricus Gothorũ rex apud Cassiodor. lib. 2. Varior. epist. 14. falsam perdicis adoptionem detestans, & pietatem pullorum adoptatorum erga veros legitimósque parentes suos, ad quos à furtiua matre auolãt, collaudans, suos ad similem pietatem hortatur, ac iubet vt Romulum in parentes impium plectant. *Perdicibus*, inquit, *mos est oua perdita per alterius matris dãna sarcire, vt adoptione alienæ sobolis incommoda sua reparent orbitatis. Sed mox vt nati fiduciam habere cœperint ambulandi, ad cãpos exeũt cum nutrice, qui vt fuerint materna voce cõmoniti, ouorum suorum potiùs genitricẽ petunt, quamuis ab aliis furtiuis fœtibus educentur. Quid ergo homines facere debebunt, quando et hanc pietatem auibus inesse cognoscunt: Romulum itaque qui facti sui acerbitate pollutus, nomen fœdat Romanũ, ad vestrum facite venire iudicium: & si eum patri suo Martino manus suas iniecisse constiterit, protinus legitimam sentiat vltionem.*

Extat de hac perdicis indole emblema apud Nicolaum Reusnerum, sub lemmate, χρῆμα πλοῦ πυμάρτυς.

Surripit oua salax perdix aliena, fouénsq;
In nido pullos educat inde nouos.
Pullus at eductus nutricem deserit vltro,
Cantantis pendens matris ab ore suæ.
Condit auarus opes, defossóque incubat auro,
Per fas atque nefas condit auarus opes.
Vnde habeat, nihil is curat: sed oportet habere,
Et citò vult fieri diues, inopsq. manet.
Nam mors aut vilem redigit communis ad assem,
Eripit aut partas turpe tribunal opes.
Magnis parta malis pereunt maiore dolore:
Quod dat cuique Deus, sorsque benigna, sat est.

Appositum huius rei exemplum, scilicet quomodo opes malè partæ quasi aues, imò per aues auolẽt, refert Greg. Turonensi. de Gloria Confess. c. 109. *Quidã, inquit, apud Lugdunẽses vix multo labore trientem vnum acquisierat: quem cùm multiplicare vellet, de eo vinum comparat, admixtísq; aquis iterum per argenteos venundans, duplat pecuniam. Hoc iterum atque iterum agit: & tamdiu turpis lucri secutor est factus, donec centum solidos de hoc triente lucraretur. Pòst, alterius negotiatoris nundinas adit, extratéq; triente, quasi aliquid negotiaturus colloqui cum socio cœpit. erat autẽ sacculus ex pelle phœnica: & ecce subitò adueniens miluus, rapit eum, atq; decerpere tentat putans à colore partẽ carnis esse: sed cùm nil pinguedinis sentiret in eo, volans super alueũ fluuij Araris (è quo fluuio hic aquam, quã vino miscuerat, hauserat) laxatum sacculum deiecit in flumen. quo conspecto alter tristis & mœrens exclamabat: Væ mihi, sicut feci, sic recepi: qui è fluuio eos habui, ad fluuiũ redisse video.*

Exemplum appositum.

Secundò, Theodor. Perdix, ait, cicur aduocat alias perdices voce sua, quæ aduolantes decidunt in casses. Solent enim aucupes, per cicures perdices alias feras allicere & capere.

Tertiò, S. Ambros. epist. 47. ex Arist. Plinio, Æliano, Solino, Perdix, inquit, aucupem nido insidiantem eludit, simulata pedum vel alarum debilitate, donec sensim elabatur, & pullos voce aduocet, iíque auolent. Nulla ergo auis per-

Perdicis astutia.

dice est dolosior & astutior. vnde illud Aristophanicum, ἐκπερδικίσαι, id est, astutè instar perdicis elabi, & periculum effugere. Ita Plutarch. lib. de Solertia animalium, *Perdices*, ait, *assuefaciunt pullos suos qui necdum volare possunt, vrgente aucupe supinos iacere, & glebam aliquam aut quisquilias corpori iniicere, ac prætendere, tanquã vmbraculum aut tegumentum quoddã. Ipse persequentes aliorsum abducunt, atque circumagunt hinc inde volitantes, paulatimque loco cedentes, donec lactatũ spe capiendi longè à pullis auellant.* Idẽ in Grillo: *Perdices*, ait, *suos pullos docent inter fugiendum occultare sese, et glebam pro se obtendere, postquam supini corruerunt.* Scholiastes quoq; Aristophan. com. de Auibus: *Perdices, ait, facilè vafritie sua ab aucupibus euadunt, sæpè se resupinantes, et festucis integentes.* Sensus ergo Prophetæ est, q. d. Sicut perdices fallunt aucupem & ludificant, sic opes deludunt diuitem, & alios multos in casses & pericula trahunt. Sed hæc non sunt ad mentem Ieremiæ.

ἐκπερδικίσαι quid?

Core, id est perdix, est diabolus, cur?

Tropolog. S. Hieron. & fusè Ambros. (quem vide) epist. 48. & libr. 6. Hexam. c. 3. Perdix, ait, qui à perdendo nomen accepit, & hebr. vocatur קרא *core* à clamando & vocando, est Satanas, qui clamauit in Cain, in Pharaone, in Iudæis, & omni perfido, indiesque adhuc sua voce multos allicit ad se & prædatur: sed Dominus Iesus hunc perdicem, id est diabolum, prædatus est, suis pullis, id est fidelibus, inclamans illud Prouerb. 9. 5. *Venite, comedite panem meum, & bibite vinum quod miscui vobis.* Quocirca Theodor. hîc perdicem illicem accipit, ad cuius vocem & caccabismum cæteræ aduolant, & in retia incidentes capiũtur. Sic & S. August. lib. 13. contra Faustum c. 12. *Hæretici, ait, instar perdicũ congregãt quæ non pepererũt. Christianos enim, quos maximè Christi nomine seducunt, iã per ipsius Christi Euangelium natos inueniunt: & faciunt illos diuitias suas non sanè cum iudicio, sed cum temeritate inconsiderata.* Experientia enim cõstat, hæreticos hactenus nunquam Paganos aut Gẽtiles adiisse, eósque primitus conuertisse, sed conuersos à Catholicis peruertisse, ac fecisse hæreticos. Adde, hæreticos, æquè ac diabolum, aliena oua calefacere, cùm Dei & Ecclesiæ consiliis & doctrinis sic incubant astutè, vt ea suo fotu fœtúque peruertant, & quasi ex viperinis ouis regulum excludant. v. g. docet Deus & Ecclesia, Christum pro nostris peccatis satisfecisse; inferunt hæretici. Ergo non est opus nostra pœnitentia, labore, dolore, sacrificio Missæ, &c. Sic cùm Deus sanctas inspirationes pœnitentiæ, eleemosynæ, Religionis menti suggerit: diabolus iis incubat, vt eas diuertat aut peruertat, vt vel non fiant, aut, si fiant, malo fine, modo aut medio fiant: vel indiscretè fiant, scilicet nimis aut nimis parum. Qui sapit ergo, aduertat vt has ab illis secernat, & instar pullorum perdicis, ad veram matrem, id est ad Deum, auolet.

In dimidio dierum suorum] q. d. Opes malè partas, citò: & antequam iis fruantur, amittent, diripientibus Chaldæis.

In novissimo suo erit insipiens] *Erit*, id est apparebit insipiens esse is, qui aliena rapuit.

Solium gloriæ altitudinis a principio, locus sanctificationis nostræ] Est epiphonema Prophetæ, q. d. Est qui iudicet & puniat Sedeciam, aliósque iniustos diuites, qui aliena rapiunt, & in eis, aut in Ægyptiis infidelibus confidunt: scilicet Deus, qui solium habet gloriosum & altissimum à principio æternitatis, quasi tribunal, ex quo omnia intuetur iudicaturus & vindicaturus. habet enim ipse non tantùm terrenum hoc inter nos templum, quod perperam iactant Iudæi, dicẽtes, *Templum Domini*: sed cœlum ipsum, quasi solium ad quod cõfugimus, quódque est locus sanctificationis nostræ, ex quo scilicet sanctificamur, vel quem sanctificamus, dum dicimus Deo in eo residenti, *Sanctificetur nomen tuum, adueniat regnum tuum.* Denique, ad quem quasi ad patriam ordinatur ac tendit sanctificatio nostra in vita præsenti, ait Dionys. Carthus. Ob eámq; rem decet nos in eum, non in Ægyptios, aliósve homines sperare, atque maiori studio iustitiam & sanctitatem colere, vtpote qui Deum habemus iugiter ex solio suos nos intuentem, vt noster sit iudex & vindex.

Vers. 12. Solium altitudinis locus sanctificationis, quid? 1. Exposit. aptissima.

Secundò, Lyranus sic nectit: *expectatio Israel*, id est, quod expectant probi Israelitæ, est cœlũ, quod est solium Dei, & locus quò tendit sanctificatio nostræ. Nam, vt ait S. Augustin. in sententijs n. 5. *Bonum est sursum habere cor: non tamen ad seipsum, quod est superbia: sed ad Deum, quod est obedientia. Qui de se sibi sufficere confidit, ab eo qui verè ei sufficit, deficit.* II.

Tertiò, Hugo, q. d. Israel expectat, Domine, vt restituas ei arcam, propitiatorium & templum, quod est solium tuum, & locus sanctificationis nostræ, in quo omnes spes suas repositas habet, ait S. Thom. III

Quartò, alij hęc referunt ad verbum *derelinquet*, quod præcessit, q. d. Populus derelinquet solium glorię, id est templum, & vrbem Ierusalem, cùm illa à Chaldæis capietur. IV.

Quintò, Vatablus sic vertit & explicat, *sicut solium gloriæ est altitudo à principio: sic locus sanctuary nostri*, supple, est sedes & soliũ eius: hoc est, sicut solium Dei gloriosi fuit à primordio mundi in cœlo: sic nunc est in tẽplo nostro. q. d. Cùm Deus habitet in templo nostro, vt in cœlo, quî fit ergo vt quis audeat dicere: illum aut non videre, aut non curare quæ in mundo patrantur? Verùm primus sensus est aptissimus, cui iungi potest expositio Hieron. Prado in Ezech. 1. pag. 51 *Solium*, inquit, *conspicuum ac sublime, perennitatis æternæq; quietis symbolũ est Ægyptiis, atque adeò diuinæ maiestatis, & regiæ dignitatis, quam nulla potest perturbatio inquietare, aptissimum est hieroglyphicum. Hinc Jeremias per solium Dei, ipsum diuinum numen significauit, dicẽs: Soliũ gloriæ altitudinis à principio, locus sanctificationis nostræ, expectatio Jsrael. q. d. O Deus, qui sedes super thronũ excelsum Cherubinorũ ab initio, quiq; in sanctuario nostro thronũ tuũ stabiliuisti, spes Israel.* Hinc S. Clemens li. 6. Const. Apost. c. 5. per solium hoc, vel, vt ipse legit, thronum glorię Dei, accipit Ecclesiam. Denique R. Moses, & ex eo Galatin. l. 7. de Arcan. fidei c. 19. contendũt hoc solium ad literam esse B. Virginem, non templum. V.

Solium est regni & Dei hieroglyphicum, cur?

plum. *Ipsa enim*, vt ait R. Haccados, *futura erat sedes, qua Deus cōstruxit, vt in ea sederet rex Messias*, qui est expectatio Israel, *ad ostendēdam maiestatis suæ gloriam cunctis mortalibus*. Ibidem Galatin. docet Dei triplicem esse sedem. Prima est B. Virgo, Secūda est Christi humanitas, Tertia est ipsa eius diuinitas. Dicit autem Ieremias, *à principio*, vt ostendat B. Virginem absque peccato initiali conceptam fuisse: ex tunc enim destinabatur & parabatur ipsa in sedem & solium Messiæ. Hinc & ipsa significata fuit per solium Dei, quod vidit Ezechiel cap. 1. 21. Ita ipse ad literam, ego symbolicè & allegoricè.

Appellantes ad tribunal Dei exaudiri.

Moraliter, ad hoc solium & tribunal Dei confugere solent homines, ad illúdque appellare, cùm opprimuntur, præsertim morte iniusta, aut se opprimi putant: nec sine fructu. nam, vt canit Psaltes psalm. 88. 15. *Iustitia et iudicium preparatio sedis tuæ*. & psal. 44. 7. *Sedes tua Deus in seculum seculi, virga directionis virga regni tui.*

Ita scribit Dion. Cassius, Adrianum Imper. quemdam Seuerianum iussisse occidi: qui antequam iugularetur, ignem poposcit, & accenso thure: *Vos, inquit, ô dij, testor, me nihil mali commisisse: de Adriano hoc tantùm imprecor, vt, cùm mori cupiet, non possit.* Porro Adrianus post morbum, sæpiùs frustra inuocata morte, sæpè etiam seipsum occidere voluit. Extat eius epistola, in qua ait: *Quàm miserum est mortem optare, et mori non posse!*

Fulgosius lib. 1 c 6. Temporibus, inquit, nostris, cùm Genuensium triremes aduersus piratas instructæ biremem Catalaunam cepissent, huius rectorem noctu suspenderunt. Is pro iniuria sibi facta ad Deum appellans, citato patrono Genuensium, vt intra sextum mensem coram Deo compareret, occubuit: iuxta quod tempus hîc patronus morte sublatus est.

Naucleius narrat, Henricū Archiepiscopum Moguntinum falsò accusatum & pontificatu deiectum, mœrore confectum morientem ad Christum iudicem appellasse: audita eius morte alterum iudicum in latrinis expirasse: alterum manus præ rabie corrodentem animam exhalasse, Deo redditurum rationem.

Volaterranus lib. 21. Anthropologiæ narrat, Gualtherum Franciscum propter excellentis doctrinæ & sanctitatis famam: In Episcopum Pictauorum assumptum, pro iure Ecclesię seruando in litem incidisse cum eo Burdegalensi Episcopo, qui paulò pòst Pontifex Clementis Quinti nomen assumpsit. Hic Gualtherū episcopatu suo deiecit: qui hanc ignominiam ęquo animo aliquamdiu ferens, tandem moriens super sepulchrum suum inscribi curauit: *Ad iustū Dei iudicium appello.* Quòd cùm legisset Clemens, expauit, & non multò pòst defunctus est. Plura exempla recensui Genes. 9. v. 5.

Cęterùm hoc solium, vti reos innocentes vel dubios exaudit: ita & tuetur iudices, cùm constat eos iustè iudicasse, nec vllum de ea re est dubium: quare ab eis parui facienda est talis citatio ad tribunal Dei. Iusto enim iudici præmium à Deo, cuius vice fungitur, non supplicium est expectādum. Sciebat hoc magnus ille imperator militum Gondisaluus Ferdinandus

A de Corduba, qui cùm Tarentum obsidens, maleficum quendam seditiosúmque (inquit Iouius) militem ad supplicium duci iussisset: illéque multùm reluctatus, se iniquissimè damnari vociferaretur, & proinde Gondisaluum ad dicēdam causam ad Dei maximi tribunal magna voce citaret: *Vade*, inquit Gondisaluus, *confisus optimo iudici, & causam instrue: nam ibi pro me aderit, qui oportunè respondeat, Alfonsus frater, qui nuper ex Serra Vermegia in cœlum contendit.* Tum enim Gondisaluo nunciatum fuerat, fratrem à Mauris circumuentum, dignā forti pióque duce mortem oppetiisse. ita ex vita Gondisalui refert noster Delrio tom. 2. Mag. li. 4. c. 4.

EXPECTATIO ISRAEL, ô Domine, qui es spes & expectatio Israelis, in quem veri Israelitæ, sequaces Abrahæ & Iacobi semper sperauerūt & sperant: RECEDENTES A TE, per diffidentiam & apostasiam, vti Iudæi à Deo recedunt confugientes ad idola, & ad Ægyptios: (totum enim caput eò spectat) IN TERRA SCRIBENTVR] hoc est, Primò, ascribentur & annumerabuntur ijs, qui terrena sapiunt, terrenis noti erunt. ita Origen. Raban. & S. Hieron. Hinc dicitur ps. 48. 12. *Vocauerunt nomina sua in terris suis.* Sicut è contrario, Sancti ascribuntur cœlo, Lucæ 10. 20. & cælitibus, quasi ciues Sanctorum, scripti in libro vitæ, id est, in æterna Dei memoria & prædestinatione, vt sint heredes Dei. Hinc Hugo, mundani, ait, inscribūtur terrenæ felicitati, diuitijs, delicijs, honoribus quasi litteris, quæ indicant quales sint, scilicet auari, superbi, luxuriosi. Alij inscribunt nomen columnis & statuis, volentes illud æternare. VERS. 13.

In terra scribi quid? I. expositio aptissima.

Secundò, Vatabl. & Hugo, Scribi, inquiunt, impios in terra, est perire eorum nomē, memoriam & famam: nam quæ in puluere scribuntur, facilè vento aut pede delentur. Seria enim quæ magni facimus, quæque memoriæ & posteritati mandare volumus, scripturis aut lapidi aut æri consignamus: quæ verò nihili ducimus, quasi per iocum in puluere, aut aqua scriptitamus, quasi mox abolenda. Sic Ioan. 8 v. 6. Christus peccatum adulteræ in terra scribebat, quasi diceret: Peccatum vestrum, ô Pharisæi, scriptum est stylo ferreo in vngue adamantino, huius verò mulierculæ peccatum, iamiam delendum in perpetuum per eius pœnitentiam & meam clementiam, par est vt in terra scribatur. Sic Gentiles, eos qui nati erant ignotis & obscuris parentibus, quíque nihil egregij fecissent memoria dignum, & iam obliuione quasi sepulti essent, vocabant terræ filios, quasi communi omnium matri ascribendos. E contrario cœli filios, vocabāt heroës, quasi homines cœlo lapsos, & ob facinora quæ patrarant, æterna memoria dignos. II. *Pariter.*

Tertiò, q. d. Iudæi recedentes à Christo, in terra captiuitatis scribentur quasi ciues, ibi perpetuò permansuri. q. d. Iudæi non iam in libro vitę filiorum Israel scribētur, sed inter Babylonios & Assyrios, quorum moris erat, teste Plinio li. 7. 56. in coctilibus lateribus res gestas suorum scribere. III.

Quartò, Lyran. & Chald. Recedentes, inquiunt, à Deo, scribētur in terra, id est in infer- IV.

no, quem Theologi esse docent in centro terræ. Hi omnes sensus commodi sunt, sed primus & secundus maximè genuini sunt.

Quintò, subtiliùs Sanchez, q. d. Spes in homine futilis est, æquè ac futile est id quod scribitur in qua, vel in puluere. Sic de promissis muliebribus, vtpote inconstantibus, ait Xenarchus apud Athenæum lib. 1. c. 10. *Feminæ iusiurandum in aqua scribo.* Cùm enim aliorũ verba aut promissa in terra aut puluere scribi dicũtur, etiam ii qui in iis confidunt, in eadem scribi dicuntur. Qui enim in altero confidit, illi quasi se tradit. Quare qui fidem suam, vel promissum in puluere scribit, illum quoque ibidem scripsisse videtur, qui suæ fidei creditum atque commissum habet.

B Nota hîc congruam pœnam: nam qui pertinaciter idolorum & peccatorum suorum memoriam retinent in tabula cordis stylo ferreo insculptam, vt dictum est v. 1. hi digni sunt qui deleantur de libro vitæ, eorúmque nomina in puluere scribantur, vt vento rapta aboleantur de sub cœlo.

QVONIAM DERELIQVERVNT VENAM AQVARVM VIVENTIVM DOMINVM] quæ scilicet nulla siccitate aut casu defecit, sed perpetuò scaturit, & dat aquam viuam, opis, prosperitatis & gratiæ, salientem in vitam æternam, Ioan. 4. 14. Vide dicta c. 2. v. 18. Toto hoc capite satagit Propheta stabilire spem in Deum, & abolere spem in homines Deo relicto.

14. Sana me Domine, & sanabor: saluum me fac, & saluus ero: quoniam laus mea tu es.

C 15. Ecce ipsi dicunt ad me: Vbi est verbum Domini? veniat.

16. Et ego non sum turbatus, te pastorem sequens: & diem hominis non desideraui, tu scis. Quod egressum est de labiis meis, rectum in conspectu tuo fuit.

17. Non sis tu mihi formidini, spes mea tu in die afflictionis.

D 18. Confundantur qui me persequuntur, & non confundar ego: paueant illi, & non paueam ego: induc super eos diem afflictionis, & duplici contritione contere eos.

Vers. 14. SANA ME DOMINE] non à peccato, vt S. Thom. sed à calumnia, qua dicunt eas minas esse mendacia, ab opprobriis & insidiis, ita Raban. Hugo, Theodor. & patet ex seq. Ac consequenter ab animi dolore, & consequenter ab omnibus corporis malis & ærumnis sana me. Sæpè enim ægritudo & sanitas corporis pendent ab ægritudine & sanitate mentis.

ET SANABOR] q. d. Nec Ægyptii, nec alij homines possunt me sanare aut saluare: tu solus potes. Sic hæmorrhoissam nulli medici sanare potuerunt, sed solus Christus, Lucæ 8. v. 43. ait S. Hieron.

QVONIAM LAVS MEA TV ES] Pro *laus* Septuag. vertunt, *gloriatio*, id est obiectum laudis & gloriationis, q. d. Tu es Domine, in quo & de quo gloriari soleo, esto rideant & subsannẽt me Iudæi, quòd scilicet sim minister & Propheta veri Dei, quem ipsi idolis adhærentes despiciunt. vide can. 38. *Deus sit laus nostra.*

Secundò, & profundius Sanchez q. d. Si quid ab hominibus habuero, illud mihi neque firmamento esse existimabo, neque laudi, cũ neque magnum sit, neque solidum & diuturnum esse possit: at quod abs te habuero, illud mihi gloriosum erit, méque verè laudabilem faciet; quia verum est & stabile bonum. Laus ergo, id est laudabilis planè, erit, sanitas, quam à te accepero, non ea, quam ab homine.

Præclarè quod ad mores S. Hieron. Eustochium instruens epist. 22. *Illud*, ait, *tibi vitandum est cautiùs, ne inanis gloriæ ardore capiaris. Quomodo, inquit Iesus, potestis credere qui gloriam ab inuicem accipitis? Vide quale malum sit, quod qui habuerit, non potest credere. Nos verò dicamus: Quoniam gloriatio mea tu es. Et, Qui gloriatur, in Domino glorietur. Et, Si adhuc hominibus placerẽ, Christi seruus non essem. Et, Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Et illud, in te laudabimur tota die: In Domino laudabitur anima mea. Cùm facis eleemosynam; solus Deus videat, cùm ieiunas, læta sit facies tua. Vestis nec satis munda, nec sordida, et nulla diuersitate notabilis; ne ad te obuiàm prætereuntium turba consistat, & digito monstreris.*

ECCE IPSI DICVNT AD ME: VBI EST VERBVM DOMINI? VENIAT] q. d. Vide Domine quàm tibi sim fidelis, quamque in te confidam, & firmus consistam. Ecce enim Iudæi mea oracula, imò tua, rident quasi vana & conficta, dicuntque subsannando: *Vbi est verbum Domini*, quod nobis iugiter ad nauseam occinis? vbi sunt Chaldæi, quos nobis minaris? veniant: non timemus, non curamus. Venturos non credimus; & si veniant, experientur nostra & sociorum, præsertim Ægyptiorum, arma & vires. τὸ enim *veniat*, est animi præfidentis, non timentis, sed optantis bellum & hostẽ, imò lacessentis & prouocantis. Et tamen hæc omnia audiens, non moueor, non turbor, non cesso à prophetando & comminando: quia te Domine sequor. Vers. 15.

ET EGO NON SVM TVRBATVS] Hebr. לא אצתי *lo atsti*, quod Chald. vertit, *non sum cunctatus*; Pagnin. *non elongaui*, vt essem pastor post te. q. d. Licet ita vexer, tamen non deserui munus prophetandi mihi à te commissum. Vers. 16.

Secundò, Vatabl. vertit, *non fui sollicitus*, id est non ingessi ad prophetandum, sed tu Domine mihi hoc imperasti.

Tertiò, propriè *lo atsti*, id est, *non festinaui, non trepidaui, non sum angustiatus*, hoc est, vt noster, *non sum turbatus*, tot maledictis Iudæorum, quo minùs essem pastor post te, vt habent Hebræa: sed intrepidus perrexi, Iudæos verbo Dei pascere, eísque prophetare oracula & minas grauissimas Dei, idque quia te Domine quasi summum pastorem sequor. ita S. Hieron, Raban. Hugo, S. Thom. Lyran.

Vnde Septuag. vertunt, *non laboraui sequens*

post

post te. Quis potest, ait Ambros. lib. 3. epist. 20. laborare, sequens Iesum, qui dat vires sequentibus se, qui dicit, *Venite ad me omnes qui laboratis, & ego reficiam vos:* quique sequentibus se, dat brauium & coronam?

Malè ergo legit Theodor. *ego lassatus sum,* scilicet persecutionibus *sequens te.* Verè S. August. in sententiis num. 97. *Adhærens,* ait, *Deo, & semper eius faciens voluntatem, nunquam à suo habitatore deseritur: et si quædam dura atque aduersa patiatur, nō relinquitur, sed probatur.* Et n. 145. *Creaturæ rationalis bonum quo beata fit, non nisi Deus est. Hoc enim adepto fit beata, quo amisso misera.*

Nota. *Certum signum contemptus mundi est, nulla re perturbari.* qui enim nihil in mundo amat, hic nulla eius iactura dolet aut perturbatur. Hic vt peruenias, fige mentem in Deo, ille sit amor tuus & timor tuus: præpone tibi Christi tui pastoris & ducis exemplum, illúdq; sequare. Christus enim prædicans regnum Dei & viam ad salutem, mille Scribarum probra sustinuit, sed iis non cessit, & à prædicando non destitit: ita fac & tu. Audi Origen. hom. in hæc verba: *Iesus,* inquit, *tibi dicit: Tolle crucem tuam, & veni, sequere me. Si igitur talis fueris, vt semper Christum sequaris, quanto plus secutus fueris tanto minus laborabis.* Et S. August. qui libr. de Vita Christiana docet eam consistere in sequela Christi, vt per omnia Christum pastorē quasi oues sequamur. Vnde cap. 14. verum Christianum, eiúsq; officia, actus & mores aureo hoc penicillo depingit: *Christianus,* inquit, *est, qui viam Christi sequitur, qui Christum in omnibus imitatur, sicut scriptum est 1. Ioan. 2. Qui dicit se in Christo manere, debet sicut ille ambulauit, et ipse ambulare. Christianus ille est, Primò qui omnibus misericordiam facit; Secundò, qui omnino non mouetur iniuria; Tertiò, qui opprimi pauperē se præsente non patitur: Quartò, qui miseris subuenit, qui indigētibus succurrit: Quintò, qui cum mœrentibus mœret, qui dolorem alterius sicut proprium sentit, qui ad fletū fletibus alienis prouocatur; Sextò, cuius domus omnibus cōmunis est, cuius ianua nemini clauditur, cuius mensam pauper nullus ignorat, cuius domum panis cunctis offertur; Septimò, à quo nemo sentit iniuriā: Octauò, qui die noctúque Deo deseruit, qui eius præcepta indesinēter meditatur, & cogitat: Nonò, qui pauper mūdo efficitur, vt Deo locuples fiat: Decimò, qui inter homines habetur inglorius, vt coram Deo & angelis eius gloriosus appareat: Vndecimò, qui in corde suo nihil videtur habere simulatum vel fictum, cuius simplex & immaculata est anima: Duodecimò, cuius conscientia fidelis est & pura: Decimotertiò, cuius tota mens in Deo est, cuius omnis spes in Christo est: Decimoquartò, qui cælestia potiùs quàm terrena desiderat: qui humana spernit, vt possit habere diuina.* Ita S. Malachias Archiepisc. Hiberniæ *sine turbatione versabatur in turbis. Si videres hominem mediis immersum turbis, et implicitum curis, diceres patriæ natum, non sibi. si videres hominem solum et secum habitantem, putares soli Deo viuere & sibi,* ait S. Bernard. serm. de eod.

DIEM HOMINIS NON DESIDERAVI] Chald. Theodor. Vatablus pro *hominis,* legunt אנוש *anus,* q.d. Diem afflictionis & ærumnæ, id est calamitosum & desperatum, puta diem exA
cidij quem eis prædico, non optaui eis, imò cum dolore cogor eum prædicere: quia tu Domine id mihi iubes. & sic noster posset accipi, *diem hominis,* scilicet *enos,* id est fragilis & ærumnosi, id est, ærumnas hominis eis non optaui. Verùm, meliùs S. Hieron. Septuag. Lyran. D. Thom. & alij legunt, *enos,* id est hominis.

Nota, hominem à natura & materia dici *adam* ab adama, quasi dicas, homo ab homo. Sed post peccatum, corruptionem & ærumnas dictus est *enos,* quod Euseb. 11. Præp. 4. vertit, *obliuiosum,* vel cuius citò fit obliuio, à rad. נשה *nasa,* id est obliuiosus est: vt hoc alludat Psaltes psal. 8. v. 5. *Quid est homo* (hebr. *enos*) *quòd memor es eius?* Alij & meliùs, *enos* deducunt ab אנש *anus,* vt *enos* idem sit quod miser, ærumnis obrutus, desperatus.

Homo hebr. dicitur enos, id est obliuiosus & obliuioni citò tradendus.

B
Secundò, enos, id est miser & ærumnosus. Dies hominis quis?

Iam dies hominis est ille, quod homo prosperatur, potens est, gloriosus, honoratur, laudatur, deliciatur. q.d. Non desideraui vitam longiorem, prosperitatem, opes, honores, delicias, plausus hominum: scio enim, quòd homo sit *enos,* id est miser, & citò cum suis bonis periturus: sed tantùm desideraui in meis prophetiis & concionibus, ô Domine, tibi seruire & placere, à te commendari, quem iudicem & testem inuoco, dicēs, *tu scis. Verus enim dies qui non nouit occasum, est æterna veritas, vera æternitas, ac proinde vera æternáque satietas,* inquit S. Bernard. in psal. 90. serm. 17. Sic Iob 16. 20. ait: *Ecce enim in cælo testis meus, & conscius meus in excelsis.* ita S. Hieron. Raban. Hugo, S. Thom. Lyran.

Vis scire quid sit dies & fauor humanus: Intuere effigiem, qua eum pinxit Apelles, quam quidam ita carmine expressit:

Pictor Apellea quid pingis ab arte Fauorem?
Vnde illi generis semina nota parum?
Hic genitum Forma, Fortunæ hic iactat alumnum:
Casu ille, ille animi Dotibus esse satum.
Quis comes assiduus lateri? Assentatio. & ecqua
Ponè subit lentis passibus? Inuidia.
Et qui circumstant? Opulentia, Fastus, Honores,
Leges, & scelerum sæpè Libido parens.
Cur facis aligerum? Fortunæ elatus ab aura
Aduolat alta, imo nescius esse gradu.
Quare oculis captum pingis? non nouit amicos;
Improbus ex humili cùm petit alta loco.
Quid rotulæ insistit? Fortunam imitatur, & infert
Se socium, instabiles quà tulit illa pedes.
Cur timet, atque extra sese ambitiosius effert?
Obcæcare animos fata secunda solent.

D
Hunc hominis diem despiciebat Psaltes, dicens psal. 55. *Ab altitudine diei, timebo: ego verò in te sperabo,* q.d. Magnam hostium meorum potentiam & prosperitatem, si vires meas spectem, reformido: sed in tuis viribus confido, ideóque illa non metuo, sed despicio.

Sic Apostolus 1. Corinth. 4. *Mihi,* ait, *pro minimo est vt à nobis iudicer aut ab humano die,* id est à potentia & sapientia huius mundi, ab hominum fauore & commendatione, ab humano iudicio: nihil timeo quid vos de me iudicetis, aut potentissimi & clarissimi quique huius mundi. Felix qui dicere potest, *Diem hominis non desideraui,* ita vt huius rei Deum testem habeat. Hæc summa perfectio est, qua omnia vt stercora reputantur vt Christum lucrifaciamus.

Perfectorum est, contemnere verba & laudes hominum

Exempla & gnomæ fidelium. Id Moyses iam grandis effecit (grandium enim hæc res est) negans se esse filium filiæ Pharaonis, *magis eligens affligi cum populo Dei, quàm temporalis peccati habere iucunditatem*, Hebr. 11. Ita S. Augustin. Secundino hæretico sibi obtrectanti respondit: *Sentiat de Augustino quod libet, sola conscientia coram Deo me non accuset.*

Ita S. Chrysost. homil. 2. in epist. ad Titum: *Non prohibeo*, inquit, *gloriā appeti, sed illa volo ambiatur, quæ vera est, quæ ex Deo est, cuius laus*, inquit *Paulus* (Roman. 2.) *non ex hominibus, sed ex Deo est. Vnum intueamur solum, ad id tota nostra dirigatur intentio, quo scilicet pacto Dei mereamur ore laudari. Si hoc intentè inspiciamus, humana semper omnia nihili æstimabimus. non laudat te ille, aut ille: nihil inde amittis: et si vituperet quispiam, nihil omnino te læsit. siue enim laus, siue vituperatio, ex Deo tantùm aut emolumentum habet aut detrimentum.* Ibidem Chrys. docet contemptum humanæ laudis & gloriæ nos Deo similes reddere. Sicut enim Deus hominum laude & gloria non indiget, quæ per æternitatem (in qua immensam habuit gloriam à Patre, Filio, & Spiritu sancto) antequam mundum cōderet, nulla fuit: sic etiam gloriæ contemptor. vnde concludit: *Quoties*, inquit, *difficile existimas contemnere gloriam, ista tecum animo versa: si hanc despexero, Deo æqualis*, id est similis, *efficiar, protinúsque subibit contēptus gloriæ ex animo.*

Ita S. Ignatius: *Vt sanus*, inquit, *sim in his quæ ad Deum pertinent, vehementius tamen mihi verendum est, et cauendum ab his qui me temerè inflant: laudantes enim me flagellant.*

Ita Clemens Alexan. apud Maximum serm. de Laude, refert assentatores quosdam beatum quendam sapientem prædicasse, illum verò dixisse ad eos: *Si me laudare destiteritis, ex discessu vestro magnum aliquem meipsum cogitabo. Si verò laudare non desinitis, ex laude vestra meam conijcio impuritatem.*

Ita S. Dionysia cùm à carnificibus spoliata flagris ignominiosè cæderetur, intrepidè eos reprehendit, dicens: *Ministri diaboli, ea quæ ad contumeliam facitis, laudi mihi sunt.* testis est Victor lib. 3. Vvandal.

Ita S. Macharius in Vitis Patrum l. 7. c. 38. dixit: *In veritate, si facta est monacho despectio quasi laus, paupertas sicut diuitiæ, inopia sicut epula, nunquam moritur. Impossibile est, bene credentem, & piè colentem Deum, cadere in passionem immundam & in errorem dæmonum.*

Exempl. Gentilium. Idipsum quoque Gentiles viderunt, sed per vmbram Seneca lib. 3. de ira cap. 41. *Conscientiæ*, inquit, *satisfiat, nihil in famam laboremus.* Nam, vt ipse ait alibi: *Ambitio scenam quærit.*

Fabius maximus nolens confligere cum Annibale, sed eum sequens per montes, vt fame attereret, ridebatur quasi pædagogus Annibalis. ille interim sana sequens consilia dicebat: *Qui maledicta & conuicia metuit, timidior est eo qui hostes fugit.* vnde Annibal magis sibi à non pugnante Fabio, quàm à pugnante Marcello timebat. Denique *Fabius cunctando restituit rem.*

Triumphus decretus erat Pompeio, reclamabant milites dona poscentes. tum Pompeius: *Omittam*, inquit, *potius triumphum, quàm vt militibus aduler.* Exclamaui Seruilius: *Nunc demum video Pompeium reuera esse magnum, triumphóque dignum.*

Lycurgus Spartanos docuit vestibus non moueri, sed præclarè factis studere. Spartanorum ergo erat, posse falsè dicta aliorum tolerare.

Lysander dux Lacedæmoniorum cuidam dicenti sibi: Laudo te & defendo, respondit: *Duos ruri habeo boues, quibus tacentibus, exactè scio vter eorum piger sit vter industrius.*

Idem alteri sibi conuicianti: *Crebrò*, inquit, *ista dicito, si fortè animi tui mala, quibus plenus videris esse, possis egerere.* Ita Plutarch. in Lacon. & Rom.

QVOD EGRESSVM EST DE LABIIS MEIS, RECTVM FVIT] id est, verum fuit, non mendax. ita S. Hieron. q. d. Quod tibi, ô Domine, rectum visum est, locutus sum; quod tu mihi inspirasti, prædixi, nulli hominum adulatus: liberè te iubente principum vitio carpsi, *nec vllius offensam timui, qui nullius gratiam ambiui.*

Ita B. Petrus Damiani à quibusdam falsò accusatus, suam innocentiam rectæ conscientiæ testimonio tuetur, scribens ad Leonem IX. Pontif. epist. 4. *Verumtamen*, inquit, *in his ad conscientiam redeo, ad mentis meæ secreta recurro, certus, quia nisi pro amore Christi, cuius ego malus seruus sum, nullius mortalis hominis gratiam quæro, nullius iracundiam pertimesco.*

NON SIS TV MIHI FORMIDINI] ne permittas me verbum tuum in periculo versari, in quo mihi de morte alióue malo formidandum sit, cùm in te spem omnem ponam. VERS. 17.

Rursum, q. d. Nec homines, nec minas, nec quidquam quod in mūdo fit, præter te Domine, formido. Vnum te tuíque offensam & iram timeo. dum tu mihi non irascaris, dum tu mihi non sis formidini, sed opi & tutelæ, vt mihi in persecutionibus adsis, non timebo, securus consistam, dicámque cum Psalte, psal. 26. v. 1. *Dominus illuminatio mea, & salus mea, quem timebo. Si consistant aduersum me castra non timebit cor meum. Si exurgat aduersum me prælium, in hoc ego sperabo.*

Septuag. vertunt, *ne fias mihi alienus, parcens in die malo*, id est, ait S. Hieron. *Ne parcas mihi in præsenti sæculo, quod malum est: sed redde mihi iuxta peccata mea, vt in futuro requiem habeam sempiternam.*

CONFVNDANTVR] fac, vt illi fallantur, non ego; fac, vt illi appareant esse mendaces, cùm viderint excidium quod ego minor, & ipsi irrident: vt sic ego non confundar, sed verax appaream. ita S. Hieron. Alternant enim in Prophetis motus misericordiæ, qua suis, præsertim simplici populo parci & ignosci postulant; & vindictæ, qua superbos, irrisores & rebelles flagellis edomari & contundi postulant. Alij, vt Sanchez, hos optatiuos per futura explicant, vt significent prædictionem rei futuræ: *confundantur*, id est confundētur: *paueant*, id est pauebunt: *contere*, id est conteres. Aut subaudiunt voculam *si*, q. d. Si alteruter nostrum confundi debeat, vti debet, me excidium futurum affirmante, illis verò negantibus; fac Domine, vt illi potiùs confundantur, qui tua verba rident, non ego, qui ea enuncio. VERS. 18.

DV-

DVPLICI CONTRITIONE CONTERE EOS] *Duplici*, scilicet fame & gladio, inquit S. Hieron. aut, morte & captiuitate, vt Lyran.

Secundò & simplicissimè: *duplici*, id est graui, multiplici vide dicta c. 16.18. Sic Latini *triplex*, vel *decumanum* vocant id, quod magnum est, ingens & validum.

19. Hæc dicit Dominus ad me: vade, & sta in porta filiorum populi, per quam ingrediuntur reges Iuda, & egrediuntur, & in cunctis portis Ierusalem:

20. Et dices ad eos: Audite verbum Domini reges Iuda, & omnis Iuda cunctique habitatores Ierusalem, qui ingredimini per portas istas.

21. Hæc dicit Dominus: Custodite animas vestras, & nolite portare pondera in die sabbati: nec inferatis per portas Ierusalem.

22. Et nolite eiicere onera de domibus vestris in die sabbati, & omne opus non facietis: sanctificate diem sabbati, sicut præcepi patribus vestris.

23. Et non audierunt, nec inclinauerunt aurem suam: sed indurauerunt ceruicem suam ne audirent me, & ne acciperent disciplinam.

24. Et erit: Si audieritis me, dicit Dominus, vt non inferatis onera per portas ciuitatis huius in die sabbati: & si sanctificaueritis diem sabbati, ne faciatis in eo omne opus:

25. Ingredientur per portas ciuitatis huius reges & principes, sedentes super solium Dauid, & ascendentes in curribus & equis, ipsi & principes eorum, viri Iuda, & habitatores Ierusalem: & habitabitur ciuitas hæc in sempiternum,

26. Et venient de ciuitatibus Iuda, & de circuitu Ierusalem, & de terra Beniamin, & de campestribus, & de montuosis, & ab Austro, portantes holocaustum, & victimam, & sacrificium, & thus, & inferent oblationem in domum Domini.

27. Si autem non audieritis me vt sanctificetis diem sabbati, & ne portetis onus, & ne inferatis per portas Ierusalem in die sabbati: succendam ignem in portis eius, & deuorabit domos Ierusalem, & non extinguetur.

STA IN PORTA] vrbis regia, quæ celeberrima est & frequentissima. Vers. 19.

CVSTODITE ANIMAS VESTRAS) ne peccato, maximè violationis sabbati, maculentur. Hebr. *cauete in animabus vestris*, vel *pro anima vestra*, id est, quàm cara vobis est anima, cauete ne sabbatum violetis, alioqui excidemini: sin illud custodiatis, & consequenter omnem Dei cultum; pax erit vobis, & omnium rerum abundantia. Patet ex seq. Per sabbati custodiam, omnem legis obseruationem intelligit, vti & Isaias cap. 56. v. 2. & 4. Qui enim sabbatum custodiebat, hoc ipso tacitè profitebatur, Deum esse conditorem & gubernatorem cæli & terræ; in huius enim rei & beneficij memoriam, sabbatum erat institutum: qui verò contemnebat sabbatum, videbatur inficiari Deum esse conditorem mundi. Sic si quis hodie diem Dominicum celebrare recusaret, videretur negare Christum resurrexisse, in cuius memoriam dies ille constitutus est. ita Vatabl. Vers. 21.

Colens sabbatum, profitebatur Deum esse creatorem omnium.

Nota hunc locum, pro cultu sabbati apud Iudæos, & diei Dominicæ apud Christianos. Vidè quàm strictè præcipiat hîc Deus Iudæis, vt sabbato non portent onera.

EIICERE) efferre onera. Vers. 22.

REGES ET PRINCIPES) q. d. Dabo vobis reges ex stirpe Dauid, seruabóque pactum quod cum eo inij, psalm. 131. v. 11. & 2. Reg. 7. v. 12. Vers. 25.

IN CVRRIBVS ET EQVIS) pace, gloria, & rebus prosperis affluentes: currus enim & equi, sunt gloria regum.

ET VENIENT) q. d. Ierusalem florebit, templúmque mirè frequentabitur. Vers. 26.

SVCCENDAM) per Nabuzardan & Chaldæos. Vers. 27.

CAPVT DECIMOCTAVVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Ostendit Deus exemplo figuli vas dißipatum refingentis, posse se Iudæos dißipare, & in captiuitatem dispergere, ac post in pristinum statum restituere, si pœniteant: sed quia Iudæi nolunt pœnitere, hinc v. 11. minatur eis excidium per Ieremiam, quem ideo Iudæi v. 18. volunt occidere; quos vt Deus puniat, & se liberet, orat Ieremias v. 19.

Vers. 1. VErbum, quod factum est ad Ieremiam à Domino, dicens.

2. Surge, & descende in domum figuli, & ibi audies verba mea.

3. Et descendi in domum figuli, & ecce ipse faciebat opus super rotam.

4. Et dissipatum est vas, quod ipse faciebat è luto manibus suis: conuersúsq; fecit illud vas alterum, sicut placuerat in oculis eius vt faceret.

5. Et factum est verbum Domini ad me, dicens:

6. Nunquid sicut figulus iste, non potero vobis facere, domus Israel, ait Dominus? ecce sicut lutum in manu figuli, sic vos in manu mea, domus Israel.

7. Repentè loquar aduersum gentem & aduersus regnum, vt eradicem, & destruam, & disperdam illud.

8. Si pœnitentiam egerit gens illa à malo suo, quod locutus sum aduersus eam: agam & ego pœnitentiam super malo, quod cogitaui vt facerem ei.

9. Et subito loquar de gente & de regno, vt ædificem & plantem illud.

10. Si fecerit malum in oculis meis, vt non audiat vocem meam: pœnitentiam agam super bono, quod locutus sum vt facerem ei.

Vers. 2. DESCENDE] *Descendere* hîc & alibi sæpè idem est quod ire: quanquam & propriè, hîc capi potest: officinæ enim figulinæ, ob aquam qua indigent, erant in valle: vnde eunti ad eas, descendendum erat. Erant enim iuxta vallem gehennæ, siue Topheth. Hoc est enim, quod dicitur c. 19. *Egredere ad vallem filij Ennom quæ est iuxta introitum portæ fictilis*, id est figularis, siue figulinæ & figulorum, vti exponunt Lyran. Hugo, Dionys. & alij

Tropol. ire ad domum figuli est considerare sui originem ex luto. Tropolog. iubet Deus, vt sæpè cùm Ieremia descendamus ad domum figuli, vt videamus originem nostram, & adami ex adama, id est, lutei ex luto; itáque humiliemur sub manu Dei, quasi figuli nostri. Verè S. Greg. lib. 8. Moral. 22. *Quia*, inquit, *elatum semel sumpsimus spiritum, ecce defluens quotidie portamus lutum.*

Vers. 4. FECIT ILLVD VAS ALTERVM] q. d. Figulus ex luto vas formauerat; sed nõdum igne decoxerat. Hoc vas casu inter manus figuli confractum & dissipatum fuit in partes suas luteas, A quas resumens figulus, mox ex iis aliud fecit vas quod libuit. nam si vas hoc fuisset fictile, siue igne decoctum, non potuisset figulus fragmenta coagmentare, & ex iis aliud vas facere.

Vers. 6. ECCE, SICVT LVTVM IN MANV FIGVLI, SIC VOS IN MANV MEA] q. d. Sicut vas luteum est in manu figuli, vt illud frangat, & ex eo faciat aliud vas, vel prius renouet: sic & ego vos, ô Iudæi, à me destinatos excidio, si pœnitueritis, reformabo, mutabo sententiam, & calamitatem vestram in fœlicitatem conuertam; vt ex vasis contumeliæ, id est ingloriis & infelicibus, fiatis vasa in honorem, id est honorifica & felicia. ita Theodor. Paulò aliter explicat Hugo, q. d. Sicut figulus vas fractum renouat; ita ego vos è captiuitate, quasi fractos reducam, & renouabo rempublicam vestram; si resipueritis. Deus enim mutabit sententiam, si vos mutetis B mentem.

Homo similis est luto, Deus figulo, in quo. Nota. Hæc comparatio nòn per omnia est similis. nam lutum non habet mentem, nec liberum arbitrium, vt habet homo: ac proinde non in luti, sed in hominis manu est virtus & vitium; salus & damnatio eius; ita tamen, vt virtutis & salutis eius magis causa sit Deus per gratiam suam, quàm homo. Similitudo ergo est tantùm in eo, quod dixi. Non enim agitur hîc de animo, sed de corpore; scilicet de captiuitate & libertate, de rebus aduersis & prosperis, de morte & vita. q. d. Ego solus possum vos de captiuitate liberare, & in captiuitatem tradere; ego possum mortificare, & viuificare; deducere ad inferos & reducere. 1. Reg. 2. v. 6.

Tropol. homo coram Deo se gerat vt lutum. Tropolog. lutum est homo, quia ex limo est factus, vt cum timore & humilitate Deo se subdat: in cuius manu est status noster, vita, gressus, C virtus, salus, & omne bonum nostrum, vt ab eo pendeat, illique se restituat, cuius manum & potestatem effugere non potest.

Secundò, sicut lutum tantùm est lutum, sed ex manu figuli hanc vel illam formam sortitur: ita homo ex se impotens est, informis & rudis instar materiæ primæ; sed à Deo habet quòd sit diues, nobilis, sapiens, fœlix, gratiosus: & Deus diuidit hæc sua dona cuique, prout vult. Eccli. 33. 10. Roman. 9. 21. Vide ibi dicta.

Tertiò, quisque sua sorte contentus esse debet: sicut enim lutum non potest dicere figulo. Cur me fecisti sic? sic nec nos Deo, Cur nos fecisti pauperes, ignobiles, rudes? illos verò diuites, nobiles, ingeniosos, &c? Denique, perfecti & beati sunt, qui se totos Deo resignant, & ab eo instar luti se effecti, regi, fingi & refingi sinunt.

Anagog.

Anagog. figulus refingens vas, est Deus resuscitans cadauer.

Anagog. hoc symbolo significatur mors & A resurrectio, ait S. Hilar. in psal. 2. v. 9. Deus enim quasi figulus vas corporis nostri in morte collapsum & distractum, in resurrectione refingit. Sic & Cyprian. vel potiùs Ruffinus in expositione Symboli, hæc accipit de resuscitatione Christi mortui.

AGAM ET EGO POENITENTIAM] id est, re-
VERS. 8. tractabo & reuocabo sententiam contra vos latam. ἀνθομολογήσομαι,

11. Nunc ergo dic viro Iuda, & habitatoribus Ierusalem, dicens: Hæc dicit Dominus: Ecce ego fingo contra vos malum, & cogito contra vos cogitationem: reuertatur vnusquisque à via sua mala, & dirigite vias vestras & studia vestra.

12. Qui dixerunt: Desperauimus: post cogitationes enim nostras ibimus, & vnusquisque prauitatem cordis sui mali faciemus.

13. Ideo hæc dicit Dominus: Interrogate Gentes: Quis audiuit talia horribilia, quæ fecit nimis virgo Israel?

14. Numquid deficiet de petra agri nix Libani? aut euelli possunt aquæ erumpentes frigidæ & defluentes?

15. Quia oblitus est mei populus meus, frustra libantes, & impingentes in viis suis, in semitis sæculi, vt ambularent per eas in itinere non trito:

16. vt fieret terra eorum in desolationem, & in sibilum sempiternum: omnis qui præterierit per eam obstupescet, & mouebit caput suum.

17. Sicut ventus vrens dispergam eos coram inimico: dorsum, & non faciem ostendam in die perditionis eorum.

18. Et dixerunt: Venite, & cogitemus contra Ieremiam cogitationes: non enim peribit lex à sacerdote, neque consilium à sapiente, nec sermo à propheta: venite, & percutiamus eum lingua, & non attendamus ad vniuersos sermones eius.

VERS. 11. DIC VIRO IVDA] dic viris Iuda, dic Iudæis. Ponitur singularis pro plurali.

ECCE, EGO FINGO] formo quasi figulus, id est comminiscor & apparo, contra vos malum, *non quod per se malum sit, sed quod patientibus malum esse videatur*, ait S. Hieron. puta afflictionem & stragem. Sic ait Isaias c. 45. 7. *Ego Dominus formans lucem, & creans tenebras; faciens pacem, & creans malum* pœnæ, non culpæ. Verè S. Gregor. lib. 3. Moral. c. 7. *Non creantur, ait, à Domino, quæ nulla natura sua subsistunt, sed creare se mala Dominus indicat, cum res bene conditas nobis malè agentibus in flagellum format, vt ea ipsa & per dolorem quo feriunt, delinquentibus mala sint; & per naturam*

qua existunt, bona. Vnde & venenum mors est homini, serpentis vita. Et S. Basil. tract. *quod Deus non est auctor malorum. Malum*, ait, *aliquod est secundum nostrum sensum* (puta malum pœnæ) *aliud natura ipsa. Malum natura ex nobis oritur, iniustitia, inuidia cædes*, &c.

DESPERAVIMVS] Hebr. נואש *noas*, id est VERS. 12.
desperatum est. Vatabl. *expectoratum est*, Chal. *auersi sumus à cultu tuo*, Septuag. apud Theodor. *obfirmati sumus*, scilicet in malo. q. d. Actum est, non possumus insolitas voluptates, consuetudines & peccata relinquere, præ difficultate habitu, tædio & negligentia, non possumus ad Dei timorem & legis obseruantiam reuerti. q. d. Certum nobis est, deliberatum, non facere; quia *post cogitationes* B *nostras ibimus*, id est, mala, quæ animo destinauimus, perficiemus.

QVIS AVDIVIT TALIA HORRIBILIA] VERS. 13.
quis audiuit vllam gentem fecisse שערורת *scarruit*, id est, tam fœdam & horrendam turpitudinem, atque fecit Israel, olim virgo iam meretrix.

NVNQVID DEFICIET DE PETRA AGRI VERS. 14.
NIX LIBANI? *Petram agri* vocat rupes Libani, & 15.
planas instar agri & campi. q. d. Deus non deficiet nix. AVT EVELLI, id est exhauriri & deficere, POSSVNT AQVÆ ERVMPENTES FRIGIDÆ, ET DEFLVENTES? QVIA OBLITVS EST MEI POPVLVS MEVS] Sensus est: Cùm C cæteræ creaturæ, naturæ ordinem seruent, populus tantùm meus oblitus est mei. q. d. Citiùs debuissent niues deficere de Libano petroso, & siccari riui de montibus fluentes, quàm populus mei obliuisceretur, propter assidua beneficia, quæ à me in illum manant. quo modo ergo fieri potest, vt mei oblitus sit, libando scilicet idolis, & relinquendo *semitas seculi*, id est à sæculo, & olim à sanctis patribus tritas, vt vias suas nouas, id est auia, & noua idola, sequeretur: ita S. Hieron. Theodor. Chald. Simili schemate ait Virgilius:

Nõ deficit de petra agri nix Libani quid?

1. Expos. optima.

Antè leues ergo pascentur in æthere cerui,
Et freta destituent nudos in littore pisces,
Quàm nostro illius labatur pectore vultus.

Rursum, sic rectè exponens: Num ex Libano vltro fluentes & liquescentes niuales aquæ, respui possunt ab agro sito ad montis radicem, D arescente & sitiente: num sitis ipsa & necessitas, atque priuatio pluuiæ, ipsáque siccitas deserere aut non admittere potest, sponte sua influentem, aquam? minimè sanè: & tamen populus meus mei oblitus, hunc mei iugem influxum, ex mente & animo suo exclusit. Sicut enim Libanus perpetuò ex niuibus liquat & scaturit aquas frigidas: sic ego sum fons aquæ viuentis, quæ copiosè tam corpus, quàm animam refrigerat, iuxta illud Cant. 4. *Puteus aquarum viuentium, quæ fluunt impetu de Libano.*

Secundò, Lyran. Pagnin. & Vatabl. vertunt; II.
num quis relinquet de petra agri niuem Libani? id est, nunquid relinquet aliquis aquam frigidam & claram ex niue Libani, in petras & per petras defluentem, vt quærat cisternas dissipatas? vti fecit populus meus, me fontem viuum relinquens, & libans Baalim. vti dixit c. 2. 13. eò enim alludit, ibique dicta refricat. Duo ergo

absurda hæc prooemia significat? Primò, petere ex longinquo quod habeas propè. Secundò, quærere malum foris, cùm domi habeas bonum. Sic enim Iudæi relicto Deo optimo quem domi habebant, quærebant deos pessimos Gentium, perinde ac si maritus relicta vxore optima, sectetur fœdissimas meretrices.

III. Tertiò, Septuag. pro שדה *sade*, id est ager, legunt שדים *sadaim*, id est vbera, vertùntque, *nunquid deficient de petra vbera*, aut, vt Theodor. legit, *mammæ stillantes*, quia ex rupibus fluunt aquæ perennes, vti ex vberibus fluit lac: fontes ergo sunt terræ quasi vbera, &, vt Philo lib. de Opificio mundi, ait, quasi mammæ quibus terra lactat & pascit tam plãtas suas, quàm homines & animalia: *vel nix de Libano, aut declinauit aqua valida quæ vento portatur?* q. d. ait Theodor. *Fontes sine intermissione scaturiunt: Libanus semper habet niuem: aqua quæ fertur impetu tria vna via fluit.*

Mysterium S. Trinitatis hoc loco mystice significatum. Quod S. Ambros. li. 1. de Virginibus ante medium mysticè sic exponit: *Qualis est hæc virgo* (Ecclesia) *quæ Trinitatis fontibus irrigatur, cui de petra fluunt aquæ, non deficiunt vbera mella funduntur. Petra ergo est Christus, ergo à Christo non deficiunt vbera, charitas à Deo, flumē à Spiritu: hæc est Trinitas quæ Ecclesiam suam irrigat, scilicet Pater, Filius & Spiritus sanctus.* Vbi Ambros. Trinitatē hisce verbis significati putat, q. d. Non deficient vbera de petra, id est de Christo, nec nix à Libano, id est claritas à Deo Patre, neque aqua valida à vento, id est flumen zeli & gratiarum à Spiritu sancto.

Vbera Christi in Eucharistia. Hæc vbera Christus maximè nobis exhibet in Eucharistia. Audi S. Chrysost. homil. 60. ad popul. *Quis, ait, pastor oues proprio pascit cruore? & quid dico pastor: matres multæ sunt quæ post partus dolores filios aliis tradunt nutricibus. hoc autem ipse nō est passus, sed ipse nos proprio sanguine pascit, & per omnia nos sibi coagmentat.* Vnde infert, *Nonne videtis, quanta promptitudine paruuli papillas capiunt, & quanto impetu labia vberibus infigunt accedamus cum tanta nos quoque alacritate ad hāc mensam, quinimo cum longè maiori trahamus tãquam infantes lactantes Spiritus sancti gratiam: & vnus sit nobis dolor hac esca priuari.*

Avt evelli possvnt] Hebr. sic habent, *si euellentur aquæ alienæ* (id est, ex alio loco per riuos vel canales deductæ, itáque purificatæ & claræ) *frigidæ defluentes*, q. d. Non possunt è fontibus euelli, siccari & impediri aquæ iugiter scaturientes.

Secundò, Vatabl. vertit, *num deserentur aquæ alienæ frigidæ fluentes?* sicque explicat, q. d. An aliquis relinquere solet aquas viuas & fluentes, quæ canalibus deducuntur in vrbem? minimè. nam is esset dementissimus; qui cùm habeat fontem optimum apud se, aliò se conuerteret ad aquas putidas & fœtidas quærendas in suos vsus, & tamen hoc fecit populus meus.

Tertio, Septuag. apud Theodor. sic vertunt, *nunquid aqua quæ fertur impetu, relinquet viam tritam qua fluit?* q. d. Minimè, cur ergo vos, ô Iudæi religionem & viam tritam ad templum relinquitis, euntes ad Baalim?

Vers. 15. Impingentes, hebr. ויכשלום *iackschilum*, id est, impingere fecerunt eos, scilicet pseudoprophetæ) in viis svis] vt scilicet deserant semitas sæculi, id est semitas antiquas patrum suorum, *quæ omnium sanctorum sunt tritæ vestigiis*, ait S. Hieron. Huc spectat adagium Græcorum: *Fluminum vndas in caput reuocare.* Et, *Sursum versus sacrorum fluminum feruntur fontes.* significans præpostere quid fieri, naturæ rerúmque vices inuerti: quod genus fit, si puer senem admoneat, discipulus præceptorem docere, filij præ patribus sapere, eorúmque decreta factáque subuertere velint. Expressit id Ouidius in Heroidum epistolis:

Cum Paris Oenone poterit spirare relicta,
Ad fontem Xanthi versa recurret aqua.
Xanthe retro propera, versæque recurrite lymphæ,
Sustinet Oenonem deseruisse Paris.

Narrat Laërtius in vita Diogenis, eum, cùm seruus effectus esset, hero tamen suo imperasse, vt quod ab se iubebatur faceret, cùmque herus irridens responderet, *Sursum flumina*, replicauit Diogenes: Si existens ægrotus medicum ære tuo mercatus esses, nónne illi monenti pareres? an istum ad modum responderes: *Sursum flumina*, Idem vsurpat Nazianz. in sua vita.

Vt ambvlarent per eas] scilicet vias suas nouas hactenus non calcatas, scilicet ad idola sua. Hebræa clariùs sic distinguunt, *impingere fecerunt eos in viis suis, in semitis sæculi, vt ambularēt per semitas via nō trita.* Quocirca meliùs easdem hîc accipias vias suas & semitas sæculi. Viæ ergo peccati & peccatorum vocantur viæ vel semitæ sæculi: quia ab olim, à Cain, gigantibus, Sodomitis, ac nominatim à primis Iudæorum patribus aureum vitulum in deserto fabricantibus & adorantibus, calcatæ & tritæ sunt. de quibus ait Iob c. 22. *Numquid semitam sæculorum custodire cupis, quam calcauerūt viri iniqui, qui sublati sunt ante tempus suum, qui dicebant Deo: Recede à nobis:* ita Hugo, & Lyran. D. Tho. Capella, Dionys. & alij, q. d. Vos priscam patrium impietatem & idololatriam imitamini, estis malorum coruorum mali pulli. Porro tritissima à plurimis fuit hæc via, vocat tamen eam non tritam, per catachresin, quia aspera erat, difficilis & deuia, vtpote ducens ad exitium. Hoc est quod aiunt scelesti Sap. 5. *Ambulauimus vias difficiles.*

In sibilvm, in cōtemptum. Solemus enim quos contemnimus exsibilare. Simile est c. 19. 8. c. 25. 9. Vers. 16.
& c. 51. 37. movebit capvt svvm] irridebit & cōtemnet te. Simile est psalm. 21. 8. & Isaiæ 37. v. 22. *Despexit te, & subsannauit te virgo filia Sion, post te caput filia Ierusalem.*

Sicvt ventvs vrens] Hebraicè est כרוח קדים *keruachkadim*, id est sicut ventus Orientalis, vel Euroauster, qui flat ab Oriente Meridionali, vel, vt S. Hieron. Vulturnus, qui flat ab Oriente Septemtrionali, estque vehemens & vrens, segeres adurit, facitque vt spicæ, granis in fauillam versis, cassæ sint & euanidæ, ac deinde easdem dispellit quasi paleas & quisquilias: sic ego Iudæos affligam excidio & incendio vrbis & templi, atque tam ante quàm post illud faciam aut profugos aut captiuos, vt fugiant. vel captiui ducantur à facie Chaldæorum, id est à præsentia & persecutione Chaldæorum, sicut bestiæ fugiunt à facie leonis, id est

est à leone aduentante aut persequente. Hoc A est quod de impiis dicitur Iob. 27.21. *Tollet eum ventus vrens, et auferet et velut turbo rapiet eum de loco suo.*

Aliter Chald. vertit, nimirum: *dispergam vos sicut ventum Orientalem*, scilicet soleo dispergere.

DORSVM ET NON FACIEM OSTENDAM EIS] q.d. Abibo eis, eósque deseram. Secundò, aduersus illis ero, non propitius. sicut ipsi mihi vocanti dorsum obuerterunt: ita & ego eis eiulantibus, opemque meam inuocantibus dorsum obuertam. ita Maldon.

Symbolicè, Franc. Lucas in Matthæi 27.35. & alij hæc referunt ad Christum in cruce pendentem. Iudæi enim ita collocarunt crucem, vt dorso Iesu Orientem vrbémque Hierosolymorum spectante, facies respiceret Occidentem; eo quidem B consilio, quòd indignum reputarint sanctæ vrbis aspectu, sed eo euentu, vt facie sua à Iudæis auersa, nos Gentes illustraret, quorum habitatio est in Occidente, tuncque impleta est hæc Ieremiæ prophetia: *Dorsum, & non faciem ostendam eis in die perditionis eorum*, & altera illa psalmi 65.7. *Oculi eius super Gentes respiciunt.*

VERS. 18. NON ENIM PERIBIT LEX] id est legis interpretatio, q.d. Non erit magna iactura, si hic Ieremias occidatur, licet sacerdos, sapiens, Propheta. non enim deerunt alij, eóque blandiores. ita S. Hieron. & Raban. *Perire* enim est auferri, ita vt desit, & non extet.

Aliter Theodor. & Vatabl. quasi dicant: Occidamus eum, alioqui non peribit lex, id est alioqui non cessabit ipse docens nos legem, nosque C arguens quòd eam non seruemus, tanquam sacerdos: dans etiam consilia nostris contraria, tanquam sapiens: & mala nobis prænuncians, tãquam Propheta.

Tertiò, Hugo, S. Thom. & Lyran. quasi dicant: Occidamus eum quasi falsum prophetam, quia dixit perituros sacerdotes, sapientes, Prophetas. non enim peribunt hi quos Deus instituit. Hic sensus vti & primus valdè genuinus est. Consonãt Ieremiæ Isaias dicens c.29.v.24. *Peribit sapientia à sapientibus*, & Ezechiel c.7.26. *Quærens visionem de Propheta, & lex peribit de sacerdote, & consilium à senioribus.*

Hinc Quartò, Lyranus, Dionys. Sanchez & Maldon. quasi dicant: *Non peribit lex*, id est, non enim falsa esse possunt quæ nobis sacerdotes & D Prophetæ prædicant, in quorum ore lex est, Malach. 2.v.7. Dicebant enim illi sacerdotes & prophetæ falsi: *Pax pax, cùm non esset pax*, c. 4.10.

PERCVTIAMVS EVM LINGVA] Chald. *falsa testimonia testificemur contra eum*. Secundò, Theodoret. & Vatabl. Texamus contra eum calumniam. Tertiò, vt cæteri: Accusemus eum quasi falsum prophetam. Sic Ieremias fuit hîc typus Christi falsò accusati. Alij vertunt, *percutiamus eius linguam*, id est imponamus ei silentium, vel minando ei mortem, vel compingendo in carcerem, vti reipsa fecerunt.

19. Attende Domine ad me, & audi vocem aduersariorum meorum.

20. Nunquid redditur pro bono malum, quia foderunt foueam animæ meæ? Recordare quòd steterim in conspectu tuo, vt loquerer pro eis bonum, & auerterem indignationem tuam ab eis.

21. Propterea da filios eorum in famem, & deduc eos in manus gladij: fiant vxores eorum absque liberis, & viduæ: & viri earum interficiantur morte, iuuenes eorum confodiantur gladio in prælio.

22. Audiatur clamor de domibus eorum: adduces enim super eos latronem repentè: quia foderunt foueam vt caperent me, & laqueos absconderunt pedibus meis.

23. Tu autem Domine scis omne consilium eorum aduersum me in mortem: ne propitieris iniquitati eorum, & peccatum eorum à facie tua non deleatur: fiant corruentes in conspectu tuo, in tempore furoris tui abutere eis.

NVNQVID REDDITVR, reddi solet, PRO BONO MALVM?] q.d. Non cur ergo malum pro bono mihi reddunt Iudæi? Quid enim aliud quæro quàm eorum salutem? Cur excidium ex ore Dei eis intento, nisi vt pœniteant, itáque illud euadant? VERS. 20.

QVIA FODERVNT FOVEAM, more venatorum, vt caderem in eam, q. d. Struxerunt animæ, id est vitæ meæ, aut mihi insidias, vt me occiderẽt, cùm (tu Domine recordaris) STETERIM IN CONSPECTV TVO, VT LOQVERER PRO EIS BONVM] id est, cum te orauerim pro eis, vt bene eis faceres. Hic est genius Sanctorum. Audi Dauidem psal. 108. 4. *Pro eo vt me diligerent, detrahebant mihi: ego autem orabam, & posuerunt aduersum me mala pro bonis.*

ADDVCES ENIM SVPER EOS LATRONEM REPENTE] id est Nabuchodonosorem, ait S. Hieron. vel, vt hebr. est, גדוד *gedud*, id est turmam, siue globum militarem, qui excurrit ad prædandum & populandum, qui in libris Regum vocantur *latrunculi*. ita Chald. Pagnin. Vatabl. Verùm latrunculi isti hebr. vocantur *gedudim* in plurali, hîc autem in singulari est *gedud*, id est latrunculus, prædo, volo. vnde noster rectè vertit, *latronem*, & rectè intelligitur Nabuchodonosor, qui cap. 4. v. 7. vocatur prædo gentium. Sic piratæ capti ab Alexandro Magno, rogati qui essent, responderunt, *Tales sumus qualis tu: sed tu magnus es prædo, nos parui prædones sumus.* Nam, vt rectè ait S. August. lib. 4. de Ciuit. c.6. loquens de Nino rege Assyr. qui primus cœpit finitimis bella inferre cupiditate regnandi: *Inferre bella finitimis, & inde ad cætera procedere, ac populos sibi non molestos sola regni cupiditate conterere et subdere, quid aliud quàm grande latrocinium nominandum est?* Multa ergo regna Gentilium fuerunt latrocinia, & multi reges latrones.

VERS. 22. *Nabuchodonosor fuit latro, id est prædo.*

Alexander aliique fuerunt latrones.

Posset Secundò, Nabuchodonosor vocari latro, id est miles à Deo quasi mercede conductus ad eius vindictam peragendam. Talis enim fuit ipse in expugnatione Tyri, vti docet Ezech.

c. 29.18. Nam latrones olim dicebantur conducti milites, ἀπὸ τοῦ λατρεύειν, id est à seruiendo: seruiebant enim mercede. Moris autem erat, vt hos imperator & circa se haberet, & primos mitteret ad omne discrimen. Dicti quasi laterones, inquit Varro, quòd circa latera esse soleant, quos nunc satellites vocant, qui principis alicuius latus tuentur. Ita Plaut. Mil. 3.75.

Nam rex Seleucus me opere orauit maximo,
Vt sibi latrones cogerem & conscriberem.

Hinc & latro vel latrunculus vocatur ludus milites præliantes repræsentans, quo scilicet luditur sedecim scrupis gemina acie vtrimque directis, in quibus duo reges sunt inuicem contendentes, duæ reginæ, quatuor equites, sedecim pedites, quatuor satellites, totidem centuriones. Vulgo *Scachos* vocat. Ita Seneca, *Latrunculis*, ait, *ludimus*, & Martial.

Insidiosorum si ludis bella latronum.

Huic expositioni fauet verbum *adduces*, scilicet quasi tuum satellitem & lictorem, idque *repentè*, vt antequam hostem aduentare audiant, & contra eum se præmuniant, eum adesse, omniáque ferro & flamma vastari sentiant, imò videant.

Moral. Latro repentinus impiis, & quasi fur de nocte est mors. Hinc nycticorax, ait Horus Apollo lib. 2. Hieroglyp. 24. mortem significat. Sicut enim hic pullos corui cum repentè noctu, sic mors homines nec opinantes inuadit & opprimit.

In tempore furoris tui abutere eis] ad ignominiam & excidium, quos creaueras in gloriam & felicitatem, quia ipsa Ierusalem quasi meretrix abusa est tua patientia, & seipsa. Sic Deus abutitur impiis, dum eos trudit in infernum cruciandos, quos creauerat cælo glorificandos. ita à Castro. Vers. 23.

Pro *abutere eis*, hebr. est, *fac in eis*, id est exple in eis, scilicet furorem tuum, vel fac eis quod merentur, vltionem de eis sumendo, scilicet iam per Babylonios, & postea per Romanos, ob cæsum ab eisdem Christum, quem hîc Ieremias adumbrat. ita S. Hieron. Vnde Nazianz. ait hîc esse prophetiam de Christo. nam Propheta sui solius non tam acerbus fuisset vltor, sed Christi meritò est.

Hinc Secundò, *abutere eis*, id est consume, disperde eos. Eleganter & doctè vertit interpres. Nam veteres abuti sumebant pro consumere. Audi Catonem de re Rustica c. 76. *Donec omnem caseum cum melle abusus eris*, id est consumpseris, quasi abuti sit plenè re vti vsque ad eius consumptionem. Plaut. in Trinum. *Me qui abusus sum* (id est consumpsi) *tantam rem patriam.* Terent. in prol. Andr. *Nam in prologis scribendis operam abutitur*, id est consumit & perdit. Plautus in Asin. *Vbi quæ dedi antè? abusa. Nam si ea durarent mihi, mulier mitteretur ad te.* Vbi Nonius, *abusa*, inquit, id est vtendo vel in vsum consumpta. *Abuti pro consumere.*

CAPVT DECIMVMNONVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Ieremias iussu Dei conterit laguncul am fictilem in valle Topheth, vt significet sic conterendos esse Iudæos à Chaldæis, ac in Topheth (quam innocentum sanguine polluerunt, mactando eos idolo Moloch) cateruatim esse sepeliendos; eò quòd pro occisorum multitudine, quicunque alius locus ad sepulturam erit angustus.

Hæc historia & prophetia contigit vel sub Ioakim, vt vult à Castro; vel sub Sedecia, vt vult Abulensis, neutrum enim certò definiri potest.

1. HÆc dicit Dominus: Vade, & accipe lagunculam figuli testeam à senioribus populi, & à senioribus sacerdotum:
2. Et egredere ad vallem filij Ennom, quæ est iuxta introitum portæ fictilis: & prædicabis ibi verba, quæ ego loquar ad te.
3. Et dices: Audite verbum Domini reges Iuda, & habitatores Ierusalem hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel: Ecce ego inducam afflictionem super locum istum, ita vt omnis, qui audierit illam, tinniant aures eius:
4. Eò quòd dereliquerint me, & alienum fecerint locum istum: & libauerunt in eo dijs alienis, quos nescierunt ipsi, & patres eorum, & reges Iuda: & repleuerunt locum istum sanguine innocentem.
5. Et ædificauerunt excelsa Baalim ad comburendos filios suos igni in holocaustum Baalim: quæ non præcepi, nec locutus sum, nec ascenderunt in cor meum.
6. Propterea ecce dies veniunt, dicit Dominus: & non vocabitur amplius locus iste, Topheth, & Vallis filij Ennom: sed Vallis occisionis.
7. Et dissipabo consilium Iuda & Ierusalem in loco isto: & subuertam eos gladio in conspectu inimicorum suorum & in manu quærentium animas eorum: & dabo cadauera eorum escam volatilibus cæli, & bestijs terræ.
8. Et ponam ciuitatem hanc in stuporem, & in sibilum: omnis, qui præterierit per eam, obstupescet, & sibilabit super vniuersa plaga eius.
9. Et cibabo eos carnibus filiorum suorum, & carnibus filiarum suarum: & vnusquisque carnem amici sui comedet in obsidione, & in angustia, in qua concludent eos inimici eorum, & qui quærunt animas eorum.
10. Et conteres lagunculam in oculis virorum, qui ibunt tecum.

11. Et

11. Et dices ad eos: Hæc dicit Dominus exercituum: Sic conteram populum istum, & ciuitatem istam, sicut conteritur vas figuli, quod non potest vltrà instaurari: & in Topheth sepelientur, eò quòd non sit alius locus ad sepeliendum. 12. Sic faciam loco huic, ait Dominus, & habitatoribus eius: & ponam ciuitatem istam sicut Topheth. 13. Et erunt domus Ierusalem, & domus regum Iuda sicut locus Topheth, immundæ: omnes domus, in quarum domatibus sacrificauerunt omni militiæ cæli, & libauerunt libamina dijs alienis. 14. Venit autem Ieremias de Tophet, quò miserat eum Dominus ad prophetandum, & stetit in atrio domus Domini, & dixit ad omnem populum: 15. Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel: Ecce ego inducam super ciuitatem hanc, & super omnes vrbes eius vniuersa mala, quæ locutus sum aduersum eam: quoniam indurauerunt ceruicem suam, vt non audierunt sermones meos

VERS. 1. ACCIPE LAGVNCVLAM A SENIORIBVS POPVLI] vt planè vertit noster. Alij supplent, *duc aliquos tecum*. ita Chald. S. Hieron. Pagnin. Vatabl. Theodor. Raban. vnde ipsi sic hæc distinguunt: Vade & accipe, vel, vt Vatabl. coëme, scilicet à figulo lagunculam figuli testeam: *et* (τὸ & enim habent Hebr.) *à senioribus populi*, aliquos supple accipe, vel euoca, quos ducas tecum, quasi noui quid & miri propheticè patraturus, vt sint testes tui facti, & spectatores æquè ac auditores: hos enim testes adfuisse patet v. 10.

VERS. 2. ET EGREDERE AD VALLEM FILII ENNOM] Pro *vallem* Septuag. vertunt, πολυάνδριον, quasi dicant, Multitudinem cadauerum virorum. Sic in basilica S. Petri hîc Romæ in crypta quadam vicina cryptæ S. Petri, est, & inscriptum legitur *Polyandrion*, quòd in ea sepulta sint multa corpora fidelium, qui licet non sint canonizati, piè tamen defuncti sunt in spe beatæ resurrectionis. Talia polyandria sunt ossaria in cœmeteriis, quæ sunt congeries craniorum & ossium Christianorum. Duxit illos eò Ieremias, vt considerantes in hac valle suum sepulchrum, iuxta vaticinium cap. 7. v. 32. quodque corpus eorum fictile, breui conterendum esset, & efferendum quasi stercus in Tophet, & anima in gehennam, per Chaldæos, id est per dæmones, resipiscerent, atque Deum verum colerent & timerent. videbat enim Iudæos duros & peruicaces verbis non moueri; itáque realem eis dedit concionem, scilicet viuam repræsentationem, imò inspectionem suæ mortis & sepulchri. Idem faciat concionator, vt viua hypotyposi hominibus obiiciat & repræsentet mortem, iudicium, infernum, æternitatem: quia licet hæc in se terribilia sint, homines tamen vulgò non mouent, nisi ad viuum eis repræsententur & inculcentur.

Viua concio quæ nouissima viuè repræsentat.

QVÆ (vallis) EST IVXTA INTROITVM PORTÆ FICTILIS] Quia iuxta hanc portam habitabant figuli, vt Hugo & Lyran. vel, quia per eam euehebantur fragmenta vasorum fictilium & stercora. ita R. Salomon. vnde Chald. vertit, portam *sterquilij*, quæ Australis erat, vt patet 2. Esdr. 12. 31. idque asserit Borchardus. Quare non rectè Vatabl. & Isidor. Hebr. חרסית *charsit*. id est *fictilis*, vertunt *sol* (hic enim *cheres* dicitur) q. d. Ad portam solarem, id est Orientalem. Erat enim hæc porta Australis, non Orientalis. Portæ nefastæ, ait Plutarch. libr. de Curiositate, sunt per quas educunt reos ad supplicium & sordes. Talis erat hæc, qua educebant filios mactandos in Topheth.

Porta nefasta qua?

Sic Symbolicè, sensus sunt portæ; quia sunt portæ cupiditatis & peccati.

VERS. 3. TINNIANT AVRES EIVS] præ dolore & pauore, q. d. Ita percellentur metu, ac si validissimo tonitru aures ferirentur.

VERS. 4. EO QVOD, &c. ALIENVM FECERINT, id est profanauerint, LOCVM ISTVM] consecrando illum idolis, vti dixit de Topheth, q. d. Eò quòd peregrinam religionem in istum locum inuexerint, patriam & auitam relinquentes. vox enim *alienus* & *alienatio*, in Scriptura significat peregrinam religionem & cultum. Hinc vocantur dij alieni, id est dij alterius religionis, & peregrinarum cæremoniarum, non patriarum, nec familiarium populo. Hinc & 2. Paral. 14. 2. dicitur in Hebræo, *abstulit altaria alienationis*, quod Septuag. vertunt, *remouit altaria alienorum*, noster, *subuertit altaria peregrini cultus*. Hinc denique Gentes vocantur *alienigenæ*: quia alienos, id est peregrinos, deos colunt.

DIIS, QVOS NESCIERVNT IPSI, ET PATRES EORVM] scilicet quamdiu probi fuerunt & pij. ita S. Hieron. vel, vt Vatabl. q. d. Dij quorum vires & opes nunquam senserunt, Deuter. 32. 38. quos proinde ipsi olim, æquè ac patres eorum non agnouerunt, sed quasi alienos, vanos & mendaces respuerunt.

ET REPLEVERVNT, &c. SANGVINE INNOCENTVM] scilicet Prophetarum, & paruulorum, quos Moloch cremabant. ita S. Hieron. Raban. S. Thom.

VERS. 6. ET NON VOCABITVR AMPLIVS LOCVS ISTE TOPHETH, &c SED VALLIS OCCISIONIS] quia ibi Iudæi à Chaldæis occidentur: vti dixit c. 7. v. 32. Alludit hîc Topheth ad rad. יפה *iapha*, id est pulcher, amœnus fuit, q. d. Hæc vallis non vocabitur, vti antè, Topheth, id est amœna, vel etiam *toph*, id est tympani & chorearum, sed *vallis occisionis*, tum quia ibi multi occidentur: tum *occisionis*; id est occisorum, siue cadauerum plurimorum, quæ eò quasi ad communem Iudæorum sepulturæ locum innumera afferentur. Commune enim Iudæorum sepulchrum erat in valle Cedron, in ea parte quæ Gehenna, seu Topheth appellatur, vt patet 4. Reg. 23. 6. Indéque hæc vallis dicta est cadauerum, cineris, caluaria, & regio mortis, vt patet Ierem. 31. v. 40. Iudæi enim ne naturaliter fœto-

Iudæorum commune sepulchrum erat in Cedron iuxta Topheth.

re cadauerum, & ne legaliter eorundem contactu contaminarentur, ea afferebant in sepulchra extra vrbem posita, vt dixi Leuit. 19. Eadem de causa etiamnum nonnullæ vrbes sepulchra extra vrbem constituerunt, vti Norimbergæ & in alijs pluribus Germaniæ vrbibus ipse conspexi.

DISSIPABO CONSILIVM IVDA ET IERVSALEM IN LOCO ISTO] quod inierunt de rebellando Nabuchodonosori coram suo deo Moloch, paruulos plures ei concremando, ait S. Thom.

Secundò & meliùs, Hugo, q.d. *In loco isto*, id est in Topheth vbi peccauerunt Iudæi, copiosam eorum stragem faciam per Nabuchodonosor, qua strage & terrore dissipabo omnia Iudæorum consilia, vt nesciant quò se vertant, quod consilium capiant, vt se contra eum tueantur: putabant enim se eo loco auxilium à suo idolo habituros, & eodem loco occidentur. Pro *dissipabo* hebr. est ובקתי *baccoti*, id est *euacuabo*, vbi est elegans paronomasia inter בקק *bacac*, id est euacuare, & בקבק *bacbuc* id est lagenulam, huius euacuationis & dissipationis symbolum & indicem v. 1. q. d. Dissipabo & euacuabo eos, sicut dissipaui & euacuaui lagunculam, confringendo eam.

VERS. 8. SVPER VNIVERSA] Hebr. *super omnibus plagis eius*, id est, videns tot eius plagas & clades.

CIBABO EOS CARNIBVS FILIORVM]
VERS. 9. Id factum esse Hierosolymæ in obsidione Chaldæorum, hinc patet, idque eis minatus est Moses. Deuter. 28. v. 53. Pleniùs, ait S. Hieron. & Raban. hoc accidit Iudæis post Christum obsessis à Tito & Vespasiano, vt patet ex Iosepho & Hegesipo. illius enim excidij Romani hoc Chaldaicum fuit typus.

VNVSQVISQVE CARNEM AMICI SVI COMEDIT] Hinc patet non vnius, sed plurium, hoc fuisse facinus: frigidum enim est quod Chald. vertit, *vnusquisque substantiam proximi sui diripiet in obsidione*. Est hyperbole. *vnusquisque*, id est multi.

SIC CONTERAM POPVLVM, SICVT CON-
VERS. 11. TERITVR VAS FIGVLI, QVOD NON POTEST VLTRA INSTAVRARI] Licet enim post septuaginta annos captiuitatis Iudæi instaurarint suam gentem, tamen hoc fuit quasi aliud & nouum sæculum, alia & noua generatio.

Secundò & meliùs, *sic conteram*, id est, sic vindictam excidij, quam eis minatus sum, plenè explebo, vt in præsenti prorsus conterantur, nec per se instaurari possint, sed à me solo post septuaginta annos, quasi alio sæculo, in aliam temp. instaurandi sint. Humana ergo potentia instaurari non potuerunt Iudæi, sed diuina. Sic Christus ait, quod impossibile est apud homines, possibile esse apud Deum, Matth. 19. 26. ita Maldon. & à Castro.

Pleniùs & veriùs hoc fuit in excidio Iudæorum per Titum. ita S. Hieron. qui & subdit *Quanquam sibi Iudæi auream atque gemmeam Ierusalem restituendam putent, rursusque victimas, et* A *sacrificia, & coniugia sanctorum, & regnum in terris Domini Saluatoris. Quæ licet non sequamur, tamen damnare non possumus: quia multi Ecclesiasticorum virorum & Martyrum ista dixerunt: et vnusquisque in suo sensu abundet, & Domini cuncta iudicio reseruentur.* Verùm hæc iam & explorata & damnata hæresis Chiliastarum siue Millenariorum, quorum auctor fuit Papias, asseclæ Irenæus, Tertull. Victorinus, Lactantius. Qua de re dixi Apocal. 20. v. 6. Inde enim errandi occasionem accepit Papias & Chiliastæ.

Simili phrasi hostes Dei tanquam vas figuli confringendos, prædixit Psaltes psalm. 2. v. 9. & Isaias c. 30. 14.

PONAM CIVITATEM ISTAM SICVT TOPHETH] cremabo eam per Chaldæos, sicut ipsi VERS. 12.
B suos infantes in Topheth concremarunt idolo Moloch. Secundò, profanabo eam instar Topheth, vt sit carnificina suorum ciuium: vnde sequitur.

ERVNT OMNES DOMVS IMMVNDÆ SICVT TOPHETH] Quia in domibus suis coluerunt idola, sicut in Topheth, ait S. Hieron. & quia in domibus multi erant occidendi, & domus contaminandæ cadaueribus, sicut & Topheth. VERS. 13.

IN QVARVM DOMATIBVS] id est tectis. ita Septuag. Hebr. Chald. tecta enim in Iudæa erãt plana, longè magis quàm sint in Italia, leuiter tãtùm decliuia, vt pluuia defflueret: itáque in tectis ambulabant, cœnabant, &c. Imò etiamnum in Syria domus non habent tecta, nec tegulas, nec imbrices sed solaria tantùm, siue pauimenta, quæ sunt C vice tectorum: in quibus liberè ambulant, comedunt & dormiunt in æstate: idque eo commodiùs faciunt, quòd ibi totos quinque aut sex menses nunquam pluat, sed sudum sit cælum: à lateribus est septum exiguum, ne quis facilè labatur & decidat. Hæc omnia mihi Romæ affirmauit R. P. Ioannes Antonius Marietus, qui missu Summi Pontificis Iudæam & Mesopotamiam ante tres annos peragrauit. In tecta ergo solebant conscendere, vt inde viderent stellas, eásque adorarent, vt patet Sophon. 1. 4. *Disperdam, &c. eos, qui adorant super tecta militiam cæli.* *Tecta Iudeæ plana.*

STETIT IN ATRIO] Idem quod paucis dixerat Ieremias in Topheth, nunc aliis omnibus qui noluerant venire in Topheth, dicit in atrio templi. ita S. Hieron. Raban. S. Thom. VERS. 14.

D QVONIAM INDVRAVERVNT CERVICEM SVAM, VT NON AVDIRENT SERMONES MEOS] Dicit *ceruicem*, cùm aurem dicere debuisset: aure enim auditur, non ceruice. sed causam mali tangere voluit: indurata enim ceruix causa est induratæ & obturatæ auris. q. d. Quia indurauerunt ceruicem animúmque suum, hinc iugum legis Dei excusserunt, ideóque aures suas auerterunt & obturarunt, vt non audirent verba & iussa Prophetarum, aut si audirent, iis non obedirent, sed ea despicerent, imò riderent. Hebræi enim verbum simplex capiunt pro composito, vt pote quo carent, audire pro obedire. Hi ergo Iudæi habebant manum in aure, aurem in ceruice, ceruicem in corde, cor in obstinatione. VERS. 15.

CAPVT

CAPVT VIGESIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Ieremias à principe sacerdotum ob excidium, c. præced. Hierosolymæ comminatum, coniectus in carcerem minatur & confirmat ei eiúsque amicis & omnibus Iudæis illud ipsum excidium. Secundò, dolet valdè se ob tristes hasce prophetias tam esse exosum Iudæis: vnde v. 7. queritur se à Deo seductum: sed mox v. 11. resumit spem & animos, ac tandem v. 14. maledicit diei natiuitatis suæ.

Vers. 1. ET audiuit Phassur filius Emmer sacerdos, qui constitutus erat princeps in domo Domini, Ieremiam prophetantem sermones istos.

2. Et percussit Phassur Ieremiam prophetam, & misit eum in neruum, quod erat in porta Beniamin superiori, in domo Domini.

3. Cúmque illuxisset in crastinum, eduxit Phassur Ieremiam de neruo, & dixit ad eum Ieremias: Non Phassur vocauit Dominus nomen tuum, sed pauorem vndique.

4. Quia hæc dicit Dominus: Ecce ego dabo te in pauorem, te & omnes amicos tuos: & corruent gladio inimicorum suorum, & oculi tui videbunt: & omnem Iudam dabo in manum regis Babylonis: & traducet eos in Babylonem, & percutiet eos gladio.

5. Et dabo vniuersam substantiam ciuitatis huius, & omnem laborem eius, omnéque pretium, & cunctos thesauros regum Iuda dabo in manu inimicorum eorum: & diripient eos, & tollent, & ducent in Babylonem.

6. Tu autem Phassur, & omnes habitatores domus tuæ ibitis in captiuitatem: & in Babylonem venies, & ibi morieris, ibíque sepelieris tu, & omnes amici tui, quibus prophetasti mendacium.

VERS. 1. *Principes sacerdotum varij.* PHASSVR, &c. PRINCEPS IN DOMO DOMINI] Phassur hic non fuit pontifex, vt vult S. Hieron. quia his temporibus Helcias, Azarias, Saraias & Iosedech ordine generationis successerunt sibi in pontificatu, vt patet 1. Esdr. 7. v. 1. & ex Iosepho, & ex 1. Paral. 9. 12. vbi stirps Phassur & Emmer describitur, estque à serie & stirpe pontificum diuersa: sed fuit vnus è templi præfectis. variis enim muniis & officiis templi, vti oblationibus, victimis, cantoribus, sartis tectis, &c. varij erant præfecti, iíque vocabantur principes. Aliter Maldon. Erat, inquit, princeps, id est secundus à pontifice.

VERS. 2. *Neruus quid?* ET MISIT EVM IN NERVVM] id est, vt ex Symmacho S. Hieron. in locum quo homines torquentur, cruciantur, constringuntur & examinantur. Festus per *neruum*, vinculum quo ceruices & pedes impediuntur, intelligit, dicíque neruum, quia talia vincula ex duratis neruis primùm olim fieri cœperunt. Recentiores vertunt, *cippum*. Erat, ait Vatabl. & R. Ioseph Kimchi, instrumentum hoc constans variis lignis ex aduerso coëuntibus, habebátque tria foramina, vnum in quod collum immittebatur, & duo in quæ manus singulæ. ita & Vilalpando lib. 3. de templo cap. 24. Verùm neruum potiùs pedum fuisse, quàm colli, indicat S. Hieron. cùm Paulum & Sylam in neruum hunc compactos scribit Act. 16. De iis enim ibidem dicitur, *Pedes eorum strinxit in ligno*: & Iob de se ait cap. 13. 27. *Posuisti in neruo pedem meum.* vbi Syrus pro *neruo* vertit, *numellam*, qua pedes reorum constringuntur. Vnde probabiliter censet Sanchez, neruum fuisse tormentum, quo in ligno variis foraminibus distincto, sic inserebantur reorum & B Martyrum crura diuaricata & disiuncta, vt luxarentur magis minúsue, prout magis minúsue distendebantur: vnde in Martyrum Actis legimus, Præsides iussisse eos *distendi ad quartum vel quintum foramen*, perinde ac fit in eculeo. Sic Euseb. lib. 6. 32. de Origene scribit, eius pedes ad quartum foramen fuisse extensos. Et Ruffinus lib. 5. 2. hoc tormentum vocat neruum. Ita & Baron. in Martyrol. 22. Ianuarij. Sanè tormenti & cruciatus ingentis genus fuisse, liquet ex eo, quòd Ieremiæ tantos eiulatus & maledictionis voces v. 14. expresserit. Ita S. Cyprianus lib. 4. epist. 5. scribit de S. Celerino Martyre: *Per decem et nouem dies custodia carceris septus, in neruo ac ferro fuit: sed posito in vinculis corpore, solutus ac liber spiritus mansit. Iacuit inter pœnas pœnis suis fortior, inclusus includentibus maior, iacens stantibus celsior,* C *vincientibus fortior vinctus, sublimior iudicantibus iudicatus: et quamuis ligati neruo pedes essent, calcatus serpens, & obtritus & victus est. Lucent in corpore glorioso clara vulnerum signa.*

Arabicus pro *neruum* vertit, *orbem*, vel *circulum*: significat ergo fuisse rotundum. Septuag. & Theodotio vertunt, καταῤῥάκτην, id est abruptum locum, puta fossam profundam, in quam vincti demitti solent. vnde R. Dauid vertit, *in carcerem*. Syrus interpretatur *ambitum*, siue locum pro includendis reis vel inimicis circumquaque munitum.

QVOD (neruum, vel neruí instrumentum: τὸ enim *neruum* vsurpat interpres in neutro genere) ERAT IN PORTA] Nota. Hæc porta propriè non erat templi, vt aliqui putant, sed vrbis, puta antiquorum mœnium in Sion, quibus contiguum erat templum; ac proinde hæc porta quoque dicebatur templi, quia vicina

erat templo, & per eam tantùm ibatur ad templum. Dicitur *Beniamin*: quia per eam ibatur in tribum Beniamin. dicitur *Superiori* quia & superioris erat vrbis, & loco cæteris ferè omnibus Hierosolymæ portis eminebat. Erat & alia porta Beniamin inferior, de qua c. 37. 10. & 11. sita in nouis mœnibus versus montem Moria, vti ex Borchardo, Adrichomio & aliis docet Vilalpando lib. 3. de Templo cap. 24. quem vide. Iuxta hanc portam erat carcer, in quem coniiciebantur falsi prophetæ, item templi ministri, cùm delictum aliquod commisissent. Suberat enim hic locus templo, templique præfectis. ita Chald. S. Thom. Theodor. Hugo, Lyran. Aliter Sanchez, Porta, inquit, Beniamin dicta est ea, quæ erat in sorte tribus Beniamin: quia enim Ierusalem sita erat partim in sorte tribus Beniamin, partim in sorte tribus Iuda; hinc porta tam templi, quàm vrbis, quæ erat in sorte Beniamin, dicta est porta Beniamin; quæ verò erat in sorte Iuda, dicta est porta Iuda.

VERS. 3. IN CRASTINVM EDVXIT PHASSVR IEREMIAM] fortè veritus ne loci squalore & cippi ac tormenti dolore enecaretur Ieremias, si diutiùs ibi detentus fuisset; ac proinde ipse (vtpote qui Ieremiam in eum locum coniecisset) reus mortis eius ageretur. ita Vilalpando loco citato.

Phassur significatio varia.

NON PHASSVR VOCAVIT DOMINVS NOMEN TVVM, SED PAVOREM VNDIQVE] Hebr. לא פשחור כי מגור *lo phaschur kimagor*.
I. Primò, aliqui Phassur deducunt à פשח *pasach*, id est scidit, id est aperuit; & אור *vr*, id est lux, quasi dicas, *apertio lucis*, quæ opponitur pauori, qui ita constringit, vt nusquam sit exitus.
II. Secundò, meliùs S. Hieron. Phassur, ait, dicitur quasi פה שיחור *pe sichor*, id est os nigrum, q. d. O Phassur, os tuum tetrum & impudens, id est potestas sacerdotalis, quam denigras falsa persuadendo, quáque abuteris mihi resistendo, méque verberando, tibi auferetur, ducerísque vt mancipium pauidum & mutum in Babylonem. ita Lyran.
III. Tertiò, aptiori antithesi Arias, Phassur deducit à פשה *pasa* vel פוש *pus*, id est expandens, expatians, luxurians; & חור *chur*, id est candor, vel heros, vel principatus, q. d. Vocaris Phassur, id est luxurians, candor, heros aut princeps; sed mox vocaberis pauor.

Vnde Nota. heb. מגור *magor* propriè est pauor; Septuag. tamen & Theodotion *magor* vertunt, *μέτοικον*, id est *transmigrantem*; Aquila, *peregrinum*; prima editio, *circumspicientem*; Symmach. *ablatuio*, siue congregatum & coactum; Syrus, *aduenam & circumuagum*, vel etiam *mendicum*; Arabicus Antiochenus, *alienigenam* (peregrinum) *& gyrantem*; Arabicus Alexandrinus, *translationem*, vel *transmutationem*, *discessum*. Sensus est, q. d. O Phassur, ex tuo principatu & potestate insolescis & lasciuis, me Dei Prophetam superbè arguis, & impudenter percutis, & contra minacem meam prophetiam, sed veram, tu falsò prospera polliceris Iudæis. Scito ergo quòd libertas & audacia tua, quam nomine & reipsa præfers, mutabitur in pauorem, luxus in angustias paupertatis, palatia in carcerem, quies in transmigrationem, imperium in seruitutem, stola candida sacerdotalis in squalidam vestem captiuorum. Quare deinceps vocaberis & eris, non *phasschur*, sed *magor*, id est non tumor sed timor, non terror sed pauor, non fortitudo sed formido, non candor sed pallor, non lux sed crux, non luxus sed luctus, non plausus sed planctus. Huc accedunt Lyran. Pagnin. & Sanchez, qui *Phassur* interpretantur *incrementum candoris* vel *principatus*.

TE ET OMNES AMICOS TVOS] Videtur hic Phassur vnus fuisse ex sacerdotibus populum decipientibus, dicendo: *pax, pax, cùm non esset pax*, ideóque eius amicis qui ei crediderant, æquè ac ipsi, Propheta hîc pœnas intentat. Sic Amasias cum vxore & liberis punitur, quia non credidit Amos verbum Dei annunciare, Amos 7. v. 16. VERS. 4.

Vide hîc quàm perniciosi sint adulatores, præsertim sacerdotes, aut consiliarij. hi enim perdiderunt Ierusalem: quæ stetisset, si non iis, sed Ieremiæ reprehensori suo credidisset. Verè dixit Q. Curtius: *Regum opes sæpius assentatio, quàm hostis euertit.* Narrat Plutarch. in Lacon. ciuem quendam valde liberè increpuisse Demaratum: in quem cùm alius quidam excandesceret, quòd talem virum ita carperet; respondit Demaratus: *Nihil in me peccauit: qui enim ad gratiam loquuntur, nocent; non autem, qui cum odio.* Hinc & Pythagoras dixit: *gaudendum potiùs est de redarguentibus, quàm de assentantibus, quos quasi hostes existimare & fugere oportet.* Plura vide Ezech. decimotertio in fine, & Isaiæ 3. 12.

17. Seduxisti me Domine, & seductus sum: fortior me fuisti, & inualuisti: factus sum in derisum tota die, omnes subsannant me.

8. Quia iam olim loquor, vociferans iniquitatem, & vastitatem clamito: & factus est mihi sermo Domini in opprobrium, & in derisum tota die.

9. Et dixi: non recordabor eius, neque loquar vltrà in nomine illius: & factus est in corde meo quasi ignis exæstuans, clausúsque in ossibus meis: & defeci, ferre non sustinens.

10. Audiui enim contumelias multorum, & terrorem in circuitu: Persequimini, & persequamur eum: ab omnibus viris, qui erant pacifici mei, & custodientes latus meum: si quo modo decipiatur, & præualeamus aduersus eum, & consequamur vltionem ex eo.

11. Dominus autem mecum est quasi bellator fortis: idcirco qui persequuntur me, cadent, & infirmi erunt: confundentur vehementer, quia non intellexerunt opprobrium sempiternum, quod numquam delebitur,

12. Et tu Domine exercituum probator iusti, qui vides renes & cor: videam

deam quæso vltionem tuam ex eis: tibi A
enim reuelaui causam meam.

13. Cantate Domino, laudate Dominum: quia liberauit animam pauperis de manu malorum.

Vers.7. SEDVXISTI ME] Syrus, *blanditus es*; Arabicus, *fefellisti, illusisti me*. Putaui enim ex tuis verbis cap.1.v.5. ô Domine, me prophetaturum contra Gentes, non contra Iudæos, mihi tam infestos, inquit S. Hieron. Raban. S. Thomas. Verùm Ieremias sciuit contrarium. hactenus enim contra Iudæos continuò prophetauit. Meliùs ergo Theodoret. & Vatabl. explicant, q. d. Detrectaui munus Prophetæ dicens, Puer ego sum, tu ad id me induxisti, promittens me fore quasi columnum ferream; & ecce omnes obruunt B me, & succumbo carceri, ærumnis, odiis, irrisionibus & sannis Iudæorum, non tam ciuium, quàm hostium meorum. Videor ergo mihi tacitè & callidè in hosce compedes & ærumnas inductus ac seductus. Huc referri potest expositio Sanchez: Subinde, inquit, Script. dicit factum esse aliquid eo consilio & affectu, quo plerúmque ab hominibus fieri solet, licet reipsa longè aliter se habeat. Sic iubemur à Christo odisse patrem, matrem, quin & animam, id est eorum suggestiones relinquere cùm Dei legi aut voci repugnant; quòd tamen reipsa potiùs est eos amare quàm odisse. Sic Christus Galat. 3. dicitur pro nobis factus maledictum, quia talia passus est, qualia patiuntur qui à Domino sunt maledicti. Sic Ieremias inductus à Deo dici potuit, C quia talia pertulit dum ei obsequitur, qualia, qui ab alio in insidias inducitur, sustinere solet. Loquitur Ieremias ex humano spiritu pusillanimitatis, & anxietatis animi, vti & Iob c. 3. Præmonuerat enim Deus eum multa passurum, sed à se roborandum, vt omnia superaret, & ex omnibus eluctaretur. Hic sensus est genuinus. Tertiò, Lyran. sic explicat, q. d: Si sum seductus, & falsa propheto, vti Iudæi & pseudoprophetæ dicunt, à te Domine sum seductus. quod est impossibile: ac proinde mentiuntur ipsi: ego autem vera dico & prædico.

FORTIOR ME FVISTI, ET INVALVISTI] dum scilicet reluctantem me Prophetæ munus suscipere fecisti c.1.v.6.

Vers.8. VOCIFERANS INIQVITATEM] id est iniquitatis pœnam illis denuncians: hebr. est, *vociferor violentiam & vastitatem*, quam scilicet D Chaldæi Hierosolymæ illaturi sunt: & cùm hæc quotidie clamem, non credunt, sed derident me quasi insanum, vel quasi pseudoprophetam, eò quòd videant nihil eorum quæ comminor euenire, sed ea in longum protrahi & differri.

Verè S. August. in sententiis n. 122. *Magnus*, ait, *bonorum labor est, mores tolerare contrarios, quibus qui non offenditur, parum proficit. Tantum enim torquet iustum alieni peccati iniquitas, quantum à sua recedit.*

Aliter Vatabl. q. d. Ex quo loquor, clamo vim & vastitatem, scilicet mihi inferri, quod Galli dicunt, *ie crie au meurtre*. Sed hic sensus arctior & coactior est.

ET DIXI, cogitaui apud me, NON RECORDABOR EIVS] q. d. Non ampliùs faciam mentionem verbi & oraculi diuini. Non significat Propheta, se deliberatè hoc cogitasse & decreuisse, quia sic peccasset; sed tantùm sibi ex humano motu & metu, hoc in mentem incidisse. quem motum pariter sensit & expressit Christus in passione dicens, *Transeat à me calix iste*. ita Maldon.

Secundò & meliùs, S. Hieron. censet Ieremiam victum pudore, & irrisionibus Iudæorum, dicentium eum esse falsum Prophetam, hostem patriæ, Chaldæorum amicum & proditorem, statuisse desistere à prophetia excidij Hierosolymæ, præsertim cùm per eam apud incredulos nihil proficeret. Qua in re peccauit aliquâ veniali pusillanimitate & timiditate: Deus enim volebat eum pergere in sua prophetia, vti sequitur. ita à Castro.

ET FACTVS EST (sermo Domini) IN CORDE MEO QVASI IGNIS] q. d. Dum sermonem Dei ex spiritu timoris humano contineo, nec prædicare volo, factus est quasi ignis ardens, & inclusus in ossibus meis, vt nulla ratione ardorem illius ferre possim, q. d. Donum prophetiæ Deus noluit in me esse otiosum, sed coëgit me assiduè stimulando prophetare, etiam rebellibus & obstinatis. ita S. Hieron. Sic ait Amos c. 3. v. 8. *Dominus Deus locutus est, quis non prophetabit?* & Psaltes psal. 118. 40. *Ignitum eloquium tuum vehementer.* Quare S. Chrysost. hom. 1. de Lazaro *Concionator non taceat, esto nolint audire, cur?*
tom. 2. hanc legem ex Ieremia dat concionatori, ne defatigetur, nec vllo tempore sileat, siue sit qui auscultet, siue non. & Gregor. 23. Moral. 10. *1. Causa.*
Non taceat, inquit, *prædicator, ne se participem delinquentium ex cõsensu taciturnitatis faciat; quia facinora delinquentium, ipsis tacentibus, crescunt.* Adde, impios obstinatos sua duritie videri vin- II.
cere verbum Dei, si apud eos obmutescat prædicator. Deus ergo vult vt ipsi assiduè prædicando vincant, non vincantur. Sic S. Stephanus durè durissimos Iudæos increpauit, vt Dei gloriam defenderet, itáque simul occasionem martyrij captauit & obtinuit Actor. 7.

Rectè S. Bernard. lib. 4. de Consid. ad Eugen. *Fac, inquit, quod tuum est: nam Deus quod suum est, satis absque tua sollicitudine & anxietate curabit, Planta, riga, fer curam: & tuas explicuisti partes. Sanè incrementum Deus, quando voluerit, dabit: Deus inquã, non tu: quòd si fortè noluerit, tibi deperit nihil.* manet enim tuus labor, tua charitas, tuũ meritum, tuum præmium, illúdque integrum.

Aliter Sanchez, dat, inquit, Ieremias hîc causam, cur abhorreat à verbo Dei enunciando, siue à prophetando, *&*, id est, *quia, factus est in corde meo quasi ignis exæstuans*, q. d. Nolo vltrà prophetare, quia verbum Dei ita vrit & cruciat intimos animi mei sensus, ac si ignis sacer viscera mea osśaque adureret: hosce cruciatus ferre vltrà non valeo, ijsque succumbo, desistam ergo à verbo Dei, illúdque ex animo deponam. vnde subdit: *Defeci, ferre non sustinens.* Verùm prior expositio vti communis, ita magis congrua est.

AVDIVI ENIM] q. d. Sannæ & probra, quæ Vers.10.
me antè facere compulerunt, iam Dei zelo accensum cogunt loqui. Deus enim aderit, vt om-

nes sannas superem. ita S. Hieron. Raban. Hugo, & S. Gregor. 13. Moral. 10. ait, sannas & peccata Iudæorum ingrauescentia compulisse Ieremiam, vt ex charitate silentium quod sibi proposuerat, abrumperet. A

Aliter Lyran. q. d. Audiui enim, id est non tacebo, quamuis audiam maledicta. Alij hæc referunt ad v. 9. vt pergat enumerare suas persecutiones; quod valdè congruum est. Animus enim æger & afflictus, vti erat Ieremiæ, non loquitur consequenter, sed ex affectuum tumultu nunc hoc, nunc illud eloquitur; nunc sermonem incidit, nunc priorem resumit & prosequitur.

CONTVMELIAS MVLTORVM dicentium, PERSEQVIMINI, ET PERSEQVAMVR] Pro *persequimini* hebr. est הגידו *haggidu*, id est indicate, scilicet aliquod crimen, vel calumniam contra Ieremiam, & *indicabimus* regi, scilicet accusando eum. B

AB OMNIBVS] Refert ad *audiui calumniam*, puta ab omnibus qui antea mihi erant amici, & iam custodiunt latus meum, qui omnia mea obseruant, dicentes; Videamus num aliqua in re decipiatur Ieremias, & cadat, vt eum ad regem deferamus. ita Sanct. Thomas & Lyranus. Sed Chald. Vatabl. Pagnin. vertunt, *omnes mihi antea amici obseruant claudicationem meam*; id est, num aliqua in re claudicem, & aliquid perperam dicam, quod ad regem deferant. Heb. enim צלע *tsela*, & latus, & claudicationem quæ fit ad latus, & lapsum significat. Quare Ieremias fuit hîc typus Christi, quem Iudæi sæpè tentarunt, vt caperent eum in sermone, Matth. 22. 15. & alibi. C

Ieremias typus Christi tentatus à Iudæis.

VERS. 11. CONFVNDENTVR VEHEMENTER, QVIA NON INTELLEXERVNT OPPROBRIVM SEMPITERNVM] quod incurrent ex suo excidio, quod ego eis minor, & ipsi irrident. Vatablus vertit, *nihil sua prudentia profecerunt*; Chald. *non prosperabuntur*. quod enim prudenter fit, prosperatur.

VERS. 12. PROBATOR IVSTI] Septuag. *probans iusta*, qui vniuscuiusque merita ponderas, iustéque remuneras.

VERS. 13. CANTATE] Est epiphonema Prophetæ gratias agentis Deo, quòd in spiritu vidisset se à suis ærumnis, & populum è Babylone liberatum iri. Nota hîc alternantes animi motus, æstúsque, & luctam naturæ & gratiæ in Ieremia. Iam enim ipse v. 4. 11. 13. à Deo animatus sperat, roboratur, exultat; iam v. 7. 9. 14. 15. 16. sibi & hostibus relictus videtur esse deiectus, & desperare. Vnde mox considerans instantia pericula, & maiora sibi imminere contra Iudæos certamina, mœret & maledicit diei natiuitatis suæ. Quia enim hîc dicit: *Cantate Domino*, &c. *quia liberauit animam pauperis de manu malorum*; hinc, vt ostendat quanta & quàm grauia sint hæc mala, subdit: *Maledicta dies in qua natus sum*, quæ scilicet tantorum malorum mihi fuit ianua & exordium. D

Lucta naturæ & gratiæ in Ieremia.

14. Maledicta dies, in qua natus sum: dies, in qua peperit me mater mea, non sit benedicta.

15. Maledictus vir, qui annunciauit patri meo, dicens: Natus est tibi puer masculus: & quasi gaudio lætificauit eum.

16. Sit homo ille vt sunt ciuitates, quas subuertit Dominus, & non pœnituit eum: audiat clamorem manè, & vlulatum in tempore meridiano:

17. qui non me interfecit à vulua, vt fieret mihi mater mea sepulchrum, & vulua eius conceptus æternus.

18. Quare de vulua egressus sum, vt viderem laborem & dolorem, & consumerentur in confusione dies mei?

MALEDICTA DIES, IN QVA NATVS SVM] Simili modo S. Iob cap. 3. maledicit diei natiuitatis suæ. Aliqui putant hæc verba dici à Ieremia animo perturbato: videntur enim esse verba animi desperantis, impatientis, vlciscentis. Vnde Caluinus ait has esse desperati hominis voces, esse sacrilegum furorem contra Iudæos, esse blasphemias & contumelias in Deum naturæ & ortus auctorem. Verùm facessat hæc blasphemia, quam refellit S. Hieron. Orig. Theod. & ceteri ex eo, quòd paulò antè Ieremias Deum tam affectuosè laudauit; & quis credat eum hîc peccare peccato mortali, imò execratione grauissima, cum inquam, qui sanctificatus fuit ex vtero? VERS. 14.

Ieremias maledicit diei natiuitatis suæ, quo sensu? 1. expos. Caluini.

Secundò, Origen apud S. Hieron. respondet animas, quæ antea in cælestibus habitarunt, & iam in terra in corpora, quasi in carcerem detrusæ sunt, meritò lugere, & maledicere suæ incorporationi. Sed hæc est hæresis. *2. Origen.*

Tertiò, Isidorus censet esse conditionatam maledictionem, q.d. Si quæ dies infausta & maledicenda esset, esset dies natiuitatis. *3. Isidori.*

Quartò, aliter rursum respondet Orig. Dies, inquit, natiuitatis Ieremiæ iamdiu transierat, & iam non erat, erátque nihil; vnde non peccauit ei maledicendo Ieremias: quia maledixit rei, quæ non erat, id est nihilo. Verùm obstat, quòd dies illa extiterit, fueritque creatura Dei: non licet autem maledicere vlli creaturæ Dei, siue illa præsens sit, siue præterita. Rursum nuncius huius diei adhuc extabat, saltem secundùm animam: huic autem maledicit pariter hîc Ieremias v. 15. *4. Origen.*

Quintò, P. Pineda in Iob cap. 3. nouè censet S. Iobi maledicta & querelas contra Deum, ex ingenti, impotenti & irato amore in Deum profectas esse. Solet enim ingens amor, ex sui vehementia & impotentia, irasci amico, dum ab illo se læsum, vel minùs amicè tractari putat, eáque ratione magis seipsum accendit, magísque amicitiam, stimulando amicum, suscitat, & adauget. Ita S. Iob ex amore quæri & expostulare cum Deo quasi amico, quòd ab eo tot malis affligatur, vt hac amoris fiducia & vehementia tam Dei erga se, quàm suum erga Deum amorem excitet & inflammet. Hinc Lucianus in dialogo Mercurij & Maiæ: *Iracundi*, ait, *sunt, qui amant*. Et vulgò dicitur: *Amantium, iræ, amoris redinte-* *5. P. Pinedæ.*

redintegratio est. Consequenter censet, has querelas non pusillanimitatis, sed fortitudinis esse signum. Nam in viris fortibus, dum arduam obeunt luctam, gemitus & clamores non debilitare robur animi, sed illud augere & confirmare docet Cicero Tuscul. 2. *Vt in stadio,* inquit, *cursores exclamant quàm maximè possunt, faciunt idem cum exercentur athletæ: pugiles verò etiam cum feriunt aduersarium, in iactandis cæstibus ingemiscunt. Si gemitus igitur in dolore ad confirmandum animum valebit, vtemur.*

Fateor amantes & fortes in acri dolore gemere & irasci, at non solent amico, multo minùs Deo maledicere. Adde, Ieremias hic non Deum, sed diem natiuitatis incusat, eique maledicit.

6. Chrysost. Sextò, S. Chrysost. hom. 4. de patientia Iob (quem sequuntur D. Thomas & Hugo) censet B hæc verba non esse optantis, sed declarantis tantùm internum dolorem, non vt cuipiam re iniuriam inferat, sed vt dum in creaturas conuerti videtur, ab iniuriis & blasphemia in Deum planè se auertat. *Sicut,* inquit, *si quis apostematis morbo circumuentus, ferro recidatur à medico, non habens quomodo recidenti aduersetur, circumstantia tangit, atque astantes mordet, illis quidem inferre nihil habens, ad medicum autem extendere manus non valens: sic et Iob blasphemiæ magnitudines timens, facit inanimatis iniuriam, atque fiduciam passione adauget, non contra Deum audens, sed se denique accusans.* Et mox: *Maledicit non creaturam, sed sui ipsius diem: potestatem habeo diei meæ, non maledico creatori, mei ipsius diem maledico,* q. d. Maledico diem, non quatenus dies est Dei, sed quatenus meus est, hoc est, mihi tam misero, & meæ natiuitati maledico. Verùm hoc licet per se non sit blasphemum, nec Deo iniurium, impatientis tamen & pusillanimis mentis est iudicium: atque leuiculum, nec explens pathos & grauitatem huius orationis & affectus. Adde, qui sibi maledicit, indirectè & tacitè suo auctori & creatori maledicit. Maledictio enim creaturæ in eius creatorem refunditur & redundat. Vide Diuus Thom. & Caietan. 2. 2. q. 76. vbi docent quando maledictio sit peccatum mortale, quando veniale, quando nullum. Quocirca Lytan. vult hæc verba tantùm exprimere inferioris partis affectum, cui tamen ratio non consentit; sicut in summa anxietate, dolore & desperatione dolor exprimit ex homine verba quædam, & gestus D summæ desperationis, quasi naturæ impetu, quos ratio inhibere non potest. Sed hîc nimis multa ordine, & quasi cum ratione dicuntur; atque debuisset corrigere Propheta hunc vitiosum naturæ motum; sicut Christus in passione correxit suum, licet in se bonum. Hæc tamen sententia commodè explicari potest, vt mox patebit.

7. S. Gregor. Septimò, S. Gregor. in Iob 3. putat hæc esse mysticè intelligenda, scilicet maledici à sanctis, Iob & Ieremia, peccato originali, in quo quis suo die natus est rursum, hac phrasi Iob & Sanctos orare, vt à mortalitate transferantur in beatam æternitatem. q. d. *Dies mutabilitatis pereat, & lumen æternitatis erumpat.* Et S. Ambrosius lib. 4. in Lucam c. 4. *Generationis suæ carnalis,* inquit.

A *diem perire desiderat, vt dies eius in regeneratione numeretur: Pereat,* inquit, *dies sæcularis, vt dies spiritalis oriatur,* Verùm hæc mystica sunt.

Vnde & mysticè hæc applicans Cadiloo Antipapæ B. Petrus Damiani lib. 1. epist. 20. Meritò, inquit, dicas: *Maledicta dies in qua natus sum,* &c. *Non hic dies illa, in qua natus est homo, maledicitur: sed prosperitas potius, qua lenocinâte in peccatum lapsus est, condemnatur. In qua videlicet die tu quodammodo morereris in vulua, si ab ea, quam cœperas, imo, in qua malè nascebaris, desisteres culpa.*

Octauò, Maldon. putat hæc dici ex aliorum sententia: Quia, inquit, alij illi diei infortunato, & multorum malorum initio maledicturi erant. Verùm sequent. versibus ad finem vsque cap. hæc ita ingeminat Ieremias, vt ex proprio sensu loqui videatur. 8. Maldon.

Nono, Sanchez respondet Ieremiam dolere de die natiuitatis non absolutè, sed determinatè, scilicet dolere quòd illo die & tempore natus sit, quo visurus sit suæ gentis excidium. Aut potiùs dolere & maledicere peccato, quod sibi commisisse videbatur, vocans Deum seductorem, dicendo v. 7. *Seduxisti me Domine, & seductus sum,* q. d. Ita me huius dicti & facti pœnitet, vt malim non esse natus, quàm tam turpiter in Deum meum peccasse. Verùm aliam causam assignat ipse Ieremias v. vlt. dicens: *Quare de vulua egressus sum, vt viderem laborem & dolorem, & consumerentur in confusione dies mei?* Vnde & v. 8. querimincipiens, ait: *Factus est mihi sermo Domini in* C *opprobrium. Et dixi, Non recordabor eius, neque loquar vltrà in nomine illius.* vbi planè significat odia, probra & verbera quæ à Iudæis, ob tristes & minaces suas prophetias, sustinebat; fuisse causam sui doloris & ægritudinis animi, quæ hanc ei maledictionem excussit. 9. Sanchez.

Respondeo ergo cum Caietano loco citato, & Christ. à Castro, esse modum loquendi Hebræorum, vt per maledictionem tantùm intelligant internectionem optantis, q. d. Vtinam hoc non fuisset, sic Iob cap. 3. *maledicit,* id est optat dicens: *Pereat dies in qua natus sum:* sicut enim bonum diei est esse, sic malum est eidem, non esse. Maledicit ergo diei natiuitatis, id est quasi optat ei malum, scilicet non esse: quia tot malorum, tum communium, vt prophetaret & videret excidium vrbis & gentis suæ, tum propriorum, vt ob hoc omnibus esset exosus, quasi falsus propheta, & hostis patriæ, esset que omnibus probro, dies illa fuerat ipsi causa & porta, q. d. Vtinam nunquam fuisset dies illa, vtinam nunquam essem natus! melius enim est, non esse, quàm semper esse malè, & tam miserum. Vtitur Ieremias hac phrasi ad pathos, vt ostendat quantas angustias, & quàm grauia mala patiatur, quàmque inuitus excidium Hierosolymæ intentet & prædicat, vt Iudæi videant eum non sponte, sed coactum à Deo illud ipsum prædicere. 10. & vera.

Dices, Miseria huius vitæ est materia patientiæ & gloriæ in cœlo: estque volita à Deo; vnde ea fortiter ferenda est, non autem optandum, vt homo non sit. hoc enim peccatum est, & animi abiecti & pusillanimis; præsertim in Ieremia, quem Deus sanctificarat in vtero, cuique om-

nem opem & robur promiserat, ita vt certam haberet spem suæ euasionis & salutis. A

Abstrahendo à statu gratiæ, Ieremiæ satius erat mori, quàm viuere.

Resp. Ieremias abstrahit hic à statu gratiæ, meriti, peccati, ab ordinatione Dei, à statu futuro gloriæ, & tantùm spectat naturalia bona, & mala. Sunt enim hæ puræ naturæ voces, & voluntates, seu potiùs velleitates & optationes circa rem præteritam & impossibilem, quas vehementia doloris quasi naturaliter exprimit, & ratio dolore obnubilata, & pene oppressa permittit, imò elicit, vt mali sui grauitatem ostendat, & hac querela leniat, q. d. Si commoda & incommoda naturalia spectem, quæ sunt tam in vita quàm in interitu, satius est & optarim interijsse, & nunquam natus esse, quàm viuere. Tunc enim omnibus caruissem ærumnis vitæ, quas tantas experior, vt omnia eius commoda, & iucunda cum eis non sint comparanda. Sic Eccles. cap. 7. 2. dicitur: *Melior est dies mortis die natiuitatis.* Et cap. 4. 2. *Laudaui magis mortuos, quam viuentes, & feliciorem vtroque iudicaui, qui nec dum natus est, nec vidit mala quæ sub sole fiunt*: si enim anima ingressura corpus videret omnia mala, quæ in eo passura est, horreret, diceretque, Malo non nasci, quàm nasci ad tantas miserias. vita enim hæc plus fellis quàm mellis habet. Abstraho à periculis peccandi, quæ in hac vita continua sunt & maxima, ob quæ dixit S. Ambros. lib. de Bono mortis, c. 4. *Quid est mors, nisi vitiorum sepultura, virtutum suscitatio?* Hinc & S. Paulus Rom. 7. ingemiscit: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?*

Simili modo & causa S. Hieron. vt intimum suum indicet dolorem, conceptum ex suorum obitu, & ex æmulorum obtrectatione, quasi ipse eius esset causa, vtpote qui virgines ad nimium rigorem & inediam suis scriptis induceret, hæc Ieremiæ verba vsurpat epist. 25. ad Paulam, consolans eam super obitu Blesillæ filiæ. *Testor, ait, mi Paula, Iesum, quem Blesilla nunc sequitur: testor sanctos angelos, quorum consortio fruitur; eadem me dolorum perpesi tormenta, quæ pateris; patrem esse spiritu, nutricium charitate & interdum dicere: Pereat dies illa, in qua natus sum, Et, Hei mihi mater, vt quid genuisti me verum, qui dicerer discrimen omni terra.*

Sic Elias vndique persecutionem à Iezabele patiens, vt vix euadere posset, *petiuit animæ suæ, vt moreretur, & ait: Sufficit mihi Domine, tolle animam meam*, 3. Reg. 19. Hinc & Virgil. 2. Æneid. ita canit, aut potiùs luget: *O térq; quatérq; beati,*

Queis ante ora patrum, Troiæ sub mœnibus altis
Contigit oppetere!

Et Comicus: *Non est viuere, sed valere vita.*

Et Seneca:

Mortis habet vices, lentè cùm trahitur
Gemitibus vita.

Maledicta ergo dies, est mala, id est misera admodum, quam Plautus in Bacchid. scelestam vocat: *Quia edepol certò scio,*

Vulcanus, luna, sol, dies, dij quatuor
Scelestiorem nullum illuxere alterum.

Ieremias maledicit nuncio, quo sensu.

Dices Secundò, Ieremias non tantùm irrationali diei, sed & homini rationali, puta nuncio, maledicit: quod est peccatum mortale. Respondent aliqui, hunc nuncium fuisse hominem malam, scilicet Phassur, omni maledictione dignum: sed friuolum hoc est commentum. Respondeo ergo cum S. Hieron. esse hyperbolem. Nam doloris ingenium est hyperbolicè quiduis accusare & detestari, quod ad rem de qua dolet, quoquomodo attinet, etiamsi id culpæ, imò rationis & animæ sit expers, atque in illud acerbitatem suam euomere, quasi ipsum plagæ acceptæ fuerit causa, aut certè occasio. Sic Virgilius dolentem matrem pingens ecloga 5. ait:

Cùm complexa sui corpus miserabile nati,
Atque deos, atque astra vocat crudelia mater.

Sic Dauid 2. Reg. 1. 21. accusat, & maledicit montibus Gelboë, quod fuerint occasio, id est locus, stragis Saulis & Ionathæ, dicens: *Montes Gelboë, nec ros, nec pluuia veniant super vos, nec sint agri primitiarum: quia ibi abiectus est clypeus fortium, clypeus Saul.* Tantùm ergo vult Ieremias dicere: Vtinam nunquam essem natus, ac consequenter vtinam nunquam fuisset homo id nuncians, non qua homo, sed qua nuncius, id est, vtinam nunquam fuisset dies illa, & consequenter nec tam infaustus diei tam infaustæ nuncius! B

Tropolog. de genealogia peccati.

Tropolog. ex S. Gregor. glossa, Idem, inquit, dicere licet in persona peccatoris, vt scilicet maledicamus diei natiuitatis peccati & culpæ, in qua diabolus est pater, concupiscentia mater, dies est productio culpæ in actum exteriorem; quæ dies maledicitur, cùm homo per pœnitentiam peccatum suum detestatur.

Non poenitvit evm] scilicet Deum, quòd subuerterit Pentapolim, id est, non mutauit sententiam, non reædificauit eam, sed eam subuertit in æternum. q. d. Vtinam pari modo nunquam fuisset homo ille, sicut non sunt ciuitates illæ quinque prorsus subuersæ à Domino. Vers. 16. C

Avdiat clamorem mane] Per *manè* & meridiem, totum diem intelligit. ita S. Hieron. q. d. Totis diebus sit nuncius ille in animi perturbatione, in qua solent esse ij, qui vrbem incolunt obsessam, vel qui in parentum luctu, aliáque graui calamitate versantur, qui tota die clamores & luctus audiunt. q. d. Rem adeò infaustam hic nuncius nunciauit, vt non euangelio, nec præmio dignus videatur, sed potiùs afflictione, simili obsessis; dignus inquam, non si nunciantem, sed si rem nunciatam spectes.

Hyperbole.

Nota S. Hieron. hæc omnia hyperbolica periphrasi addi & exaggerari, vt ostendat vehementiam doloris, tantúmque hæc omnia significare, vtinam non fuisset dies ille, & nuncius! Sic Æneas vt summum animi dolorem explicet, ait Æneid. 2. D

Quem non incusaui amens hominúmque Deúmq;.

Qvi, non nuncius, vt Chald. Hugo, Lyran. sed Deus, vel Dominus, qui præcessit: vel per hebraismum, *qui*, id est *quia* (& ita legunt Raban. Græca, & tria manuscripta) non me interfecit a vvlva] id est in vulua (sic enim sæpè ב, id est *in*, capitur pro מן *min*, id est *a, ex, de*) scilicet Dominus, naturæ & generationis auctor, cuius est in vulua occidere & viuificare; vnde sequitur. Vers. 17.

Vt fieret mihi mater mea sepvlchrvm, et vvlva eivs (matrix matris) conceptvs æternvs] id est, semper prægnans.

guans, vt nunquam natus, sed in vtero moriens, eundem haberem sepulchrum & conceptum, id est conceptaculum, q. d. Vtinam mater me semper in vtero gestasset, nunquam in lucem edidisset.

Aliter vir doctus, *vt*, inquit, ponitur pro *vtinam*, vti apud Terentium & Comicos sæpè legimus: *vt*, id est vtinam, *te perdant dij deæque*. q.d. Vtinam periissem in vtero, ita vt sit hoc aliud votum, à priori, quo mox à vulua in lucem editus occidi optauit, diuersum. Verùm sic dicendum fuisset, *vt facta esset*, non, *vt non fieret*, &c. Neque enim iam natus potest redire in vterum, vt ibi sepeliatur.

Nota. Non optat Ieremias mori in peccato originali, sed ab eo abstrahit, vt dixi v. 14.

Sancti veteris testamenti in cruce dolebant, noui gaudent.

B Denique S. Chrysost. homil. 4. de patientia Iob, & alij notant maiorem esse gratiam Euangelij, quàm legis: quia sancti Prophetæ passi sunt, sed dolebant: Apostoli & Martyres passi sunt, sed gloriabantur. *Omne infirmum*, ait Seneca, *natura querulum est*, & omne querulum femineum: virile enim est in aduersis non queri, sed fortiter ea superare, in iisque gaudere & gloriari. S. Bernar. epist. 216. ad Eugenium Pont. *Legi*, inquit, *apud quendam sapientem: Non est vir fortis, cui non crescit animus in ipsa rerum difficultate. Ego autem dico: Fideli homini magis est inter flagella fidendum.* Addit: *Tu amice Sponsi, amicum te in necessitate probato.* B. Dorotheus magnus vitæ spiritalis magister: *Certa*, ait, *contemptus mundi nota est, nulla re perturbari.* S. Ignatius: *Mansuetudinē*, ait, *volo, qua omnis vis & potestas principis huius mundi eneruatur*. Agricolæ asperam amant hiemem: quo enim maius est frigus, eo segetes magis radicantur in terra, magisque sugunt terræ succum, indéque in æstate maiorem expectant messem. ita Sancti generosi amant aspera: inde enim lætiores fructus patientiæ & virtutum in hac vita, atque gloriæ in futura metent. vide dicta Isaiæ 25.3. Sciuit hoc S. Hieron. ideóque ab æmulis vexatus ita scribit ad Asellam epist. 99. *Gratias ago Deo meo, quod dignus sim, quem mundus oderit. Quotam partem angustiarum perpessus sum, qui cruci milito? Infamiam falsi criminis imputarūt. Sed scio per bonam & malam famam perueniri ad regna cælorum.*

Martinianus, Saturianus, & eorum duo germani, cùm iussu Geiserici regis Vvandalorum, ligatis pedibus post terga currentium quadrigarum per siluarum & dumorum aculeos raptandi, & longa diráque morte enecandi essent; vale sibi inuicem vnusquisque ita dicebant: *Frater ora pro me, impleuit Deus desiderium nostrū: taliter peruenitur ad regnum cælorum. Itaque orando & psallendo, gaudentibus angelis, pias animas emiserunt*, ait Victor Vtic. lib. 1. Vvandal.

Idem Victor l. 2. narrat Confessoribus Christi damnatis ab Hunerico rege ad exilium, eóque pergentibus occurrisse mulierem manu tenentem infantulum, eúmque ita exhortantem: *Curre Domine meus, vides vniuersos sanctos, quomodo pergunt et festinant ad coronas.* Cúmque à Confessoribus rogaretur, cur è tam longo itinere ita properare, respondit: *Cum hoc seruo vestro paruulo ad exilium propero, ne inueniat eum solum inimicus, & a via veritatis reuocet ad mortem.* Et inferiùs narrat turbas plurimas fidelium Martyribus occurrisse, quæ suos infantulos ad vestigia Martyrum proiicientes clamabant: *Quibus nos miseros relinquitis, dum pergitis ad coronas? quis istos baptizabit?* cúmque vnà pergere vellent ad exilium, à tortoribus sunt prohibiti & remissi. Ibidem refert Confessores in custodia coarctatos fuisse, vt vno supra alium iactato, iacerent quasi agmina locustarum, in stercoribus & fœtoribus extremè cruciandi, qui hymnum cum exsultatione decantabant: *Hæc est gloria omnibus Sanctis eius.*

Idem libr. 3. narrat Dionysiam matronam, cùm sub eodem Hunerico fustigaretur, dixisse: *Qualiter libet cruciate, verecunda tamen membra nolite nudare*, cúmque id non obtineret, & inter virgarum ictus riui sanguinis toto corpore fluitarent: *Ministri*, ait, *diaboli, quod ad opprobrium meum facere computatis, ipsa est laus mea*: quin & ipsa Martyr alios ad martyrium confortabat. Habebat vnicum filium teneræ ætatis & delicatum, quem cùm timore pœnarum pauentem conspiceret, verberans eum nutibus oculorum & auctoritate materna ita confortauit, vt matre multò fortior redderetur. Cui inter crudelia verbera constituto ita dicebat: *Memento fili, quia in nomine Trinitatis in matre Ecclesia baptizati sumus: non perdamus indumentum nostræ salutis, ne veniens inuitator, vestem non inueniat nuptialem, & dicat ministris: Mittite in tenebras exteriores, vbi erit fletus oculorū, & stridor dētiū. Illa pœna timenda*

C *est, quæ nunquam finitur. Illa desideranda vita, quæ semper habetur.* Talibus itaque filium solidans, velociter Martyrem fecit, quam ipsa hostiam amplexans cum gaudio domi suæ sepeliuit.

Gentiles per patientiam ad apathiam contenderūt.

Viderunt id quoque Gentiles, sed per vmbram, præsertim Stoici, qui per patientiam ad apathiam & indolentiam animíque tranquillitatem contenderunt. vnde Plutarch. li. 2. de Animi tranquil. *Inuicti*, inquit, *& animosi fortunæ his verbis responsabimus, quæ Socrates visus in Anytum & Melitum dicere, in ipsos torsit iudices: Interficere me, Anytus & Melitus possunt, nocere mihi non possunt. Potest enim me fortuna morbo aliquo, animi abiecti, degenerem, inuidum non potest eum efficere, qui sit bonus, fortis, magnanimus.* Et superiùs: *Imitemur Anaxagoram, qui audiens filium esse mortuum dixit:*

Ita Socrates

Anaxagoras.

D *Sciebā mortalem esse, quem genueram; & ad singulos fortunæ casus dicamus, Nouerā diuitias me possidere in diem duraturas & instabiles: noueram magistratum ab iis adimi posse, qui me eo ornauerant: noueram mihi esse probam mulierem, sed tamen mulierem: noueram, amicum esse hominem, facilè (vt ait Plato,) mutabile animal. Huiusmodi enim præparatio, animiq; informatio, si quid aduersi eueniat saltum cordis, et trepidationem auertet, mentisq; perturbationem sedabit: non enim dicet, Non putabam, hæc non expectabam.*

Vnde Carneades omnem dolorem oriri censuit, ex eo, quòd inexspectato nobis accidat quippiam. Et rursum. *Nimia istarum rerum appetitio, acerrimum amittendi metum, et in amissione dolorem ingenerat. hoc careat qui appetitum hunc refrenans fortunæ dicit: Suaue est si quid datis; paruus dolor, hoc vbi tollis.*

Carneades. Doloris origo est inexpectatio.

Demetrius cùm Megaram cepisset, quæsiuit è Stil-

Stilpo.

pone, ecquid in ista direptione ipsi periisset; cui Stilpo: Neminem vidi, qui res meas ferret: fortuna enim opes depredatur, non sapientiam, non constantiam animi, quæ sunt res & bona sapientum. *Non timet mortem qui cedens fato dicit: Ipse Deus simulaque volam me soluet, qui dicit: Anteuerti te, ô fortuna, omnesque tibi ad me aditus obstruxi.*

Patiens quasi apis ex thymo aduersitatis mel colligit. Et sub initium libri: *Sicut apibus mel præbet thymus acerrima & aridissima herba: ita homines cordati è rebus aduersissimis conueniens aliquid & commodum decerpunt.* *Diogenes.* *Actus in exilium Diogenes: ne hoc quidē malè, nam factus extorris philosophari cœpit.* *Zeno.* *Zeno Citiensis audiens nauem cum suis rebus esse submersam, Laudo, inquit tuum factum, ô fortuna, quæ nos in palliolum & porticum redigis quid obstat, quominùs ista imiteris. Obeūdo aliquo magistratu impegisti; viues postmodum ruri, rerum tuarum satagens. Ambiens principis alicuius amicitiam passus es repulsam? viues periculorum & negotiorum liber. Accidit per calumniam, vel inuidiam exsibilatio aliqua, et infelix successus? Secundo vento ad Musas & Academiam nauigare licet, quod fecit Plato postquam naufragium amicitiæ fecit cum Dionysio* *Plato.*

Ad animi tranquillitatem comparandam, multum conducit illustres viros considerare, qui eadem, qua nos fortuna æquo sunt animo vsi. Molestum tibi est, quod prole cares? at Romanorum vide reges, quorum nullus filio regnum reliquit. Paupertas tibi grauis est? quis verò Bœotorum esse malles quàm Epaminondas, aut Romanorum quàm Fabricius? Adulterata est mulier: nónne legisti inscriptionem apud Delphos:

Agis. *Agis me posuit terræ rex, et maris idem?*

Et audiuisti vxorem eius Timeam fuisse ab Alcibiade vitiatam? verùm id Agidi non obstitit, quo minùs Græcorum fieret clarissimus & maximus. hucusque Plutarch.

Audi & Senecam: *Totum fortunæ regnum despiciam:* &, *Malo me fortuna in castris suis, quàm in deliciis habear: torqueor, sed fortiter, bene est: occidor, sed fortiter, bene est.* ita ipse epist. 68. Idem de Remed. fortuit. *Dolor, ait, imminet: si exiguus est; feramus: leuis est patiētia. Si grauis est, feramus: non leuis est gloria. Dura res est dolor: imò tu mollis. Pauci dolorē ferre potuerūt: simus ex paucis. Imbecilles natura sumus: naturam infamare nolite, illa nos fortes genuit. Fugiamus dolorē: quid, quòd ille sequitur fugientes?* Idem lib. 3. de Ira c. 5. & 6. *Non est magnus animus, quem incuruat iniuria. Aut potentior te, aut imbecillior læsit. Si imbecillior, parce illi: si potentior, tibi. Nullum est argumentum magnitudinis certius, quàm nihil posse quo instigeris, accidere. Pars superior mundi et ordinatior, ac propinqua sideribus, nec in nubem cogitur, nec in tempestatem impellitur, nec versatur in turbinem, omni tumultu caret; inferiora fulminantur. Eodemmodo sublimis animus, quietus semper, & in statione tranquilla collocatus, intra se premens quibus ira contrahitur, modestus venerabilis est.* Denique sapientis est ista vox: *Miseria prudentiæ bona est mater.* ἐξ ὧν ἔπαθεν ἔμαθεν. *A quibus læsus, ab his doctus es.*

ET CONSVMERENTVR IN CONFVSIONE DIES MEI] id est, vt ignominiosè vitam finirem. Simile est Iob 10. v. 18. & 1. Machab. 2. v. 7.

CAPVT VIGESIMVMPRIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Sedecias in Ierusalem à Chaldæis obsessus, rogat Ieremiam, vt pro sui & vrbis liberatione Deum oret: ille respondet vrbem cum rege capiendam. Vnde v. 8. proponit eis viam vitæ, suadens scilicet, vt se dedant Chaldæo, vtque ritè pauperibus & oppressis iustitiam administrent: atque viam mortis, si videlicet Chaldæo resistant.

Vers. 1. VErbum, quod factum est ad Ieremiam à Domino, quando misit ad eum rex Sedecias Phassur filium Melchiæ, & Sophoniam filium Maasiæ sacerdotem, dicens:

2. Interroga pro nobis Dominum, quia Nabuchodonosor rex Babylonis præliatur aduersum nos: si forte faciat Dominus nobiscum secundùm omnia mirabilia sua, & recedat à nobis.

3. Et dixit Ieremias ad eos: Sic dicetis Sedeciæ:

4. Hæc dicit Dominus Deus Israel: Ecce ego conuertam vasa belli, quæ in manibus vestris sunt, & quibus vos pugnatis aduersum regem Babylonis, & Chaldæos, qui obsident vos in circuitu murorum: & congregabo ea in medio ciuitatis huius.

5. Et debellabo ego vos in manu extenta, & in brachio forti, & in furore, & in indignatione, & in ira grandi.

6. Et percutiam habitatores ciuitatis huius, homines & bestiæ pestilentia magna morientur.

7. Et post hæc ait Dominus: dabo Sedeciam regem Iuda, & seruos eius, & populum eius, & qui derelicti sunt in ciuitate hac à peste, & gladio, & fame, in manu Nabuchodonosor regis Babylonis, & in manu inimicorum eorum, & in manu quærentium animam eorum, & percutiet eos in ore gladii, & non flectetur, neque parcet, nec miserebitur.

EST hîc hysterologia, siue præposterus ordo. hîc enim narrant gesta sub Sedecia, *Vers. 1.* cùm postea cap. 24. & sequent. narrentur gesta sub Ioacim, & Ioachin, qui ante Sedeciam regna-

regnarunt. Rursum prophetia huius cap. diu A post præcedentes est edita, illæ enim editæ fuerunt diu ante aduentum Chaldæorum, hæc illis præsentibus, & vrbem obsidentibus edita est. vide chronotaxin initio libri. *Phassur* hic fuit filius Melchiæ: vnde alius est à Phassur filio Emmer, qui percussit Ieremiam c.20.ita S. Hieron. sed vterque impius fuit & iniquus in Ieremiam, hic enim suasit Sedeciæ cap. 38. vt occideret Ieremiam.

Vers. 2. Interroga] Hebr. דרש *daras* significat interrogare, significat & rogare, siue requirere Dominum obsecrando, & opem petendo. ita Chald. hîc, Vatabl. Theodor. & patet ex sequ. vtroque modo hîc accipi. Ecce hîc impletum illud, quod promisit Deus Ieremiæ 15. v. 19. *Ipsi conuertentur ad te, tu non conuerteris ad eos*: necessitas enim compulit impium Sedeciam adire, & petere opem à Ieremia. B

Secundum mirabilia sua] quibus mirè populum suum liberauit à Pharaone Exodi 14. & à Sennacherib 4. Reg. 19. & ab Holoferne Iudith 13. Tacitè hîc fatetur Sedecias se non suis nec humanis viribus, sed sola Dei ope & miraculo posse à Chaldæis liberari.

Et recedat a nobis] non Deus, sed Nabuchodonosor.

Vers. 4. Convertam] Theodor. *inutilia reddam*: simpliciùs, *conuertam*, id est retundam arma vestra, hoc est, impediam vt ijs vti, & Chaldæis resistere non possitis. ita Isidor. Tertiò, simplicissimè Hugo, S. Thomas, Lyran. Vatabl. *conuertam*, id est reflectam. *vasa*, id est arma bellica, contra vos, vt scilicet Chaldæi ijs vos armatos videntes, magis prouocentur ad pugnam contra vos, eáque vrbe capta, vti fieri solet, vobis eripiant, & in medio, puta in foro, domo ciuica, vel armamentario, ciuitatis colligant ijsque vos trucident. Quartò, Sanchez *conuertam*, inquit, arma vestra in vosmetipsos, q. d. Faciam vt sint inter vos factiones, & mutua vos cæde conficiatis. Verùm sequentia indicant tertiam expositionem. Sequitur enim: *Et Chaldæos*, scilicet conuertam & incitabo contra vos: *& congregabo ea in medio ciuitatis*: *ea*, scilicet *vasa belli*, puta arma vestra. Neque in excidio Ierusalem per Chaldæos, sed per Romanos fuisse factiosos Zelotas legimus.

Vers. 5. Et debellabo, pugnans pro Chaldæis contra vos, in manu extenta] id est robusta, quæ continuò rigidè se extendat ad vos feriendum & trucidandum.

8. Et ad populum hunc dices: Hæc dicit Dominus: Ecce ego de coram vobis viam vitæ, & viam mortis.

9. Qui habitauerit in vrbe hac, morietur gladio, & fame, & peste: qui autem egressus fuerit, & transfugerit ad Chaldæos, qui obsident vos, viuet, & erit ei anima sua, quasi spolium.

10. Posui enim faciem meam super ciuitatem hanc in malum, & non in bonum, ait Dominus: in manu regis Babylonis dabitur, & exuret eam igni.

Cornel. in Ieremiam.

11. Et domui regis Iuda: Audite verbum Domini,

12. domus Dauid, hæc dicit Dominus: Iudicate manè iudicium, & eruite vi oppressum de manu calumniantis: ne fortè egrediatur vt ignis indignatio mea, & succendatur, & non sit qui extinguat propter malitiam studiorum vestrorum.

13. Ecce ego ad te habitatricem vallis solidæ atque campestris, ait Dominus: qui dicitis: Quis percutiet nos? & quis ingredietur domos nostras?

14. Et visitabo super vos iuxta fructum studiorum vestrorum, dicit Dominus: & succendam ignem in saltu eius: & deuorabit omnia in circuitu eius.

Ecce ego do coram vobis viam vitæ, et viam mortis] q. d. Do vobis optionem vitæ & mortis, atq; rationem propono, ac medium vnũ, quo viuere possitis, aliud, quo mortem accersetis: scilicet, si vultis viuere, tradite vos Chaldæo: si repugnetis, obsidionem in vrbe sustinendo, peribitis gladio, fame & peste. Si ergo pereatis, id vestræ culpæ & inobedientiæ ascribite, nec me crudelitatis accusate. itaque manere in vrbe, & obsideri erat via mortis: confugere autem ad hostes, erat via vitæ. q. d. Tam malè vobiscum agetur, vt non possitis saluari, nisi per hostes; vt nõ possitis mortẽ, nisi per captiuitatẽ euadere. Vers. 8. *Via vitæ & mortis quæ* C

Tropolog. *via vitæ*, est studium virtutis & legis Dei: via mortis est peccatum, legis & voluntatis Dei præuaricatio. vtrámque concionatores sæpè populo ob oculos ponant, vt, cùm multi sint vocati, pauci electi, cumque multi ingrediantur viam mortis, pauci viam vitæ, quisque amans salutis suæ, satagat cum paucis fugere de incendio Sodomæ, & quasi spolium liberare & saluare animam suam, vt per viam vitæ ad vitam beatam & æternam euadat. *Tropol via vitæ est custodia legis, via mortis est peccatum.*

Secundò, & magis appositè: via vitæ est, subdere se cruci à Deo immissæ; via mortis est, ei reniti & obluctari. Vnde Christus ait Matth. 16. 25. *Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. qui enim voluerit animam suam saluam facere, perdet eam: qui autem perdiderit animam suam propter me, inueniet eam.* Idem ait S. Ioan. c. 12. v. 25. D

Erit ei anima sua quasi spolium] liberabit à morte animam, id est, vitam suam, eámque habebit instar spolij; quia, sicut spolium alienum est, non proprium, hosti enim abripitur: ita Iudæi in obsidione vitam suam desperatam, perditam, & in hostium potestate positam, saluabunt, & quasi spolium hosti eripient, dedendo se hosti. Secundò, sicut milites gaudent de spolio, quasi præmio præter spem obuenienti: ita Iudæi gaudebunt de vita sua præter spem seruata. ita Vatabl. & Maldonat. Sic ferè & Capella: *Liberabit*, inquit, *animam suam, & seruabit integram, sicut spolium quod quis* Vers. 9.

direptioni & incendio eripit, & sedulò custodit. Aliter Isidor. *Vita salua,* inquit, *viuet captiuus*, eritque spolium hosti. Hanc phrasin repetit Ieremias c. 38. 2. & c. 39. 18. & c. 45. 5.

VERS. 10. POSVI ENIM FACIEM MEAM SVPER CIVITATEM HANC IN MALVM] obfirmato & infenso animo & oculis aspexi Ierusalem, statuique, & planè decreui eam dare Chaldæis exurendam.

VERS. 11. ET DOMVI REGIS] scilicet dices. Iubet Deus Prophetæ, vt à populo ad proceres sermonem conuertat.

VERS. 12. DOMVS DAVID] id est domus regis. rex enim erat ex stirpe Dauid. Meminit Dauidis, quia posteros eius ad iudicium & iustitiam exhortari volebat, in qua excelluit Dauid, vt patet 2. Reg. 8. 15. q. d. Si filij estis Dauidis, Dauidis opera facite.

MANE] id est tempestiuè, vigilanter, diligenter & citò absoluite lites & causas innocentum. ita Hugo & Lyran.

Secundò, Vatabl. *manè*, inquit, cùm scilicet ieiuni estis, ne per ebrietatem turbato cerebro, peruertatis iudicium.

Tertiò, mysticè S. Hieronym. Raban. Hugo, *manè*, inquiunt, id est, in luce iustitiæ, non in tenebris falsitatis. Primus sensus simplicissimus est.

VERS. 13. ECCE EGO AD TE HABITATRICEM VALLIS SOLIDÆ] Pro *solida* hebr. est צור *tsur*, quod Symmach. ait S. Hieronym. vertit. *petram*; Theodotio, *obsessam*, Aquilæ secunda editio, *Tyrum*, noster, *solidam*, Chald. *vallem fortitudinis*. Notat ergo Iudæam, & maximè Ierusalem, ait S. Hieron. quæ in valle solida & forti instar pe... sita, muniebatur Sion, & alijs montibus ac muris maximis, instar Tyri: ita vt simul petra, siue rupes esset.

Ierusalem vocatur asur, id est Tyrus vel rupes cur?

Secundò, quia, vt ait S. Hieronym. vti Tyrus mari, ita Ierusalem obsessa Babylonio cingebatur exercitu. Dicitur Ierusalem campestris: quia partem habebat in campo, & cambos habebat vicinos. Alloquitur Ierusalem, id est ciues, qui munitioni ciuitatis præsidebant, quasi esset inexpugnabilis: q. d. Ne confidatis loco natura muniro ego enim sum, qui contra te pugno, qui facilè mihi aditum patefaciam: quia si *exaltatus fueris vt aquila, & si inter sidera posueris nidum tuum, inde detraham te*, vti minatus sum Idumææ, Abdiæ v. 4.

Symbolicè, Ieremias, æquè ac Isaias c. 22. v. 1. Ierusalem & Sion, licet in monte sitam, vocat vallem, quia illam sic intuebantur peccatis, æquè ac Chaldæorum armis depressam & deletam, vt nullum appareret in ea aut priscæ religionis & sanctitatis, aut antiquæ altitudinis & gloriæ vestigium. q. d. O mons, non iam nobilis & illustris, sed ignobilis & profunda vallis, quæ tuis corruptis moribus in vilitatis & ignominiæ fundum te depressisti, ideóque à Chaldæis vsque ad fundamenta excisa & euersa es. ita Sanchez.

A VISITABO SVPER VOS, IVXTA FRVCTVM STVDIORVM VESTRORVM] q. d. Puniam vos pro meritis, vt, qualia semina peccatorum seminastis, tales & inde fructus plagarum metatis: ventum seminastis, turbinem metetis: spinas seminastis, spinas excidij & incendij metetis. VERS. 14.

SVCCENDAM IGNEM IN SALTV EIVS] *Saltum*, siue siluam vocat domos & plateas Ierusalem, ait S. Hieron. idque partim ob domorum, & habitantium multitudinem & densitatem, ait Theodoret. partim, quia ex lignis saltus portæ & domus erant constructæ, partim, quia erat in ea domus saltus Libani, à Salomone ædificata. Hunc sensum exigit interrogatio Iudæorum: *Quis ingredietur domos nostras?* Huic enim respondet Deus, Ego & Chaldæi, & per eos *succendam ignem in saltu* vestro. Sic c. 22. 6. & alibi Ierusalem vocat *Libanum*. R. Dauid & Ionathas per *saltum* accipiunt vicinas vrbes, quæ instar siluæ cingebant Ierusalem, quasi explicans subdat: *Et deuorabit omnia in circuitu eius*. Alludit autem ad ignem, qui siluæ immissus totam peruagatur, & inextinguibilis est. Similem phrasin vidimus c. 5. 14.

Ierusalem vocatur saltus cur?

B

Aliter Sanchez: Sacrificarant, inquit, Iudæi in saltibus habebant & in circuitu vrbis lucos & hortos ad voluptatem & delicias. Tam ergo saltus & lucos, idolorum sacrificiis incestos, quàm hortos ad animorum laxationem plantatos, & omni amœnitate instructos (in quibus proinde ventri vacabant & veneri) incendio populandos esse pronunciat, ita vt nec in vrbe, C nec extra vrbem quidquam vel à ferro tutum sit, vel ab incendio immune. Ita hortos deliciarum, quos mercatores & diuites circum Antuerpiam, Bruxellas, Brugas, aliásque vrbes Belgicas sibi construxerant, vt viderentur esse paradisi terrestres, ob luxum & peccata in iis admissa, Deus nostro hoc sæculo in Belgicis hisce tumultibus concremauit & subuertit, ita vt Belgium, quod olim videbatur esse oculus & deliciæ Europæ, nunc vallis lachrymarum, imò polyandrion funerúmque locus esse videatur. At redeunte auita patrum fide & probitate, redibit & sensim auita opulentia, & elegantia & frequentia.

Belgium hortus deliciarum, nunc vallis lachrymarum.

Mysticè, ait S. Hieron. Ierusalem vocatur *saltus* Libani, quòd frugiferas arbores bonorum D operum non haberet: in hunc ergo saltum Deus iniiciet ignem, tum Chaldæorum, tum damnationis æternæ. vnde ait Ioan. Baptista: *Iam securis ad radicem arboris posita est. omnis ergo arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur.* *Tropol.*

Allegor. ait idem S. Hieron. quidquid ad domum regiam, & vrbem metropolim prophetatur, referamus ad ordinem Ecclesiasticum, & principes Ecclesiarum, eos dumtaxat, qui se superbiæ, & diuitiis lasciuæque dederunt. Idem nota, & applica capiti sequenti. *Allegor.*

CAPVT

CAPVT VIGESIMVM SECVNDVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Hic incipit ſecundus liber, ſiue ſectio oraculorum Ieremiæ, ſcilicet geſta & dicta ab eo poſt Ioſiam, ſub Ioakim & Ioachin, vt dixi in chronotaxi.

Mittitur ergo hoc capite Propheta ad domum regiam, ibique monet regem Iuda (quis hic fuerit dicam v. 1.) & principes, vt iuſtitiam faciant pauperibus; alioqui eum cum regno euertendum eſſe. iuſtitia enim, quaſi baſi ſtabilitur regnum, iniuſtitia euertitur. Deinde omnium filiorum Ioſuæ caſus & fata ordine enarrat potiùs, quàm prophetat; ſcilicet Sellum, id eſt Ioachas, v. 10. eum moriturum in Ægypto; Ioakim v. 13. eum ſepeliendum ſepultura aſini; Ioachin, ſiue Iechoniæ filij Ioakim, v. 24. eum cum matre capiendum, ac Babylone moriturum.

Verſ. 1. HÆc dicit Dominus: Deſcendite in domum regis Iuda, & loqueris ibi verbum hoc,

2. & dices: Audi verbum Domini rex Iuda, qui ſedes ſuper ſolium Dauid: tu & ſerui tui, & populus tuus, qui ingredimini per portas iſtas.

3. Hæc dicit Dominus: Facite iudicium & iuſtitiam, & liberate vi oppreſſum de manu calumniatoris: & aduenam, & pupillum, & viduam nolite contriſtare, neque opprimatis iniquè: & ſanguinem innocentem ne effundatis in loco iſto.

4. Si enim facientes feceritis verbum iſtud: ingredientur per portas domus huius reges ſedentes de genere Dauid ſuper thronum eius, & aſcendentes curros & equos, ipſi & ſerui, & populus eorum.

5. Quòd ſi non audieritis verba hæc: in memetipſo iuraui, dicit Dominus, quia in ſolitudinem erit domus hæc.

6. Quia hæc dicit Dominus ſuper domum regis Iuda: Galaad tu mihi caput Libani: ſi non poſuero te ſolitudinem, vrbes inhabitabiles.

7. Et ſanctificabo ſuper te interficientem virum, & arma eius: & ſuccident electas cedros tuas, & præcipitabunt in ignem.

8. Et pertranſibunt gentes multæ per ciuitatem hanc: & dicet vnuſquiſque proximo ſuo: Quare fecit Dominus ſic ciuitati huic grandi?

9. Et reſpondebunt: Eò quòd dereliquerint pactum Domini Dei ſui, & adorauerint deos alienos, & ſeruierint eis.

Vers. 1. DESCENDE] ito: deſcendere enim in Script. ſignificat ire.

REGIS] ſcilicet, qui c. præced. ad Ieremiam nuncios miſerat, id eſt Sedeciæ. ita S. Hieron. A Raban. Hugo, Dionyſ. Ad Sedeciam ergo hæc dicuntur à v. 1. vſque ad v. 10. vbi incipiunt dicta ſub Ioakim ad Sellum, Ioakim & Ioachin. Verùm ſic foret hîc magna & dura hyſterologia (Ioakim enim præceſſit Sedeciam) præſertim, quia omnia in hoc capite connexa ſunt, vt vnum ex alio fluere videatur. Quare meliùs dicemus, regem hunc eſſe Ioakim, quem Pharao Nechao, abducto in Ægyptum Ioachas, eius fratre, regem Iudææ conſtituerat. Ioakimo ergo mandat, vt per ſe & ſuos iuſtitiam cuilibet, præſertim aduenis, pupillis & viduis adminiſtret, vt fœlix & ſtabile habeat regnum; alioqui enim ei excidium minatur.

IN MEMETIPSO, per memetipſum, IVRAVI. Vers. 5.

GALAAD TV MIHI CAPVT] Mons Galaad Vers. 6. eſt caput & principium ac nobiliſſima pars Libani: eſt enim ferax reſinæ, ſtactes & aroma- B tum, vt patet Geneſ. 37. 25. in quo Iacob cum Laban percuſſit fœdus, ſtatuens aceruum lapidum quaſi teſtem perennem fœderis: inde dictus eſt mons hic *Galaad*, id eſt aceruus teſtimonij; inde *Galaad* ſignificat hîc vel templum, vt vult Hugo; vel Ieruſalem, vti vult S. Thom. & Vatabl. vel potiùs, vt patet ex v. 1. & 6. domum & ſtirpem regiam, cuius arx & domus inſtar Galaad montis erat edita in monte Sion, iuxta templum, in quo erant tabulæ decalogi, arca & alia monumenta fœderis percuſſi (hoc enim eſt Galaad) inter Deum & populum. Adde, ſicut in Galaad & Balſan ob ſiluarum denſitatem erant leones & beſtiæ ferociſſimæ: ita & in domo hac regia reges erant feroces inſtar leonum, Ezech. 19. v. 1. & ſequ. Conſequenter per *Libanum*, vt docet S. Hieron. Raban. Chald. Theodor. Caſtrius, intelligit Ieruſalem, indéque totam Iudæam: q. d. O domus regia, quæ nobilitate au- C ctoritate, imperio, pulchritudine, altitudine caput es Hieroſolymæ, ſicut Galaad caput eſt Libani, non habeat poſthac verax, niſi te redegero in ſolitudinem vnà cum tota Ieruſalem, & domibus eius cedrenis, ex Libano excíſis, vt fias deſolata, ſicut vrbes inhabitabiles.

Galaad vocatur domus regia, cur?

Libanus eſt Ieruſalem. cur?

Nota. Scriptura ſolet alienis nominibus vocare vrbes & gentes, maximè ſi alienatæ ſint à Deo. ſic Ieruſalem hîc dicitur *Libanus*.

Nota Secundò. Si Hebræis eſt particula iurantis, idémque valet quod *non*: eſtque apoſiopeſis. q. d. Iuro me hoc non facturum, quòd ſi

aliter fecero, non habeat Deus, non habeat A verax.

Tropolog. Tropolog. Galaad caput Libani, id est Ecclesiæ, sunt sacerdotes, qui legem & Sacramenta, quæ sunt monumenta fœderis per Christum percussi inter Deum & homines, ministrant: hi videant, vt hæc non recludant, sed ritè administrent, ne quasi cedri ex sua altitudine deijciantur, & igni tradantur. ita Dionys. & à Castro.

VERS. 7. *Deus sanctificauit Chaldæos contra Ierusalem.* SANCTIFICABO] id est, publica auctoritate sanciam, ait Maldonat. Sic dicitur *sanctificate bellum*, Ioël. 3. 9. & *sanctificate ieiunium*, Ioël. 1. 14. & *sanctificate contra eam Gentes*: infrà cap. 51. 27. id est facite, vt Gentes illi bellum inferant.

I. Secundò *sanctificabo*, id est, segregabo & præ-

II. parabo eos ad bellum. ita Chald. Theodor. Vatablus, vt iustam & sanctam Dei sententiam & vindictam exequantur. ait S. Hieron. Raban. Hugo.

III. Tertiò, *sanctificabo*: quia, sicut bellum, & belli iura erant sancta, & à Domino præscripta Deut. 20. 1. ita & milites sacramento, id est sancto iureiurando bello asscribebantur, sine quo sacramento, nefas erat militare, ait Plutarchus problem. 38.

IV. Quartò, *sanctificabo*, id est, consecrabo eos quasi sacerdotes, vt vos impios quasi victimas pro peccato iustitiæ meæ immolent & interficiant, Ierem. 46. v. 10. Sophoniæ 1. 7. Vide dicta cap. 6. 4.

INTERFICIENTEM] Nabuchodonosorem. Hebr. est משחיתים *maschitim*, id est vastatores, scilicet Chaldæos.

VIRVM, id est viros, ET ARMA EIVS] q. d. Qui viros quantumuis armatos interficiat, ait Maldon.

Secundò, & meliùs, τὸ *et arma eius* refer ad *sanctificabo*, q. d. Inducam interficientem, *& arma eius*; Septuag. & *secures eius*, vt scilicet electas cedros, id est magnificas domos, quæ eminent in te, vti cedri in Libano, suntque factæ ex cedro, succidant, & in ignem mittant.

10. Nolite flere mortuum, neque lugeatis super eum fletu: plangite eum, qui egreditur, quia non reuertentur vltrà, nec videbit terram natiuitatis suæ.

11. Quia hæc dicit Dominus ad Sellum filium Iosiæ regem Iuda, qui regnauit pro Iosia patre suo, qui egressus est de loco isto: Non reuertetur huc ampliùs:

12. Sed in loco, ad quem transtuli eum, ibi morietur, & terram istam non videbit ampliùs.

13. Væ qui ædificat domum suam in iniustitia, & cœnacula sua non in iudicio: amicum suum opprimet frustra, & mercedem eius non reddet ei.

14. Qui dicit: Ædificabo mihi domum latam, & cœnacula spatiosa: qui aperit sibi fenestras, & facit laquearia cedrina, pingitque sinopide.

15. Numquid regnabis, quoniam confers te cedro? pater tuus numquid non comedit & bibit, & fecit iudicium & iustitiam tunc cùm bene erat ei?

16. Iudicauit causam pauperis & egeni in bonum suum: numquid non ideo quia cognouit me, dicit Dominus?

17. Tui verò oculi & cor ad auaritiam, & ad sanguinem innocentem fundendum, & ad calumniam, & ad cursum mali operis.

B NOLITE FLERE MORTVVM] Vatabl. *mortuos homines*, puta Iudæos, q. d. Iudæis durius est VERS. 10.
carere patria quàm vita, malunt mori quàm à Ierusalem exulare. Sed Hebr. est למת *lemet*, id est *mortuum*; non Ioakim, vt vult Pagnin. non Sedeciam, vt vult S. Hieron. Raban. Hugo; non Ioachas, vt vult Lyran. sed Iosiam regem optimum, cuius adhuc mors & funus celebrabatur communi omnium luctu. ita Theodor. S. Thomas, Castrius & Sanchez. q. d. Nolite lugere Iosiam à Pharaone cæsum, vtpote piè & gloriosè defunctum; flete potiùs eius filium, qui longè miserior erit in miserrima captiuitate, ad quam egredietur & ducetur; flete inquam, Sellum.

C Tropolog felicior est qui mortuus est, quàm qui è Ierusalem, id est è sancta Religione & congregatione egreditur, & apostatat numquam eò reuersurus. Hic ergo magis lugendus est quasi fatuus, Eccli. 22. 10. ita à Castro. *Tropolog.*

Moraliter, S. Thom. non multum, inquit, plorandum est super mortuum. Primò, propter planctus inutilitatem. Eccli. 38. 21. *Ne dederis in tristitia cor tuum, sed repelle eam à te.* Secundò, propter mortis communitatem, 2. Reg. 14. *Omnes morimur, et quasi aquæ dilabimur in terram, quæ non reuertuntur.* Tertiò, propter culpæ immunitatem, Sap. 4. *Raptus est, ne malitia mutaret intellectum eius, aut ne fictio deciperet animam illius.* Quartò, propter laboris quietem, Apocal. 14. *Amodo iam dicit Spiritus, vt requiescant à laboribus suis.* Quintò, propter gloriæ consecutionem, 2. Corinth. 5. *Scimus enim quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, quòd ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam æternam in cælis.* Hucúsque S. Thom. *Mortui non multùm lugendi ob quinque causas.*

D

SELLVM]. Quæres, quis est hîc Sellum? Nota, Iosiam quatuor habuisse filios: primogenitus Iosiæ, ait Script. 1. Paralip. 3. 15. fuit Iohanan: secundus Ioakim, qui & Eliakim & Iechonias est dictus, qui filium habuit Ioachin, siue Iechoniam regem post se: tertius Sedecias, qui & Mathanias: quartus Sellum. VERS. 11. *Sellum quis.*

Respondet ergo Vatabl. *Sellum* hîc esse Ioachin filium Ioakim. Secundò, S. Hieron. & Lyran. putant esse Sedeciam, qui dicatur Sellum, id est consummatio, scilicet regni Iudaici; quia in eo desijt sceptrum & regnum Iudæorum: simili modo Hebræi in fine librorum scribunt שלום *scalom*, q. d. Consummatus est & finitus hic liber. Sicut ergo *scalom* libri, sic Sellum regni fuit coronis & finis. Tertiò, S. Thom. ex v. 18. putat

putat esse Ioakim siue Eliakim. Sed dico cum Theod. Iansen. Prado, à Castro, Sanchez & aliis, *Sellum* esse Ioachas, qui tertiogenitus fuit Iosiæ filius, & proximè illi à populo suffectus est in regnum, sed post tres menses à Pharaone in Ægyptum abductus est, ibique mortuus, vt hîc dicitur. vide 4. Reg. 23. & 24. Probatur. nam Ioachas ille non est Iohanan primogenitus Iosiæ, qui iuuenis obiit, nec vnquam regnauit. Fuit enim Ioachas iunior Iohanan & Ioakin. Rursum Ioachas non est Ioakin, aut Sedecias, vt patet 3. Reg. 24. Ioachas ergo est Sellum. Vide Iansen. in cap. 6. Concordiæ Euangelicæ.

Est Ioachas.

Dices, Quomodo ergo 1. Paral. 3. 15. ponitur Sellum quartus Iosiæ filius? Resp. poni quartum, licet sit tertius: quia tribus tantùm mensibus regnauit, cùm alij duo singuli vndecim annis regnarint.

VERS. 13. VÆ QVI ÆDIFICAT DOMVM SVAM IN INIVSTITIA] Loquitur de Ioakim, qui successit Ioachas. ita S. Hieron. & cæteri præter Theodor. qui de Ioachas intelligit. Taxat ergo Propheta Ioakimi iniustitiam & ambitionem in nimia ædificandi cupiditate ex tributis, & aliis iniustè acceptis. vnde ait: *Amicum opprimet frustra*, hebr. *proximum seruire*, vel *operari faciet gratis*, & sine pretio. Taxat ergo eius iniustitiam; quòd proximos, siue amicos, siue pauperes cogeret laborare in suis structuris, nec eis mercedem solueret, contra legem, Leuit. 19. 13.

Ioakimi iniustitia.

Rursum taxat eius ambitionem. Primò, cùm ait: *Ædificabo mihi domum latam*, hebr. מדות *middot*, id est mensurarum, scilicet magnarum, id est regiam amplissimam, ait Vatabl. Septuag. vertunt; *domum moderatam*, id est, vt Theodor. proportionatam in longitudine, latitudine, altitudine.

Et ambitio quadruplex.

Ita Nero situm hîc Romæ palatium tam vastum & splendidum extruxit, vt domus eius Roma, & Roma tota domus eius esse videretur. Cernimus adhuc eius ruinas & parietinas vastas admodum. Audi Suetonium in eius vita, c. 31. *Non alia in re damnosior, quàm in ædificando. Colossum posuit suæ effigie centum viginti pedum. Tāta ædium laxitas, vt porticus triplices millenarias haberet: item stagnum maris instar circumseptum ædificiis ad vrbium speciem. In cæteris partibus cūcta aurolita, distincta gemmis, vnionumque conchis erant. Cænationes laqueatæ tabulis eburneis versatilibus, vt flores; & fistulatis, vt vnguenta desuper spargerentur. Præcipua cœnationum rotūda. quæ perpetuò diebus ac noctibus vice mundi circumageretur.* Sed quis exitus istius ambitionis? tandem *exhaustus & egens calumniis rapinisque intendit animum.* Nam, vt ait Poëta.

In fabricis Imp. qui nimij, qui moderati.

Ædificare domos, & pascere corpora multa,
Ad paupertatem protinus est aditus.

Rursum vulgò dicitur: *Rex egens magnus est calumniator.*

Similis Neroni fuit C. Caligula, de quo Suetonius in vita cap. 37. *Nihil tam efficere concupiscebat, quàm quod posse effici negaretur. Et iactæ itaque moles profundo mari, excisæ rupes durissimi silicis, & campi montibus aggere æquati, et complanata fossuris montium iuga, incredibili quidem celeritate, cùm mora culpa capite lueretur. Ac ne singula*

A *numerem, immensas opes totúmque illud Tiberij Cæsaris vicies ac septies millies HS. non toto vertēte anno absumpsit. Ergo ad rapinas conuertit animum.*

Eadem insania laborauit Tarquinius Priscus rex Rom. qui longiori & periculoso opere plebem ita vexauit, vt ferè omnes tædium fugientes sibi ipsi manus afferrent. Ita Plin. lib. 36. c. 5.

Ita hi *ædificant auro, sedésque in sidera mittunt.* Prorsus vani, & nescij quàm vulgo ingrati, cui demum is probatur, *qui suæ pecuniæ parcus, publicæ auarus, & priuatis ædificationibus modicus,* ait Tacitus lib. 1. & 6.

Ita in hac re, vti & in aliis, continens fuit Augustus Cæsar, qui, vt ait Sueton. c. 72. *Habitauit ædibus modicis, & neque laxitate, neque cultu conspicuis: vt in quibus porticus breues essent Albanarū*
B *columnarum, vt sine marmore vllo, aut insigni pauimento conclauia; quin & neptis suæ Iuliæ profusè ab ea exstructa, diruit ad solum.* Nam Romæ in tantam magnitudinem ædificia processerant; vt in quatuor aut quinque contignationes exurgerēt, maximásque domos maximis domibus imponerent, vt aiebat Aristides. Quare Augustus Cæsar, ne vrbs ruinis laboraret magna mole ædificiorum, inhibuit ne quis vltra septuaginta pedes in altum ædificaret. Idem sanxit Nero post incensam vrbem.

Populus Rom. ait Valer. Max. lib. 8. c. 1. *M. Æmilium Porcinam à L. Cassio accusatum crimine nimis sublimè extructæ villæ in Alsiensi agro, graui mulcta affecit.*

C Extat notanda Constantini Imper. constitutio l. 6. C. de ædif. priu. *Si quis post legem hanc ciuitate spoliata, ornatum, hoc est marmora, vel columnas ad rura transtulerit, priuetur ea possessione.* Sapiens ergo effrænatam hanc ædificandi cupiditatem (*quæ ædificando non tollitur*, ait S. Bernard.) coërceat.

Verè S. Hieron. epist. 17. ad Marcellam, inuitans eam in Bethlehē: *Vbi*, ait, *sunt latæ porticus? vbi aurata laquearia? vbi domus miserorum pœnis, et damnatorum laboribus vestita? vbi instar palatij, opibus priuatorum extructa basilica, vt vile corpusculum hominis pretiosius inambulet, & quasi mundo quidquam possit esse ornatius, tecta magis sua velint aspicere quàm cœlum? Ecce in hoc paruo terræ foramine* (in spelunca Bethlehem) *cœlorum cōditor natus est: hic inuolutus pānis, hic visus à pastoribus, hic demonstratus à stella, hic adoratus à Magis. Et hic,*
D *puto, locus sanctior est Tarpeia rupe, quæ de cœlo sæpius fulminata ostendit, quod Domino displiceret.*

Denique de Agrigentinis & Megarensibus dixit Plato: *Hi ædificant vt semper victuri, epulantur vt morituri.* Christiani verò in cœlis ędificent, non in terra; ac proinde sequuntur illud S. Hieronymi præceptum: *Sic stude tanquam semper victurus, sic viue tanquam semper moriturus.* Meminerint Prælati grauis sententiæ Pij V. Pontif. *Fabrica Ecclesiæ materialis est ruina Ecclesiæ formalis*, dum nimirum Prælati nimis intenti fabricæ templorum, in illam omne tempus, curas & opes consumunt, quas in pauperes, & in animas Deo lucrandas expendere deberent. De his ingemiscens ait S. Bernard. serm. 4. super Missus est: *Video alios cum magna cura erigere muros, & negligere mores.*

Secundò, ex cœnaculis spatiosis, &c, vt Septuag. perflatilibus, quæ, vt Vatabl. vertit, erant ventis peruia & refrigerantia: hoc enim est Hebræum מרוחים *meruchim*, à rad. רוח *ruach*, id est spirare, perspirare. scilicet erant hæc æstiua cœnacula ad auram captandam: hæc *non* fecit Ioakim *in iudicio*, id est æquitate, sed oppressione subditorum & pauperum.

Tertiò, ex laquearibus cedrinis, siue quòd parietes obduceret tabulis ex cedro.

Sinopis est minium. Quartò, quòd picta essent sinopide, id est rubrica & minio, quod optimum circa Sinopem Ponti vrbem effoditur, ait Plin. l. 35. 6. vnde sinopis dicitur: hinc iustè Ioakim, qui tot domos iniustè parat, carebit domo & loculo in morte; quia, vt dicitur v. 19. sepultura asini sepelietur. *Ioakim tot domos parans iniustè, iustè caruit sepulchro.*

B Nota. Minium apud veteres magnæ, imò sacræ erat auctoritatis. erat enim non tantùm principum, sed & deorum color, vti docet Plinius lib. 33. cap. 7. vbi scribit, Iouis ipsius simulachri faciem diebus festis minio illini solitam, triumphantúmque apud Romanos corpora, & sic Camillum triumphasse: Æthiopum etiam proceres, totos eo tingi. Homerus quoque naues, temporibus Troianis, rubrica tinctas commendat. Hac de causa minio vsus fuit Ioakim. Minium enim colore sanguinem refert: quare mixtum cum cerussa, roseum carnis humanæ colorem ad viuum repræsentat. Hinc deos & homines minio cum cerussa pingebant. *Minium deorum color.*

C Notent hoc principes, qui pauperes vectigalibus, laboribus, aliisque oneribus opprimunt, vt hortos, fontes, palatia extruant ad suam curiositatem, voluptatem, ostentationem magis quàm ad necessitatem, vel vtilitatem. Audiant Eccles. cap. 21. 9. *Qui ædificat domum suam impendiis alienis, quasi qui colligit lapides suos in hieme*, vt hieme scilicet ædificet, tempore importuno. vnde talia ædificia non diu durant, vti nec illa, quæ fiunt ex sumptu alieno & iniusto. Rectè Poëta de Alexandro Magno:

Vnus Pellæo iuueni non sufficit orbis,
Sarcophago contentus erit.

Nimiis tributis populum grauantes puniti à Deo. Exempla. Ita Roboam, cùm populum nimiis tributis grauare vellet, dimidia regni parte excidit.

D Eduardus tertius Anglorum rex, cùm exactores tributi populo impositi, aliquando ingentem aceruum pecuniæ ex eo tributo collectæ, delectandi ipsius gratia, coràm adduxissent; ille subitò dæmonem circa ipsum aceruum ludentem videre visus est & ob id huiusmodi pecuniam, vt rem funestam abhorrens, illicò auferri ab oculis, restituíque populo iussit. ita Polydor. lib. 8. histor. Angl.

Chilpericus Francorum rex, anno Domini 510. descriptiones nouas per consilium Frædegundis in omni regno suo fecit, vt vnusquisque possessor de propria terra, de vno arpenne vnam amphoram vini ad partem daret, & de iugero modium vnum. Vnde populus valdè oppressus vociferabatur ad Dominum. Misit autem Dominus plagam in domum regis, & ipse ægrotare cœpit, & duo filij eius mortui sunt. Rex perterritus descriptiones combussit, & tributum indulsit. ita Annal. Regin. monachi Prumiensis lib. 1. anno 510.

A Anno Domini 1441. conchæ (vulgò *mosselen*) apud Slusam, postquam earum collectioni impositum esset quoddam genus vectigalis, non comparuerunt, sed cessarunt affluere. Quæ res loco certi miraculi habita est. Nam postquam sublatum est tributum, rursus aduenerunt. ita Iacobus Meyerus Annal. Frandricorum lib. 16. Anno 1441.

Guilielmus iunior Anglorum rex, transacta tributi pactione cum fratre Roberto natu maiore, cui Normandiæ principatus obtigerat, quique contra eum iam exercitum ducebat, patri in regno successit. Auaritiæ maxima laborauit infamia, vt quòd vectigalia Præsulum, templorúmque plurimorum vsurparet. Ex quo decedentis spiritus ab Encelino viro sanctissimo dicitur visus coram sancto Albano Angliæ protomartyre pœnas dare, inquit Volaterranus lib 3. Geograph. pagina 86.

Quare S. Ludouicus Gallorum rex grauissimè cuidam ex suis succensuit, quod illi auctor esset, vt à regno noua tributa exigeret. timebat enim Numinis vindictam, iuxta illud Michææ: *Audite principes Iacob, &c qui violentes tollitis pelles eorum*, &c. Ob quod scelus pœnam subiungit: *Sion quasi ager arabitur, & Ierusalem quasi aceruus lapidum erit.* Quare idem rex in testamento suo Philippum filium & heredem ita monet: *Ne subditis tuis tributa imperes, aut imponas onera, nisi necessitas vrgeat, téque manifesta regni vtilitas compellat, idque non vltro, sed graui de causa facias; si secus faxis, non rex, sed tyrannus habeberis.*

Refert Baronius ex gestis S. Niconis anno Christi 969. cubicularium Nicephori Phocæ Imper. extorquentem pecunias tributi nomine à ciuibus, & à monasterio S. Niconis, à S. Nicone nocte verberibus fuisse multatum; quin & S. Niconem mortem ei minatum esse ni desisteret: vnde ipse reddito auro quod corraserat, conscenso equo protinus abscessit.

Gregorius Turon. lib. 4. histor. Franc. cap. 2. & ex eo Baron. anno 540. narrat Iniuriosum Turonens. Episcopum hac de causa reprehendisse Clotarium. Clotarius, inquit, rex indixerat, vt omnes Ecclesiæ regni sui tertiam partem fructuum fisco soluerent. quod licet inuiti sancti Episcopi consensissent ac conscripsissent, viriliter hoc B. Iniuriosus respuens subscribere dedignatus est dicens: *Si volueris res Dei tollere, Dominus regnū tuum velociter auferet; quia iniquum est, vt pauperes, quos tuo debes alere horreo, ab eorum stipe tua horrea repleantur.* Et iratus contra regem, nec valedicens abscessit. Tunc commotus rex, timens etiam virtutem B. Martini, misit post eum cum muneribus veniam petēs, & hoc quod fecerat damnans, simúlque rogans, vt per virtutem B. Martini Antistitis veniam exoraret.

Theodosius Imper. fisco ob bella exhausto, tributum nouum præter solitum ciuitatibus imposuit. hinc orta est Antiochiæ seditio, adeò vt populus statuam Placillæ vxoris Theodosij deiecerit, & contumeliis affecerit. Quare fremens Theodosius vrbi incendium minatus est: sed Flauiani Episcopi Antioch. oratione placatus iram remisit. ita Nicephor. lib. 12. 43.

Quare sapienter Tiberius Cæsar suadentibus

bus Præsidibus & quæstoribus, onerandas tributo prouincias, respondit: *Boni pastoris esse tondere pecus, non deglubere.* Et Darius pater Xerxis dimidiam tributi soliti partem populo remisit, itáque mirè sibi omnium animos cõciliauit ait Plutarchus in Apophthegm. Reg. & Imper. Alexander Seuerus (ait Lampridius) *aurum & argentum rarò cuiquam, nisi militi, diuisit: nefas esse dicens, vt dispensator publicus in delectationes suas suorúmque conuerteret, quod prouinciales dedissent.* Quàm turpis ille Homeri *δημοβόρος βασιλεύς? Populiuorus princeps?* Populo enim pecuniam eripere, idem est quod vitam. Nam, vt ait Comicus: *Pecunia, anima & sanguis est mortalibus.* Auaris ergo principibus ærarium est *spoliarium ciuium, cruentarúmque prædarum receptaculũ*, ait Plinius in Panegyr. Dicebat Alexander teste Plutarch. *Hortulanum odi, qui ab radice olera exscindit:* & populus sanè principem, *qui pennas ita incidit, vt nequeant renasci*, vti ait Cicero lib. 4. ad Attic. epist. 2. Hinc sæpè fit, vt *pacem exuat tua magis auaritia, quàm obsequij impatientia*, inquit Tacitus l. 4. Annal. nam, vt ait Sapiens Prouerb. 30. *Qui nimis emungit elicit sanguinem.* Ita de Vespasiano ex rebus etiam sordidissimis lucrum & vectigal aucupante, dictum fuit: *Morboniam Flauius cum vectigali suo vrinario abeat.* testis est Sueton. in eius vita. Præclarè Mæcenas monuit Augustum: *Magnæ opes non tam capiendo, quàm non multa perdendo* (non profundendo) *quæruntur.* testis est Dio. lib. 52.

Vers. 15. Nvmqvid regnabis, qvoniam confers te cedro?] Pagnin. vertit, *quoniam misces te cedro*, id est, num cedrinis domibus regnũ tuum stabilies? vel, num cedro imputribili te inuoluis, quasi perpetuò duraturus. Nam, vt ait Plinius lib. 13. c. 5. loquens de cedro: *Ex hac resina laudatissima: materia verò ipsi æternitas. Itaque & simulacra deorum ex ea fecitauerunt. Cedrinus est Romæ in delubro Apollo Sosianus.* Et lib. 16 c. 39. *Cedri*, ait, *oleo peruncta materies nec tineam, nec cariem sentit.* Et c. 40. *Cariem vetustatémque non sentiunt cupressus, cedrus, ebenus. In templo Dianæ Ephesiæ, quod tota Asia extruente quadringentis annis peractum est, tectum fuit è cedrinis trabibus. Memorabile & vticæ templum Apollinis, vbi Numidicarum cedrorum trabes durant, ita vt positæ fuere prima vrbis eius origine, annis 1188.*

Secundò, Chald. vertit, *num censes te esse regem primum?* q. d. Visne te conferre regi Dauidi, qui sanctitate & potentia fuit quasi cedrus altissima? ita Isidor. vel, vt Lyran. q. d. Visne te conferre Salomoni, qui ædificiis & gloria ac opibus, quasi cedrus inter omnes reges excelluit? sed optimè S. Hieron. Theodoret. Raban. Hugo, S. Thom. exponunt; q. d. Num vis te conferre Iosiæ patri? qui cedrus fuit in gloria & celsitudine regni, parta ex sanctitate & iustitia, non ex expilatione subditorum, vt tu facis ô Ioakim, Sic Persius ait: *Et cedro digna locutus.*

Comedit et bibit] annona, deliciis, bonis omnibus, diues fuit & felix Iosias, quia exercuit iustitiam.

Vers. 16. In bonvm svvm] Vatablus, *tunc benè ei erat.* quasi dicat: Propterea fortunatus fuit. q. d. Cùm Iosias iustè iudicauit pauperi, non tam pauperis commodis consuluit, quàm suis. Iustitia enim firmatur thronus regis, iniustitia & rapina euertitur. Secundò, ex Hebræo pro *suum* verti potest, *eius*, scilicet *pauperis.* q. d. Iosias in iudicanda causa pauperis, non suam spectauit vtilitatem, vti faciunt tyranni, sed pauperis. ita Sanchez.

Nvmqvid non ideo qvia cognovit me?] non tantùm speculatiuè, sed & practicè me amando, colendo, obediendo. q. d. Causa, cur Iosias adeò iustitiæ & pauperum fuit studiosus, est, quia me dilexit, mihi studuit placere cui sciebat iustitiam & pauperes cordi esse & curæ.

Cvrsvm mali operis] q. d. Pater tuus Iosias ad bonum, tu verò Ioakim ad malum præceps curris & ruis. Pro *cursum* hebr. est מרוצה *merutsa*, quod etiam oppressionem significat, quâ à subditis exigebat immoderatas operas. ita Vatablus. Vers. 17.

18 Propterea hæc dicit Dominus ad Ioakim filium Iosiæ regem Iuda: Non plangent eum: Væ frater & væ soror: non concrepabunt ei: Væ Domine, & væ inclyte.

19. Sepultura asini sepelietur, putrefactus & proiectus extra portas Ierusalem.

20. Ascende Libanum, & clama: & in Basan da vocem tuam, & clama ad transeuntes, quia contriti sunt omnes amatores tui.

21. Locutus sum ad te in abundantia tua; & dixisti: Non audiam: hæc est via tua ab adolescentia tua, quia non audisti vocem meam.

22. Omnes pastores tuos pascet ventus, & amatores tui in captiuitatem ibunt: & tunc confunderis, & erubesces ab omni malitia tua.

Non plangent evm.] iusta pœna superbi tyranni, puta Ioakimi, fuit, vt mortuus & sepultura careret & planctu, tum priuato, quo fratres & cognati sororem, vel fratrem mortuum plangere solent, dicentes, Heu frater mi, heu soror mea: tum publico, quo subditi suum dominum & regem plangunt, dicentes: Heu Domine, heu rex noster inclyte; vel, vt hebr. est, *heu gloria eius*; quasi dicant: Fuit Ilium, & ingens gloria Teucrorum, gloria Iosiadarum. Vers. 18.

Sepvltvra asini sepelietvr] Arabicus vertit, *in sepulchro asinæ sepelietur*, quod maiorem contemptum significat. Hugo per sepulturam asini accipit Primò, infernum, in quo sepultus est diues Epulo, Lucæ 16. Secundò, infamiam, quia, inquit, malorum memoria post mortem fœtet instar cadaueris. Sed hæc mystica sunt. Tale est & illud Olympiodori in cap. 6. Ecclesiastæ, Doctor, inquit, qui benè docet, sed malè viuit, sepultura asini sepelietur: vixit vt equus & mulus sine intellectu, morietur & sepelietur vt equus & mulus. Ad literam ergo sensus est quem expressit Chaldæus: *Sicut proii-* Vers. 19. *Sepultura asini est sterquilinium, in quo sepultus est Ioakim.*

tiunt cadauer asini, sic proiicient cadauer eius. quod A Cicero Philip. 1. dixit, *insepulta sepultura efferri*. & Suidas: *Instar equi alicuius sepulchrum in voragine habebis*. Loquitur de Ioakim, q. d. Ioakim rex non sepellietur, sed occisus proiicietur extra vrbem in agrum aut sterquilinium, vti proiicitur asinus mortuus, vt patet cap. 36. v. 30. Ita sepultus est & Balsasar, Pompeius, alijque gloriosi principes. An non verè dixit Sapiens: *Super his quatuor via lubrica: super glacie: super loco humido & fimo: super gloria & ambitione: super formam mulieris?* Rarum & memorabile est quod scribit Plinius lib. 36. 12. iusto iudicio Dei factum esse, vt ignoretur quinam fuerint pyramidum Ægyptiarum auctores, eò quòd ipsi in insanis hisce fabricis (quæ Romam translatæ, etiamnum intuentibus sunt stupori) regum opes exhauserint, & nominis æternitatem apud posteros quæsierint. Ita & Romæ magnifica illa palatia, Augusti, Tiberij, Decij, Diocletiani, &c. subuersa sunt, vt vix sciatur quo loco fuerint. Ita sepelietur nomen eorum qui vanitatis sunt aucupes & arrogantes. B

Meritò ergo Philippus Macedonum rex, Alexandri Magni parens, cùm apud Chæronæam, victoria illustri, Athenienses superasset, ne, vt fit, ferocius quid in victos statueret, puerum subornari fecit, qui ipsum admoneret quotidie huius: *Memento quòd homo sis*. Itaque cùm quotidie prodiret, & à puero tales occinente voces audiret: *Philippe homo es*, factum est vt ea victoria moderatissimè fit vsus. ita Ælianus libro octauo. Variæ historiæ cap. 15. Sic & Romæ triumphanti in aurato curru imperatori ponè lictor adstabat, cum flagello ac tintinnabulis, illud identidem ingeminans: *Mortalem te memineris*, vt refert Zonaras. C

Ioakim non Babylone, vt vult S. Hieron.

Quæritur, An Ioakim mortuus sit in Babylone, an Hierosolymis. Respondet S. Hieron. hîc, & Rabani. Sederolani & Prado in 19. Ezec. Ioakim mortuum esse in Babylone, & probant ex 2. Paral. 36. v. 6. vbi Ioakim dicitur ductus in Babylonem: vnde quod hîc dicitur extra portas Ierusalem proiectus; tantum est, ac si dicat, foris, non in vrbe, non in sepulchro patrum: sed in aliena regione mortuus proiicietur, inquit Prado.

Sed Hierosolymæ mortuus est.

Sed Respondeo, Ioakim mortuum esse Hierosolymæ. Probatur Primò, quia id hîc satis significatur. Secundò, id expresse asserit Ioseph. 10. Antiq. 8. Tertiò, ita sentiunt Ieremias, Theodor. Hugo, S. Thom. Lyran. Abul. & à Castro. D

Ad locum Paral. Resp. Lyran. Nabuchodonosorem duxisse, id est cogitasse, destinasse & cœpisse ducere, Ioakim in Babylonem, sed mutato consilio, eum reduxisse in Ierusalem, ibique eum occidisse. Secundò, & meliùs respon. Ioakim ductum esse in Babylonem anno tertio regni sui, cùm abductus est Daniel, idque ex Hebræo colligi potest Daniel. 1. v. 1. sed mox Ioakim componens cum Nabuchodonosore, eique tributum promittens, ab eo remissus est in Ierusalem, vbi rursum rebellans anno vndecimo regni sui, à latrunculis Chaldæorum, vt dicitur 4. Reg. 24. 1. (qui erant pars exercitus & militum Nabuchodonosor, quos ipse contra Pharaonem miserat) Ierusalem intercepta, in ea occisus est, & extra portas protractus, insepultus, instar asini in sterquilinium proiectus est, vt ab auibus & feris laniaretur, Ierem. 36. v. 30.

Occisus à latrunculis Chald.

Nota. Pro *putrefactus* hebr. est סחב *sacheb*, id est *raptatus*; Vatabl. & Chald. vertunt, *laceratus*, scilicet ex raptatione, indique *putrefactus*, vt vertit noster. Non ergo Ioakim ex sepulchro putridus extractus est, vt vult S. Thom. sed omnino mansit insepultus, proiectus in agrum, ibique putrefactus. Vnde Sanchez censet hîc esse hysteron proteron: priùs enim proiectus fuit Ioakim, deinde putrefactus.

Quia malè tractauit Ieremiam.

Nota Secundò. Tam indigna & infami pœna mulctatus est rex Ioakim; tum ob alia scelera, tum quia ipse indignè tractauit Ieremiam, eiusque prophetias exussit: hanc enim causam ei assignat Ieremias cap. 37. v. 29. & 30.

Addit historia Scholastica, & ex ea Abulens. & Sanchez, Ioakim curasse Deum Deique cultum; ideóque in cadauere eius inuentum esse stigma idoli Codonazer, quod colebat: sed priscum & certum huius historiæ non citant auctorem; quare Rabbinicum hoc videtur esse commentum.

Rursum disce hîc, quàm principes impij Deo puniente miseros habeant exitus. Primus ex Imperatoribus hæreticus fuit *Constantius*: is sacro igne percussus interiit, ait Pompon. Læt. Post eum *Iulianus*, qui in prælio aduersus Persas sagitta confossus occubuit, teste Aurel. Victor. *Valens* à Gothis fusus, in tugurium abditus, ab hostibus est concrematus. *Zeno* morbo comitiali correptus ab Ariadne vxore viuus est sepultus, teste Cedreno. Hunc secutus *Basiliscus*, qui vnà cùm vxore & liberis fame interiit, ait Procop. libro primo. Vvandal. *Anastasius* Imp. hereticus cùm ex oraculo didicisset igne sibi pereundum, cisternem in palatio effodit, in quam orto incendio recipere se posset: verùm fulmine improuiso ictus interiit, vt ex Pomp. Læto & aliis narrat Barron. Quid de *Heraclione* dicam? is hæresi & libidine contaminatus, ita à Deo punitus est, vt inguine sursum conuerso & semper tento in faciem suam perpetuò meieret; sed quò vrinam auerteret, tabellam ventri apponere consueuerat, ait idem Pomponius. Taceámne *Heracleonem* Heraclij filium, & impietatis heredem? ei nasus præsectus fuit; Martinæ verò vxori præsecta fuit lingua: ambo tandem imperio priuati, & in exilium sunt missi ait idem Pompon. Quid de *Constante & Philippico* commemorem? ille à seruo domestico in balneo necatus; hic à senatoribus imperio & luminibus priuatus est, ait idem Pompon. *Arnolphus* Carlomanni filius, cùm ad rapinas & templorum spoliationes animum conuertisset, à Deo pediculari morbo percussus interiit, ait Luitprandus lib. 1. c. 9. *Hunericus* Vvandalorum rex in Africa, cùm in orthodoxos sæuiret, similiter à vermibus vbique scatentibus corrosus expirauit, teste Victore Vtic. lib. 3. Vvandal. Omitto *Leonem*, *Constantinum Copronymum*, *Nicephorum*, *Leonem Octauum*, *Michaelem Theophilum*, aliósque Imper. Orientis, quos hæreticos & impios Dei vltionem sensisse narrant historiæ. vide Thom. Bozium lib. 22. de Signis Eccles.

ASCENDE

VERS. 20. ASCENDE LIBANVM] Sermo est non ad Ioakim, vt vult Dionys. sed ad Ierusalem (τὸ enim *ascende* hebr. est femininum) cui ironicè dicitur, vt montes altissimos, scilicet Libanum & Basan, conscendat, indéque transeuntes inclamet, eorúmque opem imploret, vt ipsi extremum quod Iudææ & Hierosolymæ imminet excidium, auertant, eò quòd amici eorum Ægyptij à Chaldæis pariter sint contriti, vt Iudæis opem ferre non possint. ita S. Hieron. Raban. Theod. Hugo, Lyran. & Vatabl. Nam Pharao Nechao rex Ægypti regem Iudææ constituerat Ioakim; vnde tunc Pharao Syriæ & Iudææ dominabatur, sed mox anno quarto Ioakim, superueniens è Chaldæa Nabuchodonosor cum Pharaone iuxta Euphratem conflixit, eúmque profligauit, vt patet Ieremiæ 46. v. 2. ac mox eidem Syriam & Iudæam ademit, atque Ioakim regem ab eo constitutum abduxit, quem post octo annos rursum rebellantem occidit. Hoc enim est quod dicitur 4. Reg. 24. 7. *Et vltrà non addidit rex Ægypti, vt egrederetur de terra sua: tulerat enim rex Babylonis à riuo Ægypti vsque ad fluuium Euphratem, omnia quæ fuerant regis Ægypti.* quare Iudæi ab Ægyptiis opem amplius sperare non potuerunt: quin imò Nabuchodonosor in dies victoriis crescens, post captum Sedeciam, pôstque excidium Hierosolymæ, Ægyptum ingressus eam subegit, & Pharaonem occidit, vt patebit c. 44. Pari modo Iudæa, vt pote intermedia, particeps fuit bellorum inter reges Asiæ & Ægypti; puta inter Seleucidas & Ptolemæos tempore Machabæorum, vt dixi Daniel. 11.

Historia belli inter Nabuchodonosor & Pharaonem.

CLAMA AD TRANSEVNTES] Hebraicè מעברים, *meabarim* id est *clama de Abarim*, monte Moab, in quem conscendit moriturus Moses, Deuter. 32. 49. Chald. *clama ad vada*; Theodotio, *clama ad mare*: Vatabl. *inclama transfluuianos*: id est Ægyptios, qui trans Iordanem & mare rubrum habitant; Symmach. *clama è contra*; noster, *clama ad transeuntes*: עבר *abar* enim significat transire, & מן *min*, id est à, sæpè pro *ad*, & quauis alia præpositione sumitur.

VERS. 21. IN ABVNDANTIA] in prosperitate. Septuag. pro בשלות *bescalot* legerunt כשלות *kescalot*. vertunt enim, *in casu tuo*, in ruina tua.

HÆC EST VIA AB ADOLESCENTIA] *Via*, id est consuetudo. q. d. Sub Mose cùm cœpisti esse Synagoga mea, cœpisti pariter mihi esse rebellis. ita S. Hieron. & alij. vide dicta c. 2. v. 2. Hoc est quod ait Isaias c. 48. 8. *Transgressorem ex vtero vocaui te.*

VERS. 22. OMNES PASTORES (nomine tenus, sed reuera prædones) TVOS PASCET VENTVS] Nota Primò. Per *pastores* intelligit reges, præsides, doctores, sacerdotes; per *amatores*, Ægyptios, vt dixi. Secundò, pasci vento est res friuolas, vanas & inanes moliri. q. d. Principes tui spe sua & ope Ægyptiorum, quam sperant, frustrabuntur. ita Hugo & Lyran. quare ipsi frustra hac spe se iactabunt & oblectabunt; quasi vento vanitatis, & quasi chamæleontes aëre pascentur. Huic simile est prouerbium, sed alio casu, Venari aut pascere ventum, Prou. 10. 4. *Qui nititur mendaciis, hic pascit ventos*, id est vanè, frustra & instabiliter laborat.

Pasci vento est vana moliri.

A Potest Secundò, cum S. Hieron. & Chald. sic explicari, q. d. Principes tui huc illúcque dispergentur in omnem ventum. Tertiò, תרעם *tirem* verti potest, *depascet*. rursum pro *tirem* legi potest, תרעם *teroem*, id est *conteret*. q. d. Citò contererentur, perinde ac si ventus eos expulisset. Quartò, alij vertunt, *omnes pastores tui cogitabunt*, vel *diligent ventũ* Nam רעה *raa*, quod Hebræis significat pascere. Syris significat cogitare & amare.

Symbolicè, pastores Ecclesiæ pascit quandóque ventus elationis, Isaiæ 57. 13. *Omnes eos auferet ventus, tollet aura.*

AB OMNI MALITIA TVA] propter omnem malitiam tuam.

23. Quæ sedes in Libano, & nidificas in cedris, quomodo congemuisti cum venissent tibi dolores, quasi dolores parturientis?

B 24. Viuo ego, dicit Dominus: quia si fuerit Iechonias filius Ioakim regis Iuda, annulus in manu dextera mea, inde euellam eum.

25. Et dabo te in manu quærentium animam tuam, & in manu quorum tu formidas faciem, & in manu Nabuchodonosor regis Babylonis, & in manu Chaldæorum.

26. Et mittam te, & matrem tuam, quæ genuit te, in terram alienam, in qua nati non estis, ibique moriemini:

C 27. & in terram, ad quam ipsi leuant animam suam vt reuertantur illuc, non reuertentur.

28. Numquid vas fictile atque contritum vir iste Iechonias? numquid vas absque omni voluptate? quare abiecti sunt ipse & semen eius, & proiecti in terram, quam ignorauerunt?

QVÆ SEDES IN LIBANO] ô gens, quæ habitans in Ierusalem, quasi in Libano, quia ex cedris Libani tibi nidos, id est domos & palatia, facis, quæque quasi cedrus Libani inter alias Gentes excellis & celebraris. q. d. Tu quæ iam affluis, gloriaris, superbis in deliciis & diuitiis tuis, quomodo gemes cùm acerbus tibi finis & excidium veniet? VERS. 23.

D Nota. *Sedere in Libano*, est superbè, securè, opulenter viuere; perinde ac si in Libano, alto & fertili monte, habitaret: idem significat *in cedris nidificare*. Est metaphora ab auibus, quæ sibi tutæ videntur, cùm in altis arboribus nidificant. hinc c. 49. 16. ait Ieremias: *Cùm exultaueris quasi aquila nidum tuum, inde detraham te.*

Sedere in Libano est opulenter viuere.

QVOMODO CONGEMVISTI] Ita vertunt & LXX. Hebr. est נחנת *nechant* in niphal, id est quomodo deprecaberis, quomodo gratiam & misericordiam postulabis? חנן *chanan* enim in cal significat misereri, in niphal verò passiuo significat misericordiam postulare, orare, suspirare, gemere: fortè etiam interpres cum Septuag. pro *nechant*, legit נחית *nahit*, id est, quomodo lamentaberis? נהה *naha* enim significat lamenta-

ri, aut, vt vult Maldonat. pro *nechant*, legerunt נאנחת *neenacht* per metathesin: אנח *anach* enim significat suspirare. Iam *nechant* Pagnin. & alij vertunt, *quàm gratiosa eris?* vel, *quæ gratia erit tibi?* scilicet ex pulcherrimis tuis palatiis, cùm illa comburentur, aut, vt Vatabl. *quàm grata*, vel *accepta eris* (scilicet Deo) cùm venerint tui dolores, vt scilicet iis te eripiat. Verùm hi sensus frigidi minúsque apti & commodi sunt.

Vers. 24. Vivo ego, dicit Dominus: quia si fuerit Iechonias] A Ioakim patre impio transit ad filium impium, puta Ioachin. vnde ait,

Iechonias vocatur Conias, vt significetur eius deiectio.

Iechonias filius Ioakim] eiúsque in regno successor, qui hebr. hic per contemptum vocatur *Conias*: detrahitur enim ei prima littera *iod*, vt significetur eius deiectio & captiuitas; sicut Abram additur littera h, vocatúrque Abraham, vt significetur eius exaltatio, quòd erit pater magnæ multitudinis. Secundò, *conias*, id est præparatio Dei, significat eum destinatum & præparatum esse ad pœnam & captiuitatem. ita S. Hieron.

Annulus ponitur in digito medico, cur?

Annulus in manu dextera mea] Nota. Annulos gestabant veteres Primò, ad obsignandum, Secundò, ad ornatum; Tertiò, ad amorem mutuum, vti sponsi & sponsæ, Cant. 8. 6. hinc gestabant eum in digito quarto sinistræ manus. Sic etiamnum solet annulus inseri digito qui proximus est minimo, indéque annularis vocatur; eò quòd hic sit digitus cordis, ideóque ab Ægyptiis statutum est, vt is annulo quasi corona ornetur. Eundem sacerdotes sacrificaturi odoribus illinebant. Causa erat, quòd Anatomici tradant neruulum à corde natum, per dorsum eò tendere, in eóque desinere. ita Pierius hierogl. 36. Sensus ergo est, q.d. Si Iechonias mihi fuerit tam coniunctus quàm est annulus, & digitus annularis & cordialis, eum tamen à me auellam & abiiciam. Rursum: etiamsi Iechonias mihi ita necessarius & coniunctus, charus & pretiosus esset, ac annulus signatorius, qui nunquam de manu gestantis ac sigillantis aufertur: (quod reuera non est) tamen ob eius scelera à me euellam illum, atque in Babylonem cum matre & principibus traducam, ibíque morietur, 4. Reg. 24. ita S. Hieron. Raban. Hugo.

Putant aliqui Ieremiam alludere ad amicos, qui eos quos amant aut venerantur, in pala annuli exsculpunt, vti de Epicuro narrat Cicero lib. de Finibus: *Eius, ait, imaginem non modò in tabulis nostri familiares, sed etiam in poculis & annulis habent.* Ita noster Sanchez in Isaiæ cap. 49. v. 16. & hoc loco. Annulus, inquit, metonymicè ponitur pro imagine palæ annuli insculpta. Hæc autem imago erat eorum quos impensius amabant, vt per eam ipsos quasi semper in oculis haberent.

Annuli Dei sunt sacerdotes.

Tropolog. Prælati & sacerdotes quasi annuli obsignant fideles imagine Christi: hi si malo exemplo eos obsignent imagine dæmonis, in infernalem carcerem æternum detrudentur: *quia quem perdit vita, non potest saluare doctrina*, ait Hugo & à Castro.

Et in manu Nabuchodonosor] *Et* significat, id est; patet ex precedentibus. Simile est Act. 7. v. 20. Daniel. 14. v. 13. & alibi.

Vers. 27. In terram, ad quam ipsi leuant animam suam] in terram, scilicet in Iudæam patriam suam, quam auent, totáque anima expetunt, & ad quam summè anhelant, non reuertentur: morientur enim in Babylone Iechonias, eiúsque mater & propinqui. Nota. In spe & desiderio leuatur anima; quia anima per desiderium quasi it ad rem optatam, & ad eius consecutionem, atque per spem ad ipsam rem quasi erigi videtur. ita S. Hieron.

Leuare animam est suspirare.

Tropolog. captiuitas Babylonica, est captiuitas gehennæ, in qua grauissimum supplicium est non posse inde egredi, sed in æternum esse extorrem cœlo & terra, in æternum habitare cum igne deuorante, cum draconibus & dæmonibus.

Vers. 28. Numquid vas fictile] Hebr. est עצב *etseb*, id est *sculptile*, vel potiùs *idolum* (ita dictum, quòd dolorem & turbationem suis afferat) *contemptibile et fractum*; Vatabl. *truncus*: Symmach. *purgamentum*, siue *quisquiliæ*. q.d. Nunquid Iechonias, qui à suis adorabatur quasi idolum, iam in captiuitate vilis, abiectus, contritus est quasi vas, vel idolum fictile si cōfringatur: tribus enim mensibus tantùm regnauit Iechonias.

Notent principes nisi opes, gloriam, regnum fundent in timore Dei, non fore ea stabilia, sed se cum iis quasi vilia & inutilia vasa conterendos & obiiciendos esse: sic & sacerdotes, si desipiant, & suo gradui non satisfaciant, in sterquilinium proiicientur, quasi sal infatuatum.

29. Terra, terra, terra, audi sermonem Domini.

30. Hæc dicit Dominus: Scribe virum istum sterilem, virum, qui in diebus suis non prosperabitur: nec enim erit de semine eius vir, qui sedeat super solium Dauid, & potestatem habeat vltrà in Iuda.

Vers. 29. Terra, terra, terra] Nota. Ter repetit vocem *terra*: quia ter Iudæa monita est à Deo, puta in trina trium regum clade, scilicet Ioachas, Ioakim & Ioachin. Repetit autem τὸ *terra*, vt magis eos moneat doceátque, quòd iam desolandi sint, & cariturі rege. nam licet Iechoniæ successerit Sedecias, is tamen sceleratus fuit, ideóque infelix, ita vt cum eo Iudæis peiùs fuerit, quàm si omnino caruissent rege. Iam terram propriè accipit Theodor. ex eo enim, inquit, quòd non audiant Dei voces Iudæi, qui participes sunt rationis & sermonis: hinc terram alloquitur anima carentem, de quo dixi Isaiæ 1. 2. Secundò, & potius per *terram* accipe habitatores terræ: hos enim vocat *terram*, vt notet Primò, eos esse terrenos; non cœlum, sed terrena cogitare. Secundò, voce terræ monet eos, vt cogitent se è terra hac in Babylonem, & post mortem in abyssum inferni sub terram præcipitandos. Prudenter dixit Sapiens: *Tribus hisce paruisse nunquam te pœniteat: Veritati, potissimùm diuinæ; consilium danti bonum: gallo gallinaceo è somno excitanti.*

Terra, terra, terra, quid?

Vers. 30. Scribe] Nota, Prophetas non tantùm verbo,

bo, sed & scripto prophetasse, maximè ad seruandam prophetiæ memoriam. nam Isa. c. 8. 1. & Abacuc c. 2. 2. iubētur scribere suas prophetias, cùm prophetant de rebus longè pòst futuris. Secundò, vt notat Capella, Prophetæ aliquas prophetias pro foribus templi omni populo legendas proponebant. vt innuit Oseas c. 8. 12. Tertiò, *scribe*, id est scribite: q. d. Vos, ô Iudæi, qui in libro genealogiæ soletis scribere familiarum vestrarum seriem, & proles, maximè si regiæ sint, scribite in eo Iechoniam, sed sterilem.

STERILEM] Hebr. [illegible] *ariri*, id est orbum liberis, qui solus sit, vti in deserto myrica, quæ hebr. *arar* dicitur. ita Chald. Vatablus, à Castro, hinc Symmachus vertit, *vacuum*: Septuag. & Theodotio, *abdicatum*, Aquila, *non crescentem*: quia licet Iechonias sit habiturus filium Salatiel, & alios septem gignet in Babylone captiuus, vt patet 1. Paral 3. v. 15. tamen nec hos, nec alios habebit, qui ei in regno succedant. ita S. Hieron. Raban. Hugo. Zorobabel enim filius Salatiel non fuit rex, sed dux populi redeuntis è Babylone, idque tantùm in itinere. & vt summum in reædificatione vrbis, templi & domorum. nam paulò pòst ipse rediit Babylonem, ibique mortuus est: principatus verò Iudæorum fuit penes Iesum filium Iosedec, & alios pontifices sibi inuicem succedentes, vsque ad Herodem, vt disertè docet Euseb. 1. histor. 5. Ioseph. 11. Antiq. 4. & alij. Sic hodie multis principibus & nobilibus improbis dicit Deus: Scribe virum istum sterilem: vnde plurimæ nobilissimæ familiæ intereunt.

Aliter ex S. Hieron. explicat Sanchez, Iechonias, inquit, vocatur sterilis & infortunatus, quia in illis, nempe diebus vitæ suæ, nullū suscipiet filium, qui sceptrum habeat, aut potestatem in terra Iuda. vnde ait: *Scribe virum istū sterilē: virum qui in diebus suis non prosperabitur. Nec enim erit de semine eius vir, qui sedeat* (in diebus nēpe illius) *super solium David*. Verum prior expositio communis est, magisque plana & seria.

Dices, Christus descendit ex Iechonia, & regnauit in domo Dauid, Lucæ 1. v. 32. ergo Iechonias non fuit rex sterilis. Resp. Christi regnum non temporale fuit, de quo loquitur Ieremias, sed spirituale.

Dices Secundò, Iechoniæ successit Sedecias rex. Resp. Sedecias non fuit de semine, Id est proles Iechoniæ, sed patruus, nepote peior. Vnde breuissimo pòst tempore, & rex, & regnum sub eo funditùs interijt. ita S. Hieron.

Locus moralis de libertate increpandi.

Moraliter. Nota hic insignem libertatem Prophetę ad increpandum etiam reges & principes. Ita Nathan liberè increpauit Dauid, ob homicidium Vriæ, 2. Reg. 12. v. 1. & Elias Achab regem, 3. Reg. 18. v. 18. *Non ego*, inquit, *turbaui*

Exempla.

Israel, sed tu, et domus patris tui, qui dereliquistis mādata Domini, & secuti estis Baalim. Deinde accedens ad totum populū iussu Achabi congregatum: *Vsquequo*, inquit, *claudicatis in duas partes. Si Dominus est Deus, sequimini eum: si autem Baal, sequimini illum*, v. 21. Idē ad Ochosiā regē, *Quia*, inquit, *misisti nuncios ad cōsulendū Beel zebub, deum Accaron, quasi non esset Deus in Israel*, &c. *ideò morte morieris*, 4. Reg. 1. v. 16. Ita Elisæus ad Iorā regem: *Quid mihi & tibi est: vade ad Prophetas patris tui, & matris tuæ*. &c. *Viuit Dominus exercituum, in cuius conspectu sto, quòd si non vultum Iosaphat regis Iuda erubescerem, non attēdissem quidē te, nec respexissem*, 4. Reg 3. v. 13. & 14. Ita Iehu Propheta ad Iosaphat, alias piuni regem: *Impio* (Achab) inquit, *præbes auxilium, et his qui oderunt Dominum, amicitia iungeris: et idcirco iram quidē Domini merebaris: sed bona opera inuenta sunt in te*, &c. 2. Paral. 19. 2. Ita Zacharias filius Ioiadę increpauit Ioas regem, & principes: *Quare trāsgredimini præceptū Domini, quòd vobis non proderit, et dereliquistis Dominum, vt derelinqueret vos?* ideoque ab eis lapidatus est, dicēs: *Videat Dominus, et requirat*, 2. Paral. 24. 20.

B Ita Propheta missus ad Amasiā regem: *Cur*, inquit, *adorasti deos?* &c. cui rex: *Num cōsiliarius regis es? quiesce, ne interficiā te.* tū ille: *Scio, quòd cogitauerit Deus occidere te, quia fecisti hoc malū, & insuper non acquieuisti consilio meo*, 2. Paral. 25. 5. 15. Ita Azarias increpauit Osiam regem thurificātem: *Non est*, inquit, *tui officij Osia, vt adoleas incensum Domino, sed sacerdotū: egredere de sanctuario*: cumque rex ei minaretur, percussus est lepra, 4. Reg. 26. v. 18. Ita Isaias increpauit Ezechiam, quòd thesauros suos ostendisset Babyloniis, Isaiæ 39. 3. & Manassam ob idololatriam, ideoque ab eo serra dissectus est. Ita Ioannes Baptista increpauit Pharisæos: *Progenies*, inquit, *viperarum, quis demonstrauit vobis fugere à ventura ira*, Matth. 3. 7. & Herodem: *Non licet tibi*

C *habere vxorem fratris tui*, ideoque decollatus est. Ita Christus reprehendit Scribas & Pharis. Matth. 23. toto cap. & aliàs sæpè. Ita paulus ad pontificem iubentem eum percuti *Percutiat*, inquit, *te Deus paries dealbate*, Act. 23. 3. Ita S. Stephanus eosdē cum populo increpauit: *Dura*, inquit, *ceruice, et incircumcisis cordibus et auribus vos sēper Spiritui sancto resistitis*, &c. *Patres vestri occiderūt eos, qui prænunciabant de aduentu iusti, cuius vos nunc proditores & homicidæ fuistis*, Act. 7. 51. Ita S. Ambrosius Theodosiū. S. Bern. Guilielmum Ducem Aquitaniæ increparunt & emendarunt. Ita Babylas Episcopus Antiochiæ, Numerianum Imper. venientem ad ecclesiam, & volentem inspicere arcana eius Mysteria, repressit dicens: *Non licet tibi idolorū sacrificij pol-*

D *luto, ecclesiam ingredi, & diuina mysteria cōtaminatis oculis spectare.* quare offensus Imper. eum excruciatum necauit, sed & ipse Imper. paulò pòst à socero suo occisus est. ita Niceph. lib. 6. cap. 33.

Denique appositè, æquè ac liberè hæc Ieremiæ de Ioachin oracula & minas, B. Petrus Damiani adaptat Cadiloo Episcopo Parmensi Antipapæ, qui se Honorium II. vocabat: *Cur*. inquit, *per ambitionē adipiscēdi culminis, inaccessibilisq; fastigij, totum ferè mūdum in cōdemnationis tuæ iurgium concitasti? vt illud Ieremiæ exclamem: Terra, terra, terra, audi sermonē Domini. Scribe virū istum sterilē, virum qui in diebus suis non prosperabitur. Et tu è cōtra eiusdē Prophetæ verbis aptè valeas respōdere: Væ mihi mater mea, quare me genuisti virū rixæ, virū discordiæ in vniuersa terra?*

Enimuerò cùm religiosus quisq; vir subire tã laboriosæ Sedis onus abhoreat, illicq; cõstitui vix vllis hominum precibus acquiescat, cur tu onus onerum, vt S. Leo Papa dicebat, non modò non paras aufugere, sed vltro etiã preces et pretiũ offerẽdo anxiè te conaris intrudere: Rectè Cadalous, quasi casus λαοῦ, id est populi, vocaris. O cœlum! ô terra! ô tragœdia omnibus ante nos sæculis inaudita, vt alienus Epis. propria sede cõtẽpta, ignorãte Deo, nesciẽte Petro, nesciente Romana Ecclesia, super Romanam constituatur Ecclesiã! In Babylonia Apostolica Sedes possessionẽm habebat, vnde tãtũ balsami per annos singulos capiebat, quod indeficiẽti fomite sufficeret lãpadi, quæ ante altare B. P. rutilabat appensa. Quam possessionẽ, accepta pecunia, Papa distraxit, canonẽq; aromatis, quẽ recipere solebat, amisit. Aliquãto pòst, cùm idem Papa prædicto sancto altari quasi deuotus assisteret et oraret, ecce quidam terribilis et grandæuus senex colaphum ei vehemẽter incussit, et ait: Tu extinxisti lucernã meam ante me, et ego extinguam lucernã tuam ante Deum. Ille verò protinus corruit, et paulò pòst diem clausit extremũ. Quis ergo, duorum Paparum duriori tibi videtur austeritate plectendus? vtrùm ille, qui sancti altaris lucernam præsumpsit extinguere, an tu, qui totã vniuersalem Ecclesiam per furtiuæ promotionis exordium A B niteris obscurare? Denique his versibus concludit, mortemque celerem ei prædicit.

Fumea vita volat, mors improuisa propinquat.
Imminet expleti præpes tibi terminus æui.
Non ego te fallo, cœpto morieris in anno.

Ita ipsa ad Cadiloum libr. 1. epistol. 20. & ad eundẽ epist. 21. *Per Ieremiã dicitur cap. 5. Nunquid super his non visitabo, dicit Dominus? Enimuerò sicut per auxesin dicitur sancta Sanctorũ, sic Romanã Ecclesiam venaliter distrahi, peccatum est peccatorũ. Defuncto Cæsare Aug. mœrẽs pop. Rom. clamabat: Vtinã aut non nasceretur, aut non moreretur! De te autẽ, Cadaloë, meritò dicimus. Vtinã aut non nascereris, aut ilicò morereris! Diocletianus Imp. teste Eutropio lib. 9. regalis fastigij insigne deposuit, & non procul à Salonis per nouẽ ferè annos, vsq; ad obitũ, priuatus in amœna virẽtis hortuli cultura permãsit. Qui dum ab Herculio, atq; Galerio ad recipiendũ obnixè rogaretur Imperiũ, tanquam pestem aliquam perhorrescens, dixit: Vtinã Salonæ possetis olera visere nostris manibus insita, nunquam profectò iudicaretis hãc sarcinam nostris iterum ceruicibus imponẽdam. Reges Gentiũ imperialium dignitatum apices fugiunt: & sacerdotes Dei, non sacerdotalem, sed regalem, imò tyrannicam ferulam super humanum genus anhelant.*

CAPVT VIGESIMVMTERTIVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

INuehitur in populi pastores, id est principes, sacerdotes & pseudoprophetas, qui sua incuria, impietate, malo exemplo, mendacibus promissis, quasi lupi populum perdiderunt. vnde eis amotis promittit se missurum verum pastorem scilicet Christum eiusque Apostolos. ita S. Hieron.

Primò ergo ait se pro pseudopastoribus suscitaturum Dauidi germen iustum, & regem sapientem, cuius nomen erit Dominus iustus noster. *Secundò, v. 9. pseudoprophetarum mendacia adulteria & scelera arguit. Tertiò, v. 19. intentat eis turbinem iræ Dei, & v. 29. ignem & malleum verborum suorum. Quartò, v. 33. rogantibus,* Quod est onus Domini? *respondet* Vos estis onus Domini *ab eo exportandum in Babylonem.*

Tropolog. S. Hieron. hæc rectè adaptat malis pastoribus Ecclesiæ Christianæ.

Vers. 1. VÆ pastoribus, qui disperdunt & dilacerant gregem pascuæ meæ, dicit Dominus.

2. Ideo hæc dicit Dominus Deus Israel ad pastores, qui pascunt populum meum: Vos dispersistis gregem meum, & eiecistis eos, & non visitastis eos: ecce ego visitabo super vos malitiam studiorum vestrorum, ait Dominus.

3. Et ego congregabo reliquias gregis mei de omnibus terris, ad quas eiecero eos illuc: & conuertam eos ad rura sua: & crescent & multiplicabuntur.

4. Et suscitabo super eos pastores, & pascent eos: non formidabunt vltrà, & non pauebunt: & nullus quæretur ex numero, dicit Dominus.

5. Ecce dies venient, dicit Dominus, & suscitabo Dauid germen iustum: & C regnabit rex, sapiens erit: & faciet iudicium & iustitiam in terra.

6. In diebus illis saluabitur Iuda, & Israel habitabit confidenter: & hoc est nomen, quod vocabunt eum, Dominus iustus noster.

7. Propter hoc ecce dies veniunt, dicit Dominus, & non dicent vltrà: Viuit Dominus, qui eduxit filios Israel de terra Ægypti:

8. Sed: Viuit Dominus, qui eduxit & adduxit semen domus Israel de terra Aquilonis: & de cunctis terris, ad quas eieceram eos illuc: & habitabunt in terra sua.

QVI PASCVNT] solo nomine; quia *pastores* se vocant, & ab aliis vocantur; vel qui pascere deberent populum meum, etsi reipsa non pascant. Transit à regibus ad sacerdotes & falsos prophetas. Hi enim gregem suum, puta populum, VERS. 2.

pulum, quem pascere debebant, malo exemplo vitæ, & falsis oraculis perdiderunt.

VERS. 2. ET NON VISITASTIS EOS) Pastoris enim est visitare suum gregem, vt videat num quid illi desit, de eoque illi prouideat. Notant hoc Episcopi & Pastores. Idcirco ecce ego *visitabo*, id est puniam, *vos*. Ludit in voce visitare, q.d. Pastores non visitarunt gregem, hinc ego visitabo & castigabo eos.

VERS. 3. CONGREGABO] scilicet Iudæos, quos vos mali pastores vestra culpa dispersistis, ego mea misericordia & prouida cura *congregabo*, vt è Babylone redeant in Iudæam duce Zorobabel, Iesu, Esdra & aliis, ibique pace fruantur, & agnoscant sola Dei misericordia, non suo merito se liberatos ita Hebræi, Theodor. Hugo & Sanchez. Verùm esto eò alludat Propheta quasi ad typum, tamen patet hæc tam augusta non nisi Christo Pastori optimo, & Pastorum principi competere: hic enim est germen iustum, & vocatur *Dominus*, hebr. *Iehoua, iustus noster*, estque ex semine Dauidis. Ad Christũ ergo de more à malis pastoribus auolat Propheta. huic enim malo, æquè ac cæteris Iudæorum, mederi venit Christus, ideoque quo malis bonos surrogauit. Christi ergo, qui optimi Pastoris exemplar dedit, tria munia describit: Primò, regis; Secundò, doctoris sapientis, Tertiò, æqui iudicis. Pastores eius, ait S. Hieron. Theodoret. Raban. sunt Apostoli, qui congregarunt vndique oues ad vnum ouile, puta tam Gentes omnes, quàm Iudæos à Deo in Babylonem eiectos, ad Ecclesiam, easque pauerunt. Hos enim vocat *reliquias gregis mei*, Iudæos scilicet è captiuitate & dispersione reliquos, quorum pauci conuersi sunt ad Christi Ecclesiam, sed plures conuertentur in fine mundi, cum omnis Israel saluus fiet. nam eousque porrigitur hæc prophetia.

Christi tria munia, 1. regis, 2. doctoris, 3. iudicis.

AD RVRA SVA] Hebr. נוהן *neuehen*, id est, *ad habitacula sua*. Nota, Ecclesiam vocari rus & habitaculum Iudæorum, Primò, quia eadem est Ecclesia noua Christianorum & vetus Iudæorum. Secundò, quia noua cœpit à Iudæis, scilicet Christo & Apostolis in Ierusalem. Tertiò, quia cognitio & cultus veri Dei, erat quasi proprium rus spirituale Iudæorum: & Iudæis propriè promissus & missus erat Messias, eiusque bona: rursum patria, & quasi rus anagogicum eorum olim, & iam nostrum est cælestis Ierusalem, ad quæ duo eos reduxit Christus Similis prophetia est Ezech. 34. v. 13 & 14.

Ecclesia vocatur rus Iudæorum ob tres causas.

VERS. 4. PASCENT EOS, magna cura, ad quam eos stimulabit magnus amor ouium, vt illæ securæ fruantur pastu doctrinæ & vitæ Christianæ, ET NVLLVS QVAERATVR EX NVMERO] id est, vt nulla ouis deficiat aut desideretur in tanto fidelium numero: quia, vt huc alludens ait ad Patrem Christus: *Quos dedisti mihi, non perdidi ex eis quemquam*, Ioan. 18. 9. Esto enim Iudas perierit, is tamen vnus fuit: nec Christi negligẽtia & culpa, sed sua in Christum infidelitate & malitia periit.

Hæc ergo lex pastoris est, quam dat Apostolus 2. Corint. 5. *Charitas Christi vrget nos*. Exedit enim, ait à Castro, zelus cor pastoris, nec patitur

Lex pastoris est amor gregis.

A quietem agere, aut obliuioni tradere res amati, quin instar fulguris huc illucque discurrat, donec animam suam ponat pro ouibus suis. Imitatur ergo verus pastor vigilias Iacob pascentis oues Laban, Gen. 31. 39. Ex hac cura nascitur vicissim in ouibus erga pastorem amor, cõfidentia & securitas.

Rursum lex pastoris, est, quam dat S. Bernar. epist. 245. *Præsis vt prosis*. Idem in sentẽt. *Pastori tria cõgruunt, bonitas, disciplina, scientia: bonitas attrahit, disciplina corripit, scientia pascit: bonitas amabilem, disciplina imitabilem, sciẽtia docibilem reddit*. Et S. Dominicus rogatus quæ essẽt munia sui Ordinis, puta Patrum Prædicatorum; respondit, Tria ista sunt, quæ Psaltes hoc versu cõplexus est: *Bonitatem, & disciplinam, et scientiam doce me*, psalm. 118. Tales pastores fuerunt

B Apostoli virique Apostolici, S. Athanasius, Basilius, Chrysost. August. Ambros. Gregor. aliiq; prioribus sæculis plurimi: at hisce perpauci & rari. Queritur de suo æuo B. Petrus Damiani, itaque scribit ad Gregor. VI. Pontif. l. 1. epist. 2. *Nouerit Beatitudo vestra, piissime Domine, quia pro peccatis nostris clerici digni Episcopatus officio in nostris partibus non inueniuntur. Omnes enim querunt quæ sua sunt, et non quæ Iesu Chr. Auaritia quippe & elationis igne succensi, ambiũt quidem ad sacerdotiũ promoueri, sed non student digni sacerdotio fieri: Præesse inhiant prodesse non curant.*

ET SVSCITABO DAVID) Hebr. לדוד *Ledauid*, id est Dauidi. VERS. 5.

GERMEN) non Zorobabel: sed, vt Chald. vertit, Messiam, id est Christum. ita S. Hieron. Theodor. Raban. & omnes Hebræi, ait Vatab.

C Christum enim Deus suscitauit Dauidi, quasi germen è terra virginea. Secundò, ex trunco, id est, ex familia Dauidis penè emortua, suscitauit eum quasi germen. hebr. צמח *tsemach*, id est surculum, qui succrescat & suppullulet, ac ex paruo germine crescat in ingentem arborem, quæ pristinam regni Dauidis gloriam iam collapsam restauret.

Nota. Christus, qua Deus & Verbum Patris, est germẽ è terra fœcundissima, id est, è natura & mente diuina (quæ mundus est intelligibilis, vniuersi perfectiones in se complectens) Patris æterni progenitum. vnde Proclus ex Chaldaicis mysteriis vocat Dei filium *florem mentium*.

Christus est germen Patris in cælo

D Hoc diuinum gẽrmen humano insertum est germini, cùm naturam assumpsit humanam: vnde Septuag. vertunt, ἀνατολὴ, id est ortus, vel oriens; q.d. Christus est germinans sol, aut solare & cæleste germen, quod primò ortum in cœlesti paradiso, inde in terram insertum & natum factumque est homo. Vna inter alias ratio huius nomenclaturæ est: quæ, sicut ad germen & fructum ferendum tota arboris plantatio & irrigatio refertur, ita totum vniuersum, & omnes creaturæ vnius Christi causa conditæ sunt: quocirca ipse vniuersi germen appellatur. ita Viegas in Apocal. 1. pag. 26. Christi ergo nomen est Oriens, scilicet sol, aut solare germen, vt patet Luc. 1. 78. & Zachar. 6. 12. quod pluribus in Zachar. explicabo.

transplantatum in terram per incarnationem.

IVSTVM] Quia Christus, ait S. Hieron. Raban. & Vatabl. causa est omnis iustitiæ nostræ,

Christus vocatur iustus ob tres causas.

& finalis, & meritoria, & exemplaris.

Secundò, quia ex vi conceptus sui ex Spiritu sancto, natus est sanctus & iustus, ex Dauidica stirpe, in qua tot scelerati extiterunt: cùm nos omnes ex vi conceptus nostri nascamur peccatores.

Tertiò, quia iustum iudicium exercuit in bonos & malos.

REGNABIT REX] per fidem, spem, charitatem gratiam; hoc enim regnum Christi spirituale, non autem temporale passim inculcant Prophetæ.

SAPIENS ERIT] Hebr. est ישכיל *biskil*, id est, feliciter æquè ac sapienter rem geret, vt Patri æterno nos conciliet: dirigatque ad vitam & gloriam æternam. Vnde Vatabl. vertit, *prosperabitur, felix erit.*

ET FACIET IVDICIVM ET IVSTITIAM) *Faciet*, id quod iustum est: iusto enim iudicio damnabit impios, pios verò tuebitur & præmiabit sua iustitia. Vide dicta Ezech. 18. v. 6. Aliter Dionys. Carthus. Iustitiam, inquit, id est, omne opus virtutis. Aliter quoque S. Thom. & Lyran. *iustitiam*, inquiunt, id est, legem Euangelicam, quę pleniorem docet iustitiam quàm Scribæ & Pharisæi. Sed primus sensus est genuinus.

Moraliter, discant hîc Pontifices & Episcopi à Christo, cuius vices gerunt, facere iudicium & iustitiam in terra.

Præclarè B. Petrus Damiani ad Alexand. II. Pontif. hosce versus scripsit:

Sedis Apostolicæ qui vult retinere vigorem,
Æqua libret rigida pondera iustitia.
Iuris enim pariles nescit suspendere lances,
Quem fauor inflectit, spes vel auara trahit.
Muneribus plena cur laxant ora crumenæ,
Iustitia vacuam perdet inops animam.
Cæli Roma seras tenet, & regit orbis habenas:
His, si plura velit, tartara sola petit.

VERS. 6. IN DIEBVS ILLIS] Hebr. *illius*, scilicet Christi, & ita legunt Septuag. Chald. & nonnulli Latini.

SALVABITVR ISRAEL, id est, decem tribus, ET IVDA, id est quæ reliquę tribus. Iudæis enim primò promissus & missus est Christus, vt eos saluet, id est iustificet à peccato, & postea glorificet. *Iuda* ergo HABITABIT CONFIDENTER] non timens hostes, cùm habeat Christum, pastorem tam fortem, tam vigilem. Hæc est securitas & pax, quam Isaias sub Christo fore prædixit c. 2. v. 4. cap. 11. 6. & alibi: vnde c. 9. 6. Christum vocat *principem pacis*: quamque angeli Christo nascente occinnerunt: *Gloria in excelsis Deo, & in terra pax.*

ET HOC EST NOMEN QVOD VOCABVNT EVM DOMINVS IVSTVS NOSTER] Iudæi iam legunt יקראו *iicreo*, id est *vocabit eum Dominus hoc nomine*, scilicet, *iustus noster*. Sed veteres Hebræi (citat eos hîc à Castro) & omnes Latini ac Gręci docent, nomen Messiæ, quo à suis fidelibus vocabitur, fore hoc: *Dominus iustus noster*. vnde patet Christum propriè esse Deum. hebr. enim est *Iehoua* proprium Dei nomen. Respondet R. Dauid, nomen *Iehoua* etiam creaturis tribui, vti Moses Exodi 17. v. 15. altare suum vocauit

Christi diuinitas asseritur.

A יהוה נסי *Iehoua nissi*, id est, *Iehoua exaltatio mea*: eo quòd illo loco Deus Mosen in victoria Amalec exaltasset. & Ezech. 48. v. 35. ciuitas Dei vocatur יהוה שמה *Iehoua scamma*, id est, *Iehoua ibidem*. Verùm alio prorsus modo Christus appellatur *Iehoua*, scilicet, non quòd Deus in illo sit sicut in altari, vel in ciuitate, sed quòd ipse sit Deus iustitia nostra. non enim vocatur, Dominus in eo, vel Dominus ibidem, vti vocatur ciuitas illa ab Ezech. sed *Dominus iustus noster*. Vnde Septuag. vertunt, *Dominus Iosedec*, id est, iustus & iustificator: vt Iosedec pontifex suo nomine præfigurauit hoc nomen Christi. Hinc & Symmachus vertit, *Domine iustifica nos*. Heb. verò clarè habent, *Dominus iustitia nostra*: & Chald. *fiet nobis iustitia à facie Domini*, q.d. Fideles vt suum in Christum declarent amorem, securitatem, fiduciam & gratiarum actionem, B decantabunt assiduè dicentque: Hic est Deus qui nos iustificauit, & redemit: puta inclamabunt & iterabunt nomen Iesu. *Iesus* enim, id est saluator, idē est quod *Dominus iustus noster*, id est nos saluans & iustificans. Hinc Syrus vertit, *& hoc est nomen quo vocabunt eum: Dominus æquum* (iustum) *nostrum, quod congruit & sufficit nobis, quod iustè voluntati nostræ satisfacit: Domino concētis sumus, quia satis est nobis ipse*. Vox enim Syra זדקא *zedco* plura significat, scilicet iustitiam, æquum, debitum, honorem, conuenientiam, conueniens, dignitatem, ordinem: vel quod italicè dicitur, *il nostro douere, ò giusto, ò veritá.* Arabicus Antiochenus vertit, *& hoc est nomen quo eum vocauerant, Absc̄oditus Dominus*; Arabic. Alexandrinus. *et hoc est nomen quo vocabunt eum,* C *Dominus gaudium nostrum abscondite.*

Iesus est Dominus iustus noster.

VERS. 7. PROPTER HOC] quia, scilicet *suscitabo Dauid germē iustum*, puta Christum, hinc eum fideles Christiani colent, atque per eum iurabunt, dicentes, *Viuit Dominus*, id est, iuro per vitam & nomen Christi Domini.

VERS. 8. QVI EDVXIT, &c. DE TERRA AQVILONIS] id est, de captiuitate diaboli & peccati.

ET HABITABVNT IN TERRA SVA] id est in Ierusalem spirituali, putà in Ecclesia. ita S. Hieron. Raban. Hugo, S. Thom. Lyran. Vatabl. Sub iuramento intelligit laudes, vota, sacrificia, & omnes alios actus religionis (per synecdochen) quos Christo, & per Christum Deo Patri deferimus & offerimus.

D

9. Ad prophetas: Contritum est cor meum in medio mei, contremuerunt omnia ossa mea: factus sum quasi vir ebrius, & quasi homo madidus à vino à facie Domini, & à facie verborum sanctorum eius.

10. Quia adulteris repleta est terra, quia à facie maledictionis luxit terra, arefacta sunt arua deserti: factus est cursus eorum malus, & fortitudo eorum dissimilis.

11. Propheta namque & sacerdos polluti sunt: & in domo mea inueni malum eorum, ait Dominus.

12. Id-

12. Idcirco via eorum erit quasi lubricum in tenebris: impellentur enim, & corruent in ea: afferam enim super eos mala, annum visitationis eorum, ait Dominus.

13. Et in prophetis Samariæ vidi fatuitatem: prophetabant in Baal, & decipiebant populum meum Israel.

14. Et in prophetis Ierusalem vidi similitudinem adulterantium, & iter mendacij: & confortauerunt manus pessimorum, vt non conuerteretur vnusquisque à malitia sua: facti sunt mihi omnes vt Sodoma, & habitatores eius quasi Gomorrha.

15. Propterea hæc dicit Dominus exercituum ad prophetas: Ecce ego cibabo eos absinthio, & potabo eos felle: à prophetis enim Ierusalem egressa est pollutio super omnem terram.

16. Hæc dicit Dominus exercituum: Nolite audire verba prophetarum, qui prophetant vobis, & decipiunt vos: visionem cordis sui loquuntur, non de ore Domini.

17. Dicunt his, qui blasphemant me: Locutus est Dominus: Pax erit vobis, & omni, qui ambulat in prauitate cordis sui, dixerunt: Non veniet super vos malum.

18. Quis enim affuit in consilio Domini, & vidit & audiuit sermonem eius? quis considerauit verbum illius & audiuit?

Vers. 9. Ad prophetas] scilicet falsos, dirigitur hæc mea prophetia quę sequitur. Aliter Chald. vertit enim, *propter pseudoprophetas contritum est cor meum.*

Contritum est cor meum, &c.] q. d. Conficior dolore, & tremunt ossa mea, quasi maderem vino, & essem ebrius, idque non ob metum Iudæorum, sed propter Dominum, & *propter verba sancta eius*, vel, vt hebraicè est *sanctitatis eius*, quia scilicet video sanctissimā Dei maiestatem peccatis irasci, & calamitates maximas comminari pseudoprophetis, qui meas & Dei minas rident, & apud populum, ne iis credat & conuertatur, traducunt, atque impediunt. ita S. Hieron. Verùm Septuag. vertunt, *factus sum quasi homo captus à vino à facie Domini, & à facie gloriæ decoris eius*. q. d. Ex consideratione Dei Patris, & eius filij, qui est gloria & splendor Patris, exhorrui, & mente captus fui quasi ebrius, vidēs me (esto sim eius quasi os & Propheta) esse nihil. ita Raban. & S Hieron.

Vers. 10. A facie maledictionis, ob maledicta & blasphemias Iudæorum in Deum, luxit, id est desolata est, terra] facta sterilis & squalida, instar lugentis. ita Hugo & Lyran. & patet ex sequen. Aliter S. Thomas: quia inquit, Deus terræ tam impiæ maledixit, hinc ipsa luxit. Loquitur de sterilitate & fame, quam passi sunt ciues obsessi in Ierusalem à Chaldæis.

Factus est cursus eorum malus, currunt effrænes & præcipites ad mala & peccata. hinc fortitudo eorum dissimilis] id est, non est similis illi quæ solet esse recta, vera, inuicta, maximè in sanctis patribus eorum, ait S. Thom. sed fallax, inconstans, euanida & minimè durabilis. nam statim quasi infirmi coram hoste Chaldæo corruent, & quasi imbelles capientur. hinc ex Hebræo Vatablus vertit, *potentia eorum non est firma*, vel, *fortitudo eorum non est veritas*. Quod aliqui sic explicant, q. d. Pro viribus veritati non student, sed mendacio.

B Pollvti svnt] Hebr. *hypocritæ sunt*, scilicet exteriùs simulant se pios Dei cultores, cùm in corde gestent idola. Chald. *suffurati sunt vias suas*, q. d. Furtim se suáque mihi subducunt & suffurantur, vt ea dent & consecrent idolis. Vers. 11.

In domo mea inveni malvm eorvm] quia scilicet in templo Dei sacrificant idolis, conflant fraudes & rapinas, ac iuxta illud ædificarunt prostibula, & ædes effeminatorum. Patet. c. 7. 30. & cap. 11. 15. *Quid est*, ait, *quòd dilectus meus in domo mea fecit scelera multa?* ita Lyranus, & Vatabl. vide 4. Reg. 23. v. 4. 5. 6. 7.

Aliter Hugo & S. Thom. *in domo*, id est, in populo meo, quem induxerunt in omnem impietatem, *inueni malum eorum*.

Via eorvm erit qvasi lvbricvm in tenebris] punientur, in calamitates facilè impingent & corruent, sicut homo qui ambulat in tenebris per viam lubricam. cùm enim in lubrico gressus figi nequeat, & tenebrę loca salebrosa abscondant: necesse est vt in iis ambulans deuius vel corruat, vel impingat. Vers. 12. C

Annvm visitationis] annum punitionis.

Et in prophetis Samariæ vidi fatvitatem] Intelligitur more Hebræo vox *sicut*, q. d. Sicut inter decem tribus vidi idololatriam deorum lapideorum & ligneorum, quo nihil stultius: ita & in Ierusalem, siue inter duas tribus vidi similitudinem adulteram, id est, imitationem idololatrarum, scilicet Israelitarum. q. d. Vidi similiter adulterantes, id est, idola colentes, Iudæos atque Israelitas. ita S. Hieron. Raban. Hugo, Lyran. Theodor. licet possit & propriè capi τὸ *adulterantium*, eò quòd verè adulteria commiserint. Vers. 13. & 14. D

Nota. Pro *similitudinem*, hebr. est שערורה *scaarura*, id est, res horrenda ob suam turpitudinem, imago horrendè turpis: vnde Septuag. vertunt φευκτὰ, id est horribilia, vti erat hîc, ipsos doctores videre quasi dæmone indutos docere impietatem, adeò impiam & horrendam, ac si ipse teterrimus Satan eam ore suo docuisset.

Confortavervnt] dum scilicet eos in suis sceleribus, ea eleuando, & promittendo omnia prospera, confortant & obdurant aduersus Dei monita, & Prophetarum minas.

A prophetis enim Iervsalem egressa est pollvtio svper omnem terram] q. d. Hi blandi & falsi prophetæ suis Vers. 15.

falsis oraculis & sceleribus polluunt terram A sanctam, quæ est quasi sanctum Dei peculium, quin & sanctissimum Dei templum.

FACTI SVNT MIHI VT SODOMA] scilicet abominabiles, ac consequenter igne cælesti, æquè vt Sodomitæ, consumendi, & mergendi in infernum. ita S. Hieron. Raban. Hugo.

VERS. 15. CIBABO EOS ABSINTHIO] Chald. *adducam super eos angustiam amaram sicut absinthium, & potabo eos calice maledictionis pessima, quasi capitibus draconum.*

VERS. 18. QVIS (scilicet pseudoprophetarum) AVDIVIT SERMONEM EIVS] Domini? aut, vt Aquila, *secretum Domini?* q. d. Nullus eorum audiuit, sed ipsi omnia quæ dicunt finguntex se.

19. Ecce turbo Dominicæ indignatio- B
nis egredietur, & tempestas erumpens super caput impiorum veniet.

20. Non reuertetur furor Domini vsq; dum faciat, & vsque dum compleat cogitationem cordis sui: in nouissimis diebus intelligetis consilium eius.

21. Non mittebam prophetas, & ipsi currebant: non loquebar ad eos, & ipsi prophetabant.

22. Si stetissent in consilio meo, & nota fecissent verba mea populo meo, auertissem vtique eos à via sua mala, & à cogitationibus suis pessimis.

23. Putásne Deus è vicino ego sum, C
dicit Dominus? & non Deus de longè?

24. Si occultabitur vir in absconditis: & ego non videbo eum, dicit Dominus? numquid non cœlum & terram ego impleo, dicit Dominus?

25. Audiui quæ dixerunt prophetæ, prophetantes in nomine meo mendacium, atque dicentes: Somniaui, somniaui.

26. Vsquequo istud est in corde prophetarum vaticinantium mendacium, & prophetantium seductiones cordis sui?

27. Qui volunt facere vt obliuiscatur D
populus meus nominis mei propter somnia eorum, quę narrat vnusquisque ad proximum suum: sicut obliti sunt patres eorum nominis mei propter Baal.

28. Propheta, qui habet somnium, narret somnium: & qui habet sermonem meum, loquatur sermonem meum verè: quid paleis ad triticum, dicit Dominus?

29. Numquid non verba mea sunt quasi ignis, dicit Dominus: & quasi malleus conterens petram?

30. Propterea ecce ego ad prophetas, ait Dominus: qui furantur verba mea vnusquisque à proximo suo.

31. Ecce ego ad prophetas, ait Dominus: qui assumunt linguas suas, & aiunt: Dicit Dominus.

32. Ecce ego ad prophetas somniantes mendacium, ait Dominus: qui narrauerunt ea, & seduxerunt populum meum in mendacio suo, & in miraculis suis: cùm ego non misissem eos, nec mandassem eis, qui nihil profuerunt populo huic, dicit Dominus.

ECCE] subitò, improuisò & præter pseudoprophetarum opinionem. VERS. 19.

TVRBO (id est vehementia: Chald. *increpatio*: Septuag. *commotio*) DOMINICÆ INDIGNATIONIS EGREDIETVR, ET TEMPESTAS ERVMPENS] Hebr. *& turbo sese intorquens*: hic enim est symbolum acris iræ & vindictæ Dei, qua subitò inuoluit & absorbet impios. Per turbinem ergo Dei vindictam intellige.

NON REVERTETVR cassus & inanis FVROR DOMINI] in Iudæos effundendus: sed efficaciter vindictam in eos, ad quam missus est, peraget. VERS. 20.

INTELLIGETIS] reipsa sentietis Dei vindictam & flagra, quibus ipse vos castigabit.

AVERTISSEM] Videtur corrigendum *auertissent*, scilicet ipsi Prophetæ (qui nunc falsi & mendaces, tunc autem veri & veraces fuissent) populum à suis peccatis. ita Hebr. Chald. Septuag. & Latina Regina: itáque totam culpam populi, pseudoprophetis ascribit. Tamen S. Hieron. Hugo, Raban. S. Thom. & Romana correcta legunt *auertissem*, scilicet ego Deus per illorum prædicationem populum & plebeios, ait S. Thom. Hugo, Lyran. vel, vt S. Hieron. *auertissem* ipsos Prophetas, ne scilicet cogitationibus suis traderentur in immunditiam, ignominiam & reprobum sensum, ad pœnam suæ impietatis. VERS. 22.

PVTASNE DEVS E VICINO, &c.] q. d. Ego Deus non tantùm præsentia: sed præterita & futura quasi coram me sint intueor, ex altissima æternitatis meæ specula. ita S. Hieron. Raban. Hugo & Maldon. vnde Chald. vertit, *ego orbem creaui à principio, ego eum in fine renouabo.* VERS. 23.

Secundò & meliùs, q. d. Ne dicatis, ô pseudoprophetæ, Deus cardines cœli sui perambulat, longè est à nobis, nostra non videt, non curat, quasi longè à se & cœlo posita: quia etiam è cœlo ego Deus vestra omnia video, curo, punio: omnia, & vicina, & longè dissita intueor, quasi præsens & vicinus. Vnde Septuag. & Theodotio vertunt: Deus appropinquans ego sum, & non Deus de longè, q. d. Vbique præsens adsum, vbique vicinus sum per præsentiam, inspectionem, potentiam, imò & per essentiam: quia cœlum & terram ego impleo. ita S. Hieron. Raban. Theodor. Lyran. Sic Dauid pulchrè Dei omni in loco præsentiam describit psal. 138. 7. & Amos c. 9. v. 2. Sic & Virgilius ecloga 3. canit: *Iouis omnia plena.* Et Lucan. lib. 3. *Deus vbique præsens.* *Gnome fidelium & Ethnicorum.*

Estque Dei sedes nisi terra, & pontus, & aër,
Et cœlũ, et versus superos, quid quærimus vltrà?

Iupiter

Iupiter est quodcunque vides, quocunq; moueris. A
Et Thales dixit: omnia esse plena deorum: atque Heraclitus inuitabat amicos ad humilem suam domũ, *Quia*, inquit, *neque huic loco desunt dii immortales*, vti refert Aristot. libr. 1. de Part. animal. c. vlt. vnde sequitur: *Si occultabitur vir in abscondítis, & ego non videbo eũ?* Septuag. apud Euseb. lib. 7. Præpar. 4. sic vertunt, *quid faciet occultè homo, quod non cognoscam? nunquid non cælum et terram ego impleo?*

VERS. 25. SOMNIAVI] vidi in somnis visionem propheticam.

VERS. 28. NARRET SOMNIVM] q. d. Cessent imposturæ: qui somniauit, non dicat, Hæc dicit Dominus: sed hæc ego dico, & hæc ego somniaui. qui verò Dei reuelationem habuit, narret quod audiuit, quasi Dei sermonem, dicátque, Hæc dicit Dominus.

QVID PALEIS AD TRITICVM?] q. d. Quid falsę & inani prophetiæ & promissis, cum solida & reali, verissimísque minis meis? Primò, pseudoprophetias comparat paleis, veras prophetias tritico: quia, sicut paleæ, ait S. Hieron. sic & ipsę medullam non habent, nec possunt nutrire credentium populos, & de inanibus stipulis conteruntur, ac ventorum flatibus dispergun-tur, cùm euentus ostendit illarum adulationes & promissiones fuisse mendaces.

Verbum Dei est Primò triticum; hominum est palea.

Contrà verò minę diuini iudicij & nouissimorum à veris Prophetis intentatæ, veræ sunt certóque implendę: ideóq; quasi solidum triticum animum timore pascunt, degrauant, sustentant nutriunt, vt fructus pœnitentiæ edat.

Verè S. Bern. serm. 4. super *Missus est*: *Apud Deum*, inquit, *non dissidet verbum ab intentione, quia veritas est: nec factum à verbo, quia virtus est? nec modus à facto, quia sapientia est.* Dei ergo dicere est facere: secus est in homine, qui instabilis est, fallax, impotens, & insipiens: ideóque in verbis & promissis suis sæpè fallit & fallitur.

Porro Chaldæus vertit, *sicut paleam à tritico, sic separo iustos ab impiis, dicit Dominus.* quod Christũ facturũ docet S. Ioan. Baptist. Math. 3. 12. Similia prouerbia sunt: *Quæ societas luci ad tenebras? quæ conuentio Christi ad Belial?* & c. 2. Cor. 6. v. 14. Et illa Athenæi li. 5. *Quid scuto & sceptro?* & Stratonici: *Quid sceptro & plectro?* & Suidæ: *Quæ specillo et gladio communio? quid lecytho & strophio: quid hyænæ & cani? quid boni & delphino? quid cani et balneo?*

Secundò, est ignis. Tertiò, est malleus conterẽs petras.

Secundò, vera prophetia & verbum Dei est sicut ignis, omnia illuminans, & inflammans amore Dei, ac impios comburens: ac Tertiò, est quasi malleus potentissimus conterens petras, id est saxea corda, & omnia impedimenta disiiciens, maximè pseudoprophetas, qui falsò verbum Dei suis fictionibus prætexuerunt: hos enim ipsum Dei verbum, quod eis hìc minor, quasi ignis vorabit, & quasi malleus conteret. vide v. 33. & 36.

VERS. 30. ECCE EGO AD PROPHETAS QVI FVRANTVR VERBA MEA] Notat tria genera pseudoprophetarum. Primum eorum, qui quasi fures surripiunt quædam dicta verorum Prophetarum, eáque vel suis mendaciis admiscent, vt ijs fidem faciant: vel falsa interpretatione de-

Tria genera pseudoprophetarum. Primi furantur verba Dei.

torquent ad sua figmenta. Sic quod Ieremias c. 49. 35. initio regni Sedeciæ dixerat, *Ego confringam arcum Elam*: Hananias anno quarto Sedecię detorsit, dicens, *Hæc dicit Dominus, Contriui iugum Babylonis*, Ieremiæ 48. v. 2. Sic hæretici, ait S. Hieronym. furantur verba Saluatoris, dum S. Scripturam ad suas hæreses torquent.

Secundum earum, qui assumunt linguas suas, id est, ex suo cerebro & lingua loquuntur; non ex reuelatione Dei, vt sequitur. ita Chald. Hugo, S. Thom. vel, vt Vatabl. & Lyranus vertunt: *qui lenificant linguas suas*, id est leni, blando, pulchro sermone & promissis illiciunt plebem: vt hebr. לקח *lacach* ponatur per metathesin pro חלק *chalac*, id est, blanditus est, q. d. Hi melleam sibi fingunt linguam, videntur melliflui, & mella fundere, dicentes, Pax, pax, cùm non sit B pax: ideóque non mel, sed fel & exitium nobis accersunt.

Secundi adulantur.

Tertium eorum, qui sua somnia pro prophetijs venditant in suis miraculis, id est, verbis mirandis, quibus quasi in exstasi mira, ingentia & incredibilia promittunt. Vnde Lyran. vertit, *in raptibus*, vel *exstasibus suis*: Chald. *in sua temeritate*: Septuag. *in erroribus suis*: Pagnin. *in blanditiis suis*: Vatabl. *in festinationibus, celebritatibus, leuitatibus suis*, quibus temerè nunc hoc, nunc illud effutiunt: Hebræum enim פחזות *pachasut*, hæc omnia significat.

Tertij iactãt visiones & miracula falsa.

Tropolog. *furantur verba Dei* doctores & prædicatores, qui sacram Scripturam docent & prædicant ad gloriam, non Dei, sed suam, quíque impiè viuunt, & populũ scandalizant, C de quibus psalm. 49. *Peccatori autem dixit Deus, Quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum?* Ad quæ verba cùm in concione peruenisset Origenes, memor sui lapsus, quo in persecutione timore mortis Præsidi cesserat, & thus adoleuerat idolis, repentè conticuit, atq; tantum ex imo corde gemitum & suspiria edidit, vt omnes astantes ad lachrymas & planctum commouerit. Testis est Epiphan. in hæresi Origenistarum.

ECCE EGO AD PROPHETAS, AIT DOMINVS, QVI ASSVMVNT LINGVAS SVAS] id est, qui linguam suam moderantur & dirigunt, vt loquantur ea quæ lubet, quæque grata sunt populo. Nam veri Prophetę non moderantur linguas suas, sed eas moderatur Dominus, per eásque loquitur quæ vult. q. d. Hi prophetæ sunt D præcones linguæ suæ & verbi sui: at ego, veríq; Dei Prophetę sumus præcones linguæ & verbi Dei. Lyran. & Maldon. pro *suas* vertunt, *eorum*, scilicet verorum Prophetarum, q. d. Hi falsi prophetę fingunt se esse veros Prophetas, eorúmque linguas sibi arrogant, dicentes, *Hæc dicit Dominus*: sed mentiuntur: sua enim figmenta, non Dei oracula enunciant. VERS. 31.

IN MIRACVLIS SVIS] quę fingunt & iactant, v. g. se angelos vidisse, cum Deo collocutos esse, dęmones expulisse, leones cicurasse, infirmos sanasse, &c. VERS. 32.

33. Si igitur interrogauerit te populus iste, vel propheta, aut sacerdos, di-

cens: Quod est onus Domini? dices ad A
eos: Vos estis onus. proiiciam quippe vos, dicit Dominus.

34. Et propheta, & sacerdos, & populus qui dicit: Onus Domini: visitabo super virum illum, & super domum eius.

35. Hæc dicetis vnusquisque ad proximum, & ad fratrem suum: Quid respondit Dominus? & quid locutus est Dominus?

36. Et onus Domini vltrà non memorabitur: quia onus erit vnicuique sermo suus: & peruertistis verba Dei viuentis, Domini exercituum Dei nostri.

37. Hæc dices ad prophetam: Quid respondit tibi Dominus? & quid locutus est Dominus? B

38. Si autem onus Domini dixeritis: propter hoc hęc dicit Dominus: Quia dixistis sermonem istum: Onus Domini: & misi ad vos, dicens: Nolite dicere: Onus Domini:

39. Propterea ecce ego tollam vos portans, & derelinquam vos, & ciuitatem, quam dedi vobis, & patribus vestris à facie mea.

40. Et dabo vos in opprobrium sempiternum, & in ignominiam æternam, quæ numquam obliuione delebitur.

Vers. 33. Qvod est onvs Domini? Pro *onus*, hebr. C
est משא *massa*, quod Aquila vertit, *pondus*; Septuag. Symmach. & Theodotio, λῆμμα, id est assumptio: ita vocatur prophetia tristis & onerosa, accepta & assumpta à Deo, quæ quasi onus graue peccatoribus incumbit. Vnde Arabicus & Syrus vertunt, *& dicent, Quod est verbum Domini? dic illis, Verbum Domini est, quòd eradicabo vos.*

Secundò, S. Hieron. λῆμμα vertit *donum* & munus, q. d. Quid prospera quæritis? indigni estis prophetia bona, id est, Dei donis & muneribus.

Nota. Sic pseudoprophetę & plebs irridebat Ieremiam & Prophetas minantes supplicia: vnde cùm eis occurrebant, interrogabant per iocum, *Quod est onus Domini?* quod semper nobis occinitis? id est, quid noui malis nobis rursum annunciatis? quibus iubente Deo respondet Ieremias: *Vos estis onus*, q. d. *Vt quid vobis onus?* vt quid prophetiam minacem instar oneris vobis imponā? vos ipsi enim estis mihi onus graue & importabile, quod proinde decreui humeris excutere, & planè abiicere. Alij vertunt: *quod vobis onus?* quibus respondet: Vos ipsi vobis estis onus, æquè ac mihi, ideóque vos abiiciam. Iubet ergo Deus, vt hac oneris irrisoria phrasi desuescant, & alia potiùs vtantur, dicētes modestè & humiliter, *Quid respondit Dominus?*

Vos estis onvs] q. d. Vos estis onus & quidem grauissimum, propter peccata vestra vnde ampliùs Deus non feret tantum onus: sed proiiciet & eiiciet ex terra hac. Interrogationem ipsorum irrisoriam in ipsosmet seriò retorquet.

Notandum est. Biblia Plantini, & alia plura hîc habent: *vt quid vobis onus?* quod sensum habet quem paulò antè dedi. Verùm Septuag. & S. Hieronym. & Biblia Romana legunt, *vos estis onus*; & ita legunt codices Latini antiquiores, aliquique addunt, *importabile*, vt alludat ad nomen oneris, eiúsque ambiguitate Deus ludat, cùm nunc prophetiam, nunc eorum intolerabiles mores, vocat *onus*. Vnde sequitur: *Proiiciam quippe vos*, onus enim proiicimus, quasi dicat: Exonerabo me vobis. Sic etiam habent Hebręa, si easdem literas aliter iungas, atque pro מה המשא *ma massa*, legas אתם המשא *attem hammassa*, id est, vos estis onus: sicque omnino videtur legendum. nam alioqui incongruè articulus את *et* iungitur cum interrogatiuo מה *ma*, vti norunt Hebraicæ periti. ita Maldon.

Qvia onvs erit vnicviqve sermo eivs] q. d. Propter sermonem suum; quia scilicet irrident onus Domini, grauissimas dabunt pœnas, erúntque opprobrium sempiternum; quia licet post septuaginta annos è captiuitate aliqui redibunt, tamen hoc erit quasi alio sæculo: æternum enim hîc, vti & alibi, significat longum & immemorabile tempus. Vers. 36.

Adde, notam huius opprobrij mansisse etiam post reditum. nam infames erant tunc pseudoprophetæ & Iudæi, qui credentes eorum falsæ promissioni & paci, excidium incurrerunt.

Genuinus ergo totius huius loci sensus est hic: Nolite ampliùs irrisoriè interrogare Ieremiam dicendo: *Quod est onus Domini?* vos enim ipsi estis onus Domino graue, illúdque aggrauatis hac irrisione. Quocirca ego visitabo & puniam seuerè eum, qui deinceps prophetiam meam vocauerit *onus*. Abstinete ergo hoc ioco & nomine, ac cùm de prophetia sciscitari voletis, nolite dicere: *Quod est onus Domini?* sed potiùs, Quid dixit, iussit aut respondit Dominus? vnde subdit v. 36. *Et onus Domini vltrà non memorabitur*, q. d. Nolite vltrà memorari oneris, & dicere: Quod est onus Domini? *quia* si vltrà nominaueritis onus, *onus erit vnicuique sermo suus*, *sermo*, scilicet vsurpans nomen *onus*. q. d. Onus ab ipso nominatum fiet ipsi onus, id est graue supplicium & tormentum: *&*, id est quia, nominando hoc *onus*, *peruertistis*, id est in iocum fabulas & nugas detorsistis, *verba Dei viuentis*, D
itaque verba mea apud audientes non tantùm odiosa & onerosa, sed & fabulosa & mendacia effecistis & traduxistis.

Moraliter disce hîc, peccata, præsertim contemptus & irrisionis Sanctorum & rerum sacrarum, esse onera grauia Deo. Fert enim Deus & tolerat simul & semel continuò omnia omnium hominum scelera. Hæc onera in se suscepit Christus, de quo ait Isaias 53. v. 4. & 6. *Verè languores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portauit.* Et, *Posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum.* Disce ergo exemplo Dei & Christi, illud Apostoli Galat. 6. *Alter alterius onera portate*, vt & Deus onera tua portet.

Tol-

VERS. 29. TOLLAM VOS PORTANS] q. d. Quia vos ridetis onus Domini, faciam vt vos sitis onus, quod ego tollam & efferam in Babylonem. Alij vertunt, *obliuiscar vos tollendo.* Hebr. enim נשיתי *nasiti*, si à נשה *nasca* deducas, significat obliuisci; si à נשא *nasa*, significat tollere, q. d. Quia vos obliuisci noluistis huius verbi *Onus* A *Domini*, vti ego iusseram: hinc ego obliuiscar vestri, & quasi onus tollam vos in Babylonem, ibique *derelinquam*, id est, proiiciã à facie mea, vt dixit v. 33. In Hebræo est pulchra paronomasia per metathesin in נשיתי *nasciti*, id est tollam, & נטשתי *natasti*, id est derelinquam vos.

CAPVT VIGESIMVMQVARTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

HIc tertius liber oraculorum Ieremiæ incipit; qui complectitur prophetata post transmigrationem Iechoniæ, sub Sedecia, per vndecim annos. Hoc ergo capite Propheta videt duos corbes, vnum ficuum optimarum, secundum pessimarum. Hæ pessimæ significant Sedeciam cum suis, eò quòd se Chaldæis, Deo per Ieremiam id iubente, tradere noluisset, perdendum: priores verò ficus optimæ significant Ioachin cum suis, qui se Chaldæo Dei iussu tradiderunt, prosperè acturos, tum in Babylone, tum cùm inde post septuaginta annos in patriam reuertentur. ita S. Hieron., & Theodor. & patet v. 5. & 8. In Babylone enim Euilmerodach eleuabit Ioachin thronum regium supra alios reges, 4. Reg. 25. 28.

Nota. Hæc visio vel corporea fuit, vel potiùs imaginaria. ita S. Thom. & Hugo.

1. OStendit mihi Dominus: & ecce duo calathi pleni ficis, positi ante tem-
plum Domini, postquam transtulit Nabuchodonosor rex Babylonis Ie-
choniam filium Ioakim regem Iuda, & principes eius, & fabrum. & inclusorem de
Ierusalem, & adduxit eos in Babylonem. 2. Calathus vnus ficus bonas habebat
nimis, vt solent ficus esse primi temporis: & calathus vnus ficus habebat malas ni-
mis, quæ comedi non poterant, eò quòd essent malæ. 3. Et dixit Dominus ad me:
Quid tu vides Ieremia? Et dixi: Ficus, ficus bonas, bonas valdè: & malas, malas val-
dè: quæ comedi non possunt, eò quòd sint malæ. 4. Et factum est verbum Do-
mini ad me, dicens: 5. Hæc dicit Dominus Deus Israel: Sicut ficus hæ bonæ: sic
cognóscam transmigrationem Iuda, quam emisi de loco isto in terram Chaldæo-
rum, in bonum. 6. Et ponam oculos meos super eos ad placandum, & reducam
eos in terram hanc: & ædificabo eos, & non destruam: & plantabo eos, & non euel-
lam. 7. Et dabo eis cor vt sciant me, quia ego sum Dominus: & erunt mihi in po-
pulum, & ego ero eis in Deum: quia reuertentur ad me in toto corde suo. 8. Et
sicut ficus pessimæ, que comedi non possunt, eò quòd sint malæ: hæc dicit Domi-
nus, sic dabo Sedeciam regem Iuda, & principes eius, & reliquos de Ierusalem, qui
remanserunt in vrbe hac, & qui habitant in terra Ægypti. 9. Et dabo eos in
vexationem afflictionemque omnibus regnis terræ: in opprobrium, & in parabolam,
& in prouerbium, & in maledictionem in vniuersis locis, ad quæ eieci eos. 10. Et
mittam in eis gladium, & famem, & pestem: donec consumentur de terra, quam dedi
eis, & patribus eorum.

VERS. 1. INCLVSOREM] scilicet gemmarũ. ita S. Hieron. Raban. Hugo, S. Thom. Lyran. scilicet qui auro vel argento gemmas includit. Aliter Vatabl. & Angelomus in 4. Reg. 24. *inclusorem*, inquiunt, intellige castrorum, id est castra metandi, & muniendi, valloque includendi peritum. q. d. Omnes fabros & artifices transtulit Nabuchodonosor, præsertim eos qui ciuitatem instar castrorum possent munire, suisque vallis includere: ne hi rursum Iudæos, si rebellare vellent: adiuuarent, vti fecerunt Philistini, 1. Reg. 13. 19.

Calathos duos ficuum vidit Ieremias. DVO CALATHI] Symmach. *duo cophini*: Vatab. *duo corbes*: Pagnin. *duo canistri*, qui hebr. vocantur דודאים *dudaim*: quia similes sunt vberibus, *dodim*, enim sunt vbera.

B POSITI ANTE TEMPLVM DOMINI] Nota. Hi duo calathi erant ante templum: quia prior continens bonas ficus, significabat, populum Deo & Dei cultui coniunctum, & quasi domesticum, etiam eos qui iussu Dei in Babylonem captiui iuerant, præsentes esse Deo, illi esse in oculis & curæ, atque per hanc tribulationem patientiæ fructum dulcem, quasi calore tribulationis decoctum, ac suauem Deo exhibere. calathus alter continens ficus malas, significabat, eos qui Hierosolimis manserãt Deo inobedientes, licet templo viciniores in deliciis agerent, Deo inuisos esse, & ab eo excindendos ob hanc inobedientiam. *ante templum, cur?*

Queres, cur per ficus intelligantur homines? Respondet S. Augustin. serm. 31. de verbis

Domini ſecundùm Lucam: ab eo iam tempore, inquit, quo primus homo poſt peccatum foliis ſe ficulneę texit, humanum genus ſimilitudinis cum ficu induit cognationē. Idcirco & S. Ambroſ. lib. de Paradiſo cap. 13. ponderans, quòd Adam foliis ficus lumbos ſuccinxit, myſticè in poſteros eius veſtem peccatricem ex arbore ficu tranſmittendam interpretatur, vt quaſi ficu, id eſt peccato induti, ſeu peccatores naſcerentur.

Sed cur hæ ficus apparent Prophetæ ante templum? Reſpondet Anton. Fernandius libr. de Viſion. veter. Teſtam. viſione 12. rationem literalem eſſe, quoniam in atrio templi varia genera fructuum vendebantur, vt populus haberet in promptu quæ offerret Domino, ante quem nemo vacuus apparere poterat, iuxta legem Exodi 23. 15. Magis propria ratio eſt, quòd Iudæi omnem ſuam gloriam, robur & felicitatem tribuerent templo, quodque Sedecias cum ſuis nollet ſe tradere Chaldæis, ne hiſce bonis templi ſe priuaret: vnde & Iechoniam, qui ſe cum ſuis tradiderat Chaldæis, irridebant, quaſi extorrem & exulem à templo, & conſequenter à Deo, vt patet Ezech. 11. v. 15. & 16. Quocirca Deus ibidem hoc refellit, promittens ſe Iechoniæ in Babylone fore in ſanctificationem, id eſt in ſanctuarium, ſiue ſanctum templum.

Myſticè, ſignificatur malos æquè ac bonos præſentes eſſe Deo, Deumque è ſuo tēplo iugiter eos intueri, ſed ad diſpares euentus & ſortes.

Vers. 2. Ficus bona erat Ioachin cum ſuis obediens Deo; mala erat Sedecias cum ſuis inobediens Deo, interitu & captiuitate ſuſcipienda.

CALATHVS VNVS FICVS BONAS HABEBAT NIMIS] q. d. Ficus vnius calathi quæ bonæ erant, erant optimæ, id eſt ſapidiſſimæ: quia maturæ & præcoquæ: ficus verò alterius calathi, quę erant malæ, erant peſſimæ, id eſt inſipidiſſimæ: quia immaturæ, vel quia agreſtes & amaræ, vel quia æſtu contractæ, vel quia vento percuſſæ aridæ erant & exſuccæ, vel quia corroſę à vermibus, vt nauſeam mouerent, &c. Hoc ficuum diſcrimen agnouit Propheta, tum ex ficuum forma & ſpecie, tum ex iudicio Domini, qui fortè eaſdem quoque ei guſtandas dedit. Propriè enim bonitas vel malitia ficuum ſapore & guſtu diſcernitur. Nec obſtat, quod ait *Quid tu vides? Et dixi: Ficus, ficus bonas.* τὸ enim *vides* non excludit guſtatum: tum quia viſus ſępè generaliter ſumitur pro quouis ſenſu: tum quia τὸ *vides* tantùm ſignificat, haſce ficus Prophetæ obiectas fuiſſe: non reipſa, ſed per viſionem & imaginationem, in qua partim eas videre, partim guſtare ſibi videbatur Propheta. Prior calathus tranſmigrantium felicitatem, alter remanentium cladem ſignificabat, vti iam dixi. Sic Homerus dicit, Iouem habere duo dolia, vnum fellis & infelicitatis, ſecundum mellis & felicitatis, & nunc ex hoc, nunc ex illo hominibus propinare. citat hunc Homeri locum Plutarch. ad Apollonium.

Deus habet duo dolia, vnum fellis, alterum mellis.

Nota catachreſin, *bona*, id eſt dulces & melleæ. Appoſitè vereque Trāſalpinus quidam veniens in Italiam, cùm nunquam ante ficus recentes vidiſſet, vt primum inter alios fructus eas guſtauit, burſas melle plenas indigetauit. Verè Paſſeratius in ficu:

Ficus habet lactis niuei, rutilique ſaporem Mellis, et ambroſiæ ſimiles cum nectare ſuccos.

Tropolog. ficus bona ſunt, iuſti & electi, malæ, ſunt impij & reprobi.

Tropolog. quidam apud S. Hieron. & Gloſſa: Duo hi calathi, ſunt duæ ciuitates, vna Dei, altera diaboli: Secundò, ſunt Chriſtiani & Iudæi, Tertio, ſunt electi & reprobi, ſiue gehenna & cælum: Quartò, vt Lyran. ſunt Religioſi boni & mali. hi enim ſunt quaſi in templo Domini, & terreſtri paradiſo Dei, vti ait B. Petrus Damian. ſerm. de S. Nicolao, vt ficus & fructus cæleſtes proferant offerántque Deo. Hinc rectè ait S. Auguſt. epiſt. 137. to. 2. *Sicut non inueni meliores iis qui in monaſterio profecerunt, ſic nec deteriores ijs qui in monaſterio defecerunt.*

Ita Pelagius, Eutyches, Neſtorius, Iouinianus, Lutherus, Bucerus, P. Martyr, fuerunt monachi: ſed apoſtatantes facti ſunt hæreſiarchæ. Simile de Athenienſibus, apud quos vigebat ſapientia & probitas, dixit Plutarc. in vita Dionis: *Eos aut eſſe optimos aut peſſimos*, additque, *Sicut Attica præſtantiſſimū mel, ſic et exitiale venenū progignit.* Notādum eſt, quod ſcribit Columella lib. 3 ficus, quę non matureſcunt nec dulceſcunt, ex arbore excutiendas eſſe, ne arbor deprauetur aut exareſcat: ita à Religione excutiendi ſunt, qui genuinum eius ſpiritum non ſugunt, calorem deuotionis eius non hauriunt, vt in perfectionem matureſcant & dulceſcant. alioqui enim hi cæteros inficient, & Religioni ingens vel detrimentum vel exitium afferent. Hoc maximè in Nouitijs ſeruandum eſt, à quibus quaſi à radice pendet Religionis vel profectus, vel defectus: in iis ergo vel admittendis, vel repellendis magnus adhibendus eſt delectus: magna cura, vti dicere ſolebat B. Tereſa. Hi deinde maximè exercendi ſunt in ſtudiorum mortificationis, tum orationis, vt ſemper cogitēt ſe verſari in Religione quaſi in templo, imò quaſi in cælo quodam terreno (vt ait Climachus) in præſentia Dei & angelorum Hoc eſt quod aureo ſuo documento docuit S. Petrus, vti refert S. Clemens epiſt. 1. ad Iacobum fratrem Domini: *Inſtruebat* (Petrus, ait Clemēs) *actus ſuæ vitæ omni hora cuſtodire, & in omni loco Deū reſpicere: firmiter ſcire cogitationes malas cordi ſuo aduenientes, mox ad Chriſtum allidere.* Rurſum aptiſſimè & propriiſſimè ficus optimæ ſūt, qui ſe cum Chriſto diſciplinæ & cruci à Deo immiſſæ ſponte ſubdunt: peſſimæ ſunt, qui diſciplinam & crucem abnuunt & excutiunt.

Sex analogia primi temporis.

VT SOLENT FICVS ESSE PRIMI TEMPORIS] non veris. Ver enim non dat maturas ficus. Ficus ergo *primi temporis* ſunt, quas primò maturas profert & dat arbor, & aura, puta æſtas, quæ præcoquæ dicuntur, ſuntque dulciſſimæ, quia primogenitæ, in quas ſuum ſuccum & vires profundit arbor: ita vt quaſi ſeneſcens & effœta ſerotinas ficus det languidas, inſipidas & imperfectas, vt hîc in Italia cernimus & guſtamus.

Pro quo Nota. Duplices ſunt ficus: aliæ enim ſunt, quæ dant fructus ſemel in anno, ſcilicet in Septembri, tuncque proprium eſt ficuum tempus, aliæ eos dant bis quotannis, ſcilicet primos in Iunio, ſerotinos in Septembri. Omnis enim ficus dans fructus in Iunio, eſt bifera: dat enim

ſecundos

secundos in Septembri? sed priores Iunij longè meliores sunt posterioribus in Septembri. & hę vocantur præcoquæ, & primi temporis. Aliæ ficus, quæ tantùm dant fructus in Septembri, priores pariter fructus dāt meliores postremis. Ratio est, quia ficus cùm sit calida, calorem Solis exigit: vnde quo calidior est sol, vti initio Septembris, eò meliores sunt ficus: declinente verò sole in Octobri, minùs bonæ sunt ficus, quia minore Solis ardore coquuntur. Denique sicut fœtus animaliū primi posterioribus tam specie, quàm robore, indole & pretio antecellunt: sic ficus primæ ęstatis posterioribus Septembris à toto genere præstant, & specie, & magnitudine, & nouitate, & sapore vel reali, vel apprehenso ob longam & auidam sui expectationem: vnde & maiori sunt in pretio: plurisque væneunt.

Porrò appositè iustus comparatur ficui bonæ. Primò, sicut ficus fructus fert dulces, ita & iustus; Secundò, sicut ficus parum crescit in altitudine, ita iustus est humilis. Tertiò, ficus pro floribus reddit fructus, bisque in anno dat fructus, scilicet ficus præcoquas & ficus maturas: ita iustus totus est in fructu bonorum operum. Quartò, ficus amplis foliis vmbram facit; ita iustus sua charitate alios iuuat & protegit. Quintò, ficus alteri arbori inseri nequit, ob eximiam suam dulcedinem quā deserere nequit: ita iustus in nullo homine, sed in solo Deo recumbit. Sextò, ficus decorticata arescit, & fructum non reddit: sic iustus nisi tegatur conuersatione honesta fructum cum proximis non faciet. Ita noster Salmeron tomo. 7. tract. 21.

Denique à ficu potiùs quàm à pyro, pomo, &c. visio hæc desumpta est, quia in Iudæa crebræ sunt ficus, eiusque felicitas erat *sedere sub vite & ficu sua*, vti sępè ait Script. Et aliqui putant ficus in Palæstina esse primos anni fructus. Sed hoc falsum esse Romæ intellexi ex Palæstinis, qui Hierosolymis nati sunt: asseruerunt A enim, ibidem ante ficus produci pruna, pepones, cucumeres, &c.

Vers. 5. COGNOSCAM IN BONVM] fauebo, benefaciam, tanquam bonos conseruabo & tuebor eos, qui meo iussu transmigrarunt in Babylonem. Sic non tantùm Ioachin euexit Deus in Babylone, sed & Danielem & socios regnis prefecit, aliosque Iudęos pace & bonis ditauit, Ieremiæ 29. v. 4. Vide hic quid faciat obedientia, etiam impiis qualis fuit Ioachin & Iudæis.

Vers. 6. ET PONAM OCVLOS MEOS SVPER EOS AD PLACANDVM] vt eis me placatum & benignum exhibeam: hebr. est, *respiciam eos in bonum.*

B ÆDIFICABO EOS] stabiles eis sedes dabo, Primò, in Ierusalem: Secundò, in Ecclesia Christi: Tertiò, in Ierusalem cælesti. Assurgit enim ad Ecclesiam: vnde subdit, *Erunt mihi in populum, et ego ero in Deum.*

Vers. 8. QVI HABITANT IN TERRA ÆGYPTI) qui metu Chaldæorum è Iudæa, contra monita Ieremiæ, fugerunt in Ægyptum, non post mortem Godoliæ, & captiuitatem Sedeciæ, sed ante sub Ioachin, hi enim, æquè vt Iudæi manentes Hierosolymæ, à Chaldæis vastati sunt.

Vers. 9. DABO EOS IN VEXATIONEM) Chald. *dabo eos in commotionem*, Septuag. *dabo eos in dispersionem*. q. d. Dispergam eos per omnia regna, vt C tanta clade Iudæorum omnes gētes metu concutiantur.

ET IN PARABOLAM, in comparationem, vt, cùm quem volent dicere miserum, dicant Miserior est Iudæo: ET IN PROVERBIVM] id est, in fabulam, vt omnes de Iudæorum calamitate loquantur & fabulentur. Septuag. vertunt, *in odium & in maledictionem*, vt scilicet homines cùm volent malè precari alicui, dicant: Contingat illi id, quod contingit Sedeciæ regi Iuda, eiusque familiæ & asseclis; Plaga Sedeciæ tangat te; Sis frater & socius Sedeciæ. ita Vatabl. & patet Ieremiæ 29. 22.

CAPVT VIGESIMVMQVINTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PRædicit Iudæos, & omnes gentes seruituras Babylonijs per septuaginta annos, post quos Babylon euertetur, vnde v. 15. propinat eis omnibus calicem iræ Dei. Deinde v. 30. Deum quasi leonem in eos rugientem inducit, quo fiet vt tanta pastorum populique sit strages, vt mortui non plangantur, nec mandentur sepulturæ.

Vers. 1. VErbum, quod factum est ad Ieremiam de omni populo Iuda in anno quarto Ioakim filij Iosiæ regis Iuda (ipse est annus primus Nabuchodonosor regis Babylonis.)

2. Quod locutus est Ieremias propheta ad omnem populum Iuda, & ad vniuersos habitatores Ierusalem, dicens.

3. A tertio decimo anno Iosiæ filij Amon regis Iuda vsque ad diem hanc; iste tertius & vigesimus annus, factum D est verbum Domini ad me, & locutus sum ad vos de nocte consurgens, & loquens: & non audistis.

4. Et misit Dominus ad vos omnes seruos suos prophetas, consurgens diluculo, mittensque: & non audistis, neque inclinastis aures vestras vt audiretis,

5. cùm diceret: Reuertimini vnusquisque à via sua mala, & à pessimis cogitationibus vestris: & habitabitis in terrà, quam dedit Dominus vobis, &

patribus vestris à sæculo & vsque in sæ- A
culum.

6. Et nolite ire post deos alienos, vt seruiatis eis, adoretisque eos: neque me ad iracundiam prouocetis in operibus manuum vestrarum, & non affligam vos.

7. Et non audistis me, dicit Dominus, vt me ad iracundiam prouocaretis in operibus manuum vestrarum in malum vestrum.

8. Propterea hæc dicit Dominus exercituum: Pro eo quòd non audistis verba mea:

9 ecce ego mittam, & assumam vni- B
uersas cognationes Aquilonis, ait Dominus, & Nabuchodonosor regem Babilonis seruum meum: & adducam eos super terram istam, & super habitatores eius, & super omnes nationes, quæ in circuitu illius sunt: & interficiam eos, & ponam eos in stuporem & in sibilum, & in solitudines sempiternas.

10. Perdamque ex eis vocem gaudij & vocem lætitiæ, vocem sponsi, & vocem sponsæ, vocem molæ, & lumen lucernæ.

11. Et erit vniuersa terra hæc in soli-
tudinem, & in stuporem: & seruient C
omnes gentes istæ regi Babylonis septuaginta annis.

12. Cumque impleti fuerint septuaginta anni, visitabo super regem Babylonis, & super gentem illam, dicit Dominus, iniquitatem eorum, & super terram Chaldæorum: & ponam illam in solitudines sempiternas.

13. Et adducam super terram illam, omnia verba mea, quæ locutus sum contra eam, omne quod scriptum est in libro isto, quæcumque prophetauit Ieremias aduersum omnes gentes:

14. Quia seruierunt eis, cùm essent
gentes multæ, & reges magni: & red- D
dam eis secundum opera eorum, & secundùm facta manuum suarum.

Vers. 3. TERTIODECIMO ANNO IOSIÆ.] Illo enim cœpit prophetare Ieremias: inde ad hunc annum quartum Ioakim fluxerūt iam 23. anni.

LOCVTVS SVM AD VOS DE NOCTE CONSVRGENS] Pro *de nocte* Hebr. Chald. & Septuag. habent *manè*, seu *diluculo*, q.d. Tempestiuè, summa cura, diligentia & sollicitudine, quouis tempore, etiam si opus esset noctu, non destiti vos quasi bonus pastor monere & vrgere.

Vers. 6. IN OPERIBVS MANVVM VESTRARVM) in idolis: hæc enim sunt opera quæ fecistis, & conflastis manibus vestris.

Vers. 9. ECCE EGO MITTAM ET ASSVMAM VNIVERSAS COGNATIONES AQVILONIS) *Cognationes*, id est tribus & populos, habitantes ad Aquilonem respectu Iudææ, puta Chaldæos, eorumque vicinos & subditos. Populi enim vicini inuicem cognati sunt: descendunt enim ab eodem patriarcha, aut ab eius fratre, qui in diuisione gentium in Babel, vicinam fratri regionem elegit & incoluit. Perinde ac etiamnum vicinę gentes facilè connubia & cognationes contrahunt. Porrò in *τὸ mittam* Dion. intelligit angelos malos: S. Hieron. angelos bonos, qui suscitent Aquilonares Chaldæos ad excidium impiæ Iudææ. Verùm simpliciùs hæc iungas, q.d. Mittam cognationes Aquilonis, easque assumam mihi in milites, vt vindictam meam in Iudæos peragant.

NABVCHODONOSOR SERVVM MEVM] Vocat eum *seruum*, id est lictorem & executorem iustæ suæ vindictæ. Perperam ergo hinc infert Caluinus, Deum esse auctorem operum malorum, v.g. tyrannidis: sic enim peccati esset auctor. Seruiunt ergo Deo tyranni, omnesque malę voluntates: quia eorum tyrannidi & malitię (quam non Deus, sed ipsi ponunt) iam posita & prçuisa Deus vtitur, eamque ordinat ad iustam aliorum impiorum castigationem, vti docet S. August. S. Thom. & passim Theologi. *Omnes malæ voluntates seruiunt Deo*

Moraliter disce hîc, nos tradi tyrannis & malis regibus ac Prælatis ob nostra peccata. Hoc est enim quod ait Iob 34.30. *Qui regnare facit hominē hypocritā propter peccata populi.* & Isaias c.3.v. 4. *Dabo pueros principes eorum, & effeminati dominabuntur eis*. Audi duo illustria exēpla, quę refert Anastas. Nicenus in quęst. S. Script. quæst. 15. *Cùm Phocas*, inquit, *Imperator per Bonosum lictorē eas faceret sanguinis effusiones, quidā monachus sanctus Deo in oratione dixit: Domine cur eum fecisti Imperatorē: atq; vox ad eum venit à Deo dicēs: Quoniā non inueni peiorē. Fuit etiam quædā ciuitas in Thebaide scelerata, in qua vir quidā pernitiosissimus simulatè factus est monachus. Accidit ergo vt decederet Episcopus ciuitatis, cuidā autē viro apparuit. Ang. dicēs: Fac vt ciuitas Episcopū eligat eum peregrinū, qui illic habitat. Abiēs ergo fecit quod iussus fuerat. illo autē iam ob Episcopatum intumescēte, angelus dixit ei: Cur superbis, & magnificè tibi places. ò infelix, reuera non tanquā dignus sacerdotio factus es Episcopus, sed quia hæc ciuitas tali digna, erat Episcopo.* *Tradimur tyrannis ob peccata.* *Exempla.*

PONAM EOS, &c. IN SOLITVDINES SEMPITERNAS] id est diuturnas, scilicet per septuaginta annos captiuitatis Babylonicę. Sic sępè in Script. æternum per hyperbolem significat longum tempus, esto finitum, aut potiùs finiendum.

Vers. 10. PERDAMQVE, &c. VOCEM MOLÆ] strepitum molæ & molentium. Solebant enim in Iudęa) vti etiamnum in Africa, & alibi, vbi deest aqua & ventus,) esse molę domesticę, quas puellæ binæ manibus vertebant, interimque cantillabant, vt tędium & laborem leuarent: hinc ait Christus Matth. 24. 41. *Erunt quæ molentes in mola, vna assumetur, et vna relinquetur.* Vox ergo *molæ*, est hic puellarum molentium cantus, q.d. Non erunt qui vel quæ molant frumenta,

menta, & inter molendum cantitent, vti antea solebant. A

ET LVMEN LVCERNÆ] Lucernarum vsus erat in conuiuiis, nuptiis & festis: item in officinis magnarum vrbium ad operandum, aut vendendum suas merces vespere, q.d. Auferam omne gaudium conuiuiorum, nuptiarum, festorum, operarum & mercium à Ierusalem, eámque euertam.

Probabiliter Sanchez hæc omnia refert ad nuptialem plausum & lætitiam: illam enim hîc assumi quasi typum & exemplar ingentis gaudij. In nuptiis ergo erant hæc quatuor. Primò, vox & cantus sponsi & sponsæ, quasi epithalamium, vt patet ex Cantic. Secundò, erant lucernæ, id est faces & tedæ, quæ sponsis, eorúmque assEclis (noctu enim celebrabantur nuptiæ) prælucerent. Tertiò, erat vox gaudij & lætitiæ, puta vox musicorum, & ore, & testudine, violis, aliísque instrumentis miro concentu concinentium. Quartò, erat vox molæ, id est cantus pullarum molentium, & ex farina molitia placentas, aliáque dulciaria pro nuptiali cœna parantium & coquentium. Sic apud Gentiles in nuptiis omnes & omnia personabant Hymenæo plausu. Omnes enim nouis sponsis felicia apprecantes, inclamabant & ingeminabant, *Veni ô Hymen, veniô Hymenæe.* B

Prior tamen sensus planior & generalior est, vnde Apocal. 18. 21. vbi hæc in excidio Babylonis citantur & iterantur, additur: *Et omnis artifex omnis artis non inuenietur in te ampliùs.*

VERS. 11. ET SERVIENT OMNES GENTES ISTÆ REGI BABYLONIS SEPTVAGINTA ANNIS] id est, vsque ad annum septuagesimum captiuitatis Babylonicæ: quædam enim gentes quinquaginta, aliæ sexaginta, aliæ, vt Iudæi (de quibus propriè hîc agitur) septuaginta annis seruierunt Chaldæis, de quo plura c. 27. v. 7. & c. 29. v. 10. Simile est Exodi 12. v. 40. vbi Hebræi dicuntur habitasse in Ægypto 430. annis, non quòd omnibus illis annis ibi habitarint: sed quòd ibi habitarint vsque ad annum 430. computandum scilicet à vocatione & egressu Abrahæ ex Chaldæa in terram Chanaan, Gen. 12. 1. Simile quoque est Iudith 16. 28. vbi Iudith dicitur mãsisse in domo viri sui annos 105. id est vsque ad annum ætatis suæ 105. nec enim post mortem viri mansit annos 105. sic enim ipsa vixisset 130. annis. Adde, τὸ *omnes* hîc non esse in Hebræo. C

VERS. 13. QVÆCVNQVE PROPHETAVIT IEREMIAS ADVERSVM OMNES GENTES] q.d. Omnia gentiũ excidia reflectam & conuertã in ipsam Babylonem, vt qua mensura mensa est ipsa aliis gentibus, eásque vastauit, eadem remetiatur ei. D

VERS. 14. QVIA SERVIERVNT EIS] scilicet Chaldæis, quos nominauit v. 12. q.d. Quia Chaldæi superbe sibi seruire fecerunt Iudæos, & alias gentes, ac reges multos & potentes; hinc iustè eos puniam, vt & ipsi Chaldæi seruiant aliis, scilicet Persis, sicque reddam eis talionem.

Aliter explicat S. Hieron. q.d. Gentes & reges vicinos euertam; quia seruierunt Chaldæis pugnando contra Iudæos. aut, vt Sanchez, quia subegerunt, & seruire sibi fecerunt populum Dei, puta Iudæos.

Tertiò, Chald. & Vatabl. sic vertunt, *seruierunt*, id est seruient, scilicet Chaldæi, *eis*; scilicet gentibus quæ sunt multæ, & habent reges magnos, scilicet Medis & Persis.

15. Quia sic dicit Dominus exercituum Deus Israel: Sume calicem vini furoris huius de manu mea: & propinabis de illo cunctis gentibus, ad quas ego mittam te.

16. Et bibent, & turbabuntur, & insanient à facie gladij, quem ego mittam inter eos.

17. Et accepi calicem de manu Domini, & propinaui cunctis gentibus, ad quas misit me Dominus:

18. Ierusalem, & ciuitatibus Iuda, & regibus eius, & principibus eius: vt darem eos in solitudinem, & in stuporem, & in sibillum, & in maledictionem, sicut est dies ista:

19. Pharaoni regi Ægypti, & seruis eius, & principibus eius, & omni populo eius,

20. & vniuersis generaliter: cunctis regibus terræ Ausitidis, & cunctis regibus terræ Philisthiim, & Ascaloni, & Gazæ, & Accaron, & reliquis Azoti,

21. & Idumææ, & Moab, & filiis Ammon:

22. Et cunctis regibus Tyri, & vniuersis regibus Sidonis: & regibus terræ insularum, qui sunt trans mare:

23. Et Dedàn, & Thema, & Buz, & vniuersis qui attonsi sunt in comam:

24. Et cunctis regibus Arabiæ, & cunctis regibus Occidentis, qui habitant in deserto:

25. Et cunctis regibus Zambri, & cunctis regibus Elam, & cunctis regibus Medorum:

26. cunctis quoque regibus Aquilonis de propè & de longè, vnicuique contra fratrem suum: & omnibus regnis terræ, quæ super faciem eius sunt: & rex Sesach bibet post eos.

27. Et dices ad eos: Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel: Bibite, & inebriamini, & vomite: & cadite, neque surgatis à facie gladij, quem ego mittam inter vos.

28. Cúmque noluerint accipere calicem de manu tua vt bibant, dices ad eos: Hæc dicit Dominus exercituum: Bibentes bibetis:

29. quia ecce in ciuitate, in qua inuocatum est nomen meum, ego incipiam affligere, & vos quasi innocentes & im-

munes eritis? non eritis immunes: gladium enim ego voco super omnes habitatores terræ, dicit Dominus exercituum.

Svme calicem] Nota Hugo & S. Thom. Ieremiæ in visione ostensum & oblatum fuisse à Deo calicem vini, qui significabat iustam mensuram vindictæ & suppliciorum, quibus Deus per Chaldæos quasi vino inebriaturus erat impios Iudæos & Gentes, vt penè ad insaniam vi doloris adigerentur: hunc vicissim ipsismet Chaldæis similiter per visionem propinat, id est prædicit & comminatur, Ieremias. ita Theodor. Hugo, S. Thom. & alij. Idque, quia ipsi quasi ebrij vino erroris & scelerum, impegerunt & collapsi sunt in hanc irati Dei manum. Sic calix sumitur psal. 74.9. *Calix in manu Domini vini meri plenus misto, & inclinauit, ex hoc in hoc; verumtamen fæx eius non est exinanita.* Et Isaiæ 51.17. *Vsque ad fundum calicis soporis bibisti & potasti vsque ad fæces.* vnde calicem hunc mox Ieremias vocat *gladium*, cùm subdit: *Insanient à facie gladij.* Alludit ad symposiarcham, siue modimperatorem, qui conuiuij præfectus erat, & cuique suum calicem admetiebatur & temperabat. talis enim modimperator in mundo est Deus, de quo plura alibi. Addit Sanchez, calicem hunc esse eum, qui damnatis ad mortem dabatur, vt fortiùs eam ferrent, ideóque significare mortem.

Vers. 15. *Calix est iusta mensura vindictæ Dei.*

Vnde?

Hinc Secundò, Sanchez censet hæc non per visionem, sed reipsa peracta esse à Ieremia, ideóque eum, instar Habacuc, Daniel. 14. ab angelo traductum esse per prouincias hasce omnes cum calice diuini furoris pleno; aut potiùs cum iis, qui ex singulis hisce gentibus Hierosolymam ventitabant, præsertim in festo Paschæ, Pentecostes, aut Tabernaculorum calicē hunc propinasse, vt, cùm in suas singuli sedes remigrarent, docerent ciues suos, quid ad nationes illas in mandatis à Deo habuerit Ieremias. Hæc sententia probabilis est, prior tamen vti communior, ita facilior est & planior. Difficile enim est concipere, quomodò tot támque remotæ gentes Hierosolymam, vno eodémque tēpore cōfluxerint. Deinde, quia id quod sequitur: *Et bibent, & turbabuntur, & insanient à facie gladij*, planè significat hæc omnia non reipsa, sed symbolicè esse peracta. Nec enim reipsa gentes biberunt calicem à Ieremia acceptum, móxque turbatæ sunt, & insanierunt à facie gladij: nec enim calix est gladius, aut gladium parit. Calix ergo hic, vti & eius haustus, siue potatio, imaginarius fuit, non realis: videbatur enim Ieremias sibi videre, quòd calicem acciperet à Deo, eúmque Dei iussu propinaret Gentibus, cúmque illæ eum recusarent, inuitas coëgit cū bibere & haurire. eo hausto mox turbatæ sunt, & quasi ebrij cœperunt stringere gladios contra sese inuicem, séque mutuo pugnis & prælijs conficere. Quod nihil aliud fuit, quàm iusto Dei iudicio & vindicta exortas esse inter eos lites & rixas, quæ in mutuas cædes eruperunt. Secùs est de catenis cap. 27.2. has enim reipsa misit Ieremias ad gentes, vti ibi patebit.

Iervsalem] A Ierusalem plaga Dei incipit; tum quia illa cognoscens & colens Deum, plus cæteris gentibus peccauit: tum quia cæteris statuitur in exēplum, vt ex ea suam quisque plagā metiatur, similémque expectet. Hoc est quod ait Deus v. 29. *Quia, ecce in ciuitate in qua inuocatū est nomen meum, ego incipiam affligere, & vos quasi innocentes & immunes eritis?* Hinc huc alludens S. Petrus epist. 1. cap. 4. v. 17. ait: *tempus est, vt iudicium incipiat à domo Dei.* Vers. 18.

Vt darem, id est prædicerem & prophetarem dandos fore eos in solitvdinem, &c.] Sic cap. 1.10. audiuit à Deo: *Ecce constitui te hodie super gentes, & super regna, vt euellas & destruas*, &c. id est, vt prædicas & prophetes eas euellendas & destruendas.

Sicvt est dies ista] sicut erit, sicut mox demonstrabit dies excidij imminens. ita Lyran. & Maldon. Secundò, S. Hieron. Raban. Hugo, Vatabl. censent hæc verba addita esse, quando post excidium vrbis Ieremias suas prophetias, olim editas, in vnum volumen redegit. Verùm idipsum fecisse videtur Ieremias hoc anno quarto Ioakim, non autem capta vrbe. Resp. ergo, *sicut est*, id est, sicut iam esse incipit dies ista vastitatis. nam hoc anno quarto Ioakim cum suis captus est. cœpit ergo hoc anno prophetia hæc impleri, perfectè verò impleta est anno vltimo Sedeciæ. ita Theod. Hugo, Vatabl. & Sanchez.

Vniversis generaliter] Hebraicè כל הערב *col haereb*, id est, omnibus promiscuè, vel omni mistioni, id est Iudæis & exteris, qui fugerant & miscuerant se Ægyptiis. Vers. 20.

Avsitidis] Hebr. Chald. Septuag. *terra Hus*, quæ est regio Arabiæ & Idumææ, aut certè ei confinis, vbi habitauit Iob c. 1.1. Nominat hîc Propheta omnes regiones vastandas à Chaldæis.

Et reliqvis Azoti] id est, vrbi Geth quæ vicina & confinis est Azotō. ita S. Hieron. Secundò, alij, *reliquis*, inquiunt, id est, iis qui reliqui erunt è clade Azoti facta per Sennacherib, Isaiæ 20.1. vel per Pharaonem Nechao, cùm cecidit Iosiam 4. Reg. 23.29.

Tertiò & optimè, à Castro censet *reliquias* hîc vocari vrbes & vicos Azoto vicinos & subiectos, vti Gasaram 1. Machab. 14.34. Chereteos & alios. Similis phrasis est c. 47.5. & Amos 1.8.

Et cvnctis regibvs Tyri] Vnus erat rex Tyri, vti & Sidonis. hîc tamen *reges* vocantur in plurali; quia ad posteros eius hæc clades pertinuit. Durauit enim hæc Chaldæorum vastitas & dominatus per septuaginta annos, vti dicitur v. 11. *Tyrus & Sidon*, ait S. Hieron. *in Phœnices littore principes ciuitates, quæ & ipsæ Babylonio superueniente superatæ sunt, quarum Carthago colonia. Vnde & Pœni sermone corrupto quasi Phœni appellantur: quorum lingua Hebrææ linguæ magna ex parte confinis est.* Vers. 22.

Regibvs terræ insvlarvm, qvi svnt trans mare] id est, regibus insularum, ad quas eunti necesse est mare transire: quia sitæ sunt in medio mari Mediterraneo, vti sunt Cyprus, Rhodus, & aliæ insulæ, quas cepit Nabuchodonosor. ita S. Hieron. Rabanus, Hugo,

Hugo, Vatabl. Secundò, insulæ, & insulani in Script. vocantur quæuis remotæ gentes: tales enim esse insulanos æstimabant Iudæi, vtpote nauium & rei nauticæ inexperti. ita Sanchez.

VERS. 23. DEDAN, ET THEMA, ET BVZ] Hæ gentes, ait S. Hieron. sunt in solitudine, vicinæ & mixtæ Saracenis, siue Arabibus. Sunt hæ regiones Agarenorum, de quibus vti & de Elam, cap. 49. *Et vniuersis qui attonsi sunt in comam*, de quibus dixi c. 9. in fine.

VERS. 26. ZAMBRI ET ELAM] Regiones sunt Persidis, aut solitudinis, id est Arabiæ Desertæ, inquit S. Hieron.

VNICVIQVE CONTRA FRATREM SVVM] Supple, ait S. Hieron dedi, & ex me tu, ô Ieremia, propinabis & dabis hunc calicem, & meracam potionem iræ & vindictæ meæ, vt omnes furant, vomant, insaniant; vt scilicet vnus contra alium pugnet, & mutuis inter se præliis dimicent, séque inuicem conficiant, quasi ebrij & insani. Alludit ad conuiuia, vbi in orbem bibitur, donec omnes inebrientur, q.d. Pari modò hîc vnus alteri porriget calicem iræ meæ, vnus alterum inuadet, vastabit, occidet.

Quæres, Cur Deus has omnes gentes Iudæis vicinas iussit excidij? Respondet Primò, Theodor. quia Iudæis fuerunt causa vel occasio idololatriæ, ad eámque illos vel suasu suo, vel exemplo pellexerunt. Secundò, Lyranus causam dat, vt earum clade Deus subtraheret Iudæis spem ad eas recurrendi, earúmque opem contra Chaldæos, alióśque hostes implorandi. Tertiò, S. Hieron. Raban. Hugo & Dionys. quia, inquiunt, hæ gentes in Iudæorum clade & excidio gauisæ sunt, imò in eo Chaldæos adiuuerunt. hanc enim causam dat in sequentibus Ieremias. Quartò Sanchez, Quia, inquit, hæ gentes populum Dei vexarunt, illúmque sibi seruire coëgerunt.

Hæ rationes partiales sunt certarum gentium, non vniuersales omnium quæ hîc nominantur. Reges enim Medorum, insularum, Tyri, Sidonis, &c. non fuerunt hostes, sed potiùs amici & confederati Iudæorum. Quintò, ergo generatim & adæquatè causa excidij harum omnium gentium fuit, quòd Deus impleta iam mensura peccatorum earumdem, more suo voluerit & decreuerit eas punire & excindere. Hoc est quod ait v. 30. *Dominus de excelso rugiet*, quasi iudicium vniuersale orbis peragens: *celeuma quasi calcantium concinetur aduersus omnes habitatores terræ. Quia iudicium Domino cum gentibus: iudicatur ipse cum omni carne, impios tradidi gladio, dicit Dominus.* Hac de causa voluit Deus transferre monarchiam Assyriorum, eámque tradere Chaldæis. Vt enim Chaldæi se facerent Monarchas, omnésque gentes sibi subderent, necessum erat vt eas bello appeterent & protererent. Sic postea cùm rursum impleta esset mensura peccatorum orbis, puta post duo sæcula, suscitauit Græcos & Alexandrum; & post hos Romanos; ac deinde Gothos, Vvandalos, Alanos, Turcas, &c. qui vindictam vniuersalem peragerent, orbémque quasi purgarent & expiarent. Fuerunt ergo ipsi quasi lustratores orbis; vnde à Ieremia vocantur milites & sacerdotes Dei; ab Isaia virga Dei, sicut Attila dicebat esse flagellum Dei.

REX SESACH BIBET POST EOS] *Rex Sesach* non est rex Ægypti, vti censuit Lyran. ex eo quòd Sesach fuerit proprium nomen alicuius regis Ægypti, vt patet 3. Reg 14. 25. & cap. 2. Paral. 12. 2. nam id huic loco non congruit. Pharao enim quem vicit Nabuchodonosor, non *Sesach*, sed Vafres est dictus. Non etiam est *rex Æthiopiæ*, vt vertit Arabicus Antiochenus. Nemo enim alius ita vertit. Rex ergo *Sesach* est rex Babylonis, vt patet cap. 51. 40. qui vltimus bibit calicem iræ Dei. ita S. Hiero. Chald. Theodor. Raban. Hugo, S. Thom. Vatabl. *Sesach* ergo est Babylon, idque ex eo, quòd Sesach erat vel vrbs potentissima Babylonis, vel dea Babylonis; vel potiùs, vt S. Hieron. & Hebræi ex eo, quod Sesach idem est quod Babel per Alphabetariam reuolutionem, quam Hebræi *athbas* vocant, qua vltimas literas cùm primis retrogrado ordine commutant, scilicet in *Babel* beth, secundam initialem alphabeti commutant cum schin, secunda finali: & caph, vndecimã initialem, commutãt cum lamed, vndecima finali. (Ridet hoc Scaliger lib. 6. de Emend. temp. aitque *athbasth* esse commẽtum ineptissimorum Rabbinorum. Sesach ergo esse nomen deæ. Verùm S. Hieron. & priscis Rabbinis, quos sequitur S. Hieron. magis credendum est quàm vni moderno Scaligero.) Idque facit Ieremias: quia, vt ait S. Hieron. occultè hæc & obscurè loqui volebat, ob metum Chaldæorum iam dominantium, ne, si appertè Babylonem nominasset, dixissetq; eam vastandam esse, eorum iam Iudeæ imminẽtium magis contra eam, æquè ac contra se concitaret insaniam. Verùm satis appertè Propheta v. 12. & aliis prophetat excidium Babylonis. Potiùs ergo cum à Castro dixerim *regem Sesach* hîc vocari regem Babylonis per anagrammatismum iam dictũ, ex eò quòd hîc rex post omnes alios erat puniẽdus. Illi ergo quasi postremò puniendo, postremas alphabeti literas elegãter adaptat. Secundò id facit, vt hac confusione literarum significet confusionem rerum futuram in Babylone. Tertiò, Heb. *sesach*, id est, *byssus tua*, significat regem bysso & purpura splendidum, his exuendum esse, & ad infima deiiciendum. Vnde Syrus & Arab. Alexand. vertunt, *rex maximus*.

Sesach est Babel per alphabetariam commutationẽ.

Idque ob tres causas. I. II. III.

Simili modo Iulius Cæsar, cùm quid secreti scribere vellet, literas commutabat, primam scilicet pro quarta supponendo: vnde pro A scribebat D. quæ quarta est ab A. Et Augustus pro A scribebat B. pro B. scribebat C. & ita consequenter. testis est Sueton. & Isidor. lib. 1. Etymol. cap. 25.

Porro anagrammatismum hunc Græcos & Latinos mutuatos esse ab Hebræis, docẽt veteres & moderni. Isaacius Tzetes in prol. ad Lycophr. refert Lycophronem poëtam vetustum & elegantem literas Hebraicas percaluisse, & inde anagrammatismos suos fecisse, ideóque eum Ptolemæo Philadelpho non tam ob poësin quàm ob hosce anagrammatismos charum fuisse, à quo ille dicebatur per anagramma

Πτολεμαῖος, Ptolemæus,

Ἀπὸ μέλιτος, A melle, melleus.

Plato in Cratylo ἥρα, inquit, id est Iuno, idem est quod ἀὴρ aer, per anagramma. Aerem enim nomine Iunonis, Gentiles vt deā venerati sunt. Eustathius in Homer. Iliad. α. vers. 55. anagrammata hæc celebrat, multáque dat exempla, è quibus accipe pauca. Ἄτλας Atlas, τάλας miser. θυμὸς animus, μῦθος verbum. ὄχλος turba, λόχος cohors. ἀρετὴ virtus, ἐρατὴ amabilis, φλύαρος nugæ, φλαῦρος viles. Sic Latinus poeta ludit per anagramma in voce *Roma*, quasi sit *mora*:

Cur varios tamdiu remoratur Roma clientes?
Fortè quòd inuerso nomine Roma mora est.

Meliùs alter per perfectum *athbas*, *Roma*, inquit, est *Amor*: vnde versus totus anagrammaticus, totúsque *athbas*:

Roma tibi subitò motibus ibit amor.

Vt patebit, si quis retrogradè eum legat. Denique artificium hoc anagrammatum ab Hebræis ad Græcos & Latinos transmissum fuisse, docet Guillelmus Blanchus Albiensis lib. de Anagrammatismis.

Vers. 27. *Ebrietas suppliciorum quæ.* INEBRIAMINI] Ebrietas ista significat mentis ex metu & miserijs perculsæ perturbationē, stuporem, consilij inopiam, desperationem, & penè amentiam; in qua omnia sua bona omnémque felicitatem, honorem & gaudium, imò sanguinem, animam & vitam erant euomituri. Vnde calicem hunc & ebrietatem mox vocat *gladium*, dicens, *Neque surgatis à facie gladij*: quia sicut ebrius sui impos ruit, & cadit in terram: sic & vos sæuiente gladio Chaldæorum ruetis in interitum & mortem perpetuam.

30. Et tu prophetabis ad eos omnia verba hæc, & dices ad illos: Dominus de excelso rugiet, & de habitaculo sancto suo dabit vocem suam: rugiens rugiet super decorem suum: celeuma quasi calcantium concinetur aduersus omnes habitatores terræ.

31. Peruenit sonitus vsque ad extrema terræ: quia iudicium Domino cum gentibus: iudicatur ipse cum omni carne, impios tradidi gladio, dicit Dominus.

32. Hæc dicit Dominus exercituum: Ecce afflictio egredietur de gente in gentem: & turbo magnus egredietur à summitatibus terræ.

33. Et erunt interfecti Domini in die D illa à summo terræ vsque ad summum eius: non plangentur, & non colligentur, neque sepelientur: in sterquilinium super faciem terræ iacebunt.

34. Vlulate pastores, & clamate: & aspergite vos cinere optimates gregis: quia completi sunt dies vestri vt interficiamini; & dissipationes vestræ, & cadetis quasi vasa pretiosa.

35. Et peribit fuga à pastoribus, & saluatio ab optimatibus gregis.

36. Vox clamoris pastorum, & vlu- A latus optimatum gregis: quia vastauit Dominus pascua eorum.

37. Et conticuerunt arua pacis à facie iræ furoris Domini.

DOMINVS DE EXCELSO RVGIET] q.d. Sicut leo suo rugitu omnes terret, ita Deus quasi rugiet excidij sententiam ferens & exequens contra Ierusalem, faciétque Chaldæos quasi leones rugire & vociferari, ac inuicem animare ad eam inuadendam, sicque terrebit omnes gentes vicinas. Nota. Per *decorem* intelligit vel Ierusalem, vt Chald. vel templum, vt passim alij interpretes exponunt: quia ibi vera fide, religione, sacrisque victimis colebatur, & quasi decorabatur Deus. Vers. 30.

CELEVSMA] propriè est clamor, non lugubris, B vt vult S. Hieron. sed lætus, scilicet iubilus nautarum & militum ad remigandum & præliandum, & in Scrip. calcantium vuas ad mustum exprimendum, communi omnium annisu & voce inuicem se adhortantium, cùm scilicet vno aliquid iubente omnes vniformiter respondent, quasi inuicem iubentes & excitantes ad commune omnium opus: dicitur enim *celeusma* ἀπὸ τοῦ κελεύω, id est iubeo. q.d. Nabuchonosor & Chaldæi quasi communi celeusmate se inuicem adhortabuntur ad cladem, conculcationem & euersionem Iudæorum, vt eos trucident, & sanguinem exprimant instar eorum qui calcant & exprimunt vuas in torculari. Hi enim collecta vindemia solent tripudiare, C & canticis testari lætitiam. Vnde Virgilius: *Celeusma est iubilus nautarum, militum, &c.*

Iam canit extremos effœtus vinitor antes.

OMNES HABITATORES TERRÆ] scilicet Iudææ, vel illius quæ hìc vastanda à Deo decernitur, ità Vatabl.

PERVENIT, peruenit tunc ad omnes gentes SONITVS] Chald. *tumultus*; Septuag. *interitus*. alij. *strepitus armorum*, & clangor tubarum; alij *fama & rumor belli*, vt scilicet omnes gentes rumorem, pariter & clamorem hostium Chaldæorum audiant & sentiant. Vers. 31.

Locus hìc Allegoricè competit aptè extremo iudicio, quando Christus angelos mittet cum tuba per totum orbem, ita S. Hieron.

IVDICATVR, disceptat, & iudicium subit Deus CVM OMNI CARNE] id est cū omni homine, scilicet sistens se iudicio omnium hominum, vt omnes homines examinantes peccata gentiū, & pœnam à Deo inflictam, iudicent Deum iustè tantam eis pœnam inflixisse ob tanta peccata. De hoc iudicio Dei vide Isaiam c. 1. 18. & c. 43. 44.

TVRBO MAGNVS EGREDIETVR] Hoc factum est, ait S. Hieron. cùm Nabuchodonosor omnes in circuitu gentes, & summa, id est, extrema terræ, quasi turbo subitò & potenter suis armis inuoluit & vastauit. Vers. 32.

ET ERVNT INTERFECTI DOMINI] à Domino, per Chaldæos. Vers. 33.

IN STERQVILINIVM] supple, insepulti projicientur, ibique iacebunt, vt à canibus & feris deuorentur.

VLVLATE PASTORES] Chald. *vlulate reges & principes.* Vers. 34.

ET DISSIPATIONES VESTRÆ] supple & repete, *completæ sunt*, q.d. Nunc planè dissipabimini, & cadetis quasi vasa pretiosa, quæ cadendo diffringuntur, dissiliunt & dissipantur. Ego enim vos hactenus, quasi vasa pretiosa, manu mea continui & conseruaui; nunc verò sinam vos cadere, frangi & dissipari, vt, sicut fuistis vasa in honorem, sic nunc sitis vasa in contumeliam.

VERS. 35. PERIBIT FVGA, non poterunt fugere PASTORES] id est principes & optimates.

VERS. 36. VOX CLAMORIS] audietur.

VERS. 37. CONTICVERVNT, quasi mœsta & desolata iacent & tacent, ac nullos dant fructus ARVA PACIS] id est antea pacifica, atque in pace cultissima, amœnissima & vberrima, quasi Tempe, & paradisi deliciarum.

38. Dereliquit quasi leo vmbraculum suum, quia facta est terra eorum in desolationem à facie iræ columbæ, & à facie iræ furoris Domini.

VERS. 38. DERELIQVIT] scilicet Deus, templum habitaculum suum, quod vt leo, quasi latibulum suum, antè tuebatur, vt nemo auderet illud aggredi; sed Deo quasi illud derelinquente, & egresso, Chaldæi ingressi sunt illud, atque vastarunt ita S. Hieron. Raban. Hugo, Lyran. Aliter Vatabl. Sicut leo, inquit, esuriens, nec habens prædam, latibulum egreditur, ita Deus prędam, siue escam suam, id est sancta sacrificia, & pietatem ac iustitiam non reperiens, in templo, illud deseruit. Aliter quoque alij, q.d. Sicut leo deserit speluncam suam, cùm silua, vbi est, succenditur ac vastatur: ita Deus vastata Iudæa, deseret Ierusalem & templum, in quo habitat. Huic sensui aptè respondet id quod sequitur: *Quia facta est terra in desolationem.* Sed iuxta primum sensum τὸ *quia*, more Hebræo non causam, sed signum concomitans, aut etiam effectum significat. Hic enim vocatur causa, non à priori, sed quasi à posteriori, quoad nos, quæ scilicet nos eam scire & cognoscere facit. q. d. Ex eo quòd terra desolata est, scimus & cognoscimus clarè, quòd Deus eam dereliquerit. Porro Sanchez per leonem accipit, non Deum, sed reges & principes vastandos à Chaldæis, q. d. Principum, qui videbantur esse terribiles quasi leones, regna & regiones sic incendent & populabuntur Chaldæi, vt nullus eis sit reliquus ad effugium locus. Sed sic potiùs dixisset, *dereliquerunt*, non *dereliquit*.

A FACIE IRÆ COLVMBÆ] Lyran. nimis credulus, R. Salomoni, pro columba vertit, *vinositatem*, q.d. *A vino furoris Domini.* Sic & Chald. *à facie gladij inimici, qui inebriat sicut vinũ*: sed hebr. est יונה *iona*, יין non *iain*, id est vinum.

Secundò, Pagnin. & Vatabl. vertunt, *à facie iræ oppressoris.* Sed tum יונה *ione* dicendum esset, non יונה *iona*. Septuag. non verba, sed sensum reddunt vertúntque, *à facie gladij magni.*

Noster ergo & alij optimè propriissiméque vertunt, *à facie iræ columbæ*, hebr. היונה *haiona*, id est illius columbæ, scilicet insignis & celebratæ.

Quæres, Quænam est hæc columba? Respon- A det S. Hieron. & D. Thom. posse accipi Ierusalem, q.d. Terra Iudaica coram Ierusalem vastata est, ideóque irata est, & infremuit ipsa Ierusalem, vtpote metropolis.

Sed τὸ *à facie iræ*, significat iram actiuam & vastantem, non passiuam, & vastitatem patientem.

Secundò, Maldon. censet, Deum vocari *columbam*, eò quòd sit mansuetissimus, & tamen multitudine peccatorum irritatus sit, & prouocatus ad vindictam. Verùm Ieremias hîc distinguit iram columbæ, ab ira furoris Domini. ait enim: *A facie iræ columbæ, & à facie iræ furoris Domini.*

Tertiò & genuinè, idem S. Hieron. S. Thom. Pierius, Gueuara, Capilla, Castrius, Maldon. & alij, per columbam accipiunt Nabuchodonosorem & Chaldæos, idque Primò, ob celeritatem & perennem constantémque volatum ad prædam & cædem. Columba enim *Columba vocatur exercitus Chal. qui columbam gestabat in vexillis.*

B

Radit iter liquidum, celeres neque commouet alas.

Secundò, vt Hugo, & S. Thom. per antiphrasin columba hîc significat feritatem Chaldæorum. Tertiò, quia Deus eos è Babylone, quasi è columbario, emisit ad quærendum cibum in Iudæam, quasi in alienam segetem. Addit Sanchez, leonem fuisse insigne & stemma Iudæ & Iudæorum. Genes. 49. 9. & de eo hîc dici v. 38. *Dereliquit quasi leo vmbraculum suum*; huic opponi columbam (vt quasi duellet cum leone) quæ erat insigne Chaldæorum, q.d. Dimicabunt & duellabunt leo & columba, puta Iudæi & Chaldæi; at columba vincet & proteret leonem, puta

C Chaldæi proterent Iudæos: fugiet ergo leo, derelinquétque terram à facie iræ columbæ, cuius impetum sustinere non poterit: quia nimirum in columba & per columbam pugnabit Dominus, Domini que furor. vnde subdit: *Et à facie iræ furoris Domini.* Vnde v. 9. Deus Nabuchonosorem vocauit seruum suum. Quartò, quia columbas albas vti Persæ ob lepræ odium detestabantur, ita Babylonij & Syri easdem pro numine colebant. testis est Xenophon in Cyro iuniore, & Lucianus in dea Syria. Syri dico, maximè illi qui Palæstinam incolebant. vnde Tibullus: *Babylonij & Syri albas columbas colebant quasi numina.*

Quid referam vt volitet crebras intacta per vrbes,
Alba Palæstino sancta columba Syro?

Multis id probat Antonius Gueuara in Habacuc 1. n. 154. itáque explicat illud psal. 67. 14. *Si dormiatis inter medios cleros*, id est, inter sortes & terminos hostium vestrorum Philistinorum, eritis *sicut pennæ columbæ deargentatæ*, id est, eritis candidi, intacti & illæsi, instar columbæ albæ, cuius posteriora *sunt in pallore auri*, id est, aureis maculis sunt variegata, q.d. Esto cingamini Palæstinis hostibus, iis tamen timori & religioni eritis, non secùs atque alba columba, quam nemo eorum audet tangere.

D

Hinc etiam Spiritus sanctus, præter alias causas, in baptismo Christi specie columbæ in Palæstina descendit; quia hæc species ibi erat augustissima. Sed vnde hoc? Græci putant eos coluisse columbam, in honorem Rheæ, quæ pluuiis præsidet: ῥέω enim est fluo. Putabant enim Assyrij, ex aëre & aqua propriè rerum naturam *Spiritus sanctus quasi columba descendit in Christum.*

constare: hinc pro aqua pisces, verbi gratia Dagon; pro aëre, ex quo pluuia descendit, columbam aëream coluisse creduntur.

Semiramidem coluerunt in columba, cur? Plamùs Diodorus Siculus, & alij putant eos coluisse columbam, in honorem Semiramidis reginæ Assyriorum aut potiùs eos Semiramidē coluisse sub effigie columbæ, eò quòd, vt scribit Gnidius, fama esset eam à columbis enutritam (& inde dicta est Semiramis, quæ vox syriace auem significat) & post mortem in columbam esse conuersam. Fictum hoc videtur vel assentationis causa, vel, vt notat Pierius, ob eius libidinem, quæ tanta fuit, vt filij concubitum expeteret, qua de causa ab eo occisa est. Columba enim ita libidinosa est, vt singulis mensibus pariat. Hinc veteres Veneri dicabant columbas albas, quas proinde Æneas apud Poëtam maternas appellat aues. Hinc ergo Babylonij in vexillis & labaris columbam præferebant, & inde exercitus eorum dicitur columba, tum hîc, cum c. 46. v. 13. iuncto cum v. 16. & c. 50. v. 15. 16. De columba plura habet Pierius hieroglyph. 22. & Gueuara suprà.

C. Marius aquilam in vexilla Roman. induxit. Sic à facie aquilæ, idem est quod à facie Cyri, qui sibi præferri iussit insigne aquilæ, quod postea imitati sunt alij reges Persarum. Sic & aquila sola in aciem Romanorum inducta est à C. Mario, ait Plinius lib. 10. 4. nam antea Romani in vexillis lupi, minotauri, equi & apri imagines mixtim præferebant. Sic Constantinus in labaro signum crucis castris prætulit, teste S. Ambros. epist. 29. Hinc patet, hanc sententiam de columbæ insigni in vexillis Chaldæorum, tot auctoribus veteribus & modernis subnixam, non carere fundamento, vti autumant nonnulli.

Mysticè, S. Gregor. lib. 32. Mor. 6. Columba, inquit, est Deus, quia simplex est, æquabilis, mansuetus, immutabilis. & cùm irascitur, punítque Iudæos per Chaldæos, ita non perturbatur. *Mysticè columba est Deus.*

Et D. Thomas, Deus, ait, qui per patientiam hactenus fuit columba, iam erit leo ob vehementiam vindictæ. vnde Maldon. & aliqui alij, per columbam hîc ad litteram intelligunt Deum, quæ expositio non est improbabilis.

Et a facie iræ fvroris (id est iræ furibundæ, & actu furentis, id est sæuientis) Domini] Copula & significat *id est*, q.d. *A facie iræ columbæ, id est à facie iræ furoris Domini*: quia furor columbæ est furor Domini. Aut q.d. *A facie iræ columbæ, aut potiùs à facie iræ furoris Domini*. Nec enim columba mitis tantas voluit iras in pectore: Dei ergo furor volens punire scelera Iudæorum, has iras columbæ, id est Chaldæis, indidit. ita Sanchez. Vers. 33.

CAPVT VIGESIMVMSEXTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Ieremias, quia in templo prophetat eius excidium, capitur, & mortis reus agitur; sed ab Abicam eripitur.

In principio regni Ioakim filij Iosiæ regis Iuda, factum est verbum istud à Domino, dicens: 2. Hæc dicit dominus: Sta in atrio domus Domini, & loqueris ad omnes ciuitates Iuda, de quibus veniunt vt adorent in domo Domini, vniuersos sermones, quos ego mandaui tibi vt loquaris ad eos: noli subtrahere verbum, 3. si fortè audiant & conuertantur vnusquisque à via sua mala: & pœniteat me mali quod cogito facere eis propter malitiam studiorum eorum. 4. Et dices ad eos: Hæc dicit Dominus: Si non audieritis me, vt ambuletis in lege mea, quam dedi vobis, 5. vt audiatis sermones seruorum meorum Prophetarum, quos ego misi ad vos de nocte consurgens, & dirigens, & non audistis: 6. Dabo domum istam sicut Silo, & vrbem hanc dabo in maledictionem cunctis gentibus terræ. 7. Et audierunt sacerdotes, & prophetæ, & omnis populus Ieremiam loquentem verba hæc in domo Domini. 8. Cúmque complesset Ieremias loquens omnia, quæ præceperat ei Dominus vt loqueretur ad vniuersum populum, apprehenderunt eum sacerdotes, & prophetæ, & omnis populus, dicens: Morte moriatur. 9. Quare prophetauit in nomine Domini, dicens: Sicut Silo erit domus hæc: & vrbs ista desolabitur, eò quòd non sit habitator? Et congregatus est omnis populus aduersus Ieremiam in domo Domini. 10. Et audierunt principes Iuda verba hæc: & ascenderunt de domo regis in domum Domini, & sederunt in introitu portæ domus Domini nouæ. 11. Et locuti sunt sacerdotes & prophetæ ad principes, & ad omnem populum, dicentes: Iudicium mortis est viro huic: quia prophetauit aduersus ciuitatem istam, sicut audistis auribus vestris. 12. Et ait Ieremias ad omnes principes, & ad vniuersum populum, dicens: Dominus misit me vt prophetarem ad domum istam, & ad ciuitatem hanc omnia verba quæ audistis. 13. Nunc ergo bonas facite vias vestras, & studia vestra, & audite vocem Domini Dei vestri: & pœnitebit Dominum mali, quod locutus est aduersum vos. 14. Ego autem ecce in manibus vestris

ſtris ſum: facite mihi quod bonum & rectum eſt in oculis veſtris: 15. Verumtamen
ſcitote & cognoſcite quòd ſi occideritis me, ſanguinem innocentem tradetis contra
voſmetipſos, & contra ciuitatem iſtam, & habitatores eius. in veritate enim miſit me
Dominus ad vos, vt loquerer in auribus veſtris omnia verba hæc. 16. Et dixerunt
principes, & omnis populus ad ſacerdotes & ad prophetas: Non eſt viro huic iudi-
cium mortis: quia in nomine Domini Dei noſtri locutus eſt ad nos. 17. Surrexe-
runt ergo viri de ſenioribus terræ: & dixerunt ad omnem cœtum populi, loquentes:
18. Michæas de Moraſthi fuit propheta in diebus Ezechiæ regis Iuda, & ait ad
omnem populum Iuda, dicens: Hæc dicit Dominus exercituum: Sion quaſi ager
arabitur: & Ieruſalem in aceruum lapidum erit: & mons domus in excelſa ſiluarum.
19. Numquid morte condemnauit eum Ezechias rex Iuda, & omnis Iuda? numquid
non timuerunt Dominum, & deprecati ſunt faciem Domini, & pœnituit Dominum
mali, quod locutus fuerat aduerſum eos? Itaque nos facimus malum grande contra
animas noſtras. 20. Fuit quoque vir prophetans in nomine Domini, Vrias filius Se-
mei de Cariathiarim: & prophetauit aduerſus ciuitatem iſtam, & aduerſus terram hanc
iuxta omnia verba Ieremiæ. 21. Et audiuit rex Ioakim, & omnes potentes, & prin-
cipes eius verba hæc: & quæſiuit rex interficere eum. Et audiuit Vrias, & timuit, fugít-
que & ingreſſus eſt Ægyptum. 22. Et miſit rex Ioakim viros in Ægyptum, Elnathan
filium Achobor, & viros cum eo in Ægyptum. 23. Et eduxerunt Vriam de Ægy-
pto: & adduxerunt eum ad regem Ioakim, & percuſſit eum gladio: & proiecit cada-
uer eius in ſepulchris vulgi ignobilis. 24 Igitur manus Ahicam filij Saphan fuit
cum Ieremia, vt non traderetur in manus populi, & interficerent eum.

Vers. 2. AD OMNES CIVITATES] ad viros omnium ciuitatum Iuda, qui veniunt Ieruſalem ad templum, vt ibi Deum adorent & colant.

Vers. 3. ET POENITEAT ME MALI] vt reuocem ſententiam de malo, & vindicta eis irrogan dala- vide cap. 18.8.

Vers. 5. DE NOCTE CONSVRGENS] tempeſtiuè & vigilanter, quaſi qui nocte conſurgit. Eſt catachreſis. vide dicta c. 25. v. 3. & 4.

Vers. 6. DABO DOMVM ISTAM SICVT SILO] euertam templum ſicut euerti Silo, vbi priùs erat arca, de quo dixi c. 7. 12.

Vers. 8. APPREHENDERVNT EVM (Ieremiam) SACERDOTES ET PROPHETÆ] *Prophetas* vocat Scribas & legis doctores. ita Chald. & Vatabl. Fuit hîc Ieremias typus Christi, qui pariter à Scribis accuſatus eſt, quaſi deſtructor templi eiuſdem, ait Theod. atque ſimiliter clamarunt Iudæi contra Chriſtum, *Sanguis eius ſuper nos*, vti hîc Ieremias eis intentat v. 15.

Ieremias typus Christi à Iudæis accuſatus quòd eſſet deſtructor templi.

Vers. 9. QVARE PROPHETAVIT IN NOMINE DOMINI?] quare finxit Ieremias ſe prophetare in nomine Domini? cur ſuis figmentis & ſomniis prætexit nomen & oraculum Domini?

EO QVOD NON SIT, id eſt, ita vt non ſit HABITATOR.

Vers. 10. PORTÆ, &c. NOVÆ] Chald. portæ Orientalis, quæ nouè à Ioathan fuerat ædificata, 4. Reg. 15. v. 35. Habuit hæc porta alia nomina ſeptem, quæ recenſet à Caſtro. Ibi, ait S. Hieron. exercebantur iudicia, ac proinde ibi acta eſt hæc cauſa Ieremiæ.

Vers. 11. IVDICIVM MORTIS EST VIRO HVIC] q. d. Ieremias reus eſt mortis, & in iudicio à iudicibus morti adiudicandus eſt, quaſi blaſphemus & pſeudopropheta: quia prophetat excidium ſancti templi & vrbis.

Vers. 12. DOMINVS MISIT ME] Nota prudentiam A Ieremiæ, Confeſſori & Martyri imitandam, vt dicat, ſe Dei fidem & legem ſequi. Secundò, charitatem, cùm hortatur ad pœnitentiam, vt per eam excidium euadant. Tertiò, humilitatē, cùm ait: *In manibus veſtris ſum.* Quartò, fortitudinem & libertatem, cùm ait, Deum vlturum ſuam necem. Quintò, ſecuritatem bonæ cōſcientiæ, qua nixus Deo non timet mortem.

Quinque virtutes Ieremiæ Martyri imitandæ.

AD DOMVM] de domo Dei, ſiue templo.

AD CIVITATEM] de ciuitate. ſic enim ſæpè capitur hebr. אל el. id eſt *ad*, pro *de*.

Vers. 14. FACITE, inquit, MIHI QVOD BONVM EST IN OCVLIS VESTRIS] ita S. Martinus, teſte Sulpitio, rogatus à latrone, an non timeret? conſtanter reſpondit: *Nunquam fui tam ſecurus, quaſi ſcio miſericordiam Domini in tentationibus affore. magis verò tibi condoleo, qui Christi miſericordia, vtpote latrocinia exercens, es indignus.* Pari modo B Ieremias:

S. Martini coram latrone ſecuritas & libertas.

Vers. 15. SI OCCIDERITIS ME, inquit, SANGVINEM INNOCENTEM TRADETIS CONTRA VOSMETIPSOS] id eſt, in veſtram perniciem. Sanguis enim meus contra vos & contra Ieruſalem clamabit, vltionémque repoſcet à Deo, vti ſanguis Abel contra Cain.

Vers. 16. NON EST VIRO HVIC IVDICIVM MORTIS] non eſt reus mortis.

Vers. 18. MICHÆAS] Vide Michææ 3. 12.

SION (id eſt Ieruſalem vaſtata & deſolata) QVASI AGER ARABITVR, id eſt ita deſolabitur vt fiat arabilis, vt arari poſſit; ET MONS DOMVS Domini puta mōs Moria in quo erat templum, erit IN EXCELSA SILVARVM] ita deſeretur, vt ſilueſcat, & dumetis arboribúſque repleatur inſtar ſiluæ. Arias Montanus, & ex eo Caſtrius cenſent in τῷ *arabitur*, alludi ad veterem ritum: qui dum vrbem à ſe expugnatam funditus euertere vellent, in illa ducebant aratrum, de quo Horat. lib. 1. ode 16.

Imprimere'étque maris
Hostile aratrum exercitus insolens.

Et Isidor. lib. lib. 15. cap. 2. ait: *Vrbs aratro conditur, aratro vertitur.* Verùm Hebræi vrbes hostiles non arabant, sed sale seminabant, cùm eas funditus delere vellent, vt patet Iudic. 9. 45. Prior ergo sensus est simplicior & verior. Sic Ouidius epist. 1. Heroïd. canit:

Iam seges est, vbi Troia fuit, resecandáque falce
Luxuriat Phrygio sanguine pinguis humus.

Vers. 20. FVIT QVOQVE VRIAS] q. d. Si occidamus Ieremiam, faciemus scelus simile illi, quo nuper à Ioakim rege cæsus est Vrias verus Dei Propheta, ob quod rex & proceres omnium odium & inuidiam incurrerunt. ita Theod. Hugo, S. Thomas. Lyran. & Sanchez. sed hi coguntur nonnulla supplere, & textui coniectando addere. Vnde Secundò, simpliciùs Vatablus, Lyranus, Dion. Prado & à Castro, censent post seniorum sententiam dictam pro causa Ieremiæ, hîc oppositum dici suffragium: quare hæc sacerdotùm illorum sunt verba, qui Ieremiam accusarunt; vnde exemplum hoc, exemplo Michææ à senioribus allato contrarium, afferunt; scilicet Vriæ Prophetæ punitionem & cædem à Ioakim iam tum regnante patratam, vt probent Ieremiam pariter esse occidendum. Videtur enim hîc esse quasi consultatio, vbi varij varias dicunt sententias, quisque suam. vnde dissidium hoc tandem soluit Ahicã, liberando Ieremiam.

ET AVDIVIT REX IOAKIM] anno primo regni sui, sub eius initium. nam hæc contigerunt anno eodem primo Ioakim, vt patet v. 1. cùm iam cæsus esset Vrias. Vers. 21.

ET MISIT REX IOAKIM VIROS IN ÆGYPTVM] qui cum consensu Pharaonis (cuius amicus & tributarius erat Ioakim) ex Ægypto reducerent Vriam in Iudæam, vt morte mulctaretur: sine consensu Pharaonis enim nemo ausus fuisset vim Vriæ in Ægypto afferre, eúmque cogere ad reditum. Vers. 22.

IN SEPVLCHRIS VVLGI] Nota. Viri insignes & Prophetæ propria habebant sepulchra, cum titulis cuique debitis: sed pauperes & peregrini in communi agro, in valle Cedron ad hoc coëmpto, sepeliebantur in polyandrio, siue publico ossario, 4. Reg. 23. v. 6. Sic Vrias ad ignominiam inter pauperes vulgúmque sepultus est. Vers. 23. *Sepulchra nobilium erant propria, vulgi communia.*

MANVS AHICAM] patrocinium & auxilium Ahicam (qui magnus fuit apud Iosiam 4. Reg. 22. v. 12.) liberauit Ieremiam, quasi fratrem iniuste morti addictum. vnde hebraicè *Ahicam*, significat *frater resurgentis.* Vers. 24. Ahicam, *id est frater resurgentis, liberat Ieremiam.*

CAPVT VIGESIMVMSEPTIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

IEremias vinculorum & catenarum ostento, & missione ad gentes & reges vicinos prædicit & iubet regi Edom, Moab, Tyri, Sidonis, & Sedeciæ regi Iuda, vt se dedant Nabuchodonosori, si se & sua salua esse velint. Deum enim decreuisse omnes hasce regiones tradere potestati Chaldæorum. Quocirca particulares prophetiæ contra hosce reges & gentes, quæ ponuntur c. 48. & c. 49. hoc tempore à Ieremia editæ, & ad reges hosce transmissæ videntur, vt patet c. 49. v. 34. Inde v. 9. monet ne credant falsis prophetis pacem & prospera promittentibus, sed sciant vasa reliqua in templo, domo regia, totáque vrbe à Chaldæis Babylonem esse transferenda.

Vers. 1. IN principio regni Ioakim filij Iosiæ regis Iuda, factum est verbum istud ad Ieremiam à Domino, dicens:

2. Hæc dicit Dominus ad me: Fac tibi vincula, & catenas: & pones eas in collo tuo.

3. Et mittes eas ad regem Edom, & ad regem Moab, & ad regem filiorum Ammon, & ad regem Tyri, & ad regem Sidonis: in manu nunciorum, qui venerunt Ierusalem ad Sedeciam regem Iuda.

4. Et præcipies eis vt ad dominos suos loquantur: Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel: Hæc dicitis ad dominos vestros:

5. Ego feci terram, & homines, & iumenta, quæ sunt super faciem terræ, in fortitudine mea magna, & in brachio meo extento: & dedi eam ei, qui placuit in oculis meis.

6. Et nunc itaque ego dedi omnes terras istas in manu Nabuchodonosor regis Babylonis serui mei: insuper & bestias agri dedi ei vt seruiant illi.

IN PRINCIPIO REGNI IOAKIM] S. Hieron. Raban. Hugo, Maldon. & Sanchez referunt hunc primum vers. ad finem cap. præcedentis. nam quæ mox sequuntur, non sub Ioakim, sed Sedecia contigisse patet v. 3. Olim enim Scrip. nõ erat distincta per capita, sed postea per ea variè à variis diuisa fuit, vt patet ex Oecum. Areta & Euthymio. vide Sixtum Senens. lib. 3. titulo *de partitione methodus quarta.* Verùm Septuag. editionis Complut. Chald. Biblia Romana, & alij hinc ordiuntur c. 27. hæcque cum eo rectè cohærent, non autem cum fine capitis præcedentis. Vers. 1.

Dico ergo, mox vt ab Ahicam à morte liberatus est Ieremias, sub initium regni Ioakim, cùm regnaret adhuc Nabuchonosor senior (nam iunior cœpit regnare anno tertio Ioakim) iussisse Deum Ieremiæ, vt gestaret vincula, vt iis ad viuum repræsentaret vincula & captiui-

ptiuitatem Iudæorum: ficut Isaias cap.20. iussus est ambulare nudus, vt repræsentaret expilationem Iudæorum. Deinde sub Sedecia iussus est Ieremias hæc vincula mittere ad reges vicinos, vt patet hîc v. 3. Gestauit ergo Ieremias hæc vincula vel continuò, vel per interualla, per annos quindecim, scilicet, ab anno primo Ioaxim vsque ad annum quartum Sedeciæ, vt patet c. seq. v. 1. ita Hebræi, Lyran. Vatabl. & Castrius. Vide hîc quomodo Deus suos Sāctos exerceat. Fuit enim hæc Prophetæ longua æquè ac molesta & probrosa pœnitentia ac mortificatio.

Gestauit Ieremias catenas per quindecim annos, vt iis portenderet captiuitatē Iudæorum.

Dicens, Hebr. לאמר *lemor*, id est ad dicendum, vt scilicet verbum hoc à Deo acceptum annunciarem aliis, eisque dicerem: Audite,

Vers. 2. Hæc dicit Dominus ad me] vt vobis ea prædicem.

Vincula] scilicet funes, quibus iugum B collo aut cornibus boum alligatur: hi enim hebr. vocantur מוסרות *moserot*. ita Ieremias non tantùm verbis, sed & rebus ipsis futura prænunciat, gestans lora quasi bos ad aratrum, & catenas, quasi seruus ad furcam damnatus.

Et catenas] scilicet ligneas, quæ quasi compedes colum stringant, sicut iugum stringit collum bouis aut porci, ne sepes perrumpat; aut sicut serui olim gestabant furcas, quæ erant instar literæ V, ait Varro, scilicet erant instar trianguli, qui duobus lignis constans, fune vel catena, aut tertio ligno clauditur. Id ita esse patet cap. sequ. v. 13. Hebr. est מוט *mot*, id est, vt Chald. & Vatablus, iuga, scilicet vt ipsa significent, Nabuchodonosorem iugum seruitutis C omnibus gentibus impositurum, eò quòd ipsæ, præsertim Iudæi, suaue Dei iugum recusarint, imò excusserint, dixerintque, *Non seruiam*, cap. 2. v. 20.

Vers. 3. Nunciorum qui venerunt] Hugo, Lyran, Vatabl. & Maldon. putant hos nuncios missos esse à vicinis regibus, vt Sedeciæ nouo regi de regno gratularentur, eúmque ad rebellionem incitarēt, vtque initio inter se fœdere Chaldæis aduentātibus resisterent, eorúmque imperium excuterent, itáque liberarentur à tributo quod eis pendebant. quare Ieremias iussu Dei contrárium hîc eis iubet & præcipit. vt scilicet Chaldæis se subdant.

Vers. 5. Et dedi eam] q.d. Idcirco dabo, vel dare D soleo eam cui voluero.

Vers. 6. Nunc itaque ego dedi omnes terras istas in manu Nabuchodonosor] *Dedi*, id est tradidi, non donaui; sicut res aliena traditur furi aut tyrāno. Nec enim Deus hîc ius & titulum dedit Nabuchodonosori inuadendi Iudæam, aliáque regna, cùm ob hanc tyrannidem postea eum punierit & euerterit, vti dixi cap. 25. v. 12.

Et bestias agri dedi ei] Per *bestias* intellige barbaras nationes. ita S. Hieron. Theodor. Raban. Secundò & potiùs, propriè accipe bestias: quia subiecta terra, homines & bestiæ sunt subiectæ. ita S. Hieron. Raban. Hugo. Alludit ad Nabuchodonosorem, quasi leonem, cui omnes bestiæ se subdunt, q.d. Multò ergo magis vos, ô homines, tali leoni vos subiicite, ni leonis vngues experiri velitis. Non enim vi- A litas, sed *dignitas est seruum esse potentis*, ait S. Ambros. in cap. 1. epist. 1. ad Timoth.

7. Et seruient ei omnes gentes, & filio eius, & filio filij eius: donec veniat tempus terræ eius & ipsius: & seruient ei gentes multæ, & reges magni.

8. Gens autem & regnum, quod non seruierit Nabuchonosor regi Babylonis, & quicūque non curuauerit collum suum sub iugo regis Babylonis: in gladio, & in fame, & in peste visitabo super gentem illam, ait Dominus: donec consumam eos in manu eius.

9. Vos ergo nolite audire prophetas vestros, & diuinos, & somniatores, & augures, & maleficos, qui dicunt vobis: Non seruietis regi Babylonis.

10. Quia mendacium prophetant vobis: vt longè vos faciant de terra vestra, & eiiciant vos, & pereatis.

11. Porro gens, quæ subiecerit ceruicem suam sub iugo regis Babylonis, & seruierit ei; dimittam eam in terra sua, dicit Dominus: & colet eam, & habitabit in ea.

12. Et ad Sedeciam regem Iuda locutus sum secundùm omnia verba hæc, dicens: Subiicite colla vestra sub iugo regis Babylonis, & seruite ei, & populo eius, & viuetis.

13. Quare moriemini tu & populus tuus gladio, & fame, & peste, sicut locutus est Dominus ad gentem, quæ seruire noluerit regi Babylonis?

14. Nolite audire verba prophetarum dicentium vobis: Non seruietis regi Babylonis: quia mendacium ipsi loquuntur vobis.

15. Quia non misi eos, ait Dominus: & ipsi prophetant in nomine meo mendaciter, vt eiiciant vos, & pereatis tam vos, quàm prophetæ, qui vaticinantur vobis.

16. Et ad sacerdotes, & ad populum istum locutus sum, dicens: Hæc dicit Dominus: Nolite audire verba prophetarum vestrorum, qui prophetant vobis, dicentes: Ecce vasa Domini reuertentur de Babylone nunc citò, mendacium enim prophetant vobis.

17. Nolite ergo audire eos, sed seruite regi Babylonis, vt viuatis, quare datur hæc ciuitas in solitudinem?

18. Et si prophetæ sunt, & est verbum Domini, in eis: occurrant Domino exercituum, vt non veniant vasa, quæ derelicta fuerant in domo Domini, &

in domo regis Iuda,& in Ierusalem,in Babylonem.

19. Quia hæc dicit Dominus exercituum ad columnas, & ad mare, & ad bases, & ad reliqua vasorum, quæ remanserunt in ciuitate hac.

20. quæ non tulit Nabuchodonosor rex Babylonis,cùm transferret Iechoniam filium Ioakim regem Iuda de Ierusalem in Babylonem, & omnes optimates Iuda & Ierusalem:

21. Quia hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel ad vasa, quæ derelicta sunt in domo Domini, & in domo regis Iuda & Ierusalem:

22. in Babylonem transferentur, & ibi erunt vsque ad diem visitationis suæ, dicit Dominus, & afferri faciam ea,& restitui in loco isto.

VERS.7. ET SERVIENT EI OMNES GENTES, ET FILIO EIVS,ET FILIO FILII EIVS] Hinc Hebræi,S. Hieron. Raban. S. Thom. Lyrã. & Vatabl. non quatuor aut quinque, vti faciunt Berosus,Iosephus & alij; sed tres tantùm numerant reges Babylonis; scilicet Primus fuit Nabuchodonosor, qui regnauit ob anno tertio Ioakim ad annum trigesimum septimum post transmigrationem Ioakim, per quadragintaquinque annos, vt patet 4. Reg. 25. v. 27. collato cum Daniel. 1. 1. Secundus fuit Euilmerodach, Nabuchodonosoris filius, qui regnauit per annos octodecim, vt vult Ioseph. vel 23. vti volunt Hebræi. Tertius fuit Balsasar, filius Euilmedorach, qui regnauit annos tres, vti tradunt Hebræi in Seder olam.

Tres reges Chald. quit

Resp. Hebræi, Primus est Nabuchodonosor; Secundus, Euilmerodach; Tertius, Balsasar.

Verùm alij aliter hos tres reges enumerant. nam Nabuchodonosorem hunc intelligunt seniorem, qui & Nabonassar, vel Nabolassar est dictus, quique teste Iosepho lib. 10. 11. ex Beroso regnauit 21. annis: hæc enim dicta sunt Ieremiæ, initio regni Ioakim: tunc autem adhuc regnabat hic primus Nabuchodonosor. Nam secundus Nabuchodonosor, prioris huius filius, cæpit regnare anno tertio Ioakim. Hic ergo senior Nabuchodonosor est pater: huius filius est Nabuchodonosor iunior, qui Magnus est dictus, quique euertit Ierusalem, & plurimas gentes, atque regnauit quadraginta quinque annis: nepos, siue filius filij, puta filius Nabuchodonosoris Magni, est Euilmerodach, qui & Balsasar est dictus. Nam Euilmerodach eundem esse cum Balsasar, eúmque esse filium Nabuchodonosoris Magni, non nepotem, colligitur ex Baruch 1. v. 11. Vide dicta Daniel. 5. v. 1.

Melius alij: Primus est Nabuchod. senior; Secundus, iunior; Tertius, Balsasar siue Euilmerodach.

Dices, 2. Paralip. vlt. v. 20. dicitur: *Vt seruiant Nabuchodonosori*, scilicet Magno, *& filiis eius.*

Resp. *filiis*, id est posteris, siue vni, siue pluribus: non enim vult eos enumerare, sed tantùm dicere, quòd omnibus eius posteris seruient Iudæi.

Nota. τὸ *seruient ei omnes gentes*, partim inchoatè, partim respectiuè accipiendum est. Inchoatè: quia cœpit Nabuchodonosor senior vicinas gentes subigere; sed completè omnes, id est plurimas, subegit Nabuchodonosor Magnus, senioris filius. *Seruient* ergo, id est seruire incipient: significatur enim actus inchoatus, non completus.

Omnes gentes seruierunt Nabuchod. septem annis, inchoatè tantum & respectiuè.

Respectiuè, quia τὸ *seruient*, respicit partim patrem, partim filium, & filium filij. quædam enim gentes seruierunt Nabuchodonosori seniori, quædam & plures seruierunt Nabuchodonosori iuniori, siue Magno & Balsasari.

DONEC VENIAT TEMPVS TERRÆ EIVS] scilicet vltionis; Chald. *interitus*, quando scilicet Cyrus terram Chaldæorum puniet & subiget. Ea enim subacta, nullæ gentes amplius seruierunt Chaldæis, vtpote iam subactis. Quin & Cyrus, vti Iudæis, ita & cæteris gentibus in Babylone captiuis, ea deuicta, videtur libertatem ad sua redeundi dedisse. Hoc est enim quod promisit Ierem. c. 49. 6. *Post hæc reuerti faciam captiuos filios Ammon.* Idem de Moab ait c. 48. 47. & de Elam c. 49. 39. & de Ægyptiis cap. 46. 26. ita Sanchez c. 25. v. 11.

SERVIENT EI GENTES MVLTÆ, ET REGES MAGNI] ita Hebr. Chald. Septuag. & hoc exigunt sequentia: vnde mirum est Symmachum, S. Hieron. in comment. & Vatabl. vertere, *& subiicient eam* (scilicet Babylonem) *seruituti gentes multæ, & reges magni*, scilicet Cyrus & Darius.

MALEFICOS] Vatabl. *veneficos*, scilicet necromanticos, qui ex sanguine & victimis dæmoni immolatis diuinant. ita & Lyran. VERS.9.

VT, &c. EIICIANT] vt causa sint, cur ego vos eiiciam de terra vestra: τὸ *vt* significat euentũ & consecutionem, non causam, q.d. Dum vobis persuadent pseudoprophetæ vt resistatis Chaldæis, efficiunt vt illi vos captiuos abducant: si enim vos eis dederetis, finerent vos in terra vestra manere vectigales. Hæc vicinis regibus dicuntur, sequentia Sedeciæ & Iudæis. VERS.10.

VASA DOMINI] vasa templi Domini, quæ in Babylonem cum Ioakim transtulit Nabuchodonosor: anno tertio Ioakim, 4. Reg. 24. 13. VERS.16.

QVARE DATVR?] cur dabitur, cur destruetur Ierusalem, cùm facilè seruari possit, si vos Chaldæos dedatis? VERS.17.

SI PROPHETÆ SVNT VERI, OCCVRRANT] scilicet precibus suis resistendo, & flectendo Dei iram ad misericordiam, vt non permittat vasa templi reliqua in Babylonem asportari. q.d. Adeo vasa à Chaldæis è templo Dei in Babylonem translata non reducentur, vti pseudoprophetæ falsò vaticinantur, vt etiam quæ reliqua sunt in templo, ab eisdem in Babylonem sint transferenda, vti factum est per Nabuzardan, 4. Reg. 25. 13. VERS.18.

AD COLVMNAS] id est, de columnis, mari æneo, & basibus: hæc enim tria reliqua fuerunt, quæ postea confregit, & cum Sedecia in Babylonem transtulit Nabuchodonosor, 4. Reg. 25. v. 13. & 16. VERS.19.

AD VASA] de vasis. Vide simile c. 26. 12. Sic alibi sæpè *ad* sumitur pro *de*, vt Hebr. 1. 7. & c. 4. 13. & alibi. VERS.21.

VSQVE AD DIEM VISITATIONIS SVÆ] id est, liberationis suæ per Cyrum. VERS.22.

CAPVT

CAPVT VIGESIMVMOCTAVVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Hananias pseudopheta falsò prophetat pacem Hierosolymæ: quocirca v. 12. tollit iugum & catenas de collo Ieremiæ, quibus ipse portendebat captiuitatem Iudæorum. Quamobrem Deus iubet Ieremiæ, vt pro catenis ligneis ferreas faciat, quibus durius iugum Iudæis esse subeundum significet. Porro v. 15. Ieremias Hananiæ ex Deo mortem denunciat; ac moritur ille eodem anno.

Vers. 1. Et factum est in anno illo, in principio regni Sedeciæ regis Iuda, in anno quarto, in mense quinto, dixit ad me Hananias filius Azur propheta de Gabaon, in domo Domini coram sacerdotibus & omni populo, dicens:

2. Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel: Contriui iugum regis Babylonis.

3. Adhuc duo anni dierum, & ego referri faciam ad locum istum omnia vasa domus Domini, quæ tulit Nabuchodonosor rex Babylonis de loco isto, & transtulit ea in Babylonem.

4. Et Iechoniam filium Ioakim regem Iuda, & omnem transmigrationem Iuda, qui ingressi sunt in Babylonem, ego conuertam ad locum istum, ait Dominus: conteram enim iugum regis Babylonis.

5. Et dixit Ieremias Propheta ad Hananiam prophetam in oculis sacerdotum, & in oculis omnis populi, qui stabat in domo Domini.

6. & ait Ieremias propheta: Amen, sic faciat Dominus: suscitet Dominus verba tua, quæ prophetasti: vt referantur vasa in domum Domini, & omnis transmigratio de Babylone ad locum istum.

7. Verumtamen audi verbum hoc, quod ego loquor in auribus tuis, & in auribus vniuersi populi:

8. Prophetæ qui fuerunt ante me & ante te ab initio, & prophetauerunt super terras multas, & super regna magna de prælio, & de afflictione, & de fame.

9. Propheta, qui vaticinatus est pacem: cùm venerit verbum eius, scietur propheta, quem misit Dominus in veritate.

10. Et tulit Hananias propheta catenam de collo Ieremiæ prophetæ, & confregit eam.

11. Et ait Hananias in conspectu omnis populi, dicens: Hæc dicit Dominus: Sic contringam iugum Nabuchodonosor regis Babylonis post duos annos dierum de collo omnium gentium.

12. Et abiit Ieremias propheta in viam suam.

Et factum est in anno illo, in principio regni Sedeciæ, id est, in anno quarto] Dices, Si in principio regni, quomodo anno quarto? Respondet Christoph. à Castro, Sanchez & alij, hæc verba, *Et factum est in anno illo, qui fuit in principio regni Sedeciæ regis Iuda*, pertinere ad caput præcedens: τὸ verò *in anno quarto*, pertinere ad sequentia, & inchoare hoc caput 28. Ab iis enim verbis hoc caput inchoant Septuag. S. Hieron. Theodor. Raban. & S. Thomas. *Vers. 1.*

Secundò, Vatab. & Scaliger in Emend. temp. respondent, annum quartum hìc intelligi, non regni, sed hebdomadis השמיטה *hassemita*, siue sabbati, id est quietis & cessationis terræ, iuxta legem Leuit. 25. v. 4. Initium enim, siue annum primum regni Sedeciæ, fuisse annum quartum hebdomadis sabbaticæ, siue annorum sabbaticorum. *Annus primus Sedeciæ fuit quartus hebdomadis sabbaticæ.*

Hæc sententia planior & verior videtur. Addunt ipsi, eam planè respondere chronologiæ. Annus enim decimusquintus, inquiunt, Ezechiæ fuit sabbaticus (licet id neget Torniellus) vt colligitur ex 4. Reg. 18. 13. collato cum 4. Reg. 19. 29. ab illo enim anno decimoquinto vsque ad primum Sedeciæ, fluxerunt anni 116. qui si diuidantur per septem (septimus enim annus erat sabbaticus) inuenies sedecim annos sabbaticos, & insuper quatuor annos, ita vt annus primus Sedeciæ fuerit annus quartus decimiseptimi sabbatici currentis; & consequenter annus quartus Sedeciæ, fuerit annus sabbaticus decimusoctauus. Solebant enim Iudæi sua & suorum gesta, & annales consignare per annos sabbaticos & iubileos, vti Græci per Olympiades; esto Iudæi sub hæc tempora auariores non dimitterent seruos liberos, nec seruarent ea quæ per legem hoc anno erant præscripta, vt patet c. 34.

Aliter respondent Lyran. & Maldon. scilicet annum quartum regni Sedeciæ vocari *principium*: quia non erat media pars temporis quo regnauit. regnauit enim vndecim annis. Sed hoc est largum principium.

Contriui] statui conterere & destruere imperium Chaldæorum. Vide can. 29. ita S. Thomas. *Vers. 2.*

Adhuc duo anni dierum] Postquam duo anni suis diebus decurrent & complebun- *Vers. 3.*

tur. Chald. *in fine duorum annorum*. Sic in Script. A sæpè dies ſumuntur pro tẽpore. hoc enim metimur per dies, ſiue paruum ſit, ſiue magnum.

Vers. 6. SVSCITET DOMINVS VERBA TVA] faciat ea eſſe vera, q. d. Ego idipſum opto, ſed ſcio non futurum,

Vers. 7. AVDI] Putant Hugo & Vatabl. Ieremiam initio dubitaſſe, an Hananias eſſet verus Dei Propheta; ideóque hîc præſtolari eius prophetiæ euentum. Meliùs S. Hieron, Theodor. Raban. cenſent Ieremiam ſciuiſſe Hananiam eſſe pſeudoprophetam, quia ſciebat ante ſeptuaginta annos captiuitatem non eſſe ſoluendam: falſum ergo eſſe quod dicebat Hananias, poſt biennium eſſe ſoluendam. Sed propter populum qui ei credebat, iubet Ieremias vt expectent & videant rei euentum.

Vers. 8. PROPHETÆ, &c. PROPHETAVERVNT, &c. DE PRÆLIO] q. d. Prophetæ qui aduerſa, vt bella, famem, &c. denunciarunt, ſubinde denunciarunt ea quæ non euenerunt, eò quòd ad ipſorum denunciationem populus egerit pœnitentiam moréſque mutarit: tunc enim Deus, qui pronus eſt ad miſerendum, pariter ſententiam ſuam mutauit & reuocauit: Prophetæ verò qui proſpera, vt pacem, denunciabant, ſicut tu facis, ô Hanania, niſi idipſum eueniat, iudicabũtur beſſe pſeudoprophetæ. Licet enim poſſit Deus etiam hîc mutare ſententiam, ſi populus mores mutet, fiátque deterior: tamen id rarum eſt; quia Deus pronior eſt ad clementiam, quàm ad vindictam, & ſi ob peccata illam in hanc mutare velit, illud vtique per Prophetam pariter edicet & prænunciabit. ita Vatabl. & Maldon. Euentus ergo contrarius, ſcilicet bellum & vaſtitas Hieroſolymæ, docebunt, quòd tu, ô Hanania, ſis pſeupopropheta, falſoque ei pacem promiſeris. Verùm hæc expoſitio multa ſupplet quæ non ſunt in textu, neque ſatis ſolida videtur. Nam ſi homines mores mutẽt, Deus æquè retractat ſua promiſſa ac minas. Vnde noſter interpres hîc inter prophetiam lætam & triſtem non diſtinguit. Ita enim fecit Heli 1. Reg. 2. *Loquens*, inquit, *locutus ſum vt domus tua, & domus patris tui miniſtrarent in conſpectu meo in ſempiternum: nunc autem dicit Dominus, Abſit hoc à me.* Simile vidimus cap. 18. v. 10. Senſus ergo eſt, q. d. *Prophetæ qui fuerunt ante me, & ante te ab initio, & prophetauerunt*, &c. Subaudi, hoc ſigno, an veri eſſent an falſi, agniti & diſcreti ſunt, nimirum, *Propheta, qui vaticinatus eſt pacem, cùm venerit verbum eius, ſcietur Propheta, quem miſit Dominus in veritate.* q. d. Omnis prophetia, ſiue proſpera, ſiue aduerſa, rerum probatur euentu. vnde tua, ô Hanania, ex euentu apparebit eſſe mendax. ita S. Hieron. & Dionyſ. Carthuſ.

12. Et factum eſt verbum Domini ad Ieremiam, poſtquam confregit Hananias propheta catenam de collo Ieremiæ prophetæ, dicens:

13. Vade, & dices Hananiæ: Hæc dicit Dominus: Catenas ligneas contriuiſti: & facies pro eis catenas ferreas.

14. Quia hæc dicit Dominus exercituum Deus Iſrael: Iugum ferreum poſui ſuper collum cũctarum gentium iſtarum, vt ſeruiant Nabuchodonoſor regi Babylonis, & ſeruient ei: inſuper & beſtias terræ dedi ei.

15. Et dixit Ieremias propheta ad Hananiam prophetam: Audi Hanania: non miſit te Dominus, & tu confidere feciſti populum iſtum in mendacio.

16. Idcirco hæc dicit Dominus: Ecce ego mittam te à facie terræ: hoc anno morieris: aduerſum enim Dominum locũtus es.

17. Et mortuus eſt Hananias prophe-
B ta in anno illo, menſe ſeptimo.

CATENAS LIGNEAS CONTRIVISTI, ET FACIES PRO EIS CATENAS FERREAS] Ieremias accepta iniuria & contumelia ab Hanania tacet, & patiens abit. Vnde Deus eum defendit loquẽs per eos Ieremiæ, q. d. O Hanania tu non vis iugum ligneum, quod ego ſuadeo, vt ſcilicet Iudæi ſponte dent ſe Chaldæis, & leuem ferant ſeruitutem: hinc facies, id eſt cauſa eris, vt fiant catenæ ferreæ. quia enim ſuades & perſuades populo, vt excutiant iugum ligneum, & rebellent; hinc Deus imponet eis iugum ferreum, vt vrbs cum templo vaſtetur, ciues occidãtur, vel in ſeruitutem iure belli abripiantur. ita Theodor. & Lyran.

Vers. 13. *Ieremias Hanania confringenti iugum ligneum minatur ferreum, id eſt captiuitatem 70. annorum & vaſtitatem Hieroſolymæ.*

Nota hîc modum, quo Deus duros & rebel-
C les Iudæos, qui ſuaue Dei iugum excuſſerant, compulit ad illud reſumendum, nimirum imponendo eis iugum durius, puta ferreum Chaldæorum. Nam, vti docet S. Paulus, duri durè ſunt increpandi. Et de his ait Chriſtus: *Compelle intrare.* Pulchrè S. Bernar. in ſent. *Venientium*, inquit, *ad cælum quatuor ſunt claſſes. Cælum enim rapiunt pauperes ſpiritu: mercantur diuites; furantur miſericordes; compelluntur miſeri & afflicti.*

Tropologicè, omnis huius vitæ afflictio & mortificatio, eſt iugum ligneum, qui hoc renuit, habebit ferreum in inferno. *Hic ergo vre, hic ſeca Domine, vt in futuro parcas.* hoc eſt quod ait Iob c. 6. 19. *Qui timet pruinam, irruet ſuper eum nix*, & c. 20. 24. *Fugiet arma ferrea, & irruet in arcum æreum.* Qui ergo ſapis, ſubdete Deo, eiúſque
D diſciplinæ, inijce pedem tuum in compedes illius. Egregiè S. Bern. epiſt. ad monachos S. Bertini: *Leue*, inquit, *Saluatoris onus, quo creſcit ampliùs, eo portabilius eſt: porta potiùs, vt plumæ auem, quàm portatur.*

Qui renuit hic diſciplinam ligneã; habebit ferream in inferno.

Origenes per compedes ligneas accipiebat corpora aërea dæmonum, quorum moleſtiam quia pati nolebant animæ noſtræ, hinc detruſas eſſe in corpora hæc craſſa, quæ quaſi ferrea grauiùs eaſdem cruciant. Hic eſt error iampridem exploſus.

Nota. *Facies*, id eſt creabis, & accerſes tibi tuíſque, ô Hanania, iugum Babylonis ferreum. Secundò & aptiùs, *facies*, ſcilicet tu, ô Ieremia, ferreas catenas pro ligneis quas geſtaſti, quáſque contriuit Hananias. Eſt enim apud Hebræos crebra enallage perſonæ. Vnde Septuag. & S.

Orig. aiebat iugum ligneum, id eſt corpora aerea excuſſiſſe animas, ideoque accepiſſe ferrea, id eſt corpora craſſa.

Hieron.

Hierô. vertunt, *faciam pro eis catenas ferreas.* Deus enim per Ieremiam faciebat: ipse etiam eas Hananias easdem faciebat, id est, causa erat vt Deus & Ieremias eas facerent. Planè enim verisimile est, Ieremiam iussu Dei reipsa fecisse & gestasse has catenas ferreas, pro ligneis, quas cōtriuerat Hananias, idque ad hoc, vt per eas significaret & repræsentaret tales faciendas & imponendas esse Hananiæ (si superuiueret) & Iudæis à Chaldæis.

Ieremias gestauit catenas ferreas.

VERS. 16. MITTAM] eiiciam te de vita & terra hac in infernum. ita S. Hieron.

ADVERSVM DOMINVM LOCVTVS ES] Addunt Hebræa: *locutus es* סרה *sara*, id est, vt Septuag.

A *apostasiam* & defectionem: Vatabl. *præuaricationem*: Pagnin. *rebellionem*, vel verbum peruersum: vt scilicet à verbo Dei à me comminato & proposito recederent Iudæi ad tuas mendaces spes.

ET MORTVVS EST HANANIAS IN ANNO ILLO, MENSE SEPTIMO] in Septembri, scilicet post bimestre ab hac prædictione, quæ facta est in mense quinto, id est in Iulio, vt patet v. 1. ita Hugo, S. Thom. Lyran. & à Castro. Verùm si annum sabbaticum hîc accipiamus, vti dixi v. 1. dicendum est mensem hunc septimum fuisse Nisan, siue Martium: annus enim sabbaticus incipiebat à Septembri, vti ostendi Leuit. 25. 9. VERS. 17.

CAPVT VIGESIMVMNONVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

IEremias scribit Iudæis, in Babylonem cum Ioachin rege traductis, vt domos ædificent, quasi ibi mansuri ad 70. annos, nec credent duobus falsis prophetis Sedeciæ & Achab (quos, quia adulteri erant, à Nabuchodonosor igne frigendos prædicit) contrarium promittentibus, v. 21. Hinc Semeias tertius pseudo propheta apud Iudæos in Babylone captiuos, inde rescribit in Ierusalem v. 25. vt capiatur Ieremias, cui Ieremias exitum intentat v. vltimo.

Vers. 1. ET hæc sunt verba libri, quem misit Ieremias prophæta de Ierusalem ad reliquas seniorum transmigrationis, & ad sacerdotes, ad prophetas, & ad omnem populum, quem traduxerat Nabuchodonosor de Ierusalem in Babylonem:

2. postquam egressus est Iechonias rex, & domina, & eunuchi, & principes Iuda & Ierusalem, & faber, & inclusor de Ierusalem:

3. in manu Elasa filij Saphan, & Gamariæ filij Helciæ, quos misit Sedecias rex Iuda ad Nabuchodonosor regem Babylonis in Babylonem, dicens:

4. Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel omni transmigrationi, quam transtuli de Ierusalem in Babylonem:

5. Ædificate domos, & habitate: & plantate hortos, & comedite fructum eorum.

6. Accipite vxores, & generate filios & filias, & date filiis vestris vxores, & filias vestras date viris, & pariant filios & filias: & multiplicamini ibi, & nolite esse pauci numero.

7. Et quærite pacem ciuitatis, ad quam transmigrare vos feci: & orate pro ea ad Dominum: quia in pace illius erit pax vobis.

8. Hæc enim dicit Dominus exercituum Deus Israel: Non vos seducant prophetæ vestri, qui sunt in medio vestrûm, & diuini vestri: & ne attendatis

B ad somnia vestra, quæ vos somniatis:

9. quia falsò ipsi prophetant vobis in nomine meo: & non misi eos, dicit Dominus. VERS. 1.

VERBA LIBRI] id est verba epistolæ. Hebræum enim ספר *sepher* significat librum, epistolam, catalogum & enarrationem quamuis. radix enim ספר *saphar*. significat enarrare, recensere. Sic Math. 1. v. 1. dicitur *liber* (id est catalogus) *generationis Iesu Christi*. Simile est hîc vers. 25.

AD RELIQVIAS] uIdæorum, qui in Babylonem, tum cum Ioachin siue Iechonia, vt vult C S. Hieron. Raban. & Hugo, tum antè cum Ioakim, anno eius quarto, fuerant abducti. hi enim iam octo annis fuerant in captiuitate, & præ tædio anhelabant ad reditum in Iudæam. Scripta enim est hæc epistola à Ieremia anno Sedeciæ primo.

DOMINA] regina, scilicet mater Iechoniæ. hæc enim cum filio rege ducta est in Babylonem. ita Lyran. Hugo & Vatabl. VERS. 2.

EVNVCHI] id est aulici: quia enim aulici qui gynæceis præficiebantur ne de fide continentiæ suspecti essent, castrabantur, & fiebant eunuchi, erántque tum intimi regi & reginæ; hinc eunuchus significat omnem aulicum, vel regi familiarem. nam alioquin eunuchi non poterant esse inter Iudæos, iuxta legem Deuteron. 23. v. 1.

INCLVSOR] gemmarius. Vide dicta c. 24. v. 1.

IN MANV ELASA] per *Elasa*. Nota. Sedecias rex videns Hananiam pseudoprophetam immunitatem à Chaldæis, & prospera omnia Iudæis promittentem, esse morte punitum; timore correptus, cœpit credere Ieremiæ, ideóque iuxta eius monita misit hos legatos ad Nabuchodonosorem, qui ei ferrent tributum, & pa- VERS. 3.

cem fœdúsque cum eo renouarent. Iudæosque illi fore subditos & vectigales promitterent. ita Hugo, Lyran. & S. Thom. Per hos ergo legatos misit pariter epistolam hanc Ieremias, dicens, id est scribens, vel nuncians populo captiuo hanc suam prophetiam.

Vers. 5. ÆDIFICATE] q. d. Diu eritis in Babylone; ædificate ergo ibi domos, plantate hortos, familiam instituite quasi ibi futuri perpetui ciues; non autem quasi aduenæ breui in patriam reuersuri.

10. Quia hæc dicit Dominus: Cùm cœperint impleri in Babylone septuaginta anni, visitabo vos & suscitabo super vos verbum meum bonum, vt reducam vos ad locum istum.

11. Ego enim scio cogitationes, quas ego cogito super vos, ait Dominus, cogitationes pacis, & non afflictionis, vt dem vobis finem & patientiam.

12. Et inuocabitis me, & ibitis, & orabitis me, & ego exaudiam vos.

13. Quæretis me, & inuenietis: cùm quæsieritis me in toto corde vestro.

14. Et inueniar à vobis, ait Dominus: & reducam captiuitatem vestram, & congregabo vos de vniuersis gentibus, & de cunctis locis, ad quæ expuli vos, dicit Dominus: & reuerti vos faciam de loco, ad quem transmigrare vos feci.

15. Quia dixistis: Suscitauit nobis Dominus Prophetas in Babylone.

16. Quia hæc dicit Dominus ad regem, qui sedet super solium Dauid, & ad omnem populum habitatorem vrbis huius, ad fratres vestros, qui non sunt egressi vobiscum in transmigrationem.

17. Hæc dicit Dominus exercituum: Ecce mittam in eos gladium, & famem, & pestem: & ponam eos quasi ficus malas, quæ comedi non possunt, eò quòd pessimæ sint.

18. Et persequar eos in gladio, & in fame, & in pestilentia: & dabo eos in vexationem vniuersis regnis terræ, in maledictionem, & in stuporem, & in sibilum, & in opprobrium cunctis Gentibus, ad quas ego eieci eos:

19. eò quòd non audierint verba mea, dicit Dominus: quæ misi ad eos per seruos meos prophetas de nocte consurgens, & mittens: & non audistis, dicit Dominus.

20. Vos ergo audite verbum Domini omnis transmigratio, quam emisi de Ierusalem in Babylonem.

A CVM COEPERINT IMPLERI IN BABYLONE, Vers. 10.
in regno Babyloniorum: vnde hebraicè est *Babylonis*, puta quoad imperiũ in Iudæos SEPTVAGINTA ANNI] q. d. Non redibitis ex Babylone ante 70. annos. Hi enim sunt 70. anni imperij vel potiùs captiuitatis Babylonicæ.

Quæres, vbi hi anni incipiant, vbi finiantur? Certum est apud omnes eos finiri & terminari anno primo Cyri, & patet 2. Paral. 36. v. 22. Verùm vnde incipiant, magna est lis: quatuor sunt probabiles sententiæ. *Anni septuaginta captiuitatis vnde inchoandi?*

Primò, aliqui eos inchoant ab anno decimotertio Iosiæ regis Iuda. nam hoc anno videtur Niniue esse euersa, & monarchia ab Assyriis trãslata ad Medos & Babylonios per Cyaxarem, & Nabuchodonosorem seniorem, vti ex S. Hieron. & Eusebio dixi Ieremiæ 1. 2. Hoc posito *Primò aliqui inchoãt à decimotertio Iosiæ.*
B probatur hæc sententia, Primò, quia hi septuaginta anni videntur dati monarchiæ Chaldeorũ: atqui illa cœpit statim euersa monarchia Assyriorum: hæc autem euersa est anno decimotertio Iosiæ, vt dixi: ergo hi septuaginta anni inde inchoandi sunt. *Probatur I.*

Secundò, quia S. Augustin. S. Hieron. Isidor. Theodoret. Euseb. Clemens Alexandr. & alij, quos citat Pererius in cap. 9. Daniel. v. 2. ab vndecimo anno Sedeciæ vsque ad primum Cyri, tantùm numerant annos triginta; & sic desolatio Iudæorum, & captiuitas Babylonica propriè durauit tantùm triginta annos: atqui à decimotertio anno Iosiæ vsque ad vndecimum annum Sedeciæ, fluxerunt tantùm anni quadraginta: ergo 70. tantùm anni intercedunt ab II.
C anno decimo tertio Iosiæ vsque ad primum Cyri (30. enim & 40. si iungas, habebis septuaginta:) cùm ergo constet hos septuaginta annos finiri in anno primo Cyri, sequitur eos inchoandos esse anno dicimotertio Iosiæ.

Tertiò, quia Daniel (vt dixi Daniel. 5. 1.) docet Nabuchodonosorem Magnum fuisse patrem Balsasaris vltimi regis Chaldæorum, non auum: atqui plerique omnes consentiunt hos duos non regnasse iunctim septuaginta annis: ergo hi 70. anni non à Nabuchodonosore Magno, sed ab eius patre, qui cœpit regnare anno decimotertio Iosiæ, inchoandi sunt. Sic ergo hi 70. anni computandi videntur. Nabuchodonosor Magnus cœpit regnare anno tertio Ioakim, & regnauit quadraginta quinque annis: deinde Balsasar regnauit annis tribus, qui iuncti qua- III.
D draginta quinque, faciunt quadraginta octo annos: his adde annos viginti duos Nabuchodonosoris senioris, qui supersunt ab anno tertio Ioakim ascendendo vsque ad decimumtertium Iosiæ, habebis hos annos septuaginta captiuitatis.

Quartò, quia Ieremias hoc anno decimotertio Iosiæ cœpit prophetare, viditque sceptrum Assyriorum, & post illud alia omnia regna contrita per virgam & sceptrum Chaldæorum, vt dixi c. 1. 12. vnde ipse hanc virgam toto hoc libro Iudæis & omnibus gentibus intentat, eiúsque vim, robur & tẽpus describit, scilicet quòd durabit septuaginta annis, puta ab anno decimotertio Iosiæ vsque ad primum Cyri. IV.

Verùm huic sententiæ obstat Primò, quòd Iere- *Obstant ei tria*

Ieremias semper hos annos numeret à Ioakim, vel à Ioachin, non à Iosia, vt patet c.25.v.1. & 11. cap.27.v.1. & 7. cap.29.v.1. & 10. Secundò, quòd hi anni passim à Ieremia, Zacharia, & ab interpretibus vocentur anni desolationis & captiuitatis Iudaicæ: iuxta sententiam autem iam recensitam, Iudæorum seruitus non durauit. 70 sed tantùm 30. annis: ergo hæc sententia non consentit sensui Scripturæ & interpretum, cui est Iudæos fuisse captiuos, non 30. sed 70. annis. Tertiò, quia anno decimo tertio Iosiæ, nec Iudæi, nec eorum vicini seruierunt Chaldæis, quod tamen de 70. hisce annis dicitur cap.25.v.11.

Secundò, Abul. & alij eos incipiunt ab vndecimo Sedeciæ.

Secundò, Lactant. Seuerus Sulpitius, Beda, Abulen. Lyran. & ex eis Pererius in Daniel. cap. 9. hos 70. annos inchoant ab vndecimo anno Sedeciæ: tunc enim planè euersa fuit Ierusalem cum templo, omnisque populus fuit abductus. Verùm difficile est inuenire & computare 70. annos ab anno vndecimo Sedeciæ vsque ad primum Cyri, siue ab anno decimooctauo Nabuchodonosoris (hic enim concurrit cum vndecimo Sedeciæ, & euersione Ierusalem) vsque ad vltimum Balsasaris. Secundò, Daniel & alij multi, qui erant viri tempore Sedeciæ, prorogarunt vitam vsque ad tempus solutæ captiuitatis, imò vsque ad restaurationem templi, quæ facta est sub Dario Hystaspis, vt patet Aggæi 2.4. Iam si captiuitas durauit septuaginta annis, sequetur eos diutissimè vixisse, & longè superasse annum centesimum: quis hoc credat?

Obstant ei duo.

Tertiò, Hebræi eos inchoant ab anno quarto Ioakim.

Tertiò, Hebræi, Euseb. Theodor. Clemens Alexandr. Berosus, quos sequitur Ribera, & à Castro, hos 70. annos inchoant ab anno quarto Ioakim, qui fuit annus primus Nabuchodonosoris, quo ipse Phœnices & Iudæos subegit, atque Ioakim cum Daniele & aliis Iudæis abduxit. Probatur id Primò, quia c.25.v.1. hunc annum consignat Ieremias, quasi initium horum 70. annorum, vt videtur. Secundò, quia c.27.7. dicitur, quòd *omnes gentes seruient ei*, scilicet Nabuchodonosori, qui regnauit quadraginta quatuor annis; *& filio eius*, puta Euilmerodach, qui viginti tribus annis; *& filio filij eius*, scilicet Balsasari, qui tribus annis regnauit; qui anni iuncti faciunt 70. Huic sententiæ obstant tum alia, tum illud, quòd hoc anno quarto Ioakim parua vel nulla, vt vult R. Saadias, Maldon. & alij, videatur fuisse publica & communis Iudæorum captiuitas. Solus enim Daniel, & pauci alij cum Ioakim abducti sunt, qui mox reducti videntur: nam Ioakim mox regno est restitutus. Vnde disertè Ieremias cap.52.28. primam captiuitatem Iudæorum consignat anno, non tertio, sed septimo Nabuchodonosoris, qui fuit annus Ioakimi vndecimus, & vltimus.

Obstat ei vnum.

Quartò, probabilius alij inchoant ab anno vndecimo Ioakim.

Quartò ergo, alij valdè probabiliter censent, hos 70. annos inchoandos esse à transmigratione Ioachin, siue Iechoniæ, aut à clade & morte Ioakim, quæ facta est anno regni eius vndecimo. vna enim eadémque censetur hæc clades & captiuitas facta sub Ioakim, & facta sub Ioachin. Inter vtrámque enim tantùm intercesserunt tres mẽses. Probatur hæc sententia Primò, quia prima notabilis vastitas, & communis captiuitas facta fuit hoc anno Ioakim & Ioachin, vti paulò antè ostendi, idque patet 4. Reg.24.v.12. Secundò, quia Ieremias hoc cap. post transmigrationem Ioachin dicit v.10. *Cùm impleti fuerint in Babylone septuaginta anni*: ergo ab ea illi videntur inchoandi. Tertiò, quia ab hac transmigratione Iechoniæ, quasi ab æra communi captiuitatis, & sæculi illius, prophetias suas numerat & consignat Ezechiel cap.1. v.2. & deinceps. Quartò, quia S. Matth. cap.1. v. 11. hanc captiuitatem vocat transmigrationem Babylonis; quia scilicet Iechonias spõte se dedidit Chaldæis, & non vi abductus est, sed vltro transmigrauit in Babylonem. Quintò, quia hi septuaginta anni statuti sunt non propriè & directè imperio Babylonis, sed captiuitati Iudæorũ, vt patet ex hoc loco, & ex c.25.v.8. & 11. Vnde & Daniel c.9.2. & Zachar. c.1.v.12. hos annos septuaginta vocãt seruitutis & desolationis Ierusalem, idque in pœnam peccatorum eius. quia enim ipsa ab anno decimo tertio Iosiæ vsque ad vndecimum Ioakim, noluit audire Prophetas, præsertim Ieremiam, per 31. annos concionantem: hinc Ieremias in pœnam tãtæ contumaciæ minatur ei pœnam & pœnitẽtiam 70. annorum in Babylone, vt tempus pœnæ esset duplum (& amplius) temporis culpæ. Desolatio autem Iudæorum cœpit hoc anno vndecimo Ioakim: ergo inde inchoandi sunt hi 70. anni: indéque facilè eos computabis hoc modo: annus vndecimus Ioakim fuit octauus Nabuchodonosoris, qui regnauit 44. annis: ab anno ergo eius octauo ad 44. habes annos captiuitatis 36. his adde annos 34. Euilmerodach & Balsasar, habebis annos 70. captiuitatis, vti dixi Daniel.5.v.1. Quare hanc sententiam multi moderni chronologi valdè probabilem iudicant: vnde eam proposui in tabula chronologica, quam initio Pentateuchi exhibui.

Probatur I. — *II.* — *III.* — *IV.* — *V.*

Obiectio.

Dices, Anno quarto Ioakim dicitur c.25.v.1. & 11. quòd *omnes gentes istæ seruient regi Babylonis septuaginta annis*: ergo ab anno quarto Ioakim hi anni inchoandi sunt. Respond. negando cõsequentiam: prophetia enim non est de tempore præsenti, sed futuro. Prædicit ergo ibi Ieremias anno quarto Ioakim inchoante, quòd post annos octo, scilicet anno vndecimo Ioakim, incipiẽt Iudæi & aliæ gentes seruire Chaldæis per septuaginta annos. Certũ enim est Ammonitas, Moabitas, Cœlesyrios, Ægyptios & alias gentes, quæ post vltimã vastationẽ Hierosolymæ subactæ sunt à Chaldæis, teste Iosepho lib.10. Antiq. c.11. eis nõ seruiuisse 70. annis. Vide dicta c.25.11. & c.27.v.7. An hi anni 70. seruitutis sint iidem cum annis 70. desolationis, de quibus Zachar. c.1. v.12. ibi dicam.

Resp.

Tropolog. 70. anni est pœnitentia huius vitæ.

Tropolog. Tamdiu, ait S. Hieron. in Babel, id est in huius sæculi confusione, versamur, donec per patientiam & pœnitentiam requiem septenarij numeri mereamur accipere. Rursum, vt ait Psaltes psal.89. *Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni*: hi sunt ergo 70. anni vitæ, æquè ac exilij & captiuitatis nostræ, qui cum fuerint expleti, tunc ad Dominum reuertemur, atque

finem laboris nostri & patientiæ accipiemus patriam cælestem.

Cur captiuitas Babylonis durauit septuaginta annis?

Hac de causa Deus Iudæis in captiuitate tempus 70 annorum, quod est mensura vitę humanæ, præfixit, vt plerique qui in vitijs suis consenuerant, in ea morerentur, ideóque eos ibi ædificare domos iubet: ac post eos noua filiorum soboles succresceret, quę patrum plagis erudita saperet, quámque Ierusalem redeuntem Deus per Esdram aliósque pædagogos sibi formaret discipulos & asseclas: pauci enim ex senibus, qui 70 annos superarunt, cum Esdra redierunt in Iudæam. Nam, vt ait Macrob. lib. 1. in Somn. Scipion. cap. 6. *Septies deni anni à Physicis creduntur meta viuendi, & hoc vitæ humanæ perfectum spatium terminatur: quod quisquis excesserit, ab omni officio vacuus, soli sapientiæ & studio vacat.* Idem faciunt prudentes Prælati, dum collapsam disciplinam in monasterio aliáve Congregatione restituere volunt: nimirum sinunt senes in suis habitibus inueteratos & incorrigibiles emori, aut eos aliò traducunt: atque in eorum locum nouitios suscipiunt iuuenes bonæ indolis & spiritus, quos quasi teneras plantas ad Religiosæ vitæ normam flectunt & formant.

VERS. 10. SVSCITABO SVPER VOS VERBVM MEVM BONVM] q.d. Stare faciam, efficiam & complebo promissum meum lætum, quod vobis promisi cap. 25. 12. scilicet, quòd post 70. annos vos è Babylone reducam in Iudæam.

VERS. 11. PATIENTIAM] id est constantiam & tolerantiam in sufferendis exilij & captiuitatis incommodis. ita S. Hieron. & S. Thom. Secundò, Sanchez: Dat, inquit, Deus *patientiam*, cùm doloris ac molestiæ leuamenta præbet, vti facit hîc Iudæis, iubens eos in Babylone ædificare domos, plantare hortos, instruere familiam, &c. Tertiò & congruentiùs S. Hieron. *patientiam*, inquit, hoc est mercedem patientiæ, vel obiectum patientiæ, id est, id quod patienter & auidissimè expectatis. vnde hebr. & chald. est תקוה *ticua*, id est *spem* vel *expectationem*, puta id quod auidè speratis, scilicet libertatem & reditum in patriam, quæ est patientiæ & longanimitatis vestræ fructus, & merces atque finis omnis miseriæ vestræ.

VERS. 12. ET IBITIS] scilicet, gaudentes vos exorasse vestram liberationem, læti redibitis domum, & in patriam vestram ab hoc exilio. vnde Symmach. vertit, *& inuenietis*, scilicet fructum inuocationis vestræ, finem ærumnæ & captiuitatis vestræ.

VERS. 13. ET EGO EXAVDIAM VOS, QVÆRETIS ME, ET INVENIETIS: CVM QVÆSIERITIS ME IN TOTO CORDE VESTRO] Est hæc promissio facta Iudæis æquè ac Christianis: ergo certa & indubitata. Qui ergo colit Deum, eúmque toto corde quærit, impetrabit ab eo quæcunque volet (modò ei salutaria sint) aut meliora iis quæ petit. Audi ex Sophronio quàm Sanctorum suorum votis occurrat & satis faciat Deus. Narrauit, ait, nobis Abbatissa Damiana solitaria, mater Abbatis Athenogenis Episcopi Petrensis, dicens: *Erat quidam Abbas in sancto monte Sina, nomine Georgius miræ virtutis & abstinentiæ vir. Huic magno sabbati die in cellula sua*

Moral. Deus suorum vota exaudit etiam per miracula. Exempla.

A *venit desiderium faciendi sacrum diem resurrectionis in sancta ciuitate, & sumere veneranda mysteria in sancta Christi Dei nostri Resurrectione. Per totum ergo diem senior huiusmodi cogitatione solicitabatur. Cùm itaque serò factum esset, venit discipulus eius dicens: Iube, Pater, vt eamus ad synaxim. Senex autem respondit ei: Vade, & tempore sanctæ communionis veni ad me, & pergam. Mansit itaque senex in cellula. Cùm autem aduenisset tempus sanctæ communionis in sancta ciuitate, inuentus est senex prope Archiepiscopum beatum Petrum, qui præbuit tum illi, tum presbyteris sanctam cõmunionem. Videns igitur eum Patriarcha dixit Mennæ assessori suo: Quando venit Abbas montis Sinai? Respondit ille: Per orationes vestras Domine, non vidi illum, nisi nunc solummodo. Tunc ait Patriarcha: Dic illi vt non recedat: volo enim vt mecum sumat cibum. Ille verò profectus id dixit se-* B *ni. Qui ait: Voluntas Dei fiat. Cùm ergo salutasset synaxes, adorato sancto monumento inuentus est in cellula sua. Ecce discipulus eius pulsauit: & dixit: Pater, veni vt communices. Senex verò profectus in ecclesiam cum discipulo suo, iterum sumpsit veneranda mysteria.* ita Sophron. Prat. spirit. c. 127.

Theodoretus in Philotheo c. 2. narrat adolescentem quemdam molliter educatum petiisse à sene Asterio, vt illi comes esset eunti in solitudinem. cui senex obiecit mollitiem, & eremi duritiem ac siccitatẽ. Institit adolescens. Victus eius precibus cessit senex. Adolescens igitur eum sequebatur primò quidẽ alacriter: cùm autem primus, secundus & tertius dies præteriisset, & à radijs Solis exureretur: erat C enim æstas: vrgente autẽ æstate est vtique flamma Solis ardentior, perpetuò siti laborabat. Et primùm quidem eum morbum aperire pudebat, memoria reputans ea quæ sibi prædicta fuerant à magistro. Tandem autem victus, & planè omnino deficiens, orauit senem, vt sui misereretur. Is autem cùm quæ ei prædixerat, reuocasset in memoriam, iussit eum reuerti. Cùm autem diceret adolescens, nec se scire viam, quæ ducit ad antrum; nec si sciret, ire posse, cùm sint vires siti consumptæ. Misertus homo diuinus casus adolescentis, & ignoscens imbecillitati corporis, genibus flexis orauit Dominum, & calidis lacrymis solum irrigauit, & viam salutis petiit adolescenti. Qui autem facit D voluntatem eorum qui ipsum timent, & eorum exaudit orationem, stillas lacrymarum, quæ puluerem attigerant, effecit fontem aquarum: & sic fluento repletum adolescentem iussit abire protinus. Fons autem mansit vsque in hodiernum diem.

Audi aliud de monachis Cluniacensibus, quod habetur in vita S. Odonis Abbatis Cluniac. Anno Domini 938. inquit vitæ auctor, Albericus princeps contulit nobis monasterium S. Eliæ, cuius beatus Gregorius in Dialogis meminit. Cùm sit autem durũ (vt idem beatus Gregorius ait) in mente veteri noua meditari, monachos, quos illic inuenimus, ab esu carniũ retrahere non potuimus. Constituit autem ibidem Pater noster Præpositum vnũ è fratribus nostris, Theodoardum nomine. Is vt vidit se virtute & sanctitate ab eo vitio eos retrahere non posse, cœpit in finitimis regionibus pisces

sces emere, vt vel sic eorum satisfaceret voluntati. Iam enim penitus defecerant equi, quos ei pater Odo reliquerat, huc illúcque discurrẽtes. Eam verò illorum improbitatem suúmque laborem Præpositus Patri nostro identidem significauit. Illo igitur Dominum deprecante, vallis cui monasterium præeminet, non ita procul, coniunctis inter se collibus ita conclusa est, vt exiguo torrenti per eam mananti aditus præcluderetur. Inde igitur paulatim magna aquarum collecta vis, lacum effecit: nec deinceps opus fuit Præposito pisces emere, lacu illo eos suppeditãte. Cui verò hoc tribuendum esset, quidam imperiti homines minimè aduerterũt, eò quòd eius preces, quas eadem causa beatus Odo ad Dominum fuderat, auribus suis non percepissent; non attendentes illud Psalmographi: *Desiderium pauperum exaudiuit Dominus, præparationem cordis eorum audiuit auris tua.* Item illud. *Voluntatem timentium se faciet, & deprecationem eorum exaudiet.* ita vita S. Odonis, & ex ea Baron. tom. 10, Annal. ad an. Christi 938.

Psal. 10. Ibidem.

Gregorius Magnus libro Dialogorum tertio cap. 15. narrat Deum ad suorum implenda desideria, tonitru sereno cælo misisse iis verbis: Cùm Florentij magna opinio longè latéque crebresceret, quidam diaconus longè positus ad eum pergere studuit, vt eius se orationibus commendaret: qui ad eius cellulam veniens (non procul à Nursia) omnem locum per circuitum inuenit innumeris serpentibus plenũ; cúmque vehemẽter expauisset clamauit, dicens: *Serue Dei ora.* erat autem mira serenitas. Egressus verò Florentius ad cælum oculos & palmas tetendit, vt illam pestem, sicut sciret Dominus, auferret. Ad cuius vocẽ subitò cælum intonuit, atque idem tonitru omnes illos, qui eundem locum occupauerant serpentes, interemit. quos cùm vir Dei Florentius interemptos aspiceret, dixit: *Ecce illos occidisti, Domine, quis eos hinc leuabit?* Mox ad eius vocem tantæ aues venerunt, quanti serpentes occisi fuerant, eósque mundato loco extulerunt.

Non absimile legitur in vita S. Abercij Hieropolitani 22. Octobris. Cùm etenim locus egeret balneis ad ægrotorũ solatium, apud fluuium constitutus, Abercius flexis Deo genibus humi procidit. Et ecce erumpit quidem tonitru sereno cælo; emittit autem terra fontes aquarum calidarum, & per omnia laudatur Deus, qui sic iustos exaudit.

Cùm Andronicus Comnenus Imperator tyrannorum moribus imbutus in Christianos sæuiret Constantinopoli, Disypatum Georgium magni templi lectorem in carcerem quoque coniecit, propterea quòd de eius sæuitia libertiùs questus esset; habebátque subinde in animo verubus transfixum, & pinguem hominem instar porcelli supra carbones assatum vxori eius mittere; ac omnino fecisset, nisi Monasteriota Leo socer eius, qui ob dicendæ sententiæ prudentiam, Senatus os ab Andronico vocabatur, tyranni furorem auctoritate sua repressisset. Disypatus igitur in carcere manus ad Deũ extendebat, & cum Dauide precabatur: *Educ è custodia animam meam, vt nomen tuum prædicem.* Psal. 141. 8.

& Ionæ verba sæpè repetebat: *Numquid amplius sanctum tuum templum respiciam?* Quid verò precabatur? *Deleto me Domine ex Andronici memoria: sim ignotus apud eum omni tempore: ne recordetur nominis mei donec ex libro viuentium delètus fuerit.* Itaque Numen non cunctatum est, nec preces eius aspernatum, sed illæsum eduxit è carcere, Andronico paucis diebus pòst extincto. Ita Nicetas Choniates in Annal. de Imperio Andronici Comneni. Ionæ 2.

QVIA DIXISTIS, SVSCITAVIT] q. d. Sed quia sunt è vobis qui dicunt, habere vos in Babylone Propheras, qui promittant celerem è captiuitate reditum; audiant hi quid dicat Dominus: *Quia hæc dicit Dominus.* כִּי *quia* respondet Hebræo כִּי ki redundat, tantúmque est nota inchoationis sermonis. Hæc ergo dicit Dominus, Tãtum abestis à celeri reditu, vt potiùs regem Sedeciam, qui sedet in solio Dauid, cum suis qui Iudæam incolunt, peste, fame & gladio sim consumpturus, & paucos qui huic cladi superesunt, captiuos ducturus sim in Babylonem. Vers. 15.

AD REGEM QVI SEDET SVPER SOLIVM DAVID] ad Sedeciam qui nunc regnat. Vers. 16.

FICVS MALAS] Hebr. ficus fœdas. vide de ficubus dicta c. 24. Vers. 17.

IN VEXATIONEM] Hebr. לִזְעָוָה lezaaua, id est in commotionem; vt scilicet moueantur & dispergantur per vniuersa regna. Vers. 18.

21. Hæc dicit Dominus exercituum, Deus Israel ad Achab filium Coliæ, & ad Sedeciam filium Maasiæ, qui prophetant vobis in nomine meo mendaciter: Ecce ego tradam eos in manus Nabuchodonosor regis Babylonis: & percutiet eos in oculis vestris.

22. Et assumetur ex eis maledictio omni transmigrationi Iuda, quæ est in Babylone, dicentium: Ponat te Dominus sicut Sedeciam, & sicut Achab, quos frixit rex Babylonis in igne:

23. pro eo quòd fecerint stultitiam in Israel, & mœchati sunt in vxores amicorum suorum, & locuti sunt verbum in nomine meo mendaciter, quod non mandaui eis: ego sum iudex & testis, dicit Dominus.

24. Et ad Semeiam Nehelamitem dices.

25. Hæc dicit Dominus exercituum, Deus Israel: Pro eo quòd misisti in nomine tuo libros ad omnem populum, qui est in Ierusalem, & ad Sophoniam filium Maasiæ sacerdotem, & ad vniuersos sacerdotes, dicens:

26. Dominus dedit te sacerdotem pro Ioiade sacerdote, vt sis dux in domo Domini super omnem virum arreptitium & prophetantem, vt mittas eum in neruum & in carcerem.

27. Et nunc quare non increpasti Ieremiam Anathothiten, qui prophetat vobis?

28. Quia super hoc misit in Babylonem ad nos, dicens: Longum est: ædificate domos, & habitate: & plantate hortos, & comedite fructus eorum.

29. Legit ergo Sophonias sacerdos librum istum in auribus Ieremiæ prophetæ.

30. Et factum est verbum Domini ad Ieremiam, dicens:

31. Mitte ad omnem transmigrationem, dicens: Hæc dicit Dominus ad Semeiam Nehelamiten: Pro eo quòd prophetauit vobis Semeias, & ego non misi eum: & fecit vos confidere in mendacio:

32. idcirco hæc dicit Dominus: Ecce ego visitabo super Semeiam Nehelamiten, & super semen eius: non erit ei vir sedens in medio populi huius, & non videbit bonum, quod ego faciam populo meo, ait Dominus: quia præuaricationem locutus est aduersus Dominum.

Vers. 21. Ad Achab, et ad Sedeciam] Hebræi, teste S. Hieron. & ex eis Raban. Hugo, S. Thomas & Lyran. tradunt hos duos, scilicet Sedeciam & Achab, fuisse senes illos qui Susannæ pudicitiam tentarunt & vitam, Daniel. 13. vtrique enim erant in Babylone tempore Nabuchodonosor, & Astyagis Medi; vtrique mendaces: vtrique cæsi ob adulteria: vtrisque dicit Deus: *Ego sum iudex & testis*. Aliis tamen videtur hæc esse fabula. ita Africanus, Maldon. & alij, quin & S. Hieron. subinde fabulam vocat, idque Primò, quia hi Ieremiæ fuerunt Prophetæ, illi Danielis, fuerunt iudices. Rursum hos Ieremiæ Nabuchodonosor: illos Danielis, populus occidit.

Achab & Sedecias hic non sunt senes qui tentarunt castitatem Susannæ.

Respondet Lyran. & D. Thom. Nabuchodonosorem, cui in Babylone suberant Iudæi, sententiam mortis in eos tulisse, maximè quia casus enormis erat, ipsique iudices Iudæorum erant rei: populum autem sententiam hanc laudasse & executum esse.

Secundò, hanc esse fabulam probatur ex eo, quòd Nabuchodonosor dicitur hîc eos frixisse igne, Daniel autem innuit suos esse lapidatos.

Respondent alij, id Danielem non dicere, sed tantùm, quia criminatores erant asserere eos lege talionis, quæ Deuter. 19. 19. habet, *Animam pro anima* &c. scilicet morte, licet dispari, esse punitos. Aliter respondet Delrio adagio 861. & Lyran. scilicet, quòd ipsi primò vt adulteri lapidibus sint obruti, vt innuit Daniel: deinde, vt ait Ieremias, igne sint combusti: quia erant falsi prophetæ. Simile contigit Achan Iosue 7. 15. & 25. Hæc dicuntur, sed non probantur: nihil enim tale habet Daniel in longa & particulari rei gestæ narratione, quæ ab hac Ieremiæ valde dissonat. Quocirca hos prophetas Ieremiæ alios fuisse ab illis senibus Danielis, meritò censent Maldon. Perer. Sanchez & alij.

Quos frixit] Hebr. קלם *kalam*, id est assauit vel torruit. Sic frixi sunt Machabæi, 2. Machab. 7. 3. & Iudæi Amos 4. 2. Vers. 22.

Pro eo quod fecerint stultitiam] *Stultitia* in Scrip. significat facinus insigne contra honestatē publicam, viro cordato & sapiente indignum, quale hîc est adulterium. Vers. 23.

Stultitia est facinus insigniter inhonestum & dedecens.

Ego sum iudex et testis, dicit Dominus] q. d. Nemo me potest fallere aut latere: quia ego ipse qui iudicaturus sum, sum etiam testis oculatus omnium. vnde ait Malach. 3. 5. *Accedam ad vos in iudicio, & ero testis velox maleficis & adulteris & periuris*. Dum ergo ad peccatum te socij aut concupiscentia sollicitant, cogita hunc oculum te tuáque omnia intuentem, qui tuus iudex erit, æquè ac testis. Ita cogitabat S. Iob c. 16. 20. *Ecce*, inquit, *in cælo testis meus, & conscius meus in excelsis*.

Et ad Semeian] Nota. Hic Semeias audiens epistolam Ieremiæ scriptam ad Iudæos in Babylone captiuos, in qua quasi falsus propheta arguebatur, eò quòd pacem promitteret Iudæis (vnde & aptè Nehelamites dicebatur, id est somniator, vt vertit R. Dauid: licet propriè esset oriundus de Nehelam) iratus scripsit libros, id est epistolas, ex Babylone in Ierusalem, vt Ieremiam quasi pseudoprophetam caperent & punirent. Vers. 24.

Pro eo quod misisti] Supple, *visitabo super te & super semen tuum*, vti dicitur v. vlt. Ibi enim expletur sententia huius versus, quæ eousque per narrationem prophetiæ Semeiæ interrumpitur. Vers. 25.

Sophoniam sacerdotem] Non pontificem: hic enim erat Saraias: sed eius vicarium. vnde 4. Reg. 25. 18. hic Sophonias vocatur *sacerdos secundus*, cuius erat de prophetiis iudicare, & falsos prophetas punire.

Dedit te sacerdotem pro Ioiade] Adulatur Semeias Sophoniæ, q. d. Tuum est, ô Sophonia, vt sanctissimi olim pontificis Ioiadæ sacerdotij, sanctitatis & zeli sis heres, præstare quod peto, vt scilicet quasi alter Ioiada, qui Mathan sacerdotem Baal interfecit, 4. Reg. 11. v. 18. interficias Ieremiā falsum prophetam. Comparat enim adulator Sophoniam sacerdotem Ioiadæ pontifici, ob similem zelum & officium. ita S. Hieron. Maldon. & alij. Vers. 26.

Quamquam aliqui, vt à Castro, putant hunc Ioiadam non fuisse pontificem illum iam pridem defunctum, sed sacerdotem adhuc viuentem, cuius absentis vices gerebat Sophonias.

Arreptitium] Hebr. משגע *mescugga*, id est *insanum*, furiosum; Chald. *stultum*; Septuag. *insanientem*, id est fanaticū, qui se fingit Prophetam, aut qui à dæmone arreptus, eius instinctu ita prophetat, vt furere & insanire videatur. De his verè dixit Cicero l. 2. de Diuinat. *Quid habet auctoritatis furor iste, quem diuinū vocatis, vt quæ sapiens non videt, ea videat insanus: & is qui humanos sensus amiserit, diuinos assecutus sit?*

Vt mittas eum in neruum] in cippum, id est, in manicas ligneas, vel ferreas. ita Vatabl. Vide

Vide dicta c.20.2. Syrus vertit, *vt inicias eum in ter vinctos in carcerem.*

VERS.28. QVIA SVPER HOC] q.d. Ex eo quòd audet Ieremias te conniuente, falsa prophetare in Ierusalem, audet quoque falsa sua figmenta perscribere ad nos in Babylonem, nósque turbare & percellere.

LONGVM EST] scilicet tempus, quo futuri estis captiui in Babylone, nimirũ 70. annorum.

VERS.29. LIBRVM] litteras Semeiæ.

VERS.31. MITTE] scribe litteras.

AD OMNEM TRANSMIGRATIONEM] ad omnes Iudæos qui in Babylonem migrarunt cum Iechonia.

A NON ERIT VIR] nullus erit ex posteris Semeiæ, qui sit ciuis Ierusalem eo tempore, quo alij læti redibunt è captiuitate. q.d. Semeias non redibit cum aliis in Ierusalem, sed cum suis peribit in exilio Babylonis: quia falsò prædixit hoc breui finiendum esse: vt in quo peccauit, in eodem & puniatur. Sic Eliseus promittens in fame triticum, cùm rideretur à duce quodam, ait ei: *Videbis oculis tuis, & non comedes*, 4. Reg. 7.2. VERS.32.

QVIA PRÆVARICATIONEM, id est falsa oracula, LOCVTVS EST ADVERSVS DOMINVM] hisce enim vera Dei oracula, per Ieremiã edita, euertere conatus est, atq; efficere vt iis obediẽs populus, inobediẽs esset Ieremiæ & Deo.

CAPVT TRIGESIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PRromittit è captiuitate Babylonica liberationem per Cyrum, & mysticè è captiuitate peccati & diaboli redemptionem per Christum.

Vers.1. HOc verbum, quod factum est ad Ieremiam à Domino: dicens: B

2. Hæc dicit Dominus Deus Israel, dicens: Scribe tibi omnia verba, quæ locutus sum ad te, in libro.

3. Ecce enim dies veniunt, dicit Dominus: & conuertam conuersionem populi mei Israel & Iuda, ait Dominus: & conuertam eos ad terram, quam dedi patribus eorum: & possidebunt eam.

4. Et hæc verba, quæ locutus est Dominus ad Israel & ad Iudam:

5. Quoniam hæc dicit Dominus: Vocem terroris audiuimus: formido, & non est pax. C

6. Interrogate, & videte si generat masculus: quare ergo vidi omnis viri manum super lumbum suum, quasi parturientis, & conuersæ sunt vniuersæ facies in auruginem?

7. Væ, quia magna dies illa, nec est similis eius: tempúsque tribulationis est Iacob, & ex ipso saluabitur.

8. Et erit in die illa, ait Dominus exercituum: conteram iugum eius de collo tuo, & vincula eius dirumpam, & non dominabuntur ei ampliùs alieni: D

9. sed seruient Domino Deo suo, & Dauid regi suo, quem suscitabo eis.

10. Tu ergo ne timeas serue meus Iacob, ait Dominus, neque paueas Israel: quia ecce ego saluabo te de terra longinqua, & semen tuũ de terra captiuitatis eorum: & reuertetur Iacob, & quiescet, & cunctis affluet bonis, & non erit, quem formidet:

11. quoniam tecum ego sum, ait Dominus, vt saluem te: faciam enim consummationem in cunctis Gentibus, in quibus dispersi te: te autem non faciam in consummationem, sed castigabo te in iudicio, vt non videaris tibi innoxius.

CONVERTAM CONVERSIONEM] Hęc tria scilicet conuersio, auersio, captiuitas, apud Prophetas idem significant, scilicet captiuos reuertentes. q.d. Captiuos Israelitas conuertam & reducam ex Babylone in Ierusalem, duce Zorobabel sub Cyro. nam non tantùm ex Iuda, sed etiam ex Israelis aliis tribubus, multi cum tribu Iuda permisti redierunt: hoc enim promittitur Israeli Isaiæ 10. v.22. ideóque dicit, *Conuertam conuersionem*, id est, eos qui cõuertendi & redituri sunt, scilicet pauci è multis remansuris in captiuitate Assyriaca & Babylonica. ita Maldon. VERS.3.

Sub hoc tamen Allegoricè, & potiùs intelligit reductionẽ Israelis & Iudæorum ad Christum & Ecclesiam, iuxta can. 6. q.d. Reducam per Christum omnes tribus ad Ecclesiam, quæ prima eorum mater est & terra: & inde ad terram viuentium, id est ad cælestẽ patriam, quam patribus eorum promisi Hebr.11. v.13. Nam ad Christum hæc pertinere, patet ex sequentibus tam magnificis promissis, quæ tũ hoc cap. tum potiùs sequenti proponuntur: & ex eo quòd Israel, siue decem tribus poprìè numquam redierint ex assyriaca captiuitate: vnde & Propheta ea scribere iubetur pro tempore nouissimo, v.2. & 24. Ergo sub captiuitate Assyriaca & Babylonica, intelligit captiuitatem Iudæorum extremam factam per Romanos, & maximè per Titum (vt patet v. 7. 11. 12.) in pœnam occisi Christi, qua Iudæi dispersi sunt toto orbe, erúntque vagi donec Antichristo se subdant: ex qua liberati cœperunt per Apostolos, sed plenè liberabuntur per Christum in fine mundi, cùm omnis Israel ad eum conuertetur & saluabitur per Eliam & Henoch: tunc enim ad regnum Christi adducetur, & Hierosolymitana, id est Ecclesiæ, ciuitate donabitur. ita passim omnes interpretes Catholici *Cyrus fuit typus Christi; Babylon peccati Ierusalem Ecclesiæ.*

Loquitur enim Propheta non tam de temporali, quàm de spirituali reditu è captiuitate diaboli & peccati, quam figurauit captiuitas, vti Babylonica, ita & Romana. Inchoatè ergo à captiuitate peccati, & diaboli liberauit Iudæos Christus in primo suo aduentu, quia paucos liberauit: & de eo intelligunt hæc S. Hieron. Raban. Hugo, & Vatabl. sed complete id faciet sub secundum aduentum, cùm omnes saluabit: vnde tunc plenè implebitur hæc prophetia, ita Lyran.

S. Hieron. vult hæc dicta esse à Ieremia anno primo Sedeciæ, scilicet eodem quo dicta sunt illa quæ continentur duobus præcedentibus capitibus. Vide chronotaxin.

Vers. 5. Vocem terroris, scilicet, Chaldæorum inuadentium Ierusalem, audiuimus] ita Theod.

Mysticè, vocem accipe tyrannorum, qui tempore Apostolorum Ecclesiam, & Iudæos ad eam conuersos persecuti sunt, vt patet Act. 8. 1. Rursum, vocem Titi & Romanorum, & maximè vocem Antichristi (Gog & Magog) qui accerrime persequetur Iudæos à se ad Christum, per Eliam & Henoch desciscentes. ita Lyran. Vatabl. Dion. Hæc enim erit dies tribulationis, cui nunquam fuit, nec erit similis. *Prædicit Propheta*, inquit S. Hieron. *tempus miseriæ ingentis, vt lætioris gaudij tempus inferat.*

Formido, et non est pax] Heb. clariùs vertas in genitiuo, *formidinis, & non pacis*; supple *vocem audiuimus*.

Vers. 6. Si generat masculus] si mas parit vt femina. q.d. Cùm viri non experiantur dolores partus, vt feminæ, quid est tamen quòd Iudæi iam dicti, muliebri dolore oppressi, manus non ad arma, sed ad renes lumbósque tenendos, quasi parturientes conferunt, ad comprimendum dolorem? Est metalepsis, significans acerbitatem doloris. ita S. Hieron.

Et conversæ sunt vniversæ facies in aurvginem?] in pallorem auri. Enim *aurugo*, siue ærugo, vel rubigo, vitium segetum, & quasi morbus earum regius, quo scilicet culmi pallescunt in modum auri vel æris, itáque paulatim arescunt. & quia hic color est in ictericis, puta in morbo regio: hinc Septuag. Aquila & Symmach. vertunt, ἴκτερον; Theodot. ὤχρασις, id est pallor. Hinc etiam Cornel. Celsus, & Apuleius: *Morbus ictericus*, inquiunt, *dicitur aurugo, à colore auri quem efficit*: & quia idē color ex timore & pauore oritur, hinc est quòd Ieremias hîc dicit: *Et conuersæ sunt vniuersæ facies in auruginem.*

Aurugo est morbus regius segetum.

Vers. 7. Magna dies illa] *Magna*, id est, terribilis, & mirè calamitosa, instar diei iudicij, quæ proinde vocatur *dies magna*, Sophon. 1. v. 14. Iudæ v. 6. Apocal. 5. 17. & cap. 16. v. 14.

Ex ipso] Hebr. *ex ipsa*, scilicet tribulatione saluabitur Israel: quia Deus conteret iugum eius, scilicet tyranni, tum Nabuchodonosoris, tum potiùs diaboli & Antichristi, vt nulli ampliùs seruiat Israel, nisi Deo & Dauidi, id est Christo filio Dauidis, tum in hac vita, tum maximè in cælo. vide can. 21. ita S. Hieron. Theod. & passim alij cum Chaldæo. Sic Christus vocatur Dauid Ezech. 37. v. 25. Theodor. tamen & S. Thom. per Dauidem intelligunt quoque Zorobabel, & Simonem Machabæum, posteros Dauidis. Verùm hi non fuerunt reges, imò tunc seruierunt Iudæi alienis regibus & principibus, scilicet Persis, Græcis & Romanis. Miscet ergo hîc Propheta typum cum antitypo: hęcque magis antitypo quàm typo conueniunt. Vide can. 4. & 5. Sensim ergo Propheta à Cyro auolat ad Christum, ipsúmque intelligit, non allegoricè, sed literaliter.

Auolat sensim Ieremias à Cyro ad Christum.

Vers. 11. Faciam consvmmationem in Gentibvs, funditus perdam alias Gentes, te verò, ô Israel, nequaquā: sed in ivdicio, id est cū moderamine & æquitate quadam, castigabo] non summo iure & rigida iustitia: ita tamen, vt, quia grauia sunt peccata tua, & dura, non possint sanari nisi mordacissimo puluere, & ardenti cauterio, quo putidas carnes & insanabiles amputem, videlicet longa & dura captiuitate, vt sequitur. ita S. Hieron. Secat carnifex, secat & chirurgus: ille vt occidat, hic vt sanet: Deus secat vt chirurgus, non vt carnifex.

Vt non videaris tibi innoxivs] Hebr. *mundans non mundabo te*, q.d. Putas te, ô Iudæe, quia Dei es cultor, præ Gentibus esse purum & sanctum; sed ego puniendo ostēdam te immundum & noxium. Aliter Chald. *perdendo non perdam te*, Vatabl. *non ad purum putum te excoquam*: quia sic deberem te perdere, abstergere, & tollere de mundo hoc: & si omnes tuas sordes defricare vellem, citius te frangerem quàm corrigerem. ita & Maldon. & Sanchez.

Moraliter significat hîc Propheta, ait S. Hieron. *quòd omnis mundus indigeat misericordia Dei, & nullus, quamuis sanctus sit, securus pergat ad iudicem.* Et S. August. teste Possidon. in eius vita, dicebat neminem, quamuis iustum, sine pœnitentia debere ex hac vita discedere. Vnde ipse moriens voluebat & recitabat psalmos Pœnitentiales, magno doloris & contritionis sensu.

12. Quia hæc dicit Dominus: Insanabilis fractura tua, pessima plaga tua.

13. Non est qui iudicet iudicium tuum ad alligandum: curationum vtilitas non est tibi.

14. Omnes amatores tui obliti sunt tui, téque non quærent: plaga enim inimici percussi te castigatione crudeli: propter multidinem iniquitatis tuæ dura facta sunt peccata tua.

15. Quid clamas super contritione tua? insanabilis est dolor tuus: propter multitudinem iniquitatis tuæ, & propter dura peccata tua feci hæc tibi.

16. Propterea omnes, qui comedunt te, deuorabuntur: & vniuersi hostes tui in captiuitatem ducentur: & qui te vastant, vastabuntur, cunctósque prædatores tuos dabo in prædam.

17. Obducam enim cicatricem tibi, & à vulneribus tuis sanabo te, dicit Dominus

minus. Quia eiectam vocauerunt te Sion: Hæc est, quæ non habebat requirentem.

18. Hæc dicit dominus: Ecce ego conuertam conuersionem tabernaculorum Iacob, & tectis eius miserebor, & ædificabitur ciuitas in excelso suo, & tẽplum iuxta ordinem suum fundabitur.

19. Et egredietur de iis laus, vóxque ludentium: & multiplicabo eos, & non minuantur: & glorificabo eos, & non attenuabuntur.

20. Et erunt filij eius sicut à principio, & cœtus eius coram me permanebit: & visitabo aduersum omnes qui tribulant eum.

21. Et erit dux eius ex eo: & princeps de medio eius producetur: & applicabo eum, & accedet ad me. quis enim iste est, qui applicet cor suum vt appropinquet mihi, ait Dominus?

22. Et eritis mihi in populum, & ego ero vobis in Deum.

23. Ecce turbo Domini, furor egrediens, procella ruens, in capite impiorum conquiescet.

24. Non auertet iram indignationis Dominus, donec faciat & compleat cogitationem cordis sui: in nouissimo dierum intelligetis ea.

Vers. 12. INSANABILIS FRACTVRA TVA] *Fractura*, id est pœna & plaga tua: puta vastatio Ierusalem & captiuitas Babylonica, ait S. Hieron. & Theod. q. d. Infligam tibi plagam quæ ab humana manu sanari non possit: ego tamen post septuaginta annos eandem sanabo. Secundò, *fractura* hæc est desolatio Iudæorum sub Tito, eorúmque dispersio; hæc *insanabilis* est, quia ex decreto Dei durabit vsque ad Antichristum, à cuius, vti & diaboli, iugo liberabit eos Christus, & ex eis ciuitatem, id est Ecclesiam, ædificabit, v. 18. ita Lyran. & Vatabl. Tertiò S. Hieron. per *fracturam* intelligit quoque plagas, & persecutionem Ecclesiæ primitiuæ, quam ipsa passa est à Gentilibus Imperatoribus per trecentos annos. Verùm hic sensus non congruit huic loco: illa enim persecutio non fuit pœna peccati fidelium, sed fuit gloria & incrementum Ecclesiæ: quia tunc ipsa maximè per martyria creuit & floruit.

Vers. 13. NON EST QVI IVDICET] nullus est chirurgus, qui iudicium morbi tui habeat, aut sciat quo medicamine curari possit plaga tua. vnde *curationum vtilitas*, vel, vt Chald. medicina *non est tibi*. q. d. Nullus est qui possit, aut velit & curet, cogitétque de tua sanitate. Tanta est tua plaga, tanta & vilitas tua, tanta rerum omnium desolatio & desperatio: vt non sit princeps aut Propheta, qui de tua salute sollicitus sit, eámque procuret.

A OMNES AMATORES OBLITI SVNT TVI] Vers. 14. *Amatores* hîc vocantur, Primò Ægyptij & aliæ gentes, ad quas soles, ô Iudæa confugere, & opem petere. Secundò, idola eorum, & tua. Tertiò sacerdotes tui & principes. Quartò, mysticè, q. d. Angelorum præsides, quibus chara & curæ eras antequam Dominum offenderes, te deserent. ita S. Hieron. Quintò, Tropologicè, q. d. Diuitiæ, voluptates, amici, & omnia bona quæ contra Deum amasti, te deserent, téque non quærent, non inuisent, non rogabunt quomodo valeas, qui habeas, quo loco sint res tuæ. ita Chald. & Vatabl. Cogita hoc qui voluptuaris, & moriturus es breui. vide dicta Thren. 1. v. 2. & 19. Causam subdit dicens.

B PLAGA ENIM INIMICI (qualem solet infligere inimicus, etsi ego quasi pater castigans filium, amico animo & paterno eam tibi inflixerim) PERCVSSI TE] Reipsa enim erat acerba, dura & crudelis, vt sequitur: quia talem poscebat tua dura, obstinata & inflexibilis ceruix.

DVRA, hebr. עצמו *atsemu*, id est roborata, obfirmata sunt, inualuerunt PECCATA TVA] & numero, & magnitudine: quia antiquis peccatis noua addidisti. Secundò, *dura*, id est grauia & incurabilia: quasi dicat: Ideò non in iudicio, sed in misericordia castigaui te; quia si in iudicio castigassem, ob peccata tua grauissima debuissem te occidere, quod facere nolui propter meam promissionem cap. 4. v. 27. & cap. 5. v. 10.

C PROPTEREA] id est, verumtamen, porro. Vers. 16. Est enallage aduerbij: vide can. 16. vel *propterea*, q. d. Ne conqueraris te puniri, hostes verò tuos non puniri, grauiùs eos puniam quàm te. Vide Isaiæ 33. 1. Tertiò, Sanchez hæc refert ad v. 10. q. d. Vt illa compleam quæ ibi promisi, propterea efficiam, vt commutata fortuna deuorentur, & in seruitutem abducantur Chaldæi, qui te captiuarunt & deuorarunt.

OBDVCAM ENIM CICATRICEM TIBI] Vers. 17. vulnus præteritæ tuæ desolationis & calamitatis reparabo, & reducam, vt nulla appareant vel remaneant eius signa. Patet ex seq. q. d. Ierusalem desolatam ciuibus: templum Dei laude & psalmodia: pauperes opibus: populum sobole replebo & resarciam tunc, cùm non erit qui de eo cogitet aut requirat.

CONVERTAM CONVERSIONEM TABERNACVLORVM IACOB] Vers. 18. q. d. Reducam tabernacula Iacob, D quæ hinc translata sunt. *tabernacula* vocat familias Iudæorum, qui in Babylone quasi peregrini habitabant in casis & tabernaculis: inde sequetur Iudæorum è Babylone in Iudæam redeuntium iubilus, Dei laus, &c. vt sequitur.

ET ÆDIFICABITVR CIVITAS Ierusalem IN EXCELSO SVO (in monte Sion) ET TEMPLVM IVXTA ORDINEM SVVM] q. d. Templum in pristinum statum restituetur. Secundò & potiùs, q. d. Ædificabitur à Christo excelsa Ecclesia, ex Iudæis conuersis ad Christum collecta, sua habens Christiana templa, maximè post Antichristum, quæ mox in cælo ciuitatem & templum perenne constituet, vbi glorificabo eos, vt sit eis perennis laus, id est gratiarum

actio, *vôxque ludentium*, id est gaudentium, Apoc. 21. v. 12.

VERS. 21. ET [ERIT DVX] non tam Zorobabel, vt vult S. Thom. & Theod. licet ad eum typicè alludat, quàm Christus, ita omnes Hebræi & Latini. vnde Chald. vertit, *& vngetur rex eorum ex illis, & Christus de medio eorum reuelabitur.* Nota Pro *dux* hebr. est אדיר *addir*, id est magnificus, gloriosus, præpotens, scilicet dux.

APPLICABO EVM (ducem Christum) ET ACCEDET AD ME] per vnionem hypostaticam humanitatis ad Verbum, ait S. Hieron. Raban. Hugo. Secūdò, & meliùs, Lyran. & Vatab. per vnionem voluntatum, q. d. Coniungam eum mihi amicitia perfectissima, dicámque: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui.* vnde sequitur.

QVIS ENIM ISTE EST?] q. d. Quis angelorum vel hominum tam eximius est, vt filius meus? qui mihi coniunctissimus per fiduciam, amorem & obedientiam mihi applicabit: Vatabl. *pelliciet*, vel deuouebit, cor suum, vt meam semper perficiat voluntatem, & vicissim pro mortalibus me placet & exoret. vnde Isaiæ 46. 11. Pater vocat eum virum voluntatis meæ. vide Hebr. 10. 5. Septuag. & Chald. hæc verba referunt ad populum, scilicet Christi. vnde de eo sequitur: *Et eritis mihi in populum.* Præclarè S. Augustin. in senten. nu. 91. *Deo*, inquit, *qui vbique est, non locis, sed actionibus, aut longinqui aut proximi sumus: quia sicut nos separat dissimilitudo, ita nos illi coniungit imitatio.* Et n. 123. *Non locorum interuallo acceditur ad Deum, vel receditur ab eo, sed similitudo facit proximum, dissimilitudo longinquum. Et nimia miseria est, ab eo bono longè esse, quod vbique est.*

ECCE TVRBO, scilicet, sententiæ vindictæ & damnationis, non tam temporalis in capite Chaldæorum, quàm æternæ IN CAPITE Antichristi & IMPIORVM eius, qui Ecclesiam & populum Dei persecuti sunt, CONQVIESCET. VERS. 23.

IN NOVISSIMO DIERVM (tempore Christi, & maximè in fine mundi) INTELLIGITIS EA. ita Lyra. & Dinon. VERS. 24.

CAPVT TRIGESIMVMPRIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PErgit quasi sub typo liberationis Israelis ex Aegypto, Babylone & Assyria symbolicè describere libertatem, lætitiam, bonáque noui testamenti, & Ecclesiæ multiplicationem per multas terrenas metaphoras, quorum bonorum omnium fons est, quòd femina circumdabit virum. *Denique v. 31. se nouum fœdus cum Israelitis sancitурum promittit, scribendo legem suam non in tabulis, sed in cordibus eorum, vt omnes cognoscant Dominum. Vide can. 8. & 19. ita S. Hieron. Raban. Lyran. & Vatabl.*

Refelluntur Iudæi. FAlluntur ergo Iudæi moderni, qui hoc caput & præcedens ac similia, vt Isaiæ c. 54. Amos cap. 9. Zachariæ cap 14. vbi promittitur Iudæis reditus è captiuitate, ac felicitas & abundantia rerum temporalium, ad literam crassè vt sonant accipiūt, quasi ea spectent ipsos & præsentem captiuitatem à qua liberandi sint per suum Messiam, quem iam per 1600. annos inani spe expectant, & exspectabunt vsque ad finem mundi.

I. Nam Primò, Prophetæ loquuntur de captiuitate illis præsenti, puta Babylonica, quam soluit Cyrus & Zorobabel, non de Romana per Titum, quæ nunquam soluta est nec soluenda: imò hoc cap. Ierem. agit de captiuitate Assyriaca, quam ad literam nunquam solutam, nec soluandam esse constat: ergo de mystica eiusdem solutione loquitur, quam fecit Christus.

II. Secundò, perennem fore hanc Romanam eorum captiuitatem docet Daniel c. 9. v. 27. vbi idipsum multis confirmaui.

III. Tertiò, quia Messiam iam venisse, ac proinde frustra alium iam venturum à Iudæis expectari, patet ex prophetiâ Iacob Genes. 49. v. 10. de Messia venturo mox vt deficeret sceptrum de Iuda, quæ iam in Christo impleta est. vide ibi dicta. & ex Danielis 9. v. 25. & ex Isaiæ 53. vbi passio & mors Christi nostri planè eodem modo, quo facta narratur ab Euangelistis aliísque historicis, futura prædicitur.

IV. Quartò, quia mysticè, non crassè ad literam, vt sonant, promissa hæc de solutione & reductione captiuitatis accipienda esse, patet Primò, quia illud v. 15. *Vox in excelso audita est*, &c. *Rachel plorantis filios suos*, ad infanticidium Herodis in odium Christi, pertinere docet S. Matt. c. 2. 18. ipséque rei euentus. Secundò, illud v. 22. *Femina circumdabit virum*, non nisi ad B. Virginem Christum concipientem referri potest. Tertiò, illud v. 31. *Feriam domui Israel & domui Iuda fœdus nouum, non secundùm pactum quod pepigi cum patribus vestris, in die qua apprehendi manum eorum, vt educerem eos de terra Aegypti*: planè significat vetus pactum cum Mose & Iudæis initum, data lege in Sina, cùm ex Ægypto à Deo educti sunt, antiquandum & abrogandum esse, eíque surrogandum nouum fœdus à Christo instituendum & sanciendum, vti vrget & explicat Apost. Hebr. 8. 8. Illud enim vetus fuit carnale, hoc nouum est spirituale. vnde de eo ait v. 33. *Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam. Et non docebit vltrà vir proximum suum, & vir fratrem suum, dicens, Cognosce Dominum: omnes enim cognoscent me à minimo eorum vsque ad maximum: quia propitiabor iniquitati eorum.* quæ omnia per Christum sancientem, nouū fœdus in sanguine suo, quo propitiauit Deū pro peccatis nostris, qui & claram dedit suis cognitionē Dei & S. Trinitatis adimpleta esse, nec vlli alteri competere posse, luce clarius est.

V. Quintò, quia hoc fœdus à Christo sanciendum cum Gentibus, & ad Gentes hanc Messiæ redemptionem spectare, eámque fore spiritalem, scilicet à dæmone, peccato & inferno, docent Prophetæ, vt Isaias cap. 55. 4. *Ecce testem populis dedi eum* (Messiam) *ducem ac præceptorem Gentibus. Ecce gentem quam nesciebas vocabis, & gentes quæ te non cognouerunt, ad te current*. Et cap. 60. 3. *Ambulabunt Gentes in lumine tuo, & reges in splendore ortus tui. Leua in circuitu oculos tuos, & vide: omnes isti congregati sunt, venerunt tibi*, ô Ierusalē, id est, ô Ecclesia Christi. Cap. 49. 6. *Paruum est vt sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob, & fæces Israel conuertendas* (imò v. 5. clarè dixit: *Israel non congregabitur.*) *Ecce, dedi te in lucem Gentium, vt sis salus mea vsque ad extremum terræ*. Et v. 12. *Ecce isti de longè venient, & ecce illi ab Aquilone & mari, & B isti de terra Australi.* vide v. 22. & sequentes. Et c. 43. v. 5. & 6. & cap. 42. v. 1. & 6. *Dedi, ait, te in fœdus populi, in lucem Gentium*. Et cap. 2. 2. *Erit in nouissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium, & eleuabitur super colles: & fluent ad eum omnes Gentes. Et ibunt populi multi, & dicent: Venite & ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob, & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis eius*. Psal. 2. 8. *Postula à me, & dabo tibi Gentes hereditatem tuam*, &c.

VI. Sextò, Iudæos à Christo ob infidelitatem ab hoc fœdere, eiúsque bonis repellendos, & excædendos esse clarè prædicit Isaias cap. 6. v. 10. *Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos claude, ne fortè videat oculis suis, & auribus suis C audiat, & corde suo intelligat, & sanem eum*. Et cap. 50. 1. *Quis est hic libellus repudij matris vestræ quo dimisi eā?* &c. *Ecce in iniquitatibus vestris venditi estis, & in sceleribus vestris dimisi matrem vestram. Quia veni, & non erat vir: vocaui, & non erat qui audiret*. Oseæ 1. 6. *Voca nomen eius, Absque misericordia, quia non addam vltra misereri domui Israel, sed obliuione obliuiscar eorum*. Et v. 9. *Voca nomen eius, Non populus meus, & ego non ero vester Deus*. Et v. 10. *Et erit in loco* (Gentilium) *vbi dicetur eis, Non populus meus vos: dicetur eis Filij Dei viuentis*. Et sæpè alibi. Ergo hæc omnia promissa de Messia, de fœdere nouo, de soluenda captiuitate, dæmonis scilicet & peccati, Gentes potiùs spectant quàm Iudæos: pauci enim Iudæi ad Christum conuersi hæc bona à Deo acceperunt, sed omnes accipient in fine mundi cùm ad Christum conuertentur. Vide Rom. 9. & sequent.

D

VII. Septimò, ad hominem, Iudæi pertinaciter vrgent literam: vrgeamus eandem & nos, eísque regeramus: Ieremias hoc c. 31. tantùm nominat & alloquitur Israel, Ephraim & Samariā, id est, decem tribus quæ abductæ sunt in Assyrios, eísque promittit liberationem: ergo hæc non spectant ad duas tribus, id est, ad Iudæos modernos, sed ad Samaritas, & ad priscum regnum Israel quod à Iuda sub Roboam diuisum & dissectum est.

VIII. Octauò, fœdus nouum quod hîc per Messiam sanciendum promittitur, est lex noua, vti explicant veteres Rabbini apud Galatin. lib. 10. cap. 10. Nam ipsi in libro Mechilta, explicantes illud Exodi 12. *Decima die mensis huius*, dicunt: *Non est* ברית *berit, id est fœdus vel pactum nisi lex, sic* A *vt dictum est Deuter. 29. 1. Hæc sunt verba fœderis* (id est legis: hanc enim in Deuteronomio promulgat Moses) *quod præcepit Dominus Moysi, vt feriret cum filiis Israel in terra Moab, propter illud fœdus quod cum eis pepigit in Horeb*. Idem Exodi 34. versu 28. *Et scripsit in tabulis verba fœderis decem, fœderis*, id est legis: lex enim erat conditio fœderis; vnde & fœdus hoc per legem explicat dum subdit, *Dabo legem meam in visceribus eorum*. Si lex noua danda erat per Messiam, ergo vetus & Mosaica per eundem erat abroganda, futurúmque vt abrogaretur circumcisio, sacrificia, purificationes, cæremoniæ, aliáque carnalia præcepta lege veteri præscripta, hoc est, ipse iudaismus, ac in spiritalia, v. g. in circumcisionem mentis & spiritus, in mortificationem passionum, in purum castúmque Dei cultum in spiritu & veritate, id est in christianismum, commutaretur. Hoc est enim quod promittit Deus: *Dabo legem meam*, non in corpore, *sed in visceribus eorum: & in corde*, non in carne, *eorum scribam eam*.

IN tempore illo, dicit Dominus. Ero *Vers. 1.*
Deus vniuersis cognationibus Israel,
& ipsi erunt mihi in populum.
2. Hæc dicit Dominus: Inuenit gratiam in deserto populus, qui remanserat
à gladio, vadet ad requiem suam Israel.
3. Longè Dominus apparuit mihi. Et in
charitate perpetua dilexi te, ideo attraxi
te, miserans.
4. Rursúmque ædificabo te, & ædificaberis virgo Israel: adhuc ornaberis
tympanis tuis, & egredieris in choro ludentium.
5. Adhuc plantabis vineas in montibus Samariæ: plantabunt plantantes, &
donec tempus veniat, non vindemiabunt:
6. quia erit dies, in qua clamabunt custodes in monte Ephraim: Surgite, & ascendamus in Sion ad Dominum Deum
nostrum.

NOta. Cap. præcedenti maximè egit de Ecclesia ex Iudæis congreganda in fine mundi: quia ibi locutus est de duabus tribubus, earúmque peccatis, desolatione & liberatione per Christum: pauci autem ex illis conuertentur ante finem mundi. Hoc verò capite loquitur de decem tribubus & Samaria, vbi statim post Christum floruit Ecclesia, déque ipso nouo fœdere, quod Deus per incarnationem Christi nobiscùm iniit. Itaque hoc cap. loquitur de primordiis Ecclesiæ Christi, quæ statim se sparsit per Ephraim, id est per Samariam, ibique auidè recepta, mire propagata est, vt patet Actor. 8.

Vaticinatur de Samaria in qua primò floruit Ecclesia

Vbi Nota Secundò, rectè dicere Ieremiam & Prophetas, quòd Sion, Ierusalem, Ephraim, Samaria, &c. reducta sint, redempta, restaurata & reædificata per Christum: quia Christus veterem Ecclesiam (quæ erat in Iudæa & Sama-

ria) labentem, per nouam quam ei substituit, restituit & restaurauit, imò ad nobiliorem statum & dignitatem euexit; quando ex Israele, Iuda & Ephraim terreno & carnali fecit Israelem, Iudam & Ephraim cælestem, spiritalem & diuinum: itáque Prophetæ apposité suos ciues, & sui temporis homines quos alloquuntur, consolantur, promittendo scilicet eis hæc bona & dona Christi. Vide cap. 6.

VERS. 1. INTEMPORE ILLO] Hæc verba primi versus, ad caput præcedens refert S. Hieron. Lyran. Hugo, & alij, eóque pertinent.

VERS. 2. INVENIT GRATIAM] Septuag. pro חן *chen*, id est *gratiam*, legerunt חם *cham*, id est *calidum*, vertúntque, Inuenit (Deus) calidum, id est populum Hebræum in deserto fame & calore æstuantem.

POPVLVS QVI REMANSERAT A GLADIO] id est vt Hebræi & Chald. Iudæi Ægypto exeuntes, qui tum Pharaonis, tum Dei rebelles punientis, gladium in deserto euaserunt, inuenerunt gratiam, & vt ait Chald. misericordiam apud Deũ, vt intrarent in requiem in terra promissa. ita Chald. Lyran. Vatabl. q.d. Multò ergo magis iam *vadet Israel*, id est fidelis populus, ducente Christo, *ad requiem* æternam.

Aliter S. Hieron. Raban. & Hugo explicant, q.d. Populus Iudæorum, qui immunis à Romano vel diuino remanserat gladio, inuenit gratiam in deserto Gentium, vt intra turbam Gentium in Ecclesia Christi saluaretur.

Tertiò. Theodor. S. Thom. & Sanchez sic explicant, q.d. Ex Babylone per medium desertum reuersus est Israel in patriam quietem. Verùm primus sensus est genuinus.

VADET AD REQVIEM SVAM ISRAEL] Vatabl. & Pagnin. vertunt, *Deus iuit ante eum* (Israelem) *vt illi requiem pararet* in Chanaan. sic & Chald. Meliùs noster vertit per futurum *vadet*; quia Hebr. & Septuag. habent, *vade*, id est, vadet. meliùs enim imperatiuus accipitur pro futuro, quàm pro præterito.

VERS. 3. LONGE DOMINVS APPARVIT] id est, longè à me recessit Dominus. ita S. Hieron.

Secundò, in longum tempus differt Dominus apparere nobis, vt liberet nos è Babylone. ita Hugo: vel, vt Lyran. in finem mundi differt se ostendere. tunc enim complebit promissiones Iudæis factas, de eorum ad Christum conuersione & salute.

Tertiò & optimè, Chald. Vatabl. Sanchez & à Castro sic explicant q.d. A longo tempore iam olim visus est, & fauit mihi Dominus in Sina & deserto; at iam videtur me deseruisse in captiuitate Babylonica, vel potiùs Assyriaca. Sunt verba Synagogæ, siue Israelis, id est decem tribuum; cui respondet Deus: Erras mi popule, non te deserui, *&*, id est imò, quinimò, *charitate perpetua*, hebr. *olam*, id est à sæculo, ab olim, *dilexi te*. q.d. Eodem quo olim prosequor te amore, idque non merito vitæ tuæ, sed mea sola misericordia.

IDEO ATTRAXI TE MISERANS] q.d. Ideo conatus sum, & conor semper, iam blandiendo, iam flagellando, te ad me attrahere, quia tui misereor: quem enim diligo, castigo. Alij vertunt,

A *attraxi te misericordia*, id est multis beneficiis, iuxta illud Osee 11. 4. *In funiculis Adam* (id est amore & beneficiis, quibus alici & trahi solent homines) *traham eos in vinculis charitatis*. Alij denique sic vertunt, q.d. Idcirco protraxi diu meã erga te misericordiam, idcirco longa erga te patientia & misericordia vsus sum. ita R. Dauid. Sed primus sensus est genuinus. Est hîc quasi dialogus inter Deum & Synagogam. ita S. August. lib. de altercatione Ecclesiæ & Synagogæ, tom. 6.

RVRSVMQVE ÆDIFICABO, restaurabo, TE. VERS. 4.

ADHVC ORNABERIS TYMPANIS] Sicut cùm Ægypto egressa es, & post transitum maris B rubri tam felicẽ, choreas duxisti ad tympanum Mariæ: ita iam restituam te in pristinam gloriam & festiuam lætitiam, cùm è Babylone & Assyria te reducam in Iudæam, ait S. Thom. & Theod. Vide lib. 3. Esd. 52. Et longè potiùs, cùm te in Ecclesiam meam reducam, in eáque te ædificabo per Christum & Apostolos, iuxta id quod promisi per Amos c. 9. 11. tunc enim seruies mihi, & gratias ages in hymnis & canticis spiritualibus. ita S. Hieronym. Raban. Hugo, Lyran. Vatabl. Respondet hîc Deus Iudæis in Babylone mœrentibus, & dicentibus psalm. 136. *Super flumina Babylonis, illic sedimus & fleuimus, cùm recordaremur Sion. In salicibus in medio eius, suspendimus organa nostra. Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?* Hisce enim libertatem, gaudium, cantica, tympana & choros se restituturum hîc C promittit. VERS. 5.

ADHVC PLANTABIS VINEAS IN MONTIBVS SAMARIÆ] Quia post reditum tres ciuitates Samariæ additæ sunt Iudææ, 1. Machab. 10. 30. ita S. Thom. sed hoc exile est. nam non Iudæi, sed Gẽtes reliquam omnem possederunt Samariam, 1. Esdr. 4. 10. Oportet ergo hæc intelligere de conuersione Samaritanorum ad fidem Christi, & per *vineas* particulares Ecclesias, q.d. Multos ad te, ô Sion, ô Ecclesia Christi, conuertam in Samaria per prædicationẽ Euangelij, vt multas ibi fundes Samaritanorum Ecclesias. Ita factum esse patet Ioan. 4. 41. Act. 8. 14. Constat enim Samaritanos, id est decem tribus, ab Assyriis in Assyriam abductos numquam in Samariam rediisse.

D Mysticè ergo hæc peracta sunt per Apostolos in Samaria, de quibus Isaias c. 52. *Quàm pulchri super montes pedes annunciantis & prædicantis pacem!*

PLANTABVNT PLANTANTES, ET DONEC TEMPVS VENIAT, NON VINDEMIABVNT] Hebr. & chald. est, *plantabunt plantantes, & profanabunt*, siue *communem facient*, q.d. Vti olim Leuit. 19. v. 23. fructus arborum tribus primis annis immundi censebantur, nec Iudæis licebat eis vesci; quarto verò anno consecrabantur Domino, & quinto anno profanabantur, id est, fiebant communes, & licebat omnibus, etiam profanis & laicis, eis vesci: ita Apostoli & similes multis annis, & multa patientia vineam Domini excolent, atque longanimiter expectabunt fructum, & tempus vindemiæ, quia tandem lætè fruentur.

Verùm;

Verùm, quia non labor, sed potiùs merces & fructus Ecclesiæ hîc promittitur; hinc Secundo, meliùs sic exponas, q.d. Vti Iudæi olim iuxta legē Leuit. 19. ita & Apostoli per longos multorum annorum labores, peruenient tandem ad optatum tempus vindemiæ, & fructu laborum suorum fruentur, cùm viderint tot infideles conuerti, qui paulatim desuescent & obliuiscentur gentilismum & iudaismum; quos antequam ab eo fuerint purificati, non vindemiabunt, id est à pristinis ritibus vi non auellent; sed suauiter, & sensim ab iis illos abducent, túmque ipsis plenè purgatis vescentur, hoc est iucundè fruentur, eósque aliis communes facient, hoc est, gaudium & fructum suum, puta eorum conuersionem & conuersationem sanctam aliis fidelibus communicabunt, vti fecit S. Paulus Rom. 1. 8.

Vers. 6. QVIA ERIT DIES, IN QVA CLAMABVNT CVSTODES] dicendo, Ascendamus è Babylone ad patriam nostram, in Ierusalem. ita Theodor. Hugo, S. Thom. Secundò & meliùs, S. Hieron. Raban. Hugo, Lyran. Vatabl. q.d. Apostoli & alij vinearum, id est Ecclesiarum, custodes, Samariæ montes peragrantes euangelizando, clamabunt: Eia ascendamus ad Ecclesiam Christi in Sion fundatam. q. d. Conuertent Apostoli Ephraim, id est decem tribus, ad Sion, id est ad Ecclesiam Christianam.

7. Quia hæc dicit Dominus: Exultate in lætitia Iacob, & hinnite contra caput Gentium: personate, & canite, & dicite: Salua Domine populum tuum reliquias Israel.

8. Ecce ego adducam eos de terra Aquilonis, & congregabo eos ab extremis terræ: inter quos erunt cæcus & claudus, prægnans & pariens simul, cœtus magnus reuertentium huc.

9. In fletu venient: & in misericordia reducam eos: & adducam eos per torrentes aquarum in via recta, & non impingent in ea: quia factus sum Israeli pater, & Ephraim primogenitus meus est.

10. Audite verbum Domini Gentes, & annunciate in insulis, quæ procul sunt, & dicite: Qui dispersit Israel, congregabit eum: & custodiet eum sicut pastor gregem suum.

11. Redemit enim Dominus Iacob, & liberauit eum de manu potentioris.

12. Et venient & laudabunt in monte Sion: & confluent ad bona Domini super frumento, & vino, & oleo, & fœtu pecorum & armentorum: eritque anima eorum quasi hortus irriguus, & vltrà non esurient.

13. Tunc lætabitur virgo in choro, iuuenes & senes simul: & conuertam luctum eorum in gaudium, & consolabor eos, & lætificabo à dolore suo.

14. Et inebriabo animam sacerdotum pinguedine: & populus meus bonis meis adimplebitur, ait Dominus.

Vers. 7. EXVLTATE IN LÆTITIA IACOB] Hebr. ליעקב leiaacob, id est Iacobi, vel Iacobo, q.d. Congaudete & congratulamini Iacobo, id est Israelitis & Samaritis, ob lætitiam, libertatem & gratiam, quam attulit eis Christus, Philippus, Petrus & Ioannes, Act. 8.

HINNITE CONTRA CAPVT GENTIVM] vociferamini iubilantes contra Gentes, vel coram Gentibus, vt illæ vobis adhinniant, & pariter in Christi fide iubilent. Hebr. est, *in capite Gentium*, id est primi inter Gētes, vel ante Gentes fruimini Euangelio vos, ô Samaritæ, ideóque iubilate. Alij vertunt *contra Gentes*, scilicet quæ Euangelio resistent, aut, vt Lyran. contra diabolum, qui est contra Gentium.

SALVA DOMINE] *Salua*, id est saluasti; ita Septuag. & Chald. Est enim vox redeuntium è captiuitate, & proinde non tam futuram salutem postulantium, quàm de ea iam accepta gratias agentium & iubilantium. Ponitur per enallagen Hebr. imperatiuus pro præterito. Hoc enim significat Hebr. *Hosanna*, quod Christo quasi Messiæ suo inaugurando, ac triumphatori acclamarunt Iudæi Matth. 21. 15. ita Maldon. Sanchez, Caninius & alij. *Hosanna* ergo idem est, q.d. Saluasti nos, & saluare nos perge. Tu es enim omnis salus nostra: tu saluator perennis.

Vers. 8. INTER QVOS ERVNT CÆCVS] q.d. Omne genus hominum, sine personarum acceptione è terra Aquilonis, id est è Chaldæa, redibit etiā cæci, claudi & prægnantes, qui minimè possunt iter suscipere, præsertim tam lōgum. ita Chald. Hugo, S. Thom. & Theodor.

Secundò & potiùs, omne genus hominum ex terra Aquilonis, id est ex regno diaboli, per Christum redibit ad Deum & Ecclesiam, à qua per peccatum exciderat. ita S. Hieron. Raban. Hugo, Lyran. & Vatabl. Septuag. vertunt, *congregabo eos ab extremo terræ in solennitate paschæ*, quasi post diem paschæ Iudæi egressi sint Babylone (licet nec Esdras, nec Ioseph. id habeant) sicut Christus in paschate occisus, multos statim collegit sibi filios. In Christo ergo verificatur hæc versio Septuag.

Vers. 9. IN FLETV VENIENT] Flebunt fideles venientes, partim præ gaudio & lætitia spirituali, ob tantum bonum & salutem; partim præ contritione peccatorum suorum: partim, vt Lyran. præ amore & compassione Christi, prò se patientis & crucifixi. Septuag. & Chald. vertunt, *in fletu ierunt*, scilicet in captiuitatem, *sed in gaudio reuertentur*.

ADDVCAM EOS PER TORRENTES AQVARVM] puta, per doctrinas Apostolorum & prædicatorum, qui quasi torrentes fundent aquam gratiæ, & sanæ doctrinæ. Secundò, per Sacramenta, quæ sunt fontes gratiæ. ita Lyran. his deducentur fideles in viam rectam & facilem sine offendiculis. Tertiò, & planissimè, *deducam eos per torrentes aquarum*, id est faciam eos superare omnia obstacula, omnésque viæ difficultates,

eisque quasi viam complanabo, vt omnes ad Ecclesiã expeditè venire possint. Hoc est quod promittit Isaias cap. 40. v. 4. *Omnis vallis exaltabitur, & omnis mons & collis humiliabitur, & erunt praua in directa, & aspera in vias planas.*

QVIA FACTVS SVM ISRAELI, id est, duabus tribubus, PATER, ET EPHRAIM PRIMOGENITVS MEVS EST] *Ephraim*, id est decem reliquæ tribus, inquit S. Hieron. Raban. & Hugo: vel, vt à Castro, *Israel* vocantur duæ tribus, *Ephraim* vocantur decem tribus: hic ergo Ephraim mihi charus est, vt primogenitus.

Alludit ad Iacob, qui Manassi seniori filio prætulit Ephraim iuniorem, decussatis manibus ei dexteram imponens, quo significabat per crucem Christi Samaritas & Gentes in Ecclesia Christi primas futuras, & præponẽdas Iudæis, qui priores & potiores erant in filiatione, cultu & templo Dei. Vnde efficaciùs cum Sanchez hunc locum sic vertas & explices, q. d. Ego per Apostolos factus sum Israeli, id est Samaritis, pater, id est tanquam pater: pater inquam ille, à quo vocati sunt Israelitæ.

Dices, Israelitæ, id est decẽ tribus iam translatæ erant in Assyriam, & pro eis in Samariam submissi sunt ex Assyria coloni, qui dicti sunt Cuthæi, quomodo ergo eos hîc vocat Israelitas & Ephraimitas? Resp. Causa est, quia priores incolæ Samariæ fuerunt Israelitæ, vnde & successores eorum vocãtur Israelitæ, præsertim quia multi veri Israelitæ vel remanserunt, vel redierunt in Samariã, vt patet Ierem. 3. v. 18. & Tobiæ 14. v. 6. Quocirca Cuthæi cum eis coaluerunt in vnam gentem, dicique & haberi voluerunt Israelitæ: vnde & Deum Israel coluerunt, vt patet 4. Reg. 17. 28. Denique quia conuersi ad Christum facti sunt genuini Israelitæ, id est posteri & filij Iacobi & Abrahæ secũdùm fidem & spiritum, Roman. 9. 7.

VERS. 11. DE MANV POTENTIORIS] id est de potestate tum Nabuchodonosoris, tum potiùs diaboli.

VERS. 12. ET LAVDABVNT IN MONTE SION, in Ecclesia, ET CONFLVENT AD BONA DOMINI, scilicet, SVPER FRVMENTO ET VINO ET OLEO] id est ad frumentum, vinum & oleum. Ita Vatabl. Nota catachresin: per hæc enim bona terrena significantur bona spiritualia, quæ hîc inchoantur, & complebuntur in cælo. Per *frumentum & vinum* significatur Eucharistia: ipsa enim est *frumentum electorum, & vinum germinans virgines*, Zachar. 9. 17 Per *oleum* significatur Spiritus sancti gratia & vnctio: per *fœtus pecorum & armentorum*, multiplicatio fidelium, tum simplicium, tum sapientum.

NON ESVRIENT] q. d. Non habebunt penuriam cibi spiritualis verbi Dei, gratiæ & Sacramentorum; sed iis pascentur & irrigabuntur instar horti, iuxta aquas irrigui. Est metonymia: alioqui fideles qui hæc bona comedunt, adhuc esuriunt ampliorem gratiam; sed in cælo tolletur omnis eorum esuries, per consummatam gratiam & gloriam: inebriabuntur enim ab vbertate domus Dei, & torrente voluptatis suæ potabit eos.

VERS. 13. TVNC LÆTABITVR VIRGO IN CHORO] A Ad literam, vt alia taceam, videmus tot virginum turmas in cœnobiis, per choros laudes Deo canere.

INEBRIABO, q. d. Satiabo, & copiosè explebo, ANIMAM, id est appetitum, SACERDOTVM PINGVEDINE] scilicet gratia Spiritus sancti. Alludit ad victimas veteres, in quibus pinguissima pars, post eam quæ Deo cremabatur, cedebat sacerdoti. q. d. Pinguioribus victimis pascam sacerdotes nouos, quàm veteris testamẽti, nimirum corpore & sanguine Christi. Item donis Spiritus sancti, quibus cùm repleti essent Apostoli, videbantur esse ebrij, Actor. 2. 13. ita Maldon. Hanc pinguedinem vidimus, & videmus in B. Dominico, Vincentio, Xauerio, aliisque sacerdotibus Apostolicis. VERS. 14.

15. Hæc dicit Dominus: Vox in excel-
B so audita est lamentationis, luctus, & fle-
tus Rachel plorantis filios suos, & nolen-
tis consolari super eis, quia non sunt.

16. Hæc dicit Dominus: Quiescat vox
tua à ploratu, & oculi tui à lacrymis: quia
est merces operi tuo, ait Dominus: & re-
uertentur de terra inimici.

17. Et est spes nouissimis tuis, ait Do-
minus: & reuertentur filij ad terminos
suos.

VOX IN EXCELSO] Hebr. *in Rama*. Rama nomen est vrbis ita dictæ, quod sita sit loco excelso. ita Septuag. Chald. & alij. Vrbs hæc est in C tribu Beniamin, iuxta Gibaa & Bethel, & per eam à Ierusalem captiui ducti sunt Iudæi in Babylonem, Ierem. 40. 1. VERS. 15. *Rama vrbs quæ*

Dices, Cur in lætitia & iubilo Propheta meminit luctus? Resp. vt significet maiorem fore lætitiam, quæ ex tanto luctu consequetur, & in quam luctus hic desinet. dixerat enim v. 13. *Conuertã luctum eorum in gaudium*: vnde subdit v. 16. *Quiescat vox tua à ploratu*, &c.

Quæres, quisnam hic luctus & ploratus? *Ploratus Rachel in Rama quis*

Primò, Origen. homil. 3. in diuersos, Auctor quæstio. noui & veteris Testamenti apud S. August. q. 62. & Hugo, accipiunt hæc de cæde Beniaminitarum ob vim illatam vxori Leuitæ, Iudic. 20. q. d. Rachel, mater Beniamin, horum nepotum suorum stragem ita plorauit, vt lamenta eius audirentur in vicina vrbe Rama. *1. sententia.*

D Secundò, aliqui apud S. Hieron. hæc accipiunt de lamentatione matrum in excidio Hierosolymæ per Titum. II.

Tertiò, S. Hieron. Raban. Chald. S. Thom. Vatabl. Sanchez, à Castro, & Maldon. putant ad literam hîc agi de captiuitate, vel Babylonica duarum tribuum, vel Assyriaca decem tribuum. sicque explicant: quia, inquiunt, Rachel fuit mater tribus Beniamin, quæ fuit vna ex duabus abductis in Babylonem, hinc significat matres plorantes captiuitatem Babylonicam duarum tribuum. Addit R. Salomon, ideo Rachel sepultam esse in Iudæa iuxta Bethlehem, vt oraret pro filiis suis ea hora, qua illos ex patria sua Nabuzardan expelleret in Babylonem. Rursum, quia Rachel fuit mater Ioseph, patris Ephraim, qui fuit caput decem tribuum; hinc III.

Rachel significat hîc matres in Samaria plorantes captiuitatem decem tribuum. Verùm sic dicendum fuisset, quòd Rachel in Samaria, vel Ephraim ploraret, non autem in Rama. Rursum S. Matth. cap. 2. v. 18. ait, hanc prophetiam impletam esse in matribus plorantibus infantes suos, quos Herodes occidit in odium Christi: ergo non est impleta in matribus plorantibus excidium Hierosolymæ per Babylonios vel Assyrios.

Dices, in his impleta est literaliter, in illis allegoricè; eò quòd matres hæ plorantes typus, aut potiùs simile quid fuerint illarum infantes suos occisos plorantium. quasi dicat Matthæus: Verba Ieremiæ dicta de excidio Hierosolymæ, rectè etiam quadrant infanticidio Herodis: similis enim fuit in vtroque luctus & planctus matrum. Verùm obstat, quod Iudæi B ducti in Babylonem ob sua scelera, non rectè possint dici typus infantium innocentium, & Martyrum, qui non in Babylonem, sed in cælum per mortem cōscenderunt. Rursum Scriptura nō dicitur impleri in simili, vel cùm simile quid accidit: alioquin enim diceremus, omnes prophetias Ieremiæ, dictas de excidio Hierosolymæ, impletas esse in excidio Constantinopolis, & quarumuis vrbium, quæ euersæ sunt: rursum passionem Christi impletā esse in passione cuiusuis Martyris. quod nemo dixerit. Nō enim dici possunt impleri Scripturæ in sensu accommodatitio tantùm: sic enim quiduis cuius simili accommodantes, diceremur illud implere. Adde, hunc sensum accommodatitium non esse intentum à Spiritu sancto.

IV & vera, Rachel id est matres Bethlehemitæ plorarunt infantes suos occisos ab Herode. C Dico ergo, Ieremiam alludere quidem in nominibus Israel, Ephraim, Sion, terra Aquilonis, ad Babylonicam & Assyriacam captiuitatem, eiúsque planctum, vt dixi in Synopsi capitis: reuera tamen de ea non loqui, sed ad literam loqui de planctu matrū Bethlehemitarum, ob infanticidium Herodis: toto enim hoc capite agit de tempore & Ecclesia Christi. ita Theodor. Hugo, Lyran. Vatab. & alij, imò S. Matth. cap. 2. v. 18. Quem locum Iuuencus presbyter doctè ita carmine expressit:

Misero sobolis pro munere matres
Horrendis grauiter cælum pulsare querelis.

Vbi Nota *τὸ pro munere*: hi enim infantes fuerunt quasi munus gladiatorum, & spectaculum in hippodromo puerili necati, inquit Delrio adagio 861.

D Nota, per Rachel, vtpote matrem, intelligi omnes matronas Bethlehem. Est metonymia, qua per personam locus aut posteri significantur. *Cur hæ matres vocentur Rachel I causa.* Rachel enim mater fuit Beniamin, qui cum Iuda fuit mixtus, adeó que Origen. ait, Herodem infantes occidisse non tantùm ex tribu
II. Iuda, sed & Beniamin: & Rachel sepulta in Bethlehem, suo corpore quasi eam possedit, vt videretur esse magna mater omnium Bethlehemitarum.

III. Secundò, significat amarum fuisse planctum: quia Rachel liberorum maximè fuit auida & amans, & consequenter in eorum morte maximè lugēs; præsertim quia duos tantùm habuit, & in vnius, scilicet Beniamin, partu, dolens A expirauit in Bethlehem, ideóque cum vocauit Benoni, id est filium doloris. Addit à Castro, Rachel quasi mortuam excitari ad planctum, quasi tanta sit calamitas, vt ad eam plangendam viuentes non satis sint, sed oporteat mortuos ad hoc excitare.

Tertiò, *τὸ in excelso*, vel *in Rama*, significat vocem plorantium ingentem fuisse, quæ ex alto loco diffusa, longè latéque audiretur.

Dices, Rama erat satis procul à Bethlehem: sita enim erat in tribu Beniamin iuxta Gabaon, vt patet Iosue 18. & Iudic. 19. v. 1. 13. & 16. ergo dicendum erat, *Vox* in Bethlehem audita est, non, *in Rama*: in Bethlehem enim occisi sunt infantes. Respondeo non tantùm in Bethlehem, sed circumcirca in locis vicinis occisos fuisse infantes. Significat ergo Propheta iunctus Euangelistæ Matthæo, qui eum explicat, vtramque tribum plorasse in hoc infanticidio, scilicet Iudam per Bethlehem, Beniamin per Rama, tantúmque fuisse planctum in Bethlehem, vt in Rama exaudiretur; ibíque deinde vicinorum suorum, & infantium cognatorum cædem plangerent. Erat enim Rama in confinio tribus Iudæ & Beniamin, vt patet ex loco Iudic. citato. Vnde Maldonat. sic explicat: *in Rama*, id est, vsque ad Rama. Addit Origen. in Rama quoque & Beniamin occisos fuisse infantes, vti paulò antè dixi. *Cur ait in Rama, non in Bethlehem? Resp. quia Rama erat loco alto & in confinio Iudæ & Beniamin.*

QVIA NON SVNT] quia occisi & mortui sunt.

ET MERCES OPERI TVO] *Opus* vocat captiuitatem & seruitutem, luctum & lachrymas, inquit Maldonat. q. d. Luctum conuertam in gaudium, captiuitatem libertate, & rerum omnium copia compensabo. Verùm quia Propheta non de captiuitate, sed de infanticidio loquitur, hinc merces operis hîc debet accipi merces patientiæ matrū, & martyrij paruulorum. Vnde S. Hieron. in comment. vertit, *est merces filiis tuis*. quasi dicat: Ne fleas, ô Rachel, ô Bethlehem, filiorum cædem; quia filij tui habituri sunt mercedem sanguinis pro Christo effusi, scilicet palmam martyrij, & pro terra Herodis inimici possidebunt regna cælorum; sicque reuersuri sunt ad terminos suos, id est ad patriam cælestem, quando pro corpore humilitatis recipient corpus gloriosum. Hāc vocat spem nouissimam (*& est*, inquit, *spes nouissimis tuis*) qua scilicet, iusti patientes, & Martyres in fine mundi adipiscentur vitā beatam & gloriosam quam sperarunt, vt fulgeāt sicut sol; & infantes quondam paruuli, absque ætatum incremento, iniuriis & labore corporeo, resurgent in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi, inquit S. Hieron. VERS. 16. *Merces martyrij Innocentium est palma martyrij.*

Vnde Nota. Non ait: Est merces voluntati tuæ: hanc enim habere non potuerunt infantes, sed, *est merces operi tuo*, id est morti & martyrio tuo. Sub opere enim passionem intelligit. Pari modo etiamnum infantes Christiani qui in odium Christi à Iudæis vel infidelibus occiduntur, sunt Martyres, & martyrij palmam merentur, non ex aliquo voluntatis actu, quem habere nequeunt, sed ex ipso opere martyrij. Sicut enim Deus ex sua liberalitate constituit *Martyrium iustificat quasi ex opere operato.*

Sacramentum baptismi infantibus, vt eo insti- A ficentur ex opere operato; ita eisdem constituit eadem de causa martyrium. vnde Theologi docent, martyrium infantes purgare à peccato originali, eóque iustificare quasi ex opere operato. Est enim hic baptismus non aquæ, sed sanguinis. Ita Ecclesia colit S. Simonem infantem Tridentinum à Iudæis die veneris sancto in odium Christi excarnificatum. Ita inter Martyres Treuirentes colit & infantes, qui in communi totius vrbis strage pariter cæsi sunt. item infantes combustos in illa Phrygiæ ciuitate, quæ ob Christi fidem iussu Diocletiani cincta, & succensa, cum omnibus incolis conflagrauit, de qua Euseb. lib. 8. hist. cap. 11. Ita vt Martyr colitur puerulus ille, qui tempore Iustini Imper. ad pyram pro Christianis à Iudæo Dunaan in Nagran Arabiæ vrbe accensam accessit, cúmque matrem in eam iniectam videret, mox & ipse in eandem se iniecit, & exustus est. Illustrem hanc historiam fusè narrat Baron. anno Christi 522.

Infantes plures Martyres.

Verè & eleganter S. Augustin. serm. 1. de Innocent. *Nascente*, ait, *Domino luctus cœpit, non cælo, sed mundo: inducitur matribus lamentatio, angelis exultatio, infantibus transmigratio. Deus est qui ortus est: Innocentes illi debentur victima, qui venit dãnare mundi malitiam. Agni debent immolari, quia agnus futurus est crucifigi, qui tollit peccata mundi. Sed oues vlulant matres, quia agnos perdunt sine voce balantes. Grande martyrium, crudele spectaculum.* Et inferiùs: *Pignora sunt, non credita, sed creata: non posita, sed exposita. Miscebatur lamentatio matrum, & ad cælum transibat oblatio paruulorum.* Prudentius quoque in hymno eorundem:

Saluete, ait, flores Martyrum,
Quos lucis ipso in limine
Christi insecutor sustulit,
Ceu turbo nascentes rosas.
Vos prima Christi victima,
Grex immolatorum tener,
Aram ante ipsam simplices
Palma & coronis luditis.

Extat hîc Romæ in templo S. Stephani rotundo, de iisdem tetrastichon, quod quia pium est & festiuum, hîc ascribam:

Sincera animulæ, candidi puelluli,
Vix nata nato dant Deo corpuscula,
Pugnántque inermes, & relictâ parmulæ
Vincunt cohortes, quas ferire nesciunt.
Iam pulchriores liliis & gemmulis,
Iam clariores igneis scintillulis,
Beata mulcent vocalis sedilia.
Ferox tyrannus ferreíque pectoris,
Qui parricidas intulit vobis manus,
Ferrúmque sacris polluit ceruiculis.
Heu sic auicula tollitur de nidulis,
Matrísque rapitur sic papillis hinnulus,
Recénsque nati sic leguntur flosculi.

18. Audiens audiui Ephraim transmigrantem: Castigasti me, & eruditus sum, quasi iuuenculus indomitus: conuerte me, & conuertar: quia tu Dominus Deus meus.

19. Postquam enim conuertisti me, egi pœnitentiam: & postquam ostendisti mihi, percussi femur meum. Confusus sum, & erubui, quoniam sustinui opprobrium adolescentiæ meæ.

20. Si filius honorabilis mihi Ephraim, si puer delicatus: quia ex quo locutus sum de eo, adhuc recordabor eius. Idcirco conturbata sunt viscera mea super eum: miserans miserebor eius, ait Dominus.

21. Statue tibi speculam, pone tibi amaritudines: dirige cor tuum in viam rectam, in qua ambulasti: reuertere virgo Israel, reuertere ad ciuitates tuas B istas.

AVDIVI EPHRAIM TRANSMIGRANTEM. VERS. 18.
Est vox Dei de Ephraim, id est decem tribubus in captiuitatem abductis ab Assyriis. quasi dicat: Habui rationem lachrymarum Ephraim in exilio, cúmque inde reuocaui. Vnde pro *transmigrantem*, hebr. est מתנודד *mitnodad*, id est *vagantem*, errantem, discurrentem, vti faciunt exules, inopes & vagabundi. S. Hieron. vertit, *lamentantem*. ita explicat S. Hieronym. & Theodor. Verùm, quia decem tribus è captiuitate non redierunt, & quia hoc capite agit Propheta de Christo Christíque redemptione, atque sub typo captiuitatis tum decem, tum C duarum tribuum, describit earundem captiuitatem sub peccato, & diabolo; hinc sensus est, quasi dicat: Audiui Israelem in captiuitate diaboli & peccati gementem, quòd eum pœniteat suæ inobedientiæ & peccati; vnde clamans ad me dicit, CASTIGASTI ME, ET ERVDITVS SVM. Cùm enim antè iuuenco indomito similis essem, tu tuis flagellis domuisti me. Nam, vt ait Eccles. 33. 27. *Iugum & lorum curuant collum durum, & seruum inclinant operationes assiduæ.* POSTQVAM ENIM OSTENDISTI MIHI, VERS. 19.
scilicet statum meum, quo eram sine te captus, non corporaliter ab Assyriis, sed spiritualiter à dæmonibus, eráamque eorum, æquè ac peccati & gehennæ mancipium; tunc indolui, & in D signum doloris PERCVSSI FEMVR MEVM] ita Theodor.

Nota. Septuag. & Chald. aliter vertunt, scilicet: *Induxisti super nos correptiones; neque edocti sumus, quasi vitulus nõ assueus iugo*, quasi Ephraim roget, vt Deus hanc suam duritiem molliat & conuertat.

Tropolog. S. Gregor. 24. Moral. 26. *In femore*, inquit, *voluptas carnis accipitur: quasi dicat, Postquam superna spiritualiter vidi, omne quod in me inferiùs carnaliter viuebat, extinxi.*

Mor. femur percutere est voluptatem carnis extinguere.

Vbi Nota. Aliter ostendit homini peccatum diabolus, aliter Deus. Diabolus ostendit peccati delicias, & boni delectabilis aut honorifici speciem & fucum. Deus hanc laruam detrahit, ipsámque in se peccati formam & turpitudinem, pericula, pœnásque præsentes & æternas ostendit. Hinc ostensio Dei parit odium, diaboli verò amorem peccati, vt cùm Euæ ostẽdit

lignum

lignum vetitum, quasi visu pulchrum, & aspe- A
ctu delectabile, persuasit ei vt ex illo comederet.

Converte] Nota. Ephraim iam conuersus, vti dixit paulò antè, optat pleniùs conuerti, vt Deus augeat in eo sui & peccati cognitionem, æquè ac dolorem & detestationem. ita S. Hieron. & Raban. Hinc patet conuersionem nostram incipere à Deo, Deique gratia liberum arbitrium præueniēte. Ait enim Propheta: *Conuerte me, & conuertar*. Ita contra Pelag. passim docet S. August. to. 7. & ex eo Concil. Trid.

Vers. 19. Svstinvi opprobrivm adolescentiæ] lasciuiæ meæ, & peccatorum, quæ adolescens feci. Est catachresis, adolescentia enim cupiditatibus, ignorantia & peccatis est plena: vel dies adolescentiæ, ad literam accipe dies superiores, cùm recens erat fœdus coniugij Iudæorum cum Deo, in deserto sub Mose. Aut, vt B
Maldon. adolescentiam suam vocat omne tempus, quo nondum à Deo castigatus erat; sed vt iuuenculus indomitus non ferebat iugum obedientiæ.

Vers. 20. Si filivs] τὸ *si* speciem habet interrogantis, sed vim asseuerantis. Respondet enim Deus Ephraim pœnitenti, & quasi in eius ruit amplexus, q.d. *si*, id est nunquid non, postquā Ephraim pœnitentiam egit, ego oblitus sum omnium peccatorum adolescentiæ eius, atque recordatus sum amoris, quo cum olim sum prosecutus; ideóque eum quasi filium habeo in pretio, honore & deliciis, &, vt Hebr. habent, *ipse mihi est puer deliciarum*, Chald. *puer amabilis*, quem semper in oculis, mente & memoria gero? ità S. Hieron. & Raban. Ita S. Magdalena, S. Ma- C
ria Ægyptiaca, S. Pelagia, S. Paulus, S. Matthæus pœnitentes fuerunt pueri deliciarum Deo & Christo. Vide hîc quid faciat pœnitentia, scilicet vt peccatores antea Deo exosi, iam sint ipsi in deliciis.

Idcirco contvrbata svnt viscera mea] q.d. Ita teneré eum amo, vt non possim eius meminisse, qnin viscera mea commoueantur, ex intima commiseratione.

Vers. 21. Statve tibi specvlam] Putant aliqui hæc dici Iudæis euntibus in Babylonem, vt scilicet in via qua ducuntur, passim lapides in titulos & speculas erigant, vt quasi breui redituri, sciant viam qua redire debeant. Eosdē lapides vocat *amaritudines*, id est signa amari laboris & doloris, quem passi sunt Hebræi, cùm illa via captiui ducerentur in Babylonem. ita San- D
chez & Maldonat. Verùm loquitur Propheta *Ephraim*, id est decem tribubus, quæ nunquam redierunt è captiuitate, vti notat S. Hieronym. Sensus ergo est, *statue tibi speculam*, q.d. Vigila, & speculare quid sit peccatum, quàm amarum sit reliquisse Dominum, quæ mala præsentia & æterna tibi inde prouenerint, quàm felix eras ante peccatum, hinc *pone tibi amaritudines*, id est conterere, dole & plora amarè. Rursum, speculare quid tibi peccati & miseriæ fuerit occasio, vt eam deinceps caueas. Vide S. Greg. 31. Moral. c. 31. Secundò, vt S. Hieron. *statue tibi speculatores* (hos enim quoq; significat Hebr. ציונים *tsiunim*) qui tibi prænuncient, aduenire per Christum tantam rerum omnium felicitatem,

& plange antiqua peccata, para viam Christo, & rectas fac semitas eius, vt ait S. Ioannes Baptista. recta enim reuerti te faciam ad ciuitates tuas, quas captiua deseruisti, puta in Samariam, Sion & Ierusalem, nō corporalem, sed spiritualem; scilicet ad Ecclesias Christi, quæ toto orbe in singulis prouinciis erigentur & constituentur. Propriè etiam si vis, ex Assyria reuertere ad ciuitates tuas in Samaria, vbi videbis & gaudebis Ecclesias Christianas erectas, florere omnibus bonis spiritualibus. hæ enim primæ susceperunt Apostolos & christianismum, vt patet Act. 8. ideóque præ aliis hîc Propheta alloquitur Ephraim, & Samaritas, eósque ad hoc gaudium suum inuitat.

Anagogicè, per ciuitates has accipe Ecclesias & choros iustorum in cælis.

Moraliter disce hîc, volēti se à peccato conuertere conscendendam esse speculam, vt animum in cælum ad cælestia & diuina attollat, indéque despiciat hoc terræ punctum, & terrena omnia quæ ad peccatum alliciunt: ac deinde ponat amaritudines, hoc est dolorem cordi, lamenta & pœnas corpori infligat, vt æternas gehennæ amaritudines redimat & euadat.

Aliter Lyran. vt sint verba Christi, q.d. Speculare mysterium incarnationis, & palmas Innocentium Martyrum, qui fuerunt signa iam nati Christi, & dirige cor tuum ad viam mei Euangelij, in qua ego Christus ambulaui.

Dirige cor tvvm in viam rectam] Verè S. August. in sentent. n. 245. *Rectum*, ait, *cor cum Deo est, quando propter Deum quæritur Deus.*

22. Vsquequo deliciis dissolueris filia vaga? quia creauit Dominus nouum super terram: Femina circumdabit virum.

Vers. 22. Vsqveqvo deliciis dissolveris, q.d. Quousque ô Ephraim per delicias & impietates vagaris, à Deo tuo fugis, ad Gentium deos & reges discurris? respice quod dicam, in quo sita sit tua beatitudo, vnde expectanda sit tuæ miseriæ salus, tuæ captiuitatis, non sub Salmanasar, sed sub diabolo, liberatio. Audi quod nunquā audisti, nouā ini viam & vitam: Qvia novvm creavit Dominvs, id est, nouam & inauditam rem faciet, quasi nouum creationis opus, scilicet opus incarnationis & natiuitatis Christi, sine opera virili. ita Raban. atque hoc est quod sequitur: Femina circvmdabit (Arabicus *viuificabit*) virvm] Nouum hoc multa noua & mira cōplectitur, inquit S. Bernard. homil. 2. Super missus est: *Quia in eo*, inquit, *agnoscitur longitudo breuis, latitudo angusta, altitudo subdita, profunditas plana: ibi agnoscitur lux non lucens, Verbum infans, aqua sitiens, panis esuriens: videas si attendas potentiam regi, sapientiam instrui, virtutem sustentari, Deum denique lactentem, sed angelos reficientem; vagientem, sed miseros consolantem: videas si attendas tristari letitiam, pauere fiduciam, salutem pati, vitam mori, fortitudinem infirmari. sed quod non minùs mirandum est, ipsa ibi cernitur tristitia lætificans, pauor confortans, passio saluans, mors viuificans, infirmitas roborans.*

Opus incarnationis Christi fuit quasi opus creationis Spiritus sancti, quia factum est sine opera viri.

Noua & mira facta in incarnatione Christi.

Porro Deum decebat huiusmodi natiuitas, qua non-nisi de virgine nasceretur. Talis congruebat & virginis partus, vt non pareret nisi Deum.

Miracula septem incarnat.

Miraculum enim incarnationis in ea peractum multa in se miracula complectitur. Primum est, virgo integra virginitate concipit. Secundum, Spiritus sanctus virginem obumbrat; corpus infantis temporis puncto efformat, animámque mirabilem infundit. Tertium, corpus & anima eodem temporis puncto cum Verbi persona copulantur. Quartum, Deus fit homo. Quintum, infans omni sapientia pollet. Sextũ, absque peccato originario omni gratia plenus concipitur. Septimum, infantis sanctissima anima, protinus vt creata est, Dei essentiam videt, simúlque se Deo ad crucem & mortem pro hominibus offert. Quænam vnquam maiora miracula orbis vidit? Vidit olim tempore Iosue solem stantem, tempore verò Ezechiæ retrogredientem; at nunc videt Deum seipsum exinanientem. Vidit olim in igne cõseruatam rubi viriditatem: nunc videt in conceptione conseruatam matris virginitatem. Vidit Aaronis virgam subitò sine humana cultura florentem: nunc videt Iesse virgam absque humana opera optatum mundo fructum parturientem. Vidit virgam Mosis in serpentem commutatam: hîc videt Deum in hominẽ peccatoribus similem transformari. Vidit mare rubrum aperiri & findi: hîc videt Deum virginis vtero clausum. Vidit manna è cælo depluens: hîc videt Verbum Patris è cælo in gremium Deiparæ descendere. Vidit Eliam in cælum ascendere: hîc videt naturam humanam ad deitatem ascendere, Verbíque æterni supposito copulari. Meritò ergo Deiparæ accinit Ecclesia;

Tu quæ genuisti
Natura mirante tuum sanctum genitorem.

Denique S. Thomas 1. p. q. 25. art. 6. quærit: *Vtrùm possit Deus meliora facere ea quæ facit?* ac respondet: *Potest Deus quamuis re à se facta meliorem simpliciter facere*: excipit tamen tria in resp. ad 4.

Tria non potest Deus facere meliora.

scilicet incarnationem Christi, maternitatem Deiparæ, & beatitudinem hominis. Non enim potest facere Deus meliorem hominem, quàm sit Deus homo, nec matrẽ meliorem, quàm sit mater Dei; nec beatitudinem meliorem, quàm sit visio & possessio Dei. Nam *humanitas Christi*, inquit, *ex hoc quòd est vnita Deo; & beatitudo creata ex hoc quòd est fruitio Dei, & B. Virgo ex hoc quòd est mater Dei, habent quandam dignitatem infinitam ex bono infinito, quod est Deus: & ex hac parte non potest aliquid fieri melius eis: sicut non potest aliquid melius esse Deo.* Ecce hoc est nouum & omnibus sæculis inauditum quod in Deipara creauit Deus. Quare S. Ephrem orat. de laud. B. Virginis, eam vocat *præstantissimum orbis miraculum.* Alij vocant eam *sacratissimum monstrum, cæleste prodigium, miraculum miraculorũ*: quin & S. Ioan. Apocal. 12. 1. vocat eam *signum magnum quod apparuit in cælo.* Porro S. Fulgent. serm. de laudibus B. Mariæ: *Creuit*, ait, *partu integritas, & virginitas ampliata est potiùs, quàm fugata.*

Meritò ergo exclamat S. Bern. serm. 1. in Vigilia Natiuit. *O partus solus sine dolore, solus nescius pudoris, corruptionis ignarus, non reserans, sed consecrans virginalis vteri templum! O natiuitas supra naturam, sed pro natura miraculi excellentiam superans, sed reparans virtute mysterij! Fratres generationem istam quis enarrabit? Angelus nunciat, virtus Altissimi obumbrat, superuenit Spiritus, Virgo credit, fide concipit, virgo parturit, virgo permanet; quis non miretur? Nascitur Altissimi filius, Deus de Deo, genitus ante sæcula, nascitur Verbum infans: quis vel satis miretur?* Quocirca Franc. Mayro Doctor Paris. qui Illuminati cognomen meruit, serm. de Annunciatione docet, maius opus potentiæ Dei esse incarnationem quàm creationem: Plus enim, inquit, distat Deus & homo, quàm vniuersum & nihil. in incarnatione enim est infinita distantia positiuè inter Deum & hominem; at in creatione, quamuis ex parte subiecti dicatur infinita distantia, quia fit ex non subiecto: ex parte tamen creaturæ productæ, quæ habet perfectionem finitam, positiuè est finita distantia. Quare plus est facere de homine Deum, quàm quòd nihil fit ens. Meritò ergo S. Cyprian. serm. 3. de Natiuit. *O Domine*, inquit, *quàm admirabile est nomen tuum! verè tu es Deus, qui facis mirabilia. Non modò mundi huius staturam admiror, non terræ stabilitatem, non singulos dies, non solem*, &c. *miror Deum in vtero Virginis, miror omnipotentem in cunabulis, miror quomodo Verbo Dei caro adhæserit, quomodo incorporeus Deus corporis nostri tegumentum induerit*, &c. *Hic solus me complectitur stupor, & cum Abacuc cano: Consideraui opera tua & expaui. Hæc sunt noua mira, quæ prædixerat Ieremias: Nouum fecit Dominus super terram: Mulier circumdabit virum.* Et S. Leo serm. 2. de Natiuit. *Ingreditur hæc infima Iesus Christus*, &c. *nouo ordine, noua natiuitate. Nouo ordine, quia inuisibilis in suis, visibilis factus est in nostris: incomprehensibilis, voluit comprehẽdi: ante tempora manens, cœpit esse ex tempore: vniuersitatis dominus seruilem formam obumbrata maiestate [illegible] suscepit: impassibilis Deus, non dedignatus est homo esse passibilis: & immortalis, mortis [illegible] subiacere. Noua autem natiuitate genitus est, conceptus à virgine, natus ex virgine sine patre [illegible] concupiscentia, sine maternæ integritatis iniuria.* Quocirca Damasc. serm. 1. de Natiuit. Deiparam vocat *miraculorum officinam*, imò *abyssum.*

Femina circumdabit virum, quat. 1. expos.

FEMINA CIRCVMDABIT VIRVM] Chald. vertit, *lex quasi femina, custodiet quasi vallum virum, id est populum Israel*, ne ab hostibus capiatur: sed hoc figmentum est longè petitum, æquè vt illud R. Iuda, qui apud R. Salomonem vertit, *femina conuertetur in virum*, hoc est, inquit, Synagoga, quæ debilis erat vt femina, fiet fortis vt vir, & vt vir diuidet ac possidebit terram hostium.

II. Secundò, Septuag. vertunt, *creauit te Dominus salutem in plantationem nouam: in salute tua circuibunt homines.* Et Theodotion, *creauit Dominus salutem nouam: in salute circuibit homo.* quasi dicant: *Femina*, id est salus, *circumdabit populum Israel.* Iam salus est saluator Christus, quẽ Deus ex virgine concipi faciet, quem omnes sequentur & colent, vt ita ex eo nascatur noua plantatio, id est nouæ plantæ, noua progenies fidelium.

III. Tertiò, alij תסובב *tesobeb*, vertunt passiuè, scilicet, nõ *circumdabit*, sed *circumdabitur*: est enim

poel,

poel, quod tam passiuum quàm actiuum est, sic- A que explicant, q.d. Iustis & fidelibus quasi sponsis circumdabitur Christus.

IV. Quarto, Oleaster can. 4. in proœmio Geneseos, ex eo quod præcedit, *Reuertere virgo Israel, reuertere ad ciuitates tuas*: Femina, inquit, est Synagoga, quæ antea Deum fugiebat, iam verò per Christum conuersa, eum sequetur & amplexabitur: sed hoc non est nouum, quia sæpè factũ. Huc pertinet explicatio Sanchez: femina, id est Synagoga, quæ quasi sponsa Dei, adulterata est cum idolis ideóque è Iudæa in Babylonem est abducta, rursus circumdabit virum, hoc est, redibit ad sponsi domum & thalamum, id est Hierosolymam, & ad templum Dei reuertetur.

V. Quintò, Caluinus explicat, q. d. Iudæi capti & debiles vt femina, circundabunt, id est obsidebunt & præualebunt viro, id est Chaldæis. B Sed & hoc, vti commentum, ita falsum est: nec enim Iudæi præualuerunt Chaldæis. Mirum est Caluinum hîc & alibi ita agere patronum Iudæorum, atque hæc loca à sensu Christianorum ad sensum Iudæorum detorquere. Sanè non immeritò scriptus in eum est liber hoc titulo: *Caluinus iudaizans.*

VI & vera, q.d. B. Virgo concipiet virum nouum, id est Deum hominem.

Dico ergo planè & genuinè: *nouum*, hoc est, nouus homo, scilicet homo Deus, ex noua virgine matre, noua generatione, scilicet absque viri semine, sola Spiritus sancti creatione productus, vt hîc dicitur. q.d. Femina, id est B. Virgo, circumdabit, & vtero suo claudet virum, hebr. גבר *geber*, id est illum fortem & potentem virum, siue heroëm (vnde aliqui pro *geber* legunt גבור *gibbor*, id est fortis) quem Gabriel & nomine, & sua legatione annunciauit beatæ C Virgini. Gabriel enim ex גבר *geber*, & אל *el* componitur, significátque fortitudinem Dei, vel fortem Deum. *Circumdabit* ergo *virum*, id est Christum, qui cùm Deus sit, nullis locis aut terminis concludi potest. Secũdò, quia licet Christus, qua homo, conceptus & nascens, statura & ætate sit infans: est tamen à primo suæ conceptionis instanti vir, sapientia, gratia & gloria perfectus. Tertiò, quia Christus puer est vir fortis, qui iam tum dæmonem & omnes hostes prostrauit, Isaiæ 8. 4. hic enim infans erit Deus, fortis, princeps pacis, pater futuri sæculi: qui nouo orbi nouam legem, nouum fœdus, & noua omnia dabit. ait S. Hieron. Raban. Hugo, D. Thom. Lyran. S. August. serm. 9. de tempore, S. Cyprian. serm. de Natiuitate Domini: éstque D communis hæc Patrum, interpretum & Doctorum orthodoxorum explicatio: quin & R. Haccados, & aliorum Rabbinorum, quos citat à Castro, & Galatin. lib. 7. c. 14.

Christus infans fuit geber, id est vir, siue heros, quem Gabriel annunciauit.

2. Vir per sapientiam & gratiam.

3. Vir per fortitudinem

Audi S. August. serm. de natali Domini: *Homo*, ait, *factus est hominis factor, vt sugeret vbera regens sidera, vt esuriret panis, vt sitiret fons, dormiret lux, ab itinere via fatigaretur, falsis testibus veritas occultaretur, iudex viuorum & mortuorum à iudice mortali iudicaretur, ab iniustis iustitia damnaretur, flagellis disciplina cæderetur, spinis botrus coronaretur, in ligno fundamentum suspenderetur, virtus infirmaretur, salus vulneraretur, vita moreretur.* Hæc sunt noua & portenta inclusa in hac sententia: *Femina circumdabit virum.*

Nota Primò. Verbùm *circumdabit* apprimè virginitatem B. Mariæ in conceptu explicat. q.d. Hæc femina fœtum, nõ à viro accipiet (erit enim virgo) sed intra se cælitus datum claudet in modum circuli, vnde quaque integri & perfecti, nulla vel minima scissione violati: hac de causa Cant. 4. v. 11. vocatur ipsa *hortus conclusus, fons signatus*. Centrum ergo est Christus, circulus Virgo.

Circumdabit, scilicet quasi circulus vndique clausus: quia virgo.

Eandem virginitatem Deiparæ, ex voce *nouum*, colligunt R. Haccados & R. Iosue apud Galatin. l. 7. c. 14. Si enim mulier circumdet virum, id est masculum, non est nouum, sed quotidianum. Nouum autem est, quòd virgo circũdet masculum. Sicut ergo nouum fuit quòd prima femina, scilicet Eua, creata sit ex viro, puta ex costa Adami: ita & magis nouum est, quòd secundus Adam, scilicet Christus vir, conceptus & creatus sit ex secunda femina & virgine Deipara. Itaque sicuti prima virgo (Eua) formata est ex primo virgine (Adamo) ita vice versa secundus virgo (Christus) formatus est ex secunda Virgine (B. Maria.)

In Hebræo est pulchra paronomasia & antithesis inter שובבה *scobeba*, id est auersatrix, rebellis, &c, vt noster vertit, *vaga* filia Sion: atque תסובב *tesobeb*, id est amplectetur, *circumdabit*. q.d. Deus: Quousque, ô filia Sion, me maritum, imò Deum tuum, auersaris & fugis? quousque per idola vagaris quasi meretrix? Ecce ego ex te creabo filiam & feminam feminarum, reginam cæli & terræ, quæ me virum & Deum tuum non fugiet, sed *amplexabitur*, vt vertit Syrus, & tam animo quàm vtero suo stringet & circumdabit. Imitare ergo illam, & amplexare me: rursum occurre mihi, qui amore tui è cælo descendo, & per eam ad te venio, vt te amplexer, & vicissim à te complectar.

Virgo circumdans opponitur filiabus Sion auersantibus Deum.

Vnde R. Elias apud Galatin. lib. 7. c. 14. roganti cur tamdiu aduentum suum distulisset Messias? Respondet, quia ante B. Virginem non erant in Israel virgines, ex quibus nasceretur: omnes enim corruptæ erant vel à maritis vel à mœchis. Venit ergo S. Maria virgo, vt harum virginum corruptionem sanaret, & sponsum virginum in vterum suum mundúmque pelliceret. Et hoc est nouum quod creauit in ea Dominus. Facessat hîc ergo Heluidius, eiúsque asseclæ. Herostratus, vt famam & nomen æternum sibi pareret, noctu celeberrimum Dianæ templum Ephesi incendit, teste Valerio Max. lib. 8. cap. 15. ita Heluidius vt noui doctoris nomen assequeretur, non fanum falsæ Dianæ, sed illud sacratissimum diuinæ Virginis templum incendio suæ hæresis tollere conatus est; docens eam non mansisse virginem in conceptu & partu Christi. Idem facit Caluinus, Lutherus aliique Nouantes, qui asserunt duo corpora non posse esse in eodem loco, vt se inuicem penetrent, ne quidem Dei virtute.

Sensus ergo totius huius loci, *vsquequo deliciis dissolueris filia vaga? quia creauit Dominus nouum, &c.* est, quasi dicat: Consentaneum planè est, vt omnes homines abdicatis deliciis omnibus concupiscentiis & peccatis, nouam vitam suscipiant, castitatem colant, laxámque ac

dissolutam viuendi rationem Euangelica disciplina stringant & coërceant: quando Deus tantam nouitatem est effecturus, vt filium suum hominem propter homines factum, vteri virginalis angustiis concludat. Arctet se superbus, densétque & restringat animi sui celsitudinem, suum fastum, iram, inuidiam; quando Deus altus & immensus, ad Virginis vterum, & corpus infantile se arctauit, depressit & restrinxit. Pari modo gulosus stringat & refrænet suam gulam, lasciuus suam libidinem, auarus sitim auri, &c.

Tria à nobis poscit incarnatio Christi. 1. nouam disciplinam; 2 puritatem 3 nouam vitam.

Itaque tria potissimùm ex mysterio incarnationis colligit Ieremias. Primò, oportere nos morum licentiam arctiori disciplina constringere, cùm Deus ille sempiternus & immensus sese intra feminæ vterum hac de causa clauserit. hac enim de causa ait: *Vsquequò delicijs dissolueris filia vaga?* Secundò, oportere nos spretis illecebris castitatem & puritatem amplecti: cùm Deus eam ita adamarit, vt matrem suam voluerit esse virginem. Tertiò, vt nouam vitæ rationem in omni virtutum genere ineamus: cùm Deus tam nouum propter nos miraculum effecerit, vt virgo hominem Deus in vtero gestaret. Hoc enim postulat tanti operis & beneficij, scilicet incarnationis nobis collatæ, magnitudo.

Alcazar exponit, femina, id est Eucharistia, circumdabit Christum.

Denique Alcazar in procemio Apocal. not. 19. n. 6. & 7. hæc verba explicat de veritate Eucharistiæ, q. d. *Femina circundabit virum*, id est Eucharistia circundabit, & verè complectetur ipsum Christum totum quantus quantus est. Verùm hæc expositio vti noua, ità non litteralis, sed symbolica videtur.

23. Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel: Adhuc dicent verbum istud in terra Iuda, & in vrbibus eius, cum conuertero captiuitatem eorum: Benedicat tibi Dominus pulchritudo iustitiæ, mons sanctus:

24. Et habitabunt in eo Iudas, & omnes ciuitates eius simul: agricolæ & minantes greges.

25. Quia inebriaui animam lassam, & omnem animam esurientem saturaui.

26. Ideo quasi de somno suscitatus sum: & vidi, & somnus meus dulcis mihi.

27. Ecce dies veniunt, dicit Dominus: & seminabo domum Israel & domum Iuda semine hominum, & semine iumentorum.

28. Et sicut vigilaui super eos vt euellerem, & demolirer, & dissiparem, & disperderem, & affligerem: sic vigilabo super eos vt edificem, & plantem, ait Dominus.

29. In diebus illis non dicent vltrà: Patres comederunt vuam acerbam, & dentes filiorum obstupuerunt.

30. Sed vnusquisque in iniquitate sua morietur: omnis homo, qui comederit vuam acerbam, obstupescent dentes eius.

VERS. 23. BENEDICAT TIBI] q. d. Israelitæ venient ad Ecclesiam Christi, illi bene precabuntur, dicentes: O habitaculum, vel pulchritudo (vtrumque enim significat vox Hebr. נוה *neue*) iustitiæ, ô mons sanctitatis, benedicat tibi Dominus, id est multiplicet habitatores tuos, & beneficiis ornet.

Incarnatus Christus fecit Ecclesiam esse Primò, habitaculum iustitiæ: Secundò, montem sanctum: Tertiò, concordiam omnium hominum.

Nota. Non Dominus, scilicet Christus, vt vult S. Hieron. Hugo, S. Thom. sed Ecclesia per Christum dicitur hîc (vt rectè notauit Raban. Lyran. & Vatabl.) felix: eò quòd sit habitaculum iustitiæ: quia in ea sunt Christus & omnes iusti: item fides & Sacramenta quæ iustificant: quod nec lex Vetus, nec alia aliqua habuit. Secundò, dicitur *mons sanctitatis*, id est omnis gratiæ, virtutum & perfectionis. Tertiò, dicitur, quòd in ea pax sit & concordia agricolarum, pastorum, ciuium & omnium hominum. Hi ergo sunt fructus incarnationis Christi, seu eius quod dixit, *Femina circumdabit virum.*

VERS. 24. ET HABITABVNT IN EO] monte, q. d. Locus capacissimus erit Ecclesia, omnes omnium ordinum homines in ea poterunt habitare. Vide Isaiæ 54. v. 2. & sequent.

VERS. 25. QVIA INEBRIAVI ANIMAM LASSAM, ET OMNEM ANIMAM ESVRIENTEM SATVRAVI] *Lassam*, id est sitibundam & famelicam bonorum terrenorum, ait Lyran. vel potiùs, vt S. Hieron. iustitiæ & salutis. *inebriaui*, id est inebriabo & saturabo cælesti doctrina, gratia & consolatione. Vnde hebraicè est, *animam mæstam expleui*, scilicet gaudio, id est cōsolatus sum.

Notat S. Hieron. tacito nomine iam Deum, iam populum, iam Ieremiam loqui. est enim quasi dialogus: hîc loquitur Deus.

VERS. 26. IDEO QVASI DE SOMNO SVSCITATVS SVM] Est vox vel populi, vt vult S. Hieron. vel potiùs, vt Raban. Hugo, Lyran. & Vatabl. Ieremiæ, q. d. O Domine, tu me quasi de graui somno mala populi cogitantem, & mœstum excitasti, dum tam iucundis de Christo promissis exhilarasti, vt deinceps somnus mihi sit placidus & dulcis futurus.

Paulò aliter Vatabl. explicat, q. d. Cùm vidi per somnium prophetiam illam de Christo venturo, euigilaui protinus, & recordatio talis somnij mihi fuit gratissima.

Aliter quoque explicat Isidor. vt sint verba Christi, q. d. Vt hæc bona iam dicta hominibus prouenirent, ideo de somno mortis euigilaui, & suscitatus, mortis meæ somnum breuem & dulcem reputaui.

VERS. 27. SEMINABO DOMVM ISRAEL SEMINE HOMINVM, ET IVMENTORVM] id est, vt Chald. *multiplicabo Israel hominibus & iumentis*, q. d. Dabo Christi doctrinam accommodatam & congruam tam hominibus, id est sapientibus, quàm iumentis, id est insipientibus: vt rudes æquè ac docti in Christo renascantur, alantur & crescant. ita S. Hieron. Hoc est quod ait Psaltes: *Homines & iumenta saluabis Domine.*

PA-

Vers. 29. Patres comederunt uvam acerbam] Est prouerbium, significans filios innoxios puniri propter peccata, non Adami, sed aliorum, & suorum propriè parentum; quod Iudæis in captiuitate in ore erat. Putabant enim ipsi se puniri ob vitulum aureum, à patribus adoratum in deserto, & ob alia parentum, præsertim Manassis, peccata, 4. Reg. 21. 11. ita Theodoret. Vide dicta Ezech. 18. 2. Deus hoc prouerbium hîc elidit, promittitque & sancit, vt filij non portent, nec luant scelus parentum, sed quisque proprium dependat. Censent veteres hanc promissionem pertinere ad nouum testamentum, & præstitam esse per Christum. Ita S. August. lib. 6. contra Iulian. c. 12. Leo epist. 84. Gregor. 15. Moral. 22. S. Thomas 1. 2. q. 81. art. 2. ad 1. Quod intellige Allegor. & plenè ac perfectè. Christus enim etiam Adæ culpam originalem in Christianis per baptismum abolet. Nam alioqui ad litteram hæc dici Iudæis, patet ex ipso sermonis decursu.

Aliter explicat Vatabl. q. d. Christiani non accusabunt parentes, vt Iudæi, sed humillimè omnes suas afflictiones sibi, suisque peccatis imputabunt, dicentes, *Mea culpa*.

31. Ecce dies venient, dicit Dominus: & feriam domui Israel & domui Iuda fœdus nouum:

32. Non secundùm pactum, quod pepigi cum patribus eorum in die, qua apprehendi manum eorum, vt educerem eos de terra Ægypti: pactum, quod irritum fecerunt, & ego dominatus sum eorum, dicit Dominus:

33. Sed hoc erit pactum, quod feriam cum domo Israel, post dies illos, dicit Dominus: Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam: & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum.

34. Et non docebit vltrà vir proximum suum, & vir fratrem suum, dicens: Cognosce Dominum: omnes enim cognoscent me à minimo eorum vsque ad maximum, ait Dominus: quia propitiabor iniquitati eorum, & peccati eorum non memorabor ampliùs.

35. Hæc dicit Dominus, qui dat solem in lumine diei, ordinem lunæ & stellarum in lumine noctis: qui turbat mare, & sonant fluctus eius, Dominus exercituum nomen illi.

36. Si defecerint leges istæ coram me, dicit Dominus: tunc & semen Israel deficiet, vt non sit gens coram me cunctis diebus.

37. Hæc dicit Dominus: Si mensurari potuerint cæli sursum, & inuestigari fundamenta terræ deorsum: & ego abiiciam vniuersum semen Israel propter omnia, quæ fecerunt, dicit Dominus.

Foedus novum] nouum testamentum. Hoc loco retunduntur Iudæi, qui volunt veterem legem & iudaismum non esse antiquandum, sed semper duraturum. Nam, vt ait Apostolus Hebr. 8. Ieremias dicendo nouum, antiquauit vetus. vnde & veteres Rabbini apud Galatin. docent per Messiam legem esse innouandam, id est nouam inducendam, puta Euangelicam: atque Messiam pro circumcisione corporali & Mosaica, inducturum circumcisionem spiritualem cordis & mentis, vti ait hîc Ieremias. Vers. 31.

In die qua apprehendi manum eorum] q. d. Israelem, non quasi seruum, sed quasi puerum manu ducens, tanquam pater, Ægypto eduxi, & ab eductione hac die quinquagesima, scilicet in pentecoste, legem ei dedi, & fœdus inij, vt Iudæi memores tantæ liberationis, illud exactè seruarent. Vers. 32.

Et dominatus sum eorum] q. d. Iudæi pactum meum violarunt, cùm tamen eis offerrem & promitterem, quòd essem eorum Dominus, &, vt hebraicè est, sponsus, & maritus: hic enim Hebræis vocatur בעל *baal*. vnde Vatablus vertit, *& ego functus sum officio veri sponsi erga illos.* Potest Secundò, cum S. Hieron. Raban. S. Tho. Lyran. sic verti & explicari, q. d. *Et ego quasi Dominus puniui eos, & neglexi*, vt habent Septuag. quos sequitur S. Paulus Hebr. 8. 9. Hæc est prima differentia, inquit Maldon. quam assignat inter nouum testamentum & vetus, scilicet, quòd vetus irritum factum sit & abolitum, nouum nunquam abolebitur. Secunda est, quòd in veteri Deus dominatus sit, id est seueritate vsus: *Lex enim iram operabatur*, Rom. 4. 15. in nouo autem beneuolè cum fidelibus acturus sit in spiritu amoris: quia filij sui morte placabitur. Tertia est, quæ sequitur.

Differentia veteris & noui testamenti. I. II. III.

Hoc erit pactum, &c. dabo legem meam in visceribus eorum] Nota. Sicut pactum & fœdus vetus Deus iniit in Sina cum Hebræis, Exod. 19. & 24 quo obligauit se fore Hebræorum Deum & protectorem, & daturum eis terram Chanaan, sub hac conditione Si populus sibi obediret, & suas leges seruaret; illúdque fœdus confirmatum fuit Exod. 24 victimarum sanguine, & epulo communi paciscentium. Nam Moses & Aaron vice Dei, cum populo ex victima fœderali comederunt: Moses enim erat hîc quasi fæcialis, & mediator Dei & populi. Simili ratione & modo fœdus nouū Deus iniit cum Christianis, cuius fæcialis & pater patratus est Christus, quo fœdere Deus toto Euangelio obligat se daturum Christianis suam gratiam, remissionem peccatorum, amicitiam, adoptionem in filios, omnem opem & præsidia ad bene operandum & viuendum, & tandem hereditatem ipsam vitæ æternæ, sub hac conditione, Si sibi obediant, si Christi fidem & legem, quæ breuis & facilis est, scilicet fidei & Sacramentorum, recipiant & obseruent: hinc dicitur nouum, quia noua affert promissa, præcepta, Sacramenta, nouam gratiam, Vers. 33.

Veteris testamenti & pacti modus & ratio. *Noui modus & ratio.* *Pactum Dei cum Christianis de gratia & gloria eis danda.* *Dicitur nouum ob noua promissa & præcepta.*

nouam vitam, nouum hominem.

Fecialis fuit Christus maximè in cruce & in Eucharistia. Nota Secundò. Hoc fœdus nouum Christus, vti instituit, ita & confirmauit. Primò & propriè sanguine suo, faciens se victimam in cruce. Secundò, epulo Eucharistiæ, quod omnibus ad finem vsque mundi communicat. Non ergo in monte tantùm longo illo sermone, quem habet Matth. cap. 5. 6. 7. vt vult Theodoretus, sed tota vita sua, & toto Euangelio hoc fœdus instituit Christus: vbi paciscentes sunt Deus & Apostoli, aliique Christiani: fecialis est Christus.

Vetus in Sina, nouum in Sion in Pentecoste promulgatū. Nota Tertiò. Sicut vetus fœdus in monte Sina in pentecoste, ita nouum in Sion in Pentecoste promulgatum est: & sicut in veteri data est lex Mosis in tabulis lapideis, quasi conditio fœderis; ita in nouo data est lex Christi, sed in tabulis cordis: illa penicillo, hæc spiritu Dei viui scripta: quia per Christum gratia & charitas diffusa est in cordibus nostris, puta in libera voluntate nostra, per gratiam præuenientem, comitantem & sanctificantem. non ergo tollitur hîc liberum arbitrium, vt vult Caluinus, sed omnino præsupponitur in voce Libera; & quia, vt dixi, fœdus hoc, vti & aliud quoduis, requirit conditionem ex parte nostra, scilicet, vt liberè obediamus Deo vocanti, & gratiæ eius cooperemur, iustitiam sectemur, & in ea perseueremus, si hereditatem cælestem adipisci velimus. Sicut ergo Moses de Sina descendit ad populum, tabulas legis portans: sic Apostoli de Sion Spiritum sanctum, eiúsque dogmata & dona mente portantes, descenderunt ad omnes gentes, eáque illis proposuerunt & communicarunt.

Vetus scriptum in tabulis, nouum in cordibus. Nota Quartò, legem veterem scriptam esse in tabulis lapideis, nouam verò in cordibus. Hoc si animaduerterent hæretici, intelligerent magis proprias esse nouo testamento traditiones quàm Scripturas, desinerentque fidem ac religionem atramento definire: quod sanè hominum est naturam ipsam Euangelij, quo tantopere gloriantur, ignorantium. nec enim Euangelium in literis & syllabis consistit, vti rectè aduertit Maldon.

Euangelium non consistit in syllabis.

Res promissa in nouo testamento est Spiritus sanctus. DABO] Nota Res quam nouo suo fœdere & testamento nobis promisit Deus, est Spiritus sanctus, siue lex gratiæ & charitatis, menti aspirata & inscripta. vnde S. August. de Spiritu & litera cap. 21. *Quæ*, ait, *sunt aliæ leges à Deo scriptæ in cordibus, nisi ipsa præsentia Spiritus sancti?* E contrario in fœdere veteri lex scripta in tabulis, non erat res promissa, sed conditio fœderis. Vbi tamen aduerte. Deus non se solo scribit Spiritum sanctum in corde & mente, sicut scripsit solus legem veterem in tabulis lapideis; sed requirit consensum & cooperationem liberi arbitrij: & hæc est conditio fœderis, tam noui, quàm veteris.

Deus inscribit legem nouam, 1. intellectui. Deus ergo iam legem & consilia sua inscribit, non libris aut tabulis, vel fimbriis, vti olim apud Iudæos, sed ipsi menti & intellectui Christianorum, quando illi imprimit fidem & prudentiam agendorum, crebrásque illuminationes & illustrationes, quibus ostendit menti, quàm pulchra sit lex Christi, quàm vtilis, diuina, suauis, quàm turpe sit peccatum, quàm facilis pœnitentia, quàm amœna sit vita pia & Christiana. Secundò, inscribit hæc memoriæ: cùm horū memoriam homini imprimit, & refricat. *2. memoriæ.* Tertiò, inscribit hæc cordi & voluntati: cùm illis pias erga legem Dei affectiones, complacentias, impulsus, promptitudinem, & tandem charitatem infundit, vt voluntas dicat: *Domine da quod iubes, & iube quod vis.* ita S. August. de spiritu & littera, cap. 17. & seqq. *3. cordi, id est, voluntati.*

NON DOCEBIT VIR PROXIMVM SVVM] non quasi spiritus priuatus cuiusque sit iudex controuersiarum fidei, & regula agendorum: hîc enim ab alijs videri & sciri nequit; & quisque dicet se hunc habere, sicque in Ecclesia summa esset confusio & dissidium, vti esse inter Lutheranos & Caluinistas, imò inter ipsos Caluinistas in Hollandia & alibi quotidie magis magisque experimur. Hic ergo spiritus non est Dei, sed diaboli: vtpote qui sibi contrarius, Ecclesiam quæ vnica est, dissecat & lacerat, & ex vna Ecclesia facit mille, sibi inuicem contrarias & repugnantes. *VERS. 34. Non docebit vir proximū suum. quid?* *Spiritus priuatus hæreticorum doctor, non est Dei, sed diaboli.*

Prima huius loci expositio. Primò ergo S. August. de Spiritu & litera, c. 24. sic explicat, q. d. In cælo nemo alium docebit: quia omnes omnia videbunt in Deo. Verùm Propheta loquitur de gratia noui testamenti, quæ fidelibus in hac vita datur, non in cælo.

Secunda. Secundò, S. Ambros. in c. 8. ad Hebr. censet Ieremiam loqui de Apostolis: hi enim non ab homine, sed à Christo, & à Deo eruditi sunt. Verùm & hoc arctius est.

Tertia. Tertiò, S. Hieron. sic explicat, q. d. Non docebit vir proximum, vnum esse Deum, idola esse colenda. hoc enim omnes scient in lege noua: cùm in veteri Gentiles, & etiam Iudæi sæpè, idola coluerint.

Quarta. Quartò, S. Thom. explicat, q. d. In lege noua non quærent Iudæos, aut Philosophos magistros, nec philosophicas rationes, vt ad Dei cognitionem veniant: sed S. Scripturam, Apostolos, similésque diuinos doctores & præcones adibunt.

Quinta & optima. Quintò, S. Chrysost. Theoph. Oecumen. in cap. 8. ad Hebræos, S. August. de Gratia Christi, cap. 12. exponunt, q. d. Ea erit facilitas & gratia legis Euangelicæ, vt non sit opus magno labore ad discendum necessaria ad salutem: adeò vt & pueri, vti videmus, statim ea capiant: quia præcepta erunt pauca, & accedet Dei doctoris magna illuminatio. Et hoc maximè vult dicere Ieremias, scilicet tantam fore Spiritus sancti in lege noua illustrationem, támque obuium eius impulsum ad credendum, sperandum, amandum, vt externa fidei prædicatio, præ illa interna voce Spiritus sancti parum, & quasi nihil esse videatur. nam externam patet etiam requiri: quia ad hoc posuit Deus in Ecclesia pastores & doctores, Ephes. 4. 11. Simile est 1. Ioan. 2. 27. vbi vide S. Augustinum.

Nota, *cognoscent*, id est, propriè noscent, & cognitum colent, timebunt & amabunt. Est metalepsis. Quare rectè ait hîc S. Hieron. *Notitia vnius Dei omnium virtutum possessio est.* Rursum Æschylus: *Qui fructuosa, non qui multa scit, sapit.*

pit. Et Lactant. lib. 2. Instit. *Plus sapit interdū vulgus: quia tantum quantum opus est, sapit.* Et Seneca epist. 89. *Plus scire velle quàm satis sit, intemperantiæ genus est.*

Quatuor bona noui testamenti. Nota hîc quatuor bona, quæ Deus promittit in nouo testamento: promittit enim Primò, quòd dabit & inscribet legem suam in cordibus nostris. Secundò, quòd erit nobis in Deum, nósque erimus ei in populum. Tertiò, quòd omnes cognoscent Dominum. Quartò, quòd propitiabitur peccatis nostris.

VERS. 35. QVI DAT SOLEM IN LVMINE, in lumen, id est lucem, hoc est ad illuminationem DIEI. ORDINEM LVNÆ ET STELLARVM IN LVMINE NOCTIS] q. d. Deus qui ordinauit lunæ & stellis, vt certò ordine ac lege moueantur & oriantur, vt illuminent noctem: Deus, inquam, ait & promittit id quod sequitur.

VERS. 36. SI DEFECERINT LEGES ISTÆ] scilicet naturæ, puta status solis, lunæ & maris agitatio, fluctus & fluxus, q. d. Si ordinem in naturalibus constantem seruo, multò magis in supernaturalibus: & citiùs ista pereant, quàm semen Israel, id est populus fidelis, & Ecclesia Christiana deficiat.

VERS. 35. QVI TVRBAT MARE] qui fremere facit mare, vt fluctibus tumultuetur. hebraicè est: *qui scindit*, vel *findit mare*: fluctibus enim quasi scindi videtur. Aliter Vatabl. qui *diuisit*, inquit, *mare rubrum*, vt duce Mose transirent Hebræi, & mergerentur Ægyptij, Exodi 14.

VERS. 37. SI MENSVRARI] q. d. Sicut nemo hominum potest altitudinem & magnitudinem cælorum comprehendere, aut terræ profunditatem penetrare: sic nunquam fiet, vt ego vniuersum Israelem abiiciam, propter iniquitates suas, quas fecerunt: quinimò propter Christum, iam Apostolos, & aliquos alios ex Israel, atque in fine mundi Israelitas omnes mihi & sibi, saluti & Ecclesiæ restituam.

38. Ecce dies veniunt, dicit Dominus: & ædificabitur ciuitas Domino à turre Hananeel vsque ad portam anguli.

39. Et exibit vltrà norma mensuræ in conspectu eius super collem Gareb: & circuibit Goatha:

40. Et omnem vallem cadauerum, & cineris, & vniuersam regionem mortis, vsque ad torrentem Cedron, & vsque ad angulum portæ equorum Orientalis, Sanctum Domini: non euelletur, & non destruetur vltrà in perpetuum.

VERS. 38. A TVRRE HANANEEL. q. d. Vrbs Ierusalem ædificabitur post reditum è Babylone, à turri Hananeel, de qua Esdræ lib. 2. cap. 3. v. 1. VSQVE AD PORTAM ANGVLI] Ea erat porta Beniamin, quæ *anguli* vocabatur, quòd in angulo vrbis esset. ita Theodoret. & S. Thom. Verùm patet ex Esdra & Iosepho, reædificationem illam fuisse exilem, nec complexam ea loca quæ sequuntur: vnde Iudæi expectant Messiam, qui id perficiat. *Promittit reædificationem Hierosolymæ, non temporalis.*

Secundò, Lyran. sic explicat, q. d. Adrianus Imperator reædificabit Ierusalem, expulsis Iudæis, & admissis Christianis: & Gareb ac Goata, id est Caluariæ montem, muris vrbis includet, vti reipsa Adrianum fecisse testatur auctor de locis Hebr. in Actis Apostol. qui extat tomo 3. S. Hieron. & S. Gregor. hom. 39. in Euang. Imò nunc Caluariæ montem in ipsa penè media vrbe Ierusalem situm esse, Romæ mihi asseuerauit R. P. Ioannes Marietus, qui à paucis annis Iudæam & vicinas regiones perlustrauit. Idipsum videre est in chorographia terræ sanctæ, & Hierosolymæ modernæ, quam Romæ edidit Bernardinus Amicus Franciscanus. Quocirca hoc Iudæis commodè responderi posset, qui ex loco probare contendunt necdum venisse Messiam, eo quòd Ierusalem necdum hæc loca suo ambitu complectatur. Verùm de hac reædificatione Ierusalem terrestris & Iudaicæ non agit hîc Propheta, vti mox ostendam.

Nota ergo Primò, Ieremiam hîc Symbolicè describere captiuitatis restaurationem, & amplificationem Ierusalem, vnde ait: *Exibit vltrà norma* (ita Romana.) q. d. Funiculus mensorius, qui solent dimetiri plateas & ædificia fabricanda, vltra solitum extendetur, vt maior fiat ciuitas. *Sed Spiritualis, id est Ecclesia.*

Secundò *Gareb* est collis, qui iuxta Ierusalem ad Boream situs est. ita ex S. Hier. Adrichom. *Goata* est Golgota, vbi Christus, quasi reus & sacrilegus, crucifixus est. ita Adrichom. & Vilalpando de vrbe & templo p. 1 lib. 1. c. 9. *Vallis cadauerum* est vallis vbi cæsi sunt Assyrij ab angelo tempore Sennacherib eorúmque cadauera ibi prostrata sunt, 4. Reg. 19. ita Chal. Aut potiùs, vt Adrichom. & Vilalpando suprà, vallis cadauerum est illa, quæ inter Golgota, siue montem Caluariæ, & mœnia Ierusalem sita est, ita dicta, quòd ibi cadauera, ossa & cineres eorum, qui in Golgota morte puniti aut combusti erant, proiiciebantur. Vnde & Christi crux & latronum crucifixorum cum eo cadauera, in hanc vallem præcipitata, ac postea fordibus ciuitatis oppleta sunt. Quapropter S. Helena laborauit, vt ibidem crucem erueret & inueniret. *Vallis cineris* (ita enim legendum est cum Rom. non *cineris*, vti legunt Biblia Plantin. & alia) erat ea in quam proiiciebantur cineres altaris & victimarum, ait Theodor. & Vilalpando: quæ videtur fuisse vallis Cedron, scilicet iuxta torrentem Cedron, & iuxta Sion & templum: ambiebat enim templum instar fossæ, inquit Adrichom. *Vniuersa regio mortis*, id est Golgota, & loca ei vicina, quæ erant loca supplicij, inquit Maldon. & Vilalpando (legit interpres Hebræa diuisim, hoc modo, שרמות *fede mauet*: iam vnica voce legunt, שדמות *sedemot*, id est campestria vniuersa) vsque ad torrentem Cedron. *Porta equorum*, erat porta fontis & aquarū inter Sion & Moria, in voragine Mello cōtra Orientem posita. Dicta est fontis & aquarum: quòd ad aquas & fontem Siloë aditum aperiret: dicta est equorum, eo quòd iuxta eam esset equile regis, inquit Vilalpando: aut, vt Adrichom. quòd equi per illam pro adaquatione in torrentem Cedron educerentur. Hæc

Gareb collis. *Goata est Golgota.* *Iuxta Golgota est vallis cadauerum.* *Vallis cineris.* *Regio mortis* *Porta equorum.*

porta ducebat quoque in vallem Gehennom. Hæc ergo loca omnia sunt vicina Ierusalem: per quæ significatur hîc à Ieremia, amplianda fore Ierusalem.

Tertiò, non intelligit hæc de ipsa Ierusalem, vt patet ex dictis initio capitis, & ex v. 15. 22. 31. præsertim quia Ierusalem cum templo à Tito, & ab Adriano vastata & desolata est, & vsque ad finem mundi desolata manebit, vti prædixit Daniel. c. 9. v. 26. & 27. Sub Ierusalem ergo, eiúsque locis vicinis, intelligit Ecclesiam Christianam, cuius illa erat typus: de Ecclesia enim toto hoc capite egit, q. d. Quaquauersum ad omnes gentes dilatabitur Ecclesia, eritque quasi latissima ciuitas, perinde ac si Ierusalem dilataretur adeò, vt muris suis cōplecteretur, Gareb, Goata, & omnes campos vsque ad Cedron, puta vallem cadauerum, vallem cineris, & vniuersam regionem quæ vocata est mortis. Qui locus licet antea inquinatus, & impiæ religioni addictus fuerit, tamen in noua Ecclesiæ fabrica, æquè ac cæteræ eius partes, vocabitur *sanctum Domini*, hebraicè, *sanctitas Domino*, id est res sancta, & quasi templum sanctum Domino consecratum, quod nunquam destruetur; sed perpetuò stabit. Sic de Ecclesia, quasi de vicis & locis Ierusalem, loquuntur Zachar. c. 14. 10. & Isaias c. 54. v. 11. Lyran. τὸ *vocabitur sanctum Domini*, exponit de sepulchro Christi, quod vsque nunc manet in honore quasi sanctum. Verùm hoc arctius est: eò tamen inter alia alludit propheta. Nam Caluariæ mons, in eóque sepulchrum Christi, templo magnifico ab Helena matre Constantini exornata & inclusa sunt. Vnde ad hoc templum religionis causa ex toto orbe peregrinantur fideles, in eóque sepeliri voluerunt omnes Hierosolymæ Christiani. Extant ibidem sepulchra Godefridi Bullonij, qui recuperauit terram sanctam, primúsque è Christianis coronatus est rex Hierosolymorum: eiúsque fratris Balduini, qui Godefrido in regno successit, eiúsque hoc etiamnum legitur epitaphium marmori vncialibus literis incisum, vti refert Bernardinus Amicus in descriptione terræ sanctæ & Hierosolymæ modernæ, impressa Romæ anno Christi 1609.

Hæc loca symbolicè significant Ecclesiam Christi quaquauersum propagandā.

Rex Balduinus, alter Iudas Machabæus,
Spes patriæ, vigor Ecclesiæ, virtus vtriusque,
Quem formidabant, cui dona tributa ferebant
Cedar, Aegyptus, Dan, ac homicida Damascus,
Proh dolor, in modico clauditur hoc tumulo.

Quartò, S. Hieron. Raban. S. Thom. & Hugo, volunt hæc nomina appellatiuè accipi, q. d. Ecclesia ædificabitur à turre Hananeel, id est obedientiæ, vel gratiæ Dei, id est ab Apostolis plenis Spiritu sancto, vsque ad portam anguli, hoc est vsque ad coniunctionem Iudæorum & Gentium; super collem Gareb, id est scabiei, vt scilicet peccatores scabie peccati infectos complectatur: & *circuibit Goata*, id est mugitum eius, vt scilicet complectatur pœnitentes præ contritione mugiētes: *& omnem vallem cadauerum*, id est omnes fideles carni deditos: *& cineris*, id est eos qui carne ad spiritum conuersi, cinere caput conspergunt: *& omnem regionem mortis* peccatorum, quæ extenditur *vsque ad torrentem Cedron*, id est tenebrarum: & vsque *ad angulum portæ equorum Orientalis*, vt scilicet amplectatur eos, qui quasi equi certant, & ad ardua procurrunt. quasi dicat: Ecclesia fideles amplectetur omnes, & peccatores & pœnitentes, & iustos & perfectos. Vide S. Hieronym. Verùm hæc interpretatio potiùs mystica est, quàm literalis.

Mysticè Hananeel est obedientia, Gareb est scabies peccati, &c.

CAPVT TRIGESIMVMSECVNDVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Obsessa iam vrbe Ieremias in carcere conclusus, iubetur à Deo emere agrum sui patruelis: vt hoc facto suis, qui captiui ituri erant in Babylonem, spem det, quod inde redibunt ad suos agros rursum possidendos.

Vers. 1. Verbum, quod factum est ad Ieremiam à Domino in anno decimo Sedeciæ regis Iuda: Ipse est annus decimus octauus Nabuchodonosor.

2. Tunc exercitus regis Babylonis obsidebat Ierusalem: & Ieremias propheta erat clausus in atrio carceris, qui erat in domo regis Iuda.

3. Clauserat enim eum Sedecias rex Iuda, dicens: Quare vaticinaris, dicens: Hæc dicit Dominus: Ecce ego dabo ciuitatem istam in manus regis Babylonis, & capiet eam?

4. Et Sedecias rex Iuda non effugiet de manu Chaldæorum: sed tradetur in manu regis Babylonis: & loquetur os eius cum ore illius, & oculi eius oculos illius videbunt.

5. Et in Babylonem ducet Sedeciam: & ibi erit donec visitem eum, ait Dominus. si autem dimicaueritis aduersum Chaldæos, nihil prosperum habebitis.

6. Et dixit Ieremias: Factum est verbum Domini ad me, dicens.

7. Ecce Hanameel filius Sellum patruelis tuus veniet ad te, dicens: Eme tibi agrum meum, qui est in Anathoth: tibi enim competit ex propinquitate vt emas.

8. Et venit ad me Hanameel filius patrui mei secundùm verbum Domini ad vestibulum carceris, & ait ad me: Posside

Possíde agrum meum, qui est in Anathoth in terra Beniamin: quia tibi competit hereditas, & tu propinquus es vt possideas. Intellexi autem quòd verbū Domini esset.

9. Et emi agrum ab Hanameel filio patrui mei, qui est in Anathoth: & appendi ei argentum septem stateres, & decem argenteos.

10. Et scripsi in libro, & signaui, & adhibui testes: & appendi argentum in statera.

11. Et accepi librum possessionis signatum, & stipulationés, & rata, & signa forinsecus.

12. Et dedi librum possessionis Baruch filio Nerj filij Maasiæ in oculis Hanameel patruelis mei, in oculis testium, qui scripti erant in libro emptionis, & in oculis omnium Iudæorum, qui sedebant in atrio carceris.

13. Et præcepi Baruch coram eis dicens:

14. Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel: Sume libros istos, librum emptionis hunc signatum, & librum hunc, qui apertus est: & pone illos in vase fictili, vt permanere possint diebus multis.

15. Hæc enim dicit Dominus exercituum Deus Israel: Adhuc possidebūtur domus, & agri, & vineæ in terra ista.

16. Et oraui ad Dominum, postquam tradidi librum possessionis Baruch filio Neri, dicens:

17. Heu, heu heu, Domine Deus: ecce tu fecisti cælum & terram in fortitudine tua magna, & in brachio tuo extento: non erit tibi difficile omne verbum:

18. Qui facis misericordiam in millibus, & reddis iniquitatem patrum in sinum filiorum eorum post eos: Fortissime, magne & potens, Dominus exercituum nomen tibi.

19. Magnus consilio, & incomprehensibilis cogitatu: cuius oculi aperti sunt super omnes vias filiorum Adam, vt reddas vnicuique secundùm vias suas, & secundum fructum adinuentionum eius.

20. Qui posuisti signa & portenta in terra Ægypti vsque ad diem hanc, & in Israel, & in hominibus, & fecisti tibi nomen sicut est dies hæc.

21. Et eduxisti populum tuum Israel de terra Ægypti, in signis, & in portentis, & in manu robusta, & in brachio extento, & in terrore magno.

A

22. Et dedisti eis terram hanc, quam iurasti patribus eorum, vt dares eis terram fluentem lacte & melle.

23. Et ingressi sunt, & possederunt eam: & non obedierunt voci tuæ, & in lege tua non ambulauerunt: omnia quæ mandasti eis vt facerent, non fecerunt: & euenerunt eis omnia mala hæc.

24. Ecce munitiones extructæ sunt aduersum ciuitatem vt capiatur: & vrbs data est in manus Chaldæorum, qui præliantur aduersus eam à facie gladij,

B & famis, & pestilentiæ: & quæcumque locutus es acciderunt, vt tu ipse cernis.

25. Et tu dicis mihi Domine Deus: Eme agrum argento, & adhibe testes: cùm vrbs data sit in manus Chaldæorum.

ANNO DECIMO] cùm iam Ierusalem per vnum annum obsessa fuisset. cœpit enim eius obsidio anno nono Sedeciæ, 4. Reg. *25*. 1. Vers. 1.

IN ATRIO CARCERIS] id est in carcere atrij, vel qui erat in atrio, vt sit anastrophe, vel hypallage, ita Vatabl. & R. Dauid. Vers. 2.

Secundò & meliùs, *in atrio*, id est in vestibulo carceris: in eo enim fuisse Ieremiam quasi in

C libera custodia, patet c. 37. v. 20. Iudæi enim & præsertim Sedecias eum consulens, in eum, vtpote sacerdotem, vsi sunt aliqua clementia; dederúntque ei laxam custodiam, sic tamen vt non posset effugere. ita S. Hieron. Quocirca in hoc atrio Ieremias perrexit prophetare, vtpote eò conueniente magna hominum multitudine.

CLAVSERAT ENIM EVM SEDECIAS] Vers. 3.
Hæc verba vsque ad v. 7. quasi per parenthesin inseruntur, vt enarrent causam cur incarceratus sit Ieremias: simul vt sternant viam ad sequentem prophetiam v. 7. quia enim Ieremias perculerat Sedeciam tristi sua prophetia, scilicet quòd ipse cum suis captiuus ducendus esset in Babylonem, hinc v. 7. eam mitigat dicēs, Deum inde Iudæos reducturum.

D LOQVETVR OS EIVS CVM ORE ILLIVS, Vers. 4.
ET OCVLI EIVS OCVLOS ILLIVS VIDEBVNT] Ingens fuit hæc pœna Sedeciæ, quòd nimirum perfidus, & violati fœderis reus, captus & vinctus victoris Nabuchodonosoris minaces oculos & verba sustinere debuerit. vnde S. Hieron. *Grauior*, inquit, *est terror videre quem timeas, & audire increpationem verborum, quàm pœnarum sustinere cruciatum.* Sic impiis graue erit supplicium in die iudicij videre flammantem faciem irati iudicis Christi. vnde dicent *montibus & petris: Cadite super nos, & abscondite nos à facie sedentis super thronum, & ab ira Agni: quoniam venit dies magnus iræ ipsorum, & quis poterit stare?* Apocal. 9. 17.

DONEC VISITEM] siue in bonum, siue in malum: ambiguè loquitur, & prudenter temperat sermonem, ne regem offendat; vult tamen Vers. 5.

men dicere, donec moriatur Sedecias in Babylone. ita S. Hiero. Raban. Lyran. Fuit enim Sedecias tota deinceps vita miser, vtpote incarceratus & excæcatus, vt mortem optaret quasi finem miseriarum. Sed in morte fuit honoratus: sepultus est enim quasi rex pompa regia, vt patebit c. 34. Aut certè, vt Maldon. ponit regem pro populo, caput pro corpore, q. d. Donec populum Sedeciæ visitem, id est è captiuitate reducam.

VERS.7. PATRVELIS] Hebr. דוד *dod*, Vatabl. & alij vertunt, *patrui*, meliùs noster vertit, *patruelis*: nimirum Helcias & Sellum erant fratres, Helcias genuit Ieremiam, Sellum genuit Hanameel: erat ergo Hanameel patruelis Ieremiæ. Iniecit Deus Hanameeli mentem vendendi agrum vrbe obsessâ cùm res essent deploratæ, ita vt nemo agrum empturus videretur; quia iniecit pariter Ieremiæ mentem emendi agrum, vt hac emptione portenderet & prædiceret futuram è captiuitate liberationem, & reditum in Iudæam, quo quisque ad sua prædia regressurus erat. vnde ait v. 8. *Intellexi quòd verbum Domini esset.* Deus enim regit flectitque voluntates, omnésque causas secundas, eásque inter se componit & contemperat, vt vna alteri ex æquo respondeat.

Quæres, Quisnam fuit hic ager? Leuitæ enim & sacerdotes, qualis erat Ieremias, non habebant agros & possessiones, sed tantùm oblationes populi, Num. 18. v. 20. Resp. Leuitas habuisse ædes, vrbes & suburbana, scilicet prædia circa vrbem ad mille passus, tum ad hortos, tum ad pascua pecorum. Hic ergo ager vel fuit in vrbe, vt vult Vatabl. vel suburbanus, vt vult S. Hieron.

Dices, Leuit. 25. v. 34. vetantur suburbana Leuitarum vendi. Resp. Vetantur vendi extra familiam & tribum, non autem propinquis.

TIBI ENIM COMPETIT EX PROPINQVITATE VT EMAS] quamuis enim agrum alteri venderem, tu tamen, vtpote propinquus, posses eum eodem pretio redimere. hoc enim ius etiamnum obtinet, sed maximè obtinuit apud Iudæos, vbi maximè curabatur, ne hereditates ab vna tribu in aliam transferrentur, sed in eadem tribu & familia (quantum fieri poterat) permanerent.

VERS.8. POSSIDE] id est eme. Heb. enim est verbum quod antè, scilicet קנה *kana*, quod significat emere, & emendo possidere. Simile quid de Romanis memorat Plutarch. in vita Hannibalis, vt eorum animos & spiritus ostendat: nimirum cùm Hannibal vrbi Romanæ cum exercitu immineret, eámque illi è colle vicino ostenderet, Romæ agrum quem Hannibal insederat venum fuisse propositum, ac inuenisse emptorem. Ea fiducia, is animus erat Romanis. Verùm eorum res non erant ita deploratæ, vti Hebræorum sub Sedecia obsessâ iam vrbe.

VERS.9. SEPTEM STATERES ET DECEM ARGENTEOS] Chald. *septem minas & decem argenteos*: mina continet sexaginta siclos, Ezech. 45. v. 12. sic ergo in totum soluisset Ieremias pro agro siclos 412. Verùm Heb. שקל *seckel*, siclum vel staterem significat, non minam: nec aliter accipi-

A tur in Prophetis siclus, quàm apud Mosen, licet id asserere conetur Arias Montanus in Apparatu.

Secundò, S. Hieron. Raban. & à Castro, censent Ieremiam pro agro in totum soluisse 17. siclos argenti. Hebr. enim habent, *& appendi ei argentum, septem siclos & decem argenti*, id est appendi ei pecuniam ex argento, decem & septē siclos argenti: Scriptura enim solet in numeris minorē præmittere maiori. Porro 17. sicli sunt 17. floreni Brabantici: florenus Brabāticus continet 4. regales, siue quatuor Iulios. Quare ex hoc loco non conuincitur, argenteum fuisse diuersum à statere vel siclo, fuisséque dimidium sicli, vti aliqui contendunt. Sed quomodo 17. florenis potuit emi ager? Resp. Quia imminēte captiuitate omnia erant derelicta, & vilia: ager *Ieremias emit agrum 17 siclis, id est florenis, quomodo?*

B etiam paruus erat (isque fortè in solo sterili) quasi hortus holitorius, ait Vatabl. fortè etiam reliquum pretij postea persoluit Ieremias, illúdque hîc non numeratur.

Tertiò, dici posset siclum hîc aureum intelligi: distinguitur enim ab argenteo à nostro interprete Porro sicli pōdus erat quatuor drachmarum: vnde aureus siclus æqualis erat quatuor coronatis Francicis, argenteus quatuor regalibus Hispanicis, vel quatuor Iulijs Italicis. Septem ergo sicli faciunt 28. coronatos; decem argentei faciunt decem florenos Brabant. Verum obstat, quòd Scriptura nominare soleat aureos, præsertim cùm distinguuntur ab argenteis; quod tamen hic non facit: & in Hebræo planè omnia sonant argentum. quare secundus

C sensus est genuinus.

ET SCRIPSI IN LIBRO] Librum vocat instrumentum contractus, siue emptionis agri. VERS.10.

ET SIGNAVI] sigillo publico, fortè etiam propria manu subscribendo.

ET APPENDI ARGENTVM IN STATERA] Omnis enim pecunia & signata iam, & olim non signata, iustum & definitum à principe debet habere pondus. Ponderabatur ergo, vti etiamnum ponderatur, vt videretur, an esset iusti ponderis. vnde Balsasari dicitur: *Appensus es in statera, & inuentus es minus habens.* Hinc nummus dictus est græcè & latinè stater à statera, hebr. שקל *sekel* à pondere. Siclus ergo idem est quod libratum, ponderatum in statera.

LIBRVM POSSESSIONIS] id est instrumentum publicum, quo conscriptus erat hic con- VERS.11.

D tractus, siue stipulatio de agro hoc emendo & possidendo: habebátque sua *rata*, id est ratificationes magistratus & testium, omnémque conditionem & solemnitatem de iure vel consuetudine requisitam: hoc enim est Hebr. חקים *chucquim*.

Secundò, instrumenti huius fecit copiam Ieremias: vnde v. 14. duos vocat libros, vnum signatum, scilicet autographum cum sigillo & testibus, cui fides erat in iudicio: alterum descriptum, puta copiam autographi sine signatura publica, quod semper ad manum esset, quódque omnibus exhiberi posset, vt qui vellent legerent, ideoque hebr. vocatur גלוי *galui*, id est apertum, noster vertit, *signa forinsecus*; id est exemplum instrumenti designans & descri-

bens

bens omnibus quid prius autographum clausum contineret. ita Chald. Vatabl. & passim Hebræi.

VERS.14. ET PONE ILLOS IN VASE FICTILI] testaceo, ne situ putrescant, aut humore corrumpantur; sed vt eos integros inueniamus, cùm è captiuitate redibimus: qua re significat Primò, tempus captiuitatis fore longum; Secundò, reditum fore certum. ita Maldon.

Sanchez censet S. Matthæum c.27. vbi narrat triginta argenteis, quibus venditus est Christus, emptum esse agrum figuli, citare hunc Ieremiæ locum. Ait enim Matth. *Tunc impletum est, quod dictum est per Ieremiam prophetam dicentē: Et acceperunt triginta argenteos, pretium appretiati, quem appretiauerunt à filijs Israël: & dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi Dominus.* Licet enim priora verba sint Zachar. 11. tamen, quia posteriora sunt Ieremiæ hîc, hinc eius nomine citantur per synecdochen: quia agitur non tam de pretio, quo Christus emptus est, quàm de pretio agri eo pretio empti. Sensus ergo est, q. d. Ager à Ieremia emptus typus fuit agri figuli, à Iudæis pretio venditionis Christi empti in sepulturam peregrinorum. Nam Ieremias agrum hunc non videtur emisse pro se, aut filiis, quos non habebat; aut Iudæis, qui ituri erant in Babylonem; ergo pro aduenis, idque ad sepulturam. Sacerdotes enim, qualis erat Ieremias, non poterant habere agros pro frugibus, sed tantùm suburbana ad pascua pecorum, & ad sepulturam. Porro dictus est ager ille figuli: quia vas hoc fictile Ieremiæ cum instrumentis emptionis in eo agro infossum videtur & sepultum, vt seruaretur in longum spatium. Simili tropo vocatus est mons *Caluariæ*, à caluaria & cranio Adæ in eo sepulti. & *Aceldema* vocatus est hic idem ager, id est ager sanguinis: quia pretio sanguinis Christi est emptus. Sic Caieta, Misenus & Palinurus nomen accepere à sociis Æneæ hoc nomine, qui ibidem sepulti sunt. Vas ergo fictile Ieremiæ vocatur à S. Matthæo figulus per metonymiam, sicuti libros quinque Pentateuchi vocamus Mosen; scripta Homeri & Platonis, vocamus Homerum, Platonem: quia ab eis edita & composita sunt. Sic nūmos à Philippo rege cusos vocamus Philippos. Sic Iuuenalis satyra 10. dixit Babylonis muros à figulis esse munitos: quia ex lateribus, quos coquunt figuli, facti & muniti sunt. Sic hîc vas fictile significat figulum eius auctorem, præsertim quia artifices, quales sunt figuli, sæpe vasis à se factis sua nomina inscribebāt, vti etiamnum inscribunt. Sensus ergo est, q.d. Ego Ieremias emi, dedique pretium pro comparando agro figuli, hoc est agro vasis fictilis, siue agro in quo ego vas fictile cum instrumētis emptionis infodi & sepeliui: *sicut constituit* & iussit *mihi Dominus*, vt hoc facto typum darem & repræsentarem, quòd Iudæi prætio venditionis Christi ement agrum figuli, idque in sepulturam peregrinorum. Christus enim omnia sua voluit nobis esse proficua, ideóque pretium sanguinis sui voluit prodesse peregrinis, puta Gentilibus, ad sepulturam. Hæc sententia est coniectura ingeniosa, sed difficilis & implexa. Alia enim incerta præsupponit, vt in agro à Ieremia empto sepultum esse vas fictile, agrum emptum esse pro sepultura peregrinorum, &c. alia dura complectitur, vt quòd ager in quo sepultum est vas fictile, vocatur ager figuli; præsertim, quia ager emptus pretio venditionis Christi verè fuit figuli, non vasis fictilis in eo sepulti. Adde, cùm ait Matth. *Dederunt eos in agrum figuli*, τὸ *eos* refert *triginta argenteos*, qui præcesserunt. Ieremias autem non emit hunc agrum triginta, sed septemdecim argenteis, vti paulò antè ostendi. Ad hæc Matth. ait, *Dederunt eos*; Ieremias verò, *Dedi eos*.

Quare faciliùs & expeditiùs dicemus, cum S. Hieron. Baronio, Iansenio, Maldonato in Matth.27. Suarez tom.2.3.part.disp.34. sect.1. & aliis, apud S. Matth. nomen Ieremiæ ab aliquo sciolo appositum in margine, irrepsisse in textum, ideóque esse expungendum: aut certè citari à S. Matthæo alia scripta Ieremiæ, in quibus hæc verba erant, quæ iam non extant, sed perierunt, vti perierunt visiones Addo Videntis, Ahiæ Silonitis, & aliorum Prophetarum. Verùm de hoc plura Matth.27.

ADHVC POSSIDEBVNTVR, adhuc ementur post reditum è captiuitate, DOMVS ET AGRI. VERS.15.

IN BRACHIO TVO EXTENTO] Hebr. *excelso*. Brachium excelsum, per epexegesin idem est quod fortitudo magna. ita Lyran. Non benè ergo Dionys. Carthus. & aliqui alij putant, extentum significare executionem diuinæ potentiæ, quæ se in omnem creaturam extendit. VERS.17.

NON ERIT DIFFICILE factu OMNE VERBVM] id est vlla res. Ex Hebræo verti potest, *non erit tibi admirabile* (hoc enim est פלא *pele*, & admirabile est quod difficile est, rarum & inauditum) *omne verbum*.

QVI FACIS MISERICORDIAM IN MILLIBVS, id est in mille generationes, ait S. Hieronym. ET REDDIS INIQVITATEM PATRVM IN SINVM FILIORVM] id est, punis peccata patrum in filiis, vti minatus es Exodi 34.7. & Deut.5.9. vide ibi dicta. VERS.18.

INCOMPREHENSIBILIS COGITATV] Hebr. *multus opere*, vel *adinuentione*; Septuag. *potens operibus*, quæ scilicet non tantùm vim & efficaciam, sed & captum ac intellectum omnium hominum & angelorum superant, ideóque sunt incomprehensibilia. Deus enim infinitos modos agendi & gubernandi adinuenire potest. Rursum innumeras rationes, fines & intentiones suorum operum adducere potest. Denique infinitas habet vias quibus intentiones suas ad effectum perducat. Hinc patet, loqui propriè Prophetam de incomprehensibilitate, non essentiæ & substantiæ Dei, sed consiliorum & operum eius: vnde præcessit, *Nomen tibi magnus consilio*. ita Capilla & noster Vasquez 1.part. disput.52.c.1. Inde tamen rectè deducitur incomprehensibilitas substantiæ Dei. Si enim incomprehensibilis est cogitatione & opere, ergo & substantia: hæc enim fons est cogitationum & operum. ita S. Hieron. glossa Lyran. & Scholast. cum D.Thom.1. p.qu.12.ar.8. Huc allusit Apostolus Rom.11.33. *Quàm incōprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius!* VERS.19.

VERS. 19. CVIVS OCVLI APERTI SVNT SVPER OMNES VIAS FILIORVM ADAM] Vtinam hos Dei oculos ſemper intueamur. Scribit Plinius lib.18.cap.6. *Oculum domini maiores dixerunt, fertiliſsimum eſſe in agro.* quia qui agrum ſuum ſæpè inuiſit, fertilitatem illi affert. Pari modo Dei oculus & intuitus, ſi ſemper cogitetur, fertilitatem bonorum operum affert animæ. Narrat Plutarch. lib. de Liberis educandis, eleganter dictum ab equiſone, *nihil perinde ſaginare equum, vt regis oculum:* ſic nihil perinde ſaginat animam, quàm ſi Dei oculus & circumſpectio ſemper obuerſetur animo. Hinc Dauid dicebat: *Prouidebam Dominum in conſpectu meo ſemper,* pſalm.15. & Eliſæus: *Viuit Dominus, in cuius conſpectu ſto.* Sic Henoch Geneſ.5. Abraham Geneſ. 17. & alij, iugiter ambularunt in conſpectu Domini, & cum Domino. Vide ibi dicta.

Oculus domini ſaginat equum & agrum.

VERS. 20. VSQVE AD DIEM HANC] ſcilicet memoria portentorum, quæ fecit Deus in Ægypto, perdurat. ita Lyran. imò & eorum veſtigia. Ita tradit Oroſius lib. 1. c.10. in maris rubri fundo etiamnum apparere orbitas rotarum curruum Pharaonis in eo ſubmerſi. Secundò, S. Hieron. explicat, q.d. Vſque ad diem hanc durat continuatio miraculorum eius, quando per Ioſue, Eliam, Eliſæum & alios miracula pergit edere pro Iudæis contra eorum hoſtes, vt antiqua Moſis portenta videatur identidem renouare. Tertiò, q. d. Habemus hodie ſigna & monumenta, quæ portentorum Ægypti recentem conſeruant memoriam, ſcilicet agnum paſchalem, azyma, ſcenopegiam, manna in vrna, &c. ita Maldon. & Sanchez.

SICVT EST DIES HÆC] ſicut apparet hodie.

VERS. 24. A FACIE GLADII, ET FAMIS, ET PESTILENTIÆ] id eſt, gladio, fame, & peſte. Et hebraiſmus. ſimilis eſt pſal. 59. v. 6. *Vt fugiant à facie arcus.* Hebræi enim faciem rebus omnibus, etiam inanimis, tribuunt.

26. Et factum eſt verbum Domini ad Ieremiam, dicens:

27. Ecce ego Dominus Deus vniuerſæ carnis: numquid mihi difficile erit omne verbum?

28. Propterea hæc dicit Dominus: Ecce ego tradam ciuitatem iſtam in manus Chaldæorum, & in manus regis Babylonis, & capient eam.

29. Et venient Chaldæi præliantes aduerſum vrbem hanc, & ſuccendent eam igni, & comburent eam, & domos, in quarum domatibus ſacrificabant Baal, & libabant dijs alienis libamina ad irritandum me.

30. Erant enim filij Iſrael, & filij Iuda iugiter facientes malum in oculis meis ab adoleſcentia ſua: filij Iſrael qui vſque nunc exacerbant me in opere manuum ſuarum, dicit Dominus.

31. Quia in furore & in indignatione mea facta eſt mihi ciuitas hæc, à die qua ædificauerunt eam, vſque ad diem iſtam, qua auferetur de conſpectu meo.

32. Propter malitiam filiorum Iſrael, & filiorum Iuda, quam fecerunt ad iracundiam me prouocantes, ipſi & reges eorum, principes eorum, & ſacerdotes eorum, & prophetæ eorum, viri Iuda & habitatores Ieruſalem.

33. Et verterunt ad me terga, & non facies: cùm docerem eos diluculo, & erudirem, & nollent audire vt acciperent diſciplinam.

34. Et poſuerunt idola ſua in domo, in qua inuocatum eſt nomen meum, vt polluerent eam.

35. Et ædificauerunt excelſa Baal, quæ ſunt in valle filij Ennom, vt initiarent filios ſuos & filias ſuas Moloch: quod non mandaui eis, nec aſcendit in cor meum vt facerent abominationem hanc, & in peccatũ deducerent Iudam.

36. Et nunc propter iſta, hæc dicit Dominus Deus Iſrael ad ciuitatem hanc, de qua vos dicitis quòd tradetur in manus regis Babylonis in gladio, & in fame, & in peſte.

37. Ecce ego congregabo eos de vniuerſis terris, ad quas eieci eos in furore meo, & in ira mea, & in indignatione grandi: & reducam eos ad locum iſtum, & habitare eos faciam confidenter.

38. Et erunt mihi in populum, & ego ero eis in Deum.

39. Et dabo eis cor vnum, & viam vnam, vt timeant me vniuerſis diebus, & bene ſit eis, & filijs eorum poſt eos.

40. Et feriam eis pactum ſempiternum, & non deſinam eis benefacere: & timorem meum dabo in corde eorum vt non recedant à me.

41. Et lætabor ſuper eis, cùm bene eis fecero: & plantabo eos in terra iſta in veritate, in toto corde meo, & in tota anima mea.

42. Quia hæc dicit Dominus: Sicut adduxi ſuper populum iſtum omne malum hoc grande: ſic adducam ſuper eos omne bonum, quod ego loquor ad eos.

43. Et poſſidebuntur agri in terra iſta: de qua vos dicitis quòd deſerta ſit, eò quòd non remanſerit homo & iumentum, & data ſit in manus Chaldæorum.

44 Agri

44. Agri ementur pecunia, & scribentur in libro, & imprimetur signum, & testis adhibebitur: in terra Beniamin, & in circuitu Ierusalem, in ciuitatibus Iuda, & in ciuitatibus montanis, & in ciuitatibus campestribus, & in ciuitatibus quæ ad Austrum sunt: quia conuertam captiuitatem eorum, ait Dominus.

VERS. 29. DOMATIBVS] tectis, quæ in Iudæa erat plana, vt in iis ambulare & sacrificare possent & vellent, vtpote locis excelsis, cælum Deumque spectantibus.

VERS. 31. IN FVRORE FACTA EST MIHI CIVITAS HÆC] id est in, vel ad furorem. ita Hebræa. quasi dicat: Videtur Ierusalem facta ad hoc, vt furorem meum in eam ostendam, & plagarum fulmina vibrem. Secundò, *in furore*, id est furorem meum assiduis nouisque sceleribus prouocans, vel obiectum & irritamentum furoris mei. Vnde Chald. vertit, *quia ira & furor meus resedit in ciuitate hac.*

A DIE QVA ÆDIFICAVERVNT, id est instaurarunt, auxerunt, ornarunt, EAM] Salomon & Iudæi. ita Lyran. Maldon. & alij.

VERS. 34. IN QVA INVOCATVM EST NOMEN MEVM] quæ de nomine meo, cui dicata est, vocatur domus Dei.

VERS. 35. INITIARENT] certo ritu, & notis per ignem inustis obsequio & cultui Moloch consecrarent (Septuag. *sacrificarent*) sicut fideles christianismo initiantur per baptismum; Iudæi iudaismo per circumcisionem; sacerdotes sacerdotio per vnctionem: Martyres martyrio per sanguinem & mortem.

VERS. 36. ET NVNC PROPTER ISTA] scilicet, ne desperetis, aut despondeatis animum, quasi perpetua captiuitate puniendi: quia post 70. annos ad terram hanc, & agros vestros redibitis. ita S. Hieronym. Raban. S. Thom. & Castrius. Secundò, sublimiter Sanchez, q. d. *propter ista*, id est, quia vos tam indigni estis mea gratia & beneficiis, vt de iis desperetis; hac de causa, vt

A ego ostendam altam & diuinam meam clementiam, quæ certat cum impietate hominum, nec ea se vinci patitur, sed quo maior est illa, eo magis se exaltat, illámque superat; hac inquam de causa ego vos è captiuitate congregabo. Simile est Isaiæ 7.7. & cap. 28. 16.

QVOD TRADATVR] quòd tradetur.

CONGREGABO] scilicet, è Babylone congregatos Iudæos reducam in Iudæam per Zorobabel, ait Theodoret. Lyran. & Sanchez: ac post annos 500. è captiuitate peccati reducam eos in aureo Euangelij sæculo, & iubileo perenni, ad Ecclesiam per Christum. hic enim propriè iniit pactum sempiternum cum Iudæis; à B lege ad Euangelium transeuntibus. Nam cum Iudæis in iudaismo viuentibus pactum hoc tantùm fuit sempiternum, quia longæuum. Christus etiam dat suis cor vnum, & animam vnam. Vno ergo intuitu Deus vidit & notauit temporalem felicitatem redeuntium è Babylone, & spiritualem ea adumbratam redeuntium à peccato ad gratiam & salutem paulò pòst futuram: magis ergo loquitur de spirituali, quàm temporali. ita S. Hieron. Raban. Hugo, S. Thom. VERS. 37.

ET LÆTABOR] q. d. Volupe mihi erit eis benefacere, sicut volupe eis erit benè viuere, seruire & obedire mihi. VERS. 41.

PLANTABO (Chald. *stabiliam*) EOS IN C TERRA ISTA, IN VERITATE, Septuag. *in fide*, id est verè & fideliter; sine fuco aut dolo, IN TOTO CORDE] id est omnino ex animo, amantissimè, ita vt non reseruet vllam offensionis partem, aut peccatorum memoriam.

POSSIDEBVNTVR AGRI] post reditum è Babylone; in cuius signum ego hunc agrum emo & possideo. VERS. 43.

Mysticè, in Euangelio ementur agri, in quibus absconditi sunt thesauri virtutum, vel in montanis contemplationis, vel in campestribus charitatis, vel in vallibus humilitatis, ac denique ager cælestis, Matth. 13. 44. Hîc finitur Commentarius siue sex libri S. Hieronymi in Ieremiam: in reliqua enim capita nihil eius extat. *Hic finitur Comment. S. Hieron. in Ierem.*

CAPVT TRIGESIMVMTERTIVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Pergit promittere reditum è captiuitate in Iudæam per Zorobabel, ac deinde v. 15. per Christum reditum ad salutem & omne bonum.

Vers. 1. ET factum est verbum Domini ad Ieremiam secundò, cùm adhuc clausus esset in atrio carceris, dicens:

2. Hæc dicit Dominus qui facturus est, & formaturus illud, & paraturus, Dominus nomen eius.

3. Clama ad me, & exaudiam te: & annunciabo tibi grandia, & firma quæ nescis.

4. Quia hæc dicit Dominus Deus

D Israel ad domos vrbis huius, & ad domos regis Iuda, quæ destructæ sunt, & ad munitiones, & ad gladium

5. venientium vt dimicent cum Chaldæis, & impleant eas cadaueribus hominum, quos percussi in furore meo, & in indignatione mea, abscondens faciem meam à ciuitate hac propter omnem malitiam eorum.

6. Ecce ego obducam eis cicatricem

& ſanitatem, & curabo eos: & reuelabo illis deprecationem pacis & veritatis.

7. Et conuertam conuerſionem Iuda, & conuerſionem Ieruſalem: & ædificabo eos ſicut à principio.

8. Et emundabo illos ab omni iniquitate ſua, in qua peccauerunt mihi: & propitius ero cunctis iniquitatibus eorum, in quibus deliquerunt mihi, & ſpreuerunt me.

Vers. 1. SECVNDO] in carcere.

Vers. 2. FORMATVRVS ILLVD] quod prædixit per me cap. præced. hícque iterat & confirmat, ſcilicet reditum è Babylone, & priſtinam felicitatem: hebr. eſt אותה *ota, illam*, id eſt illud. Femininum enim Hebræi ſumunt pro neutro; licet Vatab. & Pagnin. ſic explicent: *illam*, ſcilicet Ieruſalem, formabit, id eſt reficiet & reſtaurabit Deus.

Vers. 3. CLAMA AD ME] non ad impediendum excidium Ieruſalem, iam à me abſolutè decretũ; ſed ad impetrandum reditum è captiuitate. Hunc enim licet etiam decreuerim, decreui tamen illum non concedere, niſi rogatus per preces tuas, Danielis, Ezechielis & aliorum. Proinde moneo, vt pro eo ores, imò clames: ego enim *exaudiam te*. ita S. Thom.

FIRMA] Hebr. בצורות *betſurot*, id eſt fortia, munita, ita vt à nemine infringi aut impediri poſſint: Chald. *reſeruata*, id eſt occulta, ſcilicet de futura reſtauratione Ieruſalem, vel potiùs Eccleſiæ per Chriſtum. ita Lyran. & Vatabl.

Vers. 4. AD DOMOS] de domibus. hoc enim eſt hebr. על al.

AD MVNITIONES] de munitionibus & de gladio. Nota. Hieroſolymitas cùm à Chaldæis obſiderentur, ſubuertiſſe domos ſuas, vt munitiones & machinas bellicas in iis erigerent contra Chaldæos: multi etiam ex omni Iudæa venerunt in Ieruſalem cum gladiis & armis, vt eam defenderent, factúmque eſt dum reſiſtere volũt, vt plures eorum, telis & armis Chaldæorum caderent, & domus dirutæ cadaueribus, non hoſtium, ſed Iudæorum, Deo vlciſcente, implerentur. hoc eſt quod hîc dicit Propheta. ita Chald. Septuag. & Vatabl.

Vers. 6. ECCE EGO OBDVCAM EIS] ſcilicet Iudæis. Hebr. & Septuag habent *ei*, ſcilicet Ieruſalem. Hactenus ſe Deus oſtendit iuſtum vindicem ob ſcelera Iudæorum; nunc ſe erga eos oſtendit miſericordem, quaſi medicum, qui vulnus inflictum curat: boni enim medici eſt, primò pũgere; ſecundò, vngere. hoc in morbis animæ faciat Paſtor & Prælatus. Nota. Loquitur de reſtitutione & felicitate populi è captiuitate redeuntis, tum temporali inchoata per Zorobabel, vt vult Theodor. rum & potiùs, ſub hac & huius typo loquitur de ſpirituali (quæ maior fuit & plenior) peracta & completa per Chriſtum. ita Raban. Hugo, S. Thom. Prophetæ, ait S. Hieron. in c. 1. Malachiæ ſic futurorum texũt vaticinium, vt præſens tempus non deſerant: nam vtriuſque miſcent ſermonem, & ex occaſione illius, felicitatem Chriſti prædicunt. Vide dicta c. 30. & 31.

Medicus & paſtor primò pungat, ſecundò vngat.

REVELABO EIS DEPRECATIONEM PACIS ET VERITATIS] Eſt hypallage, id eſt *pacem & veritatem deprecationis*, hoc eſt deprecatam, puta pacem quam ſunt deprecati; vti & promiſſorum veritatem, id eſt felicitatem de ea danda præſtabo, inchoatè quidem & temporaliter per Zorobabel, ſed ſpiritaliter & completè per Chriſtum. vnde Secundò, dabo pacem & veritatem tum doctrinæ, tum vitæ, id eſt vitam perfectam, & omne officium virtutis (hæc enim in Script. vocatur *veritas*, ſcilicet vitæ) per Chriſtum, pro quo deprecati ſunt omnes Sancti. ita S. Thom. Hinc Vatab. Pagnin. & R. Dauid vertunt, *dabo eis copiam*, vel *multitudinem pacis & veritatis*; & Chaldæus, *ecce ego adducam ſuper eos medicinam, & ſalutem, & ſanabo eos, & reuelabo eis portam pœnitentiæ, & ſignificabo eis quomodo ambulent in via pacis & veritatis*; Septua. vertunt, *reuelabo eis vt exaudiam*, q. d. Indicabo eis modum orandi, quo impetrent aurẽ meam, vt ſcilicet ego exaudiam eos, & faciam illis pacem & fidem.

ET CONVERTAM CONVERSIONEM] id eſt captiuitatem. Sic accipitur *conuerſio* v. 11. & 26. & c. 30. 3. & 18. Vers. 7.

ET ÆDIFICABO EOS] q. d. Ædificabo eis domos dirutas, & in iis eos collocabo, faciam eos inhabitare domos nouas eis à me datas. Sic dixit c. 12. v. 26. *Ædificabuntur*, id eſt habitabũt, *in medio populi mei*.

SICVT A PRINCIPIO] cùm eos ex Ægypto in Chanaan induxit, ibíque ſtabiliuit.

9. Et erit mihi in nomen, & in gaudium, & in laudem, & in exultationem cunctis gentibus terræ, quæ audierint omnia bona, quæ ego facturus ſum eis: & pauebunt, & turbabuntur in vniuerſis bonis, & in omni pace, quam ego faciam eis.

10. Hæc dicit Dominus: Adhuc audietur in loco iſto (quem vos dicitis eſſe deſertum, eò quòd non ſit homo, nec iumentum: in ciuitatibus Iuda, & foris Ieruſalem, quæ deſolatæ ſunt abſque homine, & abſque habitatore, & abſque pecore)

11. vox gaudij & vox lætitiæ, vox ſponſi & vox ſponſæ, vox dicentium: Cõfitemini Domino exercituum, quoniam bonus Dominus, quoniam in æternum miſericordia eius: & portantium vota in domum Domini: reducam enim conuerſionem terræ ſicut à principio, dicit Dominus.

12. Hæc dicit Dominus exercituum: Adhuc erit in loco iſto deſerto abſque homine, & abſque iumento, & in cunctis ciuitatibus eius, habitaculum paſtorum accubantium gregum.

13. In ciuitatibus montuosis, & in ciuitatibus campestribus, & in ciuitatibus, quæ ad Austrum sunt: & in terra Beniamin, & in circuitu Ierusalem, & in ciuitatibus Iuda, adhuc transibunt greges ad manum numerantis, ait Dominus.

VERS. 9. ET ERIT] scilicet Ierusalem temporalis, vel potiùs spiritualis, id est Ecclesia per Christum restituta, pace, gratia, bonis & donis Spiritus sancti abundans.

IN NOMEN DEI, vt scilicet per eam nominis Dei fama promulgetur inter Gentes, quæ gaudebunt, laudabunt, & admiratione, & sacro timore & reuerentia PAVEBVNT] ad tantam Dei bonitatem & gratiam Apostolis ac Ecclesiæ collatam. ita S. Tho. Raban. & Hugo. Insuper *pauebunt*, quia videbunt quòd Deus, qui fideles suos amicos tot bonis cumulauit, possit etiam infideles inimicos suos perdere, omnibúsque malis afficere: quocirca multi eorum ad Deum conuertantur. Nota. *In omni pace*, id est, in omni rerum prosperitate & affluentia: hoc enim Hebræis est pax; vt patet psal. 121. 7. *Fiat pax in virtute tua, & abundantia in turribus tuis.* Rursum *in pace*, id est propter pacem. Sic enim sæpè capitur hebr. ב, id est *in*.

VERS. 10. ADHVC AVDIETVR IN LOCO ISTO, &c. ET FORIS IERVSALEM] Vox *foris* nomen est, non aduerbium: vnde Hebr. & Chald. habent, *in plateis Ierusalem*. Simile vidimus c. 11. v. 6.

VERS. 11. VOX SPONSI ET SPONSÆ] q. d. Lætas inibitis nuptias cum Iudæis in Ierusalem, & maximè exultabitis in nuptiis Christi & Ecclesiæ, ac iubilantes canetis carmen, quod vobis præcinuit Dauid, quódque vos in læto & fausto hoc rerum statu cantaturos prædixit psalm. 117. dicens: *Confitemini Domino, quoniam bonus: quoniam in æternum misericordia eius.* Hoc enim carmen intercalare cecinisse Iudæos in reditu è Babylone, patet 1. Esdræ 3.

PORTANTIVM VOTA] eorum qui afferunt victimas & oblationes, quas Deo vouerunt in gratiarum actionem pro tanta redemptione, tum ex Babylone, tum potiùs à peccato: hebr. enim pro *vota* est תודה *toda*, significans confessionem & laudem, id est sacrificium ad laudem, celebrationem & gratiarum actionem Deo oblatum.

VERS. 12. HABITACVLVM PASTORVM ACCVBANTIVM GREGVM] q. d. Erunt ibi pascua vberrima, ita vt ibi habitent pastores *gregum accubantium*, id est gregum qui præ vbertate pascuorum, & saturitate in pascuis more suo procumbent & accubabunt. Hæc omnia antitheta sunt malorum quæ eis comminatus est c. 7. 34. & c. 16. v. 9. & cap. 25. v. 10. vt patet hæc loca inter se conferenti.

VERS. 13. NVMERANTIS] Solet enim pastor vespere reducto grege ad caulas, in earum ostio oues dum transeunt numerare, ne qua desit. Id literaliter factum est post reditum è Babylone, ait Theodo. & S. Thom. sed multo magis spiritualiter factum est per Christum & Apostolos ac A alios pastores. Sic Christus Ioan. 10. v. 11. & 14. oues suas vocat nominatim. Significat ergo Propheta hîc officium, curam & vigiliam pastorum Euangelicorum, vt scilicet singulis ouibus inuigilent, ne qua errans vagetur & pereat. ita Raban. Lyran. & Vatabl. Ita fecit Christus, cùm ait Ioan. 10. v. 14. *Ego cognosco oues meas.* & Ioan. 17. v. 12. & 18. v. 9. *Quos dedisti mihi, non perdidi ex eis quemquam.*

Aliter Sanchez, q. d. Armenta vestra, puta boues, asini, equi, &c. quæ vobis abductis in Babylonem, in Iudæa deserta siluestria facta sunt & efferata, vt se ab hominibus tractari & numerari non paterentur; illa vobis redeuntibus in Iudæam rursum cicurabuntur, fiéntque domestica, sinéntque se tractari & numerari. B Pastores enim vestri rursus ea pascent, itáq; mansuefacient, vt ad manum veniant, & se tonderi ac mulgeri sinant, vltróque offerant ad emolumenta, quæ ex ipsis herus volet capere. Hic sensus congruus est & accommodus.

14. Ecce dies veniunt, dicit Dominus: & suscitabo verbum bonum, quod locutus sum ad domum Israel, & ad domum Iuda.

15. In diebus illis, & in tempore illo germinare faciam Dauid germen iustitiæ: & faciet iudicium & iustitiam in terra.

16. In diebus illis saluabitur Iuda, & Ierusalem habitabit confidenter: & hoc C est nomen, quod vocabunt eum, Dominus iustus noster.

17. Quia hæc dicit Dominus: Non interibit de Dauid vir, qui sedeat super thronum domus Israel.

18. Et de sacerdotibus & de Leuitis non interibit vir à facie mea, qui offerat holocautomata, & incendat sacrificium, & cædat victimas omnibus diebus.

19. Et factum est verbum Domini ad Ieremiam dicens:

20. Hæc dicit Dominus: Si irritum potest fieri pactum meum cum die, & D pactum meum cum nocte, vt non sit dies & nox in tempore suo:

21. Et pactum meum irritum esse poterit cum Dauid seruo meo, vt non sit ex eo filius qui regnet in throno eius, & Leuitæ & sacerdotes ministri mei.

22. Sicuti enumerari non possunt stellæ cæli, & metiri arena maris: sic multiplicabo semen Dauid serui mei, & Leuitas ministros meos.

SVSCITABO VERBVM BONVM] id est consolatorium, prosperum, faustum. Sic ait Poëta: VERS. 14.

Nunc dicenda bono sunt bona verba die.

A Secundò, bonum, id est benignum, propitium, beneficum. Sic ait Virgil. 12. Æneid.

Vos ô mihi manes
Este boni, quoniam superis auersa voluntas.

Vers. 15. GERMINARE FACIAM DAVID GERMEN IVSTITIÆ] id est producam Christum filium Dauidis, qui iustissimus erit, omniúmque iustificator. ita Chald.

Vers. 16. HOC EST NOMEN QVOD VOCABVNT EVM] Hebraicè, *hoc est nomen quod vocabit eam,* scilicet Ierusalem, id est Ecclesiam: *Dominus iustitia nostra*, id est Christus iustificator noster, ipse noster est Dominus, ipse noster est Deus: hebraicè enim est *Iehoua*. Nomen ergo Christi, illi impositum c.23.v.6. communicatur hîc Ecclesiæ, imò Christus ipse suum nomẽ suæ sponsæ de more communicat, vt ipsa sponsum semper in ore habeat, laudet, celebret dicens: Dominus Christus est iustitia mea, id est auctor iustitiæ meæ. Si ergo roges quænam hæc ciuitas? quo nomine vocetur Ecclesia? Respondeo, vocari Ecclesiam Christi, seu Ecclesiam, in qua omnes dicunt: Christus est iustitia nostra.

Christus Ecclesiæ suum nomen & titulos communicat.

P. Gordonus controu. 1. ca. 10. vult hunc locum, vti & alios, à Iudæis esse deprauatum, ne Christum esse Deum fateri cogantur. Nam tam noster, quàm Septuag & Chald. vertunt, vocabunt *eum*, scilicet Christum, non *eam*, scilicet Ierusalem. Verùm Francis. Lucas in Notis, ostendit contrarium, scilicet non Hebræum, sed Latinum textum hîc esse corruptum; & S. Hieron. non *eum*, sed *eam* vertisse: quia vndecim exemplaria Latina manuscripta habent *eam*, non *eum*. Veneta quoque editio Chaldæa habet לה *la*, id est *eam*, non לה *le*, id est *eum*. Videtur ergo lectio cap. 23. v. 6. huc translata, vt pro *eam* irrepserit *eum*: eò quòd illa lectio scribis esset notior ex eo, quòd illa tempore Aduentus quotidie legatur in Ecclesia. Contra Iudæos verò satis conuincitur, Christum esse Deum, ex simili loco cap. 23. 6. vt ibi dixi. Frustra ergo ipsi hunc locum deprauassent: debuissent enim tam illum, quàm hunc deprauare.

Vers. 17. NON INTERIBIT DE DAVID VIR] scilicet Christus per se, & per suos vicarios Pontifices regens Ecclesiam in sempiternum. Patet enim hæc non esse vera de regno Iudæorum & Dauidis temporali, vti vult vir doctus ex Theodoreto (hoc enim sub Zorobabel & Esdra extinctum fuit) sed spirituali. idem est de sacerdotio quod sequitur: ita omnes passim interpretes, præter Theodoret. qui vult Machabæos duces & pontifices, habuisse matres ex stirpe Dauid & Iuda; itáque in eis permansisse tam stirpem, quàm regnum & principatum Dauidis. Sed hoc incertum est, nec sufficit: tum quia genealogiæ per viros & patres ducuntur, non per matres: tum quia Machabæorum principatus non diu stetit, & iam à 1600. annis planè interiit.

Vers. 18. ET DE SACERDOTIBVS NON INTERIBIT VIR QVI INCENDAT SACRIFICIVM] Alludit ad victimas legis veteris, quæ cremabantur occisæ; sed per has intelligit Eucharistiam, vbi Christus (qui vti regnum Dauidis, ita & vetus sacerdotium restaurauit) charitatis igne succensus quasi cæditur, immolatur & consumitur Deo. Est catachresis. ita Theodor. Lyran. & alij. Mysticè, omnes Christiani quasi sacerdotes offerunt oblationes, preces & hostias bonorum operum Deo, Rom. 12. 1. 1. Petr. 2. 9. ita Raban. Hugo & S. Thom. Significat ergo sacrificium Euãgelicum, puta Eucharistiæ, fore perpetuum & duraturum vsque ad tempora Antichristi, imò vsque ad finem mundi. ita S. Hippolytus lib. de Consummatione mundi.

Vers. 20. & 21. SI IRRITVM POTEST FIERI PACTVM MEVM CVM DIE, ET PACTVM MEVM CVM NOCTE, VT NON SIT DIES ET NOX IN TEMPORE SVO; ET PACTVM MEVM IRRITVM ESSE POTERIT CVM DAVID] cum Christo filio Dauidis. Primò, Theodo. sic exponit: sicut B dies non potest esse nox, nec nox dies; ita fieri nequit vt pactum meum cum Dauid non sit pactum, & sit irritum. Secundò & genuinè, Rabanus: *Sicut*, inquit, *leges cæli, dies & noctis in suo ordine immobiliter persistunt: sic promissio Dei immobilis permanebit.* vnde Chald. vertit, *sicut fieri non potest vt hæc deficiãt.* Et sic explicat Ieremias c. 31. 36. dicens. *Si defecerint leges istæ coram me.* Simile schema & pathos est in Octauia Senecæ:

Iungentur antè sæua sideribus freta,
Et ignis vndæ, tartaro tristi polus,
Lux alma tenebris, roscida nocti dies, &c.

23. Et factum est verbum Domini ad Ieremiam, dicens:

C 24. Numquid non vidisti quid populus hic locutus sit, dicens: Duę cognationes, quas elegerat Dominus, abiectæ sunt: & populum meum despexerunt, eò quòd non sit vltrà gens coram eis?

25. Hæc dicit Dominus: Si pactum meum inter diem & noctem, & leges cælo & terræ non posui:

26. equidem & semen Iacob & Dauid serui mei proiiciam, vt nõ assumam de semine eius principes seminis Abraham, Isaac, & Iacob: reducam enim conuersionem eorum, & miserebor eis.

Vers. 24. DVÆ COGNATIONES] duæ familiæ, vna re- D gia Dauidis, secunda Aaronis sacerdotalis. ita Theodor. Raban. & Hugo: vel, vt Lyran. Iuda & Beniamin, quæ duæ tribus solę remanserunt, aliis decem abductis in Assyriam. vnde has duas dicebatur Deus elegisse & sibi seruasse. quas cùm viderent impij, vel Chaldæi, vt Raban. & S. Thom. vel potiùs, vt Vatabl. & Hugo, increduli Iudæi, iam pariter à Deo abiectas, & capiendas à Chaldæis, despiciebant populum Dei, quasi nunquam in pristinam dignitatem restituendum.

EO QVOD NON SIT VLTRA GENS] ita vt videatur illis non esse gens Iudæorum numeranda, vel alicuius momenti. ita Septuag.

Vers. 25. SI PACTVM MEVM INTER DIEM] Sicut fieri non potest, vt non posuerim tum initio mundi, tum Gen 8. 21. cum Noë pactum de stabilitate cæli & terræ, vel vt illud reuocem aut mu-

mutem; sic fieri non potest, vt omnino abiiciā A filios Iacob & Dauid, aut eos è captiuitate non liberem: quin verò certissimò eos reducam, & dabo Apostolos, qui sacerdotibus & principibus legis & regni veteris succedant, quasi pontifices & principes Ecclesiæ, ps.44.17. Hi ergo erunt principes seminis, id est posterorum, Abraham, Isaac & Iacob, puta verorum Israelitarum, qui sunt filij Abrahæ non secundùm carnem, sed secundùm fidem & spiritum. q.d. Apostoli eorúmque successores, erunt principes fidelium, siue Christianorum: hi enim sunt filij Abraham, Isaac & Iacob; filij, inquam, promissionis, non carnis, Rom.9.6.& sequent.

Vers.26. CONVERSIONEM] captiuitatem. Vide dicta vers. 7.

CAPVT TRIGESIMVMQVARTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Ieremias vaticinatur Ierusalem tradendam Chaldæis eam obsidentibus. Sedecias ergo rex vt Deum placaret, fœdus cum populo iniјt de seruanda Dei lege, edixitque, vt iuxta legem Exodi 21.1. quisque dimitteret seruos & ancillas liberas anno septimo (qui inde olim dictus est annus libertatis, ídque in memoriam & gratitudinem liberationis ex Aegypto.) Populus id promisit & fecit: mox soluta fuit obsidio; recessit enim Nabuchodonosor vt occurreret Aegyptiјs, qui contra se veniebant in opem Iudæorum, vt dicitur c.37.4. Iudæi iam metu liberi, rursus stimulante auaritia, seruos quos dimiserant, in seruitutem redigunt, contra legem & promissum suum. Hinc reprehendit eos Ieremias, & minatur Chaldæorum reditum: fugatis enim Aegyptiјs redierunt Chaldæi, anno nono Sedeciæ, & anno vndecimo expugnarunt Ierusalem. ita Theodor. Hugo, Lyran. S. Thom. & aliј.

Vulgò dicitur: Dæmon languebat, monachus tunc esse volebat:
Ast vbi conualuit, mansit vt antè fuit.

Sic hîc Iudæi & aliј multi, cùm virgam Dei sentiunt, omnia promittunt; ea auersa, redeunt ad pristina vitia. Rursum, notent hoc vrbes & resp. bello, fame aut peste à Deo afflictæ, quomodo hoc flagellum auertere debeant; nimirum pœnitendo, peccata ob quæ immittitur corrigendo, vitam mutando, ac præsertim dedendo se operibus charitatis & misericordiæ. Ita enim Hebræi hîc obsessi, seruos donando libertate, obsidionem & seruitutem Chaldæorum eusserunt: at vbi rursum in seruitutem eos reuocarunt, ipsimet mox in Chaldæorum seruitutem & iugum tyrannicum inciderunt. Hoc fidelibus in publica calamitate suggerant & inculcent concionatores.

Vers.1. VErbum, quod factum est ad Ieremiam à Domino, quando Nabuchodonosor rex Babylonis, & omnis exercitus eius, vniuersaque regna terræ, quæ erant sub potestate manus eius, & omnes populi bellabant contra Ierusalem, & contra omnes vrbes eius, dicens:

2. Hæc dicit Dominus Deus Israel: Vade, & loquere ad Sedeciam regem Iuda: & dices ad eum: Hæc dicit Dominus: Ecce ego tradam ciuitatem hanc in manus regis Babylonis, & succendet eam igni.

3. Et tu non effugies de manu eius: sed comprehensione capieris, & in manu eius traderis: & oculi tui oculos regis Babylonis videbunt, & os eius cum ore tuo loquetur, & Babylonem introibis.

4. Attamen audi verbum Domini Sedecia rex Iuda: Hæc dicit Dominus ad te: Non morieris in gladio,

5. sed in pace morieris, & secundùm B combustiones patrum tuorum regum priorum qui fuerunt ante te, sic comburent te: & væ Domine, plangent te: quia verbum ego locutus sum, dicit Dominus.

6. Et locutus est Ieremias propheta ad Sedeciam regem Iuda vniuersa verba hæc in Ierusalem.

7. Et exercitus regis Babylonis pugnabat contra Ierusalem, & contra omnes ciuitates Iuda, quæ reliquæ erant, contra Lachis, & contra Azecha: hæ C enim supererant de ciuitatibus Iuda, vrbes munitæ.

8. Verbum, quod factum est ad Ieremiam à Domino, postquam percussit rex Sedecias fœdus cum omni populo in Ierusalem, prædicans:

9. Vt dimitteret vnusquisque seruum suum, & vnusquisque ancillam suam, Hebræum & Hebræam liberos: & nequaquam dominarentur eis, id est in Iudæo & fratre suo.

10. Audierunt ergo omnes principes &

& vniuersus populus, qui inierant pactum vt dimitteret vnusquisque seruum suum, & vnusquisque ancillam suam liberos, & vltra non dominarentur eis: audierunt igitur, & dimiserunt.

11. Et conuersi sunt deinceps: & retraxerunt seruos & ancillas suas, quos dimiserant liberos, & subiugauerunt in famulos & famulas.

12. Et factum est verbum Domini ad Ieremiam à Domino, dicens.

VERS. 1. QVANDO NABVCHODONOSOR] Videtur prima hæc obsidio Ierusalem, contigisse anno octauo Sedeciæ, nam anno nono rediit Nabuchodonosor, & continuauit eam ad annum vndecimum Sedeciæ, quo eam cepit, Ierem.39.1.& 52.4. ergo annus octauus Nabuchodonosoris, fuit annus septimus libertatis & remissionis, vt patet v.9.& 14.

Dices, Annus primus Sedeciæ, fuit annus quartus hebdomadis annorum sabbaticorum, vt dixi c.28.v.1. ergo septimus annus, siue sabbaticus, fuit annus quartus regni Sedeciæ, non octauus.

Resp. Verum id est secundùm rectum & legalem computum, siue secundùm stylum veteris Calendarij, non autem noui. quia enim hi anni septimi, multis lustris & fortè sæculis fuerant neglecti, nec obseruati, hinc Sedecias eos hîc reuocans, inchoauit eos ab initio regni sui, accedente præsertim necessitate instantis captiuitatis, vti dicam v.14.

VERS. 5. IN PACE] non violenta, sed naturali morte. alioqui in pace non est mortuus qui in captiuitate obiit.

SECVNDVM COMBVSTIONES PATRVM TVORVM, &c. COMBVRENT TE] Sic Gentiles cadauera suorum comburebant, vt de Miseno habet Virgilius lib.6.Æneid. Idem Iudæi fecerunt Sauli 1.Reg.31.12.& Sedeciæ hîc, vti verba textus significant.

Secundò & meliùs, alij ex Hebræo vertunt, *cōburent tibi*, scilicet aromata. ita Hugo. Lyran. Vatab. Isidor. & à Castro. aromata enim regum cadaueribus imponi & comburi solita fuisse, patet 2.Paral.16.14.& c.21.v.19. Nimirum aromata significabant regis vitam laudabilem fuisse, & gratæ famæ odore omnes recreasse. Sic iam flores & serta dantur virginibus & doctoribus mortuis, eorúmque sepulchris imponuntur. Atque iuxta hunc sensum videtur explicādus noster interpres. q.d. *Comburent te*, id est super te, id est sufficient te aut tibi, inquit Maldon. Vel *te*: quia corpus tuum in aromatum adustione etiam igne attingetur, & quasi aduretur, atque hoc ipso cēsebitur combustum, quo aromata super funus eius combusta sunt. Sic Hispani, ait Sanchez, dicunt: *comedi mortuum*, cùm ex funere, mortui conuiuio comederunt. Nam Dauid, Salomon, & alij reges mortui nō leguntur cōbusti, sed sepulti. ita Hebræi & Latini. Sic ex aduerso Asa rex 2.Paral.16.14. dicitur sepultus, sed antè positus in lecto cū aromatibus & vnguentis, quæ *combusserunt super eum*

Serta dantur virginibus mortuis, cur?

A *ambitione nimia*: Vbi R. Kimchi aliíque Hebræi tradunt, non tantùm aromata, sed & lectos, vestes, aliáque supellectilia fuisse de more combusta, ne in vsum cuiusquam, qui è regia prosapia non esset, assumerentur. Idem annotauit Hieron. Magius lib.3. Miscellan.c.11. Videntur Iudæi hac in re imitati Gentiles, qui aromata, arma, vestes, résque charissimas in rogum defuncti inijciebant, vti Cæsari milites parentasse scribit Suetonius. Esto Iudæi ob fidem & spem resurrectionis, aromata & supellectilem tantùm cremarent, non corpora.

Audi Plutarchum de Catone Minore in funere Cæpionis fratris: *Cùm iam fratrem mortuum comperisset, grauiùs ferre visus est, quàm Philosopho conueniret. Nam non solùm lamentis & planctu, sed* B *sumptu funeris immodico, exquisitisq; vaporibus & pretiosis vestibus corpus cremauit.* Et Tacitum li.3. Annalis de funere Germanici: *Atque vbi colonias transgrederentur, atrata plebes, trabeati equites, pro opibus loci, vestem, odores, aliáque funerum solemnia cremabant.* Ex eodem ritu Periandrum in gratiam suæ vxoris mortuæ, vestes omniū mulierum Corinthiarum cremasse, tradit Herodot. lib.5. Cicero lib. 2. de Legib. hanc odorum in rogum coniectionem vocat *sumptuosam respersionem*, ac lege duodecim tabellarum prohibitā asserit. Plinius lib.12.c.18. *Peritis*, ait, *rerum asseuerant, non ferre* (Arabiam) *tantum* (odorum) *annuo fœtu, quantum Nero nouissimo suæ Poppææ die concremauerit.* Valerius Max. lib. 5. c. 1. *Caput etiam* (Pompeij) *plurimis & pretiosissimis odoribus cre-* C *mandum curauit Cæsar.* Cynthia apud Propert. lib. 4.

Cur nardo flammæ non oluere meæ?

Statius lib.2. Sylu. de rogo Glauciæ:

Quid ego exsequias & prodiga flammis
Dona loquar: mæstoque ardentia funera luxu?
Quòd tibi perpetuo tristis rogus aggere creuit?
Quòd Cilicum flores, quòd munera graminis Indi, &c.

Ibidem de psittaco Melioris:

Assyrio cineres adolentur amomo,
Sicanijsque crocis: senio nec fessus inerti
Scandit odoratos phœnix felicior ignes.

Ibidem in Epicedio Pileti Vrsi:

Odoriferos exhausit flamma Sabæos,
Et Cilicum messes, Phariæque exempta volucri
D *Cinnama & Assyrio manantes gramine succos.*

VÆ DOMINE, PLANGENT TE] Plangentes reges & principes dicebant, הוי אדון *hoi adon*, id est, *heu Domine*: plangentes verò priuatos dicebant, הוי אח *hoi ach*, heu frater, vel heu soror, vt patet c.22.18. Esto enim reges ob parem regalem dignitatem se inuicem vocarent fratres, vti rectè probat hîc Sanchez, tamen in funere regum vix aderant reges, qui eos plangerent, fratrésque compellarent.

Porro formulam planctus Sedeciæ ita describunt Hebræi in sua chronologia, quam ipsi vocant *Seder olam*, id est series, siue historia sæculi: *Interijt Sedecias, & de ipso hunc instituerunt planctum: Heu! quia mortuus est rex Sedecias, bibens fæces omnium ætatum*, id est, luens peccata priorum sæculorū, fuit enim ipse vltimus rex Iuda. ita exponit Genebrardus ibidem.

PERCVS-

Vers.48. Percvssit rex Sedecias foedvs] A inter se suúmque populum & Deum, promittens, quòd Deum colerent, eiúsque legem seruarent. nominat verò præ alijs legem remissionis anni septimi: tum quia ille annus erat præsens: tum quia magis ad rem pertinebat. Seruos enim manumittebant iuxta legem, vt ipsi in seruitute Chaldæorum non inciderent.

Prædicans] voce præconis denuncians.

13. Hæc dicit Dominus Deus Israel: Ego percussi fœdus cum patribus vestris in die, qua eduxi eos de terra Ægypti de domo seruitutis, dicens:

14. Cùm complexi fuerint septem anni, dimittat vnusquisque fratrem suum Hebræum, qui venditus est ei, & B seruiet tibi sex annis: & dimittes eum à te liberum: & non audierunt patres vestri me, nec inclinauerunt aurem suam.

15. Et conuersi estis vos hodie, & fecistis quod rectum est in oculis meis, vt prædicaretis libertatem vnusquisque ad amicum suum: & inistis pactum in conspectu meo in domo, in qua inuocatum est nomen meum super eam.

16. Et reuersi estis, & commaculastis nomen meum: & reduxistis vnusquisque seruum suum, & vnusquisque ancillam suam, quos dimiseratis vt essent liberi & suæ potestatis: & subiugastis C eos vt sint vobis serui & ancillæ.

17. Propterea hæc dicit Dominus: Vos non audistis me, vt prædicaretis libertatem vnusquisque fratri suo, & vnusquisque amico suo: ecce ego prædico vobis libertatem, ait Dominus, ad gladium, ad pestem, & ad famem: & dabo vos in commotionem cunctis regnis terræ.

18. Et dabo viros, qui præuaricantur fœdus meum, & non obseruauerunt verba fœderis, quibus assensi sunt in conspectu meo, vitulum quem conciderunt in duas partes, & transierunt inter D diuisiones eius:

19. Principes Iudæ & principes Ierusalem, eunuchi & sacerdotes, & omnis populus terræ, qui transierunt inter diuisiones vituli.

20. Et dabo eos in manus inimicorum suorum, & in manus quærentium animam eorum: & erit morticinum eorum in escam volatilibus cæli, & bestiis terræ.

21. Et Sedeciam regem Iuda, & principes eius dabo in manus inimicorum suorum, & in manus quærentium animas eorum, & in manus exercituum regis Babylonis, qui recesserunt à vobis.

22. Ecce ego præcipio, dicit Dominus, & reducam eos in ciuitatem hanc, & præliabuntur aduersus eam, & capient eam, & incendent igni: & ciuitates Iuda dabo in solitudinem, eò quòd non sit habitator.

Cvm completi fverint septem anni] *Completi*, id est, cōpleri cœpti. nam septimo anno ineunte, aut certè currente, & necdum completo, serui dimittendi erant liberi. vnde Septuag. vertunt, *cùm completi fuerint sex anni*. Sic Luc. 2. 21. dicitur, *Postquam consummati sunt dies octo vt circumcideretur puer*, id est, cùm cōpleti sunt dies, & peruentum fuit ad diem octauum circumcisioni præstitutum. Vers. 14.

Vt prædicaretis libertatem vnvsqvisqve ad amicvm, id est proximum, svvm] id est, proximis suis, puta seruis & ancillis Hebræis: Gentiles enim hac lege & libertate non gaudebant. ita Pagninus, Vatabl. & alij qui proinde vertunt, *vt prædicares libertatem vnusquisque fratri suo*; alij, *ad proximum suum*, puta ad heros, q. d. Heri inuicem se hortabantur ad manumissionem seruorum iuxta Dei legem. Vers. 15.

Commacvlastis nomen mevm] dedecore affecistis, violantes legem & pactum meum, quasi rem vilem & ad nutum mutabilem & violabilem. Præclarè S. Bernard. in sententiis, *Coram Deo nec leprosa valet obedientia, nec canina patientia.* Vers. 16.

Vt essent liberi et svæ potestatis] Hebr. *Dimisistis eos in animam suam*, id est, suæ animæ, id est libertati, eos reliquistis & restituistis.

Prædico vobis libertatem] Ironicè ludit, q. d. Vos liberos dimisistis seruos libertati suæ, sed eam reuocastis & violastis; hinc ego vos manumittam, vt non sitis ampliùs serui mei, sitísque liberi, non vt eatis quò vultis; sed deserens vos & hostibus exponens, permittam vt abeatis in gladium, pestem & famem, vsque hæc, quasi noui heri dominíque vestri liberè in vos grassentur. ita D. Thom. vide c. 15. 2. Vers. 17.

Secundò, R. Dauid explicat, q. d. Prædico vobis, id est contra vos, libertatem hostibus, vt vos seruituti subiiciant.

Tertiò, Maldon. prædico libertatem, id est seruitutem & captiuitatem, vt sit antiphrasis. Sed primus sensus planus est & genuinus.

In commotionem] Hebr. & Septuag. *in dispersionem*, vt vagi, instabiles, timidi & trepidi instar Cain vagemini, totóque orbe spargamini quasi errones. ita Theodor. Lyran. Hugo, Maldon.

Aliter Vatabl. & Dionys. q. d. Vt omnes commoueātur, vel metu, vel commiseratione, visa vestra clade. Aliter alij, q. d. *In commotionem*, scilicet capitis, id est in derisum.

Vitvlvm qvem conciderunt] Dupliciter hæc accipi possunt; Primò, *dabo viros*, &c. *vitulum*, id est, tanquam vitulum, vt, sicut hic Vers. 18.

hic vitulus diuisus fuit: ita ipsi per varia regna diuidantur & dispergantur. ita Maldon. Addit Sanchez, q. d. Dabo te vitulum quem concidisti, id est faciam te apparere ea specie, qua vitulus concisus & discerptus. Subijcieris hostili cultro, & latè per varia regnorum spatia dispergeris. Patet ex v. 20.

Secundò & aptiùs, vt *τὸ vitulum*, referatur ad *non obseruauerunt*, & per vitulum, intelligatur pactum cum Deo initum, & occisione vituli confirmatum, tum hîc, tum Exodi 24. 5. vt sit metonymia & catachresis. ita D. Thom. Lyran. Dionys. Vnde Vatabl. vertit, *cæso in duas partes vitulo*.

Ritus priscus sanciendi fœdera. Nota hîc cum Theodor. D. Thoma, & aliis, priscum tum Hebræorum, tum aliarum gentium ritum sanciendi fœdera per victimam, puta vitulum: eum enim mactando, & in duas partes diuidendo, ac per medium transeundo, imprecabantur sibi mortem & similem dissectionem, si fœdus violarent. De qua te plura dixi Genes. 15. 10. & Exodi 24. v. 8.

VERS. 20. ET DABO] dabo inquam.

ET ERIT MORTICINVM] id est, cadauer occisum: alioqui morticinum propriè, est cadauer, quod sine vi, sponte & naturaliter mortuum est.

VERS. 21. PRÆCIPIO] Chaldæis, vt ad obsidionem redeant. *præcipio*, id est permitto, ordino, dirigo, vt redeant ad excidium Hierosolymæ. Hebr. enim צוה *tsaua*, significat omnem Dei ordinationem & prouidentiam, siue imperatiuā, siue ordinatiuam, siue permissiuam. Sic Deus hîc *præcepit*, id est, Primò, ordinauit omnia, verbi

Præcipere est ordinare etiam permittendo tantùm.

A gratia, fortunando res Chaldæorum, dando eis facilem & celerem victoriam contra Ægyptios, addendo eis vires & animos, obiiciendo menti eorum Hierosolymæ tot annis obsessę & exhaustæ expugnationem fore facilem, &c. Quibus omnibus effectum est, vt Chaldæi sponte sua redirent ad eam obsidendam & expugnandam. quod Deus in tota hac serie prouidentiæ & ordinationis suæ intendebat. hinc Secundò, *præcepit*, id est, hunc Chaldæorum reditum ordinauit & direxit ad iustam suam vindictam, vt

B scilicet hac ratione, per eos puniret & plecteret impios & fœdifragos Iudæos. Sic Deus dicitur præcepisse coruis vt alerent Eliam, *præcepisse*, id est, ordinasse & dedisse eis instinctum afferendi panem ad Eliam. Sic Deus dicitur *præcepisse*, id est, directè permisisse maledictionem Semei, eámque ordinasse ad punitionem adulterij & homicidij Dauidis. Iusta ergo & congrua pœna Iudæorum fuit, vt, sicut ipsi contra legem seruos reuocarant in seruitutem; ita vicissim Deus reuocaret Chaldæos ad eorum obsidionem & vastationem.

C Simili, & æquè iusta antithesi dixit S. Chrysost. hom. 2. in Ioan. *Ridiculum est, vt seruulos nostros in nostris semper negotiis occupatos velimus, nos verò nullum Deo exhibere seruitium, præsertim cùm nostra omnis seruitus nihil ei conferat.* Quocirca congruo iustóque iudicio Dei sæpè fit, vt qui segniter, tardè, inobedienter seruiunt Deo, etiam seruos in obsequio suo sentiant segnes, tardos, inobedientes, refractarios.

EO QVOD NON, ita vt non, SIT HABITATOR.

CAPVT TRIGESIMVMQVINTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Exemplo obedientiæ Rechabitarum, arguit Iudæorum inobedientiam, atque his pœnam, scilicet captiuitatem: illis præmium, scilicet posteritatem perpetuam, & suum patrocinium promittit.

Vers. 1. VErbum, quod factum est ad Ieremiam à Domino in diebus Ioakim filij Iosiæ regis Iuda, dicens:

2. Vade ad domum Rechabitarum: & loquere eis, & introduces eos in domum Domini in vnam exedram thesaurorum. & dabis eis bibere vinum.

3. Et assumpsi Iezoniam filium Ieremiæ filij Habsaniæ, & fratres eius, & omnes filios eius, & vniuersam domum Rechabitarum:

4. Et introduxi eos in domum Domini ad gazophylacium filiorum Hanan, filij Iegedeliæ hominis Dei, quod erat iuxta gazophylacium principum, super thesaurum Maasiæ filij Sellum, qui erat custos vestibuli.

5. Et posui coram filiis domus Re-

D chabitarum scyphos plenos vino, & calices: & dixi ad eos: Bibite vinum.

6. Qui responderunt: Non bibemus vinum: quia Ionadab filius Rechab, pater noster, præcepit nobis, dicens: Non bibetis vinum vos, & filij vestri vsque in sempiternum:

7. & domum non ædificabitis, & sementem non seretis, & vineas non plantabitis, nec habebitis: sed in tabernaculis habitabitis cunctis diebus vestris, vt viuatis diebus multis super faciem terræ, in qua vos peregrinamini.

8. Obediuimus ergo voci Ionadab filij Rechab, patris nostri, in omnibus quæ præcepit nobis, ita vt non biberemus vinum cunctis diebus nostris nos, & mulieres nostræ, filij, & filiæ nostræ:

9. &

9. & non ædificaremus domos ad habitandum: & vineam, & agrum, & sementem non habuimus:

10. sed habitauimus in tabernaculis, & obedientes fuimus iuxta omnia, quæ præcepit nobis Ionadab pater noster.

NOta hysterologiam: hęc enim, vtpote gesta sub Ioakim priùs contigerunt, quàm quæ cap. præced. sub Sedecia enarrata sunt. Vide cap 3.

Nota Secundò. Rechabitæ metu Nabuchodonosoris, anno quarto Iudæos rebellantes inuadentis, confugerunt è suis agris in vrbem Hierosolymam, ibiq; diu pacificè habitarunt, vt patet v. 11. Hæc ergo dicta videntur à Ieremia anno septimo vel octauo Ioakim, qui fuit tertius & quartus Nabuchodonosoris.

Vers. 2. VADE AD DOMVM] ad hospitium, ad quod in vrbe se receperant; vt patet v. 11. nec enim Rechabitæ domos habebant, sed tabernacula, vt patet v. 7.

Rechabitæ sunt Cinæi posteri Ietro. RECHABITARVM] Notant contra Caluinum Hebræi & Latini, vt D. Thom. Hugo, Lyran. Diony. Capella & alij, Rechabitas esse Cinæos. Idque ita esse, patet 1. Paral. 2. 55. vbi dicitur: *Hi sunt Cinæi, qui orti sunt ex Hamat* (ita enim est hebr. noster vertit, *calore*) *patrefamilia Rechabitarum*. Nati sunt ergo Rechabitæ ex Ietro, qui & Raguel & Cinæus est dictus; quia de stirpe Cin ortus. Moses enim duxit vxorem Sephoram filiam Ietro: hinc Ietro venit ad Mosen, Exodi 18. 1. & posteri eius, qui Cinæi dicti sunt, inter Iudęos habitarunt; vti patet de Iahel vxore Haber Cinæi, quæ occidit Sisaram, Iudic. 4. v. 11. Ex dictis patet, Rechabitas non fuisse Iudæos, sed Madianitas, talis enim fuit Ietro.

Ex Ietro ergo prognatus est Rechab vir illustris, qui familiæ Rechabitarum nomen dedit. Suspicatur vir doctus, Ietro, siue Hobab, de quo Numer. 10. esse Rechab, qui Madianitarum vitam & mores, nimirum vacandi rei pecuariæ, non autem seminandis agris, aut plantandis vineis, posteris suis tradiderit, & præcepto sanxerit. Itáque à tempore Mosis & Ietro cœpisse hoc institutum Rechabitarum, imò antè, scilicet à barbaris Madianitis, qui instar Nomadum vagabantur, ideóque habitabant in tabernaculis, vti Tartari in plaustris. Verùm D obstat, quòd Rechab hic, fuerit pater sancti Ionadab, viri zelosi qui cum Iehu Baal & Baalitas euertit, 4. Reg. 10. v. 23. Tempore ergo Iehu, vel potiùs paulò antè cœpit hoc non barbarum, sed pium & religiosum Rechabitarum institutum. Itaque Rechab pios patrum mores, & quæcunque per traditionem à maioribus sanctè obseruata acceperat, quasi per legem sancita & stabilita tradidit filiis suis, quæ ipsi ita religiosè obseruabant; vt S. Hieron. epist. 13. ad Paulinum eos cum Elia, Eliseo, & filiis prophetarum, vocet patres monachorum. nam Primò, Rechabitæ extra vrbes seorsim viuebant, vti faciunt monachi. Secundò, domos non habebant, sed habitabant in tabernaculis. quasi peregrini terræ, non ciues. Tertiò, vino & deliciis abstine-

Fuerunt typus Religiosorum.

1. (Primò)

2. (Secundò)

3. (Tertiò)

A bant, vnde Rechabitarum posteri siue successores fuerunt Essæi siue Esseni, de quibus Philo, Euseb. & alij. Hi enim æquè temperantes & continentes fuerunt. ita ex S. Nilo & Suida docet Serarius lib. 3. Trihær. c. 9. Quartò, non negotiabantur, non serebant, non metebant, non quærebant opes, esto haberent vxores & liberos, sed viuebant ex pecoribus, & arte pastoritia, victu & vestitu simplici contenti. Quintò, erant Scribæ, id est sapientes, legis studiosi, Deique contemplationi, laudibus & hymnis vacabant: vnde ab ijs scriptus dicitur psalm. 70. vt habet eius titulus. ita Hebræi & S. Hieron. suprà.

4. (Quartò) 5. (Quintò)

EXEDRAM] Cubicula hæc erant, siue cellæ ædificatæ in appendicibus templi, vbi sedere B & quiescere poterant sacerdotes & Leuitæ. vnde exedræ græcè dicebantur à sessione, atque ibi supellex, & opes templi recondebantur. vnde v. 4. exedra vocatur gazophylacium. Exedræ ergo erant, sicut subsellia Canonicorum in choro.

Moraliter, qualis debeat esse Rechabitarû, id est Religiosorum, vita graphicè describit Euseb. Emissen. (vel potiùs Eucherius) hom. 9. ad Monachos: *Contentione laudabili certate; sit vnusquisque vestrûm in opere Dei promptior, in oratione feruentior, in lectione sollicitior, in castitate sit purior, in sobrietate parcior, in lachrymarum largitate profusior, in corpore honestior, in corde sincerior, in ira mitior, in mansuetudine moderatior, in risu rarior, in compunctione feruentior, in grauitate fundatior, in charitate iucundior.* Et S. Bernard. ser. 9. in C cœna Domini: *Cùm, ait, videris monachum ad contumeliam humilem, ad opprobria patientem, suis deuotum Prioribus, in moribus mansuetum, tacitum ad loquendum, assiduum ad silentium, in claustro attentè legentem, in ecclesia suis vocibus Christum cum omni deuotione laudantem, si non continuè, tamen quotidie lachrymantem, parcum in refectione, ad obedientiam promptum, vbique procliuum, vbique inclinatum, vbique verecundum, ore calum pulsantem, semper ad Dominum corde clamantem, cultorem proximi, & contemptorem sui, cunctos diligentem, seipsum odientem, tunc dicere poteris: Monachus iste sui Creatoris seruat mandatum. O quàm felix, ô quàm beatus est monachus talis!*

Audi & Nazianz. Iambic. 15. vno carmine totum monachi officium complectentem:

Quid est monachus? Est qui viuit & legi, & Deo.
Μονὴ, saluti quæ studet soli cohors.

Μονὴ est monasterium, siue monachorum cœtus, vt patet. Perperam ergo Leuvenklauius μονὴ vertit *solitudo.*

Hoc est enim quod alter Nazianzen. puta S. Basil. ait in serm. de instit. monachi: *Monasticæ vitæ institutum nihil aliud sibi propositum habet, quàm animæ salutem, atque vt quidquid ad eum finem prodesse potest, tanquam Dei mandatum cum timore obseruet.* Hac de causa Nazianz. monachos vocat Rechabitas.

HOMINIS DEI] Prophetæ Domini. ita Chald. Vatabl. Lyran. vnde *homo Dei*, vocatur Moses Iosue 14. 7. & Samuel. 1. Reg. 9. 7. & Dauid & alij. Vide dicta 1. Timoth. 6. v. 11. Vers 4.

IVXTA GAZOPHYLACIVM PRINCIPVM] in

tores Ierusalem vniuersam afflictionem, quam locutus sum aduersum illos, eò quòd locutus sum ad illos, & non audierunt: vocaui illos, & non responderunt mihi.

18. Domui autem Rechabitarum dixit Ieremias: Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel: Pro eo quod obedistis præcepto Ionadab patris vestri, & custodistis omnia mandata eius, & fecistis vniuersa, quæ præcepit vobis:

19. Propterea hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel: Non deficiet vir de stirpe Ionadab filij Rechab, stans in conspectu meo cunctis diebus.

VERS. 1. VENITE ET INGREDIAMVR IERVSALEM A FACIE EXERCITVS CHALDÆORVM] Rechabitæ, ait S. Hieron. ad Paulin. *in tabernaculis semper habitantes, propter irruptionem Chaldaici exercitus Hierosolymam intrare compulsi, hanc primi captiuitatem sustinuisse dicuntur, quòd post solitudinis libertatem, vrbe, quasi carcere sunt reclusi.* Vnde & psal. 70. hoc titulo inscribitur: *Psalmus Dauid filiorum Ionadab priorum captiuorum.* Quare licet non peccarint Rechabitæ, ob hostis periculum, intrando vrbem; tamen meliùs egissent, si morem suum secuti, longiùs à Ierusalem in mõtes & siluas secessissent, euasissent enim captiuitatem; vti fecerant maiores eorum in vastatione Amalec, 1. Reg. 15. 6.

VERS. 14. PRÆVALVERVNT] Hebr. הוקמו *hukam*, id est stabilita, hoc est obseruata & impleta sunt verba Ionadab, q. d. Rechabitæ in re dura patri obediuerunt; vos, ô Iudæi, in re & lege facili Deo vestro non obedietis?

VERS. 16. FIRMAVERVNT] firmiter & constanter obseruarunt. Subditus enim obseruans legem patris aut Prælati, sua obedientia confirmat & quasi obsignat eam.

VERS. 19 NON DEFICIET VIR DE STIRPE IONADAB FILII RECHAB, STANS IN CONSPECTV MEO) Syrus & Arabicus, *stans coram me.* Putãt Hebræi, filios Rechabitarum nupsisse Leuitis, id est feminis è tribu Leui, & liberos ex illis procreatos ministrasse Deo in templo. Vnde Chald. vertit, *nõ deficiet vir de stirpe Ionadab filij Rechab ministrans corã me,* & Hegesip. lib. 2. histor. 22. de Iacobo fratre Domini loquens, sic ait: *Cum eum lapidarent, vnus ex sacerdotibus de filijs Rechab, qui sunt Ieremiæ testimonio cõmendati dixit: Quid agitis? iustus pro vobis Deum precatur.* Verùm hoc non videtur esse verum; nam nemo nisi ex patre Leuita natus, poterat esse Leuita, aut sacerdos. Secũdò, Theod. & Hugo sic explicant, q. d. Non deerunt Rechab filij, non generatione, sed imitatione: scilicet posteri Christiani, qui Rechabitarum abstinentiam, obedientiam & religionem imitentur. Tertio, Dionys. censet, promitti hîc Rechabitis liberationem ab exercitu Chaldæorum, in cõmuni Iudæorum clade. Quartò, alii putant, ex Rechabitis electos fuisse iudices. Quintò, simpliciùs dicunt alij, hîc Rechabitis promitti

Non deficiet stirps Rechab, quo sensu? 1. Expos. — II. — III. — IV. — V.

A continuam posteritatem, quam Deus semper amet, protegat, & præ oculis habeat. Verùm quia stare coram Domino in Scriptura significat Domino ministrare, vti faciebant Leuitæ & sacerdotes in templo; & quia *maximum & pulcherrimum hominis munus est, Deo ministrare,* vt ait Aristodis tom. 3. orat. 3. Platonica; hinc Sextò, aptiùs censent alij, quòd Rechabitæ ob tantam obedientiam, & abstractionem à curis sæcularibus, electi hîc fuerint à Deo, ad aliquod Dei & templi ministerium, cuius ipsi erant capaces, seu quod eis committi poterat, sicut Gabaonitis commissa fuit cura aquæ & lignorum templi, Iosue 9. 23. Censet Sanchez hoc ministeriũ fuisse cantandi, & Rechabitas factos esse cantores in templo. Hoc enim videtur dicere Scripr. 1. Paral. 2. 55. vnde & psalm. 70. eis quasi B cantoribus inscribitur. Sic Anna prophetissa & virgines Deo dicatæ (inter quas educata fuit B. Virgo) templo ministrabant, vestes sacras reficiẽdo, lauãdo, aptãdo, &c. Septimò & certissimè, ipsa Rechabitarum pia vita & obseruantia & quasi nazaræatus, vocatur hîc statio siue ministerium Domini; ipsi enim æquè vt Nazaræi vino abstinebant. Sicut ergo Nazaræi olim, & nunc Religiosi, dicuntur stare coram Deo, illique ministrare: ita idem dici poterat de Rechabitis. Duo ergo hîc eis promittit Deus, Primò, quòd eorum stirps non deficiet. Secũdò, quòd posteri eorum in pia ista patrum obseruantia perstabunt, ideoque Deo cordi & curæ erunt, imò quasi familiares amici in conspectu eius iugiter cum eo versabuntur. Ita S. C Benedictus, S. Franciscus, B. Ignatius, aliique illustres Sancti & Ordinum fundatores à Deo audierunt, quòd Ordo eorum non deficeret, quodque Deus semper viros insignes ei suggereret, qui disciplinam & sanctitatem Ordinis tuerentur, fulcirent, restaurarent & perficerẽt.

VI. — VII. *& aptissimè.* — *Religiones Deo sunt curæ ne deficiant.*

Celebre fuit olim oraculum S. Benedicti, cuius fama totum orbem peruagata est, scilicet, quòd Ordo ab ipso institutus duraturus esset vsque ad finem mundi, atque in fine mundi pro Romana Ecclesia staturus fidelissimè, & plurimos in fide confortaturus, quodque nullus in eo moriturus esset nisi in statu salutis, vti narrat Arnoldus Vuion in Chronicis Ordinis Benedict. quæ vocat Lignum vitæ lib. 1. cap. 1. sub finem.

Simile extat de Ordine S. Francisci, in eius D vita apud S. Bonauenturam, & in Chronicis Ordinis. Cùm enim S. Franciscus audiens aliquos apostatare, vel opponere se Ordini suo, valdè affligeretur, audiuit à Deo: *Quid turbaris Francisce? quis hunc Ordinem plantauit, nisi ego? ego retinebo, ego illis cadentibus alios substituam, si qui si nondũ nati fuerint, faciam vt nascantur, quod si tres tantùm in ea permanserint, eos ipsos nunquam deseram: sed erit hæc semper familia mea.*

Audi & memorabilem visionem S. Pachomij, qui ab angelo regulam monasticam accepit, quã refert Dionysius Exiguus in eius vita: *Astiterunt,* inquit, *super eum* (Pachomium) *angeli lucis, & iuuenis in medio eorum ineffabili pulchritudine atque claritate resplendens, qui instar Solis ex se fulgoris radios emittebat, habens super caput coronam*

Pachomius ab angelis à terra leuatur.

ſpineam. Et leuantes à terra Pachomium angeli, dicunt ei: Quoniam petiſti à Domino miſericordiam, ecce veniet tibi miſericordia tua, Deus gloriæ Ieſus Chriſtus filius Dei Patris vnigenitus, qui miſſus eſt in hunc mundum, & pro ſalute generis humani crucifixus eſt, ſpineam ferens in capite coronam. Et Pachomius ait: Oro Domine, nunquid ego te crucifixi? Et Dominus placidior ait ad eum: Non tu quidem crucifixiſti, ſed parentes tui. Deinde ſubiungit promiſſionem: *Verumtamen animæquior eſto, & confortetur cor tuum, quia poſteritas tua manebit in ſæculum, nec vſque in finem mūdi deficiet; ipſiq; qui poſt te futuri ſunt, de profunda illa caligine liberabuntur, quotquot vixerint abſtinenter, & curam ſalutis propriæ geſſerint. Modò namque qui præſentia tua ſe cōtinent, tuarum ſequētes exempla virtutum, maxima gratiæ luce reſplendēt: poſt te verò qui in huius ſæculi caligine fuerint immorati, quia prudenter intelligunt quæ petenda ſunt, quæue fugienda; & ſpontanea voluntate nullo humanitus vtentes exemplo, de tantis exilierint tenebris, omnemq; iuſtitiam ſeruantes, æternam vitam toto corde dilexerint; amen dico tibi, quia cum iſtis erunt qui nunc tecum in ſumma continentia & ſanctitate præclari ſunt, eandemq; ſalutem ac requiem ſortientur. Hæc dicens Dominus aſcendit in cælum. Sic autem illuſtratus aër eſt, vt ſplendor lu-*

Promittit ei Dominus poſteritatis durationem.

A *cis illius non poſſit humanis ſermonibus explicari.*

Tropolog. Rechab eſt Chriſtus; filij eius, ſunt viri religioſi, qui eius obedientiam vſque ad mortem imitantur. hi ſtant coram Domino, parati ad omnem eius nutum, horum progenies eſt perpetua. Hi ſunt filij Rechab, id eſt equitis Chriſti triumphantis, & cum triumpho aſcendentis in cælum. Chriſti enim exemplo ſuperant & calcant omnia terrena, vt quaſi equites ſuper ea equitent, ſcandántque in cælum. Quocirca rectè B. Petrus Damiani Cardin. epiſt. 18. ad Deſiderium Cardin. & Abbat. *Cænobium,* inquit, *eſt viuarium animarum, captabulum cæleſtium*
B
pecorum, auiarium volucrum. Captabulum, vel per euphoniam eliſa littera p. *catabulum* (ad quod damnatus S. Marcellus Pontif. vt paſceret beſtias, ibi labore & pædore confectus Martyr obiit) eſt ſeptum vel locus, ita dictus, quòd capiat animalia. Sicut enim à venor dicitur venabulum, ita & à capto captabulum, indéque catabulum, vt videtur; licet Etymologicum Græcobarbarum velit eſſe Græcam vocem à *καταβάλλω* id eſt demitto, profundo, abiicio, negligo, vt catabulum ſit locus demiſſus, profundus, abiectus, vilis, qualis eſt ſtabulum pecorum. Vide de catabulo Card. Baro. in Martyr. 19. Ian.

CAPVT TRIGESIMVMSEXTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Ieremias dictat Baruch librum ſuorum oraculorum & minarum, iubetq; vt eum in templo coram omni populo legat. Rex Ioakim librum comburit, & Ieremiam cum Baruch occidi iubet: fugit Ieremias, & mox Dei iuſſu ſecundum librum minaciorem conſcribit.

Verſ. 1. ET factum eſt in anno quarto Ioakim filij Ioſiæ regis Iuda: factum eſt verbum hoc ad Ieremiam à Domino, dicens:

2. Tolle volumen libri, & ſcribes in eo omnia verba, quæ locutus ſum tibi aduerſum Iſrael & Iudam, & aduerſum omnes gentes: à die, qua locutus ſum ad te ex diebus Ioſiæ vſque ad diem hanc:

3. Si fortè audiente domo Iuda vniuerſa mala, quæ ego cogito facere eis, reuertatur vnuſquiſque à via ſua peſſima: & propitius ero iniquitati, & peccato eorum.

4. Vocauit ergo Ieremias Baruch filium Neriæ: & ſcripſit Baruch ex ore Ieremiæ omnes ſermones Domini, quos locutus eſt ad eum in volumine libri:

5. & præcepit Ieremias Baruch, dicens: Ego clauſus ſum, nec valeo ingredi domum Domini.

6. Ingredere ergo tu, & lege de volumine, in quo ſcripſiſti ex ore meo verba Domini, audiente populo in domo

C Domini in die ieiunij: inſuper & audiente vniuerſo Iuda, qui veniunt de ciuitatibus ſuis, leges eis:

7. Si fortè cadat oratio eorum in conſpectu Domini, & reuertatur vnuſquiſque à via ſua peſſima: quoniam magnus furor & indignatio eſt, quam locutus eſt Dominus aduerſus populum hunc.

8. Et fecit Baruch filius Neriæ iuxta omnia, quæ præceperat ei Ieremias propheta, legens ex volumine ſermones Domini in domo Domini.

D

ET FACTVM EST IN ANNO QVARTO regni IOAKIM] poſtquam Ioakim re cum Nabuchodonoſore compoſita, Babylone redierat, ſed non ita ſecurè, quin adhuc Iudæi metuerent Nabuchodonoſoris reditum, vnde ad eum auertendum indixerunt ieiunium, v. 6. VERS. 1.

VOLVMEN] Hebr. מגלה *megilla*, ſignificat conuolutionem: olim enim liber inſtar mappæ geographicæ erat quaſi vna membrana, ex variis membranis conſuta, quæ in cylindrum conuoluebatur. hoc enim eſt Hebr. *megilla*, & Latinum volumen. VERS. 2.

Dices, Quomodo ergo paginas ſiue pagellas habebat, vt dicitur v. 23.

Reſp.

Resp. Paginæ vocantur vel ipsæ membranæ A partiales inuicem assutæ, vt fiat vna membrana longa & lata; vel singulę circumuolutiones, aut partes cylindro conuolutæ, quæ singulæ seorsim ordine explicabantur & euoluebantur vt legi possent. Vide pro paginæ, hebr. est דלתות *delatot*, id est ostia, fores, id est aperturæ, explicationes, explicati gyri.

Secundò, per paginas accipi possunt paragraphi, vel capita, in quæ distinctus erat liber, iuxta distinctionem & diuersitatem materiæ, puta oraculorum in eo descriptorum.

Tertio, Sanchez opinatur librum hunc aliam habuisse formam, quàm volumen olim communiter habebat, nempe quadratam, vt in ea distinctæ essent pagellæ, vti fit in nostris libris. Horum enim etiam tunc vsum fuisse, colligitur B ex eo quod scribit Ioseph li. 12. Antiq. 5. de litteris Lacedæmonum datis ad Oniam pontificem, in quibus ad calcem hæc leguntur: *Demoteles est, qui has vobis reddidit litteras in pagina quadrangula scriptas, & obsignatas aquilæ sigillo draconem tenentis in vnguibus.* Verùm hæ litteræ erãt instrumenta publica amicitiæ & fœderis.

Summa scripturæ huius libri erat, vt patet v. 29. *Festinus veniet rex Babylonis, & vastabit terram hanc, & cessare faciet ex illa hominem & iumentum.* Erat ergo hic liber, vel compendium prophetiarum Ieremiæ omnium, vel certè ipse liber prophetiæ Ieremiæ à c. 1. hucusque. ita Sanchez. Hoc enim planè significant verba Dei dicentis: *Scribes in eo omnia verba, quæ locutus sum tibi,* &c. *ex diebus Iosiæ vsque ad hanc diem.* Vnde C patet Ieremiã ab anno 13. Iosiæ, quo cœpit prophetare, vsque ad annum quartum Ioakim, qui hic nominatur, per annos 22. oracula sua non scripsisse; aut potiùs scripsisse quidem ea in variis schedis, sed in vnum librum & volumen ea non digessisse. Quare Deus hîc ei iubet, vt id faciat: quia hoc anno quarto Ioakim, cœpit regnare Nabuchodonosor, qui impleturus erat hæc oracula, & vastaturus Iudæos aliásque gentes.

VERS. 4. VOCAVIT ERGO IEREMIAS BARVCH] vt ipse quasi scriba scriberet hoc volumen dictante Ieremia; siue quia Ieremias minùs politè scribebat, & malos formabat characteres, vt vult Sanchez: siue quia Ieremias totus concipiendæ & dictandæ prophetiæ erat intentus: siue quia clausus in carcere obscuro, videre non poterat vt scriberet: siue quia longum erat hoc opus, tota enim Ieremiæ prophetia describenda erat.

VERS. 5. EGO CLAVSVS SVM] in carcere à Ioakim rege timenre, ne, si liberum me sinat, meis tristibus oraculis percellam & frangam animos populi. ita Theod. Raban. Thomas, Lyran. Aut quia volui librum eis legere, hinc ab eis incarceratus sum. ita Lyran. & Dionys. Inde tamen, ne rex eum occideret, à principibus emissus est, vt se absconderet, v. 19.

Secundò, planiùs alij, Hebr. עצור *atsur*, vertunt, detentus sum, prohibitus sum, scilicet vel à rege Ioakim, vt vult Sanchez; vel à Dei spiritu, ingredi templum & legere librum, ne ibi occidar. ita Vatabl. Pagnin. à Castro & Maldon.

Cornel. in Ieremiam.

Hinc patet Prophetas aliquando verbo, aliquando scripto, aliquando & communiter vtroque modo prophetasse. Litera enim scripta occidi nequit, rursum non erubescit, denique ad absentes & pósteros transmittitur. Qua de re exstat elegans ænigma Antiphanis poëtæ Græci:

Natura infantes seruans est femina in vlnis.
Hi muti, genitam sed possunt sistere vocem
Per cunctas terræque vias, perque æquoris vndas.
Cui volet absenti mortali audire licebit:
Cuique etiam sensus auditus surdus habetur.

Quod Sappho poëtria ita exponit: Feminea natura est epistola, quæ infantes circumfert literas; quę cùm mutæ sint, iis tamen qui longè absunt, loquuntur, quibus ipsa vult: legentem verò eam nemo, ne proximus quidem, audit: quocirca literæ æquè surdę ac mutæ esse videntur: mutæ legenti, surdæ astanti.

Rursum ex hac scriptura Baruch liquet, quàm antiquus fuerit vsus scribendi calamo & atramento apud Hebræos.

IN DIE IEIVNII] Nota v. 9. indictum est VERS. 6. hoc ieiunium ante hanc Ieremiæ iussionem, idque ad placandũ Deum, & auertendum Chaldæos; erat enim mense nono, vt dicitur v. 9. *Ieiunium* quo hactenus nullum nec à Deo, nec à Synago- *ob combu-* ga indictum erat ieiunium, vt patet ex Meno- *stum Iere-* logio Hebræorum apud Genebr. Post tamen *miæ librum.* ob combustum hunc Ieremiæ librum, indixerunt Iudæi annuum ieiunium, die septima mensis noni, vt patet ex dicto Menologio. Quare minùs rectè aliqui per diem ieiunij intelligunt festum expiationis, quo ieiunium omnibus indictum erat sub pœna mortis, quod celebrabatur die decimo mensis septimi, Leuit. 23. 27.

SI FORTE CADAT] Nota. Cadere oratio- VERS. 7. nem in conspectu Domini, est eam acceptam esse Domino, eáque Deum exorari. vnde cap. seq. v. 19. noster interpres Hebræam hanc phrasin vertit, *valeat in conspectu tuo deprecatio mea.* ita Chald. S. Thom. Dionys.

Sed quia liber hic legitur populo vt conuertatur & Deum oret, itáque placet, hinc meliùs Maldon. Sanchez, Hugo & Vatabl. sic explicant, *si cadat*, id est, si fortè Iudæi minis excidij quod Deus per Chaldæos intentat, territi & compuncti conuertantur ad Dominum, vt hu- D milient, prosternánt, & profundè demittant se & preces suas, vt supplices à Deo veniam petant. Simili phrasi ait Ierem. c. 38. v. 26. *prostraui ego preces meas coram rege.* Vnde sequitur hîc:

ET REVERTATVR VNVSQVISQVE A VIA SVA PESSIMA] Simile est Daniel. 19. 18. Vide hîc, quid facere soleant minæ Ieremiæ & concionatorum: nimirum minæ, sunt quasi pharmaca, quibus exciti peccatorum humores expelluntur.

9. Factum est autem in anno quinto Ioakim filij Iosiæ regis Iuda, in mense nono: prædicauerunt ieiunium in conspectu Domini omni populo in Ierusalem, & vniuersæ multitudini, quæ confluxerat de ciuitatibus Iuda in Ierusalẽ.

10. Legítque Baruch ex volumine A sermones Ieremiæ in domo Domini in gazophylacio Gamariæ filij Saphan scribæ, in vestibulo superiori, in introitu portæ nouæ domus Domini audiente omni populo.

11. Cúmque audisset Michæas filius Gamariæ filij Saphan omnes sermones Domini ex libro:

12. descendit in domum regis ad gazophylacium scribæ: & ecce ibi omnes principes sedebant: Elisama scriba, & Dalaias filius Semeiæ, & Elnathan filius Achobor, & Gamarias filius Saphan, & Sedecias filius Hananiæ, & vniuersi B principes.

13. Et nunciauit eis Michæas omnia verba, quæ audiuit legente Baruch ex volumine in auribus populi.

14. Miserunt itaque omnes principes ad Baruch, Iudi filium Nathaniæ filij Selemiæ, filij Chusi, dicentes: Volumen, ex quo legisti audiente populo, sume in manu tua, & veni. Tulit ergo Baruch filius Neriæ volumen in manu sua, & venit ad eos.

15. Et dixerunt ad eum: Sede, & lege hæc in auribus nostris. Et legit Baruch in auribus eorum. C

16. Igitur cùm audissent omnia verba, obstupuerunt vnusquisque ad proximum suum, & dixerunt ad Baruch: Nunciare debemus regi omnes sermones istos.

17. Et interrogauerunt eum, dicentes: Indica nobis quomodo scripsisti omnes sermones istos ex ore eius.

18. Dixit autem eis Baruch: Ex ore suo loquebatur quasi legens ad me omnes sermones istos: & ego scribebam in volumine atramento.

19. Et dixerunt principes ad Baruch: Vade, & abscondere tu & Ieremias, & D nemo sciat vbi sitis.

20. Et ingressi sunt ad regem in atrium: porro volumen commendauerunt in gazophylacio Elisamæ scribę: & nunciauerunt audiente rege omnes sermones.

21. Misitque rex Iudi vt sumeret volumen: qui tollens illud de gazophylacio Elisamæ scribæ, legit audiente rege, & vniuersis principibus qui stabant circa regem.

22. Rex autem sedebat in domo hiemali in mense nono: & posita erat arula coram eo plena prunis.

23. Cúmque legisset Iudi tres pagellas vel quatuor, scidit illud scalpello scribæ, & proiecit in ignem, qui erat super arulam donec consumeretur omne volumen igni, qui erat in arula.

24. Et non timuerunt, neque sciderunt vestimenta sua rex, & omnes serui eius, qui audierunt vniuersos sermones istos.

25. Veruntamen Elnathan, & Dalaias, & Gamarias cõtradixerunt regi ne combureret librum: & non audiuit eos.

26. Et præcepit rex Ieremiel filio Amelech, & Saraię filio Ezriel, & Selemiæ filio Abdeel, vt comprehenderent Baruch scribam, & Ieremiam prophetam: abscondit autem eos Dominus.

27. Et factum est verbum Domini ad Ieremiam prophetã, postquã combusserat rex volumen & sermones, quos scripserat Baruch ex ore Ieremiæ, dicens:

28. Rursum tolle volumen aliud: & scribe in eo omnes sermones priores, qui erant in primo volumine, quod combussit Ioakim rex Iuda.

29. Et ad Ioakim regem Iuda, dices: Hæc dicit Dominus: Tu combussisti volumen illud, dicens: Quare scripsisti in eo annuncians: Festinus veniet rex Babylonis, & vastabit terram hanc, & cessare faciet ex illa hominem, & iumentum?

30. Propterea hæc dicit Dominus contra Ioakim regem Iuda: Non erit ex eo qui sedeat super solium Dauid: & cadauer eius proiicietur ad æstum per diem, & ad gelu per noctem.

31. Et visitabo contra eum, & contra semen eius, & contra seruos eius iniquitates suas, & adducam super eos & super habitatores Ierusalem, & super viros Iuda omne malum, quod locutus sum ad eos, & non audierunt.

32. Ieremias autem tulit volumen aliud, & dedit illud Baruch filio Neriæ scribæ: qui scripsit in eo ex ore Ieremiæ omnes sermones libri, quem combusserat Ioakim rex Iuda igni: & insuper additi sunt sermones multo plures, quàm antea fuerant.

IN ANNO QVINTO IOAKIM, &c. PRÆDICAVERVNT IEIVNIVM, publica præconis voce indixerunt ieiunium, IN CONSPECTV DOMINI] id est in templo, videlicet vt omnes ieiunarent, *in conspectu Domini*, id est inclinantes se, & orantes ante conspectum Domini, sicut dixit v. 7. *Si fortè cadat oratio eorum in conspectu Domini.* ita Maldon. Vers. 9.

Nota. Hoc ieiunium indictum est anno quinto Ioakim, vti hîc dicitur. Ergo indictum est post obsidionem Hierosolymæ, eiúsque vastationem, quæ contigit anno quarto Ioakim, in qua ipse Ioakim rex cũ multis Hierosolymitis captus, abductus est in Babylonem; sed promittens Nabuchodonosori fidelitatem & tributum in posterum, mox eodem, vt videtur, anno, liber in Ierusalem est dimissus: vbi statim ad ingenium rediit, & Chaldæorum iugum excussit. Hac de causa, Dei monitu Ieremias iussit Baruch librum oraculorum suorum describere, regíque & proceribus legere, vt modestè se gererent, subderéntque ex fide data se Chaldæis, alioqui ipsos sibi, vrbi & regno excidium allaturos, vti reipsa contigit.

Porro indictio ieiunij huius præcessit lectionem libri, qua nimirum Baruch legit principibus oracula & minas Ieremiæ, vt patet ex sequentibus. Quocirca hoc ieiunium non est indictum ad auertendas hasce minas, & Chaldæos; sed potiùs in signum publici luctus; eò quòd anno præcedenti vrbs capta & spoliata esset à Chaldæis, ac multa vasa templi cum rege & proceribus abducta essent in Babylonem. Hanc ergo cladem luxerunt publico & solenni hoc ieiunio; quo tamen simul precabantur, vt Deus deinceps talem cladem ab eis auerteret, nec fineret ampliùs vrbem cum templo suo ab incircuncisis ita pollui & vastari.

Vers. 12. Ad gazophylacium (id est cubiculum. vide dicta cap. præced. v. 2.) scribæ] id est secretarij, vel, vt Vatabl. cancellarij regij.

Vers. 16. Obstupuerunt vnusquisque ad proximum suum] obstupentes se inuicem respiciebant.

Vers. 18. Ex ore suo loquebatur quasi legens] promptè & expeditè mihi dictabat, ac si ea ex libro legisset. Significat Baruch, hæc verba non fuisse à Ieremia præmeditata, nec quæsita, sed à Spiritu sancto suggesta, vt posset dicere cum Dauide psal. 44. 2. *Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis.* ita Maldon. Ieremias ergo hîc omnia sua oracula sine libro dictauit, & quasi reparauit; sicut multi putant, licet falsò, Esdram dictasse & reparasse S. Scripturam in excidio combustam.

Vers. 19. Vade, et abscondere tu et Ieremias] Suadent hoc eis proceres; quia sciebant ingenium & consilium Ioakim regis, qui arrogans, nec ferens se subijci Chaldæo, oderat Ieremiam suadentem, imò ex ore Dei iubentem, vt ei se subderet. Ergo ne eis rursum subiectionem occinentibus indignetur Ioakim, eósque carcere vel morte mulctet, consulunt eis fugam & latebras.

Vers. 22. Rex autem sedebat] Hebr. יושב *iosceb*, id est habitabat, in domo, in qua per hiemem commorari solebat: erat enim mensis nonus, id est Nouember.

Et posita erat arula] foculus, vel receptaculum prunarum, quo se calefaciebat rex. ita Septuag. & Chald.

Vers. 23. Pagellas] hoc est gyros explicatos in explicatione voluminis, siue libri conuoluti, vt dixi v. 2. Porro dicit *tres vel quatuor*, quia legerat A tres, & cœperat quartam; & quia loquitur vti vulgò homines loqui solent.

Scidit illud, scilicet ipse rex Ioakim, vt patet v. 27. & 29. furore correptus, scalpello scribæ] id est, cultello pennario. Ita Hugo, S. Thom. Lyran. & Vatabl. Falluntur Hebræi, putantes hunc librum fuisse Threnos Ieremiæ. hic enim liber continebat minas excidij futuri; Threni verò continent lamentationes excidij præteriti.

Et non timuerunt, neque sciderunt vestimenta sua, q. d. Timorem & horrorem non ostenderunt scindendo vestimenta sua (est hendyadis) rex, qui sciderat & combusserat librum: hunc enim maximè facti & furoris sui pœnitere debebat, et omnes servi B eius] Moris enim erat apud Hebræos, vt in blasphemia Deique iniuria, omnes audientes scinderent vestimenta, vt hoc ipso Dei iniuriam detestarentur & execrarentur. Grauis enim erat Dei iniuria, scindere & comburere eius librum & oracula. Quocirca posteri ob conscissum hunc librum, publicum & annuum indixerunt ieiunium, vti superiùs dixi. Sic Iosias pater Ioakim *cùm audisset verba libri legis Domini, scidit vestimenta sua*, 4. Reg. 22. Quin & impius Achab idem fecit, 3. Reg 21. Vers. 24.

Absconditi autem eos Dominus] scilicet in eodem loco, ad quem fugerant vt laterent; verbi gratia, in domo viri alicuius boni & pij. ibi enim Deus eos protexit, & quærentium C eos phantasiam aut oculos diuertit & auertit aliò, vt ad eum locum non accederent, & Ieremiam cum Baruch non inuenirent. ita Chald. Raban. & Hugo. Sic Christus abscōdit se Ioan. 8. non fugiendo, sed faciendo se inuisibilem, ait ibidē Theoph. Euthym. Lyran. Maldon. & alij. Vers. 26.

Aliter D. Thom. qui censet Deum hîc per miraculum abscondisse Ieremiam & Baruch, vel transferendo eos in latebras, vti Eliam transtulit; vel oculos eorum tenendo aut excæcando, ne Ieremiam & Baruch viderent. Ieremias fuit hîc typus Christi, qui à Iudæis quæsitus ad mortem, abscondit se, & transiens per medium illorum ibat, imò sub finem vitæ secessit in ciuitatem Ephrem, Ioan. 11. 54. quia D nondum venerat hora eius.

Festinus veniet] Hebr. בא יבוא *bo iabo*, id est, veniendo veniet, id est, veniens in via non tardabit; sed citò instar aquilæ aduolabit; aduentu suo rumorem præcurret, aderit ante portas vestras, antequā audiatis illum è Babylone discessisse. Vatab. vertit, *certissimè veniet.* Vers. 29.

Cessare faciet] occidet vel auferet homines & iumenta.

Non erit ex eo qui sedeat] scilicet diu & absolutè: nam filius eius Ioachin tantùm tribus mensibus regnauit, ideóque æstimatur ac si non regnasset. ita Theodor. Posteri veró Ioachin non fuerunt reges, sed duces populi. Machabæi aliqui fuerunt reges; sed hi fuerunt ex tribu Leui, non Iuda; ac consequenter non fuerunt ex stirpe Ioakim. Vers. 30.

Et cadaver eius proicietur ad æstum per diem, et ad gelu per noctem] q. d. Ioakim occidetur à Chaldæis, &

cadauer insepultum proijcietur, vt loco publico putrescat. Hæc est infamis sepultura asini, quam ei prædixit c.22.

Præclarè Aristides orat. in Eteonem tom. 1. *Cùm, ait, mors omnibus æquè sit proposita, illud certè, vt quis præclarissima quæque consecutus, gloriosè obeat, nec diu nec hominibus inuisus, non omnibus est, sed paucis admodum concessum.* Subdit ad id stimulum: quia vita nostra breuis est, vt etiamsi A Nestoris annos computes, minima sit pars æternitatis, imò nulla.

Et non avdiervnt] id est, quia non audierunt, hoc est, obedierunt iussis & oraculis Dei editis per Ieremiam. Vers. 31.

Additi svnt sermones mvlto plvres, qvam antea fverant] Hebr. additi sunt sermones multi, similes illis prioribus, id est minaces. ita Septuag. Chald. Vatabl. & alij. Vers. 32.

CAPVT TRIGESIMVMSEPTIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Ieremias, Sedeciæ consulenti & roganti, vt pro se & vrbe oret, prophetat Nabuchodonosorem, qui à Ierusalem recesserat pugnaturus contra Pharaonem, reuersurum, & Ierusalem combusturum. Hinc quasi transfugere vellet ad Chaldæos capitur, & in tetrum locum conijcitur, sed deprecans Sedeciam, ab eo commodiorem custodiam & quotidianam annonam impetrat.

1. ET regnauit rex Sedecias filius Iosiæ pro Iechonia filio Ioakim: quem constituit regem Nabuchodonosor rex Babylonis in terra Iuda. 2. Et non
obediuit ipse, & serui eius, & populus terræ verbis Domini, quæ locutus est in manu
Ieremiæ prophetæ. 3. Et misit rex Sedecias Iuchal filium Selemiæ, & Sophoniam
filium Maasiæ sacerdotem ad Ieremiam prophetam, dicens: Ora pro nobis Dominum Deum nostrum. 4. Ieremias autem liberè ambulabat in medio populi. non
enim miserant eum in custodiam carceris. Igitur exercitus Pharaonis egressus est
de Ægypto: & audientes Chaldæi, qui obsidebant Ierusalem, huiuscemodi nuncium, recesserunt ab Ierusalem. 5. Et factum est verbum Domini ad Ieremiam
prophetam, dicens: 6. Hæc dicit Dominus Deus Israel: Sic dicetis regi Iuda, qui
misit vos ad me interrogandum: Ecce exercitus Pharaonis, qui egressus est vobis in
auxilium, reuertetur in terram suam in Ægyptum. 7. & redient Chaldæi, & bellabunt contra ciuitatem hanc; & capient eam, & succendent eam igni. 8. Hæc
dicit Dominus: Nolite decipere animas vestras, dicentes: Euntes abibunt, & recedent à nobis Chaldæi, quia non abibunt. 9. Sed & si percusseritis omnem exercitum Chaldæorum, qui præliantur aduersum vos, & derelicti fuerint ex eis aliqui
vulnerati: singuli de tentorio suo consurgent, & incendent ciuitatem hanc igni.
10. Ergo cùm recessisset exercitus Chaldæorum ab Ierusalem propter exercitum
Pharaonis. 11. egressus est Ieremias de Ierusalem vt iret in terram Beniamin, &
diuideret ibi possessionem in conspectu ciuium. 12. Cúmque peruenisset ad
portam Beniamin, erat ibi custos portæ per vices, nomine Ierias, filius Selemiæ filij
Hananiæ, & apprehendit Ieremiam prophetam, dicens: Ad Chaldæos profugis.
13. Et respondit Ieremias: Falsum est, non fugio ad Chaldæos. Et non audiuit eum: sed comprehendit Ierias Ieremiam, & adduxit eum ad principes.
14. Quam ob rem irati principes contra Ieremiam, cæsum eum miserunt in carcerem, qui erat in domo Ionathan scribæ: ipse enim præpositus erat super carcerem. 15. Itaque ingressus est Ieremias in domum laci & in ergastulum: & sedit
ibi Ieremias diebus multis. 16. Mittens autem Sedecias rex tulit eum: & interrogauit eum in domo sua absconditè, & dixit: Putásne est sermo à Domino? Et dixit
Ieremias: Est. Et ait: In manus regis Babylonis tradêris. 17. Et dixit Ieremias ad
regem Sedeciam: Quid peccaui tibi, & seruis tuis, & populo tuo, quia misisti me in
domum carceris? 18. Vbi sunt prophetæ vestri, qui prophetabant vobis, & dicebant: Non veniet rex Babylonis super vos, & super terram hanc? 19. Nunc ergo
audi obsecro domine mi rex: Valeat deprecatio mea in conspectu tuo: & ne me
remittas in domum Ionathan scribæ, ne moriar ibi. 20. Præcepit ergo rex Sedecias vt traderetur Ieremias in vestibulo carceris: & daretur ei torta panis quotidie, excepto pulmento, donec consumerentur omnes panes de ciuitate: & mansit
Ieremias in vestibulo carceris.

Vers. 6. Ecce exercitvs Pharaonis, &c. A revertetvr in Ægyptvm] Narrant Rabbini, quòd, cum Ægyptij iam haberēt classem in mari, nutu Dei apparuerint super mare vtres inflati, ad speciem viscerum humanorum, per mare agitati, dixerintque Ægyptij inter se: *Hi sunt maiores nostri Ægyptij, qui suffocati sunt in mari propter istos Iudæos, & nos nunc vadimus, vt auxiliemur eis? fleterunt igitur, & redierunt retro.* Hæ sunt fabellæ R. Salomonis.

Nota. Hæc prophetia contigit sub Sedecia, sub tempus obsidionis Ierusalem, ac proinde accidit diu post illam capitis præced. illa enim contigit sub Ioakim. Est enim in Ieremia crebra hysterologia: quia prophetiæ eius in vnum volumen compilatæ sunt promiscuè, non seruato ordine, vti dixi initio in chronotaxi. Quæ hîc & sequentibus cap. scribuntur à Ieremia, B historiæ sunt adeò claræ, vt qui eis longa interpretatione lucem afferre velit, eas potiùs sit obnubilaturus & caliginem eis offusurus.

Vers. 8. Nolite decipere animas vestras] id est, Primò, Nolite falsò animis vestris persuadere, quod Chaldæi prorsus abibunt. Secundò, *animas*, id est vitas vestras: has enim redeuntes Chaldæi vobis eripient, aut ita affligent, vt malitis mori quàm viuere. Tertiò, *animas vestras*, id est vos ipsos, vt sit Synecdoche.

Evntes abibvnt] id est, omnino abibunt vt ampliùs non redeant.

Vers. 9. Sed et si percvsseritis omnem exercitvm Chaldæorvm] q. d. Adeò fixum & certum est Dei decretum de Ierusalem excidio, vt, licet Chaldæi ab Ægyptijs, vt vos speratis, aut à vobis cæderentur, ita vt pauci cladem C hanc euaderent, ijque grauiter saucij; Deus tamen per illos Iudæorum agmina sterneret, vrbémque concremaret. Tam durum est Deum habere aduersarium, ac contra eum pugnare vel obniti, est contra stimulum calcitrare. Ita Sanchez.

Vers. 11. Et divideret ibi possessionem] non filijs suis, vt vult Chald. nullos enim habuit. mansit enim virgo, vt dixi cap. 16. 2. sed fratribus & propinquis: aut vt possessionem quæ sibi fortè obuenerat, vel agrum quem emerat ab Hanameel cap. 32. 9. ab alijs eius & vicinorum agris, dimetiretur & diuideret. Ita S. Thom. Lyran. & Dionys.

Verùm agro obstat, quòd ager ille postea D sit emptus, scilicet cùm Ieremias incarceratus esset (qui hîc v. 4. dicitur fuisse liber, vnde & vrbe egredi voluit v. 10.) scilicet anno decimo Sedeciæ, cùm paulò pòst expugnata est Ierusalem, vt patet c. 32. v. 1. & 2. Adde, penè frustra fuisset hæc partitio bonorum, vtpote quæ in prædam cessura mox erant victori Chaldæo: potuit tamen eam prætexere Ieremias fugæ suæ, vt mox dicam.

Secundò, Sanchez explicat, q. d. Egressus est Ieremias de Ierusalem, vt domum & habitationem à populo Solymitano diuideret, id est, vt à populo iam iam vastando & perituro subtraheret; *diuidere* autem *in conspectu ciuium*, nil est aliud, quam spectantibus ciuibus fugam illam seu discessum moliri. Hic sensus in Hebræo est planior. Nam ex Hebræo potest sic verti cum Vatablo & Pagnino, *vt lubricaret exinde in medio populi*, id est, vt more rei lubricæ dilaberetur ex vrbe in medio populi, qui turmatim soluta iam obsidione ex vrbe egrediebatur. Aut, *vt diuideret se à populo*, id est, vt secederet ab vrbe. Videns enim Ieremias Sedeciam & proceres sibi offensos, & parare carceres, aliáque diriora: simul præuidens paulò pòst Ierusalem, & omnia quæ in ea erant, vastanda esse, maturè voluit sibi consulere, ac occasione disponendi de rebus suis, abire in Anathoth, & ex Ierusalem se subducere, vt se excidio eriperet. Septuag. vertunt, *vt emeret inde*, aliquid) *in medio populi*, id est, in mercatu, quod Theod. explicat, q. d. Vt emeret panes: erat enim fames in vrbe paulò ante obsessa.

Ierias] Hic erat nepos, id est, filius filij Hananiæ (vt hîc dicitur) cui mortem intentauit Ieremias c. 28. 16. ideóque nepos eius Ierias, vt mortem aui vindicaret, Ieremiæ infensus hîc cum capit. ita R. Salom. Lyran. & alij. Vers. 12.

Cæsvm] vel pugnis, vel, vt Raban. S. Thomas & Lyran. flagellis. & sic Ieremias fuit typus Christi flagellati.

Nota hîc, quàm perniciosa sit temeraria suspicio, & præcipitatum iudicium. Ex eo quòd Ieremias vrbe exiret, suspicax Ierias ait: *Ad Chaldæos profugis.* Credunt & principes, insontémque Ieremiam cædunt & incarcerant. Peccauit in hoc Heli, qui Annam suspirantem ad Deum, ebriam quasi & temulentam increpauit: & Pharisæi qui Christum calumniati sunt, vocantes gulonem, vini potorem, dæmoniacū, quòd cum Publicanis & pœnitentibus accumberet, morbósque curaret. Grauiùs deliquit Theodosius Iunior Imper. qui ob pomum ab Eudocia vxore dono datum Paulino nobilissimo viro, suspicatus adulterium, eum innocentem interfici iussit, Eudociam à societate thori remouit. Et Constantinus Magnus, qui Crispum filium falsò incestus ab vxore accusatum, mox interfici iussit. Laborant hoc malo melancholici, quia ex vmbra grauia mala mox ominātur. Est enim melancholia, vtpote humor ater, tristis, timida, suspicax, maligna. Hi ergo contra eam ex professo pugnare debent, omniáque phantasmata suspicionum quæ incidunt animo, mox elidere. nam, vt B. Dorotheus ait, *mendosa amussis etiam recta deprauat.* Narrat idem B. Dorotheus, custodem horti domestici suspicatum esse de quodam Religioso, quòd poma ex horto furto sublegisset, itáque accessisset ad S. Synaxin: accusauit eum apud Antistitem. Ille re examinata cognouit Religiosi innocentiam, ac hortulanum suspiciosum publicè coram omnibus grauissimè increpuit & confudit. S. Franciscus incidens in pauperem mendicum, cùm socius ei diceret: Fortè hic inopiam simulat, & diues est; iussit mox illi, vt flexis genibus à mendico veniam peteret, eúmque nudum veste sua tegeret. Cassianus lib. 5 de Institut. cœnob. c. 30. narrat Machatem virum sanctum, sed seueri nimis & suspicacis iudicij, ita à Deo punitum & correctum fuisse. *Machates*, inquit Cassian. *cum instituerct nos neminem diiudicare debere,*

Moral. de temeraria suspicione & iudicio.

bere, intulit tria fuisse in quibus discusserit vel reprehenderit fratres. Primò, quòd vnam sibi nonnulli patererentur abscindi. Secundò, quòd haberent in cellulis sagum. Tertiò, quòd oleum benedicentes sæcularibus exposcentibus darent: vnde iusto Dei iudicio hæc omnia se incurrisse dicebat. Nam ægritudinem vuæ cõtrahens & tabescens, coactus sum, ait, eam abscindi permittere. Cuius etiam infirmitatis obtentu, sagum quoque habere coactus sum; oleum etiam benedicere & supplicantibus dare, cùm alia ratione eorum importunas preces euadere non possem. vnde concludit: *Quibus mihi manifestè compertum est, iisdem causis ac vitijs monachum obligari, in quibus de alijs iudicare præsumpserit.*

Vers. 15. In domum laci] in carcerem, qui quia teter, tenebricosus, fœtidus, cœnosus, profundus erat & horridus, hinc similis erat laco, foueæ, sepulchro & inferno. Sic Ioseph dicitur descendisse in foueam, id est in lacum carceris, Sapient. 10. 13. & Daniel. c. 6. dicitur proiectus in lacum leonum. Quocirca Ieremias, ne eius squalore conficeretur, rogat inde eripi. vnde in vestibulum quasi commodiorem locum translatus est v. vltimo. Sic apud omnes gentes carceres horridi longuam mortem præ se ferebant. hinc Athenis, carcer dictus est *barathrũ*, & à Christo *tenebræ exteriores*, non quòd esset extra vrbem; sed *exteriores*, id est, extremè & summè tenebricosus. Carcer quoque dictus est *ergastulum*, quasi dicas operatorium, quia in carcere serui vincti operati, vt molere, pinsere, & statum operis pensum persoluere debebant: sed hæc in laco fieri non poterant; is tamen communi voce & more vocatur hîc *ergastulum*.

Carcer dictus est barathrum, cur?

Tertia Ieremiæ incarceratio.

Est hæc tertia incarceratio Ieremiæ. Primò enim in carcerem missus fuit c. 20. v. 2. à Phassur filio Emmer, sed postridie eductus. Secundò, incarceratus fuit cap. 32. v. 3. à Sedecia rege. Tertiò hîc. Hanc foueam siue lacum Ieremiæ Constantinum Imp. mirifica fabrica exornasse scribit Niceph. lib. 8. c. 30.

Vers. 16. Pvtasne est sermo a Domino?] q. d. A temetipso dicis vrbem comburendam, an à Deo inspiratus? ita Hugo & Vatabl. vel potiùs, quia sciebat eum esse Prophetam Domini, q. d. Est ne sermo aliquis nouus à Deo? cupiebat enim Sedecias mitius aliquid, & fauens suæ pertinaciæ oraculum nouum audire. ita ex Hebr. & Septuag. Theodor. S. Thom. Lyran. & à Castro. Vnde respondet Ieremias: De nouo mihi reuelatum est, quòd in manum regis Babylonis traderis.

Vers. 18. Vbi svnt] quasi dicat: Ex euentu videte me esse verum Prophetam, qui prædixi aduentum Chaldæorum, vti iam eos aduenisse vide- A tis; falsos verò & mendaces Prophetas esse, qui id negarunt. ita Theodor. S. Thom. & Lyran. Vers. 19.

Valeat deprecatio mea in conspectv tvo] sine te, mi rex, à me exorari; acquiesce deprecationi meæ.

In vestibvlo carceris] in atrio carceris communis. non ergo erat Ieremias in cellulis vinctorũ, vt vult R. Dauid, qui τὸ *in vestibulo carceris*, per hypallagen exponit, q. d. *In carcere qui erat in vestibulo*: sed in atrio, quasi in libera custodia, idque Dei prouidentia, vt eum ibi faciliùs ciues adire & audire possent. Vnde in hoc atrio emit agrum ab Hanameel, fecitque emptionis instrumenta, cap. 32. Vers. 20.

Torta] Hebr. ככר *kickar*, id est, panis rotundus & orbicularis, quæ dicitur *torta* quasi B *tracta*, & in orbem contorta. Hinc & talentum, quia orbiculatum, vocatur *kickar*.

Excepto pvlmento] id est, obsonio vel cibo, qui pulti vel pani additur. Veteres enim temperantes, pulte pro pane vtebantur; vt dixi Gen. 25. 29. q. d. Sedecias liberalis fuit in Ieremia alendo: iussit enim in publica fame ei dari tortam panis, pulmentum verò sine mensura.

Aliter Septuag Chald. Pagnin. & Vatab. vertunt, scilicet, *& dedit ei tortam panis* (scilicet emptam) *de vico aut platea pistorũ*, id est, dedit ei tortam panis communis, quem pistores coquebant quotidie seruis regijs, stata quantitate & pondere. hoc enim est *kickar* siue torta.

Mansit, vsque ad expugnationem vrbis, Ieremias in vestibvlo carceris] Meritò potuit, potestque nunc maximè Iere- C mias cum S. Paulo gloriari in crebris continuísque carceribus, ac vinculis, cum eoque dicere: *Ego vinctus in Domino*, Ephes. 3. v. 1. Et *In laborib⁹ plurimis, in carceribus abundantiùs, in plagis supra modum, in mortibus frequenter*, 2. Corinth. 11. v. 23. Ita nuper in ijsdem gloriabatur Michaël in Iapone Martyr an. Domini 1609. vti patet ex eius literis, in quibus inter alia sic ait: *Quadriẽnio fui in carcere, ita lætus & alacer, vt vno tantũ die mihi fuisse videar. Nõ possum Dei in me beneficentiã verbis exæquare, quod pro eius fide captus sim; nimirum dignatam esse augustissimam illam maiestatem ex illo die, animæ & corporis mei velut adire & capere possessionem. Exinde semper in summa pace fui. Æstuabat cor meum inæstimabili desiderio, sui ad omnem Dei nutum, in prosperis & aduersis ad vnguẽ cõfor-* D *mandi.* Et rursum: *Quantumcunque me mundus despiceret, premeret, vexaret, affligeret, statui nihil me ista pensi facturum. Satis enim scio irrisiones, contẽptus, fastidia, & quaslibet iniurias pro Dei amore æquo animo toleratas, omnium Regum & Imperatorum sceptris ac diadematibus esse infinitis partibus anteponenda.*

CAPVT

CAPVT TRIGESIMVMOCTAVVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

E Carcere Ieremias hortans populum ad deditionem, in lacum limoſum conijcitur, ſed ab Abdemelech Aethiope liberatur. Secundò, v.14. rogatus ſecretò à Sedecia ſuadet ei vt ſe tradat Chaldæo; rurſúmque in atrium carceris ligatus manibus pedibúſque conijcitur, in eóque manet vſque ad excidium vrbis.

AVdiuit autem Saphatias filius Mathan, & Gedelias filius Phaſſur, &
Verſ.1. Iuchal filius Selemiæ, & Phaſſur filius Melchiæ, ſermones, quos Ieremias loquebatur ad omnem populum, dicens:

2. Hæc dicit Dominus: Quicunque manſerit in ciuitate hac, morietur gladio, & fame, & peſte: qui autem profugerit ad Chaldæos, viuet, & erit anima eius ſoſpes & viuens

3. Hæc dicit Dominus: Tradendo tradetur ciuitas hæc in manu exercitus regis Babylonis, & capiet eam.

4. Et dixerunt principes regi: Rogamus vt occidatur homo iſte: de induſtria enim diſſoluit manus virorum bellantium, qui remanſerunt in ciuitate hac, & manus vniuerſi populi, loquens ad eos iuxta verba hæc: ſiquidem homo iſte non quærit pacem populo huic, ſed malum.

5. Et dixit rex Sedecias: Ecce ipſe in manibus veſtris eſt: nec enim fas eſt regem vobis quidquam negare.

6. Tulerunt ergo Ieremiam, & proiecerunt eum in lacum Melchiæ filij Abdemelech, qui erat in veſtibulo carceris: & ſubmiſerunt Ieremiam funibus in lacum, in quo non erat aqua, ſed lutum: deſcendit itaque Ieremias in cœnum.

7. Audiuit autem Abdemelech Æthiops vir eunuchus, qui erat in domo regis quòd miſiſſent Ieremiam in lacum: porro rex ſedebat in porta Beniamin.

8. Et egreſſus eſt Abdemelech de domo regis, & locutus eſt ad regem, dicens:

9. Domine mi rex, malefecerunt viri iſti omnia quæcumque perpetrarunt contra Ieremiam prophetam, mittentes eum in lacum vt moriatur ibi fame, non ſunt enim panes vltrà in ciuitate.

10. Præcepit itaque rex Abdemelech Æthiopi, dicens: Tolle tecum hinc triginta viros, & leua Ieremiam prophetam de lacu antequam moriatur.

11. Aſſumptis ergo Abdemelech ſe-
A cum viris, ingreſſus eſt domum regis, quæ erat ſub cellario: & tulit inde veteres pannos & antiqua, quæ computruerant, & ſubmiſit ea ad Ieremiam in lacum per funiculos.

12. Dixítque Abdemelech Æthiops ad Ieremiam: Pone veteres pannos, & hæc ſciſſa & putrida ſub cubitu manuum tuarum, & ſuper funes: fecit ergo Ieremias ſic.

13. Et extraxerunt Ieremiam funibus, & eduxerunt eum de lacu: manſit autem Ieremias in veſtibulo carceris.

ERIT ANIMA (vita) EIVS SOSPES] Hebr. *erit vita eius in ſpolium*; Chald. *in euaſionem*; Vers.2.
Septuag. *in lucrum*. Scilicet erit quaſi ſpolium è
B manibus hoſtium ereptum. iam enim vrbs, vita & bona veſtra, ſunt quaſi in manibus Chaldæorum.

DISSOLVIT MANVS] diſſoluit animos & Vers.4.
vires ciuium, vt arma abijciant, eò quòd prophetet Chaldæos eis præualituros.

NEC ENIM FAS EST REGEM VOBIS Vers.5.
QVIDQVAM NEGARE] Septuag. legentes אותם *vtam* pro אתכם *etchem*, vertunt, *quia non poterat rex illis reſiſtere*, quaſi Propheta regem excuſet.

DESCENDIT ITAQVE] demerſus eſt. ita Vers.6.
Hebræi.

IN COENVM] Ioſeph.10. Antiq.10. In cœnoſum, inquit, puteum per funem demiſerunt Ieremiam, vt ibi præfocatus moreretur: ille verò vſque ad collum merſus, ibi manebat. Fuit ergo
C hîc Ieremias typus Chriſti, qui ait pſal.68. v.2. *Infixus ſum in limo profundi, & non eſt ſubſtantia.* Nota. Lacus hi erant putei, vel ciſternæ, ad colligendam aquam, vel ſcaturientem, vel pluuialem, ideóque crebri erant in Iudæa, & crebra eorum mentio in Script. Hiſce deinde nonnullis vſi ſunt ad reorum cuſtodiã, vel potiùs ſupplicium, vt ſcilicet eos ibi pædore, tabe & fame conficerent lenta morte. Talis videtur fuiſſe hic locus, qui priùs fuit puteus vel ciſterna Melchiæ; deinde quia erat iuxta carcerem, traductus eſt ad reorum cuſtodiã, vel potiùs ſupplicium. Hi cœnoſi erant, quia patentes supernè, excipiebant pluuiam, quæ miſta cum fundo laci, faciebat lutum & cœnum. Erant & profundi, hinc funibus reos eò demittebant, vti demiſerunt hîc Ieremiam. Hinc erant inſtar barathri, ac inferni typum & ſpeciem exhibebant. Talis videtur fuiſſe ciſterna vetus,

in

in quam à fratribus proiectus est Ioseph, vt ibi moreretur, Genes.37.& Dauid psal.87.7. *Posuerunt*, inquit, *me in lacu inferiori: in tenebrosis & in vmbra mortis.* Et ps.39. *Eduxit me de lacu miseria, & de luto fæcis.* Et de Christo patres è limbo liberante ait Zachar.c.9. *Emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua.* Ita Abulens. in c.25. Matt. qu.558. & Sanchez.

A

Moral. Nota. Deus tunc maximè adest, cùm res videntur planè desperatæ & deploratæ, si seriò inuocetur. Quis non putasset actum de Ieremia, cùm communi regis & principum consensu in lacum proiectus est? At Deus ei affuit, vti ei promiserat c.1. eúmque confortauit. Hoc est enim quod Deo gratias agens Ieremias, ait Thren.3.57. *Appropinquasti in die, quando inuocaui te* (in lacu, vti præcessit) *dixisti: Ne timeas.* Quocirca suscitauit Abdemelech Æthiopem, qui regis animum flecteret, & Ieremiam è lacu extraheret.

Socratis patientia mira cum Ieremia collata.

Mirare hìc & imitare longam patientiam & constantiam Ieremiæ: post verbera, post neruum, post lacum, rursum eadem prophetat. Gentilitas mirata est Socratem, quasi virum patientissimũ, ideóque sapientissimum: Socrates enim, teste Laërtio, nunciandi quendam se maledictis incessere; *Bene*, inquit, *loqui non didicit.* dicenti alteri, *Nónne iste tibi maledicit? Non*, inquit, *quia ista mihi non adsunt.* Xantippe eius vxor, cum in eum priùs conuitia, deinde aquam sordidam effudisset: *Nónne*, inquit, *dicebam, Xantippen tonantem quandoque pluituram?* Dicenti Alcibiadi, non esse tolerabilem Xantippen adeò morosam: *Atqui*, ait, *ego his iam assuetus sum, ac si iugiter sonum trochlearum audiam. an verò tu non toleras clamore perstrepentes anseres?* illo dicente: *At mihi oua pullosque pariunt: Et mihi*, ait, *Xantippe filios parit.* Asperioris ingenij vxori ita cõuiuendum monebat, vt equus animosis equites. Nam *sicut illi, cùm eos semel subegerint, reliquis facilè vtuntur: ita & mihi post Xantippes vsum, reliquorũ mortalium toleratio facilis obueniet.* Hinc Pythia dixit: *Mortalium vnus Socrates verè sapit.* Verùm quid Socrates ad Ieremiam? qui non vanam Xantippen, sed reges, principes, omnésque Iudæos se persequentes, tot annos, tam patienter & fortiter tolerauit? nimirum seruo Dei *afflictio carnis est mensa spiritus*, vt ait auctor vitæ B. Petri Damiani cap.19.

Vers. 7. Abdemelech] R. Salomon censet hoc nomen non esse proprium, sed commune officij. *Abdemelech* enim hebr. idem est quod *seruus regis*, scilicet per excellentiam, puta regij cubiculi & cubilis custos. Hic enim Græcè vocatur Eunuchus. Rursum R. Salomon pro *Aethiops* vertit Æthiopis, vt hęc sit sententia: Audiuit autẽ seruus regis Sedechiæ Æthiopis, id est improbi, & vitiis nigri instar Æthiopis. Sic ait Poëta:

Hic niger est, hunc tu Romane caueto.

Et Amos c.9.7. *Nunquid non vt filij Æthiopum vos estis mihi, filij Israel?* Verùm longè meliùs & veriùs vertit noster, *audiuit autem Abdemelech Æthiops.*

Eunuchus] id est aulicus; Chald. vir magnus. Vide dicta c.29.1. Vnde liberè eunuchus hic principibus se opposuit, & Ieremiam liberauit. hinc mercedem à Deo tulit, vt paulò pòst audiret à Ieremia, se in clade vrbis incolumem euasurum c.39.16. cùm cæteri aulici tunc fuerint occisi, vt patet c.seq.v.6.

Ut moriatur ibi (in lacu) fame, non sunt enim panes vltra in civitate] Vers.9.
Ciuibus enim primò omnis panum annona, cùm ea pauca & parca sit, distribuetur; neglectus ergo Ieremias in lacu, ibi fame æquè ac pœdore morietur, præsertim cùm proceres eius mortem optent. Aliter Chald. & Sanchez hæc explicant.

Tolle tecum hinc triginta viros] Vers.10.
Pro *tecum* hebr. est בידיך *biadecha*, id est, qui sunt *in tua manu* & potestate, qui tibi quasi præfecto subsunt. Vnde videtur hęc militaris fuisse

B

custodia, ad propulsandam vim procerum, hostium Ieremiæ, si eius è lacu eductionem impedire voluissent. Ad extrahendum enim è lacu Ieremiam, tres quatuorúe viri sufficiebant.

Quæ erat sub cellario] id est, in eam Vers.11.
partem domus, quæ erat sub penu, vbi scruta proijciebantur, & veteres seruorum laceræque vestes & centones, pannique ad vasa tergenda.

Pone, &c. sub cubitu, sub axillis, manum] Vers.12.
id est brachiorum (est synecdoche) pannos veteres, ne funibus nudis extractus lædaris. Hinc videtur, quòd Ieremias nudus aut lacer & seminudus fuerit missus in lacum; alioqui enim funibus vestes supposuisset, nec eguisset his pannis. Hinc Tropol. Ieremias hìc gerit speciem peccatoris, qui in lacũ peccati prolapsus,

C

ex eo resurgere nequit, sed extrahendus est.

Allegor.

Allegor. S. Ambros. lib.2. de Spiritu sancto c.11. *In nomine*, inquit, *Æthiopis Abdemelech, figura pulcherrima est: quia sermonem propheticum, quem Iudæi velut in cœnum suæ mentis carnisq; detruserãt, nos videlicet ex Gẽtibus peccatores nigri antè delictis, & quondam infructuosi eleuauimus de profundo; & ideo scriptum est: Æthiopia præualebit manus suas Deo.* Sicut enim in Ieremiam eius ciues, puta Iudæi, fuerunt impij, pij verò Abdemelech Æthiops, & Nabuzardan Chaldæus: sic & in Christum pij fuerunt Gentiles, impij Iudæi.

Tropol panni veteres, id est exempla veterum fulciunt infirmos.

Tropol. S. Gregor. 25. Moral. 8. Oportet, inquit, intersint pãni veteres, cum quibus meliùs teneantur funes, id est, *oportet vt præcedentium confortemur exemplis, ne infirmos nos ac timidos præ-*

D

cepta subtilia vulnerent dum leuant. Vide Hebr.11. v.36. Audi & Bachiarium in epist. ad Ianuar. de lapsis: *Mittamus*, inquit, *lapso pannos veteres, id est reducamus in memoriam eius exempla antiquorum, qui collapsi in peccatum, postmodum de profundis malorum per pœnitentiam ad superna relati sunt, ne desperet.* Ita quoque explicat B. Petrus Damiani lib.6.ep.31. vbi inter alia addit: *Seruus Dei timere tunc debet, cum temporale quid percipit, tunc gaudere cum perdit.* Christiano ergo gaudendum est in aduersis, timendum in prosperis.

Mor. quàm gratum Deo liberare captiuos.

Moraliter disce hìc quàm gratum sit Deo incarceratos, præsertim iustos, vi, ere & liberare. Ecce Abdemelech quia liberauit è carcere Ieremiam, solus cladem Hierosolymæ Dei oraculo euasit, vt patebit c.39.16.

S. Paulinus Episcopus Nolanus, vt filium viduæ a VVandalis captum redimeret, se pro eo in

in seruitutem eis tradidit. Vnde factus est generi regis hortulanus, eique regis mortem prædixit: quin & rex in somnis vidit eum quasi iudicem sedentem in solio, sibique flagellum auferentem. vnde eum venerans cum honore & munere dimisit, donans ei omnes suæ ciuitatis captiuos, quos onustis frumento nauibus in gratiam S. Paulini Nolam remisit, vti refert S. August. lib. 1. de Ciu. Dei c. 10. & S. Gregor. lib. 3. Dialog. cap. 2.

S. Sanctulus, pro Diacono captiuo se vadem & captiuum Longobardis obtulit. Diaconus solutus fuit. Longobardi ergo Sanctulo mortem intentarunt, cúmque lictor gladium eleuaret vt ei caput amputaret, illum vibrare & demittere non potuit. Vnde sanctitatem Sanctuli agnoscentes, rogarunt vt manum & gladium laxaret: quod ille noluit, nisi lictor iuraret, se deinceps neminem Christianum occisurum. Iurauit ille, & Sanctulus manum eius soluit: quocirca ipsum, & petitione eius omnes captiuos relaxarunt. Ita cùm vnus pro vno se carceri & morti obtulit, multos à carcere & morte liberauit. ita S. Gregor. 3. Dialog. 37.

Tempore Tiberij Imper. anno Christi 566. Abbas Leo, dixit se regem fore: riserunt eum fratres. Tandem cùm barbari Oasim inuadentes, cepissent tres Abbates, eósque infirmos, Leo vt eos redimeret, se pro eis seruū obtulit. tres ergo liberati sunt. Leo à barbaris abductus est, cúmque præ debilitate vlterà pergere non posset, barbari decollauerunt eum. ita veraciter regnauit: quia animam suam posuit pro amicis suis. ita ex Sophronio Baron.

Idem Sophronius cap. 155. narrat de Abbate Nicolao, quòd pro adolescente Tyrio à Saracenis captiuo, primò lytrum, deinde seipsum obtulerit. cúmque illi vtrumque recusarent, orauit dicens: *Saluator noster Christe Deus, saluum fac seruum tuum*: & continuò Saraceni dæmonio repleti, gladiis seipsos conciderunt. Adolescens ergo liber abiit cum eo, qui renuncians sæculo cùm septem annos implesset in habitu, requieuit.

Acacius Episcopus Amidæ, vasa Ecclesiæ distraxit, vt septem millia Persarum, licet hostiū, à Romanis capta, & fame tabescentia redimeret & aleret: quocirca mirati sunt Persæ Romanos, quibus vtrumque studio esset, vt simul & bello, & benefactis vincerent. ita Socrates lib. 7. 21.

Deo gratias Episcop. Carthag. vasa sacra vendidit, vt Christianos à Vvandalis captos redimeret. ita Victor Vtic. lib. 1. Vvandal.

Idem fecit Cæsarius Episc. Arelat. anno Christi 508. vti habet eius vita scripta à Cypriano eius discipulo.

Idem fecit S. Rembertus Bremensis Archiep. vt habet eius vita apud Surium 4. Februa. vbi & narratur, eius precibus catenam cuiusdam captiuæ miraculosè fuisse diffractam.

S. Anianus Episcopus Aurelianensis, vt habet eius vita apud Surium 17 Nouembr. dum pro inauguratione cum solennitate vrbem esset ingressurus petiit ab vrbis præfecto Agrippino, vt captiuos omnes sibi dono daret. Quod cùm Agrippinus recusaret, ex ruina lapidis ex alto cadentis grauiter vulneratus, sensit ilico ea causa id accidisse, quòd Episcopi preces reiecisset. Mittit ergo iam à famulis reportatus in domū suam, qui Episcopum vocent. Mors enim propter nimiam sanguinis effluxionem iam impendere videbatur. Venit Episcopus, manu sua vulneri crucis signum imprimit, sanguis sistitur, redeunt vires propè iam deplorato, aperiuntur carceres, & exeunt miseri, beati Aniani Episcopi intercessione in libertatem vindicati.

Denique audi quid scribat de S. Hugone Abbate Hugo Cluniac. in eius vita: Aldephonsum Hispaniæ regem Sanctius frater eius regno priuauerat, captum & catenatum carceri mancipauerat. Illi verò pius Hugo compatiēs, pro eo apud Dominum precibus insistebat, & Apostoli confidens meritis, à Domino eum absolui poscebat. Nec mora: beatus Petrus Apostolus cuidam fratri in Cluniaco apparuit, preces Hugonis pro Aldephonsi ereptione Deum admisisse reuelauit; fecit etiam Aldephonso illud in carcere nunciari. Porro Sanctio in somnis sub graui comminatione præcepit, vt citò Aldephonsum restitueret, nec differre ausus esset. Sanctius terrore correptus, statim restituit Aldephonsum: restitutus ille, Deo & liberatori suo Hugoni gratias egit, censumque quem pater suus Ferdinandus rex quotannis Cluniacensi monasterio soluendum instituit, ipse duplicauit, ducentas & quadraginta auri vncias annuatim reddens.

MANSIT AVTEM IEREMIAS IN VESTIBVLO CARCERIS] vinctus manibus & pedibus vsque ad excidium vrbis. Hisce enim capta iam vrbe eum exsoluit Nabuzardan c. 40. 4. VERS. 13.

14. Et misit rex Sedecias, & tulit ad se Ieremiam prophetam ad ostium tertium, quod erat in domo Domini: & dixit rex ad Ieremiam: Interrogo ego te sermonem, ne abscondas à me aliquid.

15. Dixit autem Ieremias ad Sedeciam: Si annunciauero tibi, numquid non interficies me? & si consilium dedero tibi, non me audies.

16. Iurauit ergo rex Sedecias Ieremiæ clàm, dicens: Viuit Dominus, qui fecit nobis animam hanc, si occidero te, & si tradidero te in manus virorum istorum, qui quærunt animam tuam.

17. Et dixit Ieremias ad Sedeciam: Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel: Si profectus exieris ad principes regis Babylonis, viuet anima tua, & ciuitas hæc non succendetur igni: & saluus eris tu, & domus tua.

18. Si autem non exieris ad principes regis Babylonis, tradetur ciuitas hæc in manus Chaldæorum, & succendent eam igni: & tu non effugies de manu eorum.

19. Et dixit rex Sedecias ad Ieremiã: Solicitus sum propter Iudæos, qui trãsfugerunt ad Chaldæos: ne fortè tradar in manus eorum, & illudant mihi.

20. Respondit autem Ieremias: Non te tradent. audi quæso vocem Domini, quam ego loquar ad te, & bene tibi erit, & viuet anima tua.

21. Quòd si nolueris egredi: iste est sermo, quem ostendit mihi Dominus:

22. Ecce omnes mulieres, quæ remanserunt in domo regis Iuda, educentur ad principes regis Babylonis: & ipsæ dicent: Seduxerunt te, & præualuerunt aduersum te viri pacifici tui, demerserunt in cœno, & in lubrico pedes tuos, & recesserunt à te.

23. Et omnes vxores tuæ, & filij tui educentur ad Chaldæos: & non effugies manus eorum, sed in manu regis Babylonis capieris: & ciuitatem hanc comburet igni.

24. Dixit ergo Sedecias ad Ieremiã: Nullus sciat verba hæc, & non morieris.

25. Si autem audierint principes quia locutus sum tecum, & venerint ad te, & dixerint tibi: Indica nobis quid locutus sis cum rege, ne celes nos, & non te interficiemus: & quid locutus est tecum rex.

26. Dices ad eos: Prostraui ego preces meas coram rege, ne me reduci iuberet in domum Ionathan, & ibi morerer.

27. Venerunt ergo omnes principes ad Ieremiam, & interrogauerunt eum: & locutus est eis iuxta omnia verba, quę præceperat ei rex, & cessauerunt ab eo: nihil enim fuerat auditum.

28. Mansit verò Ieremias in vestibulo carceris vsque ad diem, quo capta est Ierusalem: & factum est vt caperetur Ierusalem.

VERS. 14. AD OSTIVM TERTIVM, QVOD ERAT IN DOMO DOMINI] Hebr. *ad introitum tertium*, id est, ad portam tertiam templi, quæ regiæ respondebat, qua scilicet rex è regia in templum intrabat. ita Vatabl. R. Dauid, & Maldon.

Aliter Lyran. Dionys. & à Castro. Primum, inquit, ostium erat mulierum, secundum virorum, tertium hoc sacerdotum. Verum per illud non poterat rex laicus ingredi, nec illud secretum erat quod hîc quærebat rex; sed commune & publicum sacerdotum.

INTERROGO EGO TE SERMONEM] Quis sermo regis fuerit, tacetur; sed ex responsione Ieremiæ patet fuisse hunc: Capieturne Ierusalem & ego a Chaldæis?

A SI PROFECTVS EXIERIS AD PRINCIPES REGIS BABYLONIS, VIVET ANIMA TVA, ET CIVITAS HÆC NON SVCCENDETVR IGNI: ET SALVVS ERIS TV ET DOMVS TVA] VERS. 17.
Ex hoc docent Theologi, Deum cognoscere futura libera, etiam conditionalia tantùm, & nunquam euentura, eò quòd hypothesis vel conditio non ponatur, nec eueniat. Sic enim hîc prædicit Deus, regem cum domo & vrbe salua fore si se dedat Chaldæis; quæ tamen nũquam euenerunt, quia rex noluit ponere conditionem, id est, noluit sequi consilium Ieremiæ, nec se dedidit Chaldæis. Idem patet ex v. 19. vbi rex ait: *Sollicitus sum propter Iudæos qui transfugerunt ad Chaldæos: ne fortè tradar in manus eorum, & illudant mihi.* Cui Ieremias ex Deo respondet: *Non te tradent.* Sciebat ergo Deus
B hanc propositionem, Si Sedecias se dedat Chaldæis, Chaldæi non tradent eum Iudæis transfugis, nec illudent ei: quæ tamen nunquam euenerunt, quia Sedecias se dedere noluit. Accipe his tria similia. Primũ Matth. 11. *Væ*, ait, *tibi Corozain, væ tibi Bethsaida: quia si in Tyro & Sidone factæ fuissent virtutes quæ factæ sunt in te, olim in cinere & cilicio pœnitentiã egissent.* En hîc liber euentus conditionalis, puta Tyriorum & Sidoniorum conuersio, si vidissent miracula Christi, certò prędicitur à Christo; qui tamen nõ erat futurus, vt pote sublata hypothesi: non enim Tyrij viderunt & audierunt Christum, eiusque miracula. Secundum Matth. 27. Christus prædicit Petro trinam negationem, quæ prædictio supponebat certam scientiam con-
C ditionalis futuræ, nimirum huius: Si ego Christus reuelo Petro quòd ter me negabit, hæc reuelatio non impediet euentum, puta negationem Petri: quæ tamen conditionalis erat liberrima, & facillima factu: poterat enim facilè illa percelli, & se periculo negationis subducere. Hæc ergo præscientia, quòd scilicet reuelatio non impediret negationem Petri, præcedere debuit voluntatem reuelandi eam in Christo: alioqui enim Christus exposuisset se periculo errandi & prædicendi falsum, quod absit. Tertium, 1. Reg. 23. Dauid profugus in Ceilam, ibique concludendus à Saule, rogat per pontificem Deum duo: prius, an, si maneat in vrbe Ceilam, Saul sit venturus ad obsidendam vrbem. Respondet Deus, Saulem venturum. Posterius, an ciues Ceilani ipsum & socios eius
D traditurí sint in manus Saul. Respondet Deus, Tradent. Præsciebat ergo Deus vtrumque, nõ in effectu, qui nunquam erat futurus; sed in causa, puta in voluntate & propensione tam Saulis, quàm Ceilanorum positis talibus & talibus circumstantijs; scilicet quòd talis occasio & spes capiendi Dauidem tali loco, tempore, cæterisque circumstantijs certò moueret Saulem ad obsidendum Ceilam: ac quòd timor Saulis percelleret & moueret Ceilanos ad tradendum ei Dauidem, quorum tamen neutrum euenit. Nam Dauid accepto hoc oraculo ex vrbe profugit. Ratio est, quòd Deus infinita sua sapientia & scientia penetret & comprehendat omnes voluntatis cuiusque affectiones, sinus, intentiones, propensiones, æquè ac ob-

iecta

iecta & rationes cum suis circumstantiis omnibus, sciátque quibus obiectis vel rationibus in tali vel tali rerum omnium peristasi, siue circumstantia mouenda sit ad actum, vt consentiat & operetur, quibus non. Voluntas enim moueri nequit nisi ratio aliqua boni eam moueat, éstque quasi bilanx, in qua nunc hæc lanx attollitur, nunc illa, prout pondus aliquod huic illive additur, quantúmque pondus additur vni, tantum illa deprimitur, & altera eleuatur. Pondus voluntatis est obiectum amatum: nam, vt ait S. Aug. *Amor meus pondus meũ, eò feror quocunque feror.* Scit ergo Deus quantum obiectum, quantúsque eius amor requiratur, vt voluntas posita in tali vel tali rerum omnium circumstantia, se in illud inclinet, aut non inclinet. Peruidet enim commensurationem inclinationis voluntatis cum obiecto amato: vnde videt v.g. cum tot gradibus amoris & obiecti amati non mouebit se voluntas, sed si vnus gradus addatur, mouebit se, si duo, magis; si tres, ampliùs, &c. Idem est de odio & timore. Amor enim objecti est odium, timor & fuga contrarij: quantum enim quisque, v.g. amat vitam résque suas, tantum odit & timet eorum amissionem. Ita Gabriel Vasquez 1. p. disp. 67. c. 3. n. 14. & 1. 2. qu. 77. ar. 2. Indicat hoc S. Aug. lib. 11. Confess. 18. vbi docet nihil posse cognosci nisi quod præsens est, ac proinde futura cognosci, quia præsentia sunt, non in se, sed in suis causis & signis. *Cùm ergo*, inquit, *dicuntur videri futura, non ipsa quæ nondum sunt, id est futura sunt, sed eorum causæ vel signa forsitan videntur, quæ iam sunt: ideo non futura, sed præsentia sunt iam videntibus, ex quibus futura prædicantur animo concepta.* Et lib. de Corrept. & gratia c. 13. docet Deum omnipotentissima sua voluntate posse multis modis nostram ad id volendum quod ipse vult infallibiliter, sed liberè trahere voluntatem, ideóque Deum magis habere voluntates hominum in sua potestate, quàm ipsi habeant suas: quia de ipsis facit quod vult.

Ex dictis sequitur, futura contingentia, etiam conditionalia, esse determinatæ veritatis, ac habere suum esse, sed conditionatum. Verum enim est passio entis, ac proinde non est verum nunc quod aliquid sit futurum, nisi illud sit determinatum, habeátque aliquod esse, nimirum in causis & conditionibus præuijs. Non enim potest cadere in scientiam quamcumque, etiam infinitam (qualis est Dei) id quod ex se non habet entitatem & veritatem obiectiuam, præexistentem in instanti rationis antequam per scientiam repræsentetur: quia scientia in ratione imaginis prærequirit obiectum sub illo esse quod sciendum est, vti docet Aristot. lib. 1. Perihermin. c. vltimo.

Vers. 19. Ne forte tradar in manvs eorvm] ne scilicet Chaldæi, tradant me transfugis Iudæis, qui mihi illudant & exprobrent, quòd me non tradendo Chaldæis, iuxta oraculum Ieremiæ, perdiderim vrbem, templum & rempubl. quæ ipsi salua cupiebant, ideóque suadebant mihi deditionem; quam cùm ego nollem, ipsi occultè ad Chaldæos transfugerunt. Quocirca magis Iudæos hos, quàm Chaldæos verebatur

A Sedecias, rex timidus nimis, paruíque animi. Verùm congruè ei respondet Ieremias, ni sequatur consilia sua & Dei, eum irridendum à mulieribus propriis, puta quæ fuerant ex gynæceo Ioachin.

Ipsæ dicent] ipsæ subsannabunt & irridebunt te, dicentes: Vers. 22.

Sedvxervnt te et prævalvervnt adversvm te viri pacifici tvi] q.d. Domestici & familiares tui, siue principes, siue consiliarij, siue pseudoprophetæ, qui tibi, ò Sedecia, promittebent pacem, id est omnia prospera, quíque tibi persuadebant vt non crederes sermonibus Ieremię, nec te dares Chaldęis, hi seduxerunt te: ecce enim iam traditus es hostibus tuis. B Si enim tradidisses te eis, vti se tradidit Ioachin, è cuius aula & gynæceo nos fuimus, saluus esses & felix vt Ioachin.

Demersservnt in coeno] Chald. *in confusione*, scilicet calamitatis & captiuitatis. q. d. Tentasti fugere, sed captus es à Chaldæis, & quasi in tenacissimum lutum incidisses, in extremas miserias corruisti, eò quòd crediderís adulatoribus, dicentibus omnia fore secura & prospera, nec Chaldæos posse expugnare Ierusalem tam munitam, & Dei præsidio vallatam. Est metaphora à cęcis, qui à prauis ductoribus, relicta via commoda, in lubricam & cœnosam inducuntur, ibique ab eisdem dolosè in cœnum deturbantur, & ab eisdem deserti emergere nequeunt. Ita Delrio adagio 866. C Præclarè Aristides tom. 2. orat. 1. de Pace: *Tunc*, ait, *suscipiendum est periculum, quamuis incertus sit euentus cùm quies apertè nocet*; aliàs quies periculo, pax bello præferenda.

Vide hîc miseriam principum, qui à suis aulicis & consiliariis ita pendent, vt ab eis regi videantur, eísque per omnia placere student, nec audent eorum impiis consiliis obluctari. Ita enim fecit timidus Sedecias, ideóque periit.

Nota & hîc fructum assentatorum & prauorum consiliariorum. Sic faciunt qui nos ad luxum & voluptatum cœnum pertrahunt. Isai. 5. 20. & 30. 10.

Et recesservnt a te] scilicet pacifici tui te in afflictione reliquerunt, fugientes huc D illuc. Aliter Vatabl. *conuersi sunt*, inquit, scilicet pedes tui, *retrorsum*.

Nvllvs sciat verba hæc, et non morieris] q.d. Ne significes vlli quòd tecum locutus sim de obsidione & expunatione vrbis, ne id emanet in vulgus. timebat enim rex, partim principes suos, ne ipsi putantes eum ijs insciis & inuitis agere cum Ieremia de deditione, offenderentur: partim vulgus, ne illud animos & arma abijceret. statuerat enim rex & principes, non se dedere, sed resistere Chaldæis. Vers. 24.

Vide hîc quò homines deducat peruicacia, & peruicax amor honoris, status & opum; quàm mentem excæcet, vt in suam perniciem ruat. Quàm verum in Sedecia & Iudæis illud Pythagoræ:

Noris mortales sponte in sua damna ruentes:
Infelix stultúmque genus, quod commoda præsens
Non oculis, non aure capit, raróque medetur.
Sic miseris sors mentem agitat, variisque cylindris

Huc illuc rotat, immensis versâtque periclis. Rursum disce hîc, cùm Deus publicum vel priuatum immittit flagellum, illi humiliter te subdere, culpam agnoscere, dorsum & scapulas Deo flagellanti præbere: atque hic est vnicus modus flagellum Dei euadendi, nec est alius. Subdidit se Nabuchodonosori Ioachin rex iussu Dei, exaltatus est; restitit Sedecias, excæcatus est. Ita fecit Dauid psal. 38. v. 10 *Obmutui, & non aperui os meum, quoniam tu fecisti.* & Heli 1. Reg. 3. 18. *Dominus est, quod bonum est in oculis suis, faciat.* Ita S. Lupus Trecensis Episcopus venienti Attilæ cum Clero processit obuiã, dicitque: *Quis es tu, qui terram conturbas & destruis?* Cui Attila: *Ego sum flagellum Dei.* Mox Lupus iussit aperiri vrbis portas, aitque: *Bene veneris flagellũ Dei mei.* Intrans ergo Attila cum copijs vrbem, A quasi mutata à Deo mente, sine noxa altera porta egressus est. Nimirum, esto Attila esset flagellum Dei, volebat tamen Deus, vt iis qui cum tanta submissione illud recipiebant, esse flagellum desineret.

LOCVTVS EST EIS IVXTA OMNIA VERBA] Vers. 17.
Ergo videtur Ieremias orasse regem, ne se mitteret in carcerem Ionathæ (licet id hîc taceatur) sicut orauerat cap. præced. v. 19. non enim fuit ipse principibus mentitus.

NIHIL ENIM FVERAT AVDITVM] scilicet de colloquio & actis cum rege, circa vrbis cladem.

ET FACTVM EST VT CAPERETVR IERV- Vers. 28.
SALEM] Est hoc quasi initium & argumentum cap. seq. vnde ad cap. sequens hæc verba referunt Septuag. Raban. Hugo, & S. Thom.

CAPVT TRIGESIMVMNONVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Capitur Ierusalem; fugit Sedecias, sed ex fuga retractus, videt coram se filios suos trucidari, ipse excæcatur & in Babylonem abducitur: nobiles Iudæi occiduntur; Ieremias v. 11. liberatur & à Chaldæis benignè tractatur, atque v. 15. Abdemelech incolumitatem promittit, quòd in Deum sperasset.

1. ANno nono Sedeciæ regis Iuda, mense decimo, venit Nabuchodonosor rex
Babylonis, & omnis exercitus eius ad Ierusalem, & obsidebant eam.
2. Vndecimo autem anno Sedeciæ, mense quarto, quinta mensis aperta est ciuitas.
3. Et ingressi sunt omnes principes regis Babylonis, & sederunt in porta media;
Neregel, Serescr, Semegarnabu, Sarsachim, Rabsares, Neregel, Serescr, Rebmag, &
omnes reliqui principes regis Babylonis. 4. Cúmque vidisset eos Sedecias rex
Iuda, & omnes viri bellatores, fugerunt: & egressi sunt nocte de ciuitate per viam
horti regis, & per portam, quæ erat inter duos muros, & egressi sunt ad viam deserti.
5. Persecutus est autem eos exercitus Chaldæorum: & comprehenderunt
Sedeciam in campo solitudinis Ierichontinæ, & captum adduxerunt ad Nabuchodonosor
regem Babylonis in Reblatha, quæ est in terra Emath: & locutus est ad eum
iudicia. 6. Et occidit rex Babylonis filios Sedeciæ in Reblatha, in oculis eius: &
omnes nobiles Iuda occidit rex Babylonis. 7. Oculos quoque Sedeciæ eruit: &
vinxit eum compedibus vt duceretur in Babylonem. 8. Domum quoque regis,
& domum vulgi succenderunt Chaldæi igni, & murum Ierusalem subuerterunt.
9. Et reliquias populi, qui remanserant in ciuitate, & perfugas, qui transfugerant
ad eum, & superfluos vulgi, qui remanserant, transtulit Nabuzardan magister militum
in Babylonem. 10. Et de plebe pauperum, qui nihil penitus habebant, dimisit
Nabuzardan magister militum in terra Iuda: & dedit eis vineas, & cisternas
in die illa. 11. Præceperat autem Nabuchodonosor rex Babylonis de Ieremia
Nabuzardan magistro militum, dicens: 12. Tolle illum, & pone super eum oculos
tuos, nihílque ei mali facias: sed, vt voluerit, sic facias ei. 13. Misit ergo Nabuzardan
princeps militiæ, & Nabusezban, & Rabsares, & Neregel, & Serescr, &
Rebmag, & omnes optimates regis Babylonis, 14. miserunt, & tulerunt Ieremiam
de vestibulo carceris, & tradiderunt eum Godoliæ filio Ahicam filij
Saphan vt intraret in domum, & habitaret in populo. 15. Ad Ieremiam autem
factus fuerat sermo Domini cùm clausus esset in vestibulo carceris, dicens: 16. Vade,
& dic Abdemelech Æthiopi, dicens: Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel:
Ecce ego inducam sermones meos super ciuitatem hanc in malum, & non in
bonum: & erunt in conspectu tuo in die illa. 17. Et liberabo te in die illa, ait Dominus:
& non traderis in manus virorum, quos tu formidas: 18. Sed eruens liberabo
te, & gladio non cades: sed erit tibi anima tua in salutem, quia in me habuisti
fiduciam, ait Dominus.

VENIT

Vers. 1. VENIT NABVCHODONOSOR] sed durante obsidione per octodecim menses secessit Epiphaniam vrbem Syriæ amœnissimam, vnde eò ductus est ad ipsum Sedecias, ibique trucidatis eius filijs, excæcatus est, 4. Regum 25. 6.

Vers. 2. QVINTA MENSIS] Ita legendum cum Hebr. Septuag. & Rom. non *nona mensis*, vti legunt aliqui. tunc ergo capta est vrbs, sed post mensem, scilicet mense quinto, septima die mensis incensa est, vt patet 4. Reg. 25. v. 8. Mensem enim quartum impenderunt Chaldæi in expilanda vrbe, & perscrutandis Iudæis. Hoc est quod prædixit Sophon. cap. 1. *Scrutabor Ierusalem in lucernis*, & Ioseph. libr. 7. Belli 16. & 20. ait Romanos extraxisse Iudæos latitantes in sepulchris & cauernis.

APERTA EST CIVITAS] Hebr. הבקעה *hobkea*, id est, rupta est vrbs, id est vrbis muri, ita vt per rupturam hanc vrbem inuaserint & occuparint Chaldæi. Rupta inquam est crebris ictibus arietum, quos Chaldæi in muros intorquebant ita Abulen. & Vatabl. licet Caietan. 4. Regum 25. velit ruptum esse murum à Sedecia & ciuibus, vt viam sibi aperirent ad fugam longæ famis & belli.

Vers. 3. SEDERVNT IN PORTA MEDIA] occuparunt portam mediam, scilicet quæ erat inter duas portas, puta inter portam muri extimi & portam templi. Cingebatur enim vrbs duobus muris, & Chaldæi per primum penetrarant ad portam secundi, quæ erat inter portam primi, & portam templi. ita Maldon.

Neregel Sereser &c. quis

SERESER] Putat Vatabl. quædam horum nomina esse officiorum, vt quæ incipiunt à *rab* vel *ser*, id est dominus, vt primus fuerit *Neregel Sereser*, id est Neregel, qui est dominus vel præfectus thesaurorum. *Otsar* enim etiam hebraicè thesaurum significat, *sar* vel *ser* vel *sir* dominum. Secundus *Semegarnabu*, *Sarsachim*, id est, Semegarnabu qui erat præfectus vnguentariorum, & idem erat *Rabsares*, id est præfectus eunuchorũ. Tertius Neregel, qui erat Sereser, id est, princeps thesauri æquè ac primus, & idem erat Rebmag, id est princeps liquoris: vt Tropologicè videas, qui sint qui sacram vrbem & templum profanent, videlicet præfecti delicijs huius mundi, & in ijs principatum gerentes. Verùm alij accipiunt hæc nomina vt propria: possunt tamen vtroque modo accipi, scilicet vt propria ex officio, vel officium cuiusque significantia; vti cum dicimus Comestabilis, Admiralius, Marescalcus Franciæ, &c. certum principem ex officio designamus & describimus.

Vers. 4. CVMQVE VIDISSET EOS] non iam ingressos, sed iam iam ingressuros vrbem. Patet 4. Reg. 25. 4.

PER VIAM HORTI REGIS] Hortus regis erat inter duos muros vrbis iam dictos, perque portam horti quæ videtur fuisse in muro extimo vrbis, rex aufugit.

Vers. 5. PERSECVTVS EST AVTEM EOS EXERCITVS CHALDÆORVM] qui ex excubitorum vel ciuium, aut transfugarum indicio, eum fugisse cognouerant.

Tradit, vel potiùs fabulatur R. Salomon, Sedeciã cum suis fugisse per subterraneam quandam viam, quæ ab vrbe longè extra vrbem producebatur: vbi alterum erat ostium, per quod in apertum campum egrediebantur. Cùm autem Deus eum iam Chaldæorum seruituti & ludibrio deuouisset, excitasse ex mediis eorum castris siluestrem capram, quæ fuga supra terram eodem spatio, quo subter Sedecias cum suis, ferebatur; quæ contenta fuga ad alterum vsque speluncæ ostium eodem tempore ad illud peruenit, quo ex lateribus emergebat rex, atque ita eum à Chaldæis venatoribus captum fuisse. Hæc R. Salomon, quæ fusè refellit Abulens. li. 4. Reg. c. 25. quæst. 46. & Lyran. ibidem. Atque vt alia taceam, satis ea refellit Scriptura, quæ dicit Chaldæos cognita fuga Sedeciæ, eum insecutos esse; ac disertè Ioseph. lib. 10. Antiq. 11. vbi asserit Chaldæos fugam regis cognouisse ex perfugarum indicio.

REBLATHA] Est prouincia Syriæ, in qua erat vrbs Emath minor, quæ postea Epiphania est dicta ab Antiocho Epiphane. ita S. Hieron. in Amos 6. v. 2. Ibi ergo consedit Nabuchodonosor, vt eminus spectaret belli Iudaici successum, ac vicinior esset Chaldææ, indeque suis contra Iudæos subsidia submitteret.

Nota. Sedecias à Nabuchodonosore est excæcatus Epiphaniæ, & quasi fera caueæ inclusus, ductus est Babylonem, eamque ingressus, licet non vidit, quia iam excæcatus erat, vti prædixerat Ezechiel c. 12. 13.

LOCVTVS EST AD EVM IVDICIA] id est, Nabuchodonosor acriter & iustè pro meritis Sedeciam infidelitatis & ingratitudinis arguit; scilicet quòd à se constitutus rex pro Ioachin, fœdus secum initum violasset. ita Theodor. Ioseph. & alij. Addit Lyran. Sedeciam per Deum iurasse fidelitatem Nabuchodonosori, qui proinde pro Mathania vocauit eum Sedeciam, id est iustitiam Dei, vt eum nomine suo moneret, de fide & iustitia sanctè & constanter seruanda, quodque non tantùm sibi, sed & Deo esset iniurius, perfidus & periurus, si eam violaret. Hoc ergo ei exprobrauit Nabuchodonosor. Hinc primùm in oculis eius filios occidit: deinde oculos illi ademit, quibus suspiciens in cælum Deum in testem suæ fidelitatis inuocarat; & quia cæca suorum consilia secutus erat, eum excæcauit. Pupugit hoc probrũ Iudæos. Quocirca annuum indixerunt ieiunium die sexto octaui mensis, puta Octobris, ob excæcatum Sedeciam, vt patet ex Menologio Hebr.

Tropolog. B. Petrus Damiani lib. 2. epist. 4. ad Hildeprandum, qui postea Pontifex, dictus est Gregorius VII. *Babylonis rex*, inquit, *est antiquus hostis, possessor intimæ cõfusionis, qui priùs filios ante intuentis oculos trucidat: quia sæpè sic bona opera intersicit, vt hæc se amittere ipse qui captus est, dolens cernat. Inde Sedeciæ oculos eruit: quia malignus spiritus subductis priùs bonis operibus, pòst intelligentiæ lumen tollit. Id Sedecias patitur in Reblatha, quæ interpretatur multa hæc. Et namque rationis lumen meritò clauditur, qui sanctæ quietis rigore postposito, per negotia mundana rapiatur, cùm contempto vno, per multa vagus & impatiẽs animus dissipatur.*

VERS. 8. DOMVM VVLGI] domos vulgares siue populi. ita Vatabl. Aut potiùs domus vulgi erat domus publica, in qua celebrabantur publici ludi, nuptiæ, conuiuia, iaculationes, &c. ita Adrichom. & ex eo Sanchez. A

VERS. 9. SVPERFLVOS] Iudæos, qui supererant gladio, fami & pesti. Meliùs Sanchez censet hîc poni tres Iudæorum classes, quæ abductæ sunt in Babylonem: Prima reliquiarum populi, qui cladi superstes in ciuitate remanserat. Secunda eorum, qui iam antè timentes excidium, transfugerant ad Chaldæos. Tertia eorum qui belli tempore, ad arma inepti, ex vrbe emissi, vel nō ferentes belli strepitum sponte exeuntes, in locis vicinis degebant: hi vocantur *superflui vulgi*.

MAGISTER MILITVM] Hebr. רבהטבחים *rab battabbachim*, quod Septuag. vertunt, ἀρχι· μάγειρος, id est præfectus coquorum, quia erat præfectus culinæ regiæ, ait Theod. Pagnin. vertit, præfectus lanionum; Vatabl. pręfectus occisorum aut rerum capitalium: sed aptissimè Iosephus vertit præfectum militum. Ad verbum *rab battabbachim*, idem est quod princeps mactantium, quales sunt Primò, laniones; Secundò, coci, Tertiò, milites: illudque tertium optimè hîc congruit, agitur enim de bello: fieri tamen potuit, vt idem Nabuzardan esset & præfectus militum & œconomus, siue *maior domus*, vt vulgò dicimus, qui præest culinæ. Vnde S. Gregor. mysticè per eum intelligit gulam & gulosos. B

VERS. 10. ET CISTERNAS] id est, agros aut hortos, qui ex cisternis irrigari poterant. ita Heb. Septuag. & alij. Has enim Iudæi effodiebant, vt in ijs aquam, cuius inopia laborabant, colligerent. Hos ergo pauperes in Iudæa reliquit Nabuzardan, eisque agros & vineas diuitum attribuit, vt eos colerent, indeque vectigal Chaldæis penderent. Inter hos pauperes relictos quoque fuisse Rechabitas, censet Historia Scholast. & Abulens. 4. Reg. 25. quæst. 19. qui & testem citat Iosephum. C

VERS. 12. PONE SVPER EVM OCVLOS] faue illi, curam illius habe, prospice illi.

VERS. 14. GODOLIÆ] Erat hic vir primarius Iudæus, qui ad Chaldæos ante captam vrbem iuxta monita Ieremiæ transfugerat. vnde ab eis Iudææ præpositus fuit: sed mox à Iudæis æmulis occisus. D

VT INTRARET IN DOMVM, ET HABITARET IN POPVLO] vt liberè versaretur in medio populi & domo sua. Nota. Ieremias à suis nec destinatus, sed à Chaldęis susceptus, typus fuit Christi, quem Iudæi occiderunt, sed Gentes susceperunt.

VERS. 16. DIC ABDEMELECH] qui liberauit Ieremiam è lacu cap. 38. v. 12. cuius misericordiæ hîc mercedem ab eo recipit.

ET ERVNT (scilicet sermones, id est oracula mea de excidio Ierusalem) IN CONSPECTV TVO] q. d. Videbis & intueberis reipsa cladem, quam ego minatus sum vrbi.

Nota. Lib. 2. Machab. 2. citantur commentarij, siue descriptiones Ieremiæ, quibus ipse cōscripsit ea quæ statim post euersam vrbem euenerunt, antequam populus captiuus in Babylonem abduceretur, scilicet Primò, de legibus quas Ieremias populo in Babylone commoraturo præscripsit. Secundò, de igne perpetuo quem sacerdotes de altari sublatum in ignoto puteo absconderunt, quem postea nepotes è Babylone redeuntes requirentes, non ignem, sed aquam crassam inuenerunt, quæ in victimas effusa miraculo versa est in ignem, vti dicitur lib. 2. Machab. 1. 21. & sequentibus. Tertiò. de tabernaculo, arca fœderis & altari incensi, quæ Ieremias ex vrbe extulit, seposuitque in specu montis Nebo, dicens: *Quòd ignotus erit locus, donec congreget Deus congregationem populi*, &c.

Disce hoc cap. quàm fides etiam hosti sit seruanda, quamque eius violatæ vindex sit Deus. Sedecias enim se suamque stirpem ac regnum euertit, quia fidem Chaldæo datam fefellit, vt patet v. 5. Sic familia Saul suspensa & extincta est ob Gabaonitas, quibus licet fraudulentis Iosue fidem dederat & seruauerat, ab eo cęsos. 2. Reg. 21. *Mor. quàm fides hosti sit seruanda, Deusq; perfidia sit vltor.*

Accipe similia, sed rara, omnium ætatum & gentium exempla, à Deo fidei vindice edita.

Anno Domini 676. Saxones iterum Carolo Magno ruptis sacramentis rebellarunt, capto Eresburgo castro. Sed cùm vlteriùs bellum parant, apparuit gloria (gladius legunt alij) Dei supra ecclesiam, videntibus cunctis: ex quibus multi manent adhuc, qui dicunt vidisse se instar duorum scutorum colore rubeo flammātium, & sese agitantium super ipsam ecclesiam. Cùm hoc signum vidissent Pagani, qui à foris erant, statim confusi sunt, & magno timore perterriti, fugere cœperunt ad castra, & omnis multitudo eorum fugam arripiens, alij ab alijs inuicem interficiebantur, & qui retro respiciebant, propter pauorem ab antecedentibus lanceis confodiebantur, & diuersos ictus inter se perpessi sunt omnes, & diuina vltione vindicati. Quare animati Franci persecuti sunt Saxones, eosque interfecerūt vsque ad flumen Lippiam. ita ex Annal. Franc. Baron, to. 9. Annal. ad ann. Dom. 776.

Iustinus Imperator, cùm bellum contra Persas gereret, Hunnos gentem bellicosam armorum socios sibi adiungere cupiens, auxilium ab eorum rege petijt; qui, acceptis stipendijs, & muneribus ab Imperatore submissis, opē promisit: sed cùm à Persa etiam Hunnorum rex ad amicitiam societatemque coëundam, & arma communiter inferenda inuitaretur, ad illum adijt, spe maioris commodi incitatus. Hoc vbi comperit Iustinus, Persarum regem de re tota certiorem factum, ne barbari promisso fideret, commonefecit. Persa veritate facti diligenter inuestigata compertaque, regem eiusque milites interfici iussit; illum, vt hominem perfidiosissimum; istos, vt socios consciosque periurij. ita Ioan. Zonar. 3. p. Annal. Constantin. in Iustino.

Compositis inter regem Vladislaum & Amurathem Turcharū Imperatorem rebus omnibus, rex Hungariæ violato fœdere, prior in Turcam bellum mouit, initoque pręlio, Turca, cùm suos in pugna non sine magna cæde fugari

gari conſpicaretur, ad expianda fidei violatæ piacula, ad vlciſcendam Christianorum perfidiam, & ad vindicandum ius reciſſæ pacis, depromptum è ſinu codicem initi ſanctiſſimè fœderis explicat, intentiſque in cælum oculis: *Hæc ſunt*, inquit, *Ieſu Chriſte fœdera, quæ Chriſtiani tui mecum percuſſêre, per numen tuum ſanctè iurarunt, datamque ſub nomine tuo fidem violarunt, perfidè Deum ſuum abnegarunt: nunc Chriſte, ſi Deus es, (vt aiunt) & nos hallucinamur, tuas meaſq; iniurias, te quæſo, vlciſcere: his, qui ſanctum tuum nomē nōdum agnouere, violatæ fidei pœnas oſtende.* Vix hæc dixerat, qui vltimum in ſe impetum exſpectabat, cùm prælium, quod anceps ac dubium diu fuerat, inclinare cœpit: nam camelorum onerariorum interuentu à cæde ad prædam Hungari animos conuerterant. Tandem, trucidato rege Vladiſlao, Hungari in fugam coniecti, nobilem victoriam Amurathi reliquerunt. ita Antonius Bonſinius lib. 26. de rebus Hungar. dec. 3. & Chron. general. Hiſpan. part. 4. Plura vide apud Fulgoſ. lib. 6. & P. Ribadeneiram lib. 2. de Principe Chriſt. c. 15. & 16. Verè ergo dixit Seneca in Thyeſt.

Vbi non eſt pudor,
Nec cura iuris, ſanctitas, pietas, fides,
Inſtabile regnum eſt.

Vbi verò hæc adſunt, regnum licet debile, ſtabile euadit. Sanè Romani fide, quam tam hoſtibus, quàm amicis iugiter integrā præſtabāt, omnes gentes ad ſe traxerunt. Celebre inter alios fuit exemplum M. Atulij Reguli Cōſulis, qui poſt multas de Pœnis victorias & triumphos, arte Xantippi captus, in carcerem miſſus, legatus de permutandis captiuis Romam miſſus, dato iureiurando, vt ſi non impetraſſet, ita demum rediret: in ſenatu conditionem diſſuaſit, reiectiſque à ſe coniuge & liberis, Carthaginem regreſſus eſt: vbi in arcam ligneam coniectus, clauis introrſum adactis, vigilijs ac puncturis excruciatus, duram mortem ſubire maluit, quàm fidem hoſti datam fallere. ita Plinius lib. de viris illuſt.

CAPVT QVADRAGESIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Sectio IV. Ieremiæ.

HIc incipit quarta ſectio, ſiue quartus liber Ieremiæ; ſcilicet geſta & dicta ab eo poſt excidium Hieroſolymæ, tum in Iudæa, tum in Ægypto. Hiſtoria eſt facilis & clara, quam ſi quis multis explicare velit, tenebras ei offundet. Quocirca breuis hic ero. Hoc ergo capite Nabuzardan dat munera Ieremiæ, qui Babylonis patriam præferens, cum reliquis Iudæis quietè degit in Iudæa ſub Godolia. Secundò, v. 13. nunciantur Godoliæ inſidiæ Iſmahel, ſed is nunciantibus fidem non adhibet.

1. SErmo, qui factus eſt ad Ieremiam à Domino, poſtquam dimiſſus eſt à Nabuzardan magiſtro militiæ de Rama, quando tulit eum vinctum catenis in medio omnium, qui migrabant de Ieruſalem & Iuda, & ducebantur in Babylonem.
2. Tollens ergo princeps militiæ Ieremiam, dixit ad eum: Dominus Deus tuus locutus eſt malum hoc ſuper locum iſtum, 3. & adduxit: & fecit Dominus ſicut locutus eſt, quia peccaſtis Domino, & non audiſtis vocem eius, & factus eſt vobis ſermo hic. 4. Nunc ergo ecce ſolui te hodie de catenis, quæ ſunt in manibus tuis: ſi placet tibi vt venias mecum in Babylonem, veni: & ponam oculos meos ſuper te: ſi autem diſplicet tibi venire mecum in Babylonem, reſide: ecce omnis terra in cōſpectu tuo eſt: quod elegeris, & quò placuerit tibi vt vadas, illuc perge. 5. Et mecum noli venire: ſed habita apud Godoliam filium Ahicam filij Saphan, quem præpoſuit rex Babylonis ciuitatibus Iuda: habita ergo cū eo in medio populi: vel quocumque placuerit tibi vt vadas, vade. Dedit quoque ei magiſter militiæ cibaria, & munuſcula, & dimiſit eum. 6. Venit autem Ieremias ad Godoliam filium Ahicam in Maſphath, & habitauit cum eo in medio populi, qui relictus fuerat in terra.
7. Cumque audiſſent omnes principes exercitus, qui diſperſi fuerant per regiones, ipſi & ſocij eorum, quòd præfeciſſet rex Babylonis Godoliam filium Ahicā terræ, & quòd commendaſſet ei viros, & mulieres, & paruulos, & de pauperibus terræ, qui non fuerant tranſlati in Babylonem: 8. Venerunt ad Godoliam in Maſphath: & Iſmahel filius Nathaniæ, & Iohanan, & Ionathan filij Caree, & Sareas filius Thanehumeth, & filij Ophi, qui erant de Netophathi, & Iezonias filius Maachathi, ipſi & viri eorum. 9. Et iurauit eis Godolias filius Ahicam filij Saphan, & comitibus eorum, dicens. Nolite timere ſeruire Chaldæis, habitate in terra, & ſeruite regi Babylonis, & bene erit vobis. 10. Ecce ego habito in Maſphath, vt reſpondeam præcepto Chaldæorum, qui mittuntur ad nos: vos autem colligite vindemiam, & meſſem, & oleum & condite in vaſis veſtris, & manete in vrbibus veſtris, quas tenetis.
11. Sed & omnes Iudæi, qui erant in Moab, & in filijs Ammon, & in Idumæa, & in

vniuersis regionibus, audito quòd dedisset rex Babylonis reliquias in Iudæa, & quòd præposuisset super eos Godoliam filium Ahicam filij Saphan: 12. reuersi sunt, inquam, omnes Iudæi de vniuersis locis, ad quæ profugerant, & venerunt in terram Iuda ad Godoliam in Masphath: & collegerunt vinum, & messem multam nimis. 13. Iohanan autem filius Caree, & omnes principes exercitus, qui dispersi fuerant in regionibus, venerunt ad Godoliam in Masphath. 14. Et dixerunt ei: Scito quòd Baalis rex filiorum Ammon misit Ismahel filium Nathaniæ percutere animam tuam. Et non credidit eis Godolias filius Ahicam. 15. Iohanan autem filius Caree dixit ad Godoliam seorsum in Masphath, loquens: Ibo, & percutiam Ismahel filium Nathaniæ nullo sciente, ne interficiat animam tuam, & dissipentur omnes Iudæi, qui congregati sunt ad te, & peribunt reliquiæ Iuda. 16. Et ait Godolias filius Ahicam ad Iohanan filium Caree: Noli facere verbum hoc: falsum enim tu loqueris de Ismahel.

Vers. 1. Sermo qvi factvs est ad Ieremiam a Domino] id est, vt Raban. & Hugo, res quæ facta est à Domino, scilicet liberatio Ieremiæ, quæ sequitur. sic & Vatabl. qui vertit, *actio quam gessit Dominus cum Ieremia*. Et Sanchez. q. d. Tunc impletus est sermo Dei, quo Ieremiæ promisit libertatem.

Secundò, S. Thom. explicat, q. d. Liberatio Ieremiæ, quæ sequitur, fuit ei antè reuelata à Domino. Sed vtrique huic expositioni repugnat quòd hic sermo factus sit ad Ieremiam; postquam eum dimisit Nabuzardan, id est, post eius liberationem. Respódeo ergo, Sermo hic, est prophetia quam habet c. 42. v. 7. qua admonet Dominus per Ieremiam reliquias Iudæorum, ne fugiant in Ægyptum. Sed ante hanc prophetiam, hîc per parenthesin interserit Ieremias longam historiam præambulam illi prophetiæ; scilicet, quomodo Godolias à Nabuzardan præpositus fuerit Iudææ, eumque occiderit Ismahel, atque eo occiso fugere voluerint Iudæi in Ægyptum, quod sua prophetia vetuit eis Ieremias, cap. 42. ita Hebr. Lyran. Maldo. & alij. Hic enim est quasi titulus noui libri, qui continet omnia gesta Ieremiæ post excidium vrbis: vnde Iudæi hîc incipiunt tertium librum Ieremiæ, nos meliùs quartum inchoamus.

Qvando tvlit evm vinctvm] Dices ex c. præced. v. 14. videtur quòd Ieremias Hierosolymis captis statim fuerit solutus vinculis & liber dimissus, quomodo ergo hîc in Rama iis solutus dicitur? Respondet Lyran. fuisse Ieremiam solutum Hierosolymis, sed, cùm videret alios Iudæos duci vinctos ad Nabuchodonosorem, se sponte eorum catenis colligasse. Verùm obstat, quòd ipse hîc dicitur inter cæteros captiuos & vinctos, quasi æquè adhuc vinctus esset, ductus in Rama, vbi cogebantur in vnum vincti Iudæi Babylonem ducendi.

Respondeo ergo, Quod breuiter dicitur cap. præced. v. 14. idipsum hîc fusè & enucleatè describitur: scilicet, quòd Ieremias carcere eductus cum aliis vinctis, vinctus ductus sit in Rama: sed ibi è medio aliorum eum tollens Nabuzardan soluit catenis, & remissum in Ierusalem commendauit Godoliæ. ita Vatabl.

Vers. 3. Et factvs est vobis sermo hic] quasi dicat: Euenit vobis malum, quod eis ex ore Dei locutus & minatus es. Est metonymia: sermo siue verbum ponitur pro re

A per verbum vel sermonem significata.

Ponam ocvlos meos svper te] fauebo & prospiciam tibi. Vers. 4.

Et mecvm noli venire] Ex Hebr. Vatabl. vertit, *nondum responderat Ieremias quòd reuerti vellet, cùm dixit illi, Reuertere ad Godoliam.* q. d. Ex ipso vultu & silentio Ieremiæ Nabuzardan aduertens Ieremiæ voluntatem, cùm modestiæ causa, vel cogitabundus, Deique oraculum hac de re exspectans, nondum eam verbis explicuisset, scilicet se malle reuerti in Ierusalem: vt voluntati eius morem gereret, sicut ei præceperat Nabuchodonosor, dixit ei: Reuertere, & noli venire mecum in Babylonem. Nisi ita explices, dicendum est, Hebræa hîc esse corrupta, nec inter se aptè cohærere; vti cohæret versio Latina, quæ proinde hîc verior & germanior est. vnde videtur quòd in Hebr. pro ישוב
B *iascub*, legendum sit תשוב *tascub*, & pro עודנו *odennu*, legendum sit עודני *odenni*. ita enim legit noster interpres. Vers. 5.

Sed habita apvd Godoliam] Godolias hic, Iudæus erat potens & prudens, qui secutus oracula Ieremiæ transfugerat ad Chaldæos, eisque vtilis & fidelis extiterat: quocirca eum Chaldæi reliquijs populi remanentis præfecerunt. ita Hebræi & Lyran.

Cibaria] Hebr. *viaticum*, ad redeundum Ierusalem.

Principes exercitvs] qui fugiente Sedecia huc illuc fugerunt & euaserunt. Rursum, ij, quos capta vrbe, ij qui effugerant, in agris sibi constituerant vt se contra hostes tuerentur: priores enim principes plerique fuerunt occisi
C à Chaldæis, vt patet cap. 39. 6. ita Iosephus 10. Antiq. 11. Vers. 7.

Et Ismahel] scilicet Ismahel: *&* enim hîc, est exegeticum & enumeratiuum, capiturque pro *id est*, vel *scilicet*. Vers. 8.

Ecce ego habito in Masphath] Hunc locum elegit Godolias, quia erat in finibus Chanaan, eratque via euntibus è Iudæa in Babylonem, vt ibi faciliùs ageret tam cum Babylonijs, quam cum Iudæis. vnde sequitur: Vers. 10.

Vt respondeam præcepto Chaldæorvm, qvi mittvntvr ad nos] vt præstò sim ad respondendum & exequendum ea, quæ mihi à Chaldæis fuerint imperata.

Aliter Lyran. & Isidor. cùm venerint Chaldæi, ego illis respondebo pro vobis: viuite ergo securi,

securi, ego quasi pastor bonus pro vobis animam meam ponam.

Hinc Tropolog. S. Bernardus lib. de Natura amoris, cap. 9. hæc adaptat Religiosis. *Hanc*, inquit, *Apostolicæ institutionis formam quidam amulantes, non habent domos vel diuerticula, nisi domum Dei, domum orationis. Omnia quæcunque faciunt, in nomine Domini faciunt, simul habitantes vno ordine, vna lege viuentes, nil habentes proprium: nec ipsa corpora sua, nec voluntates in potestate sua habentes, simul dormiunt, simul surgunt, simul orãt, simul psallunt, simul & legunt: fixum & immobile eorum propositum obedire præpositis suis, & subiacere eis. Ipsi verò peruigilantes pro eis, quasi rationem reddituri pro animabus eorum, reipsa ipsis prædicant, quod in Ieremia populo Israel Godolias legitur prædicasse: Ego pro vobis respondebo Chaldæis, qui veniunt ad vos.* B *Vos autem colligite frumentum, vinum & oleum in vasis vestris, & habitate in vrbibus vestris securi.*

Vers. 11. In filiis] Ita legendum cum Heb. & Rom. non *in finibus*. iam *in filiis*, id est, inter filios Ammon.

Dedisset, &c. reliquias] id est, aliquos reliquisset in Iudæa.

Vers. 12. Messem] Hebr. קיץ *kaits*, id est, vt Septuag. Chald. Vatabl. Pagnin. æstiuos fructus, scilicet ficus qui siccantur, id est caricas. nam messis iam erat finita. Verùm *kuts*, propriè significat æstatem & messem æstatis, quæ hoc anno propter obsidionem Hierosolymæ post eam captã in Iulio, fieri potuit in Augusto, saltem messis frumenti serotini, vel eius quod in agris inta- A ctum à Chaldæis remanserat. Adde, loqui Godoliam de messe omniũ sequentium annorum.

Vers. 13. Iohanan autem filius Caree, et omnes principes exercitus, qui dispersi fuerant in regionibus, venerunt ad Godoliam] Iam antè venerant ad Godoliam, vti dictum est v. 8. sed dimissi fuerant à Godolia ad peragendam messem & vindemiam, dimissi per iter audiunt coniurationem regis Ammon, & Ismahelis contra Godoliam: propere ergo redeunt, scelúsque Godoliæ detegunt. Causa coniurationis fuit, tum innatum & perenne dissidium inter Iudæos & vicinos Ammonitas & Idumæos; tum ambitio Ismahelis, qui Godoliæ præfecturam inuidebat, tum quòd ad Chaldæos quasi proditor transfugisset; tum quòd sibi, vtpote prognato ex semine regio, & Sedeciæ cognato, eam deberi censeret. ita Hebræi, Abulens. Lyran. S. Thom. & alij.

Vers. 14. Percutere animam tuam] *animam*, id est vitam. q.d. Occidere te. Sic dicitur v. sequẽti, *ne interficiat animam*, id est vitam, *tuam*.

Vers. 16. Falsum enim tu loqueris de Ismahel] Nimia fides & confidentia perdidit Godoliam. Esto enim non debeat esse suspicax princeps, tamen Argus sit oportet, præsertim si nouus sit, vt centum habeat oculos, & centum aures; ac esto exploratoribus non semper fidem adhibeat, tamen indaget ea quæ nunciant, sibique interim caueat, ac bene armatus stipatúsque incedat. Principatus enim & imperium plurimos habet æmulos & insidiatores.

CAPVT QVADRAGESIMVMPRIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Ismahel dolosè occidit Godoliam, eíque adhærentes Iudæos & Chaldæos; populum reliquum captiuum abducit; insequitur eum v. 11. Iohanan fugátque, & populum liberat, cum quo veritus ne Chaldæi necem Godoliæ vlciscantur, cogitat fugam in Aegyptum.

1. ET factum est in mense septimo, venit Ismahel filius Nathaniæ, filij Elisama de
semine regali, & optimates regis, & decem viri cum eo, ad Godoliam filium
Ahicam in Masphath: & comederunt ibi panes simul in Masphath. 2. Surrexit
autem Ismahel filius Nathaniæ, & decem viri, qui cum eo erant, & percusserunt Go-
doliam filium Ahicam filij Saphan gladio, & interfecerunt eum, quem præfecerat
rex Babylonis terræ. 3. Omnes quoque Iudæos, qui erant cum Godolia in
Masphath, & Chaldæos, qui reperti sunt ibi, & viros bellatores percussit Ismahel.
4. Secundo autem die postquam occiderat Godoliam, nullo adhuc sciente,
5. venerunt viri de Sichem, & de Silo, & de Samaria octoginta viri: rasi barba, &
scissis vestibus, & squallentes: & munera, & thus habebant in manu, vt offerrent in
domo Domini. 6. Egressus ergo Ismahel filius Nathaniæ in occursum eorum de
Masphath, incedens & plorans ibat: cùm autem occurrisset eis, dixit ad eos: Venite
ad Godoliam filium Ahicam 7. Qui cùm venissent ad medium ciuitatis, inter-
fecit eos Ismahel filius Nathaniæ circa medium laci, ipse & viri, qui erant cum eo.
8. Decem autem viri reperti sunt inter eos, qui dixerunt ad Ismahel: Noli occide-
re nos: quia habemus thesauros in agro, frumenti, & hordei, & olei, & mellis. Et ces-
sauit: & non interfecit eos cum fratribus suis. 9. Lacus autem, in quem proiece-
rat Ismahel omnia cadauera virorum, quos percussit propter Godoliam, ipse est,
quem fecit rex Asa propter Baasa regem Israel: ipsum repleuit Ismahel filius Na-
thaniæ

thaniæ occisis. 10. Et captiuas duxit Ismahel omnes reliquias populi, qui erant
in Masphath: filias regis, & vniuersum populum, qui remanserat in Masphath: quos
commendauerat Nabuzardan princeps militiæ Godoliæ filio Ahicam. Et cepit
eos Ismahel filius Nathaniæ, & abijt vt transiret ad filios Ammon. 11. Audiuit
autem Iohanan filius Caree, & omnes principes bellatorum, qui erant cum eo, om-
ne malum, quod fecerat Ismahel filius Nathaniæ. 12. Et assumptis vniuersis vi-
ris, profecti sunt vt bellarent aduersum Ismahel filium Nathaniæ, & inuenerunt
eum ad aquas multas, quæ sunt in Gabaon. 13. Cumque vidisset omnis popu-
lus, qui erat cum Ismahel, Iohanan filium Caree, & vniuersos principes bellato-
rum, qui erant cum eo, lætati sunt. 14. Et reuersus est omnis populus, quem ce-
perat Ismahel, in Masphath: reuersusque abijt ad Iohanan filium Caree. 15. Is-
mahel autem filius Nathaniæ fugit cum octo viris à facie Iohanan, & abijt ad filios
Ammon. 16. Tulit ergo Iohanan filius Caree, & omnes principes bellatorum,
qui erant cum eo, vniuersas reliquias vulgi, quas reduxerat ab Ismahel filio Natha-
niæ de Masphath, postquam percussit Godoliam filium Ahicam: fortes viros ad
prælium, & mulieres, & pueros, & eunuchos, quos reduxerat de Gabaon. 17. Et
abierunt, & sederunt peregrinantes in Chamaam, quæ est iuxta Bethlehem, vt
pergerent, & introirent Ægyptum. 18. à facie Chaldæorum: timebant enim eos,
quia percusserat Ismahel filius Nathaniæ Godoliam filium Ahicam, quem præpo-
suerat rex Babylonis in terra Iuda.

VERS. 1. ET DECEM VIRI] *Et id est scilicet.* Simile fuit cap. præced. v. 8. Hi decem viri pugnaces & audaces qui italicè *braui* vocantur, Ismahelem comitati sunt ad cædem Godoliæ & cæterorum; vti & optimates, eorúmque famuli. Nec enim soli decem tot tantósque bellatores occidere potuissent. ita Lyran. Abulens. & Sanchez: licet Maldon. & S. Thom. à solis decem id factum putent.

VERS. 2. QVEM PRÆFECERAT REX] Vatabl. *quia præfecerat.* Hæc ergo fuit causa cædis, quòd Ismahel vtpote ex semine regio oriūdus, inuideret Godoliæ principatum, quasi sibi debitū. Ob cæsum Godoliam indixerunt Iudæi statum ieiunium mense septimo, cuius meminit Zachar. c. 8. v. 19. vti testantur Menologia Hebræorum.

Ieiunium ob casum Godoliam.

Moral. Vide hîc, quàm verum sit illud Senecæ in Thebaid.

A

Simul ista mundi conditor posuit Deus
Odium atque regnum.

Ob regnum Godoliā odit & occidit Ismahel. Et istud eiusdem in Agamemn.

Nec regna socium ferre, nec tedæ (nuptiæ) *sciunt.*

Scribit Ioseph. lib. 10. Antiq. 11. Godoliam ab Ismahele occisum in ipsa cœna ad quam eum inuitauerat, cùm iam mero esset grauis ipse & conuiuæ. Additque: *Quibus necatis, adiuuante nocturno tempore, per totum oppidum grassati sunt promiscuis cædibus tam in Iudæos, quàm in Babylonios milites securos, & passim dormientes.* Insuper vide hîc in Ismahele quàm crudelis, æquè ac cæca & præceps sit libido dominādi. Nam se totúmque populum stragi Chaldæorum exposuit. Verè S. Bernard. in ps. 90. serm. 6. *Ambitio*, ait, *subtile malum, secretum virus, pestis occulta, doli opifex, mater hypocrisis, liuoris parens, vitiorum origo, criminum fomes, virtutum ærugo, tinea sanctitatis, excæcatrix cordium, ex remedijs morbos creans, generans ex medicina languorem.*

VERS. 4. NVLLO ADHVC SCIENTE] Hoc addit, vt det causam, cur Sichimitæ post cædem Godoliæ, venire sint ausi; quia scilicet postridie post stragem noctu peractam, ideóque necdum per vicina loca fama sparsam, venerunt.

SQVALLENTES] Hebr. מתגודדים *mitgodedim*, id est incisi, lacerati vel lacerantes se vnguibus in facie & manibus. Septuag. vertunt, *plangentes*. in planctu enim lacerebât vestes & corpus, barbam crinésque radebant. Plangebant autem hi octoginta viri, ob euersionem vrbis & templi. VERS. 5.

IN DOMO DOMINI] Licet enim vrbē cōbustam audissent cùm domo egrederentur, non tamen audierāt de tēplo incēso, sed in via illud intellexerunt. vnde lugētes raserunt se ita. Vatabl. & R. Salomon. Sed cùm tēplum cōbustū sit mense quinto, & hi venerint mense septimo ex loco vicino, puta ex Sichem, nō video, quomodo rem tam famosam non audierint. Respondēt ergo Christophorus à Castro & Sāchez: licet ipsi templum combustum audissent, tamē eodem templi loco quem Deus elegerat, offerre volebant sua munera. Adde, non sciebāt ipsi templum ita concrematum, quin parietes, altare & partes aliæ remansissent saluæ; aut, si concremata sciebāt omnia, altare restauratum, aut à se restaurari posse credebant.

B

Aliter respondet Maldon. scilicet hos octoginta viros non venisse in Ierusalem, sed in Masphath; vbi audierant collectas fuisse sub Godolia reliquias Iudæorum, ibique erectum fuisse altare Domino, vti olim factum fuisse colligitur 1. Reg. 7. v. 5. & 6.

Verùm prior sententia est verosimilior: tum quia domus Domini propriè vocatur tēplum, iussu Domini in Hierosolyma constitutum: tum quia hi viri veniebāt vt lugerent excidium sanctæ ciuitatis & templi, in suo quasi busto iacentis. Huc enim eos vocabat tum illius commiseratio, tum prisca loci religio, tum tantæ stragis nouitas, quam videre & oculis conspicere cupiebant. Sic Iudæi post excidium Titi quotannis Hierosolymam venire solebant, vt lugerent vrbis & templi excidium ipso eius excidij die anniuersario. Audi S. Hieron. in cap. 1. Sophon.

C

Sophon. *Congregatur turba miserorum* (Iudæorum, vt præcessit) *& patibulo Domini coruscante, ac radiante ἀναστάσει eius, de Oliueti quoque monte crucis fulgẽte vexillo, videas plangere ruinas templi sui populum miserum, & tamen non esse miserabilem. Adhuc flet⁹ in genis, & liuida brachia, & sparsi crines, & miles mercedẽ postulat, vt illis flere plus liceat.* A

VERS. 6. PLORANS] fingens se plorare ob eandem vrbis & templi cladem, vt illis imponeret simulata specie pietatis.

Ismahel plorans est Satanas simulans se pium. Tropolog. S. Gregor. 1. Moral. 38 *Ismahel plorans, inquit, est Satanas, qui vt deuotas mentes interimere feriẽdo præualeat, semetipsum quasi sub velamine virtutis occultat: & dum concordare se verè lugentibus simulat, ad cordis intima securiùs admissus, hoc quod intus de virtute latet, occidit: qui plerũque stõdet se ad altiora prouehere. vnde & dixisse perhibetur: Venite ad Godoliam. atque dum maiora promittit, etiam minima subtrahit. Vnde & rectè dictũ est. Qui cùm venissent ad mediũ ciuitatis, interfecit eos. Viros ergo ad offerenda Deo munera veniẽtes, in medio ciuitatis interfecit: quia diuinis deditæ operibus mentes, nisi magna se circumspectione custodiant, hoste surripiente, dum deuotionis hostiam portant, in ipso itinere perdunt vitam.* B

VENITE AD GODOLIAM] ad quem vos pariter perrecturos, vt eum pro duce Israëlis agnoscatis, ideoque ei munera offeratis, planè suspicor. Dixit hoc Ismahel tentans eos, vt videret an verum esset, quod de eis suspicabatur. Cumque ijs annuentibus & pergentibus ad Godoliam, id verum esse comperisset, occidit eos, quia videbat eos conspirare cum Godolia, quem sibi prælatum dolebat & inuidebat, vt patet v. 9. C

VERS. 8. HABEMVS THESAVROS] scilicet frumenti, olei & mellis in agro, quos tibi dabimus, si non occideris nos.

Tropolog. S Gregor. suprà: *Thesaurus in agro, inquit, est spes in pœnitentia, quæ quia non cernitur, quasi in terra cordis suffossa continetur. qui ergo thesauros in agro habuere, seruati sunt: quia qui post incautelæ suæ vitium, ad lamenta pœnitentiæ redeũt, nec capti moriuntur.*

PROPTER GODOLIAM] Hebr. *in manu Godoliæ*, id est, in plaga & percussione Godoliæ. Sic Exodi 9. 3. dicitur, *Ecce manus* (id est plaga) *mea erit super agros.* Vel *in manu*, id est, quos ad manum habebat Godolias. Noster optimè sensum vertit, dicens, *propter Godoliam.* Ismahel enim vti Godoliam, ita & omnes eius fautores occidit. VERS. 9.

PROPTER BAASA] id est, contra excursiones Baasa & Israelitarum, tulit Asa lapides & ligna, quibus se in Rama muniebat Baasa, & ex ijs muniuit Gabaa, Masphath, fecitque hunc lacum seu puteum aut cisternam, vt incolæ haberent aquam, itaque Baasæ & aliorum obsidionẽ sustinere possent. ita Raban. Hugo, S. Thomas. Lyran. Vide 3. Reg. 15. 17.

FILIAS REGIS] vel Ioakim, vel Ioachin, vel potiùs Sedeciæ, quas paruulas cum vulgo reliquit Nabuchodonosor, & commendauit Godoliç. nil enim sibi ab eis timebat. VERS. 10.

AD AQVAS MVLTAS] Chald. *iuxta stagnum* siue *piscinam Gabaon*, de qua 2. Reg. 2. 13. VERS. 12.

DE MASPHATH] id est, quas Ismahel captiuas duxerat de Masphat, has eo fugato ex Gabaon reduxit in Chamaam. VERS. 16.

IN CHAMAAM] Hebr. *in loco quo peregrinatus est Chamaam*, id est, in loco quem Dauid dedit Chamaam filio Berzellai, eò quòd se, cùm fugeret Absalonem, secutus esset, 2. Reg. 19. 37. ita Chald. Vatabl. Pagninus. Erat hic locus iuxta Bethlehem, vt hîc dicitur. Vnde & S. Hieron. in Locis Hebr. Chamaon villam ponit iuxta Bethlehem. VERS. 17.

QVIA PERCVSSERAT ISMAHEL] Timebant enim Chaldæos, ne, quia fugitiui erant, cum Ismahele in eadem causa & cæde Godoliæ inuoluerentur. Secesserunt ergo in Chamaam, vt inde in vicinam Ægyptum transfugerent, si superuenirent Chaldæi necis Godoliæ vltores. VERS. 18.

CAPVT QVADRAGESIMVMSECVNDVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Occiso Godolia, Iohanan alijq; principes timentes ne Chaldæi vlciscantur necem Godoliæ, consulunt Deum per Ieremiam, an in Ægyptum fugere, an in Iudæa manere debeant? Ieremias respondet, vt maneant in Iudæa, & obediant Chaldæis: ita saluos fore. Si enim fugiant in Ægyptum, ibi interituros Chaldæorum gladio, fame & peste.

1. ET accesserunt omnes principes bellatorum, & Iohanan filius Caree, & Iezonias filius Osaiæ, & reliquum vulgus à paruo vsque ad magnum: 2. Dixeruntque ad Ieremiam prophetam: Cadat oratio nostra in conspectu tuo: & ora pro nobis ad Dominum Deum tuum pro vniuersis reliquijs istis, quia derelicti sumus pauci de plurimis, sicut oculi tui nos intuentur: 3. Et annunciet nobis Dominus Deus tuus viam, per quam pergamus, & verbum, quod faciamus. 4. Dixit autem ad eos Ieremias propheta: Audiui: ecce ego oro ad Dominum Deum vestrum secundum verbum vestra. omne verba, quodcumque respõderit mihi, indicabo vobis: nec celabo vos quidquam. 5. Et illi dixerunt ad Ieremiam: Sit Dominus inter nos testis veritatis & fidei, si non iuxta omne verbum, in quo miserit

rit te Dominus Deus tuus ad nos, sic faciemus. 6. Siue bonum est, siue malum,
voci Domini Dei nostri, ad quem mittimus te, obediemus, vt bene sit nobis cùm
audierimus vocem Domini Dei nostri. 7. Cùm autem completi essent decem
dies, factum est verbum Domini ad Ieremiam. 8. Vocauitque Iohanan filium
Caree, & omnes principes bellatorum, qui erant cum eo, & vniuersum populum à
minimo vsque ad magnum. 9. Et dixit ad eos: Hæc dicit Dominus Deus Israël,
ad quem misistis me, vt prosternerem preces vestras in conspectu eius: 10. Si
quiescentes manseritis in terra hac, ædificabo vos, & non destruam; plantabo, &
non euellam: iam enim placatus sum super malo quod feci vobis. 11. Nolite ti-
mere à facie regis Babylonis, quem vos pauidi formidatis: nolite metuere eum, di-
cit Dominus: quia vobiscum sum ego, vt saluos vos faciam, & eruam de manu eius.
12. Et dabo vobis misericordias, & miserebor vestri, & habitare vos faciã in terra
vestra. 13. Si autem dixeritis vos: Non habitabimus in terra ista, nec audiemus
vocem Domini Dei nostri, 14. dicentes: Nequaquam, sed ad terram Ægypti
pergemus: vbi non videbimus bellum, & clangorem tubæ non audiemus, & fa-
mem non sustinebimus: & ibi habitabimus. 15. Propter hoc nunc audite ver-
bum Domini reliquiæ Iuda: Hæc dicit Dominus exercituum, Deus Israël: Si po-
sueritis faciem vestram vt ingrediamini Ægyptum, & intraueritis vt ibi habitetis,
16. gladius, quem vos formidatis, ibi comprehendet vos in terra Ægypti: & fames:
pro qua estis soliciti, adhærebit vobis in Ægypto, & ibi moriemini. 17. Omnes-
que viri, qui posuerunt faciem suam vt ingrediantur Ægyptum, vt habitent ibi,
morientur gladio, & fame, & peste: nullus de eis remanebit, nec effugiet à facie ma-
li, quod ego afferam super eos. 18. Quia hæc dicit Dominus exercituum. Deus
Israël: Sicut conflatus est furor meus, & indignatio mea super habitatores Ierusa-
lem: sic conflabitur indignatio mea super vos, cùm ingressi fueritis Ægyptum, &
eritis in iusiurandum, & in stuporem, & in maledictum, & in opprobrium: & ne-
quaquam vltrà videbitis locum istum. 19. Verbum Domini super vos reliquiæ
Iuda: Nolite intrare Ægyptum: scientes scietis quia obtestatus sum vos hodie,
20. quia decepistis animas vestras: vos enim misistis me ad Dominum Deum no-
strum dicentes: Ora pro nobis ad Dominum Deum nostrum, & iuxta omnia quæ-
cunque dixerit tibi Dominus Deus noster, sic annuncia nobis, & faciemus. 21. Et
annunciaui vobis hodie, & non audistis vocem Domini Dei vestri super vniuersis,
pro quibus misit me ad vos. 22. Nunc ergo scientes scietis quia gladio, & fame,
& peste moriemini in loco, ad quem voluistis intrare vt habitaretis ibi.

VERS. 2. CADAT ORATIO NOSTRA] id est, sit tibi placita & accepta, vt exaudiatur à te oratio nostra, quæ est, vt ores pro nobis Deum. vnde v. 4. respondet Ieremias. A

VERS. 4. AVDIVI] id est, exoratus sum, vel obediui, obsecutus sum vestræ petitioni.

VERS. 5. SIT DOMINVS INTER NOS TESTIS VERITATIS ET FIDEI] Est formula iurandi, q. d. Sit Dominus testis verax & fidelis. ita Septuag. Chald. & Vatabl. hoc est, testamur Deum testem verum & fidelem: vel potiùs, iuramus & testamur Deum, qui est testis & vindex veritatis & fidei; nos verè & fideliter facturos quid- B quid ex ore Dei iusseris, siue bonum siue malum, id est, siue felix siue calamitosum id fuerit; & nisi id faciamus optamus vt Deus nos puniat. Præclarè Aristides to. 2. orat. Sicula poster. *Debent, ait, vti qui orant, maxima quæque à dijs & iucundissima petere; ita qui deliberationem instituunt, tutissima quæque eligere, nisi post vel hi sese, vel illi deos velint culpare.* Tutissima autem sunt quæ Deus suggerit. Idem tom. 2. orat. Rhodiac. *Nõ, ait, tam rerum copia, quàm consilio, fiducia, & patientia pleraque res geruntur.*

IN QVO, ad quod denunciandum, MISERIT TE DOMINVS.

DECEM DIES] Nota. Decem dies perstitit Ieremias in oratione vt Dei voluntatem intelligeret circa fugam Iudæorum in Ægyptum. idque tamdiu factum est, vt populus intelligeret, se indignum esse qui exaudiretur à Deo, & vt Ieremiæ charitas magis patesceret. VERS. 7.

ÆDIFICABO VOS] Comparat metaphoricè Iudæos domui, id est, familiæ in Iudæa quasi in suo solo extructæ, cuius fundamentum est Abraham & Iacob; parietes sunt variæ familiæ ex varijs lapidibus, id est filijs, coagmentati, & in altum surgentes. VERS. 10.

Secundo, comparat eos horto in quo pulchræ arbores, id est filij, sunt consiti. Vtramque metaphoram sequitur Apostolus 1. Corint. 3. 9. *Dei agricultura estis, Dei ædificatio estis.* Vtraque significatur tum firmitas Synagogæ & Ecclesiæ solidè fundatæ & radicatæ, tum eiusdem incrementum & propagatio, vt quasi basilica in altum ædificetur, & quasi arbor in frondes & fructus luxuriet, fiatque quasi ingens silua.

PLACATVS SVM SVPER MALO QVOD FECI VOBIS] q. d. Iam satis pœnarum de vobis sumpsi, ideoque iam placatus & vobis reconciliatus sum. Heb. est, *pœnitet me mali quod vobis intuli*, id est, auferam flagella quibus vos cecidi.

Alludit

alludit ad id, quod promisit cap. 18. 8. *Si pœnitentiam egerit gens*, &c. *agam & ego pœnitentiam.*

VERS. 14. NEQVAQVAM] scilicet audiemus vocem Domini, vt maneamus in Iudæa, sed fugiemus in Ægyptum.

VERS. 15. SI POSVERITIS FACIEM] id est, si firmiter statueritis fugere in Ægyptum. vbi enim est cor, eò respicit & facies intenta: vbi oculi, ibi amor: vbi manus ibi dolor.

VERS. 16. FAMES, &C. ADHÆREBIT VOBIS] siue quia Deus inseret & includet perpetuam famem in visceribus vestris, esto panis copiam habeatis. sicut enim Deus febrim aliósque morbos; ita & bulimum caninámque famem hominibus immittit, vt quidquid comedant, semper tamē esuriant, psal. 58. 7. *Famem patientur vt canes.* siue potiùs, quia sterilitatem Ægypto, ac cōsequenter famem inducet, præsertim cùm Nabuchodonosor eam inuadet, totámque vastabit.

VERS. 18. CONFLATVS EST] Hebr. נתך *nuttach*, id est effusus est. Est metaphora à metallis, quæ dum conflantur & liquefiunt, magno impetu instar torrentis ignei erumpunt & effunduntur, q. d. Sicut subito furore meo, instar ferri aut plumbi liquati; obruti sunt & adusti ciues Ierusalem; ita vos eodem obruemini in Ægypto. Septuag. vertunt, *sicut stillauit furor meus*, instar atræ & densæ nubis, quæ à sole resoluta, gurgites aquarum depluit & effundit.

Nota. Causa cur ita vetaret Deus Iudæos ire in Ægyptum, cùm tamen eos permiserit duci in Babylonem, erat, quia Ægyptij idolis multiplicibus colendis deditissimi, facilè pronos Iudæos ad eadem colēda, morésque suos erant conuersuri, vti sanè ilico conuerterunt, vt patet cap. 44. 19. 25. Meliùs enim erat Iudæis ferreis vinculis astringi in Babylone, quàm in Ægypto idolis addici.

Morale de vitando improborum consortio. Moral. Disce hîc, quàm cauenda sint impiorum consortia, ne nobis suam impietatem affricent. Saul rex inter Prophetas prophetauit; inter improbos verò improbè egit, 1. Reg. 19.

S. Petrus cū Christo constans fuit: at in atrio versans cum satellitibus, Christum negauit.

Audi quid Deus dicat Iosaphath confœderato cum Ochozia impio rege Israel: *Quia habuisti fœdus cum Ochozia, percussit Dominus opera tua, contritaque sunt naues, nec potuerūt ire in Tharsis.* 2. Paral. 20. 37. Et rursū c. 19. 2. *Impio* (Achab) *præbes auxilium, & his qui oderunt Dominum amicitia iungeris: & idcirco iram quidem Domini merebaris, sed bona opera inuenta sunt in te.*

Amasias rex centum argenti talentis centum millia Israelitarum conduxerat: sed Propheta eum monuit vt eos dimitteret; impios enim esse, & infelices fore, 2. Paral. 25.

S. Ambrosius sermone de Calendis Ianuariis, Iudæorum consortia prohibens, sic ait: *Non solùm Gentilium, sed Iudæorum consortia vitare debemus, quorum etiam confabulatio est magna pollutio. Hi etenim arte insinuant se hominibus, domos penetrant, ingrediuntur prætoria, aures iudicum & publica inquietant, & ideo magis præualent, quo magis sunt impudentes.*

S. Augustinus ex malo consortio, se peiorem effectum docet lib. 2. Confess. cap. 3. 8. 9. & 10. *Præceps*, inquit, *ibam tanta cæcitate, vt inter coætaneos meos puderet me minoris dedecoris, quàm audiebam ipsos iactantes flagitia sua, & tanto gloriātes magis, quanto magis turpes essent; & libebat facere non solùm libidine facti, verùm etiam laudis. Quid dignum est vituperatione nisi vitiū? Ego ne vituperarer, vitiosior fiebam; & vbi non suberat quo admisso æquarer perditis, fingebam me fecisse quæ non feceram, ne viderer abiectior, quo eram innocentior; & ne vilior haberer, quo eram castior.* Deinde subdit: *Ecce cum quibus comitibus iter agebam plateariū Babylonia, & volutabar in cœno eius, tanquam in cinnamomis & vnguentis pretiosis. Et in vmbilico eius quo tenaciùs hærerem, calcabat me inimicus inuisibilis, & seducebat me, quia ego seductibilis erā*, &c. *O nimis inimica amicitia, seductio mentis inuestigabilis ex ludo & ioco nocēdi auiditas, & alieni dāni appetitus, nulla lucri mei, nulla vlciscendi libidine: sed cùm dicitur, Eamus, faciamus, & pudet nō esse impudentē.*

Idem Augustinus ibidem fatetur se nō fuisse pellectum ad furtum pomorū, nisi vt placeret sociis. *Quem fructum*, inquit, *habui miser aliquādo in iis, quæ nunc recolens erubesco, maximè in illo furto: in quo ipsum furtum amaui, nihil aliud, cùm & ipsum esset nihil, & eo ipso ego miserior? Et tamen solus id non fecissem, sic recordor animum tunc meum, solus omnino id non fecissem. Ergo amaui ibi etiam consortium eorum, cum quibus id feci.*

Nebridius condiscipulus Augustorum, licet inter aulicos, mores non mutarit, ab aula tamē exiit, ne mutaretur. Audi S. Hieron. de eo ep. 9. ad Saluinam. *Oblitus*, inquit, *dignitatis suæ, omne consortium cum Monachis & Clericis postea habuit. Quis enim fornacem regis Babylonij sine adustione ingressus est? Cuius adolescentis Ægyptia domina pallium non tenuit? Quæ vxor eunuchi nullos creat liberos voluptate transacta?*

Scribit noster Maffeius lib. 16. histor. Indic. nihil ita Sinensium conuersionem ad Christum impediuisse, ac Christianorum quorundam vitia & scandala. Idē de Brasiliensibus scribit l. 15. *Accedebat*, inquit, *indomitum ac latè patēs malum, & quo valentius nihil aditum atque iter obsepserit Euangelio; veterum Christianorum, indigna tali nomine ac professione, licentia procacitasque, cum anxia cupiditate sordibusque coniuncta, vt eorum aduentus in barbarorum vicos, vitaque consuetudo, cùm grauiter cunctos offenderet, tum ingentem nomini Christiano inuidiam infamiámque conflaret.*

Gordiana Gregorij Magni amita, vti ipse deplorat in lib. 4. Dialogorum c. 16. licet sanctissimo sororum suarum, Tharsillæ & Æmilianæ exemplo frueretur, tamen quia plus æquo gaudebat puellarum laicarum, & huic mundo addictarum consuetudine, post mortem sororum miserè seducta est.

ERITIS IN IVSIVRANDVM] eritis in אלה *ala*, id est in iuramentum execratorium, vt qui aliquem execrari velit, dicat: Deus te perdat, sicut perdidit Iudæos, qui contra Domini voluntatem fugerunt in Ægyptum.

NOLITE INTRARE ÆGYPTVM: alioqui enim si eam intraueritis, SCIENTES SCIETIS, id est scitote & mementote, QVIA (quòd) OBTESTATVS SVM VOS HODIE] q. d. Cùm in Ægypto perdemini, mementote me id vobis VERS. 19.

prædixisse, & obsecrasse ne id faceretis. Secundò & meliùs, scitote quòd *obtestatus*, id est protestatus, sim, vósque ipsos, fidémque vestram, & iusiurandum v. 5. à vobis præstitum, in testes vocarim, vti de facto hîc voco, *quia*, id est quòd, *decepistis animas vestras*, quódque in exitium vestrum sponte ruitis, ac in Ægypto gladio & fame morituri sitis.

Vers. 20. Decepistis animas vestras] q. d. Decepistis me, fingentes vos velle acquiescere Dei voluntati; iam enim cùm intelligitis eam esse, vt maneatis in Iudæa, vultu ipso tristi & auerso ostenditis vos nolle acquiescere. Itaque non tam me decepistis quàm animas vestras: quia pro hac fictione, inobedientia & periurio Deus vos puniet, & animas à vobis tollet, vósque occidet in Ægypto. vnde Septuag. & Chald. vertunt, *malefecistis animabus vestris*. Præstitisset enim Deum non rogare, nec eius voluntati se resignare, idque cum iureiurando, quàm rogato & respondenti rebellare. Hoc enim est ridere Deum: vel enim finxistis vos parituros Deo; vel si seriam tunc parendi habuistis voluntatem, eámque inter decem hosce dies, qui à vestra petitione & iureiurando effluxerunt v. 7. mutastis, chamæleonte estis leuiores & inconstantiores, mendaces & periuri; itaq; cum Deo agitis, ac si puer esset, scurra vel morio. Quid indignius? quibus plagis id expiandum?

Aliter Vatabl. *Decepistis*, inquit, *me in animabus vestris*, quia cogitatio animi vestri, verbis & promissis vestris mihi factis non respōdit: simulastis enim vos Deo per omnia velle parere, & tamen firmū habuistis propositum fugiendi in Ægyptū, etiamsi ego & Deus id dissuaderemus.

Moral. disce hîc, inobediētes sibi periculum creare, & suo laqueo capi. Sicut enim Ionas Deum fugiens, in ventrem ceti incurrit: sic Iudæi consilium Dei & Ieremiæ fugiētes, in ventrem magni illius draconis, puta Nabuchodonosoris inciderunt. Cogitent ergo illud Poëtæ:

Quò fugis Encelade? quascunque accesseris oras,
Sub Ioue semper eris.

Hîc finitur Commentarius D. Thomæ in Ieremiam, quia morte præuentus eum absoluere non potuit.

CAPVT QVADRAGESIMVMTERTIVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Iudæi Deo & Ieremiæ inobedientes, ac Ieremiam mendacij arguentes, contra fidem Deo datam periuri fugiunt, secúmque Ieremiam pertrahunt in Aegyptum, qui v. 8. ibi in Taphnis Aegypti, vnáque Iudæorum excidium per Nabuchodonosorem prædicit.

Vers. 1. Factum est autem, cùm complesset Ieremias loquens ad populum vniuersos sermones Domini Dei eorum, pro quibus miserat eum Dominus Deus eorum ad illos, omnia verba hæc:

2. dixit Azarias filius Osaiæ, & Iohanan filius Caree, & omnes viri superbi, dicentes ad Ieremiam: Mendacium tu loqueris: non misit te Dominus Deus noster, dicens: Ne ingrediamini Ægyptum vt habitetis illic.

3. Sed Baruch filius Neriæ incitat te aduersum nos, vt tradat nos in manus Chaldæorum, vt interficiat nos, & traduci faciat in Babylonem.

4. Et non audiuit Iohanan filius Caree, & omnes principes bellatorum, & vniuersus populus vocem Domini, vt manerent in terra Iuda.

5. Sed tollens Iohanam filius Caree, & vniuersi principes bellatorum vniuersos reliquiarum Iuda, qui reuersi fuerant de cunctis Gentibus, ad quas fuerant antè dispersi, vt habitarent in terra Iuda:

6. viros, & mulieres, & paruulos, & filias regis, & omnem animam, quam reliquerat Nabuzardan princeps militiæ cum Godolia filio Abicam, filij Saphan, & Ieremiam prophetam, & Baruch filium Neriæ.

7. Et ingressi sunt terram Ægypti, quia non obedierunt voci Domini: & venerunt vsque ad Taphnis.

Sed Baruch filius Neriæ incitat te] quia Baruch videbatur eis audacior & animosior Ieremia miti, & tot carceribus ærumnísque exhausto: sciebant enim Baruch coram principibus legisse prophetiam, quam Ieremias ipse legere iis nō audebat c. 36. v. 6. Rursum viderant Baruch, æquè ac Ieremiam, à Chaldæis in excidio vrbis, dimissum, & benignè habitum. Ad hæc eum scripsisse ad Iudæos in Babylonem, ne cogitent de reditu, sed ibi sedes figant, oréntque pro vita Nabuchodonosor, eiúsque filij Balsasar, Baruch 1. 11. Censent ergo homines suspicaces & temerarij, Baruch à Chaldæorum partibus stare, ac suggerere Ieremiæ, vt vaticinetur Iudæis hisce reliquis remanendum esse in Iudæa, vt ita eos Chaldæorum iugo subijciat. Sequuntur humanam prudentiam: hæc enim dictabat tutius esse fugere in Ægyptum, quàm in Iudæa exponere se periculo Chaldæorum. Sed secùs erat in consilio Dei, qui prudentes sibi rebelles comprehendit in sua prudentia. Vers. 3.

Taphnis] Metropolis erat Aegypti, & regia Pharaonis, vbi Moses sua fecit prodigia, scilicet in campo Taneos, id est Tanis vel Taphnis, psal. 77. 43. vide dicta Num. 13. v. 23. Vers. 7.

8. Et

8. Et factus est sermo Domini ad Ieremiam in Taphnis, dicens:

9. Sume lapides grandes in manu tua, & abscondes eos in crypta, quæ est sub muro latericio in porta domus Pharaonis in Taphnis, cernentibus viris Iudæis:

10. Et dices ad eos: Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel: Ecce ego mittam, & assumam Nabuchodonosor regem Babylonis seruum meum: & ponam thronum eius super lapides istos, quos abscondi, & statuet solium suum super eos.

11. Veniensque percutiet terram Ægypti: quos in mortem, in mortem: & quos in captiuitatem, in captiuitatem: & quos in gladium, in gladium.

12. Et succendet ignem in delubris deorum Ægypti, & comburet ea, & captiuos ducet illos: & amicietur terra Ægypti, sicut amicitur pastor pallio suo: & egredietur inde in pace.

13. Et conteret statuas domus Solis, quæ sunt in terra Ægypti: & delubra deorum Ægypti comburet igni.

Vers. 9. Sub muro latericio] Nota, Ægyptus quia lutosa est ex Nili inundatione & oblimatione, hinc abundat lateribus: inde aliqui, primariam vrbem Ægypti dictam volunt Pelusium, quasi πηλώσιον, id est, latericium: licet alij Pelusium dictum putent à Peleo Achillis patre, quòd is vrbem hanc condiderit.

Pelusii etymon.

Symbolicè ergo, murus hic significat Ægyptum, sub eo iubetur hîc Ieremias ponere lapides grandes, vt iis in terram infossis, calceque & cæmento compactis, quasi sternat fundamentum solij regalis, quod ibi collocaturus est Nabuchodonosor: quo symbolo significat Nabuchodonosorem suum solium & sceptrum impositurum Ægypto, eamque sibi subiugaturum. q.d. O Iudæi prudētuli, Deoque increduli & rebelles, putatis Deo inuito abscondi & tuti esse sub muro latericio Ægypti; sed fallimini: veniet enim Nabuchodonosor, & murum hunc capiet, sibique & solio suo substernet & subiiciet, vosque primos interficiet. Secundò, alludit ad seruitutem Ægypti sub Mose, q.d. Fugitis in Ægyptum, sed recolite, vos ibi seruiuisse in fornace dura & quasi ferrea, faciendo ex luto lateres, atque scitote, simili modo vos ibi à Nabuchodonosore vel morte vel seruitute mulctandos.

In porta domus Pharaonis] q.d. Regia porta & domus quæ nunc est Pharaonis, erit regia Nabuchodonosoris; idque propter vos, ipse enim vos persequetur in Ægyptum vsque; itaque vos eritis causa, cur Ægyptij pariter in manus eius veniant: vos enim peccatorum vestrorum pœnam, calamitatem & captiuitatem quocunque pergatis, vobiscum trahetis.

Ecce ego mittam] nuncios, qui Nabuchodonosorem accersant, nuncij hi fuerunt cogitationes & inspirationes de persequendis Iudæis, & occupanda Ægypto, menti Nabuchodonosoris iniectæ, inquit Maldon. Vers. 10.

Qvos in mortem, scilicet destinaui, tradet Nabuchodonosor in mortem; qvos in captivitatem destinaui, tradet ipse in captivitatem] Vide dicta c.15.v.2. Vers. 11.

Et captivos dvcet illos] deos aureos & argenteos Ægyptiorum traducet in Babylonem; vel *illos*, scilicet Ægyptios: hi enim in voce *Ægypti* quæ præcessit, implicitè continentur. Vers. 12.

Amicietvr terra Ægypti] Vox *terra*, non est nominatiui casus, q.d. Terra Ægypti amicietur & vallabitur munitionibus suis, vt vult Hugo, aut militibus Nabuchodonosor, vt vult Lyran. sed est ablatiui casus. Sensus ergo est, q.d. Nabuchodonosor vestiet se omnibus spoliis & opibus Ægypti, sicut pastor cùm educit oues ad pabulum in pluuia & frigore, se vestit pallio suo, præter quod nō habet alias opes aut vestes, sed secum portat tectumque laremque, quod de Scythis ait Virg. q.d. Pari modo ex Ægypto egredietur Nabuchodonosor spoliis onustus, omnesque opes Ægypti abducet. Rex enim regno suo vel à se subacto, se operit & vestit; atque cùm rex idem sit & pastor, induit se regno, velut pastor pallio. ita Hebræi. Vnde & Chald. vertit, *amiciet terram Ægypti* (scilicet rex Babylonis) *sicut amicitur pastor veste sua*. Aliter Septuag. vertunt, scilicet, *scrutabitur terram Ægypti, sicut pediculis purgat pastor vestimentum suum*, ita scilicet curiosè & studiosè, vt ne vnum relinquat. Pastores enim rarò vestes exuunt, hinc vermes contrahunt, quos in agris scrutantur: otio enim abundant, ait Theodor.

Et conteret statvas domvs Solis] Septuag. *statuas Heliopoleos*: Heliopolis enim græcè ita dicta est, q.d. Vrbs Solis: quia in ea Sol in suo tēplo colebatur, cuius sacerdos fuit Putiphar, Gen. 41.45. Nota, Phœnices & Ægyptij, primi omnium solem, lunam & stellas, vt deos venerati sunt, quasi gignendarum abolendarumque rerum omnium causas. *Nam*, vt ait Catul. *Plantas* & omne viuens, *mulcent aura, firmat sol, educat imber*. Pingebant autem Ægyptij Solem iuuenili forma, rotunda facie, stantem in naui, quam crocodilus ferebat, vt notat Pierius hieroglyphico 59. Per nauim significabant motum Solis in aquis, id est cælis ex aqua factis; per crocodilum, aquam pluuiā, cuius causa est sol. Heliopolis autem propriè vni deuota Soli fuit, & quasi sol est vnicus, hinc phœnicem, qui in ea vrbe primò visus dicitur, eamque habitare fertur, quasi vnicum vnico Soli hieroglyphicum attribuerūt, perinde ac sol hieroglyphicum est vnius Dei: & fortè hinc ab iis confictus est phœnix, auis non vera, sed symbolica, vt hoc hieroglyphico significarent cælestem & celerem motum Solis vnici, vti dixi Gen. 7.2. Vers. 13.

Solis hieroglyphicum.

Phœnix est sol.

CAPVT QVADRAGESIMVMQVARTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

EAndem Aegypti & Iudaeorum qui eò fugerant, per Chaldaeos cladem confirmat, monetq; Iudaeos, ne colant idola & deos Aegyptiorum. Secundò, v. 15. viri & mulieres ei Deoq; obstrepunt, asseruntq; se reginam caeli in Aegypto, aequè ac in Iudaea, culturos. Hinc Tertiò, Ieremias vers 24. eis omnibus, vti & Pharaoni gladium & famem intentat. Haec omnia reipsa euenerunt anno 35. Nabuchodonosor: tum enim ipse subegit Aegyptum, factusq; est monarcha. Vnde inde coepit aera monarchiae eius, qua vtitur Daniel. Biennio enim post euersam Aegyptum, vidit Nabuchodonosor statuam auream, vti dixi Daniel 2. v. 1.

Nota. Haec est vltima Ieremiae prophetia, quae extat. Nam quae sequuntur cap. 45. & sequent. ante hoc tempus editae sunt, vt patet ex eorum titulis.

Vers. 1. VErbum, quod factum est per Ieremiam ad omnes Iudaeos, qui habitabant in terra Ægypti, habitantes in Magdalo, & in Taphnis, & in Memphis, & in terra Phatures, dicens: A

2. Haec dicit Dominus exercituum Deus Israel: Vos vidistis omne malum istud, quod adduxi super Ierusalem, & super omnes vrbes Iuda: & ecce desertae sunt hodie, & non est in eis habitator:

3. Propter malitiam, quam fecerunt vt me ad iracundiam prouocarent, & irent vt sacrificarent, & colerent deos alienos, quos nesciebant & illi, & vos, & patres vestri.

4. Et misi ad vos omnes seruos meos prophetas de nocte consurgens, mittensque & dicens: Nolite facere verbum abominationis huiuscemodi, quā odiui.

5. Et non audierunt, nec inclinauerunt aurem suam vt conuerterentur à malis suis, & non sacrificarent diis alienis.

6. Et conflata est indignatio mea & furor meus, & succensa est in ciuitatibus Iuda, & in plateis Ierusalem: & versae sunt in solitudinem & vastitatem secundùm diem hanc.

7. Et nunc haec dicit Dominus exercituum Deus Israel: Quare vos facitis malum grande hoc contra animas vestras, vt intereat ex vobis vir & mulier, paruulus & lactens de medio Iudae, nec relinquatur vobis quidquam residuum.

8. Prouocantes me in operibus manuum vestrarum, sacrificando diis alienis in terra Ægypti, in quam ingressi estis vt habitetis ibi: & dispereatis, & sitis in maledictionem, & in opprobrium cunctis gentibus terrae?

9. Numquid obliti estis mala patrum vestrorum, & mala regum Iuda, & mala vxorum eius, & mala vestra, & mala vxorum vestrarum, quae fecerunt in terra Iuda, & in regionibus Ierusalem?

10. Non sunt mundati vsque ad diem hanc: & non timuerunt, & non ambulauerunt in lege Domini, & in praeceptis meis, quae dedi coram vobis, & coram patribus vestris.

11. Ideo haec dicit Dominus exercituum Deus Israel: Ecce ego ponam faciem meam in vobis in malum: & disperdam omnem Iudam.

B 12. Et assumam reliquias Iudae, qui posuerunt facies suas vt ingrederentur terram Ægypti, & habitarent ibi: & consumentur omnes in terra Ægypti: cadent in gladio & in fame: & consumentur à minimo vsque ad maximum, in gladio & in fame morientur: & erunt in iusiurandum, & in miraculum, & in maledictionem, & in opprobrium.

13. Et visitabo super habitatores terrae Ægypti, sicut visitaui super Ierusalem in gladio, & fame, & peste.

14. Et non erit qui effugiat, & sit residuus de reliquiis Iudaeorum, qui vadunt vt peregrinentur in terra Ægypti:
C & reuertantur in terram Iuda, ad quam ipsi eleuant animas suas vt reuertantur, & habitent ibi: non reuertentur nisi qui fugerint.

15. Responderunt autem Ieremiae omnes viri scientes quòd sacrificarent vxores eorum diis alienis: & vniuersae mulieres, quarum stabat multitudo grandis, & omnis populus habitantium in terra Ægypti in Phatures, dicentes:

16. Sermonem quem locutus es ad nos in nomine Domini, non audiemus ex te:

17. Sed

17. ſed facientes faciemus omne verbum quod egredietur de ore noſtro vt ſacrificemus reginæ cæli, & libemus ei libamina, ſicut fecimus nos, & patres noſtri, reges noſtri, & principes noſtri in vrbibus Iuda, & in plateis Ieruſalem: & ſaturati ſumus panibus, & bene nobis erat, malumque non vidimus.

18. Ex eo autem tempore, quo ceſſauimus ſacrificare reginæ cæli, & libare ei libamina, indigemus omnibus, & gladio, & fame conſumpti ſumus.

19. Quòd ſi nos ſacrificamus reginæ cæli, & libamus ei libamina: numquid ſine viris noſtris fecimus ei placentas, ad colendum eam, & libandum ei libamina?

Vers.4. DE NOCTE CONSVRGENS] magna vigilantia & ſtudio. Vide cap.7.13.

Vers.6. ET CONFLATA EST INDIGNATIO MEA] id eſt, liquefacta eſt, & quaſi torrens igneus effuſa. vide cap.42.18.

SECVNDVM DIEM HANC] ſicut apparet hodie.

Vers.9. ET MALA VXORVM EIVS] *eius*, id eſt, cuiuſque eorum. Septuag. pro נשיו *naſcaf*, id eſt, vxorum eius, legerunt נשאיו *neſciaf*, id eſt, principum eius.

C IN REGIONICVS IERVSALEM] Nota. Vrbes diuidebant veteres in partes vel vicos maiores, quæ regiones dicebantur. Ita Roma ab olim in varias regiones (puta à Romulo in tres, ſcilicet Capitolij, Palatini, & Cælij montium: à Traiano in quatuordecim; & totidem etiamnum numerantur) fuit diuiſa & diſtributa, quarum ſingulæ habebant, & etiamnum habent ſuum caput, ſiue Præfectum, qui italicè vocatur *Caporione*, q.d. Caput, vel capitaneus regionis: cuius magna eſt auctoritas & poteſtas in interregno, mortuo Pontifice. Huius enim munus eſt, ſuam regionem à tumultu, cædibus, furtis, omnique ſcelere tueri; ideóque habet ius gladij & necis.

Vers.10. NON SVNT MVNDATI] Hebr. non ſunt fracti, contriti, humiliati poſt tot flagella & verbera, ſed ſicut ſcoria in fornace, ita ipſi in obſtinatione, æquè ac in ſeruitute & fornace Babylonia perdurant. D

Vers.11. PONAM FACIEM] deinceps aſpiciam vos vultu non benigno, ſed maligno, ſæuo, ac minaci, intentans vobis pœnas & clades; in eóque vultu & aſpectu truci me obfirmabo.

Vers.12. ERVNT IN IVSIVRANDVM, erunt in execrationem, ET IN MIRACVLVM] in ſtuporem. ita Hebr. vt omnes qui audient veſtras calamitates, obſtupeſcant.

Vers.14. AD QVAM IPSI ELEVANT ANIMAS SVAS] ad quam ipſi anhelant auidè, quaſi ſe & animum ſuum attollentes ad Iudæam patriam, vt ad eam redeant. vide c.22.27.

NISI QVI FVGERINT] ex Ægypto, ſequentes conſilium Ieremiæ, & timétes imminétem Ægypto gladium Chaldæorum. patet ex v.28.

A vnde hebr. eſt, *niſi qui euaſerint.*

Vers.17. SED FACIENTES FACIEMVS, omnino faciemus, OMNE VERBVM QVOD EGREDIETVR DE ORE NOSTRO] faciemus quidquid voluerimus, quidquid libuerit. Simile eſt Deut. 8.3. Matth. 4.4. vel quidquid vouerimus reginæ cæli, id eſt lunæ, hoc offeremus. vide dicta cap.7.18.

ET SATVRATIS SVMVS] *&*, id eſt *idcirco*, ſaturati ſumus, quia ſcilicet coluimus reginam cæli.

Vers.19. NVMQVID SINE VIRIS] q.d. Nos feminæ imitamur maritos noſtros. vide c.7.18.

AD COLENDVM EAM] Hebr. להעציבה *lehaatſiba*, id eſt, *ad elaborandum idolum in ea.* vnde B videtur, quòd in ſuis placentis efformabant vel imprimebant effigiem idoli ſui, ſcilicet reginæ cæli, puta lunæ ad colendum eam. ita Lyran. Vatabl. Sanchez & alij. Sic Turcæ colentes lunam, eius effigiem in vexillis, menſis, cibis præferunt. Cauſa fuit, quòd luna influat & dominetur rebus ſublunaribus; hinc illam velut earum reginam colebant. Hinc vetus fuit Aegyptiorum & Chaldæorum error. fatum ex ſiderum curſu ac diſpoſitione conſtitui. Hinc Horus Apollo lib. 1. Hierog.13. ait, ſidus eſſe hieroglyphicum fati. Et Orpheus in hymno aſtrorum, ſtellas vocat *fatales fatorum omnium indices*, quem ſecutus Iuuenal. ſatyr.7. ait:

Sidus & occulti miranda potentia fati.

Vide dicta cap.10.v.2.

20. Et dixit Ieremias ad omnem populum, aduerſum viros, & aduerſum mulieres, & aduerſum vniuerſam plebem, qui reſponderant ei verbum, dicens:

21. Numquid non ſacrificium, quod ſacrificaſtis in ciuitatibus Iuda, & in plateis Ieruſalem vos & patres veſtri, reges veſtri, & principes veſtri, & populus terræ, horum recordatus eſt Dominus, & aſcendit ſuper cor eius?

22. Et non poterat Dominus vltrà portare propter malitiam ſtudiorum veſtrorum, & propter abominationes, quas feciſtis, & facta eſt terra veſtra in deſolationem, & in ſtuporem, & in maledictum, eò quòd non ſit habitator, ſicut eſt dies hæc.

23. Propterea quòd ſacrificaueritis idolis, & peccaueritis Domino: & non audieritis vocem Domini, & in lege, & in præceptis, & in teſtimoniis eius non ambulaueritis: idcirco euenerunt vobis mala hæc, ſicut eſt dies hæc.

24. Dixit autem Ieremias ad omnem populum, & ad vniuerſas mulieres: Audite verbum Domini omnis Iuda, qui eſtis in terra Ægypti:

25. Hæc inquit Dominus exercituum Deus Iſrael, dicens: Vos, & vxores ve-

stræ locuti estis ore vestro, & manibus vestris implestis, dicentes: Faciamus vota nostra, quæ vouimus, vt sacrificemus reginæ cæli, & libemus ei libamina, implestis vota vestra, & opere perpetrastis ea.

26. Ideo audite verbum Domini omnis Iuda, qui habitatis in terra Ægypti: Ecce ego iuraui in nomine meo magno, ait Dominus: quia nequaquam vltrà vocabitur nomen meum ex ore omnis viri Iudæi, dicentis: Viuit Dominus Deus in omni terra Ægypti.

27. Ecce ego vigilabo super eos in malum, & non in bonum & consumentur omnes viri Iuda, qui sunt in terra Ægypti, gladio & fame, donec penitus consumantur.

28. Et qui fugerint gladium, reuertentur de terra Ægypti in terram Iuda viri pauci: & scient omnes reliquiæ Iuda ingredentium terram Ægypti, vt habitent ibi, cuius sermo compleatur, meus, an illorum.

29. Et hoc vobis signum, ait Dominus, quòd visitem ego super vos in loco isto: vt sciatis quia verè complebuntur sermones mei contra vos in malum.

30. Hæc dicit Dominus: Ecce ego tradam Pharaonem Ephree regem Aegypti in manu inimicorum eius, & in manu quærentium animam illius: sicut tradidi Sedeciam regem Iuda in manu Nabuchodonosor regis Babylonis inimici sui, & quærentis animam eius.

VERS. 21. NVNQVID NON SACRIFICIVM, q.d. Nunquid recordamini, quòd Dominus non sit oblitus sacrificiorum, quæ idolis obtulisse vos dicitis in Iudæa, quæ scitis Deum non potuisse ferre, sed propterea Iudæanr Chaldæis vastandam dedisse. Nota, ASCENDIT SVPER COR EIVS] id est, irritauit animum eius, sicut accepta iniuria bilis ascendit in caput viri nobilis.

VERS. 26. IVRAVI (iuro) IN NOMINE MEO MAGNO] id est, per nomen meum magnum, puta per immensam meam maiestatem; alij, per nomen meum proprium, quod est Iehoua.

QVIA NEQVAQVAM VLTRA VOCABITVR] quòd non permittam, vt quisquam ex Iudæis in Ægypto iuret per nomen meum, quia occidam eos, vel captiuos ducam in Babylonem, paucis exceptis, qui refugient in Iudæam; prorsus enim indigni sunt qui ore impuro nominent nomen meum sanctum. q.d. Nolo illud ab ijs nominari & pollui. Ita Lyran. Hugo, Dionys. Castrius, & alij passim.

Secundò, appositè Sanchez: Non putabant, inquit, neque cupiebant Iudæi apud exteros Ægyptios longam moram trahere; sed id agebant, vt, quando meliorem statum habere videretur res Iudaica, in patriam redirēt, vbi sicut parentes olim, sic ipsi verū colerent Deum, & per eius nomen sanctè & legitimè de more iurarent. Id ergo negat Deus, edicitque fore, vt neque in patriam redeant, neque religionem vnquam repetant, quam impiè prodiderunt, sed in Ægypto à Chaldæis conficiantur. Verba ergo textus sic ordinat, q. d. Nequaquam nomen meum vocabit, iurabitque per me vir Iudæus, qui est in tota terra Ægypti.

VISITEM] id est puniam & perdam. VERS. 29.

PHARAONEM EPHREE] Chald. Pharaonem claudum, quasi hic Pharao fuerit qui cog- VERS. 30.
nominatus est Nechao, id est claudus, vti vult Maldon. Sed videtur falli. tam enim Hebræi, quàm Septuag. & noster habent Pharaonem Ephree, non Nechao Ephree autem non significat debilem & claudū, vti patebit in fine cap. Hic ergo Pharao fuit is, qui cognominatus est Vafres, vt vertūt Septuag. siue Apries, qui teste Herodoto lib. 2. fuit filius Psammis filij Nechao, qui Nechao Iosiam regem Iuda occidit. Fuit ergo Nechao auus Ephree, vel Apries. Cœpit Apries regnare anno 18. Nabuchodonosoris, siue decimo Sedeciæ. nam anno Apries secundo capta est Ierusalem, teste Clemēt. li. 1. Stromat. Rursum, hic Ephree fuit Pharaonum postremus; nam Amasis qui ei successit, nusquam Pharao vocatur, fortè quòd non esset absolutus rex, sed Nabuchodonosoris vasallus & tributarius, vti opinatur Genebrardus & Torniellus.

Pharao Ephree vel Vafres quis?

Herodot. lib. 2. & Diodor. lib. 2. narrant hunc Apries fuisse captum & strangulatum ab Amasi successore suo in regnum, cùm antea fuisset omnium ea ætate hominum fortunatissimus, ait Herodot. & eam haberet persuasionē, quod nullus nec hominum, nec deorum sibi posset regnum adimere, quod adeò sibi videbatur stabiliuisse. Vnde ad hanc eius blasphemiam & superbiam alludens Ezech. c. 29. 3. *Ecce ego*, inquit, *ad te Pharao rex Ægypti, draco magne, qui dicis: Meus est fluuius, & ego feci memetipsum. Et ponam frænum in maxillis tuis, &c.* Vbi aduerte, errare Herodotum & Diodorum, dum narrant Apries ab Amasi captum, & suis hostibus traditum ad strangulationem. Apries enim non ab Amasi, sed à Nabuchodonosore captum & occisum esse; patet tum ex Ieremia hîc, tum ex Ezech. c. 29. v. 19. & c. 31. v. 11. 15. & 18. tum ex Iosepho lib. 10. Antiq. cap. 11. atque ex S. Hieron. in c. 4. Threnorum. Fieri tamen potuit, vt Nabuchodonosor Amasin ei in regno substituerit, ideòque eum ab Amasi captum & cæsum Herod. & Diodor. opinati sint.

Apries fortuna & superbia.

Notant R. Dauid, & R. Salomon, in Hebræo nomen Pharao, idem esse cum Ephree, nisi quòd in Ephree præponatur litera *chet*. Pharao enim hebraicè scribitur פרעה *Pharo*: Ephree verò חפרע *Chopra*: *chet* enim quia durum est, liquescit in *e*, tam apud Septuag. quàm apud Latinos: hinc *Chophra* vertunt *Ephree*, sicut pro Hebræo *pesach*, vertunt *phase*, pro *Corach Core*, pro *Therach Thare*. Ludit ergo Deus similitudine dictionum, dicens נתן את פרעה חפרע *noten* & *Pharo Chophra*:

phra: q. d. Pharaonem *Chophra*, faciam *chophra*: A id est foueam (alludit enim ad foueas & fossas, quibus ob Nilum abundat Ægyptus) nudam & spoliatam bonis omnibus: sicuti si latine diceres: Faciam Claudium esse claudum, Cæsarem cæsum, Iulium iugulo iugulabo: *chophra* enim componitur ex חפר *chaphar*, id est fodere, & פרע *para*, id est, nudare, spoliare. Alij censent *chet* in *Chophra* positum pro *he*, quæ est vltima in *Pharaoh*, ac *chophra* esse participium passiuæ coniugationis Hophal, ac significare nudatus est, debilitatus est, claudus effectus est, q. d. Faciam vt Pharao iuxta nomen suum sit *Chophra*, id est nudus, debilis, claudicans. Sed prius est concinnius & verius.

Prophetia Ieremiæ de idolis Ægypti per Christum puerū deijciendis.

Scribit S. Epiph. in vita Ieremiæ, eum in Ægypto prophetasse & exhibuisse sacerdotibus B Ægypti signum, atque dixisse: oportere cuncta eorum simulachra concidere simúlque manufacta omnia (scilicet idola, eorúmque templa & aras) quando in Ægyptum veniret cum suo infante virgo mater. Idem prædixit Isaias cap. 19. v. 1. vti explicat S. Hieron. & Procop. ibidem, S. Chrysost. in Matt. 2. Athanas. de Incarn. Verbi, Euseb. li. 6. Demonst. c. 20. Cyril. Hierosol. catech. 10. Origen. ho 3. in diuersos, Palladius in Lausiaca ca. 52. in vita Apollo. Raban. in Eccles. c. 24. Anselm. Lyran. Abulens. & alij.

Denique ob hanc prophetiam, Ieremiam in Taphnis pauló pòst à Iudæis lapidatum fuisse, & Martyrem occubuisse, tradit Epiph. Doroth. Torniellus, & alij. Addit Epiph. Ægyptios tantùm huic vaticinio Ieremiæ tribuisse, vt solennem induxerint morem, virginem quandam in C lecto, & infantem in præsepio passim collocandi, simúlque adorandi; rogatos postea à rege quodam, quid sibi vellet hic ritus? respondisse, hoc esse mysterium, quod maiores ipsorum à sancto Propheta traditum iampridem accepissent. Idem habet Chronicum Alexandrinum.

Moral. de ijs qui sana respuunt consilia.

Disce hîc, quàm noxium sit non acquiescere sanis prudentum & iustorum consilijs. Noluit rex & principes acquiescere consilijs Ieremiæ, hinc perierunt principes, rex & regnum.

Roboam, quia stulta iuuenum consilia prætulit sapientibus senum monitis, hinc potiore parte regni priuatus est, 3. Reg. 12.

Clotharius Gallorum rex Radegundi piæ vxori permisit, vt sibi monasterium Pictauis D construeret. Quidam mali consiliarij suaserunt regi, vt reginā repeteret. Sensit illa periculum, scripsit ergo ad S. Germanum Episcopum Parisiensem, vt regem ab hac mente deduceret. Fecit ille, & regem flexit, ita vt à regina & ab Episcopo veniam peteret, ac conatus suos malis consiliarijs imputaret. Quos vltio diuina persecuta est: sicut enim Arrius Catholicam fidem oppugnans, intestina sua omnia in cloacam effudit, ita & istis accidit S. reginam infestantibus, vt habet eius vita.

Anno Domini 723. Hebræus quidam impostor in Tiberiade persuasit Ezido regi, vt sacras imagines euerteret, si hoc faceret, eum vitam commodam acturum, & regnaturum feliciter per triginta annos. Acquieuit rex, & iconoclasmum indixit, sed vltra annum cum dimidio non vixit, in ignémque æternum descendit: & post eius mortem imagines in suum locum restitutæ sunt. Filius autem illius Vlidus nomine, indignatus Hebræo tanquam interfectori patris, eum turpissima morte mori coëgit. ita is sui impij consilij præmium accepit, vt refert Damascen. lib. de Imagin.

Vitiza rex Hispaniæ impurus & impius, timens ne subditi contra eum ob tyrannidem insurgerent, secutus malum cuiusdam consilium, muros vrbium & munitiones regni, specie pacis dirui iussit: sed malè ei cessit. nam regno & oculis priuatus, miserè mortuus est, regnúmque debile Roderico successori reliquit, vt Mauris facile fuerit illud subiugare. ita Roderic. Arch. Tolet. lib. 3. c. 15. & Mariana l. 6. c. 19.

Ludouicus Sfortia Mediolani Dux, cùm Ducatum Ioanni Galeatio fratris filio per scelus abstulisset, timens Alphonsum regem Neapolis, incitauit contra eum Carolum Octauum Gallorum regem, qui veniens Alphonsum regno exuit. Ludouicus inde timens potentiam Gallorum, facti penitens, contra regem cum principibus Italiæ coniurat; sed à Gallis cæsus & captus, ac caueæ ferreæ inclusus, miserrimè interijt. ita Guicciardin. lib. 3. & 4. histor. Ital. & Iouius lib. 4. Elog. milit.

Ioannes Fridericus Saxoniæ Dux cupiebat Imperium à familia Austriaca auferre, Lutherus ei consilium dedit, vt si Imperium mutatum vellet, religionem mutaret. Lutheri ergo perfidiam & consilium secutus Dux, contra Carolum Quintum arma mouit; sed stultè. nam à Carolo victus & captus, Ducatu & Electoris potestate priuatus est, quam in Mauritium Ducem Ioannis Friderici patruelem, eiúsque familiam Imperator transtulit, in qua etiamnum perseuerat.

Ex aduerso, Clotharius rex Chilperici filius, secutus sanum S. Columbani consilium, duobus regnis auctus est. Cùm enim Theodebertus & Theodoricus reges & fratres disceptarēt de regni terminis, & vterque aduersus alterum à Clothario opem peteret, petiit ille consilium à S. Columbano, qui prophetico spiritu ei dixit & suasit: Neutri opem præstes; nam intra triennium vtriusque regnum sub tuam potestatem veniet. Paruit rex, & vt dixerat vir Dei, ita factum est. vti refert Ionas in vita S. Columbani, & ex eo Baron. anno Domini 612.

Ita Flacitheus Rugorum rex, secutus consilium S. Seuerini, insidias hostium euasit, vti narrat Eugypius in eius vita, & ex eo Baron. anno Domini 473.

CAPVT QVADRAGESIMVMQVINTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Ieremias consolatur & animat ad constantiam Baruch scribam suum afflictum ob iras & minas Ioakim regis, promittendo ei incolumitatem in communi Iudæorum strage. Hæc contigerunt anno quarto Ioakim. Est hysterologia; hoc enim caput subnectendum est capiti 36.

1. VErbum, quod locutus est Ieremias propheta ad Baruch filium Neriæ, cùm
scripsisset verba hæc in libro ex ore Ieremiæ, anno quarto Ioakim filij Iosiæ
regis Iuda, dicens: 2. Hæc dicit Dominus Deus Israel ad te Baruch: 3. Dixisti:
Væ misero mihi, quoniam addidit Dominus dolorem dolori meo: laboraui in gemi-
tu meo, & requiem non inueni. 4. Hæc dicit Dominus: Sic dices ad eum: Ecce
quos ædificaui, ego destruo. & quos plantaui, ego euello, & vniuersam terram hanc.
5. Et tu quæris tibi grandia? noli quærere: quia ecce ego adducam malum super
omnem carnem, ait Dominus: & dabo tibi animam tuam in salutem, in omnibus
locis, ad quæcunque perrexeris.

VERS. 1. VERBA HÆC] non huius capitis, sed quæ c.36. scripta fuisse dicuntur, eò enim hæc pertinent, vt patet conferenti vtrumque caput. Vnde v.1. dicuntur facta anno quarto Ioakim.

Quæres, Cur ita doluerit Baruch? Respondet Primò, R. Salomon; eò quòd tamdiu ministrans Ieremiæ Prophetę, adhuc non recepisset donum prophetiæ, vti recepit Iosue ministrans Mosi, & Eliseus ministrās Eliæ. Sed nil est quod significet eam ambitionem in viro sancto.

Secundò, Theodor. & Raban. censent, eum doluisse ob cladem populo imminentem, cui ipse esset inuoluendus.

Tertiò & optimè, Hugo & Lyranus ex v.1. & ex c.36. v.10. putant eum doluisse, eò quòd discisso & combusto à Ioakim libro quem scripserat dictante Ieremia, rursus eundem à Deo iussus scribere, & legere coram populo, eúmque maioribus minis plenum, timebat, quod accidit, ne scilicet à furibundo rege Ioakim quæreretur ad carceres, aut potiùs ad atrocem mortem. Erat ergo causa doloris, pusillanimitas timórque carceris & mortis. Vnde gemens ait: *Addidit Dominus dolorē dolori meo*, puta scriptionem scriptioni, periculum periculo. Ex periculo enim prioris scriptionis fuga elapsus euaserā, nunc ad vtrumque reuocor, à requie scilicet ad agonem, eúmque extremum.

QVÆRIS TIBI GRANDIA?] scilicet munus prophetandi, ait Vatabl. & Hebræi. Secundò & meliùs, *grandia* scilicet requiem & vitam prosperam sine dolore, molestia & periculo. ita Theodoret. *grandia* ergo vocat raram, exquisitam & superfluam quietem: vt solus Baruch, populo toto afflictissimo mox futuro, euellendo, & in captiuitatem ituro, otio frueretur, nec se exponeret periculo, legēdo librum populo, sed solus in Ierusalem miserrima, omni malo metúque liber viueret. q. d. Ignauus es miles, qui pro salute populi, non audes vitam exponere, solus vis otiari, nil vis pati pro conuersione & salute populi. Et esto quòd parum apud populum proficies; tenta saltem, & quod tui est muneris facito atque cogita: si populares mei tam dira passuri sunt, quid ni & ego leue ali-

A quid patiar cum eis & pro eis? Nam, vt ait Sapiens: Sicut auis ad volatum, ita homo ad laborem & dolorem natus est, vt scilicet multa dura agat & patiatur. Præclarè Aristides tom. 2. orat. Rhodiaca: *Solum*, ait, *calamitates reddit leuiores exemplum*. Idem ibidem: *Sicut index*, ait, *aurum probat, sic viros fortes examinant calamitates*.

Ita Hildeprandus Cardinalis & Archidiac. S.R.E. qui postea Pontifex creatus, dictus est Gregorius VII. obiecit B. Petro Damiani volenti relinquere Cardinalatum, & Episcopatum Ostiensem, ac se recipere ad monasterij quietem: *Ecce Petrus*, inquit, *latibulum quærit, & sub colore pœnitentiæ, Romæ subterfugere quærit accessu: lucrari machinatur de inobedientia otium, & cæteris*
B *in bella ruentibus, hic sibi degeneris vmbræ quærit opacum*. Cui quid Petrus responderit, videre est epist. eius decima ad Alexandrum II. Pontif. & Hildeprandum Archidiac. vbi inter cætera ait, sibi pro refutato Episcopatu à Pontifice iniunctam fuisse centum annorum pœnitentiam, quæ erat, vt quotidie recitando psalmum *Miserere* continenter faceret disciplinam, id est seipsum flagellaret, ídque per centum annos, si tot viueret: quam pœnitentiam ipse vno anno redemit, nimirum per singulos dies toties, puta centies, disciplinam per spatium psalmi *Miserere* iterando, vt in fine anni numerum prædictum exæquaret, vti idem alibi de se scribit.

C Ita Christus Apostolos eorúmque sequaces vocauit, non ad otium, sed ad agones; non ad honores, sed ad contemptus, non ad securitatem, sed ad pericula terra marísque vbiuis locorum subeunda. Fixum hoc certúmque sibi præstituerat P. Consaluus Sylueira è Societate nostra, nobilis genere (fuit enim filius Comitis de Sortella in Lusitania) sed nobilior assiduis laboribus, & tandē glorioso martyrio, quod in Monomotapa obiit. Hic enim in litteris ad P. Cotinium datis ita scribit: *Desidero mendicare, & nil comedere nisi ostiatim emendicatum; audire confessiones perpetim, donec nullus supersit pœnitēs quem audiam; vigilare vsque dum nil operis restet, concionari vsque ad rausim; mortificare me vsque ad mortem.*

Nam

Nam ego in horum executione mori possum: sed cùm gratia Dei non refrigescam, nunquam lassabor, sed iugiter quæram media modósq; quibus semper crucifixus sim cum Christo Iesu. Sic B. Theresa audiuit, didicítque a Christo: *Filia, meritum non consistit in fruendo; sed in operando, patiendo, amando. Paulus semel dicitur raptus in paradisum, sed multoties passus. Mater mea audiuit à Simeone: Tuam ipsius animam pertransibit gladius. Maioribus Sanctis Deus maiores dat cruces.* Quocirca ipsa assiduè orabat: *Domine da pati aut mori.*

Sapienter dixit R.P. Franc. Borgia, tertius Societatis nostræ Præpos. Generalis, tria hæc conseruatura esse & promotura Societatem nostram. Primò, orationem: hæc enim nos iungit Deo. Secundò, obedientiam: hæc enim omnes vnit capiti, ac consequenter omnes vnit inter se. Tertiò, persecutiones: hæ enim à mundo nos auellunt, nósque nobis vniunt, vt actus nostros ita componamus, ne hostes vel æmuli nostri habeant quod carpant. Sicut ergo in hieme arbores se contrahunt, succúmque & calorem à ramis ad radicem reuocant; itáque eam magis in terra figunt, muniunt & roborant: sic & homo in persecutione a solatio hominum reuocatur ad se & ad cor, illúdque magis in virtute & Deo defigit & roborat. Hæc tria pariter conseruant & promouent virtutem cuiusque fidelis & Sancti. Celebre est emblema: *Præmium ex labore.* Audi Claudian. in epith. Honorij:

Nec quisquam fruitur veris odoribus,
Hyblæus apibus aut spoliat fauos,
Si fronti caueat, si timeat rubos.
Armat spina rosas, mella tegunt apes.
Crescunt difficili gaudia iurgio.

DABO TIBI ANIMAM TVAM IN SALVTEM] saluam; Hebr. *in spolium*; Septuag. *in lucrum.* Verè Æschylus:

Huic qui laborat numen adesse solet.

CAPVT QVADRAGESIMVMSEXTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Hvcusque Iudæis prophetauit Ieremias: deinceps vsque ad finem libri tonat & fulminat contra Gentes varias, eisq; prædicit excidium. Idem iisdem prædixit Isaias à cap. 13. vsque ad 24. à quo multa sumpsit Ieremias; & Ezechiel à c. 25. vsque ad 33. nimirum vt in ore trium horum testium stet omne verbum, & confirmetur hoc Dei onus. Hoc ergo cap. prædicit instantem cladem Pharaonis Nechao; quem iuxta vrbem Charcamis dictam, percussit Nabuchodonosor hoc eodem annò quarto Ioakim, per quam Nabuchodonosor subegit sibi totam Syriam Pelusium vsque, excepta Iudæa, inquit Iosephus. Inde vlteriùs v. 13. prædicit quòd Nabuchodonosor ipsam Aegyptum & Aegyptios, quasi vitulos in silua sua lasciuientes, inuadet & subiugabit, vti reipsa fecit post euersam Ierusalem. Ac denique v. 25. consolatur Aegyptios & Iudæos, quòd Deus tandem eorum miserebitur, atque è captiuitate reducet.

Nota. Iam inde à tempore Iosiæ regis fuit continua ambitio & concertatio de imperio & monarchia inter Chaldæos & Aegyptios; sicut fuit post Alexandrum inter Antiochos reges Asiæ, & Ptolemæos reges Aegypti. Inter hos media interiacebat Iudæa, quæ proinde fluctus hos bellorum sensit, nunc ab Aegyptiis, nunc à Chaldæis subacta. Primò ergo Pharao mouens castra contra Chaldæos, occurrentem sibi Iosiam cecidit, & Iudæam subegit ac Ioachaz, mox Ioakim regem constituit. Post varia Chaldæorum & Aegyptiorum certamina, tandem anno quarto Ioakim cæsus est Pharao. Hanc stragem hîc prædicit Ieremias. Ergo ante annum quartum Ioakim hæc prophetauit, cùm vtrimque prælium & acies pararetur. Lege c. 24. lib. 4. Regum.

Vers. 1. QVod factum est verbum Domini ad Ieremiam prophetam contra Gentes,

2. ad Ægyptum, aduersum exercitum Pharaonis Nechao regis Ægypti, qui erat iuxta fluuium Euphraten in Charcamis, quem percussit Nabuchodonosor rex Babylonis, in quarto anno Ioakim filij Iosiæ regis Iuda.

3. Præparate scutum, & clypeum, & procedite ad bellum.

4. Iungite equos, & ascendite equites: state in galeis, polite lanceas, induite vos loricis.

5. Quid igitur? vidi ipsos pauidos, & terga vertentes, fortes eorum cæsos: fugerunt conciti, nec respexerunt: terror vndique, ait Dominus.

6. Non fugiat velox, nec saluari se putet fortis: Ad Aquilonem iuxta flumen Euphraten victi sunt, & ruerunt.

7. Quis est iste, qui quasi flumen ascendit: & veluti fluuiorum, intumescunt gurgites eius?

8. Ægyptus fluminis instar ascendit, & velut flumina mouebuntur fluctus eius, & dicet: Ascendens operiam terram: perdam ciuitatem, & habitatores eius.

9. Ascendite equos, & exultate in curri-

curribus, & procedant fortes, Æthiopia, & Libyes tenentes scutum, & Lydij arripientes, & iacientes sagittas.

10. Dies autem ille Domini Dei exercituum, dies vltionis, vt sumat vindictam de inimicis suis: deuorabit gladius, & saturabitur, & inebriabitur sanguine eorum: victima enim Domini Dei exercituum in terra Aquilonis iuxta flumen Euphraten.

11. Ascende in Galaad, & tolle resinam virgo filia Ægypti: frustra multiplicas medicamina, sanitas non erit tibi.

12. Audierunt Gentes ignominiam tuam, & vlulatus tuus repleuit terram: quia fortis impegit in fortem, & ambo pariter conciderunt.

Vers.1. CONTRA GENTES] varias, de quibus hîc incipit prophetare vsque ad cap. 51. ita Theodor. Raban. Hugo, & Lyran. Secundò & meliùs, contra gentes, scilicet Ægyptios & alios qui ijs iuncti contra Nabuchodonosorem pugnarunt, scilicet Æthiopes, Libyes & Lydos. ita à Castro & Maldon.

Vers.2. IN CHARCAMIS] Vrbs erat iuxta Euphratem, quam obsedit Pharao Nechao, & volentem id impedire Iosiam regem Iuda, sibique occurrentem occidit, substituitque ei in regno filium Ioachaz, deinde Ioakim: superuenit tandem Nabuchodonosor, qui cecidit Pharaonem Nechao, 4. Reg. 23. 29.

PERCVSSIT] fugauit, cecidit. nam Nechao rediit & obiit in Ægypto, regnumque tradidit Psammi vel Psammeticho filio. ita Herodot. lib. 2. Vnde Ioseph. tantùm, ait, in prælio coactum fuisse cedere Chaldæis: multi tamen Ægyptiorum tunc cæsi sunt, vt patet v. 10.

PRÆPARATE] Est sarcasmus, seu hostilis irrisio, q. d. O Ægyptij, armate vos, state galeati, loricati, lanceati: sed frustra. nam cædet vos Nabuchodonosor, nihil vobis proderit omnis ille tantus belli apparatus, omnis armorum fulgor & terror.

Vers.4. IVNGITE EQVOS] ad trahendos currus, tum annonæ, tum armorum, tum falcatos: in falcatis enim pugnabant.

Vers.5. QVID IGITVR?] quorsum tot arma, tot currus, tot milites? cùm per prophetiam videam eos trepidare & fugere.

Vers.6. NON FVGIAT VELOX] quia parum proderit Ægyptiis fuga: fugiens enim non effugiet, esto sit velox vt caprea, necem, aut certè seruitutem.

Vers.7. QVIS EST ISTE, QVI QVASI FLVMEN ASCENDIT?] Comparat Ægyptios flumini tum ob copiam militum, tum ob arrogantiam, qua flumini tumenti, exundanti, terramque operienti similes esse videbantur. Simile est Isa. 8. 7.

Vers. 9. ASCENDITE EQVOS] Est ironia, quasi dicat: Ascendite Ægyptij gloriantes in equis & curribus, in prælium cum Pharaone contra vrbem Charcamorum: ascendite, inquam, ad macellum, vt ibi iugulemini. Assumite & auxiliares Æthiopes & Libyes, qui cominus clypeo & gladio, ac Lydios qui eminus sagittis confligunt; hi omnes vobiscum quasi victimæ mactabuntur; vt gladius Chaldæorum suo ore, id est acie, eorum sanguine inebriari & oppleri videatur. Est metaphora: gladio enim tribuitur os, saturitas & ebrietas.

LYDII] in Africa, ita dicti, à Lud, filio Mesraim filij Cham, vel, vt S. Hieron. in Ezech. 30. Lydi in Asia, quibus Crœsus præfuit. Pharao enim toti Syriæ dominabatur, &, vt videtur, Lydiæ & Asiæ, vt potuerit hos Lydos in auxilium aduocare.

Vers.10. VICTIMA ENIM DOMINI] q. d. Impij Ægyptij mactabuntur, & quasi victimæ immolabuntur iustitiæ diuinæ. vide dicta Isaiæ 19. 1. & c. 34. 6. vt quid enim eadem repetam, mihique nauseam, & lectori tædium creem?

Vers.11. ASCENDE IN GALAAD] Pergit in ironia, q. d. Accipies multas & incurabiles plagas, quæ nulla resina aut medicamine curari poterunt. Galaad abundabat resina & opobalsamo, curandis vulneribus aptissimo, vt dixi ca. 8. 22. ita Theod. Hugo, Vatabl. Ex his verbis liquet, Ægyptios resinam potissimùm terræ Galaad emere solitos. idem liquet ex Genes. 37. ve. 25. Vide dicta c. 8. 22.

VIRGO FILIA ÆGYPTI] q. d. O Ægypte, quæ tuis diuitijs & robore insolescis & exultas instar pulchræ filiæ & virginis. Alij virginem eam vocari putant, quòd hactenus non fuerit debellata, nec subacta.

Vers.12. FORTIS IMPEGIT IN FORTEM, ET AMBO PARITER CONCIDERVNT] Notat, victoriam hanc Chaldæis ipsis, victoribus licet, fuisse tamen cruentam. ita Theodor. Hanc prisci *Cadmæam victoriam* vocabant, quando victus & victor mutuis vulneribus concidunt, qualis fuit in duello duodecim militum Ioab & Abner, de quibus dicitur 2. Reg. 2. 16 *Apprehensoq; vnusquisque capite comparis sui, defixit gladium in latus contrarij, & ceciderunt simul: vocatumq; est nomen loci illius, Ager robustorum.* Secundò, & meliùs, significat, quòd Pharaonis milites, fugientes alter alterum præ trepida fuga impellebant, & sic ambo collisi simul corruebant, seque inuicem obterebant, nam solius Ægypti cladem & vlulatum hîc audiendum prædicit. ita Hugo, Lyran. & Sanchez.

13. Verbum quod locutus est Dominus ad Ieremiam prophetam, super eo quòd venturus esset Nabuchodonosor rex Babylonis & percussurus terram Ægypti.

14. Annunciate Ægypto, & auditum facite in Magdalo, & resonet in Memphis, & in Taphnis, dicite: Sta, & præpara te: quia deuorabit gladius ea, quæ per circuitum tuum sunt.

15. Quare computruit fortis tuus? non stetit: quoniam Dominus subuertit eum.

16. Mul-

16. Multiplicauit ruentes, ceciditque vir ad proximum suum, & dicent: Surge, & reuertamur ad populum nostrum, & ad terram natiuitatis nostræ, à facie gladij columbæ. A

17. Vocate nomen Pharaonis regis Ægypti, Tumultum adduxit tempus.

18. Viuo ego (inquit rex, Dominus exercituum nomen eius) quoniam sicut Thabor in montibus, & sicut Carmelus in mari, veniet.

19. Vasa transmigrationis fac tibi habitatrix filia Ægypti: quia Memphis in solitudinem erit, & deseretur, & inhabitabilis erit. B

20. Vitula elegans atque formosa Ægyptus: stimulator ab Aquilone veniet ei.

21. Mercenarij quoque eius, qui versabantur in medio eius, quasi vituli saginati versi sunt, & fugerunt simul, nec stare potuerunt: quia dies interfectionis eorum venit super eos, tempus visitationis eorum.

22. Vox eius quasi æris sonabit: quoniam cum exercitu properabunt, & cum securibus venient ei, quasi cædentes ligna.

23. Succiderunt saltum eius, ait Dominus, qui supputari non potest: multiplicati sunt super locustas, & non est eis numerus. C

24. Confusa est filia Aegypti, & tradita in manus populi Aquilonis.

Vers. 13. VERBVM QVOD LOCVTVS EST DOMINVS] Hoc versu transit Ieremias à prima clade Pharaonis Nechao, quam iuxta Charcamos intulit ei Nabuchodonosor, anno primo regni sui, ad alteram Ægypti cladem, qua Aegyptum ipsam inuadens idem Nabuchodonosor, anno regni sui 25. vel, vt alij volunt, 27. eandem occupauit, victo eius rege Pharaone Ephree, qui nepos erat Pharaonis huius Nechao; túmque primùm factus est monarcha. D

Vers. 4. PRÆPARA TE] scilicet ad excipiendum Chaldæorum exercitum.

DEVORABIT GLADIVS EA, QVÆ PER CIRCVITVM TVVM SVNT] Septuag. *germen tuum*; Theod. *hederam tuam*, id est, vrbes tuas vicinas, quibus circundaris, niteris & augeris sicut salices hedera; vt, cùm hanc hederam videris tibi abradi, cogites te breui radendam. Si enim vicinos debiles, instar infirmæ hederæ, tibi quasi robustæ arbori incumbentes & innixos, à Chaldæorum rapina tutari non valuisti, agnosce te pariter debilem, & Chaldæo imparem, ac proinde te in congressu cum eo succubituram, eique pariter prædæ futuram.

Moraliter sic ô iuuenis, ô adolescens, cùm vermis morbi tuam hederam, id est, tuas vires, florem & pulchritudinem arrodit, cogita, te breui corrodendũ & moriturũ: sicut sol æstuãs, hedera, quæ vmbram faciebat Ionæ, corrosa à verme, percussit caput Ionæ; ita & tuis viribus morbo aut senio arrosis, mors te percutiet.

QVARE COMPVTRVIT?] id est, tanquam putrida cõcidit. Chald. *cur contritum est?* Septuag. *cur fugit?* Hebr. *cur impulsus* vel *propulsatus est?* Hebr. enim סחף *sachaph*, significat impellendo aliquid euerrere, vt cùm pluuia vehemens paleas, ligna & semina omnia verrit. Significat ergo hac voce Ieremias, quòd Aegyptij, non sua imbecillitate, nec Chaldæorum viribus, sed Dei iudicio & impulsu vincentur. Vers. 15.

FORTIS TVVS] Septuag. *vitulus electus tuus*, puta Apis tuus, scilicet idolum vituli quem colis. Secũdò, Lyran. Vatabl. Raban. q.d. Pharao rex tuus fortissimus. Tertiò & simplicissimè, q.d. Fortes tui milites, hi computruerũt, id est, quasi putridi corruerunt, Deo illis vires, animos, consilium & mentem eripiente. B

MVLTIPLICAVIT RVENTES, scilicet Dominus, CECIDITQVE VIR AD PROXIMVM SVVM, q.d. Cadent Aegyptij in prælio cæsi à Chaldæis catematim, ita vt vnus alium in eandem ruinã secum impellat: ET DICENT, tum Aegyptij qui ex remotis Aegypti locis ad castra venerunt, tum eorum auxiliares Aethiopes, Libyes, & Lydij de quibus v. 9. SVRGE, ET REVERTAMVR AD POPVLVM NOSTRVM. Vers. 16.

A FACIE GLADII COLVMBÆ] id est, Babyloniorum. vide dicta c. 25. 38. Septuag. vertunt, *à facie gladij Græci*. videntur ipsi pro יונה *iona*, id est columba, legisse יוני *ieuani*, id est Græcus: vnde Theod. putat hîc prædici Alexandri imperium: hic enim etiã subegit Aegyptum. Verùm hîc non agitur de Græcis, sed de Chaldæis. C

VOCATE NOMEN PHARAONIS REGIS AEGYPTI, TVMVLTVM ADDVXIT TEMPVS] q.d. Tempus quod omnia mutat, adduxit tumultum, id est, mutationem & cladem magnam in regno tuo, vnde rectè voceris hoc nomine, *tumultum adduxit tempus*: hebr. מועד *moed*, id est, tempus à Deo definitum & constitutum. Sic Isaias c. 8. 3. de Christo ait, *Voca nomen eius Accelera spolia detrahere*. vnde Septuag. retinent hîc voces Hebræas, quasi sint nomen proprium Pharaonis, scilicet, σαὼν ἐσβεὶ μωήδ. Vers. 17.

D Secundò, Theodor. sic explicat, q.d. Vocate nomen Pharaonis, perturbans & transferens tempora, id est, perturbator temporum, & quietis regnorũ & gentium. Tertiò, ex hebr. aptissimè sic explicat à Castro, & Sanchez: nomen Pharaonis Vaphris vel Ephree, vocabitis *tumultum*, id est perturbatorem: quia superbè prouocando Babylonium ad bellum, *adduxit tempus* conflictus, id est tumultus, perturbationis, cladis, suique extremi excidij. Hebr. enim est, *tumultus transire fecit*, vel adduxit *tempus*, scilicet excidij: & sic accipi potest noster, *Vocate nomen eius tumultum* (quem scilicet) *adduxit tempus* belli, quo ipse prouocauit Chaldæum, hoc enim tempus pariter est tempus eius cladi præstitutum à Deo. Sunt enim hæc verba Aegyptiorum in hoc bello cæsorum, & fugientium, vt patet

Pharao vocatur tumultus, id est perturbator regni.

A patex ex v. pręced. Vult dicere Propheta, veniet tempus, quod horrendum tumultum, perturbationem & perniciem afferet Pharaoni. vnde Syrus vertit, *Et vocate ibi nomen Pharaonis regis Ægypti, tumultuātem* (perturbatorem) *& transire facientem tempora*; Arabicus Antiochenus, *& audierunt ibi nomen Pharaonis, Horam, & transire facientem tempora*; Arabicus Alexandrinus, *& vocate ibi nomē Pharaonis Claudi, regis Ægypti, calamitates inferentē, & tempora percurrere facientem.*

Nota. Hebræa iam aliis punctis notantur: pro קראו *kera* enim legunt קראו *karen*, id est, vocarunt, clamauerunt; & pro שם *scem*, id est nomen, legunt שם *scam*, id est ibi. vnde ea sic vertit & explicat Maldon. *Clamauerunt ibi, Pharao rex Ægypti transire faciet tempus*, id est, efficiet vt B prophetia Ieremiæ sit falsa, & Chaldæi non veniant eo tempore quo eos venturos prædixit Ieremias. vnde hoc arguēs subdit, *Viuo ego*, &c.

Secundò, Chald. R. Dauid, & R. Salomon sic vertunt & explicant: *publicè dicturi sunt illic, Pharao rex Aegypti, & tumultus*, id est, turbę multæ, puta militum multorum, *transgressus est tempus condictum*, q. d. Chaldæi publicè dicturi sunt ridendo Pharaonē: Permisit Pharao labi tempus quod constituerat Chaldæis ad confligendum cum eis. Aut, q. d. Subsannabunt Pharaonem, vt timidum, quòd, cùm Chaldæus offerret prælium, tempúsque pugnæ indiceret, ipse tantùm tumultum excitaret in castris, quasi parans arma & aciem, sed eam non producens in campum, nec audens congredi cum Chaldæo. C Sic timidi milites lingua terribiles sunt, non manu: bullata enim in hostem iaciunt verba, non belli spicula. Hic sensus appositus est, licet potiùs tumultus hîc intelligatur cæsorum, quam parantium aciem.

Tertiò, Vatabl. sic vertit & explicat: *Clamauerunt illic: Pharao rex Aegypti, designator temporum* (id est Deus) *circummisit vastitatem per regnum tuum.* Verùm hæc longè abeunt à versione tam nostra quàm Septuag.

Vers. 18. SICVT CARMELVS] Primò Raban. sic explicat: Sicut fertilissimi montes Carmelus & Thabor, si in mare proiicerentur, amitterent suam fertilitatem; sic Ægyptus desinet esse fertilis.

Secundò, Hugo illud, *in mari*, coniungit D cum *veniet*, q. d. Sicut verum est duos illos montes esse; ita verè Ægyptus veniet in mari, id est, mergetur in mari euersionis & vastitatis.

Tertiò & simplicissimè: sicut certum est, Thabor eminere inter mōtes terræ, & Carmelum inter montes qui mari adiacent; siue Thabor eminere inter montes, Carmelum inter promontoria, quæ in mare procurrunt; ita certò veniet Ægypto insignis, & præ aliis gentibus vastitatis eminens clades. ita Chald. Theodor. Vatabl. & alij.

Huc accedit expositio Maldonat. quæ talis est. rex Babylonis, qui terra & mari potentissimus est, veniet sicut Thabor in continenti inter montes, & Carmelus in mari inter promontoria eminet: sic enim terra marique potens eminet & imminet aliis gentibus quasi vallibus Nabuchodonosor.

Nota. Carmelus dicitur esse in mari, non propriè, sed quia mari imminet.

Aliter explicat R. Dauid, q. d. Sicut Thabor inter montes aptus est ad venandum, Osee 5. 1. *Rete expansum est super Thabor*; ita rex Babylonis veniet ad venandos homines in Ægyptum: & sicut ligna Carmeli per mare transferuntur; ita Chaldæi trāsferent Ægyptios in captiuitatem.

VASA TRANSMIGRATIONIS] q. d. Fac tibi vasa, id est, instrumenta & sarcinas leues, baculum, penulam contra imbres, saccum, peram & cucurbitulam, qua bibas instar peregrinantis. transmigrabis enim vel fugitiua ad vicinas gentes, vel captiua in Babylonem. ita Theod. Vers. 19.

VITVLA] q. d. Ægyptus est quasi vitula indomita, iugi expers, petulans, deliciosa, ideóque imbellis; veniet ergo Chaldæus, qui quasi stimulator eam impellat, non ad sua læta prata, sed ad fugam & captiuitatem, vt transmigret in Babylonem. Simile est Osee 10. 11. & Isaiæ 15. v. 5. Alludit ad vitulum Apin, quem colebant Ægyptij, & cum quo vitulabantur; atque ad boues, quibus ob pascua fertilésque agros abundat Ægyptus. vnde Pharao vidit boues pingues è Nilo ascendentes, quæ portendebant fertilitatem Ægypti, Genes. 41. 2. Aliter Sanchez: Stimulator, ait, est œstrum, quo acti boues quasi furentes huc illúcque discurrunt. Ita Chaldæi instar œstri exagitarunt Iudæos, vt quasi amentes discurrerent. Vers. 20.

MERCENARII] scilicet milites mercede conducti ex vicinis prouincijs, qui olim apud suos robusti & validi, iam cùm diu otio & suis cōmodis vacassent in Ægypto, eiúsque aëre & delicijs molles & pingues effecti essent quasi vituli saginati; hi hoste aduentante terga dederunt. Sic Asia Lucullum & Romanos, Capua Hannibalem, India Europæos molles effecit & effeminauit. Aliter Lyran. ipse enim per *mercenarios* accipit mercatores, aliunde in Ægyptum mercium & lucri causa confluētes, qui venien- te Chaldæo omnes diffugerunt. Vers. 21.

VOX EIVS QVASI ÆRIS] Septuag. & Chald. *vox eius quasi serpentis.* Hebræum enim נחש *nachas*, serpentem significat, & etiam æs si addas literam tau, notam feminini generis; vt ex *nachas* facias נחשת *nechoset*. Quæres, cuius sit hæc vox? Respondent Hugo, Lyran. Dionys. esse Babyloniæ, q. d. Vox exercitus Chaldæorum, & fragor armorum, quasi tinnientis æris sonus, aut quasi sibilus serpentum, dirè & horridè eminus resonabit. Secundò, meliùs Theodor. Raban. Vatabl. Maldon. Sanchez & alij censent hanc esse vocem Ægypti: de ea enim, eiúsque onere & clade hîc cōtinuus est sermo, q. d. Ægyptus & Ægyptij in tanta suorum strage tristem, raucum & funebrem edent eiulatum, qualem edunt siticines ferali tuba ænea, cùm suorum cadauera efferunt ad sepulturam, aut qualem edunt serpentes, dum lethaliter sauciantur, vel in extremo discrimine versantur: tunc enim horrificum edunt sibilū. Similē edent Ægyptij in publico quasi totius Aegypti funere. Causam subdit: *Quoniam cum exercitu properabunt* Chaldæi, *& cum securibus venient ei* (Ægypto.) q. d. Sicut lignatores securibus cædunt Vers. 22.

dunt ligna in saltu, ita Chaldæi cædent Ægyptios in Ægypto.

Vers. 23. SVCCIDERVNT SALTVM EIVS] id est, succident Chaldæi siluam Ægypti. Ægyptum cōparat siluæ, habitatores arboribus, Chaldæos cæsoribus & lignatoribus, inquit Maldon.

QVI SVPPVTARI NON POTEST] quasi dicat: Vt silua arboribus, ita Ægyptus abundabat hominibus, vt eorum multitudo quasi innumerabilis supputari vix posset; sed tanta erit lignatorum, id est Chaldæorum, copia, vis & furor, vt vniuersam breui tempore succidat. Erunt enim Chaldæi pariter innumeri, quasi locustæ, quæ quasi momento integram regionem depascuntur. Sicut ergo homines si sint plurimi, succident maximam siluam, etiamsi quisque tantùm vnam vel alteram arborem succidat; ita & Chaldæi succident totam Ægyptum: quia numero quasi innumero erunt pares, imò superiores Ægyptijs.

25. Dixit Dominus exercituum Deus Israel: Ecce ego visitabo super tumultum Alexandriæ, & super Pharaonem, & super Ægyptum, & super deos eius, & super reges eius, & super Pharaonem, & super eos, qui confidunt in eo.

26. Et dabo eos in manus quærentium animam eorum, & in manus Nabuchodonosor regis Babylonis, & in manus seruorum eius: & post hæc habitabitur sicut diebus pristinis, ait Dominus.

27. Et tu ne timeas serue meus Iacob, & ne paueas Israel: quia ecce ego saluum te faciam de longinquo, & semen tuum de terra captiuitatis tuæ: & reuertetur Iacob, & requiescet, & prosperabitur: & non erit qui exterreat eum.

28. Et tu noli timere serue meus Iacob, ait Dominus: quia tecum ego sum, quia ego consumam cunctas gentes, ad quas eieci te: te verò non consumam, sed castigabo te in iudicio, nec quasi innocenti parcam tibi.

Vers. 25. ECCE EGO VISITABO (id est puniam & visitabo) SVPER TVMVLTVM] id est populum tumultuosum, vel multitudinem magnam, in qua solet esse murmur & tumultus. hæc enim hebr. vocatur אמון *amon*, vel המון *bamon*: nam litteræ א & ה sæpè commutantur. Erat enim Alexandria potentia, opibus & numero ciuium non minor quàm Niniue, vt patet Nahum 3.8.

Amon *heb.* *quid.* Alij accipiunt *Amon* vt nomen proprium, putantque ita vocari Alexandriam a Iouis Ammonij templo, quod Liber pater sub Iosue, vt docet Euseb. in Chronico, ædificauit in arena deserti, quæ ab Ægyptiis vocatur Ammos, & regio Ammonia. ita Theodor. Verùm pro Alexandria hebr. est נוא *no*, sic enim ipsa à Nahum c.3.8. & Ezech. c.30.15. vocatur נוא *no*: sic enim vocabatur tēpore Ieremiæ, quæ postea ab Alexandro dicta est Alexandria. Hebræum verò *amon*, quod præponitur *no*, id est Alexandriæ, noster hîc & alibi, æquè ac alij, vertit multitudinem vel tumultum. vbi enim est turba, ibi est & strepitus ac tumultus. *Amon nò* ergo, idem est quod turba Alexandriæ, siue, vt ait Nahum, *Alexandria populorum*. Sic *Amona* vocatur ciuitas *in valle multitudinis Gog*, in qua scilicet sepelientur innumeri milites Antichristi, Ezech. 39. 16. Sicut ergo *Augusta* vocatur ciuitas à magnificentia; ita *Amon*, id est multa, vocatur ab incolarum copia. Rursum sicut *Augusta* pluribus commune est nomen, quod proinde determinamus & contrahimus, dicendo Augusta Germaniæ, Augusta Hispanię, Augusta Gallię, &c. ita *Amon* commune est nomen populosarum vrbium, quod proinde determinat Propheta, dicendo *Amon no*, q.d. Multitudo Alexandriæ. ita ferè Sanchez. Pari modo dicta est Rabbath filiorum Ammon ob magnitudinem & multitudinem ciuium. Rabbath enim hebr. idem est quod Amon, id est multa, copiosa: vnde & Rabbath dicta est Ammon, quæ postea à Ptolemæo Philadelpho subiugata, dicta est Philadelphia.

Alij denique, putant Amon esse nomen proprium regis Alexandriæ, qui regi totius Ægypti vectigalis fuerit. ita Chald. R. Dauid & R. Salomon, & fauent Septuag. qui vertunt, *ecce ego vlciscor Amon filium eius*: sed ipsi perperam pro מנוא *minno*, id est Alexandriæ, legerunt בנו *beno*, id est filium eius. Prior ergo sententia est verior.

ET IN MANVS NABVCHODONOSOR] & significat *id est*: explicat enim, qui sint qui quærunt animam eius. Vers. 26.

HABITABITVR] scilicet Ægyptus, nam post 40. annos vastitatis suę Babylonicę, reuersi sunt Ægyptij in terram suam, sed ita vt esset regnum humile, vt ait Ezech. 29.13. & pro domestico rege Ephree siue Vaphres, Amasin exterum à Chaldæis constitutum habuerint. Porro Amasis hic, victus à Cambyse filio Cyri, & deinceps Ægyptus à regibus non Ægyptiis, sed Persis, per 150. annos gubernata fuit, vt habet Euseb. in Chronico.

NE TIMEAS] Si enim Ægyptios reducam, multò magis è captiuitate liberabo te, ô Iacob, qui es seruus meus. Vers. 27.

DE LONGINQVO] q.d. Reducam te, ô Israel, non ex Ægypto, vt Vatabl. sed è captiuitate Babylonica (Babylon enim longè abest à Iudæa) post 70. annos. ita Theodor. & Lyran.

CASTIGABO TE IN IVDICIO] id est moderatè, humaniter, clementer: opponitur enim *iudicium* furori & iræ. Vide dicta c.30.11. Vers. 28.

NEC QVASI INNOCENTI PARCAM TIBI] q.d. Non prorsus impunem relinquam te, tanquam innocentem; sed castigabo, vt pater, non vt hostis.

CAPVT QVADRAGESIMVMSEPTIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

P*Alæstinos omnes cum Tyriis & Sydoniis per Nabuchodonosorem vastandos prædicit. vnde exclamat v.6.* O mucro Domini vsquequo non quiesces?

Vers. 1. QVod factum est verbum Domini ad Ieremiam prophetam contra Palæstinos, antequam percuteret Pharao Gazam:

2. Hæc dicit Dominus: Ecce aquæ ascendunt ab Aquilone, & erunt quasi torrens inundans, & operient terram, & plenitudinem eius, vrbem & habitatores eius: clamabunt homines, & vlulabunt omnes habitatores terræ,

3. à strepitu pompæ armorum, & bellatorum eius, à commotione quadrigarum eius, & multitudine rotarum illius. Non respexerunt patres filios manibus dissolutis:

4. pro aduentu diei, in quo vastabuntur omnes Philisthiim, & dissipabitur Tyrus, & Sidon cum omnibus reliquis auxiliis suis, dêpopulatus est enim Dominus Palæstinos, reliquias insulæ Cappadociæ.

VERS. 1. ANTEQVAM PERCVTERET PHARAO GAZAM] Meminit percussionis Gazæ in hac prophetia Ieremias, ne Gazenses & reliqui Philistini putarent se hac plaga expiasse sua scelera, & immunes fore à gladio Chaldæorũ q.d. O Gaza, ô Palæstina, ab Austro, puta ab Ægyptiis accipies cladem; sed longè grauior te manet à sæuo Aquilone, hoc est à Chaldæis. Nota. Videtur Gaza percussa à Pharaone, sub initium anni noni Sedeciæ, quando Pharao volens opem ferre Iudæis obsessis à Nabuchodonosore, fugatus est. Vnde Pharao rediens in Ægyptum, in itinere Gazan, fortè eò quòd Chaldæis faueret, vel cum illis contra Iudæos antiquos hostes conspirasset, percussit; & inde sumpta est huius prophetiæ contra Gazenses & Philistinos occasio. Videtur ergo Ieremias hæc contra eos prophetasse anno nono Sedeciæ. ita Hebræi, Lyran. Dionys. Castrius & Maldonat. Licet Sanchez censeat Gazam captam à Pharaone anno quarto Ioakim, cùm Pharao à Chaldæis cæsus in Charcamis, rediens in Ægyptum, furorem suum in Gazenses euomuit.

Gaza vrbs, qua & qualis Nota. Gaza, quæ & Gazer & Gazara, hebr. עזה *assa*, id est fortis, Syris *assan* dicitur, conuersa ad christianismum dicta est Constantia, de nomine sororis Constantini Magni, inquit Euseb. lib. 4. de Vita Constant cap. 38. Erat vna ex quinque satrapiis Philistinorum. Gazæ portas Samson abstulit, & suis humeris in montem detulit: ibidem postea captus, excæcatus, concussis columnis domus se cum Philistæis obruit & occidit. Gazam Nabuchodonosor vastauit, vt hîc prædicit Ieremias: deinde eam Alexander Magnus post bimestrem obsidionem occupans, in sempiternum vertit tumultum. vnde ob id deserta dicitur. Nam noua Gaza, quæ nunc cernitur, alio loco pro illa quæ corruit, ædificata est. Hanc deinde vastauit Alexander Assamonæus rex Iudæorum: postea tamen refloruit, & etiamnum magna est Gazæ auctoritas, & Syriæ vrbs prima, vel secunda est. ita ex S. Hieron. Iosepho & aliis Adrichom. Denique Gazæ fuit celebre fanum Marnæ, quod agente S. Porphyrio Theodosius Imp. dirui iussit. In ea passus est martyrium S. Siluanus cum aliis 39. Ex Gaza quoque prognatus est Procopius Gazæus.

ECCE AQVÆ ASCENDVNT] Comparat numerosum & impetuosum exercituum Chaldæorum, aquis & torrenti exundanti, qui euertit vrbes cum incolis. ita Theodor. VERS. 2.

OPERIENT TERRAM Ægypti, ET PLENITVDINEM EIVS] hoc est, omnia quæ in ea sunt: hæc enim eam quasi implent, qualia sunt vrbes, campi, pagi, arces, &c.

A STREPITV POMPÆ ARMORVM] Hebr. *à voce strepitus vngularum fortiũ eius; fortium*, scilicet equorum vngula potentium. Pro *armorum* hebr. est פרסות אביריו *parsot abbiraf*, quod noster interpres Isaiæ 5.28. vertit, *vngulæ equorum eius*: vngulæ enim sunt equorum, & consequenter equitum arma, ad currendum in hostem & bellandum: equi enim in vngulis miram vim habent, iisque in cursu magnum strepitum excitant, Isaiæ 5.28. Ezech 26.10. VERS. 3.

NON RESPEXERVNT PATRES FILIOS MANIBVS DISSOLVTIS] Id est, præ formidine, indeque orta manuum dissolutione & quasi paralysi patres obliti sunt naturæ, & filios neglexerunt, nec respexerunt retrorsum, vt viderent quid filiis fieret. ita Theodor. & Chald.

PRO ADVENTV DIEI] propter diem excidij qui veniet, quo tota Palæstina vastabitur: hinc tanta erit formido, vt patres non curent filios. VERS 4.

DISSIPABITVR TYRVS ET SIDON CVM OMNIBVS RELIQVIS AVXILIIS SVIS] Vatab. ex Hebræo aliter vertit, *ad delendum Tyro & Sidoni omnem superstitem auxiliatorem*, id est, vt delerentur Palæstini, qui solebant auxiliari Tyro & Sidoni. Verùm nostro interpreti consentiunt Septuag. & Chald. quanquam vtraque versio eódem redit.

RELIQVIAS INSVLÆ CAPPADOCIÆ] nota, Cappadociam hîc vocari insulam, licet in continenti sit, quia maritima est, & longo littore in Pontum Euxinum expãditur. ita Septuag. Chald. & noster Hebr. כפתור *Caphtor* vertunt, *Caphtor est Cappadocia, quai*

Cappa-

Cappadociam. Nota, Palæstinos vocari reliquias Cappadocum: quia Cappadoces occuparunt Palæstinam, expulsis Heuæis, vt patet Deuter. 2.23. ita Theodor. Raban. Hugo. Palęstini ergo fuerunt colonia Cappadocum. Adde, Philisthiim & Caphtorim, id est Cappadoces, fuerunt fratres, vt patet Genes. 10 14.

Cyprum esse cen'et à Castro. Alij, vt Theodoret. & à Castro Hebr. *Caphtor* vertunt, non Cappadociā (illa enim, inquiunt, longè distat à Palęstina) sed Cyprum: eædem enim in vtraque voce sunt litteræ, si demas t, in Caphtor: & Cyprum olim vocatam fuisse Cappadociam, putat à Castro; sed vellem videre vbi & à quibus.

Nouam Tyrum esse censet Torniellus. Denique Torniellus anno mundi 1931. num. 32. suspicatur insulam Cappadociæ hîc vocari eam, quæ pòstea dicta est noua Tyrus (aut locum ei vicinum) sitáque est iuxta Tyrum veterem: hæc enim propriè est insula, éstque vicina Philistinis. Huic sententiæ fauet Primò, quòd Hebræum *Caphtor*, id est Cappadocia, idem videatur esse quod *caph*, id est manus, *tor*, id est Tyri, quasi dicas; manus, id est latus vel vicinia, Tyri. Secundò, quòd Adrichomius ex Bredenbachio & aliis, in descriptione tribus Aser, nu. 91. tradat, iuxta Libanum & Adonim fluuium, non longè à Tyro, esse locum templo S. Georgij insignem, qui ab incolis vocetur Cappadocia.

5. Venit caluitium super Gazam: conticuit Ascalon, & reliquiæ vallis earum: vsquequo concidéris?

6. O mucro Domini vsquequo non quiesces? Ingredere in vaginam tuam, refrigerare, & sile.

7. Quomodo quiescet, cùm Dominus præceperit ei aduersus Ascalonem, & aduersus maritimas eius regiones, ibique condixerit illi?

Vers. 5. *Caluitium quid?* Venit (veniet certò & breui) caluitium] id est, expilatio & bonorum omnium direptio, vt ne pilum quidem reliquisse videantur super Gazam. ita Raban. Lyran. Vatabl. Secundò, *caluitium*, id est, calamitas ingens & luctus. Solebant enim in luctu sese decaluare, vt patet Isai. 15.2. Ezech. 7.18. Amos 8. v. 10. ita Maldonat.

Conticuit Ascalon] id est, omnino

A excisa & euersa est, id est excindetur & euertetur Ascalon. Est metalepsis vrbe enim excisa, rerum omnium est solitudo & silentium. Simile vidimus c. 25. 37. & alibi. Secundò, *conticuit*, quia subito & inopinato hostium aduentu obstupuit. Tertiò, quia hostis insolens spiritum ei præclusit & linguam. ita Sanchez.

Ascalon erat vrbs fortis, vna ex quinque satrapiis Philistinorum. Hîc Samson occidit triginta Philistæos, eorúmque vestes abstulit, vt eas daret triginta viris qui suum problema soluerant, Iudic. 14. Ferunt in hac vrbe natum Herodem, qui tempore Christi infantes in Bethlehem occidit, indéque dictus est Ascalonita. Hodie antiquum robur retinens Saracenorum fortissimum est propugnaculum. ita Adricho. *Ascalon vrbs qua & qualis.*

B Et reliquiæ vallis earum] & reliqua earum oppida & pagi suburbani, qui in valle erant, cùm Gaza & Ascalon sitæ essent in loco altiori.

Vsquequo concideris?] vsquequo Ascalon & Gaza vnguibus, vel etiam cultris more Gentilium te laniabis præ dolore & luctu? ita Hugo, Lyran. Vatabl. Septuag. vertunt, *vsquequo incides gladius* (o gladie) *Domini?* gladius Domini, est Nabuchodonosor, ait Theod. & Raban.

O mucro Domini] Ex ingenti commiseratione tantę stragis Philistinorum, quam præuidebat, Ieremias exclamat, obsecrátque vt quiescat: satis enim magnam cædem factam esse. ita Maldon. Vers. 6.

C Refrigerare] ab ardore cædendi, qui manat à furore cædentis, q. d. O refrigera & tempera furorem tuum & ardorem cædendi Ascalonitas.

Quomodo quiescet?] Respondet sibi ipsi Propheta, non posse gladium quiescere, quia Deus iussit eum grassari in Ascalonem. Vers. 7.

Ibique condixerit illi] præceperit, vt ibi grassetur. Alij vertunt, Constituit ei tempus quo grassari debeat: itáque cessare nequit, antequam hac legatione sua tempore sibi præstituto perfungatur.

Porro impleta est hæc prophetia contra Palęstinos anno quinto post excidium Ierusalem, qui fuit annus Nabuchodonosoris 23. Tunc enim ipse vastauit Cœlesyriam (ad quam pertinent Philistini) ita Ioseph. lib. 10. Antiq. c. 11.

CAPVT QVADRAGESIMVMOCTAVVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Prophetat excidium Moab non per Sennacherib, vt vult Lyran. & fauet S. Hieron. hic enim diu præcessit Ieremiam; sed per Nabuchodonosorem. ita Theodoret. Raban. Hugo & Vatabl. Vnde v. 11. Moabitas ait instar vini ex vno dolio in aliud, id est, ex Moab in Chaldæam, transferendos esse. Tertio. v. 26. comparat eos ebriis & vomentibus præ dolore, idq; quia ipsi Iudæis cognatis suis non tulerunt opem, cùm à Chaldæis impeterentur, imò eos superbè irriserunt. Quartò, v. 37. describit planctum Moabitarum. Videtur hæc prophetasse Ieremias initio regni Sedeciæ, vt colligitur c. 48. v. 34. cùm venientibus regum legatis ad Sedeciam, per eos ad reges & ad gentes eis subditas, has prophetias suas ipse transmisit, c. 27. 1. Vnde hoc caput & sequens subnectendum est capiti 27.

Vers. 1. AD Moab hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel: Væ super Nabo, quoniam vastata est, & confusa: capta est Cariathaim: confusa est fortis, & tremuit.

2. Non est vltrà exultatio in Moab contra Hesebon: cogitauerunt malum. Venite, & disperdamus eam de gente. ergo silens conticesces, sequeturque te gladius.

3. Vox clamoris de Oronaim: vastitas, & contritio magna.

4. Contrita est Moab: annunciate clamorem paruulis eius.

5. Per ascensum enim Luith plorans ascendet in fletu, quoniam in descensu Oronaim hostes vlulatum contritionis audierunt:

6. Fugite, saluate animas vestras: & eritis quasi myricæ in deserto.

7. Pro eo enim quòd habuisti fiduciam in munitionibus tuis, & in thesauris tuis, tu quoque capieris: & ibit Chamos in transmigrationem, sacerdotes eius, & principes eius simul.

8. Et veniet prædo ad omnem vrbem, & vrbs nulla saluabitur: & peribunt valles, & dissipabũtur campestria: quoniam dixit Dominus.

Vers. 1. AD Moab] scilicet dirigitur sequens prophetia. Moab, regio est & vrbs, hebr. dicta *Ar*, & græcè *Areopolis*. hîc agitur tam de vrbe, quàm de tota prouincia, quæ pars est Arabiæ Petreæ. Hæc enim Moabitidem, Idumæam, Amalecitidem & Cedar ambitu suo complectitur, ait Adrichom.

Nabo] Erat ciuitas Moab in tribu Ruben, num. 32. 37. est etiam nomen montis & idoli Chaldæorum, Isaiæ 46. 1. *Nabo* hebr. significat oraculum; quod quia erat in hac vrbe, ideò dicta videtur *Nabo*: ideóque eam primo loco in clade ponit, q. d. Tu Nabo ex falso tuo oraculo promisisti tibi cæterísque vrbibus Moab pacem & immunitatem à Chaldæis; ideò falsitatis arguam te, tuúmque idolum; ac te primùm tradam Chaldæis, deinde cæteras vrbes Moab. ita Sanchez.

Vastata est] vastabitur, omnia enim hæc præterita, prophetice pro futuris capiuntur.

Cariathaim] Vrbs est Moab in tribu Ruben, nu. 32. 37. vbi gigantes habitarunt, Gen. 14. 5. Tempore S. Hieron. (vti ipse testatur in Locis hebr.) Christianis omnibus florens vocabatur Coraiatha, erátque in decimo miliario iuxta Medabam vrbem Arabiæ. Dicta est *Cariathaim* in duali, q. d. Duæ vrbes: videtur enim duplex fuisse ciuitas, vti est Roma, Praga, Cracouia, aliæque multæ. Sic *Cariathiarim* dicta est, quasi ciuitas siluarum: *Cariath sepher*, quasi ciuitas literarum, puta Academia Palæstinæ, Iosue 15. v. 15. Sic Hebron dicta est *Cariath arbe*, quasi ciuitas

A quatuor; scilicet Patriarcharum, puta Adæ, Abrahæ, Isaac & Iacob, qui ibidem sepulti sunt, ait ex Hebræis S. Hieron. in cap. 27. Matthæi, & Lyran. Hugo, Abulens. in Iosue c. 14. v. 15.

Confusa est fortis] Hebr. *confusa est refugium*, scilicet vrbs Cariathaim, ad quam tempore belli, vicini confugere solebant, ob eius munitionem.

Non est vltra exultatio in Moab contra Hesebon] Hebr. *de Hesebon*, quod scilicet olim fuerit vrbs celeberrima Seon regis Amorrhæorum: quia destruetur. vnde de ea Moab gloriari non poterit. ita Septuag. & Vatabl. Secundò, & potiùs, cùm Pagnin. Chald. Lyran. Hugone & Sanchez, aliter hæc dispungenda sunt, scilicet hoc modo: *Non est exultatio in Moab: contra Hesebon cogitarunt malum*, scilicet Chaldæi. Hesebon enim erat vrbs in Moab: vnde de eius malo & clade Moabitæ exultare non poterant, sed dolere & lugere. In Hebræo est pulchra paronomasia, *contra Hesebon*, id est cogitationem, machinationem, חשבו *chasebu*, id est, *cogitarunt malum*, sese inuicem ad excidium & spolia Hesebon excitantes, & dicentes: *Venite, & disperdamus eam de gente*, id est de gentibus, vt scilicet ampliùs inter gentes non existat, vt non sit ipsa gens inter alias gentes. Hæc eadem de Moab prædixit Isaias cap. 15. & 16. ex quo multa hîc deprompsit Ieremias, vel potiùs per eius os iterauit Spiritus sanctus, vt prophetiam suam & Isaiæ confirmaret. Vers. 2.

B

C Ergo silens conticesces] scilicet tu, ô Hesebon. ita Theodor. Raban. & Lyran. sed Chald. Vatabl. & Pagnin. accipiunt, *ô silens*, vt nomen proprium alterius vrbis, quæ hebr. vocatur *Madmen*, id est silens. q. d. Tu quæ à silentio vocaris Madmen, ad silentium & solitudinem redigeris.

Annunciate clamorem paruulis eius] id est, prædicite pueris, eis fore vt clament: pueri enim in aduersis & excidijs eiulant & clamant præ aliis omnibus, prælertim cùm vident parentes occidi, vel à se in captiuitatem abduci. Vers. 4.

Per ascensum enim Luith] q. d. Moabitæ qui fugiunt Chaldæos, ascendent flentes in Luith locum excelsum, vt ibi tuti esse possint: ita Lyran. & Vatabl. Aliter S. Hieron. Raban. & Hugo, q d. Per Luith cliuum, Moabitæ flentes captiui abducentur in Chaldæam: hi enim putant Luith esse montem, alij putant esse oppidum. ita Euseb. Vers. 5.

D

Fugite] ô Moabitæ. Vers. 6.

Eritis quasi myricæ] id est humiles, abiecti, steriles, mœsti & solitarij. vide dicta cap. 17. v. 6. Sic S. Antonius, Paulus, &c. fugerunt in desertum ob persecutiones vel Decij & tyrannorum, vel amicorum & mundi, ibique latuerunt quasi myricæ.

Et ibit Chamos in transmigrationem] *Chamos* idolum fuit Moab, cui Salomon rex fanum ædificauit 3. Rex. 11. v. 7. A Chamos multi deducunt Græcum κῶμος, qui Deus fuit temulentiæ, scilicet Bacchus apud Philostratum vnde κωμάζειν significat lasciuire, & κῶμοι vocantur cantiones & saltationes lasciuæ, & Lati- Vers. 7. Chamos fuit κῶμος, Deus temulentiæ.

Latinum comessari, & comœdia atque tragœdia, inuentæ sunt in Icario vrbe Atticæ, idque ipsius vindemiæ tempore: vnde & trygœdia ab initio fuit appellata. Τρύγη enim significat vindemiam, & τρυγᾶν vindemiare.

Chamos fuit Bacchus. Fortè Chamos, vt notat Stukius lib. 1 Conuiual. cap. 10. à Syro-chaldæo כמש *kemas*, id est occultare, latitare, deducitur, vt intelligatur Bacchus νυκτέλιος, siue cui noctu sacra faciebant per comessationes, & consequentes effrenes libidines, teste Plutarcho & Pausan. quò alludit Apostolus Rom. 13. 13. *Non in comessationibus & ebrietatibus, sed sicut in die honestè ambulemus.* Hinc quoque κωμάζειν dicebantur, qui coronati & benè poti in aliorum conuiuium irruebant non sine tibicine.

B *Chamos fuisse Priapum censent aliqui.* Secundò, Christoph. à Castro, Chamos idem vult esse cum Beelphegor, id est Deo apertionis vel nuditatis, qui voce nonnihil detorta Priapus dicitur, dicique *Chemos*, id est *quasi palpans aut contrectans*. Erat Beelphegor imago viri nudi, qui habebat pellem mortui in ore, quo significabat, non esse remedium mortalitatis, nec naturam fugientem retineri posse, nisi per os cibo & potu materia libidini & generationi subministretur, per quam natura fugiens quasi tenetur & propagatur in prole. huius cultus erat in comessationibus & effreni libidine, exercebatur per sacerdotes meretrices, Oseę 4. v. 14. quarum princeps fuit Maacha mater Asa, quam Asa amouit, & Priapum euertit, 3. Reg. 15. v. 13. Verùm de Beelphegor fusè egi numer. 25. vers. 3.

C Nota. In Hebræo pro *Chamos* scribitur *Chamis*, quasi per contemptum decurtetur & resecetur eius nomen, quòd iam captus sit & confusus, &, vt Galli dicunt, *Camus*, vtpote cui imperium, vires & opes sint adempta.

9. Date florem Moab, quia florens egredietur: & ciuitates eius desertæ erunt, & inhabitabiles.

10. Maledictus, qui facit opus Domini fraudulenter: & maledictus, qui prohibet gladium suum à sanguine.

Vers. 9. Date florem Moab] Est ironia, q. d. Videte, vt Moab floreat opibus & gloria. Floribus ergo eam redimite, coronámque floridam capiti eius imponite, imò ipsa genio & ventri indulgens coronet se rosis: sed scitote, eam cum suo flore desolandam, capiendam & egressuram in captiuitatem. ita Raban. Hugo & Lyran. Vel date florem Moab, vt sciat tam breui se ad nihilum redigendam, quàm breui marcescit flos, Isa. 40. v. 6. *Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quasi flos agri: exsiccatum est fœnum, & cecidit flos.* Talis nimirum est omnis terræ splendor, pompa & gloria: nam in cælo duntaxat est solida, constans & perennis decor, voluptas & gloria. Huc accedit expositio Sanchez, quæ talis est: quamtumcunque in amœno & irriguo loco sit Moab, floreátque ac niteat ab vbertate patria, florens tamen & nitidus abripietur in alienum solum: *& ciuitates eius* priùs florentes & lautæ, *desertæ erunt*, squalêtes & vastæ, vt nullus illas prorsus inhabitet. Nimirum in rebus & opibus humanis verissimum est illud Senecæ ep. 39. *Sic segetem nimia sternit vbertas: sic rami onere franguntur, sic ad maturitatem non peruenit nimia fœcunditas. Idem animis quoque euenit, quos immoderata felicitas rumpit.* Hic sensus congruus est & plausibilis. Ex eo enim discimus, tunc maximè vicinas esse vrbes cladi, & homines tribulationi & cruci, cùm maximè gloria, opibus & delicijs florent; sicut Moab florens & rosis se coronans, vicinissima erat excidio. Nimirû *fortuna vitrea est: dum splendet, frangitur.* Ratio est, quia tota fortunæ similis est totæ naturæ, quæ ab auctore suo ita instituta est, vt semper gyret in orbem, cúmque in sui culmine est & summa perfectione, tunc rotando descendat & tendat ad finem. Ita poma cùm maturrima sunt, putrescunt; flores cùm plenissimi, marcescunt; animalia cùm iustam habent staturam & ætatem, ad senium & interitum declinant. Sol cùm in meridie est altissimus, mox declinat ad occasum. cùm est in solstitio æstiuo, declinat ad hiemem. Idem ergo est imperiorû, vrbium, principum, hominum circulus, periodus, terminus & occasus.

Secundò, Kimchi, Pagnin. & Vatabl. sic vertunt, *date alam Moab quia volando volabit*, scilicet in captiuitatem; aut vt eam euadat, celerrimè fugiet, & quasi auolabit.

Tertiò, Chald. vertit, *auferte coronam à Moab*, & scilicet date eam Chaldæo. Hebr. enim ציץ *tsits*, Primò, florem; Secundò, alam; Tertiò, coronam significat. Noster optimè cum Aquila & Symmacho vertit florem.

Quartò, Septuag. vertunt, *date signa Moab*, scilicet imminentis excidij, q. d. Deo eo monete eam, atque vt credat, eius signa proferte, vel, vt Theodor. date, id est, ponite signa per solitudinem, vt sciat Moab qua via per eam fugere debeat.

Quintò, alij sic explicant, q. d. Sicut sponsa floribus coronata ducitur ad sponsum; ita tu, ô Moab, orna te marito tuo, scilicet Chaldæo, sed hosti immani.

D Sextò & meliùs, à Castro sic explicat, q. d. Coronis floridis & odoribus, ô Moab, te & tuû funus adorna; quia in Chaldæa sepelieris & morieris. Solent enim diuites coronis & omni pompa suorum funera exornare. Hic sensus vti & primus, cæteris aptior est & planior. Vnde Syrus & Arabicus vertunt, *date coronam Moab, quia destructione destructur, & omnes ciuitates eius in desertum erunt, præ inopia incolæ.*

Vbi Nota. Solebant Gentiles mortuorum corpora floribus & coronis redimire: imò si quis virtute sibi coronam aliquam peperisset, eadem etiam mortuus solebat condecorari, idque ex permissu legis duodecim tabularû, quæ extat apud Plinium lib. 21. c. 3. & Cicer. lib. 2. de Legibus: atque ita in funere Scipionis factum esse testatur ibidem Plinius: *Populus* inquit, *funus locauit, quáque præferebatur, flores è prospectu omni sparsit.* Idê factû in funere filiæ Virginij, tradit Halicarnass. lib. 11. *Ædibus*, inquit, *exiliebant* *Floribus ornabant funera.*

mulieres & virgines, casum illũ lugentes (erat enim occisa à patre, ne à Clodio violaretur) atque alia flores & coronas in lectum iaciebant. Idipsum de funere Bruti narrat lib. 5. Vnde Clemẽs Alexãd. lib. 2. Strom. c. 8. A turba, inquit, & negotio remotæ securitatis signum est corona: quare ea mortuos coronant. Pluribus idipsum ex Liuio, Capitolino, Ouidio, Herodiano & Virgilio probat Lipsius ad c. 14. Taciti.

Christianis olim id vetitum, cur? Verùm hunc ritum coronandi mortuos repudiarunt primi & prisci Christiani, eò quòd nihil cum Gentilibus commune habere vellẽt. Vnde contra eum Tertull. scripsit librum de Corona militis, & Minutius Felix in Octauio: Nec mortuos, inquit, coronamus. Ego vos in hoc magis miror, quemadmodum tribuatis exanimi aut non sentienti coronam; cùm & beatus non egeat, & miser non gaudeat floribus. Ita ipsi in odium gentilismi, & ad vitandum periculum relapsus in idololatriam: quod quia iam cessat, hinc solemus funera Doctorum, Virginum, Martyrum, &c. coronare floribus. Ita narrat Pallad. in Lausiac. c. 39. de mulieribus religiosis Tabenniositis viuentibus secundùm institutum S. Pachomij: Si virgo, inquit, obierit, reliquæ virgines cùm eam ad sepulturam concinnauerint, efferunt, & eam ponunt ad ripam fluuij. Traijcientes autem fratres cum palmis & ramis oliuæ, & psalmodia, eam transmittunt, & in suis monumentis sepeliunt.

VERS. 10. MALEDICTVS] Est astysmus: festiuè enim per exaggerationem vocat eos benedictos, qui operi sancto & benedicto iustitiæ diuinæ, puta excidio impiorum Moabitarũ, quoquomodo, etiam materialiter tantùm, cooperabantur; renuentes verò & pigros in hoc opere, vocat maledictos. Loquitur enim in genere, abstrahẽdo ab huius vel illius Chaldæi tyrannide, tantúmque spectat opus hoc in se, prout est opus iustitiæ diuinæ: sic enim in se sanctum est, & quicunque illi cooperantur, sancti sunt & benedictione digni: milites verò & lictores qui ei cooperari renuunt, iniqui sunt & maledictione digni. Sic Cyrus puniens & euertẽs Babylonem, itáque peragens reipsa iustum Dei contra eam iudicium, vocatur beatus psal. 136. 8. Filia babylonis misera: beatus, qui retribuet tibi retributionem tuam, quam retribuisti nobis. Beatus, qui tenebit & allidet paruulos tuos ad petram. Vide can. 36.

Secundò, propriè & particulatim, maledictus est, scilicet si sciat hanc esse Dei volũtatem, vti Chaldæi potuerunt scire ex hac prophetia Ieremiæ & aliorum, qui facit opus Domini, id est vastationem Moab, quam Dominus decernit & imperat (Sic cædem Chaldæorum vocat opus Domini c. 50. v. 25.) fraudulenter (ita legendum cum Roman. Hebr. & Chald. non, negligenter, licet ita vertant Septuag. sed idem significant: miles enim vel seruus, qui negligenter opus à duce, vel hero præceptum peragit, fraudulẽter agit: defraudat enim herum suo iure & lucro) vt scilicet fingat se velle occidere Moabitas, & interim ob lytrum vel aliam causam eis parcat. vnde explicans subdit: Maledictus qui prohibet gladium suum à sanguine. Præclarè Aristides hymno in Iouem: Ignauia, ait, in rebus diuinis est nefaria. Sin opere tanto erimus inferiores, facilè per argumenti naturam excusabimur, vt qui non vitro destiterimus, sed necessariò victi simus: præstat autem videri à dijs si opus sit, quàm reprehendi.

Hinc patet, quòd, si Chaldæi cognita hac Dei voluntate bona fide totos se ei conformassent, studuissentque illam tantùm exequi, non peccassent, imò rectè & piè egissent, vastando Moabitas: verùm quia ipsi non tam Deo quàm suæ ambitioni & auaritiæ seruiuerunt, in eius & aliarum gentium excidio; hinc tyranni fuerunt, ideóque pariter & ipsi traditi sunt gladio Cyri & Persarum, vt audiemus c. 50.

Tropol. maledictus est, qui hostes suos, scilicet affectus prauos, mortificationis gladio non insequitur, non cædit; sed viuere patitur & dominari. Illi enim sunt hostes Dei, æquè ac animæ propriæ, quam, nisi occidantur, occident. Maledictus ergo est qui cæde prauarum cupiditatum (quæ crudeliores sunt hostes, bellúmque crudelius gerunt, quàm Moabitæ) mortificationis gladium minimè cruentat. Hic enim gladius cupiditates truncans, non solùm de illis ipsis, sed etiam de dæmone triumphum agit. Dæmones enim per cupiditates nostras nos oppugnant. vnde S. August. lib. de Agone Christiano c. 2. Ibi, inquit, vincuntur inimicæ potestates, vbi vincuntur cupiditates. Mortificationis gladio truncandæ sunt cupiditates.

Rursum S. Greg. 3. p. Pastor. admon. 26. Maledictus, inquit, qui prohibet gladium suum à sanguine. gladium quippe à sanguine prohibere, est prædicationis verbum à carnalis vitæ interfectione retinere. de quo rursum gladio dicitur: Et gladius meus manducabit carnes. Notent hoc concionatores, qui vitia populi non castigant, sed dissimulant aut etiam palpant.

Denique propriè iudicibus, magistratibus & Prælatis dicitur: Maledictus qui prohibet gladium suum à sanguine. Nam, vt ait Petrus Damianus epist. 11. c. 3. A sanguine gladium suum prohibet, qui se ab inferenda reprobis vltione digna coërcet: facti siquidem culpam habet, qui quod potest, negligit emendare. Idque probat exemplo Heli, qui morte à Deo punitus est, eò quòd non satis seuerè castigasset peccata filiorum. Magistratus est reus criminum quæ non punit.

Audi sapientem Morionis sententiam. Superiori sæculo ad Ludouicum XI regem Franciæ venit quidam perpetrati homicidij reus, veniam criminis petens. Rex facti enormitatem considerans, quódque iam tertiò impunè cædem commisisset: Ecquid, ait, tu rursus veniam postulas? iam tertium homicidiũ perpetrasti. Id audiens regis Morio: Quid, inquit, Domine tertium? imò primum duntaxat est, quod hic perpetrauit; secũdum & tertium tuum est: quia si primum non condonasses, reliqua non perpetrasset. Præclarius ergo fecit alter, scilicet S. Ludouicus rex Franciæ, postulauerat ab eo quispiam homicida facinoris condonationem: rex annuerat, at paulò pòst orans, incidénsque in illum vers. psal. 106. Beati qui faciunt iustitiam in omni tempore, protinus eam remissionem reuocauit, dicens: Princeps, qui cum crimen punire possit illud non punit, non minùs coram Deo reus est, quàm si ipse perpetrasset. Memorabile quoque est quod legimus in vita Iacobi Carrariensis principis Patauini. Hic moriturus quosuis admisit, qui queri de se vellent. Venit cum alijs

aliis vnus, qui arroganter pecuniam quam ob A remissam capitis damnationem acceperat, sibi restitui postulauit, tanquam contra iustitię ordinem datam. Cui princeps generosa voce: *Si tunc iustitia in te reddita fuisset, nunc, quod iniustè facis, queri de me non posses. Nullius ergo peccati mihi conscius sum, nisi quòd mitiùs quàm merueras, fueris mulctatus.*

11. Fertilis fuit Moab ab adolescentia sua, & requieuit in fæcibus suis: nec transfusus est de vase in vas, & in transmigrationem non abiit: idcirco permansit gustus eius in eo, & odor eius non est immutatus.

B 12. Propterea ecce dies veniunt, dicit Dominus: & mittam ei ordinatores, & stratores lagunculârum, & sternent eum, & vasa eius exhaurient, & lagunculas eorum collident.

13. Et confundetur Moab à Chamos, sicut confusa est domus Israel à Bethel, in qua habebat fiduciam.

14. Quomodo dicitis: Fortes sumus, & viri robusti ad prœliandum?

15. Vastata est Moab, & ciuitates illius succiderunt: & electi iuuenes eius descenderunt in occisionem: ait rex, C Dominus exercituum nomen eius.

16. Propè est interitus Moab vt veniant: & malum eius velociter accurret nimis.

17. Consolamini eum omnes, qui estis in circuitu eius, & vniuersi, qui scitis nomen eius, dicite: Quomodo confracta est virga fortis, baculus gloriosus?

18. Descende de gloria, & sede in siti habitatio filiæ Dibon: quoniam vastator Moab ascendit ad te, dissipauit munitiones tuas.

D 19. In via sta, & prospice habitatio Aroer: interroga fugientem: & ei qui euasit, dic: Quid accidit?

20. Confusus est Moab, quoniam victus est: vlulate, & clamate, annunciate in Aaron, quoniam vastata est Moab.

21. Et iudicium venit ad terram campestrem: super Helon, & super Iasa, & super Mephaath,

22. & super Dibon, & super Nabo, & super domum Deblathaim,

23. & super Cariathaim, & super Bethgamul, & super Bethmaon,

24. & super Carioth, & super Bosræ & super omnes ciuitates terræ Moab, quæ longè, & quæ propè sunt.

25. Abscissum est cornu Moab, & brachium eius contritum est, ait Dominus.

FERTILIS FVIT] Hîc causam cladis assignat, scilicet fertilitatem, indéque lasciuiam omnémque luxum. Eandem causam calamitatis Belgicæ iam per quinquaginta annos scimus & vidimus. Comparat Moabitas vino, terram eorum dolio, pacem & abundantiam rerum fæcibus, mores eorum sapori & odori vini, q. d. Sicut vinum, pręsertim forte, quale est in regionibus calidis, quamdiu in suis residet fæcibus, suum fontem, austerum & fęculentũ saporem retinet & odorem: sed vt eum mutet, & fiat purius, suauius & delicatius, de vase in vas aliud transfunditur: sic Moabitæ, in sua regione hactenus residerunt in summa pace & opulentia, nunquam capti vel abducti, ac consequenter in germana sua superbia, solitísque peccatis, præsertim Sodomæ & Gomorrhæ, cui vicinissimi sunt, remanent quasi fæcibus: fæces enim sunt otium & tranquillitas, ait Vatab. &, vt Hugo, vitia & deliciæ; &, vt Chald. & Lyran. diuitiæ: quia sicut vinũ fæce, sic regna diuitiis conseruantur. Propriè verò, vt Sanchez, fæces sunt locus ipse natalis, siue patria, quæ mater appellatur, æque ac fęces vini. Hîc enim locus Sodomæ vicinus, tot flagitiis infectus aliquid tetrum & Sodomiticum exhalabat in Moabitarum mores. VERS. 11.

ET (ideo) MITTAM EI ORDINATORES, qui lagunculas aut dolia ordine solent disponere, puta vietores, vt vertit Vatab. ET STRATORES] non qui lagenas confringunt, & fragmenta calcant & sternunt; vti volunt aliqui: sed *stratores*, id est qui solent prosternere aut inclinare dolia, vt vinum ex vno in aliud fundant. vnde Septuag. vertunt, *declinatores qui eum declinabunt*. & Hebræa habent: צעים וצעהו *tsoim vetseuhu*, id est *transmigratores, & transmigrare facient eum*, id est transfusores, &, vt ita dicam, trãsuasatores, qui transfundant eum ex vno vase in aliud. Per hos intelligit Chaldęos, qui Moabites ex Moab in Chaldæam, quasi in aliud dolium traduxerũt, vt ipsi ibi humiliati & afflicti, nouum saporem, id est nouos mores, nouam animi demissionẽ, nouum Dei cultum induerent. vnde sequitur: *Et vasa eius exhaurient*, id est, vrbes Moab, incolis in captiuitatem abductis, euacuabunt. VERS. 12.

ET LAGVNCVLAS EORVM COLLIDENT] id est, vrbes eorum destruent: pro eodem enim capit vasa & lagunculas. q. d. Postquam vinum transfuderint, vasa in quibus erat confringent, hoc est, postquam Moabitas ex vrbibus abduxerint, vrbes ipsas vastabunt ac diruent, inquit Maldon. & Vatabl.

Sic Tropologicè, vt quis innouetur, subinde domum, vrbem, religionem mutare debet, vt cùm concubinam, socium, aut aliam proximam peccandi illecebram domi habet, quam deserere debet. Aptè quoque hæc transferas ad innouationem, quæ fit transeundo ad Religionem.

ET CONFVNDETVR MOAB A CHAMOS] VERS. 13. quia videbit se à Chamos non posse defendi,

quin cum eo trahatur ignominiosè ad ludi- A briium in Babylonem; sicut Israelitas à captiuitate Assyriorum tutari non potuerunt vituli aurei, quos erexerant & colebant in Dan & Bethel. Meminit Bethel præ Dan: quia Bethel celebrior & sanctior erat locus, consecratus à Iacobo Patriarcha, Gen. 28. 18. ideóque peccatum & idololatria ibidem commissa à Iudæis, erat sceleratior: faciebant enim ex *Bethel*, id est domo Dei, *Betauen*, id est domum idoli & diaboli, vti ait, Osee c. 4. 15. vti & faciunt hæretici & apostatæ nostri.

Vers. 15. CIVITATES ILLIVS SVCCIDERVNT] Ita Rom. alij, vt Plantin. legunt *succenderunt*, itáque legendum videtur. Hebr. enim est *ascenderunt*, scilicet per ignem & fumum in cælum, id est, euanuerunt in fauillas & auras. Nota. Heb. pul- B chra est antithesis, ciuitates eius quasi *cherem* & *anathema*, id est, quasi hostia piacularis iustitiæ diuinæ, oblata & succensa ascendit in cælum: iuuenes verò superbi & tumidi, descenderunt ad lanienam & mortem, indéque ad sepulchrum & infernum.

Aliter Maldon. *ciuitates*, inquit, id est populus imbellis, ascendet in captiuitatem; iuuenes verò militares & bellicosi, descendent ad gladium.

Vers. 17. CONSOLAMINI EVM OMNES] Ex consolatione præuium luctum intelligit, q. d. Tanta erit Moab vastitas & luctus, vt omnium consolatione indigeat. Est metalepsis.

QVI SCITIS NOMEN EIVS] qui habetis cum eo notitiam & amicitiam. Sic Christus ait: C *Ego cognosco*, id est amo & curo, *oues meas*: & vice versa, *Nescio vos*, id est sperno, negligo vos. Porro consolationis formam præscribit, dicens:

DICITE: QVOMODO CONFRACTA EST VIRGA FORTIS, BACVLVS GLORIOSVS?] Idem est baculus & virga, q. d. Quomodo confractum est sceptrum, id est regnum gloriosum Moab? In voce *fortis*, latet ironia, q. d. Moab iactabat se fortem & inuictum, sed leui Chaldæorum flatu prostratus, ostendit quàm fuerit debilis & infirmus.

Vers. 18. HABITATIO, ô popule, qui habitas in DIBON] Quod interpretatur *fluens*, ait S. Hieron. vel *sufficienter intelligens*. q. d. O popule Dibon, qui antè gloriabaris de copia aquarum & sapientiæ, iam luge ac sede in situ & summa deso- D latione ac obliuione, quasi myricæ in deserto, vti dixit v. 6. Addit Isaias cap. 15. aquas Dibon fœdandas esse ciuium sanguine.

Sic Deus irrogat pœnam culpæ congruentem, atque glorianti de literis, earum ignorationem, diuiti paupertatem; superbo contumeliam; lasciuo carceres; guloso & luxurioso morbos & cruciatus infligit.

VASTATOR MOAB] id est Nabuchodonosor, qui vastabit Moabitas.

Vers. 20. CONFVSVS EST MOAB] Hæc est responsio Moabitarum fugientium, ad interrogationem ciuium Aroer, quæ præcessit.

IVDICIVM] Vindicta Dei veniet ad vrbes non tantùm montanas, sed & campestres Moab. quæ enim sequuntur vsque ad v. 25. nomina sunt vrbium Moab.

CORNV MOAB ET BRACHIVM] id est, fortitudo, potentia, gloria & regnum: quia robur & imperium animalium est in cornibus & armis siue brachiis. Hisce enim pugnant & manus conserunt milites. Vers. 25.

26. Inebriate eum, quoniam contra Dominum erectus est: & allidet manum Moab in vomitu suo, & erit in derisum etiam ipse.

27. Fuit enim in derisum tibi Israel: quasi inter fures reperisses eum: propter verba ergo tua quæ aduersum illum locutus es, captiuus duceris.

28. Relinquite ciuitates, & habitate in petra habitatores Moab: & estote quasi columba nidificans in summo ore foraminis.

29. Audiuimus superbiam Moab, superbus est valdè: sublimitatem eius, & arrogantiam, & superbiam, & altitudinem cordis eius.

30. Ego scio, ait Dominus, iactantiam eius: & quòd non sit iuxta eam virtus eius, nec iuxta quod poterat conata sit facere.

31. Ideo super Moab eiulabo, & ad Moab vniuersam clamabo, ad viros muri fictilis lamentantes.

32. De planctu Iazer plorabo tibi vinea Sabama: propagines tuæ transierunt mare, vsque ad mare Iazer peruenerunt: super messem tuam, & vindemiam tuam prædo irruit.

INEBRIATE EVM] q. d. O Chaldæi, propinate Moab calicem furoris Domini, quasi lictores & executores iustæ Dei vindictæ; vino iræ & vltionis Dei eum implete & inebriate, hoc est, afflictionibus ita eum opplete, vt quasi ebrius vomere cogatur omnes opes & gloriam suam, vtque voluet se in suo vomitu, præ afflictione & dolore manus pedésque terræ allidendo, itáque alijs sit risui, vti ebrij & vomentes à sobriis rideri solent. Fortè perstringit Moabitarum crapulam vsque ad vomitum. Alludit ad Iob 20. *Diuitias quas deuorauit euomet, & de ventre illius extrahet illas Deus, & erunt in derisum.* Causam subdit, *Fuit enim in derisum tibi Israel*: quasi dicat, Quia tu, ô Moab, derisisti Israelitas cognatos & vicinos tuos, cùm ab hostibus vastarentur, *quasi inter fures reperisses eum* (Israelem) id est, instar furis, qui cùm in furto deprehenditur, ridetur & ostentui habetur; ita tu risisti Israelem. ita Chald. Vatabl. & alij. Vers. 26.

Nota. *Allidet manum*, id est, inquit Hugo, Raban. & Lyran. habebit colligatam manum, id est potestatem & dominatum. Alij, q. d. Præ nimio dolore manum ad manũ cõplodet. Sed aptius est quod dixi, scilicet allidet manus pedésque terræ, voluta ndo se in suo vomitu, id est, in sua terribili clade & punitione, in sua horribili afflictio-

afflictione & cruciatu: solent enim ebrij & vomentes præ angustia, manus non tantùm complodere; sed & allidere terræ, pulsare lectum aut sedem, versare se in omnem partem, & alia angoris & doloris signa edere, iuxta illud Iob 20.22. *Cùm satiatus fuerit, arctabitur, æstuabit, & omnis dolor irruet super eum.*

VERS. 28. RELINQVITE CIVITATES] q.d. Cogemini, ô Moabitæ, relinquere ciuitates, & habitare in rupibus & cauernis, eásque profundè ingredi vt ibi lateatis quasi columbæ; hebr. enim est, *trans os foueæ*, id est, in vlterioribus cauitatibus cauernæ.

Secundò, τὸ *habitate in petra*, sic accipi potest q.d. Fugite ad vrbem Moab, quæ Petra dicitur; quia in petra & altissimo monte sita, ideóque munitissima & ab hoste tutissima est.

Sic Tropologicè, è mundo fugiendum est ad Petram, id est ad Christum. Aliter Tertiò, appositè explicant Sanchez & Christ. à Castro, vt sit ironia, q.d. Licet, ô Moab, fugias ad rupes & speluncas quibus abundas; inde tamen te extrahent Chaldæi; qui vt feroces prædéque inhiantes canes venatici, te quasi leporem vndequaque scrutabuntur.

VERS. 30. EGO SCIO, &C. IACTANTIAM] Hebr. עברתו *ebrato*, id est iracundiam eius. Superbia enim facit homines iracundos & contumaces. ita Vatabl.

QVOD NON SIT IVXTA EAM, scilicet iactantiam, VIRTVS, id est fortitudo & vires, EIVS] q.d. ait Theod. Plus se iactat Moab quàm possit facere. Tales & hodie multos videmus, qui *in pace sũt leones, in prælio cerui.* vide Isa. 16.6.

R. Ioseph Kimechi, vertit, *noui transgreßionem*, id est impregnationem & incestum, *eius*, scilicet quòd natus sit Moab ex Lot per incestum cum filia: videre enim suum ortum, vitia & miserias, est remedium ad retundendam superbiã.

NEC IVXTA QVOD POTERAT CONATA SIT FACERE] q.d. Non considerauit quid posset, quid ferrent humeri, sed plus conata est facere, quàm præstare poterat.

VERS. 31. MVRI FICTILIS] Hebr. קיר חרש *kir cheres*, videtur esse nomen proprium vrbis in Moab dictæ *kir*, id est paries vel murus, de qua Isa. 15. 7. ita Septuag. Vatabl. Pagnin. & alij: cui appositũ est *cheres*, id est fictilis, quia muros habebat fictiles, &, vt Isaias ait, *coctiles*, id est latericios, quales paucæ vrbes in ea regione, vtpote saxosa, habuerunt. Vnde & 4. Reg 3. captis cæteris vrbibus, dicuntur soli intacti mansisse muri fictiles, id est *kir cheres* vrbs, habens muros latericios. q. d. Quantumcunque fortis sis & latericia, euertenda tamen es à Deo, cui nihil quantumuis forte resistere potest.

Alij censent, Moabitas in genere vocari viros muri fictilis, quia latericijs muris cingebantur. ita Maldon.

VERS. 32. DE PLANCTV IAZER] q.d. Fletu simili fletui facto super Iazer, deflenda est fertilis vitibus, & metaphoricè hominibus, Sabama; quia æquè ac Iazer vastata est, id est vastabitur, à Chaldæis. vnde Septuag. vertunt, *iuxta planctum Iazer plangam te vinea Sabama*, vt sint verba Prophetæ. Chald. tamen accipit quasi verba Dei, q.d. Sicut feci flere Iazer, ita flerẽ te faciam vinea Sabama. Omnes hæ vrbes fuerunt Moabitarum. Notum est, Hebræos vrbes, præsertim opimas & amœnas agris & vineis, metaphoricè vocare vineas, & ciues vites, vt patet c. 2. v. 21. c. 12. v. 10. Isaiæ 5. v. 14. Sicut enim in vinea est propago palmitum & botrorum; sic in vrbe est propago ciuium. vnde & Christus Ecclesiam vocat vineam, se vitem, Christianos palmites. Ioan. 15. v. 5.

PROPAGINES] id est, ciues tui quos propagasti, Chaldæos fugientes, peruenerunt ad vrbem Iazer, & ad illi vicinum mare mortuum, imò vltra illud fugerunt, vel in Iudæam, vel in Palæstinam, vel in Ægyptum: nam alioqui euntibus vel abductis in Chaldæam, nullum erat transeundum mare. Quare non rectè videntur explicare Chald. Hugo, Lyran. Vatabl. sic, q.d. Ciues Sabama abducentur trans mare in captiuitatem; ciues verò Iazer ad mare tantùm peruenient.

Meliùs explicant Maldon. & Sanchez sic: *propagines*, id est multitudo ciuium tuorum, vsque ad mare & vltra perueniebat, q. d. Nimis fertilis eras, nimis longè mittebas sarmenta tua, oportet te amputare: sic enim dicitur de Israele psal. 79. v. 12. *Extendit palmites suos vsque ad mare.*

Denique S. Hieron. per *mare* Babylonem accipit, ad quam abducti sunt Moabitæ. Verùm primus sensus, vti maximè planus, ita genuinus est.

33. Ablata est lætitia & exultatio de Carmelo, & de terra Moab, & vinum de torcularibus sustuli: nequaquam calcator vuæ solitum celeuma cantabit.

34. De clamore Hesebon vsque Eleale, & Iasa, dederunt vocem suam: à Segor vsque ad Oronaim vitula conternante: aquæ quoque Nemrim pessimæ erunt.

35. Et auferam de Moab, ait Dominus, offerentem in excelsis, & sacrificantem diis eius.

36. Propterea cor meum ad Moab quasi tibiæ resonabit: & cor meum ad viros muri fictilis dabit sonitum tibiarum: quia plus fecit quàm potuit, idcirco perierunt.

ABLATA EST LÆTITIA ET EXVLTATIO DE CARMELO] id est, de loco culto & fertili Moab, qui in vbertate similis erat Carmelo monti Iudææ. ita S. Hieron. Pagnin. & Vatabl. quia scilicet tam messem quàm vindemiam Moabitarum tollent & vastabunt Chaldæi. VERS. 33.
Aliter Sanchez: subaudiendo enim notam similitudinis *sicut*, sic explicat: Sicut Iudæa ab hoste vastata, cessauit lætitia de Carmelo, succisis pariter eius vineis & incolis; ita sublata est lætitia à Moab, illa nimirum, quam ei vini atque vindemiæ nobilitas, æquè ac Carmelo, afferebat.

SOLITVM CELEVSMA] Hebr. est *celeusma, non erit celeusma*, q.d. Lætū illud carmen vertetur in luctum. ita Vatabl. Secundò, celeusma non erit celeusma adhortantium sese ad calcandum vuas vinúmque exprimendum, sed ad fugiendum hostem aduentantem. ita R. Salomon. Tertiò, celeusma non erit Moabitarum, sed Chaldæorum cohortantium se ad eorum cædem, & ad conculcationem messis & vindemiæ eorum. ita Maldon. Vide c.25.30. & c.51.14. Ita gulonum & potorum clamor & celeusma lætitiæ sæpè in luctum & celeusma tristitiæ, plaususque in planctum vertitur; dum extrema gaudij luctus occupat.

VERS. 34. DE CLAMORE] q.d. Fugientes de Hesebon vrbe & fine Orientali Moab, continuabunt fugam & clamorem vsque ad Eleale, quæ vrbs est & finis Occidentalis Moab.

A SEGOR VSQVE AD ORONAIM VITVLA CONTERNANTE] ita Roman. supple, clamor fugientium & vastatorum audietur. Nominat hasce duas vrbes, tanquam extremos & sibi oppositos terminos Moab. Segor enim erat ab Oriente iuxta mare mortuum, Oronaim ab Occidente Septemtrionali, hoc est ea parte quæ Assyrios & Babylonios respicit. Dicitur Oronaim in duali, à singulari Oron, q.d. Duplex Oron. Erant enim duæ vrbes coniunctæ, quarum vna Oron vel Bethoron superior, altera Bethoron inferior dicebatur, Iosue 16. & c. 18. ita S. Hieron. & ex eo Adrichom.

Nota. *Segor*, ait S. Hieron. in Gen. 14. priùs dicta est hebr. *Bale*, id est deuoratio; deinde *Salisa*, id est, tertia vel conternans, eò quòd, vt tradunt Hebræi, tertiò terræ motum sit passa & absorpta. Sic & Theodor. Suidas, Hugo & Lyran. Rursum dicta est *Segor*, id est parua, à Lot eò fugiente ex Sodomis, Gen. 19.22.

Secundò & certiùs, Segor dicitur vitula conternans, id est pulchra, fortis, succulenta, perfecta, exultans. Sicut enim in hominibus trigesimus annus, est perfectæ ætatis: ita in pecoribus tertius annus robustissimus est. Audi S. Cyril. in Isa. 15.5. *Tertius annus animantibus ratione carentibus ad ætatis florem, & ad maturitatē vires efficiendo sufficit. Itaque eo tēpore domari debent. Quamdiu ergo vitula est iugi inexperta, lasciuiens & iuuencula exultat.* Idem docet Columella l.6.c.2. & Varro lib.7.c.2. Sensus ergo est, q.d. Moabitæ, & præsertim incolæ Segor, instar vitulæ triennis saginati & lasciuientes, iam euecti ad plenum robur, opulentiam & felicitatem temporariam, euertentur: habitabant enim in Pentapoli, quæ antequam conflagraret igne cælesti, erat amœnissima & fertilissima instar paradisi, vt dicitur Genes. 13.10. Segor autem precibus Lot ab hoc igne mansit intacta, Gen. 19.22. ita ex Septuag. Chald. Vatabl. Pagnin. & S. Hieron. Cyrill. & Basil. in Isaiæ 15.6. eadem enim habet ibi Isaias. Perperam ergo aliqui putant, quòd *vitula conternans* sit nomen proprium vrbis, diuersæ à Segor.

Segor dicitur vitula conternans, cur.

AQVÆ QVOQVE NEMRIM] Nemrim oppidulum est, ait S. Hieron. in Isaiæ 15.v.6. iuxta Segor & mare salsissimum siue mortuum, indéque salsis aquis ac proinde sterilibus affluēs, q.d. Simili sterilitate quæ est in Nemrim, punietur omnis Moab. ita Hugo. Secūdò, S. Hieron. & Raban. q.d. Aquæ dulces antè in Nemrim, post eius subuersionem, sunt conuersæ in amaritudinem. Tertiò, vt Lyran. aquæ Nemrim *pessimæ*, quia videlicet sanguine & cadaueribus cæsorum sunt infectæ, & quia turbabūtur multitudine calcantium eas hostium, inquit Maldon. Quartò, *pessimæ* id est, vt hebraicè, *desolatæ erunt*; &, vt ait Isaias c.15. *desertæ*, id est, perdentur & inutiles erunt, eò quòd deficiat habitator qui agros colat & riget, vt patet Isaiæ 15.6. qui ait: *Quia aruit herba, defecit germen, viror omnis interijt*. q.d. ait Vatabl. Nullus locus à clade intactus in Moab relinquetur, neque quisquam in Nemrim loco irriguo habitabit, vnde aquæ eius desertæ videbuntur.

Aqua Nemrim quæ & quales.

Nota. Aquæ Nemrim videntur fuisse amaræ, ex aquis salsis maris mortui vicini, eò per meatus terræ se insinuantibus, indéque vocari heb. Nemrim, id est amaræ, à rad. מרה *mara*, id est amarus fuit. Vt ergo has aquas dulces conseruarent, ne à salsis affluētibus ex mari mortui salsedinem contraherent, debebant accolæ meatus per quos affluebant quotannis obturare; item aquas dulces aggeribus à salsis separare, & salsas percolādo dulcorare. Verùm accolis per Chaldæos sublatis, incultæ, &, vt ait Isaias, desertæ manebant aquæ Nemrim, ideóque amaræ, indéque pessimæ erant. Rursum enim salsuginem contrahebant ex aquis maris mortui. Hic sensus valdè genuinus videtur; simúlque symbolicè & tropologicè docet Moabitas, omnésque alios qui voluptatibus indulgent, quòd omnis voluptas & dulcedo Deo vindice eis in amaritudinē sit conuertenda, sicut Deus aquas Sodomæ & Pentapolis antè dulcissimas, ob eorum libidines fecit salsissimas; & rursum aquas Nemrim antea dulces, per desolationem Chaldæorum fecit amaras & pessimas. Cogita ergo, ô gulose, ô luxuriose, tuas delicias esse aquas Nemrim, tuum mel breui fore fel, te à dæmonibus cibandum esse absinthio, imò igne & sulphure æterno & ardentissimo. Audi & Gentilem Senecam: *Ipsæ voluptates in tormenta vertuntur. Epulæ crudelitatem afferunt: ebrietates neruorum torporem tremorémque: libidines, manuum, pedum articulorúmque omnium deprauationes.*

Nemrim, id est amaræ, sunt voluptates.

COR MEVM AD MOAB (id est propter MOAB) QVASI TIBIÆ, scilicet in luctu adhibitæ, lugubrem edet sonum, AD VIROS MVRI FICTILIS] id est, ad viros vrbis dictæ *Kir cheres*, Vide dicta v.31. VERS. 36.

Nota. Veteres in luctu adhibebant tibias, quia lugubrem edunt sonum. hinc Matth. 9.23. dicitur de puella defuncta. *Et cùm venisset Iesus in domum principis, & vidisset tibicines.* Sic & Ouidius:

Cantabat mæstis tibia funeribus.

Licet Seruius in illud Æneid. 5.

Laudúmque immensa cupido,

scribat, pueros cum tibiæ, viros cum tubæ sonitu sepeliri solitos. Et Gellius lib. 20. cap. 2. docet veteres habuisse proprium instrumentum siticinum, id est eorum qui ad sitos, id est mortuos, canunt, eorúmque cadauer suo

ſuo cantu ad ſepulchrum comitantur. Cuius A formam deſcribit Galenus lib. 3. de Symptom. cauſis, vbi & alia addit huic loco propria. Dicit enim viſcerum rugitum cùm vacua ſunt, ſimilē eſſe tibiæ funereæ. *Porro*, ait, *ſunt alij* (ſcilicet viſcerum rugitus) *bomboſi, bombis latiſſimarum tibiarum non abſimiles, quales habere ſolent hi qui tymbaulæ, id eſt ſiticines, nominantur.* Vides vt viſcera ſonitum edere poſſint triſtem & funereum, vt ingenti dolore & gemitu commota reſonent, ſicut ab halitu inflata tibia, aut à plectro percuſſa cithara.

Qvia plvs fecit qvam potvit] Id eſt, quia plures congregauit diuitias, quàm par aut iuſtum erat. Verba ſunt Prophetæ, qui perſonā & affectum hominis Moabitæ induit & exprimit, vt futuram vaſtationem ob oculos ponat.

Aliter Vatabl. & alij ex Hebræo, q. d. ideo B lugebo, quia diuitiæ quas Moab ſibi comparauerat, multo labore perierunt.

37. Omne enim caput caluitium, & omnis barba raſa erit: in cunctis manibus colligatio, & ſuper omne dorſum cilicium.

38. Super omnia tecta Moab, & in plateis eius, omnis planctus: quoniam contriui Moab ſicut vas inutile, ait Dominus.

39. Quomodo victa eſt, & vlulauerunt? quomodo deiecit ceruicem Moab, & confuſus eſt? Eritque Moab in deriſum, & in exemplum omnibus in circuitu ſuo. C

40. Hæc dicit Dominus: Ecce quaſi aquila volabit, & extendet alas ſuas ad Moab.

41. Capta eſt Carioth, & munitiones comprehenſæ ſunt: & erit cor fortium Moab in die illa, ſicut cor mulieris parturientis.

42. Et ceſſabit Moab eſſe populus: quoniam contra Dominum gloriatus eſt.

43. Pauor & fouea, & laqueus ſuper te, ô habitator Moab, dicit Dominus. D

44. Qui fugerit à facie pauoris, cadet in foueam: & qui conſcenderit de fouea, capietur laqueo: adducam enim ſuper Moab annum viſitationis eorum, ait Dominus.

45. In vmbra Heſebon ſteterunt de laqueo fugientes: quia ignis egreſſus eſt de Heſebon, & flamma de media Seon, & deuorabit partem Moab, & verticem filiorum tumultus.

46. Væ tibi Moab, periiſti popule Chamos: quia comprehenſi ſunt filij tui, & filiæ tuæ in captiuitatem.

47. Et conuertam captiuitatem Moab in nouiſſimis diebus, ait Dominus. Hucuſque iudicia Moab.

Vers. 37. Omne enim capvt (Moabitarum erit) calvitivm] id eſt decaluatum, quia omnes erunt vel captiui vel lugentes: vtrique enim olim decaluabantur.

In cvnctis manibvs (erit) colligatio] q. d. Omnium Moabitarum manus vinculis colligabuntur. Hebr. eſt, *ſuper omnes manus erunt inciſiones*; & Septuag. *omnes manus inciden-tur*: quia ſcilicet ex doloris vehementia & impatientia, more veteri manus dentibus vel vnguibus laniabunt; vel potiùs, vt vertit noſter interpres, quia ex vinculorum colligatione manus incidentur & lacerabuntur.

Vers. 38. Svper omnia tecta] quæ in Moab & Iudæa, vti & in Hiſpania & Italia multis in locis plana ſunt, vt in ijs ſedeant & inambulent homines, vti dixi Deuter. 22. 8. Hæc S. Hieron. ad Suniam & Fret. *domata, meniana, & ſolaria* appellat.

Sicvt vas invtile] id eſt reprobatum: vnde hebr. eſt, *in quo non eſt voluntas*, id eſt, quod nemo vult, ſed omnes reprobant.

Vers. 39. Qvomodo deiecit cervicem Moab?] quæ quaſi vitula contemnans ceruicem attollebat, nūc *ſubmiſit triſtis colla ſuperba iugo*: vt trahat plauſtrum, vel aret colatque agros Chaldæorum. Loquitur de Moab in genere nunc maſculino, nunc feminino: quia nunc populum, nunc regionem intelligit.

In exemplvm] terroris, vt omnes gentes videntes cladem Moab, timeant, ne in eandem incurrant.

Vers. 40. Qvasi aqvila] ſcilicet inuolabit in Moab Nabuchodonoſor cum ſuis alis, id eſt exercitu. Comparat Chaldæos ob fortitudinem, celeritatem & rapacitatem, aquilæ volanti. idem facit Ezech. cap. 17. 3. ita Theodor.

Aquila ſymbolum victoriæ violentæ & magnificæ. Nota. Aquila ſignum eſt impetus, vaſtationis, ac victoriæ celeris, violentæ ac magnificæ. Hinc horum omen Gentiles ſæpè vſque ad ſuperſtitionem ſumpſerunt ab aquilis.

Exempla. Pugnantibus Locris cum Crotoniacis, aquila à facie Locrorum nunquam receſſit, eoſque tamdiu circumuolauit, quoad vincerent. In cornibus quoque duo iuuenes diuerſo à cæteris armorum habitu, eximia magnitudine ex albis equis, coccineis chlamydibus paludati, pugnare viſi ſunt: nec vltrà apparuerunt, quàm pugnatum eſt.

Cornelius Tacitus libr. 2. Annal. auſpicium aquilarum octo Germanico duci caſtrorum datum, notat his verbis: *Intentus paratuſq; miles, vt ordo agminis, in aciem adſi leret* (*adſiſtere* legit Lipſius, & mea quidem ſententia meliùs) *Viſis Cheruſcorum catervis, quæ per ferociam proruperant, validiſſimos equitū incurrere latus, Stertinium cum cæteris turmis circūgredi tergaq; inuadere iubet, ipſe in tempore adfuturus. Interea pulcherrimum augurium, octo aquilæ ſiluas petere & intrare viſæ, imperatorem aduertēre* (id eſt, ad ſe ſuique conſiderationem verterunt. eſt enim *aduerto* hoc ſenſu vſurpatum ſæpiùs à Tacito, vt notat Lipſius.)

excla-

exclamat, irent, sequerentur Romanas aues, propria legionum numina.

Cæsari contra Pompeium dimicanti, victoriam nunciarunt aquilæ, Dione authore lib. 43. *Aquilæ* (inquit) *legionum eius alas concutientes, & fulmina, quæ aurea pedibus tenebant, abiicientes, Pompeio exitium palàm denunciabant, ipsæque ad Cæsarem quasi auolabant.*

Simili pacto tradunt primam aquilam, quæ in exercitu Crassi ferebatur, sua sponte nemine cogente esse conuersam, cùm aduersus Parthos proficisceretur, vt auctor est Plutarchus in vita Crassi.

Appianus quoque libr. 4. de Bello ciuili, binas aquilas refert in Cassij castris apparuisse, vbi ait: *Paulò pòst & imperatores secuti sunt. Eo tempore aquilæ duæ supernè demissæ, argẽteas signiferorum aquilas insederunt, tundentes rostris, vel, vt quidam tradunt, alis protegentes. Permanserunt in exercitu alentibus imperatoribus ex publico, donec pridie quàm pugnatum est auolarunt.*

Vers. 41. SICVT COR MVLIERIS PARTVRIENTIS] quod in angustijs est, infirmum, pusillanime & plenum doloribus: in partu enim ipsa viscera confringi & disrumpi videntur præ doloris acerbitate.

Vers. 42. QVONIAM CONTRA DOMINVM, id est, contra Israel qui est populus Domini, GLORIATVS EST] vti dixit v. 27. qui enim eos tangebat, tangebat pupillam oculi Domini, Zach. 2. vers. 8.

Vers. 43. PAVOR] *Pauorem* vocat, hostilem gladium; *foueam*, casum improuisum; *laqueum*, insidias Chaldæorum ad capiendos Moabitas. q. d. Alij gladio trucidabuntur; alij dum fugiunt gladiũ, cadent in foueam, id est improuiso aliquo casu peribunt; alij sicut aues laqueo viui capientur. Per hæc tria, cætera calamitatum & cladium genera intelligit, vt patet ex sequent. Simile est Isaiæ 24. v. 17. & 18. vide ibi dicta.

Nota. In Hebræo pulchra est paronomasia inter hæc tria פחד פחת פח *pach, pachat, pachad*, id est laqueus, fouea, pauor.

Vers. 44. ANNVM VISITATIONIS, id est punitionis, EORVM.

Vers. 45. IN VMBRA HESEBON STETERVNT, q. d. Moabitæ qui de laqueo, hebraicè de potentia & impetu ac inuasione, Chaldæorum fugerint, conferent se ad vrbem munitissimam Hesebõ, vt in ea sint tuti; sed fallentur. incident enim in maius periculum & malum: nam milites acerrimi instar ignis omnia depopulantes, scilicet Chaldæi, vi vel astu Hesebon ingressi, aut ipsi-

A met milites Hesebon, qui tumultuantibus inter se & dissidentibus Moabitis Hesebonem Chaldæis prodent, egredientur ex Hesebon, & ardentissimi vt flamma erumpent ex vrbe regis Seon (quæ est eadem cum Hesebon iam dicta) & deuorabunt vniuersam Moabitidem vsque ad vltimum eius angulum; vt habent Hebræa: quin & VERTICEM, id est vrbes & arces ipsas, FILIORVM TVMVLTVS] id est tumultuantium: filios enim tumultus vocat principes, qui Moabitis fuerunt causa tumultuandi & rebellandi Chaldæis, quasi satis ad id, virium, armorum & militum haberent: aut certè Moabitas inter se tumultuantes, dum alij pacem cum Chaldæo vellent, alij bellum, alij aliud suaderent in re ancipiti & perplexa. ita Chald. Theodor. Raban. Hugo, Lyran. & Sanchez, qui tamen per *verticem* accipit duces &
B principes ciuium & militum tumultuantium. Et rectè.

Nota. Citat Numer. 21. 26. quia quod ibi in Hesebon gestum narratur ab Amorrhæis ante Mosen. hic rursum gerendum dicitur à Chaldæis. Rursum pro *Sion* vti legunt Plantin. legendum est *Seon*, cum Rom. Hebr. Septuag & Chald. fuit enim Seon rex Amorrhæorum, quem deuicit Moses: regia eius erat Hesebon, quæ inde dicta est vrbs Seon, Num. 21. v. 26. 27. & 28.

PERIISTI POPVLE CHAMOS] popule Moab, qui idolum Chamos colebas. Vers. 46.

CONVERTAM CAPTIVITATEM] tum temporalem Moabitarũ, vt redeant è Babylone in Moab: id enim factum patet ex Sophon. 2. 9. & ex Ioseph. 13. Antiq. 21. ita Theod. Lyran. & alij Vers. 47.
C Cùm enim Cyrus Persa capta Babylone dedit libertatem Iudæis, dedit & Moabitis. Tum spiritualem eorum aliarumque gentium captiuitatem sub iugo diaboli, soluam per Christum & Apostolos. ita Raban. Hugo, & Vatabl.

HVCVSQVE IVDICIA] hucusque protenditur iusta sententia, iustum decretum, iusta vindicta, iustum supplicium Dei de Moab. Hoc addit ob prophetiæ prolixitatem.

Nota. Hanc cladem subijt Moab, ob duo vitia: scilicet primum superbiæ, secundum gulæ & libidinis, quo seruiuit deo Chamos, id est Beelphegor. Hæc vitia orta sunt ex opulentia & munitione terræ Moab. Denique Moab vastata est à Nabuchodonosore anno regni eius 23. ait Ioseph. id est, quinto anno post excidium Ierusalem: tunc ergo hæc prophetia executioni data est. Idem colligitur ex Isaiæ 16. v. 14.

CAPVT QVADRAGESIMVMNONVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PRædicit excidium per Chaldæos *Ammonitis v. 1. Idumæis v. 7. Damasco v. 23. Cedar vers. 28. Aelam vers. 34.*

Vers. 1. AD filios Ammon. Hæc dicit Dominus: Numquid non filij sunt Israel? aut heres non est ei? Cur igitur he-
D reditate possedit Melchom, Gad: & populus eius in vrbibus eius habitauit?

2. Ideo ecce dies veniunt, dicit Dominus:

minus: & auditum faciam super Rabbath filiorum Ammon fremitũ prælij, & erit in tumulum dissipata, filiæq; eius igni succendentur, & possidebit Israel possessores suos, ait Dominus.

3. Vlula Hesebon, quoniam vastata est Hai. clamate filij Rabbath, accingite vos ciliciis: plãgite & circuite per sepes: quoniam Melchon in transmigrationẽ ducetur, sacerdotes eius & principes eius simul.

4. Quid gloriaris in vallibus? defluxit vallis tua filia delicata, quę confidebas in thesauris suis, & dicebas: Quis veniet ad me?

5. Ecce ego inducam super te terrorem, ait Dominus Deus exercituum, ab B omnibus qui sunt in circuitu tuo: & dispergemini singuli à conspectu vestro, nec erit qui congreget fugientes.

6. Et post hæc reuerti faciam captiuos filiorum Ammon, ait Dominus,

Vers. 1 AD filios Ammon] id est, prophetia ad Ammonitas, aut de Ammonitis, aut contra Ammonitas. hæc enim omnia significat Hebræum *lamed*, quod noster vertit *ad*.

Israel] Israeli, q.d. Cùm Israel habeat filios legitimos heredes, ad quos pertinet terra Gad trans Iordanẽ, cur Melchon, id est, Ammonitæ, quorũ rex, dominus & Deus est Melchom, occuparunt violenter terram Gad? Notat Theod. C cùm decẽ tribus abductæ sunt in Assyrios, tunc Ammonitas vicinam sibi Galaaditidẽ (quæ erat terra & sors tribus Gad, Ruben & dimidiæ tribus Manasse, quas primo omnium abduxerunt Assyrij 4. Reg. 15. vtpote iam vacuam & desertam, in odium & irrisionem Israelitarum inuasisse & occupasse, vti voluerunt facere sub Iephte Iudic. 11. 13. ideoque Deus hîc eis quasi sibi suóque populo iniurijs, & raptoribus excidium intentat. Iustum enim est, vt priuetur suis, qui inuadit aliena. Rursum aliam excidij Ammonitarum causam dat Ezechiel cap. 25. 6. quod nimirum in Israelis excidio exultarint, illudque adiuuerint.

Mystice Alcasar per Moab & Ammon fratres ex carnali & incesto concubitu genitos, accipit appetitum duplicem puta per Moab con- D cupiscibilem, per Ammon irascibilem, qui iugiter rationem & spiritum oppugnant. Ita ipse in Apoc. 14. v. 11. notat. 6.

Cur igitur hereditate possedit] Ammonitæ erant cognati Israelitarum: erant enim filij Lot nepotis Abrahæ. Genes. 19. v. 37. itaque cum viderent Israelitas pene abductos & abolitos esse, eorum hereditatem, quasi iure suo occuparunt. Sed retorquet hoc Deus, atque Israelem adhuc sufficientes habere heredes proximos, scilicet reliquas decem tribuum, & iis deficientibus, tribum Iuda & Beniamin, vt cognati, scilicet Ammonitæ, de hereditate eius adeunda cogitare non debeant.

Cornel. in Ieremiam.

Rabbath] vrbs & Arabiæ, Ammonitarum metropolis, postea vocata est Philadelphia à Ptolemæo Philadelpho, vt asserit Stephanus lib. de Vrbibus. Dicta est Rabbath, id est magna vel multa, à populi & loci magnitudine. Vers. 2.

Erit in tumulum dissipata] Chald. *erit in acervum desolationis cum filiabus suis*, Id est minoribus oppidis & villis, in aceruũ, inquam, lapidum & ruderum, vti esse solent vrbes dirutæ.

Possidebit] q.d. Israel ex captiuitate rediens non tantùm terram suam, sed etiam Ammonitarum, qui ipsorum hereditatem occupantes possederant, occupabit & possidebit. Id impletum est per Machabæos, vt patet 1. Machab. 5. 6. & ex Iosepho 13. Antiq. 21 ita Hugo & Lyran.

Vlula Hesebon] Hesebon vrbs erat Moabitarum, vicina Hai, aliisque vrbibus Ammonitarum. vnde ex clade Hai & Ammonitarum, monet Hesebonem & Moabitas, vt se ad similem cladem parent. hinc patet, Hai & reliquas vrbes Ammon, prius esse vastatas quam Hesebon & vrbes Moab: hæc ergo prophetia de Ammonitis, præcessit illam cap. præcedentis de Moabitis. ita Isidor. Maldon. & alij. Vers. 3.

Quid gloriaris in vallibus.] propter earum fertilitatem. Erat enim vicina Sodomæ & Pentapoli, quæ ante subuersionem ita fertilis erat & amœna, vt videretur paradisus Dei, Genes. 13. 10. Vers. 4.

Defluxit, Chald. desolata est, vallis tua] quia vastata ab hoste. Sicut enim in hieme defluunt frondes, fructus, omnisque viror & germen camporum & vallium; ita & in vastatione hostili.

Filia delicata] Hebr. *filia* שובבה *scobeba*, id est *rebellis*, vel aduersæ, Septuag. *filia temeritatis* siue impudentiæ; quia vt suas delicias sequeretur, impudenter Deo rebellauit; Chald. *regnũ insipiens*. Noster *scobeba* deduxit ad rad. ישב *iascab*, id est sedit, quieuit, pacifica, diues & felix fuit: vnde שובה *scuba* significat quietem, q.d. Quieuisti & sedisti hactenus in tuis deliciis & vitiis, æquè ac soror tua Moab in suis fęcibus, cap. 48. 11. nunc iis cum illa excutieris.

Quis veniet ad me] vt me capiat.

Terrorem] bellicum, milites terribiles, vel terrorem panicum, vt eo correpti fugiatis nemine persequente, qualem Deus immisit in Chananæos, Genes. 35. 5. Exod. 23. 27. & alibi. ita Sanchez. Vers. 5.

Singula conspectu vestro] mutuo, q.d. Vnus ob alio, vnus huc, alius alio dispergetur, vt vitæ consulat, vti fit in communi clade & perturbatione. vnde Hebræa habent, *vnusquisque in faciem suam*, scilicet quó eum ducet, vel rapiet facies sua, diffugiet.

Reuerti] tum a captiuitate temporali. ita Theod. Hugo, Lyran. tum a spirituali diaboli, per Christum. Ita Raban. & Vatabl. Vers. 6.

Dices Ezech. 25. v. 10. dicitur, non amplius fore memoriam Ammon. Respondeo. *Ammõ*, id est regni Ammon; fuit tamen gens Ammon, sed depressa, de quo plura Ezech. 25. Cyrus

enim capta Babylone, detentos in ea Ammonitas, æque ac Iudæos laxauit.

7. Ad Idumæam. Hæc dicit Dominus exercituum: Numquid non vltrà est sapientia in Theman? Periit consilium a filiis, inutilis facta est sapientia eorum.

8. Fugite & terga vertite, descendite in voraginem habitatores Dedan: quoniam perditionem Esau adduxi super eum, tempus visitationis eius.

9. Si vindemiatores venissent super te, non reliquissent racemum? si fures in nocte, rapuissent quod sufficeret sibi.

10. Ego vero discooperui Esau, reuelaui abscondita eius, & celari non poterit: vastatum est semen eius, & fratres eius, & vicini eius, & non erit.

11. Relinque pupillos tuos: ego faciam eos viuere. & viduæ tuæ in me sperabunt.

12 Quia hæc dicit Dominus: Ecce quibus non erat iudicium vt biberent calicem, bibentes bibent & tu quasi innocens relinquêris? non eris innocens, sed bibens bibes.

13. Quia per memetipsum iuraui, dicit Dominus, quod in solitudinem, & in opprobrium, & in desertum, & in maledictionem erit Bosra: & omnes ciuitates eius erunt in solitudines sempiternas.

14. Auditum audiui à Domino, & legatus ad Gentes missus est: Congregamini & venite contra eam, & consurgamus in prælium:

15. Ecce enim paruulum dedi te in Gentibus, contemptibilem inter homines.

16. Arrogantia tua decepit te, & superbia cordis tui: qui habitas in cauernis petrę, & apprehendere niteris altitudinē collis. cùm exaltaueris quasi aquila nidum tuum, inde detraham te, dicit Dominus.

17. Et erit Idumæa deserta: omnis qui transibit per eā, stupebit, & sibilabit super omnes plagas eius.

18. Sicut subuersa est Sodoma & Gomorrha, & vicinę eius, ait Dominus: non habebit ibi vir, & non incolet eam filius hominis.

19. Ecce quasi leo ascendet de superbia Iordanis ad pulchritudinem robustam: quia subitò currere faciam eum ad illam: & quis erit electus, quem præponam ei? quis enim similis mei? &

A quis sustinebit me? & quis est iste pastor, qui resistat vultui meo?

20. Propterea audite consiliū Domini, quod iniit de Edom: & cogitationes eius, quas cogitauit de habitatoribus Theman: Si non deiecerint eos paruuli gregis, nisi dissipauerint cum eis habitaculum eorum.

21. A voce ruinę eorum commota est terra: clamor in mari rubro auditus est vocis eius.

22 Ecce quasi aquila ascendet & auolabit: & expandet alas suas super
D Bosran: & erit cor fortium Idumææ in die illa, quasi cor mulieris parturientis.

Ad Idvmæam] prophetia est, vel dirigitur, scilicet ea quæ sequitur. V.

Theman] vrbs erat principum Idumęæ sapientibus abundans, sic dicta a Theman filio Eliphaz filij Esaü, ait Theodor. Gen. 36. 11. q. d. Qui factum est, vt Temani sapientes, iam inopes consilij non potuerint se contra hostes defendere? Videntur ergo in Theman fuisse gymnasia & academiæ sapientiæ tam diuinæ quam humanæ. Certè eam ostendit Eliphaz disputās de Deo, Deique prouidentia cum Iob. Fuit enim Eliphaz Themanites.

Periit consilivm a filiis] Theman
C Septuag. a sapientibus Theman: Hebr. enim בנים *banim*, tam sapientes, quam filios significat. Nota. Cum Deus vult vrbem aut gentem aliquam punire, aufert sapientes, aut eos ita excæcat, vt stulta dent consilia ita contigit Roboam, Absaloni, & aliis.

Descendite in voraginem] in fossas Vers. 8.
ad latendum. ita Theodoret. Hugo, Lyran. Est ironia, q. d. Descendes, & latitabis in speluncis, sed frustra: ibi enim te scrutabuntur & occident, vel capient Chaldæi. Patet v. 10.

Habitatores Dedan] Regio est, ita dicta à Dedan filio Abrahæ ex Cetura, Gen. 25. 3. Sita est in Idumæa vel iuxta eam, vt ex hoc loco patet. Sic & alij Abrahæ filij in vicinis Arabiæ prouinciis habitarunt. Causam cur descendere debeant subdit.

B Qvoniam perditionem Esav addvxi] id est cladem definitam a me contra Idumęam, iam illi inducam.

Non racemvm?] *non*, idest *nónne*. est enim Vers. 9.
interrogatio. Sensus est, q. d. Vindemiatores hinc inde occultum aliquem racemum prętereunt & relinquunt in vite, quia eum inter tot folia latentem non vident: at Chaldæi nihil in te relinquent, omnia scrutabuntur & prædabuntur. Eadem sententia est Abdiæ 1. 5. ita Rabanus, Hugo, Lyran. Sic Virgilius:

Non ego te vidi Damonis pessime caprum
Excipere insidiis?

non, idest *nónne*.

Si fvres in nocte] q. d. Fures non omnia furantur: quia multa sunt abscondita & reclusa, quæ ab illis videri & rapi non possunt; sed ego discooperiam & nudabo Idumęam, vt

quidquid est in ea absconditum, ab hostibus A inueniri possit. q.d. In Idumea nihil relinquam, sed illam & eius opes omnes quas abscondit, prodam hostibus Chaldæis, ita vt vastetur semen, id est omnes filij, fratres & vicini eius. Porro dicit, *Discooperui Esau, & reuelaui abscondita*: quia Idumæi habitabāt in scissuris petrarū & speluncis, ait Abdias v.3. & 6. tum quia Idumæa sita est in montibus & Petris; tum ob calores Solis, quibus feritur illa regio, vt ab iis se cauernarum & antrorum vmbris & frigore tuerentur. Ita S. Hieron. in Abdiæ v.6. Hæc ergo eorum antra specusquè scrutati sunt, & diripuerunt Chaldæi.

ET NON ERIT] scilicet superstes, qui dicat
VERS. 10. socio morienti, Relinque mihi liberos tuos & viduam, ego eorum curam geram, ego eos in vita conseruabo, nutriam & protegam. q.d. B Omnes occidentur & morientur. Patet Abdiæ v. 18. Psal. 136. 7. ita Vatabl.

Secundò, Raban. Hugo, Lyran. Sic exponūt. *& non erit*, supple frater, vicinus, sed omnes peribunt. vnde subdit Deus dicitquè: *relinque* ergo mihi *pupillos* & viduas tuas: ego eos seruabo: patet enim Deum seruasse aliquos in Idumæa, quia postea rursum Idumæi subacti sunt à Machabæis.

Tertiò & optimè, *non erit*, scilicet semen, vt præcessit, id est posteritas Idumææ. vnde subdit Deus offertquè ipsi Idumææ audactor dicens: Relinque pupillos tuos si quos habes ego faciā eos viuere; sed scito te nullos, id est paucos & vix vllos, relinquere. q. d. Ita omnes Idumæi peribunt sæuiente Chaldæo, vt ne viduas quidem & infantes superstites relinquant, de quibus ego, C qui maximam viduarum & pupillorum curā gero, possim tibi dicere, *Relinque pupillos tuos: ego* eos nutriam; vnde Septuag. vertunt, *& non est relinqui orphanum tuum vt viuat*. ita Maldon.

ECCE QVIBVS NON ERAT IVDICIVM]
VERS. 11. q.d. Iudæi, maximè qui pij erant & boni, non videbantur mereri supplicium captiuitatis, hi tamen eo puniti sunt: quanto magis tu, ô Idumæa, quæ nocens es, eodem punieris? ita Theodor. Hugo, Raban. Vatabl. Aliter Sanchez. q.d. Ecce pupilli tui & orbi, qui erant innocentes, immunitatem à communi cæde consecuti non sunt. quomodo ergo tu tibi impunitatem à tuorum scelerum turpitudine pollicearis?

NON ERIS INNOCENS, id est impunita. Est catachresis. SED BIBENS BIBES] id est omnino bibes, & vsque ad fæces exhauries calicem D iræ Dei, quem tibi propinat.

IN MALEDICTIONEM ERIT BOSRA]
VERS. 13 ita horrendè castigabitur & euertetur Bosra, vt videatur à Deo maledicta, vtquè ab omnibus alicui maledicere volentibus assumatur in exēplum, dicātquè: Maledicat tibi Deus, sicut maledixit Bosræ. Sicut enim benedictio omnium bonorum, sic maledictio omnium malorum congeriem & complexum significat. Porro Bosra metropolis erat Idumææ. Bosra hebr. significat munitam ex hoc ortus est Iobab secundus rex Idumææ, Genes. 36. 33. Erat quoque alia Bosra in Moab.

AVDITVM AVDIVI] Id est, rem hanc audi- VERS. 14.
ui. Est metonymia. *Auditus* ponitur pro re audita. Orditur hic excidium Idumææ inserendum ab ouo, scilicet à legato qui sequitur.

LEGATVS AD GENTES MISSVS EST] *Legatus* hic, fuit Primò, Dei voluntas, instinctus & excitatio. qua ipse excitauit Chaldæos vt inuaderent Idumæam, ait Cyril. & Ribera in Abdiam, Lyran. & Sanchez hic. Secundo, Theod. *legatus*, inquit, id est angeli, qui ad bellū Chaldæos excitent. Tertiò, *legatus*, quem scilicet Chaldæi miserunt ad gentes sibi subiectas, vt se ad bellum cōtra Edom pararent. Hic sensus est planissimus. Vide Isaiæ 5. 29. & canon. 36. & 37.

Mysticé, S. Hieron. & Rupert. Christus. inquiunt, à Patre legatus missus est ad Idumeos aliasquè gentes, vt earum gentilismum & vitia euerteret, eosq, ex Paganis faceret Christianos.

ECCE ENIM PARVVLVM] quia Idumæa VERS. 15
angusta & montosa, paucos habebat incolas: hi tamen superbiebant in loci sui munitione; eò quòd habitarent in collibus & cauernis petrarum, vt ait v.16. ita S. Hieron. Theodor. Raban. Hugo. Sumpsit hæc & plura Ieremias ex Abdia, cuius prophetia tota est de excidio Idumæę. Sēsus q. est, d. O Idumæi dedi vobis regionem saxosam & montosam, ita vt vestrę domus videantur potiùs bestiarum, quam hominum, esse antra & latibula, paucos ergo paruulosquè & abiectos vos effeci: quin & rursum per Dauid & Ioab, qui in vobis omnes masculos occidit, 2. Reg 11. 15. vos contudi, & pænè extirpaui, & tamen superbitis putatis vos ob loci munitionem inuictos, ob rupium asperitatem inaccessos. Fallimini: hæc omnia peruadet Chaldæus.

Aliter Vatab. & Maldonat. q.d. *Dedi*, id est dabo & efficiam, te per Chaldæos paruum & contemptibilem, ô Edom deiiciam te ac deprimam, cùm tu ibi magnus, esse videaris: omnis enim qui se exaltat humiliabitur. Vide Abdiæ 2.3. Iob. 20. 6. Matth. 10. 15.

ARROGANTIA TVA] Hebr. תפלצתך *tiph-* VERS. 16.
atsthera, id est timor & tremor tui, quòd scilicet terrori esses vicinis propter potentiā. ita Chald. Hic terror peperit arrogantiam. Vatabl. & Paganin. vertunt, *idolum tuum decepit te*: quasi idolum hoc consultum ab Idumæis, eis promiserit victoriam contra Chaldæos, sed falsò.

Sic Tropologicè, superbia est idolum, quod sibi fingunt homines, cùm putant se pluris esse quàm sint: hoc superbos decipit. Sic idolum, puta statuam altissimam, fecit sibi Nabuchodonosor vt in ea adoraretur. Dan. 3. 1.

Superbia est idolum fallax.

QVI HABITAS IN CAVERNIS PETRÆ, id est, in montibus & rupibus inaccessis, vti Heluetij, ET APPREHENDERE NITERIS (hebr. תופשי *tophesci*, id est tenes & occupas) ALTITVDINEM COLLIS] id est montis Seir. Aliter Maldon. *apprehendere niteris*, id est, inquit, attingere tibi videris altitudinem collis. q.d. Qui tibi videris esse excelsus, & similis altissimo colli.

ET SIBILLABIT] vel ex irrisione, vel ex ad- VERS. 17
miratione tantæ cladis. vtriusque enim sibilus apud Hebræos erat signum. q.d. In extrema clade, miseria & eiulatu Idumæorum, nemo eis ob eorum superbiam compatietur, sed po-

tius eius insultabunt, eosque exsibilabunt, A

ECCE QVASI LEO] Nota cum Theodor, Nabuchodonosor comparatur leoni ob furorem & fortitudinem, vnde de eo dixit c,4, *Ascẽdit leo de cubili suo*, Minùs ergo rectè Mald, per leonem hic intelligit Machabæos, qui subegerunt Idumæos, 1. Machab.5. Nam hic agitur de Chaldæis, non Machabæis.

Idumæa autem vocatur per ironiam *pulchritudo robusta*, eo quod Idumæi iactarent se habere pulchras & robustas vrbes, sed falsò, quæ enim pulchritudo potest esse in cauernis petrarum? In hanc venit Nabuchodonosor de superbia Iordanis, id est, transito Iordane tumido (in messe enim ex niuibus in Libano liquatis augetur & intumescit Iordanis, vt patet Iosue 3. 5.) superbus, quasi victa Iudæa auctisque copijs, venit in Idumæam. q.d, Sicut Iordanis intumescens, ingenti aquarum exundatione terram obruit: ita Chaldæus multitudine militum in Iudæa confluentium & augescentium, operiet Idumæam; idque veniens a Iordane & Iudæa. Patet Abdiæ v.18. ita Raban. Hugo Vatabl. Sic Nabuchodonosorem comparuit fluuiu c.46 7. *Quis est iste qui quasi flumẽ ascẽdit & veluti fluuiorum, intumescunt gurgites eius?* B

Addit Raban. Theod. & Hugo, superbiam vocari partem extremam Iordanis, quæ quia plures e montibus successiué defluentes in se colligit riuos, & aquas; hinc magis intumescit & superbit, hoc est, maiores voluit aliquarum moles & gurgites. Insuper Chald. Lyrau, & Sanchez, *superbiam Iordanis*, vocari putant eum Iordanis locum, vbi & densior est silua & pascua magis pinguia, quibus leones & feræ saginentur, fiantque animosi & superbi, q. d, Chaldæi eo impetu & ardore irruent in Idumæam. quo leo de siluis & pascuis Iordanis vberrimis procurrit, & in prædam irruit, Denique Hebr מן *min*. id est *de*, vertas *præ*, vt hæc sit sententia *ecce* Chaldæus *quasi leo ascendet* inflatus & tumidus *præ superbia Iordanis*, id est magis superbus quã Iordanis aquis turgidus, Causã subdit: C

QVIA SVBITO CVRRERE FACIAM EVM AD ILLAM] q, d, Quia ego robur, ardorem & impetum indam Chaldæo, vt quasi leo furens procurrat in Idumæam,

QVIS ERIT ELECTVS QVEM PRÆPONAM EI?] *ei* scilicet Idumææ, hoc est Idumææ rebus, puta eius vindictæ, punitioni & excidio, Res enim sæpe ponitur pro rei adiunctis, sic ait Apostolus, *Induimini christum*, id est mores & virtutes Christi, Sensus ergo est, q. d, Quem eligam, vt eum tantæ rei & cladi Idumæorum præponam, nisi inuictum & terribilem Nabuchodonosorem? cui ego, qui in fortitudine similem non habeo, faueo, & propter quem pugno. ita Chald. Theodor. Hugo, Vatabl. Verum quia iam designauit Nabugodonosorem vindictæ suæ in Idumæos administrum, dicẽs: *Ecce leo* (puta Nabucodonosor seu vs vt leo) *ascendet*, &c. hinc Secundo, melius Lyranus & Sanchez *ei* propriè accipiunt, *ei* scilicet Idumeæ, q.d. Quem eligam, vt eum præficiam Idumeæ, vt Chaldæis resistat? q.d. Nullum tum quia ego Nabucodonosorẽ mitto? tum quia nullus mihi D

est similis, nullus est qui mihi resistat, Ait ergo Deus, inquit Sanchez, Quis Idumææ gentis imperator, tam fortunatus sit & robustus, qui meo cum, qui Chaldæorum aciem rego, confligere audeat? Quis me, qui in Chaldæorum manibus contra Idumæam pugno, ardentem, versantem & commouentem omnia sustinebit?

PASTOR] scilicet populorum, id est rex, ita Chald, sic Isaias cap.44.28. Cyrum vocat pastorem: & Homerus Agamemnonem vocat ποιμένα λαῶν id est, pastorem populorum.

SINON. Est forma irantis, in qua supplendum est, q. d. Desperam, puniar, habear mendax, si non effero, VT PARVVLI GREGIS] id est vilissimi quique exercitus Chaldæorum, deiciant, &c, vt Vatablus vertit, raptent per terram ignominiæ causa Idumæos, suis viribus præfidentes & superbientes, ita Chald. Hugo, Lyran Vatabl. Ita Deo volente & iuuante omne infirmum fit validum; ac eo se subtrahente omne validum fit infirmum. VERS. 20

Aliter Maldon. Paruuli, inquit, gregis sunt pueri qui gregem custodiunt, ita vocantur Iudæi, quia pauci & iam subacti, qui in castris Chaldæorum militantes, expugnarunt Idumæos antiquos suos hostes. Hic sensus loco congruit.

A VOCE RVINÆ] q.d. Præ fragore casus eorum terra commouebitur & contremiscet. Hebræi enim omnem sonitum vocant vocem. VERS. 21

CLAMOR IN MARI RVBRO AVDITVS EST] Mari enim rubro vicina est Idumæ.

QVASI AQVILA] Aquila est Nabuchodonosor, celer & rapax, alæ sunt copiæ eius nilitatem. VERS. 22

23. Ad Damascum, Confusa est Emath, & Arpad, quia auditum pessimum audierunt, turbati sunt in mari præ solicitudine quiescere non potuit.

24. Dissoluta est Damascus, versa est in fugam tremor apprehendit eam, angustia & dolores tenuerunt eam quasi parturientem.

25. Quomodo dereliquerunt ciuitatem laudabilem, vrbem lætitię.

26. Ideo cadent iuuenes eius in plateis eius. & omnes viri prælij conticescent in die illa, ait Dominus exercituum.

27. Et succendam ignem in muro Damasci, & deuorabit mœnia Benadab.

VERS 23

DAMASCVM] Post Moabitas. Ammonitas & Idumeos, qui cognati erant Iudæorum, ideoque grauiùs castigandi, quòd eis bellum intulissent, transit ad Syros, quorum caput erat Damascus (sicut Ierusalem Iudææ. Rabbath Ammonitidis) Isaiæ 7. 8. quia hi quoque Iudæos afflixerunt. Idem facit Isaias c. 17.1.

Nota. Damascus nobilis fuit ciuitas, vnde v. 25. eam vocat ciuitatem laudabilem, vrbem, lætitiæ. hinc Iulianus Apostata in epistolis vocat

Damascus urbs Iouis, & Orientis oculus.

Damascum Iouis vrbem. & totius Orientis oculum. Condita est ab Hus filio Aram, filij Sem, filij Noë, ait Ioseph. lib. 1. Antiq. 9. inde dicta est Aram, ait S. Hieron, postea restaurata à Dammelec seruo Abrahæ, dicta est Damascus, ait idem S. Hieron. idque aptè: dicitur enim hebr. Dammelec, quasi דמשק *dam sac*, id est sanguinis (id est vini rubri) saccus? & græcè Damascus, quasi αἷμα & ἀσκὸς, id est vini vter: primo enim vino abundat. vnde finxerunt Bacchum Damasci in sacco habitasse. Damasci quoque texuntur omnifarij ac diuersorum colorū bombycini, serici & byssini panni: item ex xylo siue gossipio candidissima mollissimaque xylina siue gossipina lina; vnde mercatoribus abundat, qui ea in alia emporia, totamq; Europam transmittunt & diuēdunt. Hinc Damascus fuit caput & regia Syriæ, quæ inde Damascena est dicta. Primus Damascum subegit Dauid rex, 2. Reg. 8. 6. Damasci regem inungere & constituere Azaelem iussus est à Deo Elias, 3. Reg. 16. 15. Hæc vrbs ob opes in fastum & luxum abiens vastitati à Deo addicta fuit, quam ei comminati sunt Amos, Isaias, Ieremias & Zacharias. Ergo Teglatphalasar mercede conductus ab Achaz rege Iudææ anno Achaz quarto, eam expugnauit & exussit. Idem fecit postea Nabuchodonosor. Restituta fuit à Macedonibus & Ptolemæis. Tandem Pompeij tempore Damascus à Romanis capta est. Post aliquot secula in Saracenorū potestatem venit. Christiani tempore belli sacri eam obsederunt, sed proditia Syris itineris ducibus deficiente commeatu obsidionem soluerunt. Denique circa annum Christi 1400. Tamberlans eam funditus deleuit, atque in trophæum tres excaluariis cæsorū turres summo ingenio erectas reliquit. Postea à Soldano Egypti in integrum restituta fuit. Demū anno Christi 1517. Selymus victo & occiso Soldano Ægyptum, Damascum & Syriam occupauit: vnde etiamnum paret Turcæ. Damascus nobilis est conuersione S. Pauli, Locus etiamnum templo illustratus (in quo Christiani sepeliuntur) exstat situs in colle, ex quo primùm vrbs conspici potest. ita Ludou. Roman. Bredenbach. Adrichom. & alij. Porro Damascus sex diætis distat à Ierusalem.

Damasci ergo etymon.

CONFVSA EST EMATH, quæ postea, ab Antiocho Epiphane aucta, dicta est Epiphania, ET ARPHAD] Erant hæ duæ Syrorum ciuitates. q. d. Primo à Chaldæis capietur Damascus, eàque fama percelletur Emath, Arphad. & aliæ minores Syriæ ciuitates.

TVRBATI SVNT IN MARI] velut in mari, intelligitur enim caph similitudinis, q. d. Sicut qui est in mari pauoris, id est pauido ac fluctuanti, exorta tempestate quiescere non potest: sic incolæ Arphad & Emath, audito Chaldæorum aduentu, præmetus, curarum & angorum æstibus quiescere non poterunt: quia videbunt se ijs quasi mari conclusos, nec fugere posse, nec resistere. ita Chald. Lyran. Vatabl. Pagnin. Aut *in mari*, id est, instar maris procellosi, quod fluctus iactat in cælum. Sic enim ב sæpè capitur pro כ, id est, *in* pro *instar*, sicut.

QVOMODO DERELIQVERVNT;] id est,
A quomodo ciues deseruerunt Dasmascū metu Chaldæorum, vt vrbes frequens & nobilis iam sit instar pagi rustican & deserti. Hebr. Chald. & Septuag. habēt, *quomodo non est derelicta vrbs laudis*, id est celeberrima, ab opibus, palatijs, muris, imperio, &c. apud omnes gentes laudata & illustris *i derelicta*, inquā, vt esset immunis ab ista clade. q. d. Decebat vrbem tam nobilem seruari, nec vastari. Est vox potiùs Ieremiæ, quàm Damascenorum, commiserantis tantę Damascenorum cladi.

BENADAD] rex Syriæ & Damasci, pater Azaelis. hic Benadad Damascum splendidis ædificijs ornauit. ita Theodor. VERS.27

28. Ad Cedar, & ad regna Asor, quæ percussit Nabuchodonosor rex: Baby-
B lonis. Hæc dicit Dominus: Surgite, & ascendite ad Cedar, & vastate filios Orientis.

29. Tabernacula eorum, & greges eorum capient: pelles eorum, & omnia vasa eorum, & camelos eorum tollent sibi: & vocabunt super eos formidinem in circuitu.

30. Fugite, abite vehementer, in voraginibus sedete, qui habitatis Asor, ait Dominus: iniit enim contra vos Nabuchodonosor rex Babylonis consilium, & cogitauit aduersum vos cogitationes.

31. Consurgite, & ascendite ad gentem quietam, & habitantem confiden-
C ter ait Dominus, non ostia, nec vectes eis. soli habitant.

32. Et erunt cameli eorum in direptionem, & multitudo iumentorum in prædam: & dispergam eos in omnem ventum qui sunt attonsi in comam: & ex omni confinio eorum adducam interitum super eos, ait Dominus.

33. Et erit Asor in habitaculum draconum, deserta vsque in æternum: non manebit ibi vir, nec incolet eam filius hominis.

CEDAR] Est regio Arabiæ in Saracenorum solitudine, à Cedar secundo Ismaelis filio ita VERS.28. *Cedar, qui*
D dicta. Genes. 5. 13. Fuit ergo Cedar ex Ismaele Abrahæ nepos, incoluitque eam regionem, eique suum nomen Cedar dedit, quæ postea Arabia Petræa dicta fuit: in qua erat mons Sina & Horeb, vbi Hebręi legem Deo acceperunt, Arabię enim Petrææ pars est Cedar. Incolę dicti sunt Cedarenj, & Agarenj ab Agar matre, quæ fuit vxor Abrahæ, eique genuit Ismaelem: dicti sunt & Saraceni, non à Sara vxore Abrahe, sed à Saraca metropoli sua, ait Stephanus lib. de Vrbibus. Aptè vocantur Cedareni, id est nigri, quia ob æstum Solis quo torrentur, sunt corpore fusco. Radix enim קדר *katar* significat nigrescere, esse atrum.

Mores & domos eorum describit hic Ieremias, scilicet quòd in tabernaculis ex pellibus,

& cortinis habitent, vnde &ἀπὸ..., id est, *sine familia & foco*, & ἁμαξικοί, id est *in plaustris* (hi ce enim suas vxores, liberos & supellectilem secum vehunt, & quaquauersum circumducunt) *degentes* sunt appellati de quibus Horat. lib.3. Carm. ode 24.

Quorum plaustra vagas ritè trahunt domos:
Nec cultura placet longior annua

Viuunt ex pecoribus & ex raptu etiam hodie, adeo vt Turca, cui subsunt, hosce Arabes prædones omni sua potentia compescere, & a prædis cohibere nequeat. agunt enim in rupibus, siluis, locisquè desertis instar ferarum.

Ex hac Ismaelis Arabumquè gente ortus est Mahometus Arabs monstrum & pernicies orbis, qui cum moriens dixisset sese in cœlum abiturum, illi diu & nequidquam rei miraculum expectantes, tandem retro coacti odore, cadauer eius ferrea arca incluserunt, quod in Mecha vrbe Arabiæ Petrææ condiderunt, seruantque ad cultum & idolum posterorum.

AD CEDAR, ET AD REGNA ASOR] Idem est Cedar, quod *regna Asor*. Nam Asor est metropolis Cedarenorum, ait S. Hieron. in Isaiæ 21. Sanchez, & fauet Raban. Hugo, Lyran. Alij censent aliam hâc esse Asor, quæ sita fuerit in Chanaan, cuius rex fuit Iabin, habens ducem Sisaram, quem occidit Iahel, Iudic. 4. 2. & 10. S. Hieron. in Locis Hebraicis, dicit Asor esse decapolim, id est, decem vrbes, quæ sunt: Tiberias, Sepher, Cedes, Asor, Cæsarea Philippi, Capharnaum, Ionitera, Bethsaida, Corozaim & Betsan: & has vocari á Ieremia *regna Asor*, id est, diuersas dominationes & toparchias Asor. Sed forté S. Hieron. si tamen is est auctor libri, lapsus fuit memoria, vt pro חצור *Chasor*, siue Asor, per *tsade*, scriptum putarit עשר *asor*, per *ain* & *sin*, quod significat *decem*, indequé decapolim. Septuag. pro חצר *Chazor* siue Asor legentes חציר *chasir*, vertunt reginæ aulæ. quod Theodor. interpretatur, q.d. Ad Cedar ciuitatem reginæ aulæ, id est. quæ quasi regina Agarenis imperat, qui in aulis subdialibus & tabernaculis habitant.

PERCVSSIT] percutiet.

VASTATE FILIOS ORIENTIS] *Filij Orientis*, sunt filij prognati à Cetura & Agar vxoribus Abrahæ: hi enim habitarunt ad Orientem posterorum Isaac, puta Hebræorum. vti dix Genes. 25. 6.

VERS. 29 PELLES EORVM] puta tabernacula facta è pellibus. In his enim habitabant Cedareni domibus carentes. Hæc cum camelis eorum & vasis, id est supellectile tenui & pastoritia, *tollet* Chaldæi.

ET VOCABVNT SVPER EOS, contra eos, FORMIDINEM] formidabiles Chaldæos.

VERS. 31. CONSVRGITE) ò Chaldæi, quasi milites mei. Est vox Dei.

AD GENTEM QVIETAM] pace abundantē.

NON OSTIA, NEC VECTES EIS] Hi sunt Agareni & Nomades vagabundi, qui extra vrbes habitant in tabernaculis, & vagantur, euntquè pabulatum ab vna regione in aliam: q.d. Fugite, ò Idumæi, ad Nomades? sed frustra. nam & eorum cameli & bona diripientur, vt sequitur. Est ironia.

QVI SVNT ATTONSI IN COMAM] id est, Saraceni, qui iuxta aures comam attondebant, vti faciunt nunc VValachi & Germani nonnulli, de quibus c. 9. 26.

34. Quod factum est verbum Domini ad Ieremiam prophetam aduersus Ælam in principio regni Sedeciæ regis Iuda, dicens:

35. Hæc dicit Dominus exercituum: Ecce ego confringam arcum Ælam, & summam fortitudinem eorum,

36. Et inducam super Ælam quatuor ventos á quatuor plagis cœli: & ventilabo eos in omnes ventos, & non erit gens, ad quam non perueniant profugi Ælam.

37. Et pauere faciam Ælam coram inimicis suis, & in conspectu quærentium animam eorum, & adducam super eos malum iram furoris mei, dicit Dominus, & mittam post eos gladium donec consumam eos.

38. Et ponam solium meum in Ælam, & perdam inde reges & principes, ait Dominus.

39. In nouissimis autem diebus reuertit faciam captiuos Ælam, dicit Dominus.

ÆLAM] Non erat vrbs maris rubri, vt vult Theodoret. sed pars Persiæ ita dicta, ab Ælam, primo genito Sem ita Ioseph. lib. 1. Antiquit. 7. & S. Hieron, in Traditionibus in c. 10. Genes. v. 22. Hi tulerant opem Chaldæis contra Iudæos inquiunt Hebræi, ideoquè contra eos hic vaticinatur Ieremias. VERS. 34

ECCE EGO: CONFRINGAM ARCVM ÆLAM, ET SVMMAM] ita legendum eum Rom. Hebr. Chald. & Septuag. non *summam*, vti passim legitur) FORTITVDINEM EORVM] id est confringam arcus Ælamitarum: erant enim ipsi peritissimi sagittarij? vnde omne suum robur bellicum ponebant in arcubus. ita Maldonar. Idem patet Isaiæ 22. 9. VERS. 34.

INDVCAM SVPER ÆLAM QVATVOR VENTOS A QVATVOR PLAGIS CÆLI] id est inducam quatuor militum phalangas instar ventorum, ex quatuor celi plagis, & ventilabo eos in omnes ventos istos. q.d. Hostes vndique contra Ælamitas excitabo, qui omnes, tanquam venti validissimi, in omnes terræ partes abripiant. VERS. 39.

PONAM SOLIVM MEVM] q.d. Subigam mihi & imperabo Persis, vel per Alexandrum Magnum, vt vult Hugo? vel, vt vult Isidor. per Cyrum? vel, vt optime Theodor. per Nabuchodonosorem. Hic enim fuit flagellum orbis, & calix iræ Dei, quem Ieremias cap. 25 v. 18. & 25. propinauit Ælamitis, æque ac alijs gentibus. Porro quo anno Nabuchodonosor vastarit Æ- VERS. 38

lamitas, ignoratur. Sanchez Ælamitas & Medos vltimo inter gentes loco, & vltimis Nabuchodonosori annis vastatos putat, quia eis vltimo loco à Ieremia propinatur calix iræ Dei c. 25. 25. Verùm hæc ratio non concludit. Nam ibidem v. 17. & 19. hunc calicem primò propinat Iudæis, deinde Pharaoni & Ægyptus, postea Ammonitis, Moabitis, Tyriis, quos ante Ægyptios vastatos esse constat. Perperam Rabbini id factum putant per Assuerum, qui repudiata Vasthi, & suspenso Aman cum decem filiis, Esther in reginæ, Mardochæum in Aman locum substituit. Verùm tunc nec Ælamitæ, nec vlli eorum reges cæsi & euersi sunt.

VERS. 39. REVERTI FACIAM CAPTIVOS ÆLAM] scilicet per Cyrum, qui Babylone euersa, regnum ad Ælamitas, id est Persas, transtulit. ita Lyran. & spiritualiter, per Christum eosdem reducendam ad libertatem & fidem Euangelicam. ita Raban. & Vatabl. Vide Actor. 2 v. 9. inter alias gentes conuersas ab Apostolis in Pentecoste, numerantur Ælamitæ. hinc postea in Perside ita christianismus floruit, vt ibidem multa Martyrum millia dederit: inter quos illustres fuerunt Simeones & Acepsimas Episc. Azades, Vsthazanes & Pusices aulici, Æithalas, Ionas, Barachisius, & alii ad sedecim millia numerati præter alios plurimos, quorum numerus iniri non potuit, qui sub Sapore rege Persarum, tempore Constantii Imp. constantissime pro fide Christi mortem oppetierunt, vt narrat Sozom lib. 2 c. 8. 9. 1[illegible]. & ex eo Baron.

CAPVT QVINQVAGESIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PRedicit Chaldæis excidium per Cyrum & Darium. ob quòd superbè alias gentes oppresserint, præsertim Iudæos, quibus libertatem pollicetur. vnde v. 21. Darium & Cyrum euocat & immittit in Babylonem. Tertiò, v. 33. Iudæis salutem, Chaldæis vbique gladium intentat. Quartò, v. 41. Persarum fortitudinem & ferociam describit. Hæc prophetauit Ieremias anno quarto Sedeciæ, vt patet. c. 51. v. 59.

Vers. 1. VErbum, quod locutus est Dominus de Babylone, & de terra Chaldæorum in manu Ieremiæ prophetæ.

2. Annunciate in Gentibus, & auditum facite: leuate signum, prædicate, & nolite celare: dicite, Capta est Babylon, confusus est Bel, victus est Merodach, cõfusa sunt sculptilia eius, superata sunt idola eorum.

3. Quoniam ascendit contra eam gens ab Aquilone, quæ ponet terram eius in solitudinem: & non erit qui habitet in ea ab homine vsque ad pecus: & moti sunt, & abierunt.

4. In diebus illis, & in tempore illo, ait Dominus: venient filij Israel, ipsi & filij Iuda simul: ambulantes & flentes properabũt, & Dominum Deum suum quærent.

5. In Sion interrogabunt viam, huc facies eorum. Venient, & apponentur ad Dominum fœdere sempiterno, quod nulla obliuione delebitur.

6. Grex perditus factus est populus meus: pastores eorum seduxerunt eos, feceruntque vagari in montibus: de monte in collem transierunt: obliti sunt cubilis sui.

7. Omnes, qui inuenerunt, comederunt eos: & hostes eorum dixerunt, Nõ peccauimus: pro eo quòd peccauerunt Domino decori iustitiæ, & expectationi patrum eorum Domino.

8. Recedite de medio Babylonis, & de terra Chaldæorum egredimini: & estote quasi hœdi ante gregem.

9. Quoniam ecce ego suscito, & adducam in Babylonem congregationem gentium magnarum de terra Aquilonis: & præparabuntur aduersus eam, & inde capietur: sagitta eius quasi viri fortis interfectoris non reuertetur vacua.

10. Et erit Chaldæa in prædam: omnes vastantes eam replebuntur, ait Dominus.

11. Quoniam exultatis, & magna loquimini, diripientes hereditatem meam, quoniam effusi estis sicut vituli super herbam, & mugistis sicut tauri.

12. Confusa est mater vestra nimis, & adæquata pulueri, quæ genuit vos: ecce nouissima erit in Gentibus, deserta, inuia & arens.

13. Ab ira Domini non habitabitur, sed redigetur tota in solitudinem, omnis, qui transibit per Babylonem: stupebit, & sibilabit super vniuersis plagis eius.

14. Præparamini contra Babylonem per circuitum omnes qui tenditis arcum, debellate eam, non parcatis iaculis, quia Domino peccauit.

15. Clamate aduersus eam, vbique dedit manum, ceciderunt fundamenta eius, destructi sunt muri eius, quoniam vltio Domini est, vltionem accipite de ea; sicut fecit, facite ei.

16. Disperdite satorem de Babylo-

ne, & tenentem falcem in tempore messis: à facie gladij columbæ vnusquisque ad populum suum conuertetur, & singuli ad terram suam fugient.

17. Grex dispersus Israel, leones eiecerunt eum: primus comedit eum rex Assur: iste nouissimus exossauit eum Nabuchodonosor rex Babylonis.

18. Propterea hoc dicit Dominus exercituum Deus Israel: Ecce ego visitabo regem Babylonis, & terram eius, sicut visitaui regem Assur:

19. & reducam Israel ad habitaculum suum: & pascetur Carmelum, & Basan, & in monte Ephraim, & Galaad saturabitur anima eius.

20. In diebus illis, & in tempore illo ait Dominus, quæretur iniquitas Israel, & non erit: & pecatum Iuda, & non inuenietur. quoniam propitius ero eis, quos reliquero.

VERS. 1. IN MANV IEREMIÆ] per Ieremiam, opera Ieremiæ.

VERS. 2. ANNVNCIATE IN GENTIBVS] Sunt verba Prophetæ, iubentis ut apud omnes gentes annuncient excidium Babylonis, eò quòd ipsa omnibus penè gentibus iugum seruitutis imposuerat, vt ipsæ iam de excusso hoc iugo lætissimum libertatis recuperatæ nuncium accipiat.

LEVATE SIGNVM] id est vexillum, vt ad illud populi conuocentur in prælium ad excidium Babylonis. ita Sanchez: vel potiùs in signũ excidij eius, & victoriæ de ea partæ, vt omnes gentes ab eis oppressæ festos dies agant, ac triumphum de extincta Chaldæorum tyrannide, deque recuperata libertate. vnde sequitur. *Dicite: Capta est Babylon*, gentiũ dominatrix, malleus orbis, monarcha vniuersi, io triumphe. Addit Sanchez, per *signum* posse accipi lapides terminales, vel deos Terminos, qui in limitibus agrorum erigebantur, vt eos ab aliorum prædijs disterminarent, quales multos hic Romæ videmus priscæ gentilitatis indices. q. d. O Iudæi, capta iam Babylone, euertite titulos & signa, quæ Chaldæi in Iudæa excitauerunt, quasi eius heri, & dominæ: ac vestra pro ijs restituite. Iam enim excusso Chaldæorum iugo, Iudæa vobis, quasi auitis heris & dominis restituetur. Propheta ergo hic in spiritu præuidens futura, ea hic inducit quasi iam facta & præterita. Cùm enim adhuc capienda esset Babylon, ait. *Capta est*: quia inducit gentes de ea capta exultantes & gratulantes. sic.

CONFVSVS EST,] id est certò confundetur, BEL, VICTVS EST (vincetur) MERODACH] Sunt hi duo dij & idola Babyloniorum. ita Raban. & Vatabl.

Nota. Bel siue Belus, fuit Nemrod primus rex & tyrannus in orbe, conditorque imperij Babylonici, vt dixi Genes. 10. 8. hunc Ninus filius inter deos retulit? indeque idola passim in Script. vocantur Bel, Baal, Baalim: primi enim Babylonij, inde Phœnices & Iudæi, inde Carthaginenses coluerunt Bel siue Belum.

Bel vel Baal fuit Nemrod.

Merodach, fuit filius Baladan, qui primus declinante imperio Assyriorum, imperium Babylonium restituit, ideoque inter deos relatus videtur, æquè ac Saturnus, Iupiter, Hercules, alijque primi Gentium principes ab ijs inter deos relati sunt.

Secundò, per *Merodach* potest accipi cum Theod. Hugone & Lyrano Balsasar: hic enim propriè victus est & cæsus à Cyro, hicque dictus est Euilmerodach siue Merodach, vt dixi Daniel. 5. 1. Sicut enim à primo Pharaone cæteri Ægypti reges dicti sunt Pharaones, à Cæsare Cæsares, à Seleuco reges Asiæ dicti sunt Seleucidæ? ita à primo Merodach eius posteri, Babylonis reges, dicti sunt Merodach.

Confusus est ergo Bel: quia suis cultoribus Babylonijs contra Cyrum opitulari non potuit, ijque est spoliatus, imo cum ijs ductus est captiuus in Persidem: *victus est Merodach*, siue Deus, siue Balsasar.

VERS. 3. GENS AB AQVILONE] Medi enim & Persæ, qui Orientales sunt Babyloni, Aquilonares gentes, scilicet Armenos, Hyrcanos, Sacas, Cadusios, & alios conuocarunt contra Babylonem, vt Chaldæum communem tyrannum tollerent. Adde. Media aliquantulum vergit ad Aquilonem Babylonis. Vocat eos potiùs Aquilonares, quàm Orientales: quia Aquilo Iudæis erat infaustus & infestus, æquè ac horribilis, ex eo, quòd ex Aquilone, puta ex Chaldæa, acre sibi intentari flagellum primò audierant, deinde reipsa experti sunt. Hærebat in auribus, & mẽte eorũ illa Ieremiæ c. 1. vox: *Ab Aquilone pãdetur omne malũ super omnes habitatores terræ*. Ergo Aquilo eis erat in prouerbium, vt, cùm grandem cladem, aut malum significare vellent, Aquilonem nominarent. Sensus itaque est, q. d. Vos, ô Iudæi vestrum habuistis Aquilonẽ, puta Chaldæos? scitote & illos suum Aquilonem habituros, scilicet Persas & Medos, gentesque eis confœderatas. ita Sanchez.

MOTI SVNT] mouebũtur id est dispergẽtur.

ET ABIERVNT] id est fugient, vel ibunt in captiuitatem.

VERS. 4. VENIENT FILII ISRAEL, IPSI ET FILII IVDA SIMVL] Nota Cyrus & postea Artaxerxes, non tantum duabus, sed & decem tribubus dedit facultatem redeundi. multi ergo illorum ex Media & vicina Assyria (vtramque enim iã occupabat victor & monarcha Cyrus) redierũt, & iunxerũt se Iudæ & Esdræ sub vno capite quasi vna respublica. vnde omnes vocati sunt Iudæi, non Samarit, Rubenitæ, Gadditæ, &c. Insinuat id Ioseph. 11. Antiq. 5. & colligitur ex Isa. 11. 24. aliisque locis, quibus Deus promittit se tã Israel, quam Iuda è captiuitate reducturũ.

VENIENT] Hebr. נלוו *niluu*, sociabunt se, coniungent se.

FLENTES] præ lætitia, ob reditum ex Babylone tẽpore Cyri? Secundò & magis, q. d. Fideles tempore Christi, cuius typus erat Cyrus, flebũt præ gaudio, redeuntes ex ciuitate diaboli.

VERS. 5. IN SION INTERROGABVNT VIAM] dicentes. Quæ est via in Iudæam, in Ierusalem? mystice in Ecclesiam.

HVC FACIES EORVM) scilicet directè respicient & contendent.

VENIENT, ET APPONENTVR] Hebr. בלוו *niluu*, id est copulabuntur, agglutinabuntur, & indiuulse adhærebunt Domino, eiusque populo fœdere sempiterno, quod scilicet duret semper, id est, tamdiu, quamdiu durabit iudaismus & Iudæorum respublica. Secundò & propriè fœdus hoc sempiternum, est fœdus Euangelicum, quod sanciuit Christus cum suis fidelibus.

VERS. 6. GREX PERDITVS, q. d. Errabat Israel per montes instar ouium, quia PASTORES, id est reges SEDVXERVNT EOS, dum FECERVNT eos VAGARI in MONTIBVS ad sua idola colenda (vagari inquam, ex vno monte & idolo ad alium) hinc OBLITI SVNT CVBILIS SVI] id est templi, quo solebant requiescere. ita Theodor. & Raban.

Secundò, Chald. Vatabl. & Maldon. explicant de pœna exilij & captiuitatis, q. d. Populus meus seductus a regibus & pseudo prophetis peccauit: hinc sine pastore, sine rege, sine sacerdote errat in captiuitate; & de monte in montem ductus est, donec veniret Babylonem; vbi multo tempore exulans, quasi oblitus est cubilis, id est patriæ suæ paupertas enim, seruitus, & ærumnæ quas tot annis in Babylone patitur, ita eum opprimunt, vt patriæ vberis, lætæ & felicis memoriam ei excusserint. Hinc dixit v. præced. *In Sion interrogabunt viã*. Hic secundus sensus sequitur ex primo: fuit enim effectus & pœna primi.

VERS. 7. COMEDERVNT) expilarunt eos.

ET HOSTES EORVM (Iudæorum) DIXERVNT, NON PECCAVIMVS) expilando Iudæos, imo putauimus nos obsequium præstare Deo, perdendo gentem tam impiam, quæ ita peccauit in Dominum tam sanctum & iustum; ideoque ab eo prædæ omnium exposita videtur ac data in direptionẽ & spolium. Sic enim non peccant milites, dum vrbem hostilem in prædam à duce datam, capiunt & expilant. Vnde sequitur: *pro eo quod peccauerunt Domino.*

Deus est decor iustitia tripliciter DECORI IVSTITIÆ) Sic vocat Deum, Primò, quod populum suum antequam peccaret decorasset iustitia. Secundo, quod decor esset populi propter leges iustitiæ, quas illi dederat, & quibus eum gubernat. Tertio, quod eius iustitiam & pietatem multis beneficiis decoraret & præmiaret. Potest secundo, verti, *habitaculo iustitiæ*, id est, in quo cùm iusti essent confidebant, & a quo quasi ab habitaculo protegebantur, dicentes *Qui habitat in adiutorio Altissimi, in protectione Dei celi cõmorabitur*. vnde Chald. vertit, *peccauerunt discendo à Deo habitaculo iustitiæ & veritatis*,

VERS. 8. ET EXPECTATIONI, id est spei, PATRVM) in quem patres spectabant, puta Domino Deo peccarunt. Hic est enim expectatio Israel c, 14. 8. vide ibi dicta, ne frustra, & cum chartæ temporisque dispendio eadem repetamus.

ESTOTE QVASI HOEDI ANTE REGEM Nemo ex vobis in reditu ex Babylone in Iudæam refugiat primas tenere, imo quisque conetur esse primus in agmine redeuntium: sicut A hœdi, id est hirci iam statæ ætatis & roboris (hos enim significat Hebr. עתודים *attudim*) generosè & festinanter, etiam per arduas rupes, montes & saxa gregem præcedere solent, & ante eum exilire: Læti enim & securè redibitis, esto ardua quædam superanda sint. Vnde Chald. vertit, *estote quasi principes in capite populi*: quasi dicat Hactenus quasi grex sine ductore errastis, nunc constituite vobis principes, qui populum antecedant, & redite in ouile vestrum. Aliter Theodor. quasi dicat? Estote superiores Babyloniis, sicut arietes aut hirci superiores sunt ouibus. Alij exponunt, q. d. Redite ô Iudæi, è Babylone hilares & alacres. instar hœdorum præ gaudio subsilientium, iuxta illud Poetæ.

Hœdique petulci

Floribus insultant. Et sane huc quoque B respicit Propheta.

Tropol. Hugo Hœdi, ait, sunt pœnitentes, qui fugiunt Babylonem, id est confusionem vitiorum, eorumque viciniam & occasiones, iuxta illud Apoc. 18. *Exite de illa (Babylone) populus meus, & ne participes sitis delictorum eius, & de plagis eius non accipiatis,*

INDE) ex eo loco in quo primò Cyrus posuerit sua castra, Babylon capietur, quasi primo cõflictu & oppugnatione, ita Vatabl, Significat Cyrum non mutaturum castra, non vocaturum nouas copias, sed per prima sua castra breui & facile expugnaturum Babylonem. Perperam Hugo & Dionis, legunt *in die* hebraicé enim est C משם *missam*, id est *inde*: neque de die capta est Babylon, sed noctu, Daniel, 5, 30. VERS. 9.

SAGITA EIVS, id est earum, scilicet gentium, erit QVASI VIRI FORTIS INTERFECTORIS] Hebr. משכיל *maskil*, id est *orbãtis*; vel, vt Septuag. Vatabl. *prudẽtis* (*maskil* enim per *schin*, significat orbare, per *sin* intelligere) id est sagittãdi periti. Quis est hic mysticè? vtiq; cõcionator, qui spiritu Dei plenus, verba ignea iaculatur ad cor, vt cor Babyloniorum, id est peccatorũ, penetret, vt sermones eius sint quasi sagittæ potentis acutæ in corda inimicorum Christi, vt eos Christo occidat, imò rediuiuos resuscitet. Ad litteram, Ælamitis, id est Persis, tribuitur in Script. arcus & sagitæ, quia hæc erant præcipua eorum arma: vnde sagittandi erant peritissimi, & scopum hostemque quem vellent destinato ictu, certò configebant.

REPLEBVNTVR] spoliis locupletabuntur. VERS. 10 D &, vt hebr. est, saturabuntur.

QVONIAM EXVLTATIS. Causam dat excidij Babylonis, scilicet quod exultarit in perditione hereditatis Domini, id est Iudæorum; ET MAGNA, id est superba, sit locuta, tribuens sibi victoriam; & QVONIAM EFFVSI ESTIS] significat eorundem auiditatem in expugnanda & diripienda terra Iudæorum, quod, sicut vitulus irruit in herbam, & eam depascitur auidissimè, eaque se expinguat ferociens, & lasciuiens, ideoque mugiens: ita ipsi depasti sint Iudæam & Iudæos. ita Raban & Hugo. Hoc rectè de vitulo, minùs rectè de tauro: taurus enim ob herbam non mugit, sed vel ob feminam, vel ob hostem iam protritum à se: tunc enim superbit, VERS. 11.

& victoriam celebrat mugitu, eoque insultat victo. Vnde Pag. vertit, *sicut vitula quæ pascit germina, & exultastis sicut thauri habita victoria*. Et hoc proprie significat Hebr. צהל *tsahal* id est hinnire, vti hiniunt equi victorum. Hinc per catachresin eundem gaudij affectum & sonum significat in bobus & tauris, quem illi exprimũt per mugitum: ita Delrio adagio 871. Sic Christus ait psalm. 2. *Circumdederunt me vituli multi, tauri pingues obsederunt me.*

VERS. 12. MATER VESTRA] Babylon, vt patet ex seq.

ADÆQVATA PVLVERI] planè euersa est, & solo adæquata. Est hyperbole.

NOVISSIMA ERIT GENTIBVS] abiectissima erit inter omnes.

SIBILABIT] id est obstupescet, vel irridebit. Vide c. præced. v. 17.

VBIQVE, scilicet CLAMATE, quod DEDIT MANVM] id est victa est Babylon, & victam se fatetur: miles enim cùm hosti dat manum, dat & arma, seque suaque omnia ei quasi victori & domino dedit & subiicit. Sic ait Turnus ad Æneam victorem Æneid. 12.

Vicisti, & victum tendere palmas
Ausonij videre: tua est Lauinia coniux.

Rursum victus victori protendit manum supplicem, vt ab eo veniam & vitam impetret. ita Saxo victus a Carolo Quinto, equo desiliens, manum ei porrigens ait. *Clementissime Cæsar victũ me tibi sisto, veniãque peto.* Cui Cæsar. *Iã me Cæsarẽ agnoscis & vocas, qui me ante Carolũ à Gandauo vocitabas.* Septuag. vertunt. *dissolutæ sunt manus eius* Chald. *tradita est in manus eorũ* scilicet hostium. Aliter Raban. & Hugo, q. d. Babylon ad omnia regna vastanda extendit manum suam, hinc & ipsa vastabitur.

VERS. 16. DISPERDITE SATOREM] q. d. Interficite in Babylone, non solum milites, sed & agricolas qui serunt, quibus tamen in excidiis vrbium solet parci; ita vt nemo remaneat, neque qui serat, neq; qui metat. ita Theodor. vnde Septuag. vertunt *disperdite semen de Babylone.*

Chaldæus putat *satorem* vocari Nabuchodonosorem, qui serebat vbique bella & clades; eundem dici messorem, quia gladio demetebat gentes.

A FACIE GLADII COLVMBÆ] Id est, metu gladij Persici, extenti in columbam, id est in exercitum Chaldæorum, quisque fugiet. Vide dicta c. 25. 38. Nec enim columba habet gladiũ quo feriat, sed collum quo gladio gistili iuguletur. Pro *columba* Septuag. vertunt, *Græci*; quia Cyrus, inquit Theodo. Iones aliosque Græcos priùs à se victos secum contra Babylonem duxit. Verum ipsi perperam pro *iona*, id est columba, legerunt *iauam*, id est Græcia, vt dixi cap. 25. Non rectè ergo aliqui hic per columbam intelligunt Medos & Persas; eo quod cum imperio etiam militare vexillum Chaldæorum, habens insigne columbæ ad eos translatum sit. Nam hoc needum translatum erat. Adde, Persarum insigne erat nunc aquila, teste Xenoph. libr. 7. Cyri pæd. nunc effigies Solis, teste Curtio. lib. 3.

GREX DISPERSVS) q. d. Israel, quia vnum Deum deseruit, sparsus per idola, ideo vt grex

A sparsus, factus est præda tyrannis, qui feri sunt instar leonum. Nam primò Salmanasar *comedit*, id est vastauit, decẽ tribus quasi carnes circumdantes ossa, relinquens tantùm ipsa ossa, id est tribum Iuda fortissimam, in qua erat regnum, sacerdotium & templum, quasi ossa & robur populi: sed hæc ossa perfregit, comminuit & auulsit Nabuchodonosor. itaq; planè remp. Iudæorum euertit, & quasi extinxit. ita passim Hebræi. Græci & Latini. Causam dat excidij Babylonis: quia nimium ipsa excidit Iudæos, voluitque delere eorum nomen, regnum & gentem. Iustum enim est, ait Aristot. 5. Ethic. ex Rhadamanto, vt, quod quis iniuste aliis damni intulit, idem subeat & patiatur. Hęc enim est lex talionis: Occidens occidatur, mutilans mutiletur, agens in exilium exilet, erretque vagus toto orbe, comburens comburatur, excindens excindatur.

B PASCETVR CARMELVM] in pinguis Carmeli, puta Iudææ, pascuis laute pascetur Iuda quasi grex Domini (antea dispersus vt dixit v. 17. eaque depascetur rediens è Babylone. ita Septuag. Ex Carmelo totam Iudæam, vt pote fertilem & opimam, intelligit per synecdochen. VERS. 19

SATVRABITVR ANIMA] id est, appetitus eorum, sic capitur anima psal. 41. 3. psalm. 62. 6. Isaiæ 5. 14.

QVÆRETVR INIQVITAS ISRAEL, ET NON ERIT] q. d. Si hoc enim sæpe omittunt & subaudiunt Hebræi) vel etiamsi quæratur iniquitas Israel, tamen non inuenietur: quia Iudæi post reditum è Babylone, non amplius coluerunt idola, vti fecerant ante, ob quæ capti & puniti sunt. ita Theodor, Hugo, Lyran. Consequenter non inuenietur *iniquitas*, id est pœna iniquitatis, puta captiuitas, fames paupertas, exilium, &c. q. d. Nullæ apparebunt captiuitatis & cladis reliquiæ. ita Sanchez, vt sit metonymia in hac voce frequens in Script. VERS. 20.

C

Secundo & verius, q. d. Tempore Christi, per Christum omnis eorum iniquitas delebitur & auferetur, ita Vatabl. & Dionys.

QVOS RELIQVERO] Ex Israel enim reliquiæ saluæ factæ sunt, Rom. 9. 27. & cap. 11. 5.

21. Super terram dominantium ascende, & super habitatores eius visita, dissipa, & interfice quæ post eos sunt, ait Dominus: & fac iuxta omnia quæ

D præcepi tibi.

22. Vox belli in terra, & contritio magna.

23. Quomodo confractus est, & contritus malleus vniuersæ terræ? quomodo versa est in desertum Babylon in Gentibus.

24. Illaqueaui te, & capta es Babylon. & nesciebas: inuenta es & apprehensa: quoniam Dominum prouocasti.

25. Aperuit Dominus thesaurum suum, & protulit vasa iræ suæ: quoniam opus est Domino Deo exercituum in terra Chaldæorum.

26. Venite ad eam ab extremis finibus, aperite vt exeant qui conculcent eam: tollite de via lapides, & redigite in aceruos, & interficite eam: nec sit quidquam reliquum.

27. Dissipate vniuersos fortes eius, descendant in occisionem: væ eis, quia venit dies eorum, tempus visitationis eorum.

28. Vox fugientium & eorum, qui euaserunt de terra Babylonis, vt annuncient in Sion vltionem Domini Dei nostri, vltionem templi eius.

29. Annunciate in Babylonem plurimis, omnibus qui tendunt arcum: consistite aduersus eam per gyrum & nullus euadat: reddite ei secundum opus suum: iuxta omnia quæ fecit, facite illi quia contra Dominum erecta est, aduersum sanctum Israel.

30. Idcirco cadent iuuenes eius in plateis eius: & omnes viri bellatores eius conticescent in die illa, ait Dominus.

31. Ecce ego ad te superbe, dicit Dominus Deus exercituum: quia venit dies tuus, tempus visitationis tuæ.

32. Et cadet superbus, & corruet, & non erit qui suscitet eum. & succendam ignem in vrbibus eius, & deuorabit omnia in circuitu eius.

VERS. 21. ASCENDE scilicet ô Dari & Cyre, SVPER, id est contra, TERRAM DOMINANTIVM] id est Chaldæorum, qui quasi *malleus* totam terram percusserunt, vt dicitur v. 23. VISITA, & DISSIPA Babylonem, INTERFICE] incolas, ita Theodor. Est apostrophe Dei & Prophetæ ad hostes Chaldæorum.

Nota. Pro *visita*, Chald. Vatabl. & Hebræi retinent Hebr. *pekod*, vertuntque, *ascende cōtra habitatores pekod*, quasi *pekod* sit nomen vrbis Chaldæa, vel potius Babylon dicatur *pekod*. id est visita vel visitare, id est visitatio, vt suo nomine moneatur semper, sed breui a Deo visitādam esse & puniendam. Simile est Isaiæ 8. v. 3. Ezech. 13. 23. in Hebræo.

INTERFICE QVÆ POST EOS SVNT] dele omnem posteritatem eorum, puta filios & nepotes.

IVXTA OMNIA QVÆ PRÆCEPI] Præceptum vocat impulsum & instigationem, quem Deus immisit Persis ad inuadendam Babylo-

VERS. 22. nem, vti dixi cap. 3.

VOX BELLI] clamor bellicus auditur, q. d. Audire mihi videor turbarum clangorem, & fragorem armorum Cyri & Persarum, ac videre quam graui contritione & ruina lapsa sit Babylon.

VERS. 23. *Malleus Babylonicus* QVOMODO CONFRACTVS EST, ET CONTRITVS MALLEVS VNIVERSÆ TERRÆ] Hoc est Babylon, quæ quasi malleus adamantinus percussit & contudit totam terram, ita vt nihil quantumuis durum, vel æneum ei resistere, aut eius ictum sustinere posset, quin confringeretur & dissiliret. Sic Fridericus II. Imper. iactabat se esse malleum Romæ & Romanæ Ecclesiæ, quin & totius orbis; sed ab Innocent II. aliisque Pontificibus confractus & contritus est, vt dixi Isaiæ 1. v. 10.

Sic de Assyriis ait Isaias c. 10. 5. *Væ Assur virga furoris mei*. & de Cyro, per quem Deus castigauit Chaldæos, c. 45. 1. *Cuius apprehendi dexterā*. Sic Atila vocatus fuit *metus orbis* & *flagellum Dei*. Preclare S. August. in psal. 73. *Impietas* inquit, *eorū tanquā securis Dei facta est. facti sunt instrumētum irati, nō regnū placati. Facit enim hoc Deus, quod plerūque facit & homo. Aliquando iratus homo apprehēdit virgā iacentem in medio fortasse qualecunque sarmentū: cædit inde filium suum, ac deinde proiicit sarmentū in ignē, & filio seruat hereditatē. Sic aliquando Deus per malos erudit bonos.* Quocirca qui erudiuntur per malos, iis irasci non debent; nec eis imputare suas plagas, sed Deo iustè castiganti. Pulchre B. Dorotheus doctrina 7. *Nos vero, inquit, cum verbū vllum in nos dictum audimus, canes imitamur. Hi enim si quis in eos lapidē iecerit, iacientē dimisso lapidē remordēt. Ita nos, deo relicto, qui nobis huiuscemodi tribulationes ad peccatorū nostrorum purgationē procurat, ad lapidē, hoc est ad proximū currimus.* Secus fecit S. Iob. qui spoliatus a Chaldæis, percussus morbo a Satana dixit: *Dominus dedit, Dominus abstulit*, non Chaldæi, non Satan. Vnde S. Aug. in psal. 31. *Prorsus, inquit, ad Deum tuum refer flagellum tuum; quia nec diabolus tibi aliquid facit, nisi ille permittat, qui super habet potestatem.*

Symbolice S. Augustin. tract. de Honestat. mulierum, tom. 9. docet, quod malleus Babylonicus olim dominatus, & conterens totam terram, id est omnes homines, est luxuria: *& quamuis*, inquit, *post aduentū Christi per vniuersa monasteria monachorū, & per clericos, vel etiā laicos castitatē seruātes, quasi confractus malleus ille videatur; tamen adhuc multo plures sunt, qui ab illo malleo quotidie cōfringuntur, quā illi qui de ruina collisionis illius liberantur.* S. Greg. 34. Mor. cap. 10. per malleum accipit diabolum, S. Paulin. epist. 12. curam rerum temporalium.

QVOMODO VERSA EST IN DESERTVM BABYLON IN GENTIBVS?] inter gentes, vel potius instar aliarum gentium, in desertum & solitudinem redacta est Babylon?

ILLAQVEAVI TE] quasi feram laqueo in- VERS. 24.
opino & improuiso: quia capta est Babylon cum festum ageret, & Balsasar cum suis se inebriaret, Daniel. 5. v. 1. tunc enim Cyrus Euphratem in fossas auertit, & sicco alueo milites in vrbem immisit, vt dicam v. 3. Prius enim Babylonem occupauit Cyrus, quam Cyri & occupationis metus & formido.

VERS. 25. APERVIT DOMINVS THESAVRVM SVVM] Causam dat & modum, quo tanta vrbs tam facile capta & euersa est, nimirum quod Deus aperuerit armarium, vel armamentarium suum, scilicet Persidam & Mediam, ait Vatabl. Vel potius secretarium omnipotentiæ suæ & iusti-

tiæ vindicatiuæ, in quo infinita continentur tela & supplicia, quæ in hostes immittat, puta terror torpor, præsidentia, fames, pestis, bellum, &c. quin & grandines, tonitrua, fulmina omnesque creaturæ: hæc enim militant & pugnant pro Deo contra insensatos. Ex hoc Deus deprompsit Darium & Cyrum, eorumque exercitus, vires & animos. quasi arma, quibus Babylonem euerteret. vnde Babylonis euersionem vocat opus Dei. ita Theodoret. Subdit enim.

QVONIAM OPVS EST DOMINO DEO EXERCITVVM IN TERRA CHALDÆORVM] q. d. Sicut architectus volens ædificare palatium, ad id lapides, calcem, operas, fabros, omniaque necessaria accersit. Et sicut rex parans bellum, milites, duces, arma, annonam, reliquaque quibus opus est studiose comparat: ita & Deus accersiuit & comparauit Cyrum & Persas; quia opus hoc excidii Babylonis per eos peragere destinabat; ideoque eis copias, pecunias, robur, animos, reliquaque oportuna ad
VERS. 26 hoc opus suppeditauit.

VENITE AD EAM AB EXTREMIS FINIBVS] scilicet ô Persæ, cogite ab extremis regionibus milites contra Babylonem. Aliter Vatab. & pagnin. vertunt, scilicet, *venite ad eam in fine eius*, q. d. O Dari & Cyre, inuadite Babylonem quia instat finis imperij eius. vnde Septuag. vertunt, *quia venerunt tempora eius*, excidij scilicet, vt terminetur eius imperium & monarchia.

APERITE, scilicet portas & vrbes, VT EXEANT] milites qui Babylonem oppugnent & conculcent. Sanchez censet hæc a Deo dici ad angelos Persarum custodes & præsides, q. d. Vos, ô angeli Persarũ præsides. remouete claustra & remoras, quæ hactenus Persarum cohibuerunt ardorem & ambitiosum contra Chaldæos pugnandi & dominandi desiderium. Hæc enim imperiorum claustra & repagula commemorat Zachar. c. 6. 1. & Isaias c. 45. 1. agẽs de Cyro & Persis, Vatabl. vertit, *aperite genaria eius, & diripite* Heb. enim אבוס *abus* significat presepe horreum. vnde & Septuag. vertunt, *aperite apothecas eius, scrutamini eã quasi speluncã*. q. d. O Persæ studiose scrutamini Babylonis apothecas; ac thesauros ac opes in iis quasi speluncis reconditas vestigate & diripite. noster *abus* deducit a בוס *bus*, id est calcauit.

TOLLITE DE VIA LAPIDES, ET REDIGITE IN ACERVOS] q. d. Facite viam planam & expeditam, ne quid remoretur Persas Babylonem venturos vt eam vastent. Solent enim duces exercitus præmittere fossores & cæsores, qui arbores & sepes sternãt, viamque exercitui venturo complanent & dilatent, quales vidimus in bellis Belgicis, quos ipsi *pioniers* Itali *guastatori* vocant. Sic Annibal aceto rupit & complanauit Alpes, vt copias transmitteret in Italiam. ad hos ergo fossores hic conuertit se propheta, iubetque vt vias Persis sternant in Babylonem.

Potest Secundo, verti cum Vatabl. conculcate eam sicut calcari solent in area manipuli tritici, vt grana exprimant. ita R. Dauid & R. Salomon.

A Tertio, R. Ioseph vertit, *eleuate cumulos cumulos*, id est facite multos cumulos de spoliis Chaldæorum.

FORTES] Hebr. פרים *parim*, id est iuuencos, VERS. 27
id est fortes quasi iuuenes tauros. Comparat Chaldæos vitulis & iuuencis mox mactandis & laniandis.

VOX] scilicet audietur fugientium Iudæo- VERS. 28.
rum: aliqui enim Iudei mox vt cœpit obsideri Babylon ex ea profugerunt Hierosolymam, ibique nunciarunt iam obsideri & expugnari Babylonem. Itaque impleri vltionem, quam ob cladem Iudæis & Gentibus illatam ei intentarat & prædixerat Ieremias, ac proinde propediem Iudæos ex ea liberandos & redituros in patriam.

ANNVNCIATE IN BABYLONEM] id est, dicire passim, & conuocate eos qui sagittandi pe- VERS 29.
riti sunt, vt designato loco conueniant, ituri contra Babylonem, quod Galli dicunt, *donnez le rendez vous*. ita Maldon. Vnde Heb. habent, *annunciate contra Babylonem multis: omnes iaculantes arcu castra metamini contra eam*.

SECVNDVM OPVS SVVM] sicut ipsa fecit & vastauit alias gentes.

ECCE EGO AD TE, id est contra te venio, ô VERS. 31.
SVPERBE] Alloquitur Deus Nabuchodonosorem, vel potius Balsasar, & sub eo quemuis superbum.

33. Hæc dicit Dominus exercituum: Calumniam sustinent filij Israel, & filij Iuda simul: omnes, qui ceperunt eos, tenent, nolunt dimittere eos.

34. Redemptor eorum fortis, Dominus exercituum nomen eius, iudicio defendet causam eorum, vt exterreat terram & commoueat habitatores Babylonis.

35. Gladius ad Chaldæos, ait Dominus, & ad habitatores Babylonis, & ad principes, & ad sapientes eius.

36. Gladius ad diuinos eius, qui stulti erunt: gladius ad fortes illius, qui timebunt.

37. Gladius ad equos eius, & ad currus eius, & ad omne vulgus, quod est in medio eius: & erunt quasi mulieres: gladius ad thesauros eius, qui diripientur.

38 Siccitas super aquas eius erit, & arescent: quia terra sculptilium est, & in portentis gloriantur.

39 Propterea habitabunt dracones cum faunis ficariis: & habitabunt in ea struthiones: & non inhabitabitur vltra vsque in sempiternum, nec extructur vsque ad generationem, & generationem.

40. Sicut subuertit Dominus Sodomam & Gomorrham, & vicinas eius, ait Do-

Dominus: non habitabit ibi vir, & non incolet eam filius hominis.

VERS. 33. CALVMNIAM] id est, vt Hebr. Septuag. & Chald. *vim* & oppressionem, id est violentam captiuitatem sustinent Iudæi, ad eam iniuste & quasi per calumniam damnati in tyrannico Chaldæorum tribunali & iudicio. Ad hoc enim alludens subdit:

VERS. 34 REDEMPTOR EORVM FORTIS] q.d. Esto fortes sint Chaldæi, fortiterque Iudæos in Babylone detineant? tamen fortior iis est Dominus, qui Iudæos è Babylone redimet & liberabit.

IVDICIO, id est in iustitia, siue iuste, DEFENDIT Deus CAVSAM EORVM, Iudæorum, VT EXTERREAT TERRAM Chaldæorum? Vatab. vertit, *vt requiem det terræ* (aliis gentibus) ET COMMOVEAT HABITATORES BABYLONIS.

VERS. 36 GLADIVS AD DIVINOS (contra diuinos & astrologos Chaldæorum) veniet; QVI STVLTI ERVNT] id est apparebunt, quia nesciunt diuinare suum interitum.

VERS. 38. SICCITAS SVPER AQVAS EIVS ERIT] Nota ex Xenophonte lib. 7. Cyripædiæ, Herod. lib. 1. Theodor. Vatabl. Cappella & a Castro, hac arte Cyrum cepisse Babylonē: scilicet Euphratem qui Babylonem interluit, in multas latas & altas fossas ad hoc a milite antè factas deriuauit. ea nocte qua Babylonij quasi securissimi festa & conuiuia agitabant, ita vt sicco alueo militem in vrbem immiserit, & ciues somno vinoque sepultos trucidarit. hæc est siccitas, de qua Ieremias hic. Idem insinuat Ierem. cap. seq. v. 32.

Capta est Babylo deriuatione Euphratis

Tradit Frontinus lib. 3. c. 7. hoc stratagemate iam dicto ter captam fuisse Babylonem, scilicet Primò, à Semiramide? Secundò, a Cyro? Tertio, ab Alexandro.

Aliter Maldon. q.d. Deus immittet Chaldææ sterilitatem & ariditatem.

IN PORTENTIS] id est in portentosis & monstrosis deorum suorum & idolorum figmentis. Hebr. באימים *emim*, significat terrores, id est homines vel deos terrificos & truces.

VERS. 39 DRACONES CVM FAVNIS FICARIIS] ita Rom. non *fatuis ficariis*, vt habent Plantiniana nec *fatuis ficarius*, id est, in locis siccis habitantibus, vti legit & explicat Maldonat. Hebr. est ציים את איים *tsiim et iim* quod Chald. vertit, *cercopitheci cū felibus*? alij, *feles cū vlulis* optimè Pagnin vertit, *feræ & monstra* aut spectra, puta dæmones qui desertas terras vel insulas incolunt. Hebr. enim ציה *tsia*, significat aridum desertum, איה *iia* insulam. vnde noster Isaiæ 13. 21. & 22. vertit, *bestias & vlulas*, & Isaiæ 34. 14. vertit *dæmones & onocētauros*? hic vertit, *dracones cum faunis ficariis* Fauni sunt monstra, id est bestiæ (ex infando congressu hominum cum bestiis, verbi gratia pastorum cum capris prognatæ) aut dæmones instar hominum in siluis & montibus desertis degentes. Dicuntur ficarij, quia caprifico sustentantur, eiusque ficus comedunt. Significat ergo summam desolationē Babylonis, vt scilicet fiat spelunca draconum, ferarum &

Fauni ficarij qui?

dæmonum. Vide dicta Isaiæ 34. 14.

Nota. Fauni dicuntur, quasi fari nesciant, quia incondite loquuntur & strident vt bestiæ, v.g. caprissando vt hirci: aut, vt Hesychius, dicuntur Fauni, quasi φαίνοντες ἑαυτούς. id est, ostendentes seipsos: vel quia rarò videntur, vel quia dæmones solent sub eorum specie apparere. qualis forte fuit ille quem S. Antonius vidit offerentem sibi palmulas, & alter, quem sibi iter ad S. Paulum primum eremitam ostendentem conspexit.

NON INHABITABITVR VLTRA VSQVE IN SEMPITERNVM] Quæres, Quomodo Ieremias & Isaias dicant omnino desolandam esse Babylonem, cùm post Nabuchodonosorem etiam sub tempora Alexandri Magni opibus inclyta fuerit, & vnum è septem spectaculis & miraculis mundi; Respondeo, hanc prophetiam non simul, sed sensim & successiue impletam esse. Primo enim per Cyrum Babyloni adempta est monarchia & imperium. Secundò, Darius Hystaspis Babylonem repugnantem expugnauit, & mœnia solo æquauit, teste Herodoto l. 3. & Iustino l. 1. Tertio, Seleucus Nicanor, condita prope Babylonē Seleucia, quę & Babylonia inde est dicta, exhausit Babylonē ciuibus & opibus, eaque trāstulit Seleuciā: idē fecere Parthi condita Ctesiphonte iuxta Babylonem. testis est Plinius lib 6. 26. Quartò, tempore Adriani Imperatoris, *Babylon*, inquit Pausanias lib. 8. *omnium quas vnquā sol vidit vrbiū maxima iā nihil præter muros reliqui habet*. Quintò, tempore Theodosii Imperatoris, S. Hieron. in cap. 13. Isaiæ scribit, venationes tantū regias esse Babylone? & omnis generis bestias tantùm murorum eius ambitu coerceri. Adhuc hodie visuntur priscæ Babylonis ruinæ, quæ miram eius amplitudinem & magnificentiam satis arguunt & testantur.

Babylonis varia excidia.

Vnde Allegor. in Babylone excidium mundi & reproborum, ac nominatim Romæ, quæ ad Neroniana tempora redibit, eritque scelestissima in fine mundi, est adumbratum, vt dixi Apocal. 17.

41. Ecce populus venit ab Aquilone, & gens magna, & reges multi consurgent à finibus terræ.

42. Arcum & scutum apprehendent: crudeles sunt & immisericordes: vox eorum quasi mare sonabit: & super equos ascendent sicut vir paratus ad prælium contra te filia Babylon.

43. Audiuit rex Babylonis famam eorum, & dissolutæ sunt manus eius: angustia apprehendit eum, dolor quasi parturientem.

44. Ecce quasi leo ascendet de superbia Iordanis ad pulchritudinem robustam: quia subito currere faciam eum ad illam: & quis erit electus, quem præponam ei? quis est enim similis mei? & quis sustinebit me? & quis est iste pa-

ſtor, qui reſiſtat vultui meo:

45. Propterea audite conſilium Domini, quod mente concepit aduerſum Babylonem & cogitationes eius, quas cogitauit ſuper terram Chaldæorum: Niſi detraxerint eos paruuli gregũ niſi diſſipatum fuerit cum ipſis habitaculum eorum.

46. A voce captiuitatis Babylonis commota eſt terra, & clamor inter Gentes auditus eſt.

Vers. 41 Reges] Xenophon lib. 5. Cyripædiæ: Cyrus, inquit, contra Babylonem & alias gentes, multos ſecum reges abduxit, vel ſponte addictos, vel armis ſubactos, vt Embdam Armeniorum, Abrucham Hyrcaniorum, Damatam Cadusiorum, Crœſum Lydiorum, &c.

Vers. 44 Ecce qvasi leo ascendet de svperbia Iordanis] Cap. 49. 19. idem dixit de Nabuchodonoſore. & de eo hîc accipiunt Raban. Hugo. Lyran. quod Iudæa victa ſuperbus quaſi A triumphator ad vrbem ſuam pulchram Babylonem aſcenderit.

Secundò, Vatablus, Darius Medus, inquit, aſcendit contra Chaldæum, de ſuperbia Iordanis, id eſt ob ſuperbam Iudææ gloriam & magnificentiam a Chaldæo profligatam & conculcatam.

Tertiò & optimé, à Caſtro explicat, quaſi dicat: Sicut leo aſcendere ſolet de paſcuis turgidi Iordanis ad prædam; ſic veniet, Perſa contra Babylonem pulchram & inuictam vrbem.

Cætera vſque ad finem cap. explicata ſunt c. præcedenti a v. 19 ad 23. vbi eadem contra Idu- B mæos dicta ſunt. Vide hîc, ô Chriſtiane, humanarum rerum viciſſitudinem, cõſidera & compara Babyloniorum ſortem cũ ea ex qua prolapſi ſunt: indequé colligé quòd à caducis ad æterna mentem transferre, atque Deo rebuſquè celeſtibus adhærere, tantum modo ſit ſapere. *Nemo enim valet mobilia diligere, & ipſe immobilis ſtare*, ait S. Gregor. libr. 8. Moral. cap. 28. vel iuxta nouam editionem, 24. *Sit ergo res têporalis in vſu, æterna in deſiderio? illa in itinere, hæc in peruentione*, ait idẽ S. Greg. hõ. 36. in Euang.

CAPVT QVINQVAGESIMVMPRIMVM

SYNOPSIS CAPITIS.

Pergit multis exagerare excidium Babylonis, vnde v. 14. exaggerat potentiã Dei, qua robur Babylonis conteret. Tertio, v. 27 conuocat contra eam multas gentes. Quartò, v. 34 cauſam aſſignat, eius tyrannidem in Iudæos. Quintò, v. 45. monet Iudæos vt fugiãt è Babylone Denique v. 56. Ieremias hãc ſuam prophetiam ſcripto dat Saraiæ eunti in Babylonem, vt eam ibi legat, & lectam in Euphratẽ proiiciat, addens, fore vt pari modo proiiciatur Babylon, æterna ſcilicet & irreparabili ruina.

Verſ. 1.

HÆc dicit Dominus: Ecce ego ſuſ C citabo ſuper Babylonem & ſuper habitatores eius qui cor ſuum leuauerunt contra me, quaſi ventum peſtilentem.

2. Et mittam in Babylonem ventilatores, & ventilabunt eam & demolientur terram eius: quoniam venerunt ſuper eam vndique in die afflictionis eius.

3. Non tendat qui tendit arcũ ſuum, & non aſcendat loricatus, nolite parcere iuuenibus eius, interficite omnem D militiam eius.

4. Et cadent interfecti in terra Chaldæorũ, & vulnerati in regionibus eius.

5. Quoniam non fuit viduatus Iſrael & Iuda a Deo ſuo Domino exercituum terra autem eorum repleta eſt delicto à ſancto Iſrael.

6 Fugite de medio Babylonis, & ſaluet vnuſquiſe animam ſuam, nolite tacere ſuper iniquitatem eius quoniam tempus vltionis eſt à Domino, viciſſitudinem ipſe retribuet ei.

7. Calix aureus Babylon in manu Domini inebrians omnem terram: de vino eius biberunt Gentes, & ideo commotæ ſunt.

8. Subitó cecidit Babylon, & contrita eſt: vlulate ſuper eam, tollite reſinam ad dolorem eius, ſi forté ſanetur.

6. Curauimus Babylonem, & non eſt ſanata derelinquamus eam, & eamus vnuſquiſque in terram ſuam: quoniam peruenit vſque ad cælos iudicium eius, & eleuatum eſt vſque ad nubes.

10. Protulit Dominus iuſtitias noſtras: venite, & narremus in Sion opus Domini Dei noſtri

1. Acuite ſagittas, implete pharetras: ſuſcitauit Dominus ſpiritum regum Medorum: & contra Babylonem mens eius eſt perdat eam, quoniam vltio Domini eſt, vltio templi ſui.

11. Super muros Babylonis leuate ſignum, augete cuſtodiam: leuate cuſtodes, præparate inſidias: quia cogitauit Dominus, & fecit quæcunque locu-

tus est contra habitatores Babylonis.

13. Quæ habitas super aquas multas, locuples in thesauris: venit finis tuus pedalis præcisionis tuę.

Vers. 1. SVSCITABO SVPER BABYLONEM VENTVM PESTILENTEM, vel *ventilatores* v. 2. puta Cyrum & Persas. ET SVPER HABITATORES EIVS, QVI COR SVVM LEVAVERVNT CONTRA ME] puta contra populum meum, scilicet Iudæos affligendo & captiuando.

QVASI VENTVM PESTILENTEM] q. d. Suscitabo hostes, scilicet Persas & Medos, qui Babylonis quasi ventus pestilens pestem, id est mortem, afflent, eosque qui in Babylone rerum domina, sese inuictos, securos, immobiles & inuiolabiles putabant, ventilent & dispergant, vt sequitur: Chaldæos enim versu sequenti comparat areæ quæ a vento ventilatur. ita Theod. Vnde Septuag. vertunt, *suscitabo super Chaldæos ventum vrentem corrumpentem.*

Secundò, τὸ *ventum pestilentem* potest referri ad id quod proximè precedit, *qui cor suum leuauerunt contra me.* Hoc ergo superborũ cor vocat *ventum pestilentem*: tum quia coram Deo putet & fœtet instar venti & halitus pestilentis, quam v. g. Ætna, vel Auernus eructat: tum quia omnes virtutes omniaque bona adurit, siccat & perdit, vti ventus pestilens afflat & perdit omnia germina. q. d. Ventosis & superbis Chaldæis suscitabo ventilatores Persas, qui eos ventilent; fastum eorum fastu Persarum, vires & animos Balsasaris viribus & animis majoribus Cyri contundam. vnde Septuag. vertunt, ἐξαποστελῶ ἐπὶ Βαβυλῶνα ὑβριστάς, καὶ καθυβρίσουσιν αὐτήν: *mittam in Babylonem contumeliosos, & contumelia afficient eam*; vel *iniurios, et iniuria afficient eam.* Ita Delrio adagio 874.

Vers. 3. NON TENDAT QVI TENDIT ARCVM SVVM] q. d. Nemo conetur Babylonem arcu suo & armis defendere; quia certo exitio a Deo destinata est, & Persæ omnem defensionem prohibebunt. ita Hugo & Lyran.

Secundò, Maldonat. & Sanchez explicant, q. d. Non erit opus in expugnanda Babylone, vt sagittarius arcum intendat, aut loricatus cominus cum hoste digladietur: ego enim Chaldæos epulis & mero soporabo, itaque quasi manus eorum ac pedes ligabo, vt neque sagittarij arcum tendere, neque loricati fugere aut mouere se possint. Trucidate ergo eos intrepidè & animosè, nec parcatis illis. Aliis punctis hæc legunt Vatabl. & Pagnin. scilicet pro אַל *al*, id est *non* legunt אֶל *el*, id est *ad*: vnde vertunt, *ad eum qui tendit arcũ, & loricatũ* (id est ad milites Cyri) *dicit Dominus, Ne parcatis iuuenibus eius.* Sed hi multa subaudiũt & supplent. primus ergo sensus planior, secũdus planissim° est.

Vers. 5. NON FVIT VIDVATVS ISRAEL] q. d. Israel non est quasi vidua derelicta; sed sponsus eius scilicet Deus, adhuc viuit, eiusque quasi vxoris curam gerit, ergo liberabit & vindicabit eum, excindendo Babylonem.

TERRA AVTEM EORVM, Israelis & Iudæ REPLETA EST DELICTO A SANCTO ISRAEL] id est propter sanctum Israel puta propter Deum ab eis offensum. q. d. Ideo tradita fuit Chaldæis Iudæa, quia Deum offenderit ita Theodor. & Hugo.

Secundò & meliùs, *terra eorũ*, scilicet Chaldeorum, *repleta est delicto*, ideoque punienda *a sancto Israel*, id est propter sanctũ Israel a Chaldæis offensum, dum eius populum, scilicet Israel Dei cultui additum & sanctificatum, tot iniuriis in captiuitate afflixerunt: dum enim populum Dei indigne tractarunt, ipsi Deo iniuriam irrogarunt. ita Hugo, Lyran. Vatabl. & fauent Septuag. ac Maldon. *Delicto*, inquit, *à sancto Israel*, id est contra sanctum Israel, commisso.

Tertiò, à Castro: *Delicto*, inquit, id est pœna delicti & vastitate, *repleta est* Chaldæa, *à sancto Israel*, id est a Deo.

Vers. 6. FVGITE, tum Iudæi, tum potiùs gentes quæcunque, DE MEDIO BABYLONIS] mox excindendæ, ne cum ea pareatis; vti verisimile est a Persis noctu Babylonem inuadentibus, non tantùm Chaldæos, sed & Iudæos, aliosque ex qualibet gente eis occurrentes, promiscue esse occisos.

NOLITE TACERE SVPER INIQVITATEM EIVS] Babylonis; sed increpate eam, ô Prophetæ, ne se putet iniuste puniri. ita Raban. & Hugo.

Secundò, Maldonat. & Sanchez putant esse apostrophen Prophetæ ad hostes, q. d. *Nolite*, ô Persæ, *tacere*, id est dissimulare, cessare & parcere Chaldæis.

Tertiò & meliùs, ex Hebræo sic explices, q. d. Fugite è Babylone in alias vrbes & loca, ô Iudæi, & quiuis alij, præsertim aduenæ: ne taceatis, id est, ne quiescatis in iniquitate eius, vt discatis & imbibatis eius prauos mores, & cum ea euertamini. Hęc enim præmonuit Ieremias diu ante obsidionem Babylonis, quæ & ipsa sat diu durauit; atque ad imbibendum prauos alicuius mores, sufficit cum eo pauci temporis conuersatio. facilè enim malum, difficile bonum discitur. Rursum ne taceatis *in iniquitate*, id est in pœna iniquitatis eius, quæ ei imminet. Vnde sequitur: *Quoniam tempus vltionis est.* q. d. Fugite ex vrbe ne eius clades vos inuoluat.

Alij, ne taceatis, id est, ne esse desinatis, & occidamini propter iniquitatem eius. Vnde Septuag. Chaldæus, Vatablus & alij vertunt *ne disperdamini*, vel *excindamini in iniquitate eius.* Sic Lot dicitur: *In monte saluum te fac*, Genes. 19. v. 15.

Tropologicè, S. Bernard. serm. 30. de conuersione ad clericos: *Quid ni periclitetur castitas in deliciis, humilitas in diuitiis, pietas in negotiis, veritas in multiloquio, charitas in hoc sæculo nequam? Fugite de medio Babylonis, fugite & saluate animas vestras. conuolate ad vrbes refugij, vbi possitis & de præteritis agere pœnitentiam, & in præsenti obtinere gratiam, & futuram gloriam fiducialiter præstolari.* *Fugiendũ è Babylone Tropolog.*

Vers. 7. CALIX] Putat Hieron. Prado in Ezechiel. 23. 31. hic alludi ad calicem damnatorum, qui ex vino generoso & delicato dabatur damnatis ad mortem in loco supplicij, vt animosiùs tolerarent cruciatus, & mortis supremum agonem. q. d. Babylonij propinarunt aliis gentibus *Babylon fuit calix aureus propter opes & luxum.*

calicem damnatorum, id est, eas ad mortem A damnarunt & morte effecerunt. Verùm calix hic Ieremiæ torquebat & cruciabat bibentes. Erat ergo plenus felle, non vino. Est ergo alius sensus simplicior & magis genuinus nimirum hic: *calix aureus*, id est vinū aut potiùs fel calice contentum aurescens, idest flauescens vt aurū, Prouerb. 31. 23. *est Babylon*, hoc est, pœnas acres & felleas Deus per Babylonios propinauit & inflixit aliis gentibus, inquit Vatabl. & Pagnin. Tertiò & simplicissimè, Theod. Chald. Origen. & Raban. q. d. Babylon fuit calix aureus, id est regnum diues, splendidum, vnde Daniel. 2. v. 32. vocatur caput aureum. Hic calix plenus est felle & absinthio, id est continet calamitates, strages & excidia: dicitur esse in manu Domini: quia Dominus eius crudelitate & B tyrannide vti voluit, & per eam flagellauit & percussit gentes. Clariùs id significat versio Syriaca, *calix auri* (aureus) *Babylon in manu Domini, de cuius vino inebriat* (Dominus) *vniuersam terram*.

Secundò, quia quasi calix propinauit gentibus iram & supplicia Dei. Dominus ergo hunc calicem aliis gentibus propinat, vt ex eo inebrientur, id est impleantur eius inuasione & stragibus penè ad insaniā: itaque propinatrix calamitatū omnibus gentibus fuit Babylon. Fuit ergo ipsa quasi calix iræ Dei, sed aurus ob splendorē & gloriam imperij: per hæc enim Deus infligebat suppliciū iis omnibus, quos plectere volebat. Perinde ferè esset ac si diceretur, Chaldæos esse flagellum Dei, quo ipse castigabat nationes: licet autem flagellum esset inauratum, non ideo tamen plaga C eius minùs erat luculenta. Sed iam cecidit & per Cyrum contritus est hic calix Babylonius: quia Deus eum deiecit in terram & confregit.

Notat etiam calix aureus opes, luxum ac consequenter idololatriam, quam Babylonij gentibus aliis inuexerunt. vnde huc alludit S. Ioannes Apoc. 14. 8. & c. 17. 4. nimirum *venenum* non vitro, sed *auro* velatur, propinatur & *bibitur*, vt ait Seneca.

Tropolog. Tropologicè S. Greg. 34. Mor. 8. *Babylon*, inquit, idest *mūdi hui⁹ gloria, dicitur calix aureus quia dum pulchra esse tēporalia ostentat, stultas mētes in sua cōcupiscētia deebriat, vt speciosa tēporalia appetāt, & inuisibilia pulchra cōtemnāt. Aureus ergo calix Babylon est: quia dū visum exterioris pulchritudinis ostendit, sensū internæ rectitudinis subtrahit.* Nā, vt vulgo dicitur: *Auro loquente, nihil pollet quæuis oratio.* & S. Amb. D lib. de Elia c. 15. *Cōstitue*, inquit, *ante oculos tuos pompā huius seculi, vidi speciosam illecebrā, sed inanem gratiā. nō seducant te vasa aurea & argentea: habemus & non thesaurum in vasis fictilibus. Vas Apostolorū fictile est, sed in eo thesaurus est Christi.* Vide & Orig. hom. 2. hic, vbi docet Babylonium calicem aureū esse sermonem verborum lenociniis adornatum, qui praua audientibus instillat, qualis est hæreticorum, meretricum, adulatorum, &c.

BIBERVNT GENTES, ET IDEO COMMOTÆ SVNT] Arabicus, *biberunt omnes populi, & babylonizati sunt*, id est confusi sunt.

VERS. 8. TOLLITE RESINAM] q. d. O gentes Chaldæis subditæ Babylonis ruinæ medelam afferte. Est ironia. Vnde respondent hi medici, puta gentes: *Curauimus Babylonē, & non est sanata.* ergo de salute eius desperātes, recedamus quisque in terram suam. ita Theodor. Hugo & Vatabl. Est dialogus Prophetæ & gentium.

Alij volunt esse vocem Prophetarum, vel, vt Origen. Raban. & Lyran. angelorum custodum Babylonis, qui quod nihil proficerent in eius curatione, eam erant deserturi. Sic Hierosolymæ, paulò ante excidium eius, audita est vox angelorum in templo in die Pentecostes: *Migremus hinc*, ait Ioseph. lib. 7. Belli 12. Verùm angeli non vlulant, nec medebantur temporali auxilio Chaldæis contra Medorum impetum a Deo decretum (de quo hic est sermo) sed spirituali, contra peccata quæ curare conabantur.

Tropolog. hinc docet Origenes angelos sanctos animam impiam, quæ eorum correptiones & inspirationes in vita contempsit, deserere in agone mortis; cum vndique ipsa à morbo, mundo, carne & dæmonibus impetitur, maximeque infirma est & imbecillis ad resistendum: quo fit vt ab hoste superetur, & trahatur in tartara. Sicut medicus, inquit, derelinquit ægrum. de cuius curatione desperat, *ne inter manus suas expirans, causam interitus eius ad se retorqueat.*

QVONIAM PERVENIT VSQVE AD CÆLOS IVDICIVM EIVS] *Iudicium* vocat scelerat enormia Babylonis, quæ vindictam & iudicium Dei clamabant & expostulabant in cælū: hæc enim faciebant plagam eius incurabilem & desperatam, vt præcessit. VERS. 9.

Aliter R. Salomon & Maldon. q. d. Relinquamus Babylonem, quia ipsa non tam ab hominibus, quàm à Deo cælitus impugnatur, vnde ipsa incurabilis est, nec ab homine vel angelo adiuuari potest.

Alij, *iudicium*, inquiunt, id est pœna eius iusto Dei iudicio ei inflicta, *perueniet ad cælos*, id est, ingens est & immensa, vt sit hyperbole, qualis est illa: *It cælo clamor.*

PROTVLIT DOMINVS IVSTITIAS NOSTRAS] VERS. 10. Id est, Deus probauit ipso facto iustam esse causam nostram, qua querimur nos iniustè à Chaldæis opprimi: nullam enim eis iniuriam intulimus; Chaldæorum verò causam esse iniustam ostendit, infligens eis iustum hoc excidium ob oppressionem nostram. patet ex seq. Est vox populi Dei, siue Iudæorum.

NARREMVS, &c. OPVS DOMINI] quomodo scilicet Chaldæos contriuerit, & nos liberauerit.

IMPLETE PHARETRAS] sagittis, ô Persæ, ad iaculandum in Babylonios. ita multi. Aut aptiùs, VERS. 11. *implete pharetras* sagittis, ô Chaldæi, vt iis Persas arceatis à Babylone: quia *suscitauit Dominus spiritum regum Medorum* & Persarū; *& contra Babylonem mens eius est.* ita Sanchez. R. Dauid vertit, *congregate clypeos*. Verùm meliùs vertit noster, *implete pharetras*: cui consentiunt Septuag. & Chald. Hebr. enim מלאו *milu*, significat *implete*, non *congregate*.

TEMPLI] à Chaldæis in Ierusalem succensi.

LEVATE SIGNVM] Censent Theodor. Hugo, Lyran. & Sanchez esse sermonem ironicum ad Chaldæos a Persis & Medis obsessos, q. d. VERS. 12.

vexillum in muris patrium erigite, ô Chaldæi, cust odias instaurate, insidias struite vt explore-tis hostium consilia, milites instruite ad resi-stendum Persis. Alij tamen, vt Raban. Vatabl. & Maldonat. censent esse sermonem ad Persas obsidentes Babylonem: horū enim erat strue-re insidias, q.d. Explicatis vexillis, ô Persæ, in-uadite Babylonem, agite vt vexilla vestra in ipso muro Babylonis collocetis in signum ca-ptæ verbis: ideoq; *augete custodiā*, id est excu-bias *leuate*, hebr. excitate, *custodes*, q.d. Nouos vigiles submittite, qui vrbē cingāt & stringant.

PRÆPARATE INSIDIAS] q.d. Agite cuni-culos, Euphratē aliò deducite, simulate quie-tem aut fugam, aliosque dolos struite, quia fe-cit, id est faciet, Dominus quæ locutus est con-tra Babylonem.

VERS. 13. QVÆ HABITAS SVPER AQVAS] ô Babylon. quæ sita es iuxta Euphratem, eisque locupletis-sima. Euphrates enim Babylonem interlue-bat, & per varios sinus & riuos deductus, varias eius plateas oberrabat.

VENIT FINIS TVVS PEDALIS PRÆCI-SIONIS TVÆ] Finem pedalem præcisionis, vocat finē pede Dei, quasi æqua & iusta men-sura, sceleribus Babylonis commensum & emensum. Pes enim est genus mensuræ, etiam in vindemia & vini expressione (cui supplicia scelerum à Deo iuste decreta cōparare solent Prophetæ) vnde Plin. lib. 18. c. 3. pedem iustum vocat quādo vna vuarum pressura viginti cu-leos implet: fauet vox *præcisionis*, quæ vuarum est, & notat excidium. Hinc & versu sequenti ait *Super te celeusma* (quod est calcātium vuas) *cantabitur*. Nicolaus Damascen. apud Stobæū serm. 3. & Alexand. ab. Alexand. lib. 4. Genial, cap. 17. narrant Inddos quosdam, qui Pedalij vocantur, solere a Deo solam iustitiam postula-re vt munus excellentissimum. Pedale ergo est iustus pes, siue iusta mēsura punitionis Babylo-nis præstituta, iam sceleribus Babylonis com-mensum & emensum: iam enim mensurā cu-piditatis & iniquitatis suæ compleuerat Baby-lon, qua completa eam præscindere & perdere decreuerat Deus. Hebr. enim ad verbum ha-bent *venit finis tuus*, scilicet *mēsura*, id est ter-minus & cōpletio *cupiditatis, auaritiæ, vel ra-pinæ tuæ*: quia scilicet illa ad summū iā perue-nit, vnde instat finis tibi, puta, *tēpus præcisionis* tuæ & excidij tui. pedalem enim mēsuram ti-bi tuoque imperio duplicem præstituit & præ-definiuit Deus, primam opum & gloriæ, æquè ac scelerum: secundam temporis, vt nimirum imperiū teneas per 70. annos. Vtramque mē-suram iam implesti. Ergo finem tibi dabit Deus, teque pro meritis puniet & excindet.

Moraliter Nota, exiguam hîc mensuram, sci-licet pedalem, peccatorū, æquè ac deliciarum opum & imperij à Deo constitui Babyloni, & cuius regno, ac multò magis cuivis homini (vti docet S. August. lib. de vita Christiana, cap. 3. & 4. tomo 9.) qua impleta omnia simul ipsius scelera punit, eumque morte præsenti & æterna pro meritis mulctat. Ita cùm impij pu-tāt se esse in cursu & vēto prospero ad omnem felicitatem, se esse in flore, se stare in culmine gloriæ, subitò à Deo deiiciuntur & præcipi-tātur in interitum, ita Sanchez. Quocirca me-ritò miseram hominū togumque sortem mi-serans Sidonius Apollinaris lib. 8. epist. 11 ad Lupum, exclamat: *O necessitas abiecta nascen-di, viuendi misera dura moriendi.* Et Aristides: *Nihil est in rebus humanis securum, nihil aqua-bile, nihil sibi sufficiens.*

Secundo, Hugo. Lyran, & Maldon. sic expli-cant *pedalis præcisionis tuæ*, id est, vt funditus excindaris: loquitur enim, inquit ipse, de Baby-lone metaphoricè, quasi de arbore, cuius pes. id est truncus, præscindēdus est, q. d. iam *secu-ris ad radicem tuam posita est.* Verùm Hebr. אמה *ammat*, non pedem, id est truncum, sed cubitum & mensuram significat.

Tertiò, Vatabl. & Pagnin. vertunt. *venit finis oppressionis tuæ, eò quòd brachio tuo opprimebas alios*: vnde pari modo tu iam opprimeris à Medis. Hinc & Chald. vertit, *venit tēpus visi-tationis malitiæ tuæ*. Et Isidorus ac Castrius, q.d. Venit finis & tēpus, quo Babylon æqua men-sura tantum pœnarum exsoluat, quantum alijs gentibus intulit & inflixit. Septuag. vertunt, *venit finis tuus verè in viscera tua*, vt scilicet ea discerpant Medi: scilicet pro *ammat*, id est cu-bito vel pedali, legerunt *amen*, id est verè, vel אמת *emet*, id est in veritate.

14. Iurauit Dominus exercituum per animam suam. Quoniam replebo te hominibus quasi brucho, & super te celeuma cantabitur.

15. Qui fecit terram in fortitudine sua, præparauit orbem in sapientia sua, & prudentia sua extendit cælos.

16. Dante eo vocem, multiplicantur aquæ in cælo: qui leuat nubes ab extre-mo terræ, fulgura in pluuiam fecit: & produxit ventum de thesauris suis.

17. Stultus factus est omnis homo à scientia: confusus est omnis conflator in sculptili. quia mendax est conflatio eorum, nec est spiritus in eis.

18. Vana sunt opera, & risu digna, in tempore visitationis suæ peribunt.

19. Non sicut hæc pars Iacob: quia qui fecit omnia ipse est, & Israel sce-ptrum hereditatis eius: Dominus exer-cituum nomen eius.

20. Collidis tu mihi vasa belli, & ego collidam in te Gentes, & disperdam in te regna.

21. & collidam in te equum, & equi-tem eius: & collidam in te currum, & as-censorem eius.

22. & collidam in te virum & mulie-rem: & collidā in te senem & puerum: & collidam in te iuuenem & virginem:

23. & collidam in te pastorem & gre-gem eius: & collidam in te agricolam &

iugales eius: & collidam in te duces & magistratus.

24. Et reddam Babyloni, & cunctis habitatoribus Chaldææ omne malum suum, quod fecerunt in Sion, in oculis vestris, ait Dominus.

25. Ecce ego ad te mons pestifer, ait Dominus, qui corrumpis vniuersam terram: & extendam manum meam super te, & euoluam te de petris, & dabo te in montem combustionis.

26. Et non tollent de te lapidem in angulum, & lapidem in fundamenta, sed perditus in æternum eris, ait Dominus.

VERS.14. REPLEBO TE HOMINIBVS QVASI BRVCHO] Militum Medorum multitudinem & murmur comparat bruchis, qui turmatim in germina, arbores & vineas inuolantes, eas stirpitus depascũtur: item vindemiatoribus communi voce quasi celeusmare se inuicem ad torcular comprimendum exhortantibus. Vide dicta cap. 48. 33.

VERS.15. PRÆPARAVIT] Hebr. מכין *mebin*, id est firmauit, fundauit.

VERS.16. DANTE EO VOCEM] q. d. Tonante Deo cælum videtur disrumpi & pluuias effundere. Exaggerat hîc potentiam Dei, vt ostendat eam posse robur Babylonis euertere. Reliqua vsq; ad v. 20. explicata sunt c. 10. v. 14. 15. 16. Est hîc à v. 16. vsque ad 20. longa & pulchra Dei descriptio, per elogia fortitudinis, sapientię & beneficẽtiæ ipsius, quibus vti res omnes creauit, ita iisdem assistit iugiter, easque dirigit & gubernat. Simili modo Gentiles Deum descripserũt. Aristides hymno in Iouem: *Omnia*, inquit, *vbique sunt Iouis plena, cùm ipse rebus singulis assideat, nõ secus atq; pueris præceptores, & bellici vectores aurigis: omniumq; deorũ beneficia Ioui ferenda sunt accepta, nam illi huius, ceu ducis in exercitu, imperio parentes, humanis rebus prouident.* Et mox: *Iupiter, ait omniũ rerũ pater est, fluuiorũ, cæli, terræ, deorum hominũ & stirpiũ: hic omnia dat & facit, hic in cõcionibus iudiciis cum victoriã tribuit. Forensis vocatur, in præliis Tropheus, in morbis aut vbicunq; opẽ fert, Seruator. Hic est Liberator, hic Mansuetus, quippe pater, hic Rex, Vrbitenens, Elicius, Pluuius, Cælestis Coryphæus. Ab hoc incipere meritò debemus, & in hoc desinere, dictorum omnium & factorum præsidem ipsum & adiutorem, seu vniuersi imperatorem, & solum præfectum, semper inuocantes.*

VERS.20. COLLIDIS TV MIHI VASA BELLI, ET EGO COLLIDAM IN TE GENTES] id est, vt Hebr. habent: ô Babylon, tu mihi fuisti מפיץ *mephits*, id est malleus collidens & conterens vasa, id est instrumẽta bellica aliarum nationum, quo malleo adhuc gentes cõteram, regnaque contundam, equos, equites, iuuenes, senes, pastores, agricolas, & cæteros, quos describes vsque ad v. 24. Quapropter post hæc ego *reddam Babyloni, & cunctis habitatoribus Chaldææ omne malum suum*, & pari modo eam conterã, quo

A ipsa alias gentes cõtriuit. Vnde Chald. Vatabl. Pagnin. & à Castro sic vertunt & explicant, tu ô Babylon es mihi malleus & instrumentum bellicum, quo alias gentes contero, ac demum post eas omnes malleum ipsum, id est te, cõteram. Sic eam malleum terræ vocauit c. 50. 23.

Nota. τὸ *in te*, idem est quod *per te*, Theodor. aliter accipit τὸ *mihi* q. d. Tu collidis mihi, id est in populum meũ cõfringis & dispergis omnia vasa tua bellica. Sed prior sensus est genuinus.

Nota. Futurum *collidam* vbique hîc accipi potest pro præterito *collisi*, tumque meliùs cohæret cum v. 24. q. d. Collisi per te gẽtes, nunc

B pariter te collidam, quia tu pariter, imò magis mereris collidi quàm alij.

AGRICOLAM ET IVGALES EIVS] id est boues, quibus iugatis agricola arat. Est hypotyposis vastationis bellicæ. VERS.23.

ECCE EGO AD TE MONS PESTIFER] Nota. Babylon sita est in loco humili, scilicet campo Sennaar, hîc tamẽ vocatur mõs, tum ob gloriã & fastũ imperij, ita Theodor & Lyran. tum ob celsa palatia, atque murorũ altitudinẽ & fortitudinẽ. ita Vatabl. & Mald. Erat enim murorũ Babylonis, ait Orosius lib. 2. c. 6. latitudo 50. cubitorum, altitudo quater tanta, ambitus 480. stadiorum. Vide dicta Daniel. 4. 27. VERS.25.

PESTIFER] Septuag. *mons corrupte*; Chald. *dissipans*, Hebr. משחית *maschit*, id est *vastans*: quia omnes gentes in suam potestatem & im-

C pietatẽ adducit. Comparat Babylonem monti vastanti & laceranti, ac pestem, id est necem & exitium, omnibus afferenti. quia sicut ex montibus prodire solent feræ quæ omnes laniant, ita ex Babylone prodibant milites, qui gentes omnes laniabant. ita Maldon. Vnde sequitur, *Qui corrumpis*, id est perdis, vastas, excindis *vniuersam terram*.

EVOLVAM TE DE PETRIS] de turribus, mœnibus & munitionibus eiiciam te. Persistit in metaphora montis: sicut enim vrbem vocauit mõtem, ita turres vocat rupes. quod enim sunt rupes in monte, hoc sunt turres in vrbe.

ET DABO TE IN MONTEM COMBVSTIONIS] id est combustum, vt feræ, id est milites, ex eo diffugiant.

NON TOLLENT DE TE LAPIDEM IN ANGV- VERS.26

D LVM] Hoc est, ita ô Babylon, quæ videris rupes solidissima, Persarum malleo contunderis, ita eorumdẽ igne cõbureris, vt omnes tui lapides in minuta fragmenta dissiliant, aut in cinerem redigãtur. nec supersint lapides iustæ molis & magnitudinis, qui in angulis domorum & fabricarum collocentur. q. d. Babylonis domos, parietes & lapides in aceruum redigam, & in rudera æterna. ita Lyran. Est hyperbole.

Symbolicè, per lapides angulares reges & principes intelliguntur. q. d. vt vertit Chald. *Nõ tollent deinceps ex te regẽ in regnũ, & principem in principatũ, quia omnes delebuntur.* ita & Theodor. Hugo, Vatabl. & Maldon.

SED PERDITVS IN ÆTERNVM ERIS] Hebr. *eris in desolationes sempiternas*, id est, non restauraberis vltrà. Videre est etiamnum rudera antiquæ Babylonis. Magis tamẽ loquitur Propheta de abolitione imperij Babylonici.

27 Leuate signum in terra: clangite buccina in Gentibus sanctificate super eam Gentes: annunciate contra illam regibus Ararat, Menni, & Ascenez: numerate contra eam Taphsar, adducite equum quasi bruchum aculeatum.

28. Sanctificate contra eam Gentes, reges Mediæ, duces eius, & vniuersos magistatus eius, cunctamquè terram potestatis eius.

29. Et commouebitur terra, & conturbabitur: quia euigilabit contra Babylonem cogitatio Domini, vt ponat terram Babylonis desertam & inhabitabilem.

30. Cessauerunt fortes Babylonis à prælio habitauerunt in præsidiis: deuoratum est robur eorum, & facti sunt quasi mulieres: incensa sunt tabernacula eius, contriti sunt vectes eius.

31. Currens obuiàm currenti veniet & nuncius obuius nuncianti: vt annunciet regi Babylonis, quia capta est ciuitas eius à summo vsque ad summum:

32. & vada præoccupata sunt, & paludes incensæ sunt igni, & viri bellatores conturbati sunt.

33. Quia hæc dicit Dominus exercituum, Deus Israel: Filia Babylonis quasi area, tempus trituræ eius: adhuc modicum, & veniet tempus messionis eius

Vers.27 LEVATE SIGNVM] id est vexillum. Alloquitur Deus quasi dux belli suos centuriones & chiliarchas Persarum & Medorum, q.d. Conscribite militem, delectum castrensem agite.

SANCTIFICATE SVPER EAM GENTES conuocate Gentes ad sacrum bellum gerendũ contra Babylonem. Vide dicta c. 6. 4.

ANNVNCIATE bellum CONTRA ILLAM REGIBVS ARARAT] id est Armeniæ, non superioris & montosæ, vt Vatabl. sed inferioris: Ararat enim, ait S. Hier. in c. 37. Isa. regio in Armenia campestris est, per quam Araxes fluit ad radices Tauri montis altissimi, super quẽ arca Noë primò requieuit, vnde arcæ pars fertur superesse in Armenia apud montem Cordiæorum.

MENNI] Videtur esse Minvarum in Armenia regio, de qua Ioseph. *1.* Antiq 4.

ASCENEZ] Gens Armeniæ vicina, dicta ab Aschedez filio Gomer filij Iaphet, filij Noë. Iosephus putat esse Rhegiũ vrbe Italiæ, Vatabl. Gothiam, Iudæi Germaniã. Verùm ex hoc loco Ieremiæ apparet, Aschenez fuisse populum in Asia, Medis vicinum: cũ Medis enim vocatur hîc ad excidium Babylonis. atque verisimile est. ex his Asianis Ascaniis posterioribus sæculis multos trãsisse in Europam, ab eisquè ortos esse nostros Ascanios, id est Tuiscones siue Germanos. ita Torniellus anno mundi 1931 num. 21.

Aschenez, Asiani, vnde orti & dicti sunt Tuiscones.

A NVMERATE CONTRA EAM TAPHSAR Pro *Taphsar* Septuag. vertũt *machinas* Chald. *bellatores*? Vatablus, *nobilitatem*? noster Nahũ 3. v. 17. vertit. *paruos duces* vel *pricipes* טפ *taph* enim paruum, סר *sar* principem significat Iubet ergo principes vel duces conscribi ad bellum hoc. ita Pagnin. & Vatab. Noster interpres videtur *Taphsar* accipere vt nomẽ propriũ loci, ex quo conscribendi sint milites vel lixæ.

ADDVCITE EQVVM QVASI BRVCHVM ACVLEATVM] qui in bello erectos & horrentes attollat crines, ac hirsutas & hispidas iubas quasi aculeos bruchorum, id est locustarũ, vt, dixi Isaiæ c. 33. 4. quæ aculeum habent in cauda
B pedibus & dentibus. Equos enim Persarũ feroces esse, & quasi à natura stimulos habere & aculeos, neque alienis egere calcaribus, docet Oppinan', & ex eo Sanchez Quocirca Vatabl vertit, *quasi examen horridũ euigilabit.* quæ hactenus videtur dormiuisse, *cogitatio Domini* de puniẽda Babylone. Heb. est. *excitabitur cogitationes Domini*, id est vnaquæque cogitationũ, quidquid Dominus cogitauit, id iã suscitabitur & executioni dabitur.

A SVMMO AD SVMMVM] ab extremitate vna ad aliam. Vers.31.

VADA (Euphratis) PRÆOCCVPATA SVNT] Vers.32.
à Persis. Nam cùm Cyrus Euphratẽ, qui Babylonẽ interluit, per fossas à militibus factas alio deriuasset, vt per eius alueum pedites incedere
C possent, milites partim ea parte qua Euphrates vrbẽ ingreditur, partim ea qua egreditur, in vrbem immisit, teste Herodoto libr. 1 Et hoc est quod hic ait Propheta *à summo ad summum*, Simili modo Tiberis inundationes Romæ damnosas, multi olim auertere, vrbemque siccam conseruare cogitarunt, & etiamnum cogitant, deriuãdo Anienem aliosquè fluuios qui in Tiberim influunt, in fossas, quibus per valles alio decurrant. Actum fuit ab Aruntio & Ateio hac de re in senatu sub Tiberio Cæsare, sed itũ est in hãc sententiam: *Optime rebus mortalium consuluisse naturã, quæ sua ora fluminib', suos cursus atque originem, ita fines dederit ipsum Tiberim: nolle prorsus accolis fluuiis orbatum minore gloria fluere.* ita Tacitus lib. 1.

D ET PALVDES INCENSÆ SVNT) à Persis, vt incensis carectis, quæ transitum militũ impediebant, expeditior eis esset via in vrbem? aut, vt Sanchez, vt incensis paludibus, quasi eleuatis facibus, via ostenderetur transituris per Euphratis alueum in vrbẽ. Noctu enim capta est Babylõ. Porrò per paludes intellige iuncos & arundines, ait Vatab. & Pagnin. quæ apud Nilum & Euphratem in locis paludinosis crescunt in arborũ altitudinem? vel certé per paludes, intellige munitiones aliquas erectas in paludibus.

Nota, Per Euphratem quo superbiebat Balsasar & Babylon, quasi per illum esset inexpugnabilis. per eundem expugnata est! Hic verũ est illud: *Vnde salus, inde vulnus.*

FILIA BABYLONIS QVASI AREA (malè legunt aliqui *arca*, TEMPVS TRITVRÆ EIVS Vers.33
q. d. Hactenus Babylon fuit quasi area plena frugibus, domibus, ciuibus, opibus & spoliis

ET VENAM] idest, regnum & dominationem eius in omnes & singulas gentes, ita Theodoret. Vel *venam* vocat reconditos eius thesauros. ita a Castro. Tertiò & aptiùs, *venam* vocat, tum vectigalia, quæ Babyloniis ab omnibus gētibus soluebātur; tū mercimonia: ex hisce enim quasi ex venis manabant iuges Babylonis opes.

VERS. 37. ET ERIT BABYLON IN TVMVLOS, tum lapidum ex ruina domorum; tum arenarum, ex siccato Euphratis alueo, ideóque erit HABITATIO DRACONVM] terrestrium, qui loca deserta incolunt.

VERS. 38. SIMVL VT LEONES RVGIENT] Hoc & de Persis victoribus cum Maldon. & Sanchez, & de Chaldæis victis, accipi potest cum Lyrano, Hugone, Castrio. hi enim audientes Persas Babylonem ingressos, à somno & vino expergefacti, comas excutient, ac rugient præ dolore, vel potiùs præ ira & indignatione, sed serò & frustra: sequentia enim Chaldæis competunt. Audi Virgil. 12. Æneid. graphicè iras & animos leonis describentem:

Pœnorum qualis in aruis
Saucius ille grauis venantum vulnere pectus,
Tum demū mouet arma leo, gaudetq; comātes
Excutiens ceruice toros, fixumque latronis
Impauidus frangit telū, & fremit ore cruēto.

VERS. 39. IN CALORE PONAM POTVS EORVM] Est hypallage, id est, in potibus & compotationibus Balsasaris & Chaldæorum ponam calorem eorum, id est, faciam vt incalescant, inebrientur, occidantur: conuertam eorum conuiuia in C perpetuam ebrietatem, ex qua nunquam expergefiant, sed dormiant somnum sempiternū, scilicet in morte, sepulchro & inferno. Multi enim Chaldæorum dormientes & ebrij, alij semisomnes & semisobrij, alij euigilantes & sobrii occisi sunt; itáque omnes à somno temporali ad somnum perpetuam Persarum gladio trāsmissi sunt. Quid enim est somnus, nisi mors breuis? & quid est mors, nisi somnus perpetuus? vide historiam Daniel. 5. v. 4. & 30. Idem prædixit Isaias cap. 21. 5. Chaldæi enim deridebant Persas obsidentes, eò quòd haberent in vrbe res necessarias ad viginti annos, vt iis tolerare possent obsidionem, ait Xenophon lib. 7. vnde præfidentes suis viribus & opibus, indulgebant genio: & tunc a Cyro oppressi sunt. Ecce, hic compotationum est finis, hæc sunt sepulchra concupiscentiæ & bacchantium.

VERS. 41. QVOMODO CAPTA EST SESACH?] id est Babylon. Vide dicta c. 25. 26. Est epiphonema Prophetæ, mirantis Babylonem esse captam; quæ videbatur insuperabilis. D

INCLYTA VNIVERSÆ TERRÆ] Hebr. laus & gloria vniuersæ terræ; Syrus vertit; *quomodo capta est princeps regnorū. gloria vniuersæ terræ? quomodo facta est in stuporē Babylon?* Arabicus Antiochenus, *quomodo capta est Arysche*, id est, præcipua, & caput regnorū? Arabicus Alexādrinus, *quomodo obsessa est vrbs præstās, gloria vniuersæ terræ? quomodo facta est Babylō stupor?*

VERS. 42 MARE] grandis exercitus Medorum & Persarum obruit Babylonem, Arabicus vertit, *eleuatum est mare contra Babylonem, immersa est multitudine fluctuum eius.*

A ET VISITABO SVPER BEL, id est, super Chaldæos cultores Beli, vt sit metonymia. ita Chald. & Lyran. Secundò & planiùs, per Bel ipsum Beli idolum accipe: hoc enim quotidie deuorabat sacrificia plurima cibósque sibi oblatos (Dan. 14. 2.) ac centum talentorum millia thuris, quæ quotidie ei adolebantur, teste Herodoto: item anathemata & donaria, vti vasa templi Hierosolymitani. Hęc enim in Beli templi & cultum intulit Nabuchodonosor, Daniel. 1. 2. vnde subdit: ET EIICIAM QVOD ABSORBVERAT, DE ORE EIVS] q. d. Bel hæc omnia absorpsit & rapuit, sed Cyrus coget eadem reuomere & reddere. ita Theod. & Vatab. In Hebr. est elegans paronomasia, *Visitabo Bel in Babel & eiiciam* בלעו *bilo*, idest, *deuorationem eius de ore eius, & Babel corruet.* VERS. 44

B

45. Egredimini in medio eius populus meus: vt saluet vnusquisque animam suam ab ira furoris Domini.

46. Et ne forte mollescat cor vestrum, & timeatis auditum, qui audietur in terra: & veniet in anno auditio, & post hunc annum auditio: & iniquitas in terra, & dominator super dominatorem.

47. Propterea ecce dies veniunt & visitabo super sculptilia Babylonis, & omnis terra eius confundetur, & vniuersi interfecti eius cadent in medio eius.

48. Et laudabunt super Babylonem cæli & terra & omnia quæ in eis sunt: quia ab Aquilone venient ei prædones ait Dominus.

49. Et quomodo fecit Babylon vt caderent occisi in Israel: sic de Babylone cadent occisi in vniuersa terra.

50. Qui fugistis gladium, venite, nolite stare: recordamini procul Domini, & Ierusalem ascendat super cor vestrū.

51. Confusi sumus, quoniam audiuimus opprobrium: operuit ignominia facies nostras: quia venerunt alieni super sanctificationem domus Domini.

52. Propterea ecce dies veniunt, ait Dominus: & visitabo super sculptilia eius, & in omni terra eius mugiet vulneratus.

53. Si ascenderit Babylon in cælum, & firmauerit in excelso robur suum: à me venient vastatores eius, ait Dominus.

54. Vox clamoris de Babylone, & contritio magna de terra Chaldæorum.

55. Quoniam vastauit Dominus Babylonem, & perdidit ex ea vocem magnam: & sonabunt fluctus eorum quasi

æquæ multæ dedit sonitum vox eorum

56 Quia venit super eam, id est super babylonem, prædo, & apprehensi sunt fortes eius, & emarcuit arcus eorum, quia fortis vltor Dominus reddēs retribuet.

57 Et inebriabo principes eius, & sapientes eius, & duces eius, & magistratus eius, & fortes eius: & dormient somnum sempiternum, & non expergiscentur, ait rex, Dominus exercituum nomen eius.

58. Hæc dicit Dominus exercituum: Murus Babylonis ille latissimus suffossione suffodietur: & portæ eius excelsæ igni comburentur, & labores populorum ad nihilum, & gentium in ignem erunt, & disperibunt,

Vers.46 Venit (Babylonem) in anno, scilicet primo Balsasaris, auditio] id est rumor belli, quod Medi parant, anno secundo venient ipsi Medi cum iniquitate. id est violentia, tertio anno Babylon ab iis expugnabitur, & dominator Cyrus dominatorem Balsasarem occidet ita Vatabl. & R. Dauid.

Secundo & simplicius, quasi dicat; O Iudæi, ne molescat cor vestrum, cùm varios belli Persici contra Chaldæos audietis rumores (hi enim vocantur *auditio & auditio*, eaque *in anno, & post annum*, hoc est toto anno, imò post annum crebra & iterata auditio, & propter eos orientur iniquitates, id est seditiones, tumultus, & rapinæ, & bella intestina, aliis fauentibus Persis, aliis Chaldæis. aliis antiquas inimicitias vlciscentibus: quia cùm has turbas & iniquitates videritis, scitote imminere excidium Babylonis, & vestram liberationem. Simile ait Christus de excidio vrbis & orbis. Matth. 24. 4. ita a Castro. Paulò aliter Sanchez, qui per *iniquitatem* accipit continuatam in hisce belli rumoribus Chaldæorum contra Iudæos tyrannidem & oppressionem, q. d. Ne animos vestros ô Iudæi, debilitet & frangat, quod cum vno anno, nihil tamen Chaldæi de sua in vos iniquitate & seueritate priori remittant, maneantque dominatores, donec nouus dominator Cyrus

Vers.48 succedat. Dies namque breui veniet, quo Babylonem cum suis sculptilibus puniam & euertam.

Laudabunt cæli] id est angeli cæli, laudabunt iustam Dei vindictam de Babylone: vel potiùs, q. d. Noua erit mundi facies, vt cæli & terræ præ gaudio exilire videantur, ob cæsum tyrannum Babylonium, sub quo omnes gemebant, quique terram tributis, rapinis, cædibus, excidiis vexabat, quin & cælo ac cælitibus erat iniurius, arrogando sibi diuinos honores, ac idola pro Deo colendo, omnesque ad eorum cultum cogendo. Est hyperbolica prosopopœia.

Vers.50. Qui fugistis gladium] Loquitur Iudæis, qui fugerant gladium in vastatione, non A Ierusalem, vt Vatabl. (Hi omnes pene iam mortui erant; paucique tantum senes admodum ex ea erant superstites (sed Babylonis, vt iam *procul*, id est post 70. annos, recordentur pristini cultus Domini, & reditus in Ierusalem, de quo à parentibus plurima audierant, & verò a Ieremia & Ezechiel oraculum & promissionē Dei acceperant. ita Raban. Theodor. Lyran. & alij,

Confusi sumus] Est mimesis. Respondent enim Iudæi, quasi dicant: Cum recordamur Ierusalem, confundimur; & pudet nos opprobrij, quo afflictos audiuimus patres nostros in excidio Hierosolymæ; & contumeliæ, quam barbari Chaldæi intulerunt templo sancto Domini; atque opprobrium & blasphemiarum, quas eos petulanter contra Dominum, eiusque templū iactare, eique insultare sæpe audiuimus nimirum Bel esse potentiorem Deo nostro, ac B euertisse eius vrbem, gentem & thronum in templo. His respondet Deus, se Bel euersurum cum cæteris sculptilibus, Chaldæos vero ita vulneraturum, vt non gemant, sed mugiant instar boum dum mactantur: denique se Babylonem, quæ turres & muros in cælum attollere, ideoque munitissima videbatur vastaturum. Vers.51

Vox clamoris de Babylone] audietur Simile fuit c. 48.3.

Perdidit ex ea vocem magnam] id est turbam tumultuantem, & vocibus magnis conclamantem, q. d. Faciet Deus. vt in Babylonem, vbi iam ob hominum turbam magnus est strepitus & murmur, magnum indicatur silentium & solitudo, ex ciuium occisione & C fuga. Vers.54. Vers.55.

Et sonabunt fluctus eorum] Babyloniorum cum occidentur eiulatus resonabunt, sicut fluctus aquarum multarum. ita Maldonat.

Inebriabo principes eius] calice iræ meæ, & extrema clade, vt dormiant somnum mortis æternum. Alludit rursum ad crapulam Balsasaris & Babyloniorum, cum Babylon caperetur. Vide, v. 29.

Murus Babylonis ille latissimus suffosione suffodietur] Erant enim muri babylonis lati 50. cubitos, alti ducentos: longi adeo, vt per circuitum haberent portas centum. ita Herodot. li. 1. Diodorus, Solinus & alij Vide dicta Daniel. 5. Vers.57

Labores populorum ad nihilum, D et gentium in ignem erunt] q. d. Babylonis insanæ substructiones, palatia, arces, templa, muri, horti pensiles, &c. tanto labore totius penè Asiæ tot annis extructa, igne cremabuntur, & in nihilum redigentur ita Chald. Lyran. & alij. Vers.58.

Aliter Vatabl. q. d. Fatigabuntur populi & plebs (extinguendo igni) & lassabuntur, id est non potuerunt extinguere ignem, quo flagrabit babylon.

59. Verbum quod præcepit Ieremias propheta, Saraiæ filio Neriæ filij Maasiæ cùm pergeret cùm Sedecia rege in Babylonem, in anno quarto regni

eius: Saraias autem erat princeps pro-
phetię.
60. Et scripsit Ieremias omne ma-
lum, quod venturum erat super babylo
nem in libro vno omnia verba hæc, quę
scripta sunt contra Babylonem.
61. Et dixit Ieremias ad Saraiam:
Cum veneris in Babylonem, & videris,
& legeris verba omnia hęc.
62. dices: Domine tu locutus es cō-
tra locum istum vt disperderes eum: ne
sit qui in eo habitet ab homine vsque
ad pecus, & vt sit perpetua solitudo.
63. Cumque compleueris legere li
brum istum, ligabis ad eum lapidem &
proiicies illum in medium Euphratem.
64. & dices: Sic submergetur Baby-
lon, & non consurget à facie afflictionis
quam ego adduco super eam, & dissol-
uetur. Hucusque verba Ieremię.

Vers. 56 CVM SEDECIA] qui ibat in Babylonem ad Nabuchodonosorem, vt eum salutaret eique munera offerret, vt eum sibi & captiuis Iudęis redderet beneuolum: contigerunt enim hæc anno quarto Sedeciæ, vt hic dicitur, quando omnia Hierosolymæ cum Chaldæis erant pacifica. ita Hebræi in Seder. Olam c. 10. ac Latini. Minus rectè ergo Septuag. & Chald. vertunt, *cum abiret à Sedecia*; quasi Sedecias non iuerit in Babylonem, sed Saraiam legatum pro se eo miserit. Ex dictis liquet hanc prophetiam contra Babylonem quæ habetur c. 50. & 51. (quæque hoc libello descripta a Ieremia tradita est. Seraiæ, vt eam Iudæis in Babylone captiuis legeret, ac deinde in Euphrate submergeret) dictam esse a Ieremia anno quarto Sedeciæ, puta septem annis ante excidium Ierusalem.

SARIAS AVTEM ERAT PRINCEPS PROPHETIÆ] id est, orationis & legationis, vt quasi orator peroraret apud Nabuchodonosorem. Sic Aaron vocatur propheta, id est interpres & orator Mosis apud Pharaonem, Exodi 7. v. 1. Rursum *prophetiæ*, scilicet illius quam hic nomine totius reipublicæ Iudaicæ commendauit Ieremias, vt eam in Babylone promulgaret voce, & reipsa perageret. ita Sanchez. Hebraice est, *princeps quietis*; quia in quiete & in somnis olim sæpe Deus Prophetis & Sanctis sua reuelabat. Aliter Vatabl. *quietis*, inquit, id est, si quis regem quiescentem interturbaret, hic Saraias custodiebat eius cubiculum. q. Erat præfectus cubiculi regij? vel *quietis*, id est recreationis regis erat præfectus: & sic quod noster vertit *prophetiæ*, à Castro explicat, q. d. *Prophetiæ*, id est psalmorum & musicæ, vt ea regem recrearet. Aliter quoque Maldon. Erat, inquit, *princeps prophetiæ*, id est, primus inter Leuitas qui prophetias decantare solebat, aut princeps sacerdotum, vt vocantur cap. sequenti v. 24. Sed dubium est, an ille Saraias sit idem cum hoc.

Propheta vocatur legatus & orator.

Denique Chald. & Septuag. pro מְנוּחָה *menucha*. id est quietis, legunt מִנְחָה *mincha* id est munerum, q. d. Saraias erat munerum regi oblatorum, vel a rege distribuendorū præfectus, quem postea in aulis regum & principū vocarunt comitem vel præfectum sacrarū largitionum. Hic sensus cohæret cum primo) idem enim erat legatus & munerum largitor) qui videtur esse maximè appositus.

ET DIXIT IEREMIAS AD SARAIAM CVM VENERIS IN BABYLONEM, ET VIDERIS, ET LEGERIS OMNIA VERBA HÆC] hoc est, videndo & inspiciendo legeris verba hæc, quæ in libro tibi dabo scripsi de Babylonis excidio. *legeris*, inquam, non Babylonis: hi enim si Babylonis cladem ex te audirent, in te, æquè ac in Iudæos captiuos sæuirent? sed Ioachin & Iudæis in Babylone detentis? vt lenias eorum dolorem, & captiuitatis ęrumnas spe libertatis iis dandę a Cyro, cùm ipse Babylonem euertet. Vers. 61.

Vers. 63. PROIICIES] Primo, ad consolationem Iudæorum in Babylonem captiuorū: vt in spem liberationis erigantur ita Theodor.

Secundo, ad monitionem Chaldæorum, qui ex Iudæis intelligent te meo iussu & oraculo diuino hæc de eorum excidio legisse, & electa proiecisse in Euphratem? vt ipsi hanc cladem pœnitentia euadant: hinc Ieremias monuit eos anno quarto Sedeciæ, id est ferè 70. annis antequam hanc cladem eis Deus inferret.

Vers. 64. SIC SVBMERGETVR BABYLON] non tam in Euphratem quam in mare excidij & calamitatum. Ad hoc caput alludit sæpè S. Ioan. Apoc. 18. describens excidium nouæ Babylonis, id est Romæ redeuntis ad gentilismum in fine mundi, ac nominatim ad hunc versum alludit v. 21. dicens: *Et sustulit vnus angelus fortis lapidem quasi molarem magnum, & misit in mare, dicēs: Hoc impetu mittetur Babylon ciuitas illa magna: & vltrà iam non inuenietur.* Vbi Alcazar per angelum fortem, intelligit Ieremiam. Vide ibi dicta.

HVCVSQVE VERBA IEREMIÆ] scilicet de Babylone: est enim hic epilogus prophetiæ contra Babylonem titulo respondens c. 50. v. 1. idque quia longior fuit de ea prophetia. Simile fuit in prophetias cōtra Moab cap. 48. 47. Alij tamen volunt absolute hîc esse finem totius prophetiæ Ieremiæ, idque verius & aptius est: sequens enim caput historia est, non prophetia, petita ex lib. 4. Reg. c. vlt.

Videtur hanc clausulam addidisse Baruch scriba Ieremiæ, adeoque collegisse omnes prophetias Ieremiæ diuerso tempore editas in hoc volumen, neglecto tamen ordine temporis quo sunt editæ: quem sanè Ieremias seruasset, si singulas suo tempore & ordine scripsisset, vt ex eis vnum volumen conficeret.

CAPVT QVINQVAGESIMVMSECVNDVM

SYNOPSIS CAPITIS.

ENarrat historiam cladis Ierusalem, mox Sedeciæ v. 8. deinde templi, eiusque vasa á Chaldæis auecta v. 17. Post hæc principes cæsos, & populū abductum v. 24. Denique liberationem & exaltationem Ioachim v. 31.

1. FIlius viginti & vnius anni erat Sedecias cùm regnare cœpisset: & vndecim annis regnauit in Ierusalem, & nomen matris eius Amital, filia Ieremiæ de Lobna. 2. Et fecit malum in oculis Domini, iuxta omnia quæ fecerat Ioakim. 3. Quoniam furor Domini erat in Ierusalem & in Iuda, vsquequo proiiceret eos á facie sua & recessit Sedecias á rege Babylonis. 4. Factum est autem in anno nono regni eius, in mense decimo, decima mensis: Venit Nabuchodonosor rex Babylonis ipse & omnis exercitus eius aduersus Ierusalem, & obsederunt eam, & ædificauerunt contra eam munitiones in circuitu. 5. Et fuit ciuitas obsessa vsque ad vndecimum annum regis Sedeciæ. 6. Mense autē quarto, nona mensis obtinuit fames ciuitatē & non erant alimenta populo terræ. 7. Et dirupta est ciuitas, & omnes viri bellatores eius fugerunt, exieruntque de ciuitate nocte per viam portæ, quæ est inter duos muros, & ducit ad hortum regis (Chaldæis obsidentibus vrbem in gyro) & abierunt per viam, quæ ducit in eremum. 8 Persecutus est autem Chaldæorum exercitus regem: & apprehenderunt Sedeciam in deserto, quod est iuxta Iericho & omnis comitatus eius diffugit ab eo. 9. Cumque comprehendissent regem, adduxerunt eum ad regem Babylonis in Reblatha, quæ est in terra Emath: & locutus est ad eum iudicia. 10. Et iugulauit rex Babylonis filios Sedeciæ in oculis eius sed & omnes principes Iuda occidit in Reblatha. 11. Et oculos Sedeciæ eruit, & vinxit eum compedibus, & adduxit eum rex Babylonis in Babylonem, & posuit eum in domo carceris vsque ad diem mortis eius. 12. In mense autem quinto, decima mensis, ipse est ānus nonus decimus Nabuchodonosor regis Babylonis: venit Nabuzardā princeps militię, qui stabat coram rege Babylonis, in Ierusalem. 13. Et incendit domum Domini, & domum regis & omnes domos Ierusalem & omnem domum magnam igni combussit 14 Et totum murum Ierusalem per circuitum destruxit cunctus exercitus Chaldęorum, qui erat cum magistro militię. 15. De pauperibus autem populi, & de reliquo vulgo, quod remanserat in ciuitate & de perfugis, qui transfugerant ad regem Babylonis, & ceteros de multitudine, transtulit Nabuzardan princeps militię 19. De pauperibus veró terræ reliquit Nabuzardan principes militę uenitores & agricolas. 17. Columnas quoque æreas, quæ erant in domo Domini, & bases, & mare æneum, quod erat in domo Domini, confregerunt Chaldęi, & tulerunt omne ęs eorum in Babylonem. 18. Et lebetes, & creagras & psalteria, & phialas, mortariola, & omnia vasa ærea, quæ in ministerio fuerant, tulerunt: & 19 hydrias, & thymiamateria, & vrceos, & pelues & candelabra, & mortaria, & cyathos; quotquot aurea? & quotquot argentea: argentea tulit magister militiæ: 20 & columnas duas, & mare vnum, & vitulos duodecim ęreos, qui erant sub basibus, quas fecerat rex Salomon in domo Domini non erat pondus æris omnium horū vasorum. 21. De columnis autem, decem & octo cubiti altitudinis erant in columna vna, & funiculus duodecim cubitorum circuibat eam: porró grossitudo eius quatuor digitorum: & intrinsecus caua erat. 22. Et capitella super vtramque ęrea: altitudo capitelli vnius quinque cubitorum: & retiacula, malogranata super coronam in circuitu, omnia ęrea. Similiter columnæ secundæ, & malogranata. 23. Et fuerunt malogranata nonagintasex dependentia: & omnia malogranata centum, retiaculis circumdabantur 24. Et tulit magister militiæ Saraiam sacerdotem primum & Sophoniam sacerdotem secundum: & tres custodes vestibuli. 25. Et de ciuitate tulit eunuchum vnum, qui erat præpositus super viros bellatores: & septem viros de his qui videbant faciem regis, qui inuenti sunt in ciuitate: & scribam principem militum, qui probabat tirones: & sexaginta viros de populo terræ, qui inuenti sunt in medio ciuitatis, 26. Tulit autem eos Nabuzardan

dan magister militiæ, & duxit eos ad regem Babylonis in Reblatha. 27. Et percussit eos rex Babylonis, & interfecit eos in Reblatha in terra Emath: & translatus est Iuda de terra sua. 28. Iste est populus, quem transtulit Nabuchodonosor: In anno septimo Iudæos tria millia & viginti tres: 29. In anno octauodecimo Nabuchodonosor, de Ierusalem animas octingentas triginta duas: 30. In anno vigesimo tertio Nabuchodonosor, transtulit Nabuzardan magister militiæ animas Iudæorum septingentas quadraginta quinque. omnes ergo animæ, quattuor millia sexcentæ. 31. Et factum est in trigesimoseptimo anno transmigrationis Ioachin regis Iuda, duodecimo mense, vigesimaquinta mensis, eleuauit Euilmerodach rex Babylonis ipso anno regni sui, caput Ioachin regis Iuda, & eduxit eum de domo carceris. 32. Et locutus est cum eo bona, & posuit thronum eius super thronos regum, qui erant post se in Babylone. 33. Et mutauit vestimenta carceris eius, & comedebat panem coram eo semper cunctis diebus vitæ suæ. 34. Et cibaria eius, cibaria perpetua dabantur ei à rege Babylonis statuta per singulos dies, vsque ad diem mortis suæ cunctis diebus vitæ eius.

QVæres An hoc caput sit Ieremiæ? Respõdēt Theod Hugo, Raban. & Lyran. esse: quibus adde translatum esse hoc caput ex li. 4. Reg. cap. vlt. in hunc locum: libri enim tertij & quarti Regum, auctor est Ieremias, vt ex Procopio, Kimchi, & Isidoro docēt Sixtus Senensis li. 1. Biblioth. & Abulens. q 4 in cap. 17. Iudicum. Inde ergo illud huc transtulit Baruch scriba & compilator oraculorum Ieremiæ, idque tum vt ea quæ toto libro contra Ierusalem prophetauit Ieremias, impleta esse ostenderet; tum vt viam sterneret ad lamentationes sequentes. Vnde Baruch quædam addidit ex se, scilicet gesta post mortem Ieremiæ, vt exaltationem Ioachin, factam post mortem Nabuchodonosoris sub Euilmerodach. Certum est hoc caput esse canonicam Scripturam.

VERS. 1. FILIA IEREMIÆ] non huius prophetæ, hic enim erat de Anathoth, fuitque cælebs, sed alterius oriundi ex Lobna.

DECIMA MENSIS] Dices, 4. Reg. 25. 8. dicitur septima die venisse Nabuzardan. Respond. Septima die discessit ex Reblatha, in qua degebat Nabuchodonosor, & decima die (tridui enim est iter) peruenit in Ierusalem.

VERS. 12. DECEM ET OCTO CVBITI ALTITVDINIS ERANT IN COLVMNA VNA] Dices, 2. Paral. 3. 15. dicuntur hæ columnæ habuisse 35. cubitos altitudinis. Respond. Vtriusque columnæ tota altitudo simul iuncta erat 36. cubitorum ergo vnius altitudo erat octodecim cubitorum. bis enim octodecim faciunt 36. in libro tamen Paralip. assignantur non 36. sed 35. cubiti, quia medius cubitus in quaque columna abscondebatur in eius capitello.

VERS. 21. Dices Secundò, Hic dicuntur fuisse in quaque columna malogranata 96. sed 3. Reg. 7. 20. dicuntur fuisse ducenta, id est centum in quaque. Respondeo, Centum erant, sed 96. tantùm videbantur: corpus enim sphæricum videri vndique non potest vno obtutu, quatuor ergo latebant. ita Vatabl. & Lyran.

ET FVNICVLVS] q. d. Circumferentia columnarum, quam funiculo, aut, vt hebr. est, filo dimetiri solemus, erat duodecim cubitorum.

VERS 28. IN ANNO SEPTIMO] Nabuchodonosoris, qui fuit vndecimus & vltimus Ioakim: tunc enim occiso Ioakim, abduxit in Babylonem tria

A millia Iudæorum vt hic dicitur, & inter eos Ezechielem. ita Ioseph. 10. Antiq. 8. Anno verò 18. regni sui, qui fuit vndecimus & vltimus Sedeciæ, Nabuchodonosor cepit & transtulit Iudæos 832. Ex hoc Ieremiæ loco patet, nullam captiuitatem fuisse anno quarto Ioakim, qui fuit primus Nabuchodonosoris, vt vult R. Saadias & Maldon. in Daniel. 1. allioqui enim eam, æquè ac alias recensuisset hic Ieremias; aut certè exiguam fuisse, scilicet Danielem & paucos alios abductos esse. Vide dicta Daniel. 1. v. 1.

IN ANNO VIGESIMOTERTIO TRANSTVLIT, &c. SEPTINGENTAS QVADRAGINTA QVINQVE] scilicet ex Ægypto ea perdomita, transtulit reliquias Iudæorum quæ eò confugerant, in Babylonem. ita aliqui. Verùm Ægyptū perdomuit Nabuchodonosor anno regni VERS. 30.

B sui non 23. sed 35. vti patebit Ezech. 29. v. 17. Dico ergo, Nabuchodonosorem hoc anno 23. subegisse Ammonitas & Moabitas, ac deinde rursum racemasse Iudæos vicinos tam in Iudæa residentes, quam profugos ad Ammon & Moab, atque eos qui duabus prioribus captiuitatibus superstites remanserant, abduxisse numero 745. ita Lyran. & Dionys. Annus hic 23. fuit quintus ab euersione vrbis & templi.

VIGESIMA QVINTA MENSIS] Dices, lib. 4. Regum, cap. 25. v. 27. dicitur id factum 27. die mensis. VERS. 31.

Resp. Euilmerodach id statuit & cœpit facere die 25. sed perfecit & compleuit die 27. mensis. ita Vatabl. puta 25. die Ioachimum exemit vinculis & carcere, 27. exaltauit eum supra alios reges. ità Sanchez. Tradit vel fabulatur R. Dauid die 25. mortuum fuisse Nabuchodonosorem, die 26. sepultum, & Euilmerodach eductum ex carcere quo tenebatur, quia regnum affectabat: die verò 27. eum regem esse constitutum, tumque eum pariter Ioachin è carcere eduxisse & exaltasse, eò quòd in carcere eo familiariter vsus esset.

C

Alij fabulantur Euilmerodach timuisse, ne Nabuchodonosor à morte ad vitam rediret, sicuti paulò anteà forma bestiali ad humanam redierat, expectasse ergo tertium diem à morte, puta 27. quo sepulto patre iam securus regnum adiit. Alij fingunt, Euilmerodach ex consilio Ioachin patris cadauer in trecentas partes dis-

ſecuiſſe, eaſque totidem vulturibus deuorandas obieciſſe, ne crederetur pater rurſum victurus, & in regnum rediturus, vti dixi Iſaiæ 14. 19. Nota hîc, Ioachin in carcere fuiſſe 37. annis, id eſt toto tempore quo regnauit Nabuchodonoſor: eo mortuo eduxit eum Euilmerodach, cùm Ioachin iam eſſet 55. annorum. Nam cùm eſſet 18. annorum abductus eſt, & in carcere concluſus. Porro eduxit & exaltauit eum Euilmerodach, vel quia pater eius moriens, & tyrannidis ſuæ ac ſuperbiæ pœnitens, vti innuitur Daniel. 5. 34. ita ei præceperat; vel quia in carcere moribus & alloquio eius delectatus, amicitiam cum eo contraxerat.

VERS. 32. ET POSVIT THRONVM EIVS SVPER THRONOS REGVM] quos tum pompæ cauſa, tum ne rebellarent, in aula aſſeclas habebat: vti etiamnum reges aulæ aſſeclas habent Duces & Principes. Aut certè hi reges fuerunt ij quos deuicerat, & carceri cum Ioachin incluſerat, vti rex Tyri, rex Ægypti, rex Edom, Ammon, Moab, &c.

Denique Nota hîc Primò, Ieremiam paulò ante expugnationem vrbis, ſecretò è templo extuliſſe arcam teſtamenti & altare thymiamatis (& candelabrum & menſam panum propoſitionis, inquit Tornellus. nam nullius horum fit mentio in ſpolijs captis à Chaldæis) eaque occultaſſe in loco aliquo ſubterraneo, ac poſteà ea tranſtuliſſe in montem Nebo, vti dicitur 2. Machab. 2. v. 4. Vide dicta Exodi 25. v. 10.

Secundò, ea quæ hoc cap. à v. 30. & deinceps ſcribuntur, contigiſſe poſt mortem Ieremiæ, ac proinde non ab ipſo, ſed à Baruch vel ab Eſdra eſſe ſcripta & addita. Reliqua huius cap. explicanda ſunt 4. Reg. vlt. eò enim pertinent.

A *Hic ſitus Ioachin ſatorum, hic ex tui illum*
Sorte tulit, Sedecia hæc ſata, hæc funera Iudæ,
Hæc Solymorum extrema dies: fuit Ilium, & ingens
Gloria Abrahamidum, Iſacidumque decus.

Quàm verè dixit theodidactos noſter Thomas lib. 1. de Imitat. Chriſti cap. 1. *Vanitas vanitatum, & omnia vanitas, præter amare Deum, & illi ſoli ſeruire. Iſta eſt ſumma ſapientia: per contemptum mundi, tendere ad cæleſtia regna. Vanitas igitur eſt, diuitias perituras quærere, & in illis ſperare. Vanitas quoque eſt, honores ambire; & in altum ſe extollere. Vanitas eſt, carnis deſideria ſequi, & illud deſiderare, vnde poſtmodum grauiter oportet puniri. Vanitas eſt, longam vitam optare, & de bona vita parum curare. Vanitas eſt, præſentem vitam ſolùm attendere, & quæ futura ſunt non prauidere. Vanitas eſt diligere, quod* B *cum omni celeritate tranſit, & illuc non feſtinare, vbi ſempiternum gaudium manet.* Vanitas eſt, hortos, palatia & vrbes breui ruituras ædificare, & de domo in cælis ædificanda non cogitare. Vanitas eſt, aurum & argentum, hoc eſt terram rubram & albam, congerere; & cæleſtes immortaleſque opes negligere. Vanum eſt, & nimis vanum, filijs aut nepotibus ditandis ita inſudare, vt periculum gehennæ ſemper ardentis tibi ipſi acceſſas, ac vitam ſempiternam amittas. O vanitas! ô vanitatum vanitas! O vani, ô ſtolidi filij Adæ, vt quid, vt quid, vt quid diligitis vanitatem, vaniſſimam & meriſſimam vanitatem, & quæritis mendacium? O veritas, ô felicitas, ô C æternitas, quàm raro verſaris in mentibus hominum! quàm pauci te cogitant, nulli penetrant! quia impenetrabilis es.

ÆTERNITATEM COGITA, α, & ω.

ÆTERNA congere. ÆTERNA conſtrue.

Quam arcta via quæ ducit ad vitam! quàm pauci inueniunt eam!

GEMITVS AC CONCIONIS

GESTORVMQVE IEREMIÆ

SYNOPSIS ET GEMMÆ.

Cap. 1. *AVDI Ieremia, audi sacerdos, audi Propheta Domini: Priusquam te formarem in vtero noui te, & antequam exires de vulua sanctificaui te, & Prophetam in Gentibus dedi te.*

A, a, a, Domine Deus, ecce nescio loqui: quia puer ego sum.

Ego dedi te in ciuitatem munitam, & in columnam ferream, & in murum æreum super omnem terram.

Quid tu vides Ieremia? Virgam vigilantem ego video: bene vidisti; quia vigilabo ego super verbo meo vt faciam illud.

Quid tu vides? ollam succensam ego video, & faciem eius à facie Aquilonis.

Ab Aquilone pandetur malum super omnes habitatores terræ.

Sanctus Israel Domino, primitiæ frugū eius.

Cap. 2. *Quid inuenerunt patres vestri in me iniquitatis, quia elongauerunt à me, & ambulauerūt post vanitatem, & vani facti sunt?*

Obstupescite cæli super hoc, & portæ eius desolamini vehementer.

Duo enim mala fecit populus meus; me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt sibi cisternas dissipatas, quæ continere non valent aquas.

Scito & vide, quia malum & amarum est reliquisse te Dominum Deum tuum.

A sæculo confregisti iugum meum, rupisti vincula mea, & dixisti, Non seruiam.

Cap. 3. *Fornicata es cum amatoribus multis: tamen reuertere ad me, dicit Dominus; saltem amodo voca me, Pater meus, dux virginitatis meæ tu es.*

Præuaricatrix Iuda & auersatrix Israel, mœchata es cum lapide & ligno.

Reuertere & dabo vobis pastores iuxta cor meum; & pascent vos scientia & doctrina.

In tempore illo vocabunt Ierusalem solium Domini, & congregabuntur ad eam omnes gentes in nomine Domini.

Quomodo ponam te in filios, & tribuam tibi terram desiderabilem, hereditatem præclaram exercituum Gentium?

Conuertimini filij reuertentes, & sanabo auersiones vestras.

Cap. 4. *Si abstuleris offendicula tua à facie mea, non commoueberis.*

Et iurabis, Viuit Dominus, in veritate, & in iustitia.

Nouate vobis nouale; circumcidimini Domino, & auferte præputia cordium vestrorum.

Clamate: Ascendit leo de cubili suo, & prædo Gentium se leuauit.

Ecce quasi nubes ascendet, & quasi tempestas currus eius velociores aquilis equi illius: væ nobis quoniam vastati sumus.

Ventrem meum doleo, ventrem meum doleo, sensus cordis mei turbati sunt in me: contritio super contritionem vocata est, vastata est omnis terra.

Quia sapientes sunt vt faciant mala; bene autem facere nescierunt.

Vocem quasi parturientis audiui, angustias vt puerperæ.

Vox filiæ Sion intermorientis, expandentisque manus suas: væ mihi, quia defecit anima mea propter interfectos.

Circuite vias Ierusalem, & quærite in plateis, an inueniatis virum facientem iudicium, & propitius ero ei. Cap. 5.

Idcirco percussit eos leo de silua: lupus ad vesperam vastauit eos: pardus vigilans super ciuitates eorum.

Stupor & mirabilia facta sunt in terra; prophetæ prophetabant mendacia, & sacerdotes applaudebant manibus suis, & populus meus dilexit talia.

Hæc est ciuitas visitationis & vindictæ, quia omnis calumnia inuenta est in medio eius. Cap. 6.

Idcirco furore Domini plenus sum, laboraui sustinens.

A minore vsque ad maiorem omnes auaritiæ student: Propheta & sacerdos faciunt dolum, dicentes: Pax, pax, & non erat pax.

Probatorem dedi te in populo meo robustum & probabis viam eorum. Argentum reprobū vocate eos, quia Dominus proiecit illos.

Nolite confidere in verbis mendacij, dicentes, Tēplū Domini, tēplū Domini tēplū Domini est. Cap. 7.

Tu ergo noli orare pro populo hoc, & non obsistas mihi: quia non exaudiam te.

Ossa principum, sacerdotum & ciuium, expandent ad Solem & Lunam quibus seruierunt, & quæ adorauerunt. Cap. 8.

Et eligent magis mortem quàm vitam omnes qui residui fuerint.

Miluus in cælo cognouit tempus suum, tur-

tur, & hirundo, & ciconia custodierunt tempus aduentus sui: populus autem meus non cognouit iudicium Domini.

CAP. 9. *Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lachrymarum? & plorabo die ac nocte interfectos filiæ populi mei.*

Vnusquisque se à proximo suo custodiat, & in omni fratre suo non habeat fiduciam.

Deducant oculi nostri lachrymas, & palpebræ nostræ defluant aquis.

Quia ascendit mors per fenestras, ingressa est domos nostras, disperdere paruulos de foris, iuuenes de plateis.

CAP. 10. *A signis cæli nolite metuere quæ timent Gẽtes: quia nec bene possunt facere, nec male.*

Quis non timebit te, ô Rex Gentium? tuum est enim decus: in vniuersis regnis nullus est similis tui.

Dij qui cælos & terram non fecerunt pereant de terra, & de his quæ sub cælo sunt.

Deus noster est qui facit terram in fortitudine sua, præparat orbem in sapientia sua, & prudentia sua extendit cælos.

Qui fulgura in pluuiam facit, & educit ventum de thesauris suis.

CAP. 11. *Maledictus vir, qui non audierit verba pacti huius.*

Quid est quod dilectus meus in domo mea facit scelera multa?

Oliuam vberem, pulchram, fructiferã, speciosam vocauit Dominus nomen tuum.

Ad vocem loquelæ grãdis exarsit ignis in ea, & combusta sunt fruteta eius.

Et ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam, & non cognoui.

Quia cogitauerunt super me consilia dicentes: Mittamus lignum in panem eius, & eradamus eum de terra viuentium.

Tu autem Domine sabaoth qui iudicas iuste, & probas renes & corda, videam vltionẽ tuã ex eis: tibi enim reuelaui causam meam.

CAP. 12. *Iustus quidem tu es Domine, si disputem tecũ: verumtamen iusta loquar ad te.*

Quare via impiorum prosperatur? bene est omnibus qui præuaricantur, & inique agunt?

Congrega eos quasi gregem ad victimam, & sanctifica eos in die occisionis: quoniam dixerunt, Non videbit nouissima nostra.

Si cum peditibus currens laborasti, quomodo contendere poteris cum equis?

Reliqui domum meam, dimisi hereditatem meam: dedi dilectam animam meam in manum inimicorum eius.

CAP. 13. *Iussu Domini abscondi lumbare in Euphrate: & post dies plurimos tuli illud, & ecce cõputruerat: sic ait Dominus, putrescere faciam superbiam Iuda.*

Sicut enim adhæret lumbare ad lumbos viri, sic agglutinaui mihi omnem domum Israel.

Plorans plorabit & deducet oculus meus lachrymam: quia captus est grex Domini.

Dic regi & dominatrici: Humiliamini, sedete, quoniam descendit de capite vestro corona gloriæ vestræ.

Si mutare potest Aethiops pellem suam, aut pardus varietates suas: & vos poteritis bene facere, cum didiceritis malum.

Expectatio Israel, saluator eius in tempore tribulationis: quare quasi colonus futurus es in terra, & quasi viator declinans ad manendũ? CAP. 14.

Si steterit Moses & Samuel coram me, nõ est anima mea ad populum istum: eiice illos à facie mea & egrediantur. CAP. 15.

Quo egrediemur, qui ad mortem, ad mortem: qui ad gladium: qui ad famem: qui ad captiuitatem.

Quis miserebitur tui Ierusalem? quis ibit ad rogandum pro pace tua? tu reliquisti me, retrorsum abiisti.

Væ mihi mater mea, quare genuisti me virum rixæ, virum discordiæ, omnes maledicunt mihi.

Non accipies vxorem, & non erunt tibi filij & filiæ in loco isto. CAP. 16.

Mortibus enim ægrotationum morientur, non plangentur, & non sepelientur.

Ecce ego auferam de loco isto vocem gaudij, vocem sponsi & sponsæ.

Vere mendacium possederunt patres nostri, vanitatem quæ eis non profuit.

Peccatum Iuda scriptum est stilo ferreo in vngue adamantino, exaratum super latitudinem cordis eorum. CAP. 17.

Maledictus homo qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suum.

Benedictus vir qui confidit in Domino, & erit Dominus fiducia eius.

Prauum est cor omnium & inscrutabile: quis cognoscet illud?

Expectatio Israel Domine, omnes qui te derelinquunt, confundentur: recedentes à te in terra scribentur. quoniam dereliquerunt venam aquarum viuentium Dominum.

Et ego non sum turbatus te pastorem sequẽs: & diem hominis non desideraui, tu scis.

Non sis tu mihi formidini, spes mea tu in die afflictionis.

Surge & descende in domum figuli: ecce, sicut lutum in manu figuli: sic uos in manu mea, domus Israel. CAP. 18.

Ecce ego fingo contra vos malum.

Contere lagunculam testeam coram populo in valle filij Ennon, quia sic conteram populum istum & ciuitatem: in Topheth sepelientur. CAP. 19.

Seduxisti me Domine, & seductus sũ: fortior me fuisti, & inualuisti. CAP. 20.

Factus sum in derisum tota die, omnes sub-

sannant me.

Maledicta dies in qua natus sum: dies in qua peperit me mater mea, non sit benedicta.

CAP. 21. Dic Sedeciæ regi: Ecce, ego do coram vobis vitam vitæ & viam mortis.

Qui habitauerit in vrbe hac, morietur gladio, fame & peste, qui autem egressus fuerit, & transfugerit ad Chaldæos, viuet.

CAP. 22. Dic Sellum filio Iosiæ: Non reuertetur huc amplius; sed in loco ad quem transtuli eum, ibi morietur.

CAP. 10. Dic Ioakim: Væ qui ædificat domum suam in iniustitia, & amicum suum opprimet, & mercedem eius non reddet ei.

Non plangent eum, væ frater, væ domine: sepultura asini sepelietur, putrefactus & proiectus extra portas Ierusalem.

Terra, terra, terra, audi sermonem Domini: scribe virum istum sterilem: nec enim erit de semine eius vir qui sedeat super solium Dauid.

CAP. 23. Væ pastoribus qui disperdunt & dilacerãt gregem pascuæ meæ. Suscitabo super eos pastores, & pascent eos.

Ecce turbo Dominicæ indignationis egredietur, & tempestas erumpens super caput impiorum veniet.

Si occultabitur vir in absconditis, & ego non videbo eum? nunquid non cælum & terram ego impleo.

Nunquid non verba mea sunt quasi ignis, & quasi malleus conterens petram.

CAP. 24. Quid tu vides Ieremia? ficus bonas: ficus bonas valdè; et malas valde.

Hæc dicit Dominus: Sicut ficus hæ bonæ: sic cognoscam transmigrationem Iuda in bonum, & reducam eos in terram hanc.

Et sicut ficus pessimæ: sic dabo Sedeciam & reliquos qui remanserunt in Ierusalem, in vexationem & afflictionem in opprobrium, parabolam & maledictionem

CAP. 25. Mittam Nabuchodonosorem seruum meũ & seruient omnes gentes istæ regi Babylonis septuaginta annis.

Sume calicem vini furoris huius de manu mea, & propina de illo cunctis gentibus: vt dẽ eas in solitudinem, stuporem, sibilum & maledictionem.

Bibite & inebriamini, & vomite & cadite: neque surgatis à facie gladij quem ego mittam inter vos.

Dominus de excelso rugiet, & de habitaculo sancto suo dabit vocem suam.

CAP. 26. Dabo domum istam sicut Silo: & vrbem hanc dabo in maledictionem cunctis gentibus terræ.

CAP. 27. Hæc dicit Dominus, O Ieremia, fac tibi vincula & catenas. & pones eas in collo tuo:

Et mittes eas ad regem Edom, Moab, Ammon, Tyri & Sidonis.

Hæc dicit Dominus Hananiæ: Catenas ligneas contriuisti, & facies pro eis ferreas: iugum enim Nabuchodonosor ferreum posui super collum cunctarum Gentium. CAP. 28.

Hæc dicit Dominus: Aedificate domos in Babylone, plantate hortos. Accipite vxores, quia manebitis ibi septuaginta annis.

Væ, quia magna dies illa, nec est similis eius: tempusq; tribulationis est Iacob. CAP. 29. CAP. 30.

In charitate perpetua dilexi te, ideo attraxi te miserans. CAP. 31.

Hinnite, contra caput Gentium personate: salua Domine populum tuum reliquias Israel.

Audiens audiui Ephraim transmigrantem: castigasti me, & eruditus sum, quasi iuuenculus indomitus.

Creauit Dominus nouum super terram. Femina circumdabit virum.

Eme tibi, ô Ieremia, agrum patruelis tui, qui est in Anathoth, quia hæc dicit Dominus, Adhuc possidebuntur domus & agri & vineæ in terra ista. CAP. 32.

Heu, heu, heu, Domine Deus, fortissime, magne & potens: cuius oculi aperti sunt super omnes vias filiorum Adam: vt reddas vnicuique secundùm vias suas.

Erit mihi Ierusalem in nomen, & in gaudium, & in laudem, & in exultationem cunctis gentibus terræ. CAP. 33.

Audietur in ea vox lætitiæ, vox sponsi & sponsæ, vox dicentium: Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia eius.

Audi Sedecia rex, capieris & Babylonem introibis: non morieris gladio, sed in pace, plangentq; te, væ Domine. CAP. 34.

Vos non audistis me vt prædicaretis annũ septimum libertatis vnusquisque proximo suo, idcirco ego prædico vobis libertatem ad gladium, ad pestem, ad famem.

Posui coram Rechabitis scyphos plenos vino, & dixi, Bibite vinum, qui responderunt, Non bibemus. CAP. 35.

Propterea hæc dicit Dominus, Non deficiet vir de stirpe Ionadab filij Rechab, stans in conspectu meo cunctis diebus.

Hæc dicit Dominus, Tolle, ô Ieremia, volumen libri, scribes in eo omnia verba quæ locutus sum tibi aduersum Israel & Iudam. CAP. 36.

Non erit ex Ioakim qui sedeat super solium Dauid, & cadauer eius proijcietur ad æstum per diem, & ad gelu per noctem.

Hæc dicit Dominus, Chaldæi à Ierusalem recedentes vt pugnent contra Pharaonem, redibũt capientq; vrbẽ, & succendent eam igni. CAP. 37.

Cap. 38. *Hæc dicit Dominus. Quicunque manserit ciuitate hac, morietur gladio, fame & peste qui autem profugerit ad Chaldæos, viuet.*

Cap. 39. *Nabuchodonosor capit Ierusalem, cedeciam excecat, filios eius & nobiles occidit, Ieremiam liberat.*

Dic ad Abdentelech: Liberabo te, & erit tibi anima tua in salutem, quia in me habuisti fiduciam.

Cap. 40. *NabuZardan ait Ieremiæ: Si placet tibi vt venias mecum in Babylonem, ponam oculos meos super te: sin autem, habita apud Godoliã, quē præposuit rex Babylonis ciuitatibus Iuda.*

Cap. 41. *Ismael occidit Godoliam, & populum capit insequitur eum Iohanan, & populum liberat, cum quo metuens Chaldæos, fugere cogitat in Aegyptum.*

Cap. 42. *Iohanan & principes consulunt Ieremiam: quibus ille, Manete in Iudæa, & obedite Chaldæis: omnes enim qui ingredientur Aegyptũ, morientur gladio, fame & peste.*

Cap. 43. *Contemnunt illi & fugiunt, secumq; Ieremiam pertrahunt in Aegyptum. Ieremias in Taphnis prophetat: veniet Nabuchodonosor, et percutiet terram, delubra, & deos Aegypti.*

Cap. 44. *Quare, O Iudæi, prouocatis Deum sacrificãdo dijs alienis in terra Aegypti.*

Ecce ego tradam Pharaonem Ephree in manu quærentium animam illius.

Cap. 45. *Hæc dicit Dominus ad Baruch, Dixisti, væ misero mihi, quoniam addidit Dominus dolorem dolori meo.*

Ecce quos ædificaui, ego destruo: & tu quæris tibi grandia? dabo tibi animam tuam in salutem.

Cap. 46. *Hæc dicit Dominus aduersum exercitum Pharaonis Nechao: Præparate scutum, state in galeis, polite lanceas, induite vos loricis.*

Vitula elegans atque formosa Aegyptus: stimulator ab Aquilone veniet ei. Post hæc habitabitur sicut in diebus pristinis.

Cap. 47. *Hæc dicit Dominus contra Palæstinos: venit caluitium super Gazam, conticuit Ascalõ?*

O mucro Domini vsquequo non quiesces: quomodo quiescet cùm Dominus præceperit, ei, ibique condixerit illi.

Cap. 48. *Ad Moab: Fugite, saluate animas vestras & eritis quasi myricæ in deserto*

Date florem Moab, quia florens egreditur: maledictus qui prohibet gladium suum à sanguine.

Ad filios Ammon. Vlula Hesebon, quoniam vastata est Hai, Melchom capietur, sacerdotes eius & principes eius simul. Cap. 49.

Paruulum dedite, O Edom, in Gentibus, contemptibilem inter homines.

Quomodo derelinquerunt ciuitatem laudabilem, vrbem lætitiæ.

Succendam ignem in muro Damasci, & deuorabit mœnia Benadad.

Capta est Babylon, confusus est Bel, victus est Merodach. Cap. 50.

Gladius ad Chaldæos, ait Dominus, & ad habitatores Babylonis, gladius ad diuinos eius, gladius ad fortes eius, gladius ad equos eius, & ad omne vulgus eius.

Fugite de medio Babylonis, & saluet vnusquisque animam suã. quoniam tempus vltionis est à Domino, vicissitudinem ipse retribuet ei.

Calix aureus Babylon in manu Domini inebrians omnem terram: de vino eius biberunt gentes, & ideo commotæ sunt. Cap. 51.

Ecce ego ad te mons pestifer, qui corrumpis vniuersam terram: euoluam te de petris, et dabo te in montem combustionis.

Sanctificate contra Babylonem Gentes, reges Mediæ, duces eius, cunctamque terram potestatis eius.

Inebriabo Chaldæos, vt sopiantur, et dormiant somnium sempiternum.

Deducam eos quasi agnos ad victimam: quasi arietes cum hœdis.

Laudabunt super Babylonem cæli et terra, et omnia quæ in eis sunt: quia ab Aquilone venient ei prædones.

Qui fugistis gladium, venite, recordamini procul Domini, et Ierusalem ascendat super cor vestrum.

Dic Saraiæ, Cùm veneris in Babylonem, leges omnia verba libri huius, librumque proiicies in medium Euphratem, et dices: Sic submergetur Babylon, et non consurget à facie afflictionis.

Gloria patri, et Filio, et Spiritui sancto: sicut erat in principio, et nunc, et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

COMMENTARIA IN THRENOS SIVE LAMENTATIONES IEREMIÆ.

PRÆFATIO.

Threni pathetici.

THRENI maximè pathetica & affectuosa totius Sanctę Scripturę sunt pars. Ieremias enim vti (teste Isidoro Pelusiota libr. prim. epistol. 298.) omnium Prophetarũ fuit calamitosissimus, ita pariter omnium maximè threnodus hic vbique cunctos ad dolorem, luctum & ploratum excitat. Ieremias inquam, vel potiùs Spiritus sanctus per Ieremiam in hisce Threnis videtur omnia sua lamenta conglobasse, atque compassioni planctui & lachrymis habenas omnes laxasse. Idque meritò, quippe qui videbat omnes suas prophetias, minas, monita & obsecrationes in irritum cecidisse deplorata omnia, vrbem Ierusalem, quam tantopere saluare cupiebat, Iudæam, rempublicam, & regnum gentis suæ, templum illud Salomonis orbis miraculum, populum Dei, adeoque Synagogam totam, Deique Ecclesiam vastatam, euersam & incensam a Chaldæis. Iustè ergo inconsolabiliter lamentatur, & suspirat gemitibus innenarrabilibus, vt suo exemplo suos ciues gemere doceat, & pœnitentiam agere, vt à Deo veniam, atque gentis, vrbis & reipublicæ restitutionem impetrent: vti de facto impetrarunt, quando septuagesimo captiuitatis anno à Cyro in patriam remissi sunt, vrbs & templum re ædificata, respublica & Ecclesia restaurata fuerunt.

Ostenditur iuxta Ierusalem, & in eius chorographia depingitur ad Meridiem vrbis, non longè ab Aceldema, fouea Ieremiæ, in qua ipse aspiciens Ierusalem a Chaldæis vastatam, do- A lens & flens hosce Threnos dictauit, vbi Helena Imperatrix mirifica construxit opera, ait ex Nicephoro Adrichomius in descript. Ierusalem, num. 224.

Dat ergo Ieremias hic nobis typum, exemplum & carmen quod in vrbium, regnorum, reipublicæ & Ecclesiæ euersione, quod in publica calamitate & clade, quales plurimas hisce annis in Belgio vidimus & videmus, totidem verbis vsurpemus, vt intimo compassionis affectu has strages tum corporum, tum magis animorum sanguineis lachrymis apud Deum deploremus. Quocirca meritò Paschasius censet hoc triste Ieremiæ carmẽ vocari posse Threnos threnorum, vel Lamentationes lamentationum; sicut lętum Salomonis Epithalamium vocatur Canticum canticorum, vti enim eo nihil lætius, ita hoc nihil tristius in Script. aut apud profanos reperiri potest, vt cum eo comparata tragica Senecæ, & similium, vmbræ esse videantur, & ludi poëtarum arte rhetorica conscripti & conficti. Hic enim non ars loqui- B tur & gemit, sed ipse Spiritus diuinus, qui totum Ieremiam occupauerat, vt gentis suæ, populique Dei excidium plangeret gemitibus inenarrabilibus.

Tropolog. Threni congruunt animæ pænitenti.

Rursum mysticè Ierusalem hæc ita vastata communiter accipitur hominum respublica & societas, siue genus humanum in Adamo diaboli fraude euersum, atque de primæua felicitate, paradiso & originali innocentia deiectum. Propriè verò ac peculiariter Ierusalem hæc est anima, quæ peccato mortali consentiens, statu iustitiæ & regno Dei priuata, dæmonis regnum iugum & tyrannidem subit, & clades longè maiores quàm Ierusalem olim, vel quoduis regnum aut respublica euersa, experiri & perpeti cogitur, vt meritò pœnitens Threnos hosce vsurpet, ac inter alia dicat illud ap. 3. v. 12.

Tetendit arcum ſuum, & poſuit me quaſi ſignum ad ſagittam, miſit in renibus meis filias pharetræ ſuæ: & v. 15. *Repleuit me amaritudinibus, inebriauit me abſinthio.* Exempla & lamenta pœnitentium ſtupenda vide apud Climachum gradu 5. de pœnitentia, item in vita S. Mariæ Magdalenæ, S. Mariæ Ægyptiacæ, & S. Pelagiæ pœnitentis. Audi & S. Hieron. de ſeipſo epiſt. ad Florentiū: *Ego cinis, & viliſſima pars luti, & iam fauilla: ego cunctis peccatorum ſordibus inquinatus, diebus ac noctibus operior cum tremore reddere nouiſſimum quadrantem. Sed tamen quia Dominus ſoluit compeditos & ſuper humilem & trementem verba ſua requieſcit forſitan & mihi in ſepulchro ſcelerum iacenti, dicat: Hieronyme, veni foras.*

Symbolicè Chriſto patienti.

Rurſum Symbolicè in hiſce Threnis Chriſti patientis affectus, ac dolorum acerbitatatem ita in ſe graphicè hic exprimit ac depingit Ieremias, vt Chriſtum hic in cruce gementem, loquentem, lamentantem audire tibi videaris. Quare Eccleſia mater noſtra hos Threnos ſanctiſſimo anni tempore, hebdomada nimirum maiori, ipſoq; die Veneris ſancto vſurpat & publicè ac lamentabiliter decantat, vt Chriſtum patientem repræſentet, omneſque ad cōpaſſionem moueat, atque ad pœnitentiam peccatorum, dolorem, ſeriam confeſſionem, vitæque emendationem efficaciſſimè excitet & impellat. Qua de cauſa & ipſas alphabeti literas aleph, beth, gimel lugubri voce decantat: quod licet taxet hic Petrus à Figueiro, eò quòd hæ literæ non exprimantur in hebræo; tamen rectè ab Eccleſia inductum eſt, vt ſignificetur hoc carmen eſſe alphabetarium, & quaſi alphabetum pœnitentiæ à pœnitentibus vſurpandū eſſe. Atque hinc alter ſequitur Threnorum vſus & fructus, ſcilicet quòd Threni non tantùm ſeruiant propriæ cuiuſque meditationi, qua ſe quiſque ad compunctionem, compaſſionem & orationem excitet; ſed conſequenter vel maximè ſeruiant concioni, vt concionator horum meditatione commotus & compunctus, dolore & amore accenſus iiſdem populum & peccatores ad threnos, ad luctum & lachrymas concitet. Sanè ad hoc nulla aptior vox nulla potentior ſententia, nulla eficacior oratio quam Threnorum. Atque hic vnus eſt ſcopus & ſolus ad quem collimare debet concionator, ſcilicet non vt aures titillet, non vt ſublimia doceat, non vt eloquentia plauſum cieat, audiatque: quam bene hic dicit, quàm pulchrè diſcurrit? ſed vt auditores ad peccatorum deteſtationem, ad vitæ nouæ propoſitum, ad planctum & ſuſpiria impellat.

Alphabetum pœnitentium ſunt Threni.

Threni ſunt concio ad planctum.

Pulchrè non minùs quàm verè noſter P. Ramirez, celebris quondam in Hiſpania concionator, hoc indicium dabat bonæ vel malæ concionis. Vis, inquit, ſcire an concio bona, an concionator bonus fuerit? finita concione inſpice populum domū redeuntem: ſi videris eum exporrecta fronte hilarem, ad inuicem colloquē-tem, connutantem, applaudentē: O quam benè dixit quam eloquēs quam doctus, quam elegāter perorauit hic concionator, ſcito malā concionem, infructuoſam & vanam; ſcito malum concionatorem & vanum fuiſſe. ſin populum domum redire videas triſtem, demiſſo vultu, ſilentem, & quaſi meditabundum ac perculſum, ſcias bonam fuiſſe concionem, bonum concionatorem, qui non aures, ſed cor populi tetigerit & pupugerit, atque luctum & lachrymas elicuerit. Hoc eſt quod S. Hieron. docuit Nepotianum ſcribens ad eum: *Docente te*, inquit, *in Eccleſia, non clamor populi, ſed gemitus ſuſcitetur: lachrymæ auditorum laudes tuæ ſint.* ergo *prædicator* cum Ieremia planctum moueat inſtar turturis gemendo. *Illius*, inquit S. Bernard. ſerm. 59. in Cantic. *doctoris libenter vocem audio, qui non ſibi plauſum, ſed mihi planctum moueat. Verè turturem exhibes, ſi gemere doceas. Et ſi perſuadere vis, gemendo id magis quàm declamando ſtudeas oportebit.*

Signi boni vel malæ concionis.

Concionator planctum moueat, non plauſum.

Talis fuit S. Vincentius Fererius, qui ſpiritu Apoſtolico concionabundus obiit Hiſpaniam, Italiam, Britanniam, Flandriam, Angliam, Scotiam, Hiberniam: nec tantùm vrbes maiores, ſed vbique villas & pagos Chriſti exemplo circumiens, ac prædicans, *Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cælorum.* Quocirca quocunque is pedem intuliſſet, mox ſequebantur generales priorum delictorum pœnitentiæ, communis morum reformatio, ceſſabant blaſphemiæ, periuria, aleæ, quin & ludi: tantaque erat omnium contritio, religio, modeſtia, vt priſca Apoſtolorum ætas rediiſſe videretur. Dicitur conuertiſſe Iudæorum viginti quinque, Sarracenorum octo, Chriſtianorum perditæ vitæ ſupra centum millia. Incedebat ſtipatus quadraginta aſſeclarum & auditorum millibus, ac mox a concione diuerberantium ſe innumera erat multitudo.

Talis fuit S. Antonius de Padua iuuenis 26. annorum, mortuus eſt enim anno ætatis 36 qui ex longa oratione & meditatione promens cōciones, loquebatur, non vt homo, ſed vt angelus. In quadrageſima cōcionans, ita Patauinos ciues commouit ad planctum & pœnitentiam, vt turmatim per plateas publicè ſe cædentes incederent, inclamantes Miſericordia, miſericordia. Atque inde cœpit publicus diſciplinæ in hebdomada ſancta vſus. Verba eius erant ardentia, & quaſi ſagittæ ignitæ feriebant corda audientium, quia manabant ex corde ardente. Inde audiebantur ſingultus, lachrymæ, tunſiones pectorum; ſequebantur peccatorum inſignium conuerſiones, morum & vitæ mutationes, hæreſum abiurationes (fuit enim ipſe malleus hæreticorum) vſurarum reſtitutiones, &c. Hinc lingua ipſius incorrupta miraculo manet, quam 32. annis poſt eius obitum S. Bonauentura Generalis Ordinis Franciſc. in manus accipiens, exoſculans & illachrymans: *O lingua*, inquit, *benedicta, quæ ſemper laudaſti Deum, & alios laudare docuiſti! iam patet, quanti meriti & pretij ſis apud Deum, qui te ad tam ſublime officium efformauit.* Hoc ſæculo P. Ignatius Martinez è Societate noſtra, vir magnæ doctrinæ, & maioris ſanctitatis, Paduam veniens, linguamque eandem viſitans & exoſculans, ita immutatus eſt, vt ſpiritum & linguam Sancti induiſſe videretur. Rediens enim in Luſitaniam, depoſito veteri Rhetorum more, cœpit concionari apoſtolicè, tanto ſpiritu & fructu, vt totam Luſi-

tantum commouerit, quæ etiamnum eius, quasi Apostolici viri memoriam veneratur & celebrat. Da nobis, Domine, multos Vincentios, Antonios, Bernardinos: da Paulos, da Apostolicos præcones.

De S. Ioanne Baptista, præcone primo pœnitentiæ & Christi, ait Christus Ioan. 5. *Ille erat lucerna ardens & lucens.* Est enim, inquit S. Bern. serm. de Natiuit. S. Ioannis, *tantum lucere vanum, tantum ardere parum; ardere & lucere perfectum. Audi quid dicat Script. Eccles. 27. Sapiens permanet vt sol, stultus vt luna mutatur. Quia enim luna splendet sine feruore, modò plena, modò exigua, modo nulla videtur. Mutuatum siquidem lumen nunquam in eodem permanet statu, sed crescit, deficit extenuatur, annihilatur, & penitus non comparet. Sic qui conscientias suas in alienis labijs posuerunt, modo magni, modo parui sunt, modo nulli, secundum quod adulantiū linguis vel vituperare placuerit, vel laudare. At vero Solis splēdor igneus est, & cū feruet* A *acrius, etiam oculis lucidior exhibetur. Sic sapientis ardor internus, foris lucet: & si non datur ei vtrumque, curat semper ardere magis. Ignē veni mittere in terram, & quid volo nisi vt accendatur?* Et inferius: *Ille erat lucerna ardens & lucens. Non, ait, Lucens & ardens: quia Ioannis ex feruore splendor, non feruor prodijt ex splendore. Sicut enim qui non eo lucent, quia feruēt, sed magis feruent vt luceāt. At isti plane non feruent charitatis spiritu, sed studio vanitatis. Vultis nosse quemadmodum arsit Ioannes, & luxit? Ego vtrumque in eo triplicem posse arbitror inueniri, & ardorem scilicet & splendorē. Ardens enim erat in seipso vehementi austeritate conseruationis: erga Christum intimo quodam & pleno feruore deuotionis: erga peccantes proximos constantia liberæ increpationis. Luxit exemplo, digito, verbo, opere seipsum Christum indice, nosmetipsos nobis sermone declarans.*

Vere Cicero lib. 2. de Oratore: *Ardeat*, inquit, *orator, si iudicem velit incendere.*

ARGVMENTVM IN THRENOS IEREMIÆ.

HIC liber hebraice vocatur איכה *echa*, id est quomodo: quia abhac voce incipit. Hebræi in cōmentarijs vocant eum קינות *Kinot*, Septuag. θρῆνοι, id est lamentationes vel fletus. Threni ex Hebræo in Latinum conuersi sunt à Sancto Hieronymo in Græcum à Symmacho & Septuagesi. nam iam olim Aquilæ & Theodotionis versio in Threnis desiderata fuit. Titulus hic nullus est in Hebræo, sed in Græcis & Latinis Biblijs (à Septuag. vt videtur, additus: vnde non est canonica Scriptura: probatus tamen est ab Ecclesia, quæ eundem titulum Biblijs Latinis, etiam Romanis præfigit) hic est: *Et factum est, postquam in captiuitatem reductus est Israel, & Ierusalem deserta est, sedit Ieremias Propheta flens, & planxit lamentatione hac in Ierusalem, & amaro animo suspirans, & eiulans dixit.* Vnde clare liquet auctorem Threnorum esse Ieremiam, idque tota sentit Ecclesia. Rursum, Threnos esse compositos à Ieremia, non ante excidium Hierosolymæ, vti aliqui censuerunt, sed post illud: id enim clare dicit titulus.

Quæres, an titulus hic sit Scriptura canonica, & eiusdem auctoritatis cuius sunt Threni? Negant S. Bonau. Lyran. Sanchez, à Castro, Frāc. Lucas in Notis Biblior. censentque ab interprete quopiam illum Threnis adiectum esse, ad hoc, vt Threnis argumētum præfigeret, quò simul eosdem apte & consequenter cum vlti- B mo capite Ieremiæ, quo fuse narrata est vastatio Hierosolymæ, breui eiusdem compendio copularet. Rationes sunt duæ. Prior quod hic titulus in pluribus codicibus desideretur, vti testantur Lyran. & Lucas. Posterior, quod non exstet in Hebræo, sed in versione Septuag. vnde ab illis videtur additus: illi autem interpretes duntaxat fuere, non scriptores canonici. Idem dicendum est de epigraphe, siue titulo, qui præfigitur capiti sexto, & de titulo præfixo Ecclesiastico, vti ibidem censet Iansenius.

Contrarium opinatur P. Gretserus to. 1. defens. Bellarm. lib. 1. c. 14. cuius ratio est, quod in Biblijs Romanis iussu Clementis VIII. editis, in præfatione, vtique ex mente & voluntate Pontificis, dicatur, in hac editione Bibliorum nihil non canonicum contineri; eaque de causa se reiecisse orationem Manassis, & librum C tertium ac quartum Esdræ, eo quod non sint canonici. In illis autem Biblijs hic titulus Threnorum, æque ac titulus Ecclesiastici, inseruntur, vel potius præfiguntur textui Scripturæ canonicæ: ergo vterque est canonica Scriptura. Secundo, quia titulos & præfationes S. Hieronymi ab hac editione reiecerunt Romani, eò quod non sint canonicæ: cùm ergo hasce duas ponant, censent eas esse canonicas. Tertio, quia Septuagesimo (vt patet in editione Regia & Romana) titulum hunc non præfigunt Threnis, sed ponunt in ipso eorum textu, & ab eo illos inchoant, eumque faciunt initium cap. 1.

A Prior sententia vti communior, ita verior videtur. Hic enim titulus non est auctoris canonici, puta Ieremiæ, sed interpretum, puta Septuag. inde non extat in Hebræo, nec in Syro, nec in Arabico, nec in Chaldæo: quod signum est eius auctorem non esse Baruch. Hic enim scripsisset hebraicè, vti scripsit Threnos ipsos dictante Ieremia.

Rursum, in multis Bibliis hic titulus deest, & à multis interpretibus præteritur, puta à Theodoreto, Eusebio, Olympiodoro, S. Hieronymo, Paschasio, Rabano, Ruperto & alijs. Hi enim huius tituli mentionem nullam faciunt in suis comment.

B Ad Primam alterius sententiæ Respondeo Primo illa verba præfationis Biblior. Clementis VIII. *In hac editione nihil non canonicum, nihil ascititium, nihil extraneum apponere visum est*, non esse Pontificis, sed auctoris præfationis, qui fuit vnus è Doctoribus, qui huic bibliorum: emendationi & editioni iussu Pontificis præfuerunt, quæ facta est, vt ipse ait, *annuente* tantùm Pontifice, non verò decernente & definiente singula. Itaque cum ait, *nihil non canonicum*, intellige, non ex Pontificis decreto, sed ex illorum qui editioni præfuerunt, opinione & sententia.

C Secundò, *nihil*, id est nullum librum, libriúe partem non canonicam, *apponere visum est*, quales in alijs Biblijs appositæ visuntur, vti sunt oratio Manassis, liber tertius & quartus Esdræ: quæ proinde in hac editione Romana reiecta sunt, vt ipse auctor præfationis mox explicando subiungit, Per *nihil* ergo, non intelligit titulos librorum, sed ipsos libros, ipsumque Scripturæ textum: quare etiamsi addantur huic editioni librorum tituli, capita, capitum numeri, uersus, &c. vere tamen dicitur, Nihil non canonicum illi adiectum esse. Ita P. Serarius Prolegom. in Biblia c. 20. & præcedent. Idemque mihi assueuerūt Romæ viri docti, atque in primis Illustriss. Card. Bellarminus, præfationis illius auctor. Denique si quis accurate verba præfationis illius iam citata expendat, & cum iis quæ sequuntur conferat, videbit per *τὸ non canonicum*, non titulos, sed libros, librorumue partes non canonicas dumtaxat excludi: per *ascititium* verò, excludi marginales concordantias, notas & varias lectiones, quæ Biblijs Plātinianis alijsque adscriptæ leguntur: per *extraneum* denique, præfationes & argumenta librorum, quæ ex S. Hieron. in aliis Biblijs ijs præfixa visuntur. Sic enim auctor hæc verba partitò explicare videtur, dum ternas hasce rerum classes ab hisce Pontificiis Biblijs, in sequentibus ordine iam dicto ablegat. Vnde sequitur dumtaxat, hanc præfationem, siue titulum Threnorum non esse extraneum, sed intraneum; quia scilicet intra contextum Bibliorum ab immemorabili tempore repositus est, non tanquam Scriptura canonica, sed tanquam titulus libri & Scripturę canonicæ, illi pro argumento à prisco aliquo scriba, vel à Septuag. adiectus & præfixus; sicuti Euangelio S. Matthæi, non à S. Matthæo, sed aliquo alio adiectus est hic titulus quasi intraneus, Euangelium secundùm Matthæum. Nam ab eodem alijs Euangelijs similis est additus, ad ea ab inuicem discernendum, nimirum hic Euangelium secundùm Marcum, secundùm Lucam, secundùm Ioannem. De quo vide Maldon. præfatione in S. Matthæum. Sic Thren. 5. additus est ab aliquo hic titulus, *oratio Ieremiæ*: nec enim est in Hebræo. Ad Secundum iam dixi, Doctores hosce exclusisse præfationes S. Hieron. non ea de causa quod non sint canonicæ, sed quòd sint recentes & extraneæ; non priscæ & intraneæ; quales sunt hæ Septua. quæ tot sæculorum vsu Scripturæ insertæ cum ea coaluisse, ideoque ei quasi intraneæ videntur.

Ad Tertium Respondeo, in nonnullis Græcis codicibus, vti Complut. titulum hunc non imponi sed præponi capiti primo: in Latinis verò Biblijs, etiam hisce ipsis Romanis, clarum est præponi, esto eodem charactere quo textus impressus sit; cùm in Plantinianis alijsque diuerso, eoque minutione charactere cusus visatur. Denique in Biblijs Græcis, Regijs & Roman. *aleph*, & versiculus primus Threnorum non huic titulo, sed statim post eum ad initiū textus in margine annotatur: quo significatur ab eo incipere Threnos, non à titulo. Et ita Ecclesia in hebdomada sancta, Threnos orditur ab *aleph* & à textu, non ab hoc titulo.

Argumĕtum Threnorum non est mors Iosiæ.

De argumento Threnorum dissident interpretes. Primò, Hebræi, Chaldæus, Raban. Maldon. hic, & S. Hieron. in Zachar. cap. 12. putāt Ieremiam hîc plangere cladem & mortem Iosiæ regis Iuda, cùm ipse cæsus est à Pharaone Nechao: quòd enim tunc Iosiam planxerit Ieremias patet ex Paralip. 35. 24. Verum hîc alius fuit planctus, alijque threni qui interciderunt, nam hisce nostris Threnis plangit Ieremias vastitatem & desolationem Hierosolymæ, vt patet tum ex titulo iam allato, tum ex ipsis Threnorum sententiis: tempore autem Iosiæ Ierusalem non fuit vastata, nec capta: ergo hi Threni non sunt de clade Iosiæ.

Nec captiuitas Iechoniæ.

Secundò, Eusebius putat Ieremiam hîc in primo suo alphabeto plangere captiuitatem Ioachin vel Iechoniæ: verùm huic sententiæ obstat idem quod priori, sub Ioachin enim non fuit vastata ciuitas, sed sub Sedecia.

Sedec. excidiū Ierusalem per Chaldæos.

Threni scripti sūt anno vndecimo Sedeciæ.

D Dico ergo, argumentum Threnorum est: plangit hîc Ieremias vrbis & templi excidium, & euersionē factam à Chaldæis, atque regis Sedeciæ totiusque populi captiuitatem, huic enim aptè omnes Threnorum sententiæ conueniunt, eamque vel præsupponunt vel significant. Vnde patet Ieremiam scripsisse hos Threnos anno vndecimo Sedeciæ, qui fuit 19. Nabuchodonosoris: illo enim anno ipse cepit & vastauit Hierosolymam. ita Orig. Theod. Olympiodorus, Procop. Vbi aduerte, excidium Hierosolymæ per Nabuchodonosorem & Chaldæos fuit typus excidij Hierosolymæ per Titū & Romanos, imò quod inchoatum est per Nabuchodonosorem, hoc perfectum & consummatum est per Titum: itaque hi Threni consummate accipi possūt de excidio Iudæorum per Romanos, vt patebit cap. 4. v. 10. & 20. ita S. Hieronym. Theodor. & alij.

Nota Primò. Threni ex ingenti doloris & compassionis affectu à Ieremia scripti sunt: vn-

de plени sunt affectuum: ideoque sententiæ sæpè non cohærent. Sicut enim qui vehementer dolet & affligitur, sine ordine iam clamat, iam luget, iam indignatur, iam obsecrat, & in omne pathos se vertat: ita Ieremias hic iisdem affectibus & dolori suo, sine ordine aut ordinato discursu indulget, atque sententias quasi tumultuariè congerit, prout eas dolor effundit.

Carmine alphabetario sunt scripti.

Nota Secundo. Artificium hic maius est quam in cæteris prophetiis: carmine enim scribit, non certis quidem numeris temporum ac pedum, vt Latini & Græci solent, sed vt Hebræi, certo ferè numero syllabarum; & initio carminis literas Hebraicas ordine alphabeti pertexens, quod idem facit Dauid psalm. 118. Primus enim versus incipit ab aleph, secundus a beth, tertius à gimel, & ita consequenter. Quare acrostichi sunt hi versus. Atque vt hoc ipsum in Græca & Latina versione significetur, hac de causa hæ literæ, aleph, beth, gimel, &c. singulis versibus integræ ad marginem asscribuntur, quod non fit in textu Hebræo: quia ibi singuli versus à singulis literis, id est a dictionibus, quæ à singulis literis incipiunt, suo ordine inchoantur. Porro vtitur Ieremias literis hisce alphabeti, vt per eas quasi elementa, inquit Rupertus, tanquam pueri ad scientiam Dei adipiscendam, & ad cordis compunctionem, vitæque emendationem nos æquè ac Iudæi inducamur. Simili modo & ratione docet ex Hebræis Origenes, tot esse libros veteris testamenti quot sunt literæ Hebræorum; scilicet 22. Quia, inquit, sicut literæ sunt elementa ad omnem sapientiam, ita libri illi initia sunt ad omnem Dei cognitionem.

Cur?

Porro a Græcis tale carmen vocatur acrostichis, præsertim cùm ex primis aliquot versuū continuo ordine sequentium literis, oratio aliqua connectitur, teste Cicer. libr. 2. de Diuinat. vti fit in quibusdam Ennianis & Sibyllinis. Quale est illud Sibyllinum, cuius primæ literæ reddunt hanc sententiam, Ἰησοῦς χρειστὸς θεοῦ υἱὸς σωτήρ, *Iesus Christus Dei filius saluator*: quod recenset Euseb. lib. 4. de Vita Constantini. cuius sententiæ initiales literæ rursum reddunt hanc vocem, ἰχθὺς id est piscis, quo nomine proinde Christus subinde à Patribus appellatur.

Aliud mysterium in hisce alphabeti literis non latet, inquit Lyran. & Vatab. nisi literarum Hebraicarum etyma velis interpretari, vti facit S. Hieron. epist. 155. ad Paulam Vrbicam. Alij tamen, vt Rupert. Hugo, S. Thom. putant hic aliquid mysterij, quod nos lateat, contineri. Sanchez censet has literas additas esse quasi notas, quæ Hebræis in memoriam reuocarent, non tantum singulorum versuum initium, sed & totam numerosam eorum compositionem; sicut in memoria artificiali, imagines phantasiæ obiectæ reuocant in memoriam totum quod discendum dicendumque est. Verùm has imagines quisque sibi congruas format & fingit: nec apparet, quomodo hic singulæ literæ totos versus repræsentare possint singulis hominibus.

Nota Tertiò. Sunt hic quatuor alphabeta iuxta quatuor capita. In primo alphabeto cap. 1. sub singulis literis, terni dodecasyllabi versus

A concluduntur. In secundo alphabeto c. 2. terni quoque versus sub vna eademque litera continentur: quorum primus sexdecim, reliqui duo duodecim syllabarum sunt. In tertio cap. 3. terni versus non solùm sub vna litera ponuntur, sed ab eadem etiam singuli inchoantur: quorum vnus non seruato ordine 14. alij 12. syllabarum esse solent. Quartum cap. 4. sub vna litera binos versus complectitur. Hic ergo sūt dimetri, in cæteris trimetri. Quocirca S. Hieron. epist. 155. ad Paulam Vrbicam, ait eos quasi Sapphico metro esse conscriptos, hoc est trimetro. Nam alioqui pedes & numeros Sapphici carminis non habent; atque numerus & mensura eorum iam ignoratur. Vetus enim Hebręorum poesis interiit.

B Symbol. quadruplici hoc alphabeto innuitur, quod Ieremias non tantùm Iudęorum, sed & quatuor plagarū orbis, id est totius mundi, peccata deploret, omnesque ad ea deplorandum inuitet. Vnde & infernus patere dicitur, & extendi ad stadia 1600. Apoc. 14. 20. Hic enim numerus à quadragenario est tetragonus: nam quadragies quadraginta faciunt 1600. vt significetur, patere infernum ad quatuor mundi plagas, ad excipiendum impios vndequaque in eum ruentes. Ita Petrus Bongus lib. de Numer. Mysterijs.

Finis Threnorū quis?

Nota Quartò. Finis scribendi Threnos fuit, vt Ieremias hoc carmine suam in patriam charitatem & commiserationem testaretur, atque eius modulatione suum & ciuium suorum dolorem leniret, atque alios ad commiseratio-
C nem flecteret, omnesque ad pœnitentiam, reconciliationem cum Deo, ac peccatorum fugam incitaret. Quare S. Gregor. Nazianz. orat. 1. pacificatoria, *Quoties*, inquit, *has lamentationes lego (lego autem quoties ea lectione præsentis felicitatis sensum castigare voluero) vox mihi inter legendum abrumpitur, & lachrymis obruor, & velut sub aspectum venit illa clades, & cum lugente luctum coniungo.*

Finis Threnorum quadruplex.

Finis ergo & scopus Spiritus sancti & Ieremiæ in Threnis conscribendis fuit, Primò, parentare Hierosolymę iam vastatæ & quasi mortuæ. Celebrat enim hic funus & exequias eius, vtpote patriæ & matris suæ amantissimę, eoque simul lenit dolorem suum & ciuium suorum.
D Ad hoc enim inuentum est carmen funebre. Secundò, hoc carmen est quasi epitaphium, quod Hierosolymæ memoriam ad posteros transmittat. Tertiò, idipsum est stimulus ad pœnitentiam, vt Iudæi ad Deum conuersi, veniam, ac suam & Hierosolymæ restaurationem a Deo impetrent. Quartò, Tropolog. datur hic schema & forma sacri luctus & pœnitentiæ, de quo mox plura. S. Chrysost. homil. in titulum, psal. 50. *Prophetæ*, inquit, *velut quidam pictores sūt virtutis, ac militiæ*, qua contra peccata ac diabolum decertamus. Alij Prophetæ alias virtutes pingunt, Ieremias pictor est tum crucis, tum compunctionis. Hac enim excelluit, eamque lectori imprimit: vbique enim threnodus gemit & plangit: quia *magna*, inquit, *velut mare est contritio tua*, ô Ierusalem. Porro compunctio mater est deuotionis, omniumque virtutum. Si

Ieremias est pictor crucis & compunctionis.

vis sentire deuotionem, da te solitudini & compunctioni, vt ait Psaltes, in cubili & corde tuo compungere: nam, vt ait psal. 50. *Sacrificiũ Deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non despiciet.* Et Auctor lib. de Spiritu & anima, tom. 3. S. August. cap. 49. *Meditatio, ait pariet scientiam, scientia compunctionem, compunctio deuotionem, deuotio perficit orationem.* Compunctio enim gignit Primò, humilitatem. Qui enim superbiat, qui se infernum commeruisse considerat? Secundò, patientiam, vt omnes humiliationes, mortificationes, morbos, aduersitates, tribulationes, persecutiones fortiter, imò alacriter suscipiat, Deoque gratias agat, & canat cum S. Theodoro in tormentis: *Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo.* Benedictus Deus, qui leniter in hac vita mea peccata castigat, ne ea puniat æternis gehennæ incendijs. Tertiò, amorem Dei. Quis enim non summè diligat Deum, à quo se veniam lęsæ maiestatis diuinæ gratis consecutum, inferno erutum, cælo redditum confitetur? Quartò, amorem proximi. Nam qui offendit Deum, iam huius offensæ grauitatem & indignitatem agnoscens, satagit eam compensare conuersione aliorum, qui Deum honorent & glorificent; vti S Paulus suam Ecclesiæ persecutionem sarcinit & compensauit omnium gentium conuersione, ac perpetuis & heroicis laboribus & persecutionibus, quos pro eius propagatione continuò & generosè sustinuit. Quinto, compunctio mentem auocat à terra omnique concupiscentia terrena, ac iungit Deo. Ei enim qui verè compungitur, amarescit mundus, & nil sapit nisi Deus. Vnde S. Bernard. tract. de modo bene viuendi cap. 10. *Bona, ait, compunctio thesaurus est desiderabilis, & inenarrabile gaudium in mente hominis. Anima quæ in corde habet compunctionẽ, proficit ad salutem: lachrymæ pœnitentium pro baptismate reputantur apud Deum.* Et paulò pòst: *Compunctio cordis sanitas est animæ. Compunctio mentis illuminatio est animæ: quia tunc anima illuminatur, quando ad lachrymas compungitur. Compunctio lachrymarum remissio est peccatorum: quia tunc peccata dimittuntur, quando cum lachrymis ad memoriam reducuntur. Compunctio Spiritum sanctum reducit ad se: quia cùm Spiritu sancto mens visitatur, statim homo peccata sua plorat.* Hisce de causis illustres Sancti, qui aliquando peccatum mortale commiserunt, tota vita se addixerunt compunctioni & pœnitentiæ. Licet enim scirent Deum hoc peccatum sibi iam condonasse, tamen ex zelo amoris & honoris diuini, eius offensam iugiter in se vindicare voluerunt. Profundè enim considerantes quanta sit illa maiestas, potentia, bonitas diuina, quamque illa peccato lædatur & offendatur, noluerunt sibi parcere, sed iugiter peccatum hoc punire, vt Deo amorem & honorem, quem peccando læserant, pœnitendo restituerent. Audierat sancta Magdalena a Christo, *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum*; & tamen per triginta annos vsque ad mortem in Bauma sua pœnitens, continuis lachrymis, gemitibus, pœnitentijs, orationibus sese addixit, omnibusque sæculis exemplar pœnitentiæ sese constituit.

Compũctio est mater deuotionis & virtutũ.

Exempla.

A Sciebat Petrus qui Christũ negauerat, Christum se repexisse, & culpam hanc condonasse: & tamen singulis noctibus ad galli cantum, ait S. Clemens, procidens in genua lachrymis vberrimis illam deflenit, adeò vt oculi eius ex assiduo ploratu apparerent quasi sanguine respersi, inquit Niceph. lib. 2. 37.

Audierat S. Paulus, post persecutionem vocatus à Christo: *Vas electionis est mihi iste*; & tamen passim inter pœnitentes se collocat. *Ego*, inquit, *sum minimus Apostolorum, qui non sum dignus vocari Apostolus, quoniam persecutus sum Ecclesiã Dei*, 1. Corinth. 15. 9. Et, *Fidelis sermo, & omni acceptione dignus, quòd Christus Iesus venit in hunc mundum peccatores saluos facere, quorum primus ego sum: sed ideo misericordiam cõsecutus sum, vt in me primò ostenderet Christus Iesus omnem patientiam,*
B *ad informationem illorum qui credituri sunt illi in vitam æternam*, 1. Timoth. 1. 15.

Sciebat regius Propheta peccatum homicidij & adulterij sibi a Deo remissum. Nam mox vt de eo increpitus à Nathan Propheta, dixit, *Peccaui Domino*, ab eo audiuit, *Dominus quoque transtulit peccatum tuum*, 2. Reg. 12. 13. & tamen iugiter compungitur, gemit, plorat, pro venia obsecrat. *Lauabo*, inquit, *per singulas noctes lectum meum, & lachrymis meis stratum meum rigabo*, psal. 6. v. 7 Et psal. 79. 6. *Cibabis nos pane lachrymarum, & potum dabis nobis in lachrymis in mensura*, hoc est magna mensura, vt imbres & torrentes, imò flumina lachrymarum mittã, quæ bibam & potem.

S. August. etiam moriens, lacrymis se dabat, lacrymansque psalmos Pœnitentiales medita-
C batur & recitabat, ideoque nullum nisi medicum ad se admittebat. Addebatque, nullum quantumuis bene sibi conscium committere debere, vt sine pœnitentia è vita excederet. ita Possidonius in eius vita c. 30. & 31.

Vt alios omittam, hoc compunctionis spiritu inter omnes Patres excelluit S. Ephrem, qui in omnibus suis scriptis non aliud quam mortem, iudicium, luctum, pœnitentiam sonat, vt in eo hæc Christi beatitudo impleatur: *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur.*

S. Ephrem proximus est S. Hieronymus, qui passim in epistolis pœnitentiam, austeritatem, mundi contemptum, vitam perfectam verbo & exemplo docet, & inculcat: qua de causa epistolæ eius dicendi libertate, efficacia, acrimonia, æquè ac stili elegantia, spiritu &
D præceptis virtutum ac perfectionis, cuique statui accommodatis, superant omnes omnium Patrum & Doctorum epistolas, aureæque sunt & dignissimæ quæ ab omnibus assiduè legantur & terantur.

Hoc suo compunctionis spiritu imbuit ipse omnes suos discipulos & asseclas, ac nominatim S. Paulam & Eustochium. Vnde de S. Paula ita scribit in eius Epitaphio: *In ea fontes crederes lachrymarum: ita leuia peccata plangebat, vt illam grauissimorum criminum crederes ream. Cumque à nobis crebriùs moneretur vt parceret oculis, & eos seruaret Euangelicæ lectioni, aiebat: Turpanda est facies, quam contra Dei præceptum purpurisso, & cerussa, & stibio sæpè depinxi: affligendum corpus, quod multis*

multis vitam & deliciis: longus eis est perpeti compensandus est fletu. Epistola verò 17. S. Hieron. nomine S. Paulæ inuitans S. Marcellam in Bethlehem, sic ex eius persona ait: *Cum per Silo & Bethel ad nostram speluncam redierimus, canemus iugiter, crebrò flebimus, indesinenter orabimus; & vulnerata iaculo Saluatoris, in commune dicemus: Inueni quem quæsiuit anima mea, tenebo eum, & non dimittam.* Rursum S. Hieron. scribens ad Eustochiũ: *Amemus Christũ*, ait, *eiusque semper quæramus amplexus, & facile videbitur omne difficile, breuia putabimus vniuersa quæ longa sunt, & iaculo illius vulnerati per singula momenta dicemus, Heu me, quia peregrinatio mea prolongata est!*

Stimulus compũctionis triplex.

Porro materia, obiectum, causa & stimulus ad compunctionem est multiplex, sed maximè triplex. Primus, sunt peccata propria. Signum enim veræ pœnitentiæ & cõuersationis est, illa, licet iam remissa, perpetuò lugere & plangere. Secundus, peccata aliena, infidelitas, hæresis grassationes, persecutiones, ærumnæ publicæ ciuitatum, prouinciarum regnorum, & totius Ecclesiæ. Ita S. Augustinus. Vvandalis inuadentibus Africam, & Hipponem obsidentibus, ipse in vrbe ab ijs obsessus, assiduè non suam, sed vrbis & Africæ cladem plangebat, teste Possidonio in eius vita cap. 29. Tertius stimulus est, hoc exilium, in quo tot periculis, tentationibus, ærumnis, infortunijs circumdati versamus. Quis enim in eo positus non gemat, non suspiret ad cælum, ad Deum? Certè suspirabat S. Paulus: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?* Suspirabat Psaltes: *Quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus. Sitiuit anima mea ad Deum fortem viuum, quando veniam & apparebo ante faciem Dei? Fuerunt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie: Vbi est Deus tuus? Hæc recordatus sum, & effudi in me animam meam: quoniam transibo in locum tabernaculi admirabilis vsque ad domum Dei.* Psal. 41. Et. *Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo, & requiescam:* Præclarè S. Gregor. lib. 6. epist. 187 *Duo*, ait, *sunt compunctionis genera Vnum, quod æternas pœnas metuit: aliud, quod cælestibus præmiis suspirat. Deum sitiens anima, priùs timore compungitur, post amore. Antè enim semetipsam in lachrymis afficit: quia dum malorum suorum recolit, pro his perpeti supplicia æterna pertimescit. At verò cùm longa mœroris anxietate fuerit formido consumpta, quædam de præsumptione veniæ securitas nascitur, & in amore cælestium gaudiorum animus inflammatur, at flet amarissimè quia differtur à regno. Contemplatur enim mens, qui sint illi angelorum chori, quæ ipsa societas beatorum spirituum, quæ visio internæ claritatis Dei*, &c. Additque, hoc esse irriguum inferius & superius, quod petijt Axa à patre suo Caleb. Iosue 15. Vide eundem lib. 23. c. 13. quod totum est de hac re.

Nota Quintò. Falluntur Rabbini, dum putant has Lamentationes capitis primi, secundi & quarti esse librum illum quem combussit IoaKim Ieremiæ 36. caput vero tertium Threnorum continere alium librum, quem eodem c. 36. iussu Dei pro priore combusto restituit Ieremias, eoque dictante rescripsit Baruch. nam ille liber erat minarum de futuro excidio: hi verò Threni sunt lamentationes de excidio iam peracto & præterito. Secundò, ille liber continebat minas non tantùm contra Iudæos, sed etiam contra alias gentes, vt patet ibidem v. 2. Threni autem solius Ierusalem & Iudææ excidium spectant. Tertiò, ibidem v. 29. dicitur in libro illo scriptum fuisse: *Festinus veniet rex Babylonis, & vastabit terram istam.* hæc autem verba in Threnis non inueniuntur.

Tropol.

Tropolog. Luget hîc Ieremias captiuitatem animæ sub peccato, inquit Origen. quæ in Babylone, id est vitiorum confusione, inquit Olympiodorus, vincta tenetur. hæc enim Deo sponso suo viduata vectigalis facta diabolo, in singulos sæpè dies, imò horas, nouorum malorum operum & lapsuum, nouæque culpæ æquè ac pœnæ ei pendit tributum: ideoque exulat & proscripta est à Deo, à cælo, à Sanctis & angelis, ab omni bono & virtute. Diabolus enim est verus Nabuchodonosor, id est insessio angustiæ, ait Olympiod. scilicet est crudelissimus tyrannus. Quocirca B. Isaias Abbas to. 2. Biblioth. SS. Patrũ orat. 29. lamentationes animæ peccatis subditæ, instar Threnorum Ieremiæ conscripsit, in quibus inter cætera ita plangit:

Væ nobis, qui in hoc exiguo vitæ spatio voluptati dediti sumus: quia vt iniquæ & breui carnis cupiditati satisfaciamus, nos iucundissimo diuinæ gloriæ spectaculo indignos constituimus.

Væ nobis, qui carnem nostram, quæ in putredinem resoluenda est, & vermium esca futura, in peccatis souemus & enutrimus: nec ignem, in quo sumus perpetuò excruciandi, nec vermem, qui nunquam dormit, extimescimus.

Væ nobis, qui mortalitatem cum immortalitate non comparamus, & diuinam ac formidandam rectitudinem negligimus.

Væ nobis, qui corporis morbos & dolores tam facilè sentimus, in anima autem ægritudinibus & vulneribus grauissimis caremus omni sensu.

Væ nobis, qui cùm de omni actione, de omni verbo otioso, de omnibus denique improbis & impuris cogitationibus rationem reddituri simus apud iudicem seuerissimum; tamen tanquam liberi simus futuri, nullis reddendis rationibus obnoxij, totum vitæ nostræ tempus sine vlla huius rei sollicitudine transigimus.

Væ nobis, qui pulicum, & lendium, & pediculorum, & muscarum, & culicum, & apum morsus atque aculeos ferre non possumus; ab ingenti autem dracone, qui fauces horrendas aperit, vt nos deuoret & absorbeat, omnibusque pestiferis mortis aculeis vulneret, nec studemus aufugere, nec vllũ aduersus eum imploramus auxilium.

Allegor.

Allegor. propriè Threni sunt planctus de Ecclesia militante, cùm ipsa ob peccata suorum fidelium vexatur à persecutoribus. hæc enim est allegorica Ierusalem vastata. Ita Threnos hosce per omnia adaptat Ecclesiæ Aluarus à Pelagio libr. 2. de Planctu Ecclesiæ initio, vbi plangit defectus & abusus laicorum, Ecclesiasticorum & Religiosorum in particulari. Vide & Cardin. Bellarmin. libr. de Gemitu columbæ.

Audi similes S. Hieron. threnos de cladibus sui sæculi (quales & hoc experimur) in Epitaphio Nepotiani: *Viginti, & eo ampliùs anni sunt,*

COMMENTARIA IN THRENOS SIVE LAMENTATIONES IEREMIÆ.

CAPVT PRIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Langit desolationem Ierusalem, non primam sub Ioachin, sed extremam sub Sedecia templo combusto: atque per antithesin prioris status et felicitatis bona cum malis posterioris, puta excidij et captiuitatis, confert. Sic Christus allegoricè fleuit super Ierusalem vastanda per Titum, Lucæ 19.41.

ALEPH.

VOMODO sedet sola ciuitas plena populo: facta est quasi vidua domina Gentium: princeps prouinciarum facta est sub tributo.

VERS. 1.

VOMODO] Vox est non inquirentis, sed admirantis & obstupescentis ad tantam tantæ vrbis & reipub. cladem & euersionem: sicut dixerat Ierem. 18. 16. *Omnis qui præterierit per eam obstupescet & mouebit caput suum.* Porro in hac clade admiratur Propheta tam calamitosam, & penè incredibilem status mutationem in rebus omnibus, sed maximè in tribus in quibus elucebat Hierosolymæ maiestas: scilicet Primò, in populi frequentia, quæ iam redacta est ad solitudinem. hoc est enim quod ait: *Quomodo sedet sola ciuitas sine populo.* Secundò, in regis & magistratuum prudentia, qua gentibus antea quasi domina præcellebat, iam illis est viduata. vnde ait; *Facta est quasi vidua domina Gentium.* Tertiò, in imperio quo multis nuper solebat imperare, iam Chaldæis seruit & pendit tributum. hoc enim est quod tertium aleph versum concludens dicit, *Princeps prouinciarum facta est sub tributo.* q. d. Fierine potuit vt magnifica & inclyta Ierusalem, ciuitas sancta, orbis ocellus, deliciæ Dei & hominum, à Deo & Chaldæis profanaretur, euerte-

Triplici decore spoliata est Ierusalē.

A retur, cōbureretur? vt tot milliones hominū qui in ea erant, ad tam paucas, viles & pauperes animas redigerentur? vt Dauid, Salomon, Ezechias, Iosias, aliique illustrissimi eius reges & principes in hoc regni deliquio vna omnes quasi interirent? vt amplum illud & nobile Salomonis imperium concideret, & seruiret Chaldæis?

SEDET] Loquitur de Ierusalem quasi de matrona valdè afflicta & mœrente: hæc enim præ mœrore & debilitate ac pudore (si violata sit, vti hîc violata erat Ierusalem cum templo) solet sedere & plorare. Potest tamen Secundò, cum Maldon. *sedet* accipi pro *iacet*: sedere enim, vti & stare, in Scriptura subinde non certum situm significat, sed tantùm præsentiam, vt idem sit quod adesse & esse præsentem, siue quis stet,
B siue sedeat, siue iaceat: q.d. Quomodo Ierusalem iacet prostrata, quæ priùs stabat, imò verticem supra omnes gentes erigebat. Sic dixit c. 48.18. *Descende de gloria, & sede in siti* (in loco arido & siticuloso) *habitatio filia Dibon.* Sic Vespasianus deuicta Iudæa cudi fecit nummum, in quo Iudæa quasi mulier pingebatur sedens, & incumbens palmæ. Palma enim est insigne Iudææ, quia eius est ferax.

SEDET SOLA CIVITAS] *Sola* Primò, quasi deserta à ciuibus suis, ideoque lugens. Secundò, quasi de solio gloriæ & regni deiecta. Tertiò, quasi menstruata, & ob menstrua polluta & immunda: sic enim Ierusalem vocatur v. 17. aut quasi leprosa (leprosi enim extra castra &

Sedet sola tripliciter.

vrbes soli degebant) & separata à consortio & tutela Dei & sanctorum, ideoque quasi proiecta & excommunicata.

Vidua tripliciter.

FACTA EST QVASI VIDVA] q.d. Ierusalem quasi vidua orbata est Primò, rege suo, scilicet Sedecia iam capto; Secundo, pontifice, scilicet Saraia iam à Chaldæis occiso; Tertiò, alijs principibus & magistratibus iam pariter vel occisis vel captis. hi enim sunt quasi mariti reipublicæ, quæ iis ablatis fit quasi vidua. Hic sensus maximè innatus est & genuinus.

I. (see above)

II. Secundò, *vidua*, quia derelicta est à Deo qui Synagogæ erat maritus, inquit Rupert. Bonauent. & Dionys. vnde ait *quasi*, quia maritus eius, puta Deus, non est mortuus, sed eam tantùm vt adulteram repudiauit, prædæque Chaldæis exposuit.

III. Tertiò, τὸ *vidua* opponitur voci *domina Gentium*. Heb. enim est רבתי בגוים *rabbati baggoim*, id est magna, id est multa, gentibus: q.d. Ierusalem, quæ antea frequentabatur a gentibus, tam proselytis & ad Iudaismum conuersis, quàm Gentilibus, mercium, sapientiæ aliàve de causa ad eam, quasi ad nobilissimum emporium confluentibus, iam iis viduata est, ita Chald. & Origen. vnde hebr. vidua vocatur אלמנה *almana*, id est ligata, & silens, id est serua, quæ antea erat domina. Vidua enim videtur habere ligatas manus, æquè ac os, vt se in iudiciis tueri, suasq; iniurias propulsare non possit, sed omnium calumniis & rapinis videtur exposita, dataque in prædam: quia eius tutor & vindex, puta maritus, obiit. Talis erat hîc Ierusalem.

Nota τὸ *quasi*, q.d. Ierusalem non est propriè femina & vidua, sed illi similis ciuitas. Rursum non est planè viduata & desolata: quia post 70. annos captiuitatis rursum Dei ope & nutu replebitur copia tam principum & indigenarum, quàm gentium, ad eam confluentium. Alij τὸ *quasi* exponunt q. d. Ierusalem non est verè vidua, sed quasi: quia est mœcha & adultera. Sed hoc subtilius est quàm solidius. agit enim de pœna, non de culpa Hierosolymæ.

PRINCEPS PROVINCIARVM FACTA EST SVB TRIBVTO] q.d. Ierusalem quæ sub Dauide & Salomone dominata est Philistæis, Moabitis, Syris, Ammonitis, Idumæis, aliisque gentibus & prouinciis, vt patet 2. Reg. 8. & 3. Reg. 9. nunc seruit Chaldæis barbaris & infidelibus, iisque pendit tributum.

Tributum hebr. vocatur mas, id est liquefactio, cur?

Nota. Tributum vocatur hebr. מס *mas*, à radice מסס *masas*, id est liquefecit. Significat ergo *mas* non tantùm censum è facultatibus, sed omnem contributionem, omneque onus personale, quo tributarius in seruitute alicuius se suaque omnia insumit, liquefacit & exhaurit; quod fit cùm verbi gratia quis damnatur ad agros & vineas colendas, ad fodinas metallicas, ad lateres formandos, ad onera baiulanda, &c. vti contigit Hebræis in Ægypto. Exodi 1.

Allegor.

Allegor. Synagoga fuit typus Ecclesiæ. dicatur ergo nunc de Ecclesia quæ olim in Græcia, Asia, Ægypto, Africa, Anglia, Scotia, Hollandia, Dania, Suecia floruit, iam verò Turcæ aut hæresis iugum patitur: *Quomodo sedet sola ciuitas?* &c.

Ita hosce Threnos Africæ à Vvandalis

A Arrianis afflictæ adaptat Victor Vticens. in fine lib. 3. histor. Vvandal. *Adestote, ait, angeli Dei mei, & videte Africam totam dudum tantarum Ecclesiarum cuneis fultam, nunc ab omnibus desolatam, tantis ordinibus sacerdotum ornatam, nunc sedentem viduam & abiectam. Manum suam misit hostis ad omnia desiderabilia eius. Egressus est a facie eius omnis decor, &c. Deprecamini Patriarchæ, orate sancti Prophetæ, estote Apostoli suffragatores eius. Præcipuè tu Petre beate, quare siles pro ouibus tuis? Tu S. Paule Gentium magister, cognosce quid Vvandali faciunt Arriani, & filij tui gemunt lugendo captiui.*

Tropolog.

Tropol anima plena populo, id est, probis cogitationibus & affectionibus, quasi ciuibus, per peccatum iis orbatur & desolatur.

B Secundò, domina gentium, id est vitiorum & passionum, quas ratione regebat & Dei timore, iā omni hoc dominio, imò & Deo, & rationis imperio viduata est. Tertiò, princeps in prouinciis, id est, anima suis potentiis & membris imperans, facta est mancipium dæmonis, *tot sceptris seruiens quot dedita est vitiis*, inquit S. Hieron. quibus dat tributum, cùm iis omnes suas opes & vires impendit & exhaurit. Sceptrum ergo habet superbia in anima impij: sceptrum quoque habet auaritia, libido, cæteraque vitia; tot tyrannis seruit impius quot vitiis obtemperat. Nam sceptrum & dominium rationi eripit, illudque tradit concupiscentiæ: perinde ac si quis reginæ optimæ coronā detraheret, eamque meretricis petulantissimę capiti imponeret.

Anima peccans regnū suum dat concupiscentiæ.

C regina enim est ratio, meretrix est concupiscentia. ita S. Chrysost. hom. 11. in epist. ad Romanos. vnde S. August. tract. 41. in Ioan. *Tolle*, inquit, *peccati regnum, noli dare concupiscentiis tuis vires; sequendo eas, vires eis addis: dando eis vires, quomodo vinces, quando contra te inimicos nutris viribus tuis?* Huic ergo animę peccatrici Ieremias, id est prędicator, commiserando & admirando dicit: *Quomodo sedet sola ciuitas plena populo, facta est quasi vidua domina Gentium?* &c. De grauitate peccati vide dicta Ieremię 2. in procemio.

2. Plorans plorauit in nocte, & lacrymæ eius in maxillis eius: non est qui consoletur eam ex omnibus charis eius:

D omnes amici eius spreuerunt eam, & facti sunt ei inimici. BETH.

PLORANS PLORAVIT] Primò, R. Salomon putat hac geminatione duplicem ploratum significari, vnum ob templi, alterum ob vrbis euersionem. Verùm dico esse hebraismum: *plorans plorauit*, id est continuò & effusè plorauit, scilicet vrbs Ierusalem, id est pauci ciues relicti Hierosolymis à Nabuchodonosor. Secundò & simplicius, vrbi ipsi per prosopopœiam, ad pathos datur hîc vita, vox, ploratus, &c. quia vrbi tribuit personam matronæ olim felicis & gloriosę, nunc vilis, miserę & plorantis, vt dixi v. 1. VERS. 2.

IN NOCTE] Chald. sic explicat: Cùm Moses, inquit, exploratores in terram promissionis misisset, iique retulissent terram esse aditu difficilem, Iudęi ea nocte prę tristitia plorarunt, qui-

bus Deus iratus præcepit, vt ea nocte futuram templi vastationem deflerent. Sed hæ sunt Iudæorum fabulæ. Plorauit ergo Ierusalem. *in nocte*, id est in calamitate, cuius symbolum est nox, inquit Raban. S. Thom. & Lyran.

Secundò, *in nocte*, quia nocte diei nonæ mensis Ab, capta est Ierusalem: quamobrem tunc cœpit eius ploratus. ita aliqui Hebræi, & id ipsum quoque insinuat Chald. imo Scriptura Ierem. 52.7.

Nox apta compunctioni. Tertiò & simplicissimè, *in nocte*: quia nox ob silentium, solitudinem, vacationem a labore, tranquillitatem, collectionem & contractionem animi, aptior est meditationi, compunctioni & lachrymis: ita Orig. Isidor. S. Thom. & alij. Alludit ad vocē *vidua*: sic enim vocauit Ierusalem, v. 1. nam vidua solet noctu maximè, mariti & socialis thori recordari, suamque viduitatem experiri ac deflere, vt ait sponsa Cant. 3. 1. *In lectulo meo per noctes quæsiui quem diligit anima mea.*

Quarto, addit Sanchez nouam rationem: Quia, inquit, sicut seruis nefas erat queri de dominorum imperio, licet crudeli & acerbo: sic etiam coram lugere, aut animi languorem ostendere, capitale erat crimen. Sic coram Ariouisto rege *nemini in dolore summo mutire, nedum lachrymari licuit*, ait Cæsar lib. 1. de Bello Gallico. Ita Ierusalem hic subacta & serua coram Chaldæis interdiu plorare non audebat: plorat ergo nocte. Sic apud Sophoclem Electra felicem vocat Niobem, cui plorare filiorum mortem permissum est.

LACHRYMÆ EIVS IN MAXILLIS EIVS] scilicet hærēt & perennant, q. d. Iugiter lachrymatur, iuges lachrymarum riui ex oculis per maxillas eius decurrunt, vt non curret eas abstergere, quia nouæ semper affluunt, aliæque aliis continuò succedunt. Aliter Hugo & Sanchez, q. d. Hærent in maxillis eius lachrymæ quia barbari Chaldæi non permittunt ei otium vt faciem abluat: aut potius, quia ipsa, cum sit tota in luctu, non laborat de cultu & munditie: sed perēnibus lachrymis luctum præ se fert & profitetur.

Tristitia est onus, quod sublenat consolator. NON EST QVI CONSOLETVR EAM] Hoc ei ad cumulum doloris accedit, quod non habeat consolantem. Cùm enim tristitia sit quasi onus quoddam infirmum animum prægrauans vbi amici lugenti condolent, videntur eum quasi iuuare in onere portando, ipseque alleuiatur sentiens se non solum onus suum portare, præsertim quia inde videt se ab eis amari; ex quo tacita quadam delectatione afficitur, quæ tristitiam minuit, ita ex Aristotele S. Thom. 2. 2. q. 38. a. 3.

Hinc & S. Gregor. lib. 5. Moral. 3. ait: *Laborantis visitatio est laboris sublenatio*: multò magis dolentis visitatio & consolatio, est doloris subleuatio. quocirca Dauid in persona Christi queritur psalm. 68. *Sustinui, qui simul contristaretur, & non fuit: & qui consolaretur, & non inueni.* Et in inferno vna è maximis damnatorum pœnis est, quòd neminem in cælo, vel in terra habeant, qui extremis eorum tormentis vel nutu compatiatur sed omnes laudent in eis iustum Dei iudicium, eosque his & maioribus pœnis dignos esse censeant.

EX OMNIBVS CHARIS EIVS] Chari & amici Hierosolymæ hic vocantur sacerdotes & Prophetæ, ait Hugo. *Chari Ierusalem qui, Resp.* 1. Secūdò, Gentiū idola quæ colebant, & in quibus sperabant Iudæi, cùm his enim quasi amasiis suis fornicata fuit Ierusalem, sed iam in excidio ab iisdem fuit deserta & derelicta. Ita Raban. 2.
Tertio, hi chari sunt angeli Custodes, inquit S. Bonauent. & Dionys. 3.
Quarto, planius Orig. chari Hierosolymæ, inquit, sunt vicini Iudæi aliarum vrbium. 4.
Quinto, Olympiodor. sic explicat, q. d. In excidio Ierusalem alter alterum, amicus amicum non est consolatus: quia æque omnes fuerunt desolati. 5.
Sexto & aptissime, chari & amici Hierosolymæ hic vocantur gentes vicinæ, & amicæ antea Iudæis, nunc inimicæ: quia cum Chaldæis vastarunt Iudæos. 6.
Tales fuerunt Idumæi & Ægyptij: Hi enim huius matronæ, scilicet Hierosolymæ, fuerunt amasij, vt dixit Ierem. ca. 4. v. 30. quia eam quasi adulteri ad sua idola & vitia pertraxerunt: nunc vero hostes effecti eam per excidium viduam factam deserunt, imo spernunt, irrident & impugnant. ita S. Thom. Hugo, Bonauen. Lyran. & Dionys. Hæc enim iusta est pœna meretricum & adulterarum, vt mel eis vertatur in fel, amasij in hostes, adulatores in irrisores. *Pœna meretricum sunt amasij versi in hostes.*

Idem Tropolog. contigit animæ peccanti hæc enim cum creaturis & voluptatibus fornicata, mox ab iisdem amatorem, horrorem, nauseam, aliosque corporis & animi cruciatus iusto Dei iudicio perpetitur, præsertim in morbo & morte. Idipsum duabus pulchris parabolis Barlaam clarè repræsentat regi Iosaphat apud Damascen. cap. 13. & 14. historiæ eorundem.

3. Migrauit Iudas propter afflictionem, & multitudinem seruitutis: habitauit inter gentes, nec inuenit requiem: omnes persecutores eius apprehenderunt eam inter angustias. GHIMEL.

MIGRAVIT IVDAS PROPTER AFFLICTIONEM] Chald. Vatabl. Dionys. & Isidor. sic vertunt. Abiit Iudas in captiuitatem, eò quod ipse afflixit pupillos & viduas, & cum duritia tractauit seruos Hebræos, nec eos statò à lege & Deo tempore liberos dimisit, vt patet Ierem. 34. 13. VERS. 3.

Secundò, Lyranus & Rupert. *propter afflictionem*, inquiunt, hoc est, vt affligeretur & seruiret Chaldæis propter peccata sua.

Tertiò, Origen. *propter afflictionem*, inquit, hoc est, quia afflixit, id est, deiecit se, & seruiuit peccatis.

Quartò, optimè Rabanus, Hugo, S. Thom. Dionys. & Isidor. sic explicant, q. d. Iudas, id est multi Iudæorum, vt afflictionem, onera, tributa, seruilia ministeria in aggeribus construendis, agris colendis, lateribus & calce comportandis, castris purgandis, & muniendis, quæ quasi mancipia subituri erant, aut iam subibāt; vti subierant in Ægypto, Exodi 1. & 5. vt inquā seruitutem tantam, tamque variam, duram &

multiplicem Chaldæorum effugerent; migrarunt partim ante excidium Ierusalem, partim in illo, & post illud, ad vicinas gentes, scilicet Ammon, Moab, & præsertim Ægyptios: sed nec ibi inuenit requiem, quia Chaldæi persequentes ibidem apprehenderunt eam, id est eos, puta Iudæos, de ijs enim loquitur nunc masculinè, quasi de viro & populo, nunc femininè, quasi de matrona: talis est enim vrbs & gens.

OMNES PERSECVTORES EIVS APPREHENDERVNT EAM INTER ANGVSTIAS in loco periculis vndequaque septo vt effugere non posset, v.g. in arcto vtrimque muris concluso, sic enim erant Iudæi fugientes in Ægyptum: nam neque in Iudæam redire poterant, quia ipsa à Chaldæis tenebatur, neque in Ægypto manere, quia ab iisdem vastabatur Ægyptus. In his ergo verum erat istud.

Incidit in Scyllam, cupiens vitare Charybdim,
Et istud: *Cinerem vitans in prunas incidit.*

Nota in Hebræo pulchram & neruosam paronomasiam, nam מצרים *metsarim*, quod significat angustias, alludit ad מצרים *Mitsraim*, id est Ægyptus: q.d. Migrarũt Iudæi in *Mitsraim*, id est in Ægyptum, quasi in *metsarim*, id est in angustias suas, tanquam mures in muscipulam suam, scilicet in Chaldæorum captiuitatem & gladium, qui eos ibi comprehendit. Hoc eis prædixerat, & minatus fuerat Ieremias cap. 42. v. 11. & c. 43. & 44. & 46.

Tropol. qui fugit crucẽ, incidit in maiorem. Tropolog. Multi ab Ecclesia fugiunt ad hæreticos, propter arctam seruitutem mandatorum Ecclesiæ, sed & ibi in maiores incidũt perturbationes animæ & conscientiæ. Secundò, anima pia cum à Deo affligitur, si eum fugere velit, in maiores incidet afflictiones: dum enim crucem vnam excutit, aliam grauiorem incurrit. Tertiò, Religiosus qui fugit labores Religionis, in sæculo maiores inueniet angustias conscientiæ cruciantis, amicorum & curarum; item afflictiones ac tentationes à carne, mundo & dæmone.

DALETH. 4. Viæ Sion lugent, eo quod non sint qui veniant ad sollemnitatem: omnes portæ eius destructæ: sacerdotes eius gementes: virgines eius squalidæ, & ipsa opressa amaritudine.

VERS. 4. VIÆ SION] id est viæ ad templum quo erat in monte Sion. ita Orig. Hugo, Lyran. & Dionys. Secundò, & melius Sion id est Ierusalem, cuius potior pars erat arx & mõs Sion. ita Theodoret. Hugo, S. Thom. & Bonauent. Hæ viæ ad Ierusalem lugent metaphoricè, id est, desertæ sunt & desolatæ, sicut prata rident, cum florent. Ciues enim ciuitatis, & turbæ viarum sunt quasi anima & vita: vnde ijs submotis videntur lugere, & emori.

Aliter Lyran. Viæ, inquit, lugent, id est gramina & herbam copiosam, quasi comã instar lugentium produxerunt, eo quod nullius vestigio tererentur. Verùm lugentes apud Hebræos, in luctu comam non alebant, sed tondebant, vt patet Iob. 1. 20. Ierem. 7. 29. Micheæ 1. 16.

Secundò, viæ Ierusalem lugent metonymicè, quia luctum excitant considerantibus tum veterem frequentiam & concursum ad solennitates, scilicet Paschæ, Pentecostes, & Tabernaculorum, quibus omnes Iudæi non tantùm ex Iudæa, sed ex toto orbe confluebant Hierosolymam: tum præsentem, euersa vrbe & templo, solitudinem.

OMNES PORTÆ EIVS DESTRVCTÆ] Portæ seruiunt Primò, ad speciem & decorem vrbis. Secundò, ad munimen: vnde olim erant altæ & munitæ quasi arces. Tertiò, ad senatum & iudicia: hæc enim olim iudices peragebant in portis; quia ad eas liber omnibus tam indigenis, quam exteris erat accessus. Quartò, ad nundinas, festa, ludos, omnemque populi panegyrim & conuentum. In portis ergo destructis, hæc omnia pariter destructa & euersa esse significat. Vnde c. 5. ait: *Senes defecerunt de portis, iuuenes de choro psallentium*: ita S. Thomas.

SACERDOTES EIVS GEMENTES] quia munere suo amoti sunt, vel potiùs, vt Chald. quia cessant sacrificia eorum & sacra omnia: dum enim ea vigerent, sacrificantes hymnos & psalmos cantabant ac iubilabant: nunc iis ablatis, silent & gemunt.

VIRGINES, quæ in vrbis & templi festis solebant choros ducere, & Dei laudes canere, 1. Reg. 18. 6. iam SQVALIDÆ] sunt heb. נוגות *nugot*, id est afflictæ.

Allegor. Allegor. virgines sunt sanctimoniales, aliæque quæ virginitatem Deo dicarunt; hæ squalent cùm à pristina puritate & recessu deficiunt, atque mundanas familiaritates, vrbanitates & colloquia sectantur; itaque faciem suam a Deo sponso suo, ad homines conuertunt.

Secundò & adæquatè, virgines quælibet Hierosolymæ, quæ antea mirè formosę erant, ac nitoris & cultus studiosissimæ, iam in barbarorum Chaldęorum potestatem redactæ, eorumque ancillę factæ, multæ etiam ab eis violatæ, lugent & squalent. Hoc est quod Sionidis superbis & comptulis minatus est Isaias c. 3. 24. *Et erit pro suaui odore fœtor, & pro zona funiculus, & pro crispanti crine caluitium, & pro fascia pectorali cilicium.* Quocirca *ipsa*, mater Ierusalem, suarum filiarum amantissima, videns earum squalorem & sordes, tota est *oppressa amaritudine.*

Tropolog. Tropolog. viæ ad vitam, virtutem & cælum sunt virtutes, fides, iustitia, misericordia, &c. hæ lugent, quia ab hominibus desertæ & neglectæ sunt.

Secundò portæ, id est, sensus destructi sunt, cum per eos hostis, peccatum & mors, intrauit in animam.

Tertiò, sacerdotes gemunt, id est mens & spiritus, quæ solebant offerre Deo meditationes, oblationes & preces; iam peccato obruta gemunt, easque negligunt.

Quartò, virgines, id est puræ & cælestes cogitationes squalent: hinc omnia amara sũt peccatori.

Rursum, portæ Ierusalem sunt virtutes animæ. Porta fundamenti est humilitas: porta excelsa in monte Sion est charitas: porta templi est religio: porta vallis est cognitio creatoris per pulchritudinem creaturarum: in hac sunt duæ *Porta Sion quæ in anima.*

valuæ, vna creaturæ, altera creatoris: porta sterquilinij est confessio, per quam emittuntur sordes animæ: porta fontis est effusio lachrymarum: porta gregis est cura pascendæ animæ suę & suorum: porta piscium est temperantia & obseruatio ieiuniorum: porta equorum est robur & alacritas ad pugnandum contra hostem: porta Orientalis est fides: porta fictilis est consideratio fragilitatis humanæ: porta anguli est mutua beneficentia, porta media est mediocritas, hę omnes destruuntur per peccatum. A

HE. 5. Facti sunt hostes eius in capite, inimici eius locupletati sunt: quia Dominus locutus est super eam propter multitudinem iniquitatum eius: paruuli eius ducti sunt in captiuitatem ante faciem tribulantis.

VERS. 5. FACTI SVNT HOSTES EIVS IN CAPITE] id est in caput: q. d. Facti sunt hostes superiores & dominantur Hierosolymis: Solymitæ verò olim rerum domini, nunc abiecti sunt, factique in caudam: sunt enim mancipia Chaldæorum.

Sic Tropolog. animæ peccatrici dominantur hostes, puta dæmones & concupiscentiæ Audi S. Greg. 1. Moral. 19. *Facti sunt hostes in capite quasi dicat, Cum bonum opus non bona intentione sumitur, huic aduersantes spiritus ab ipso cogitationis exordio principantur: tantoque eam plenius possident quanto & per initium dominantes tenent.* Vbi S. Greg. per *caput* Tropolog. accipit initium actionis & intentionis. Nam vt ait S. Bernard. lib. de Pręcep. & dispens. *bonum opus prorsus condemnat intentio praua.* Sicut enim ex lutulento puteo quidquid exit turbulentum est: sic ex animo corrupto nil nisi corruptum egreditur. C

INIMICI EIVS LOCVPLETATI SVNT] Hierosolymæ spolijs. Hebr. est שלו *scalu*, id est prosperati sunt, feliciter eam expugnarũt & diripuerunt, itaque ex spolijs eius *locupletati sunt.*

QVIA DOMINVS LOCVTVS EST] Id est hæc ipsa comminatus est Iudæis si ab eo, eiusque lege deflecterent, per Moysen Deuter. 18. 15. & Leuit. 26. & alibi: & nunc recenter per me Ieremiam per Isaiam, & alios prophetas Septuag. Chald. & Vatabl. vertunt, quia Dominus afflixit vel humiliauit eam. Hebræum enim הוגה *hoga* deducunt à יגה *iaga*, id est doluit & dolere fecit. noster vero *hoga* proprio deducit ab הגה *haga* id est meditatus est, mussitauit, locutus est.

PARVVLI EIVS] qui vix fari & incedere cœperant, quibusque proinde hostes, licet barbari, parcere solent, DVCTI SVNT IN CAPTIVITATEM ANTE FACIEM TRIBVLANTIS] ante hostem Chaldæum, eos quasi pecora agentem & minantem in Chaldæam. Hic enim eos, non quasi pastor, sed quasi prædo, abripere cogitabat, vel occidere. D

Tropolog. Paruuli, nouitij in fide vel Religione, ducuntur in captiuitatem, cùm seniorum peccatis & prauis exemplis in dissolutionem & scelera abducuntur.

VAV. 6. Et egressus est à filia Sion omnis decor eius: facti sunt principes eius velut arietes non inuenientes pascua: & abierunt absque fortitudine ante faciem subsequentis.

VERS. 6. ET EGRESSVS EST A FILIA SION OMNIS DECOR EIVS] Nota. Filia Sion est Ierusalem, quia ipsa erat in valle, & velut sub protectione arcis & montis Sion, quasi matris suæ. ita Lyran. & Hugo. *Filia Sion quid.*

Secundò, Origen. & Chald. filia id est cœtus & plebs, quæ in vrbe Sion, quasi fœtus in matris vtero, continebatur.

Tertiò & optimè, Ierusalem vrbs pulcherrima, dicitur filia: quia Hebræi vrbes pulchras & dilectas, metaphoricè vocant filias. Sic filia Babylonis est vrbs Babylonis, siue ipsa Babylon formosa & amabilis quasi filia. B

DECOR] id est regnum, aiunt Hebr. & Vatabl. Secundò, Lyran. regnum & sacerdotium: Tertiò & pleniùs, S. Thom. Hugo, Dionys. & Bonau. *omnis decor*, id est omnis ornatus & templi, & domorum, & ciuium, & magistratus, & sacerdotum, & virginum, & politiæ, rerumque omnium.

FACTI SVNT PRINCIPES EIVS VELVT ARIETES] Legit interpres אילים *elim*, id est arietes: iam aliis punctis legunt אילים *aialim*, id est quasi cerui, scilicet timidi & fugaces, facti sunt Sedecias & principes Iuda. ita Chald. & Pagnin. Eam ob causam Achilles obiurgans Agamemnonem apud Homerum, ait eum habere cor ceruinum, id est esse timidissimum. Noster meliùs vertit, *arietes non habentes pascua*, id est sine cibo & pastu. q. d. Principes Hierosolimæ, quasi arietes emaciati, fame & lassitudine fuerunt confecti, cùm in Babylonem captiui abirent: ita, vt Chaldæis ad gradiendum festinè impellentibus vix possent ingredi. ita Origen. Hugo, Lyran. & Dionys.

Tropolog. anima est filia Sion, id est speculationis, & filia Sion, id est cæli ciuis, quæ antea per meditationem sugebat lac angelorum, iam per peccatum perdidit omnem decorem virtutum, quo Deo & angelis placebat præ omnibus creaturis: anima enim ornata gratia Dei, est regina pulcherrima, superans omnem naturalem pulchritudinem angelorum, omniumque creaturarum. Ratio est, quia per gratiam simus *diuinæ consortes naturæ*, vt ait S. Petrus; ac per consequens excellentissimè & proximè participamus supernaturalem & summam Dei pulchritudinem, quæ omnem naturalem & creatam in immensum transcendit. Vide hanc sponsæ pulchritudinem in Cant. Cant. descriptam. Secundo, principes, id est, ratio & voluntas, in ea præ fame rerum spiritualium lassa deficiunt. Hinc Tertio, quo dæmon eas impellit, eo cogitatione & affectu feruntur: carent enim viribus & fortitudine resistendi, hæc enim habebant à gratia, qua iam sunt spoliati. Hæc tum omnibus, tum maximè Prælatis conueniunt; hi enim quasi arietes gregem debent præire, ducere, defendere & pascere ver- *Anima sancta est regina pulcherrima.*

bo & exemplo: sed si ad pascua voluptatum abeunt, ab hoste à tergo vrgente minantur ad famem & mortem spiritus tum sui, tum suorum. Ita S. Hieron.

ZAIN. 7. Recordata est Ierusalem dierum afflictionis suæ, & præuaricationis omnium desiderabilium suorum, quæ habuerat à diebus antiquis, cùm caderet populus eius in manu hostili, & non esset auxiliator: viderunt eam hostes, & deriserunt sabbata eius.

VERS. 7. RECORDATA EST] Hebræi & Vatabl. vertunt satis apposite, *recordata est Ierusalem in diebus afflictionis suæ, in quibus dabat pœnas præuaricationis suæ, omnium desiderabilium suorum*: quorum possessione olim exultabat, nunc eorundem amissione cruciatur. q.d. In diebus afflictionis suæ recordata est antiquæ prosperitatis suæ, auxitque illi dolorem recordatio, vt psal. 136. v. 1. dicitur: *Super flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus, dum recordaremur tui Sion.* Sed Septuag. Chald. & noster vertunt in genitiuo, *recordata est dierum afflictionis suæ.* Verba ergo huius versus inuoluta, ita ordinanda & exponenda sunt, q.d. Ierusalem recordata est Primo, dies hosce præteritos, in quibus perfectè afflicta est: videlicet cùm caderet populus in manus Chaldæorum absque auxiliatore: est enim hoc eius vulnus recens, & quasi adhuc stillans & viuum. Secundò, recordata est simul causæ tantæ calamitatis, videlicet suæ præuaricationis. Tertio, denique recordata est omnium desiderabilium ornamentorum, quæ in vrbe & templo fuerunt à tempore Salomonis. cogita ergo quàm tristis sit, cùm se omnibus videt spoliatam, quamque se cruciet, quod tanta Dei beneficia non pluris fecerit & custodierit. ita Paschas. Lyran. & Dion.

Lysimachi pœnitentis vox. Lysimachus rex cùm præ siti se cum exercitu hosti tradidisset, hausta aqua exclamauit: *Dij*, inquit, *boni, quàm exiguæ voluptatis causa, quantum regnum amisi, & ex rege me seruum effeci.* Idem dicat Ierusalem: idem dicat anima pœnitens.

Nota Primo. Pro *præuaricationis*, hebr. est מרודים *merudim*, quod Vatabl. propriè vertit, *rebellionis*, scilicet in violanda Dei lege, & colendis idolis. Sed Septuag. vertunt, ἀπωσμῶν, id est *expulsionum suarum*, hoc est, vt Pagnin. vertit, *indigentiarum, vagationum & transmigrationum suarum*. nimirum hi τὸ merudim, id est rebellionem, sumunt metonymicè pro pœna rebellionis, quæ fuit exilium, & dispersio per gentes.

Nota Secundo. Per desiderabilia, intelligit opes & delicias, quas quisque in excidio iam amissas recordatur & luget. Secundo, vt Vatab. desiderabilia hæc sunt regnum, sacerdotium, pax, victoria, prophetiæ, cæteraque ornamenta illius populi: vti & templi, puta festa, oblationes, sacra vasa, vestes, &c. Hebræi τὸ, *cum caderet populus*, referunt ad sequentia, tunc *hostes deriserunt sabbata eius*. Meliùs Rom. Septuag. Origen. & alij referunt ad præcedentia, q. d. Recordata est Ierusalem dierum afflictionis, &c. tunc, cùm hostilis gladius in populum impunè grassaretur, nec esset qui ei ferret auxilium: cumque hostis ei eiusque festis & religioni petulanter illuderet.

VIDERVNT EAM HOSTES, Chaldæi, inquit Hugo & Dionys. Meliùs à Castro, *hostes*, scilicet vicini Idumæi, Moabitæ & Ammonitæ: ET DERISERVNT SABBATA EIVS] id est omnia festa, cultum & religionem Iudæorū. ita Latini omnes. Videtur ergo Chaldæi irrisisse tum circumcisionem, aliosque Iudæorū ritus, tū propriè cultum sabbati, quòd nimirū Deum colerent sacro hoc otio. ideoque eos coegisse vt in sabbatis æquè, imò magis laborarent, quā alijs diebus profanis. Sic enim Gentiles Iudæos ridebant, quòd septimam diem, ac consequenter septimam temporis & vitæ partem otiando transigerent indeque eos vocabant Sabbatarios. Audi Iuuenal. satyra 5. Iudæum depingentem:

Cui septima quæque fuit lux.
Ignaua & partem vitæ non attigit vllam.

Vide quæ dixi de sabbato Deuter. 5. 12.

Verùm Hebræi & Græci τὰ *sabbata* accipiunt appellatiuè vertuntque cessationes, vacationes vacantias; quod scilicet iam cessent omnia negotia, commercia, lites, nundinæ, &c. in Ierusalem, vti minatus fuerat Dominus Leuit. 26. 31. vel, vt Chald quod cesset iam felicitas & lætitia, qua priùs ex bonis suis fruebatur. Septuag. vertunt, ἐν μετοικεσίᾳ, id est in habitatione eius, scilicet solitaria, id est in eius solitudine, vel in eius transmigratione.

Tropolog. Tropol. anima pœnitens dum videt ob peccata se affligi, vel a vitijs, vel à vitæ ærumnis gemit dum recordatur tum peccatorum, tum felicis status Adæ, atque virtutum & beneficiorum Dei quæ perdidit, instar S. Iob. cap. 29. v 9. quòd hostis ex templo animæ suæ rapuerit altare thimiamatis, id est sacrificia & orationes & candelabrum luminis, id est intelligentiam rerum diuinarum, & mensam panum propositionis, id est virtutem eleemosynæ & alia vasa id est virtutes, tum denique quòd dæmones rideant eius religionem & cessationem a bonis operibus. Idem potest applicari animæ damnatæ.

Audi S. Gregor. 5. Moral c. 22. *Hostes*, inquit *sabbata videntes, irrident, cum maligni spiritus ipsa vacationis otia ad cogitationes illicitas pertrahunt, vt vnaquæque reproba anima quo remotior ab externis actionibus, si more Deo creditur, eo magis eorum tyrannidi illicita cogitando famuletur.* Otium enim est puluinar diaboli, fons & scaturigo malarum cogitationum omnisque peccati. Propriè autem Turcæ, hæretici, aliique infideles rident sabbata, id est festa Christianorum, dum ipsi lasciuis spectaculis, ebrietati, libidini, festis diebus vacantes, turpiter otiantur. Ita risit & subsannauit legatus Turcæ bacchanalia Christianorum: dum enim Parisiis ageret apud regem Galliæ, videretque illis diebus miram Christianorum petulantiam & compotationes, ac statim post dies Cinerum eorum modestiam & grauitatem: Quid, ait, accidit Christianis? heri videbantur ebrii & insani, hodie videntur sobrij & sani. quis est iste cinis tantæ virtutis qui

Turcæ de Bacchanalibus dictum.

fronti eorum aspersus, mira metamorphosi ex stultis sapientes, ex petulantibus modestos, ex lasciuis castos reddidit? *Cur enim quod dilectus repudiat, non irrideat inimicus?* ait S. Bernar. ser. 46. in Cant.

Heth. 8. Peccatum peccauit Ierusalem, propterea instabilis facta est: omnes, qui glorificabant eam, spreuerunt illam, quia viderunt ignominiam eius: ipsa autem gemens conuersa est retrorsum.

Vers. 8. Peccatvm peccavit] id est, vt Vatabl. perpetuò, assiduè & grauiter peccauit. Per peccatum antonomasticè intelligit idololatriam, quasi fornicationem spiritualem: loquitur enim de Ierusalem quasi de filia meretrice & adultera.

Propterea instabilis facta est] Vatabl. *propterea variè iactata est*, q.d. Ideo Synagoga suo loco mota, & captiua in Babylonem abducta est, quia à suo fundamēto, puta a Deo, recessit. Sicut enim nauis deserta a nauclero, omnibus ventis & vndis iactatur: sic & Ierusalem, & quælibet ciuitas deserta a Deo, rectore suo, bellorum & tumultuum fluctibus iactatur & propellitur. Hoc eis minatus est Ierem. c. 34. v. 17. & Moyses Deuter. 28. 25.

Nota. Impij in suis infortunijs fatum, Deumque inclementiæ impiè accusant, pij verò ea in seipsos & peccata sua piè & verè retorquēt.

Secundò, Origen. Pagnin. & Vatab. vertunt, *propterea facta est in commotionem*, id est capitis agitationem, id est derisionem & ludibrium Gentibus, vt sequitur hîc & cap. sequen. v. 15.

Tertiò, aptè Hebr. נידה *nida* significat elongatam à consortio cæterorum, scilicet menstruatam, & sic noster vertit v. 17. vnde quasi de tali subdit: *Viderunt ignominiam, & sordes in pedibus eius*, q.d. Peccatum peccauit Ierusalem, pollutaque est sanguine immundo, propterea facta est in elongationem & separationem.

Anima per peccatum fit instabilis. cur? Tropolog. Anima ob peccatum, præsertim superbiæ, fit instabilis, & ex vno vitio in aliud ruit, donec tandem Deus denudet palam eius turpitudinem, tuncque confusa & pœnitens retrorsum conuertitur, & ad Deum redit, vt sequitur.

Causa I. Porro huius instabilitatis in peccatore causa est: Prima, quia peccator auellit se à Deo, qui dicit, Ego sum qui sum, scilicet stabilis semper idemque; quique est אמת *emet*, id est veritas, stabilitas, constantia tum sua, tum rerum omnium. solus enim Deus angelos, cælos, aliaque stabilia firmat & stabilit. Vnde canit Psaltes psal. 17. *Diligam te Domine fortitudo mea: Dominus firmamentum meum, & refugium meum.* Hinc & sanctus ille dicebat: Mens mea in Deo est fixa & solidata. Quod de Olympo monte cecinit Lucanus lib. 2. Phars. *Nubes excedit Olympus*, ideoque in eo non sunt venti, non pluuia, non nix: hoc de cęlo dixit S. August. lib. 1. de Genesi contra Manich. cap. 15. *Nubes excedit Olympus: pacem summa tenent.* Et Sapiens Eccles. 24. 11. *In his om-*

A *nibus requiem quæsiui, & in hereditate Domini morabor.* Et Psaltes psal. 75. 3. *Factus est in pace locus eius, & habitatio eius in Sion.* Et psal. 72. 28. *Mihi autem adhærere Deo bonum est, ponere in Domino Deo spem meam. Quid enim mihi est in cælo, & a te quid volui super terram, Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum: Deus cordis*, quia tu solus cor imples & adæquas, imò superas. Legimus de S. Deicola Abbate, quòd semper facie erat læta & ridenti, cumque causam rogaretur, dixit: *Christum à me tollere nemo potest.* Hoc est quod rursum iubilans ait Psaltes psalm. 102. 5. *Benedic anima mea Dominum, qui replet in bonis desiderium tuum.* Secunda, quia cor hominis instabile est, II.
eò quòd sit amplissimum & immensum, quia infinitarum rerum est capax: vnde infinitorum desideriorum in se habet perennem fontem & scaturiginem. quare hunc fontem, cùm sit immensus & infinitus, nulla creatura vel crea-
B ta voluptas, vtpote finita & valdè limitata ac angusta, satiare & implere potest; sed solus Deus qui æque est immensus, à quo peccator se auertit. & hoc est quod ait S. August. lib. 1. Cōfess. 1. *Fecisti nos Domine ad te, & inquietum est cor nostrum donec requiescat in te.* Et tract. 24. in Ioan. *Qui vult gaudere de se, tristis erit: qui autem de Deo vult gaudere, semper gaudebit: quia Deus sempiternus est.* Vnde sapienter monens infert: *Vis habere gaudium sempiternum? adhære illi, qui sempiternus est.* Et iterum in Soliloq. cap. 30. *Anima rationalis*, inquit, *facta est capax maiestatis tuæ, vt à te solo, & à nullo alio possit impleri.* S. Augustinum vt magistrum sequitur S. Bernard. qui serm. in illud: *Ecce nos reliquimus omnia: Anima*, inquit, *rationalis cæteris omnibus occupari potest, repleri omnino non potest.*
C Nam quod ait Sapiens Eccles. 5. 9. *Auarus non replebitur pecunia*, hoc idem de alijs dicas: Ambitiosus non replebitur honoribus, nec gulosus epulis, nec potator vino, nec scortator libidinibus, &c. Causam subdit S. Bernard. *Panis nāq; animæ iustitia est, & soli beati, qui esuriunt illam: quoniam ipsi saturabuntur.* Idem lib. de Diligendo Deo, cap. 3. ait: *Anima re qualibet temporali inflari potest, satiari non potest: quia non sunt naturales cibi animæ.* Concludit ergo S. Augustin. vel quisquis est Auctor lib. de Spiritu & anima: *Quid ergo per multa vagaris homuncio, quærendo bona animæ tuæ, & corporis tui? Ama vnum bonū, in quo sunt omnia bona, & sufficit: desidera simplex bonum, quod est om-*
D *ne bonum, & satis est.* Tertia, quia omnis creata III.
voluptas, quā ambit peccator, fluxa est & euanida, ac permixta cum multo felle & dolore, in quem ferè semper desinit: *Extrema enim gaudij luctus occupat.* quod dum videt peccator, post peccatum voluptatem habitam fastidit, & aliā quærit; quam dum paulò post euanidam videt, pari modo fastidit, & ita ad aliam & aliam semper abit, initio amatis, mox nauseans: sicque inter alternantia desideria & fastidia, quibus continuò iactatur, miser vagatur & oberrat, quærens requiem, & non inueniens. Quarta, quia IV.
sicut vna virtus ad aliam, ita vnum vitium ad aliud transit & inclinat. sicut enim est concatenatio virtutum, ita est & vitiorum, de qua vide Origen. homil. 23. in Numer. Quinta, quia re- V.
morsus & angores conscientiæ non sinunt pec-

catorem quiescere. Vnde peccator partim quietem quærens, partim volens hos angores fugere vel excutere, ab vna voluptate in aliam, ab vno peccato & loco in alium se transfert: sed infelix suos aculeos secum vbique defert. hac de causa Cain parricida factus est vagus & profugus, Genes. 4. 14. Lutherus vt hos remorsus obrueret, assiduus erat in popinis, sed postea

VI. acriùs eum inuadebant. Sexta, quia peccator laborat & æstuat plurimis prauis desideriis, adeoque peccatum non est aliud quàm inordinatus animæ æstus & desiderium, puta febris animæ, inquit S. Ambros. Sicut ergo febris est calor vitiosus & exæstuans, qui quamdiu durat nulla aqua, nullo frigore restingui potest; sed efficit vt febricitans semper sitiat, & corrupto appetitu nunc aquam, nunc vinum, nunc cereuisiam hanc illam ve appetat, semperque bibat & nunquam satietur: ita prorsus se res habet in peccato & peccatore. Et hoc est quod ait Isaias cap. 57. v. 20. *Impij autem quasi mare feruens, quod quiescere non potest, & redundant fluctus eius in conculcationem & lutum.*

VII. Septima, quia anima iusta per peccatum perdit suam virginitatem, id est innocentiam: fitque meretrix, id est leuis & petulans; ideoque alios & alios amasios quærit: est enim libido insatiabilis. Huc proprie respicit Ieremias: comparat enim Ierusalem meretrici.

VIDERVNT IGNOMINIAM EIVS] id est nuditatem & turpitudinem: idololatras enim Script. comparat meretrici, cui Deus minatur ignominiam, id est denudationem turpitudinis femorum & crurum, vti etiamnum subinde meretrices & fures in indusio publicè in theatro, omnium ludibrio exponuntur. ita Ierusalem suis rebus nudata & spoliata ob peccata turpissima fuit, & valdè ignominiosa. Hinc quasi matrona cuius turpitudo & nuditas omnium irrisioni exponitur, præ pudore faciem suam conuertit retrorsum, seque abscondere & latere conatur. Alij explicant, conuertit se vel conuersa est Primò, à mala, ad bonam vitam. ita Origen. & Olympiodorus. Secundò, à gloria & prosperitate, in captiuitatem. ita S. Thomas & Lyran. Tertiò, q. d. Vadens in captiuitatem, frequenter retrò respexit valedicens patriæ. Verùm primus sensus, quem antea dedi est literalis & genuinus.

TETH. 9. Sordes eius in pedibus eius, nec recordata est finis sui: deposita est vehementer, non habens consolatorem: vide Domine afflictionem meam, quoniam erectus est inimicus.

VERS. 9. SORDES EIVS IN PEDIBVS EIVS] Hebr. בשוליה *besculèha*, id est in fimbriis eius, quæ scilicet sunt in ora & extremitate vestis circa pedes. ita Pagnin. Brixianus & alij. Pro *sordes* hebr. est טמאתה *tumata*, id est contaminationes eius, scilicet menstrua, vel potiùs sanguis & sordes ex fornicatione & puerperio, quæ ex puerpera post partum defluũt in vestis oram & fimbrias. q. d. Sicut in fornicariæ puerperæ fimbriis cruo-

A re infectis, scilicet ad pedes, apparẽt sordes eius, quibus proditur eius fornicatio & puerperium; sic in pedibus, id est extrema hac Hierosolymæ vindicta, qua ipsa publicè, nudis & sordidis pedibus, quasi serua & mancipium, ducitur in captiuitatem, produntur eius peccata quibus id meruit, vt ait Hugo & Bonauent. Sordes ergo pedum significant eam esse putidam & abiectam; vt omnes eam non tantùm irrideant, sed & subsannent ac abominentur.

Secundò, Chald. Lyran. & Vatabl. sic explicant, q. d. Sicut mulier impudens non veretur sanguinem menstruum, publicè in fimbriis circumferre; ita Ierusalem sine vlla verecundia peccauit & fornicata est cum idolis, quasi suis amasiis.

Tertiò, Paschas. & Hugo: Sordes, inquiunt, sunt peccata in pedibus, id est in doctoribus &

B Apostolis, qui debebant aliis esse via & pedes ad bonum: hi enim suis sordibus & scandalis eos auertunt potiùs & abducunt. Verùm hic sensus non est litteralis, sed mysticus.

NEC RECORDATA EST FINIS SVI] id est huius extremæ pœnæ, captiuitatis scilicet. q. d. Cùm esset in suis deliciis & peccatis, non cogitauit quid futurum esset sibi, quem finem habitura essent tot eius scelera; esto eum ipsi intentarent, & ob oculos ponerent Prophetæ; quòd nimirum punienda esset & excindenda, postquam scelera sua, sicut Sodoma & Gomorrha, complesset. q. d. Ita peccauit, vt videretur non recordari esse Deum, qui eam tandem puniturus esset, æquè vt illi qui dixerunt: *Quomodo scit Deus? & si est scientia in Excelso?* psal. 72. 11. ita Chald Hugo. Bonau. Lyran. Dionys. & Vatabl.

C Ex Hebræo vertas, *sordes eius in pedibus eius: quia non est recordata finis sui*, q. d. Ideo audacter peccatis se sordidauit, quia non cogitauit eorum supplicium, seque propterea acerrimè fore puniendam. Aliter Sanchez, q. d. Diuturna erit seruitus Ierusalem, cuius finis ipsa non recordabitur: quia libertatem, quæ finis est seruitutis & exilij, non videbit nisi post longum tempus, in nouo quasi sæculo, quando hisce emortuis, noua erit hominum generatio.

Allegor. Paschas. Iudæa non est recordata Christi, qui finis est legis.

Tropolog. S. Thomas & Raban. Ierusalem & anima peccatrix non est recordata finis, id est mortis suæ & iudicij extremi. Ita duo illi se- *Tropol.*

D nes ardentes concupiscentia Susannæ *euerterunt sensum suum, & declinauerunt oculos suos vt nõ viderent cælum, neque recordarentur iudiciorum iustorum*, Daniel. 13. 9. Efficacissimum enim remedium contra peccata est meditatio nouissimorum. Vide dicta Deuter. 32. 29. Docet Albertus Magnus in libr. de Vegetabilibus, coruum non redire ad nidum si in eo ponatur cinis ac puluis vitri: sic dæmon fugit à nido cordis nostri, si in eo posita sit memoria cineris & pulueris, in quem conuertendum est vitrum: vitrum autem sumus nos imò vitro fragiliores.

DEPOSITA EST VEHEMENTER] Hebr. Chald. & Septuag. *descendit mirabiliter*, vel *corruit cum admirationibus*, id est corruit grauissimè, corruit admirabili casu, omnibus admiran-

tibus talem florentissimæ Hierosolymæ casum.

VIDE AFFLICTIONEM] vt miserearis, & ex ea eripias me. Propheta, nomine Ierusalem ad Deum se conuertit, vt se à tanta clade eripiat. Deus enim speculatiuè semper cominus omnia videt: orat ergo propheta, vt videat, id est videndo & miserando leuet gentis suæ ærumnas.

ERECTVS EST INIMICVS] Hebr. est הגדיל *higdil*, id est magnificauit se, insolenter extulit & iactauit se hostis, quasi non tua, sed sua virtute me deiecerit.

IOD. 10. Manum suam misit hostis ad omnia desiderabilia eius: quia vidit Gentes ingressas sanctuarium suum, de quibus præceperas ne intrarent in ecclesiam tuam.

VERS. 10. MANVM SVAM MISIT HOSTIS] scilicet Chaldæi, & eis se iungentes vicini Ammonitæ & Moabitæ, prædati sunt desiderabilia quæ erant in vrbe, & maximè vasa templi, & libros legis, ait Lyran.

QVIA VIDIT] ipsa Ierusalem (vt patet ex Hebr. fœminino ראתה *raata*, hoc est *vidit*) id est videre coacta est, quod nunquam antè viderat; Gentes, scilicet Chaldæos, ait Raban. & S. Thom. vel magis propriè Gentes impias & impuras, scilicet Ammonitas & Moabitas, quibus ob scelera & odium Iudæorum interdictus erat ingressus in Ecclesiam, id est in cœtum & congregationem Iudæorum, vt essent de populo Iudaico incolæ & ciues Hierosolymæ, vt dixi Deuter. 23. 3. Has non tantùm ipsam Ecclesiam, puta cœtum populi, sed, quod multò indignius est, liberè & audacter ipsum sanctuarium, puta templum sanctum, ingredi vidit. Est ergo argumentum à minori ad maius: aliud enim hîc est Ecclesia, aliud sanctuarium. ita Chald. Theodor. Olymp. R. Salomon, Lyran. Vatabl. & Isidor.

Aliter explicat Paschas. Hugo, S. Thom. & Maldon. vt vox *quia* det causam expilationis. q. d. Quia Iudæi induxerunt Gentes incircumcisas & interdictas in templum, vt patet Ezech. 44. 7. hinc ab eis illud ipsum spoliatum est: sicut permisit Deus vt Babylonij expilarent thesauros regis Ezechiæ, quos ipse eisdem ostenderat, Isaiæ 39. v. 2. 4. 5.

Tertiò, idem Paschas. & S. Thom. Deus permittit infideles & hæreticos spoliare templa & vrbes, quia gentes, id est sacerdotes, impurè more Gentium viuentes, ausi sunt ingredi sanctuarium, & sacra altaria, vasa ac victimas pollutis manibus pertractare. Sed hic sensus est symbolicus.

CAPH. 11. Omnis populus eius gemens, & quærens panem: dederunt pretiosa quæque pro cibo ad refocillandam animam, vide Domine & considera, quoniam facta sum vilis.

VERS. 11. QVÆRENS PANEM] Loquitur de fame quæ fuit in Ierusalem tempore obsidionis, 4. Reg. 25. 3.

DEDERVNT PRETIOSA QVÆQVE PRO CIBO] Sic peccator pro pane, imo mica vna consolationis, puta pro exiguis deliciis, pro modica gula, fastu & ambitu, puncto honoris, dat omnia sua desiderabilia, quin & vires suas omnes, ipsamque animam impendit & dæmoni vendit.

FACTA SVM VILIS] omni vilitate, quam hucusque recensui & planxi. Sic & Septuag. Sed Chald. & Vatabl. vertunt, *quia sum epulatrix* (hoc enim quoque significat Hebr. זוללה *zolela*) idcirco scilicet iustè punior hac vilitate & fame. Arabicus vertit, *vide Domine, quod facta sim quasi prostituta omnibus transeuntibus viam*, hoc est quasi vilis serua, qua omnes ad libidinem abutuntur.

12. O vos omnes, qui transitis per viam, attendite, & videte si est dolor sicut dolor meus: quoniam vindemiauit me vt locutus est Dominus in die iræ furoris sui. LAMED.

O VOS OMNES] Inducit Ierusalem suas ærumnas deplorantem, easque per comparationem cum aliis exaggerantem. Pro *ô* hebr. est לוא *lo*, id est *ad vos*, scilicet tam graue malum perueniat, quale ad me peruenit: non vobis contingat quod mihi contigit. ita Syrus, Vatab. & Pagnin. Sed noster interpres pro *cholem* substituit *scurec*, & pro *lo*, id est *non*, legit לוא *lu*, id est *vtinam, ô si ad vos*, scilicet perueniat doloris mei sensus. vnde Chald. vertit *adiuro & obtestor vos omnes prætereuntes, declinate huc, aspicite & videte si est dolor sicut dolor meus*. Sic Septuag. solent *lu* vertere per εἰ id est si, vel εἴθε id est vtinam, & sic pro εἰ hîc apud Septuag. videtur legendum ὦ: q. d. O si, vtinam; aut certè, vt vult Maldon. pro οἱ legendum disiunctè per diastolen ὦ, quod respōdet Hebræo הוי *hoi*, id est heu. Sunt verba plebis relictæ Hierosolymis, siue pauperum terræ, qui suum dolorem detegunt transeuntibus. ita Theodor. VERS. 12.

Denique Sanchez putat hoc esse epitaphiū, quod Ierusalem in suo quasi busto, in quo ipsa sepulta iacet, incidi iubet, quo ipsa viatores alloquitur, vt dolorem suum dolendo solentur. q. d. O vos hospites, qui transitis, spectatisque non vrbem, sed excisæ vrbis informe bustum, videte si quispiam habuit grauiorem aut dolendi aut lachrymandi materiam. Qui sensus planè patheticus est. Sic passim in epitaphiis ipsi sepulti viuos & lectores alloquuntur, vti Ouidius in hocce suo, quod sepulchro inscribi curauit:

Hic ego qui iaceo, tenerorum lusor amorum,
Ingenio perij Naso poëta meo.
At tibi, qui transis, non sit graue, quisquis amasti,
Dicere, Nasonis molliter ossa cubent.

Tropolog. eadem & plura dicit anima in Purgatorio, & magis anima damnata in inferno. Præclarè S. Chrysost. homil. 5. ad populum: Tristitia, ait, nobis data est vt doleamus, non de *Tristitia sola de peccato vtilis est.*

morte aut alia re, sed tantùm de peccato: ibi enim solùm vtilis est tristitia, cùm alibi sit inutilis: nec enim dolendo possum mortuum, aut rem amissam reuocare & recipere? sed tantùm gratiam peccato amissam dolendo ac pœnitendo possum recuperare. hic ergo tantùm vtilis est dolor.

Allegor. multi hæc adaptant Christo peccata vrbis & orbis luenti, matrique eius compatienti: vtriusque enim dolori nullus fuit similis. Nã, vt ait Ethicus: *pulsus doloris est amor.* Vt scias quanta sit febris & calor, tangis & tentas pulsum; ita vt scias quantus fuerit dolor Christi & Virginis, cogita quantus fuerit vtriusque amor tum mutuus, tum erga omnes homines. Nam mensura & *vlna doloris amor.* Quantus amor, tantus dolor: & vice versa, quantus dolor, tantus amor. Ratio à priori est: quia quantum quis amat bonum aliquod, tantum odit malum illi oppositum, tantumque dolet si illud ei infligatur. Quantum ergo Virgo amauit Christi salutem & vitam, tantum doluit de eius cruciatu & morte.

VINDEMIAVIT ME] q.d. Hostis Chaldæus aut Deus spoliauit me bonis omnibus, vti vinea in vindemia spoliatur omni suo fructu & bono. Hebr. עלל *olel* significat *racemare*, hoc est prætermissos in collectione vuarum, & in vindemia racemos vestigare, legere & carpere: ita enim Ierusalem prius quasi vindemiata fuit tempore Ioachin, cùm Nabuchodonosor inde extulit omnes thesaures 4. Reg. 24. 13. Postea verò quasi racemata fuit, cùm Nabuzardan sub Sedecia omnia reliqua in ea spoliauit, & Babylonem transtulit, Ierem. 52. 17. & 4. Reg. 25. 13. Sic vindemia sumitur pro eadem racematione v. 22. & c. 2. v. 20. Et hanc racemationem disertè comminatus est Iudæis Ieremias c. 6. v. 9. *Vsque ad racemum colligent quasi in vinea, reliquias Israel.*

VT LOCVTVS EST] Hebræum הוגה *hoga* rursum verti potest, *sicut afflixit me Dominus*, vti dixi v. 5.

IN DIE IRÆ FVRORIS SVI] Heb. בחרון אפו *bacharon appo*, id est in die iræ nasi sui. Sic vocat iram ac si sit flammeus halitus è naribus; & æstuans spiritus, qui quidquid comprehendit, adurit. Doctè S. August. in sententiis num. 157. *Ira, ait, Dei, non perturbatio est eius, sed iudicium quo irrogatur pœna peccato. Cognitio verò ipsius, & recogitatio mundanarum rerum est incommutabilis ratio. Neque enim sicut homines, ita Deum cuiusquam facti sui pœnitet, cuius de omnibus omnino rebus tam fixa est sententia, quàm certa præsentia est.*

MEM. 13. De excelso misit ignem in ossibus meis, & erudiuit me: expandit rete pedibus meis, conuertit me retrorsum: posuit me desolatam; tota die mœrore confectam.

VERS. 13. DE EXCELSO (de cælo) MISIT IGNEM IN OSSIBVS MEIS] Chald. *in castella mea*: קרך *kerach* enim vel כרכא *carca*, Chald. significat arcem, turrim vel vrbem munitam à rotunditate.

A radix enim קרך *Kerach* significat inuoluere, conuoluere. q.d. Vindicta Dei hostibus meis quasi faces suppeditauit, & accendit, quibus non modo carnem & cutem, id est agros & villas, sed ossa quoque mea, id est munitissimas quasque arces, turres, templum, palatia, quæ vrbem quasi ossa firmabant, expugnaret, succenderet & in cinerem redigeret. ita Origen. Theod. Hugo, S. Thom. Bonauent. Lyran. & Dionys.

Secundò Olympiodor. Hugo, Paschas. Vatabl. S. Thom. ignem, id est diuinam iram & vindictam immisit in principes qui erant quasi ossa reip. eamque instar ossium fulciebant & sustentabant. Alludit ad Ezech. 24. 9. *Væ ciuitati sanguinum, cuius ego grandem faciam pyram Cõgere ossa quæ igne succendam, consumentur carnes, & coquetur vniuersa compositio & ossa tabescent.*

Tertiò, Sanchez hæc metaphoricè accipit: Ignis, ait, significat acrem cruciatum, ossa significant interiora & viscera q.d. Deus de cælo B immisit acrem cruciatum in intima mea vt cor meum dolore emori, viscera mea angore dissolui videantur.

ERVDIVIT ME] Hebr. ירדנה *iirdenna* id est dominatus est ei, scilicet ignis ossi, id est cuilibet ossium. ita Vatabl. R. Salomon & Kimchi. vel potius legendum ירדנה *iardenna*, id est dominari fecit illum, scilicet ignem in ossibus meis. *erudiuit* ergo, id est castigauit, puniuit me igne, sicut aurum adulterinum purgatur, & quasi castigatur igne, & boues duri erudiuntur, id est castigantur & domantur, stimulo: vel potius noster legit ירנה *iorenna*, id est erudiuit, hoc est docuit me, per hanc pœnam deinceps non peccare, nec idola colere. vnde Iudæi deinceps C post captiuitatem Babylonicam idola non coluerunt, vti fecerunt antè.

Tertiò, Septuag. alijs punctis pro *iirdenna* legentes ירדנה *ieredenna*, a radice ירד *iarad*, id est descendit, vertunt, deduxit vel *descendere fecit illud*. scilicet os, id est quodlibet ossium meorum.

Moraliter, disce hic, sicut aurum vitiatum quia solidum & durissimum est, excoquendum & a scoria purgandum est igne ita vrbes & prouinciæ moribus omnino corruptæ, igne, peste gladio a Deo purgandæ sunt, vt ijs adulti & senes qui in vitijs enutriti consenuerunt & incorrigibiles sunt, absumantur, & noua filiorum soboles succrescat quæ hac patrum clade eru- D dita sapiat, bonosque mores induat, ita Iudæi per captiuitatem Babylonicam, quasi per ignẽ transeuntes, toti facti sunt alij adeoque qui ante eam pronissimi erant ad idola, post eam omnia idola abominati sunt. Idem facit Deus, cùm animam valde corruptam vult conuertere: ingenti enim morbo, casu, aliaue clade eam affligit & collidit, vt ad se redeat, resipiscat, seque reformet, alios eadem de causa in spiritu rapuit ad videndum inferorum pœnas, & cælitum gloriam: alios per efficaces instinctus, & meditationes aut prædicationes de morte & nouissimis contundit & compungit, vt vitam mutẽt. Ita conuertit Nabuchodonosorem mutando eum in bestiam; Saulum prosternendo Paulum effecit, Magdalenæ immittendo septem dæmones

Moral. Deus vrbes & animas per se suis acri cruce immissa corrigit.

Thespesii mutatio mira. mones qui eam vexarent, à vitiis curauit.

A Narrat Plutarchus lib. de Sera numinis vindicta sub finem, Thespesium sceleratæ & deploratæ vitæ hominem fuisse: de quo consultum oraculum num quæ spes foret eum emendandi: respondit: *Melior erit postquam fuerit mortuus*. Paulò post Thespesius graui casu collisus per triduum exanimis iacuit: tertio die ad se rediit, rogatus quomodo rediisset, dixit in casu hoc animam suam eductam è corpore prorsus aliam esse factam: alia enim omnia vidisse & sensisse: perinde ac si quis è naui in mare corruat alia sentit & sapit. itaque uidisse se bonorũ felicitatem: impiorum, vt Neronis, qui & proprii sui parentis, pœnas (in qua tamen visione fabulæ Gentilium admiscentur) ac quendam è cognatis vita functis ad eum accessisse & salutasse: *Salue Thespesi*. cui ille: *Non Thespesius vocor, sed Aridæus*: mox anima cognati, *Aridæus fuisti, sed deinceps eris Thespesius*, id est diuinus. ita

B factũ est, qui enim antea erat impius, spurcus, planeque vitiosus, hoc casu & raptu factus est pius, castus, iustus, speculum virtutum. ita frãgenda est malæ cõsuetudinis obfirmatio, & duro nodo durus quærendus est cuneus. Sicut ergo medicus vt curet laborantem morbo Gallico similiue, qui sanguinem, humores, totũque corpus infecit & corrupit, priùs exhaurit humores omnes ita corruptos per crebras purgationes, per sudores, per phlebotomiam, per inediam: hominemque quasi exsuccum reddit, redigitque pænè ad portas mortis, ac deinde ita expurgatum nouis pharmacis & cibis restaurat, renouat, sanat. Eodem prorsus modo

C facit Deus, vt homines vitiis corruptos immutet & sanet.

Expandit rete pedibus. *Rete* vocat insidias, quas Chaldæi quasi venatores, in omnibus viis Iudæis retendebant, vt nullum eis pateret effugium: omnes enim viæ insederant, vt Iudæos fugientes inter sperent. hinc conuertit me retrorsum] scilicet ex fuga reduxit me, id est fugitiuos meos ad Nabuchodonosorem. ita Hugo.

Secundò. Chaldæus & Maldon. explicant, quasi dicat: Fecit vt retro cadens terga verterẽ hosti.

Tertiò, Origen. Olymp. & Lyran. explicant, q.d. Conuertit me à gloria in ignobilitatem: vt è throno regni & gloriæ, in quo augustè considebam, retrorsum deiicerer, & præcipitarer in terram, & in ergastulum.

D Allegor. Paschasius. Hugo & Dionys. Misit Deus è cælo ignem, id est Spiritum sanctum linguis igneis in Apostolos, qui erant quasi ossa Ecclesiæ, & per eos erudiuit Ecclesiam. expandit rete prædicationis, & conuertit me scilicet Ecclesiam Gentium, vt ad Deum redirem.

Sed quia ignis hic vindictæ est & supplicii, meliùs mysticè sic explices: misit Deus ignem, scilicet tribulationis & tentationis, in ossa, id

Rete Dei est tribulatio. est robustas virtutes meas, vt vitiorum rubiginẽ in me excoquat & expurget, ait S. Gregor. & hoc quasi reti capiat ne fugiam, sed reducat ad Deum Rete ergo Dei quo peccatores vel sæculares venatur, communiter est tribulatio.

14. Vigilauit iugum iniquitatum mearum: in manu eius conuolutæ sunt, & Num.
impositæ collo meo: infirmata est virtus mea: dedit me Dominus in manu, de qua non potero surgere.

Vigilauit iugum iniquitatum mearum) q.d. Iugum supplicii mihi infligendi ob meas iniquitates, me dormiente, nec cogitante vigilauit, vt, cùm impleta esset mensura peccatorum, à Deo præstituta, & vindictæ destinata, mox eo iubente, & tempus hoc statuẽte, me inuaderet mihique incumberet, id est, vt Septuag. Deus, & iustitia diuina vigilauit vt me puniret citò. Vers. 14.

Vbi Nota Septuag. pro על *ol*, id est *iugum*, alio puncto legerunt על *al*, id est *super*: vnde verterunt, *vigilauit Deus super iniquitates meas*. Sed aptiùs noster legit *ol*, vertitque *iugum*, tum quia sequitur: *In manu eius conuolutæ sunt, & impositæ collo meo*. ergo iniquitates hæ colligatæ fecerunt iugum, quod peccantis collo impositum est: tum quia hoc iugum minatus est Iudæis Ieremias c. 28. 14. Porro Sanchez nostrum interpretem cũ Septuag. concilians, τὸ *vigilauit*, accipit actiuè *vigilauit* Dominus *iugum*, id est, vigilanter Dominus, tanquam excubitor, speculatur & attentè, quando iugũ veniret, id est tempus seruituti & exilio destinatum. Sic subinde verba neutra accipiuntur pro actiuis cum epitasi, vt, *Exultabit* (id est, cum exultatione cãtabit) *lingua mea iustitiam tuam*. &, *Iubilate* (id est cum iubilo canite) *montes laudem*, Isaiæ 49. Sic Virgil. *Corydon ardebat* (id est, ardenter amabat] *Alexin*. sic *ventus auolat* (id est, auolare facit) *paleas*. Ponitur enim *Cal* pro *Hiphil*. Verùm hæc acceptio verbi, *vigilauit*, insolens videtur & inusita. Quocirca planiùs dicemus, per prosopopœiam hic iugo attribui vigiliam. Sicut enim peccata clamãt vindictam, ita & vigilant, vt Deum quasi admoneant, vt impleta eorum mẽsura quasi tempore à se prædefinito ad vindictam prosiliat, eamque iam olim à se decretam exequatur vnde.

Nota Secundò. Hoc iugum vigilans, non est aliud quàm virga vigilans, visa à Ieremia incũbere Hierosolymæ c. 1. v. 11. q.d. Floruit iniquitas mea, protulit tempestiuè gemmas, germina & surculos, ex quibus complexis fecit Deus iugum flagellumque castigationis, & mox imposuit inflixitque illud ceruicibus meis. Vnde R. Abraham vertit clare, *acceleratum est iugum iniquitatum mearum*, quasi Deus iugum hoc manu teneat, vt statim mihi Hierosolymæ (quasi boui loris aligato) illud imponat.

Nota Tertiò. Hebraice est נשקד *nischard*, quod per *schin* significat vigilauit: iam legunt נשקד *nifkad* per *sin*, quod hic tantùm reperitur, & sic R. Salomon, & ex eo Vatablus, vertit, *impressum est*, vel *designatum iugum meum in manu eius*, id est Deus quibusdam notis & punctis peccata mea in suis manibus designauit & descripsit, vt illorum recordetur, illaque puniat. Sic ait Iob cap. 14. v. 17. *Signasti in sacculo delicta mea*: & Isaias c. 65. 13. *Ecce scriptum est coram me*.

& Ierem.cap.17.1.*Peccatum Iuda scriptum est stylo ferreo in vngue adamantino*. Ita enim peccata cuiusque scripta sunt in mente & memoria Dei, vtiugiter oculis eius obuersentur, vindictam postulent, cúmque de tempore vindictæ à se præstituto admoneant, vti paulò antè dixi. Addit Sanchez, iugum dici notari punctis, vt eius grauitas & pondus significetur, scilicet iugum hoc distinctum esse foraminibus, vt multitudo ostendatur vinculorum, quæ per singula puncta inserantur, vt iis arctiùs peccatoris collum innodetur. Quot enim in iugo sunt foramina, tot in eo solent plerumque esse nexus & colligationes. Tertiò, Vatabl. & Pagnin. *niskad* vertunt, *colligatum, implexum est*, q. d. Iugum pœnæ nobis imponendum, nexum & implicatum est nostris iniquitatibus quasi nodis: de quo Isaias cap.5. ait: *Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis: & quasi vinculū plaustri peccatum*. Quocirca pro *vigilauit* legunt ipsi, *ligauit*, sed perperam. Biblia enim Romana, & alia correctiora legunt, *vigilauit*. Alludit enim & refricat Iudæis virgam vigilantem, quam vidit c.1.11. quartò, Chald. vertit. *aggrauatum est iugum*: forte pro *niskad*, legit נקשה *nicsa*, à radice קשה *casca*, id est grauis fuit. Denique Syrus vertit, *vigilarunt* (excitata sunt) *super* (contra) *me peccata mea manibus meis, velut sella aptata sunt iuga eius super collum meum*. Arabicus Antiochenus, *& noctu excitata sunt in me peccata mea, & manus mea remissæ sunt; ne possim robore*, id est, ne in me sit virtus tolerandi. Arabicus Alexandrinus, *& facta sunt quotidie laboriosa Domine super me peccata mea, & roborata sunt onera eius; & vincula eius super collum meum; & hoc manu eius*.

Culpa & pœna sunt duo fratres & comites. Moraliter Nota, pœnam esse indiuiduum comitem peccati, adeòque culpam & pœnam esse quasi duos fratres simul cubantes, ita vt si vnus se moueat & surgat, statim euigilet alter. Rursum sicut prætor excubat ad fures & latrones, ita vindicta & pœna excubat ad molimina peccati, vt illud capiat & plectat. Vide dicta Ierem.1.v.11.

IN MANV EIVS CONVOLVTÆ SVNT] q.d. Fecit Deus ex pœnis iniquitatum mearū, quasi catenam & coronam spineam, eámque iniecit & imposuit collo meo, ita grauem, ita medeprimentem, vt sub hoc onere infirmetur virtus mea, vt gemens cadam, nec possim resurgere, aut in libertatem me restituere. Refert Theodoretus in Philotheo, S. Eusebium Anachoretam imposuisse collo suo iugum ferreum ducētarum librarum, vt deorsum semper cogeretur intueri, & terram despicere; eò quòd curiosiùs quadam vice oculos sustulisset, & transeuntes aspexisset. Quale ergo, quámque ponderosum erit iugum, quod ob plurima peccata mortalia perpetrata, diabolus, imò Deus peccatoris ceruici in gehenna imponet?

INFIRMATA EST VIRTVS MEA] Hebr. הכשיל כחי *hichshil cochi*, id est infirmauit, deiecit, prostrauit (iugum illud) virtutem meam vel vires meas, hoc ergo iugum pœnarum, erectas peccatorum, præsertim superborum, ceruices deprimit & confringit.

15. Abstulit omnes magnificos meos SAMECH. Dominus de medio mei: vocauit aduersum me tempus, vt contereret electos meos: torcular calcauit Dominus virgini filiæ Iuda.

ABSTVLIT, hebr. סלה *silla*, id est calcauit, protriuit, MAGNIFICOS MEOS] heb. אבירי *abbirai*, id est validos meos, duces scilicet & milites, sicuti calcantur vuæ in torculari: vnde sequitur. *Torcular calcauit Dominus*. Eodem sensu Hebr. *silla* Chald. vertit כנש *Kenas*, id est collegit, & Septuag. ἐξῆρεν, id est, *decerpsit*. VERS. 15.

VOCAVIT, vocando, id est iubendo, adduxit, TEMPVS] scilicet maturitatis & vindemiæ vt me calcaret, puta tempus à se statutum & condictum meæ punitioni. Hebraicè enim est מועד *moed*, id est condictum, statutum scilicet tempus, vel locus, vel milites, vnde Vatabl. vertit, *vocauit super me congregationem Chaldæorum*. Meliùs tamen noster cum Chald. & Septuag. *moed* vertunt statutum tempus. Passim enim hoc, vel locum significat: hîc autem locum significare nequit.

Quintuplex tempus. Nota. Tempus hîc quintupliciter exponi potest. Primò *tempus*, id est vltio quæ fit in tempore. Sic dicitur Lucæ 21. *Et Ierusalem conculcabitur à Gentibus, donec impleantur tempora nationū* id est tempus vltionis sumendæ de nationibus. Isaiæ 30. *Appropinquat dies Domini, dies nubis, & tempus gentium erit*, quo scilicet Deus puniet gētes per Chaldæos. Ezech. 22. *Adduxisti tempus* (id est vltionem) *annorum tuorum*. Ierem. 27. *Seruient Nabuchodonosor omnes gētes & filius eius, donec veniat tempus terræ eius*, id est vltio & vastitas Babylonis per Cyrum.

Secundò, *vocauit aduersum me tempus*, id est, quæsiuit oportunitatem & tempus aptum ad me puniendum. Sic dicitur Ezech. 7. *Venit tempus* (oportunitatis) *propè est dies occisionis*. Est enim hoc tempus vindemiæ, id est vindictæ. Subdit enim: *Torcular calcauit Dominus*.

Tertiò, *vocauit tempus*, scilicet annum & diem statutam meo excidio. Sic dicitur psal. 74. *Cùm accepero tempus, ego iustitias iudicabo* Ezech. 21. *Quorum venit dies in tempore iniquitatis præfinita*. Hic sensus est maximè genuinus.

Quartò, *vocauit aduersum me tempus*, id est milites, puta Chaldæos, in tempore meæ vastitati condicto, vnde Pagnin. vertit, *vocauit aduersum me congregationem*. q. d. Signauit Deus Chaldæis tempus & diem in qua eram vastāda, illámque adduxit, ipsósque euocauit ad accelerandum supplicium. Ita dicit Amos c.5. *Væ desiderantibus diem Domini*. Et quia illudebant, dicebantque hunc diem serò venire, dicit eis Vates: *Ad quid eam vobis? dies Domini ista tenebræ, & non lux*. Solent peccatores accelerare contra se tempus diuinæ iræ, augentes quotidie scelera, & implentes mensuram vindictæ eorum à Deo præstitutam. Ezech. 7. *Ecce venit, egressa est contritio, floruit virga*. Hebr. est, *egressa est contractio*, & sic legit S. Hieron. q. d. Contractum & decurtatum est tempus calamitatis vestræ, dies vltionis instar, *floruit virga*, illa scilicet quæ iam diu vobis mi-

nabatur plagam:germinauit vestra superbia,& floruit supplicium. vnde subdit Vates: *Fac conclusionem, quoniam terra repleta est iudicio sanguinum, & ciuitas plena iniquitate*, q.d. Non est vltra tempus litigaudi & se defendendi, quia terra sceleribus abundat: litem ergo concludite, ferte sententiam condemnationis in eam. Et infrà: *Venit tempus, prope est dies occisionis.*

Quintò, *vocauit tempus*; scilicet miserum & calamitosum. Sic sumitur psal. 80. *Inimici Domini mentiti sunt ei, & erit tempus eorum in sæcula*, id est miseria & vastitas Iudęorum vsque ad finem sæculi durabit, vt exponit Theod.

Tẽpus nos accusabit in iudicio. Anagog. vocabit Deus tempus aduersus impios in die iudicij. Tunc enim tempus erit accusator & testis contra impios, illosque redarguet, quod tempus breue à Deo datum ad merendum æternitatem beatam, expenderint in vanis & damnosis voluptatibus. Meritò ergo monet S. Paulus Ephes. 5. vt redimamus tempus quoniam dies mali sunt. Vide ibi dicta. Nam, vt ait Horatius:

Sed fugit interea fugit irreuocabile tempus:
Heu, heu fugaces, Posthume, Posthume,
Labuntur anni.

Præteritum fuit, futurum non est, sed erit, præsens quod est quid est nisi vnum nunc & momentum temporis? Vide quàm parum habeas de tempore. mutamur & currimus, & nescientes ad mortis terminos peruenimus.

Dicebat Hippocrates de medicina: *Vita breuis, ars longa, experimentum periculosum, occasio præceps, iudicium difficile: ideo maxima adhibenda est cura.* Idem dicat sibi fidelis de arte bene viuendi, & merendi in hoc tempore exiguo. O Christiane, aduerte vitæ breuitatem, & artem seruiendi Deo longam & difficilem: experientia est ardua, & interim occasio bene agendi è manibus nostris elabitur! ô quot benè cœperunt, sed non perseuerarunt! Adhibe ergo diligentiam quam maximam, vt possis ditescere in bono, comparare lucra meritorum, dissoluere debita peccatorum. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Veniet dies cùm non habebis tempus, nec horam, nec instans pœnitendi, bene agendi, saluandi animam tuam. Dum ergo habes tempus, operare bonum, viue Deo, viue cælo, viue ÆTERNITATI. Dicebat S. Bernar. *Tempus viuendi perdidi, quia perdidè vixi.* quid dicimus nos peccatores & pigri ad omne bonum?

TORCVLAR CALCAVIT DOMINVS VIRGINI FILIÆ IVDA] Vatab. vertit, *quasi in torculari pressit filiam Iuda*, vt, sicut in torculari ex vuis exprimitur vinum: ita ex hac vastatione exprimatur sanguis Iudæorum, non tantum virorum, sed & virginum ac puellarum. ita Hęc. Pintus. Vnde Arabicus Antiochenus vertit, *velut torcular calcauit Dominus me. Virgo filia Sion superbè flens*, Minus rectè Arabic. Alexandrinus hæc ad hostes Iudæorum refert, vertitque, *fecit* (Dominus) *inimicos meos vt torcular quod calcatur.*

Secundò, Chald. sic explicat: virgines Iuda Deus constuprari permisit à Chaldæis. *Polluerunt*, inquit, (Chaldæi) *virgines domus Iuda donec sanguis virginitatis earum effunderetur, sicut vinum è torculari defluit.*

Tertiò, torcular in Scriptura significat graues pœnas & supplicia, ait S. Hier. in Isai. 63. Raban. Theod. & alii. qui enim calcant vuas, ne vnum quidẽ granum relinquunt non expressum. *Torcular significat atroces pœnas.* Calcauit ergo Deus Iudæorum torcular, idest captiuitatem hanc acrem immisit Iudæis, ita vt nullũ granum, sed tantùm pauci acini, idest pauperes, relicti sint in Iudęa ad colendam terram. ita Hu. Bonauent. Lyran. & Dionys.

Quartò & optimè, q.d. Sicut si vuas calces vinum elicis, ita si peccata in torculari diuinę iustitiæ & iudicii premas, non aliud elicies quam iram & vindictam Dei. Hoc modo iam calcauit Deus peccata virginis filiæ Sion, id est populi Ierusalem, calcando ipsos peccatores Iudæos. ita Orig. & Olym. q d. Adduxit Deus Chaldęos vindemiatores, qui Iudæis torcular calcent, id est eos sternant, calcent, affligãt. Alludit ad triũphatores, qui hostes sternere & calcare solent; sicut Dauid strauit Ammonitas, egitque super eos ferrata carpenta, 1. Paral. 19.

Porro datiuus *virgini* hanc vim habet, q.d. Ierusalem nullos sumptus fecit in calcando suo torculari; quia Deus adduxit illi vindemiatores qui gratis & sponte illud calcarunt. Loquitur de summo damno, quasi de summo beneficio, irrisoriè. Sensus enim est: Dominus Hierosolymæ calcauit torcular, expressitque vinum amarissimum, vt pote ex vua fellis & botro amarissimo, quo ad ebrietatem & insaniam potauit ipsosmet Iudæos.

Sic Christus pro nobis & peccatis nostris in torculari crucis pressus est, & Sancti cum Christo hîc in torculari afflictionis premuntur, vt vinum consolationis in eis exprimatur. Audi S. Aug. in psal. 55. *Dei vua factus es vt conculceris. Vua eram, vinum ero, sed prius calcabor.* Vbi *Vinum cõsolationis non habebis nisi premaris in torculari crucis.*

Nota, hæc allegoricè, non propriè & directè, sed indirectè tantum spectare ad Christũ. Propriè enim spectant ad Ecclesiã peccatis & peccatoribus commistam; ad Christum verò, quia ipsæ Ecclesiæ peccata & supplicia in se luenda suscepit, vt quod Christus dicit, censeatur dicere & gemere Ecclesia: & vice versa quod Ecclesia, hoc Christus.

16. Idcirco ego plorans, & oculus meus deducens aquas: quia longè factus est à me consolator, conuertens animam meam: facti sunt filij mei perditi, quoniã inualuit inimicus. AIN.

EGO PLORANS] Chaldæus vertit, *ambo oculi mei lachrymas effundunt, instar fontis aquarum.* Hebræum עין *ain* & oculum & fontem significat. VERS. 16. Vim harum lacrymarum in S. Petro post Christi negationem flente ostendit S. Leo serm. 9. de Passione: *Felices, ait, S. Apostole lachrymæ tuæ, quæ ad diluendam culpam negationis, virtutem sacri habuere baptismatis, & fons charitatis lauit verba formidinis.* Vide dicta Ierem. 9. 1.

LONGE FACTVS EST CONSOLATOR, CONVERTENS ANIMAM MEAM] qui scilicet animam

præ tristitia quasi exeuntem è corpore, reducat per consolationem; vt redeat quasi ad corpus, & in eo recreata & refocillata tranquille quiescat; q. d. Dolor tantus est, vt me examinet, nec est qui eum soletur & leniat.

FILII MEI PERDITI] Hebr. שוממים *scomemim*, desolati; Septuag. ἠφανισμένοι, attoniti dolore & timore, stupidi vt nesciant quid agant, aut quo se vertant.

PHE. 17. Expandit Sion manus suas, non est qui consoletur eam: mandauit Dominus aduersum Iacob in circuitu eius hostes eius: facta est Hierusalem quasi polluta menstruis inter eos.

VERS. 17. EXPANDIT SION MANVS] Sicut parturiens vel moriens viribus dissolutis collabitur, & manus expandit, tum vt præcabunda auxilium astantium imploret, tum quia à spiritibus vitalibus deserta virium & animæ patitur deliquiũ, vt manus & membra continere & regere non valeat, sed ea expãdi & dissipari sinat. ita Chald. Paschas. & Hugo. Hoc est enim quod ait Ieremias c. 4. v. 31. *Vox filiæ Sion intermorientis expandentisque manus suas. Væ mihi, quia defecit anima mea propter interfectos.* Aliter quoque Sanchez: Sion, ait, expandit manus ad Chaldæum hostem & victorem, tanquam victa & supplex: sed frustra: barbarus enim nil nisi iras spirat.

Secundò, Theodor. & Pagnin. vertunt, *Sion percutit, frangit, complodit manus suas* præ luctu & dolore.

Tertiò, Vatab. vertit, *fregit Sion manibus suis*, scilicet panem. q. d. Lugentibus solet ab alijs frangi panis, at Sion non habet consolatorem, sed ipsa debet sibi frangere panem. Primus sensus est aptissimus.

MANDAVIT] mandato suo vocauit & immisit hostes in me. Est metalepsis. q. d. Deus est, qui quasi dux Chaldæos cõscripsit, eos in aciem produxit, & in Iacobæos sæuire iussit.

FACTA EST IERVSALEM QVASI POLLVTA MENSTRVIS INTER EOS] id est facta est abominabilis, vti mulier menstruata, inquit Theodor. & Lyran. Vel potiùs, q. d. Hostes vicini, vt Moabitæ, Ammonitæ & alij, Ierusalem, id est Hierosolymitas, è sui medio, eque sua vicinia expulerunt in captiuitatem, sicut expellitur menstruata ab hominum consortio, iuxta legem Leuit. 15. 19. Hebr. enim נדה *nidda* significat elongatam & eiectam, quasi excommunicatam.

Tropolog. notat S. Hieron. menstrua significare desideria & opera tum carnalia, tum sanguinaria: ac proinde eis pollutos vocari tum libidinosos, tum homicidas.

SADE. 18. Iustus est Dominus, quia os eius ad iracundiam prouocaui, audite obsecro vniuersi populi, & videte dolorẽ meum: virgines meæ, & iuuenes mei abierunt in captiuitatem.

VERS. 18. QVIA OS EIVS AD IRACVNDIAM PROVOCAVI] Heb. *quia os eius rebellaui*, vel *quia os eius exacerbaui amaricaui* (hoc enim proprie est מריתי *marisi*) *& irritaui*, scilicet hoc ipso quod legem ore eius latam transgressa sum, minasque Ieremiæ & Prophetarum contempsi, prouocaui eum vt ore suo ferret sententiam excidij contra me. ita Theod. Lyran. & alii. Addit Sanchez, q. d. Os Domini suauitate plenum amarum mihi reddidi peccando. Ipsum enim stillat melle & nectare: ast ego dum illi meum fel & absynthiũ propino, ita illud amaricaui, vt in me verba fellea, & iratum plena de cædibus, incendiis, excidio effunderet. Ego ergo ad hæc ipsum meis sceleribus coegi & compuli.

Aliter Origen. Hugo & Bonauent. Os Domini, inquiunt, sunt Prophetę, præsertim Ieremias quem toties Iudæi exacerbarunt, maxime cum ex Dei ore moneret eos ne ad Ægyptios confugerent: hoc enim ipsi eo inuito fecerunt. Sunt hæc verba Hierosolymæ: male ergo R. Salomõ putat hæc à Ieremia dici in persona Iosuæ regis, qui monitus à Deo ne contra regem Ægypti pugnaret, parere noluit, itaque in bello occisus est. 4. Reg. 23. 29. Auctor lib. de Essentia diuinitatis apud S. Aug. per *os* Domini accipit Christũ quem Iudæi tot iniuriis lacerarunt. Sed hic sensus est mysticus.

19. Vocaui amicos meos, & ipsi deceperunt me: sacerdotes mei, & senes mei in vrbe consumpti sunt: quia quæsierunt cibum sibi vt refocillarent animam suam. COPH.

VOCAVI AMICOS] Per amicos intelligit Theodor. idola; Origen. Assyrios & Chaldæos: alii Ammonitas; S. Thom. amicos domesticos; optime Chald. Paschas. Hugo, S. Thom. Lyran. & alii intelligunt Ægyptios: qui cùm venissent in auxilium Iudæorum obsessorum à Chaldæis, videntes eorum copias & vires reuersi sunt, & Iudæos iuuare non sunt ausi, aut noluerunt, vt patet Ieremiæ 37. 6. Sic in hora mortis vocabimus amicos quos coluimus, mundum scilicet & carnem, sed illi nos deserent. Vide dicta v. 2. VERS. 19.

In morte amici nos deserent.

Exemplũ.

Audiuimus in Belgio nuper insignem virum, in morte vocantem & implorãtem opem vxoris: Carissima coniux adiuua me in his angustiis cumq; illa flens diceret, Ecquî possum te iuuare carissime marite, in morbo incurabili? vocauit filium primogenitum: Fili adiuua, eripe me ex hisce angustiis: ego pro te nocte & die laboraui, & vitam sæpe periculo exposui. cumque ille pariter gemens diceret, Vtinam mi pater te morte eripere possem! sed hoc vires meas excedit: vocauit secundum, deinde tertium, ac cæteros ordine filios & filias, deinde famulos & ancillas, quemque sigillatim compellans, ac eius implorans opem. cumque singuli dolentes idem responderent, dicerentque contra mortem non esse remedium, exclamauit ille: O vanas hominum curas! ô quantum est in rebus inane! Ecce ego tibi ô vxor, vobis ô filii & filiæ, laboraui, sudaui, vires & vitam impendi, quin & animam forte oppignoraui: & ecce hęc

est merces mea, vt in hac hora vltima implorans opem vestram, non inueniam. O quam satius fuisset si Deo seruiuissem? si amicos in terra & in cælis parassem, qui in hoc articulo mihi adessent! O si viuere liceret, quam saperem.

A *est, quia & flagella quidem sustinet, & tamen intus conscientia à tentationis sordibus munda non est.* quam hoc verum sit quilibet in se experitur, vel expertus est aliquando.

QVÆSIERVNT CIBVM] supple, & non inuenerunt, q. d. Fame consumpti sunt.

RES. 20. Vide Domine quoniam tribulor, conturbatus est venter meus: subuersum est cor meum in memetipsa: quoniam amaritudine plena sum, foris interficit gladius: & domi mors similis est.

VERS. 20. VIDE DOMINE] id est benigno vultu nos aspice, miserere nostri, fer opem afflictis. Est hic apostrophe crebra ad Deum, vt ostendat Ieremias, quo in ærumnis sit fugiendum, scilicet ad Deum.

VENTER MEVS] Hebr. *viscera mea turbata sunt*, dolore scilicet, gemitu, singultu, instar aquæ perturbatæ, vel ebulientis. hoc enim est Hebr. חמרמרו, *hamarmar*.

SVBVERSVM EST COR MEVM] id est, vertit se cor meum intra me ad luctum, & torquetur. *Subuersum* ergo id est dolore perturbatum & obrutum, ideoque quasi exanimatum est. Alij explicant cor meum vertit se ad pœnitentiam. Sed prior sensus est genuinus.

QVONIAM AMARITVDINE (cordis puta dolore) PLENA SVM] Secundò, verti potest cum Pagnino, Vatabl. Chald. *quia rebellando rebellaui*, vel *amaricando amaricaui*, idest, irritaui Dominum: sic noster vertit v. 18. Tertio, optime, vtrumque nectendo sic explices, q. d. Doleo non tam ob mala quæ patior, quam quia Deum irritaui & amaricaui. ita a Castro.

FORIS, idest in plateis, INTERFECIT, heb. שכלה *sceckela*, id est orbat, scilicet filijs me matrem] Ierusalem, GLADIVS] Chaldæorum. ET DOMI MORS SIMILIS EST] quia ibi meiciues & filij moriuntur fame, Ierem. 14. 18. ita Chald. Olympiod. Hugo & Vatabl. vel, vt alij, moriuntur domi terrore, quo mortem & gladium Chaldæorum irrumpentium in horas expectant. Sic Tropologice, peccator foris flagellis diuinis, intus pauore damnationis concutitur, & magis concutietur in morte iturus ad iudicium.

Angustia peccatoris in morte. Audi S. Bernardum (siue auctorem libri de Interiori domo cap. 38.) *Vndique*, inquit, *erunt tibi angustiæ, hinc erunt accusantia peccata, inde terrens iustitia: subtus patens horridum chaos inferni, desuper iratus iudex: intus vrens conscientia: foris ardens mundus. Si iustus vix saluabitur, peccator sic deprehensus in quam partem se premet? Latere erit impossibile, apparere intolerabile.*

Paulò aliter S. Gregor. 3. Moral. 24. *Sæpè*, inquit, *& foris flagellis atterimur, & intus carnali suggestione fatigamur. Hinc est enim quod Ieremias deplorat dicens: Foris interficit gladius, & domi mors similis est. Foris enim gladius interficit, cùm nos exterius feriens vindicta configit: sed domi mors similis*

SCHIN. 21. Audierunt quia ingemisco ego, & non est qui consoletur me: omnes inimici mei audierunt malum meum, lætati sunt, quoniam tu fecisti: adduxisti diem consolationis, & fient similes mei.

VERS. 21. AVDIERVNT] scilicet ficti mei amici & infideles, puta Ægyptij, de quibus v. 19. ita S. Thom. item vicini Idumæi & Ammonitæ. ita Pasch. & Hugo, q. d. quocumque me verto, desolatam & B afflictam me inuenio: si enim amicos adeo, illi subducunt se, nec me consolantur; si inimicos, illi gaudent & irident me.

QVONIAM TV FECISTI] q. d. Quoniam ipsi vident te fecisse & immisisse in me hanc plagam: quos enim tu spernis & affligis, communiter homines spernunt & affligunt, idque iusto tuo iudicio & afflictorum merito.

ADDVXISTI, adduces post 70. annos desolationis, DIEM CONSOLATIONIS] Hebr. *diem quem vocasti*, id est quem nominasti, & ab æterno designasti: quo scilicet conuocabis contra Babylonem Cyrum, Persas & Medos, vt me è captiuitate liberent: qui Chaldæis hostibus meis erit dies destructionis, tuncque fient ipsi similes mei in vastitate & miserijs. ita Raban. Hugo, Dionys. Lyran.

C Secundo, clariùs & aptius ad præced. q. d. Vicinis Ægyptijs & Idumæis, quando mea vastatione lætantur, adduces Domine eundem Nabuchodonosor, qui eos eodem modo vastabit: *& fient*, id est vt fiant *similes mei*, vti prædixit Ieremias c. 25. 29. Hæc ergo erit dies vltionis hostibus, vt vertit Chald. nobis verò erit dies consolationis. *Lætabitur* enim *iustus cum viderit vindictam, manus suas lauabit in sanguine peccatoris*, psal. 57. 11.

Nota. Pro *similes mei* Theod. & Olymp. legunt *hei mihi*: legerunt enim in Septuag. ἐμοί; sed legendum est cum Biblijs Roman. Cōpluten sib. & Orig. ὅμοιοί μου, id est similes mei, vt habent Heb. & Latina.

D 22 Ingrediatur omne malum eorum coram te: & vindemia eos sicut vindemiasti me propter omnes iniquitates meas: multi enim gemitus mei, & cor meum mœrens. THAV.

VERS. 22. INGREDIATVR OMNE MALVM] scilicet tam culpæ hostium meorum, quàm pœnæ qua me affligunt, meæ miseriæ insultando, meque cum Chaldæis vastando & diripiendo, quasi dicat: Recordare, considera & animaduerte, Domine, eorum in me malitiam & iniurias, vt eos punias sicut me puniuisti.

VINDEMIA EOS SICVT VINDEMIASTI

me] Vindemiam vocat racemationem, qua post collectionem vuarum racemi pauci reliqui colliguntur, q. d. Pati modo residuos eorum) Idumæorum & Ægyptiorum) in captiuitatem vel mortem deducas, vti meos residuos deduxisti. Vide dicta v. 5. & 12.

Quomodo Ieremias male precatur hostibus Dices, quomodo Ieremias hîc hostibus male precatur: hoc enim est contra charitatem estque species vindictæ.

Resp. 1. Respond. Primò, Hugo, hæc esse verba populi captiui, in plebe autem multi sunt mali & vindicatiui.

A 2. Secundò, Raban. Paschas. & Dionys. imprecationem hîc pro prædictione accipiunt: *vindemia* id est vindemiabis, eos.

3. Tertiò, Origen. censet hæc esse verba Prophetæ, postulantis punitionem hostium, vt per eam ipsi resipiscant, & à peccatis emendentur.

4. Quartò & optime dicemus, hæc dici à Ierusalem & à Synagoga ex zelo iustitię, usque tantùm petit vt iustam vindictam exerceat Deus in hostes superbos, & infideles humiliet, ac pro meritis puniat.

CAPVT SECVNDVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Est hic secundum alphabetum carminis lugubris, quo rursum Ieremias plangit non tam regni Iudaici, quàm verbis Ierosolymæ & templi incendium & euersionem per Chaldæos, præsertim verò refricat pristinum eius splendorem et gloriam, qui per excidium planè obscuratus, attritus et extinctus est. ita Euseb Rupert. Hugo. Lyran.

ALEPH. *Vers. 1.* QVomodo obtexit caligine in furore suo Dominus filiam Sion: proiecit de cælo in terram inclytam Israel, & nō est recordatus scabelli pedum suorum in die furoris sui.

VERS. 1. QVOMODO OBTEXIT CALIGINE] q. d. quomodo tristi calamitate hac & vastitate obtexit Deus pristinum illum decorem & splendorem Ierusalem: quomodo obscurata est illa magnificentia, illa maiestas vrbis sanctæ: R. Abraham & Kimchi vertunt, *Quomodo exaltauit filiam Sion vsque ad nubes*: nam eam eleuauit quasi in cælum (vt sequitur) indeque in terram proiecit. Hebræum enim עיב *aib*, ab עב *ib*, id est nubes, deducitur significatque nubificare, id est nube tegere & obnubilare, vt vertit noster. Septuag. & Chald. Sed R. Abraham nubificare exponit vsque ad nubes attollere. Simili modo queritur Seneca in Octauia:

Quid me potens fortuna fallaci mihi
Blandita vultu, sorte contentum mea,
Altè extulisti? grauius vt ruerem edita
Receptus arce?

Sed prior sensus verior est & congruentior. De nubibus enim & cælo sequitur. Est enim gradatio, q. d. Quomodo Deus meam gloriam, tam magnificam obscurauit: nec tantum obscurauit, sed quasi stellam fulgidam è nubibus deiecit, imò è cęlo ipso præcipitauit? ita Sanchez, & alii.

DE CÆLO] Paschas. de tutela & protectione sua. Meliùs Raban. Hugo, Lyran. S. Thom. exponunt, q. d. De culmine regiæ dignitatis, & de sublimi gradu gloriæ deposuit Ierusalem, & quasi in terram deiecit, eiusque superbas domos & templum solo æquauit. Est hyperbole: Ierusalem, inquam, *inclytam Israel*, id est quæ Israelis erat vrbis inclyta, Israelis gloria & decus ob Dei templum & cultum. ita Septuag. & Hebr.

B Sic Tropolog. anima sancta, quæ erat ciuis Sanctorum, & domestica Dei, dum peccat, quasi è cælo gratiæ, in terram peccatorum deiicit se, cum brutis & serpentibus viuens, terram comedens, eiusque bonis se pascens & oblectans. Est enim anima sancta quasi cælum, in quo sol est intellectus vel zelus iustitiæ, luna fides & continentia, astra reliquæ virtutes, quæ in aduersis huius sæculi emicant sicut stellæ in nocte, inquit S. Bernard. serm. 27. in Cantic. Sic de angelo peccante ait Christus, *Videbam Satanam quasi fulgur de cælo cadentem*, & Isaias de rege Chaldæorum, puta de superbo Balsasare, iam prostrato cap. 14. 12. ait: *Quomodo cecidisti de cælo Lucifer, qui manè oriebaris? corruisti in terram qui vulnerabas gentes? qui dicebas in corde tuo. In cælum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum, sedebo in monte testamenti, in lateribus Aquilonis: ascendam super altitudinem nubium similis ero Altissimo: verumtamen ad infernum detraheris in profundum laci.*

Anima sancta est cælum, luna est fides, sol est zelus.

C Et de rege Tyri ait Ezec. c. 28. v. 12. & sequen. *Tu signaculum similitudinis, plenus sapientia, & perfectus decore: in delicijs paradisi Dei fuisti. omnis lapis pretiosus operimentum tuum. Tu Cherub extentus & protegens, & posui te in monte sancto Dei, in medio lapidum ignitorum ambulasti. perfectus in viis tuis à die conditionis tuæ, donec inuenta est iniquitas in te, & eleuatum est cor tuum in* D *decore tuo: in terram proieci te*, &c. Ecce hi sunt typi animæ è sublimi statu gratiæ corruentis, & præcipitantis se in statum peccati & damnationis.

NON EST RECORDATVS SCABELLI] id est Hierosolymæ. ita Rupert. & Raban. Secundò, templi, inquit Chald. Theodoret. Olymp. S. Thom. Lyran. & passim alij. Tertiò & propriissime, *scabelli*, id est arcæ testamenti. propitiatorium enim cum Cherubinis erat quasi sedes Dei, arca verò ei subiecta erat quasi scabellum eiusdem, vt dixi Exodi 25. 20. Sub arca metonymicè locum arcæ & totum templum accipe: alioqui enim arcæ ipsius memor fuit Deus,

cùm eam per Ieremiam è templo eduxit & abscondit, ne in Chaldæorum manus incideret, 2. Machab. 2. 5.

Scabellum Christi est humanitas & crux. Allegor. scabellum diuinitatis est humanitas Christi & crux. ita S. August. & Cassiodor. illud psal. 98. *Adorate scabellum pedum eius.* id est, adorate arcam, allegoricè exponunt, q. d. Adorate humanitatem Christi.

Anima sancta scabellum est Dei, peccãs diaboli. Tropolog. anima quæ erat scabellum Dei, per peccatum fit scabellum diaboli. *Tamberlanes Baiazete vsus est quasi scabello.* Tamberlanes rex Tartariæ, cùm prælio vicisset Baiazetē Imperatorum Turcarum, eum captum caueâ inclusit & circumduxit: ac quoties equum erat conscensurus, eo quasi scabello vtebatur: calcans enim dorsum Baiazetis humi strati, equum inscendebat. Vnde non ferens hanc ignominiam. Baiazetes, caput ad caueam allidendo se occidit. Ita dæmon peccatorem a se victum, facit sibi scabellum. Id visibiliter patet in sagis, quas quasi vilissima mancipia tractat, cædit & flagellat.

BETH. 2. Præcipitauit Dominus, nec pepercit, omnia speciosa Iacob: destruxit in furore suo munitiones virginis Iuda, & deiecit in terram: polluit regnum, & principes eius.

VERS. 2. PRÆCIPITAVIT, hebr. בלע *billa*, id est, absorbuit, deglutiuit me: NEC PEPERCIT] q. d. Sine misericordia præcipitauit & absorbuit me. Hebræi enim sæpè verbū ponūt pro aduerbio, vt *non pepercit*, idem sit quod imparcibiliter, irremissibiliter, immisericorditer, ita Maldon.

POLLVIT REGNVM EIVS] Septuag. vertūt, *polluit regnum eius*, id est, in opprobrium dedit, indigne tractauit regem & principes, vt ait v. 6. Nam Ioakim per Chaldæos iugulauit, & sepeliuit sepultura asini, Ioachin carceri inclusit: Sedeciam excæcauit. Reges enim Hebræorū oleo vngebantur, & quasi Deo consecrabantur: vnde Dauid Saulem vocabat Christū Domini, nec ausus fuit in eum, licet hostē, manus iniicere. Secūdò, alij *polluit*, id est, pollutum esse ostendit. Tertiò & genuinè, *polluit*, hebr. חלל *chillel*, id est, profanauit, hoc est, Deus regnum, id est, regem, principes & populum Iuda, antea sibi addictum & quasi sacrum, iam quasi profanum, immundum & pollutum, extra fanum & templum proiecit, & profanis Gentilibus vastandum, spoliandum, iugulandum, seruituti & carceri mancipandum tradidit. Sic dicitur psal. 68. 1. *Deus venerunt gentes in hæreditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum, posuerunt Ierusalem in pomorum custodiam.*

GHIMEL. 3. Confregit in ira furoris sui omne cornu Israel: auertit retrorsum dexteram suam à facie inimici: & succendit in Iacob quasi igne flammæ deuorantis in gyro.

VERS. 3. CONFREGIT (hebr. גדע *gada*, id est, *concidit*) OMNE CORNV ISRAEL] id est, omnem gloriam & superbiam Israelis. Ita Chald. Rupert. Lyran. *Cornu significat res quatuor.* Secūdò, Paschas. Raban. & Vatabl. *omne cornu*, id est, omne regnum, scilicet tam regnum Israelis, siue decem tribuum, quàm Iuda & Dauidis. Tertiò, Origen. Olympiod. S. Thom, Hugo, Theodor. *omne cornu*, id est omnes principes, qui eminebant, erantque quasi culmen & robur regni, vti cornu est, & eminet in animal. Quartò & simplicissimè, *omne cornu*, id est, omne robur & fortitudinem, ademit Deus Israeli, ne possit hominibus resistere. Hebræi enim robur vocant *cornu*, eo quod tauris omne robur sit in cornibus, est ergo Iudæus & peccator ἀκέρ-ατος, ἄδοξος, ἄθεος, id est, incornis, inglorius, sine Deo. *Peccator est incornis, inglorius, atheus.* Iudæi ex Scriptur. colligunt decem cornua, scilicet Primò, opum & rerum copiæ; Secundò, protectionis & miraculorum; Tertiò, regni; Quartô, ducum & sapientum. Quintò, prophetiæ; Sextò, legis; Septimò, sacerdotij; Octauò, tabernaculi, arcæ & propitiatorij; Nonò, murorum, ciuium & militum; Decimò, Messiæ, quæ patribus à Deo data, & ob posterorum scelera ab Israele in eius excidio ablata esse tradunt. Vnde hæc cornua explicans, subdit v. 5. *Præcipitauit omnia mœnia eius, dissipauit munitiones eius:* & v. 7. *Repulit Dominus altare suū:* & v. 9. *Contriuit vectes eius; regem eius & principes, non est lex & Propheta*, &c.

Audi Rabbinos in *Midras tehillim*, id est, in expositione psalmorū, ad illum v. psal. 75. *Omnia cornua peccatorum confringam, & exaltabuntur cornua iusti*, atque ex eis Galatin. l. 9. c. 14. decem hæc patrum cornua recensentem. *Primum cornu fuit Abrahæ, de quo dictum est Isaiæ 5. Vinea facta est dilecto meo in cornu filio olei. Secundum cornu Isaac, de quo scriptum est Genes. 22. Et ecce aries vnus retētus in densitate per cornua sua. Tertium cornu Ioseph, id est, cornu regni, de quo dicitur Deuter. 24. Cornua rhinocerotis cornua eius. Quartū cornu Mosis, de quo dictum est Exodi 34. Quia cornuta erat cutis faciei eius. Quintum cornu prophetiæ, de quo dictum est 1. Reg. 2. Et orauit Anna, & dixit: Exultauit cor meū in Domino, & exultatum est cornu meum. Sextum cornu legis, de quo dicitur Abacuc 3. Et duo cornua de materia eius ei. Septimum cornu sacerdotij, de quo psal. 111. Cornu eius exaltabitur in gloria. Octauum cornu Leuitarum, de quo 1. Paralip. 25. Omnes isti filij Heman videntis regem in verbis Dei, ad exaltandum cornu. Nonum cornu Ierusalem, de quo psalm. 21. Et à cornibus vnicornium exaudisti me. Decimum cornu Messiæ, de quo 1. Reg. 2. Et dedit fortitudinē regi suo, & sublimabit cornu Messiæ sui. Et sic dicit psal. 131. Ibi germinare faciam cornu Dauid, paraui lucernam Messiæ meo. Quando autem peccauit Israel, ablata sunt ei cornua hæc, & data gentibus sæculi, sicut dictum est Daniel. 7. Ecce bestia quarta terribilis, &c. & cornua decem habebat. Omni autem tempore quo cornua gētium sæculi sana fuerint, cornua Israel confracta erunt, sicut dictum est Thren. 2. Confregit in ira furoris omne cornu Israel.* Ita isti rabbinizant.

AVERTIT RETRORSVM DEXTERAM SVAM, id est, Deus Israeli subtraxit auxilium suum, retraxit ab eo auxiliarem manum, A FACIE INIMICI] id est, coram inimicis, dum iam cum eis pugnandum esset. Ita Chald. Origen. Olympiodor. Theodor.

Alij, vt Olymp. & Lyran. non malè vertunt, *dexteram eius*, scilicet populi q. d. Deus subtraxit

virtutem populo, eiúsque vires debilitauit, A dum veniẽdum esset ad manus cum Chaldæis: itàque effecit vt succumberet, fugeret & cæderetur ab eis.

Tertiò, Maldon. explicat, *auertit*, non Deus, sed Israel, *dexteram suam*, q. d. Israel Deo deserente fugit suos hostes, non est ausus cum iis manũ conserere. Apud Hebræos enim est crebra & tacita transitio ab vna persona ad aliam. Prima expositio optimè congruit nostræ versioni Latinæ.

QVASI IGNEM FLAMMÆ] qua succensa est Ierusalem, & templum: vel *flammam* vocat vastitatẽ, qua quasi flamma citò circumcirca omnia vastauit, vnde v. seq dicit: *Effudit quasi ignem indignationem suam*. Hinc Maldon. *ignem*, inquit, *id est hostem qui instar ignis omnia consumpsit*. Alludit ad Ierem. 21. 14. vbi ait: *Succendam ignem in saltu eius, & deuorabit omnia in circuitu eius*. Sicut B enim rustici, vt agrum siluescentem expurgent, in variis partibus ignem in frutices eius inticiũt, vt ille proserpens arbusta omnia qua quauersum comburat, itàque agrum sibi, aratro & sementi restituat, ita & Deus totam Ierusalem sceleratam excidit, vt nouam quasi vrbem & gentem conderet, aut potiùs pristinam reuocaret & renouaret.

Nouem effectus peccati. Tropolog. Hisce tribus versibus, Nota nouem effectus peccati. In nouem enim damna & ærumnas se conicit peccator. Primò, obtegitur caligine & excæcatur. Secundò, de cœlo in terram, imò in infernũ proiicitur, Tertiò, ex templo Dei fit scabellum diaboli. Quartò, omnes eius speciosæ virtutes & gratiæ dirripiuntur. quintò, omnes munitiones eius destruuntur. C Sextò, polluitur eius regnum sanctum & castũ. Septimò, cornu & robur eius confringitur. Octauò, gratia Dei destitutus, retrorsum abit & corruit coram inimicis. Nono, succenditur in eo flamma concupiscentiæ, quæ omnia animæ bona depascitur: licet enim Adam & homo per peccatum læsus sit in intellectu, memoria, voluntate & appetitu irascibili; tamen omnium maximè læsus est in appetitu concupiscibili, sicut enim fera rapitur ad prædam, ita concupiscentia rapitur & rapit hominem ad voluptates & illecebras peccati.

Homo per peccatum maximè læsus est in appetitu concupisc.

DALETH. 4. Tetendit arcum suum quasi inimicus, firmauit dexteram suam quasi hostis: & occidit omne, quod pulchrum D erat visu in tabernaculo filiæ Sion, effudit quasi ignem indignationem suam.

VERS. 4. TETENDIT ARCVM] *Arcum*, id est, vim suam vltricem ait Origen. qua quasi firma dextra & arcu iaculatus est Deus sagittas firmissimas, certissimas & efficacissimas instar fulminum, id est, clades maximas in Ierusalem, ita Rupert.

FIRMAVIT DEXTERAM SVAM QVASI HOSTIS] Vt enim directè quis, & magno impetu sagittam ex arcu eiaculetur, necesse est vt arcum sinistra firmiter teneat, & dextera firmiter eo quod collimauit explodat, vti docet Vegetius li. 1. ca. 15. idem est in explosione nostratum bombardarum. Hebr. & Chald. habent, *stetit dextera eius quasi hostis*, id est, stetit Deus, Deique manus & auxilium à dextera Chaldæorũ, quasi hostis Iudæorum. Dicit *quasi*, ait Origen. quia Deus non punit tanquam inimicitias gerens, sed ex amore, vt prosit his qui patiuntur, aut his qui vident, & aliorum punitionem speculantes sapiunt.

OCCIDIT, id est, perdidit suis sagittis (in his enim metaphoricè persistit) omnia pulchra ædificia, ait Rupert. & S. Thom. monilia & vasa. Secundo & propriè: occidit omnes pulchros & florentes iuuenes, virgines & sacerdotes. ita Chald. Olympiodor. Theodor. & Hugo, idque IN TABERNACVLO FILIÆ SION] id est in vrbe Ierusalem. Olympiodor. tamen & Lyran. nomine tabernaculi accipiunt templum.

EFFVDIT QVASI IGNEM INDIGNATIONEM SVAM] perinde ac Ætna, Hecla, similesque montes effundunt & vomunt ignes, & igneos torrentes, quibus circumcirca ad centum milliaria omnia in cineres vertunt.

5. Factus est Dominus velut inimicus: HE. præcipitauit Israel, præcipitauit omnia mœnia eius: dissipauit munitiones eius. & repleuit in filia Iuda humiliatum & humiliatam.

REPLEVIT, Septuag. *multiplicauit*, IN FILIA IVDA HVMILIATVM ET HVMILIATAM] VERS. 5. q. d. Repleuit Deus Ierusalem plurimis (geminatio enim Hebræis notat copiam, præsertim si masculino generi iungatur femininum, vt dixi Isaiæ 3. v. 1.) humiliatis, id est, afflictis viris & mulieribus, vel omnes & viros & feminas humiliauit, id est, afflixit, hebr. est, *repleuit in filia Iuda impulsum & impulsum*, id est. calamitates, omni ex parte Iudæos impellentes ad ruinam luctum. vnde Chald. Varabl. Maldonat. & Pagnin. vertunt, *repleuit in filia Iuda luctum & luctum*, vel fletum & luctum.

6. Et dissipauit quasi hortum tentorium suum, demolitus est tabernaculum VAV. suum: obliuioni tradidit Dominus in Sion festiuitatem. & sabbatum: & in opprobrium, & in indignationem furoris sui regem & sacerdotem.

DISSIPAVIT QVASI HORTVM TENTORIVM SVVM] Pro *dissipauit*, hebr. est ויחמס *achmas*, id est, rapuit, diripuit, abripuit: inde enim VERS. 6. deductum nomen חמס *chamas*, significat vim, violentiam, rapinam, q. d. Deus à fundamentis diripuit & diruit templum, quod erat quasi tentorium & tabernaculum suum, sicut à fundamentis diruitur tentorium in horto cùm inde transfertur, τὸ enim *hortum*, idem est quod *tabernaculum horti*: vnde ex Hebræo pro *hortum*, verti potest *horti*: q. d. Sicut qui hortos custodiunt, postquam fructus collecti sunt, tuguriũ, siue casam in qua degebant, radicitus diruũt & auellunt, illamque vel dissipant, vel combu-

runt, vel aliò transferunt: sic Deus diruit & cōbussit templum, eiusque sacerdotes & populum vel occidit, vel in Babylonem transtulit. Porro per tentorium Maldonat. accipit Ierusalem: alij passim accipiunt templum, idque aptius est: sequitur enim, *Obliuioni tradidit Dominus in Sion festiuitatem & sabbatum.* Alij passim planè sic explicant, q. d. Dissipauit Deus tabernaculum suum, sicut dissipatur hortus fracta & disiecta sepe, vt omnium rapinę pateat, aut dum ex horto fit ager arabilis, vel silua. Hoc enim minatus fuit Iudæis Isaias cap. 5. v. 5.

Templum vocatur tabernaculum ob tres analogias. Nota, templum vocari tabernaculum, tum quia alludit ad tabernaculum Moysis, quod erat quasi templum mobile, & ambulans cum Hebræis per desertum, tum quia ad tabernaculum conueniebat populus ad Dei cultum & preces, vt ibi ab omni malorum æstu tegeretur & protegeretur, tum denique quia templum erat quasi domus temporanea Dei, habitantis inter Iudæos: tabernaculum enim vti facilè figitur, ita & refigitur, dum disturbatur, vel alio transfertur. Tale fuit templum Iudaicum, in quo modico tempore, scilicet vsque ad Christum Deus habitauit: per Christum enim fundauit Ecclesiam, ad quam commigrauit, in eaque fixit sibi thronum sempiternum, vti docet Isaias c. 33. 20. & Angelus ad Deiparā. Luc. 1. 32.

I. II. III.

Porro hîc maximè vox *tabernaculum* innuit diuinam protectionem, quasi Deus ex templo, velut tugurio, prospectaret totam vrbem, eamque ac simul totam Iudæam circumiacentem tutaretur: sic enim custos horti ex suo tugurio prospicit & tutatur totum hortum à furibus & feris.

Vocatur & auxilium cur? Hac de causa 2. Paral. 4. templum hebr. vocatur עזרה *azara*, id est auxilium, tutela: eo quòd Dominus è templo suis auxilium ferret.

Hinc Secundò, Vatabl. & Paguin. vertunt, q. d. Quam facilè hortulanus transfert tugurium horti sui, tam facilè Deus transtulit templum, id est, templi ornamenta, Babylonem: vnde editio Septuag. Caraffæ sic habet: *Fecit auolare quasi vitem tabernaculum suum.*

Tertiò, Vatabl. rursum vertit, *dissipauit tabernaculum suum simile paradiso*: q. d. Deus templum suum, licet amœnissimum & pulcherrimum instar paradisi, diruit.

Quartò, R. Abraham vertit, *nudauit, & discooperuit tabernaculum suum.* Vnde & editio Septuag. communiter sic habet: *διεπέτασεν ὡς ἄμπελον τὸ σκήνωμα αὐτοῦ*, id est, *extendit*, vel *expandit tabernaculum suum quasi vineam*, vt scilicet plebs & sacerdotes, qui sunt quasi vinea Dei, eius protectione, templo & arce nudati, hostium prædæ exponantur.

OBLIVIONI, id est, in obliuionem, TRADIDIT] q. d. Fecit Deus vt nulla ampliùs mentio dierum festorum fieret, eo quòd non essent qui eos celebrare possent, sicut dixit cap. 1. 4. *Viæ Sion lugent eo quòd non sint qui veniant ad solemnitatem.* Rursum festa Iudaica Deus obliuioni tradidit, quia quasi non curans nec æstimans ea, permisit illa aboleri, illisque silentium diuturnum, & quasi iustitium indici.

IN OPPROBRIVM REGEM ET SACERDOTEM] Repete verbum *tradidit*, q. d. Tradidit Deus Sedeciam regem in opprobrium, quia cum excæcauit in Reblatha, id est Antiochiæ: Saraiam verò Pontificem occidit, 4. Reg. 25. ita Chald Rupert. Maldon. & Castrius. Vnde heb. est, *& abiecit in indignatione iræ suæ regem & sacerdotem*, ac consequenter regnum ipsum & sacerdotium: hoc enim à Pontifice, illud à rege, quasi a capite pendet & sustinetur, ita Sanchez, & alij, vnde sequitur: *Repulit altare suum*, &c.

7. Repulit Dominus altare suum, maledixit sanctificationi suæ: tradidit in in manu inimici muros turrium eius: vocem dederunt in domo Domini, sicut in die solemni. ZAIN.

MALEDIXIT SANCTIFICATIONI SVÆ] hoc est, Deus passus est euerti sanctuarium suū, perinde ac si illud odisset, execraretur, eique omne malum imprecaretur: item perinde ac si maledictum, non benedictum & consecratum esset. Rursum maledictio omnem cladis & malorum congeriem, sicuti benedictio omnium bonorum & desiderabilium cumulū significat. VERS. 7.

Pro *maledixit*, hebr. est נאר *niers*, id est, repulit, aspernatus, execratus est, Chald. *contempsit*, Septuag. *vi excussit*: sed ipsi pro *niers* legerunt נער *nier*, id est, excussit. Porro *sanctificationem* vocat sanctuarium, id est, templum suum, ita Chald. Vatabl. Pagnin. Secundò, Paschal. Raban. S. Thomas per *sanctificationem* intelligunt sacrificia, quibus populus sanctificabatur. Tertiò, Hugo intelligit plebem à DEO electam & sibi sanctificatam, sic enim dicitur psal. 113. v. 2. *Facta est Iudæa sanctificatio eius, Israel potestas* (imperium, regnum) *eius.*

TRADIDIT IN MANV INIMICI (Nabuchodonosoris) MVROS TVRRIVM, Hebr. & Chald. *palatiorum*, Symmach *basilicarum*, EIVS] scilicet vrbis, ait Origen. Raban. Hugo: vel potiùs templi, de quo præcessit, ita Olympiodor. S. Thom. Lyran.

Porro muros turrium, id est, muros turritos, vel turribus munitos & ornatos. In iis enim fuisse turres docet Vilalp. tom. 2. libr. 2. cap. 20. Adrichom Ioseph. & alij.

Tropolog. Deus aufert ab anima peccante muros, id est, gratias gratis datas, & munitiones, id est, gratias gratum facientes, puta fidem, spem, charitatem, inquit S. Gregor. 11. Moral. 11. *Tropolog.*

VOCEM DEDERVNT] scilicet hostes Chaldæi, in templi combustione & deprædatione, & iô pæana, iô triumphe canentes, ita Chald. Origen. Theodor. Olymp. & alij omnes præter Rupert. qui de Iudæis hæc accipit, q. d. Iudæi nunquam altiùs in gaudio solennitatum suarum cecinerunt, quàm tunc in angustia & dolore suo vociferando clamauerunt.

Moraliter, disce hîc optimos vrbium muros & turres esse religionem, frustraque muris cingi, nisi & religione ac iustitia cingātur, vnde de Roman. ait Cicero libr. 3. de Natura deorum: *Diligentiore vrbem religione quàm ipsis mœnibus cingitis. Nisi enim Dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat qui custodit eam.* *Optimus vrbium murus est religio.*

Exempla. Quare verè ait Lactant. li. de Ira cap. 12. *Religio & timor Dei solus est qui custodit hominum inter se societatem*, quia, vt inquit Liuius lib. 5. *omnia prospera eueniunt colentibus Deum, aduersa spernentibus*. Hinc factum, vt Romæ ab eius conditore Romulo cum primis vrbis fundamentis, religio, etsi vana, stabilitas sit, & templa *Ioui Statori, & Feretrio dedicata, & sacra diis aliis Albano ritu, Græco Herculi facta*, vt ait Liuius libr. 1. Scribit Plinius lib. de viris Illust. cap. 2. Numam Pompilium secundum Romanorum regem, ferum populū religionis institutione, & vtilibus legibus domuisse, suámque regnum ira formasse, vt pendente eius regno nemo illi bellū mouerit. Cyrus filium Cambysem admonebat, vt nihil publicum vel priuatum ageret, nisi priùs ad Deum confugeret, & nisi priùs eius voluntatem agnosceret, cùm mundus, inquit, erroribus sit plenus. Deus verò vt qui semper fuit, præterita præsentia & futura agnoscit, & inuocatus preces exaudit eorum qui religionem & pietatem colunt, & multis signis eis quid agere debeant ostendit, testis est Xenophon li. 8. Cypæd.

Agesilaus Lacedæm. dux adeò religioni addictus fuit, vt delubra etiam in hostico agro sita veneraretur, ab iisque vim militum prohiberet. *Existimabat quippe diuina auxilia non minùs in hostili, quàm amico in solo imploranda esse*, ait idem Xenophon in laudib. Agesilai.

Vis fidelium exempla? Dauid moriturus ait ad Salomonem filium: *Proficere poteris, si custodieris mandata & iudicia quæ præcepit Dominus Moysi*, 1. Paralip. 22. 13. Hic igitur parentis præcepto obediturus, à Deo sapientiam precatur, Dei templum magnificum exstruxit, religionem amplificauit viginti quatuor millia Leuitarum constituit: tumque supra omnes reges opibus & gloria floruit, at verò postquam per vxores idololatras ad idola deductus ea venerari cœpit, Dominus dixit: *Quia habuisti hoc apud te, & non custodisti pactum meum, & præcepta mea quæ mandaui tibi, disrumpens scindam regnum tuum, & dabo illud seruo tuo*, 3. Reg. 11. v. 11. Audi de Iosaphat Script. 2. Paral. 17. v. 3. *Fuit*, inquit, *Dominus cum Iosaphat, quia ambulauit in viis Dauid patris sui primis, & non sperauit in Baalim, sed in Deo patris sui, & perrexit in præceptis illius*, &c. *confirmauitque Dominus regnū in manu eius, & dedit omnis Iuda munera Iosaphat, factæque sunt ei infinitæ diuitiæ & gloria multa*. Quocirca rectè & salubriter Iustinianū Imper. Agapetus Diaconus monet: *Sceptrum Imperij cùm à Deo susceperis, cogitato quibusdam modis placebis ei, qui id tibi dedit: cumque omnibus hominibus ab eo sis prælatus, præ omnibus, eum honorare festina*. Ita ipse in parænet. ad Iustinian. quam refert Baron. to. 7. Ita ex cultu diuino gloriosi & felices euaserunt Constantinus & Carolus cognomento Magni, & huius auus Carolus Martellus, Alphonsus II. Castellæ rex, Rudolphus ex Comite Habspurgensi Imperator, qui suæ familiæ Austriacæ imperiū in hunc vsque diem consignauit. Hoc est quod Dominus ait ad Heli 1. Reg. 2. 30 *Quicunque glorificauerit me, glorificabo eum, qui autem contemnunt me, erunt ignobiles*. Idem sensit Ethnicus C. Marcius apud Liuium lib. 44. dicens, *fauere pietati fideiq; Deos, per quæ populus Rom. ad tantum fastigium peruenit*.

VOCEM DEDERVNT, Inimici, vt præcessit, puta Chaldæi, IN DOMO DOMINI, SICVT IN DIE SOLENNI] q. d. Sicut olim templum perstrepebat festiuo musicorum, organorum, psalteriorum modulatione & cantu, ita in eius excidio perstrepuit celeusmate Chaldæorum exultantium, eorúmque tympanis & tubis clangentibus, perinde vt & templi pauimentum antea victimarū, nūc sacerdotū sanguine inundat.

8. Cogitauit Dominus dissipare murum filiæ Sion: tetendit funiculū suum, & non auertit manum suam à perditione: luxitque antemurale, & murus pariter dissipatus est. HETH.

COGITAVIT] q. d. Non casu, non subitò, non temerè, sed maturo & destinato decreto Deus destruxit Ierusalem. VERS. 8.

TETENDIT FVNICVLVM] funiculis olim metiebantur agros & hereditates, hinc metaphoricè psal. 15. v. 6. psal. 77. 55. & alibi in Script. funiculus significat hereditatem, aut sortem cuique debitam, hîc ergo significat pœnam, & plenam vastitatem peccatis Ierusalem debitam & commensuratam, ita Theod. Olymp. Raban. Rupert. S. Thom. vnde Rupert. per hunc funiculum accipit 70. annos captiuitatis: hæc enim est longitudo huius funiculi, Raban. verò & Isidor. *funiculum*, inquiunt, quia hostes vrbem Hierosolymam quasi funiculo diuiserunt, & inter se distribuerunt.

Funiculus Primò, est sors cuique debita.

Secundò & meliùs, funiculus, vel, vt hebraicè est, קו *Kaf*, id est, regula, hîc intelligitur ille, qui ab architectis æqua rectitudine extenditur & libratur pondere plumbeo, vt ad perpendiculum construant domos, vel eas destruant & cōplanent: ne quid inæquale, curuum, eminēs depressum, hians, vel impolitum relinquatur. Hac enim regula, quasi amussi & norma indagant, quid rectum sit, & aptè commensum, vt relinquatur, quid curuum & improportionatum, vt deiiciatur, idque tam in designatione & delineatione, quàm in ipsa executione & actuali destructione earundem. Solent enim architecti, qui aliquid designant ædificare vel destruere, primò, in ipsa designatione funem extendere, vt ad iustam proportionem rectamq; mensuram ædificent, aut destruant, ac deinde ad eundem funem & mensuram actu ædificant vel destruunt, ne á sua designatione & idea aberrent: q. d. Cogitauit Deus, & quasi fune extenso designauit iustam Hierosolymæ demolitionem, atque sicut designauit, ita & reipsa perfecit, effecitque vt Chaldæi eandem, quasi ad iustam hanc diuinæ sententiæ regulam, vastarent & destruerent. Sicut ergo Ierusalem fuit olim bellè ad regulam constructa, ita & nunc ad eandem planè destructa est, atque complanata quasi ad filiū à Chaldæis, qui velut securi otiosè & sine metu cum deliberatione & certa destinatione, id vnum constanter agere videbantur, ita Hugo.

Secundò, est regula ad destruendum.

Funiculus hic quinque significat 1. Significat ergo hic funiculus Primò, accuratum Dei examen meritorum & demeritorum: A
inde iustum decretum & sententiam Dei de euertenda Ierusalem. Vnde S. Bonauent. *persuniculum*, ait, *iustitia diuina rectitudo intelligitur, secundum merita illi populo infelici retribuentis.*
2. Secundò, certam huius sententiæ mensuram, quæ mensuræ scelerum eiusdem responderet, vt eadem mensura, qua mensa erat Deo & proximis,
3. remetiretur ei, inquit S. Hieron. Tertiò, ipsam
4. sententiæ contra eam latæ executionem. Quartò, Chaldæos tam destinatè, animosè & studiosè hanc Dei sententiam executores esse, ac Ierusalem destruxisse; ac si fabri fuissent, qui non
5. aliud cogitant, quàm de aptè ædificando aut destruendo aliquo ædificio. Quintò, Ierusalem ab ijs solo æquatam, & complanatam esse. Similis phrasis est 2. Reg. 8. 2. vbi dicitur de Dauide: B *Mensus est eos* (Moabitas) *funiculo coæquans terra: mensus est autem duos funiculos, vnum ad occidendum, alterum ad viuificandum*, q. d. Dauid planè humiliauit Moabitas & prostrauit, vt eos quasi in terram prostratos funiculo dimetiri posset: atque ex eis duas partes & sortes fecit, sed cum mensura iustitiæ, vti decebat æquum principē vnam occidendorum, alteram seruandorum, ita Angelom. Beda & Caiet. ibidem, quem vide, Et 4. Reg. 21. 13. *Et extendam*, inquit, *super Ierusalem funiculum Samariæ, & pondus domus Achab*, id est, pronunciabo contra Ierusalem, eandem sēntentiam quam pronunciaui contra Samariam, & iuxta eam illam destruam & demoliar. vnde explicans subdit: *Et delebo Ierusalem sicut deleri solent tabulæ*, q. d. Eam solo æquabo. Sic hisce annis vidimus funiculum Dei extensum super Belgium nostrum, eoque vrbes vastatas, monasteria, templa & palatia plurima rasa, & solo æquata esse.

Et non avertit manvm svam] id postquam cœpit Hierosolymam destruere & demoliri, non cessauit, nec manum ab opere remouit donec rem perficeret.

Lvxit] id est luctum excitauit. Secundò, aliqui putant pro אבל *abal*, idest luxit, legendum esse נבל *nabal*, idest defluxit, corruit. Tertiò & optimè, sicut metaphoricè rident prata dum florent sic *luxit*, id est lugubris fuit, quia desolatus & euersus est, Hierosolymę *murus & antemurale*. Solent enim ante muros facere vallum aut aggerem, vt hostem longiùs à muris arceant, isque dicitur antemurale. Addit Sanchez, in vehementi clade & luctu, principum præsertim, muros subinde fuisse euersos. Ita enim Hephæstionis mortem luxit Alexāder Magnus, teste Plutarc. in Pelopida. *Alexander*, inquit, *cum obijsset Hephæstion, non solùm equos totondit, verùm etiam pinnas & propugnacula à mœnibus eripuit: vt etiam ciuitates lachrymari viderentur.* Addit Ælian. libr. 7. ipsa quoque mœnia Ecbatanæ fuisse euersa.

Symbolicè, Hugo, murus, inquit, Hierosolymæ & cuiusuis animæ, est custodia angelorum: antemurale est custodia hominum, verbi gratia, Pręlatorum & pastorum.

Allegor. Christus sublatus à Synagoga Iudæorum, translatus & factus est Ecclesiæ murus & antemurale, id est omne præsidium & firmamentum eiusdem. hic *luxit*, quando fleuit super Ierusalem; corruit, cùm crucifixus est.

9. Defixæ sunt in terra portæ eius: perdidit, & contriuit vectes eius; regem eius & principes eius in Gentibus, non est lex & prophetæ eius non inuenerunt visionem à Domino. Tit.

Defixæ svnt in terra portæ eivs] Vers. 9. Portas & vectes intellige vrbis & templi, in quo erat arca. ita Chald. Origen. Theod. Hugo, Lyran. Dionys. Hę ergo portæ & vectes, *in terra defixæ sunt*. quia murorum cum portis ruentium lapsu & ruderibus ita obrutæ sunt, vt vix quidquam earum appareret. Fabulantur Rabbini, portas Ierusalem in eius excidio, ne ab hoste euerterentur, a terra fuisse absorptas: idque quia erant a Dauide fabricatæ, & quia per eas transiuit arca, ac ea veniente canentibus Leuitis, *Eleuamini portæ*, psalm. 23. sponte se reserarunt.

Secundò, Paschas. Raban. Rupert. S. Thom. & à Castro per portas intelligunt principes, & iudices qui sedebant in portis, Deut. 16. 18. Iidem, inquiunt, dicuntur vectes, quia continent populum, & arcent hostes. Hi defixi sunt in terra, quia abducti detinentur in Babylone, terra gētili & hostili, ibique obscuri, & clausi carcere, viui quasi sepulti sunt. vnde explicans subdit: perdidit *regem & principes eius*. Prior sensus vti simplicior, ita magis literalis, posterior magis symbolicus videtur. *Principes sunt vectes populi.*

C Non est lex] quia omnia volumina legis cū tēplo sunt combusta, qua de causa Esdras, post captiuitatem ea ex memoria, vel ex inspiratione diuina reparare & restituere debuit. ita Paschas. Hugo, Dionys. Lyran. Verum hoc est incertum imò parum probabile est. Bibliorum enim exēplaria non erant in solo templo, sed Iudæi ea domi habebāt & legebant. Erant ergo illa sparsa per Iudæam & extra Iudæam.

Secundò, sensus esse potest quasi dicat: Iam nō est obseruantia legis, quia ante captiuitatem eā violarunt Iudæi. ita Theodor. Raban. Vatab. & Sanchez: post eam, etiam volentes non possunt ipsi iuxta legem in templo, vt pote combusto, peragere diuinum officium, itaque eam obseruare, ita Theod. Chald. Vatab. Rursum non potest iam lex legi in sabbatis, vti assolet, nec populus, vt pote dispersus & abductus, ad eam audiendam congregari. D Cessat ergo legis promulgatio cognitio & obseruatio.

Tertiò & simplicissime, q. d. Iam nulla est forma ciuitatis: hanc enim facit lex cum magistratibus, nam magistratus, qui legis sunt custodes & vindices, sunt capti, & consequenter lex omnis iacet. ita Rupert. & S. Thom.

Prophetæ eivs non inveneront visionem a Domino] *Prophetæ*, id est pseudo prophetæ, ait Origen. Theodor; Hugo, Lyran. q. d. Ideo euersa est Hierusalem, quia legem Dei non obseruauit, nec eius Prophetas audiuit, sed à falsis seducta, Dei iussa contempsit, ita Theodor. Raban. Vatabl. & Sanchez. Secundo, me-

liùs Chald. Paschaſ. Rupert. S. Thõ. q. d. Veri Prophetæ, ob peccata populi, à Deo irato reſponſa non accipiũt. Luget enim Ieremias defeciſſe, vti magiſtratus, reges, principes, ita & veros Prophetas, adeoque totum Iudæorum ſtatum in miſerabilem conditionem eſſe commutatum tãque ſacra quàm profana eſſe ſubuerſa. Licet enim Ieremias ſubinde tunc temporis viſiones acciperet à Domino, tamen is vnus erat, populoque inuiſus, exoſus, habituſq; pſeudo propheta. Adde, putabat Ieremias exciſa iam vrbe, quaſi habito iam fine, ſe ampliùs non prophetaturum.

IOD. 10. Sederunt in terra, conticuerunt
ſenes filiæ Sion: conſperſerunt cinere
capita ſua, accincti ſunt ciliciis, abiece-
runt in terram capita ſua virgines Ieru-
ſalem.

CAPH. 11. Defecerunt præ lachrymis oculi
mei, conturbata ſunt viſcera mea: effu-
ſum eſt in terra iecur meum ſuper con-
tritione filiæ populi mei, cùm deficeret
paruulus, & lactens in plateis oppidi.

LAMED. 12. Matribus ſuis dixerunt: Vbi eſt
triticum & vinum? cùm deficerent qua-
ſi vulnerati in plateis ciuitatis: cùm ex-
halarent animas ſuas in ſinu matrum
ſuarum.

VERS. 11. *Iecur ſumitur quintupliciter.* 1. EFFVSM EST IN TERRA IECVR MEVM] *iecur*, id eſt ſanguis, cuius fons eſt hepar, q. d. Præ dolore & anguſtia ſudo ſanguinem (inſtar Chriſti Luc. 22. 45.) ita copioſè vt penè ſim exanguis, ait Rupert. Hugo, Dionyſ. Secũdò, q. d. 2. Proſtratis his filiis & ciuibus meis, quos ita amo, ab hoſtibus, ſimul *iecur meum*, id eſt amor meus cuius ſedes eſt hepar, in terram proiectus eſt, q. d. Omnis affectus, omnis animus in me concidit & collapſus eſt. Tertiò, alii explicant, 3. q. d. *iecur*, id eſt fellæ, id eſt amariſſimæ lacrimæ, indices ſummi doloris à me effuſæ ſunt, vt iecur ponatur pro conceptaculo fellis, quod in caua iecoris parte ſedem habet. ita à Caſtro. 4. Quartò, *effuſum eſt in terra iecur*, id eſt vita, voluptas, felicitas & gloria mea. Hæc enim in iecore vel conſiſtant, vel ſymbolicè ſignificãtur. Vnde Heb. כבד *abed*, id eſt iecur, voce & etymo quaſi idem eſt cùm כבוד *abod*, id eſt gloria. Hinc veteres Ethnici, ſi in victimæ extis deeſſet iecur habebant hoc magnæ infelicitatis augurium. Vnde Plinius lib. 11. cap. 37. *M. Marcello* inquit, *circa mortem, cùm periit ab Annibale, defuit in extis iecur. Defuit & C. Mario, cũ immolaret Vticæ, itẽ Caio principi Kal. Ianuarius, quo anno interfectus eſt. Et Claudio ſucceſſori eius, quo menſe interẽptus eſt veneno.* E cõtrario, *Auguſto ſacrificanti Spoleti primo poteſtatis ſuæ die, ſex victimarũ iecinora, replicata intrinſecus ab ima fibra reperta ſunt, reſponſumq; duplicaturum intra annum imperium.* Hinc expoſitioni fauet verſio Syriaca, quæ ſic habet, *reuerſus eſt id terram honor meus* (gloria mea) *ſuper, contritione filiæ populi mei.* Fauet & Arabica, quã mox citabo. Quintò & optimè, vt ſit hyperbole q. d. *Cùm deficeret*, ſcilicet præ fame & ſiti, mei paruuli & lactentes emorientes: ita præ commiſeratione afflicta fui, vt viderer meum iecur & viſcera ac interiora omnia effuſa in terram. Nominat iecur præ aliis viſceribus, quia iecur ſedes eſt commiſerationis & amoris. Sic ſepè Pſaltes queritur præ dolore effuſa eſſe viſcera ſua, vti & Iob cap. 16. 14. Huic expoſitioni fauet Arabicus Antiochenus, *conuoluta ſunt viſcera eius in ventre ipſius, & coagulatum eſt cor eius: quia honor eius reuolutus eſt ſuper terram.* Et Arabicus Alexandrinus, *dolore affecerunt me viſcera mea præ multitudine fletus. Cecidit honor meus ſuper terram præ dolore ſuper ciuitate populi mei.*

Schema pœnitentiæ. Eſt hic illuſtre ſchema & effigies pœnitentium, in quo extrema ſpecies & ſqualor appoſitè cum interno dolore congruit, eiuſque eſt index & teſtis. Primò, *ſederunt*, inquit, *in terra*, Secundò, *conticuerunt*, Tertio, *conſperſerunt cinere capita ſua*: Quartò, *accincti ſunt ciliciis*: Quintò, *abiecerunt in terram capita ſua*, quæ olim ſuperbè in cælum erexerant: vt miſeros, humiles & ſupplices ſe profiteantur. Sextò, *defecerunt præ lacrymis oculi mei*: Septimò, *conturbata ſunt viſcera mea*: Octauò, *effuſum eſt in terra iecur meum ſuper contritione filiæ populi mei.* Audi pœnitentes effundentes iecur ſuum apud Climachum gradu 5. de Pœnitentia. *ex Climacho.* *Quoſdam*, inquit, *vidi noctibus totis vſque manè ſub dio ſtare peruigiles, pedeſq; immobiles tenere, cumq; ſomno miſerabiliter oppreſſi agitarentur, vim naturæ inferre, nullã prorſus ſibi ipſis requiẽ indulgere. ſed ſeipſos increpare ignominiiſque & cõtumeliis afficere, atque excitare. Alios miſerabiliter in cælum intuentes, & illinc adiutorium cum gemitu & ſuſpiriis ac vocibus inuocantes. Alios in oratione exiſtentes, ac reorum in morem vinctis poſt terga manibus, humilantibus facies inclinantes, indignoſq; ſe qui in cælum aſpicerẽt vociferantes: nonnullos in pauimento ſtrato cilicio & cinere ſedentes. Alios iugiter pectora tundẽtes. Plurimi, vt in mortibus fieri ſolet, ſuper animabus ſuis vlulatũ dira vocis emittebant, Alij ex intimo corde rugiebant, atque intra os gemitus ſonũ cohibebant. Interdum verò cùm ſe continere non poſſent, repentè exclamabant, vidiſſes in illis æſtuantes linguas inſtar canum ex ore procedentes. Ex his alij ſub ardentiſſimo Solis æſtu ſeipſos cruciabant: alij contrà, acerrimo frigore ſe affligebant. Quidam modicum aquæ deguſtantes ne omnino ſiti exarent, ita quieſcebant: nonnulli cùm panis exiguum quid accepiſſent reliquum manu longius proiiciebant, indignos ſe qui rationalium cibo veſcerentur, aſſerentes: quippe qui irrationaliter egiſſent. Quem apud illos locum riſus habere poterat: quem otioſus ſermo?*

VERS. 12. MATRIBVS SVIS DIXERVNT VBI EST TRITICVM, ET VINVM?] *Dixerunt*, nõ lactẽtes, ſed paruuli grandiuſculi: hi enim pane & vino, illi lacte veſcuntur.

QVASI VVLNERATI] ſicut vulnerati ex vulnere deficiunt, ita hi fame moriebantur, exanimabant & exſpirabant: fames enim telum eſt durius ferro in viſcera adacto: quod nõ tantùm matrũm, ſed & hoſtium viſcera compungeret. Balbutiens paruulus anhela voce poſcebat panem, & in ipſa poſtulatione deficiente halitu, animam exhalabat. Infans os ad vbera matris arida admouebat, & in eorum complexu liquente ſpiritu expirabat: ſcilicet erat hic

Luctus, vbique pauor, & plurima mortis imago,

EXHALARENT ANIMAS] præ inedia: ita Chald. & alii passim. Aliter Vatabl. vertit enim, *cùm effunderent animam suam*, id est votum & desiderium suum.

IN SINV MATRVM] petendo ab eis panem & alimenta. Simile est 1. Reg. c. 15. & c. 18. v. 1. Ierusalem enim à Chaldæis fuit obsessa per biennium, vnde fuit in ea ingens fames, ita vt multi ea sint enecti, adeoque matres comederint filios suos, vti patet v. 20.

MEM. 13. Cui comparabo te: vel cui assimilabo te filia Ierusalem: cui exæquabo te, & consolabor te virgo filia Sion: magna est enim velut mare contritio tua: quis medebitur tui.

VERS. 13. CVI COMPARABO TE] Hebr. מה אעידך *ma aidech*, quod testimonium afferam, id est quod exemplum calamitatis reperire potero, quæ similis sit tuæ, vt te consoler? solatium enim est misero habere socium in malis. Sed tua clades superat stragem Ægyptiorum sub Mose, Exodi 14. Chananæorum sub Iosue c. 7. Philistinorum sub Dauide, Hebræorum sub Heli, omnemque aliam hactenus in orbe visam, vel auditam: ita Hebræi, Chald. & Septuag.

CVI EXÆQVABO TE?] Septuag. vertunt. *quis saluabit te?* per metathesin enim pro אשוה *asue*, legerunt אושיע *osca*, id est saluabo, à rad. ישע *iasca*, id est saluauit.

ET CONSOLABOR TE] vt consoler te, scilicet per socium aliquem aut sociam, tibi in pœna parem aut supparem.

Contritio velut mare quintuplex. MAGNA EST VELVT MARE] Sicut nulla aquarum copia cum mari comparari potest, ita vt omnia flumina in mare influentia, illud non augeant, quia sunt instar guttæ: sic nullus dolor cum tuo dolore conferri potest: quia omnes aliorum clades ad tuam se habent, sicut gutta ad
II. mare: ita Lyran. Rursum sicut mare tam vastū est, vt contineri vel includi non possit, ita dolor tuus tam magnus est, vt nullo cōsolationis obi-
III. ce cohiberi possit. Tertiò, Chald. & Vatabl. exponunt, q.d. Tanta est afflictio tua quantus est æstus maris, tot dolores quot sunt procellę & fluctus quibus mare confringitur: vnde Sirus vertit, *multiplicata est velut mare contritio tua*; &
IV. Arabicus, *inualuit contritio tua*. Quartò, contritio tua est *velut mare*, quia est amarissima, insanabilis, profundissima, maxima & quasi abyssus malorum. Septuag. vertunt *magnum est poculum contritionis tuæ*, legerunt כוס *cos*, id est *calix*, pro כים *keiam*, id est *quasi mare*. Denique sicut mare
V. fluctus attollens & collidens, naues conterit & confringit, ac confractas absorbet: ita Deus cōtriuit & absorpsit temp. Iudęorum fecitque vt paucæ tantum tabulę, naufragii indices enatarent. Ita iam Iudęi toto orbe dispersi, quid sunt aliud quam miserandi huius naufragii signa & tabulę, iuxta illud Isa. 30. 17. *Donec relinquamini quasi malus nauis*. Rursū Ruper. *vt mare*, inquit, *Quia quicunque accedit ad medendum* tuis malis & fluctibus, *per secutionū & mortis patitur naufragiū*.

Nota. Tanti sunt maris fluctus & contritio,

A vt Cato doluerit se vnquā naui iuisse quo pedibus peruenire poterat. Aristot. *viros nauticos* vocat *bis mortuos*: quod nūquam de vita sint securi donec ad portū peruenerint. Cropilus Platonis discipulus domus paternæ fenestras mare spectātes clausit: rogatus cur? Æquora, ait, respicere nolo, ne cupiat illa animus conscendere. Insipientem enim magis decet nauigare quàm sapientem. Nam terram Deus hominibus, aërem auibus, aquā piscibus assignauit. Rectè Eccles. c. 24. *Qui nauigant mare, enarrant pericula eius*. Et psal. 106. *Qui descendunt mare in nauibus facientes operationem in aquis multis, ipsi viderunt opera Domini, & mirabilia eius in profundo*. Hinc Seneca ait nauigantes incedere inter vitæ mortisque vias: & Anacharsis, eos quatuor tantùm digitis (quibus nauis mari eminet) à morte distare. testis
B est Laërtius. Quocirca Psaltes psal. 68. *Veni*, ait, *in altitudinem maris*, id est, in culmen malorum.

Tropol. hæc omnia facile est adaptare animæ peccatrici, quę vt mare fluctibus cogitationum, desideriorum, dolorum, anxietatum, timorum, omniumque passionū assiduè iactatur & ęstuat. Vnde Hugo septem qualitates maris totidem vitiis accommodat. Mirabiles scilicet, maris elationes (psal. 92.) superbiæ: salsedinem, quæ sitim affert, auaritiæ semper clamanti Affer, affer, amaritudinem, inuidiæ: fluctus, iracundiæ: spumas, luxuriæ: secundùm illud Iudæ, *Fluctus feri maris despumantes cōfusiones suas*; altitudinem, hypocrisi & astutię humanę, cuius cor profundum & inscrutabile: voragines, gulę: turbationem & nigredinem, tristitiæ. Ita & Delrio adagio 878.

Alleg. multi hæc adaptant Christo ob pec-
C cata nostra, atrocissima in cruce patienti, & matri ei compatienti: magna enim velut mare fuit contritio tua ô Christe, & ô Virgo, quę verè poteras dicere cum Noëmi: *Nolite me vocare Noemi (id est pulchram) sed vocate Mara (id est amaram) quia amaritudine repleuit me Omnipotens*, Ruth 1. 20. Pariter vocate me Mara, non Maria.

CONTRITIO] id est pœna & plaga qua cōtrita es, ita interpretes: vel qua te contriuerunt Chaldęi. Aliter Rupert. q.d. Casus & peccatum tuum superat Niniuitarū peccatum, qui ad prędicationem Ionæ pœnituerunt, & Tyri & Sidonis quę mari adiacent: quia si vidissent ea quę in te fecit Deus, in cinere & cilicio pœnitētiam egissent, Lucę 10. 5. Verùm *contritio* hîc vti non significat virtutem contritionis & pœnitentię,
D ita nec lapsum in peccatū; sed tantùm afflictionem, dolorem & tristitiam. hoc enim est Hebr. שבר *scheber*, inde tamen ad pœnitentiā assurgere licet: ordinariè enim dolor de pœna inducit homines ad dolorem de culpa, quę fuit causa pœnitentię: qui enim clarè videt contritiones, id est pœnas, quas inuexit culpa, facilè incitatur ad contritionem & pœnitentiam de culpa. Sicut ergo dolor & contritio de pœna est instar maris. ita & contritio de culpa sit instar maris oportet. Nec enim omnes aquę maris sufficerent ad lachrymas, quibus vnum peccatū mortale condignè deflendum esset. Meritò ergo S. Ambros. ad virginem lapsam c. 8. hanc ei pœnitentię formam pręscribit: *Imprimis*, inquit, *omnis cura huius vitæ interimenda tibi est, & quasi mortuā* *Forma pœnitentiæ ex S. Ambros.*

te existimans, sicut es, quomodo possis reminiscere A *cogita. Deinde lugubris tibi accipienda est vestis, & mens ac membra singula digna castigatione punienda. Amputentur crines, qui per vanam gloriam occasionem luxuriæ præstiterunt: defluant oculis lacrymæ, qui masculum non simpliciter aspexerunt: pallescat facies quæ quondam viruit impudicè: denique totum corpus iniurijs & ieiunijs maceretur, cinere aspersum, & opertum cilicio perhorrescat, quia male sibi de pulchritudine placuit. Peccator si sibi nō pepercerit à Deo illi parcetur. grandi plagæ alta & prolixa opus est medicina: grande scelus grandem habet necessariam satisfactionem.* Sic velut mare ingens fuit contritio S. Magdalenę, S. Marię Ægyptiacę, & aliorũ pœnitentiũ apud Climach. gradu 5. nec non S. Pelagię pœnitentis, quæ à B. Nonno cõuersa, mutato habitu fugit Hierosolimam, ibique ad finem vitę in oratione & lacrymis austerã egit pœnitentiam, vti habet eius vita 12 Octobr. De B qua proinde verè & acutè poeta Christianus:

E pelago in pelagus lacrymosa Pelagia transis,
Tristia dum lacrymis obruis acta tuis.

Nvn. 14. Prophetæ tui viderunt tibi falsa, & stulta, nec aperiebant iniquitatem tuam, vt te ad pœnitentiam prouocarent: viderunt autem tibi assumptiones falsas, & eiectiones.

Vers. 14. Prophetæ, pseudoprophetę quos tu veros Prophetas esse dicebas, viderunt, id est prophetarunt (Videntes enim vocabantur Prophetę) stulta, hebr. *insulsa*: quia non aperiebant iniquitatem tuam] sed illã excusabant & eleuabant tibi blandiendo, & adulando tuis delicijs, cupiditatibus & vitijs.

Nota. Prędicator non debet mollia & placentia, sed dura & aspera, nonnunquam & sale reprehensionis condita prędicare: vbi hoc sal ibi sapientia, ibi puritas, ibi veritas, ibi compũctio, ibi sanitas. Sed molles & carnales oleo blandi loquentię perfundi malunt, quàm sale perfricari: hinc putrescunt & pereunt.

Vt te ad poenitentiam provocarent] Rectè: hebr. enim est, *ad conuertendum conuersionem tuam*. Septuag. tamen id ipsum vertunt. *vt captiuitatem tuam reducerent* vel *auerterent*, vt explicat Theodor. Rursum R. Salomon vertit, *ad conuertendas*, id est corrigendas, *auersiones*, id est præuaricationes, *suas* hæc enim omnia significat Hebr. שבותך *scebutech*. Sensus est, D ait Olympiodor. Prophetę tui non indicarunt tibi quod verum est, nõ posuerunt tibi ob oculos grauitatẽ iniquitatũ tuarum, vt eas agnosceres, ingemisceres, cõuerteris ad Deum, itaque captiua nõ fieres: quia, vt Chald. vertit, *non prædicarunt vltionem quæ ventura erat super te ob scelus.*

Viderunt autem, id est prophetarũt, tibi assumptiones falsas] Heb. est משא *massa*, id est pondus vel onus, vt Aquila vertit, id est prophetiam onerosam & supplicium minitantem. ita Chald. Pagnin. Vatabl. vnde noster vertit, *assumptio*: eo quod onus hoc assumatur, aut leuetur contra aliquem. Rursum eo quod assumendum sit ab eo, cuius humeris à Deo per Prophetam intentatur & imponitur.

Dices, hi Prophetę prophetabant Iudęis A prospera & lęta, quomodo ergo eorum prophetię vocantur onus? Resp. Onus vel assumptio, aliquando extenditur ad quamlibet prophetiam etiam lętam. Secundò, propriè erat hic onus: quia hi Prophetæ vt imitarentur Ieremiam intentantem Iudæis *onus Domini*, vtque eius minas ostenderẽt esse inanes & falsas, prophetabant onus hoc Domini incumbere Chaldęis, non Iudęis; scilicet Chaldęos breui à Deo puniendos & vastandos esse; itaque incitabant Iudæos vt eis rebellarent, & fortiter contra eos dimicarẽt. Tertio, & subtilius Maldon. Hi Prophetæ, inquit, ne semper iucunda vaticinari viderentur, subinde leuia quædam aduersa miscebãt, sed falsa & conficta: sicut adulatores, vt Plutarch. dixit opusc. de Discrimine adulatoris *Adulator fictè amicũ subinde carpit.* & amici, ne ad gratiam semper loqui videãtur, aliquando eos quibus maximè adulantur reprehendunt, sicut catuli qui fingunt se dominum mordere, sed dentes non figunt, verus enim amicus dentem figit & mordet, vt vitium ab amico demordeat & auferat. Idcirco ergo eorum prophetias vocat onus.

Et eiectiones] Hebr. מדוחים *madduchim*, id est *expulsiones*. Iam Primo, Olympiodor. Theodor. Vatab. aubaudiunt τὸ, à Deo: prophetabant enim ea quæ expellebant Iudæos a via recta, & longè faciebant a Deo. Secundò, *eiectiones* scilicet Chaldæorum è Iudæa, vel ex ipsa Chaldæa & imperio suo, inquit Hugo, S. Tho. Bonauen. Tertio, *eiectiones* scilicet quæ ex dorso tuo eiicerent onera, comminata a veris Prophetis, eaque reiicerent in dorsum hostiũ tuorum, scilicet Chaldæorum: ita Paschas. Aut prę- C dicebant *eiectiones*, id est prædicebant breui fore, vt Ioachin, aliique è Iudæa in Babylonem eiecti, in patriam redirent. Quartò, Lyranus & Dionys. *eiectiones*, q.d. Falsa eorum onera, id est prophetiæ, licet in speciem blandæ & prosperæ, reuera tamẽ fuerunt tuæ eiectiones, quia dũ tu eis credis, meruisti vt eiiceteris è terra tua, & captiua ires in Babylonem: meruisti vt deiiceteris de dignitate, gradu, decore, & omnibus bonis tuis, & incideres in ignominiam, paupertatem, exilium, omnesque ærumnas. Hic sensus videtur plenior & neruosior. Quintò, Maldon. vt dixi, censet hosce pseudoprophetas aliqua tristia lętis miscuisse, aliquasque Iudæis eiectiones & exilia, sed leuia & breuia intentasse, præsertim si sibi suisque prophetijs non crederent, nec obedirent.

15. Plauserunt super te manibus omnes transeuntes per viam: sibilauerunt, & mouerunt caput suum super filiam Ierusalem: Hæccine est vrbs, dicentes perfecti decoris, gaudium vniuersæ terræ. Samech.

Plauserunt] irridentium gestu, ait Lyran. vel potius, vt Theod. Olymp. Hugo, S. Thom. gestu admirantium, dolentium & obstupescentiũ tantam Hierosolymæ mutationẽ & cladẽ. Vers. 15.

Hæccine est vrbs perfecti decoris?] Hebr. *hæccine est vrbs, consummatio decoris?* id est consummati decoris, vt videretur vocanda ipse decor, ipsa pulchritudo, imò cõsummatio omnis pulchritudinis. Sic de Iezabel regi-

na formosissima, lacerata a canibus *per circuitus ducebant, Haccine est illa Iezabel.*

GAVDIVM VNIVERSÆ TERRÆ] quia scilicet illa tanquam domina vniuersa terra, quæ illi parebat, gaudebat & gloriabatur. Rursum Ierusalem opibus, pompa, sapientia, aula, pontificatu (erat enim sedes & aula tam pontificum, quam regum) pace, tubis, psalteriis, omnibusque bonis cumulata, videbatur esse gaudium orbis, præsertim in festis & solennitatibus, ad quas proinde gentes ex toto orbe confluebant, ac videbantur eam intrantes, sibi in nuptias, & mera gaudia ingredi. Nā, vt dicitur ps.86.7. *Sicut lætātiū omniū habitatio est in te.* Erat enim Ierusalē terrestris, typus Ierusalē cælestis, quæ est ciuitas æternæ felicitatis & voluptatis.

PHE. 16. Aperuerunt super te os suum omnes inimici tui: sibilauerunt, & fremuerunt dentibus, & dixerunt: Deuorabimus: en ista est dies, quam expectabamus: inuenimus, vidimus.

AIN. 17. Fecit Dominus quæ cogitauit, compleuit sermonem suum, quem præceperat à diebus antiquis: destruxit, & non pepercit, & lætificauit super te inimicum, & exaltauit cornu hostiū tuorū.

VERS.16. APERVERVNT SVPER TE OS] quasi belluæ famelicæ te pleno oris guttutisque rictu deuorare & deglutire cupientes: ita Origen. Raban. Hugo; vel vt tibi insultarent & exprobrarent, teque irriderent & subsannarent, ita Theodor. Paschas. Hugo, S. Thom. Vatabl.

SIBILAVERVNT] instar serpentium, qui prçda capta, antequā eam lanient & vorēt, sibilāt.

FREMVERVNT DENTIBVS] instar luporum & leonum, qui in prædam quam vnguibus tenent, dentes stridendo acuunt: hic etiam est gestus insultantium & subsannantium.

DEVORABIMVS] deuoremus, concitant enim hic seipsos ipsi hostes contra Ierusalem, vtque rabiem magis explicent, dicunt instar anthropophagorum ad carnes humanas inhiantium: *Deuorabimus*, non *deuoremus*. Hebr. & Septuag. habent, *deuorauimus*, id est *deuorabimus*, more prophetico.

INVENIMVS, VIDIMVS] Inuenire est rem consequi, & votorum compotem fieri; vt patet Prouerb.19.v.8. videre est re concupita frui & pasci: quasi dicant, En adest tamdiu optata dies, qua expugnemus & vastemus Iudæos, nobis ita inuisos: qua nos satiemus eorum spoliis, sanguine & cædibus.

VERS. 17. COMPLEVIT SERMONEM QVEM PRÆCEPERAT] scilicet edici aut comminari tibi per Prophetas: ita Chald. Rupert. Bonauent.

Vel simpliciùs, *quem præceperat*, id est ordinauerat & statuerat quasi præcepti sui violati pœnam & supplicium, quod tibi iam intulit. hoc enim sanxit & comminatus est Leuit. 26. 15. & 25. Deuter. 28. 15. & sequen.

DEXTRVXIT, ET NON PEPERCIT] id est irremissibiliter, & vt ita dicam, imparcibiliter destruxit Iudæam & Ierusalem: ponitur enim verbum pro aduerbio, more Hebræo.

Cornel. in Ieremiam.

EXALTAVIT CORNV] id est potentiam, robur & vires. ita S. Thom. Hugo, Vatablus. ac consequenter victorias, triumphos, gloriam & imperium (ita Chald.)

HOSTIVM TVORVM] Nota. Ieremias hoc cap. & cap. 3. præponit literam *pe*, literæ *ain*, cùm communiter iam illi postponi soleat, vti postposuit cap. 1. Quocirca videtur, quòd olim inter has literas non fuerit certus ordo: sed iam hæc, iam illa præposita fuerit. ita Sanchez. Aut potiùs sensus & sententiæ quàm literarum (harum enim sunt leues minutiæ) ordinē & connexionem spectauit Ieremias. Quia enim in præcedenti litera *samech* dixerat: *Sibilauerunt & mouerunt caput suum super filiam Ierusalem: Haccine est vrbs, dicentes, perfecti decoris?* &c. hinc illi aptè subiungit literam non *ain*, sed *pe* quæ *os* significat, ac cœptam in *samech* sententiam prosequens, dicit: *Aperuerunt super te os suum omnes inimici tui sibilauerunt, & fremuerunt dentibus suis, & dixerunt Deuorabimus: en ista est dies quam expectabamus, inuenimus & vidimus.* Simile est c.3. 48.

18. Clamauit cor eorum ad Dominum super muros filiæ Sion: Deduc quasi torrentem lacrymas per diem & noctem: non des requiem tibi, neque taceat pupilla oculi tui. SADE.

CLAMAVIT COR EORVM AD DOMINVM] *Eorum*, non Chaldæorū, & Rabsacis, Isaiæ 36. v.4. blasphemātis Deum, quasi Iudæos non potuisset tueri à sua manu & exercitu, vt explicat Paschas. Raban. S. Thom. Lyran. Hic enim non ad, sed contra Dominum clamauit. Non etiam Mosis & Prophetarum, vt Rupert. Sed Iudæorum, qui in sui expugnatione, ex intimo corde & dolore clamarunt ad Deum, vt eorum misereretur ita Chald. S. Thom, Lyranus, Dionys. VERS.18.

SVPER MVROS] pro muris, ne muri Ierusalem subuerterentur: aut potius, vt iam subuersi, vt patet ex v. præced. restaurarentur. Aliter Sanchez: Iudæi, inquit, hic muros filiæ Sion, id est seipsos (res enim continens ponitur pro contenta, scilicet vrbs & muri pro ciuibus) cohortantur, vt quisque iugiter fleat, & clamet ad Dominum, qui solus Chaldæos reprimere, & muros restaurare potest. dicit ergo vnus ad alterum: *Deduc quasi torrentem lacrymas.* Verum hic clamor est ad Dominum, non ad ciues, estque non murorum, sed pro muris. Vnde & Romana ante *deduc* ponunt colon, quasi ibi noua incipiat sententia, vti mox declarabo. Aliter quoque ex Hebræo vertunt Septuag. nectuntque sequentibus, nimirum: O mure Sion (olim scilicet splendide, nunc meræ ruinæ) descendere fac quasi torrentem lacrymam, quasi sit prosopopœia ad muros, vt fleant. Verùm meliùs Latinus interpres hæc ita dispunxit & disiungit, vt ante *Deduc*, ponat punctum, ibique inchoetur noua sententia, in qua Propheta à Iudæis clamantibus pro muris sermonem conuertit ad filiam Sion, quā iugiter flere vult: vnde ait, *Deduc quasi torrentem lacrymas,* non, deducite.

NEQVE TACEAT] id est, ne cesset à lacrymis: tacere enim Hebræi sæpè sumunt pro cessare, vt dixi Ierem. 47. 6.

COPH.

19. Consurge, lauda in nocte in principio vigiliarum: effunde sicut aquam cor tuum ante conspectum Domini: leua ad eum manus tuas pro anima paruulorum tuorum, qui defecerunt in fame in capite omnium compitorum.

VERS 19.

Oratio vocatur laus, cur? Resp. 1. 2. 3. 4.

LAVDA] Septuag. Vatabl. & Pagninus, vertunt, *vociferare* vel *clama*. Hebr. enim רנן *ranan* significat clamare, siue laudando, siue cantando, siue lugendo: passim tamen significat iubilare & laudare. sic noster hic vertit, *lauda*, id est ora, obsecra: idque Primò quia oratio est tacita laus Dei, & in ea assumi debet laus eiusdem Secundo, quia Iudæi orantes, laudes maiorum assumebant, dicentes: Propter merita Abraham, Isaac. & Iacob, miserere mei: sic enim fecit Ieremias cap. 7. 11. & Iudith cap. 9. v. 2. Tertio, quia a laude & gratiarum actione inchoanda est oratio. sic enim petituri aliquid a principe, eius beneuolentiam captamus, initio commemorando & laudando eius in nos & alios munificentiam. Quarto, quia efficacissima est oratio, si tā in aduersis quàm prosperis laudemus, & gratias agamus Deo, dicamusque cum Dauide: *Benedicam Dominum in omni tempore*: & cum S. Iob, *Dominus dedit, Dominus abstulit, sit nomen Domini benedictum*. Vnde sanctus ille Abbas in Vitis Patrum, tractatu de fortitudine, docet singulare remedium contra omnes tentationes & tribulationes esse, si quis in iis se Deo resignet eique gratias agat; atque Deum à tali mox omne bellum tentationis auferre: huiusque rei experimentum & exemplum affert.

Dei laus vincit omnes tentationes.

IN PRINCIPIO VIGILIARVM] Non dicit, in prima vigilia, aut in ortu auroræ, vt vertit Chald. neque in principio, id est ante omnes vigilias, vt exponunt Origen. & Olympiodor. Sed explicat id quod dixerat, *Consurge, lauda in nocte*; scilicet per singulas vigilias noctis, in earum exordiis laudando, id est adorando, Deum: ad hoc enim afflictio tua te excitabit, vt cùm alij homines dormiant, tu mœsta dormire non possis, sed ad Deum euigiles, eumque ardenter & frequenter depreceris, vt extremam tuam miseriam leuet.

Vigiliæ noctis quot & vnde.

Nota Primò. Romani in castris noctem in quatuor vigilias distribuebant, vt quater, id est singulis ternis horis, alii vigiles aliis dato signo a tibicine; in statione succederent. Vnde Lucanus l. 7.

Tertia iam vigiles commouerat hora secundos.

Hinc Iudæi acceperunt primam, secundam tertiam, quartam noctis vigiliam, Marci 13. 34. Rursum & Christiani, & Iudæi, hinc acceperant horam orationis Primā, Tertiam, Sextam & Nonam: nam prima vigilia incipit hora prima, secunda incipit hora tertia, tertia incipit hora sexta, quarta incipit hora nona.

Inde orationis horæ, Prima, Tertia, Sexta, Nona.

Nota hic Secundo, viros pios noctu, initio A vigiliarum excitatos, solere Deum laudare & precari. Ita Christiani olim antelucanos hymnos Christo & Deo canebant, vt scribit Plinius ad Traianum: ita Theodoricus Gothorum rex *antelucanos suorum sacerdotum cœtus, minimo comitatu expetebat quotidie, & grandi sedulitate venerabatur*, inquit Sidō. Apollin. lib. 1. epist. 2. Atque hinc orti sunt tres nocturni, & laudes in officio Ecclesiastico: hi enim respondent quatuor vigiliis noctis. Hac etiam monuit Moyses Deut. 6. v. 7. dicens, *Meditaberis* (in præceptis Dei) *dormiens*. Hac de causa Deus voluit gallos gallinaceos canere, vt dormientes ad id excitent, vt ibi dixi, quare rectè S. Hieronym. Eustochium virginem instruit dicens. *Esto cicada noctium, lauα per singulas noctes lectū tuum, lachrymis tuis stratum tuum riga. Vigila, & fias sicut passer in solitudine.* Audi & insigne dogma S. Gregor. Nazianz. & ex eo Damasceni lib. 2. Parallelorum cap. 39. *Præstantissimus hic est ordo, vt qui orationem aliquā aut negotium aggreditur, & à Deo incipiat, & in Deo finem faciat.*

Antelucana piorum preces.

Origo nocturnorum Eccles.

B

Principium tibi sit, tibi finiat omnia Christus.

EFFVNDE SICVT AQVAM COR TVVM ANTE CONSPECTVM DOMINI] vt cordis tui duritia per amorem & deuotionem liquefiat, ait S. Thom.

Secundò, Paschas. Effunde: inquit, ex intimo corde lachrymas compunctionis; Chald Effunde per pœnitentiam, sicut aquam peruersitatem cordis tui.

C Tertiò, & optimè, q. d. Sicut qui vas inuertit, totam profundit aquam, ita è vase cordis, omnia tua desideria, ærumnas & gemit⁹, lachrymis magis quàm verbis, Deo explica & profunde.

Vbi Nota. Non ait, Effunde sicut oleum, cuius pars aliqua semper vasi adhæret, sed sicut aquam: quia eius nihil in vase remanet, sed tota effunditur: ita totum cor nostrum, omnesque eius amores & dolores Deo effundere debemus Hæc est oratio Deo grata.

Huc facit expositio Sanchez, quæ talis est, ne cesses à lachrymis & precibus, donec exhaustis aliis lachrymarū fontibus, cor ipsum extabescat, & per stillantes oculos liquefactum emanet. In huius signum. aquam effundebant afflicti & deprecantes, vt patet 1. Reg. 7. 6.

Moraliter nota hîc, vim & efficaciam orationis, non consistere in verbis multis benè D compositis, sed in affectu, gemitu, desideriis, & affectuosa ignitaque cordis effusione. Vnde ait S. Bernard. *Clamor magnus in auribus Dei est desiderium vehemens*: apud Deum enim valet non clamor oris, sed amor cordis. Et Paulus Romā. 8. *Spiritus*, inquit, *postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus*. Hinc Dauid orans ait psalm. 141. v. 3. *Effundo in conspectu eius orationem meam*. & psal. 41. v. 5. *Effudi in me animam meam*. & psal. 61. v. 9. *Effundite coram illo corda vestra*. Sic tempore Iudith. c. 6. 14, omnes Iudæi *communi lamentatione & fletu, vnanimes preces suas Domino effuderunt*. Ita sterilis Anna effudit animam suam in conspectu Domini, & filium Samuelem impetrauit 1. Reg. 1. 15. Effundere enim cor corā Domino, est omnes cordis affectus, omnes dolores, ōnia sensa animi, omnia vota & desideria coram Deo

Vis orationis est in affectu non in verbis.

Effundere cor coram Domino quinque res significat.

exponere, & in eius ſinum ac prouidentiam A transfundere, vt ipſe ijs ſuccurat & prouideat. Itaque hæc phraſis ſignificat, orantis Primò, ingentem afflictionem: ſic enim valdè afflicti per lacrymas, gemitus & querimonias, ſolent ſuos dolores effundere in aures amicorum & audientium, Secundò, humilitatem, quod cor ſuũ, inſtar aquæ in terram, coram Deo quaſi profundant, Tertiò, ſinceritatem, quod omnes affectus coram Deo effundant, nil celent, nil reſeruent, Quartò, reſignationem, quod omnia ſua in Dei prouidentiam profundant & reſignent, Quinto, ſpem & fiduciam, quod omnes ſuos affectus & vota, a ſe quaſi alienando & abijciendo, vni Deo credant & committant.

LEVA MANVS] ad eleemoſynas, ad opera miſericordiæ & virtutum. ita Origen. Paſchaſ. B Rabanus, Rupert. Hugo. Secundo, & melius Chald. & S. Thom. *leua manus*, id eſt ora. Xenophon lib 9 Pædiæ Cyri, *Manus, ait ſuſtollimus in cælum, quo ha'itu teſtamur, nos vel orationem, ſanquam munus iucundiſſimum Deo offerre: vel cor, quaſi donum eximium, attollere ad Deum.* Hinc in ſacrificio ſacerdos leuat manus. Vide de hoc geſtu multa quæ notaui 1. Timoth. 2. v. 8.

Orantes cur leuant manus.

PRO ANIMA] propter animam, propter vitam qua priuati ſunt paruuli, qui paulatim fame conſumpti ſunt (hoc enim eſt Hebr. נפש *ataph*) vt eorum intuitu tu miſereſcat. Quare minùs rectè aliqui hæc referunt ad preces pro animabus exiſtentibus in Purgatorio, quod hinc probare contendunt, cùm alia clara argumenta ſuppetant.

COMPITORVM] Hebr. חוצות *chutſot*, id eſt C plateарum.

RES. 20. Vide Domine, & conſidera quem videmiaueris ita: ergone comedent mulieres fructum ſuum, paruulos ad menſuram palmæ? ſi occiditur in ſanctuario Domini ſacerdos, & Propheta.

VERS. 20. VIDE] Eſt oratio Hieroſolymitanorum, ad quam ipſi impulſi & inducti ſunt à Ieremia v: præced. ita Hugo & S. Thom.

QVEM VINDEMIAVERIS] id eſt vſque ad quam paucas reliquias abduxeris & captiuaueris nos per Nabuzardan. Vide. c, 1. 22, ita Olymp, D

ERGONE COMEDENT] q.d. Quis vnquam audiuit tantam rabiem famis, vt matres comederint ſuos infantes, vti factum eſt in Ieruſalẽ.

AD MENSVRAM PALMÆ] Heb. טפחים *tappuchim*, id eſt magnitudinis palmæ, palmares, id eſt infantes recèns natos & paruulos. Nota. Hebr. טפח *tapach* ſignificat palma explanare, diſtendere, vti matres explanant membra paruulorum, ne contracta aut diſtorta maneant, ſed vt ea aptè complanent: hinc *tapach* ſignificat etiam educare, & ad incrementum ac magnitudinem perducere, vt patet v. 40. & vltim. vnde Pagnin. vertit, *paruulos educationum*; Chal. *infantes amabiles, qui inuolebantur ſericis linteis*: q. d. Matres comederunt paruulos ſuos, quos recèns genuerunt, educarunt, faſcijs inuolue- A runt, palmaque conformarunt: quoſque proinde tenerrimè amabant. tanta fuit famis acerbitas. Hoc minatus erat Dominus Deut. 28. v. 53, idque factum eſſe Hieroſolymis patet Thren. 4. 10. *Manus mulierum coxerunt filios ſuos.*

Nota. Hæc pœna fuit infidelitatis & infidelium, vt matres comederent filios. Sic enim in Samaria, cùm coluit vitulos aureos, matres in obſidione comederunt filios, vt patet 4. Reg. 6. v, 28. Idem contigit Hieroſolymæ obſeſſæ à Chaldæis, vt patet hic, quia ipſa Ieremiæ & Deo fuit incredula. Idem eidem contigit obſeſſæ à Tito & Veſpaſiano, vt teſtatur Ioſeph. li. 7. Belli c, 8, quia ipſa tum fuit incredula Chriſto. Idem contigit hoc ſæculo in vrbe Frãciæ quæ vulgò Sancerra dicitur: cũ enim illa à Catholicis obſi- B deretur, duę Caluinianę mulieres infantes ſuos comederunt ſub annum Domini 1572. vti teſtatur Florim. Remundus lib. de Antichriſto, c. 7, quin & ipſi hęretici qui interfuerunt, & librum de hac obſidione ediderunt.

Infidelium pœna eſt vt obſeſſi edãt filios.

SI OCCIDITVR SACERDOS] Hinc videtur aliquis ſacerdos & Propheta in templo à Chaldæis eſſe occiſus, vnus vel plures. Hebræi cum Chaldæo accipiunt hæc de Zacharia filio Ioiadæ, q. d. Quid quærimini matres comediſſe filios, cùm vos ipſi occideritis Zachariam Prophetam & ſacerdotem in templo? vnde tradunt Iudæi, Zacharię occiſi ſanguinem, inſtar ollę ſeruentis efferbuiſſe, vſque ad aduentum Nabuzardan: qui id reſciens, eius necem magna ſenatorum cæde vltus eſt, & tum ſumpta C vindicta feruеſcere deſiit. Sed horum fides ſit penes Iudæos. Ego certè nec expoſitioni huic, nec hiſtoriæ fidem habeo: olet enim Rabbini alicuius cerebrum & commentum,

Zachariæ ſanguis ebulliens.

21. Iacuerunt in terra foris puer & ſenex: virgines meæ, & iuuenes mei ceciderunt in gladio: interfeciſti in die furoris tui: percuſſiſti, nec miſertus es. SIN.

IACVERVNT] occiſi. ita Lyran. Maldon, & Sanchez. vel potius, vt ex Hebr. Chaldæus vertit, q. d. Diuites & delicati, qui cubare ſolebant ſuper turgidos puluinos & lectos eburneos, iam à Chaldæis eiecti & deſpecti, *foris*, id eſt in plateis, iacent & cubant. Ita & Paſchaſ. Hugo, & S. Thom. Sic c. 4, v, 5. dicit de iiſdem: *Qui nutriebantur in croceis, amplexati ſunt ſtercora.* VERS. 21

PERCVSSISTI] Hebr. Chald. Septuag. laniaſti, mactaſti quaſi lanio, hoc enim eſt Hebr. טבחת *tabachta*.

22. Vocaſti quaſi ad diem ſolemnem, qui terrerent me de circuitu, & non fuit in die furoris Domini qui effugeret, & relinqueretur: quos educaui, & enutriui: inimicus meus conſumpſit eos. THAV.

VERS. 22. VOCASTI QVASI AD DIEM SOLEMNEM QVI TERRERENT ME DE CIRCVITV] q. Tuo, quaſi ducis caſtrorum hoſtilium, nutu & imperio, vocatæ & cõgregatæ finitimæ gentes,

vti olim solebant confluere Hierosolymam, cùm aliquod festum celebre agebatur; ita nunc cum Chaldæis venerunt ad me terrendum & expilandum. Patet Ieremię 1. v. 15. Hebr. neruosiùs habent, *vocasti* מגורי *megurai*, id est, *timores terrores*, vel *pauores meos*, id est vt Vatabl. vocasti hostes qui mihi sunt timori, & quos timeo, ne mihi paruulos & filios eripiant. Septuag. *vocasti colonias*, vel *paræcias meas*, id est omnes in villis & locis vicinis habitantes. conuocasti metu Chaldæorum Hierosolymam, vbi omnes obsessi, cæsi vel capti sunt, ita Theodor. Notat Sanchez hic alludi ad tria, quæ fiebant in die festo & solemni, Primò in eo mactabantur victimæ, q. d. Sic vocasti Chaldæos quasi victimarios, vt non boues, sed ciues tibi iugularent. Secundò, ad festa vndique confluebat ingens hominū copia, q. d. Sic ingentem hostium vim congregasti contra Ierusalem. Tertiò (quod maximè hic intendit) in festis erat securitas, facilitas & lætitia, q. d. Te duce hostes euocante, ipsi quasi de victoria & præda certi, sic alacres in vrbem cōfluxerunt, ac si dis obire vellent solennes & geniales, nec belli pondus difficile subire.

EDVCAVI] Hebr. טפחתי *tippachti*, id est paruulos complanaui, formaui & enutriui, de quo dixi v. 20. Singula hæc verba ponderanda sunt; singula enim ingens continent pathos.

CONSVMPSIT EOS] Septuag. vertunt *omnes eos*. legerunt enim כלם *cullam*: meliùs noster & alij passim legunt, כלם *Killam*, id est consumpsit eos.

Tropolog. totum hoc caput facilè est adaptare animæ peccatrici, quæ à Deo tot beneficiis affecta, ob ingratitudinem omnia illa, omnemque gratiam & decorem perdidit? vnde pœnitens redit ad Deum, oratque pro venia.

CAPVT TERTIVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PRimò, Olympiod. Paschas. Bonau. putant Ieremiam ad literam hoc capite loqui de Christo & Christi passione. Verùm Ieremias luget hisce Threnis ad literam sui temporis calamitatem. ergo tantùm allegoricè luget Christi afflictiones & cruces. Secundò, Theodor. Raban. Hugo, S. Thom. Lyran. & Vatabl. putant hoc caput esse vocem populi, siue cuiuslibet Iudæi, vel Hierosolymis, vel in Babylone lugentis communem cladem. Tertiò & planissimè, vt verba sonant, Origen. Euseb. Rupert. Hebræi & Vatabl. censent Ieremiam hic lugere suas calamitates, præsertim eas, quibus tempore obsidionis à suis ciuibus afflictus fuit Ieremiæ 20. & sequent. hoc enim est quod initio capitis ait: Ego vir videns paupertatem meam *& v. 13.* Factus, *ait*, sum in derisum omni populo meo: *vnde & carcerem vinculaq; sua plangit v. 5. 6. 7. 9. ac inediam & famem v. 15 16. 17. ac verbera & alapas v. 3. 12. 30. simul tamen in seipso repræsentat & luget afflictionem populi sui, vti dicam v. 7. 8. & 10. Deinde v. 21. spem in Deum erigit, ostendendo vtilitatem tribulationis. Quartò, v. 40. suos ciues hortatur, vt conuertantur ad Deum. Tandem v. 54. suas ærumnas & suorum ciuium plangendo, mala similia suis inimicis imprecatur.*

EGo vir videns paupertatem meam in virga indignationis eius. ALEPH. *Vers.* 1.

2. Meminauit, & adduxit in tenebras & non in lucem. ALEPH.

3. Tantùm in me vertit, & conuertit manum suam tota die. ALEPH.

ALLegoricè, Ieremias hic afflictus Christum patientem & cum eo quemuis Martyrem repræsentat. vide Dionys. Carthus. illi singula adaptantem.

Tropolog. has Ieremiæ voces & lamenta imitetur pastor populi, in obsessa vrbe & Sanctus quilibet, in communi calamitate & punitione reip. Ita S. August. inquit Possidon. cùm Africa à Vvandalis vastaretur, flebat & lamentabatur assiduè, cumque eius vrbs Hippon ab eis obsideretur per 14. menses (vnde & post mortem eius capta ab eis & concremata est) tertio, obsidionis mense, ex dolore in febrim incidit orabatque Dominum, vt aut vrbem liberaret, aut seruos suos ad perferendam voluntatem suam fortes faceret, aut se de hoc sęculo eriperet. hoc tertium contingit ei: mortuus est enim in obsidione. sub mortem Dauidis psalmos pænitentiales assiduè legebat, & vbertim flebat, dicebatque etiam laudatos Christianos & sacerdotes, absque digna & competendi pœnitentia, exire de corpore non debere. Legant ergo tales hosce Threnos Ieremiæ.

S. Augustini in obsidione votum.

EGo VIR] q. d. Ego Ieremias huius cladis communis, qua cum ciuibus meis inuolutus sum, non modicam partem video, id est experior & sustineo. Isaias enim, Sophonias & alij Prophetæ cladem hanc futuram prædixerunt, sed eam non viderunt, iam antè defuncti: Ezechiel viuebat, sed procul aberat, degens in Babylone: solus Ieremias præsens cladem Hierosolymæ aspexit, ac eius pars magna fuit, non ob propriam, sed ob ciuium & patriæ stragem, quę assiduè oculos eius feriebat. Pro *vir* Syrus vertit *gigas*, quo nomine Syri solent vocare Deum, ob robur immensum. Hinc in abstracto vocant eū גבורותא *geburuto*, q. d Ipsa giganteitas, id est ipsa immensa fortitudo, & fortissima immensitas Vide dicta Isaiæ 57. 15. VERS. 1.

PAVPERTATEM] Hebr. עני *oni* plenius vertas cum Chald. & aliis, *afflictionem*: & Latinis quoque afflictio & miseria vocatur paupertas, per synecdochen. Mysticè S. Bernard. serm. 2. de cœna Domini: *Secundum*, inquit, *ferculum* (in mensa Christi) *est paupertas spiritalis, quam tria consti. nunt: depositio rerum & contemptus: vilitas & abiectio sui ipsius: abdicatio propriæ voluntatis in omnibus. Voluntaria ergo paupertas, quæ sine possessione vel desiderio habetur, quanto expeditior est, tanto securior est. Custos & magistra est virtutum: sicut è contrario radix est vitiorum immoderata rerum affluentia. Expedit esse nudos, cum diabolo qui nudus est luctaturos. Nudus athleta fortius dimicat: natator exuitur, vt fluuium transeat: viator reiectis sarcinulis bene cursitat. Nobilis itaque titulus voluntariæ paupertatis, quam Christus docuit verbo, Beati, inquiens, pauperes spiritu, &c. Consecrauit exemplo: nec enim habuit propriam domum in qua caput reclinaret, & in qua cum discipulis pascha manducaret: nec proprium habuit, vnde tributum solueret. Commendauit eam etiam ore Prophetico dicens: Ego vir videns paupertatem meam.* Subdit exempla: *Huius paupertatis exemplum primi post Christum Apostoli tradiderunt, quando in primitiua Ecclesia multitudinis credentiū erat cor vnum & anima vna, & omnia communia. Hæc Religiosis Apostolorū sequacibus indicta est: quæ comitem quærit paupertatem spiritus, vt humilia & abiecta de seipso sentiat & iudicet*, &c.

IN VIRGA INDIGNATIONIS] in castigatione, qua peccatis meis, meorumque ciuium offensus & indignatus, me Ieremiam cum meis Iudæis castigat. Alludit ad virgam vigilantem Ieremiæ c. 1.

EIVS] inimici: ita Olympiod. meliùs alij, *eius*, scilicet Dei; huius enim indignationē his Threnis passim inculcat, eumque assiduè mente, æquè ac ore, voluebat afflictus ab eo Ieremias. Sic sponsa Cant. c. 1. *Osculetur*, inquit, *me osculo oris sui*, quis: vtique sponsus, quem vnum mente voluo, & alios pariter voluere opinor.

Sancti publicas clades suis peccatis tribuunt.

Nota. Solent pastores suarum ouium, & Sancti reip. communem cladem; suis peccatis ex humilitate attribuere: Ita fecit hîc Ieremias, ita fecit Daniel c. 9. & Machabæi. l. 2. c. 7. ita S. Lupus Trecensis Episcopus Attilæ aduentanti occurrens, rogansque quis esset: ac audiens: Ego sum Attila rex Hungorum, flagellum Dei, dixit: *Et quis est mortalium qui Dei flagello resistet: Ego sū Lupus dissipator gregis Domini: veni ergo Dei mei flagellum, illoq; vtere vt Deus concedit:* iussit ergo portas aperiri, frænumque Attilę tenens, pedes eum cum copiis per mediam vrbem deduxit. Attila quasi attonitus alia porta egressus, ciuitatem intactam reliquit: ita Nicol. Ola. in Attila c. 9.

Allegor. Christus est vir, hebr. גבר *gaber*, id est fortis, de quo dixit Ierem. c. 31. v. 22. *Femina circumdabit virum*: hic enim vir, cum Moses, Gedeon, Ieremias, aliique Prophetæ omnes se excusarent à saluando Israele: solus nostram afflictionem viriliter in se suscepit, & suam fecit.

Tropolog. hic vir est Adam, *qui paradiso pulsus veras interni gaudij diuitias amisit*, inquit S. Gregor. 34. Moral. 2.

VERS. 2. MEMINAVIT] Hebr. est, duxit & deduxit.

IN TENEBRAS] in carcerem tenebrosum, in quem a Phassur aliisque Iudæis coniectus Ieremias, in eo vitam egit per tres annos, Ierem. 32. & 38. Rursum tenebræ significant res aduersas, lumen prosperas. Psal. 54. 6. *Timor & tremor venerunt super me, & contexerunt me tenebræ*; Iob 17. v. 12. *Post tenebras spero lucem*, q.d. Post nubila Phœbus, post luctum spero gaudium.

ET NON IN LVCEM] q.d. In meras & cimmerias tenebras, omni luce carētes. Hanc enim auxesin significat negatio adiecta affirmationi, vt c. 2. 17. *Destruxit & non pepercit*, id est planè, sine vlla misericordia destruxit. Ezech. 18. 21. *Vita viuet, & non morietur*, id est, omnino viuet. Isaiæ 38. *Morieris, & non viues*, id est certo morieris. Ioan. 1. *Confessus est, & non negauit*, id est planè & disertè, sine vlla negatione aut tergiuersatione, confessus est se non esse Christum.

TANTVM IN ME VERTIT, ET CONVERTIT MANVM SVAM TOTA DIE] q.d. Deus per totos dies mihi nō aliud fecit, quam me assiduè colaphis & alapis cædere. Est metaphora à colaphizantibus, qui continuò alicui alapas impingunt manu, nunc vnam genam, nunc alteram conuersim feriendo, itaque ictus geminando, iisque faciem versando & reuersando instar fabri, qui ferrum versat, tundit & retundit, donec illud in eam formam quam cupit, effingat. VERS. 3.

4. Vetustam fecit pellem meam, & carnem meam, contriuit ossa mea. BETH.

5. Ædificauit in gyro meo, & circumdedit me felle & labore. BETH.

6. In tenebrosis collocauit me, quasi mortuos sempiternos. BETH.

VETVSTAM FECIT PELLEM MEAM] assidua ærumna, fame & verberibus, detriuit in me iuuenilem decorem, & seniles rugas pelli meæ induxit: vide & ossa, quibus fulcitur corpus, id est vires meæ, occisæ & quasi contritæ sunt. ita Origen. S. Thom. Dionys. Sic Psaltes ait psalm. 118. 83. *Factus sum sicut vter in pruina*; vter enim pruinæ expositus, contrahi & corrugari, ac quasi senescere solet. VERS. 4.

ÆDIFICAVIT IN GYRO MEO] scilicet vallum & aggeres, quibus vallarunt Hierosolymam Chaldæi. ita Chald. Origen. Theodor. VERS. 5.

Secundò & meliùs, Origen. & Rupert. supplent vocem *carcerem*, q.d. Deus carcerem mihi aptauit, eoque me conclusit. Patet ex v. seq. vbi ait: *In tenebrosis collocauit me*.

Tertiò, non malè Maldon. & Sanchez metaphoricè explicant: *ædificauit in gyro meo*, hoc est, circumuallauit me labore & felle, vti statim explicat, id est omni ex parte circumdedit me periculis & laboribus, sicut vrbem quæ cincta est muris: ita vt non possim ex vno malo fugere, quin incurram in aliud.

CIRCVMDEDIT ME FELLE ET LABORE] id est amaritudine & defatigatione in tot laboribus, persecutionibus & ærumnis. Hebræa sic quoque verti possunt, *circumdedit caput & suspendit ipsum*: scilicet catena & furca, quæ collo

Ieremiæ iniecta fuit. Tertiò, Chald. vertit, *circumdedit ciuitatem, eradicauit capita*, id est duces populorum. Quartò, Hebræi per *fel* accipiunt Nabuchodonosorem, per *laborem* Nabuzardan, qui vrbem & templum incendit. Sed primus sensus est planissimus.

Allegor. Christus in passione felle potatus est, & fatigatus tot itineribus, plagis ac cruce.

VERS. 6. IN TENEBROSIS COLLOCAVIT ME, QVASI MORTVOS SEMPITERNOS] in perpetuum morti & obliuioni datos. q. d. Iacui in carcere tenebroso & tetro, perinde ac iacere solent in sepulchro mortui in perpetuum, de quibus dicitur psal. 48. *Sepulchra eorum domus illorum in æternum.* Hinc apud Persas, carcer in quem morituri coniiciebantur, vocatus est λήθη, *lethe*, id est obliuio, Romanis barathrum, à profunditate & luto. Sic Ezechiel c. 37. Iudæos in Babylone captiuos vocat mortuos, & Babylonem vocat eorum sepulchrum: ac consequenter reditum è captiuitate in patriam & libertatem, vocat resurrectionem. vti enim seruitus ciuilis est mors: ita carcer est sepulchrum, & incarceratio ciuilis hominis sepultura.

GHIMEL. 7. Circumædificauit aduersum me, vt non egrediar: aggrauauit compedem meum.

GHIMEL. 8. Sed & cùm clamauero, & rogauero exclusit orationem meam.

GHIMEL. 9. Conclusit vias meas lapidibus quadris, semitas meas subuertit.

VERS. 7. CIRCVMÆDIFICAVIT ADVERSVM ME] Hebr. est גדר *gadar*, id est quasi septem obstruxit super me, q. d. Deus vndique me Ieremiā conclusit carcere & compedibus, ne qua effugiam. ita Chald. Origen. Hugo, Dionys.

Secundò, Raban. & S. Thom. accipiunt hæc de populo obsesso Hierosolymæ: Theodoret. Rupert. & Lyran. de captis in Babylone. Ieremias enim hic ita suam calamitatem luget, vt simul etiam cladem populi lugeat. hæc enim eum angebat, ac si propria fuisset. Vnde quædam verba magis Ieremiæ, quædam magis populo conueniunt, vt quod hic dicit: *Circumædificauit aduersum me*, & v. 5. *Ædificauit in gyro meo.*

Tropolog. S. Greg. hom. 12. in Ezechiel. *Habemus*, inquit, *compedes ipsam infirmitatem & corruptionem mortalitatis nostræ: sed cùm tribulatio nobis & gemitus additur, ipsæ naturæ compedes aggrauantur.*

VERS. 8. CVM CLAMAVERO (Ex Hebræo verti potest, *cum clamabam*) EXCLVSIT] vel, vt Septuag. *obstruxit*, scilicet fenestras, viam & fores cæli, ne ad Deum peruadat oratio mea. q. d. Deus mihi est inexorabilis, vt ait v. 42. & 44. Hinc patet, hæc non tam ad Ieremiæ personam, quàm ad populi, quem ipse hic repræsentat, pertinere. Ieremiæ enim exorabilis & fauens fuit Deus: populo verò inexorabilis, vnde pro eo Ieremiæ vetuit orare c. 14. 11. Quæ sanè extrema afflicti, & vndique ab hostibus obsessi, est calamitas: vt tam Deum, quàm homines, habeat infensos: ac

A cælum ipsi æneum, æquè ac terra ferrea esse videatur.

VERS. 9. CONCLVSIT VIAS MEAS LAPIDIBVS QVADRIS] q. d. In carcere, quasi lapidibus quadris obstructus teneor, ne qua via abeam aut euadam: hinc semitas, scilicet euadendi, subuertit, id est euertit, hoc est, egrediendi omnem modum & viam ademit, vt nullum vsquam pateat effugium, nullus elabendi aditus. Pro *subuertit* a Castro vertit, *excæcauit*, id est cæcas fecit semitas, id est, occultauit vias euadendi, ne eas inuenire possim. Verum hebr. non est עור *iffer*, id est excæcauit: sed עוה *iffa*, id est curuauit, deiecit, euertit: Vatab. vertit, *deprauauit*. Hac phrasi significat Deum tam Iudæis, quam Ieremiæ,
C omnem spem auxilij & euasionis tum è carcere, tum potiùs ab instante vrbis & gentis excidio præcidisse. nec phrasis notat eius qui positus est in arctis, è quibus eluctari nequit, extremum angorem & desperationem. Sic Iob c. 19. *Semitam*, ait, *meam circumsepsit, vt transire non possim*

DALETH 10. Vrsus insidians factus est mihi: leo in absconditis.

DALETH 11. Semitas meas subuertit, & confregit me: posuit me desolatam.

DALETH 12. Tetendit arcum suum, & posuit me quasi signum ad sagittam.

VERS. 10. VRSVS INSIDIANS FACTVS EST MIHI]
C Deum iustè sequentem in se & Iudæos, vocat vrsum & leonem: quia Deo tribuit, quod hostes quasi vrsi & leones, Ieremiæ insidiantes & inuadentes, Deo permittente fecerunt, quibus ipse fuit quasi scopus, in quem ipsi omnes sagittas coniecerunt: ita Rupert. q. d. Deus qui mihi ante erat pater & protector, iam in Chaldeis factus est mihi vrsus & leo: in vrso notatur sæuitia laniandi & deuorādi: in leone etiam inuictus animus, terror & fortitudo, vnde Script. hæc duo animalia solet iungere, cum horribilem cladem significat, vt Prouerb. 28. 15. Osee 13. 8. Amos 5. 19.

Deus inuidens fuit quasi vrsus & leo; cur?

Nota Loquitur hîc Ieremias nomine, non tantum suo, sed & patriæ & ciuium suorum: quibus ipse datus erat pastor, Propheta & præ-
D co, vnde de Hierosolyma hęc explicant Theod. Chald. & alij, q. d. Chaldæi quasi vrsi & leones Hierosolymæ insidiari, eam ceperunt, vastarunt, & in eam quasi scopam omnia tela iaculati sunt.

Secundò, aliqui per vrsum accipiunt Nabuchodonosorem, per leonem Titum. Grauius enim & sæuius fuit excidium illatum Iudæis à Tito & Romanis, quam a Chaldæis, Verum omnia hæc propriè spectant ad excidium Chaldæorum, vlterius tamen acies Prophetæ, vel Spiritus sancti, hæc omnia direxit ad excidium Romanorum. Sicut ergo Iudæis vrsus & leo fuit Nabuchodonosor, ita fuit & Titus.

VERS. 11. SEMITAS MEAS SVBVERTIT] Rectè: hoc enim significat Hebr. סירר *orer*, quod a סור *sur*, id est recessit, geminata littera *resch* descendit, & significat, declinauit, recedere fecit, euertit,

subuertit, q.d. Sicut vrsus & leo hominem in semita aggredientes eum supplantant, subuertunt, occidunt, ita & Deus me Ieremiam violẽtem per semitas occultas ex Hierosolyma effugere, per Phassur & Iudæos comprehendit, subuertit, & in carcerem detrusit: pari modo populum meum, pura Iudæos, ex Hierosolyma capta fugientes per semitas hortorum regiorum, à Chaldæis comprehendi, subuerti, & occidi aut captiuari fecit, vnde explicans subdit; *Confregit me.*

Secundo, *semitas*, id est actiones meas omnes subuertit, id est, in alium exitum, quã in quem ego intendebam declinauit, fecit vt omnia mihi malè succederent. ita Maldon.

Tertio, Chald. *sorer* à סר *sir*, id est spinæ, deducens vertit, *spinis sepsit semitas meas*, vt si progredi velim, in spinas incurram, ijsque pungar & cruentet.

VERS. 11. CONFREGIT ME] q.d. Totum me à capite ad talos, à cute ad ossa concussit, conquassauit, contriuit.

POSVIT ME DESOLATAM] ita & Septuag. *me*, scilicet, Ierusalem, vel potiùs animam Ieremiæ: vnde hebr. est masculinè שומם *somem*, id est desolatum me posuit.

VERS. 12. TETENDIT ARCVM SVVM] id est, omnium malorum telis obiectus fui, omnibus ærumnis, quasi iaculis suis confixit me Deus.

POSVIT ME QVASI SIGNVM AD SAGITTAM] posuit me scopum, in quem ipse & omnes sua tela colliment, vt eum contingant. Pro *signum* hebr. est מטרה *mattara*, quæ vox non tantùm signum significat, sed & custodiam, id est carcerem, quasi in eo Ieremias defixus sit instar scopi, vt sagittis configeretur. Hinc Arabicus Antioch. vertit, *fecit me obstaculum* (Alexandrinus, *aduersum*) *sagittæ suæ.*

Sagittarij certo scopũ configentes qui? Legimus de exercitatis & peritis sagittarijs, quod quolibet ictu scopum configerent. Tales fuerunt olim incolæ insularum Balearium, qui pueros suos ita in arte iaculandi exercebant, vt cibum eis non darent, nisi priùs eum sagitta confixissent: & Beniaminitæ, qui etiam pilum iaculando tangebant, Iudic. 20. 16. Celebratur Alcõ Cretensis sagittarius, qui cum vidisset filium Phalarum à serpente circumplexum, adeo certo ictu serpentem percussit, vt filij corpus non tangeret. de quo Virgil. eclog. 5.

Aut laudes Alconis habes aut iurgia Codri.

Domitianus Imper. teste Suetonio, quarumcunque feratum capita ita directè sagitta feriebat, vt duobus iactibus quasi duo cornua efficeret: quandoque in pueri procul stantis, præbentisque pro scopo dispansam dexteram sagittas tanta arte librauit, vt omnia digitorum interualla digitis intactis contingeret. Simile est quod faciunt malleatores æris Dionanti, qui interduos pollices locum malleo percutienti ostendunt & præbent, quem percussores ita certo & continuo ictu feriunt, vt ab hominum memoria in tanto numero vix vllus inuentus sit qui errarit, & pollicem tenentis æstetigerit & læserit. Parthi fugientes hostem à tergo sagittis certo configebant teste Virgilio & Lucano.

Fidentemque fuga Parthum versumq; sagitta.

A Et: *Ocyor & missa Parthus post terga sagitta.*

Multò magis Deus certò scopum quẽ vult attingit & ferit, quemque vult mortificare directè tangit in eo quod amat & concupiscit, illudque adimit, vel in eo cruciat. Ita Iacob nimis amantem suum Ioseph mortificauit, permittendo Ioseph, vendi & abduci. Ita Dauidem in Absalone, Abraham in Isaaci immolatione, Heli in filijs afflixit.

13. Misit in renibus meis filias pharetræ suæ. H.

14. Factus sum in derisum omni populo meo, canticum eorum tota die. H.

15. Repleuit me amaritudinibus, inebriauit me absynthio. H.

B

VERS. 13. *Filiæ pharetræ sunt sagittæ.* MISIT IN RENIBVS (id est in tenerã carnem & corpus meum, est synecdoche) FILIAS PHARETRÆ] id est sagittas quę in pharetra, quasi filiæ in matris vtero cõtinẽtur. Sic Horat. ode. 21. l. 2. vocat *pharetrã grauidã sagittis*, Nomine *pharetræ* significat Dei prouidentiam, iudicium, vindictam, ex qua emittit tela, id est flagella, *in renes*, id est concupiscentias & desideria mea, intima æquè ac secretissima (tales enim in homine sunt renes) quia omnia votis & voluntati meæ contraria facit, non vt me perdat, sed vt corrigat, erudiat perficiat. ita Orig. & Raban. Hinc Arabicus Alexandrinus vertit, *iniecit sagittam suam in renes meos*; Antiochenus *ingressa est tam in renes meos sagitta eius.*

C Secundò, nominat renes, vt significet maximum dolorem: hic enim in renibus maximè sentiri solet. vnde psal. 15. 7, dicitur *Vsque ad noctem increpuerunt me renes mei*: & Iob. c. 16. 14. *Cõvulnerauit*, ait, *lumbos meos* (qui sunt sedes renum) *& effudit in terram viscera mea*. *Pharetra Dei* inquit Raban. *est occultum Dei iudicium vel consilium: sagittam vero de pharetra eiicit, quando de occulto iudicij concilio apertam sententiam emittit: quod enim flagellatur, quisque agnoscimus, sed ex qua causa flagellum veniat ignoramus: cum verò post flagella vitæ correctio sequitur, aut non sequitur, consilij ratio aperitur: aliquos enim feriendo corrigit & emendat, alios duriores reddit, vt iustius damnet, vt Pharaonem.* *Pharetra Dei est occultum Dei iudicium.*

Christus & Martyr est quasi signũ ad sagittã. Moraliter, dicat hoc cum Ieremia Christus in cruce S. Sebastianus & quilibet Christianus, *Tetendit arcum suum, & posuit me quasi signum ad sagittam: misit in renibus meis filias pharetræ suæ* Sic enim Christus *positus est in signum, cui contradicetur*, & in scopum de quo configendo Iudæi & Gentiles certarunt, Luc. 2. 34. Sic Iob. c. 16. 13. *Ego inquit, ille quondam opulentus repentè contritus sum.* &c. *posuit me quasi in signum, circumdedit me lanceis suis*, & S. Paulus 1. Thessal. 3. *Nemo*, inquit *moueatur tribulationibus istis, ipsi enim scitis quòd in hoc positi sumus*, quasi scopus, vt iaculis traiiciamur. Idem 1. Corinth. 4. *Spectaculum*, inquit, *facti sumus mundo, angelis & hominibus*, &c. *vsque in hãc horã & esurimus & sitimus, & nudi sumus, & colaphis cædimur*, &c. *tãquã purgamenta huius mundi facti sumus, omnium peripsema vsque adhuc*: & 2.

Corinth. 11. *In laboribus*, inquit, *plurimis in carceribus abundantius, in plagis supra modum in mortibus frequenter*, &c. Primò ergo sciat fidelis, quòd tota vita boni Christiani est crux, vel interna vel externa, vel emissa, vel sponte assumpta, hancque quotidie expectare & optare debet quotidie enim vel à Deo, vel à dæmone, vel à carne, vel ab amicis, vel ab inimicis à maledicis linguis sagitta aliqua configetur. Sic morbi sunt sagittæ Dei. Sagitta in renibus est calculus, sagitta in latere est pleuritis, sagitta in oculo est catharrus, sagitta in capite est vertigo, sagitta in stomacho est cruditas, sagittæ in aure sunt conuitia & maledicta, sagittæ in anima sunt motus superbiæ, iræ, libidinis, &c. quos suscitat dæmon: sagittæ in bonis sunt damna opum & fortunatum. Ita Fredericus III. Imper. audiens ab improbis multa in se maledicta iactari, ad proceres suos conuersus ait? *An nescitis* inquit, *principes quasi signum ad sagittas expositos turres enim praealtas fulgura feriūt, humilia tecta prætereunt.*

Tota vita Christiani est crux.

Sagitta Dei sunt morbi.

Secundò, sciat sagittas has vndecunque venientes esse sagittas Domini, id est prouidentiæ & amoris eius ergà nos, non signa odij, non tela maleuolētiæ. Sagittat ergo nos Deus Primò, vt nos recalcitrantes & superbos sternat, sibique subiiciat, sic sagittauit Paulum cum eum prostrauit & conuertit. Secundò, vt peccata præterita castiget & expiet: ita sagittauit hîc Ieremiam & Iudæos. Tertiò, vt concupiscentias in carne nostra occidat; sic luxuriosos sagittat morbis, vtque cum concupiscentiis certare easque vincere doceat. Quartò, vt hominem ad perfectam patientiam, id est sanctitatem & perfectionem perducat: *Patientia* enim *opus perfectum habet*, inquit S. Iacob. c. 1. 4. sic sagittauit Iob. Quintò vt hominem Christo similem & vicinum efficiat. Statuit enim Deus suam virtutem & gloriam in hoc mundo ostendere in forti Sanctorum patientia. vnde veniens in mundum non alium sibi locum elegit, quàm in cruce, Vis ergo inuenire Deum? quære crucem. In cruce es, gaude. Deum enim tecum habes ipse enim ait: *Cum ipso sum in tribulatione, eripiam eū et glorificabo eum.* Ita cùm S. Antonius post acrē luctam cum dæmonibus rogaret Christum: *Vbi eras bone Iesu, vbi eras?* respondit illi Dominus: *Antoni hic eram, sed expectabam videre certamen tuum*, Sexto, vt hominem à terrenis desiderjs & cogitationibus ad cælestia transferat, cæloque præparet.

Deus ex amore sagittat nos ob sex causas.

I. II. III. VI. V. VI.

Tertiò, sciat Christianus quod quotitidie se offerre debeat cruci: & stare constanter, quasi signum ad sagittam: imo quotidie aliquam crucem à Deo petere, vti faciebat B. Xauerius, qui in assiduis laboribus, persecutionibus & ærumnis orabat Deum vt se iis non liberaret. nisi maiores immitteret. generosi enim animi est cum Paulo gloriari in cruce, Ergo vt aduersa quælibet superemus, cogitemus nos hic à Deo positos esse quasi signum ad sagittam, ac resoluamus constanti animo nos omnes Dei sagittas excepturos: ideoque mentem per cogitationē spem & amorem in colo & Deo defigamus: qui enim in cælo cum Beatis versatur, omnia hæc infima bona & mala, quasi minima & nullius momenti, despicit. Quare animum a terra & à corpore ad angelos transferamus, conuersatio nostra sit in cælis. Corpore tantùm degamus in terris, vt sagittæ hæ solùm corpus feriant, non animum. Anima hic instar angeli in corpore assumpto versetur. Angelus enim nulla bona vel mala corporis assumpti sentit quia angelus est à corpore seiunctus, & in cælo habitans. ita faciat & anima sancta: cùm enim hoc fecerit, & per resignationem ac patientiam cruce superior euaserit, nullam crucem sentiet, & sæpè illa liberabitur. Ideo enim Deus crucem immittit, vt ad patientiam & victoriam nos perducat, qua parta bellum omne & crucem subducit.

Christianus quotidie se offerat & expectat crucem.

Anima in corpore versetur quasi angelus.

INEBRIAVIT ME ABSYNTHIO] Idem dicit quod priore hemistichio; *Repleuit me amaritudinibus*; & v. 5. *Circumdedit me felle & labore*: vnde v. 19. fel & absynthium coniungit. S. Hieron. per hæc accipit angustias, necessitates, malorum magnitudinem: Theodor. amaram & acerbam vitam; idque ad eorum purgationem & medicinam, ait Hugo. Huic enim seruit absynthium. VERS. 15.

Nota. Pro *repleuit*, hebr. est השביעני *hisbiani*, id est *saturauit me*, vt vertunt Septuag. *amaritudine*, quasi myrrha. Myrrha enim hebr. vocatur מור *mor*: inde Hebr. מרור *meror* & *mara*, ac Latinum amara & amaritudo. Myrrhæ enim amaritiem inter amara primas tenet: vnde si comedatur, lachrymas ciet, ventremque & totū hominem amaricat. Hinc doloris & acerbitatis est symbolum, vti significat hoc eius ænigma.

De lacbrymis, & pro lacbrymis mea cœpit origo,
Ex oculis fluxi, sed nunc ex arbore nascor,
Lætus honor frondis, tristis sed imago doloris,

Hinc sponsa in Cantic. c. 1. 13. *Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi.* Et c. 4. 6. *Vadam ad mōtem myrrhæ, & ad collem thuris.* Talis fuit mons Caluariæ Christo crucifixo, eiusque sponsæ. Et c. 5. 5. *Manus meæ stillauerunt myrrhām, & digiti mei pleni myrrha probatissima.*

16. Et fregit ad numerum dentes meos, cibauit me cinere. VAV.

17. Et repulsa est à pace anima mea, oblitus sum bonorum. VAV.

18. Et dixi: Perijt finis meus, & spes mea à Domino. VAV.

FREGIT AD NVMERVM DENTES MEOS] Hebr. est, *fregit dentes meos in calculo*, vel *ad calculum*, quo scilicet rationes & numeri subducuntur. *ad numerum* ergo, id est ordine & sigillatim quemque designando: hoc enim est Hebr. חצץ *chasfats*, vnde dicitur חץ *hets* id est sagitta, quia vna post aliam ordine emittitur, q. d. Ad vnum omnes dentes meos fregit, dum videlicet calculos siue lapillos pani meo miscuit, quos dum mordeo, confringo dentes meos. Vnde. VERS. 16.

Secundo, alij passim cum Chald. & Septuag. vertunt, *confregit lapide dentes meos.* Missi ergo reipsa fuerunt in carcere lapilli panibus Ieremiæ, qui attriuerunt dentes illius, idque vel ex malitia Iudæorum, vel potiùs ex fame & penuria: sic enim dum pauperes sub cinere coquunt suos

panes, multum pulueris & lapillorum eis admiscetur. Sic ergo Ieremias panẽ scrupulis plenum comedit: qui magnum ei dolorem & molestiam attulit. Vnde Seneca lib. 1. de Benefic. c. 7. beneficium quod noxam & cruciatum affert vocat panem lapidosum. ita Hebræi & Vatabl.

Tertiò, Maldon. *confregit lapide dentes meos*, id est, inquit, maximum mihi dolorem fecit, ac si lapide cõtriuisset mihi dentes, eosque instar arenæ cõminuisset & puluerizasset, ait H. Pintus.

Quartò, alij, *lapide*, inquiunt, id est calculo decretorio & condemnatorio, ad mortem dãnauit omnes dentes, id est omnia membra mea. Olim enim iudices calculis in vrnam iactis ferebant sententiam, condemnationis, si atrum calculum iacerent, absolutionis, si candidum. Primus sensus est planissimus.

Allegor. dentes sunt Apostoli, qui confracti sunt, cùm fugerunt in passione Christi.

Tropolog. Dentes, inquit Raban. sunt prædicatores, qui populo, vel interni sensus, qui animæ cibum verbi Dei præmandunt & dissecant, atque aliena præcidunt. Si præmansores hi edentuli sint, vel dentes habeant obstupescentes: puta si sint imperiti, aut in terra terræque bonis defixi, famem sentiet totum corpus, id est totus populus & tota anima.

CIBAVIT ME CINERE] postrauit me, vt humi sedens in cinere, cum eo panem meum miscere debeam. Sic ait Dauid psalm. 101. 10. *Quia cinerem tanquam panem manducabam, & potum meum cum fletu miscebam.*

Nota. Cinis & saccus, siue cilicium olim erãt signa luctus, & habitus pœnitentium. Ita Iudith & Iudæi in obsidione Holofernis induti cilicijs, cinere asperserunt capita. Iudith 4. v. 9. & 16. & c. 9. v. 1. Idem fecerunt, cùm angelus sub Dauide plagam inferret populo, 1. Paral. 21. 16. Idem fecit Esther cum suis c. 4. v. 1. & 3. Iob. c. 16. v. 15. qui & c. 42. ait: *Ago pœnitentiam in fauilla & cinere*, & Machabæi lib. 1. c. 2. 14. & Daniel c. 9. 3. vnde Chald. hic vertit, *humiliauit in cinere*, alij, *inuoluit, obtexit, obruit me cinere*. Si me ergo & panem cibumque meum. Minùs rectè Vatablus transfert, *Vertit me in cinerem*, & Tigurina, *præcipitauit me in lucum*.

Moraliter cibat se cinere, qui sæpè de morte cogitat, illudque recolit, *Cinis es, & in cinerem reuerteris*, Genes. 3. 19. Secundo, qui memor est suæ vilitatis, illudque ruminat: *Quid superbis terra & cinis?* Eccles. 10. Tertiò, qui cum S. Iob cap. 42. *Pœnitentiam agit in fauilla & cinere*. Ita S. Franciscus teste S. Bonauent. pœnitentiæ causa, & vt gulam ac sensualitatem mortificaret, panem suum aspergebat cinere, vt eum redderet insipidum. Idem fecit S. Iacoponus S. Francisci assecla, qui hunc modum vincendi gulam tradebat, si quis cinere, absynthio aliaue amara vel insipida re cibos sapidos faceret insipidos: imò ipse tentatus appetitu carnis, vt eum vinceret, carnem emit, eamque putrescere permisit, putidamque quotidie ori admouebat. *Cibauit* ergo *me cinere*, q. d. A gustu & cunctis meis sensibus abstulit omnem saporem, omnem delectationem & consolationem: nec tantùm à sensibus, sed & ab omnibus facultatibus & potentiis animæ meæ. hoc enim est quod sequitur

Modus vincẽdi gulam.

REPVLSA EST A PACE ANIMA MEA] Ita legũt Rom. Heb. & Septuag. *Pacem* vocat quietem, prosperitatem & gaudium. vnde sequitur *Oblitus sum bonorum*, scilicet felicitatis pristinæ, q. d. Anima mea caret omni solita tranquillitate, lætitia & felicitate. Tanta enim malorum omnium congeries mentia obuallat & penetrat, vt omnem præteritæ letitiæ, & bonorum memoriam mihi excutiat. Dicant hoc damnati, qui in tormentis repulsi sunt a pace & a Deo, qui est in omne bonum: vbi bonorum quæ hic habuerunt, non reminiscuntur amplius. Sic Epuloni refricabat Abraham memoriam bonorum, quæ in vita habuerat: *Fili recordare, quia recepisti bona in vita tua* Lucæ 16. quia præteritarum deliciarum non recordabatur: sicut Beati in cælo obliti sunt laborum quos hic sustinuerunt. S. Laurentius suæ craticulæ, S. Stephanus lapidum, S. Catharina rotæ, S. Sebastianus sagittarum, aliique Martyres suorum tormentorum iam quasi non recordantur. Vnde Iob. 11. dicitur: *Miseriæ quoque obliuisceris, & quasi aquarum quæ præterierunt non recordaberis, & quasi meridianus fulgor consurget tibi ad vesperam, & cùm consumptum putaueris orieris vt lucifer.* Cũ Sancti videbantur consumpti a tyrannis, oriebantur ut splendentes stellæ in cælo. Sicut aquæ fluminum iam delapsæ non retrocedunt vt recurrãt, sed ad mare pergunt: sic illæ miseriæ iam elapsæ ad Beatos non recurrent, vt dicitur Apocal. 7. *Et mors vltra non erit, neque luctus, neque clamor, quæ prima abierunt.* Hinc Christus resurgens audiens duos discipulos de sua morte loquentes, *Tu solus peregrinus es in Ierusalem, & non cognouisti quæ facta sunt in illa his diebus?* ait, *Quæ* quasi oblitus tormentorum omnium quæ biduo antè sustinuerat. Sancti ergo cum Christo dicunt illud Iosephi, Genes. 41. *Obliuisci me fecit Deus laborum meorum.* Sicut ergo Beati malorum, sic damnati bonorum huius sæculi penitus obliuiscuntur. Vere Sapiens Eccles. 11. *Malitia*, ait, *horæ obliuionem facit luxuriæ magnæ*. nimirum acerbitas & angustia horæ mortis, omnium deliciarum transactarum memoriam abolet. Dum ergo es in deliciis, memento finis: insonent tibi illæ damnatorum voces Sap. 5. *Quid nobis profuit superbia? aut diuitiarum iactantia quid contulit nobis? Transierunt omnia illa tanquam fumus* &c.

Vers. 17.

Damnati bonorum, Beati malorum obliuiscuntur.

PERIIT FINIS MEVS] Hebraicè est נצחי *nitschi*, quod Primo Chald. Vatabl. & Pagnin. vertunt *perijt robur meum* vel fortitudo mea,
Secundo, Septuag. *perijt victoria mea*, q. d. Spes victoriæ mihi perijt, qua sperabam me hostes & 1.
tot mala superaturum, vt potè cùm videam Deũ 2.
mihi aduersum; Tertio alij vertunt, *perijt stabilitas aut perpetuitas mea*, quarto, R. Salomon, *perijt sæculum meum & ætas mea*, quinto, R. Abraham, *perijt status meus in fortitudine quę mihi erat*, 3. 4. 5.
Sextò, noster optimè vertit, *periit finis meus*, id est perij ego, periit vita mea breui finienda. q. d. Venit finis vitæ meæ, quo ego cum vita peribo, actum est de vita mea vt sit hypallage, vel simplicius, *perijt finis*, id est, perijt mihi spes viuẽdi finem malorum meorum, q. d. Nunquam mise-

Vers. 18. periit finis sextupliciter.

6. & optimè.

riæ meæ finientur, non est quòd exspectem vnquam liberationem ab his malis, non est quòd deinceps sperem vllam quietem, libertatem, gaudium aut consolationem. Est hebraismus Sic enim Hebræi dicunt: Periit fuga à me, periit spes, periit gaudium, hoc est, nullum mihi est effugium, nulla spes nullum gaudium, sic ergo. *Et periit finis*, hoc est, nullus erit malorum meorum finis.

Dicāt hoc reprobi ad ÆTERNITATEM gehennæ & incendij damnati. Spes finis leuat dolores, etiam acerbissimos, Dicunt enim miseri *O passi grauiora, dabit Deus his quoque finem.* Verùm vbi dolorum non est finis, idque miser certo scit, hoc est quod cruciat, quod in desperationem & rabiem eum adigit. quocirca hæc vel maxima damnatorum est pœna, cogitatio æternitatis suæ.

ZAIN. 19. Recordare paupertatis & transgressionis meæ, absinthij & fellis.

ZAIN. 20. Memoria memor ero, & tabescet in me anima mea.

ZAIN. 21. Hæc recolens in corde meo, ideo sperabo.

VERS. 19. RECORDARE] ô Deus. Est repentina apostrophe Prophetæ plangentis, & dolore fluctuantis, atque huc illucque respectantis, num alicubi spes opis affulgeat. Dum enim ad naturam & humana præsidia respicit, desperat, aitque *Periit finis meus*: dum vero ad Deum suspicit, spem concipit orat que *Recordare paupertatis & transgressionis meæ*, id est miseriæ, in quā propter transgressiones meas incurri. ita Raban.

Secundo & meliùs, *paupertatis*, id est miseriæ *& transgreßionis*, qua scilicet mei ciues Hierosolymitæ & Anathothitæ in me affligendo amicitiæ & humanitatis iura violant. Ita Hugo, Lyran. Dionys. vnde Septuag. vertunt, *persecutionis meæ*. Chald. *quam dure tracter ab hostibus*; Vatabl. *rebellionis meæ*. qua scilicet mihi & oraculis meis rebellant. Hebr. enim vox מרוד *merud* significat rebellionem, & τὸ *meæ* sumitur passiuè, non actiuè, idemque est quod *contra me*. Minus rectè ergo Dionys. exponit, *transgreßionis*, id est exilij, quo de terra propria in alienam translatus & transgressus sum; & Paschas. *transgreßionis*, inquit, quam scilicet ergo Christus in me luendā pro hominibus accepi. Christus enim factus est pro nobis peccatum & maledictum, vt ait Apostolus Gal. 3. 13.

Mysticè tamen hæc verba adaptari possunt Christo peccata nostra luenti, quasi ipse in cruce victima, scelera cuiusque fidelis animæ dependens dicat ei: *Recordare paupertatis* (nuditatis) *& transgreßionis meæ, absinthij & fellis*, quo pro te portatus sum. Cui mēs pia vicario amore & compunctione transfixa occurrat, dicatque *Memoria memor ero* (tantæ erga me charitatis) *& tabescet in me anima mea.* Christi enim patientis personam hîc sustinet & representat Ieremias.

ABSYNTHII ET FELLIS] id est amarissimæ afflictionis, vt dixi v. 5 & 15.

MEMORIA MEMOR ERO] q. d. Dum ex vehementi & acerbo sensu calamitatis meæ, & populi mei, assiduè eam mente voluo & memoror, tabescit & instar ceræ liquescit & fatiscit anima mea, ita Theodor. & Rupert. Secundo, Hugo & S. Thom. exponunt sic: dum recordor beneficiorum Dei, tabesco & liquesco. Tertiò, Raban. Lyran. Dionys. sic: dum recordor peccatorum propter quæ ita acerbè punior, tabesco. Quartò, alij sic: dum recordor & recolo hæc tria. Primò, infirmitatem meam; Secundo, lapsum meum; Tertio, iræ Dei flagella, tunc mens mea pudore & compunctione quasi tabescit, *ideo sperabo*: quia cor contritum nō despicit Deus. Primus sensus vti simplicior, & magis cum præcedentibus connexus, ita & germanior est. Incipit enim hîc Ieremias ex tribulatione sua se erigere, seque excitare ad spē & fiduciam meliorum.

Moral de memoria Dei. Moral. disce hic, quantum bonum sit iugis Dei suique memoria. Hæc enim omnium bonorum est causa, sicut obliuio omnium malorum. Hinc iterum iterumque Moses inculcat Hebræis: *Recorderis Domini Dei tui*, Deuter. 8, v. 2. 18. &c. Sic Anna recordante & inuocāte Dominum, quasi merces subditur: *Recordatus est eius Dominus*, vt conciperet & pareret Samuelem, 1. Reg. 1. v. 19. Sic Esther memorante & orante Dominum, dicitur c. 10. 11. *Recordatus est Dominus populi sui ac misertus est hereditatis suæ*, vt per eam liberaret Iudæos neci destinatos ab Aman. Ex aduerso Isaias Damasco excidium & desolationem intentat c. 17. 10. *Quia*, inquit, *oblita es Dei saluatoris tui: & fortis adiutoris tui non es recordata.* Et Ezechiel Hierosolymæ c. 23. 35. *Quia*, inquit, *oblita es mei, & proiecisti me post corpus tuum, tu quoque porta scelus tuum.* Et Oseę c. 1. 6. iubetur filiæ suæ imponere nomen, *Absque misericordia: Quia*, inquit, *non addam vltra misereri domus Israel, sed obliuione obliuiscar eorum*, qui obliti sunt mei. Et c. 4. 6. *Oblita es legis Dei tui, obliuiscar filiorum tuorum & ego.* Quocirca Sancti & sapientes summè cauerunt obliuionem Dei, ac in iugi Dei memoria, cogitatione, inuocatione, amore & laude se exercuerunt. Hinc Henoch *ambulauit cum Deo*, Genes. 5. 24. vti & Noë Genesi c. 9. Tobias moriturus aureum filio dedit pręceptum, quod vtinam parentes filijs inculcent: *Omnibus*, inquit, *diebus vitæ tuæ in mente habeto Deum*, c. 4. v. 6. & v. 20. *Omni tempore benedic Deū: & pete ab eo, vt vias tuas dirigat, & omnia consilia tua in ipso permaneant.* Memorabilis vero fuit Esther regina, quæ Deo fidenter ait c. 14. 16. *Tu scis neceßitatem meā, quod abominer signum superbiæ & gloriæ meæ quod est super caput meū*, &c. *& numquam lætata ancilla tua, ex quo huc translata sum vsque in præsentem diem, nisi in te Domine Deus.* Quam crebram Dei memoriam habuerit Dauid, patet ex psalmis, vt psal. 15. 8. *Prouidebam Dominum in conspectu meo semper.* Psal. 24. 16. *Oculi mei semper ad Dominum: quoniam ipse euellet de laqueo pedes meos.* Psal. 76. 4. *Memor fui Dei, & delectatus sum.* Dei ergo memoria in fideli & sancto parit, non tantum ingens meritum, opem & gratiam, sed & cælestem delectationem. Hoc est quod ait Baruch c. 5. 5. *Exurge Ierusalem*, &c. *& vide collectos filios tuos ab oriente sole vsque ad occidentem*

dentem, in verbo sancti gaudentes Dei memoria. Et Isaias cap.27.8. *Nomen tuum & memoriale tuum in desiderio animæ.* Et v.4. *Sperastis in Domino in seculis æternis, in Domino Deo forti in perpetuum.* Et ca. 63.7. *Miserationum Domini recordabor,* Et Ierem. 51. 50. *Recordamini procul Domini.* Cassianus ex Abbate Isaac collat.10. c.6. docet non tantùm perfectionem, sed & beatitudinem huius vitæ cõsistere in iugi Dei memoria, quæ, ait, facit vt homo, *imaginem futuræ beatitudinis in hoc corpore poßidere mereatur,* ac subdit, *Hic finis totius perfectionis est, vt eò vsq; extenuata mẽs ab omni situ carnali ad spiritualia quotidie sublimetur, donec omnis eius conuersatio, omnis volutatio cordis, vna & iugis efficiatur oratio.* Mediũ & praxim suggerit c.9. *Erit* inquit, *ad perpetuã Dei memoriam possidendam, hæc inseparabiliter proposita vobis formula pietatis: Deus in adiutorium meum intende, Domine ad adiuuandum me festina. Hic namque versiculus,* &c. *recipit omnes affectus. Habet siquidem aduersus discrimina vniuersa inuocationem Dei: habet humilitatẽ piæ confessionis suæ fragilitatis: habet sollicitudinis ac timoris perpetui vigilantiam: habet considẽtiam præsentis semper astantisq; auxilij: habet amoris & charitatis ardorem* Tentat te dæmon gula, superbia, ira, acedia, ilico dic: *Deus in adiutorium meum intende.* Hunc ergo versiculũ dormiens, vigilans, orans, operans assiduò mente reuolue. Ita Ecclesia eum identidem iterat, singulasque horas ab eo inchoat, ac suo exemplo docet idem facere quemlibet fidelem. Nemo enim ita occupatus est, quin initio cuiusque horæ; si velit, se assuefacere possit, vt voce, vel mente aspirando ad Deum, dicat: *Deus in adiutorium meum intende.*

TABESCET IN ME ANIMA MEA] Septuag. *confabulabitur mecum anima mea,* Symmach. *secum colloquetur,* Pagnin. *innouabitur, humiliabitur,* Vatabl. *lamentabitur anima mea,* scilicet se & suas ærumnas, vt penè tabescat & deficiat. ita Theodor. & Rupert.

VERS. 21. HÆC RECOLENS] scilicet tot ærumnas, (earumque assiduam memoriam, indeque animi dolorem & contritionem) quibus videor satisfecisse delictis meis, & Deo, de quibus præcessit: simul etiam recolens argumenta & motiua ad spem efficacissima, quæ hic subiungo v. 22. & sequent. Hæc inquam recolens animum penè collapsum resumo. Deus enim cor cõtritum despicere, & pristinæ suæ in me populumque suum clementiæ obliuisci nequit. Est enim illa æquè vt ipse immensa & intermina.

IDEO SPERABO] Ita legendum cum Rom. Hebr. & Chald. malè ergo quidam legunt, *in Deo sperabo.* Sic Christus suum fel & dolores recolit, & commemorat coram Patre, eosque illi offert, vt fructum in nobis assequatur.

MEM. 22. Misericordiæ Domini quia non sumus consumpti; quia non defecerunt miserationes eius.

HETH. 23. Noui diluculo, multa est fides tua.

HETH. 24. Pars mea Dominus, dixit anima mea: propterea expectabo eum.

A MISERICORDIÆ DOMINI] scilicet sunt in VERS. 22. causa quòd non simus planè ob peccata consumpti, q.d. Numquam ita sæuit ira Dei, vt non temperetur misericordia, ad quam confugere licet. Chald. Pagnin. & alij vertunt, *misericordiæ Domini sunt tantæ quòd non deficiunt,* q.d. Immensæ Dei misericordiæ & miserationibus tribuendum est, quòd eius clementia tot peccatis nostris irritata, tamen non deficiat, nec cesset nos expectare, nobis benefacere, & nostri misereri: putant enim ipsi תמנו *tamnu* positum esse pro תמם *tammu.*

Tropolog. dicat iugiter anima pœnitens cum S. Maria Ægyptiaca: *Misericordiæ Domini quia non sumus consumpti,* & cum Isaia ac S. Paulo Rom. 9.29. *Nisi Dominus sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti essemus, & sicut Gomorrha similes* B *fuissemus.*

NOVI DILVCVLO] id est, à pueritia fui il- VERS. 23. lustratus tua cognitione. ita Raban. Hugo, S. Thom. Lyran. Sed Nota. τὸ *noui* non est præteritum à *nosco,* sed est nomen plurale a *nouus.* Id ita esse patet ex Hebr. חדשים *hadasim,* & ex Septuag. Pagnin. Vatabl. & alijs, qui vertunt, *noua quotidie apparent in nos misericordia tua,* & Chald. qui vertit, *miracula sua depromit diluculo;* & Syrus, *in nouitate* (innouatione) *diluculi multa est fides tua,* & Arabicus, *fides tua Domine multa est, & nos speramus quòd respicies nos, vt ortus matutinus repente* Et sic quidam Latini codices teste Franc. Luca legunt hîc *noua,* sed Romani legunt *noui:* retinent enim genus masculinum quod est in Hebræo *chadascim.* Ergo *noui,* supple dies, quotidie clari & læti ex tuarum affluentia miseri- C cordiarum illucescunt nobis: vel *noui,* scilicet effectus misericordiæ tuæ apparent in dies, q.d. Adeò non deficiunt misericordiæ tuæ, vt quotidie nouas recipiamus, & nouæ quotidie ipso summo manè celeriter nobis proueniant: nam cum sole, imò ante solem in ipsa aurora, in dies noua è cœlo in homines beneficia, quasi manna, depluunt.

Præclarè S. Bernard. in Meditat. cap. 6. *Sicut,* inquit, *nullum est momentum, quo homo non vtatur vel fruatur Dei bonitate & misericordia, sic nullum debet esse momentum, quo eum præsentem non habeat in mente.*

Pro *diluculo* hebr. est לבקרים *labeccarim,* id est, singulis matutinis, siue quolibet manè: manè siue diluculum significat celeritatem & assi- D duitatem miserendi & benefaciendi in Deo. Legimus in vita B. Mechtildis virginis admirandæ, eam aliquando audiuisse Sanctos sibi dicẽtes: *Eia quàm felices vos estis qui adhuc viuitis* *Visio S. Mechtildis.* *in terris, & quàm multa promereri potestis: quia si homo sciret, quanta vna etiam die promereri posset, mox vt è somno euigilaret, tanto gaudio cor eius dilataretur, pro eo quòd dies illa illuxisset, in quo Deo viuere, & ex Dei gratia suum meritum ad Dei laudem augere posset, quòd tota die ad omnia quæ agere aut pati deberet, alacrior & fortior redderetur.* Refert hoc D. Blosius lib.4. Spiritalis gratiæ c.4. & alij. Hoc ergo est nouum beneficium (vnum è multis) quotidie diluculo cogitandum, atque tunc Deus simul se insinuat, & alias pias cogi-

tationes & impulsus menti immitit, quibus homo de vitæ huius breuitate, & alterius æternitate, de virtutum dignitate, & vitiorum turpitudine ac damnis cogitans excitet se, vt illo die contra vitia sua strenuè dimicet, & in virtutibus validè crescat & proficiat. Vtinam omnes, hosce sanctos Dei flatus & inspirationes manè exciperent, ad easque se disponerent per pias cogitationes, & per meditationem, quæ vitæ sanctæ fulcrum est & basis. Manè enim mens æquè ac caput maximè serena est, vigil & acer, ideoque aptissima ad alta & diuina cogitandum & meditandum, adque Dei flatus & instinctus sanctos recipiendos & ruminandos. Vidit hoc per vmbram Gentilis Pythagoras, inter cuius aurea documenta & carmina hoc recenset Hierocles eius discipulus:

Manè aptissimum meditatio-m.

Antè precatus

Numina, opus facito

Tertiò, aliqui cum nonnullis codicibus Septuag. pro *chadascim* legunt חדשים *chodascim*, id est, *menses in matutinis*, vt sensus sit, q. d. Nouus quisque mensis renouatur instar manè, vel vt diluculum, renouatur, inquam, tuis misericordiis quas illo mense nouas nobis præstas, ideoq; primo die mensis cuiusque celebramus diem festum neomeniæ, id est, noui mensis, vt noua pro nouo mense a Deo beneficia poscamus. Idē faciunt Christiani prima Dominica mensis.

Allegor. S. Hieron. vel potiùs Raban hæc refert ad tempus primitiuæ Ecclesiæ: hoc enim Ecclesiæ fuit quasi aurora & diluculum. *Loquitur*, inquit, *Propheta ad primitiuā Ecclesiā in Ierusalem, laudās speciem eius, quæ post diluculum resurrectionis Christi veterem hominem exuens, noui hominis pulchritudinem ortu suo declarabat*: q. d. *Diluculo*, id est, in resurrectione Christi, existent noui homines, id est, per gratiam renouati, qui nouos mores, nouam vitam piæ se ferent.

MVLTA EST FIDES TVA] Primò, aliqui τὸ *tua* passiuè capiunt, vt *fides tua*, idem sit, quod fides & fiducia nostra quam in te habemus, q. d. Ex tot nouis misericordiis quas in dies experimur, fides nostra in te augetur, vt magis in te credamus, confidamus, omniaq; nostra tibi cōmittamus, inquit Theodoret. Raban. Hugo, S. Thom. Id enim vtilissimum & tutissimum esse discimus per experientiam: Deus enim in se confidentes, & recumbentes in sua prouidentia per omnes actiones, passiones & difficultates dirigit & secundat, deducitque velut ouem Ioseph, vt dicant cum Dauide, *Dominus regit me* (hebraicè, *Dominus est pastor meus*) *nihil mihi deerit*, &c.

Secundò & meliùs, Lyran. Dionys. & Vatab. sic explicant: Multa est fides, id est fidelitas & veracitas tua Domine, quia fidelissime imples quod promittis: vnde non mirum, si quotidie nouas misericordias à te experiamur, has enim exhaurire nequeunt peccata nostra, cùm ipsæ illa longe superent & anteuertant.

Tertiò, alij vtrumque iungunt, q. d. Magnum est in te credere, quia nunquā fallis in eo quod promittis, sed semper illud adimples: ac nominatim id, quod promisisti Dauidi ps. 88. dicens: *Si autem dereliquerint filij eius legem meam*, &c. *vi-*A *sitabo in virga iniquitates eorum, misericordiam autem meam non dispergam ab eo*. Illa enim est immensa, ac longe maior peccatis nostris: quam proinde vt in hac castigatione nostra reipsa ostendas, oramus & obsecramus.

PARS MEA DOMINVS] id est, sors mea hereditaria, hereditas mea, & omne bonū meum est Dominus, vnde Rupert. sic explicat, q. d. Alij solliciti sint & turbentur circa plurima, venentur opes & honores, mihi ait Ieremias, cui dictum est c. 16. 8. *Non accipies vxorem, nec erunt tibi filij & filiæ*, vnū est necessariū, videlicet Dominus, quem reiecta omnium terrenorum sollicitudine, solum expectabo. Sic ait Dauid psal. 15. 5. *Dominus pars hereditatis meæ & calicis mei: tu es qui restitues hereditatem meam mihi*; & psal. 72. v. 25. *Quid enim mihi est in cœlo, & à te quid volui* B *super terram*? Sane nehilum quidem: *Defecit caro mea, & cor meum, Deus cordis mei* (anima & centrum) *& pars mea Deus in æternū*. Sic S. Paulinus, ait S. August. captus à Vvandalis aiebat: *Domine non excrucier propter aurum & argentum: vbi enim omnia mea sint tu scis*, scilicet *tu es pars mea, & portio mea in terra viuentium*, & S. Franciscus: *Deus meus & omnia*. VERS. 24.

Dominus est sors & pars Sanctorum. Exempla.

Secundò *Dominus est pars mea*, id est, mensura mea & remuneratio mea, scilicet meorum operum, ac præsertim patientiæ in captiuitate & tribulatione. ita Maldon. Sic enim capitur pars Iob 20. 26. *Hæc est pars* (id est remuneratio, retributio) *hominis impij à Deo*.

C ℣. 25. Bonus est Dominus sperantibus in eum, animæ quærenti illum. TETH.

26. Bonum est præstolari cum silentio salutare Dei. TETH.

27. Bonum est viro, cùm portauerit iugum ab adolescentia sua. TETH.

BONVS EST DOMINVS SPERANTIBVS IN EVM] Dat causam cur Deum in partem suam elegerit, eumque expectet; quia scilicet suis bonus est. Porro plures enumerat vtilitates tolerantiæ & spei. Prima est, quòd bonum, id est, propensum & beneficum, inueniat Deum. Sic ait Poëta Æneid. 12. VERS. 25.

Nouem fructus spei & tolerantiæ.

I.

Vos mihi Manes

Este boni.

id est, propitij & fauentes. Secunda est, v. 26. quòd præstoletur in silentio, & certò expectet liberationem & salutem à Deo. Tertia est, v. 27. quòd hominem à puero assuefaciat iugo disciplinæ & tolerantiæ, itaque sensim & facile eum ad perfectam patientiam & sanctimoniam perducat. Quarta, v. 28. quòd afferat animæ solitudinem, quietem & tranquillitatem. Quinta, v. 29. quòd hominem humiliet vsque ad puluerem. Sexta, v. 30. quòd hominem faciat mansuetum, facilem, imò gaudentem in plagis & opprobriis, vt iis quasi deliciis pasci & saturari videatur. Septima, v. 37. quòd inducat resignationem animi, qua homo totum se resignet in manus & prouidentiam Dei: scit enim & credit ab ea hæc omnia sibi immitti in suum bonum, ideoque in ea plane conquiescit D

II. III. IV. V. VI. VII.

VIII. & recumbit. Octaua, v.40. quòd hominem inducat ad serium sui examen & emendationem. A
IX. Nona, v.41. quòd inducat hominem ad orationem, pœnitentiam, & implorationem opis & clementiæ diuinæ.

Doctè & piè S. Bernard. libr.5 de Consider. c.11. *Dico*, inquit, *tibi pater Eugeni, solus est Deus qui frustra nunquã quæri potest, nec cùm quæritur inueniri non potest, Doceat te hoc experimentum tuum, aut si non, experto credito, non mihi, sed sancto qui ait: Bonus es Domine sperantibus in te, animæ quærẽti te.* Vnde rectè infert: *Quid ergo est Deus? quod ad vniuersum spectat, finis. Quod ad electionem, salus. Quod ad se, ipse nouit. Quid est Deus? voluntas omnipotens, beneuolentissima virtus, lumen æternum, incommutabilis ratio, summa beatitudo, creans mentes ad se participandum, viuificans ad sentiendum, afficiens ad appetendum, dilatans ad capiendum, iustificans ad promerendum, accendens ad zelum, fecundans ad fructum, dirigens ad æquitatem, formans ad beneuolentiam, moderans ad sapientiam, roborans ad virtutem, visitans ad consolationem, illuminans ad cognitionem, perpetuans ad immortalitatem, implens ad felicitatem, circumdans ad securitatem.*

Illustris descriptio Dei.

ANIMÆ QVÆRENTI ILLVM] S. Bernard. in psal.90. serm.9. notat, *quòd sperantes in eo pluraliter dixerit, quòd hoc videatur commune multorum, quærentem verò eum singulariter: quòd singularis sit puritatis, singularis gratiæ, singularis perfectionis, non modò nil sperare nisi ab eo, sed nihil quærere nisi eum.*

VERS. 26. BONVM (vtile æquè ac honestum) EST PRÆSTOLARI CVM SILENTIO] sine murmure, sine querela & turbato animo tranquillè, tacitè & patienter submittere se tribulationi a Deo immissæ, & expectare *salutare*, id est, salutem, vt habent Septuag. & liberationem Dei Hebr. ad verbum est, *bonum est, & silebit*, quod Hebræi exponunt, quasi dicat: Bene faciet homo si expectet & taceat, nam, vt ait S. Bernard. epist. 341. *Eneruat animam consolatio præsentium, roborat expectatio futurorum.* Sic canit Dauid psa. 61. v.1. *Nonne Deo subiecta erit anima mea? ab ipso enim salutare meum: nam & ipse Deus meus, & salutaris* (Saluator) *meus, susceptor meus, non mouebor ampliùs.* Et Moyses ad Hebræos trepidantes ob aduentantem Pharaonem cum copiis Exodi 14. v.14. *Dominus*, inquit, *pugnabit pro vobis, & vos tacebitis.* Idem monet Isaias dicens c.30. v.15. *In silentio & spe erit fortitudo vestra.*

Silentium est mater deuotionis.

Moraliter, disce hîc silentium esse matrem compunctionis, deuotionis & tolerantiæ. Vnde Climachus gradu 4. *Studiosus*, inquit, *silentij appropriat Deo, ipsique ingiter in abdito cordis assistẽs illustratur ab eo.* Thalassius: *Silentiũ purificat mentem, & perspicaciorem reddit, custodit cor.* S. Franc. *Silentium calefacit cor amore Dei.* Alius: *Silentium mater est sapientissimarum cogitationum.* Meritò ergo Gerson Cancel. Paris. tom.2. in resp. ad 4. quæst.91. concl.3 *Religionum*, inquit, *fundatores considerantes multiplex in linguæ vitio pendere animæ periculum sanxerunt prouidissimè pro summo remedio, iuge pro loco & tempore suis sequacibus silentium, certas pœnas in robur suarum sanctionum contra transgressores adiicientes. Et clarum est experientia docente, quòd vbi hæc censura silentij seruatur arctiùs, ibi religio viget laudabiliùs & perfectiùs.* Turre cremata tract.57. in c.6. reg. S. Benedicti, decem rationes & fructus silentij assignat. Prima est, quia per illud vitantur peccata, quæ à loquacitate oriuntur. Aureum est dogma S. Bernard. tract. de Perfect. *Bis ad limam veniãt verba, quàm semel ad linguam*, lima est silentium. Vere enim S. August. epist.7. ad Marcell. *Quamuis*, ait, *Tullius (vt scribitur) nullum verbum emiserit vnquam, quod reuocare vellet: hæc tamen laus credibilior est de nimium fatuo, quàm de sapiente perfecto.* Secunda, vitantur scandala dissensionum, & pericula, in quæ loquaces incurrunt. vnde illud vetus prouerbium: *Silentij tutum præmium.* Tertia, quia conuenit statui discipulorum silere, quales sunt Religiosi, qui exercẽtur assidue in schola virtutum. Quarta, facit ad hominis perfectionem, vnde Apollonius Thyanæus cùm tacere nesciret, Pythagoricum & quinquennale sibi indixit silentium, adeò pertinaciter, vt Imperatori interroganti non voce, sed scripto responderet. Quinta, operatur ad veritatem religionis, quæ sine silentio vana reputatur. Sexta, roborat hominem, cùm portam obstruit hostibus. Septima, adiuuat pacem societatis, quæ in collegiis & claustris maxime necessaria est. Octaua, præparat ad contemplationem & collocutionem cum Deo. Nona, conseruat feruorem deuotionis. Decima, signum est sapiẽtis & prudentis viri, vnde Seneca: *Summa*, ait, *summarum hæc erit tibi, tardiloquentem te esse iubeo*, & Euripides: *Decorum silentium corona est viri*, & Climachus: *Dum*, inquit, *sub magistri manu sumus, silentio supremo, ignorantiam semper prætendentes, nos ipsos assuefaciamus. Vir enim tacitus philosophiæ filius, plurimam scientiam semper possidet.* Nam, vt idem ait gradu 11. *taciturnitas in cogitatione est mater orationis, captiuitatis reuocatio, ignis diuini amoris obseruatio, cogitationum diligens inspectio, specula hostium, carcer luctus, lacrymarum amica, memoria mortis operatrix, suppliciorum pictor, iudicij indagatrix, sagax mœroris subministratrix, inimica fiduciæ, quietis coniux, ambitiosæ doctrinæ aduersatrix, scientiæ adiectio, speculationis opifex, secretus in Deum profectus, occultus ascensus.* Hinc Esseni etiã in cœtibus suis, agapis & mensis mirum seruabant silentium teste Iosepho lib.2. cap.7. Porro Esseni fuere religiosi ante Christum Iudæi, & post Christum Christiani effecti De Tabẽnensiotis idem testatur Cassian. lib.4. c.16. Plura de silentio dixi Isaiæ 30.15. & cap.32.17.

Decem fructus silentij. I. II. III. IV. V. VI. VII. VIII. IX. X.

VERS. 27. D BONVM EST VIRO, CVM PORTAVERIT IVGVM DOMINI AB ADOLESCENTIA SVA] *Iugum*, scilicet legis & mãdatorum Dei, vt Deo obediat, & illius iugo colla submittat, vnde Chald. vertit, *bonum est viro si docuerit animam suam, vt portet iugum præceptorum Domini à iuuentute sua.* ita Hugo, Dionys. & alij: qui enim huic iugo legis assuetus est, hic facile in aduersis erit patiens, mitis & humilis, Matth 11. v.30.

Hinc Plato in dial. qui dicitur Euryphron, *Consentaneum*, ait, *est primam de ipsis iuuenibus curam suscipere, vt quàm optimi euadant: sicut decet agricolam nouellarum plantarum primam curam gerere.* Et Sapiens Prouerb.22. *Prouerbium est, adolescens iuxta viam suam etiam cùm senuerit, non re-*

Educatio quàm tenax.

cedet ab ea. Et Iob 20. inquit Sophar: *Ossa eius implebuntur vitiis adolescentiæ eius, & cum eo in puluere dormient.* Quocirca S. Hiero. epist. 7. ad Lætam de instit. filiæ: *Difficulter, ait, eraditur quod rudes animi perbiberunt. Lanarum conchylia quis in pristinum cādorem reuocet? Recens testa diu & saporem retinet & odorem, quo primùm imbuta est. Græca narrat historia, Alexandrum orbis domitorem, & in moribus & in incessu, Leonidis pædagogi sui non potuisse carere vitiis, quibus adhuc paruulus fuerat infectus.* Et S. Ambros. in psal. 118. serm. 19. *Qui ait, à iuuentute iugum portauerit, & habenis maturi moderaminis teneriora volens colla subdiderit: sedebit singulariter remotus à strepitu interpellātium passionum, & quiescens silebit: cui necesse est iam non iurgari cum corpore, decertare cum variis cupiditatibus: quia tulit iugum verbi anima quæ iquærit Deum, quæ captiuas sibi fecit omnes delicias iuuentutis.*

B Secundò, aptiùs & germaniùs, *iugum*, scilicet aduersitatum quas Deus nobis imponit. Vtilissimum enim est, si ab adolescentia sua cum Ieremia quis assueuerit aduersitati, humiliationi, iugo disciplinæ & correptionis Domini. Tacitè hortatur Ieremias hîc adolescentes Iudæos abductos in Babylonem ad constantiam, quòd hæc exercitatio eis deinceps vtilis futura sit in omnem vitam, ad facilem quorumuis laborum & malorum tolerantiam, & ad profectum perfectionemque patientiæ, omnisq; disciplinæ & virtutis acquirēdam: hoc enim iugo solet Deus iuuenes domare, māsuefacere, formare & perficere. Rursum Deus solet hoc iugum oleo consolationis, & fructus ingētis lenire & dulcorare. Denique sapiens est & generosus ille animus, qui à puero didicit sibique persuasit, verè esse liberum, qui se diuino addixit iugo, doletque si quod vitæ tempus ab hac ingenua Dei seruitute & disciplina subduxit. Vult enim per omne tempus, à puero vsque ad senium, ei se subiicere & dedere; idque cum silentio & patientia, vt scilicet Deo illud imponenti non obstrepat, vel obmurmuret; nec rursum iugum ipsum conetur excutere: qui enim id facit, non portat iugum lubens, sed trahit inuitus, illudque od r, ideoque & meritum sibi imminuit, & pœnam ac dolorem sibi duplicat. Quocirca qui meritum maius, & iugi minorem dolorem & sensum expetit, dicat cum Michæa c. 7. v. 9. *Iram Domini* (id est, pœnam ab irato Deo mihi inflictam, patienter & libenter) *portabo: quoniam peccaui ei.*

Tertiò, alij *beth* pro *caph* accipiunt, & pro *in adolescentia* vertunt, *instar adolescentiæ, sicut adolescentes,* q. d. Bonum est ferre iugum Domini instar adolescentum & iuuenum vegetorum & animosorum, qui solent esse laborum & malorum patientissimi. Verùm secundus sensus est genuinus.

A puero assuescendum est austeræ vitæ. Ex quo moraliter disce, vtilissimum esse à iuuentute assuescere disciplinæ, mortificationi, austeritati, patientiæ, sic enim fiet in sanctitate illustris. Ita Christus à suo præsepio cœpit pauperem & duram agere vitam, ac se parare ad crucem & martyrum, vnde ait, *Pauper sum ego, & in laboribus à iuuentute mea.* Ita Samson & Samuel à puero vino & sicera abstinuerunt, at- *Exempla.*

A que consecrati sunt nazaræi. ita S. Ioannes Baptista vix bimulus iuit in eremum, vestitus cilicio, locustis victitans, itaque meruit fieri Christi paranymphus & Martyr. Ita S. Placidus quinquennis traditus S. Benedicto efformandus, a puero vitæ monasticæ se assuefecit, factusque est illustris Religiosus & Martyr. ita S. Nicolaus à puero ieiunabat feria quarta & sexta. ita S. Paulus primus eremita, S. Antonius. & S. Hilarion anno 15. ætatis relictis omnibus, eremum & vitam austeram inierunt. ita S. Benedictus pueros passim ad suum Ordinem recipiebat, vt à teneris assuescerent austeritati & disciplinæ monasticæ. Ita olim tenelli pueri & virgunculæ à parentibus educabantur ad tormenta & martyria: vti S. Felicitas septem filios educauit & perduxit ad martyrium, teste S. Gregorio homil. 3. in Euangel. Quin & nunc hoc anno & præcedentibus audiuimus, in Iaponia plures pueros pro Christi fide constanter martyrium obiisse, quos parentes ad hoc educauerant & instigauerant. Extat catalogus & effigies puerorum Martyrum ac crucifixorum.

Atque ita fecit heroina illa, quæ sub Dunaan tyranno duas filiolas suas piè educando, consecrauit & virginitati & martyrio, de quibus vide Procopium, & ex eo Baronium tomo 7. anno Christi 522. pag. 91. Rursum, vt alios prætermittam, ita fecit sub eodem tyranno gloriosa illa matrona, quæ filium suum à lacte educauit ad martyrium: cùm enim Dunaan in Nagran Arabiæ ciuitate Christianos persequeretur, matrona hæc se & filiolum quinquennem

C Martyrum sanguine perungebat: quare à tyranno damnata fuit & rapta ad ignem, & ecce filiolus eius matrem raptam deflens, à Dunaan rogatus, *an secum in regno, an cum matre in rogo esse mallet?* respondit, *Cum matre esse volo, vt ipsa me quoque assumat ad martyrium: ad hoc enim ipsa me sapè hortata est.* Cumque Danaan ex eo quæreret. *Quid est martyrium?* respondit puer: *Pro Christo mori, & rursum viuere.* Danaan rursus, *Quis est Christus? Veni,* inquit puer, *ad Ecclesiam, & eum tibi ostendam.* Rursus Danaan ei blandiebatur: cui puer, *Apage,* inquit, *Iudæe, non te, sed matrem quæro.* Cumque vidisset matrem iniici in ignem, momordit Dunaā tyrannum in femore, & cursu contendit ad matrem, atque insiliit in fornacem, matremque amplexus, factus est cum ipsa hæres martirij. Rem *Mira pueri Martyris fortitudo & sapientia.*

D fusiùs ex Procopio narrat Baronius tom. 7. anno Christi 522. pag. 93. Multum ergo valet educatio puerorum pia æquè ac robusta & dura: facit enim eos animosos, robustos & tolerantes malorum, ideoque naturaliter longæuos: cùm è contrario educatio mollis & delicata eos faciat molles, effeminatos, infirmos, debiles, ideoque breuioris vitæ. Hac de causa videmus in Alpibus vbi summa sunt frigora, parentes suas proles paruulas nudas penè in tupibus tempore gelidissimo exponere, vt ad frigus ferendum assuescant & induresc ant. Sanè vidi in Alpibus robustissimos viros & feminas, in frigore vix vestitos, in aquis gelidis nudipedes incedere & laborare, imò ludere. *Educatio dura facit fortes & longæuos.*

Ita Spartani suos pueros flagellis exercebant ad tolerantiam laborum & dolorum. Audi Plutarc. in Lacon. *Lacedæmone*, inquit, *pueri per integrum diem flagellis cæsi, sæpe ad mortem vsque apud Dianæ Orthiæ aram, læti alacresque tolerant, atque inter se de victoria certant, in eo posita quis diutiùs magisque perferat verbera, victoremque summa consequitur gloria. Certamen illud flagellatio dicitur, & quotannis habetur.* Quid mirum ergo si S. Edmundi Archiepiscopi Cantuariensis mater, cùm eum puerum Parisios ad studia mitteret, duo ei cilicia dederit, iusseritque vt bis vel ter in hebdomade illa gestaret, ac deinde sæpiùs alia & alia illi submiserit, tum vt iis iuuenilem ardorem & libidinem edomaret, tum vt cruci assuesceret. Vnde ipse matris consilia secutus ciliciis loricam addidit, iisque mitè corpus afflixit, vt patet ex vita eius c. 6. Plura Sanctorum & Martyrum qui à puero cœperunt exempla, vide in Speculo iuuentutis, quod nuper edidit Bern. Dorhof.

IOD. 28. Sedebit solitarius, & tacebit: quia leuauit super se.

IOD. 29. Ponet in puluere os suum, si fortè sit spes.

IOD. 30. Dabit percutienti se maxillam, saturabitur opprobriis.

VERS. 28. SEDEBIT SOLITARIVS] id est, mœstus, pœnitens, & peccatorum suorum grauitatem, quibus hoc iugum meruit, cum Magdalena meditans & deplorans. Secundò & potiùs, *sedebit solitarius*, quasi securus, patiens, edomitus iugo Domini, confidens, & auxilium ac liberationem ab hoc tribulationis iugo expectans, non ab homine, sed à Deo. ita Origen. Theodor. Olympiod.

Mor. de amore solitudinis. Moral. Nota hîc quæ bona pariat solitario solitudo. Moses in solitudine per 40. annos didicit præesse populo, ibique in rubo ardenti vidit Dominum. Christus Dominus in desertum secessit mox à baptismo, Matth. 4. Thebaicæ solitudines olim plenæ erant monachorum turmis virisque sanctissimis. Amantissimus solitudinis fuit S. Hieron. ad quam suos charissimos sodales & amicos scriptis litteris inuitauit. Scribens ad Rusticum, *Mihi*, ait, *oppidum carcer, solitudo est paradisus*, & ad Heliodor. *O desertum Christi floribus vernans! ô solitudo in qua magni illi nascuntur lapides, de quibus in Apocalypsi ciuitas magni regis ædificatur! ô eremus familiariùs Deo gaudens!* Celebris est ob Platonis nomē villa Academia in qua ipse docebat semotus ab vrbe Athenarum, teste Laërtio. Hesiodus canit se poëticam didicisse à Musis, sed in monte Helicone dum agnos pasceret, nimirum

Carmina secessum scribentis & otia quærunt.

In deserto pasti sunt filij Israël manna per 40. annos, & columna duce confisi iter in terram promissam instituerunt, ibique, non in Ægypto legem à Deo acceperunt. S. Bernar. serm. 40. in Cant. *O sancta*, ait, *anima sola esto, vt soli omnium serues te ipsam, quem ex omnibus tibi elegisti. Fuge publicum, fuge & ipsos domesticos, secede ab amicis & intimis, & ab illo qui tibi ministrat. An nescis te verecundum habere sponsum, & qui nequaquam suam velit tibi indulgere præsentiam præsentibus cæteris?* Ieremias cap. 6. v. 2. optat solitudinem, vt ibi defleat interfectos conciues. Sicut pestis solet grassari in exercitu, & hominum frequentia, non in villis & solitudine: sic & uitia. Hinc optat Psaltes psal. 54. *Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo, & requiescam?* Et rursum? *Elongaui fugiens, & mansi in solitudine.* Est enim eremus murus & antemurale virtutum. Sicut difficile est, ait S. Chrysost. arborem iuxta viam plantatam fructus vsque ad maturitatem seruare: sic difficile est virum in medio turbarum sæculi innocētiam vsque ad finem seruare. Naturalis calor quo magis interiùs hiemis tempore reconditur, eo magis viget & concoquit, quo verò plus in æstate diffunditur, eo magis languet: eadem caloris spiritualis, hoc est diuini amoris, est ratio, quo enim minùs ad exteriora diffluit, eo plus in interioribus feruet. Hinc ait S. Bernard. in epist. *Experto crede, aliquid plus inuenies in siluis quàm in libris. Ligna & lapides docebunt te quod à magistris audire non possis.* Denique solitudo non tantùm peccādi occasiones aufert sed & mentem in cælum ad Deum sustollit. Hoc est quod ait Dominus Oseę 2. *Ecce ego lactabo eam, & ducam in solitudinem, & loquar ad cor eius.* Et S. Hieron. ad Marcellam epist. 15. de laudibus Asellæ: Asella ait, *vnius cellulæ clausa angustiis, latitudine paradisi fruebatur.* Et inferiùs: *Sponso aut orans loquebatur, aut psallēs. Et cùm gauderet proposito suo, in eo vehementiùs exultabat, quòd se nullus cognosceret.* Denique memorabile est quod scribit Dion Cassius in vita Adriani Imp. de quodam eius Præfecto, qui vocabatur Similis: Præfecturam, inquit, inuitus accepit. quā deinde deposuit vacatione data: vixitque dimissus, in agro septem annos (quod fuit reliquum vitæ) in otio & quiete exegit, atque hæc mortuus sepulchro inscribi iussit: *Similis hic iacet, cuius ætas quidem multorum annorum fuit, septem tamen dumtaxat annis vixit.*

QVIA LEVAVIT SVPER SE] scilicet iugum tribulationum Domini, de quo præcessit. ita Theodor. Olymp. Vatabl. Hunc sensum exigit nostra versio, vt & Syriaca, & Arabica, quam mox citabo.

Secundò, Vatabl. vertit, *quia leuauit*, scilicet Deus *super ipsum* hoc ingenium, q. d. Quia scit afflictus & patiens, Deum sibi hoc iugum imposuisse, cui contrariare nec possumus, nec debemus, hinc patienter id subit: quia eundē cùm voluerit, illud depositurum & ablaturum credit.

Tertiò, Hugo, Raban. Rupert. & Lyran. legunt, *quia leuauit se super se*, scilicet à terrenis ad cœlestia, q. d. Seipsum supergressus librauit se à terra in cœlum, ab infirmitate ad robur, à pusillanimitate in animi celsitudinem. Alij explicant, *leuauit se super se*, id est, suum statum transcendens elatus est in fastum & superbiam. Vnde B. Petrus Damiani priorem sensum sequens epist. 130. *Solitarius*, ait, *planè dum tacet se eleuat super se: quia mens humana dum intra silentij claustra vndique circumcluditur*,

in superiora sublimis erigitur, ad Deũ per cæleste desiderium rapitur, & in amore eius per ardorem spiritus inflammatur; & tanquam fons viuus dum per verborum riuulos fluere hinc inde non sinitur, vndis excrescentibus in altiora cumulatur: templum ergo tui pectoris nunc per silentium crescat, virtutum structura consurgat, vti supernus ille sponsus quem totis visceribus diligit, velut in thalamo suo delectabiliter requiescat. Et S. Bernar. serm. 1. de S. Petro & Paulo: *Leuauit se super se, id est,* inquit, *cùm adolescens esset, & lubricæ ætatis sentiret ardores, senẽ induit, relinquens quod erat, assumens quod non erat: leuauit se super se, quia non respicit ad se, sed illum qui est super se: sedebit enim & tacebit etiam modò à strepitu diabolicarum suggestionum, à strepitu carnalium desideriorum, à strepitu mundi. Felix anima quæ linguas istas non exaudit, audiat licet.* Verùm hæc lectio corrupta est & falsa: legendum enim est cum Hebr. Græcis & Latinis Romanis aliisque emendatis: *leuauit super se.* Vnde Syrus vertit, *sedebit solus & tacebit: quia recepit super se iugum tuum;* & Arabicus Antiochenus, *sedebit solus & tacebit: quia iam imposuit sibi iugum tuum;* & Arabicus Alexandrinus, *sedebit solus & tacebit: quia recepit, vt custodiat mandata tua.* Ipse ergo per iugum intelligit Dei legem & mandata, non crucem & tribulationem.

VERS. 29. PONET IN PVLVERE OS SVVM] humiliabit se, & Deum adorans vultu in terram demisso, vsque ad puluerem deprimet os suum, atque humiliter de se sentiens & loquens dicet cum Abraham: Ego sum terra & cinis, ac quasi reus & supplex ore incumbens terræ & cineri, veniam postulabit, dicetque cum Iob, Parce mihi Domine, & cum Dauide, Miserere mei Deus, si fortè humili prece spei & liberationis suæ compos fieri posset. Sic è contrario *ponere in cælum os suum*, psal. 72. 9. est superbè ac magnificè loqui contra Deum, cœlum & cœlites, illisque quasi insultare. ita Orig. Raban. Lyran. Vatabl. Aliter Sanchez: Ponet, inquit, os in puluere, quasi victus, vt victor caput eius calcet, vti fecit Iosuë c. 10. vnde v. 34. hic subdit: *Vt contereret sub pedibus suis omnes vinctos terræ.*

Aliter & Theodor. q. d. Tacebit & generosè feret conuitia & probra perinde ac si os haberet plenum terra. S. Ambros. in psal. 118. ser. 10. pro hoc versu ita legit, *Dabit in sepulturæ fossuram os suum, si tamen est spes patientiæ,* itaque explicat: *Ostendit supra modum patientiæ taciturnitatem, vt tanquam sepeliat os proprium, ne loquatur & velut quodam aggere virtutum obstruat, ne vocem doloris emittat, tantùm pondus afferens patientiæ quam spes foueat. vt vocem ipsam velut busto quodã ac tumulo sepeliat ac includat, quam nulla extorquere, nulla excitare possit iniuria.*

Taciturnitas est sepulchrum patientiæ.

VERS. 30. DABIT PERCVTIENTI SE MAXILLAM] q. d. Hac spe animatus Dei seruus, vltro se flagellis, probriis, alapis exponet: alapa enim non tantum dolorem, sed & ignominiã pudorémq; insignem infligit. Sic Paulus 2. Corinth. 11. datum sibi ait angelum Satanæ, qui se colaphizet, id est, humiliet, & pudore afficiat: hoc enim facit stimulus carnis, id est, tentatio libidinis. Describit singularem patientiam viri cuiuslibet, qui ab adolescentia iugum Domini portauerit, quod quamuis generaliter dictum sit, tamen specialiter de Christo intelligendum est: Christi enim typus fuit Ieremias incarceratus, alapa percussus & vexatus à Iudæis, & Christus omnium Martyrum, & omnis patientiæ perfectissima fuit idea & exemplar. ita Maldon. & passim Patres & interpretes.

SATVRABITVR OPPROBRIIS] quia propter Deum ea feret, ita lætè ac si cibum sumeret lautè & splẽdidè, vt hac resignatione & humili tolerantia Deum sibi promereatur, concilíet, reddátque beneuolum: cogitabit enim & sibi persuadebit, *quia* cum *non repellet in sempiternum Dominus.*

Mor. Sanctorum est pasci opprobriis.

Nota Illustrium Sanctorum & perfectorum est pasci & saturari opprobriis. Docet hoc S. Dorotheus magnus perfectionis doctor, narratque exẽpla mira sancti cuiusdam Patris, qui ab alio grauissimis conuitiis lacessitus, se non auertit, sed attendit quid diceret, & gratias etiã egit: *Benedictum,* inquit, *si frater os tuum à Domino:* illo contra responsante, *Nam improbe & veracissime senex hæc dicis, vt lauderis: Sanè,* inquit senex, *ita planissimè, mi frater, se res habet vt dicis.* Hac salutatione peracta quispiam rogauit Patrem, vtrum nihil fuerit his maledictis commotus? qui nunquam alias tam pacatum se fuisse affirmauit, vt qui suam animam tum singulari Christi gratia senserit custoditam. Annon hoc erfectum opus & heroicum?

Idem sanctus Pater rogatus qua ratione, si ab alio contemnaris & conuitiis apperatis, animus sit ad æquitatem componẽdus, ne in iram prosiliat? *Si,* inquit, *teipsum contempseris, non perturbaberis,* vti docuit Pœmen Abbas. *Nam si teipsum abieceris, plena animi pace perfrueris.* Et subiecit: Quidã, ait, frater, quem ego religiosa veste Deo initiaui, cœpit postea multa de me sinistra & obscena loqui. Id ego secreto cognoui, mihique dixi: *Hic est à Christo missus, vt omnem animæ tuæ vanitatem & gloriam ferro adurat. Hic est medicus animæ tuæ, sicuti nocent qui beatum te & sanctum prædicare solent.* Dixit ergo referentibus eius cõuitia in me, illa aperta esse mala, eorúmque minimam partem quæ in me vidisset: occulta verò latere in animo infinita quæ non vidisset. Postea frater ille Cæsareæ mihi occurrit, méque identidem salutauit & osculatus est, quasi nihil de me dixisset. Ego vicissim eum peramanter resalutaui & osculatus sum, quasi nihil scirem eorum quæ contra me dixerat. Tum ille flens procidit ad pedes meos: Ignosce, ait, Pater multa enim indigna de te dixi. Ego contrà osculo complexum compello, dicoque me omnia hæc cognouisse, & tamen eodem amore semper eum prosecutum esse, nec induci potuisse vt vllum verbum sinistrum cõtra eum proferrem, sed continuis votis ei numen propitiasse. Argumentum tibi, inquit, sit: laborabam grauiter oculis, cúm memor tui, impressi illis signum sanctæ crucis, & oraui: *O Domine Iesu Christe per preces illius* (te nominabam) *sana me:* & extemplò curatus sum.

Idem narrabat, cùm mendicus quidam minus quàm sperabat à B. Dionysia stipis accepisset, cœpit de illa & me inhonesta euomere,

cumque illa tantam iniuriam vellet vlcisci, dixi: *Domina tibiipsi insidiaris: omnem enim virtutem ab* A *animo excludis. Quid dignum ijs sustinebis, quæ pro te Christus sustinuit? Meministi domina, quantam vim opum velut stercora dissipares? Quod si mansuetudinem tibi non comparaueris, perinde eris ac faber ferrarius, qui massam ferri tundit, & nullum inde vas conficit. S. Ignatius ait: Mansuetudinem volo, qua omnis vis & potestas principis huius mundi eneruatur. Nota certa contemptus mundi est, nulla re perturbari.* Aurum contempsisti, aciculæ punctura moueris? non es seruus Dei, sed honoris quem amas: quot enim animi sunt vitia, tot sunt & domini. Nam, vt ait Apostolus, *A quo quis superatus est, huius & seruus est.* His illa auditis emendata & admirata, *Inuenisti*, ait, *Deum quem desideras.* Hęc omnia ex Patricio & Dorotheo refert noster Radertus in Viridario par. 3. c. 2.

Climachus de cap. humilitate: Diem, ait, perdidisse te puta, quo non sustinueris opprobria. Quocirca regula vndecima Constit. nostrarum tam seriò & grauiter inculcat nobis ardens desiderium patiendi iniurias & contumelias. Scribit de seipso S. Gregor. Nazianz. quòd ignominia quam honore & splendore sit clarior. Idem de fratre suo Cæsario, qui à Iuliano Apostata præfectura ærarii deiectus fuerat, eò quòd esset Christianus, aut potius sponte eam hortante S. Nazianzeno deseruerat, scribit, quòd ex honoris huius neglectu factus sit honoratior, quodque ignominia hac sit decoratus & illustratus.

Caph. 31. Quia non repellet in sempiternum Dominus.

Caph. 32. Quasi abiecit, & miserebitur secundum multitudinem misericordiarum suarum.

Caph. 33. Non enim humiliauit ex corde suo, & abiecit filios hominum.

Vers. 32. QVIA SI ABIECIT, q.d. Esto videatur Deus afflictum ad tempus abiecisse, tamen ET MISEREBITVR] id est etiam rursus miserebitur eiusdem. *Nunquid continebit in ira sua misericordias suas*, ps. 76. 10. hebr. est. *si dolore affecerit miserebitur*: percutiet enim, & ipse sanabit, Deuter. 32. 39. Hæc spes certa miserationis & liberationis diuinæ, excitauit Ieremiam, virosque sanctos, vt facies alapis alacriter præberent, & gauderent saturari opprobriis. Ita Tobias cap. 3. *Post tempestatem*, inquit, *tranquillitatem facis, & post lacrymationem & fletum, exultationem infundis.*

Vers. 33. NON ENIM HVMILIAVIT EX CORDE SVO] q.d. Non est Deo volupe, proprium, aut per se intentum affligere homines, sed per accidens hoc Deus facit, & quasi coactus ob peccata nostra: proprium enim est Dei misereri, &, vt dicitur Sapientiæ 1. 13. *Deus mortem non fecit, nec lætatur in perditione viuorum.* Vnde Septuag. vertunt *non respondit ex corde suo, humiliauit filios viri.* Heb enim ענה *ana* & humiliare significat & respondere, quod Theodoret. ita exponit, quasi Deus non ex animo loquatur, quando innuit se iratũ esse, cùm intus gerat viscera misericordiæ. Chaldæus prorsus aliter exponit, sic: *quia,* A *propterea quòd non affligit vnusquisque animam suã & non aufert superbiam de corde suo, ideo hoc fecit, vt deuolueretur interitus super filios hominum.* Sicut ergo medicus vult vstionem & cauterium amici ægri, non propter se, sed vt eum morbo liberet: ita & Deus vult tribulationem nostram, vt animæ vitia resecet, non vt hominem tribulet & cruciet.

34. Vt contereret sub pedibus suis omnes vinctos terræ, LAMED.

35. Vt declinaret iudicium viri in conspectu vultus Altissimi. LAMED.

36. Vt peruerteret hominem in iudicio suo, Dominus ignorauit. LAMED.

B VT CONTERERET] Hic versus & duo sequentes pendent ex præcedenti, q.d. Deus non humiliat vt conterat, quasi sæuus dominus & tyrannus. Aut potius hi tres versus pendent ex fine v. 36. scilicet *Dominus ignorauit*: ibi enim concluduntur hi tres versus literæ *lamed*, qui hinc incipiunt: quasi dicat, *Dominus ignorauit*, hoc est, ignorat & nescit vt conterat pro arbitrio, non pro meritis vinctos terræ, vtque declinet more peruersorum iudicum iudicium, id est normam iudicii alicuius viri, nolens eum ad sui defensionem admittere, sed ex odio vel gratia aut donis corruptus, volens causa inaudita eum insontem damnare, aut sontem plus æquo punire, vt hominem suam causam coram se agentem & iuste defendentem peruertat & iniuste damnet. hæc enim *Dominus*, qui iustissimus est C & clementissimus pater, *ignorauit*, hebr. *non vidit*, idest fecere non nouit, nec cogitauit. ita Olymp. Rupert. Lyran. Vatabl. Vnde Syrus vertit, *ad condemnandum hominem in iudicio suo Dominus non vidit*; & Arabicus Antiochenus aduersatiue, sed eodem sensu, vertit, *& humiliauit iudicium eius, & exaudiuit eum, quia Dominus videt eum.* Vers. 34.

Secundò, hæc alii accipiunt vt pendeant ex fine versus 36. *Dominus ignorauit*, hoc modo, quasi occurrat obiectioni huic, Si verũ est quod dicis, Deum non abiecisse suos fideles, sed eorum misereri; cur ergo videmus multos ex eis, vt Iudæos, conteri sub pedibus tyrannorum, scilicet Chaldæorum, & iudicium eorum deflecti, eosque iustè se defendentes condemnari, & D bonis omnibus euerti? Respondet, hæc omnia si fiunt, non fieri Deo probante, sed quasi ignorante, idest non volente, non iubente, sed permittente: hoc est, non fieri voluntate sua antecedente, sed consequente, scilicet, ob præuisam & permissam Chaldæorum culpam. ita Raban. Hugo, S. Thom. vnde Arabicus Alexandrinus vertit, *& condemnauit bonum in iudicio, & non videt id.*

Tertiò, Chald. & Theodoretus explicant; q.d. Deus non humiliat ex se, & sua inclinatione, sed ob peccata, eos scilicet qui solent alios conterere, & iniustè damnare. Primus sensus est planissimus.

OMNES VINCTOS TERRÆ] Iudæ scilicet,

id est omnes Iudæos à Chaldæis vinctos & captos. ita Hugo, vel, vt S. Thom. *vinctos*, id est, afflictos in terra, tenues & pauperes. psal 68.34.

Secundò, Olympiodor. & Vatabl. per *vinctos terræ* intelligunt peccatores: hi enim peccatis ob stricti & vincti sunt.

Tertiò, Theod. Hi inquit, *vincti terræ* sunt homines terræ alligati, qui terrena sapiunt, nec mentem ad sublimia & cælestia erigunt. Sed primus sensus est literalis.

VERS. 35. VT DECLINARET (Deus) IVDICIVM VIRI, non iusta lance eius merita ponderando, sed declinando iudicii libram in vnam, vel alteram partem, IN CONSPECTV VVLTVS ALTISSIMI] id est suo. Est hebraismus: loquitur enim Deus de se in tertia persona.

VERS. 36. VT PERVERTERET HOMINEM] id est hominis causam & iudicium.

DOMINVS IGNORAVIT] id est practicè nescit, non facit tria iam dicta, scilicet vt conterat, declinet & peruertat hominem in iudicio Ex Hebræo aliter hi versus quatuor (scilicet 33. 34. 35. 36) verti & connecti possunt cum Maldon. sic: Non humiliauit Deus ex corde, *vt contereret*, scilicet hostis Chaldæus Iudæos, eorumque iudicium declinaret, & peruerteret, *Dominus ignorauit*, hebr. *Dominus non vidit*, id est ita vt Dominus non videret, id est non prouideret aut curaret. q. d. Deus non humiliauit Iudæos ex corde, quia non permisit Chaldæos affligere Iudæam sine magno consilio & prouidentia. Fecit enim hoc vt Iudæi emendarentur Vnde sequitur, *Quis est*, &c. quasi dicat, Hæc cũ ita sint, quis audeat dicere fieri quidquam Domino non iubente? id est sine eius voluntate ac prouidentia. Id significarunt Ægyptii imagine Dei, quam pingebant tenentem manu zonam qua cælum & terram cingebat, intelligentes per zonam prouidentiam, qua Deus omnia colligat, continet & moderatur. Eandem significauit scala à terra in cælum porrecta, quam vidit Iacob, Genes. 28.

MEM. 37. Quis est iste, qui dixit vt fieret, Domino non iubente.

MEM. 38. Ex ore Altissimi non egredientur nec mala nec bona?

MEM. 39. Quid murmurauit homo viuens, vir pro peccatis suis.

QVIS EST ISTE] Dixit Propheta, *non ex corde* id est, non ex Dei beneplacito, quasi pœnis innocentum Deus per se delectetur, mala Iudæis euenisse, nec Deum eos studio humiliasse & afflixisse; iam ne quis dicat, Ergo à fortuna & casu hæc Iudæis acciderunt; occurrit dicens, id tam impium & insulsum esse, vt à nemine dici possit Heb. est, *Quis est qui dixit, Fuit hoc, & Dominus non præcepit?* q. d. Nihil homini contingit in rebus humanis præter Dei voluntatem & præceptum, id est ordinationem, siue iubentem siue permittentem. ita Theod. Rupert. Hugo.

Aliter explicant alii, q. d. Quis tyrannus, verbi gratia Nabuchodonosor, dicat iubeatque aliquid mali fieri, ita vt id statim fiat, etiam præter Dei voluntatem? q. d. Id fieri nequit. tyrannus enim est tantùm instrumentum & virga furoris Dei, Isaiæ 10.5.

EX ORE ALTISSIMI NON EGREDIENTVR NEC MALA NEC BONA?] Pendet hęc interrogatio ex v. pręced. q. d. Quis tam impius sit, vt dixerit nec aduersa, nec prospera euenire nobis ex ore, id est, ex præcepto & ordinatione Dei? Est hæc consolatio efficax in omni tribulatione, si cogitemus nihil euenire nobis, cuius auctor non sit Deus, & omnia ab eo attemperari ad nostram salutem, atque interim culpam nostram agnoscamus, eiusque clementia & opem humiliter imploremus. Hoc est quod ait Isaias c. 45. 6. *Ego Dominus, & non est alter, formans lucem, & creans tenebras: faciens pacem, & creans malum.* Et Amos 3. 6. *Si est malum in ciuitate quod Dominus non fecerit.* Et Eccles. c. 11. *Bona & mala, vita & mors, pauperias & honestas*, id est opulentia, *à Deo sunt.* VERS. 38.

QVID MVRMVRAVIT] q. d. Cùm punitur homo non excuset se, accusando fatum, fortunam, Dei voluntatem, sed suæ voluntati malæ & peccatis id tribuat, dicatque illud psalm. 118. *Cognoui Domine, quia æquitas iudicia tua, & in veritate tua humiliasti me.* & rursum: *Iustus es Domine, & rectum iudicium tuum*, vt dicebat Mauricius Imper. cùm à Phoca suos filios coram se interfici videret. ita Hugo, S. Tho. Lyran. Sic ferè etiam explicant Origen. Olympiod. Theod. sed de culpa, non de pœna, q. d. Homo peccatum suum non fato, sed sibi adscribat. VERS. 39.

Secundò, Vatabl. exponit: Cur dolet homo de suo peccato anxie se vexando, & desperabunde loquendo? pœniteat potiùs, & reuertatur ad Dominum.

Tertiò, Chald. explicat, *Cur diuitias inuenit homo, quibus abutatur diebus vitæ suæ?* id est, quare non bene vtitur dotibus quibus à Deo dotatus est; radix enim Hebr. און *auen* significat etiam diuitias labore aut rapina partas. Primus sensus est planissimus.

PRO PECCATIS SVIS] id est, pro pœnis peccatorum suorum: siue cum pro peccatis affligitur. q. d. Temerè & iniustè murmurat *homo viuens*, cùm pro peccatis punitur, quia tantum, & plus commeruit: Deus enim citra condignum punit, & iudicium misericordia temperat in hac vita. At post hanc vitam iudicium faciet sine misericordia in gehenna. Damnatus ergo gemat & queratur, non *homo viuens*. Rursum *viuens*: *quia vniuersa vanitas omnis homo viuens*. Cur ergo Deo obmurmuret viuens, cuius tota vita, quin & ipse totus, est vanitas? ita Sanchez.

Est hic locus illustris de numine & Dei prouidentia, quæ singula in particulari regit & ordinat; cui proinde in omnibus nos subdere & resignare debemus.

Viderunt idipsum Gentiles. Pythagoræ hæc est aurea sententia: *Quibuscunque infortuniis diuinitus homines anguntur, prout sors tua fuerit, tam ferrò moderare, neque indignare: decet vero etiam mederi.* Modum & causam assignat eius discipulus & interpres Hierocles: *Voluntatis, ait, nostræ diuinique iudicii nexus infortunium parit, nihilque aliud totum hoc diuinum infortunium existit, quàm Dei*

aduersus peccata calculus. Tibi ergo & culpæ tuæ indignare, non Deo. culpam tolle, & auferet Deus. Quare ipse perpetuò hæc infortunia vocat *δαιμονίας τύχας*, id est *diuinas fortunas*, vel sortes nobis iuste a Deo iudice immissas. Nam *calamitates*, ait, *inuexerunt nostra iniquitas & iudicium diuinum, cuius est insceleratos animaduertere.* Homerus Odyssea 1. ita Iouem loquentem inducit:

Quam temere incusant mortales numina? Diuos
Auctores faciunt si quid sensere malorum,
Cùm praeter fatum his pariat mens stulta dolores.

Chrysippus teste Laertio libr. 6. cad. 2. dicebat, non debere *ferri audirique homines nequam, aut ignauos & audaces, qui cùm in culpa & maleficio reuicti sunt, perfugiunt ad fati necessitatum, tanquam in aliquod asylum: & quæ pessimè fecerunt, ea non suæ temeritati, sed fato attribuenda esse dicunt,*

Seneca epist. 108. *Optimum*, ait, *est pati, quod emẽdare non possis, & Deum (quo auctore cuncta proueniunt) sine murmuratione comitari. Malus miles est, qui imperatorem gemens sequitur. Hic est magnus animus qui se Deo tradidit. At contra ille pusillus ac degener, qui obluctatur, & de ordine mundi male existimat, & emendare mauult deos quàm se.*

Idem de Prouiden. *Quid enim est boni viri? præbere se fato.* Thucyd. lib. 2. in orat. Pericl. *Ferre quæ diuinitus immittuntur, necessariò oportet: quæ ab hostibus viriliter.*

¶ Quid iam dicat fidelis & Christianus, qui fide illuminatus certò nouit Dei prouidentiam regere omnes causas secundas, omniaque tam aduersa quàm prospera moderari & dirigere ad suorum seruorum & amicorum salutem: qui identidem audit illud Apostoli: *Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum*: Sane hæc deberet cuiusque Christiani in paupertate, morbo, persecutione, calumnia, naufragio, incendio, spolatione, excidio, morte, &c. esse constans & solida cogitatio, resolutio & consolatio: Ego certus sum, nihil mihi posse accidere, quantumuis aduersum, durum & acerbum, quod priùs à summa cœlestis imperatoris aula non fuerit ordinatum. Certus sum, quod nihil mihi inferre possunt homines, dæmones, & creaturæ omnes totius mundi, ampliùs quàm Deus velit, prouiderit, eisque facultatem dederit, qui suis omnia facit cooperari in bonum. Fiat ergo idipsum in me, non recuso, non refugio. Nihil enim aliud volo, quàm vt Dei voluntas fiat, eaque in me, omnique creatura plenè adimpleatur. S. Clemens in lib. Recognit. narrat se conuersum a S. Barnaba missum fuisse ad S. Petrum vt ab eo plenius erudiretur. Iuit ergo: mox S. Petrus dixit ei, vt veniret postero die ad disputationem quam ipse habiturus erat cum Simone Mago. Magus deinde à S. Petro petiit inducias ad triduum: dedit ei illas S. Petrus. Indoluit de datis ei induciis Clemens: aiebat enim audire S. Petrum, & ardebat. Cui S. Petrus: *Gentiles*, inquit, *turbantur, cùm res non accidunt ex voto, vti desiderant: at nos Christiani, qui scimus Deum gubernare & moderari res omnes, in quolibet rerum euentu in pace consistimus & consolatione. Scio has inducias Dei consilio dari ad tuum bonum, vt scilicet interim te præpares ad futuram disputationem, quo eam melius & pleniùs capias.* Hoc est quod in sua ep. fide-

A les docet idem S. Petrus: *Omnem solicitudinem vestram proiicientes in eum: quoniam ipsi cura est de vobis.* Ergo in quolibet rerum euentu Deo fidere, ad eumque recurrere debemus, eique dicere cum Ieremia c. 14. 9. *Tu autem nobis es Domine*, &c. *ne derelinquas nos.* nam, vt aiebat B. Teresa: *Si Deo nitimur, nulla est tanta potentia, quam non pro nobis humiliet Deus.* D. Ludouicus Blosius, vir egregie pius æquè ac doctus, lib. Monil. spiritua. c. 11. narrat B. Gertrudi apparuisse sponsum suũ Iesum, qui ferens in dextera sua sanitatem, & in sinistra infirmitatem, monebat eam vt eligeret quam vellet. Illam uerò ab vtraque Domini manu se auertentem dixisse: *Domine ego toto corde desidero, vt non meam voluntatem respicias, sed tuum beneplacitum in omnibus perficias.* Quo circa id laudans Dominus ei dixit: *Qui vult vt ad ipsũ*

B *libere veniam, debet mihi clauem propriæ voluntatis resignare. Quod si ex humana fragilitate eam resumere contigerit, mox pæniteat, ac eam iteratò mihi resignet, & suscipiet eum dextera misericordiæ meæ, deducetque ad regnum claritatis æternæ.* Præstitit id B. Gertrudis: vnde nec pericula, nec tribulationes, nec damna rerum, nec impedimenta alia, sed nec delicta quidem vel defectus proprii, securam constantemque confidentiam, quam ad benignissimam Dei misericordiam retinebat, vnquam in illa obscurare potuerunt. Certissime enim confidebat, tam aduersa, quàm prospera omnia, sibi in bonum à Dei prouidentia conuerti. Et eidem aliquando Dominus dixit: *Secura illa confidentia quam quis erga me habet, credens me reuera posse, scire & velle ei in omnibus fideliter adesse, transuulnerat cor meum, tantamq; vim*

C *facit pietati meæ, vt nullatenus possim tali homini abesse vel deesse.*

Pari modo ad S. Mechtildem ait Dominus: *Mihi valde gratum est, vt hominibus in bonitate mea confidant, & de me præsumant. Nam quisquis in me humiliter confisus fuerit, ac mihi bene crediderit, ego & in hac vita illi adero, & post mortem supra omne meritum ei benefaciam. Quantum quis mihi credere, & de bonitate mea piè præsumere potest, tantum & in infinitum amplius obtinebit. Ideoque vtile homini est, vt magna sperando à me, mihi bene credat.* Mechtildi verò quærenti quidnam potissimũ credere deberet de ineffabili ipsius bonitate, respondit Dominus: *Certa fide crede, quod ego te post mortem suscipiam sicut pater filium suum carissimũ, quodq; nullus vnquam pater tam fideliter cum vnico*

D *suo nato hereditatem suam diuisit, sicut ego omnia bona mea & meipsum tibi communicabo. Quicumque hoc de bonitate mea firmiter, & cum humili charitate crediderit, beatus erit.*

40. Scrutemur vias nostras, & quæramus, & reuertamur ad Dominum. NVN.

41. Leuemus corda nostra cum manibus ad Dominum in cælos. NVN.

42. Nos iniquè egimus, & ad iracundiam prouocauimus: idcirco tu inexorabilis es. NVN.

SCRVTEMVR VIAS NOSTRAS] Examinemus perscrutando omnes latebras vsque ad VERS. 40.

mum fundum, omnes actiones vitæ & conscientiæ nostræ. *Scrutemur*, inquit S. Bernard. serm. 58. in Cantic. in fine, *vias nostras, & studia nostra, & in eo se quisque iudicet profecisse, non cum, non inuenerit quod reprehendat, sed cùm quod inuenerit reprehendet: tunc te non frustra scrutatus es, si rursum opus esse scrutinio aduertisti. Et toties non te fefellit inquisitio tua, quoties iterandum putaueris. si autem semper cum hoc opus est facto, semper facis: semper ergo opus esse tibi memineris superni auxilij & misericordiæ Christi.*

Examen conscientiæ quale & quam vtile.

Rursum scrutemur sine adulatione, & sine dissimulatione fundum cordis nostri, in quo aliquando latet appetitus aliquis qui omnia opera inquinat, quique Deo displicet, & eius gratiam ac bona a nobis auertit: hunc tolle & euelle, si vis à Deo benedici & irrorati. Huius scrutinij & examinis magna est necessitas & vtilitas, eoque omnes viri sancti vsi sunt, quin & Gentiles: vnde illud Poetæ.

Non priùs in dulcem declines lumina somnum,
Quàm prius exactæ reputaueris acta diei.

S. Hieron. lib. 3. Apol. contra Ruffin. ca. 10. inter aurea Pythagoræ præcepta hoc ponit: *Duorum temporum quàm maximè habendam curam, manè & vesperi, id est, eorum quæ acturi sumus, & eorum quæ gesserimus* Galenus li. de Cognoscendis & curandis animæ morbis, cap. 6. *Singulis*, inquit, *diebus ea quæ superiùs dicta sunt, tibi reuoca in memoriam. Atque hoc quidem præstabit te sæpiùs facere: quod si non possis tam sæpe, saltem matutinis horis semper antequam quidquam eorum quæ acturus sis aggrediaris, & vespertinis antequam cubitum eas.* Si Stobæo serm. 3. credimus, Phocylides primus omnium mortales docuit, ter in die se & suas actiones discutere: qua re Pytagoram vicit.

Inter fideles S. Ephrem. Syrus tom. 3. in serm. ascet. *Diebus*, inquit, *singulis vesperi & manè diligenter considera, quo pacto sese habeat negotiatio tua, ac mercimonij ratio, & vespere quidem ingressus cubiculum cordis tui, examina teipsum ac dicito: Putasne hodie in aliquo Deum exacerbaui? nunquid verba otiosa protuli? num per contemptum negligentiam ve peccaui, num fratrem irritaui, num cui detraxi,* &c. Deinde deprehensis peccatis iubet dolorem & lacrymas superfundi. Subdit mox de matutino examine: *Et facto iam diluculo, rursus eadem tecum meditare, & dicito, Quomodo putas ista nox præterijt nunquid improbæ & sordidæ cogitationes inuaserunt me, atque illis libenter immoratus sum?*

S. Dorothæus serm. 11. *Quo pacto*, inquit, *per singulos dies nos ipsos purgare & expiare debeamus, exactissimè docuerunt Patres nostri, nempe vt vesperi sedulò quisque perquirat, quomodo pertransierit diem illum. Rursus mane examinet quomodo exegerit noctem illam, & pœnitentiam agat, & resipiscat coram Deo, si quod peccatum admiserit.* S. Bernard. lib. de Vita solitar. *Nemo*, inquit, *te plus diligit, nemo fidelius iudicabit. Mane præterita noctis fac à temetipso exactionem, & venturæ diei tu tibi indicito cautionem: vespere diei præteritæ rationem exige, & superuenientis noctis fac indictionem sic districto nequaquã tibi aliquando lasciuire vacabit.*

S. Bonauent. tom. 2. epist. 25. memor. 24. agens de puritate conseruanda sic ait: *Ad quod diligentius & purius conseruandũ, quotidiana discussione septies in die examines vitam tuam, semper ante vel immediate post quamliber horam canonicam, considerans & discutiens attentissime qualiter de hora in horam ambulaueris dignè coram Deo, sine macula in iustitiæ semita.*

De B. Xauerio scribit Tursellin. lib. 6. cap. 6. *Sæpius in die diligentiùs conscientiam excutiebat suam, & cæteros ad idem faciendum magnoperè hortabatur, in eo perfectæ vitæ cardinem verti ratus.*

Denique B. Pater Noster Ignatius bis in die examen conscientiæ nobis præscripsit, illudque totius Societatis nostræ vsu receptum est: item examen particulare cuiq; circa vitium aliquod extirpandum: ipse autem in singulas horas se examinare solebat, atque horam cum hora, diẽ cum die, hebdomadam cum hebdomade, mẽsem cum mense conferre, vt videret quid profecisset, vel qua in re defecisset. vti testatur Rib. lib. 5. c. 1. vitæ eius.

LEVEMVS CORDA NOSTRA CVM MANIBVS] Tropolog. S. Gregor. 18. Moral. 3. *Corda*, inquit, *cum manibus leuat, qui orationem suam operibus roborat nam quisquis orat, sed operari dissimulat, cor leuat, & manus non leuat: quisquis verò operatur, & non orat, manus leuat, & cor non leuat.*

AD IRACVNDIAM CONCITAVIMVS Hebr. מרינו *marinu*, id est exacerbauimus rebellauimus, vide dicta c. 1. 20.

IDCIRCO TV INEXORABILIS] Hebr. *idcirco tu non pepercisti*. id est non parcis, sed flagellas nos.

43. Operuisti in furore, & percussisti nos: occidisti, nec pepercisti.

44. Opposuisti nubem tibi, ne transeat oratio.

45. Eradicationem, & abiectionem posuisti me in medio populorum.

OPERVISTI IN FVRORE] id est, furorem & iram quasi, velum obtendisti tibi, ne quemquam agnosceres, videres, vel precantem audires, sed sine respectu percuteres nos. vnde explicans subdit: *Operuisti nubem*, &c. Ibi enim in Hebræo idem est verbum quod hic, scilicet סכותה *saccota*. ita Pagnin. & Vatab. Rursum, quasi dicat: Iram quasi sepem & vallum inter te & nos interposuisti, vt hostili animo nos persequereris & inuaderes. Hoc enim quoque significat Hebr. *saccota*, vnde סכות *succot* vocantur tabernacula castrensia: & סך *sac* significat aggerem, & vallum, quo dux castra sua tegit, & ab hoste separat ac communit. Vers. 43.

Secundò, Maldon. sic explicat, *operuisti*, id est armasti te furore quasi scuto, & percussisti nos hebr. ותרדפנו *vattirdephenu*, id est, & persecutus es nos. Aut, vt alii, operuisti faciem tuam, ne nos filios tuos ab hoste iugulari videres; sicut pater operit faciem, ne videat filium male tractari ab hoste, aut à chirurgo secari.

Tertiò, alii, q. d, Operuisti nos calamitatibus ex ira tua & furore profectis. ita Hugo & S. Thom. & Lyran. Huc pertinet expositio Sanchez: Operuisti nos, id est ad captiuitatẽ mor-

tem nos damnasti. Captiuis enim & damnatis solebat velari facies, vti factum est Amano Esther 7. & Ezechiel cap. 12. de Sedecia: *Facies eius operietur.* Hinc & lictores, audientes pontifices contra Christum clamantes, *Reus est mortis*, faciem eius velarunt, & velato illuserunt. Quin & apud Romanos iudex reum adiudicans morti, dicebat, *I lictor, colliga manus, caput obnubito arbori infelici suspendito.* Sunt ergo hic duæ facies velatæ, prima Iudæorum hoc loco, secunda Dei de qua subdit. *Opposuisti nubem tibi, ne transeat oratio.* Hic sensus appositus est.

Quartò, q.d. Obtexisti nos caligine furoris tui, vt quò fugiamus non possimus videre, & sic occæcatos nos persecutus es vsque ad exilium. ita Chaldæos Origen. & Vatabl. Primus sensus aptior est, & proprie respondet Hebræo *saccota.*

VERS. 44. OPPOSVISTI (obtendisti) NVBEM, scilicet peccatorum nostrorũ, TIBI, inter te & nos, quia tuis oculis ea semper intueris quasi densam nubem, impedientẽ NE ad te TRANSEAT ORATIO] nostra? Septuag. *propter orationem*, scilicet repellendam. ita Orig. Theod. Ruper. Hugo, S. Thom. Lyran. Sic ait Psaltes. psal. 89. 7. *Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo:* & Isaias, cap. 59. v. 2. *Iniquitates vestræ diuiserunt inter vos & Deum* Ex aduerso de humili ait Eccles. c. 35. v. 21. *Oratio humiliantis se penetrat nubes*, &c.

Peccata sunt nubes ob quatuor causas.

Nota. Peccata vocantur nubes; Primo, quia sunt quasi atri & tetri vapores ascendentes ex prauo corde, quasi ex vliginosa & palustri terra
I. Secundo, quia Solis, id est Dei, aspectum, beneuolentiam & beneficentiam adimunt. Tertio,
II. quia, sicut ex nubibus grandines, tonitrua, &
III. fulmina prodeunt: ita ex peccatis prosilit ira,
IIII. furor & supplicia Dei. Quarto. sicut nubes dispescunt cælum a terra, ita peccata separant hominem a Deo, cælo, & angelis. Vnde diues Epulo audiuit ab Abraham: *Inter nos, & vos chaos magnum firmatum est, vt hi qui volunt hinc transire ad vos non possint, neque inde huc transmeare*, Lucæ. 16. 26.

Potest Secundo per nubem accipi firma Dei sententia, qua decreuerat Iudæos punire, nec pati se exorari: hoc enim est quod ait Prouerb. 1. 24. *Quia vocaui, & renuistis*, &c. *ego quoque in interitu vestro ridebo* & v. 28. *Tunc inuocabunt me, & non exaudiam, mane consurgent, & non inuenient me*, Alludi ad iudicem qui sacra sententia mortis, ne amicorum preces pro reo audiat & sententiam reuocet domi se concludit, nec aliquam ad colloquium admittit. Hinc R. Samuel apud Galatin. lib. 10. c. 3. R. Haninæ roganti: *Quid est quod scriptum est Threnor. 3. Protexisti nube te, ne transeat oratio*: respondit: *Quia portæ orationis quandoque apertæ sunt, quandoque vero clausæ: portæ autem pœnitentiæ nunquam clausæ sunt in mundo isto, sicut dictum est psalm. 65. Spes omnium finium terræ, & mare longinquorum, est scilicet pœnitentia. Sicut enim mare hoc nunquam clauditur, sed quicumque vult. lauat se ibi in omni hora qua vult: ita ipsa pœnitentia, quacunque hora homo vult ipsam facere, facit, & Deus benedictus recipit illam. Oratio autem habet tempora, sicut dictum est psalm. 69. Et ego orationem meam ad te Deus tempore beneplaciti.*

Tropolog. S. Gregor. 2. in Moral. cap. 9. *Sancti, inquit, viri Deo orantes dicunt: Opposuisti nubem, ne transeat oratio quasi dicant: Menti nostræ terrenis voluptatibus assuetæ curarum suarum phantasmata iusto iudicio obijcis quibus eam in ipsa orationis suæ intentione confundis: & quam desiderijs infimis deditam non ignoras recte cæcatam ab intuenda lucis tuæ perspicuitate reuerberas: vt, cùm in te intenditur, ipso à te cogitationum suarum nubilo reflectatur, & quæ terrena hæc assidue cogitat quia vult, hæc etiam tolere in oratione cùm non vult.*

ERADICATIONEM ET ABIECTIONEM POSVISTI ME IN MEDIO POPVLORVM] Pro *eradicationem*, heb. est סחי *sechi*, id est rasura verbi gratia pauimenti, aut domus leprosæ, quasi dicat: Abrasisti nos a Iudæa, & fecisti nos viles & despectos quasi sordes & rasuram, quæ ab raditur a pauimento. Vnde Syrus vertit, *eradicatos & contemptos fecisti nos inter populos:* & Arabicus Alexandrin. *fecisti nos inter populos despectos & expulsos.* Huc alludens S. Paulus 1. Corint. 4. v. 13. ait: *Tanquam purgamenta huius mundi facti sumus.* Noster interpres vertit, *eradicationem*, id est arborem eradicatam: quasi dicat. Sicut arbor infructuosa eradicatur, & loco suo euellitur: ita nos e Iudæa eradicasti, euulsisti, & eiecisti in Babylonem. Pro *abiectionem* hebr. est מאס *maos*, id est reprobationem, id est scobem, ramenta & sordes quæ è domo aliave re euerruntur, reprobantur & abiiciuntur in fimetum vel sterquilinium. Vnde S. Paulus vertit, *peripsema*, cùm ait: *Omnium peripsema vsque adhuc.* Loquitur Ieremias in persona non sua, sed populi. Hoc est quod eis minatus erat Dominus, Ierem. 18. v. 7 *Repente loquar aduersus gentem, & aduersus regnum vt eradicem, & destruam, disperdam illud.* VERS. 45.

Secundò, Chald. & Hebræi vertunt, *posuisti nos amotionem & eiectionem*, vt scilicet exularemus, atque huc illucque vagaremur inter Gentes, vti Dominus minatus fuerat Ieremiæ 34. v. 17.

Tertio, Septuag. vertunt, *conniuere me, & eijci fecisti nos in medio populorum*: conniuere est oculos claudere præ metu, pauore & trepidatione ne transeat oratio. Hinc R. Samuel rectè ait: *Portæ orationis aliquando apertæ sunt, aliquando vero clausæ: portæ autem pœnitentiæ nunquam clausæ sunt in hoc mundo.* Si roges, Cur Deus tam seuerè castigat suos? Respond. Quia parum proficit erga nos, cùm mitius agit. Vitia nostra radicitus inhærent, ipsisque medullis infixa sunt, nec nisi asperiore & penetrabiliore scalpro euelluntur.

46. Aperuerunt super nos os suum omnes inimici. PHE.

47. Formido & laqueus facta est nobis vaticinatio, & contritio. PHE.

48. Diuisiones aquarum deduxit oculus meus, in contritione filiæ populi mei. PHE.

APERVERVNT SVPER NOS OS SVVM] vt quasi buellæ nos toto quasi ore auidissime VERS. 46.

deuorarent, id est vastarent & perderent. Est metaphora à lupis & leonibus, qui voraces ad prædam rictum totius oris pandunt.

Secundò, *aperuerunt os*, scilicet, ad irrisionem: quasi dicat, Irriserunt nos & conuitiati sunt nobis. ita Theodoret. Lyran. Vatabl. Maldonat.

Tertiò, *aperuerunt os*, scilicet ad iniqua decreta contra nos condenda.

VERS. 47. [VATICINATIO] ita & Septuag. non *vastatio*, vti corrigit Lyran. & Reuchlinus in Lexico Hebraico: licet enim Hebræi & Vatabl. Hebr. שאת *set* vertant *vastatio*, q. d. Pauor & fouea, id est laqueus fuit nobis nostra vastatio & contritio: tamen noster cum Septuag. *set* accipit pro משא *massa*, id est onus, hoc est onerosa prophetia & vaticinatio. tam enim *set* quàm *massa* ab eadem radice נשא *nasa*, id est tulit, portauit deriuatur. Sensus ergo est quasi dicat, Vaticinata supplicia à Ieremia & Prophetis iniecerunt nobis formidinem, & ex formidine laqueum & contritionem: dum enim ea timuimus, & euitare voluimus, rebellando Chaldæis, contra præceptũ Dei & Ieremiæ, tunc incidimus in captiuitatem & ruinam.

Secundò, alii explicant quasi dicat: Quæ vaticinati sunt Prophetæ, verum exitum habuerunt & habent: nam timentes, rapimur, conterimur, licet ea ante sperneremus. ita Raban. & Dionys.

Tertiò, S. Thom. sic explicat: Vaticinatio pseudo prophetarum causa nobis fuit. Primò, formidinis ante vastationem; Secundò, laquei, dum in ipsa sumus capti: Tertiò, contristionis post ipsam.

Quartò, Rupert. explicat vt sint verba Ieremię q. d. Quia vaticinatus sum quæ præcepit Deus, hinc timore concutior, illaqueor, in neruum coniicior & conteror. Primus sensus est aptissimus. Simili enim modo minatur Isaias c. 24. 17. *Formido, & fouea, & laqueus super te qui habitator es terræ.*

VERS. 48. *Moral de lacrimarũ fructu.* DIVISIONES] Hebr. פלגי מים *palge maim*, id est riuos aquarum. S. Greg. in psal. 101. ait, quod in verè pœnitentibus tanta debet esse lacrymarum copia, vt possint diuidi, sicut aquę diuiduntur ab olitore ad irrigandum olerum areolas. Tunc diuisiones aquarum deducimus, cùm pro singulis peccatis seorsim lacrymas fundimus. S. Bernard. Firmum, ait, est mihi propositum nunquam ridendi, quousque audiam ex ore Dei illud verba, *Venite benedicti*: neque à fletu desistam donec liber sim ab illa sententia. *Ite maledicti in ignem æternum.* Hic luctus arcet peccata. Verè cecinit Ouidius.

Veneris damnosa voluptas
Non solet in mæstos sæpe venire thoros.
Mens erit apta capi tunc, cum lætissima rerum,
Et seges in pingui luxuriabit humo.
Pectora dum gaudent, nec sunt arctata dolore,
Ipsa patent: blanda tunc subit arte venus.

Ita S. Domnina, inquit Theodoret. in Philotheo cap. 30. *continuis lacrymis non solum rigabat genas, sed etiam vestimenta expiliis. talibus enim indumentis tegebat corpus. Vehemens enim amor in Deũ illas* A *pariebat lachrymas, ad diuinam inflammans contemplationem, & pungens aculeis, & vrgens ad eum quies hinc futurus excessum.* Ita S. Olymp. neptis Ablauii Præfecti, nobilissima & sanctissima, ideoque S. Chrysostomo carissima, iugiter flebat. *Omnis eius vita*, ait Pallad. in Lausiac. c. 144. *erat in compunctione, & frequenti profluuio lacrymarum, & potius videre licebat fonti æstate sua deficere fluenta, quàm huius non sublimibus & Christum semper videntib⁹ oculis lacrymas deficere.* Ita Abbas Macarius rogatus dicere verbum ædificationis, *Lacrymans ait, Ploremus fratres, & producant oculi nostri lacrymas, antequam eamus hinc, vbi lacrymæ nostra corpora comburant. Et fleuerunt omnes, & ceciderunt prons in faciem, dicentes: Pater ora pro nobis.* Rursum *præteriens aliquando Abbas Pastor in Ægypto, vidit mulierem in monumento sedentem & flentem amarè, & dixit: Si veniant omnia* B *delectabilia mundi huius, non transferent animam illius à luctu. Ita & monachus debet semper habere luctum in semetipso.* Ita habetur in Vitis Patrum titulo de compunctione. Senex quidam vidit quendam ridentem, & dixit ei: *Coram cœlo & terra Domino rationem totius vitæ nostræ redditurі sumus, & tu rides? vt vmbra corpus, sic compunctio te comitetur.* Ibidem. Alius donum lachrymarum vocabat terram promissionis, ad quam si post 40. annos cum filiis Israel perueneris, non timebis bellum. Ibidem. Alius dixit: *Cum tentaris, aduersum eum qui te impugnat, gladium lacrymarum exacue.* Ibidem tit. de iugi oratione. S. Antonium requisiuit frater, dicens: Quid faciam pro peccatis meis? respondit: *Qui vult liberari à peccatis, fletu & planctu liberabitur ab eis: & qui vult ædifica-* C *ri in virtutibus, per fletum lacrymarum ædificatur. Ipsa laudatio psalmorum, planctus est. Memento lacrimarum Ezechiæ & Petri.* Ibidem lib. 7 cap. 38. S. Abraham eremita, teste S. Ephrem in eius vita, omni die lacrymabatur. *Quem*, ait, *peccatorem vel impium audiens, pro eo vt saluaretur, cum lacrimis diebus ac noctibus Domino non supplicabat?* S. Arsenius pannum habebat in sinu propter lachrymas, quæ ob desiderium vitæ æternæ crebro currebant ex oculis eius, ait Ruffinus. Abbas Pammon videns mulierem theatricam flebat: rogatus cur? Ob duas causas, ait: *Prima est, perditio huius mulieris. secunda, quia ego non habeo tantam curam placendi Deo, quantam hæc hominibus turpibus*, ait idem Ruffinus.

D 49 Oculus meus afflictus est, nec tacuit, eò quòd non esset requies. AIN.

50. Donec respiceret & videret Dominus de cœlis. AIN.

51. Oculus meus deprædatus est animam meam in cunctis filiabus vrbis meæ. AIN.

VERS. 49. OCVLVS MEVS AFFLICTVS EST]. Vatab'. *fleuit oculus meus*, id est oculi mei, & non quiescit sine intermissione, donec respiciat me Dominus de cęlo, & preces meas attendat. Hebr. est, oculus meus נגרה *niggera*, id est extractus est, vel defluxit, id est in lacrymas ita effunditur,

tur, vt euelli & excidere videatur: *eo quod non esset requies* à lacrymis, vel eò quod non esset qui mihi aliquam consolationem & requiem afferret. Nota, In Hebræo Ieremias hìc commutat ordinem literarum. Nam literæ *pe* postponit *ain*, quæ in alphabeto præcedit; idque ob verborum & sententiæ connexionem: quia enim in litera *pe* dixerat v. 48. פלגי *palge*, id est, *diuisiones aquarum deduxit oculus meus*, hinc aptè id prosequens subiungit *ain*, quæ Heb. significat oculum de eòque dicit v. 49. *Oculus meus afflictus est, nec tacuit*, &c. *oculus meus deprædatus est animam meam*. Vide dicta c. 2. v. 16.

VERS. 51. OCVLVS MEVS DEPRÆDATVS EST ANIMAM MEAM] Id est, oculus eripuit mihi animam flendo, anima mea per oculos mihi in lacrymas effluxit, q. d. Miserabilis aspectus filiarū mearum captiuarum, ab hoste illusarum, animā mihi expectorauit. Pro *deprædatus est*, hebr. est, עולל *olel*, id est vindemiauit, q. d. Sicut qui prædantur vineam, ita vt ne vnum racemum relinquant, sic oculus meus iugi suo fletu consumpsit & quasi prædatus est omnes vires, omniaque gaudia animæ meæ, ipsumque vitæ spiritum & succum cordis suxit & exhausit, *in cunctis*, id est propter cunctas vrbis filias, puta Sionidas virgines teneras & delicatas, quas in captiuitatem abire vidit. ita Hugo, S. Tho. Lyran. Dion. qui tamen per *filias vrbis* accipiunt vrbes Hierosolymę subditas, & vastatas a Chaldæis. Paulò aliter Sanchez, q. d. Ex quo oculo meo intuitus sum tantam populi mei stragem, nil in me reliquum est, quod voluptati esse possit aut solatio, neque alicui rei vacandum mihi video, nisi lacrymis.

Multo potiori iure illacrymentur oculi, qui specie vanitatis, & boni commutabilis delectati, cor seduxerunt, vt posthabito summo bono & pulchro, amplecterentur sordes creaturarū. Vnde S. Greg. li. 21. Moral. c. 2. hanc sententiam extendens ad oculum, qui per curiositatem & culpam deprædatur animam, sic explicat: *Oculus*, ait, *meus deprædatus est animam meam, concupiscendo enim visibilia inuisibiles virtutes amisit, quæ ergo interiorem fructum per exteriorem visum prodidit* (alii legunt *perdidit*) *per oculum corporis pertulit prædam cordis, Vnde nobis ad cordis munditiem sensuum disciplina seruanda est: nam quantalibet virtute mens polleat, quantalibet grauitate vigeat, carnales tamen sensus puerile quiddam exterius perstrepunt, & nisi interioris grauitatis pondere & quasi iuuenili quodam vigore refrænentur, ad fluxa quæque & leuia mentem eneruem trahunt. vnde Iob ait: Pepigi fœdus cum oculis meis.*

Cæcitatis amatores. Post primi parentis delictum oculi sunt ostia mortis, & hostes animæ, de quibus rectè dixit Seneca: Ingenti prouidentia posuit Deus in oculis visum & fletum, vt qui delictum committunt videndo, pœnas exoluant plorando. Quo circa Homerus cecinit Tiresiam cæcum solum sapere apud inferos, cum cæteræ animæ vmbrarum more vagatētur. & Cicero li. 5. Tuscul. Tiresiam, inquit, augurem nunquam poetę inducunt deplorantem cæcitatem suam. Democritus Abderites censuit cæcitatem plurimum ad ingenii acumen & quietam contem-

A plationem conferre: quare oculis se priuauit, ait Gellius lib. 10. ratus commentationes suas exactiores & vegetiores fore, si eas oculorum illecebris & impedimentis liberasset. Homerus mente oculatissimus fuit cæcus. Audi eum in hymno: *Sum cæcus vir, habito vero in saxosa Chio.* Oculi enim sunt cupidinum illices, & in amore duces. Vnde Virgil. in Bucol.

Vt vidi, vt perij, vt me malus abstulit error.

Et in Georg. *Vritque videndo femina*. Et alius: *Mulieris oculus est spiculum iuuenibus*. Quocirca faciat quisque quod monet Ezech. cap. 18. *Vnusquisque offensiones oculorum suorum abyciat*. Et Christus: *Si oculus tuus scandalizet te, erue eum*, &c. Matth. 5. v. 29. Nam, vt ait S. Bernard. ser. 5. in festo omnium Sanctorum, *Vulgo dicitur, Quod non videt oculus, cor non delet*

B Refert Ioan. Moschus in Prato spirit. c. 26. de sanctimoniali quadam, quod, cùm ob speciem persecutionem assiduam pateretur à iuuene, ab eo quæsierit, quid eum ita in sui amorem raperet: cumque ille dixisset, Oculi tui, illa effodit sibi oculos, eosque misit iuueni: qui stupefactus & compunctus, vitam mutauit, monachumque se fecit. Idem fecit S. Lucia virgo, sed hæc miraculosè postmodum oculos à se effossos recuperauit, vti refert Iacobus de Vitriac. & Chronica Fratrum Prædicat. S. Audomarus Episcopus Teruani anno Christi 658. cæcus existens cùm Attrebati in eleuatione corporis S. Vedasti eius meritis lumen recepisset, ægro animo id tulit, oransque pro cæcitate eam rursum impetrauit: dictitabat enim eam in salutem suam sibi a Deo immissam esse. ita Sigebert. in

C Chronico. Nam, vt de S. Spe Abbate cæco per 40. annos ait S. Gregor. 4. Dialog. 10. *Deus verè absdem senem dum exterioribus tenebris premeret, interna nunquam luce & consolatione destituit.* S. Aquilinus Episc. Ebroicensis petijt a Deo, vt sibi oculorum lumina clauderet, quò melius & attentius cælestia contemplaretur: impetrauit, & tamen Episcopatu egregiè concionando ritè perfunctus est ita habet Auctor vitæ decimo nono Octobris.

S. Herluca Bauara, cùm adolescentula in corpore magis quàm animo ornando esset studiosior, primùm morbo, deinde cæcitate a Deo percussa ad cor rediit, a vanitate ad sanctimoniam transiit. Monita deinde diuinitus, vt orbem cereum ad S. Cyriaci M. tumulum pro altero oculorum recuperando votum mitteret;

D misit, recepit, tam acutè ad vltima vsque tempora vidit, vt aquilas & lynces superaret, nec eos vlla vi lacrymarum, quas vberrimas profundebat, corrumperet, neque minutissima telæ acupictura hebetaret. Altero tamen caruit semper, ne causam vtriusque olim amissi ex animo deleret. Ita ex Chronicis refert P. Gretserus in appendice Gregor. VII. & Raderus in Viridar. part. 3. cap. 3.

Nota. Symmachus vertit, *oculus meus demersit animam meam*, quasi in mare quoddam lacrymarū; Vatabl. *oculus meus dolorem fecit animæ meæ, propter multum fletum, præ cunctis filiabus vrbis meæ*, id est, plus fleui, quam omnes filiæ vrbis meæ. Minùs rectè vertit R. Salomon, *oculus meus*

inquinauit animam meam. Dicit autem, inquit, ipse, Ieremias animam suam inquinatã esse, quia cùm esset ex genere sacerdotali, non debebat mortuos flere iuxta legem, Leuit. 21. v. 2. Meliùs Arabicus vertit, *lacrymati sunt oculi mei, & contristata est anima mea propter omnes urbes meas*: & Syrus, *oculus meus contristatus* (vel anxiatus, conturbatus) *est super anima mea, è cunctis filiabus ciuitatis meæ*, vel ciuitatum mearum.

SADE. 52. Venatione ceperunt me quasi auem inimici mei gratis

SADE. 53. Lapsa est in lacum vita mea, & posuerunt lapidem super me.

SADE. 54. Inundauerunt aquæ super caput meum: dixi, Perij.

VERS. 52. VENATIONE CEPERVNT ME. Theod. Hugo, S. Tho. Lyra. exponunt de populo capto à Chaldæis, qui vocantur venatores Ierem. 16. v. 16. hi enim venati sunt Iudæos GRATIS] id est, sine vlla Iudæorum culpa, non quod ipsi nõ peccassent in Deum, sed quòd non peccassent in Chaldæos.

Secundò & meliùs, redit hìc Ieremias ad se & suas ærumnas, & carcerem. nam Ieremiæ 37. insidiati sunt illi Iudæi dicẽtes, quod ad Chaldæos pro fugeret, & coniecerunt eum in carcerem: vnde ait, *Venatione ceperunt me gratis*, id est sine demèrito meo, cùm nihil eos læsissem, imò iuuissem. ita Orig. Lyran. Rupert. Vatab. sic enim sumitur *τὸ gratis*, psal. 34. 7. & 108. 3. & 118. 161. Vel *gratis*, quia nihil commodi ex meo malo percipient.

VERS. 53. LAPSA EST IN LACVM VITA MEA] Hebr. *strinxerunt in fouea*, idest carcere, *vitam meam*, vt nulla esset spes redemptionis. vnde Septuag. vertunt, *mortificarunt in lacu vitam meam*, quia ibi spe omni salutis priuatus Ierem. quasi mortuus fuit.

POSVERVNT LAPIDEM SVPER ME] super lacum, siue puteum, in quem quasi carcerem Ieremiam coniecerunt Ierem. 38. v. 6. Sic lacum leonum, in quem Daniel coniectus fuit c. 6. 17. texerunt lapide. Et Dauid psal. 68. *Neque vrgeat super me puteus os suum*, obstructum scilicet lapide. Videtur ergo id tum moris fuisse.

Tropolog. S. Gregor. 26. Moral. 24. *In lacum*, inquit, *vita labitur, cùm labe iniquitatis inquinatur: lapis vero superponitur, cùm etiam dura consuetudine mens in peccato deuoratur, vt etsi velut exurgere, iam vt cumque non possit, quia desuper moles malæ consuetudinis premit.*

VERS. 54. INVNDAVERVNT AQVÆ] scilicet laci; quia proiectus sum vsque ad collum, ait Iosephus, in lacum limosum: vel potiùs *aquæ* tribulationum & ærumnarum: sic enim ait Psaltes ps. 68. 2. *Saluum me fac Deus, quoniam intrauerunt aquæ vsque ad animam meam.*

PERII] Hebr. נגזרתי *nigsarti*, id est *excisus sum*, scilicet quia vita mea staminis instar succiditur, quod à sua Clotho fieri dixere poetæ.

Hæc Christi passioni & sepulchro allegoricè conueniunt: sepulchro enim lapidem imposuerunt Iudæi. ita S. Hieron. aut potiùs Rabanus, Olympiod. & Ruffinus in Symbolum, sub medium.

55. Inuocaui nomen tuum Domine de lacu nouissimo. COPH.

56. Vocem meam audisti: ne auertas aurem tuam à singultu meo, & clamoribus. COPH.

57. Appropinquasti in die quando inuocaui te: dixisti, Ne timeas. COPH.

DE LACV NOVISSIMO] de afflictionibus maximis. VERS. 55.

Secundò, S. Thom. & Theodor. de carceribus subterraneis, in quos Babylone coniecti sunt Iudæi.

Tertiò & optimè, Ieremias qui in lacum nouissimum, idest imum vel infimum (hoc enim est Hebr. תחתיות *tachtioth*) & profundissimum coniectus est, de se & suo lacu loquitur, vt dixit ita Chald. Olympiod. Hugo, Lyran.

VOCEM MEAM AVDISTI, cum me per eunuchum Abdemelech carcere liberasti, Ierem. 38. nunc ergo oro vrrursum, sicut soles me audias. VERS. 56.

NE AVERTAS, hebr. *ne abscondas*, AVREM TVAM A SINGVLTV] heb. *à respiratione*, quæ crebra facit singultum, q. d. In te spero & respiro quia in humanis nulla mihi est respiratio, relaxatio, spes aut cõsolatio. Scripsit hosce Threnos Ieremias post excisam Ierusalem; vnde hic partim commemorat mala quæ in obsidione vrbis & ante, passus est a Iudæis; partim pro futuris, iam sibi a Iudæis in Ægypto imminentibus, opẽ Dei postulat. Ibi enim ibidem passus est, & tandem lapidatus. Vide cap. 42. 43. & 44. Hæc eius postulatio opis futuræ hic incipit, & porrigitur vsque ad finem capitis.

APPROPINQVASTI] accessisti ad me, mihi manum & opem tuam præbuisti, dum me per eunuchum carcere eduxisti, Ierem. 38. Chald. vertit, *applicasti angelum qui me liberaret, in die quo inuocaui te*. *Angelum* intelligit eunuchum, qui hic Ieremiæ fuit instar angeli, vel verum angelum Ieremiæ custodem, qui eunuchum induxit, vt Ieremiam è carcere liberaret, & Ieremiam in carcere confortauit, refricans ei illam Dei c. 1. 17, vocem, *Ne timeas*.

58. Iudicasti Domine causam animæ meæ, redemptor vitæ meæ. RES.

59. Vidisti Domine iniquitatem illorum aduersum me: iudica iudicium meum. RES.

60. Vidisti omnem furorem, vniuersas cogitationes eorum aduersum me. RES.

IVDICASTI] dum scilicet Primò, hostem meum Hananiam pseudo prophetam interfecisti, Ierem. 28. 17. Secundò, dum me per eunuchum, & deinde per Nabuchodonosor liberasti carcere. Tertiò, dum prophetias meas, quas ipsi quasi falsas insectantur, ipso euentu veras esse comprobasti, faciendo vt rex, populus & VERS. 58.

vrbs caperentur, vti prædixeram. ita Chald. Origen. Ruper. Hugo, Lyran. Vatablus. Sed R. Salomon & S. Thom. hæc accipiunt de populo, quem Deus olim a Pharaone, & aliis sæpè liberauit & iudicauit, id est vindicauit & in libertatem asseruit.

VERS. 59. INIQVITATEM ILLORVM] Heb. est עַוָּתָתִי *annatati*, id est iniquitatem meam, aut peruersitatem meam, puta iniuriam quam mihi faciunt hostes mei Iudæi. τὸ enim *meam* passiue capitur, id est, quàm ego patior. ita Chald.

VERS. 60. OMNEM FVROREM [Heb. נִקְמָתָם *niqmatam* id est vltionem.

SIN. 61. Audisti opprobrium eorum Domine omnes cogitationes eorum aduersum me.

SIN. 62. Labia insurgentium mihi, & meditationes eorum aduersum me tota die.

SIN. 63. Sessionem eorum, & resurrectionem eorum vide; ego sum psalmus eorum.

VERS. 61. OPPROBRIVM ILLORVM] quo illi me affecerunt.

VERS. 62. LABIA INSVRGENTIVM] audisti.

VERS. 63. SECTIONEM ET RESVRRECTIONEM EORVM VIDE; EGO SVM PSALMVS EORVM] vide quod ego eorum tum quando sedent, tum quando surgunt & stant, sim fabula & canticum. Sic Christus ait: *In me psallebant qui bibebant vinum*, psal. 68. v. 13. & Iob c. 30. 9. *In eorum canticum versus sum*.

Secundò, sessio est otiantium; stare est laborantium, q.d. Siue in otio sunt, siue in negotio, in me dicteria iaciunt.

Tertio, sessio est iudicum, qui seria tractant: resurrectio feriantium cùm à seriis cessant, q.d. Siue seria tractent, siue ab iis cessent, me irrident, ita Castro.

Quartò, sessio & resurrectio significant omnem morum, situm, habitum, actionem, psalm. 138. v. 2. *Tu cognouisti sessionem meam, & resurrectionem meam*, id est omnes motus & actiones meas, q.d. Vides Domine quòd Iudæi in omni opere & actione sua in me psallant, me rideant & subsannent. ita Maldonat. Orat Propheta Deum, vt, sicut olim ante excidium ei affuit, sic & nunc adsit; ac a machinationibus Iudæorum volentium fugere in Ægyptum, vel iam eò profugorum liberet.

THAV. 64. Reddes eis vicem Domine iuxta opera manuum suarum.

THAV. 65. Dabis eis scutum cordis laborem tuum.

THAV. 66. Persequeris in furore, & conteres eos sub cælis.

VERS. 65. DABIS EIS SCVTVM CORDIS] In Hebræo est pulchra paronomasia: pro נְגִינָה *negina*, id est cantico suo, quo psallunt in me v. 63. dabis eis iustè & aptè mercedē מְגִנָּה *meginna*, id est scutū

A vel circumcinctionem cordis, id est mærorem & angorem qui cor cingat, claudat, angat, opprimat, inquit Vatabl. & Chald. (vnde & Arabicus vertit, *constringe eos mærore cordis*) ita vt cor malis oppressum tandem obdurescat, fiatque insensibile, quasi scutum vel lapis. hoc enim in extremis periculis & ęrumnis naturaliter fieri experientia constat, vti ego ipse in periculo pręsentissimo captiuitatis & vitæ constitutus expertus sum: aut q.d. Dabis eis cardiacam passionem, vt vocant medici, qua cor quasi imposito operimento præ dolore suffocatur. ita R. Dauid & Maldon. hic sit carcer eorum qui me iniusto carcere concluserunt. Sic Sedecias qui Hieremiam carcere clausit, & principes eius, qui ad id eum impulerunt, à Chaldæis capti sunt, incarcerati, excæcati & occisi, itaque angustiis & B doloribus circumcincti & oppressi. Alludit ad scutum veterum, quod totum penè tegebat militem, ideoque ei longitudine ferè erat æquale, cùm clypeus & parma solùm caput vel pectus occulerent. Id docet Liuius libr. 1. *Pro clypeo secundæ classi datum est* (scutum) *quòd sine lorica essent vt scutum & clypei & loricæ loco esset, & totum corpus protegeret*. Vnde Ammiacus libr. 16. docet milites in scutis, quasi in scaphis flumina transmisisse. Quin & milites occisos in acie, in scuto, quasi in feretro efferebant, vti Pallantem elatum docet Virgil. Æneid. 10 Hinc illud Lacęnę ad filium: *Aut scutum refer*, quasi victor, *aut in scuto redi*, quasi occisus in feretro. Sensus ergo est, q.d. Sicut scutum totum militem cingit & & tegit: ita tuus labor totos eos circumcingat & opprimat. Rursum, q.d. Tu Domine mihi Ie- C remiæ in carcere fuisti scutum amicum; sed hostibus meis & tuis esto scutum hostile. Sicut enim tuam fidem & benignitatem, scutum esse mihi voluisti; sic qui me persequuntur, non aliud habebunt abs te cordis sui scutum, quàm indignationem, laborem, infortunium. ita Sanchez. qui & addit, Heb. *meginna* posse deduci a rad. נגן *nagan*, id est canere, psallere, vt *meginda* sit idem quod *megina*. q.d. Ego sum illis psalmus & fabula ad conuicium; tu eris eisdem psalmus ad laborem & luctum, quale est epicędium, aut ferale carmen, quod in mortuorum exequiis cantari solet. Hæc allusio non est incommoda: idem enim verbum ad plura alludere potest; genuina tamen & propria significatio *meginna* est, vt significet scutum, vti vertit noster & alii, à radic. גנן *ganan*, id est texit, pro- D texit. Quo circa prior expositio solida est & germana.

Aliter Septuag. vertunt enim, *ὑπερασπισμὸν καρδίας*, id est *protectionem cordis*. Et R. Ioseph scutum hoc attribuit Prophetæ, quo Deus illum sit protecturus, ne Iudæi illi insensi ei possint nocere. Sed repugnant verba textus dicentis *Dabo eis*, non, ei. Alii per scutum vel regumentum cordis accipiunt ignorantiam, excæcationem, obdurationem & incredulitatem ita Hugo, Lyran. Dionys. Vnde Tropolog. per hoc scutum accipias crassam & affectatam ignorantiam mandatorum Dei & Ecclesiæ, ait Delrio adagio 88.

Denique R. Salomon pro *scutum cordis* vertit,

Scutum cordis est angor & mæror.

Contritionem, vel confractionem cordis. radix enim מגן *magan*, inquit, significat confringere conterere. Sed in vtroque errat, & se Hebræarum vocum imperitum ostendit.

VERS. 65. LABOREM TVVM] Hebr. תאלה *taala*, id est maledictionem, execrationem, vt nil eis prospere cedat, q. d. Dabis eis scutum cordis, scilicet tuam maledictionem, quę cor eorum contegat, constringat & induret.

Secundò, R. Salomon *taala* vertit stultitiam tuam. à radice יאל *iaal*, quæ in Niphal significat esse stultum. vnde אויל *euil* vocatur stultus. quasi dicas, Ipsi dixerunt tua, ô Domine, oracula & minas Ieremiæ, de excidio Hierosolymæ, deque captiuitate & ærumnis Iudæorum, esse falsa & stulta; iam ergo hoc eis in os refricabis, vt hæc oracula quæ ipsi vocarunt stultitiam, reipsa eis eueniant, sintque scutum & oppressio cordis eorum? tunc videbunt non tua, sed sua dicta & facta fuisse stultitiam, seque opponendo Deo & Prophetis stulte egisse.

Tertiò & optimè, תאלה *taala*, id est maledictio, per methathesin ponitur pro תלאה *telaa*, id est labor: alludit enim ad v. 5. *Circumdedit me felle & labore*, vbi hebr. est *telaa*. *Telaa* significat laborem, defatigationem, molestiam dolorem, angorem & cruciatus: quasi dicat, Defatigationem dolorem & modestiam, qua te, ô Domine, laborare fecerunt hostes mei Iudæi, dum te suis peccatis assiduis fatigarunt, hanc redde eis quasi par pari, vt illi pariter malis & ærumnis a te immissis laborent, crucientur, & fatigentur: hæcque sit eorum scutum, siue circum cinctio & oppressio cordis. ita Rupert. Hugo. S. Tho. Vnde Syrus, Arabicus vterque, & Chaldæus, *telaa* vertunt, plaga, percussio, afflictio, illudque referunt ad verbum sequens תרדף *tirdoph*, quod noster vertit *persequeris*, ipsi vero vertunt, *persequetur*, vtroque enim modo verti potest., Sic ergo Syrus vertit, *dabis eis merorem cordis, & plaga tua persequetur eos*: Arabicus, *constringe eos mærore cordis, & persequatur eos persecutio tua*: Chaldæus, *afflictio tua fatigabit eos*: quasi dicat, Sentiant Iudæi Domine manum tuam duram, & nos defatigantem, nimirum id eis reipsa euenit, cùm extrema fame aliisque miseriis laborarunt in obsidione, & postea, cùm capta vrbe ducti sunt in carceres, & in Babylonem ita Lyran. Labor ergo hic actiuè capitur, non passiue q. d. *Laborem tuum*, scilicet, non quo tu laboras & doles, sed quo eos laborare & dolere facies. Vnde explicans subdit, *Persequeris in furore, & conteres eos sub cælis Domine.*

Allegor. quasi dicat: Laborem tuum, id est laboriosam vitam, passionem, & crucem quam tibi, ô Christe, imposuerunt Iudæi, redde eis in excidio per Tytum & Vespasianum. ita Delrio. Huc pertinet expositio S. Hieronym. vel potiùs Rabani, nisi quod ipse per *scutum cordis* accipit scandalum Iudæorum, ex humana infirmitate quam videbant in Christo: inquit, *eis scutum cordis laborem suum: quia recto iudicio iude illos* Iudæos, *contra se superbè obstinates exhibuit, vnde ipse pro nobis in infirmitate laborauit. repulerunt quippè a se verba prædicantium, qui dedignati sunt in Domino infirma passionum.* quasi dicat, Puniuit Deus iuste Iudæos excæcatione, & obduratione, quia repulerunt Christum pro se in humanitate laborantem, afflictum, & patientem: ex eo enim eum magis amare & colere debuissent quo magis indigna pro eis suscepit: quia ergo hoc non fecerunt, sed à Christo laborante auersi sunt, hinc iuste à Deo excæcati & obdurati sunt. Sic & S. Gregor. homil. 22. in Euang. *Dabis*, inquit, *eis scutum laborem tuum: ne enim prædicationis spicula eorum corda penetrarent, dum passionis eius laborem dedignati sunt, quasi eundem laborem illius pro scuto tenuerunt. vt eo ad se transire eius verba non permitterent, quo eum laborare vsque ad mortem viderunt.* Denique Hect. Pintus sic exponit? Tu Christe dabis hominibus laborem quē pro eis suscepisti, vt sit eis scutum in omni tentatione. Tua passio erit illorum protectio, tuus labor erit illorum clypeus. At qui hunc repulerint vel neglexerint, hic affligentur, & in gehennam ibunt. Verùm hic sensus parum cohæret literæ & contextui.

SVB CÆLIS] de terra Hoc verè accidit: nam per 70. annos captiuitatis omnes Ieremiæ inimici perierunt, nec in Iudæam aliquis ex eis reuersus est, sicut in deserto perierunt omnes murmurantes, & soli Iosue & Caleb Chanaan ingressi sunt, Numer. 14. v. 29. VERS. 66.

CAPVT

CAPVT QVARTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PRimò, Rupert. & Hugo putant hoc cap. Ieremiam plangere excidium Hierosolymæ per Titum & Romanos, quia eius causam affert v. vlt. scilicet, quòd Christum occiderint. Secundò, Hebræi, Lyran. & Dionys. putant eum plangere necem Iosiæ optimi regis, quæ fuit causa ruinæ & excidij Iudæorum; quia ei successerunt impij filij, qui sua impietate remp. euerterunt, & sic v. vlt. per Christum accipiunt Iosiam. Tertiò, Paulus Burgensis censet Prophetam plangere templi & cultus diuini euersionem. Quartò verò similius, Theodor. Hugo, Bonauent. & Dionys. censent eum lugere lapsum vrbis & templi, ac totius populi præsertim nobilium iuuenum v. 2. lactentium v. 3. Nazaræorum v. 7. mulierum coquentium filios v. 10. ex statu tam felici in tam miserum & infelicem: idque Primò & propriè per excidium Chaldæorum, deinde per excidium Romanorum. Inde v. 20. obiter auolat ad Christum, ac v. 21. cladem minatur Idumææ, ac Iudæos spe melioris sortis consolatur.

Tropolog. deplorat lapsum animæ fidelis, & ruinam per peccatum, quæ multò miserabilior est clade Hierosolymæ.

ALEPH. *Vers. 1.* QVomodo obscuratum est aurum mutatus est color optimus, dispersi sunt lapides sanctuarij in capite omnium plateorum.

VERS. 1. QVOMODO] quo tanto scelere hominum, qua tanta indignatione Dei?

OBSCVRATVM EST AVRVM] *Aurum* vocat templum auro obtectum & fulgidum, 1. Paral. 3. v. 5. & 8. q. d. Quomodo templum ita fulgens auro, vt videretur totum esse aureum, imò aurum, jam igne crematum à Chaldæis versum est in nigredinem, vt iam non aurum, sed fuligo & nigredo exusta esse videatur. Templi cladem præ cęteris deplorat, tum quia ipsum erat quasi sedes & thronus Dei, tum quia ita auro erat fulgidum, ita structura magnificum, vt esset orbis miraculum. ita Chald. Raban. Hugo.

LAPIDES] gemmæ, quibus Rationale, quod erat vestis pontificis, ornabatur. ita Raban. vel simplicius, vt Hugo & Dionys. *lapides* quibus extructum erat templum, dispersi sunt in plateis.

Aurum quintuplex. Secundò, Theodor. S. Thom. & Lyran. hæc sic explicant, q. d. Quomodo status regni felix sub Iosia & pius, iam sub eius filiis mutatus est in miserum, impium & idololatricum, & *lapides*, id est ciues, eius dispersi sunt per Gentes

Tertiò, alii per *aurum* Iosiæ filios, principes & nobiles auro splendidos; per *lapides* sacerdotes & templi ministros ~~aut~~ doctores sapientia & pietate insignes accipiunt. ita Olympiod. Vatabl. Lyran. & Dionys.

Quartò, R. Salomon per *aurum* intelligit ipsos vultus Iudæorum, & facies antea fulgentes & nitentes vt aurum; nunc autem præ squalore offuscatos, tetros & luridos, iuxta illud Ioel. 2. *Omnes vultus redigentur in ollam*, id est denigrabuntur vt olla: & Nahum 2. *Facies omnium sicut nigredo ollæ.*

Quintò, D. Th. refert hæc ad obscurationem mentium: aurum enim est symbolum sapientiæ & diuinæ cognitionis, quæ in Iudæis per A peccatum est obscurata, vnde dicitur Prouerb. 8. 10. *Doctrinam magis quàm aurum eligite.* Et cap. 16. 16. *Possidesapientiam, quia auro melior est: & acquire prudentiam, quia pretiosior est argento.* Idem docet S. Augustin. in illud psalm. 71. *Dabitur ei de auro Arabiæ.* Verùm hæc symbolica aut mystica sunt. Primus ergo sensus est litteralis.

MVTATVS EST COLOR OPTIMVS] scilicet auri nitor & splendor. Hebr. est כתם *Ketem*, quod R. Iona vertit, *margaritas*, alii vertunt *signatum*, vel forma aliqua insignitum. Alii & verius censent, *Ketem* proprie significare massam auri optimi & obrizi, indeque ipsum aurum fulgidum, ac monilia aurea, siue fulgorem auri & aureorum monilium vocari *Ketem*: vnde noster vertit, *color optimus*; Aquila vertit, *tinctura*, B Septuag. vertunt, *argentum* fortè legerunt כסף *Keseph*. Sensus est, q. d. Quomodo forma illa, & fulgor auri optimus mutatus est in templo per incendium in fumum, fuscedinem & atrorem ollæ?

BETH. 2. Filij Sion inclyti, & amicti auro primo: quomodo reputati sunt in vasa testea opus manuum figuli?

VERS. 2. FILII SION] id est omnes Iudæi tum forma C præstantes, vt Chald. tum opibus & vestibus pretiosis splendidi, vt Orig. & maxime filii Iosię qui in arce Sion, vbi erat regia, educabuntur more regio. vnde Septuag. vertunt οἱ τίμιοι, id est venerabiles illi & honorabiles.

Aliter Theodor. & S. Thom. censent enim filios Sion vocari viros pietate & sapientia insignes, quos v. 1. vocauit lapides pretiosos. vnde hebraice eadem est pænè vox ibi, scilicet אבנים הקדש *abanim hatecarim*, id est lapides pretiosi, quæ hic, הבנים היקרים *habbanim hatecarim*, id est filij pretiosi, nobiles, splendidi, *amicti*: hebraice המסלאים *hammesullaim*, id est comparati, Chald. *similes*, Septuag. *eleuati in auro*, id est aureis vestibus gloriosi & superbi. Ad-

dit Ioseph. libr. 8. Antiq. 7. iuuenes Hebræorum nobiles solere ramenta auri capilli inspergere, vt ad radios Solis caput micare & coruscare videretur.

REPVTATI SVNT IN VASA TESTEA] id est, vt Chald. captiuitate & ærumnis obscurati, nigri facti sunt, & fuliginosi instar ollæ testaceæ in qua cibi coquuntur. Secundò & meliùs, viles facti sunt, & nullius pretij, æque ac aridi & exsucci instar testæ, qui antea rosei erant & floridi: item fragiles & imbecilli, vt vasa testea. Sic Ierem. 19. 11. dicitur: *Conteram populum & ciuitatem istam sicut conteritur vas figuli, quod non potest vltrà instaurari.* idque meritò & congrua vindicta: ipsi enim in corporibus aureis, ornatis & bene saginatis animos gestabant luteos & testaceos. Hinc Chald. vertit, *quorum imagines aut vultus similes erant auro, assimilati sunt lagenis testaceis*; vbi per lagenas videtur notare eorum vinositatem & crapulam. Quid enim est homo vinosus? est lagena mentis & rationis inops & vacua, sed vino oppleta & quasi saburrata.

Ebrius est lagena mentis inops, vino saburrata.

Tropol. de Religione dissoluta.

Tropolog. cùm aliqua Religio (aut fidelis quispiam, præsertim clericus) olim florens & feruens, ac virtutibus fulgens repescit, nigrescit & dissoluitur, dicere licet: *Quomodo obscuratum est aurum mutatus est color optimus*: præsertim si lapides sint dispersi, nec sint qui curent eos colligere, & disciplinam restaurare. Audi Rabanum: *Quid auro quod cæteris metallis præminet nisi excellentia sanctitatis? quid colore optimo, nisi cunctis amabilis reuerentia Religionis exprimitur: quid per sanctuarij lapides, nisi sacrorum ordinum persona signantur: quid platearum nomine, nisi præsentis vitæ latitudo dicitur? lata enim & spatiosa est via quæ ducit ad perditionem. Aurum ergo obscuratur, cùm terrenis actibus vita polluitur: color optimus commutatur, cum quorundam qui agere religiosè credebantur, existimatio anteacta minuitur, & quasi pallescit: sanctuarij lapides in plateas disperguntur, cùm causa secularium foris lata itinera expetunt hi, qui ad ornamenta Ecclesiæ internis mysterijs, quasi in secretis sanctuarij vacare debuerant, Iacent ergo dispersi per plateas, cùm personæ sacrorum ordinum voluptatum suarum latitudini deditæ, terrenis negotijs inhærent*: ac præsertim cùm illi qui antea in vna congregatione erant vniti, iam per odia & schismata diuiduntur, & Ecclesiam templumque Dei destruunt, & qui antea erant honorati, iam diuisi & dispersi, tanquam viles & communes lapides pedibus conculcantur. Et S. Bern. serm. 2. in illud, *Non est regnum Dei esca & potus*: *Filij*, inquit, *Sion illius videlicet speculatiuæ ciuitatis quàm ædificauit Dominus vt videatur in gloria sua, filij supernæ Hierusalem quæ est mater nostra, inclyti per dignitatem conditionis, amicti auro primo per diuinitatis imaginem: quomodo ergo reputati sumus in vasa testea, in hæc lutea & fragilia corpora degenerauimus?* Et S. Gregor. hom. 17. in Euang. *Aurum*, inquit, *obscuratum est: quia sacerdotum vita quondam per gloriam virtutum clara, nunc per actiones infimas ostenditur reproba. Color optimus est mutatus: quia illa sanctitatis habitus, per terrena & abiecta opera ad ignominiam despectionis venit. Lapides verò sanctuarij interiùs habebantur, nec sumebantur in summi sacerdotis corpore, nisi cum sancta sanctorum ingrediens, in secreto sui conditoris apparebat. Nos ergo fratres charissimi, nos sumus lapides sanctuarij, qui apparere semper debemus in secreto Dei, quos nunquam necesse est foris conspici, id est nunquam in extraneis actionibus videri. Sed dispersi sunt lapides sanctuarij: quia hi qui per orationem intus esse debuerant, per vitam foris vacant. Ecce iam pæne nulla est sæculi actio, quam non sacerdotes administrent, In capite ergo platearum dispersi sunt: quia & iacent per ministerium operis, & honorari volunt de imagine sanctitatis.* Hæc & plura S. Gregor. digna quæ à sacerdotibus sæpè legantur & ruminentur.

GHIMEL.

3. Sed & lamiæ nudauerunt mammam, lactauerunt catulos suos: filia populi mei crudelis, quasi struthio in deserto.

SED ET LAMIÆ] Amplificat malum per comparationem cum lamiis, q. d. Crudeles feræ nudant mammas, iisque lactant & alunt catulos suos: solæ feminæ Hierosolymitanæ præ fame ita factæ sunt crudeles in filios suos, vt non tantum eis lac negarint, sed & eos a se repulerint quasi struthio, qui deserto assuetus vagatur, oua sua derelinquit, & pullorum curam negligit; imò vt eos occiderint & deuorarint, vt ait v. 10. ita Orig. Theodor. Rupert. Lyran. Vatabl. & passim alii. Solus Hugo sic explicat, q. d. Ita Iudæa in solitudinem redacta est, vt feræ ibi pariant & alant catulos, atque struthio ibi moretur quasi in deserto. Septuag. vertũt, *filia populi mei in incurabile, quasi struthio in deserto.* Quod Olymp. Orig. Theod. sic explicant: Sicut struthio alas vix habens, deserto auolare non potest; ita Iudæi relicti in Iudæa ad eam colendam adeò infirmi sunt & inualidi, vt aufugere & è seruitute se eripere non possint. VERS. 3.

Chald. vertit, *cœtus populi mei traditi sunt crudelibus, & matres eorum lamentantur super eis sicut lamiæ in deserto.* Heb. enim est לאכזר *leachsar*, id est crudeli, in datiuo.

Sed meliùs cum nostro & Septuag. *leachsar* vertas *in crudelem*, scilicet mutata est, id est, facta est Hierusalem sæua & crudelis vt struthio in deserto.

Nota. Pro *lamiæ*, heb. תנין est *tannin*, id est draco, siue is marinus sit, siue terrestris. ita Septuag. Chald. & alii. Quare mirum est Syrum & Arabicum vertere canem siluestrem: *Discooperuerunt* inquiunt, *vbera sua canes siluestres, & lactauerunt catulos suos.*

Vbi Nota. In Syria est fera similis lupo & cani, quæ in siluis degens vlulat vt canis, quam proinde Syri canem siluestrem vocant: videtur ergo esse species lupi, hyænæ, vel lycisceæ.

Sic lamia piscis est ex cetorum genere, qui & parit mammasque habet. ita Aristot. lib. 1. Hist. animal 5. & ex eo Guil. Rondeletius libr. 13. de Piscibus. Hic piscis voracissimus est. vnde à λαιμὸς id est guttur, dicitur lamia, quia magnam habet gulam, magnum guttur: lamia ergo hic piscis accipi posset.

Lamia piscis voracissimus.

Secundo & aptiùs, lamiam hic accipias, vt sit nomen terrestris draconis, de quo scribit Phi- *Lamia draco terrestris, qualis*

Iostr. libr. 4. de vita Apollonij, & Dion Chrysost. scilicet in Africa lamias esse feras muliebri facie, vberibus totoque corpore ita speciofo, vt ipsis retectis homines ad se alliciant, captosque deuorent: reliqua pars corporis squamis est prædura, alis carent & voce, sed sibilum edunt instar draconum.

Manticora bellua quæ. Similia de manticora bellua habet Arist. li. 2. de Histor. animal. c. 1. in fine. Plin. l. 8. 21. Solinus cap. 55. Poly hist. Et fortè hãc intelligit hîc Ieremias: quia ipsa est vultu humano, corpore leonino; hîc autem pro *catulos* hebr. est גוריהן *gureben*, quod catulos leoninos significat. Albertus Magnus tale monstrum vultu virgineo se vidisse in Germania, narrat lib. 26. de Animalibus. Atque inde veneficæ, quæ pueros necant vel vorare dicuntur, vocantur lamiæ, siue empusæ, de quibus Cælius Rhodiginus li. 29. 5. & Deltio in Magicis.

Lamea & empusæ veneficæ quæ.

Porro dicitur draco nudare mammam: quia habet thecam vel operimẽtum, quo mammam includit, ita Vatabl. & alij. Plura de lamiis dixi Isaiæ 34. 14.

Trop. lamiæ sunt hypocritæ & hæretici. Tropolog. Raban. *In lamia*, inquit, *duplicitas Iudæorum, & fictio hypocritarum exprimitur: lamia enim habet faciem humanã, sed corpus bestiale. Rursum lamia*, inquit S. Greg. 19. Moral. 15. & ex eo Raban. *sunt hæretici, qui humanam quidem faciem, sed bellũina per impietatem corda gestant: hi mammam nudant, cùm errorem liberè prædicant, catulos lactant, cùm male sequaces paruulorum animas, dum peruersa insinuant, ad impietatem nutriendo confirmant.* Hi crudeles sunt vt struthiones: quia se & suos perdunt.

STRVTHIO] Hebr. יענים *ieenim* recentiores vertunt *cuculum*, qui parit in alienis nidis, & oua sua aliis fouenda exponit: sed *struthionem* hic vertunt Chald. Septuag. Vatabl. Origen. & alij. Struthio enim oua sua ponit in terra, & quasi sua non sint negligit, & Soli fouenda relinquit, adeò exposita, vt pedibus hominum aut ferarum conterantur, ad pullos autem ita obduratur, ac si eos non peperisset, vt docet Iob c. 39. v. 17. Vide de struthione Plinium lib. 10. cap. 1. vnde struthio stoliditatis & inhumanitatis est symbolum. quamuis enim gemant & vlulent eius pulli, ipse nihil eis compatitur. vnde Michææ 1. dicitur: *Faciam planctum velut draconum, & luctum quasi struthionũ*, hebr. *sicut filiæ struthionũ*, id est, sicut pulli a matribus struthionibus derelicti, qui miserabiliter plangunt & eiulant.

Struthio stoliditatis symbolum.

DALETH 4. Adhæsit lingua lactentis ad palatum eius in siti: paruuli petierunt panem, & non erat qui frangeret eis.

HE. 5. Qui vescebantur voluptuosè, interierunt in viis: qui nutriebantur in croceis, amplexati sunt stercora.

VERS. 4. IN SITI] præ siti, q. d. Lactentes non potuerunt fugere vbera matrum, quę ob inediam exaruerant: vnde præ siti adhæserunt linguæ eorum palato, vti fit in homine sitibundo & arido. Alij grandiores paruuli petierũt panem, & non erat qui daret eis. Hæc omnia signant magnam

A famem, inediam & penuriam. *Qui vescebãtur voluptuosè*, q. d. Diuites & nobiles delicatè enutriti, *interierunt in viis*, q. d. In locis publicis enecti fame iacuere, & *qui nutriebantur* & baiulabãtur accubabant *in* fasciis & vestibus *croceis*, *amplexati sunt stercora*, id est fimeta & sterquilinia, inquibus cubarent, & fimo quasi culcitro se tegerent, vti contigit ipsi S. Iob. Et sic peregrini pauperes, ne in plateis frigidis pernoctẽt, fimetum adeunt, in eoque cubant, vt eius calore noctu incalescant. ita Lyran. Castrius & alij. Aut, vt Sanchez, in sterquilinio, id est, loco impuro, cõtabescunt, ibique sepeliuntur sepultura asini.

Hæc verba Victor Vticens. libr. 2. Vvandal. appositè adaptat Christi Confessoribus ab Hunerico rege Arriano in arcto carcere inclusis. *In*
B *quo*, ait, *iacebant vnus super alium quasi agmina locustarum, nec erat secedendi locus, sed stercora & vrinam ibidem faciebant, vt ille tunc fœtor & horror vniuersa pœnarum genera superaret: ad quos aliquando dantes ingentia munera Mauris, dormientibusque Vvandalis, vix clàm admissi sumus intrare. Qui intreuntes velut in gurgite luti vsque ad genua cœpimus mergi, illud tunc Ieremiæ videntes fuisse cõpletum: Qui nutriti sunt in croceis, amplexati sunt stercora sua. Exeuntes itaque die Dominica linita habentes stercoribus vestimenta, facies simul & capita à Mauris tamen crudeliter minabantur, hymnum cum exultatione Domino decantantes: Hæc est gloria omnibus Sanctis eius.*

Nota Primò. Pro *croceis* hebr. est תולע *thola*, id est, *cocco*, vt vertunt Septuag. vnde aliqui pro
C *croceis* putant legendum *cocceis*, id est, coccineis: quamquam croceus color accedit ad rubrum & coccineum, vnde Gellius lib. 2. 26. inter varias rubri species, recenset & croceum: & croceæ vestes speciosæ sunt & pretiosæ, æque ac coccineæ. Quocirca Syrus vertit, *qui nutriti sunt super coccos, ecce dormiunt in sterquiliniis*, & Arabicus, *qui nutriti erant in locis mollibus & mollis, & cocco, ecce sunt in sterquiliniis.*

Hinc Secundò, patet hæc referri ad vestitum, non ad cibum, licet eò referant Hugo, S. Thomas & Dionys. q. d. Qui croceis cibis & deliciis vescebantur, nunc in fame stercora columbina aliaque comedunt, vti contingit in Samaria tẽpore Elisæi Prophetæ, 4. Reg. 6. 25. Denique aliqui hæc referunt ad vilia ministeria sordium & latrinarum, quæ Iudæi coacti sunt præstare Babyloniis heris suis. vnde S. August. in psalm. 80.
D *Manus*, inquit, *eius* (Israëlis) *in cophino seruierunt. Per cophinum significantur opera seruilia, mundare stercora, terram portare*, &c.

Tropolog. q. d. Viri religiosi & feruidi, qui olim quasi aquilæ in cœlo versabantur cum angelis, nunc quasi scarabæi volutantur in cœno & stercore voluptatum carnalium cum asinis & porcis. Ita S. Bernar. serm. de obedientia, patientia & sapientia: *Propheta*, ait, *deplorat, oblitas propriæ conditionis ingenuas creaturas tantum dissimulare miseriam, nec modò non reputare quod tolerant, sed tanquam bona magna complecti quæ paulò minùs extrema sunt mala.*

6. Et maior effecta est iniquitas filiæ populi mei peccato Sodomorum, VAV.

quæ subuersa est in momento, & non A ceperunt in ea manus.

VERS. 6. MAIOR EFFECTA EST INIQVITAS, id est, pœna iniquitatis, Hierosolymæ, PECCATO, id est pœna peccati, SODOMORVM] Sic iniquitas & peccatũ sumitur pro pœna peccati, Exod. 28.38. Leuit.5.1.& infrà c.5.7. Ex maiori punitione Iudæorum quàm Sodomæ, colligit maiorem eorum culpam, nam Sodoma subitò à Deo punita & concremata breuis temporis dolorem sensit: Ierusalem verò longa obsidione & dolore euecta, diúque torta & cruciata fuit. ita Orig. Chald. Theodor. Rupert. Vnde S. Thom. *Hic, inquit, exaggerat pœnam in comparatione ad pœnam Sodomorum: maior effecta est iniquitas, id est, maior in pœna ostensa est, maior fuit culpa, propter ingratitudinem, & propter Sanctorum profanationem: hinc & maior fuit pœna, quia diuturnior.* B

IN MOMENTO] Mors enim repentina minus doloris habet: vnde talem εὐθανασίαν sibi optabat Augustus Cæsar. Hinc de impiis in cumulum felicitatis eorum ait Iob c. 21. 13. *Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt*, id est subitò moriuntur, nec diuturno cruciantur morborum dolore. vnde sequitur.

ET NON COEPERVNT IN EA MANVS] Subaudi aliquid boni agere, & dare eleemosynas, inquit Paschas. & Dionys. Sodomitæ enim subuersi sunt ob inhumanitatem, quia *egeno & pauperi manum non porrigebant*, inquit Ezech. cap. 16. 49. Secundò Lyran. *non ceperunt in ea* (Sodoma) *manus* hostium, scilicet spolia, q.d. Minùs punita fuit Sodoma quàm Ierusalem, quia bona Ierusalem rapuerunt sibi Chaldæi, quæ fuit vna C pœna Iudæorum, nempe quòd viderint hostes suos gaudere & luxuriari in bonis ipsorum, quod non viderunt Sodomitæ.

Tertiò, Raban. explicat, q.d. Magistri & doctores in Ierusalem non ceperunt manus, id est fructum manuum & laborum suorum, id est, doctrinæ & concionis suæ.

Quartò, Chald. per *manus* accipit Prophetas: vertit enim, *non manserunt in ea Prophetæ, vt eam conuerterent ad pœnitentiam.*

Quintò & optimè, *non cœperunt in ea*, id est, in eius expugnatione, laborare *manus* q. d. Non fuit opus incipere, multò minùs perficere, expugnationem Sodomæ per manus hominũ & Chaldæorum, vti in Hierosolymis: sed Deus per se, id est per angelum pluentem ignem & D sulphur, euertit Sodomam. vnde ipsa velut momentanæo horæ supplicio igne assumpta, pœnam suam luit. Sic milites in bello cadentes putant se felices, iuxta illud Poëtæ:

Quid enim concurritur? horæ
Momento aut cita mors venit, aut victoria læta.

Hebr. chalu quadrupliciter exponitur. Hebr. est חלו *chalu*, quod Primò, à חלל *chalal* deductum, significat incipere: vnde noster vertit *cœperunt*, id est, inceperunt. Secundò, à חול *chol*, deductum, significat profanare & violare: vnde alij vertunt, *Chaldæi & gentes non profanarunt in ea manus suas*, vel manibus suis eam non violarunt. Tertiò, à חיל *chail*, id est, strenuitas vel exercitus, significat castrametari. vnde Vatabl. & Pagnin. vertunt, *non sunt contra eam castrametati manus hostium*. Quartò, à חלה *chala*, significat dolore, infirmari, cruciari. vnde Septuag. vertunt, *non laborauerunt in ea manus*, Symmach. *non vulnerarunt eam manus*, alij, *non doluerunt, non infirmatæ sunt manus*, quia Hierosolyma magno conatu, labore & dolore Chaldæorum, æquè ac Iudæorum obsessa & expugnata fuit, vt sensim impij Iudæi attererentur, & vt diu torquerentur, non sic Sodoma, cuius incuriam repentè obruit pauor, pauorem disiecit angustia, angustiam præcipuit cita mors.

7. Candidiores Nazaræi eius niue, ZAIN. nitidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo, sapphiro pulchriores.

VERS. 7. *Nazaræi candidi.* CANDIDIORES NAZARÆI EIVS] *Eius* scilicet Hierosolymæ. Nota. Nazaræi, id est separati, cõsecrati & coronati, erant, qui se Deo deuouebant, vino & sicera abstinendo, comam non tondendo, Num. 6. multi etiam à mulieribus se continendo, vt ait Epiphan. hæres. 29. & S. August. serm. 107. de tempore. Horum externam pulchritudinem mutatam dicit: erãt enim inter eos multi nobiles & iuuenes pulchri, id est candore roseo, eumque sua temperantia & abstinentia, vti contigit Danieli & sociis, fortè etiã arte ac studio augebant, cùm se Deo consecrarent, vt internam puritatem externa repræsentarent: hi iam in fame & captiuitate luridi & squalidi effecti sunt. vnde sequitur, *Denigrata est*, &c. Nota. Sicut ingluuies mater est fœditatis & turpitudinis, ita parsimonia & temperantia mater est venustatis. *Temperantia mater est venustatis.*

Secundò, non malè Raban. Lyran. Dionys. Nazaræi, inquiunt, id est Leuitæ & sacerdotes, Deo consecrati, sacris vestibus ex hyacintho, cocco, purpura & bysso confectis induti, candore niuem nitore lac, rubore ebur, cæruleo colore sapphirum referebant, byssus enim candida est, coccus nitens, purpura rubea, hyacintus cærulea.

Verùm huic expositioni obstat, quòd solus pontifex in tunica hyacinthina gestaret Ephod ex bysso, cocco, purpura & hyacintho, reliqui verò sacerdotes pro ea gestarent tunicas ex lino dumtaxat, vt patet Exodi 28. v. 6. 31. 33. & 40. vide ibi dicta. Quare hæc vestium & colorum variegatura non ad Nazaræos, nec ad sacerdotes & Leuitas, sed ad solum summum pontificem spectabat.

Porro candor hic Nazaræorum non tam colorem album, quàm candicantem & fulgidum significat, scilicet cutem & vultum eorum fuisse nitẽtem & lucentem. Sic in transfiguratione Christi dicuntur vestes eius factæ candidæ, id est, splendentes & fulgidæ. *Candidi, id est splendentes.*

Tropolog. Christus est Nazaræus, tum quia à Nazaret, quæ florem aut coronam significat, oriundus, tum quia sanctificatus & Patri ex vtero consecratus: & Christiani sunt Nazaræi, maxime Religiosi & perfectionis studiosi, qui puritate vitæ niuem, nitore lac, charitate & feruore ebur, cælesti conuersatione sapphirum referunt: imò de his ad litteram intelligunt Orig. Theodo. Hugo, S. Thom. Dionys. Sed constat *Christus est Nazaræus & Religiosi.*

Ieremiam ad litteram loqui de ſuo tempore & clade Chaldæorum. Huc facit verſio Arabica Antiochena, *mundati ſunt remoti eius* (qui ſe remouerunt & ſepararunt à communi hominum viuendi modo & cõuerſatione) *& albi facti ſunt ſicut nix*, & Alexandrina, *nitidi facti ſunt abſtinentes ſe ex hominibus eius magis quàm nix.*

Feruor diſcipulorum S. Dominici.

Tales Nazaræi fuerunt primi diſcipuli & Religioſi S. Dominici, qui ſanè non tantùm ſuis, ſed & nobis omnibus Religionis illuſtre dederunt exemplum & ſpeculum, de quibus auctor vitæ S. Dominici lib.6.cap.4.& ſeq. ita ſcribit: *Rarò Eccleſiæ vacabant orantibus Fratribus, vbi ſi quæſiti eſſent, crebriùs inueniebãtur: quippe qui ab illis non diſcederent, die ac nocte in preces intenti. Vidiſſes ibi pœnitentiæ gemitus & ſuſpiria ſuaq; & aliorũ peccata deplorantes. Poſt horas & Completoriũ recipiebãt ſe in angulos, actuſq; ſuos ſeuero examine diſcutientes, nodoſis loris corpora ſua dire lacerabant. Alij ſub precibus inter cælũ & terram viſi ſunt manere ſuſpenſi. Alij in fauilla & cinere iacentes, dabant gemitus, ponenteſq; in puluere os ſuum, nolebant oculos leuare in cælũ. Alij præ amoris impatientia quieſcere non valentes, nolebant indulgere ſomno, quouſq; gratiam ſentirent nouam ipſos calefacientem.*

B

Subdit de eorum pietate erga B. Virginem, *Officiũ Virginis matris reuerenter & ſtantes perſolnebant. Poſt Completorium eius altare templi nonnunquã ordine ambiebant, vt meritò dici poſſet: Circundabant eam flores roſarum & lilia conuallium: nempe pœnitentes verecundia rubicundi, & innocẽtes virginali pudicitia candidi. Poſt Matutinas pauci ad lectionum ſtudia, pauciores ad lectum ſe conferebant: plerique in precibus pernoctabant*, &, vt alibi ait, ab vna hora orandi ad aliam anhelabant.

C

Tertio, de abſtinentia hæc habet c.5. *Alij ad dies octo potu prorſus ſibi interdicebant: alij cibo appoſito frigidam infundebant: alii modò ab hoc, modo ab illo edulio ſibi temperabant. Quidam tota Quadrageſima interdiu non bibebãt, nec loquebantur niſi interrogati. In conuentu lectures & ſeruituris multi certatim ſuam offerebãt operam, non hominibus, ſed angelis ſibi ſeruire videbantur, ita vt præcordis iubilo etiam ſcutellas clam exoſcularentur.*

Quartò, de charitate ita ſcribit: *In ſubleuandis Fratrum oneribus mira erat omnibus commiſeratio, & indefeſſa atque efficax ſermonis & operis conſolatio. In ſuſcipiẽdis Fratribus à labore venientibus, humaniſſima in eis viſebatur iucũditas, ingerebantq; ſe paſſim eorũ abluendis pedibus, & ſeruitiis impendẽdis. Si quis cõmiſeratione erga infirmos benignior, in*

D

accipiendis hoſpitibus hilarior, in eorum lauandis pedibus humilior in monaſterii ſeruitiis ſedulior eſſe poſſet, is ſe apud Deum beatiorem exiſtimabat. Non rarò ſibi ipſis detrahebant tunicas, cucullos, ſcapularia, & vel peregrinis Fratribus, vel alia occaſione indigentibus dabant. Permulti non contenti habitus monaſtici aſperitate, clàm induebant cilicia, & lumbos zonis ferreis ſtringebant.

Hinc miro feruore prædicabant, adeoque *omne eorum officium erat, Deum laudare, benedicere, prædicare. Multi non ſumebant cibum, niſi priùs verbũ Dei prædicaſſent vel multis, vel vni. Prædicabãt, non vt ederent, ſed vt prædicarent, edebant. Hinc B. Virgo viſa eſt eis ſuggerere quæ prædicarẽt. Hinc & tanta ſalus animarum cõſecuta eſt. Ardebant animi*

A

eorum diuini amoris igne, atque inde manentia verba auditorum animos inflammabant. Nec ſolùm ille ardor in ſermonibus inerat, ſed magis etiam in actione feruefcebat. Multi hunc proſtrati cum lachrymis multis & attentiſſimis precibus poſtulabãt, vt ad Tartaros, vel ad alios Barbaros mitterẽtur. Flagrabat in eis ardens deſiderium tum ſalutis animarum, cum pro Chriſto martyrii obeundi. Ibant igitur accincti virtutibus & ardentes, eratq; aſpectus eorum, vt carbonũ ignis ardentium, & ignito eloquio compungebant & incendebant frigidos peccatores: erant cæteris mẽtibus puriores, & humilitate ſublimiores. Vtinam recaleſcat ille ignis, & qui nunc proh dolor! eſt in nubilo, feruoris ſol! O Domine, Domine tui ſacri ignis flamma tepidos rurſus accendat, vt, ſicut olim, ſeruiant tibi cum feruore, & tui ardeant amore. Amen. Hucuſque Auctor.

B

Vis ideam perfecti Nazaræi? Accipe in hac auream Euſebij Emiſſeni ſententia, homilia de S. Maximo: quanquam homiliæ hæ, falsò aſcribantur Euſebio Emiſſeno, qui fuit Syrus, &, vt ait S. Hieron. lib. de Scriptor. Eccleſ. ſignifer Arrianæ factionis: nam illæ non Græcam, nec Syram, ſed Latinam elegantiam redòlent, imò repræſentant. Vnde Baronius anno Domini 441. aſſcribit eas Eucherio Lugdunenſi, Bellarminus li. de Scriptor. Eccleſ. Fauſto Rhegienſi, alij Cæſario Arelatenſi: qui eas nuper edidit an. 1602. inſcribit Euchario. Auctor ergo hic, quiſquis ille ſit, S. Maximum ex Religioſo Lirinenſi Epiſcopum ita celebrat: *Et qui iam dudum in Abbate Pontificem geſſerat, poſtmodum Abbatem in Pontifice cuſtodiuit, neglector quietis, fugax voluptatis, appetitor laboris, impatiẽs honoris, pauper in pecunia, diues*

C

in conſcientia humilis ad merita, ſuperbus ad vitia. Eadem ſententia habetur in vita S. Vvilibaldi c.36. quam ſcripſit Philippus Epiſcopus Eyſtettenſis, & edidit P. Gretſerus.

Vis exemplum priſcum & viuum? Accipe S. Gregor. Nazianz. qui cum S. Baſilio monachi vitam egit, hæcque de ſeipſo ſcribit tract. de ſilentio & ieiunio: *Maceraui continuis laboribus carnem meam, quæ in flore ætatis recalcitrabat & bulliebat: vici gulam ventris, & tyrannũ iuxta eum reſidentem* (libidinem.) *mortificaui meos oculos, repreſſi impetum iræ: frænaui membra mea: planxi riſum: conſecraui res meas omnes Chriſto. Terra mihi erat lectus, veſtis cilicium, vigilia mihi erat ſomnus & lachrymæ meæ requies. Per diem humeros fatigaui*

D

oneribus & laboribus: nocte ſteti quaſi ſtatua ſcribens hymnos: nullam delectationem in animum, vel in cogitationem admiſi. Hæc fuit ratio vitæ meæ in iuuentute: quia caro & ſanguis inſtar incendij euomebant flammas, & me à via in cœlum auertere ſatagebant. Abieci pariter a me graue onus diuitiarum, vt leuior aſcenderem ad Deum. Eadem, imò maiora fuere virtutum exercitia S. Baſilij: nam Gregorius eum longè ſibi præfert, eumque vocat gigantem

Denique S. Bernard. ſerm. 9. in cœna Dòmini: *Cùm videris*, inquit, *monachum ad contumeliam humilem, ad opprobria patientem, ſuis deuotum Prioribus in moribus manſuetum, tacitum ad loquendum aſſiduum ad ſilentium, in clauſtro attente legentem, in eccleſia ſuis vocibus Chriſtum cum omni deuotione laudantem, ſi non continue, tamen quotidie lachry-*

mantem, parcum in refectione, ad obedientiam promptum, vbique proclinum, vbique inclinatum, vbique verecundum, ore cælum pulsantem, semper ad Dominum corde clamantium, cultorem proximi, & contemptorem sui, cunctos diligentem, seipsum odientem, tunc dicere poteris: Monachus iste sui creatoris seruat mandatum. O quàm beatus est monachus talis! Profectò iste laboris sui præmium habebit Dominũ Iesũ.

NITIDIORES LACTE] Codices Septuag. hîc variant, & variè hæc dispungunt. Aliqui enim legunt ἐπύρωσαν, id est, *sicut lac coagulati sunt*, vnde in Breuiario Romano in commumi Martyrum tempore paschali, in respons. lectionis octauæ legimus: *Candidati facti sunt Nazaræi eius, splendorem Deo dederunt, & sicut lac coagulati sunt*. Alij, vt Origen. seorsum legunt ἐπυρώθησαν, id est, igniti, igne probati & exocti sunt. Alij, vt codices Vaticani, legunt, ἐπυρρώθησαν, id est, rubuerunt, idque respondet Hebræo חכלילי *bachlile*, & Latino *rubicundiores*, quod sequitur.

RVBICVNDIORES EBORE ANTIQVO] Ebur enim vetustate fit rubrum ex cãdido: hebraicè est, *rubicundiores* אדמו עצם מפנינים *etsem mippeninim*, id est, *osse* scilicet elephanti, id est, ebore: ebur enim quia inter ossa soliditate, magnitudine & pretio excellit, hinc vocatur *os* antonomasticè) *ex angularis*, id est, ex fortioribus & melioribus ossibus, quale est ebur antiquum. ita Delrio. Aut potius *mippeninim*, id est, ex anterioribus, id est ex antiquo ebore: hoc enim meliùs est, & rubescit vel natura, vel potiùs arte & tinctura, vti mox dicam. Quare minùs germanè à Castro ebur antiquum exponit, nõ vetus, sed pretiosum & optimum. Sic enim accipit τὸ *antiquum* Cicero li. 1. de Inuentione, cùm ait: *Qui pauperes sunt, iis antiquior*, id est, potior & charior, *est officio pecunia*. Non enim hîc pretij, vti nec antiquitatis, sed coloris & ruboris in ebore spectatur dos & conditio. Vnde idem à Castro: Aut potiùs, inquit, ebur dicitur antiquũ, respectu prisci & antiqui tẽporis, quo ebur minio tingi & rubricari solebat, de quo mox. Aliter vertunt Chal. Pagn. Vatab. rubebant אדמו עצם *etsem*, id est, corpore, facie vel specie, præ מפנינים *peninim*, id est, margaritis, alij, *præcoralüs* vel *rubinis*, à Castro, *præ lychnite*, qui claritatẽ purpureo colore suffundit, qua vigorem excitat lucernarum, vnde lychnites dictus est. Syrus vertit, *rubra facta sunt ossa eorum plus sardonyche*; vel, vt Arabicus, *præ sardio*.

Ebur rubicundum quodi

Dices, Ebur est candidum, & antiquum flauum fit & pallidum, non rubeum, teste Plinio lib. 8. 3. vbi asserit in pallore cognosci elephanti senectum, in candore iuuentam. Respondeo, Ebur antiquum dicitur rubescere, id est, flauescere (vti ait Ouidius mox citandus & alij, ipseque oculis meis conspexi) & aurescere, q. d. Nazaræi toto corpore erant candicantes & lactei: at verò capite & capillis erant rutilantes & aurescentes instar eboris antiqui rubescentis, id est flauescentis: rubeus enim color non tantùm vocatur purpureus, sed & aureus. Audi Gellium: *Latina oratio vna ruboris appellatione, multas rufi coloris species differentes significat*, & inter illas *aureum*: commendatur enim in capillis aureus color. Vnde Tacitus Germanis rutilas attribuit

A comas, & Silius Batauos vocat auricomos, & Homerus priscis illis heroibus Menelao Spartano, Meleagro & Achilli, flauam siue auream cæsariem assignat: deorum quoque Bacchi & Narcissi aurea fuit coma, vt scribit Philostratus. Commodi etiam Imper. statua, vt diuinitatis cæleste quoddam iubar referret, erat in coma auri scobe respersa, vt scribit Herodian. ita & Antoninus Verus, teste Capitolino, dicitur *tantam habuisse curam flauescentium capillorum, vt capiti ramenta aspergeret, quo magis coma illuminata flauesceret*.

Heroes & dij auricomi.

Hinc flaua cæsaries apud Romanos nomen dedit nobili familiæ Flauiæ, sicut & Ænobarborum: hi enim ita dicti sunt a barba flaua, Dauid fuit flauo capillo. Adolescentes nobiles in aula Salomonis *ramentis auri capillum quotidie*
B *spargebant, vt ad solarem radiorum contactum fulgor à capitibus eorum reflecteretur*, inquit Ioseph. l. 8. Antiq. 2. Scribit Polemon *capillos moderatè flauescentes naturæ docilis mitisq; & quæ ad felicẽ fortunam tendat, esse signum*: & Apuleius, Flauo, inquit, capillo præditi bellatores, & ingenio præsignes sunt; &, vt medici docent, valdè bono sunt corporis temperamento, Hinc sicut Dauid & Salomon flauo, ita Christus subflauo fuit capillo, inquit Niceph. Deniq; flauus color symbolum est florentis iuuentæ ita Pineda in Salomone prælio lib. 6. c. 4. Secundò, respondet noster a Castro, Sanchez & Pineda in Iob 28 6. Veteres, inquiunt, ebur tempore pallescens & decolor eff. ctum, vt ei pristinum decorem &
C splendorem restituerent, illud illuminabant & tingebant minio, vel purpura, sicq; fiebat purpureum. ita Plinius lib. 16. 43. & Virgil. Æneid. lib. 12.

Flauy dicti à flaua coma.

Flauedo signum naturæ docilis & mitis.

Veteres ebur tingẽtes minio.

Indum, ait, sanguineo veluti violauerit ostro
Si quis ebur, vel mista rubent vbi lilia multa
Alba rosa, tales virgo dabat ore colores.

Et Ouidius clarè lib. 2. Amor. eleg. 5. vtrumque, scilicet ebur antiquum pallere, & idcirco purpureo colore tingi docet, dicens:

Aut, quod ne longis flauescere possit ab annis,
Mæonis Assyrium fœmina tingit ebur.

Et Homer. Iliad. 4. *Veluti cùm quædam mulier ebur purpura tinxerit*: & Lucianus in corpore pulchro requirit, vt corporis partes decenti rubore florescant, *qualem Homerus quasi inter omnes pictores præstantissimus, adiecit Menelai femoribus, ebori purpureo ostro infecto assimilatis*. Sic ergo Na-
D zaræi carnem & vultum habebant candidum, sed purpureo rubore inspersum & floridum, qualis est in iuuenibus pulchris. Hic sensus videtur conuenientior, tum quia hoc propriè sonat τὸ *rubicundiores*, tum quia pulchritudo maximè in vultu, eiusque roseo colore spectatur. Vnde & sponsa in Canticis ait: *Dilectus meus cãdidus & rubicundus*: & talis est color eboris minio vel purpura tincti, cùm eboris antiqui color sit pallescẽs & decolor. Porro nominat potiùs ebur, quam lanam aut sericũ purpura tinctum: quia ebur, vtpote tersum & politũ, dum purpura tingitur, ita fit purpureum, vt splendescat & emicet, ac scintillet instar ignis, quod non facit pannus aut sericum, vtpote glabra, nec tersa & polita.

SAPPHIRO PVLCHRIORES] Hebr. *sapphirus excisio eorum*, Symmach. *sapphirus membra eorum*, Chald. *sapphirus erat vultus eorum*, alij, *sapphirus erat expositio eorum*, q.d. Nazaræi pulchrè membris erant distincti & efformati, quasi essent excisi è sapphiro. Sic cùm quem mirè candidum significare volumus dicimus, eum videri excisum ex alabastro. ita Vatabl. Origen. vertit, *excisi ex eis*, id est, prælecti, illustriores ex eis, *sapphiro erant similes*, ob cœlestem conuersationem & mores: nam, vt ait Plinius lib. 37. 9. sapphirus est gemma cærulei coloris aureis punctis quasi stellis collucens. Sapphirus enim Plinij alia est à moderna, fuitque instar lapidis lazuli, vti docui Apoc. 21. 19. Pineda lib. 6. de Rebus Salom. c. 4. Sicut colorem lactis ad cutem, rubedinem ad capillos, ita sapphirum ad oculos Nazaræorum refert, quasi illi sapphirini fuerint: idque appositum est.

Oculi sapphirini.

HETH. 8. Denigrata est super carbones facies eorum, & non sunt cogniti in plateis: adhæsit cutis eorum ossibus: aruit, & facta est quasi lignum.

VERS. 8. DENIGRATA] Hebr. est חשך iachasecch, id est, obscurata est, Septuag. ἐσκότασεν, id est, obtenebrata est, hoc est, vt noster interpretatur, *denigrata est*, q.d. Nazaræi præ fame quam passi sunt in obsidione, & postea in captiuitate, præ macie & miseriis facti sunt nigriores carbonibus, ita vt non agnoscerentur etiam ab amicis, cùm eis obuiabant: & pellis eorum aruit instar ligni, olim virentis nunc aridi. Alludit ad Hebr. עצם etsem, id est, ebur, q.d. *Etsem*, id est, ebur rubens, factum est עץ ets, id est, lignum squalidum & aridum.

Tropol. Nazaræi hic sunt Clerici deuiantes à priscorum vita.

Tropol. hæc referas ad Clericos & Religiosos, qui à priscis Sanctis sui Ordinis planè deciderũt, soluta prorsus disciplina, vnde non sunt cogniti in plateis: quia eorum conuersatio à vita sæcularium non differt, imò subinde est peior, cuius rei causa fuit, quòd minimas regulas & defectus contempserint, indeque sensim ad maiora & grauiora progressi, tandem etiam vota substantialia violarint, vt docet S. Antoninus 2. part. histor. tit. 15. §. 2. Hisce dici potest illud Amos 9. v. 7. *Nunquid non vt filij Aethiopũ vos estis mihi filij Israel, ait Dominus?* q.d. Eratis olim filij Abraham, candidi vt angeli, iam per peccatum facti estis nigri quasi Æthiopes, & quasi dæmones. Rursũ S. Gregor. 32. Moral. 23.

Item continentes.

Nazaræi, inquit, *sunt continentes & abstinentes: hi in Ecclesia plerumque tam mira opera faciunt, vt ab eis multi qui cælestem vitam tenuerunt* (quos candor niuis significat) *multi qui terrena bene dispensauerunt* (quos lac significat) *superari videantur, sunt rubicundiores ebore antiquo, quia sæpè ante oculos nonnullis præcedentibus patribus studij feruentioris existunt: sapphiro sunt pulchriores, quia ad superna tendentes per cælestem conuersationem videntur vincere, sed dum virtutũ copia in quandam sui fiduciam mens adducitur, & præsumptione propria fuscatur subiungitur*, Denigrata est super carbones facies *eorum: nigri enim post candores fiunt, & frigidiores*

A *carbonibus extincti, id est, frigidis mentibus, euadunt*, &c.

9. Melius fuit occisis gladio, quàm interfectis fame: quoniam isti extabuerunt consumpti à sterilitate terræ. TETH.

MELIVS FVIT OCCISIS GLADIO, id est, cita & breui morte peremptis, QVAM INTERFECTIS FAME] id est, longa inedia cruciatis & tabe consumptis. Hebr. est pulchra allusio: melius fuit mortuis חרב chereb, id est, gladio, quam רעב raab, id est, fame: nam, vt ait Homerus, *Mori fame miserrimum est.* VERS. 9.

EXTABVERVNT, hebr. יזובו iazubu, id est, defluxerunt paulatim in mortẽ, CONSVMPTI,

B hebr מדקרים meduccarim, id est, cõfossi, A STERILITATE TERRÆ] hebr. מתנובות שדי mitte nubos sadai, id est, a fructibus agri, id est ob defectũ fructuum & sterilitatem, vocat transfossos, vt alludat ad gladio confossos, q.d. Melius est illis qui gladio, quam qui fame confossi interierunt qui enim fame consumuntur, perinde enecantur ac si fame perfossi defluerent sanguine, spiritu & vita, ac lenta tabe conficerentur. Durum ergo telum, durus gladius est fames.

10. Manus mulierum misericordium coxerunt filios suos: facti sunt cibus earum in contritione filiæ populi mei. IOD.

C MANVS MVLIERVM] q.d. Matres natura in paruulos suos maximè beneuolæ & misericordes, media ita efferatæ sunt, vt filios quasi cibum electum & delicatum (hoc enim significat Hebr. ברות baroth) vorarent. Aliter Origen. q.d. Matres ex misericordia occiderunt filios, vt eos lenta fame, tabe, & tot ærumnis per citam mortem eriperent. Nam, vt dixit v. 9. *Melius fuit occisis gladio, quàm interfectis fame.* VERS. 10.

IN CONTRITIONE] id est, in obsidione quæ attulit vrbi contritionem, hoc est excidium, id factum narrat etiam Baruch c. 2. v. 4.

11. Compleuit Dominus furorem suum, effudit iram indignationis suæ: & succendit ignem in Sion, & deuorauit fundamenta eius. CAPH.

D COMPLEVIT] omnem iram, vel id quòd minatus est per Moysen, Deuter 28. 53. VERS. 11.

IGNEM] quo vrbs & templum arsit. ita Hugo, S. Thom Lyran. Secundò, *ignem*, id est, famem, ait Vatabl. Tertiò, Theodor. *ignem*, id est, tribulationem, quæ fundamenta, id est, reges & principes cum plebe, deuorauit.

12. Non crediderunt reges terræ, & vniuersi habitatores orbis, quoniam ingrederetur hostis & inimicus per portas Ierusalem. LAMED.

NON CREDIDERVNT REGES] scilicet finitimi, & alij qui norant munitiones Ierusalem VERS. 12.

(vnde & Iebusæi munitioni arcis Sion præfidentes, irriserunt Dauidem eam oppugnantem ponentes in muris claudos & cæcos, quasi ab his solis posset defendi, 2. Reg. 5.) quamque ipsa Deo curæ esset, & à Deo cōtra Sennacherib & alios reges protecta fuisset, eam posse ab hostibus capi. ita Chald. Origen. Theodor. Lyran.

Secundò, Hugo, Rupert. S. Thom. *non crediderunt reges terræ*, scilicet Iudææ, vt Sedecias & Ioachin, qui librum Ieremiæ de aduentu Chaldæorum combussit, Ierem. 36. *& habitatores orbis*, scilicet terræ Iudææ.

MEM. 13. Propter peccata Prophetarum eius, & iniquitates sacerdotum eius, qui effuderunt in medio eius sanguinem iustorum.

VERS. 13. PROPTER PECCATA PROPHETARVM, (pseudoprophetarum) & SACERDOTVM] impiorū, vt Phassur & aliorū qui regem inducebant, vt sanguinem iustorum & innocentium, etiam Ieremiæ funderet, Ierem. 20. 1. & c. 22. 3. Sāchez hæc refert ad iustos occisos à Manasse instinctu falsorum prophetarum & sacerdotum. Ob hos enim excisam esse Ierusalem, docuit Ieremias c. 15. v. 4. & 4. Reg. 24. 3. & 4.

NVN. 14. Errauerunt cæci in plateis, polluti sunt in sanguine: cúmque non possent, tenuerunt lacinias suas.

VERS. 14. ERRAVERVNT] scilicet pseudoprophetæ, & impij sacerdotes polluti sanguine innocentum, quem fuderant in obsidione & vastatione ciuitatis, quasi *cæci*; cumque hostis domos eorum occupasset, nesciētes quò se vertere vel incedere, tenuerunt aliorum lacinias, vt ab eis vel hospitium vel auxilium quærerēt: sed hi quorū laciniæ erāt, eos à se reiecerūt, dicentes, *Recedite polluti*, nolite nos tāgere & polluere. ita Dion ys.

Secundò, S. Thom. Raban. Hugo q. d. Iudæi vulnerati, excæcati & exoculati à Chaldæis, & polluti sanguine occisorum in quos impingebant, dum non possent recto tramite incedere, quæsierunt qui eis manum daret ac deduceret, cumque neminem inuenire possent, apprehenderunt aliorum lacinias, vt eorum ducatu gradērentur. Solent enim moribundi homines quidquid possunt manu apprehendere ac fortiter tenere, inquit Maldon. Sic & Lyran. nisi quòd ipse hæc de iustis accipiat.

Tertiò, R. Salomon sic explicat volutati sunt in sanguine, vsque eò, vt non possent alij attingere eorum lacinias, dicerentque eis: *Recedite polluti*.

Quartò, Hebræi, Vatabl. Pagnin. q. d. Iudæi cæci oberrantes in plateis polluti sunt sanguine occisorum, ita vt accedentes dedignarentur contingere vestes illorum, sed dicerent, Discedite à nobis, quia polluti estis sanguine: quo dicto auolarunt & amoti sunt ab eis. Hi omnes ex Hebræo vertunt, *tenuerunt lacinias eorum* (sic enim verti potest) non *suas*, vt vertit noster.

Quintò & optimè, q. d. Propter peccata pseudoprophetarum & sacerdotum, præsertim ho- A micidia, tam ipsi, quàm cæteri omnes Iudæi in vastatione Ierusalem errarunt, quasi cæci, tum ob perturbationem animi, tum ob caliginem & fœtorem cadauerum & sordium: omnes enim plateæ plenæ erant occisis, hinc eorum sanguine multi polluebantur. Cæteri cùm nō possent transire facilè, & sine contactu occisorū & pollutorum, ne ea tangerent & ab eis polluerētur, continebāt & leuabant lacinias suas, & clamabant ad alios occurrētes & oberrantes, iam sanguine occisorum maculatos & pollutos: Recedite polluti, ne tangatis aliquem è nobis, nosq; polluatis, cumque alij quasi cæci hæc nō curarent, cœperunt iurgari, atque ita iurgati commoti sunt, id est, abducti sunt captiui, ibique vagantur huc illuc, vbi inter Gentes existentes dixerunt Gentes de eis: Non addet vltrà Deus vt
B habitet in eis. Sanchez hæc accipit tantùm de sacerdotibus: illi enim soli, inquit, ex contactu mortui polluebantur, iuxta legem Leuit. 22. 4. Verùm laicos quoque eodem contactu pollutos fuisse, patet Numer. 19. 11. & seqq.

TENVERVNT LACINIAS SVAS] Ita Hebræa, Græca, Rom. malè ergo legunt aliqui: *tenuerunt lasciuias suas*, id est, adhæserunt suis concupiscentiis & libidinibus. Porro lacinia est vestis extrema pars, & cæsuræ particulatim cōcisæ decoris causa. Dicitur enim lacinia à lacerando. Hinc lacinia tenere est leuiter rem tenere, hoc est, extrema vestis ora.

15. Recedite polluti, clamauerunt eis; recedite, abite, nolite tangere: iurgati quippe sunt, & commoti dixerunt inter Gentes: Non addet vltrà vt habitet in eis. VERS. 15.
C

RECEDITE POLLVTI] Alij putant hæc esse verba hostium. Iudæos tanquam contaminatos execrantium. ita Chald. Alij censent esse verba ipsorum pollutorum, dicentium aliis: Recedite à me, quia pollutus sum. Alij & meliùs autumāt hæc esse verba Iudæorum mundorum clamantium ad immundos: *Recedite polluti*, ne nos inficiatis, vti dixi v. 14.

IVRGATI SVNT] Hebr. נצו *natsu*, id est, irruerunt, & quasi inuolarunt in inuicem, rixati sunt verbis contenderunt, aliis dicentibus: Recedite, aliis nolentibus recedere. Septuag. vertunt *succensi sunt*, scilicet ita; Vatabl. *inquinati sunt*,
D Chald. *abominabiles erunt*, R. Abraham, *auolarunt*, scilicet in captiuitatem.

DIXERVNT INTER GENTES, quicunque eos inter Gentes dispersos & vagabundos videbant, dixerunt: NON ADDET VLTRA (scilicet Deus) VT HABITET IN EIS] Hebr. est, *non addent Iudæi vltrà ad inhabitandum*, vt scilicet redeant in terram suam Iudæam, ad eam inhabitandam. ita Orig. & Vatabl. Alij, q. d. Ne nos polluant & conquinent Iudæi, propellamus eos à nobis in alias regiones.

16. Facies Domini diuisit eos, non addet vt respiciat eos: facies sacerdotum non erubuerunt, neque senum miserti sunt. PHE.

FACIES,

Vers.16 FACIES, ita quę facie ostenditur, DOMINI DIVISIT, id est dispersit, EOS inter Gentes: quia ipsi FACIES SACERDOTVM NON ERVBVERVNT] sed eos sine respectu sacerdotij aut senij vexarunt & occiderunt: iustè ergo nūc par pari eis redditur: sic enim Iudæi Ieremiam sacerdotem impudentissimè tractarunt, alapis ceciderunt, incarcerarunt, &c. sicpostea Christum pontificem cruciarunt & crucifixerunt. Sunt verba Ieremiæ, ait Theodor. vel hostium & gẽnuinè inter quas dispersi erant Iudæi, vt vult Vatabl. Raban. S. Thom. Lyran. qui ipsorum sceleribus attribuebant hanc eorum dispersionem & exilium.

Aliter Orig. Chald. Lyran. & S. Thom. exponunt, vt sit sermo de Chaldæis, non de Iudæis, q.d. Chaldæi non pepercerunt sacerdotibus aut senibus Iudæorum, propter peccata pseudoprophetarum & sacerdotum ipsorum. Sed prior sensus est genuinus.

Ain. 17. Cùm adhuc subsisteremus, defecerunt oculi nostri ad auxilium nostrum vanum, cum respiceremus attenti ad gentem, quæ saluare non poterat.

Vers.17 CVM ADHVC SVBSISTEREMVS. q.d. Cùm adhuc staret respublica nostra, cùm erecti staremus in expectatione Ægyptiorum, vt obsidionem Chaldæorum soluerent, DEFECERVNT OCVLI NOSTRI] spectantes & intenti ad auxilium Pharaonis, quod promiserat quia diu expectatus licet non venit, & veniens nos saluare non potuit: quia non spectro suorum patrū, vt fabulantur Hebræi, sed a Chaldæis repulsus est. Vide Ierem. c.37. ita Orig. Rabā. Theod. Hugo.

Aliter Chald. & Olymp. ipsi enim hæc de Romanis explicant, quorum auxilium expectarunt Iudæi contra Antiochum tempore Machabæorum, sed frustra: nullum enim ab eis acceperunt. Verùm hi Threni non sunt de tẽpore Machabæorum, sed Chaldæorum & Ieremię.

Sade. 18. Lubricauerunt vestigia nostra in itinere platearum nostrarum, appropinquauit finis noster: completi sunt dies nostri, quia venit finis noster.

Vers.18. LVBRICAVERVNT] Heb. צדו tsadu, id est venati sunt hostes gressus nostros: quia præcluserunt viam ne libere possemus incedere, & in mediis plateis insidias nobis posuerunt. Noster forte tsadu deduxit a צד tsad, id est latus, q.d. Laterarunt, id est ad latera inclinarūt vestigia nostra, quod fit dum lubricamus ob semitæ glabriciem & difficultatem, aut ob trepidationem & capitis turbationem & vertiginē, vti hic Iudæis accidit. Alij legunt צרו tsaru, id est coarctarunt, præcluserunt nobis semitam & vestigia, vt consistere non possemus, ideoque vacilaremus & lubricaremus. q.d. Nil firmi fuit nobis, sed omnia lubrica Septuag. pro צעד tsaad, id est gressus, vestigia, legerunt צעיר tsair, id est paruulus. vnde vertunt, *venati sunt paruulos nostros: ne irent in plateis nostris*: vide Ierem. 9.21.

Cornel. in Ieremiam.

Coph. 19. Velociores fuerunt persecutores nostri aquilis cæli: super montes persecuti sunt nos, in deserto insidiati sunt nobis.

Vers.19. VELOCIORES FVERVNT PERSECVTORES NOSTRI AQVILIS CÆLI] Tum cū à Chaldæa in Iudæam equis velocissimis æquè ac robustissimis & ferocissimis, quasi aquilæ aduolarunt, vt ait Ierem. 4.13. & c.48. 40. tùm potius cum Sedeciā & principes fugientes ex vrbe iam capta, comprehenderunt, 4. Reg. 25. 5. Pulchrè & verè S. August. in psalm. 123. *Ideo*, inquit *te quærit maior raptor quia inuenit minorem: ideo tibi fuit minor, præda eris maiori.* Iustum enim est *quæris maior aquila, quia prior cepisti leporem: præda* & congruum, vt in quo peccasti, in eo & puniaris. Aquilas nominat, quia velocissimæ sunt, vnde Pindarus ait aquilam esse reginā volucrum, delphinum piscium. Et Aristophanes, Athenienses, ait, oraculū acceperunt fore, vt tanto post se interuallo vrbes alias relinquerent, quanto aquila alias aues celeritate superat.

SVPER MONTES PERSECVTI SVNT NOS] ibi enim suas rupes inaccessas, & cauernas abditas latebrasque habebant Iudæi, in quas tempore belli se recipiebāt, teste Ioseph. l.1. Belli 12.

Res. 20. Spiritus oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris: cui diximus: In vmbra tua viuemus in Gentibus.

Vers.20. *Spiritus oris nostri non est Iosias.* SPIRITVS ORIS NOSTRI] id est Iosias per quem quasi auram & aërem nostrum respirabamus, & sub cuius vmbra, id est innocentia, iustitia & meritis, inquit Chald. ac patrocinio piè & pacatè viuebamus inter Gentes, Iosias inquam noster rex, à Pharaone Nechao vulneratus est & cæsus, 4. Reg. 24. q.d. A cæde Iosiæ cœpit calamitas nostra, cœpit ruina Iudæorū: quia successerunt ei filij impij qui regnum perdiderunt ita Chald. Hebr. Raban, Hugo, Vatabl. S. Thō. Sanchez, & S. Hieron. in 12. Zachariæ: vnde Vatabl. Chald. & Pagnin. pro *Christus Dominus*, vertunt *Christus Domini*, id est vnctus à Dominō in regē, & ita verti potest ex Hebræo. Suauissima enim & gratissima Iudęis erat Iosię memoria & nomen, vt patet Eccli. 49. 1. vnde vocant eum suū spiritum, animam & vitam. Sed hactenus, in Threnis nulla facta est mentio Iosiæ, sed Sedeciæ, nec Iosias captus, sed vulneratus est. Denique Iosias non potest dici Christus Dominus vt vertit noster & Septuag.

Nec Sedecias. Secundò, S. Thom. Maldon. & aliqui Hebręi. per Christum accipiunt Sedeciam, de quo præcessit, q.d. Christus Domini, id est Sedecias rex, qui solus nos Iudæos tutari poterat à Chaldæis, captus est ob peccata populi, & etiam sua. Sic Saul, licet impius. à Dauide vocatur Christus Domini, id est à Domino vnctus in regem. Hic sensus aptè coheret præced. & sequent.

Sed Christus. Verùm quia noster & Septuag. vertunt *Christus Dominus*, id est יהוה iehoua, vt habēt Hebręa, id est Deus. Hinc S. Clemens, Iren, Iustin. Orig. Tertull. Ambros. Hierō. Theod. Olymp. & alij passim, quos fusè citat hic Christ. à Castro, acci-

piunt ad litteram de Christo, vt ad eum more prophetico auolet Ieremias, quasi ad clausulam & castatrophen suarum lamētationum & prophetiarū, q.d. Post omnes has calamitates illud vltimo maximè lamentandum venit, quod peccatis nostris Christo (huius enim, vt pote Regis & Saluatoris nostri mentē meam subit imago, cùm eius parentes & antitypos, Iosiam, Iechoniam & Sedeciam commemoro) mortē certissimò afferemus sub Pilato, & in Dei præscientia iam attulimus, imò nos Iudæi propriè Christū nostrū crucifigemus & occidemus, atque licet Deus id ita euenturum præsciat, tamen ex immēso suo erga nos amore hęc omnia permittet imò nos captiuitate Babylonica liberabit & in Iudæam reducet; vt præscit nos Christū suum occisuros; idque ad hoc, vt per Christi mortem nos à dæmonis captiuitate & morte æterna liberet. Quis ergo hanc tam indignam innocētis Christi, & filij Dei captiuitatem & necē nō lamentetur quis eius potius quàm Sedeciæ casum non lugeat, quis creatorē suum & redemptorē Iesum captum, & cruci affixum siccis oculis intueatur. Vtroq; ergo modo verti potest, scilicet *Christus Domini*, vt sic intelligatur Sedecias, & *Christus Dominus*, ad quem auolat Ieremias, quēque maximè amabat & plangebat: cuius typus fuit rex Sedecias. Obiter ergo perstringit casum Sedeciæ, quasi typū, & sub eo propriè & directè intelligit, lugetq; casum Christi antitypi Hic enim propriè captus & mortuus est in peccatis, non suis, sed nostris. Rursum Christi mors & cædes fuit causa excidij Ierusalē per Titū & Romanos, cuius typus & inchoatio fuit excidium eiusdē per Chaldæos, quod hisce Threnis luget Ieremias. Sic Isaias à Cyro ad Christum subitò auolat c.45, dicēs: *Rorate cæli desuper*. Et Zachar. cap. 9.9 ab Israele ad Christum: *Ecce*, inquit *rex tuus veniet tibi iustus & saluator*. Vide can. 4. & 5.

ORIS NOSTRI] Hebr. אפינו *appeinu* significat, os, nares, faciē. Vnde Aquila, Symm. Ch. vertunt, *spiritus nariū nostrarū*; Septuag. *προσώπου*, id est *faciei nostræ*, Tertu. legit, *spiritus personæ eius Christus*: quia ait ipse l. 5. contra Marcion. c. 11. *Paternæ personæ spiritus est Christus*. Christus ergo vocatur, *spiritus oris nostri*. Primò, quia ipse menti & ori nostro afflat spiritum prophetiæ ita Orig. & Euseb. 4 demōst. 24. Christus enim qua Deus Ieremiæ alijsque Prophetis suggerebat sua oracula. Secundò, quia Christus finis erat & scopus omnis prophetiæ. Tertio. Orig. Rupert. Raban. Hugo, Lyran. Spiritus inquiūt, oris nostri, id est anima & vita nostra, est Christus: quia sicut sine spiritu corpus mortuū est; ita anima sine gratia Christi mortua est. Hinc Christus inspirauit in Apostolos Ioan. 20. dicens: *Accipite Spiritū sanctum*, idque fecit ad vitam in nobis renouandā, sicut eandē ipse inchoauit cùm Gen. 2.7. inspirauit in faciem hominis spiritum vitæ. Quartò, Theod. Spiritus, inquit, lucis diuinæ vehiculum est Christus, quia ipse mentē illustrat sciētia Dei Simili de causa dixit Plin. 2. c. 99. sidus lunæ rerū spiritū existimari. *Hoc enim esse quod terras saturet, accedensq; corpora impleat, abscedens inaniat Ideo cū incremento eius augeri conchylia, & maximè spiritum sentire quibus sāguis nō sit. Sed & sanguine*

Christus est spiritus oris nostri ob quatuor causas. I. II. III. IV.

hominē etiam cū lumine eius augeri ac minui. Frōdes quoque ac pabula sentire, in omnia eadē penetrāte vi. Porro aptè deitatē Soli, humanitatem Christi lunæ cōparari, multis analogiis ostēdit Alcazar Apoc. 12. 1. explicans illud: *Luna sub pedibus eius*.

Dicitur verò Christus etiam spiritus narium nostrarum, quia, vt Orig. Dei amatores assiduè Christū spirant, illumq; semper ante oculos, in corde & ore habent, vt cum S. Bern. dicāt, *Iesus mel in ore, melos in aure, iubilus in corde*. Secundò, quia Christus in rebus afflictissimis vnicū nobis est refugium & respiraculum: ita S. Thom. Tertiò, quia, vt Chald. vertit, Christus Dominus charus nobis est & amabilis ac pretiosus, vt anhelitus & spiritus vitalis, quem per nares emittimus, ac vt aura quam attrahimus, & respiratio quam intromittimus: sicut enim respiratio calorem cordis temperat, itaq; vitam conseruat: ita Christi gratia temperat concupiscentiam, & vitam gratiæ conseruat. Denique, Christus est spiritus in quo viuimus, mouemur & sumus: vt cū S. Paulo dicamus, *Viuo autē iam nō ego, viuit verò in me Christus*, Gal. 2. 20. vide ibi dicta. Et Colos. 3. 4. *Vita vestra abscōdita est cū Christo in Deo: cum Christus apparuerit vita vestra*, &c. Demq; luculenter hūc versum ita reddit interpres Arabicus Alexandrinus, *spiritus facierum nostrarum, qui erat forma* (species) *nostra, Christus Dominus deceptus est in delictis eorū, & corruit in foueam eorum ille, in cuius ala* (protectione) *dixi, quod viuemus, & in vmbra eius inter populos*. Minus rectè vertit Arabicus Antioch. *insidiati sunt nobis, & insufflarunt nobis ad spiritū Christi Domini. Caput est in venatione eorū, cui' in vmbra diximus nos esse victores inter gētes*.

Christus est spiritus narium nostrarum ob quatuor causas.

Moral. dicat cum Ieremia fidelis & Christo dicata anima: Christus est meus spiritus, meus anhelitus mea anima, mea vita: Christus est quē spero & spiro, in quo respiro, quē inspiro & exspiro: Christus mihi charior, mihi intimior, mihi pretiosior est ipso spiritu vitali, ipsa anima & vita mea: quia ipse est anima animæ meæ, ipse spiritus mentis meæ, ipse cētrum cordis mei. Sicut ergo anima corpus animat & viuificat, ac cōsequēter singula membra informat, mouet, regit, dirigit; vt per os loquatur, per aures audiat, per oculos videat, per pedes ambulet, &c. ita Christus animat & viuificat animā meam, & per eā corpus, omnesq; sensus, potētias & membra: ac proinde ea mouet & dirigit ad omne bonū, & ad suum Deiq; obsequiū. Facit enim vt lingua nil nisi honestū & sanctū loquatur, vt oculi nil nisi pudicū videant, vt aures non nisi verbo Dei & castis sermonibus pateāt, vt cor nil nisi cælestia amet, vt mēs nil nisi diuina cogitet, vt pedes non nisi ad opera bona progrediantur. Ita spiritus & anima Pauli erat Christus, ideoque dicit: *Mihi viuere Christus est, & mori lucrū*, Philip. 1. 21. *Sine Christo enim vanum omne quod viuimus*, ait S. Hier. Et, *Christū inhabitare per fidē in cordibus vestris*, Ephes. 3. 17. Et, *Siue viuimus, Domino viuimus: siue morimur, Domino morimur. Siue ergo viuimus siue morimur, Domini sumus*, Ro. 14. 8. Vnde cū morimur, dicimus cum S. Stephano: *Domine Iesu suscipe spiritū meum*. Et, *Filioli mei quos iterū parturio, donec Christus formetur in vobis*, Gal. 4. 19 Sicut enim gallina incubando & fouendo oua, par-

Mor. Christus est spiritus & anima nostra.

turit pullos, eisq; suum calorem, spiritum, animā & vitam aspirat; ita Paulus quasi incubando & fouendo Galatas, eis quasi parturiens suum calorem, suum spiritū, suam animam, suam vitam, puta Christū, aspirabat & inhalabat. Ita Sancti eminētes Christo adeò coniuncti, familiares & intimi fuerunt, vt non tam ipsi, quam Christus in eis viuere, spirare, loqui, operari, pati videretur. Hinc S. Dionys. & cęterū spiritualiū magistri docent, apicē perfectionis in hac vnione & inoperatione Christi consistere; scilicet vt anima in orando, operando & patiendo, potiùs se passiuè quam actiuè habeat: itaq; excipiat omnes Christi inspirationes, impulsus, inoperationes, &c. iisq; sinat se agi & dirigi ad omnem virtutē. Quocirca tales in Christo Christiq; prouidētia, cura & amore securè requiescunt, omnesq; sollicitudines, timores & cruces in ipsum coniiciūt dicentes. *Dominus solicitus est mei*, ipse meā curat salutem, gratiam & gloriam: non timebo ergo quid faciat mihi homo, caro, mūdus aut dæmon. Hæc est vita paradisi, & inchoatio cælestis felicitatis. Iesu dulcissime, esto spiritus oris mei; vt quoties respiro, toties te inspirē & expirem, toties te memorē, sentiam, sapiam, proloquar, omnibusq; aspirem & inhalem, vt, dum spiritus hoc regit artus, tu spiritū meum inhabites, animes & regas, vt nil nisi te inspirante, ex te, per te, de te dicam, doceam, scribā, agam. In te enim est totum quod desiderare possum & debeo. tu salus mea & redemptio, tu spes mea & fortitudo: tu lumen oculorum meorū, tu decus meum & gloria: tu mea vita, meus amor, meæ deliciæ, mea æternitas, mea beatitudo. Siue ergo viuam, siue moriar, in manus tuas spiritum meum & cor meum, imò tuum cum S. Catharina Senensi commendo.

Sextuplex versio. IN PECCATIS NOSTRIS] Hebr בשחיתותם *bischitotam*, quod Primò, S. Ambr. in ps. 118. serm. 11. vertit, *in interitu nostro*: Secūdò. Dionys. Alex. in resp. ad quæst. Pauli Samosateni, vertit, *in calumniis nostris*: Tertiò, Septuag. *in corruptionibus nostris*; vel, vt Romani codices habent, *in corruptionibus eorū*. hoc enim significat affixū in voce *bischitotam*. Sed noster cum S. Ambr. & aliis pro *eorū* vertens *nostris*, legit בשחיתותנו *bischitotenu*. Quartò, Chald. & Vatabl. vertūt, *in retibus eorū*, Arab. *in venatione ipsorum*. Quintò, Syrus, Pagn. & R. Salomon, *in foueis eorū*, scilicet persecutorū Chaldæorū (inquiunt ipsi) de quibus v. præc. hæc omnia significat Hebræa radix שחה *scacha*, vel שחת *scachat*. Sextò, noster clarè & planè vertit, *in peccatis nostris*, id est, vt Olymp. & alij, propter peccata nostra, vti ait Isa. c. 53. 5. quod Theodoret. explicat, ob peccata & corruptissimam impietatem & inuidiam Iudæorum in Christū. Alij generaliùs explicant: ob pecca omnium hominū. hæc enim in se luēda suscepit Christus.

IN VMBRA] in tua protectione, inter gentes iniquas, a malis tuti viuemus, Cant. 2. 3. ita Rupert. Hugo, Lyran. Hic sensus est planissimus.

Secundò, Orig. *in vmbra*, inquit, id est ad tui imitationem: vmbra enim est imago corporis, cuius est vmbra.

Tertiò, idē hom. 8. *in vmbra*, id est in nomine Iesu, vel in humanitate & carne eius, sub qua

A quasi vmbra diuinitatis vitā accepimus spiritualem. Sic & S. Bern. ser. 20. in Cant. qui putat hæc dici ex persona incipientiū: *Vt quiescant*, inquit, *saltē in vmbra, qui Solis ferre ardorē minùs validos se sentiunt, & carnis dulcedine nutriantur, dum necdū valent percipere quæ sunt spiritus Dei: vmbrā siquidem Christi, carnē reor esse ipsius, de qua obumbratū est & Mariæ, vt eius obiectu feruor splendorq; spiritus illi tēperaretur: in ea nis ergo deuotione interim cōsolentur, qui viuificantē spiritū necdum habent.* Nam, vt idē ait serm. in Natiu. B. Mariæ: *Interea cælestes beatitudines nō in vmbra viuitur, sed potiùs in splēdore: In splendoribus Sanctorū, inquit, ex vtero ante luciferum genui te: Ecclesia verò ait, Sub vmbra eius quem desideraueram sedi.* Hac de causa, vt idem ait ser. 6. de Ascens. *Apostoli* ante missionem Spiritus sancti, vtpote adhuc imperfecti, *meram lucē spiritus sustinere non poterant, sed exhiberi illis oportuit Verbū in* B *carne, solē in nube, lumen in testa, mel in cera, cereum in laterna.* Et serm. 3. *In vmbra, inquit, non inter angelos, vbi purissimū lumē purissimis oculis intuebimur.* ita quoq; S. Ambr. in psal. 118. ser. 19. lit. *coph. Vmbra*, inquit, *tua ô Christe caro fuit, quæ nostrarum æstus refrigerauit cupiditatū, quæ compescuit insolentiam vitiorū, quæ restinxit ignes libidinum, quæ auaritiæ diuersarumq; passionum incendia temperauit: & quid dicam de vmbra Domini, quādo & Apostolorū vmbra sanabat?* Auctor l. 2. de Incarn. Verbi ante fin. apud S. August. to. 4. per vmbrā hanc accipit animam Christi. *Quia, inquit, sicut vmbra corporis inseparabilis est à corpore, et indeclinabiliter motus ac gestus corporis suscipit & gerit: sic anima Christi à deitate & Verbo, cui inseparabiliter inhæret, suū opus ac motum suscipiebat, & pro eius nutu ac voluntate* C *cuncta perpetrabat: in huius enim vmbra per fidem viuimus inter Gentes.*

Vmbra deitatis est humanitas.

IN GENTIBVS] quia Christus à Iudæis ad Gentes se Ecclesiamque suam transtulit, inquit S. Aug. loco iā citato, & Ruffin. in expos. symb.

21. Gaude & lætare filia Edom, quæ habitas in terra Hus: ad te quoq; perueniet calix, inebriaberis, atq; nudaberis. SIN.

GAVDE ET LÆTARE FILIA EDOM] Est ironia, vel concessio, qualis est illa Eccles. 11. 9. *Lætare iuuenis in adolescētia tua*, &c. nā Ieremias hic prędicit excidium Idumęorum, per eosdem Chaldæos; quia ipsi irriserant Iudæos, & iuuerant Chaldæos in excidio Iudæorū, idque patet ex Abdia 1. 10. & Ezech 35. 13. ita Theod. Raban. Hugo, S. Tho. Lyran. redit enim & reuolat Propheta de morte a Christo ad sua tempora. VERS. 21.

D Hebræi, Chald. & R. Salomon per Idumæos accipiunt Romanos, quos aiunt ortos ab Idumæis. Sed illud falsum est, vt patet ex præc. hoc incertum, imò pariter falsum, & rectè refutatum à Lyrano & Hugone.

QVÆ HABITAS IN TERRA HVS] Hinc patet, terram Hus eandem esse cum Idumæa, vel certè in se complexam fuisse Idumæam.

INEBRIABERIS ATQVE NVDABERIS] q.d. Hoc calice furoris, hac vindicta Dei ita repleris, ita affligeris, vt videaris esse ébria & emotæ mentis, vt more ebrij nuderis, id est spolieris tuis bonis, quin & vestibus. Rursum vt more ebrij discooperias & nudes infirma & ve-

renda tua, id est loca terræ imminuta præsidio nudes, per quæ hostis intret. Secūdò, nudaberis murorū ambitu disiecto. Vnde R. Abraham putat hîc alludi ad verba quę Idumęi dicebāt, cùm Ierusalem euerteretur: *Exinanite exinanite vsque ad fundamētum in ea*. q.d. Euertite Ierusalē vsque ad fundamenta; vtrobique enim idem est verbum ערה *ara*, q.d. O Edom euerteris vsque ad fundamentum, quia tu hoc Hierosolymę optasti, & vt fieret cooperatus es. Tertiò, Septuag. vertunt cum Chald. Vatabl. Pagnin. effundes, euacuabis, euomes scilicet ciues tuos in captiuitatem, vt maneas vacua & solitaria.

Moral. discant hîc homines, non gaudere in casu & ruina miserorū, etiam hostium, sed compati ac timere ne idem sibi eueniat. Ita cùm Franc. Valesius rex Franciæ captus a Carolo V. scripsisset in pariete cubiculi sui, *Hodie mihi, cras tibi*, id legens Carolus subscripsit, *Homo sum, humani à me nihil alienum puto*.

THAV. 22. Completa est iniquitas tua filia Sion, non addet vltrà vt transmigret te: visitauit iniquitatem tuam filia Edom, discooperuit peccata tua.

VERS. 22. COMPLETA EST INIQVITAS TVA] id est pœnę iniquitatis tuæ, q.d. Pœna iniquitati tuæ, ô Ierusalē, debita hac captiuitate 70. annorum cōplebitur; sed in eam succedet Idumęa tibi inimica, cuius peccata Deus discooperiet, & nota faciet orbi per publicā vastationē & perpetuam captiuitatem. ita Theod. Orig. Hugo, S. Thom. Lyran. Concludit Ieremias Threnos cōsolatione Iudæorum, quòd exilium & pœna eorum breui sit finienda, atque in eorum hostes Idumæos deriuanda. Hinc patet hosce Threnos à Ieremia esse scriptos post excidiū Hierosolymę.

Dices, Quomodo ait: *Non addet vltra vt trāsmigret te*, cū postea Iudęi à Tito & Romanis vastati sint? Respondeo, *non vltrà*, scilicet ad longum tempus, *trāsmigrabit te*: nam tempore Romanorum fuit quasi aliud sæculum, & alia Ierusalem. Simile est Isaiæ 2. 4. Adde, sub Tito non fuisse propriè transmigrationē, sed excidiū Iudæorū.

Secundò, aliter S. Thom. *non vltrà*, inquit, punieris, scilicet pro his peccatis, sed si noua committas, vti reuera facies, rursum punieris per Titum.

Tertiò, Hugo & Lyran. *Non vltrà*, supple si Deo seruieris fideliter.

Quartò, Theodor. *non vltrà addet*, scilicet Nabuchodonosor, vt transmigret te.

Alleg. Orig. & Olymp. Christi morte auferetur a filia Siō, id est ab Ecclesia, iniquitas omnis, & Idumæi, id est impij homines, disperdentur, qui semper hostiliter Ecclesiā sunt persecuti. Simile est Dan. 9. 24. Iudæi hanc felicitatem non quasi peractā sub Esdra, sed quasi futurā adhuc expectant, eamq; sibi promittūt in terrena Ierusalem, ad quam se reducendos per suū Messiam sperāt. Vnde Chald. vertit, *deinde soluet iniquitatē tuā Synagoga, & redimeris per manum Christi & Eliæ, & non addet amplius Dominus transmigrare te, & in illo tempore visitabo iniquitatē tuā Roma ædificata in Italia, & plena turmis Idumæorū, & venient Persæ, & angustiabūt te, & vastabūt: quoniam publicata sunt*

A *corā Domino peccata tua*. Eadē est opinio Rabbinorum: putant enim se libertatē nō assecuturos, nisi per euersionē Romæ & Romanorū. Ita miseri se fabulosis spebus & odiis lactāt: quid enim Romanis cum Idumæis? & quasi Assyrij, Turcæ & alij non magis afflixerint Iudæos quàm Romani.

Moraliter disce hic, quàm Deus afflictos, lugentes & pœnitētes cōsoletur, quamq; tristibus lęta submittat, vt in tribulatione meritò sperare possimus, ac dicere: *Post tenebras spero lucē, post nubila Phœbus* Ita cùm eandem Ierusalem vastasset & spoliasset Ramisus, dux exercitus Costhoe Persarū regis, an. Domini 614. solatium ei dedit per S. Ioannē Eleemosynarium Archiep. Alex. qui Hierosolymā misit Chrysippum quendam virū pium, tradens ei multū auri, frumentumq; *Mor. quàm Deus lugentes consoletur.*

B & alia alimenta & indumenta, & ad ea vehenda iumenta plurima, tum vt aspiceret vastitatē, tum etiam vt eos qui remanserant ex captiuitate, per ea quæ dicta fuerunt, recrearet. Præterea autem Theodorū quoque Amathuntis Episcopum, & Anastasium Prefectum magni montis Antonij, & Gregorium Episcopū Rinocurorum emittit ad eos recipiendos qui abducti fuerant in captiuitatem, vim auri præbens innumerabilem. Ita habet vita S. Ioannis Eleëmosynarij.

Sic luctus S. Monicæ pro Augustino filio Manichæo vtriq. saluti fuit Monicæ enim multum oranti & lugēti diuinitus dictū est, vbi ipsa esset, ibi & illum futurū. Ab Episcopo etiam, quem vt pro illo oraret cum fletu rogauerat, audiuit, fieri non posse, vt tantarum lacrymarū filius periret.

C Qui tandē Ambrosij Episc. prædicatione conuersus, non solùm errorem omnem abiecit, sed etiam errantibus viam veritatis monstrauit, obscura declarando, dubia edisserendo, certa confirmando, praua falsaq. omnia plenissimè confutando. Tantū profecit matris pro filio lugētis assidua solicitudo. ita S. Aug. 3. Cōfes. 12. & seq.

S. Dominicus, vt habet auctor vitæ lib. 1. c. 4. Fratrum Prędicatorū Antistes, optabat se totum impendere saluti proximorum, tum se reuera Christi fore membrū existimans, si eius se exēplo animabus lucrandis prorsus māciparet. Plenum erat sāctissimis affectionibus pectus eius, atque erga omnia tum prospera, tum aduersa proximorum, mira pietate mouebatur, afflictorum rebus duris cruciabatur, pauperū penuria

D & miserorū calamitatibus torquebatur, atque in primis pereuntium animarum zelo mirè angebatur, & mente sauciabatur. Ita nimirū instar Prophetæ, Dominicus peccata hominum & afflictorū miserias contemplans, æstuabat animo intrinsecus, & fleps largissimè latentem commiserationis affectum per lacrymas prodebat foris. Hanc enim excellentissimam charitatis gratiam specialiter habebat à Deo donatam, flendi scilicet pro peccatoribus & miseris, atque afflictis omnibus condolendi. Atque hisce lacrymis tot parturiuit filios, tot animas conuertit, & ad æternam quietem transmisit. Annon ergo egregiam luctus sui consolationē accepit? Iudic. 2. ascendit angelus ad locum flentium, flentesq; Hebræos consolatus est. Deus Niniuitas ad prędicationē Ionæ lugētes, venia & gratia sua dignatus est. De Apostolis dicitur ps. 125.

euntes ibant & flebant, mittentes semina sua: venië- A *tes autem venient cũ exultatione portãtes manipulos suos.* Et sponsus sponsam lugentẽ vocat & cõsolatur: *Iam hiems transiit, imber abiit & recessit, tempus putationis aduenit,* &c. *surge amica mea & veni.*

DISCOOPERVIT, q.d. Reuelabit PECCATA TVA Deus toto orbi, dum ea publico excidio puniet.

CAPVT QVINTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Hoc caput est quasi breuis iteratio & summa Threnorum. Sicut enim Rhetores in peroratione iterant densantq; ea, quæ tota oratione dixerunt, tum memoriæ, tum motus causa, vt magis auditores moueant; ita & facit hîc Ieremias. Inscribitur hoc caput non in Hebræo, sed à Septuag. & nostro interprete, Oratio Ieremiæ. *nam Primò, mala populo ob peccata à Deo illata, & in Threnis recensita, refricat & summatim enumerat: deinde orat pro misericordia, vt Deus populum in pristinum statum restituat. Hanc orationem Ieremias composuit post vastatam Ierusalem, antequam iret in Aegyptum. Porro hæc oratio non est composita ordine literarum Hebraicarum, totidem tamen habet versus, scilicet 22.*

Vers. 1. Recordare Domine quid acciderit B nobis: intuere, & respice opprobrium nostrum.

2. Hereditas nostra versa est ad alienos: domus nostræ ad extraneos.

3. Pupilli facti sumus absque patre, matres nostræ quasi viduæ.

4. Aquam nostram pecunia bibimus ligna nostra pretio comparauimus.

5. Ceruicibus nostris minabamur, lassis non dabatur requies.

6. Ægypto dedimus manum, & Assyrijs vt saturaremur pane.

7. Patres nostri peccauerunt, & non sunt: & nos iniquitates eorũ portauimus.

8. Serui dominati sunt nostri: non C fuit qui redimeret de manu eorum.

9. In animabus nostris afferebamus panem nobis, à facie gladij in deserto.

10. Pellis nostra, quasi clibanus exusta est à facie tempestatum famis.

VERS. 1. RECORDARE] Hæc verba *recordare, intuere,* emphasim continent: non enim nudum & otiosum intuitum & recordationem, sed practicum, affectuosum & efficacem. scilicet affectum cum effectus coniunctum significant. Deus ergo recordari & intueri dicitur, cùm miseretur, indulget, à pœnis liberat, fauet, beneficia confert, &c. Recordatio enim Dei, vti & intuitus, est operatiuus & efficax, cùm hominis sit otiosus & inefficax. Ex aduerso obliuisci & non intueri, idem est, quod negligere, non curare.

VERS. 2. HEREDITAS NOSTRA] Iudæa quam iure D hereditario possidebamus, iam facta est Chaldæorum, eisque est tributaria. Recenset a v. 1. vsque ad 19. totidem mala & clades (scilicet singulis versic. vnam) puta 18. quæ illis per excidium obuenerunt. Quæ omnia & singula ad literam euenerunt Christianis, cùm ob sua peccata perdiderunt eandem terram sanctam, Græciam, Asiam, aliasque prouincias, quæ à Turcis vel hæreticis occupantur. Hi ergo hæc vsurpent. Tropol. hæc omnia facile est adaptare peccatori, qui totidem, imò plura damna per peccatum incurrit. vide Dionys. Carthus.

VERS. 3. PVPILLI FACTI SVMVS ABSQVE PATRE] quia patres occisi aut capti sunt a Chaldæis, vnde vxores solitariæ & desolatæ manent quasi viduæ, & filij orphani. ita Hugo, Lyran. Chald.

Secundò, Raban. & S. Thom. q. d. Orbati sumus protectione paterna Dei, qui Synagogæ maritus, & singulorum in ea erat pater.

Tertiò, Maldon. q. d. Orbati sumus rege Iosia & Sedecia. Rex enim reipubl. & patriæ est quasi pater. Verum primus sensus est planissimus. Sequitur enim, *Matres nostra quasi viduæ.*

VERS. 4. AQVAM NOSTRAM PECVNIA BIBIMVS, LIGNA, &c.] q. d. Etiam res communes & viles, vti est aqua, emere debuimus. Secundò, aquam & ligna quæ priùs erant nostra, iam à Chaldæis occupata, pecunia vel tributo redimere debuimus, & etiamnum debemus. Tertiò, Sanchez, q. d. In Babylone, aquam Babylonijs omnibus communem, nos Iudæi captiui ab ijs pecunia emere debemus. quod durum & inhumanum est. Nam, vt docet Cicero 1. Offic. res omnes quas ad communes hominum vsus natura genuit, vt aqua, aër, ignis, &c. iure naturæ sunt omnium & singulorum.

VERS. 5. CERVICIBVS NOSTRIS MINABAMVR] Hebr. *super colla nostra persecutionem passi sumus,* quia scilicet funibus ad collum ligatis ducebantur in Babylonem. ita Raban. & S. Thom. iisque suas sarcinas imponebant Chaldæi, ait Chald. & Hugo: ij verò qui remanserant in Iudæa, quasi bruta ad opus & agriculturam vrgebantur. Vnde Sanchez per ceruices oppressas, scilicet seruitutis iugo, accipit quodlibet durum & vile ministerium. Portabant, inquit, serui onera, aut humeris & ceruicibus imposita, sicut iumenta dorso; aut actis in iugum plaustrale ceruicibus. quod boum est, ita vt plaustrũ traherent, & in eo onus, stercus puta, saxa, arenam, &c. Minari autem suis ceruicibus dicuntur. quia ex hesterno opere coniectabant, quid sibi ferendum esset oneris in crastinum; quocirca illud sibi indicebant, dicebantque: O collum ingenuum quondam & liberum, quot te manent onera seruilibus etiam ceruicibus indigna! O brachia, qui vos labor, quæ vos exercebunt & frangent ministeria! O caput mille iam conuicijs & diris execrationibus deuo-

rum! Ita Iudæos iam vilissima tractare opera cernimus, *quorum cophinus fœnumq; supellex*, ait Iuuen. satyra 3. qui proinde eos Verpos vocat, & irridet. Aliter Maldon. vox, inquit, *minabamur*, capitur passiuè, q. d. Ceruicibus nostris hostes graue malum minabantur, scilicet, vt Lyran. & Dionys. minabantur se ceruices nobis amputaturos, nisi faceremus statim quæcunque vellent. Vnde aliqui pro *minabamur* legunt, *minabantur*. Verùm codices Romani & alij correctissimi habent *minabamur*, quod hîc non significat comminari: cùm enim hoc significat, actiuè semper capitur, nunquam passiuè; sed significat agi & duci instar pecorum: hoc enim notat Hebr. נרדף *nirdaph.* vnde versus etymologicus hæc duo ita distinguit:

Pastor ouem baculo minat, lupus ore minatur.

Tertiò, Chaldæus, vertit, *cùm iremus in exilium, vidit Nabuchodonosor principes Israel euntes vacuos, id est sine sarcina: iussit ergo consuere libros legis, & ex eis facere vtres, impleueruntq; lapillis qui erant ad ripam Euphratis, & imposuerunt eos supra ceruices eorum.* Ita referunt vel fabulantur Iudæi: aut, si hoc verum est, meritò id passi sunt, vt membranas legis in saccos conuersas lapillis & arena plenas portarent, qui legem habebant in membranis tam aridam & sterilē, non in corde scriptam, ac proinde otiosam & inutilem, quæ proinde hoc pondus exilij eis accersiuit, eosque degrauauit & oppressit, vt in quo peccauerant, in eodem etiam punirentur.

LASSIS NON DABATVR REQVIES] Aliter ex Hebr. vertit R. Salomon & R. Ioseph, *labor non relinquitur nobis*, id est laboramus & fabricamus ad aliquid lucrandum, sed mox lucrum omne quod percepimus nobis auferunt inhumani heri, quibus seruimus. Sic dæmon sagas ad scelera adigit, & lassat, nec dat eis requiem. sic lassant compotationes, conuiuia, ludi, libidines etiam nocturnæ; nec misero homini lasso & exhausto dant requiem: vnde aiunt impij, Sap. 5. 7. *Lassati sumus in via iniquitatis.* nec enim dæmon, nec concupiscentia, nec mundus peccatori, qui eis seruit quasi mancipium, vllam dant requiem. E contrario seruire Deo est quiescere, imò regnare.

Dæmon suis non dat requiem.

VERS. 6. ÆGYPTO DEDIMVS MANVM] id est pepigimus fœdus cū Ægyptijs, inquit R. Abraham. Secundò & melius, q. d. Ab Ægyptijs auxilium & annonam petiimus, iisque supplices facti sumus, & quasi mendici extendimus eis manus ad petendam eleēmosynam. ita Vatabl. Lyran. Raban. Hugo, S. Thom. Tertiò, *dedimus manum*, id est dedidimus & subiecimus nos, ac seruiuimus quasi mancipia Ægyptiis & Assyriis, vt panem lucraremur, quo victitaremus, & traheremus ærumnosam animam. ita Chald. hicque sensus videtur aptissimus. Quartò, aliter vertūt Septuag. *Ægyptus dedit manū Assur ad saturitatem ipsorum*, id est Ægyptij & Assyrij suppeditarunt annonam, vt pane saturarentur.

VERS. 8. SERVI] Ammonitæ & Idumæi, qui priùs nobis tributarij seruiebant, iam cum Chaldæis Ierusalem expugnarunt. ita Hugo, S. Thom. Lyranus.

Secundò, q. d. Chaldæi, qui ex Cham, Chus & Nemrod (qui primus regnauit in Babylone, Genes. 10. 10.) orti, à Noë damnati sunt, vt sint serui Sem & posterorum, id est nostri, Genes. 9. 27. vel, vt Raban. qui ob impietatem & idololatriam sunt serui; cùm Iudæi sint ingenui: hi iam nobis dominantur. Vnde Iudæi Gentiles vocabant seruos, se verò liberos. Hinc ad Christum, volentem eos è peccati seruitute liberare, dicunt Ioan. 8. 33. *Semen Abrahæ sumus, & nemini seruiuimus vnquam.*

Tertiò, Sanchez, Verisimile est, inquit, tanquam prædæ partem datos esse Iudæos Chaldæorum seruis, qui scilicet in bello Iudaico eis seruierant, agebantque in castris: aut potiùs, Chaldæi seruos suos præponebant Iudæis, vt ab illis durum operis diurni pensum seuerè exigerent, vti fecerunt serui Pharaonis Hebræis in Ægypto, Exodi 1. 11. & 14. Ingens est hic dolor, æquè ac ignominia & probrum, qui mitē heri animum pungit & premit. Eadem enim plaga a superiori, vel ęquali illata, longè minùs cruciat, quam si à subdito, ac præsertim a seruo infligatur. Ita Maximianus Imper. vt S. Sergium primicerium suum, qui se Christianum liberè profitebatur, maximè affligeret, iudicandum & atrociter puniendum misit ad Antiochum Præfectum Orientis, qui S. Sergij seruus extiterat, ac eius fauore illam dignitatem obtinuerat; qui vt Maximiano satisfaceret, iussit S. Sergium calceari calceis aculeatis, iisque indutum instar mancipij currere ante rhedam suam: itaque eū deduxit per tres leucas cum acri pudore, æquè ac dolore: nam aculei riuos sanguinis ex pedibus eius eliciebant. Hoc tormentum deinde iterari iussit. Verùm cùm S. Sergium nullo pudore vel dolore vinci cerneret, capite eum plecti iussit anno Domini 309. die 7. Octobris, qua die Ecclesia eius triumphum anniuersaria martyrij memoria recolit.

IN ANIMABVS NOSTRIS] id est, cum animæ, id est vitæ, periculo, ob Chaldæos vbique palantes, & in locis desertis insidiantes ac grassantes (vti etiānum in Iudæa & Syria grassantur Arabes) iam in obsidione, quàm vrbe iam capta egressi sumus pabulatum, vt annonam & victum ex agris in vrbem inueheremus. ita Hugo, Lyran. Dionys. Vatabl. & R. Ioseph, qui addit: Modicum, inquit, illud panis, quod nobis ab Assyrijs comparabamus & efferebamus, rapiebatur in itinere, nec erat qui nos liberaret de violentia ipsorum. VERS. 9.

PELLIS] quasi dicat, Sicut clibanus igne frequenti vritur, siccatur, nigrescit; ita pelles nostræ præ fame à calore naturali vruntur, siccantur, nigrescunt.

A FACIE TEMPESTATVM FAMIS] id est, propter ingentem famem quæ in nos irruit, quasi valida tempestas. Hebr. est, *propter exustiones famis*, id est fame vrente, aut propter exustiones agrorum famem afferentes. VERS. 10.

11. Mulieres in Sion humiliauerunt, & virgines in ciuitatibus Iuda.

12. Principes manu suspensi sunt: facies senum non erubuerunt.

13. Adoleſcentibus impudicè abuſi ſunt: & pueri in ligno corruerunt.

14. Senes defecerunt de portis: iuuenes de choro pſallentium.

15. Defecit gaudium cordis noſtri: verſus eſt in luctum chorus noſter.

16. Cecidit corona capitis noſtræ væ nobis, quia peccauimus.

17. Propterea mœſtum factum eſt cor noſtrum, ideò contenebrati ſunt oculi noſtri.

18. Propter montem Sion quia diſperijt, vulpes ambulauerunt in eo.

19. Tu autem Domine in æternum permanebis, ſolium tuum in generationem & generationem.

20. Quare in perpetuum obliuiſceris noſtri? derelinques nos in longitudine dierum?

21. Conuerte nos Domine ad te, & conuertemur: innoua dies noſtros, ſicut à principio.

22. Sed proiiciens repuliſti nos, iratus es contra nos vehementer.

VERS. 12. PRINCIPES MANV, Hebr. *manu eorum*, ſcilicet hoſtium, SVSPENSI SVNT.

VERS. 13. ADOLESCENTIBVS IMPVDICE ABVSI SVNT] Hebr. *iuuenes ad molendum tulerunt*; quaſi dicat, Ad rem viliſſimam, id eſt ad molas agitandas, iuuenes, quaſi viribus valentes applicuerunt. ita Chald. Vatabl. Pagnin.

C Secundò, noſter meliùs vertit, Adoleſcentibus turpiter abuſi ſunt, hoc enim metaphoricè ſignificat *molere* apud Hebræos, vti patet Iob 31.10. in Hebræo, & etiam apud Horatium alioſque Latinos, quorum verbis in re obſcœna libens abſtineo. Sic & Græci μύλλειν, id eſt molere, ſumunt pro ſcortari. vnde μυλλὰς vocatur ſcortum.

VERS. 14. PVERI IN LIGNO CORRVERVNT] id eſt ligneo patibulo ſuſpenſi ſunt. ita Chald. Hugo, Lyran. vel potiùs, vt Vatabl. ſub ligneo manubrio, quo molam voluebant, præ laſſitudine corruerunt. vel, vt Lyran. ſub onere lignorum, quod vltra vires ferre pro Chaldæis cogebantur, corruerunt. Quarto, Maldonat. & Sanchez exponit, quaſi dicat, Pueri virgis & baculis percuſſi ſunt vſque ad ſanguinem & mortem. D

SENES (iudices) DEFECERVNT DE PORTIS vrbium, quibus ſolebant ſedere, dum iudicia exercebant; aut ciuitatis vel ciuium cauſas tractabant, IVVENES DE CHORO PSALLENTIVM] Decus enim ciuitatis florentis conſiſtit in duobus, nimirum in ſenum grauitate, prudentia, æquitate; atque in iuuenum vigore, lætitia & voluptate? qui choros ducere, in ijſque pſallere & ſaltare ſolebāt. Vtrumque defecit Hieroſolymæ afflictæ. Pro *choro* hebraïcè eſt נגינה *negina*, quod erat genus inſtrumenti muſici, ſed quia ad illud choros & choreas ducere ſolebant, hinc metonymicè pro ijs ſumitur.

A CECIDIT CORONA CAPITIS NOSTRI] VERS. 16.
hoc eſt, diadema regni, puta regnum noſtrum tranſlatum eſt ad Chaldæos. ita Hugo, S. Tho. Lyran. Secundò, Maldon. per coronam intelligit gloriam. Tertiò, Raban. Vatabl. & Iſidor. per coronam accipiunt templum. quartò & propriè: ſolebant Iudæi in feſtis & conuiuijs hilarioribus coronas capiti imponere, q. d. Defecerunt illi dies, ac deliciæ, in quibus lætari & capita coronare ſolebamus. ita Sanchez. Hæc omnia vſurpent pœnitentes, imitenturque voces & eiulatus pœnitentium hic, & ſimiles apud Climach. gradu de pœnitentia.

CONTENEBRATI SVNT OCVLI NOSTRI] VERS. 17.
præ iugi & nimio fletu, vti ſibi contigiſſe queritur Iob cap. 16. 17. Secundò, *contenebrati*, q. d. Ita hac clade perculſi, proſtrati & attoniti fuimus, vt oculi noſtri viderentur inuerti & obtenebrari. Tertiò, Sanchez Cōtenebrati, ait, ſunt
B oculi: quia mœſti fugiunt lucem & homines, ac tenebras quærunt, vti Dido apud Virgil.

Mortem optat, tædet cæli conuexa tueri.

VVLPES AMBVLAVERVNT IN EO] q. d. VERS. 18.
Templum & mons Sion ita deſertus eſt, vt vulpes liberè & intrepidè in eo verſentur.

QVARE IN PERPETVVM] Hebr. *cur in* VERS. 20.
longitudinem dierum, cur tam longo tempore nos derelinquis, quaſi ad te non pertineremus? præſertim cùm, vt præceſſit v. 19. in æternum permaneas, & æternum habeas apud nos regnum & ſolium, cui nulla hoſtium vis præualere poteſt.

CONVERTE NOS] q. d. Quia malorū no- VERS. 21.
ſtrorum origo fuit, a te, ô Domine, recedere: hinc tu qui es immutabilis & firmus in pro-
C miſſis, æque ac regno æterno, vt dixi v. 19. tu, inquam, iuxta promiſſa tua Leuit 26. 23. ne omnino abiice nos, & pactum tuum nobiſcum: atque quia ad hoc requiritur, vt oremus pro peccatis noſtris, vt eorum venia à te accepta, tibi per gratiam reconciliemur, oro Domine, conuerte nos ad te per veram & ſeriam pœnitentiam, qua veniam hanc & gratiam aſſequamur. ita Chald. Olympiodor. Raban. Lyran. & alij. Hinc conſequenter orat Propheta, vt ad illud tempus & ſeculum reducatur populus, in quo ad Deum fide & mente conuerſus, eum piè & religiosè colebat: & ab illo viciſſim ſe ad populum ſuum conuertente, pace boniſque om-
D nibus donabatur. ita Rabā. & S. Thom. Si enim ipſe conuertere velit populum ſuum exulem ad locum & patriam ſuam, æquè ac ad ſe, conuertetur eo, ſimulque redibit ad priſtinum decus & gloriam, perinde ac ſi a morte reſurgeret Vnde ſubdit: *Innoua dies noſtros, ſicut à principio.* Duplex ergo hic ſignificatur conuerſio, prima & potiſſima ad Dei, gratiam & amicitiam: ſecunda conſequens, vt ab exilio ad libertatem patriam, priſtinaque bona Iudæi conuertantur & redeant. De ſecunda tantum accipit hæc Hugo.

Hinc Concil. Tridentin. ſeſſ. 6. cap. 5. & Theologi docent, ad conuerſionem peccatoris neceſſariam eſſe gratiam, & liberum arbitrium gratiæ cooperans, hocq; velle Zachariam cum ait cap. 1. 3. *Conuertimini ad me, & ego conuertar ad*

vos; sed gratiam debere præuenire & excitare liberum arbitrium, peccato quasi oppressum & sopitum; hocque velle hîc Ieremiam, sicque eum cum Zacharia esse conciliandum.

INNOVA DIES NOSTROS SICVT A PRINCIPIO] vt piè & religiosè te colamus, sicut cœpimus sub Mose in Sina, cùm nobis dedisti legem: & tu vicissim nos, & dies nostros in pace custodias. ita Chald. Raban. S. Thom.

Secundò, Olympiodor. Dionys. Hugo, Lyran. quasi dicat, Libera nos è Babylone, sicut olim ex Ægypto eduxisti in terram promissam. Huic petitioni similis est illa Iob 29.2. *Quis mihi tribuat, vt sim iuxta menses pristinos, secundùm dies quibus Deus custodiebat me? sicut fui in diebus adolescentiæ meæ, quando secretò Deus erat in tabernaculo meo?* &c.

VERS. 22. SED PROIICIENS] Est hæc alia ratio, propter quam debeat exaudiri, quàm clariùs exprimunt Septuag. Chald. Vatabl. vertunt enim, *quia satis nos repulisti*, scilicet summam vindictam & captiuitatem in nos exercendo: quasi dicat, Iam satis pœnas dedimus, & iræ tuæ satisfecimus: redde ergo clementiam tuam nobis, & conuerte nos ad te. Hanc enim petitionem

A ex pudore & afflictione subticet. Eadem de causa Hebræa & noster addunt voculam *sed*, quasi dicat, *Orans dicens, Conuerte nos*; sed ecce non impetro, longeque absumus ab hac conuersione, quia ecce tu proiiciens hucusque repulisti nos: quare tacens & confusus gemo, hocque meo gemitu tacitè & verecundè imploro tuam misericordiam, vt tandem iræ tuæ parcas, flagella tua contineas, meique miserearis. Hic sensus est aptissimus. Est enim aposiopesis ad pathos, qualis esse solet valdè afflictorum pro venia obsecrantium, in his enim dolor & pudor multa supprimunt. Secundò, Maldon. hæc putat respondere versui 20. cum illoque

B iungenda esse, quasi dicat: *Quare in perpetuum obliuisceris nostri? sed*, id est atque adeò, *proiiciens repulisti nos*. Tertiò, alij vertunt, *quamuis proiiceris nos, tamen iam iræ tuæ in nos effusæ sat pœnarum dedimus*. Quartò, Sanchez sic explicat, quasi dicat, Sed quid votis insisto, quid precibus vrgeo, vt rem Iudaicam quamprimùm instaures, cùm tu vehementer iratus, populum ad annum vsque septuagesimum abieceris, & captiuitati Babylonicæ addixeris? Hic sensus quoque appositus est.

COMMENTARIA IN BARVCH PROPHETAM.

PROOEMIVM.

Quæritur Primò, an Baruch ſit liber canonicus? negat Caluinus, Kemnitius, & ex Catholicis Ioannes Driedo libr. 1. de Script. cap. vlt. Negare quoque videtur S. Hieron. prooemio in Ieremiam, Lyran. Dionyſ. & aliqui alij. Primò, quia non eſt in Hebræorum canone, nec hebraicè exſtat. Secundò, quia S. Gregor. Nazianz. in carmine, S. Hieron in prologo galeato, Damaſcen. libr. 4. de Fide 18. vbi recenſent libros canonicos, omittunt Baruch. Tertiò denique, quia falſum videtur quod poſt templi & altaris vaſtationem dicit cap. 1. v. 10. Hieroſolymis holocauſta oblata eſſe, & feſta celebrata.

Baruch liber eſt canonicus.

Verùm iam de fide eſt, librum Baruch eſſe canonicum, in eoque nunc conſentiunt omnes orthodoxi. Ita definiunt Concil. Florentin. & Trident. in decreto de libris canonicis. Idem patet ex S. Cyrillo, S. Gregor. Nazianz. & Nyſſeno ex Euſebio, Athan. Clem. Alexan. & Ambroſ. qui eum citant quaſi canonicum. Vide Bellarm. lib. 1. de verbo Dei, cap. 8. Ad Primum Reſpondeo, multos libros eſſe in canone Chriſtianorum qui non fuerunt in canone Hebræorum, vti ſunt libri Machab. Tobias, Iudith, Eccleſiaſticus, Sapientia. Baruch olim extitiſſe hebraicè, eaque lingua ſcriptum eſſe, non eſt dubium: noſtra quoque editio Latina hebraizat: vnde videtur tranſlata ex Hebræo, non ex Græco: nam Græcus vberior ſubinde eſt, quam noſter, & noſter à Græcis ſæpè diſcrepat. Ad Secundum Reſpondeo, veteres qui omittunt Baruch, eum comprehendere nomine Ieremiæ, cuius fuit ſcriba, vt mox patebit. Ad Tertium reſpondebo cap. 1. 10.

Argumentum libri.

Quæritur Secundò, quodnam ſit huius libri argumentum? Repõdeo, Caput primum continet epiſtolam Iudæorum in Babylone captiuorum, quam ipſi ſcribunt & mittunt ad Iudæos, qui erant Hieroſolymis cum pecunia à ſe collecta, & libro Baruch, qui liber incipit c. 1. A v. 15 Capite ſecundo Baruch tradit piam orationem vſurpandã a Iudæis in captiuitate, qua confitentes peccatã, ſua remiſſionem à Deo impetrent. Capite tertio hortatur captiuos, vt ad Deum Deique legem redeant ſicque Deum ſibi reconcilient. Capite quarto inducit Ieruſalem quaſi matrem, plorantem filiorum captiuitatem. Capite quinto cõſolatur eos ſpe celeris & læti reditus in patriam. Caput ſextum eſt epiſtola Ieremiæ, qua monet Iudæos cùm iam abducerentur in Babylonem, quomodo ſe ibi circa idola gerere debeant.

Ieremias eſt auctor. Baruch ſcriba huius libri.

Nota. Dicitur liber Baruch, vel quòd Baruch ſit auctor, vt vult Lyran. & Dionyſ. vel potiùs quòd Baruch eum ſcripſerit, vti teſtatur ipſe c. 1. v. 1. dictante ſcilicet Ieremia: vnde paſſim Pa- B tres citant & vocant hunc librum Ieremiæ: videè eos apud Maldon. in procem. & apud Chriſtoph. à Caſtro in c. 1. v. 1. Cùm enim Ieremias perſuaſiſſet Iechoniæ regi, vt Deo obediens ſe cum ſuis traderet Nabuchodonoſori, & transmigraret in Babylonem, compoſuit hunc librum parænetieum & conſolatorium, quem tradidit Baruch, vt eum Babylonem deferret ad exulum conſolationem, & ſpem eorum erigendam: tradidit, inquam, non tam ſcripto, quam verbo: Baruch verò poſt obitum Ieremiæ hunc librum ſcripſit & publicauit. Nam vaſtata Ieruſalem, Baruch cum Ieremia à Iudæis fugientibus abductus eſt in Ægyptum, teſte Ioſepho, imò teſte Ieremia c. 44. cumque ibi a Iu- C dæis lapidatus eſſet Ieremias, & mox Nabuchodonoſor Ægyptum eſſet vaſtaturus; Baruch inde receſſit in Babylonem, vt Iudæos conſolaretur, ibique anno quinto à vaſtata Ieruſalem, qui fuit 23. Nabuchodonoſoris, ſcripſit hunc librum, vt patet c. 1. v. 2. Scriptus eſt ergo hic liber poſt exciſam Ieruſalem, non ante: de quo plura cap. 1. v. 2.

Baruch fuit nobilis.

Quæritur Tertiò, quis & qualis fuerit Baruch? Reſpondeo, Fuit nobilis familiæ, ita Ioſeph. 10. Antiq. 11 fratrem enim habuit Saraiam principem: vterque enim fuit filius Neriæ, filij Maaſiæ, vt patet cap. 51. Ieremiæ v. 59. collato cum

cap. I. v. I. hic. Rursum Baruch fuit discipulus, A assecla & scriba Ieremiæ, eiusque laborum & tribulationum particeps & socius. Quare ex sapientia, patientia, zelo & sanctitate Ieremiæ facile est coiicere, quàm sapiens: patiens, zelosus & sanctus fuerit Baruch. vnde Baruch hebr. idem est quod benedictus. Tertiò, tradunt Hebræi, non tantùm Baruch fuisse Prophetam, sed & eius patrem Neriam, auum Maasiam, proauum Sedeciam, abauum Sedei: illos enim nominat cap. I. v. I. Regula enim Hebræorum est, illos omnes fuisse Prophetas, quos Propheta aliquis initio libri quasi progenitores suos commemorat, quæ an vera sit alibi examinabitur. Putatur hic liber (idque ex eius historia colligitur) eodem tempore quo liber Tobiæ, esse conscriptus: vnde ab aliquibus post illum collocatur.

Ieremiæ per omnia assecla.

COMMENTARIA IN BARVCH PROPHETAM

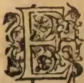
CAPVT PRIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Hoc caput est epistola Iudæorum in Babylone captiuorum ad suos contribules in Ierusalem, qua significant se lecto libro Baruch compunctos, petere vt orent, & sacrificent tam pro se, quàm pro Nabuchodonosor & Balsasar, simulque mittunt eis librum ipsum à Baruch in Babylone conscriptum, vt eum legant, & pariter compungantur. Incipit verò hic liber v. 15.

Vers. 1.

Et hæc verba libri, quæ scripsit Baruch filius Neriæ, filij Maasiæ, filij Sedeciæ, filij Sedei, filij Helciæ in Babylonia.

2. In anno quinto, in septimo die mensis, in tempore quo ceperunt Chaldæi Ierusalem, & succenderunt eã igni.

3. Et legit Baruch verba libri huius ad aures Iechoniæ filij Ioakim regis Iuda, & ad aures vniuersi populi venientis ad librum.

4. Et ad aures potentium filiorum regum, & ad aures presbyterorum, & ad aures populi, à minimo vsque ad maximum eorum omnium habitantium in Babylonia, ad flumen Sodi.

5. Qui audientes plorabant, & ieiunabant, & orabant in conspectu Domini.

6. Et collegerunt pecuniam secundùm quod potuit vniuscuiusque manus,

B 7. Et miserunt in Ierusalem ad Ioakim filium Helciæ filij Salom sacerdotem, & ad sacerdotes, & ad omnem populum, qui inuenti sunt cum eo in Ierusalem:

8. Cùm acciperet vasa templi Domini, quæ ablata fuerant de templo, reuocare in terram Iuda decima die mensis Siuan, vasa argentea, quæ fecit Sedecias filius Iosiæ rex Iuda.

9. Posteaquam cepisset Nabuchodonosor rex Babylonis Iechoniam, &

C principes, & cunctos potentes, & populum terræ ab Ierusalem, & duxit eos vinctos in Babylonem.

10. Et dixerunt: Ecce misimus ad vos pecunias, de quibus emite holocautomata, & thus, & facite manna, & offerte pro peccato ad arã Domini Dei nostri.

11. Et orate pro vita Nabuchodonosor regis Babylonis, & pro vita Balthasar filij eius, vt sint dies eorum

ficut dies cæli fuper terram.

12. Et vt det Dominus virtutem nobis, & illuminet oculos noftros vt viuamus fub vmbra Nabuchodonofor regis Babylonis, & fub vmbra Balthafar filij eius, & feruiamus eis multis diebus, & inueniamus gratiam in confpectu eorum.

13 Et pro nobifipfis orate ad Dominum Deum noftrum: quia peccauimus Domino Deo noftro, & non eft auerfus furor eius à nobis vfque in hunc diem.

14. Et legite librum iftum, quem mifimus ad vos recitari in templo Domini, in die folemni, & in die opportuno.

Vers. 1. T HÆC VERBA] Vocula & refpondet Hebræo *vau*, quod nō femper eft copulatiuum, fed fubinde inchoatiuum: vnde a *vau*, id eft ab &, inchoatur liber Ezech. libr. 1. Machab. lib. 2. Efdræ, & alij: quāquā Maldonat. putat voculā & copulare librū cum eius titulo, qui eft *prophetia Baruch.*

Vers. 2. IN ANNO QVINTO, IN SEPTIMO DIE MENSIS (primi Nifan) IN TEMPORE, id eft à tēpore. fic enim Hebr. *bet*, id eft *in*, fæpè capitur pro מן *min*, id eft à QVO CEPERVNT CHALDÆI IERVSALEM, ET SVCCENDERVNT EAM] Quia enim hoc excidium fuit famofiffimum, hinc ab eo cœperūt Iudæi numerare annos, & in eo nouam conftituerunt æram chronologicam, ficut iam fuam æram confignant in excidio Hierofolymæ per Titum, indeque numerant fuos annos. ita Theodor. Hugo. Lyran. Torniellus, & alij. Aliter hæc nectunt & explicant Vatabl. & à Caftro, fic *in feptimo die menfis*, fcilicet illius, *in tempore*, id eft quo tempore, *ceperunt Chaldæi Ierufalem*, hoc eft, in tempore mēfis quinti. q. d. Eodem die & menfe quo capta eft Ierufalem (fed alio anno, puta quinto pofteriore) fcripfit Baruch hunc librum, vt ex hac commemoratione & circumftantia temporis, populum vehementius promoueret ad commiferationem & lamenta. Hic fenfus non eft incongruus, prior tamen videtur folidior, illeque per fecundum excludi non debet. nam τὸ *in anno quinto*, pendet à τῷ *in tempore quo ceperunt Chaldæi Ierufalem*, vnde enim alias hunc annum quintum inchoabimus & numerabimus? planè ergo vult dicere Baruch, fe hunc librum fcripfiffe anno quinto à capta & fuccenfa Ierufalē.

Scripfit Baruch poft euerfam Ierufalem. Vnde patet eum hæc fcripfiffe non ante, fed poft euerfam Ierufalem. negat hoc Maldonat, qui τὸ *in tempore* generaliter accipit, quafi dicat, illa tempeftate, illo fæculo vel luftro, quo capta eft Ierufalem, vt nomen καιρὸς non ad punctum, fed ad totum captiuitatis tempus referatur, quafi dicat. Anno quinto captiuitatis, numerando & inchoando eam ex eo tempore, quo Iechonias Babylonem ductus eft: eo enim tempore cepit captiuitas: itaque quinto anno poftquam Iechonias captus eft, & fex annis antequam vrbs & templum euerterentur, Baruch

A hunc librum fcripfit, & in Babylone captiuis legit. Probat id Maldon. ex eo, quod tunc adhuc ftetetit altare, vt patet c. 1, 10. ergo & templum. Secundò, ex eo quod Iechoniæ hic liber lectus fit, non Sedeciæ, cui pariter legendus fuiffet, fi poft vrbis excidium & Sedeciæ captiuitatem hæc fcripta effent.

Verùm prior fententia planior & verior eft, eamque fatis in fequētibus infinuat Baruch, vt cum ait c. v. 2. 2. & 3. *Facta funt in Ierufalem mala, quæ non funt facta fub cælo, vt manducaret homo carnes filij fui & filiæ fuæ.* Hoc enim cōtigit in obfidione & excidio Ierufalem, non ante. Rurfum v. 26. luget excidium templi: illud autem fimul cum vrbe euerfum eft.

Ad Primū Refpondeo, poft excidium fuiffe altare, non templum, de quo plura v. 10. Ad Secundum, Iechoniæ hæc lecta funt, nō Sedeciæ: B quia Sedecias Chaldæis rebellauerat, ideoque captus & excæcatus detrufus erat in carcerem, fine vlla fpe reditus aut regni; Iechonias verò quia fe Chaldæis dedi lerat, eis charus erat. Vnde Euilmerodach eum in folium extulit. In Iechonia ergo fitæ erant fpes Iudæorum, nec fruftra: nam Zorobabel nepos Iechoniæ Iudæos ex Babylone in Iudæam reduxit.

AD AVRES IECHONIÆ, &c. ET POPVLI VENIENTIS AD LIBRVM] qui ad librū hūc audiendum concurrebat. Nota. Licet Iechonias effet captus in Babylone, tamen quia fponte fe tradiderat Nabuchodonofori; hinc ipfe permifit eum agere in libera cuftodia, vti principibus captiuis fieri folet, ex qua poffet fub in- Vers. 3.
C de egredi ad certos vfque terminos, præfertim comitatus militibus eum cuftodientibus. Agebatur enim iam ānus captiuitatis decimus fextus, fenfim ergo maior ei data eft libertas, vti & reliquis Iudæis, qui proinde hic v. 4. dicuntur habitaffe in Babylonia, ad flumen Sodi.

Dices, 4. Reg. 25. 27. dicitur Iechonias vfque ad regnum Euilmerodach fuiffe in carcere. Refp. Carcer ibi vocatur libera cuftodia iam dicta: fic Paulus erat in carcere Romæ, de quo tamen ait Lucas Actor. 28. 16. *Permiffum eft Paulo manere fibimet cum cuftodiente fe milite.* Et v. 30. *Manfit autem biennio toto in fuo conducto, & fufcipiebat omnes qui ingrediebantur ad eum, prædicans regnum Dei conducto.* fcilicet hofpitio, puta domo conducta. Extat etiamnum, mihique oftenD fa fuit Romæ hæc domus, quæ ab olim conuerfa eft in ecclefiam, vocaturque Diaconia B. Mariæ. Sita eft in via lata iuxta Collegium noftrū. Locus is erat ampliffimus ac celeberrimo vrbis loco. Talem enim quærebat Paulus non pro fe, fed pro Luca aliifque fuis comitibus (quos plures habebat: nec enim vnus ipfe fufficiebat ad tot millia hominum conuertendum, imo alloquendum) proque Romanis, vt fcilicet inter eos magis fidem Chrifti difpergere, omnibufque Euangelium prædicare poffet, vti docet, S. Hieron. in epift. ad Philem. v. 22.

FILIORVM REGVM] Ita vocātur principes fanguinis regij cum Iechonia capti, Daniel. 1. 3. Vers. 4.

VNIVSCVIVSQVE MANVS] q. d. Pro cuiufque facultate. Vers. 6.

ET MISERVNT IN IERVSALEM AD IOA- Vers. 7.

diuturni & longæui, vt viuant quamdiu cælum durabit. Secundò, sint tranquilli, constantes & felicissimi, sicut vita cælicolarum tranquilla est, constans & felicissima. Est hyperbole. Sic ait Seneca: *Lucida dum current annosi sidera mundi.* sic dicitur de Salomone psal. 88. 30. *Et ponam in seculum seculi semen eius, & thronum eius sicut dies cæli*, q. d. Viuat & regnet Salomon diutissimè, adeoque si fieri posset, optaremus ei regnum semper durans & perpetuum, sicut cæli perpetuò durant, idque constanter in eodem semper tenore, modo & ordine; cùm elementa & elementaria quotidie mutentur, nascantur, crescant, senescant, oriantur, occidant. Sic Seneca in Hercule Oetæo canit:

Nulla te terris rapiet vetustas,
Tu comes Phœbo, comes ibis astris.

VERS. 12. DET DOMINVS VIRTVTEM, græcè ἰσχὺν, id est, fortitudinem, robur, NOBIS] ad tolerandas ærumnas captiuitatis.

ET ILLVMINET OCVLOS NOSTROS] non ad cognoscenda peccata, vt vult Theodor. sed vt luce, id est, prosperitate & lætitia, perfundat nos. Lux enim symbolum est & causa prosperitatis & lætitiæ, sicut tenebræ aduersitatis & tristitiæ. Sic ait Iob cap. 17. 12: *Post tenebras spero lucem.* Et Ieremias Threnor. 3. 2. *Me adduxit in tenebras, & non in lucem.* Secundò, *illuminet oculos nostros*, vt scilicet videamus quæ nobis agenda, quæ fugienda sint, quomodo cautè & religiosè inter barbaros viuere, quomodo prudenter & decenter cum Chaldæis agere debeamus.

Illuminare oculos quid.

SVB VMBRA] sub tutela & præsidio, ac beneuolentia & gratia Nabuchodonosoris: optant enim regis fauorem, vt Deus eum illis reddat beneuolum: inde enim omnis eorum felicitas & prosperitas pendebat.

ET SERVIAMVS EIS] potiùs quàm aliis crudelioribus & impientioribus regibus: alioqui enim absolutè optabant ab eorum, æquè ac ab aliorum seruitute & dominatu liberari.

VERS. 14. ET IN DIE OPORTVNO] Græcè καὶ ἐν ἡμέραις καιροῦ, *& in diebus temporis*, quod Hebræi dicunt בימי מועד *bime moed*, id est, in diebus solennibus, quibus conuenit & congregatur populus.

15. Et dicetis: Domino Deo nostro iustitia, nobis autem confusio faciei nostræ: sicut est dies hæc omni Iuda, & habitantibus in Ierusalem.

16. Regibus nostris, & principibus nostris, & sacerdotibus nostris, & prophetis nostris, & patribus nostris.

17. Peccauimus ante Dominũ Deum nostrum, & non credidimus, diffidentes in eum.

18. Et non fuimus subiectibiles illi, & non audiuimus vocem Domini Dei nostri, vt ambularemus in mandatis eius, quæ dedit nobis.

19. A die, qua eduxit patres nostros de terra Aegypti vsque ad diem hanc, eramus incredibiles ad Dominũ Deum nostrum: & dissipati recessimus, ne audiremus vocem ipsius.

20. Et adhæserunt nobis multa mala, & maledictiones, quæ constituit Dominus Moysi seruo suo: qui eduxit patres nostros de terra Aegypti, dare nobis terram fluentem lac & mel, sicut hodierna die.

21. Et non audiuimus vocem Domini Dei nostri secũdùm omnia verba Prophetarum, quos misit ad nos:

22. Et abiuimus vnusquisque in sensum cordis nostri maligni, operari diis alienis, facientes mala ante oculos Domini Dei nostri.

DOMINO DEO NOSTRO IVSTITIA] Hinc incipit liber, id est, scriptura, Ieremiæ siue Baruch, porro inchoat à prece, quæ durat ab hoc versu per totum caput secundum, vsque ad v. 8. c. 3. in qua Primò humiliter confitetur peccata populi, eumque iustè captiuitate puniri. Deinde obsecrat, & multis rationibus Deum impellit ad misericordiam. Sumpsit hanc orationem suam Daniel c. 9. 19. VERS. 15.

DEO NOSTRO IVSTITIA] scilicet ascribatur & tribuatur, q. d. *Omnia quæ fecisti nobis in vero iudicio fecisti*, Daniel. 3. 31. Idem ait Daniel c. 9. 7. *Tibi Domine iustitia, nobis autem confusio faciei*, q. d. Tu Domine dignus es iustitiæ & iustæ scelerum vindictæ laude; nos ignominia: quia iustè, vtpote rei à te plectimur.

SICVT EST DIES HÆC] id est, vsque ad hodiernum diem.

PROPHETIS NOSTRIS] non tantùm falsis, sed & veris, scilicet Ezechieli, Danieli, Baruch iustis & innocentibus accedit confusio & probrum captiuitatis, non ob sua, sed ob communia peccata populi, cuius ipsi erant pars, idque factum est ad bonum populi, vt scilicet eum in captiuitate docerent & consolarentur. ita Hugo & Lyran. VERS. 16.

PECCAVIMVS] Græcè ὧν ἡμάρτομεν, id est, eorum quæ peccauimus, q. d. Peccatorum nostrorum confusio (eò enim hæc pertinent) faciem nostram regit & obruit, hoc est, pudenda hac & ignominiosa captiuitate punimur, ita vt toti mundo probrum simus, & coram omnibus gentibus confundamur & erubescamus: quia peccauimus Domino ita Vatab. Maldon. & alij Præclarè S. August. in sententiis sent. 71. *Rectus*, ait, *est, & bene inuocat Deum, qui in omnibus malis quæ patitur, se accusat, non Deum, & in bonis quæ facit, non se laudat, sed Deum. Sicut enim Deus repellit peccata sua defendentem, sic recipit confitentem.* Et sent. 83. *Vera fidelium humilitas est, in nullo superbire, in nullo murmurare: nec ingratum esse, nec querulum, sed in omnibus Dei iudiciis gratias Deo agere, Deumq; laudare, cuius omnia opera aut iusta sunt aut benigna.* Et sent. 88. *Nõ acceditur ad multitudinẽ Dei nisi per humilitatẽ, cui preprinquat subditus, longè ab eo recedit elatus.* Et sẽt. 118. *Melior est in malis factis humilis confessio, quàm in bonis superba gloriatio.* VERS. 17.

DIFFIDENTES IN EVM] quòd vel nollet,

vel non poſſet nos liberare à Chaldæis. Vnde A relicto Deo confugimus ad opem Ægyptiorũ, ideoque deſeruit nos Deus, tradiditque Chaldæis.

VERS. 18. ET NON FVIMVS SVBIECTIBILES ILLI] non fuimus ſubiecti; vel propriè *ſubiectibiles*, id eſt prompti & parati vt ei in omnibus ſubiiceremur. Cætera vide Daniel. 9. 10.

VERS. 19. INGREDIBILES] ἀπειθοῦντες, id eſt, increduli, rebelles, contumaces.

ET DISSIPATI, diſperſi per varia idola & peccata, RECESSIMVS NE AVDIREMVS VOCEM IPSIVS] Græcè eſt, ἐσχεδιάζομεν, id eſt, leues fuimus, ex tempore, tumultuariè, improuidè, leuiter egimus vt pueri, qui ad muſcæ volatum cum capite cor mutant, ita minima occaſio nos diſtraxit *ne audiremus vocem* Domini. Theodor. vertit, ἐποιοῦμεν, id eſt, excogitabamus, ſcilicet alia & alia peccatorum genera.

Nota τὸ *receſsimus*. Nam vt ait S. Auguſt. ſententia 63. *Magna miſeria eſt hominis, cum illo non eſſe, ſine quo non poteſt eſſe. In quo eſt enim, ſine dubio ſine illo non eſt, & tamen ſi eius non meminit, eumq; non intelligit, neque diligit, cum eo non eſt.*

Et (id eſt propterea, reſpondet enim hebræo VERS. 20. *vau*, quod ſæpe non copulatiuum, ſed cauſale eſt, ſignificans *ideo propterea*) ADHÆSERVNT NOBIS MVLTA MALA [Nota τὸ *adhæſerunt*, q. d. Ita tenaciter inſtar glutini nobis adhærent noſtræ calamitates, vt ab iis nos expedire non poſſimus. Vide Ierem. 42. 16.

QVÆ CONSTITVIT DOMINVS MOYSI] quæ nobis per Moyſen comminatus eſt Deut. 27. & 28.

SICVT HODIERNA DIE] ſupple cernimus, vel liquidò conſtat. Vide dicta v. 15.

ET (id eſt, *quia*. Vide dicta v. 20.) NON AVDIVIMVS VOCEM DOMINI. VERS. 21.

ET ABIVIMVS VNVSQVISQVE IN SENSVM CORDIS NOSTRI] ſecuti ſumus ſenſiculos noſtros, ſenſualitates noſtras. VERS. 22.

OPERARI, id eſt, ſacrificare aut potiùs ſeruire, DIIS ALIENIS] de quo plura capite ſequenti v. 21. & 22.

CAPVT SECVNDVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Pergit confiteri, quòd iuſte Iudæi à Deo puniantur. Deinde v. 11. pro eis intercedit oratque veniam, eo quod ipſi ſint populus Dei, cui pœnitenti eam Deus promiſit, & quia per hoc celebrabitur Dei nomen, & magnifica clementia ac potentia.

Verſ. 1. PRopter quod ſtatuit Dominus Deus B noſter verbum ſuum, quod locutus eſt ad nos, & ad iudices noſtros, qui iudicauerunt Iſrael, & ad reges noſtros, & ad principes noſtros, & ad omnem Iſrael, & Iuda:

2. Vt adduceret Dominus ſuper nos mala magna, quæ non ſunt facta ſub cælo, quemadmodum facta ſunt in Ieruſalem, ſecundum quæ ſcripta ſunt in lege Moyſi.

3. Vt manducaret homo carnes filij ſui, & carnes filiæ ſuæ,

4. Et dedit eos ſub manu regum omnium, qui ſunt in circuitu noſtro in improperium, & in deſolationem in omnibus populis, in quibus nos diſperſit Dominus.

5. Et facti ſumus ſubtus, & non ſupra: quia peccauimus Domino Deo noſtro, non obaudiendo voci ipſius.

6. Domino Deo noſtro iuſtitia: nobis autem, & patribus noſtris confuſio faciei, ſicut eſt dies hæc.

7. Quia locutus eſt Dominus ſuper nos omnia mala hæc, quæ venerunt ſuper nos:

8. Et non ſumus deprecati faciem Domini Dei noſtri, vt reuerteremur vnuſquiſque noſtrûm à viis noſtris peſſimis.

9. Et vigilauit Dominus in malis, & adduxit ea ſuper nos: quia iuſtus eſt Dominus in omnibus operibus ſuis, quæ mandauit nobis:

10. Et non audiuimus vocem ipſius vt iremus in præceptis Domini, quæ dedit ante faciem noſtram.

PROPTER QVOD] Græcè καὶ, id eſt, &, quod VERS. 1. reſpōdet *vau*, cauſali Hebr. vnde rectè noſter vertit *propter quod*, vt dixi c. 1. 20.

STATVIT VERBVM SVVM] *Statuit*, hic non eſt idem quod decreuit, vti explicant Hugo & Lyran. ſed *ſtatuit*, id eſt, ſtabiliuit ipſo euentu, & reipſa ſtare fecit: reſpondet enim Hebræo יקם *iakem*, id eſt ſtare fecit, ſuſcitauit, id eſt, impleuit C *verbum ſuum*, q. d. Suſcitauit Deus Chaldæos, vt mala quæ per Moyſem & Prophetas comminatus eſt, nobis inferrent, fecit vt nobis euenirent clades quas prædixerat. Sic accipitur *ſtatuit* v. 24. Iſaiæ 44. 46. Ierem. 28. 6. & alibi.

SECVNDVM QVÆ SCRIPTA SVNT] q. d. VERS. 2. Mala quæ nobis inflicta ſunt, ſimilia, imò eadem ſunt cum iis quæ Moyſes ſcripſit, & comminatus eſt legis ſuæ præuaricatoribus, Deut. 27. & 28.

VT MANDVCARET HOMO CARNES FILII] Hoc factum eſſe Hieroſolymæ ſub Chaldæis, patet Thren. 2. 20. & c. 4. 10. VERS. 3.

ET DEDIT EOS SVB MANV] id eſt, in manu VERS. 4.

& potestate: græcè enim est ὑποχειρίους, quasi dicas, *submanuales*, id est, subiectos omnibus regibus vicinis; quia Iudæi nunc ab Ægyptiis, nunc ab Assyriis, nunc a Chaldæis, nunc a Syris, nunc ab Ammonitis, &c. sub iugum mittebantur.

IN OMNIBVS POPVLIS] inter omnes populos.

Vers. 5. FACTI SVMVS SVBTVS, ET NON SVPRA] facti sumus subditi & serui, non domini hostium & gentium vicinarum. Alludit ad Deut. 28. v. 13. *Constituet te Dominus in caput, & non in caudam, & eris semper supra, & non subter, si tamen audieris mandata Domini.* Vide ibidem v. 43.

Vers. 6. SICVT EST DIES HÆC] sicut hæc dies declarat, & factum esse demonstrat.

Vers. 7. QVIA LOCVTVS EST] Græca habent ἃ ἐλάλησεν, *quæ locutus*, id est, communiatus, *est*.

Vers. 8. VT REVERTEREMVR] deprecantes eum, vt conuerteret nos: nam sine gratia Dei præueniente & excitante nemo à peccatis resurgere & conuerti potest. vnde Thren. 5. 21. dicitur: *Conuerte nos Domine ad te, & conuertemur.*

Vers. 9. ET VIGILAVIT DOMINVS] id est, inuigilauit nostræ culpæ & punitioni, vti prætor inuigilat furibus capiendis & plectendis, q.d. Celeriter & citiùs opinione nostra puniuit nos; alludit ad virgam vigilantem Ierem. 1. 12.

Vers. 10. ET NON AVDIVIMVS] non obediuimus. Hebræi enim verbum simplex vsurpant pro composito quo carent.

VT IREMVS (vt ambularemus) IN PRÆCEPTIS DOMINI, QVÆ DEDIT ANTE FACIEM NOSTRAM] id est, quæ nostræ libertati & electioni proposuit, vt ea amplectamur vel respuamus, Deut. 30. 15.

11. Et nunc Domine Deus Israel, qui eduxisti populum tuum de terra Ægypti in manu valida, & in signis, & in prodigiis, & in virtute tua magna, & in brachio excelso, & fecisti tibi nomen sicut est dies iste:

12. Peccauimus, impie egimus, inique gessimus, Domine Deus noster, in omnibus iustitiis tuis.

13. Auertatur ira tua à nobis: quia derelicti sumus pauci inter gentes, vbi dispersisti nos.

14. Exaudi Domine preces nostras, & orationes nostras, & educ nos propter te: & da nobis inuenire gratiam ante faciem eorum, qui nos abduxerunt:

15. Vt sciat omnis terra quia tu es Dominus Deus noster, & quia nomen tuum inuocatum est super Israel, & super genus ipsius.

16. Respice Domine de domo sancta tua in nos, & inclina aurem tuam, & exaudi nos.

17. Aperi oculos tuos, & vide: quia non mortui, qui sunt in inferno, quorùm spiritus acceptus est à visceribus suis, dabunt honorem & iustificationem Domino:

18. Sed anima, quæ tristis est super magnitudine mali, & incedit curua & infirma, & oculi deficientes, & anima esuriens dat tibi gloriam & iustitiam Domino.

19. Quia non secundùm iustitias patrum nostrorum nos fundimus preces, & petimus misericordiam ante conspectum tuum Domine Deus noster:

20. Sed quia misisti iram tuam, & furorem tuum super nos, sicut locutus es in manu puerorum tuorum prophetarum, dicens:

21. Sic dicit Dominus: Inclinate humerum vestrum, & ceruicem vestram, & opera facite regi Babylonis: & sedebitis in terra, quam dedi patribus vestris.

22. Quòd si non audieritis vocem Domini Dei vestri operari regi Babyloniæ: defectionem vestram faciam de ciuitatibus Iuda & à foris Ierusalem,

23. Et auferam à vobis vocem iucunditatis, & vocem gaudii, & vocem sponsi, & vocem sponsæ, & erit omnis terra sine vestigio ab inhabitantibus eam.

24. Et non audierunt vocem tuam, vt operarentur regi Babylonis: & statuisti verba tua, quæ locutus es in manibus puerorum tuorum prophetarum, vt transferrentur ossa regum nostrorum, & ossa patrum nostrorum de loco suo:

25. Et ecce proiecta sunt in calore solis, & in gelu noctis: & mortui sunt in doloribus pessimis, in fame & in gladio, & in emissione.

26. Et posuisti templum, in quo inuocatum est nomen tuum in ipso, sicut hæc dies, propter iniquitatem domus Israel, & domus Iuda.

27. Et fecisti nobis Domine Deus noster secundùm omnem bonitatem tuam & secundùm omnem miserationem tuam illam magnam.

28. Sicut locutus es in manu pueri tui Moysi in die, qua præcepisti ei scribere legem tuam coram filiis Israel.

29. Dicens: Si non audieritis vocem meam, multitudo hæc magna conuertetur in minimam inter Gentes, quò ego eos dispergam:

30. Quia scio quòd me non audiet populus, populus est enim dura ceruice: & conuertetur ad cor suum in terra captiuitatis suæ:

31. Et scient quia ego sum Dominus Deus eorum, & dabo eis cor, & intelligent: aures, & audient. A

32. Et laudabunt me in terra captiuitatis suæ, & memores erunt nominis mei.

33. Et auertent se à dorso suo duro, & à malignitatibus suis: quia reminiscentur viam patrum suorum qui peccauerunt in me.

34. Et reuocabo illos in terram, quam iuraui patribus eorum Abraham, Isaac, & Iacob, & dominabuntur eis: & multiplicabo eos, & non minorabuntur.

35. Et statuam illis testamentum alterum sempiternum, vt sim illis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum: & non mouebo amplius populum meum, filios Israel à terra, quam dedi illis. B

Vers. 11. ET NVNC DOMINE] Incipit hic secunda orationis & deprecationis pars, qua obsecrat Propheta Deum, vt populo suo exciso & capto misereatur, vtque Deum ad misericordiam flectat multas rationes adfert: Prima est, quòd Iudæi sint populus Dei, quem tanto labore & cura eduxit ex Ægypto. q. d. Noli Domine tuum opus, tuam Ecclesiam perdere aut deserere. Secunda, v. 12. allegat ingentem populi calamitatem & cladem, qua factum est vt ex tot centenis millibus pauci supersint. Tertia, v. 14. non propter merita nostra, sed *propter te*, inquit, id est, propter infinitam tuam clementiam parce. Sic Ecclesia orationes concludit dicens, *Per Christum Dominũ nostrum*. Quarta, v. 15. *vt omnis terra*, inquit, id est, omnes gentes celebrent Dei clementiam, patientiam & paternam prouidentiam. Quinta, v. 17. ne publicus Dei cultus in templo conticescat. Sexta, v. 28. quia Deus pœnitentibus veniam promisit. Septima, v. 34. ob merita & promissiones factas Abrahæ, Isaac & Iacob. *Septem rationes flectendi Deũ ad misericordiam.* C

Vers. 12. IN OMNIBVS IVSTITIIS TVIS] contra omnia præcepta tua. Hæc enim vocantur iustitiæ, tum quia præscribunt id quod iustum est, tum quia obseruantem iustificant. *Iustitiæ id est præcepta*

Vers. 15. QVIA NOMEN TVVM INVOCATVM EST SVPER ISRAEL] Id est, quia Israel vocatus est nomine Dei, scilicet populus & filij Dei, hoc est ipsius cultui addicti. Secundò, q. d. quia Israel nomen tuum, id est te, inuocat, colit & obsecrat super se, vt scilicet eius misereare. Sic dicitur Ieremiæ 7. v. 11. *Domus in qua inuocatum est nomen tuum*, id est, tẽplum in quo colebaris: qui enim Deum colit, eum inuocat. D

Vers. 16. RESPICE DOMINE DE DOMO SANCTA TVA] respice nos de cælo. ita Lyran. & Dionys. Secundò, q. d. Respice nos de templo tuo, vel potiùs de templi iam diruti loco. in templo enim & templi loco Deus suam præsentiam, aurem & opem exhibebat. ita Theodor. & Hugo. Vnde Iudæi ad templum conuersi orabant, vt patet Daniel. 6. 10. *Deus in templo exhibet suam aurem.*

APERI OCVLOS] Significat Deum quasi dormire, aut conniuere.

ET VIDE (considera) QVIA NON MORTVI QVI SVNT IN INFERNO] id est, peccatores, inquit Theodor. verùm hoc mysticum. Secundò, q. d. Cadauera mortuorum quæ sunt in sepulchris ita Hebræi. Verùm hoc est arctius & alienius: nec enim sepulchrum est infernus. Tertiò, q. d. Damnati in inferno non laudant Deum. ita Græci, Hugo. & Delrio adagio 197. in digress. verùm hoc quoque arctius est. Quartò, Lyran. per infernum accipit limbum patrũ, ad quem descendebant mortui ante Christum: in hoc enim limbo nulla erat Dei laus, scilicet vtilis & meritoria. verùm & hoc vtrimque arctius est. Quintò & optimè, per infernũ accipe omnem locum inferorum ad quem descendebant mortui, siue is sit gehenna, siue Purgatoriũ, siue limbus patrum aut puerorum) QVORVM SPIRITVS, &c. q. d. Quorum animus a corpore separatus est, DABVNT HONOREM, græce δόξαν, id est gloriam, ET IVSTIFICATIONEM] q. d. Mortui non celebrabunt, nec prædicabunt gloriam aut iustitiam Domini, vt suo ore & laude eum iustificent & glorificent. Vers. 17. *Infernus quadraplex.*

Obiiciunt hæretici: Mortui non laudant Deum, vt hic dicitur, & psal. 113. 26. & Eccles. 17. 26. ergo Sancti vita functi non sunt inuocandi. Respondeo negando consequentiam, & antecedens explico: Mortui dicuntur non laudare Deum, non quasi omnino id non faciãt, vt volunt hæretici, sed falsò & imperitè, si enim ipsi putant mortuos non posse laudare Deum, quia nihil sunt, quasi anima eorum cum corpore interierit, sunt athæi: si nolle, sunt blasphemi in animas iustas & sanctas, & contrarium patet Apocal. 5. v. 14. vbi S. Ioannes vidit 24. seniores Deum adorantes & glorificantes. Dicuntur ergo mortui non laudare Deum, Primò, quia qua mortui sunt, non possunt suo corpore, ore & lingua (hæc enim iam mortua, & in puluerem redacta sunt) Deum laudare: & hoc est quod ait Ecclesiasticus c. 17. 26. *A mortuo quasi nihil*, id est tanquam ab eo qui nihil est, *perit confessio*, id est, laus Dei, vnde explicans subdit: *Confiteberis viuens*, &c. *quoniam non est immortalis filius hominis* &c. *& omnes homines terra & cinis*. Homo ergo viuus laudat Deum, mortuus verò cùm non sit, non potest dici id facere. Secundò, mortui non laudant Deum, propter noua beneficia quæ quotidie à Deo recipiunt, dum ab eo a miseriis in quibus sunt, mirabiliter liberantur, sicut accidit viuentibus. hoc est quod ait Psaltes psalm. 87. 11. *Nunquid mortuis facies mirabilia, aut medici suscitabunt, & confitebuntur tibi?* Tertiò, mortui non laudant Deum, ea laude qua viuentes id faciunt, nec ea laude quæ à viuentibus audiatur; vnde respectu viuentium nulla est eorum laus, vti nec vox, aut vita. Hac de causa, & hoc respectu infernus, ad quem olim descendebant omnes mortui, in Scripr. vocatur דומה *duma*, id est, locus silentij, tenebrarum & obliuionis, quia in eo ipsi à viuentibus sunt separati, & nullum cum eis habent commercium, sed videntur eis esse mortui, silentio & obliuioni traditi. Licet ergo in limbo Patriarchæ, Prophetæ, aliique *Quo sensu mortui non laudent Deum?* *Resp.* II. III.

Sancti laudarẽt Deum, tamen illa laus à viuentibus percipi non poterat: sed eis erat abscondita, incognita & quasi nulla. Scriptura enim vetus per laudem Dei, intelligit externam & perceptibilem, quæ alios ædificet & excitet ad eandem qualis est pœnitentium, obsecrantium & implorantium Dei misericordiam, vti erat hæc laus Baruch & Iudæorum, quæ proprie vocatur gloria vel glorificatio: gloria enim est laus & claritas publica, honor & laus possunt esse priuata & secreta. Nam, vt ait Cicero 2. Tuscul. 6. *Gloria est consentiens laus bonorum, incorrupta vox bene iudicantium de excellenti virtute.* Sic vulgò dicimus, *Romana gloria, gloria æui nostri,* &c. Maximè verò intelligit laudem publicam & solennem, qualis fiebat in templo, communi Leuitarum & sacerdotum concentu. in templo enim Deus suam præsentiam exhibebat, ibique Dei laus ad omnes, etiam filios & nepotes subnascentes propagabatur. vnde hæc illustris Dei laus antonomasticè hic vocatur laus. Porro mortuorum meminit, q. d. Nos hic in captiuitate & carcere quasi mortui videmur, & breui moriemur ex ærumnis carceris: hoc enim est quod ait cap. 3. v. 11. *Coinquinatus es,* ô Israel, *cum mortuis, deputatus es cum descendentibus in infernũ.* & v. 4. *Audi orationem mortuorum Israel:* reduc ergo nos Domine ad Ierusalem & templum, vt quasi rediuiui publico concentu te laudemus, & filios nostros, omnesque viuentes ad tui cultum & laudem excitemus.

Laus in Script. vocatur ea quæ publica est in templo.

VERS. 18. SED ANIMA QVÆ TRISTIS EST. Describit formam exulis & captiui. q. d. Anima quæ affligitur in captiuitate & exilio, MAGNITVDINE MALI & ærumnarum, ideòque gemens & pœnitens INCEDIT CVRVA ET INFIRMA, atque pro ope & liberatione recurrit ad Deum, eiusque misericordiam implorat, ET OCVLI DEFICIENTES præ fame, debilitate & lachrymis. Sic dicitur psal. 68. 4. *Defecerunt oculi mei dum spero in Deum meum,* & psal. 118. 123. *Oculi mei defecerunt in salutare tuũ:* ET ANIMA ESVRIENS] id est totus homo ieiunio exhaustus, fame & esurie deficiens, panemque & reliqua à Deo petens & mendicans, DAT TIBI GLORIAM] quòd tu solus possis & velis ei succurrere. *Oculi enim omnium in te sperant, quia tu das illis escam in tempore opportuno, & imples omne animal benedictione.*

ET IVSTITIAM] quia confitetur se ob gulam, aliaq; peccata iustè a te fame & ærumnis captiuitatis puniri, atque pœnitens sperat à te pasci & recreari; quia credit & profitetur te iustum & fidelem esse in promissis, quibus pœnitentibus teque inuocantibus alimoniam, omnemque opem necessariam promisisti. Aliqui, vt Valentia noster tract. de Pœnitent. disput. 7. quæst. 2. puncto 1. non malè sic exponunt: *dat iustitiam,* id est, reddit compensationem pro offensa, qualem qualem potest. Pœnitentia enim est quasi quædam iustitia, licet non rigida, sed talis, qualis esse potest inter creatorem & creaturam.

SVPER MAGNITVDINE MALI ET INCEDIT CVRVA] ita Roman. Aliter iam habent Græca scilicet ἡ ψυχὴ ἡ λυπουμένη ἐπὶ τὸ μέγεθος, ὃ βαδίζει κύπτον καὶ ἀσθενοῦν. quod Primo Vatabl. sic vertit & explicat: *Anima mœsta super magnitudine quæ declinans & labescens abit,* id est, anima mœsta super magnificentia & decore Israëlis, qui declinat & perit. Secundò, meliùs Christoph. à Castro sic: *anima tristis super* magnitudine, scilicet corporis, *quod,* scilicet corpus alioqui magnum, robustum & erectum, propter ærumnas captiuitatis & exilij *curuum incedit & infirmum.* Huc pertinet explicatio Maldon. quæ talis est, *anima quæ affligitur propter magnitudinem, quæ* (magnitudo) *incurua & infirma vadit,* id est, anima mole corporis labascente curuatur, & infirma deprimitur, iuxta illud Sapient. 9. 15. *Corpus quod corrumpitur aggrauat animam.* Alij denique putant in Græco esse errorem, sicque corrigendum esse, ἡ βαδίζει κύπτουσα καὶ ἀσθενοῦσα. ita enim habet Latina editio: vnde noster in Græco ita legisse videtur.

NON SECVNDVM IVSTITIAS] id est, non propter iustitias, non præfidentes iustitiis patrum nostrorum. Græcum enim ἐπὶ, quod noster vertit *secundùm,* capitur pro Hebræo על *al,* (id est, *super, propter*) quod est in eadem hac oratione apud Daniel. cap. 9. 18. VERS. 19.

FVNDIMVS PRECES] Græcè est ἔλεον, id est, fundimus miserationem vel miserabilitatem nostram, id est, miserabiles nostros gemitus & preces: hoc enim est Hebræum תחנוננו *tachanunenu,* quod est apud Danielem.

SED QVIA MISISTI] q. d. Fundimus preces VERS. 20.
quia ærumnis tuis vrgemur & cogimur ad te recurrere.

IN MANV PVERORVM] per pueros: manus enim Hebræis significat instrumentum, & causam instrumentalem.

OPERA FACITE] ἐργάσασθε, id est, seruire. VERS. 21.
seruorum enim est operari pro hero, & hoc respondet Hebr. עבד *abad,* quod est apud Ieremiã, ita Vatabl. & Maldon.

DEFECTIONEM VESTRAM FACIAM] fa- VERS. 22.
ciam vos deficere, & expelli ab vrbibus Iuda. vnde sequitur.

ET ERIT TERRA SINE VESTIGIO AB IN- VERS. 23.
HABITANTIBVS EAM] id est, terra tota deserta erit ab habitatoribus & vestigiis transeuntiũ græcè est, *terra erit eis ἄβατον,* id est, *in inuium*: Ieremias cap. 7. v. 34. (quo alludit hic Baruch) habet, *in desolationem.* Græca Rom. iam pro ἐκλείπειν, id est, *defectionem,* habent ἐκλείψειν ποιήσω, id est, *deficere faciam de vrbibus Iuda vocem sponsi & sponsæ,* quæ lectio clara est, & planè ex præcedentibus fluit.

A FORIS IERVSALEM] Ita vocat suburbana Hierosolymæ, vicosq; & ciuitates ei subiectas.

ET STATVISTI] Id est, idcirco fecisti, vt rei- VERS. 24.
psa nobis euenirent mala quæ minatus eras per Prophetas. vide dicta v. 1.

VT TRANSFERRENTVR] Id est, ait Maldonat. vt non sepelirentur in sepulchris patrum suorum, sed in terra aliena morerẽtur, vt sit metalepsis: per translationem enim sepulturæ intelligit translationem mortis, & consequenter ipsorum morientium, puta translationem ipsorum viuentium in Babylonem. Secundò & planiùs, *vt transferrentur,* id est, vt effoderentur, &

effossa proiicerētur huc illuc sub dio. hoc enim fecisse Chaldæos, vt thesauros è sepulchris Iudæorum eruerent, dixi Ierem.8.v.1.& 2.

Vers. 25. IN DOLORIBVS PESSIMIS] ἐν πόνοις πονηροῖς, id est, *in laboribus laboriosis & malignis*, puta acerbæ captiuitatis.

Vers. 26. ET IN EMISSIONE] in exilio, in dispersione. ita Theodor.

ET POSVISTI] id est, redegisti templum ad eum statum quo hodie conspicitur, scilicet vt sit combustum & desolatum. vnde Græca habent, *non est templum tuum.*

IN QVO INVOCATVM EST NOMEN TVVM] quod vocabatur templum Dei.

IN IPSO] Hæc verba redundant, est enim hebraismus.

Vers. 27. SECVNDVM OMNEM BONITATEM TVAM] Græcè est ἐπιείκειαν, q. d. *Punivisti nos benignè & remissè.* Est enim epikia quædam iuris remissio, indulgentia & benignitas. hoc est quod ait Ierem. Thren.3.22. *Misericordia Domini, quia nō sumus consumpti.* Aliter quoque explicat Maldon. ipsam, inquit, punitionem vocat benignitatem Dei, quia per eam factum est vt populus peccata sua recognosceret, & Dei misericordiam imploraret, vti significatur v.31.32 33. Verùm priorem sensum exposcit Græcum ἐπιείκεια.

Epikia est iuris remissio.

Vers. 28. CORAM FILIIS ISRAEL] proponendo eam filiis Israel, vt eam liberè acceptarent vel respuerent, vide dicta v.10.

Vers. 29. MVLTITVDO HÆC MAGNA] Græcè ἡ βόμβησις ἡ μεγάλη, id est, turba hæc magna, & quasi examen apum, quod bombitate vel bombulare dicitur ob sonum quem edit. Est onomatopœia q. d. Iudæi fuerunt quasi alueare plenissimum non apibus, sed hominibus, nunc inane sunt & vacuum, ita vt pauci supersint ex tanto numero.

Vers. 30. QVIA SCIO QVOD ME NON AVDIET POPVLVS] Citat non verba, sed sensum Deut.31.29.

POPVLVS EST ENIM DVRA CERVICE] A Castro insignē hic dat regulā, Vis inquit, scire, quanta sit tua superbia & culpa? Vide quanta flagella morborū, ignominię, paupertatis, tētationū, aduersitatū illi curandæ adhibeat Deus, qui scientissimus morborū animæ est medicus.

Superbiam tuam metire ex aduersitate, qua te medetur Deus.

ET CONVERTETVR AD COR SVVM] resipiscet: vexatio enim dabit illi intellectum, Isaiæ 28.19 Citat Leuit.26.v.39.40.41.

Vers. 31. ET DABO EIS COR] nouum. Citat non verba, sed sensum Deuter.30.6.

Vers. 33. ET AVERTENT SE A DORSO SVO DVRO] a sua contumacia & morum duritię: huius enim symbolum est durum dorsum, æque ac ceruix.

Vers. 35. ET STATVAM] Hæc ex Ieremia sumpta sunt c.11.v.31. vide ibi dicta.

TESTAMENTVM ALTERVM SEMPITERNVM] id est diuturnum: vel *sempiternum*, scilicet vt quiete possideant Iudæam sub hac conditione, si videlicet, & quamdiu leges meas seruabunt, inquit Dion. Secundò, meliùs & pleniùs, testamentum hoc sempiternum est nouū, quod nobiscum iniit Christus. nam cum captiuis redeuntibus è Babylone alterum nouumque fœdus Deum iniisse non legimus: & si iniisset, vere non fuit sempiternum: nam Iudæi rursum per Titum & Romanos Iudæa eiecti sunt fœdus autem Christi propriè est, estque cum Ecclesia sempiternum. ita Hugo, Lyran. & alii.

CAPVT TERTIVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Prosequitur orationem & preces vsque ad v.9. inde docet tam Iudæos quàm Gentes ob neglectum sapientiæ periisse: in sapientia enim sitam esse immortalitatem, salutem & beatitudinem: quare illam à Deo petendam esse, Deúmque vt eam homines doceret, esse incarnatum.

Nota. Per sapientiam recipit practicā, scilicet Dei cognitionem, amorē, cultum, id est legis Dei obseruantiā: hoc enim sapiētia in Prouerbiis, & omnibus libris sapiētialibus significat. ita Theod.

Sapientia practica est Dei timor & cultus.

Vers.1. ET nunc Domine omnipotēs, Deus Israel, anima in angustiis, & spiritus anxius clamat ad te:

2. Audi Domine, & miserere, quia Deus es misericors, & miserere nostri, quia peccauimus ante te.

3. Quia tu sedes in sempiternum, & nos peribimus in æuum?

4. Domine omnipotens, Deus Israel, audi nunc orationem mortuorum Israel & filiorum ipsorum, qui peccauerūt ante te, & non audierunt vocem Domini Dei sui, & agglutinata sunt nobis mala.

5. Noli meminisse iniquitatum patrum nostrorum, sed memento manus tuæ, & nominis tui in tempore isto:

6. Quia tu es Dominus Deus noster, & laudabimus te Domine:

7. Quia propter hoc dedisti timorem tuū in cordibus nostris, & vt inuocemus nomē tuū, & laudemus te in captiuitate nostra, quia conuertimur ab iniquitate patrū nostrorū, qui peccauerunt ante te.

8. Et ecce nos in captiuitate nostra sumus hodie, qua nos dispersisti in improprium, & in maledictum, & in peccatum, secundum omnes iniquitates patrum nostrorum, qui recesserunt a te Domine Deus noster.

Vers. 1. IN ANGVSTIIS] Tunc enim coacta anima ad Deum, quasi vnicū solatiū recurrit, & Deus auxiliū talibus promisit. Denique proponit hic Synagoga suas angustias & miserias, vt iis Deū ad misericordiā commoueat ipse enim dixit ps. 46.15. *Inuoca me in die tribulationis, eruā te, & honorificabis me.* Ita omnes angustiis pressi Deū inclamātes ab eo adiuti sunt. Ita Anna opprobriū sterilitatis depulit, dum flendo & ingemiscēdo ad Deum, Samuelem impetrauit, 1. Reg 1.10. ita Dauid: *Ad Dominū*, inquit, *cū tribularer clamaui,*

Deus adest orātibus in tribulatione.

& exaudiuit me. pſ.119.1. Ita Ionas c.2. in ventre ceti inuocauit Deũ: *Cũ anguſtiaretur,* inquit, *in me anima mea, Domini recordatus ſum, vt veniat ad te oratio mea ad templum ſanctũ tuũ,* &c. *& dixit Dominus piſci, & euomuit Ionã in aridã.* Ita Tobias anguſt. orans cũ lacrymis, exauditus eſt c.5. 24.

VERS. 3. QVIA TV SEDES, id eſt permanes & perduras, IN SEMPITERNVM, ET NOS PERIBIMVS IN ÆVVM] quaſi dicat, Cùm tu vitã degas æternam, permittesne nos tam citò mori, & perire in æternum? nam per & poſt hanc vitam continuò tendimus ad mortem æternam, vti ſcilicet huic ſæculo mortui, nõ ampliùs eò reuertamur. Hoc eſt quod ait S. Iob. c.14. *Homo natus de muliere breui viuens tempore,* &c. *qui quaſi flos egreditur & conteritur, & fugit velut vmbra.* quin & Hippocrates in principio definitionũ: *Ars,* inquit, *longa vita breuis.* Idem epiſt. ad Damagetum: *Homo,* ait *totus, à natiuitate morbus eſt.* Et quid eſt morbus, niſi via & inchoatio mortis? Idem ibidem: *Homo,* ait, *dum educatur, inutilis eſt, & alienum auxiliũ implorat: dũ creſcit, proteruus eſt, inſipiẽs, pædagogo indigens: dũ in vigore eſt, audax eſt: dũ decreſcit, miſerabilis, vbi labores ſuos imprudẽter recolit & iactat.* Solõ rogatus quid eſſet homo: ait: *Putredo eſt in exortu, bulla in omni vita eſca vermiũ in morte.* Meritò ergo exclamat, & ſuſpirat gemitque Lucretius:

O miſeras hominum mentes, ô pectora cæca!
Qualibus in tenebris vitæ, quantiſque periclis
Degitur hoc æui quodcunque eſt?

Mors incerta instat. Audi & Ciceronẽ l.3. Tuſc. *Theophraſtus,* inquit, *moriens accuſaſſe naturã dicitur, quòd ceruis & cornicibus vitã diuturnã, quorũ id nihil intereſſet: hominibus, quorum maximè intereſſet, tã exiguam vitam dediſſet: quorũ ſi ætas potuiſſet eſſe longinquior, futurũ fuiſſe vt omnibus perfectis artibus, omni doctrina hominum vita erudiretur.* Eadem fuit querela Ariſt. apud Senecam l. de Breuitate vitæ c.1. Accedit, quòd finis vitę, puta annus & dies mortis, nobis ſint incerti, ſed ex improuiſo nos occupẽt ſicut fur in nocte, vt ait S. Paulus. Quare prudenter

Ad eam te para. monet S. Aug. ſer. 120. de tempore: *Præueniendus eſt dies qui præuenire conſueuit.* Præuenire ſolet dies mortis homines imparatos, is præueniẽdus eſt a prudentibus, & ſuæ ſalutis amantibus diligenti præmeditatione & præparatione. Ita Gẽtilis Seneca hũc diẽ pręueniebat, vt omnes dies pro extremis haberet. ſic enim ait epiſt. 94. *Non me ad eum diem aptaui quem vltimum mihi ſpes auida promiſerat, ſed nullũ non tanquam vltimũ aſpexi.* Spes vitæ auida multos promittit annos, coerce hanc ſpẽ, non fallet te: ſingulos dies extremos puta. para te ad mortem, imò ad immortalitatẽ.

Omnem crede diem tibi diluxiſſe ſupremum.

Quocirca rectè idem Seneca epiſt. 115. *Nihil,* ait, *æque tibi profuerit ad temperantiã rerũ omniũ, quàm frequens cogitatio breuis æui, & huius incerti. Quidquid facies, reſpice ad mortem* Et Mart. li. 5. Epigr.

Cras te victurum cur dicis Poſthume ſemper?
Dic mihi cras iſtud Poſthume quando venit?
Quàm longè cras iſtud? vbi eſt: aut vnde petendũ?
Nunquid apud Parthos Armeniſque latet?
Iam cras iſtud habet Priami, vel Neſtoris annos,
Cras iſtud quanti, dic mihi, poſſit emi?
Cras viues, hodie iam viuere Poſthume, ſerum eſt.
Ille ſapit quiſquis, Poſthume, vixit heri.

A Præclare S. Hie. in Epitaphio Nepotiani, *Xerxes* ait, *ille rex potentiſſimus, qui ſubuertit montes maria conſtrauit, cùm de ſublimi loco infinitã hominũ multitudinẽ, & innumerabilem vidiſſet exercitũ, fleviſſe dicitur, quòd poſt centũ annos nullus eorũ, quos tunc cernebat ſuper futurus eſſet. O ſi poſſemus in talẽ aſcẽdere ſpeculã, de qua vniuerſã terrã ſub noſtris pedibus cerneremus; iam tibi oſtenderem totius orbis ruinas, gẽtes gentibus & regnis regna colliſa: alios torqueri, alios necari, alios abſorberi fluctibus, alios ad ſeruitutẽ trahi; hic nuptias, ibi planctum: illos naſci, illos mori: alios affluere delicijs, alios mendicare: & non Xerxis tantum exercitũ, ſed totius mũdi homines, qui nunc viuunt, in breui ſpatio defuturos. Vincitur ſermo rei magnitudine, & minus eſt omne quod dicimus. Redeamus igitur ad nos, & quaſi è cælo deſcendentes paulisper noſtra videamus. Sentiſne, obſecro te, quãdo infans, quãdo puer,* B *quando iuuenis, quãdo robuſtæ ætatis, quãdo ſenex factus ſit? Quotidie morimur, quotidie commutamur, & tamen æternos nos eſſe credimus. Hoc ipsũ quod dicto, quod ſcribitur, quod relego, quod emẽdo, de vita mea tollitur. Quot puncta notarij, tot meorum damna ſunt temporum. Scribimus: atque reſcribimus: tranſeunt maria epiſtolæ: & ſcindente ſulcum carina, per ſingulos fluctus ætatis noſtræ momenta minuuntur. Solum habemus lucri, quòd Chriſti nobis amore ſociamur.*

Audi patheticum B. Petri Damiani epitaphium qui depoſita purpura Cardinalitia & Epiſcopatu Oſtienſi, ſponte ſe ad ſuam eremum Camaldulenſem, ſolitudinis & contemplationis deſiderio, recipiens, ſanctè obiit anno Domini 1072. quod ipſemet ſibi compoſuit.

Quod nunc es fuimus: es, quod ſumus: ipſe futurus.
His ſit nulla fides, quæ peritura vides.
C *Friuola ſinceris præcurrunt ſomnia veris,*
Succedunt breuibus ſæcula temporibus.
Viue memor mortis, quo ſemper viuere poſſis,
Quidquid adeſt, tranſit: quod manet, ecce venit.
Quàm bene prouidit, qui te, male munde, reliquit,
Mente priùs, carni, quàm tibi carne mori.
Cælica terrenis præfer, manſura caducis.
Mens repetat proprium libera principium.
Spiritus alta petat: quo prodit fonte recurrat:
Sub ſe deſpiciat quidquid in ima grauat.
Sis memor, oro, mei, cineres pius aſpice Petri:
Cum prece, cum gemitu dic, Sibi parce, Deus.

Græcè pro ſempiternũ & æuum, eadẽ eſt vox αἰῶν, quaſi ἀεὶ ὤν, id eſt ſemper exiſtẽs, q.d. ait Theod. Tu es æternus, nos tẽporanei, imo quaſi nullius *Deus habet æuum vitæ,* æui. nam tibi cõpetit vita æterna, nobis interitus *nos mortis.* & mors æterna: tu viuis in ęternũ, nos morimur D & perimus in æternum, tibi adeſt αἰών ſiue æuũ vitæ, nobis æuũ mortis: ſemel enim mortui huic vitæ, ampliùs ad eam non redibimus in æternũ. Miſerere ergo, ô ęterne, mortaliũ & mortalitatis noſtræ. hęc enim tã fragilis eſt, vt ſicut à vita ſua ita & à recto & virtute quotidie decidat & peccet: nos ergo valdè egemus tua miſericordia, cũ tu nõ egeas noſtra miſeria, valet multũ ad impetrãdã miſericordiã, & petẽtis infirmitas, & eius a quo poſtulatur celebrata facultas. Sic Pſaltes ait pſ.102.13. *Quomodo miſeretur pater filiorũ, miſertus eſt Dominus timẽtibus ſe: quoniã ipſe cognouit figmẽtũ noſtrũ, recordatus eſt quoniã puluis ſumus.* ita Mald.

AVDI NVNC ORATIONEM MORTVORVM VERS. 4. ISRAEL [ſcilicet Abrahæ, Iſaac, Iacob, & alio- *Mortui Iſrael quis.*

rum sanctorum Patriarcharum, qui dum viuerent orabant, & iam mortui in limbo erant pro suis posteris. ita Hugo & Lyran. Sic enim Iudas Machabæus vidit Ieremiam iam defunctum orantem pro populi salute, 2. Machab. 15. 14. Verũ quia hos mortuos vocat peccatores, dum filios eorum vocat filios τῶν ἁμαρτανόντων, Id est peccatorum: hinc meliùs per mortuos accipias eos qui recenter & proximè erant vita functi: qui licet peccassent, tamen pœnitentes decesserant, ideoque in limbo, æque ac in vita & morte, orabant pro filiorum libertate. Hinc patet animam manere post mortem, esseque immortalẽ, ait Theod. Potest Tertiò, cum Maldon. sic explicari: *orationem mortuorum*, idest nostram, qui ita afflicti sumus vt nihil à mortuis differre videamur: vti ait v. 11. *Et*, id est idcirco *agglutinata sunt*, id est tenaciter adhærent, *nobis mala*.

Vers. 5. MEMENTO MANVS TVÆ] idest potentiæ tuę, quam sæpe pro populo tuo exseruisti, & toti mundo ostendisti. q. d. Ne consideres quid nos mereamur, sed quid deceat solitam tuam potentiam, opitulationem & gloriam. B

Vers. 7. DEDISTI TIMOREM TVVM IN CORDIBVS NOSTRIS] id est terrefecisti nos multis cladibus & ærumnis affligens, vt disceremus te timere & revereri.

CONVERTIMVR] Græcè ἀπεστράφημεν, *auersati sumus* peccata patrum. ita Theod. Aliter Vatabl. Conuertimur, inquit, ad cor, id est mente reuoluimus, recordamur peccata patrum nostrorum, ob quæ puniti sunt. Aliter quoque Maldon. *Rediremus*, inquit, *ad ingenium* (& ad) *omnem iniquitatem patrum nostrorum*. Sed primus sensus est planissimus, eumque exposcit nostra Vulgata editio Latina.

Vers. 8. IN PECCATVM] id est in pœnam & opprobrium peccati, vt ab omnibus vocemur magni peccatores, quòd ob peccata tantas ærumnas patiamur. ita Hugo & Lyran. Aliter Dionys. *in peccatum*, inquit, idest in peccati, verbi gratia, idololatriæ, occasiones, quas habemus in assidua cum Chaldæis idololatris conuersatione. Tertiò, græcè est ὄφλημα, id est debitum, quod ærario debetur, q. d. Hic in captiuitate oneramur tributis, & consequenter debitis & ære alieno, ita Vatabl.

9. Audi Israel mandata vitæ: auribus percipe, vt scias prudentiam.

10. Quid est Israel quòd in terra inimicorum es?

11. Inueterasti in terra aliena, coinquinatus es cum mortuis, deputatus es cum descendentibus in infernum.

12. Dereliquisti fontem sapientiæ.

13. nam si in via Dei ambulasses, habitasses vtique in pace sempiterna.

14. Disce vbi sit prudentia, vbi sit virtus vbi sit intellectus: vt scias simul vbi sit longiturnitas vitæ victus, vbi sit lumen oculorum, & pax.

15. Quis inuenit locum eius? & quis intrauit in thesauros eius?

16. Vbi sunt principes Gentium, & qui
A dominantur super bestias, quæ sunt super terram?

17. Qui in auibus cæli ludunt,

18. Qui argentum thesaurizant, & aurum, in quo confidunt homines, & non est finis acquisitionis eorum; qui argentum fabricant & soliciti sunt, nec est inuentio operum illorum?

19. Exterminati sunt, & ad inferos descenderunt, & alij loco eorum surrexerunt.

20. Iuuenes viderunt lumen, & habitauerunt super terram: viam autem disciplinæ ignorauerunt.

21. Neque intellexerunt semitas eius, neque filij eorum susceperunt eam, à facie ipsorum longe facta est:

22. Non est audita in terra Chanaan, neque visa est in Theman.

23. Filij quoque Agar, qui exquirunt prudentiam quæ de terra est, negotiatores Merrhæ, & Theman, & fabulatores, & exquisitores prudentiæ & intelligentiæ: viam autem sapientiæ nescierunt, neque commemorati sunt semitas eius.

AVDI ISRAEL] Hic finitur oratio, & incipit secunda libri pars, scilicet admonitio ad pœnitentiam & prudentiam, id est ad legem Dei resumendam & obseruandam: huius enim negle- Vers. 9.
C ctu inciderant in captiuitatis ærumnas. Est hic ergo apostrophe pathetica ad populum cum emphatica oratione.

QVID EST? q. d. Cogita quæ sit causa tanti mali, tam longi exilij tui: nam INVETERASTI, id Vers. 10. & 11.
est consenuisti IN TERRA ALIENA] in Chaldæa.

COINQVINATVS ES CVM MORTVIS] q. d. In Babylone versaris velut in sepulchro, quasi cum mortuis iam esses mortuus, ita sordes, ita squales. Patet ex sequentibus. Mortui enim siue cadauera sunt coinquinata tum naturaliter, tum moraliter ex lege veteri.

DEPVTATVS ES CVM DESCENDENTIBVS Vers. 11.
IN INFERNVM] Infernus hic significat statum mortuorum: nam corpus descendebat sub terram ad sepulchrũ, anima ad infernũ. ita Theod. Solent Hebræi valdè ærumnosos & squalidos
D comparare mortuis. Sic enim ait Dauid ps. 27. 1. *Nequando taceas à me, & assimilabor descendentibus in lacum*. & psal. 87. v. 5. *Aestimatus sum cũ descendentibus in lacum, factus sum sicut homo sine adiutorio inter mortuos liber*.

Aliter Hugo & Lyran. q. d. *Coinquinatus es cum mortuis*, scilicet spiritualiter, id est cum peccatoribus, puta Chaldæis, quorum vitiis contaminatus, instar eorum addictus es inferno. Hic sensus magis est mysticus quam literalis: quẽ secutus S. Bern. ser. 83. in Cant. docet, quomodo anima quantumcunque vitiis corrupta, per amorẽ possit redire ad nuptias, & ad thalamũ sponsi, puta Dei & Christi. *Dicimus*, inquit, *omnẽ animã licet oneratã vitiis, peccatis irretitã, captã illecebris,*

exilio captiuam, corpore carceratam, luto hærentem, infixam limo, affixam membris, confixam curis, distentam negotiis, contractam timoribus, afflictam doloribus, erroribus vagam, sollicitudinibus anxiam, suspicionibus inquietam, & postremo aduenam in terra inimicorum iuxta Prophetæ vocem, coinquinatam cum mortuis, deputatam cum his qui in inferno sunt: licet inquam sic damnatam, & sic desperatam: documus tamen hanc in sese posse aduertere non modo vnde respiraret in spem veniæ, in spem misericordiæ queat sed etiam vnde audeat aspirare ad nuptias Verbi, cum Deo inire fœdus societatis non trepidet, suaue iugum amoris cum rege ducere angelorum non vereatur, &c. Exempla sunt in vita S. Magdalenæ, S. Mariæ Ægyptiacæ, S. Pelagiæ pœnitentis, &c. quas Deus ex cœno libidinum ereptas sibi despondit atque ex feminis & sirenibus angelos terrestres effecit.

B DERELIQVISTI FONTEM SAPIENTIÆ] scilicet Deum Ecclesiastici 1.5. dum eius riuum, scilicet legem, reliquisti Est anthypophora siue subiectio, qua præcedenti interrogationi respondet, causamque tantę cladis & captiuitatis assignat eandem scilicet quam assignauit magister eius Ieremias c.2.13 dicens: *Duo enim mala fecit populus meus: me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt sibi cisternas dissipatas, quæ continere non valent aquas.* Sapientiam enim vocat aquam viuam: nam apud Deum est fons vitæ, psal.35.10.

VERS.13. IN PACE SEMPITERNA] Ita legendum cũ Roman. Græcis, Hugone, & aliis, non *in pace super terram*, vt passim legitur. Porro pax Hebræis est prosperitas, & rerum omnium affluentia & felicitas. vnde Psaltes psalm.121.v.7. cum dixisset, *Fiat pax in virtute tua.* explicans subiecit, *Et abundantia in turribus tuis.* Porro pax & felicitas plena esse nequit, nisi semper duret, sitque æterna. Hinc vir sapiens dixit: *Absque æternitate diuinæ rationes quietem non haberent:* multò minùs humanæ & angelicæ. vnde idem: *Absque æternitate nulla creatura quietem haberet,* præsertim rationalis, quæ æterna æternitati creata & destinata est. Quo circa S. Bernard. *Vt mens,* inquit, *quieta sit, in æternitate figenda est,* Et S. August. explicans illud psal.4. *In pace in idipsum dormiam & requiescam,* ait, *Singulares ergo & simplices, id est secreti à multitudine ac turba nascentium rerum ac morientium, amatores æternitatis & vnitatis esse debemus, si vni Deo & Domino nostro cupimus inhærere.* Idem in sententiis: *Non potest quisquam fraudari delectationibus suis, cui Christus est gaudium. Æterna enim exultatio est quæ bono lætatur æterno.*

VERS.14. DISCE, tuo flagello & verbere, VBI SIT PRVDENTIA] perinde ac si quis ægroto ob crapulam diceret, Disce vbi sit temperantia, vt discas vbi sit sanitas: aut puero ob petulantiam castigato diceret, Disce quid sit esse petulantem, disce quid sit modestia, vt scias vbi sit libertas, & a plagis immunitas.

VBI SIT VIRTVS] græcè ἰσχὺς, id est fortitudo ad resistendum hostibus, ait Theodor. & Hugo, non ergo loquitur de virtute morali, vt vult Lyran.

A VBI SIT INTELLECTVS] id est rerum agendarum intelligentia. Nota. Sapientiam practicam Baruch nunc vocat prudentiam, nunc intellectum. Vocatur sapientia, quia est sapida scientia, siue cognitio coniuncta cum sapore, gustu, affectu & amore rerum cognitarum. vocatur prudentia, quia vere prudentis est ita sapere, scilicet, timere & amare Deum ac cælestia, non caduca. Vocatur intellectus, quia fecit fidelem verè intelligentem, & æstimantem res vti in se sunt, nimirum paruas vt paruas, temporales vt temporales, magnas vt magnas, æternas vt æternas. Sic Lucæ 1.17. hęc sapientia vocatur prudentia iustorum: *Vt conuertat* (Ioannes Baptista, ait Gabriel) *corda patrum in filios, & incredulos ad prudentiam iustorum, parare Domino plebem perfectam.* Eadem Sapient. 10.10. vocatur scientia sanctorum: *Dedit,* inquit, *illi* (Iacobo) *scientiam sanctorum.* Sic in Prouerbiis & alibi Sapiens sapientiam hanc siue Ethicam sanctorum, copiæ causa, vocat nunc sapientiam, nunc scientiam, nunc prudentiam, nunc intellectum, nunc doctrinam, nunc disciplinam, nunc discretionem, nunc eruditionem. Hæc enim omnia idem sunt, & eandem rem denotant, & tantum distinguuntur connotato, siue etymo, & etymi propria significatione, vt patet cuique illud intuenti. Dicitur enim scientia, quia facit hominem scientem: dicitur discretio, quia discernit inter bonum & malum: dicitur doctrina, quia docet viam virtutis & salutis: dicitur disciplina, quia discenda est, decetque fidelem discipulum, &c.

VT SCIAS SIMVL VBI SIT LONGITVRNITAS VITÆ] Græcè, *ποῦ ἐστιν μακροβίωσις καὶ ζωὴ, vbi sit longanitas & vita,* aut potius *victus* & alimonia qua vitam sustinemus. Sic enim magis *ζωὴ*, id est victus, distinguitur a *μακροβιώσει*, id est a longæuitate.

VBI SIT LVMEN OCVLORVM] quod oculos mentis illuminat: *lex* enim *est lux*, Prou.6.23. Secundò, vt Maldon. lumen oculorum res prosperas, sicut tenebræ aduersas, significat.

Nota hic sex effectus sapientiæ, siue obedientiæ legis diuinæ. Primus est, v.13. pax sempiterna Secundus, v.13. est prudentia & virtus; Tertius, est intellectus; Quartus, est longæuitas: Quintus, est victus & rerum copia: Sextus, est lumen oculorum. Vnde Sap.6 21. dicitur: *Concupiscentia sapientiæ deducit ad regnum perpetuum. Si ergo delectamini sedibus & sceptris, ô reges populi, diligite sapientiam vt in perpetuum regnetis.* & v. 26. *Multitudo sapientum sanitas est orbis terrarum, & rex sapiens stabilimentum populi est.* & c.7. 8. *Præposui illam,* sapientiam, *regnis & sedibus, & diuitias nihil esse duxi in cõparatione illius: venerunt autẽ mihi omnia bona pariter cum illa. Infinitus enim thesaurus est hominibus.* & v.25. *Vapor est virtutis Dei & emanatio quædam claritatis omnipotentis Dei sincera: candor est enim lucis æternæ, & speculum sine macula. Et cùm sit vna, omnia potest, & omnia innouat amicos Dei & Prophetas constituit: neminẽ enim diligit Deus, nisi eam qui cum sapientia inhabitat. Est enim hæc speciosior sole.* Et c.8.1. *Attingit à fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. hanc amaui, & quæsiui sponsam mihi assumere. Et si diuitiæ*

Sex effectus sapientiæ siue obedientiæ.

appecuntur, quid sapientia locupletius? sobrietatem & prudentiam docet, & iustitiam & virtutem. Si multitudinem scientiæ desiderat quis? scit præterita, & de futuris æstimat. Habebo propter hanc claritatem ad turbas, &c. *immortalitatem & memoriam æternam. Disponam populos, timebunt me audientes reges horrendi*. Vnde c. 9. toto affectu pro ea obsecrat dicens: *Tu elegisti me regem populo tuo, mitte illam*, sapientiam, *de cælis sanctis tuis, vt mecum sit & mecum laboret, vt sciam quid acceptum sit apud te.*

Exempla Hebræorū. Miros verò effectus & exempla sapientiæ recenset c. 10. Primò, Adami v. 1. *Hæc*, sapientia, inquit, *illum qui primo formatus est*, &c. *custodiuit & eduxit illum à delicto suo.* Secundò, à contrario Caini, v. 3. *Ab hac vt recessit iniustus*, Cain, *in ira sua per iram homicidij fraterni deperijt*. Tertiò. Noe v. 4. *Cum aqua deleret terram, iterum sanauit sapientia, per contemptibile lignum iustum gubernans.* Quartò, Abrahę v. 5. *Hæc sciuit iustum*, Abraham, *& conseruauit sine querela Deo, & in filij misericordia fortem custodiuit*: quia scilicet effecit, vt Abraham fortiter vinceret amorem & misericordiam filii sui Isaaci, quando Deo iubente eum immolare voluit. Quintò, Lot v. 6. *Hæc iustum à pereuntibus impijs*, Sodomitis, *liberauit fugientem descendente igne in Pentapolim*, Sexto, Iacobi v. 10. *Hæc profugum*, Iacobum, *iræ fratris*, Esau, *iustum deduxit per vias rectas, & ostendit illi regnum Dei*, in Bethel Genes. 28. v. 5., *& dedit illi scientiam sanctorum, honestauit in laboribus, & compleuit labores illius: in fraude circumuenientium*. Libani & filiorum eius, *illum affuit illi*. Septimò, Iosephi vers. 13. *Hæc venditum iustum non dereliquit, sed à peccatoribus liberauit eum, descenditque cum illo in foueam, & in vinculis non dereliquit eum, donec afferret illi sceptrum regni*. Octauò, Hebræorum v. 15. *Hæc populum iustum liberauit à nationibus*, Ægyptiis, *quę illum deprimebant, intrauit in animam serui Dei*, Mosis, *& stetit contra reges horrendos in portentis & signis: & reddidit iustis mercedem laborum* spoliando Ægyptum, *& deduxit illos in via mirabili, & fuit illis in velamento diei, & in luce stellarum per noctem, transtulit illos per mare rubrum*, &c.

Exempla Christianorum. Vis exempla Christianorum? Alphonsus Aragon. rex potentissimus teste Panorm. lib. 3. de gestis eiusdem, rogatus quomodo tot partis regnis opibusque priuari, & ad paupertatem redigi posset? respondit: *Si venderetur sapientia: illam enim omnibus opibus præferrem & emerem*. Vere enim *nescit homo pretium eius*, vt ait Iob, *nec inuenitur in terra suauiter viuentium*. Idem sciscitanti quo nomine sapientiam decorandam censeret? dixit: *Eam ego existimo Dei filiam, ac solam rerū omnium esse immortalem, solique homini inter animantia datam.*

Constantinus Imper. orat. ad cœtum Sanct. c. 15. *Hæc*, ait, *cælestis planè & diuina sapientia est, vt pati malimus iniuriam quàm facere, & damnum potius accipere quàm inferre paratissimus*. Ita enim vincimus hostes omnes & pacem cum Deo & hominibus, atque gaudium animi conseruamus, vti nos docuit Christus & Apostoli, tam exemplo quàm verbo.

Exempla Gentilium. Vis Gentilium? Cicero in libro de Finibus docet sapientiam esse hominis custodem & procreatricem. Alius *sapientes* vocabat *Prometheos*:

A *Ignis enim Promethei doctrina est, qua remota ex homine truncus, & addita, è trunco redditur homo*. Lucret. lib. 2.

Nil dulcius est, bene quàm munita tenere
Edita, doctrina sapientum, templa serena:
Despicere vnde queas alios, passimque videre
Errare, atque viam palantes quærere vitæ.

Iuuenalis: *Nullum numen abest si sit prudentia*. Alius: *Vna est recte gubernandi ars, sine qua nec regere quis potest, nec regi, prudentia.*

Regina Saba venit a finibus terrę audire sapientiam Salomonis, eaque audita dixit: *Beati viri tui qui stant coram te semper, & audiunt sapientiam tuam. Sit Dominus Deus tuus benedictus cui complacuisti, & posuit te super thronum Israel, eo quod dilexerit Dominus Israel in sempiternum*, 3. Reg. 10. 8.

B Porro sapientiam hanc non esse inanem speculationem, sed in timore Dei & custodia legum eius consistere docet Psaltes psal. 100. 10. *Initium sapientiæ timor Domini*: & Iob c. 28. v. 28. *Timor Domini ipsa est sapientia*: & Eccles. c. 1. 20. *Plenitudo sapientiæ est timere Deum*: & Eccles. c. 12. 13. *Deum time, & mandata eius obserua: hoc est enim omnis homo. Si hoc est omnis homo*, ergo inquit S. Bernard. *absque hoc nihil est homo*, nec homo est, sed aut saxum aut bestia. Et Moses Deuter. 4. 6. *Hæc est vestra sapientia & intellectus coram populis, vt audientes dicant, En populus sapiens & intelliges, gens magna: nec est alia natio tam grandis, quæ habeat deos appropinquantes sibi, sicut Deus noster adest cūctis obsecrationibus nostris*. Denique Sap. c. 6. 19. *Initium illius* (sapientiæ) *verissima est disciplinæ concupiscentia: concupiscentia ergo disciplinæ dilectio* C *est, & dilectio custodia legum illius est, custoditio autem legum consummatio incorruptionis est, incorruptio autem facit proximum esse Deo.*

QVIS INVENIT LOCVM EIVS?] scilicet sapientiæ seu disciplinæ, patet ex anteced. & seq. Docet veram sapientiam quę homines beat, nulla arte aut ingenio inueniri, nulla potentia acquiri posse, sed in Deo quasi in suo fonte quærendam esse, ab eoque postulandam. Simili modo ait Iob c. 38. 36. *Quis posuit in ceribus hominis sapientiam, vel quis dedit gallo* (hebr. לשכוי *lassecui*, quod Arias vertit, *contemplationi*: alii, *intellectui, intelligentiam*. Et Iacobus c. 1. 5. *Si quis indiget sapientia, postulet à Deo, qui dat omnibus affluenter.* *Vers. 15. Sapientia non inuenitur nisi apud Deum.*

VBI SVNT PRINCIPES] q. d. Quid contulit D principibus principatus, pompa & gloria? vtique parum vanitatis, sed nihil veritatis: hæc enim eis sapientiam conferre non potuerunt. *Vers. 16.*

QVI IN AVIBVS CÆLI LVDVNT] Græce ἐμπαίζοντες, id est *illudunt*, dum eas cantu, esca aut reti decipiunt, capiunt, & postea eis ad cantum & recreationem abutuntur. Vnde Vatab. vertit, *qui aues cæli ludos faciunt*. Secundò, rectè noster Vincentius Regius Euangelic. dilucidar. lib. 4. 51. Ludere, inquit, est quasi ludendo aliquid facere, id est sine difficultate, vt Prouerb. 8. 30. *Cum eo eram cuncta componens, ludens coram eo omni tempore, ludens in orbe terrarum*. Ergo ludere in auibus cæli, est adeo potentem & imperiosum esse, vt videatur quis non modo in bestias, sed & in aues cœli pro arbitratu dominari. *Vers. 17.*

vnde Nabuchodonosor dicitur imperasse auibus cæli. Daniel. 4.18.

Vers. 18. Qui argentum fabricant] Argentum, inquit Maldon. fabricare, est non modò argentum conflare, sed etiam quibusuis modis & artibus corradere, & varias rationes excogitare inueniendæ pecuniæ, ita vt eam excudere quodammodo videantur. Propriè argentum fabricant, qui è suis venis & mineralibus illud liquando & conflando efformant, efformatumque recondunt: quod est regum & principum.

Nec est inventio operum illorum] supple numeri aut termini, non est inuenire numerum aut terminum excellentium operum illorũ. Aliter Mald. & Vincent. Regius, q.d. Nihil lucri percipiunt ex operibus suis εὕρεμα enim aut εὕρεσις aut ἐξεύρεσις, id est inuentio, lucrum & emolumentum significat: quia quod inuenimus in lucro ponimus, vt Eccle. 20. vers. 9. *Est inuentio in detrimentum*, id est lucrum damnosum: & c. 29. 4. *Multi quasi inuentionem*, id est quasi lucrum, *æstimauerunt fœnus*: & v. 7. *Computabit illud quasi inuentionem*, id est in lucris ponet. Tertiò, alii, q.d. Non est inuenire, id est comprehendere opera illorum. Quartò, alii, q.d. Opera eorum pereunt, ita vt non inueniantur amplius. Quintò, alii, q.d. *Non est inuentio*, id est nullus est finis operum illorum, scilicet congerendi auri & opum. Tertius sensus & primus sunt planissimi, apteque respondent ei quod præcessit, *Non est finis acquisitionis illorũ*. q.d. Quid prodest principibus, quod non solùm hominibus, sed & bestiis dominentur? quod in auibus cæli ludant; &c. cùm sapientia careant, nec eam consequi possint: ibi enim eam quærunt vbi non est. Est enim non in auro & pompa, sed in Deo quasi in suo fonte quærenda, & ab eo postulanda: ideo principes olim famosi exterminati sunt, & ad inferos descenderunt.

Inuentio pro lucro ponitur.

Vers. 19. Ad inferos descenderunt] Talis fuit Baltasar rex Chald. potentissimus, cuius miserabilem casum & descensum instar Luciferi describit Isaias c. 14. 4. & seq. & Dan. ca. 5. item rex Tyri, cuius casum describit Ezech. c. 28. & Pharao, cuius demersionem in mare & abyssum describit Moses Exod 14. & alter Pharao, cuius stragem describit Ezechiel c. 26.

Vers. 20. Iuvenes] q.d. Qui loco patrum surrexerunt iuuenes, lucem huius vitæ aspexerunt, acres & animosi vixerunt, vel etiamnum viuunt in terra, sed viam sapientiæ, æquè vt parentes, ignorarunt, q.d. Nati sunt iuuenes qui illis succederent, & opes omnes quas collegerant dilapidarent. ita Vatabl. & Maldon.

Vers. 22. Non est audita in terra Chanaan] Nota. Chananæi, scilicet Phœnices, vti Tyrii, nauticæ & mercaturæ erant addicti, eiusque scientissimi: hinc & primi inter Gentiles literas inuenerunt. Audi Euseb. libr. 1. Præpar. 7. *Isatus*, inquit, *Phœnix primus elementa literarum conscripsit, primus naues construxit primiq; Phœnices herbarum vires ad medicinam inuenerunt*: & Luc. libr. 3.

Phœnices primi (famæ si creditur) ausi
Mansuram rudibus vocem formare figuris

A In Theman] Erat metropolis Idumææ, ita dicta à Theman filio Eliphaz, filii Esau, Genes. 36.11. & 15. Per Theman totam Idumæam intelligit. Est synedoche, q.d. Esto Chananæi & Idumæi visi sint sapientissimi in re nautica, in mercimoniis, in parabolis & fabulis rerum naturalium: tamen veram sapientiam quæ animã sanctificat: & ad salutem ac beatitudinem perducit, ignoratũt: licet enim S. Iob eiusque amici eam cognouerint, tamen eam non à Chananæis vel Idumæis, sed à Deo: non à terra, sed è cælo acceperunt: illa enim *desursum est descendens à patre luminum*, Iacobi 1.17.

Nota hic antiquitatem gymnasiorum & Academiarum. Nam tempore Mosis & Iosue Cariat sepher, id est vrbs literarum, dicta est Academia Palæstinæ, Iosue 15. 15. Sic Theman fuit

B Academia Idumææ, Tecua Chananææ: vnde vocatur mater in Israel, 2. Reg. 14. v. 2. & ex illa prodiit mulier illa sapiens Tecuitis, quæ Absalonem Dauidi reconciliauit. Sic Ægypti Academiæ erant Memphis, Heliopolis, Alexandria: vti Helladis Athenæ. Vide Middendorpium lib. de Academiis.

Filii quoque Agar] qui quasi filii Abrahæ sapientiam venditabant, sed mundanam: erant enim negotiatores mercium, & mercandi ac fallendi subinde peritissimi. Vers. 23.

Negotiatores terræ] Corrige eum Roman. & Græcis, *negotiatores Merrhæ*. nomen est loci. forte Merrha est Maara Sidoniorum, de qua Iosue 13. 4. hi enim præcipui erant mercatores, à quibus Tyrii sunt orti.

Fabulatores] qui fabulas, vti metamor-

C phoses Iouis, hominum animalium narrant, vel, vt Theodor. qui per symbola & parabolas sua tradunt: sic enim Æsopus per fabulas mores hominum informauit. Sic μυθολόγοι siue fabularum scriptores vel interpretes olim Philosophi, imo Theologi habebantur, à quibus nata est Theologia μυθικὴ, id est fabulosa, de qua Fulgent. librum scripsit, eiusque meminit S. August. lib. 6. de Ciuit. c. 5 & Euseb. lib. 3. de Præpar. c. 2. q.d. *Narrauerunt mihi iniqui fabulationes, sed non vt lex tua*. psal. 118. 85.

Exquisitores prudentiæ et intelligentiæ] naturalis & mundanæ, supple extiterunt, fueruntque celebres & famosi: sed tamen viam veræ & diuinæ sapientiæ nescierunt.

D 24. O Israel, quàm magna est domus Dei, & ingens locus possessionis eius!

25. Magnus est, & non habet finem: excelsus & immensus.

26. Ibi fuerunt gigantes nominati illi, qui ab initio fuerunt, statura magna, scientes bellum.

27. Non hos elegit Dominus, neque viam disciplinæ inuenerunt: propterea perierunt.

28. Et quoniam non habuerunt sapientiam, interierunt propter suam insipientiam.

29. Quis aſcendit in cælum,& accepit eam,& eduxit eam de nubibus?

30. Quis transfretauit mare,& inuenit illam? & attulit illam ſuper aurum electum.

31. Non eſt qui poſſit ſcire vias eius, neque exquirat ſemitas eius.

32. Sed qui ſcit vniuerſa,nouit eam,& adinuenit eam prudentia ſua: qui præparauit terram in æterno tempore, & repleuit eam pecudibus & quadrupedibus:

33. Qui emittit lumen,& vadit: & vocauit illud,& obedit illi in tremore.

34. Stellæ autem dederunt lumen in cuſtodijs ſuis,& lætatæ ſunt:

35. Vocatæ ſunt, & dixerunt, Adſumus: & luxerunt ei cum iucunditate,qui fecit illas.

36. Hic eſt Deus noſter, & non æſtimabitur alius aduerſus eum.

37. Hic adinuenit omnem viam diſciplinæ,& tradidit illam Iacob puero ſuo, & Iſrael dilecto ſuo.

38. Poſt hæc in terris viſus eſt, & cum hominibus conuerſatus eſt.

Vers. 24. O Israel] Poſtquam oſtendit ſapientiam non fuiſſe inuentam in Chanaan,nec in Theman,nec,apud alios Gentiles, nunc conuertit ſermonem ad Iſraelitas, vt eos doceat quantas Deo gratias agere debeant, quòd ipſi ſoli ex omnibus gentibus hanc ſapientiam per Dei legem & Prophetas adepti ſint, quamque eam excolere, & iuxta eam viuere & conuerſari debeant.

Qvam magna est domvs Dei] Per domum Dei non intelligit templum Hieroſolymitanum, vt vult Hugo: non etiam cælum tantum,vt vult Lyran.nec enim in templo aut cælo fuerunt gigantes; templum etiam ſuum habuit finem, quorum vtrunque hic de domo Dei negatur. Domus ergo Dei hic eſt totus mundus. ita S. Ambroſ.lib.6. Hexam. 3. & alii: nam,vt ait Diogenes apud Plutarch.in fine lib. de Tranquilitate animi: *Mundus eſt fanum quoddam ſanctiſſimum & Deo dignum*. & Thales Mileſius rogatus, *Quid omnium eſſet pulcherrimum?* reſpondit, *Mundus eſt enim opus Dei,quo nihil eſt pulchrius*.ita Laert l.1.q.d.Sapientia nec viſa eſt in Chanaam,nec in Theman,quæ regiones hominibus viſæ ſunt ſapientiſſimæ,nec vſquam in toto mundo,qui domus eſt Dei,reperitur: imò nec apud gigantes bellicoſiſſimos, nec in cælo, nec vltra mare,vt ſequitur v.26.&29.30. ſed tantum apud Deum mundi opificem, & ductorem ac doctorem, vt dicitur v. 32.Deus enim eſt ſapientia increata, qui terram, animalia & ſtellas creauit,& creata gubernat in ſapientia, vt dicitur v.33.& 34.quique hãc ſapientiam in paruo mundi angulo collocauit, cùm eam ſolis penè Iudæis olim communicauit: nunc verò per

Domus Dei eſt totus mundus

Mundus eſt fanum Dei ſãctiſſimũ.

Chriſtum omnibus gentibus eandem communicat,& per totum mundum diſpergit, vt dicitur v.37.& 38.

Hinc Secundò, tacitè hic inſinuat Propheta locum, fontem & iter ſapientiæ eſſe, aſcendas à mundo qui domus eſt Dei,ad Deum ipſum,id eſt,ſi aſcendas à creaturis ad creatorem. Datur enim ſapientia illis qui Deum totius mundi,qui nobis immenſus videtur,quaſi domus ſuæ præſidem & patrem familias agnoſcunt & colunt, quique Dei magnitudinem & pulchritudinem metiuntur ex magnitudine & pulchritudine mundi,& maxime cæli, vbi thronus eſt gloriæ Dei,& hæreditas ſapientum Sanctorum eius; eorum inquam qui non in terra repant, ſed ſuper ſolem in cælo cum Deo & angelis verſantur,terram exilem deſpiciunt,& cælum immẽſum affectant.Sapienter Demonax, cum quidã exquirerent,an mũdus eſſet animatus? & rurſus, an globoſus: *Vos*,inquit, *de mundo ſolliciti eſtis, at veſtram ipſorum immunditiem nõ curatis*.Ita refert Anton. in Meliſſa par.2.ſerm. 77.Et S. Auguſt. in ſententiis n.73. *Mirabilis*,ait, *eſt fabrica mundi, ſed mirabilior fabricator. Et male occupatur creatis, qui à creatore diſcedit: cui ſi inhæſerit, inferiora calcabit,ne quod dilexerit contra naturam, conuertatur in pœnam.*

Magnvs est, et non habet finem] Vers. 25. q.d.Locus poſſeſſionis Dei, de quo præceſſit, immenſus eſt, nec habet terminum. Dices, Quomodo mundus dici poteſt immenſus, cùm ſit creatus & finitus: Reſp.Theodor.Baruch loqui de loco nõ materiali,ſed ſpirituali Sanctorum,qui eſt ipſe Deus:non enim,inquit,loquitur de finita aliqua poſſeſſione, ſed de infiniti boni poſſeſſione,quæ eſt ipſe Deus. Huc accedit noſter Chriſtoph. Gillius lib.2. tract.9.de Immenſitate Dei c.16. vbi domum hanc, & locum Dei interpretatur immenſitatem & vbiquitatẽ Dei.Locus enim quaſi Dei eſt vbique. Hinc ſicut Deus eſt immenſus,ita & locus eius eſt immenſus.Nam ſupra cælos per immacula illa vacui ſpatia porrigit ſe Dei immenſa ſubſtantia. Verùm hic locus Dei potius ſymbolicus eſt, quã proprius & litteralis. litteralis enim eſt mundus:hic enim eſt *locus poſſeſſionis eius*, ipſaq; poſſeſſio Dei.vnde ſequitur: *Ibi fuerunt gigantes*, hi enim fuerunt in mundo,non in Deo, nec in ſpatiis vacuis ſupra cælum.

Fateor tamen, Baruch ad hunc locum Dei ſymbolicum quoque reſpicere:ex mundo enim quaſi loco creato Dei vaſtiſſimo, colligit Dei creatoris & poſſeſſoris mundi vaſtitatem & immenſitatem.Vnde S.Auguſt.l.3.contra Maxim. c.vlt. hinc colligit contra Arrianos,Filium Dei eſſe immenſum.eſt enim argumentum petitum ab analogia & proportione:quaſi dicat.Si mundus eſt tantus & penè immenſus,quantus quãque immenſus debet eſſe ipſe mundi creator & Dominus.

Mundus ergo vocatur immenſus: quia maximus eſt capaciſſimus,per hyperbolen.

Pro quo Nota.Terræ & maris ingens vaſtitas patet ex tot regnis & inſulis in tabulis geographicis: & ex eo quod docent Mathematici, 22500. ambitum ſiue circulum terræ ſub Æquatore, vbi

Terra ambitus eſt 22500. milliarium.

vbi maximus est, esse 22500. milliarium.

Cæli magnitudo prob. I. Stella quæuis continet terram decies & octies,

Cæli verò quanta sit amplitudo, liquet Primo, ex eo, quod, vt Alphraganus & communiter Astronomi docent, stella quæuis fixa sextæ & infimæ magnitudinis (distingunt enim eas in sex magnitudinum differentias) totam terræ magnitudinem contineat decies & octies: primæ vero & summæ magnitudinis eandem contineat centies & septies.

2. *Terra est punctum respectu cæli.*

Secundò, ex eo quod globus terræ respectu firmamenti, sit instar puncti. Quocirca Diogenes dicebat, *cælum esse sphæram volubilem & tectum immensum.*

3.

Tertio ex eo quod conuexum firmamenti cōtineat in suo gyro milliones mille & septemdecim cum dimidio. Vnde sequitur, quod punctum quodlibet in Æquatore positum, siue stella quælibet in æquinoctiali conficiat suo motu & circulatione singulis horis milliaria quadragies bis millena millia, 398. millia & 437. hoc est milliones quadraginta duos, & insuper tertiam partem millionis, hoc est tantum quantum eques quadraginta milliaria quotidie cōficiens, posset 2904. annis conficere. Vna ergo hora quælibet stella sub æquinoctiali conficit bis millies ambitum terræ: sol verò vna hora percurrit vnum millionem & centum quadraginta millia milliarium, hoc est terræ ambitum quinquagies.

Stella quæuis vna hora conficit 42. milliones milliarium, si sit sub æquinoctiali.

4. *Sol quatuor millionibus distat a terra.*

Quarto, ex eo quod sol quatuor millionibus milliarium distet à terra, ita vt si è terra recta ascenderes ad solem, deberes conficere quadragies cētena millia milliarium. Millio enim sunt decies centena millia. Firmamentum verò distat a terra octoginta millionibus milliarium cum medio ita vt si a terra ascenderes ad concauum firmamenti, deberes conficere octoginta milliones cū medio. Iam vero eadem est distantia a concauo firmamenti ad eius conuexū: spissitudo enim firmamenti est octoginta millionum. vnde sequitur, quod si lapis molaris à conuexo firmamenti caderet, opus ei esset nonaginta duobus annis vt terram attingeret, etiamsi singulis horis caderet ad ducenta milliaria: nec enim amplius posset.

Firmamentum octoginta millionibus distat à terra. Spissitudo firmamenti est 80. millionum.

Lapis molaris 92. annis egeret vt e firmamento in terram caderet.

5.

Quintò, ex eo quod totus mundus intra concauum firmamenti contentus, si conferatur ad globum è terra & aqua conflatum, eandem proportionem habeat, quam ad vnum vel vnitatem habent myriadum vndecim millia & 623. myriades. Myriadē voco mille milliones, millio sunt decies centena millia, vt dixi. Quocirca Ptolemæus Mathematicorum princeps, qui floruit sub Adriano Imp. anno Domini 130. l. I. Almagesti c. 6. docet terram esse punctum respectu firmamenti, siue cæli stellati, idque tribus rationibus Mathematicis euidenter demonstrat. Prima est, quod si terra esset alicuius quantitatis respectu firmamenti, non contingeret medietatem cæli videri. Rursum, oculus existens in centro terræ, videret medietatem cæli: sed idem existens in superficie terræ videt eandem medietatē: ergo insensibilis est quantitas terræ quæ est à superficie ad centrum, & per consequens quantitas totius terræ insensibilis est respectu firmamenti. Secunda, cernimus quotidie extremas vmbras gnomonum in

A

horologiis, aliorumq; corporū ita vniformiter & regulariter incedere, motuique Solis cōformari, ac si in centro terræ extremitates gnomonum illorum, siue corporum essent collocatæ. Ergo gnomon, seu stylus quicunque in superficie terræ positus, non discrepat à centro mūdi sensibiliter: quia sol & circa mundi centrum, & circa huiusmodi stylum vniformi motu incedit. Hoc enim fieri nō posset, si notabiliter stylus a centro mundi distaret. Tertia, in omnibus terræ partibus, siue climatibus, eodem tempore à variis Astronomis magnitudo & distantia vnus eiusdemque stellæ, v.g. Martis, eadem semper est deprehensa. Ergo nullus terræ locus ab alio, respectu vnius eiusdemque pūcti cælestis, differt sensibiliter. Rursum, eædem stellæ non maiores, sed æquales apparent iuxta horizontem positæ, vbi dimidium terræ inter oculum & stellam interiicitur, ac positæ in medio cæli, vbi nil terræ interiicitur. Signum ergo est terram nihil hic augere, & esse insensibilem.

B

Sextò, ex eo quod multò minor sit proportio totius mundi intra concauum firmamenti contenti, ad complexum cæli empyrei: quam sit globi terræ & aquæ ad firmamentum. 6.

Septimò, quia ex dictis sequitur, quod si bis mille annis viueres, & quotidie directè in altū ascenderes centum milliaria, idque continuò, post bis mille annos necdū peruenires ad concauum firmamēti. Rursum post alios bis mille annos recta ascendens & conficiens quotidie cētum milliaria, non peruenires à concauo firmamenti ad eiusdem conuexum: inde verò ad empyreum longè maior est distanta. 7.

4000. annorum non peruenires à terra ad conuexum firmamenti, licet quotidie ascenderes ad centum milliaria.

C

Hæc & plura docet P. Christoph. Clauius in sphæra ex communi Mathematicorum sententia, quibus vti & aliis in sua arte credendum est. Ite nunc mortales ambite prędia, domos, villas, regna, & punctum hoc in infinita puncta discerpite Nimirum hoc puncto luditis cælum: hoc instanti à vobis luditur Æternitas. Sapientius Cicero: *Quid ei potest videri magnum in rebus humanis, cui æternitas omnis, totiusq; mundi nota sit magnitudo?* Idem in Somnio Scipionis: *Ipsa terra ita mihi parua visa est, vt me imperij nostri, quo quasi punctum eius attingimus, pœniteret: quam cum magis intuerer, Quæso, inquit Africanus, quousque humi defixa tua mens erit? nonne aspicis quæ in templa veneris.* Et inferiùs: *Sentio, inquit, te sedem etiam nunc hominum contemplari, ac domum: quæ si tibi parua, vt est, ita videtur, hæc cælestia semper spectato, illa humana contemnito.* Hinc Horatius docet in rebus humanis nil esse admirandum, quia nil magnum.

D

Nil admirari, propè res est vna Numici,
Solaq; quæ possit facere & seruare beatum.

Et Ptolemæus, vt habetur in Præfatione Almagesti, dictitabat non esse mirandum si regna ab vno in alium transferantur *Ille*, inquit, *inter homines altior est mundo qui non curat in cuius manu sit mundus.* Quocirca Plotinus lib. 3. à viro probo & sapiente exigit obliuionem rerum inferiorum & terrenarum, vt dumtaxat memor sit altissimarum & diuinarum.

Hugo, Lyran. Dionys. hic, item Tertul. lib. contra Praxeam c.6. Cyprian. l.2. contra Iudæos c.5. Chrysost. hom.2. in Matth. Athanas. quæst.39. ad Anthioch. Euseb. 6. Demonst. c.19. Ambr. l.1. de Fide 2. Hilar. l.5. de Trinitate in fine, Nazianz. orat.4. de Theologia, August. l.18. Ciu.33. Cyril. l.10. contra Iulian. Basil. 4. contra Eunō. Bern. serm.13. in Cant. & alij, qui hinc cōtra Arrianos docent Christum Filium Dei esse verum Deum, vnumq; cum Patre. vnde ait: *Post hæc*, id est post legem veterem datam Israeli in Sina. A

Vnio & communicatio idiomatum in Christo. Vbi Nota. In incarnatione tam arcta fuit vnio Dei cum homine in Christo, vt viso hoc homine, puta Iesu, verè Deus videri diceretur, & hoc homine inter homines ambulante & conuersante, verè Deus ipse ambulare & conuersari cum hominibus dici posset; adeoq; eundē hominem digito demonstrantes, verè dicere possemus: Hic est Deus noster, vt ait hic Baruch. B Per incarnationē enim deitas & humanitas ita vnita sunt in vna hypostasi, vt ipsæ idiomata & tributa mutua sibi inuicem cōmunicarint, tamque dici possit quòd Deus sit natus, visus, passus, crucifixus, mortuus; quàm quòd hic homo, puta Iesus, sit filius Dei, homousios Patri, æternus, immensus, &c. Vox enim *hic homo*, & vox *Deus*, in Christo vnam eandemq; hypostasim significant, scilicet Verbi & Filij Dei; quæ vtramque naturam, diuinā scilicet & humanā, sustentauit, cui proinde omnia attributa & actiones, æquè ac passiones tam humanitatis quàm diuinitatis cōpetunt, vereq; attribuuntur. *Ex vnitate hypostasis.* Vide hîc quanta sit concordia & parilitas Prophetæ cum Euangelista S. Ioanne: quod enim Propheta hic futurum prædicit *Post hæc in terris visus est & cū hominibus conuersatus*; hoc Euangelista factum narrat, atque, *Verbum caro factum est & habitauit in nobis, & vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à Patre*, Vnde patet contra Iudæos, Messiam verè esse Deum, non merum hominem. C

Tertiò, a castro & Lyran. vtrumque sensum iam datum coniungunt, q.d. Postquam Deus id est Dei Filius: adinuenit ab æterno sapientiā & viam disciplinæ (est enim ipse verbum, Sapiētia & idæa Patris æterni) in terris visus est; quia Filius Dei passim in veteri testamento patribus apparuit, puta Angelus corpus humanum assumens, in eoq; aparens gerebat personam Filij Dei quandoque incarnandi. Sic ergo Filij Dei visus est Iacobo patriarchæ, vel Iacobo, id vt D posteris Iacobi, scilicet Mosi & Hebræis, præsertim cùm in Sina eis dedit legē: de ea enim agit in anteced. & seqq. Deinde planè & perfectè in veritate, quæ veteri illo typo in Sina adumbrabatur, visus est corporaliter in terra, cū de Virgine natus cum hominibus conuersatus est. Sed *post hæc*, scilicet postquā *adinuenit viam disciplinæ & tradidit illa Iacob puero suo*, vt præcessit, priorem sensum excludit, & solùm secundum sensum patrū, qui de Christo est, patitur, eumque exposcit; alioqui Græcum μετὰ τοῦτο id est *post hoc*, scilicet postquam adinuenit viam disciplinæ, vtrumque sensum aliquatenus admittit, magis tamen secundum. τὸ enim *post hoc* totum versum præcedentem referre videtur, quasi dicat: *Postquam adinuenit viam disciplinæ, & tradidit illa Iacob puero suo*, in terris visus est.

Pulchrè S. Bern. serm.2. de cœna Domini: *Vt inuisibilis*, inquit, *videretur à nobis, vt immortalis moreretur pro nobis; Verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Habitauit hoc Verbū in nobis obumbratum carne, quam pro nobis assumpsit ex nobis, Verbum in carne, sol in nube, mel in cera, lumen in testa, cereus in lucerna. Sustinuit in assumpta carne incommoda nostra sine peccato carnis, portans in carne peccata nostra: & hoc totū non propter se, sed propter nos: vt redderet incolumes de infirmis, cohæredes de extraneis, liberos de seruis.* Vide hic quam purus fuerit amor Christi in nos, qui sibi nihil, omnia nobis quæsiuit, sine suo commodo, imò cum magno incommodo: totum enim se pro nobis in vita & morte expendit & exhausit. Redde amorem amori, purum puro.

Mysterium incarnationis quantū. Huc alludit S. Paulus Hebr.1.1. cum ait: *Multifariam multisq; modis olim Deus loquens patribus in Prophetis, nouissimè locutus est nobis in filio:* & ad Titum 3.4. dicēs: *Cùm autē benignitas & humanitas* (græcè φιλανθρωπία, id est singularis ille erga homines amor) *apparuit Saluatoris nostri Dei*, &c. & cap.2. v.11. *Apparuit gratia Dei Saluatoris nostri omnibus hominibus, erudiens nos, vt abnegantes impietatem & sæcularia desideria, sobriè & iustè & piè viuamus in hoc sæculo, expectantes beatā spem, & aduentū gloriæ magni Dei.* Ecce hæc est vera sapientia, quam vt nos doceret Christus, incarnatus est. Vnde 1. Timoth.3.16. vocat hoc *magnū pietatis sacramentum, quod manifestatū est in carne*, &c. Præclarè S. Cyprianus serm. de Ascēsione: *Quid amplius*, ait, *vis O homo? prius dicebatur Deo, Tuus est homo: nunc dicitur homini, Tuus est Deus.* Ex quo optimè cōcludit, *O homo sufficiat tu Deo, sufficiat tibi Deus.* Vnde S. August. serm.26. de tempore sic argumētatur: *Deus sequendus erat qui videri nō poterat, homo sequendus non erat qui videri poterat: vt ergo haberet homo, & quem videret homo, & quē sequeretur homo, Deus factus est homo.* Quare S. Leo s.1. de Natiuit. *Agnosce, ait, ô homo dignitatē tuam, & diuinæ consors factus naturæ, noli in veterē vilitatem degeneri conuersatione redire.* Meritò S. Paulus 1. Corinth.16.22. *Qui non amat*, ait, *Dominum Iesum Christum, anathema*, id est, sit à Deo separatus: & rationem reddit: *maranatha*, id est Dominus noster venit, q.d. Talis non potest excusari vllo modo, quia iam Dominus venit summum nobis ostendens amorē æquè ac humilitatem, docensq; reipsa omnem sapientiam, puta veram in Deum fidem, spem, charitatem, patientiam, religionem, misericordiam, zelum, orationem, mansuetudinem, sobrietatem, modestiam, iustitiam, magnanimitatem, cæterasq; virtutes, omnemq; perfectionē vitę Christianę. vnde ipse ait: *Ego sum via, veritas & vita: ego sum lux mūdi. Discite à me, quia mitis sū & humilis corde. Beati pauperes spiritu, beati mites, beati misericordes, beati qui esuriunt, beati pacifici, beati mundo corde, beati qui persecutionem patiuntur*, &c.

O sapientes, O felices, qui hanc Christi sapiētiam audiunt, hauriunt, gustant, vt dicant cum S. Paulo: *Viuo ego, iam nō ego, viuit verò in me Christus.* Et *Non enim iudicaui me scire aliquid inter vos nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum*, 1. Corint. 2. v.2. Verè Poëta,

Si Christum nescis, nil est si cætera nescis. De talibus dici potest, quod de S. Paulo dixit Dionys. Areopag. *in Paulo viuere vitã amatoriam.* Nam, vt idem ait 1. Corint. 15. 48. *Qualis terrenus* (Adam) *tales & terreni: & qualis cælestis, tales & cælestes. Igitur sicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem cælestis*: & Ephes. 4. 23. *Renouamini spiritu mentis vestræ, & induite nouum hominem, qui secundùm Deum creatus est in iustitia, & sanctitate veritatis.*

Christus est doctor sapientiæ.

Christus enim talis est magister & doctor sapientiæ, qui, vt dicitur Act. 11. cœpit prius facere, deinde docere. Quare nos Christiani debemus tenere illud Isaiæ 30. 20. *Erunt oculi tui videntes præceptorẽ tuum*, & exultare, vt ait Ioel c. 2. 23. *Domino Deo nostro: quia dedit nobis doctorem iustitiæ*, atque gaudere quoties in Euangelio audimus, *Dixit Iesus discipulis suis*: quin & inuicẽ adhortari verbis Isaiæ c. 2. 3. *Venite ascendamus ad montem Domini, & ad domũ Dei Iacob, & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis eius*: & c. 30. 21. *Hæc est via, ambulate in ea, & nõ declinetis neque ad dexteram, neq; ad sinistram.* Itaque Christus Christiq; sapientia & vita est omne bonũ nostrum. *Ergo*, inquit S. Paulin. epist. 4. *illũ amemus, quem amare debitũ est: illum osculemur, quem osculari castitas est: illi subiiciamur, sub quo iacere, supra mundum stare est: propter illum deiiciamur, cui cadere resurrectio est: illi commoriamur, in quo vita est.* Rursum Christus non tantum verbis & exemplis, sed & gratia sua mentem illuminans, & affectum inflammans nos docet, vnde ait Apostolus 1. Corinth. 1. 30. *Qui* (Christus) *factus est nobis sapientia à Deo, iustitia, & sanctificatio, & redemptio.*

Christus fidelis semper sit in ore & corde.

Christum ergo gestemus in oculis, in ore, in aure, in corde. Ita Constãtinus Imp. Christi nomen duabus descriptum literis initialibus, vti Deus ei in visione mõstrauerat, semper in galea & in labaro gestabat, itaque vbique victor euasit: vide Baron. anno Christi 321. Ita Diaconus ille & Martyr apud Euseb. l. 5. Histor. c. 1. nomine Sanctus, cum examinaretur de suo nomine, patria, familia, statu, non aliud respondebat, quam *Christianus sum*: & S. Blandina in tormentis dicens assiduè, *Christiana sum, & apud nos nihil sceleris admittitur*, summum dolorum leuamen & consolationem sentiebat.

Christiani dignitas.

Denique vide hic, ô Christiane, dignitatẽm tuam, tuiq; nominis, & tuæ sapientiæ. *Christianismus*, inquit Nyss. tract. de profess. Christiani, *est imitatio naturæ diuinæ.* Si ergo Christianus es, Christũ imitare, noli vacuum ferre nomen & inane, sed plenũ, tanti mensurã nominis imple operibus nomine dignis: qui aliter facit nomen ementitur, simia Christi est, nõ Christianus. Dicat proinde Christianus: Mihi genus ab Ioue summo, Filius Dei meus frater, meus doctor meus pędagogus est: diuinè ergo mihi viuendi est, angelus sim oportet: nam, vt ait S. Petrus ep. 1. c. 2. 9. *Vos genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis.* Deniq; cum Christus factus sit homo, vt nobiscũ conuersaretur: & nos familiariter cũ eo versari, cogitare & colloqui discamus. Quisque sibi proponat & imprimat speciem Christi vel nascentis, vel docentis, vel

A crucifixi, vel aliud agentis, scilicet illam, qua se faciliùs magisque ad amorẽ & pietatẽ moueri persentiscit: atque per eam ad Deitatis & Trinitatis contẽplationẽ & venerationem transcendat. Ideo enim Christus humanitatis nostræ factus est particeps, vt nos diuinitatis suæ tribueret esse participes. Vt dũ visibiliter Deũ cognoscimus, per hũc in inuisibiliũ amorẽ rapiamur.

Ita per 34. annos assiduè versata est, cũ Christo B. Virgo, quanto fructu? quanto pietatis, quãto amoris & dulcedinis sensu? Ita S. Paulus, *Viuo* ait, *iam non ego, viuit verò in me Christus.* Et, *Mihi viuere Christus est & mori lucrum.* Ita S. Magdalena per triginta annos in Bauma sua non aliud egit, quam versari cum Christo, eius dicta, facta beneficia sibi collata, passionẽ & mortem recolendo, ac præ suauitate consolationum cælestiũ continenter lacrymando. quocirca Christus

B eam è cælo visibili specie plus centies visitauit, & mire recreauit. Ita S. Hieron. vt viuaciter sibi semper ob oculos poneret Christum, secessit in Bethleem, ibiq; ad Christi præsepe, eum nascentem, vagientẽ, lactentem assiduè contemplans, vitam cum Christo iucundissimè & sanctissimè transegit. Quocirca ipse scribẽs ad Eustochium: *Amemus* ait, *nos Christum, eiusq; semper quæramus ãplexus, & facile videbitur omne difficile breuia putabimus vniuersa quæ longa sunt, et iaculo illius vulneratã per horarũ momẽta dicemus*: *Heu me: quia peregrinatio mea prolongata est.* Eustochiũ ergo, Paula, Melania, & nobilissimarũ Romanarum virginũ chorus S. Hieron. in Bethleem secutus est. Audi quibus verbis Paula & Eustochium eodem inuitent Marcellã epist. 17. apud

C S. Hieron. *Cùm comitante Christo per Silo & Bethel & cætera loca in quibus Ecclesiæ quasi quædã victoriarum Domini erecta sunt vexilla, ad nostrã speluncam* (Christi nascentis in Bethlehem) *redierimus canemus iugiter, crebrò flebimus, indeficienter orabimus, et vulneratæ iaculo Saluatoris in commune dicemus: Inueni quem quæsiuit anima mea, tenebo eum et non dimittam illum.*

Ita S. Edmundus Cantuar. Archiepisc. adhuc puer cum Christo puero corporaliter sibi apparente, in schola familiariter versabatur, indeq; tantus Ecclesiæ Præsul euasit. Ita S. Catharina Senensis cum Christo, quasi sponsa cum spõso iugiter tractabat, ab eoque & spinam coronam quam capiti impressit, & nouum cor, nouamq; mentem christiformem accepit. Ita à puero versata fuit cum Christo S. Ioanna regina: vnde

D & pingitur cum puero Iesu qui porrigit ei annulum eoq; eam sibi desponsat. Imaginis verò eius ex vita hæc est subscripto: *B. Ioanna sanctitate celebris, filia Ludouici XI. et vxor Ludouici XII. regum Franciæ, Ducissa Bituricẽsis, post diuersas, etiã à puerilibus annis à Filio Dei eiusq; sãctissima matre acceptas reuelationes anno 1501 fundauit sanctissimũ Ordinem eiusdem Deiparæ Virginis Mariæ* (Annũciationis, vnde & vulgò *Annuntiatæ* vocantur, quæ in Francia & in Belgio, præsertim Louanij & Antuerpiæ valdè florent) *ab Alexandro VI. Iulio II. et Leone X. Pontificibus approbatum et confirmatum. Denique post mortẽ miraculis clara migrauit ad cælestem suum sponsũ Biturigis an. Domini 1504 ætatis suæ annum nec dum quadragesimum ingressa.*

CAPVT QVARTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Pergit commendare et hortari suos ad sapientiam, eamq; docet sitam esse in Dei lege et cultu: id facit à v. 1. vsque ad 9. Inde inducit Ierusalem quasi matrem lugentem filiorum suorum captiuitatem, quos consolatur spe liberationis à v. 9. vsque ad v. 30. Exinde ad finem capitis Propheta consolatur ipsam Ierusalem, prædicens excidium Babylonis, et Iudæorum libertatem.

Vers. 1. HIc liber mandatorum Dei, & lex, quæ est in æternum: omnes, qui tenent eam, perueniunt ad vitam: qui autem dereliquerunt eam, in mortem. A

2. Conuerte Iacob, & apprehende eam, ambula per viam ad splendorem eius contra lumen eius.

3. Ne tradas alteri gloriam tuam, & dignitatem tuam genti alienæ.

4. Beati sumus Israel: quia quæ Deo placent, manifesta sunt nobis.

5. Animæquior esto populus Dei memorabilis Israel.

6. Venundati estis Gentibus non in perditionem: sed propter quod in ira ad iracundiam prouocastis Deum, traditi estis aduersarijs. B

7. Exacerbastis enim eum, qui fecit vos, Deum æternum, immolantes dæmonijs, & non Deo.

8. Obliti enim estis Deum, qui nutriuit vos, & contristastis nutricem vestram Ierusalem.

Vers. 1. HIC LIBER MANDATORVM DEI] Id est sapientia de qua egi cap. præced. non est aliud quàm *liber mandatorum Dei*. Vide dicta c. 3. v. 14.

ET LEX QVÆ EST IN ÆTERNVM] Nota. Non loquitur de lege Euangelica, vt vult Theodoret. sed veteri: hanc enim suis Iudæis commẽdat. ita Hugo & Lyran. Hæc est ęterna, Primo, quia durat longissimo tempore scilicet toto tempore legis veteris. Secundò, quia lex vetus quoad moralia pręcepta est æterna, quoad cæremonialia est æterna nõ in se, sed quoad eorum completionem & perfectione in suo antitypo: durant enim illa in lege noua, puta in mysterijs Christi & Ecclesiæ, quæ adumbrabant & præsignificabant, per eaque implentur. Tertiò, quia lex vetus in se semper vera & iusta est, cõtinerque veras, non fallaces promissiones, esto mutanda & abolenda esset. Quarto, quia obseruatores sui perducebat ad vitam æternam: qui enim eam ex charitatis & obedientiæ spiritu obseruabant, saluabantur, ita Maldon. C

Lex vetus æterna quadrupliciter.

Vers. 2. CONVERTERE IACOB, ô Iacobæi, ô Israelitæ, AMBVLA AD SPLENDOREM EIVS] quære legem quasi facem prælucentem, incede per viam quam ipsa tibi sua luce & splendore demonstrat: nam, vt ait Dauid psal. 118. 105. *Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumẽ semitis meis*, & Salomon Prouerb. 6. 25. *Mandatum lucerna est & lex lux.*

CONTRA LVMEN EIVS] id est, è regione luminis eius, sicut fit cùm præuntem lucernam sequimur.

NE TRADAS ALTERI GLORIAM] ne te subiicias aut complaceas cuiquam contra aut præter Dei voluntatem, vt scilicet eius gratia gloriam tuam, quę est vnius summi veri Dei cultus & religio, prodigas declinando ad idola & vitia. Hic sensus appositus est & genuinus. Vers. 3.

Gloria fidelĩũ triplex.

Secundò, Maldon. Gloriam, inquit, Iudæorum vocat Dei legem: per hanc enim apud Gentes erant celebres & gloriosi.

Tertiò & meliùs, gloriam Iudæorum vocat eorum Ecclesiam, sacerdotium, Prophetas, &c. quibus gloriosus erat populus Dei. q. d. Vide ne Deum Deique legem offendas, ne Deus tibi iratus a te auferat suum cultum, Ecclesiam. Prophetas, sacrificia, miracula, aliaque priuilegia. quibus cæteris gentibus gloriosè præemines, easque transferat in Chaldæos aut aliam gentem, sicut transtulit in eos tuam patriam, opes & ciues: & sicuti post Christum omnia hæc à Iudæis transtulit ad Christianos, iuxta prædictionem Christi Matth. 21. 41. ita Hugo, Lyran. & a Castro.

BEATI SVMVS ISRAEL, QVIA QVÆ DEO PLACENT, MANIFESTA SVNT NOBIS] quia scilicet voluntatẽ suam, per legem quam nobis dedit: declarauit. Hoc est in quo exultat Psaltes dicens psal. 147. 9. *Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua* (leges suas) *non manifestauit eis*, & Moses Deuter. 4. 8. *Quæ est alia gens sic inclyta, vt habeat cæremonias, iustaq; iudicia & vniuersam legem, quam ego proponam hodie ante oculos vestros.* Vers. 4.

MEMORABILIS ISRAEL] Id est, ô Israel, qui es non in obliuione, sed in memoria Dei, vt te liberet: ita Hugo & Lyran. Sed Nota, græcè est μνημόσυνον, id est memoriale vel monumẽtum, q. d. O popule Dei ô Synagoga Iudeorum tu es monumentum Israelis, scilicet in quo seruatur nomen & memoria Israelis siue Iacobi, & totius populi ex eo nati, qui æterna memoria est dignus. Populum vocat memoriale, eo quod bellis accisus ad paucos redactus esset, & qui superstites erant quasi reliquiæ à Deo fuissent conseruati, ne Israelis memoria & stirps interiret. Vers. 5.

VENVNDATI ESTIS GENTIBVS] Id est, traditi estis in seruitutem Chaldæis, perinde ac si Vers. 6.

eis in seruitutem essetis venditi. Est catachresis. A Sic Apostolus Roman. 7. 14. ait se venundatum sub peccato, id est traditum concupiscentiæ, & Achab dicitur *venundatus vt faceret malum*, id est traditus suis libidinibus & nequitijs, 3. Reg. 21. v. 25. Secundò, propriè Chaldæi Iudæos à se captos vendebant alijs Chaldæis & Gentibus erant ergo Iudæi venundati Gentibus.

NON IN PERDITIONEM] non vt penitus vos perderet & aboleret, sed vt castigaret & expiaret.

VERS. 8. OBLITI ENIM ESTIS DEVM QVI NVTRIVIT VOS] Grecè est, ἐπιλάθεσθε δὲ τὸν φυτεύσαντα ὑμᾶς θεὸν αἰώνιον, hoc est, *obliti estis Deum æternum qui vos genuit*, ideoque meriti estis, vt pariter Deus obliuiscatur vestri in æternum, sed ipse 70. annis tantum vestri obliuiscetur, vosq; in captiuitate relinquet, vt ad eum recurrentes, B pristinam eius paternam curam experiamini. Hæc Dei est immensa bonitas.

CONTRISTATIS NVTRICEM VESTRAM IERVSALEM] Ierusalem vocat, nõ ciuitatem & ciues: hi enim peccauerant, & contristauerant Ierusalem, sed Ecclesiam quæ eos in fide, lege & cultu Dei nutriuerat, sicuti enim Deum vocat patrem, ita Synagogam vocat matrẽ Iudæorum.

9. Vidit enim iracundiam à Deo venientem vobis, & dixit: Audite confines Sion, adduxit enim mihi Deus luctum magnum.

10. Vidi enim captiuitatem populi mei, filiorum meorum, & filiarum, quàm superduxit illis æternus.

11. Nutriui enim illos cum iucunditate: dimisi autem illos cum fletu & luctu.

12. Nemo gaudeat super me viduam, & desolatã: à multis derelicta sum propter peccata filiorum meorum, quia declinauerunt à lege Dei.

13. Iustitias autem ipsius nescierũt, nec ambulauerunt per vias mãdatorum Dei, neque per semitas veritatis eius cum iustitia ingressi sunt.

14. Veniant confines Sion, & memorentur captiuitatem filiorum & filiarum mearum, quam superduxit illis æternus.

15. Adduxit enim super illos gẽtem de longinquo, gẽtem improbam, & alterius linguæ.

16. Qui non sunt reueriti senem, neque puerorum miserti sunt, & abduxerunt dilectos viduæ, & à filijs vnicam desolauerunt.

17. Ego autem quid possum adiuuare vos.

18. Qui enim adduxit super vos mala, ipse vos eripiet de manibus inimicorum vestrorum.

19. Ambulate filij, ambulate: ego enim derelicta sum sola.

20. Exui me stola pacis, indui autem me sacco obsecrationis, & clamabo ad Altissimum in diebus meis.

21. Animæquiores estote filij, clamate ad Dominum, & eripiet vos de manu principum inimicorum.

22. Ego enim speraui in æternum salutem vestram: & venit mihi gaudium à sancto super misericordia, quæ venit vobis ab æterno salutari nostro.

23. Emisi enim vos cum luctu & ploratu: reducet autem vos mihi Dominus cum gaudio & iucunditate in sempiternum.

24. Sicut enim viderunt vicinæ Sion captiuitatem vestram à Deo, sic videbunt & in celeritate salutem vestram à Deo, quæ superueniet vobis cum honore magno, & splendore æterno.

25. Filij patienter sustinete iram, quæ superuenit vobis: persecutus est enim te inimicus tuus, sed citò videbis perditionem ipsius: & super ceruices ipsius ascendes.

26. Delicati mei ambulauerunt vias asperas: ducti sunt enim vt grex direptus ab inimicis.

C 27. Animæ quiores estote filij, & proclamate ad Dominum: erit enim memoria vestra ab eo qui duxit vos.

28. Sicut enim fuit sensus vester vt erraretis à Deo: decies tantùm iterum conuertentes requiretis eum.

29. Qui enim induxit vobis mala, ipse rursum adducet vobis sempiternam iucunditatem cum salute vestra.

VIDIT] Ierusalem, id est Ecclesia, per Prophetas, quasi oculos suos, hi enim præuiderunt & prædixerunt hæc mala, quæ populo Dei acciderunt. VERS. 9.

AVDITE CONFINES SION] Vox est Siõ vel Ierusalem, id est Ecclesiæ, quasi matris ad filios D suos captos, & ad *confines*, id est ad finitimas olimque sibi subditas vrbes. ita Theod. q. d. Cùm vidisset Ecclesia futuram captiuitatem impendere, monuit vos, luxitque orbitatem sibi imminentem: sed vos monita hæc non curastis, nec resipuistis.

NEMO GAVDEAT SVPER ME] nemo mihi insultet. Monet, ait Maldon. Ecclesia hæreticos & infirmos in fide, ne sibi insultent dicantque Vexatur Ecclesia à Deo, quia non est vera Ecclesia Dei; hinc Deus eam negligit, & ne dicant: *Non est salus ipsi in Deo eius*, psal. 3. v. 3. aut, *Vbi est Deus eorum*, psal. 41. 11. Vexatur enim ad tempus, non quod sit pseudoecclesia, sed quod filij eius Deum offenderint. VERS. 12.

VIDVAM ET DESOLATAM] derelictam à

Deo meo marito, eiusque vicario Summo Pontifice, æque ac filiis meis orbatam.

Vers.14. Et memorentur] plangendo mecum commemorent cladem filiorum, vt hic planctus mihi sit solatio, alleuietque tristitiam meam.

Vers.15. Adduxit enim super (contra) illos de longinquo, de Chaldæa, gentem improbam] Græcè ἀναιδῆ, id est impudentem, quæ sine pudore & respectu dignitatis aut ætatis, nobiles æquè ac pauperes, senes æquè ac iuuenes, feminas æquè ac viros, indignè tractet, spoliet vel occidat, Thren.4.10.& c.5.v.12.

Vers.16. Et alterius linguæ] id est barbaram, græcè ἀλλόγλωσσον: hæc enim ingens est miseria, vti nos videmus dum Christiani a Turcis capti eos intelligere nequeunt, ideoque cùm eis obsequi, & quæ iubent exequi non valeant, malè mulctantur. Hoc Iudæis comminatus erat Moses Deuter.28.49. & Ierem.c.5.15.

Et abduxerunt (ita legendum, non, adduxerunt, vt habent Plantin.) dilectos viduæ, filios meos quæ sum vidua, et a filiis vnicam desolaverunt] id est, filiis priuatam me desertam ac solam reliquerunt.

Vers.19. Ambulate filii] ite in captiuitatem, & ego sola relinquar, fortiter tolerabo meam desolationem, vt vos fortiter & æquanimiter toleretis captiuitatem, donec Deus vos ex ea liberet, & mihi restituat.

Vers.20. Exui me stola pacis] Stola vestis erat talaris ac muliebris, qua vtebátur tempore prosperitatis & lætitiæ, pro qua Ierusalem hîc desolata ait se sumere saccum obsecrationis, id est vestem lugubrem, qualis est pœnitentium, vel obsecrantium pro venia, puta cilicium, vt patet Ionæ 3.6. Vide dicta Thren.2.10.

Cilicium est vestis obsecrationis, stola exultationis.

Et clamabo ad altissimum in diebus meis] vt vos e Babylone ad me Ierusalẽ reducat. Loquitur quasi femina quæ 70. annis esset victura, quibus duratura erat captiuitas, Ierem.25.11.

Vers.22. Ego enim speravi in æternum] Græcè ἐπὶ τῷ αἰωνίῳ, in æterno: sic Deum appellare solet, q.d. Etsi duret captiuitas vestra 70. annis, Deus hosce annos superauit (est enim æternus) usque exactis vos ex ea liberabit dabitque salutem æternam, itaque suam felicitatem & æternitatem vobis communicabit.

Nota. Salutem vocat liberationem è captiuitate Babylonica, vt explicat Theodor. & Hugo, & sub eius typo intelligit liberationem à peccato & morte, plenamque redemptionem per Christum: hæc enim propriè erit æterna. ita Lyran.

Et venit mihi gaudium a sancto] à Deo cui Seraphim accinunt Sanctus, sanctus sanctus, Isaiæ 6. q.d. Cùm sperarem & orarem Deum pro vestra liberatione, ipse spem & gaudium mihi infudit, dum per Prophetas mihi significauit, quod vos breui (græcè enim est ἐν τάχει) saluabit & liberabit. Deum enim vocat salutarem, id est saluatorem: hoc enim est Græcum σωτῆρι.

Vers. 24. Vicinæ Sion] Gentes & vrbes Gentiles vicinæ Iudææ, vt Ammonitæ & Idumæi, qui Iu- A dæos in captiuitatẽ euntes irriserant, Ier.48.27.

Captivitatem vestram a Deo] in quam Deus iustè vos duci permisit.

Et splendore æterno] Æterno, id est longo tempore duraturo. Græca Rom. habent cum splendore ipsius æterni, scilicet Dei. q.d. Redibitis cum splendore & gloria diuina. Omnes enim videbant, Deum vestrum esse liberatorem & reducem.

Persecutus est te inimicus] Chaldæus. ita omnes præter Theod. qui per inimicum accipit vicinos Idumæos & Ammonitas; hi enim Iudæis erant infesti. Vers.25.

Et super ceruices ipsius ascendes] illi dominaberis, illi imperabis, adeò vt ijs quasi suppedaneis vti possis: sicut Sapores rex Persarum vsus est Aureliano Imp. Roman. ac Tamberlanes Baiazete imp. Turcarum. Sic B Iob.c.16.13. ait: Tenuit ceruicem meam, confregit me, sicut miles gallinam ceruice apprehendens & intorquens, confregit & necat. Hinc videtur quòd Cyrus Iudæos extulerit, vt cum suis hostibus, puta Chaldæis à Cyro victis, quasi domini imperiosè agere possent. Pleniùs tamen id factum est a Christo, qui Ecclesiam & Apostolos fecit Dominari cunctis gentibus, Isaiæ 60. 14. Ita ad literam Alexander Papa III, Frederici Ænobarbi superbam ceruicem domuit & calcauit, cum Venetijs eius in terra prostrati collum pede premens dixit: Super aspidem & basiliscum ambulabis, non conculcabis leonem & draconem, Consultanti Frederico, Non tibi sed Petro Alexander rursum, & Petro mihi. Ita Chronicon Bessarionis, & recentiores chronologi, præsertim hæretici. Verùm hæc, vt pote turgida C & insolẽtia, ab insigni modestia Alexandri III. & à veritate aliena esse ostendit Cardin. Baron. anno Christi 1177. tom.12. ex historicis illius æui, qui absolutioni Federici interfuêre.

Delicati mei] filij à me in delicijs educati. supplenda est hîc altera pars antithesis hoc modo: inimicus duxit delicatos meos per vias asperas. Deus autem reducet eos per vias planas. Idem mysticè facit diabolus, & ex aduerso Christus: hoc enim est quod ait Isaias c.40.4. Erunt praua in directa, & aspera in vias planas. Vers.26

Erit enim memoria vestra] id est vestri, q.d. Recordabitur Deus vestri, vt sicut vos duxit Babylonem, ita & inde reducat. Vers.27

Sicut enim fuit sensus vester, græcè διάνοια, id est cogitatio, conceptus & voluntas vestra, vt erraretis a Deo: decies Vers.28 D tantum, &c.] Græcè δεκαπλασιάσατε id est decuplate conuersi quærere eum. Hoc est quod huc alludẽs Paulus monet Romanos c.6.19. Sicut exhibuistis membra vestra seruire immũditiæ & iniquitati ad iniquitatem: ita nunc exhibete corda vestra seruire iustitiæ in sanctificationem. q.d. O filii mei Iudæi, esto Deum offenderitis, nolite desperare: quia animæ pœnitentis & generosæ est non cadere animo, ob peccatum in quod lapsa est, sed indè fortiùs resurgere & duplicare, imò decuplare, cursum in stadio virtutis. Atque ita fieri solet, indeque fit quod ait S. Gregor. vt plerumque gratior sit Deo seruens post culpam vita, quàm securitate torpens innocentia. Id videre est in S. Paulo, in

Magdalena, in S. Petro, Matthæo, & alijs verè pœnitentibus.

30. Animæ quior esto Ierusalem, exhortatur enim te, qui te nominauit.

31. Nocentes peribunt, qui te vexauerunt: & qui gratulati sunt in tua ruina, punientur.

32. Ciuitates, quibus seruierunt filij tui, punientur: & quæ accepit filios tuos.

33. Sicut enim gauisa est in tua ruina, & lætata est in casu tuo, sic contristabitur in sua desolatione,

34. Et amputabitur exultatio multitudinis ejus, & gaudimonium, eius erit in luctum.

35. Ignis enim superueniet ei ab æterno in longiturnis diebus, & habitabitur à dæmonijs in multitudine temporis.

36 Circumspice Ierusalem ad Orientem, & vide iucunditatem à Deo tibi venientem.

37. Ecce enim veniunt filij tui, quos dimisisti dispersos, veniunt collecti ab Oriente vsque ad Occidentem, in verbo sancti gaudentes in honorem Dei.

VERS. 30. ANIMÆ QVIOR ESTO] Maldon. putat esse verba Ierusalēm, id est Ecclesiæ, ad Ierusalem, id est ad ciuitatem Ierusalem. Verùm vt caueamus hanc æquiuocationem in voce Ierusalem conuenientius dicemus esse verba Dei, aut potius Prophetæ ad Ierusalem. Est enim in Prophetis crebra enallage personarum, quas quasi in dialogo loquentes variè inducunt.

EXORTATVR ENIM TE] Græcè παρακαλέσει, quod Theodor. & alij vertunt, Consolatur te, scilicet exhortando te ad spem melioris sortis & fortunę.

QVI TE NOMINAVIT] vt voceris Ierusalem, quę antè Salem & Iebus dicebaris, ait Dionys. Secundò, Hugo, *qui te nominauit*, inquit id est qui te nominatam ac celebrem per orbem fecit. Tertiò, alij *nominauit*, id est nomen nouum tibi dabit, cum te captiuitate quasi nouam reducet & reformabit, vt voceris nouus A Israel. Quartò, *nominauit*, id est vnicè diligit, habetque in sua memoria & cura, noscens te ex nomine. Sic de Beseleel dicitur: *Noui te ex nomine*, Exodi 31.2. & de Mose Exodi 33.12. & de Christo Isaiæ 49. v. dicitur: *Dominus ab vtero vocauit me, de ventre matris meæ recordatus est nominis mei.* Quintò & optimè, *qui te nominauit*, id est vocauit, *ciuitatem sancti*, id est Dei, Isaiæ 52.1. & c.60.14. Deus enim in Ierusalē suum habebat templum, quasi regale solium in sua metropoli.

NOCENTES PERIBVNT] Græcè est, δείλαιοι οἱ κακώσαντες, id est, *miseri erunt qui te vexauerunt*, vti præclarè prędixit Isaias c. 17. c. 18. c. 19. & Ieremias c. 46. c. 47. c. 48. c. 49 & 50. VERS. 31.

ET QVÆ ACCEPIT] Babylon, quæ filios tuos in captiuitate & carcere excepit & afflixit. VERS. 32.

ET AMPVTABITVR] Grecè καὶ περιελῶ, id est, & *amputabo* exultationem frequentis multitudinis eius, id est qua frequens eius populus B exultat, vel qua ipsa Babylon ob frequentiam & multitudinem populi sui exultat. VERS. 34.

ET GAVDIMONIVM] γαυρίαμα, id est superbia & iactantia, qua insolenter exultat, conuertetur in luctum: ita in tyrannis & impiis, *extrema gaudij luctus occupat*: contra piis & afflictis ait Christus, *Tristitia vestra vertetur in gaudium*.

IGNIS] id est, acerba punitio instar ignis superueniet Babyloni. Secundò, propriè, *ignis ab æterno*, scilicet Deo, ad multos dies per Persas in Babylonem coniectus, eam combussit & in cineres redegit, vt patet Isaiæ 13. 19. Ierem. 50. 39. idque in congruam pœnam, eò quod Babylonii tyrannicè Hierosolymam igne combusserant. VERS. 35.

HABITABITVR A DÆMONIIS] à Satyris & Faunis: vide dicta Ierem. 50. 39. & Isaię 34. v. 14.

AB ORIENTE AD OCCIDENTEM] id est ex C Persia, Media, Babylonia, quę ad Orientem sunt Ierusalem (licet ipsa Babylon propriè esset ad Septentrionem Hierosolymæ) redibunt Iudæi ad Ierusalem. VERS. 37.

IN VERBO SANCTI] id est iuxta promissum Dei, quo ipse illud per Prophetas pollicitus est, quoque illud ipsum exequetur & iubebit per Cyrum, cui hoc inspirabit, quemque Iudæis beneuolum efficiet: ita Theod.

Alleg. hoc verius est in fidelibus, qui ex omni orbis parte confluunt ad Christum Christique Ecclesiam.

CAPVT QVINTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

IVbet Ierusalem induere vestem lætitiæ ob lætum filiorum è Babylone reditum, Deo præeunte ac rebus omnibus in via illis collætentibus, ita Theodor & Hugo.

Allegor. hoc verius est in salute, liberatione et gloria per Christum parta. Ita Lyran. et Hugo.

1. EXue te Ierusalem stola luctus, & vexationis tuæ: & indue te decore & honore eius, quæ à Deo tibi est sempiternæ gloriæ 2. Circumdabit te Deus diploide iustitiæ, & imponet mitram capiti honoris æterni. 3. Deus enim osten-

det splendorem suum in te omni, qui sub cælo est. 4. Nominabitur enim tibi nomen tuum à Deo in sempiternum: Pax iustitiæ, & honor pietatis. 5. Exurge Ierusalem, & sta in excelso: & circumspice ad Orientem, & vide collectos filios tuos ab Oriente sole vsque ad Occidentem, in verbo sancti gaudentes Dei memoria. 6. Exierunt enim abs te pedibus ducti ab inimicis: adducet autem illos Dominus ad te portatos in honore sicut filios regni. 7. Constituit enim Deus humiliare omnem montem excelsum, & rupes perennes, & conualles replere in æqualitatem terræ: vt ambulet Israel diligenter in honorem Dei. 8. Obumbrauerunt autem & siluæ, & omne lignum suauitatis Israel ex mandato Dei. 9. Adducet enim Deus Israel cum iucunditate in lumine maiestatis suæ, cum misericordia & iustitia, quæ est ex ipso.

VERS. I. INDVE TE DECORE] amplectere exultabunda decorem & gloriam, qua te operiet & qua vester Deus, cum te gloriosè è Babylone reducet in Iudæam. A

Moral. S. Augustin. in sentent. num. 9. *Deum quærens, inquit, gaudium quærit. Sic ergo quærat, vt non in se, sed in Domino gaudeat. Accedendo enim ad Deum illuminatur ignorantia, & corroboratur infirmitas, data sibi & intelligentia qua videat, et charitate qua ferueat.*

Induere decorem duo significat. Nota. Scriptura per induere vel vestire significat duo. Primò, copiam rei, vt res illa hominem quasi vestis vndique ambire & operire videatur, vt dixi in S. Paul. can. 28. Secundò, arctam coniunctionem rei, vti vestis arctè corpori coniungitur, illudque stringit. Hunc decorem & gloriam Hierosolymæ pariter apprecatur Isaias c. 51. 1. & c. 61. 3.

B CIRCVNDABIT TE DEVS DIPLOIDE IVSTITIÆ] Ita legendũ cum Roman. nõ, *circundabit te diploide à Deo iustitiæ*, vti passim alij codices habent. Per diploidem iustitiæ intelligit tunicam sacerdotalem & pontificiam, per mitram honoris cidarim, in qua scriptum erat *sanctitas Iehoua.* Inde vocatur diplois iustitiæ *Diplois iustitia quæ.* quia erat index sanctitatis diuinæ, quam imitari debet sacerdos. q. d. Restituet Deus tibi ô Ierusalem, vestes sacerdotales, ipsumque sacerdotium & pontificatum, ac consequenter restaurabit templum, suumque in eo cultum & religionem. ita Theod. Secundò, simplicius & aptius à Castro & Maldon. Diplois, inquiunt, est tunica talaris muliebris: loquitur enim de Ierusalem quasi de muliere: dicitur diplois, id est duplex, quia pelle & panno erat inserta & suffulta, dicitur iustitiæ id est iusta, quia Deus iustè & fideliter, vti promiserat, compensauit eius dedecus gloria, tristitiam hilaritate, captiuitatem libertate.

C ET IMPONET MITRAM CAPITI HONORIS ÆTERNI] id est mitrã honorificam & gloriosã, quę ostendat Ierusalem æterna gloria affectã, & sacerdotio ac regno rursum decoratam esse. hac enim de causa sacerdotes in capite gerebant coronas & mitras, vt patet Ezech. 16. v. 12. Verùm simpliciùs mitram hîc æque ac diploidem, non sacerdotalem, sed muliebrem accipias, q. d. Sicut regina ornatur sua mitra & diploide, ita Ierusalem rursum sua gloria & decore ac honore vestietur & ornabitur. Est enim hîc continua metaphora siue allegoria in prosopopœia Hierosolymæ, de qua quasi de regina in regnum restituta loquitur, cur omnis suus *Mitra vestis regina.* ornatus tam sacer quam profanus, tamque sacerdotium quàm regnum restituitur, & hoc modo hic sensus priorem ambit & complectitur. Id ita esse patet ex simili loco Ezech. 16. v. 2. 10. 11. 12. 13. collatis cum v. 18. & 19. Mitra ergo est ornamentum capitis muliebre. Setuius calãcas vocat.

DEVS ENIM OSTENDET] Id est, Deus faciet vt toto orbe sis nominatissima & clarissima, hoc est quod eidẽ Hierosolymæ, sed per Christum restauratæ, id est Ecclesiæ Christianæ, ait Isaias c. 60. 3. *Super te orietur Dominus, & gloria eius in te videbitur, & ambulabunt gentes in lumine tuo; & reges in splendore ortus tui.* VERS. 3.

NOMINABITVR. est Hebraismus ויקראלך *vaiicra lach*, id est, & imponetur tibi nomen a Deo, scilicet PAX IVSTITIÆ, ET HONOR PIETATIS] Id vocari vel nominari ponitur pro esse, q. d. O Ierusalẽ eris ciuitas in qua abundabit pax nata ex iustitia, & honor siue gloria ex pietate proueniens, ita vt merito vocari possis Primo, *Pax iustitiæ*, id est abundans pace, hoc est prosperitate & rerum copia, quæ tibi obueniet ex iustitia, qua Deus iustè tuos oppressores & tyrannos Chaldæos euertet, teque ex eis liberabit: item ex iustitia, quam coles, quaque tuos ciues gubernabis. Secundo, eris & vocaberis *honor*, id est gloria, *pietatis* vt omnes gentes perpetuo tuam pietatem, id est Dei cultum & religionem, celebrent. Hæc & sequentia inchoatè competunt Ierusalem Iudaicæ è Babylone redeunti sub Esdra, plenè verò competunt eidem Christianæ, hoc est Ecclesiæ quæ in Ierusalem cœpit, & à captiuitate peccati & diaboli liberata est per Christum. ita Theod. Hugo, & Lyrã. VERS. 4. *Ecclesia vocatur pax iustitiæ.* *Et honor pietatis eius?*

IN VERBO SANCTI GAVDENTES DEI MEMORIA] q. d. Vide filios tuos Babylone redeuntes iuxta verbum, id est iuxta promissum ordinationem Dei, gaudentes & lætabundos ex memoria Dei sui liberatoris, & ex recordatione diuinæ beneficentiæ, quæ eis hanc liberationem præstabit. Loquitur de futuro bono, quasi præsens illud spectet, digitoque aliis ostendat, more prophetico. VERS. 5.

Nota. Solus Deus est verum & plenum cordis gaudium. Ratio est, quia solus Deus cor hominis & ãgeli adimplet, solus omnẽ eius capacitatem omnia eius desideria exsaturat. Expertus id Psaltes canebat psal. 72, 26. *Quid enim mihi est in cęlo, & à te quid volui super terram? Deus cordis mei, et pars mea Deus in æternum.* Qui rursum inde se gaudio perfusum significat, psal. 76. 4. *Memor fui Dei et delectatus sum* & psal. 144. v. 7. *Moral memoria Dei solidam parit gaudiũ.*

Memoriam abundantiæ suauitatis tuæ eructabunt, & iustitia tua exultabunt. Quocirca merito S. August. in Soliloq. cap. 18. *Sicut*, ait, *nulla est hora, vel punctum in omni vita mea, quo tuo beneficio nō vtar: sic nullum debet esse momentum, quo te non habeam ante oculos in memoria mea, & te non diligam ex omni fortitudine mea.* Et Nazianz. orat. de cura pauper. *Non tam sæpè respirare oportet*, inquit, *quàm Dei meminisse. Deus enim perpetuo & continenter nobis benefacit, in esse conseruans, et necessaria ministrans.* Et S. Ephrem. ser. paræn. de secundo Domini aduentu: *Semper*, ait, *Dei memineris, & cælū mens tua euadet.* S. Ignat. ad Heronem: *Memento*, ait, *Dei, & non peccabis.* S. Hieron. lib. 7. in Ezech. cap. 22. *Memoria*, ait, *Dei excludit omnia flagitia*, ac consequenter omnem tristitiam; hæc enim ex peccato & conscientiæ peccantis remorsu oritur: nam secura mens quasi iuge conuiuium. Refert S. Dorotheus se Dositheo discipulo suo hoc dedisse præceptum, aureis literis describēdum: *Nunquam cordi tuo excidat* Deus: *cogita semper Deum tibi præsentem, & te coram illo stare.* Fecit id Dositheus exactè, adeò vt nec in ægritudine, etiam grauissima & extrema, Dei cogitationem dimiserit: indeque ex milite nobili & dissoluto, sanctus & perfectus euasit, ac post mortem inter beatos anachoretas iam cum Christo regnantes conspectus fuit. Denique Ieremias Thren. 3. 20. *Memoria*, inquit, *memor ero, & tabescet in me anima mea.* vide ibi dicta.

VERS. 6. PORTATOS IN HONORE SICVT FILIOS REGNI] honorificè reductos, equisque & curribus vectos quasi filios regum: Cyrus enim dedit redeuntibus aurum, argentum, equos, camelos, 1. Esdræ 2. v. 66. Quin & Darius *rex misit cum eis equites mille, donec deducerent eos in Ierusalem cum pace, & cum musicis, & cum tympanis, & cum tibijs: & omnes fratres erant ludentes*, vt dicitur Esdrę 5. v. 2. vide Ioseph. 11. Antiq. 4. ita Theod. Si talis fuit lætitia redeuntium è Babylone, quanta erit redeuntium tum ex iudaismo & gentilismo ad Ecclesiam, tum ex hoc exilio ducibus angelis remeantium in cælum; de his enim cæteri interpretes hunc locum accipiunt, hi enim sunt filii regni cælestis. Hos ergo hîc maximè spectat, sed ita vt priores simul, quia typus & præambulones eorum erant, suique temporis, obiter innuat & quasi perstringat. De his simili modo ait Psaltes psalm. 125. v. 6. *Euntes ibant & flebant*, &c. *venientes autem venient cum exultatione.* Vide & Isaiæ cap. 66. 20. & cap. 49. v. 22.

VERS. 7. CONSTITVIT ENIM DOMINVS HVMILIARE OMNEM MONTEM] Est allegoria, significās tantū quod Deus redeūtibus è Babylone omnē viæ asperitatem leniet & auferet, ait Theodor. atque hostes vel apertè in montibus, vel clam in latebris vallium Iudæis insidiantes reprimet & compescet, vt eis nocere non possint: nec enim legimus Deum propriè eis complanasse montes, & valles implesse.

Allegor. Deus humiliat montes, id est omnem superbiam, & valles, id est pusillanimitatem erigit, omniaque impedimenta & inæqualitatem vitæ spiritualis amouet & leuigat, vt verus Israel, id est fidelis populus, recta in viis &

A legibus Dei ambulet, iuxta prophetiam S. Ioannis Baptistæ, Luc 3. 5.

Anagog. hoc verissimum est in cælestis itinere, quod Deus iustis expeditissimum facit.

VT AMBVLET ISRAEL DILIGENTER, celeriter & expedite, græcè ἀσφαλῶς, id est tuto, securè, IN HONOREM DEI] id est ad gloriam Dei, vt ex hoc eorum glorioso reditu Dei reducis gloria & honor celebretur. Sic ait Psaltes psal. 113. 1. *In exitu Israel de Ægypto, facta est Iudæa sanctificatio eius, Israel potestas eius*, id est, ex liberatione Iudeæ & Israelis ex Ægypto sanctitas & potentia Dei liberationis omnibus apparuit & inclaruit.

OBVMBRAVERVNT] id est obumbrabunt, VERS. 8.
loquitur enim prophetice. Legit interpres in Græco ἐσκίασαν, & rectè, Complut. legunt ἐσκίρτησαν, id est exultauerunt, vt alludat ad psal. 113.
B 4. *Montes exultauerunt sicut arietes.*

SILVÆ] q. d. Vti olim Deus populum in deserto proficiscentem protexit ab æstu Solis, per columnam nobis expansam super castra, iter faciet eidem nunc Babylone redeunti, vt scilicet siluæ & arbores suauissimum odorem spirantes, suam Dei iussu vmbram ei præbeant. Hoc efficere facile fuit diuinæ prouidentię: potuit enim ita iter, tempus, aliaque per causas secundas disponere, vt iucundissimum esset iter Hebræis, sicut est in Maio apud nos. Adde, allegoricè & hyperbolicè hæc tantum significare lætissimum fuisse reditum, sicut lætissimè redeuntibus siluæ, prata & omnia quæ transeunt amœna, sibique arridere videntur. Simili prosopopęia ait Psaltes psal. 95. *Lætentur cæli, & exultet terra, commoueatur mare & plenitudo eius, gaudebunt campi, & omnia quæ in eis sunt. Tunc exultabunt omnia ligna siluarum*, cum scilicet Iudæi Babylone
C redeuntes reædificabunt templum. Et Isaias c. 44. 23. *Resonate montes laudationem, saltus & omne lignum eius.* Simili vtitur Virgilius eclog. 5.

Ipsi lætitia montes ad sidera iactant,
Ipsa sonant arbusta, Deus, Deus ille Menalca,

Theodoret. tamen per siluas, figuratè accipit gentes inter Babylonem & Iudæam interiacentes, quæ quasi siluæ non ferebant Deo fructum pietatis: hæ Israelem redeuntem iussu Cyri & Darij, cum omni obsequio, honorificè prosecutæ sunt.

Allegor. hæc vti & priora veriora sunt in Ecclesia sub Christo, vbi omnia iustis seruiunt viamque ad Deum suauem faciunt, maximè à
D terra euntibus in cælum.

OMNE LIGNVM SVAVITATIS] εὐωδίας, id est *suaue olens.*

IN LVMINE MAIESTATIS SVÆ] q. d. VERS. 9.
Sicut Deus in colūna ignis noctu Hebræos duxit per desertum, ita eos ex Babylone reducet quasi lumen Solis stabile, & solito iucundius eis præferens, suaque luce, id est præsentia, eos recreans & exhilarans: sicut enim v. præcedenti allusit ad colūnā nubis, ita hic alludit ad colūnam ignis, quæ Hebræorum castra noctu illuminabat in deserto. Vocat hoc lumen *maiestatis* Dei id est lumen augustum & magnificum dignum, & a Deo peculiari & extraordinaria

prouidentia productum, ad suam magnificentiam & gloriam Hebræis alijsque Gentibus ostendendam. Simili schemate & prosopopœia de Iudæis ab excidio Aman liberatis per Esther cap.8. 16. dicitur: *Iudeis autem noua lux oriri visa.* Sic Horatius gaudium Romanorum ex Cæsaris aduentu ita describit.

Vultus vbi tuus.
Affulsit populo, gratior it dies.
Et soles melius nitent.

CVM MISERICORDIA, qua Hebræos è duro carcere liberauit, ET IVSTITIA] qua tyrãnos Babylonios cæterosque hostes Iudæorum puniuit, ait Theodor. & Hugo. Secundò, *cum iustitia*, id est iustè, puta fideliter, exequens id quod promiserat.

Octo felicitates Babylone redeũtium.

QVÆ EST EX IPSO] cuius ipse auctor est, non nox, nec nostra merita. ita Vatabl. Secundo, Maldonat. *quæ est ex ipso*, id est, inquit, quæ eius promissis vltronee factis respondet.

Nota. Hoc capite Deus Iudæis Babylone redeuntibus promittit octo felicitates, scilicet Primò, v. 1. & 2. diploidem lætitiæ æque ac iustitiæ, & mittam honoris æterni. Secundò, v. 3. splendorem maximum. Tertio, v. 4. nomen nouum, scilicet *pax iustitiæ & honor pietatis.* Quarto, v. 5. quod collecti ab Oriente vsque ad Occidentem turmatim redibunt simul, gaudentes in verbo sancti. quinto, v. 6. quod pedibus exierint, sed equis & curribus vecti splendidè redibunt, quasi filij regni. Sexto, v. 7. quod Deus eis montes, aspera & profunda quæque complanabit, vt æquabili & facili via transeant. Septimo, v. 8. quod siluæ eis vmbram, lingua odorata suauem halitum aspirabunt. Octauo, v. 9. quod solem iucundius & fulgidius lucentem eis quasi facem præferet.

Hæc mysticè facile est adaptare animæ sanctæ tendenti in cælum, tamque peregrinanti adhuc in corpore & Ecclesia militante, quam è corpore exeũti. In cælo enim, ait S. Augustin. in psal. 49. *Omnia summa sunt, vera sunt, sancta sunt, æterna sunt*: & ad illa ait idem in psalm. 86. & 89. *Ipse rex descedit, & factus est nobis via in peregrinatione, vt in illo ambulantes nec erremus, nec deficiamus, nec in latrocinantes aut in laqueos incidamus, sed in illam ciuitatem perueniamus ambulantes, ergo in Christo & adhuc peregrinantes, & suspirantes desiderio ineffabilis quietis, quæ in illa ciuitate habitat, non nos auertat inimicus à via.*

Octo dotes Beatorum. I. lætitia æterna.

Primò ergo, in cælo fruemur lætitia & honore sempiterno. *Quæ lingua*, inquit S. August. in psal. 118. *docere, vel quis intellectus capere sufficit, illa supernæ ciuitatis quanta sint gaudia? angelorum choris interesse; cum beatissimis spiritibus gloriæ conditoris assistere, præsentem Dei vultum cernere, incircumscriptum lumen videre, nullo mortis metu affici, incorruptionis perpetuæ munere lætari.* Hinc Apocal. 21. v. 4. dicitur, *Absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum, & mors vltra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit vltra: quia prima abierunt.* Et Isaiæ 35, v. 10. *Lætitia sempiterna super caput eorum, gaudium & exultationem obtinebunt.* Rursum S. Augustin. orat. contra Paganos, Iudæos & Arrianos c. 21. comparãs hanc vitam cum futura, *Hic*, inquit, *falsitas, ibi veritas hic perturbatio illic fida possessio. hic pessima amaritudo, illic sempiterna dilectio, hic periculosa elatio, illic est secura exultatio, hic timetur ne qui erat amicus, efficiatur subito inimicus: illic semper qui est manet amicus, quia nullus illic admittitur inimicus, hic quidquid est bonũ timetur nec pereat: illic quidquid acceperis ab eo seruatur qui fecit, vt ne tu transeas, & quod acceperis nõ amittas. hic mors, ibi vita, hic õnia quæ creauit Deus illic Deus erit omnia in omnibus, ibi videbimus quod oculus non vidit, ibi audiemus quod auris hic non audiuit, ibi intelligemus quod cor humanum comprehẽdere hic non valet, videntes scientesq; exultabimus inenarrabili gaudio.*

II. splendor.

Secundò splendebunt & *fulgebunt sancti sicut sol in regno patris eorum*, & vt ait Daniel cap. 12. *Qui docti fuerint, fulgebunt vt splendor firmamenti & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas eternitates.* Atque vt ait Apostolus 1. Corint. 15. 41. *Alia claritas Solis, alia claritas Lunæ alia claritas stelarum. Stella enim differt a stella in claritate, sic & resurrectio mortuorum seminatur in ignobilitate, surget in gloria*, &c.

III. nomen nouũ quod.

Tertio, habebunt Beati nomen nouum, scilicet pax iustitiæ. ibi enim est Ierusalem, id est visio pacis, quare Beati insultabunt timori, tristitiæ & morti, dicentes. Vbi est ô mors, victoria tua, vbi est stimulus tuus? S. Augustin. in psal. 36. *Quæ erunt*, inquit, *ô amator Dei, deliciæ tuæ delectabuntur in multitudine pacis: aurum tuum erit pax argentum tuum pax, prædia tua pax, vita tua pax Deus tuus pax, quidquid desideras pax tibi erit hic quod est aurum, non potest tibi esse argentum, quod est vinum, non potest esse panis, ibi Deus tuus totum tibi erit: manducabis eum ne esurias, bibes eum ne sitias illuminaberis, ab eo ne sis cæcus fulcieris ab eo ne deficias, possidebit te totum integrum totus integer, totum habebis totum, & ille habebit, quia & tu & ille vnum eritis, quod vnũ totum & ille habebit, qui vos in pace possidebit.*

Rursum habebunt Beati nomen, honor pietatis. Erunt enim piissimi, ideoque summè à Deo & angelis honorati: canent enim piissimè & lætissimè Deo perpetuum Halleluia: *Beati* inquit Psaltes, *qui habitant in domo tua Domine, in sæcula sæculorum laudabunt te*, & *Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei: sicut lætantium omnium habitatio est in te* S. Bernard. in lib. Meditat. cap. 4. *Ibi* inquit, *videbimus gloriæ decorem, Sanctorum splendorem, & regiæ potestatis honorem cognoscemus Patris potentiam, Filij sapientiã, Spiritus sancti benignissimam clementiam. O beata visio, videre Deum in se ipso videre in nobis, & nos in eo felici iucunditate & iucunda felicitate.*

VI. multitudo Beatorum.

Quartò, in cælo erunt turmæ & agmina Sanctorum. *Ibi*, inquit S. Bernard. loco citato, *vna erit omnium lingua, iubilatio indefessa, vnus affectus amor æternus: patebit veritas fulgebit sicut sol humanitas glorificata, quieta erit & concors carnis & spiritus societas, angelorum & hominum vnum erit gaudium, vnum colloquium, vnum conuiuium, quæ ergo nos angit vesania vitiorum sitire absynthium, & nõ magis conuolare ad angelorum societatem, vt possimus intrare in potentias Domini & videre superabundãtes diuitias illas bonitatis illius.* Et S. August. in lib. Medit. c. 22. & 25. *Ibi*, inquit: *est dulcis solemnitas omnium ab hac tristi peregrinatione ad tua gaudia re-*

bro, ipsa etiam inaurata, & inargentata falsa sunt, & non possunt loqui.

8. Et sicut virgini amanti ornamenta: ita accepto auro fabricati sunt.

9. Coronas certè aureas habent super capita sua dij illorum: vnde subtrahunt sacerdotes ab eis aurum & argentum, & erogant illud in semetipsos.

10. Dant autem & ex ipso prostitutis & meretrices ornant: & iterum cum receperint illud à meretricibus, ornāt deos suos.

11. Hi autem non liberantur ab ærugine & tinea.

12. Opertis autem illis veste purpurea, extergunt faciem ipsorum propter puluerem domus, qui est plurimus inter eos.

13. Sceptrum autem habet vt homo, sicut iudex regionis, qui in se peccantem, non interficit.

14. Habet etiam in manu gladium, & securim, se autem de bello, & à latronibus non liberat. Vnde vobis notum sit quia non sunt dij.

15. Non ergo timueritis eos. Sicut enim vas hominis confractum inutile efficitur, tales sunt & dij illorum.

16. Constitutis illis in domo, oculi eorum pleni sunt puluere à pedibus introëuntium.

17. Et sicut alicui qui regem offendit, circum septæ sunt ianuæ aut sicut ad sepulchrum adductum mortuum, ita tutantur sacerdotes ostia clausuris & seris, ne à latronibus expolientur.

18. Lucernas accendunt illis, & quidem multas, ex quibus nullam videre possunt: sunt autē sicut trabes in domo.

QVAM MISIT IEREMIAS] Hinc patet hanc epistolam esse Ieremiæ, scriptā verò à Baruch, vnde in Græcis Sixtinæis, siue Caraffæ hæc epistola ponitur immediate post Threnos Ieremiæ.

AD ABDVCENDOS] Ita Rom. & Græca, non *ad abductos*, vti legit Hugo & Lyran. vnde & v. 1. ait *abducemini* non *abducti estis*. Respondet Hugo, hanc epistolam scriptam ad Iudæos dum in itinere essent, quo tempore partim abducti erant, partim abducendi. Lyran. verò & Dionys. aiunt eam scriptam antequam abducerentur, sed missam postquam essent abducti. Sed nullum huius rei testem citant: gratis ergo ista dicuntur. Quare vera lectio est *ad abducendos*.

VERS. 2. VSQVE AD GENERATIONES SEPTEM] Id est vsque ad 70. ānos manebitis in Babylone Nota. Græcum γενεὰ, id est ætas vel progenies quę in Scriptura dicitur generatio, variè defini-

A tur. Primò, Dionys. Halicarn. l. 1. Rom. Ant. dat illi centum annos. Sic & Varro lib. 5. qui & addit, sæculum dici à sene, *quod illud spatium senescendorum hominum putarint*. sic & Scripr. Genes. 15. v. 16. vbi dicitur, fore vt Hebræi generatione quarta ex Ægypto reuertantur, id est post 400. annos. Secundo, Censorin. de die natali, & alij passim, dant ei annos triginta. sic Nestor dicitur vixisse tres ætates, id est 91. annos. Tertio, Herodot. lib. 1. dat ei 23. annos. Quarto, Euseb. 10. Præpar. c. vlt. dat ei annos viginti. Quinto, S. August. in psal. 104. dat ei annos quindecim: ea enim ætate homo potens est ad generandū. Sexto γενεὰ siue generatio est spatium septem annorum: sic medici vetant ante duas generationes venam incidi puero: & apud Suidam Orpheus dicitur vixisse nouem generationes, id est 63. annos. Septimo, ætas est annus: vnde Virgil. 3. Georg.

Generatio vel ætas capitur sextupliciter.

At tribus exactis vbi quarta aduenerit ætas.

B Vbi Seruius, *Quarta ætas*, inquit, *id est quartus annus*. & addit: ætas, ait, significat quoduis tempus. Sic ait & Varro, *Ætatem vix decimam*, id est, vix decimum annum, *ingressus*: & Plinius l. 8. c. 40. *Annua*, inquit, *ætas canum iusta est ad partendum*. Hinc Octauo. γενεὰ siue ætas, & spatium decem annorum: denarius enim insignis plerisque est numerus, qui omnes simplices numeros, quos Arithmetici digitos vocant, puta omnes ab vno ad nouem, in se complectitur. Rursum, denarius primus est numerus multitudinis post digitos, estque terminus numerandi. nam post decem redimus ad vnitatem: decem & vnum sunt vndecim: decem & duo sunt duodecim, & ita consequenter. Sic hoc loco capitur γενεὰ id est generatio.

Septem ergo generationes sunt septuaginta anni captiuitatis, qui inchoantur anno vndecimo Ioakim, & terminātur anno primo Cyri, vt dixi Ierem. 25. 11. eo enim se refert Baruch discipulus & scriba Ieremię. Licet à Castro hęc refert ad 70. annos desolationis, qui, inquit, inchoantur anno vndecimo Sedecię, & terminantur anno secundo Darij Hystaspis, de quibus dicendum est Zachar. 1. 12. Nonnulli generationem hic accipiunt septem annorum, vt septem generationes sint 49. anni: tot enim, inquiunt, fluxerunt ab anno vndecimo Sedecię, quando hęc scripsit Ieremias, vsque ad annum primum Cyri. nam Nabuchodonosor exinde regnauit 24. annos, Euilmerodach 23. Balsasar 3. Verum hęc nostræ chronologiæ non consentiunt: inchoando enim annos 70. captiuitatis ab anno vndecimo Ioakim, dicendum est ab anno vndecimo Sedeciæ vsque ad primum Cyri fluxisse annos 59.

C *Generationes septem sunt 70. anni.*

D Aliter has septem generationes explicat Villalpando noster in Apparatu Ezech. p. 1. li. 3. c. 2. Generatio, inquit, complectitur quatuordecim annos: tunc enim mas potēs est generare, cumque validè matrimonium contrahit. Porro generatio hic capitur non pro actu generandi, sed pro genitis siue filijs. Generatio ergo prima ad Ierusalem est translata Babylonem: ea cum primum Babylonem appulit, filios, id est secundam generationem, procreauit hæc vero post

quatuordecim annos tertiam: tertia post totidem annos, scilicet anno 28. desolationis quartam genuit: quarta anno 42. desolationis genuit quintam: hæc sextam anno 56. quę tandem septimam generationem edidit anno desolationis 70. quo è captiuitate liberati sunt. Hæc explicatio non est improbabilis, nec incõgrua.

VERS. 3. OSTENTANTES METVM GENTIBVS] ad incutiendam hominibus religionem, & sacrum quendam metum ac reuerentiam.

VERS. 4. FACTIS ALIENIS] Græce est ἀλλοφύλοις id est alienigenis, puta Chaldæis, q.d. Ne vos conformeris Chaldæorum idololatriæ.

VERS. 5. ADORANTES] Græcè est προσκυνοῦντας αὐτὰ id est *adorantes* (scilicet turbam, puta Chaldæos) *ipsa*, scilicet idola. Noster non legit πάντα: vnde *adorantes* retulit ad Iudæos, non ad Chaldæos.

VERS. 6. ANGELVS ENIM] scilicet Michael, vt colligitur Daniel. 12. v. 1. vbi inducitur Michael quasi custos & præses Hebræorum. q.d. Me adorate, non idola Chaldæorum: nec est quod Chaldæos timeatis: ego enim vos ab illis defendam: nam ego paternam vestri curam gero. Primo, quia angelum meum vobis destino in tutorem, vtque ipse vos educat ex Babylone, sicut eduxit ex Ægypto: eo enim alludit, scilicet ad Exodi 33. v. 2. Secundo, quia exquiram animas vestras, id est vindex vester ero, vlciscar iniurias vestras, ac præsertim mortem si quis eam vobis intulerit. ita Hugo & Lyran.

VERS. 8. AMANTI ORNAMENTA, sicut virgini φιλοκόσμῳ id est ornatum amanti & affectanti vndecũ que ornamenta conquiruntur: ITA Chaldæi idololatræ AVRO ACCEPTO] idolis ornatum afficiscunt.

VERS. 9. VNDE SVBTRAHVNT] q.d. Sacerdotes aurum a dijs suis auferunt, & in suos vsus conuertunt, dantque prostitutis & meretricibus quas domi alunt. ita Græca. Ex eo quod idola sint insensibilia quasi saxa & metalla, quæ patiantur sibi ornamenta eripi, omnemque aliam iniuriam tolerent: ostendit eos non esse deos, imò non esse animatos, nec vllam habere nostri cognitionem, curam aut prouidentiam. Verè Poëta:

Idolum nihil est nisi marmor inutile, cuius
Est proprium nunquam viuere, scire nihil.

VERS. 11. AB ÆRVGINE ET TINEA] q.d. Idola corroduntur ærugine & tinea, atque pulueribus opplentur, nec eos excutere possunt perinde ac si mera ligna aut lapides essent, vti reuera sunt: non ergo sunt dij.

VERS. 13. SCEPTRVM AVTEM HABET] idolum sceptrum gestat, quasi rex & iudex esset omnia gubernans, cum neminem damnare & interficere possit. Est enallage: locutus est enim de idolis in plurali, nunc de iis loquitur in singulari numero.

VERS. 17. SICVT ALICVI QVI REGEM OFFENDIT, CIRCVMSEPTÆ SVNT IANVÆ, dum quasi reus carceri includitur: AVT SICVT AD SEPVLCHRVM ADDVCTVM MORTVVM] Id est sicut cadauer mortuum cùm ad sepulchrũ adducitur, tutari solent custodes, ne spoliẽtur pretiosis vestibus, armis & instrumentis, cum quibus illud humare solent tam Iudæi quàm Gentiles. ita Hugo & Lyran. Aliter ex Græco iam vertit Vatabl. sic, *vti cuipiam qui regem offendit atria circumcludi solent, tanquam ad supplicium abducendo: ita sacerdotes ædes eorum muniunt ostiis claustris & vectibus, ne à latronibus: aut potiùs furibus* (quos & ipsos a latendo λῃστὰς voces) *compilentur.*

VERS. 18. SVNT AVTEM SICVT TRABES] Idola sunt stipites, ligna & saxa, quæ lumen videre non possunt. vide Delrio adagio 883.

19. Corda vero eorum dicunt elingere serpentes, qui de terra sunt, dum comedunt eos, & vestimentum ipsorum, & non sentiunt.

20. Nigræ fiunt facies eorum à fumo, qui in domo fit.

21. Supra corpus eorum, & supra caput eorum volant noctuæ, & hirundines, & aues etiam similiter & cattæ.

22. Vnde sciatis quia non sunt dij. Ne ergo timueritis eos.

23. Aurum etiam quod habent, ad speciem est. Nisi aliquis exterserit æruginem non fulgebunt: neque enim dum conflarentur, sentiebant.

24. Ex omni pretio empta sunt, in quibus spiritus non inest ipsis.

25. Sine pedibus in humeris portantur, ostentantes ignobilitatem suam hominibus. Confundantur etiam qui colunt ea.

26. Propterea si ceciderint in terram, à semetipsis non consurgunt: neque si quis eam statuerit rectum, per semetipsum stabit, sed sicut mortuis munera eorum illis apponentur.

27 Hostias illorum vendunt sacerdotes ipsorum, & abutuntur: similiter & mulieres eorum decerpentes, neque infirmo, neque mendicanti aliquid impertiunt.

28. De sacrificijs eorum fœtæ & menstruatæ contingunt. Scientes itaque ex his quia non sunt dij, ne timeatis eos.

29. Vnde enim vocantur dij? Quia mulieres apponunt diis argenteis, & aureis, & ligneis.

30. Et in domibus eorum sacerdotes sedent, habentes tunicas scissas, & capita & barbam rasam, quorum capita nuda sunt.

31. Rugiunt autem clamantes contra deos suos, sicut in cœna mortui.

32. Vestimenta eorum auferunt sacerdotes, & vestiunt vxores suas, & filios suos.

33. Neque si quid mali patiuntur ab aliquo, neque si quid boni, poterunt re-

tribuere: neque regem constituere possunt, neque auferre.

34. Similiter neque dare diuitias possunt, neque malum retribuere. Siquis illis votum vouerit, & non reddiderit, neque hoc requirunt.

35. Hominem à morte non liberant, neque infirmum à potentiori eripiunt.

36. Dominum cæcum ad visum non restituunt, de necessitate hominem non liberabunt.

37. Viduæ non miserebuntur, neque orphanis benefacient.

38. Lapidibus de monte similes sunt dij illorum, lignei, & lapidei. & aurei, & argentei. Qui autem colunt ea, confundentur.

39. Quomodo ergo æstimandum est, aut dicendum, illos esse deos.

40. Adhuc enim ipsis Chaldæis non honorantibus ea: qui cum audierint mutum non posse loqui, offerunt illud ad Bel, postulantes ab eo loqui.

41. Quasi possint sentire qui non habent motum & ipsi cùm intellexerint, relinquentes ea: sensum enim non habent ipsi dij illorum.

VERS.19. CORDA] Aliqua enim idola erant interiùs terrea, vel ex alia fragili materia, exterius verò erant ænea vel aurea, & sic serpẽtes qui terram comedunt, comedebant corda, id est interiora, horum deorum. Secũdò, Maldon *corda*, inquit, id est medullam ligni ex quo facti sunt, elingunt & corrodunt serpentes, id est vermes, vt sit catachresis.

VERS.21. CATTÆ] catti, feles: græcè enim est αἴλουροι. ita Vatabl.

VERS.24. EX OMNI PRETIO] maximo pretio sunt empta, & tamen carent spiritu. ita Vatabl.

IN QVIBVS SPIRTVS NON IN EST IPSIS *τὸ in ipsis* per hebraismum redundat. vnde videtur interpres ex Hebræo hæc transtulisse: nam in Græco non est.

VERS.26. MVNERA] Græcum δῶρον etiam significat palmum minorem, qui quaternum digitorum erat, idem quod παλαιστὴ seu tertia pars spithamæ, vt tradit Fustat. Sic accipit hic Pagnin. q.d. Palmo humerisque fulciunt idolum, vt stet, ne cadat.

MVLIERES EORVM DECERPENTES] ex donariis quæ idolis oblata sunt. Græcè ταμιεύουσαι, id est *in pennum recondentes*, q.d. Omnia sibi reseruant, nihil egenis impertiuntur.

VERS.28. FOETÆ] puerperæ, quæ quia immundę, arcentur templo & sacris, Leuit.12.2. Licet enim hac lege Iudæorum Gentiles non obligarẽtur, tamen per se indecens erat personas ita sordidas & pollutas sacra cõtingere, pręsertim apud Iudæos quibus id erat abominabile, vnde Propheta id eis inculcat, vt ex cultorum irreuerentia ostendat ipsius culturæ, puta idololatriæ turpitudinem.

Cornel. in Ieremiam.

QVIA MVLIERES APPONVNT] escas, vel donaria & anathemata suis idolis. Est subiectio: rogarat enim, Vnde idola sunt dij? Respondet, Quia stultæ & superstitiosę mulierculę eis quasi diis dona apponunt: mulieres ergo faciunt hosce deos. VERS.29.

TVNICAS SCISSAS] Quod vetatur Iudæis, Leuit.10.6. VERS.30.

ET BARBAM RASAM] Quod vetatur laicis Iudæorum, Leuit.19,27. & sacerdotibus Leuit. 21. v.5. cum honestatis & decoris causa, tum ne hac in re communicarent cum sacerdotibus Isidis, aliorumque deorum Gentilium. Vide dicta Leuit.19. & 21. & Ezeciel.44.22. Notat illorum hypocrisin & simulationem. Rursum Iudæos absterret ab eorum cultu & cæremoniis quod eæ repugnent ritibus à Deo & Mose institutis.

RVGIVNT CONTRA DEOS, clamant ad deos suos misero & lugubri eiulatu, SICVT IN COENA MORTVI] id est, sicut solent audiri lugubres clamores & gemitus in cœna funerea alicuius mortui, maximè qua Gẽtiles, vt ait Epiphan. in Ancorat. ad sepulchrum ferentes cibum, insolenti clamore euocabant defunctos, dicendo: Resurge, ô Hector. comede & bibe. vel dicentes, Vale. Sic Achillem in funere Patrocli fecisse ait Homer. Iliad. 18. *Salue mi Patrocle atque vale*: & Æneam in funere Pallantis, Virgil. Æneid. 11. VERS.31.

Valedicebant Gentiles defunctis offerẽtes eis cibos.

Salue æternum mihi maxime Palla.
Æternumq; vale.

ita Hugo, Lyran. & Dionys. Innuit deos Gentium fuisse homines, iamq; esse mortuos. Nam, vt ait Cicero lib.1. de Natura deor. *Suscepit vita hominum consuetudoq; communis, vt beneficiis excellentes viros in cælum fama ac volũtate tolleret. Hinc Hercules, hinc Castor, hinc Pollux, hinc Aesculapius, hinc Liber.* Nam Æsculapium medicina; Liberum, Saturnum & Cererem agricultura; Apollinem cithara; Vulcanum fabrica deos fecit. Hinc Ægyptus Isidem, doctæ Athenæ Mineruam coluere; quod illa fini, hæc olei vsum artemque lanificii inuenisse credatur.

Accesserunt etiam Poetæ, ait Lactant. lib.1.c.15. *qui compositis ad voluptatem carminibus, in cælum eos sustulerunt, sicut faciunt qui apud reges etiam malos, panegyricis mendacibus adulantur. Quod malum à Græcis ortum est, Vnde eos sic increpat Sibylla:*

Græcia quid confidis in viros principes?
Ad quid dona inania mortuis ponis?
Immolas idolis: quis tibi in mentem dolorem
Imposuit, vt hæc perficias magni Dei ore
Relicto.

Porro cœna hæc mortuorum à Græcis vocabatur περίδειπνον, à Tertull. in Apolog. & Latinis *silicernium*. Hinc senes capulares, etiam dicti *silicernij*, quasi pro quibus iam iam morituris cœna funeralis parãda esset: non ergo à curuitate, quòd silices spectent, ita dicti sunt, vt aliqui putarunt: sed à cœna hac quæ silicernium dicebatur, eo quod cum silentio edentes cernerent, vel quod silentes cogitarent se mox illum secuturos. Vnde abeuntes à conuiuio, velut non amplius se visuri, inuicem salutabant, dicebantque, Vale. Hinc Varro: *Funus executi, lautè ad se-*

rodotus de Lydijs mulieribus scribit: omnes enim ea meretrice sunt. Sic Scoti Gentiles, filias suas sponsas antequam à sponsis cognoscerentur, primò regi suo violendas tradebant: cuius incestus loco & vice iam Christiani effecti induxerunt, vt nouæ sponsæ certum nummum regi pendant. cuius rei testes sunt Polydorus Virg. & Hector Boët. in histor. Scot. Vide hic gentilium stolidam & insanam spurcitiam, religionis id est superstitionis, larua, dæmonis suggestu obtectam.

Hac de causa iuxta templum Veneris plurima erant diuerticula, ait Herodot. funiculis distincta, additque aliquas deformes ad duos vel tres annos ibi desedisse, & amasios expectasse in tentorijs quæ funibus tendebantur. Atque de hisce funibus putant aliqui Baruch hîc loqui. Verum obstat quòd non erat necesse hos funes rumpere; quod tamen de suis ait hîc Baruch: deinde addit ipsas mulieres circum ligatas fuisse funibus: ergo mulierum, non tentoriorum erant hi funes.

Quare Secundò, funiculi hi possunt accipi serta, de iuncis & floribus contexta, quibus hæ prostitutæ capita cingebant, teste Herodot. & Strabone, qui ait eas thominge, id est vinculo vel funiculo, coronatas fuisse.

Virgines Veneris se vinciebant funibus, cur. Tertiò & propriissimè, hæ mulieres cingulo vel funiculo corpus vinciebant, vt significarent se virgines, & Veneris religione & amore captas detineri, hocque signo quasi Veneri sacras, primo obuio sui copiā facere, & petere, vt funē soluat, & nefaria sacra Veneri faciat: sicque ingesta copulatione, cesto siue zona dirupta, matrimonium inibant. Idem faciebant coniugatæ si Veneri se dicare vellent. ita ex Herod. Strab. & Curtio lib. 5. a Castro. Hinc cestus, siue zona

zona symbolum erat virginitatis. priscis signum erat virginis & virginitatis, quā tunc primùm soluebant mariti, cùm noua nupta primo eorum thalamum subibat. Sic Romani in philtro. amasij statuam ternis funiculis colligabant, testis est Virgil. ecloga 8.

Πίτυρα, id est ossa, sine nucleos oliuarum comburebant, cur. Ossa olivarum] πίτυρα, id est furfures tritici vel hordei, ait Vatab. Sic enim πίτυρα accipiunt Hesych. Dioscorides & Theophrast. Sed meliùs noster hic vertit, *ossa oliuarum*, id est nucleos duros & quasi osseos oliuarum (sic Beroaldus apud Henr. Stephan. in Lexico πυρὴν vocat ossiculum oliuæ) vel minutas oliuas duriores, ac penè osseas, vt pote quæ solo ferè cōstēt nucleo. Dicūtur hę πίτυρα, quòd furfuracei sint coloris, vel quòd in oliuis tritis & contusis ossa sint quasi furfures & excrementa. ita Athenæus lib. c. 14 ex Callimacho & Philemone: πιτυρίδες, ait, sunt oliuę θλασταί, id est tritæ, contusæ; vel, vt alij legunt, φαῦλαι, id est malæ. Oliua enim priscis tam Ægyptijs quàm Hebræis, teste Pierio hieroglyph. 53. hieroglyphicum fuit

Oliua symbolum supplicis. misericordiæ, pacis, amoris, concordiæ: imò supplicationis spei & precum, vnde Statius.

Vittata laurus & supplicis arbor oliua.

Philtrum ex nucleis oliuarum quale? Hinc Romani pro oliua laurum teste Virgilio vrebant, quasi amasio supplicantes. Hoc ergo philtrum siue veneficium magicum erat, quo diabolares istæ, quas nec diuitiæ nec forma nec genus commendabat, cremando ossa, id est

A nucleos, oliuarum flāmam concupiscentię testabantur, & procorum duritiem mollire & incantare studebant, ne diu desiderent, sed cito amasium allicerent. Vnde simul cum hac crematione precabantur, vt sic hospites earum amore torrerētur. Demum sic adusta, & in cineres redacta spargebant in ventum, iacta trans caput. Sic enim Theocritus in Pharmaceutria, docet hoc à Babyloniis didicisse Græcos, scilicet Smithæam veneficam, quæ Delphidem iuuenē deperibat. sic enim ait: *Sicut ego hanc ceram Deo iuuante liquefacio, ita præ amore statim liquefiat Myndius Delphis; vtq; voluitur hic æneus orbis, ope Veneris, sic ille voluatur ante nostras fores. Iynx trahe tu illum meum virum ad domum nostram, nunc sacrificabo vel succendam pytira.* Et Virg. Ecloga 8. *eius carmē.*

Fer cineres Amarylli foras, riuoque fluenti
B *Transque caput iace.*

ita Gneuara præfatione in Abacuc. vide Delrio in Magic. p. 1. q. 3. sect. 2. & Perer. in Daniel. 5. 4.

Affert obscænitatem hanc idololatrarum Ieremias, q. d. O Hebræi aduertite obscænitatē idololatriæ, videre an hic sit Deus, cui quasi lenoni stupra, & stupri pretia Gentiles offerunt, contra legem Deuter. 23. 18. rursum cui ne oliuas quidem aut oleum, sed tantùm ossa oliuarū contrita, scilicet sordes & excrementa, dedicāt. Nimirum talibus gaudet dæmon, hoc eius est thymiama, vt habent Græca. Deus autē vester & verus gaudet castitate, victimis purissimis & optimis, ac thymiamate odoratissimo. *Dæmon gaudet obscænitate, Deus castitate.*

Hinc Isidor. l. 3. Sententiarum c. 13. Poëtæ, ait, finxerunt Venerem impudicam esse deam, &
C Martem adulterum esse Deum, vt hominibus hæc flagitia persuaderēt, quasi in iis deos imitarentur: quis enim non honestum putaret, sibiq; licere arbitraretur, quod dij fecisse dicebātur?

Falsa] vana sunt, res nihili, res mendaces sunt, q. d. Idola omnisque eorum cultus falsa sunt, & superstitiosè ab hominibus adinuenta. Vers. 44.

Sacerdotes] Græcè τεχνῖται, id est fabricatores siue artifices idolorum, quales erant sacerdotes, qui ea curabant fieri, vel ipsi ea faciebant. Vers. 45

Non svnt mvlti temporis] q. d. Artifices idolorū sunt breuis æui & vitæ quomodo ergo possunt facere deos æternos & immortales?

Reliqvervnt avtem falsa et opprobrivm] reliquerunt idola, quæ sunt res falsæ & mendaces, dignæque opprobrio. Secundo, reliquerunt posteris falsam fidem & religionem idolorum, dignamque opprobro. Tertiò, q. d. Pro diis reliquerunt materiam falsitatis & opprobrii posteris: magna enim falsitas, error & opprobrium est, ligna & lapides colere quasi deos. ita Maldon. Vers. 47.

D

Sentiri] existimari, q. d. Palpari penè potest manibus quod ipsi non sunt dii. ita Græca. Vers. 49.

Scietvr postea] prudentia naturalis ex euentu & experientia quod idola non sentiant, nec iuuent, docebit tandem omnes Gentes ea non esse deos. ita Hugo. Secundo, q. d. in lege & luce Euangelica totus mundus cognoscet & despiciet idola. ita Lyran. Vers. 50.

Et nvllvm Dei opvs cvm illis] ido-

bio coniuncti, nunquam ad alteram diuertunt cornicem, nec femina quoad viuit, ad alium marem: quod si mors diuortium fecerit, qui superstes est perpetuum sibi inducit cælibatum. ita Horus Apollo l.1. Hierog.8. & ibidem P. Nicol. Caussinus. Insuper vulgus cornigulam, quia garrula est, fatidicam putat. Hinc illud eius ænigma:

Viuo nouem vitas, si non me Græcia fallit.
Et non irascens vltro conuicia dico.

VERS.56. QVIBVS HI QVI FORTIORES SVNT] q. qui idolis iniurij sunt, eaque diripiunt, iis sunt fortiores q. d. Fures sunt potentiores idolis.

VERS.59. OBAVDIVNT] obediunt Deo creatori & gubernatori suo.

VERS.60. IDIPSVM, id est similiter, SPIRITVS, id est ventus, IN OMNI REGIONE SPIRAT] Nam, vt ait Seneca lib.5. Natur. quæst. c.16.17.18. *Totidē ventorum sunt, quot cæli discrimina. Nulla enim propemodum regio est, quæ non habeat aliquē flatum ex se nascentem, & circa se cadētem.* Et Plin. l.2. c. 47. *Omnes, ait, venti vicibus suis spirant, maiori ex parte autem, vt contrarius desinenti incipiat.* Quin & S. Thom. in Iob c. 37.12. Venti, inquit, videntur per vices suas Solis motū sequi, vt primùm cum oriente sole Orientales, deinde Meridionales, postea Occidentales venti spirent. Idem innuit Eccles. c.1.5. *Oritur sol & occidit, & ad locum suum reuertitur: ibiq; renascens gyrat per Meridiem, & flectitur ad Aquilonem: lustrans vniuersa in circuitu pergit spiritus.*

VERS.62. HÆC AVTEM (idola) NEQVE SPECIEBVS, græcè εἴδεσι, id est formis & pulchritudinibus, NEQVE VIRTVTIBVS, id est viribus. SIMILIA SVNT] Soli, igni, fulguri, &c. sed informia sunt, inepta, mortua, imbecilla.

VERS.65. NEQVE REGIBVS MALEDICENT] neque regibus facient malè, nec bene, non facient reges felices vel infelices. Præ aliis hominibus nominat reges, quia in ijs dirigendis maximè cernitur Dei prouidentia, quæ regna & respublicas præmiat vel punit per suos reges & præsides. Ipse enim confert, conseruat, amplificat; vel minuit, debilitat aut tollit regna, vt indicauit v.33. & 52. & Iob c.12.18. & Daniel. 4. 14. ita Maldon.

VERS.66. SIGNA ETIAM IN CÆLO] q.d. Plus possunt sol & luna, plusque præstant hominibus quàm idola: tum quia signa sunt dierum, mensium & temporum, eaq; describunt Gen.1.14. eo enim alludit, tum quia Gentibus timorem incutiunt. Gentes enim ex superstitione metuebant sibi ab astris, vt patet Ierem. 10. 2.

VERS.69. *Formido quid?* FORMIDO] Græcè προβασκάνιον, id est terriculamentum, v. g. puer stramineus cum arcu, positus in horto vt aues terreat & fuget, quæ cùm vident puerum non moueri, pullo timore liberè in cucumeres inuolant. hæc Græci vocāt μορμολύκεια. Sic orat.

Deus inde ego furum, auiumq; maxima formido.

Comparat idola hisce terriculis auium, quæ fructus verè non custodiunt, sed tantum ex opinione & phantasia auium, quæ putant ea esse veros homines, cùm tātùm sint simulachra hominū: sic enim & idola non sunt dij, sed simulacra; Secundò, comparat ea spinæ hortensi, id est

A rhamno, cui aues liberè insident, cùm videant spineam esse sine aculeis. Tertiò, cadaueri mortuo & insensibili.

Tropol. talis est princeps & Prælatus insipiens & timidus, ait Hugo, & ex eo Delrio adagio 886. Sicut enim, inquit, aues primo intuitu metuunt hoc terriculum, mox tamen vt moueri aut lædere non posse aduertunt, assident propius, deinde insident & coinquinant: ita subditi primò Prælatum reuerentur, at dum vident ignauum & timidum, contemnunt, supplantant, conculcant. Hic similis est Sobnę pręposito templi, cui ait Isaias c.22.15. *Quid tu hic, aut quasi quis hic?* De talibus queritur Ieremie. 23.13. *In Prophetis Ierusalem vidi fatuitatem.* Et Zachar. c.11.17. *O pastor, & idolum, derelinquens gregem.* Tales enim sunt idola, vmbræ & laruæ pastorum, non veri pastores; quibus, vti & idolis, ac terriculis, rectè cōpetit vetus parœmia: *Simia*

B *in purpura.* Quam multos id genus simios videre est in aulis principum, quibus si purpuram, si torquē, si gemmam detrahas, meros cerdones deprehendes. In hos competit illud, quod teste S. Hieron. ad Pammach. *de Cæsare egregiè dixit Tullius: Cùm quosdam, ait, ornare voluit, nō illos honestauit, sed ornamenta ipsa turpauit.*

APVRPVRA QVOQVE ET MVRICE, QVÆ SVPRA ILLOS TINEANT] Ita legendum, non *teneant*, q. d. Ex vestibus idolorum purpureis & muriceis, quæ à tineis consumuntur, vtique scietis quid sint idola, scilicet quòd sint saxa & ligna, non dij. VERS.71.

Nota. Pro *murice* aliqui legunt *marmore*: græcè enim est τῆς μαρμάρου, quod Vatablus vertit, splendore; μάρμαρ, enim significat fulgorē. splendorem, & a splendore dictus est tam lapis marmor, vti docet Anselm. Boetius lib.2. de La-

C pidibus, cap.266. quàm hic murex siue purpura. nam, vt ait poëta Eneid. 4. *Tyriôq; ardebat murice lana: lana*, id est toga duplex, quæ erat amictus auguralis, ait Paulus Manutius, si ardebat, ergo & splendebat. Secundò, marmor tingi solet rubeo colore. Hinc significat muriceum siue conchyliatum & purpureum colorem & vestem, quæ supra idola *tinear*, id est a tinea arroditur & consumitur: græcè σητωμένης, id est quæ putrefit.

SCIETIS ITAQVE] Potiùs legendum cum Maldon. *scietis vtique*: sic enim connexa erit sententia precedentium, eaque hic explebitur. Id ita esse patet ex Græco.

ET ERVNT OPPROBRIVM] erūt omnibus risui & probro. Omnes enim rident, cùm vident ali-

D quod idolum saxeum vel ligneum, cariosum, truncum pedibus, manibus, oculis aut capite, adorari, aut adoratum fuisse.

Ex hoc capite refellitur Caluinus, qui ait Gentiles non fuisse tam stupidos, vt adorarent ligna & lapides, sed in iis adorasse Deum, quasi in imagine, vti faciūt Christiani. Hoc enim falsissimum esse, patet ex toto hoc capite, & ex Arnobio, Lactantio, Tertul. Iustino, Athenag. & aliis, qui passim rident Gentiles, quod lapides & ligna pro diis colant. Idem videmus hodie facere Iapones & Indos. Simplices ergo statuas colebant vt deos: sapientiores quasi corpus vel

membra Dei; putabant enim numen statuæ & idolo, quasi sui simulacro, esse affixum, in illo habitare, & circa illud versari & ludere: sapientissimi riserunt idola, vt Socrates & Plato, licet quidam ex eis ea coluerint metu hominum. qua de re alibi plura dixi.

Quocirca Barlaam apud Damasc. in historia cap. 10. Iosaphat demonstrat stultitiam idololatrarum per apologum aucupis & lusciniæ, eamque triplicem. Primò, quod res præteritas puta Iouem, Mercurium, aliosque homines flagitiosos iam mortuos suscitare velint. Secundò, quod tenent impossibilia: petunt enim vitam a statua inanima. Tertiò, quod credat rem incredibilem, scilicet saxa esse deos. Apologum lusciniæ recensui Ierem. 8. v. 7 Et S. Augustin. in sententijs, sent. 215. *Sic*; ait, *sunt qui colunt idola, quomodo qui in sumnis vident vana. Si autem euigilet anima ipsorum, intelligit à quo facta sit, & non colit quod ipsa fecit.*

Mor. quàm Sancti exhorruerint idola. Moraliter ergo disce hoc cap. quàm impia & stolida sit idololatria, quæ Deum verum diuinitate sua priuare, eamque in creaturam trãsferre conatur. Hinc Sancti eam, vt summum crimen læsæ maiestatis diuinæ, tantopere detestati sunt, vt maluerint quæuis tormenta & mortes acerbissimas pati, quam idola colere. Primis trecentis Ecclesiæ Christianæ annis, plusquam sexcenta Christianorum millia hac vna de causa martyrium subierunt, vel ad furcas, vel ad ignes, vel ad gladios, vel ad cruces, vel ad bestias damnati.

Quocirca B. Remigius Archiepisc. Rhemensis, cum Clodouæum Francorum regem, primum ex regibus Franciæ conuersum ad Christum post superatos Alemannos baptizare deberet, coram procerum frequentia, deponenti ornamenta regalia, & ad sacrum se lauacrum humilianti, cunctis audientibus dixit: *Mitis depone colla Sicamber, adora, quod incendisti, incende, quod adorasti*: hoc est, Christum adora, cuius ecclesias incendisti Paganus, incende idola, quæ tũc adorasti. ita Ioan. Trythem. li. 1. Compend. Annal. & lib. de Origine Francorum.

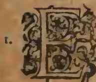
S. Chrysogonus, Diocletiano Imperatore, Romæ inclusus in carcere, ibi biennium vixit. Sed cùm Imperator. Diocletianus Dalmata, obscuro loco natus, Romam scripsisset, vt reliquis Christianis, qui in vinculis essent, interfectis, Chrysogonus Aquileiam ad se mitteretur, eò perductus est. cui Imperator, Accersiui, inquit, te, Chrysogone, vt honoribus augeam, si modò induxeris animum deos colere. At ille: *Ego eum, qui verè est Deus, mente & oratione veneror: deos autem, qui nihil sunt nisi dæmonum simulacra, odi & execror.* Quo responso excandescens Imperator, ad aquas Gradatas eum secuti percuti iubet, ita habet eius vita.

Romæ, sub Adriano Imperatore, Seraphia virgo Antiochena, cùm in domo Sabinæ præclarissimæ feminæ apud vrbem commaneret, rapta ab officio Præsidis exhibita est in conspectu ipsius. Cui ille: Sacrifica diis immortalibus, quibus sacrificant domini Imperatores, Beata Seraphia respondit: *Timeo & colo omnipotentem Deum, qui fecit cælum & terram, & omnia quæ in eis sunt. Nam dij quos iubes adorare, non sunt dij, sed sunt dæmonia; & ideò non licet mihi eos adorare, quia Christiana sum.* Rursũ Præses, Sacrifica dijs, inquit, ne morte plectaris. Cui virgo: *Non facio voluntatem patris tui Satanæ, quia Christiana sum.* Quare variè torta, tandem capite plexa Martyr in cælũ euolauit. Ita Ado in Martyrol. 3. Septemb.

S. Perpetua & Felicitas Africanæ Martyres sub Seuero Imp. anno Domini 205. quas sæpè dilaudat S. Augustin. damnatæ ad leones, cùm ducerentur ad amphitheatrum vt ijs obijcerentur, alta alacrique voce canebant: *Omnes dij Gentium dæmonia, Dominus autem cælos fecit.* Cumque Præses iuberet alapis faciem & os earum contundi, illæ maiori & contentiori voce idipsum canendo iterarunt, vt habẽt earum Acta 7. Martij. illa enim die S. Perpetua a leonibus, S. Felicitas à leopardis dilacerata, de idolis & dæmonibus triumpharunt.

Tropol. idolum hæretici est hæresis, superbi honor, gulosi crapula, inobedientis propria voluntas, &c. Morere hisce tuis idolis, viue deo, despice vana, suspice vera: despice terrena, suspice cælestia: morere sæculo, viue cælo: morere tempori, viue ÆTERNITATI.

HIEROGLYPHICA
ET SACRA SYMBOLA
EX IEREMIA COLLECTA,
ordine digeſta, & breuiter explicata.

CAP. 1. 9. ET miſit Dominus manum
ſuam, & tetigit os meum, &
1. dixit Dominus ad me: Ecce
dedi verba mea in ore tuo: ec-
ce conſtitui te hodie ſuper
Gentes, & ſuper regna: vt e-
uellas, & deſtruas, & diſperdas, & diſſipes, &
ædifices, & plantes. *Hic tactus manus Dei fuit
hieroglyphicum, quo Ieremias à Deo Primò, conſe-
cratus fuit Propheta. Secundò, roboratus ne manus
& plagas Iudæorum pertimeſceret, Tertiò, os eius
apertum, diſpoſitum & formatum eſt ad verba Dei
iſtè enuncianda. vt nimirum ſincerè & liberè præ-
diceret, has gentes à Deo euellendas eſſe & deſtruen-
das, illas ædificandas ac ſtabiliendas.*
VERS. 11. 2. Quid tu vides Ieremia? Et dixi: Virgam
vigilantem ego video. *Virga hæc vigilan. fuit hie-
roglyphicum vigilantiæ Dei, eiuſq; vigiliis & cæteris
viſionis, quod nimirum ipſa per Chaldæos, quaſi per
virgam, Iudæos percuteret, & flagellaret, vnde ex-
plicans ſubdit.* Et dixit Dominus ad me: Bene vi-
diſti, quia vigilabo ego ſuper verbo meo vt fa-
ciam illud.
VERS. 13. 3. Quid tu vides? Et dixi: ollam ſuccenſam
ego video, & faciem eius à facie Aquilonis. *Ol-
la hæc ſuccenſa fuit hieroglyphicum Nabuchodonoſo-
ris, qui quaſi olla ſuccenſa ignem furoris ebullit &
efflauit in Iudæos. vnde explicans ſubdit:* (Ab Aqui-
lone (*à Chaldæa, quæ eſt ad Aquilonem Iudææ*) pā-
detur omne malum ſuper habitatores terræ.
CAP. 2. 2. 4. Recordatus ſum tui miſerans adoleſcen-
tiam tuam, & charitatem deſponſationis tuæ,
quando ſecuta es me in deſerto. *Adoleſcentiam
vocat ætatem iuuenilem Synagogæ, quæ ſub Moſe de-
ſponſata fuit Deo, quaſi eius Eccleſia & ſponſa,*
VERS. 3. 5. Sanctus Iſrael Domino, primitiæ frugum
eius. *Quod primitiæ ſunt in frugibus, hoc in Gentibus
fuit Iſrael. præ omnibus enim, & pro omnibus, quaſi
VERS. 12. primitiæ oblatus & conſecratus fuit Deo.*
6. Ego plantaui te vineam electam, omne
ſemen verum. Quomodo ergo conuerſa es mi-
hi in prauum vinea aliena? *Vinea hyeroglyphicum
CAP. 27. eſt Synagogæ, & Eccleſiæ, Vide Iſaiæ 5. 1.*
7. Probatorem dedi te in populo meo ro-
buſtum, & ſcies & probabis vias eorum: omnes
iſti principes declinantes, ambulantes fraudu-
lenter, æs & ferrum, vniuerſi corrupti ſunt. De-
fecit ſufflatorium, in igne conſumptum eſt
plumbum, fruſtra conflauit conflator: malitiæ
enim eorum non ſunt conſumptæ. Argentum
ergo reprobum vocate eos quia Dominus pro-
iecit eos. *Ieremias eſt probator, id eſt argentarius con-
flator: argentum purgandum & conflandū ſunt Iu-
dæi, qui ita fuere moribus corrupti, vt in fornace cor-
reptionis Ieremiæ excocti, non argentum, ſed æs, fer-
rum & ſcoriam dederint: conſumptis enim omnibus
eorum malitia non eſt conſumpta, Quocirca Deus eos,
quaſi argentum reprobum, proiecit & reprobauit.*
8. Tonde capillum & proiice, & ſume in CA. 7. 29.
directum planctum. *quaſi dicat: Tu ô Ieremia, ton-
de capillum more lugentium, vt Iudæorum luctum
portendas, & crines abs te proiice, vt portendas eorū
diſperſionem & exilium.* quia proiecit Dominus,
& reliquit generationem furoris ſui, *puta gentē
Iudaicam, in quam ſæuire, & quaſi furere decreuit.*
9. Ædificauerunt excelſa Topheth, quæ eſt VERS. 31.
in valle filij Ennom, vt incenderent filios ſuos,
& filias ſuas igne. Ideo ecce dies venient, dicit
Dominus, & non dicetur amplius Tophet, &
vallis filij Ennom; ſed vallis interfectionis, &
ſepelient in Tophet, eò quòd non ſit locus. *q. d.
Quia in Tophet cremarunt filios idolo Moloch
cum gaudio & tympanis, idcirco eos in Tophet per
Chaldæos occidam & ſepeliam, itaq; faciam, vt vallis
hæc non vocetur Tophet, id eſt pulchra vel tympani,
ſed vallis interfectionis.*
10. Oliuam vberem, pulchram, fructiferam, CA. 11. 16.
ſpecioſam vocauit Dominus nomen tuum: ad
vocem loquelæ, grandis exarſit ignis in ea, &
combuſta ſunt frutera eius, *Oliua hæc hierogly-
phicum eſt Synagogæ & Ieruſalem: ſicut enim dum
fulmine per tonitru vibrato, afflantur oliuæ, mox ea-
rum frondes & fructus exuuntur, ſic Ieruſalem à
Chaldæis, quaſi a fulmine ſubito percuſſa, omnes ſuos
ciues opes & gloriā vel igne vel gladio hoſtiū perdi-
dit.* VERS. 16.
11. Et ego quaſi agnus manſuetus qui por-
tatur ad victimam, & non cognoui: quia cogi-
tauerunt ſuper me conſilia, dicentes: Mittamus
lignum in panem eius, & eradamus eum de ter-
ra viuentium. *Agnus hic fuit ſymbolum patientis
Ieremiæ, Ieremias Chriſti: vnde lignum hic typus eſt
crucis.* CAP. 12. 7.
12. Reliqui domum meam, dimiſi heredita-
tem meam: dedi dilectam animam meam in
manu inimicorum eius. *q. d. Ieruſalem & tem-
plum, quæ dilexi vt animam meam, tradidi Chaldæis
Cauſam ſubdit:* Facta eſt mihi hereditas mea
quaſi leo in ſilua: dedit contra me vocem ſuam. VERS. 6.
13. Nunquid auis diſcolor hereditas mea
mihi, nunquid auis tincta per totum? venite,
congregamini omnes beſtiæ terræ, properate
ad deuorandum, *q. d. Chaldæi perſequentur & de-
uorabunt Iudæos, ſicut aues perſequuntur & deuorant
auem peregrinam & inuiſam, v. g. noctuam, vnde eos
inuitat & vocat ad hanc prædam: dicens,* Venite,
congregamini. &c. CAP. 13. 4.
14. Tolle lumbare, quod poſſediſti circa

lumbos tuos, & surgens vade ad Euphratam, & absconde illud ibi in foramine petræ. Et abij, & abscondi illud in Euphrate. Et factum est post dies plurimos, tuli lumbare de loco vbi absconderam illud, & ecce computruerat, *Hieroglyphicum hoc explicat subdens:* Hæc dicit Dominus, sic putrescere faciam superbiam Iudæ, & superbiam Ierusalem. *Lumbare enim, siue cingulũ lumborum symbolum est Iuda & Ierusalem: Causam dat v. 11.* Sicut enim adhæret lumbare ad lumbos viri, sic agglutinaui mihi omnem domum Israel vt essent mihi in populum, & in nomen, & in laudem, & in gloriam & non audierunt.

Vers. 12. 15. Omnis laguncula implebitur vino, sic ecce ego implebo reges, sacerdotes & Prophetas, & omnes habitatores Ierusalem ebrietate, & dispergam eos, neque miserebor vt non disperdam eos, *q. d. Propinabo, eis calicem vltionis & vindictæ tam aceris, vt eo hausto, quasi ebrij, & mentis & impotes furere videantur.*

16. Expectatio Israel, saluator eius in tem-
Ca. 14. 8. pore tribulationis, quare quasi colonus futurus es in terra, & quasi viator declinans ad manẽdum? Quare futurus és velut vir vagus, vt fortis qui non potest saluare? *q. d. Cur ô Domine Israelem tuum negligis, cum quasi viator pertransis, ac permittis eum à Chaldæis opprimi? vnde orans subdit.* Tu autem in nobis est Domine, & nomen tuũ inuocatum est super nos: ne derelinquas nos. *q. d. Licet nos negligere videaris, reuera tamen in nobis, & nobiscum es. Nos enim sumus populus tuus, ergo ne derelinquas nos.*

C. 16. 16. 17. Ecce ego mittam piscatores multos dicit Dominus, & piscabuntur eos, & post hæc mittam eis multos venatores, & venabuntur eos de omni colle, & de cauernis petrarum. *Piscatores sunt Apostoli. Venatores viri Apostolici vt qui hodie Indios & Barbaros, quasi feras in cauernis scrutantur, cicurant, & Christianos efficiunt.*

Cap. 18. 1. 18. Verbum quod factum est ad Ieremiam à Domino, dicens: Surge & descende in domum figuli: & ibi audies verba mea. Et descendi in domum figuli, & ecce ipse faciebat opus super rotam. Et dissipatum est vas quod ipse faciebat è luto manibus suis: conuersusque fecit illud vas alterum, sicut placuerat in oculis eius, vt faceret. Et factum est verbum Domini ad me, dicens. Nunquid sicut figulus iste, non potero vobis facere domus Israel, ait Dominus? ecce sicut lutum in manu figuli, sic vos in manu mea: *ac proinde ego vos, quasi vasa in captiuitate fracta & dissipata, refingere, & in libertatem patriamq; reducere, ibique ditare & dotare possum.*

Cap. 19. 1. 19. Vade & accipe lagunculam figuli testeam à senioribus populi, & egredere ad vallem filij Ennom. Et conteres lagunculam in oculis virorum qui ibunt tecum. Et dices ad eos: Hæc dicit Dominus exercituum. Sic conteram populum istum, & ciuitatem istam: sicut conteritur vas figuli. *Ecce Hyeroglyphicũ à Deo explicatũ.*

Cap. 22. 20. quæ sedes in Libano & nidificas in ce-
Vers. 23. dris, quomodo congemuisti cum venissent tibi dolores quasi parturientis: *q. d. O Ierusalem, decore & gloria par Libano. quæ quasi aquila in præcelsis à cedro domibus habitas, quòmodo gemes cùm exscinderis à Chaldæis*

21. Viuo ego, dicit Dominus, quia si fuerit Vers. 24.
Iechonias, *&c.* annulus in manu dextera mea; inde euellam eam. *Hieroglyphicum hoc clarè hic explicatur, vti et sequens.*

22. Terra, terra, terra, audi verbum Domini. Vers. 25.
Scribe virum istum (*Iechoniam*) sterilem, virum qui in diebus suis non prosperabitur: nec enim erit de semine eius vir, qui sedeat super solium Dauid.

23. Suscitabo Dauid germen iustum, & re- Cap. 23. 5
gnabit rex & sapiens erit: & faciet iudicium & iustitiam in terra. In diebus illis saluabitur Iuda, & Israel habitabit confidenter: & hoc est nomen quod vocabunt eum, Dominus iustus noster. *Hoc Dauidicum iustitia germen, est Christus Saluator.*

24. Si interrogauerit te populus iste, *&c.* di- Vers. 33.
cens: quod est onus Domini: dices ad eos, Vos estis onus. Proiiciam quippe vos.

25. Quid tu vides Ieremia & dixi, Ficus bo- Ca. 24. 5.
nas, bonas valdè & malas, malas valdè. *Ficus bonæ valdè repræsentant Ioachin, eiusque asseclas, qui obedientes Deo & Ieremiæ, tradiderunt se Chaldæis, de quibus dicit v. 5.* Sicut ficus hæ bonæ, sic cognoscam transmigrationem Iuda, quam emisi de loco isto in terram Chaldæorum, in bonum. *q. Bonus & beneficus eis ero, faciam vt hæc eorum transmigratio cedat eis in bonum. Ficus mala valdè repræsentant Sedeciam & socios, qui contra iussum Domini rebellarunt Chaldæis, ideoque perierunt, de quibus ait v. 8.* Sicut ficus pessimæ quæ comedi nõ possunt, eò quòd sunt malæ, hæc dicit Dominus: sic dabo Sedeciam regẽ Iuda, & principes eius. *&c.* & dabo eos in vexationem, & in opprobrium, & in maledictionem.

1. Sume calicem vini furoris huius de manu Ca. 25. 15.
mea, & propinabis de illo cunctis gentibus ad quas ego mittam te. *Calix hic est mensura vindictæ & excidij, quam cuique genti pro mensura culpæ, per Ieremiam intentat Deus, Vnde sequitur.* Et bibent, & turbabuntur, & insanient à facie gladij quem ego mittam inter eos.

17. Fac tibi vincula & catenas, & pones eas Cap. 27. 2.
in collo tuo, & mittes eas ad regem Edom, Moab, Tyri, Sidonis, *&c. Hæc vincula significant iugũ Nabuchodonosoris, & catenas quibus ab eo vinciendi erant Iudæ, & aliæ gentes, vnde ea explicans subdit:* Itaque ego dedi omnes terras istas in manu Nabuchodonosor, *&c* & seruient ei omnes gentes, *&c,* Quicunque non curuauerit collum Vers. 6.
suum sub iugo regis Babylonis, in gladio, & in fame, & in peste visitabo super gentem illam.

28. Et tulit Hananias Propheta (*pseudo propheta*) catenam de collo Ieremiæ, & confregit Ca. 28. 10.
eam, dicẽs, hæc dicit Dominus: Sic confringam iugum Nabuchodonosor. Et factum est verbũ Domini ad Ieremiam: Vade, & dices Hananię Hæc dicit Dominus: Catenas ligneas contriuisti, & facies, pro eis catenas ferreas, quia, *&c.* iugum ferreum posui super collum cunctarum gentium istarum, vt seruiant Nabuchodonosor. Audi Hanania: hoc anno morieris. Et mortuus est in anno illo. Ca. 31. 15.

29. Vox in excelso audita est lamentationis, luctus, & fletus Rachel plorantis filios suos & nolentis consolari super eis, quia non sunt.

Hæc vox est matrum plorantium stragem filiorum, in infanticidio Herodis nato Christo.

VERS. 31. 30. Feriam domui Israel, & domui Iuda
fœdus nouum, &c. dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam: & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum. *Lex vetus scripta fuit in lapide, noua in corde.*

VERS. 38. 31. Ædificabitur ciuitas Domino à turre Hananeel vsque ad portam anguli &c. *Significatur ædificatio & propagatio Ecclesiæ.*

CAP. 32. 9. & 15. 32. Emi (*iubente Deo*) agrum ab Hanameel filio patrui mei. Hæc enim dicit Dominus, &c. Adhuc possidebuntur domus, & agri, & vineæ in terra ista, *q. d. In obsidio Ierusalem emi agrũ mei patruelis, vt hoc facto repræsentarem, & Iudæis spẽ darem, quod post 70. annos captiuitatis quisque ad suos agros in Iudæam rediret. Vnde caput hoc claudit dicens*: Conuertam captiuitatem eorum.

CA. 43. 9. 33. Sume lapides grãdes, & abscondes eos in crypta, quæ est sub muro lateritio in porta domus Pharaonis in Taphnis, cernentibus viris Iudęis, & dices ad eos. Hæc dicit Dominus Deus exercituum. Ecce ergo mittam & assumã Nabuchodonosor, &c. & ponam thronum eius super lapides istos quos abscondi, & statuet solium suum super eos, veniensque percutiet terram Ægypti. *Iubetur hic Ieremias prophetare victoriam Nabuchodonosoris de Ægypto, eiq; ibidem symbolicum solium struere.*

C. 48. 40. 34. Ecce quasi aquila volabit. & extendet alas suas ad Moab. *Aquila hieroglyphicum est Nabuchodonosoris, ob eius celeritatem, rapacitatem fortitudinem. Hic enim alas equitum & peditum contra Moab expandit.*

35 Ecce quasi leo ascendet de superbia Iordanis ad pulchritudinem robustam. C. 49. 19.
q. d. Sicut leo venit in prædam; sic Nabuchodonosor transito tumido Iordane irruet in Idumæam, quam eius incolæ putant esse pulcherrimam & robustissimam.

36. Grex dispersus Israel: leones eiecerunt eum. CA. 50. 17.
Primus comedit eum rex Assur (*Salmanasar*) iste nouissimus exossauit eum (*id est Ierusalem, & templum; quæ erant fulcra, & quasi ossa Israelis, euertit*) Nabuchodonosor.

EX THRENIS.

1. CAndidiores Nazaræi eius niue, nitidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo, CAP. 4. 7.
sapphiro pulchriores. Denigrata est super carbones facies eorum, nõ sunt cogniti in plateis. *q. d. Nazaræi Iudæorum speciosi olim, & candore roseo perfusi, iam fame & macie squalidi sunt & atri, vt non agnoscantur. Hi Nazaræi hieroglyphicum sunt Clericorum & Religiosorum, cùm è sua sanctitate & gloria in vitia & probra Dei hominumq; corruunt.*

2. Spiritus oris nostri (*non Iosias, non Sedecias,* VERS. 32.
sed Saluator Iesus, qui est halitus, anima & vita nostra) Christus Dominus in peccatis nostris captus est, cui diximus: In vmbra tua viuemus in gentibus.

PARABOLÆ ET SIMILITVDINES.

C. 1. v. 18. 1 EGo dedi te hodie in ciuitatem munitam, & in columnam ferream, & in murum ęreum super omnem terram. *q. d. Faciam te, ô Ieremia, fortem, vt sis quasi vrbs inexpugnabilis, quasi columna immobilis, quasi murus æreus, omnium Iudæorum maledictis impenetrabilis & inuincibilis.*

CA. 2. 11. 2. Si mutauit gens deos suos, & certè ipsi non sunt dij: populus autem meus mutauit gloriam suam (*Dei sui: Deus enim est Israelis gloria*) in idolum.

VERS. 12. Obstupescite cæli super hoc, & portæ eius desolamini vehementer, dicit Dominus. Duo enim mala fecit populus meus, me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt sibi cisternas, cisternas dissipatas, quæ continere non valent aquas. *Idola comparat cisternis rimosis & vasis, quæ opem & aquam sitienti præbere nequeunt.*

VERS. 20. 3. In omni colle sublimi, & sub omni ligno frondoso tu prosternebaris meretrix, *colendo & adorando idola.*

VERS. 22. 4. Si laueris te nitro, & multiplicaueris tibi herbam borith, maculata es in iniquitate tua coram me. *q. d. Tantæ ac tam pertinaces sunt in te idololatriæ & scelerum maculæ, vt nullo nitro, nullo sapone elui possint.*

VERS. 26. 5. Quomodo confunditur fur quando deprehenditur, sic confusi sunt domus Israel, &c. dicentes ligno. Pater meus es tu, & lapidi, Tu me genuisti.

VERS. 30. 6. quasi leo vastator generatio vestra. *q. d. Vestri ciues sæuiunt in Prophetas, sicut leo sæuit in transeuntes.*

7. Nunquid obliuiscetur virgo ornamenti sui, aut sponsa fasciæ pectoralis suæ? populus vero meus oblitus est mei diebus innumeris.

8. Ventus vrens in viis quæ sunt in deserto CAP. 4. 11.
viæ filiæ populi mei, non ad ventilandum & ad purgandum. *q. d. Chaldæus hostis imminet, qui quasi ventus vrens non ventilabit & purgabit, sed concremabit Ierusalem & templum: vnde subdit de eodem*

9. Ecce quasi nubes ascendet, & quasi tem- VERS. 13.
pestas currus eius: velociores aquilis equi illius. Vę nobis quoniam vastati sumus.

10. Vocem quasi parturientis audiui: angu- VERS. 31.
stias vt puerperę: vox filiæ Sion intermorientis, expandentisque manus suas: væ mihi, quia defecit anima mea propter interfectos. *q. d. Ierusalem videns suos filios, & ciues à Chaldæis trucidari, instar puerperæ ex dolore partus emorientis, dolore deficiet & corruet.*

11. Sicut decipula plena auibus, sic domus C. 5. 27.
eorum plenæ dolo. *q. d. Sicut aucupes decipiunt aues, captasq; mittunt in caueam, siue decipulam, ita Iudæorũ domus plenæ sunt opibus per fraudes & dolos partis.*

12. Sicut frigidam facit cisterna aquam suam, C. 6. 7.
sic Ierusalem frigidam fecit malitiam suam. *q. d. Sicut aqua frigore conglaciatur in crystallum, sic cor*
Iudæorum sua malignitate obduruit quasi lapis. Id- VERS. 11.
circo furore Dei plenus sum, laboraui sustinẽs. *q. d. Zelo æstuo, non possum me cohibere, quin eis Domini furorem & excidium denunciens.*

13. Maledictus homo qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suum, & a Do- C. 17. 5.

mino recedit cor eius. Erit enim quasi myricæ in deserto, & non videbit cùm venerit bonum: sed habitabit in terra salsuginis & inhabitabili. *q.d. Sterilis & inanis est spes defixa in hominem: spes vero in Deo est solida & fœcunda. Vnde subdit.*

Vers. 7. 14. Benedictus vir qui confidit in Domino, & erit Dominus fiducia eius. Et erit quasi lignum quod transplantatur super aquas, quod ad humorem mittit radices suas, & non timebit cùm venerit æstus. Et erit folium eius viride, & in tempore siccitatis non erit sollicitum, nec aliquando desinet facere fructum. *Superantem in Deo comparat arbori humectæ, frondenti semper & fructificanti.*

Ca. 23. 29. 15. Nunquid non verba mea sunt quasi ignis, dicit Dominus, & quasi malleus conterens petram: *q.d. Verba hominum frigida sunt & euanida: at verba Prophetarum spiritu Dei animata, ignita sunt & fortia, vt instar mallei saxea hominum corda confringant, & confracta igniant.*

Ca. 26. 18. 16. Sion quasi ager arabitur, & Ierusalem in aceruum lapidum erit, & mons domus in excelsa siluarum. *q.d. Sion et mons templi ita vastabitur, vt ex vrbe fiat silua, & ager arabilis.*

C. 33, 22. 17. Sicut enumerari non possunt stellæ cęli, & metiri arena maris, sic multiplicabo semen Dauid, serui mei & Leuitas ministros meos, *vt scilicet pre multitudine numerari nequeant.*

C. 34. 17. 18 Vos non audistis me, vt prædicaretis libertatem vnusquisque fratri, & vnusquisque amico suo) *vt septimo anno remissionis, liberos dimitteretis seruos vestros, iuxta legem Exodi 21 1.) Hac de causa*: Ecce ego prædico vobis libertatem, ait Dominus, ad gladium, ad pestem, & ad famem. *q.d. Ego pariter vos a meo imperio liberos dimittam, tradamq; gladio, fami & pesti.*

Cap. 35. 5. 19. Posui coram filiis domus Rechabitarum scyphos plenos vino, & calices, & dixi ad eos: Bibite vinum. Qui responderunt, Nō bibemus vinum: quia Ionadab filius Rechab, pater noster, præcepit nobis, dicens: Non bibetis vinum, &c.

Vers. 13. Nunquid non recipietis disciplinam, vt obediatis verbis meis, dicit Dominus? *q.d. Filij Rechab obediunt patri in re libera & dura: at: Iudæi in re facili & necessaria, vt scilicet me colatis, non idola, obedire non vultis Idcirco vobis exitium intento.* Domui autem Rechabitarum hæc dicit Dominus, &c. Non deficiet vir de stirpe Ionadab, filij Rechab, stans in conspectu meo cunctis diebus.

Ca. 46. 7. 20. Quis est iste (*Pharao*) qui quasi flumen ascendit, & veluti fluuiorum intumescunt gurgites eius: *Castra Pharaonis comparat flumini tumido & exundanti, quod vicinis ingentē stragem minatur.*

Ca. 51. 33. 21. Filia Babylonis quasi area, tempus trituræ eius: adhuc modicum, & veniet tempus messionis eius. *q.d. Babylon est quasi area, in qua mox ciues & gentes, quasi segetes in messe collectas: & cōstipata, triturabo, & affligam, partem occidendo, partem ventilando, & in omnem plagam dispergendo.*

EX THRENIS.

1. QVOMODO sedet sola ciuitas (*Ierusalem, alleg. Ecclesia afflicta, tropol. anima penitens*) plena populo: facta est quasi vidua domina Gentium: princeps prouinciarum facta est sub tributo. Ca. 1. v. 1

2. Quomodo obtexit caligine in furore suo Dominus filiam Sion. proiecit de cælo in terram (*de summo culmine felicitatis & gloriæ, ad imam voraginem miseriæ & ignominiæ*) inclytam Israel, & non est recordatus scabelli pedum suorum (*id est arcæ & propitiatorij*) in die furoris sui. *q.d. Quomodo Deus permisit vastari, non tantum vrbem, sed & templum suum, vnde subdit* Cap. 2. 1.

Repulit Dominus altare suum, maledixit sanctificationi suæ, *id est, sanctum suum templum male a Chaldæis tractari & comburi permisit.* Vers. 7.

3. Ædificauit in gyro meo (*vallum ærumnarum & angorum, q.d. Deus vndique afflictionibus me obuallauit*) & circumdedit me felle & labore. Cap. 3. 5

4. In tenebrosis collocauit me, quasi mortuos sempiternos. Vers. 6.

5. Vrsus insidians factus est mihi, leo in absconditis. Vers. 10.

6. Tetendit arcum suum, & posuit me quasi signum ad sagittam. Misit in renibus meis filias pharetræ suæ, *puta, per sagittas & plagas suas, intima mea confixit.* Vers. 12.

7. Et fregit ad numerum dentes meos, cibauit me cinere, *dedit mihi manducandum panem cinereum, durum & lapidosum, qui dentes meos confringit.* Verss. 16.

8. quomodo obscuratum est aurum (*quo templum erat obductum*) mutatus est color optimus *in ignis, quo combustum est, fuliginem*: dispersi sunt lapides sanctuarij (*sancti templi*) in capite omnium platearum. Cap. 4. 1.

9. Filij Sion inclyti, & amicti auro primo, quomodo reputati sunt in vasa testea, opus manuum figuli? *q.d. Iuuenes Iudæorum olim nobiles & gloriosi, iam facti sunt viles & inglorij, olim erant vasa aurea, nunc testea & lutea..* Vers. 2.

10. Sed & lamiæ nudauerunt mammam, lactauerunt catulos suos: filia populi mei crudelis, quasi struthio in deserto, *q.d. Feræ & monstra, licet immania, tamen catulos suos lactant: at tanta est Hierosolymæ fames, afflictio & perturbatio, vt matres Sionides filios fame hiātes deserant, & emori sinant, instar struthionis, auis stolidæ & crudelis, quæ sua oua & pullos derelinquit.* Vers. 3.

11. Qui vescebantur voluptuosè, interierunt in vijs: qui nutriebantur in croceis, amplexati sunt stercora. *q.d. Qui vestiebantur, & dormiebant in vestibus croceis & sericis, iam dormire coguntur in sterquilinio, & stercore se operire.* Vers. 5.

12. Velociores fuerunt persecutores nostri aquilis cæli: super montes persecuti sunt nos, in deserto insidiati sunt nobis. Vers. 19.

ADAGIA.

ADAGIA ET GNOMÆ.

Ca. 2.16. 1. Filij quoque Mempheos & Taphnes con-
turpauerunt te vsque ad verticem. *q. d. Ægyptij te totum, ô Israel, à capite ad pedes sua idololatria & vitijs polluerunt & inquinarunt.*

Vers. 18. 2. Et nunc quid tibi vis in via Ægypti, vt
bibas aquam turbidam (*Nili*) & quid tibi vis cum via Assyriorum, vt bibas aquam fluminis (*Euphratis?*) *q. d. Vt quid cursitas nunc ad Assyrios, nunc ad Ægyptios, vt eorum auxilium implores eorumq; deos colas, qui vti aquam, ita & opem turbidam, tibiq; tristem & exitialem afferent.*

Vers. 19. 3. Arguet te malitia tua, & auersio tua in-
crepabit te. Scito & vide, quia malum & amarum est reliquisse te Dominum Deum tuum.

Vers. 20. 4. A sæculo confregisti iugum meum, rupi-
sti vincula mea, & dixisti, Non seruiam.

Vers. 25. 5. Prohibe pedem tuum à nuditate, & gut-
tur tuũ à siti. *q. d. Parce vanis & innoxijs tuis laboribus, quibus pedes tuos nudas, vt per flumina trãsitas in Ægyptũ vel Assyriam, itaq; te labore & siti cõsicis, idq; frustra: nec enim illi te iuuare, & ab hostibus liberare poterunt. vnde subdit:* Ab Ægypto con-
Vers. 36. fundeiis, sicut confusa es ab Assur.

Cap. 3.1. 6. Vulgò dicitur, Si dimiserit vir vxorem
suam, & recedens ab eo (*vxor*) duxerit virum alterum, nunquid reuertetur ad eum vltra nunquid non polluta & contaminata erit mulier illa, *vt ad virũ priorem redire nec possit, nec audeat.* tu autem fornicata es cum amatoribus multis tamen reuertere ad me, dicit Dominus.

Vers. 3. 7. Frons meretricis facta est tibi, noluisti e-
rubescere. Ergo saltem à modò voca me, Pater meus, dux virginitatis meæ es. *q. d. Voca me: vir meus primus, & legitimus spõsus meus ab initio es tu Domine. Sunt verba Synagogæ. Hãc enim cùm nasceretur in Ægypto, mox sibi per Mosen in Sina copulauit, & in sponsam assumpsit Deus.*

Cap. 4.2. 8. Et iurabis, Viuit Dominus in veritate, &
in iudicio, & in iustitia. *Has tres dotes requirit iuramentum. Primò, veritatem, ne iures falsum, Secũdò, iudicium, ne temere, sed circũspectè, præmeditatè & reuerenter fiat, Tertiò, iustitiam, ne eo promittas, vel mineris aliquid iniustum.*

Vers. 9. 9. Peribit, *veniente hoste Chaldæo*, cor regis &
cor principum. *Cor symbolum est Primò, animi & fortitudinis, Secundò, consilij & prudentiæ.*

Vers. 10. 10. Ecce peruenit gladius vsque ad animam,
ad intima, vt animã, id est vitam, à corpore diuidat & discindat.

Vers. 15. 11. Vox annunciantis à Dan, & notum fa-
cientis idolum de monte Ephraim. *q. d. Excubitores ex Dan & Ephraim clamant aduentare hostẽ Chaldæum, vident enim eius idolũ, puta ignem, quem tanquam Deum, & belli ducem castris præferunt Chaldæi.*

Vers. 18. 12. Viæ tuæ & cogitationes tuæ fecerunt ti-
bi hæc: ista malitia tua, quia amara, quia tetigit cor tuum. *q. d. Mali tui mores accersiuerunt tibi hoc fel & absynthium, ipsi gladium hostilem in cor & viscera tua adegerunt. Ecce enim.*

Vers. 19. 13. Ventrem meum doleo, ventrem meum
doleo. *q. d. Dum in spiritu prævideo clades Iudæis à Chaldæis inferendas, ipsum mihi cor & viscera amaritudine & dolore findi rumpiq; videntur: multo ergo magis idipsum eis continget, qui clades istas reipsa excipient & sentient.*

14. Quia stultus pòpulus meus me non cog- Vers. 22.
nouit: sapientes sunt vt faciant mala, bonum autem facere nescierunt.

15. Percussisti eos, & non doluerunt, atri- Cap. 5. 3.
uisti eos, & renuerunt suscipere disciplinam: indurauerunt facies suas supra petram.

16. Audi popule stulte qui non habes cor, Vers. 21.
qui habentes oculos non videtis, & aures, & non auditis.

17. Stupor & mirabilia facta sunt in terra: Vers. 30.
Prophetæ prophetabant mendacium, & sacerdotes applaudebant manibus suis, & populus eius dilexit talia, quid ergo fiet in nouissimo eius.

18. Sanctificate super eam bellum, *sanctum* Cap. 6. 4.
bellum Iudæa induite, ô Chaldæi, sanctum inquam: quia nocentes & reos, Deiq; hostes ipsi mactabitis, eosque quasi victimas diuinæ iustitiæ immolabitis.

19. Hæc est ciuitas visitationis, *visitationi* Vers. 6.
id est punitioni & excidio, à Deo destinata & deuota: quia omnis calumnia in medio eius.

20. A minore vsque ad maiorem omnes a- Vers. 13.
uaritiæ student: à Propheta vsque ad sacerdotem cuncti faciunt dolum.

21. State super vias, & videte & interroga- Vers. 16.
te de semitis antiquis *patrum & Patriarcharum vestrorum*, quæ sit via bona, & ambulate in ea.

22. Nolite confidere in verbis mendacii, dicentes: Templum Domini, templum Domini, templum Domini est.

23. Nunquid qui cadit non resurget? & qui Cap. 7. 4.
auersus est, non reuertetur? Quare ergo auersus est populus iste in Ierusalem, auersione contẽtiosa.

24. Miluus in cælo cognouit tempus suum, Ca. 8. 4.
turtur, & hirundo & ciconia custodierunt tempus aduentus sui: *in vere enim redeunt & nidificant*: Populus autem meus non cognouit iudicium Domini.

25. Verè mendacium operatus est stylus Vers. 8
mendax scribarum. *q. d. Nostri doctores non tam veritatem & sacram Scripturam, quam sui cerebri figmenta nobis enunciant.*

26. Et sanabant contritionem filiæ populi Vers. 11.
mei ad ignominiam, dicentes: Pax, pax, cum non esset pax.

27. Expectauimus pacem, & non erat bo- Vers. 15.
num: tempus medelæ & ecce formido.

28. Nunquid resina non est in Galaad? aut Vers. 22.
medicus non est ibi? Quare igitur non est obducta cicatrix filię populi mei? *Resina Synagogæ & animæ ægræ est pœnitentia? medicus est sacerdos & pastor: sed qui vtrumque respuunt: curari nequeunt.*

29. Vnusquisque se à proximo suo custodiat, Cap. 9. 4.
& in omni fratre suo non habeat fiduciam: quia omnis frater supplantans supplantabit, & omnis amicus fraudulenter incedit. *Quocirca* habitatio tua in medio doli. *q. d. Habitas, ô Ieremia, in*

urbe tã dolosa, ut videatur esse ipse dolus: dolosè enim
simulat se colere Deũ, cum colat idola, hinc & dolosè
simulat amicitiam cum proximis, cum eorum machi-
VERS. 8. *netur interitum. Unde subdit*: Sagitta vulnerans
lingua eorum, dolum locuta est: in ore suo pa-
cem cum amico suo loquitur, & occulte ponit
ei insidias.

VERS. 15. 30. Ecce ego cibabo populum istum absyn-
thio, & potum dabo eis aquam fellis. *Fel & ab-*
synthium afflictionis & amaritudinis sunt symbola.

VERS. 23. 31. Non glorietur sapiens in sapientia sua, &
non glorietur fortis in fortitudine sua, & non
glorietur diues in diuitijs suis: sed in hoc glorie-
tur qui gloriatur, scire & nosse me, *non specula-*
tiue, sed practicè, ut nimirum me colat mihiq; obe-
diat, agnoscens & sperans meam misericordiam, ac ti-
mens meam iustitiam.

VERS. 26. 32. Omnes gentes habent præputium: om-
nis autem domus Israel incircumcisi sunt cor-
de. *q. d. Gentes sunt incircumcisæ carne, sed Israel in-*
circum[ci]sus est corde & mente.

CAP. 10. 2. 33. Iuxta vias Gentium nolite discere, & à
signis cæli nolite metuere, quæ timent Gentes,
q. d. Nolite timere & colere quasi Deũ solem, lunam,
stellas, ut Gentes faciunt.

VERS. 7. 34. Quis non timebit te, ô Rex gentium?
tuum est enim decus.

VERS. 11. 35. Dij qui cælos & terram non fecerunt,
pereant de terra, & de his quæ sub cælo sunt.

VERS. 16. 36. Non est his similis pars (*Deus, quem ut suam*
partem & sortem colit) Iacob: qui enim formauit
omnia, ipse est: & Israel virga hereditatis eius?
Dominus exercituum nomen illi.

VERS. 19. 37. Ego autem dixi: Planè hæc infirmitas
mea est, & portabo illam.

VERS. 23. 38. Scio Domine, quia non est hominis via
eius: nec viri est, ut ambulet & dirigat gressus
suos. *q. d. Nõ hominis, sed Dei est, dirigere actus gres-*
susq; hominum.

39. Quid est quod dilectus meus in domo
CA. 11. 15. mea fecit scelera multa? *inducens in templum ido-*
la, aliaq; ibi scelera perpetrans. Nunquid carnes
sanctæ auferent à te malitias tuas, in quibus
gloriata es.

CAP. 12. 1. 40. Iustus quidem es Domine, si disputem
tecum: verumtamen iusta loquar ad te. Quare
via impiorum prosperatur? bene est omnibus
qui præuaricantur, & inique agunt.

VERS. 3. 41. Congrega eos quasi gregem ad victimã
& sanctifica eos in die occisionis. *q. d. Macta im-*
pios quasi victimas, & quasi catharmata & piacula
mundi immola eos tua iustitia & vindicta.

CA. 13. 18. 42. Dic regi (*Ioachin*) & dominatrici (*reginæ*)
Humiliamini, sedete; quoniam descendet de
capite vestro corona gloriæ vestræ.

VERS. 23. 43. Si mutare potest Æthiops pellem suam,
aut pardus varietates suas, & vos poteritis be-
nefacere cùm didiceritis malum.

CAP. 15. 1. 44. Si steterit Moses & Samuel coram me,
non est anima mea ad populum illum. Eijce il-
los a facie mea, & egrediãtur, quod si dixerint:
Quo egrediemur? dices ad eos: Hæc dicit Do-
minus Qui ad mortem (*à me destinati sunt, eant*)
ad mortem, & qui ad gladium, ad gladium, &
qui ad famem, ad famem, & qui ad captiuita-
tem, ad captiuitatem.

45. Occidit ei sol cum adhuc esset dies. *q. d.* VERS. 9.
In plena lætitia & prosperitate, corruit in extremam
aduersitatem & tristitiam, perinde ac si sol in meridie
subitò deficeret.

45. Peccatum Iuda scriptum est stylo ferreo CAP. 17. 1.
in vngue adamantino, exaratum super latitudi-
nem cordis eorum, & in cornibus aratũ eorum.
q. d. Peccatum Iudæorũ est indelebile, ac quasi in ada-
mante, puta in corde eorum adamantino, æque ac in
aris idolorum ipsorum incisum & insculptum.

47. Maledictus homo qui confidit in ho- VERS. 5.
mine, & ponit carnem (*hominem carneum, non*
Deum) brachium suum.

48. Prauum est cor hominis & inscrutabile, VERS. 9.
quis cognoscet illud? ego Dominus, scrutans
cor, & probans renes.

49. Expectatio Israel Domine, omnes qui VERS. 13.
te derelinquunt, confundentur: recedentes à te
in terra scribentur (*obliuioni tradentur, inscribunt,*
euanescent) quoniam dereliquerunt venam a-
quarum viuentium,

50. Sana me Domine, & sanabor, saluum VERS. 14.
me fac, & saluus ero: quoniam laus mea tu es.
q. d. Quoniam tu me saluando felicem & laudabilem
efficis.

51. Et ego non sum turbatus, *quasi ouis* te VERS. 16.
pastorem sequens, & diem hominis (*laudem,*
plausum & gloriam hominum) non desideraui, tu
scis.

52. Omnes pastores tuos pascet ventus. *q. d.* C. 22. 22.
Spes vana, quam principes Iudæorum posuẽ in Ae-
gyptiis, eos maniter lactat & pascit, ac si esset ventus:
nec enim Aegyptii Iudæos à Chaldæis liberare pote-
rant.

53. Ecce turbo Dominicæ indignationis e- CA. 23. 19.
gredietur, & tempestas erumpens super caput
impiorum veniet.

54. Vadet ad requiem suam Israel, *scilicet è* CAP. 31. 2.
captiuitate Babylonica redibit in patriam, ac potius
spiritualis Israel, id est fidelis, è captiuitate dæmonis va-
det ad Ecclesiam, & quietem æternam.

55. In charitate perpetua dilexi te: ideo at- VERS. 3.
traxi te miserans. *Sunt verba Dei ad Israel, unde*
subdit: Exultate in lætitia Iacob, & hinnite con- VERS. 7.
tra caput Gentium: personate, & canite, & dici-
te, Salua Domine populum tuum, reliquias Is-
rael. *Et,*

56. Factus sum Israeli pater, Ephraim primo- VERS. 9.
genitus meus est. *Loquitur de cõuersione Israelis, id*
est Samariæ, ad Christum. Samaria enim prima præ
alijs gentibus conuersa est per Petrum: Ioannem &
Philippum Actor. 8.

56. Postquam conuertisti me, egi pœniten- VERS. 19.
tiam, & postquam ostendisti mihi *peccata mea,*
statumq; damnationis in quo versabar, percussi fe-
mur meum, *ex admiratione & dolore.*

57. Hæc dicit Dominus Deus Israel ad te Ba- CA. 45. 2.
ruch: Ecce quos ædificaui, ego destruo, & quos
plantaui, ego euello, & vniuersam terram hãc:
& tu quæris tibi grandia? *q. d. Tota Ierusalem est*
in labore & dolore, & tu, ô Baruch solus quæris quie-
tem, omniaq; mollia & blanda.

58. Fortis impegit in fortem, *scilicet Pharaõ* C. 46. 12.
cum Nabuchodonosorẽ conflixit: & ambo pariter
conciderunt.

59. Vocare nomen Pharaonis, tumultum VERS. 17.

adduxit tempus *q.d. Vocate Pharaonem tumultum; quia tempus tumultus perturbationis & excidij eius instat*

CA. 47.5. 60. Venit caluitium super Gazam. Caluitium, *id est luctus & seruitus. Lugentes enim, atque ac serui, solebant decaluari.*

61. O mucro Domine vsquequo non quiesces? ingredere vaginam tuam, refrigerare & sile. Quomodo quiescet, cùm Dominus præceperit ei aduersus Ascalonē *&c.* ibiq; condixerit ei.

CA. 49.9. 62. Date florem Moab, quia florens egredietur, & ciuitates eius desertæ erunt. *Et sarcasmus, q.d. Opibus & gloria floret Moab, sed hūc florē carpent Chaldæi, eamq; facient desertam.*

VERS.10. 63. Maledictus qui facit opus Domini fraudulenter. Opus Domini *vocat vindictam Domini de Moab, vnde explicans subdit:* Maledictus qui prohibet gladium suum à sanguine.

VERS.17. 64. Quomodo confracta est virga fortis baculus gloriosus? Descende de gloria; & sede in siti. *q. d. Moab olim domina tenebas sceptrum. & quasi virga premebas Iudæos, nunc quasi ancilla captiua descende, & sede in terra arida.*

VERS.28. 65. Relinquite ciuitates, & habitate in petra habitatores Moab: & estote quasi colūba nidificās in summo ore foraminis. *q. d. Fugite ô Moabitæ Chaldæos, & vrbium vestrarum excidium: fugite inquam, quasi columba timida, ad cauernas montium & petrarum. vnde subdit.*

VERS 43. 66. Pauor, & fouea, & laqueus super te, ô

VERS.46. habitator Moab. *Et,* Væ tibi Moab, periisti popule Chamos.

CA.49.16. 67. Arrogantia tua decepit te (*ô Idumea*) & superbia cordis tui, qui habitas in cauernis petræ, & apprehendere niteris altitudinem collis Cùm exaltaueris quasi aquila nidum tuum, inde detraham te. *Idumæi enim habitantes in montibus & petris, putabant se esse inexpugnabiles: sed inde per Chaldæos detraxit eos Deus.*

CAP.50.2. 68. Capta est Babylon. confusus est Bel, victus est Merodach, confusa sunt sculptilia eius superata sunt idola eorum.

VERS.23. 69. Quomodo confractus est & contritus malleus vniuersæ terræ? quomodo versa est in desertum Babylon in Gentibus? *Chaldæos enim quasi mallei percusserunt Iudæos omnesq; Gentes.*

VERS.35. 70. Gladius ad Chaldæos, ait Dominus, *&c.* gladius ad diuinos eius, qui stulti erunt: gladius ad fortes illius, qui timebunt: gladius ad equos eius, & ad currus eius, & ad omne vulgus, *&c.* gladius ad thesauros eius, qui diripientur. *Hic gladius est Cyri & Persarum, qui Babylonem euerterunt.*

CA.51.20. 71. Collidis tu mihi vasa belli, & ego collidam in te gentes. *q. d. Sicut tu, ô Babylon, collisisti arma aliarum gentium, ita ego iam te, tuosq; ciues & incolas per Persas collidam & conteram.*

VERS.39. 72. In calore eorum ponam potus eorum, & inebriabo eos, vt sopiantur, & dormiāt somnum sempiternum. *q. d. Faciam vt Cyrus Babylonem & Balsasarem conuiuia agitantem inuadat, ciuesq; somno vinoq; sepultos trucidet, vt aeternum dormiant somnum. Vnde sequitur.*

73. Deducam eos quasi agnos ad victimam, & quasi arietes cum hœdis.

VERS. 50. 74. Qui fugistis gladium, venite, nolite stare: recordamus procul Domini, & Ierusalem ascēdat super cor vestrum. *q. d. O Iudæi in Babylone captiui, qui eius excidium vicistis & effugistis, pergite, properate in auitam patriam, tot annis & votis exoptatam: sugitet Dominus, cuiusq; templum, & Vrbs Ierusalem menti vestræ obuersentur.*

EX THRENIS.

1. Viæ Sion lugent, eò quod non sint qui veniant ad solemnitatem. Lugent, *id est squalidæ sunt & desertæ. Est catachresis.* CAP. 1. 4.

2. Egressus est a filia Sion omnis decor eius. VERS. 6.

3. Peccatum peccauit Ierusalem, propterea instabilis facta est. *Stabilis est virtus, quæ stabilis lege, ratione & Deo nititur: instabile peccatū & peccatores, qui instabili cōcupiscentia, mudo & dæmone aguntur.* VERS. 7.

4. O vos omnes qui transitis per viam, attendite & videte, si est dolor sicut dolor meus. *Vox est Hierosolymæ à Chaldæis vastatæ.* VERS. 12.

5. De excelso misit ignem (*ita & vindictæ suæ fulmen*) in ossibus meis: expandit rete pedibus meis, *vt à Chaldæis caperer, vincirer & illaquearer.* VERS. 13.

6. Foris interficit gladius, & domi mors similis est. *q. d. Nec domi, nec foris mihi est salus & quies: vbique enim Chaldæi filios & ciues meos trucidant.* VERS. 20.

7. Effusum est in terra iecur meum. *q. d. Præ dolor) quasi effudi viscera mea. Iecur enim sedes est amoris & concupiscentiæ, ac cōsequenter & doloris oppositi & commiserationis.* CA. 2.11.

8. Magna est velut mare contritio tua: *veni. sti, ô Sion, in fluctus & mare dolorum & malorum.* VERS. 13.

9. Sibilauerunt, & mouerunt caput super filiam Ierusalem: Hæccine & vrbs, dicentes perfecti decoris, gaudium vniuersæ terræ. VERS. 15.

10. Deduc quasi torrentem lachrymas per diem & noctem: non des requiem tibi, neque taceat (*non quiescat à ploratu*) pupilla oculi tui. VERS. 18.

11. Consurge, lauda (*laudando inuoca Deum*) in nocte in principio vigiliarium: effunde sicut aquam cor tuum ante conspectum Domini. VERS 19.

12. Ergóne comedent mulieres fructū suum, paruulos ad mensuram palmæ? si occiditur in sanctuario Domini sacerdos & Propheta. VERS. 20.

13. Repulsa est à pace anima mea oblitus sum bonorum. Et dixi, Periit finis meus (*q. d. Nō erit finis malorum meorū*) & spes mea a Domino. CAP. 3.17.

14. Misericordiæ Domini, quia non sumus consumpti. VERS. 22.

Noui diluculo (*beneficiorum soles quotidie exoriuntur & à Deo nobis proueniunt*) multa est fides (*fidelitas in iis, vt pote nobis promissis, præstādis*) tua.

15. Pars mea Dominus, dixit anima mea; propterea expectabo eum.

16. Bonus est Dominus sperantibus in eum, animæ quærenti illum. Bonum est præstolari cum silentio salutare Dei. VERS. 25.

17. Bonum est viro, cùm portauerit iugum, (*disciplinæ & tribulationum*) ab adolescentia sua.

18. Sedebit solitarius & tacebit: quia leuauit super se. *q. d. Vir pius silenter assumet in humeros feretq; onus tribulationum sibi a Deo immissum & impositum.* Dabit percutienti se maxillam saturabitur opprobriis: quia non repellet in sempiternum Dominus. VERS.

Vers, 37. 19. Quis est iste qui dixit, vt fieret Domino non iubente? *Quis atheus dicat hasce cruces nobis non à Dei prouidentia immitti, sed casu, fato, aut à natura obuenire.*

Vers. 39. 20. Quid murmurauit homo viuens, vir pro peccatis suis? scrutemur vias nostras, & quæramus, & reuertamur ad Dominum; leuemus corda nostra cum manibus ad Dominum in cęlos.

Vers. 44. 21. Opposuisti nubem tibi, ne trãseat oratio.

Vers. 45. 22. Eradicationem & abiectionem posuisti me in medio populorum.

Vers. 51. 23. Oculus meus deprędatus est animã meã, in cunctis filiabus vrbis meę. *q.d. Oculus meus videns filias Sion capi, illudi, violari, animam quasi & vitam mihi eripuit, vt præ dolore inciderem in deliquium, & quasi exanimarer.*

Ca. 4.10. 24. Manus mulierum (*aliàs*) misericordium (*sed præ fame crudelium*) coxerunt filios suos, facti sunt cibus earum in contritione filiæ populi mei.

Vers. 11. Compleuit Dominus furorem suam.

Vers. 18. 25. Completi sunt dies nostri, venit finis noster.

Cap. 5.1. 26. Recordare Domine, quid acciderit nobis: intuere & respice opprobrium nostrum.

Hereditas nostra versa est ad alienos, domus nostrę ad extraneos. Pupilli facti sumus absque patre, matres nostræ quasi viduæ: aquam nostram pecunia bibimus: ceruicibus nostris minabamur, lassis non dabatur requies: serui dominati sunt nostri: mulieres in Sion humiliauerunt: principes manu suspensi sunt: pueri in ligno corruerunt.

27. Cecidit corona capitis nostri: væ nobis, quia peccauimus. Quare in perpetuum obliuisceris nostri? Conuerte nos Domine ad te, & conuertemur: innoua dies nostros sicut à principio.

EX BARVCH.

Cap. 1.6. 1. Domino Deo nostro iustitia: nobis autem & patribus nostris confusio faciei, sicut est dies hæc, *sicut hodie apparet.*

2. Aperi oculos tuos (*Domine*) quia non mor- Vers. 17.
tui, *&c.* sed anima quæ tristis est super magnitudine mali, & incedit curua & infirma; & oculi deficientes, & anima esuriens dat tibi gloriam & iustitiam Domino.

3. Audi Domine, quia tu sedes in sempiter- Ca. 3.2.
nũ, & nos peribimus in æuum? *Semel enim mortui, semper manebimus mortui, nec ad vitam præsentem redibimus.* Vers. 9.

4. Audi Israel mandata vitæ, auribus percipe, vt scias prudentiam: quid est Israel quod in terra inimicorum es? inueterasti in terra aliena, coinquinatus es cum mortuis, deputatus es cum descendentibus in infernum, dereliquisti fontem sapientiæ. Nam si in via Dei ambulasses, habitasses vtique in pace sempiterna. Disce vbi sit prudentia, vbi sit virtus, vbi sit intellectus, vt scias simul vbi sit longiturnitas vitæ & victus, vbi sit lumen oculorum & pax.

5. O Israel quam magna est domus Dei, Vers. 24.
ingens locus possessionis eius!

Magnus est, & non habet finem, excelsus & Cap. 4.4.
immensus.

6. Beati sumus Israel, quia quæ Deo placent Vers. 20.
manifesta sunt nobis.

7. Exui me stola pacis, indui me sacco ob- Vers. 23.
secrationis, & clamabo ad Deum altissimum in diebus meis. *Sunt verba Ierusalem excisæ, quæ pro filijs & ciuibus suis Deum obsecrat. Vnde subdit.*

8. Emisi vos (*in Babylonem*) cum luctu & plo- Vers. 28.
ratu: reducet autem vos Dominus cum gaudio & iucunditate in sempiternum.

9. Sicut enim fuit sensus vester vt erraretis à Vers. 36.
Deo, decies tantum iterum conuertentes requiretis eum.

10. Circumspice Ierusalem ad Orientem, & vide iucunditatem à Deo tibi venientem: ecce enim veniunt filij tui quos dimisisti dispersos, veniunt collecti ab Oriente vsque ad Occidentem, in verbo sancti gaudentes in honorem Dei.

11. Nominabimur enim tibi nomen tuum à Cap. 5.4.
Deo in sempiternum: pax iustitię & honor pietatis. *Loquitur de Ierusalem, vt dixi, sed assurgit ad spiritualem, puta ad Ecclesiam, tum militantem, tum triumphantem, cui hæc optimè conueniunt.*

ÆNIGMATA IEREMIÆ.

Cap. 2.23. 1. Cursor leuis explicans vias suas. *Cursor leuis & velox, est ænigma camelæ, quæ à cursu veloci dicitur dromedaria. q.d. Sicut camela, dum æstro libidinis agitatur & furit, procurrit ad marem, ita tu, ô Ierusalem, insana superstitione agitata procurristi ad idola.*

Vers. 24. 2. Onager assuetus in solitudine, & in desiderio animæ suæ attraxit ventum amoris sui: nullus auertet eam: omnes qui quærunt eam, non deficient: in menstruis eius inuenient eam. *q.d. Sicut onager æstuans libidine auram attrahit, vt æstum refrigeret, ac æstuans procurrit ad onagram, ita tu tota contento animo & cursu procurris ad idola. Si quis te quærat, ibi in menstruis & sordibus tuæ fornicationis, id est idololatria, te inueniet.*

Vers. 31. 3. Nunquid solitudo factus sum Israeli, aut terra serotina? *q.d. Nunquid inutilis & sterilis fui Israeli, vt est solitudo, aut terra quæ extra se nihil producit, vel sero? q.d. Minimè; ego enim dedi eis terrã lacte & melle manantem.* Quare ergo dixit populus meus, Recessimus, non veniemus vltrà ad te?

4. In alis tuis inuentus est sanguis anima- Vers. 34.
rum pauperum & innocentum: non in fossis inueni eos, sed in omnibus quæ suprà memoraui. *Est ænigma accipitris, qui dum prędam occidit, eius sanguine alas suas inficit. q.d. Tu, ô Israel, instar accipitris inuolans in pauperes & innocentes, eorum sanguine vestes tuas cruentasti:* idq; non in fossis *more furum & latronum, sed in lucis & sylnis idolorum, quibus eos quasi victimas immolasti.*

Cap. 4. 3. 5. Nouate vobis nouale, & nolite serere super spinas, *q. d. Sicuti in agro, vt is fit capax seminis, spinæ priùs euellendæ sunt, & ager arandus, vt fiat nouale: ita & vos à spinis vitiorum agrum cordis vestri expurgate, eúque humilitate & contritione arate, vt fiat nouale capax seminis diuini, puta gratiæ & virtutum. Vnde explicans subdit:* Circumcidimini Domino, & auferte præputia, *non carnis sed* cordium vestrorum.

Vers. 7. 6. Ascendit leo de cubili suo, & prædo Gentium se leuauit. *Hic prædo & leo est, Nabuchodonosor, & quiuis tyrannus, cubile eius est Chaldæa.*

Vers. 23. 7. Aspexi terram, & ecce vacua erat & nihili, & cælos, & non erat lux in eis. Vidi montes, & ecce mouebantur, *q. d. Tantus erit in excidio Iudæorum pauor & consternatio, vt eis cælum & terra concuti, perire & interire videantur.*

Cap. 5. 1. 8. Circuite vias Ierusalem, *&c.* & quærite in plateis eius, an inueniatis virum facientem iudicium, & quærentem fidem, & propitius ero ei *scilicet Hierosolymæ propter vnum virum. Virum qui virtute solida sit vir, quærit Deus: hunc pluris facit quàm centum feminas: feminæ sunt, in virtute molles & instabiles. Similem virum Athenis quærebat Diogenes.*

Vers. 6. 9. Idcirco percussit eos leo de silua, lupus ad vesperam vastauit eos, pardus vigilans super ciuitates eorum. *Triplex hic est ænigma Nabuchodonosoris. Ipse enim Primò, vocatur leo, ob terrorem & fortitudinem: Secundò, lupus, ob voracitatem, Tertiò, pardus, ob celeritatem & vigilantiam.*

Vers. 14. 10. Ecce do verba mea in ore tuo in ignem, & populum istum in ligna, & vorabit eos, *q. d. Faciam vt oracula tua & minæ tuæ sint efficacia, & reipsa compleantur, vt quasi ignis comburant Iudæos tanquam arida ligna.*

Vers. 16. 11. Pharetra eius *(gentis Chaldæorum)* quasi sepulchrum patens, *q. d. Chaldæi suis sagittis validis configendo Iudæos, mittent omnes ad mortem & sepulchrum.*

Cap. 9. 21. 12. Ascendit mors per fenestras nostras, ingressa est domos nostras, disperdere paruulos de foris, iuuenes de plateis. *Mors est ænigma Chaldæorum, ac tropologicè dæmonum & illecebrarum, qui non nisi cædes spirant & mortes.*

Cap. 12. 5. 13. Si cum peditibus currens laborasti, quomodo contendere poteris cum equitibus? *si non potes minora, quomodo poteris maiora? si ô Ieremia persecutiones ciuium tuorum Anathothitarum ferre non vales, quomodo feres vim & furorem Hierosolymitanorũ? Tropologicè, si verba mendacia sustinere nequis, quomodo sustinebis verbera & martyriũ?*

Vers. 13. 14. Seminauerunt triticum, & spinas messuerunt, *q. d. Iudæi prospera sperant, sed aduersa sentient, felicitas eorum in miseriam, copia in inopiam, sementis in spinas conuertetur.*

Ca. 13. 16. 15. Date gloriam Deo vestro, *Deum colite, illique obedite,* antequam contenebrescat, & antequam offendant pedes vestri ad montes caliginosos, *ad quos diffugietis in excidio vrbis:* expectabitis lucem, & ponet eam in vmbram mortis & caliginem. *Vmbra mortis ænigma est rerũ tristissimarũ, summiq; angoris & periculi. vnde subdit.*

Vers. 25. Hæc sors tua, parsque mensuræ à me, dicit Dominus: quia oblita es mei, & confisa es in mendacio.

Cornel. in Ieremiam.

16. Nunquid fœderabitur ferrum ferro ab Aquilone & æs? *q. d. Duri & ænei sunt Iudæi, æquè ac Aquilonares Chaldæi, ergo sociari non poterunt, nec fœdus inter eos initum durabit.* Ca. 15. 12.

17. Si separaueris pretiosum à vili, quasi os meum eris, *q. d. Si te, ô Ieremia, à ludentibus, impiis & incredulibus Iudæis separaueris, si mentẽ tuam & os mihi meoque verbo, non nugis, nec vanitatibus, cõsecraueris, eris os meum: quia iisdem quibus ego conceptibus & sermonibus vteris, egoq; per te, quasi per os meum, verba mea eis totiq; orbi enunciabo, cuiusque efficacia & fructus erit quem subdit:* Conuertentur ipsi ad te, & tu non conuerteris ad eos. Vers. 19.

18. Perdix fouit quæ non peperit; fecit diuitias, & non in iudicio: in dimidio dierum suorum derelinquet eas, & in nouissimo erit *(id est apparebit)* insipiens, *q. d. Sicut perdix furans oua aliena, ea incubans pullos excludit: sed hi dum adolescunt, & vocem veræ matris audiunt, ad eam auolant: ita & opes furto & fraudibus partæ, à furibus & fraudulentis ad alios veros dominos auolabunt.* Cap. 17. 11

19. Solium gloriæ altitudinis à principio locus sanctificationis nostræ, *q. d. Spem meam non defigo in homine, sed in Deo, ad eiusque solium preces meas transmitto: inde enim expecto sanctitatem, libertatem, & omne bonum.* Vers. 12.

20. Nunquid deficiet de petra agri nix Libani? aut euelli possunt aquæ erumpentes frigidæ & defluentes? quia oblitus est mei populus meus, *Sicut nix & aqua de Libano desinere nequeunt, sic neque in me, qui sum fons aquæ viuæ, bonorum et beneficiorum fluxus in homines, præsertim fideles, vt sunt Iudæi, desinere potest. Quomodo ergo ipsi t orum, & mei oblitusci possunt?* Ca. 18. 14.

21. Non Phassur vocauit Dominus nomen tuum, sed pauorem vndique. Quia hæc dicit Dominus: Ecce ego dabo te in pauorem, & omnes amicos tuos, & corruent gladio. Ca. 20. 3.

22. Maledicta dies in qua natus sum: dies in qua peperit me mater mea, non sit benedicta. *Maledictio hæc est ænigma malorum & miseriarum, in quæ per natiuitatem quasi per ianuam ingredimur. vnde mox subdit:* Quare de vulua egressus sum, vt viderem laborem & dolorem, & consumerentur in confusione dies mei? Vers. 14.

23. Ecce ego do vobis viam vitæ, & viam mortis. *Via mortis est:* Qui habitauerit in vrbe hac morietur gladio, & fame & peste. *Via vitæ est:* Qui autem egressus fuerit, & transfugerit ad Chaldæos, qui obsident vos, viuet, & erit ei anima sua quasi spolium, *q. d. Si resistatis Chaldæo, occidemini: sin vos ei dedatis, viuetis: vult enim Deus vt vos ei subiiciatis, hancque subiectionis & captiuitatis pœnitentiam, pro peccatis vestris sponte subeatis.* Ca. 21. 8.

24. Galaad tu mihi caput Libani. *q. d. Sicut Galaad caput est Libani, sic domus regia Dauidis caput est Hierosolyma.* Ca. 22. 6.

25. Sepultura asini sepelietur *(puta in sterquilinio, rex Ioakim occisus à Chaldæis)* putrefactus & proiectus extra portas Ierusalem. Vers. 19.

26. Femina circumdabit virum, *puta beata Virgo concipiet & pariet Christum.* Ca. 31. 22.

27. Benedicat tibi Dominus, pulchritudo iustitiæ, mons sanctus. *q. d. Benedicat tibi Deus, ô Ecclesia, quæ decorata es omni iustitia & sanctitate.* Vers. 23.

Ca.46.20 28. Vitula elegans atque formosa, stimulator ab Aquilone veniet ei, *q.d. Aegyptus opibus & deliciis instar vitulæ lasciuientis exultat, at mox cohibebit eam Nabuchodonosor veniens è Chaldæa, qui suis stimulis ita punget eam, vt nesciat quò se vertat.*

Ca.48.11. 29. Fertilis fuit Moab ab adolescentia sua, & requieuit in fæcibus suis: nec transfusus est de vase in vas, & in transmigrationē non abiit: idcirco permāsit gustus eius in eo, & odor eius non est immutatus, *q.d. Moab vicina Sodomæ, ex ea traxit malos sapores & odores, id est, malos mores & amores, quibus quasi fæcibus semper insedit, quia nūquam fuit translata de vase in vas, id est, quia nunquam suā sedem, & viciniam Sodomæ reliquit, nec vnquam abiit in captiuitatē. Quocirca vt hos mores mutet, transferam eam in Babylonem, sicut vinum in fæcibus suis rapidum, vt saporem & odorem mutet & emendet, ex eis aliud vas transfunditur: vnde subdit:*

Vers. 12. 30. Mittam ei ordinatores & stratores laguncularū, & sternent eam, & vasa eius exhaurient, & lagunculas eorum collident. *q. d. Mittam ei Chaldæos, qui sicut viatores sternent lagunculas, quasi vinum ex vna in aliam transfusuri: sed reuera vinū exhaurient, & lagunculas contèrent, id est, ciues & opes Moab diripient & absument.*

Cap. 51.7. 31. Calix aureus Babylon in manu Domini, inebrians omnem terram: de vino eius biberunt Gentes, & ideo commotæ sunt, *q. d. Deus calicem iræ & vindictæ suæ, licet exterius aureum & fulgidum, propinauit Iudæis & aliis Gentibus, quem haurientes turbati sunt, & præ dolore quasi ebrij & mentis emotæ effecti. Calix hic est bellū & strages, quam omnibus intulit Nabuchodonosor.*

Vers. 9. 32. Curauimus Babylonem, & non est sanata: derelinquamus eam, & eamus vnusquisque in terram suam: quoniam peruenit vsque ad cælos iudicium (*id est supplicium & vulnus*) eius. *Est vox angelorum, vel potius gentium vicinarum, quæ quasi medici curare volebant Babylonem, eamq; contra Cyrum defendere, sed videntes eius cladem & excidium, diffugerunt, & ad sua redierunt.*

Vers. 13. 33. Quæ habitas super aquas multas, locuples in thesauris, venit finis tuus pedalis præcisionis tuæ. *Est ænigma Babylonis eiusq; excidij, q.d. O Babylon quæ Euphrate circumdaris, & opibus affluis venit clades quæ tibi finem afferet, teq; excindet eaque* pedalis, *id est æqua, & quasi ad pedem tuis sceleribus commensa.*

Vers.41. 34. Quomodo capta est Sesac, & comprehēsa est inclita vniuersæ terræ? Sesac *est ænigma. Babylonis: si enim primas alphabeti Hebraici litteras cum vltimis ordine retrogrado commutes, Sesac idem est quod* Babel. *vnde explicans subdit:* Quomodo facta est in stuporem Babylon inter Gentes?

Vers.60. 35. Scripsit Ieremias omne malum quod ventūrum erat super Babylonem in libro vno, & dixit ad Sataiam: Cùm veneris in Babylonem, & videris & legeris omnia verba hæc, dices: Domine tu locutus es contra locum istum, vt disperderes eum. Cumque compleueris legere librum istum, ligabis eum ad lapidem, & proiicies illum in medium Euphratem. *Hoc symbolū & ænigma explicat, dum subdit:* Et dices: Sic submergetur Babylō, & non cōsurget à facie afflictionis, quā ego adduco super eā, & dissoluetur.

EX THRENIS.

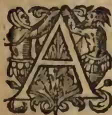
Vigilauit iugum iniquitatum mearum: in Cap.1.14.
manu eius conuolutæ sunt, & impositæ
collo meo. *Peccata sunt quasi funis & catena, ex
quibus fit iugum implexum, quod collo peccatoris im-
ponitur. Hoc vigilat, quia Dei vigilantis oculis sem-
per obiicitur, cumque stimulat vt stato tempore, puta
impleta peccatorum mensura, ea puniat & vlciscatur.
vnde sequitur:*
2. Vocauit aduersum me tempus (*vindemiæ,* Vers. 15.
id est vindictæ) vt me contereret: torcular calca-
uit Dominus virgini filiæ Iuda, *cum eam in exci-
dio quasi in torculari, per Chaldæos pressit & oppressit.*
3. Sessionem eorum & resurrectionem eo- Cap.3.63.
rum vide, ego sum psalmus eorum, *q.d. Vide vt
in omnibus locis, actibus & conuentibus me irrideant
in me psallant, & dicteria iactent.* Reddes eis vi- Vers. 64.
cem Domine iuxta opera manuum suarum: da-
bis eis scutum cordis laborem tuum, *vt labore
& dolore quasi scuto vndique tegantur & cingantur.*

EX BARVCH.

1. Quis inuenit locum eius? (*sapientiæ &* Cap. 3. 15.
prudentiæ) & quis intrauit in thesauros
eius? *Est ænigma de vera sapientia, practica scilicet,
quæ beat, non speculatiua, quæ inflat: quærit enim lo-
cum eius, ac modum & viam eam consequendi, do-
cetque eam nō apud Philosophos, sed apud angelos, non
in terra, sed in cælo, non apud homines, sed apud Deum
degere, indeque accersendam esse vnde subdit:*
2. Vbi sunt principes Gentium, qui in aui- Vers.16.
bus cæli ludunt, qui argentum thesaurisant &
aurum? exterminati sunt, & ad inferos descen-
derunt: viam autem disciplinæ ignorauerunt.
Non est audita in terra Chanaan, neque visa est
in Theman, Filij quoque Agar, qui exquirunt
prudentiam quæ de terra est, fabulatores, & ex-
quisitores prudentiæ & intelligentiæ, viam au-
tem sapientiæ nescierunt.
Ibi fuerunt gigantes scientes bellum. Non Vers.26.
hos elegit Dominus. Et quoniam non habue-
runt sapientiam, perierunt propter suam insi-
pientiam. *Subdit deinde, eam esse in cælo apud Deū.*
Quis ascendit in cælum, & accepit eam, & e-
duxit eam de nubibus? Non est qui possit scire
vias eius: sed qui scit vniuersa nouit eam, & ad-
inuenit eā prudentia sua. Qui emittit lumen, &
vadit: & vocauit illud, & obedit illi in timore.
Stellæ autem dederunt lumen in custodiis Vers.34.
suis, & lætatæ sunt, vocatæ sunt, & dixerūt, Ad-
sumus & luxerunt cum iucunditate ei qui fe-
cit illas. Hic est Deus noster. Hic adinuenit om-
nem viam disciplinæ, & tradidit illam Iacob,
(*& Iacobæis, puta Mosi & Hebræis*) puero suo, &
Israel dilecto suo.
3. Post hæc in terris visus est, & cum homi- Vers,38.
nibus conuersatus est, *ibique nos docuit ore suo ve-
ram & perfectam sapientiam, viamque ad cælum &
beatitudinem. Subdit deinde, sapientiam consistere in
obseruatione mandatorum Dei, dum ait:* Hic liber Ca. 4.1.
mandatorum Dei, & lex quæ est in æternum:
omnes qui tenent eam, peruenient ad vitam,
qui autem dereliquerunt eam, in mortem.

INDEX
RERVM MEMORABILIVM,
QVÆ HIS IN IEREMIAM PROPHETAM THRENOS, ET BARVCH COMMENTARIIS CONTINENTVR.

Primus numerus paginam, secundus columnas indicat: litteræ additæ illas designant litteras, quæ vtrique columnæ sunt interiectæ.

A, a Ieremiæ quid sonet. *pag.* 5. *col.* 1. c. d
Abdemelech an nomen proprium, an appellatiuum. 216. 1. d Ieremiam e lacu eduxit, ibid. solus ideo euasit cladem vrbis. 2. d
Abdiæ pars magna in Ieremia continetur prolegom. 4. 2. d
Abercius Episcopus balnea calidarum aquarum impetrauit à Deo. 173. 1. c
Abraham cur addatur littera h. 144. 1. b
Abstinentia Rechabitarum. 206. 1. a b c
Aburi capitur sæpe pro consumere. 124. 2. b
Acacius Episcopus vasa Ecclesiæ distraxit, vt septem Persarum millia, hostium licet, redimeret & aleret, 217. 1. c
Achiab & Sedecias an sint senes, qui tentarunt castitatem Susannæ. 174. 1. c negatur. ibid.
Acrostichis quale genus carminis. 287. 1. c
Actus peccati transiens post se relinquit maculam habitualem in anima, quæ formaliter eam peccatricem Deoque exosam constituat. 17. 2. d
Adamanti an quid ferro possit inscribi. 108. 2. c. cur dicatur vnguis, ibid. d est ferro durior, 108. 2. c
Adrianus Imp. vix mori potuit sæpius inuocata morte 115. 1. b quomodo Hierusalē reædificarit. 191. 2. a
ex Aduersis colligi nequit, aliquem non bonam causam habere, 81. 1. a. 82. 2. a
Aduersitati & humiliationi à teneris assuescere vtilissimum. 318. 1. b
Adnecto pro commoneo. 251. 2. d
Adulatores quàm sint perniciosi, præsertim sacerdotes aut consiliarii 128. 2. b ficte amicum subinde carpunt, 314. 2. a b
Ædificandi cupiditas effrænata lege lata à Constantino Imp. coercita 139. 2. c
Ægyptus abundat lateribus, quia lucosa est, 231. 1 b quomodo post cladem Nabuchodonosor restituta 241. 1 c eius academiæ quæ essent, 371. 2 b
Ægyptii quantum tribuerint Ieremiæ prophetæ, 235 1 c olim circumcidebantur, 66. 1 b primi omnium solem & stellas videos venerati sunt, 231. 2 c quomodo solem pingerent, ibid. d pingebant Deum quasi oculum baculo innixum 7. 1 b
Ælampars Persiæ, vnde ita dicta 258. 2 c
Aelamitæ omne suum robur ponebāt in arcubus 258. 2 c
Aenigma de littera, 209. 2 a b
Aetas in Scriptura varia significatione capitur, 385. 2. a
Aeternus nomen Dei, 379. 1 c
Aethiops pro improbo aliquando capitur 216. 1 d
Ager quidam Romæ venalis propositus Hannibale vrbem obsidente, indicabat Romanorum de eo profligando fiduciam 194. 1 d
Ager à Ieremia emptus an indicetur à S. Mattheo loquente de agro figuli empto pretio redacto e vendito Christo 195. 1 a b negat auctor. 2 b
Agesilaus Lacedæmonius dux quam religioni addictus fuerit, 310. 1 b de aliorum laudatoribus aut detractoribus dictum 62. 1 d
Agni cerei antiquus vsus 78. 1 c
Agnus Dei cur dicatur Christus 77. 2 d
Aha est Hebræis interiectio dolentis & admirantis. 5. 1 d
Ahicam liberauit Ieremiam à nece, 164. 2 b
Alæ & manus inter se comparantur, 22. 1 a
Alcon Cretensis sagittandi peritissimus fuit, 321. 1 c
Aldephonsi regis Hispan. in Cluniacense monasterium munificentia, 217. 2 b
Alexander Magnus fuit prædo magnus 123. 2 d Cyri sepulchrum aperiri iussit, 54 1 b 2 a. an ossa Ieremię Alexandriam transtulerit prolegom 2 b an eis monumentum illustre excitarit, ibid. c victoriam suam contra Persas ex prophetia Danielis pręscire potuit, 42. 2. b. an per pardum repræsentetur, 36 2 b
Alexander III. Pontifex an calcarit Frederici Imp. ceruicem 297, 2 b
Alexandriæ potentia: vnde dicatur *Amon*. 241. 1 d dicitur quoque *No*. 2 a
Alfonsus Aragonum rex in omnes doctos liberalis solos astrologos præteriit, 68. 1 b quanti sapientiam faceret, 370. 1 c
Alienus & alienatio vocatur in Scriptura peregrina religio & cultus. 125 2 a
Alpini quia patientes durorum, hinc longæui, 328. 2 d
Altare an fuerit post euersam Hierusalem 359. 2 b 360 2. b
Aluarus à Pelagio scripsit planctum Ecclesiæ, 289. 2 d
Amasii versi in hostes pœna meretricum, 293. 1 b
Amatores Iudæorum qui dicantur, 176. 1 b
Ambitio regnandi quantum sit malum. 226. 1 c

Ambrosius quàm fortiter Valentiniano Imp eiusque matri Iustinæ restiterit templum dari Arrianis petentibus, 10.1.a
Amici nos deserent in hora mortis, id probatur exemplo, 304.2.c d amici amicos in pala annuli insculptos gestant, 144.1 c
Amicitia vera tantùm est in Deo, 12.2.c
Ammonii Iouis templum à Libero patre sub Iosue ędificatum 241.1 d
Ammonitæ quando à Iudæis deleti, 86.2 b circumcidebantur quidem, sed non passim. 66, 1 c. eorum excidii causa 253, 1 c eorum origo, ibid. d. eos laxauit Cyrus, 254.1 a
ex Amore de dolore ferri iudiciũ potest, & vice versa. 300. 1 a. amor gregis, lex pastoris est. 147, 1 d amor quomodo amantes conglutinet. 10, 2 a amor impotens dum in querelas prorumpit, est amoris redintegratio 130, 130 2 d
Amurathes Turcarum Imp. quas pœnas sit Christianis fœdifragis imprecatus. 213.1 a
Amygdalus inter arbores cur primo euigilare dicatur 6.1 d
Anagrammata varia, eaque elegantia in exemplum adferuntur, 160.1 a
Anagrammatismum ab Hebræis sunt Græci & Latini mutuati. 159.2 d 160.1.b
Anastasius Imp. hęreticus fulmine ictus interiit. 142, 2 c
Anathoth vrbs patria Ieremię vbi sita prolegom. 2, 1 a
Anaxagoræ Philosophi in filii morte cõstantia, 133.2 c
Angelus tetigit os Ieremiæ ob quatuor causas, 6.1 c
Angeli deferunt animã impiã, quæ eorum inspirationes neglexit 268, 2. b, naturaliter nequeunt hominum cogitationes vel intentiones nosse, nisi voce aut signo prodantur. 112, 2 c dici possunt piscatores & venatores, dum in fine mundi Sanctorum ossa è sepulchris colligent, 107.2 b
S. Anianus Episcopus Aurelianensis captiuos omnes ab Agrippino vrbis præfecto impetrat liberos dimittendos 217, 1 d
Animæ prætium 104.1 a eam qui ad Deum à mundo auellit, quasi pretiosum separat à vili. ibidem. cur per peccatum fiat instabilis. 297, 1 c d sæpè non recordatur nouissimorum 298.2.d peccando è cælo gratiæ descendens fit pecuina. 306.2 b c anima sancta est scabellum Dei, peccans diaboli, 307.1 a. eius muri sunt gratiæ 309, 2 d anima in corpore versetur quasi angelus 222. 2 a. illam conuertens maius, Deo donum offert, quàm si templum ei construeret 104.1 b. ipsa immortalis est. 368, 1 a. etsi inquinatissima potest redire in gratiam cum sponso, 2.d
Anima peccatrix per ollam succensam designatur tropologicè, 8. 1 b. peccando regnum suum dat concupiscentiæ 292, 2 b. peccando quàm se dedecoret. 6.1.a. ei voluptates prætéritæ vertuntur in amaritudines 293.2 b. quomodo ei dæmones dominentur. 295.1 b. eius iactura per peccatum. 296. 2 c. eius miser status. 289.2.a b 292.2 a b
Anima fidelis quàm Deo sit chara & pretiosa, 85.1 c est thronus Dei 26, 2 d anima sancta est regina pulcherrima, 295.2 c d
Animæ non maledicunt suæ incorporationi iuxta hæresin Origenis, 130.2 1 animæ timidæ viles sunt 104.2 b
Animalium robur in cornibus situm 248.2 a
Animus æger & afflictus non loquitur consequenter 130, 1 a
Annuli præferebant sæpe deorum imagines. 109, 2.a eos quare veteres gestarent 144, 1, b gestabantur in digito quarto manus sinistræ, ibid.
Annus primus Sedecię fuit quartus hebdomadis sabbaticæ, 167.1.a b
Anni septuaginta captiuitatis vnde inchoandi 170, 2 a aliqui eos inchoant à decimo tertio Iosiæ, ibid. refelluntur, ibid. d aliiab vndecimo Sedeciæ 171, 1 a b Hebræi ab anno quarto Ioakim, ibid. c sed optimè alii ab anno vndecimo Ioakim, ibid. d quę sententia probatur 2. a b c. 70. anni tropologice est pœnitenŧia huius vitæ ibid. d
Anno decimo tert. regni Iosiæ euersa est Niniue, 2.1 a
Annus sabbaticus incipiebat à Septembri, 169.2 a
Annos sabbaticos Sedecias rex instaurauit. 262, 1 b
Anni, quibus Ierusalem Nabuchodonosor euertit, & captiuos abduxit, 277, 2 a b
Antemurale vrbis quod sit, 311.1 d
Antichristus putatur è tribu Dan nasciturus, 58.2, d
Antiochus an désignetur per pardum, 36, 2 c
Antiquum pro pretioso & charo, 346.1 c
Antitheses idolorum & veri Dei, 74.1 c
S. Antonius quomodo Ammonem ad patientiam & mansuetudinem efformarit, 78, 2 d
S. Antonius de Padua quam feruens cõcionator. 284. 2, c eius lingua integra reperta post mortem, ib. d
Apathia Stoicorum, 135.2 c
Apollinaris hæresis quid traderet, 65, 1 b
Apollo Abbas quàm liberalis in pauperes tempore famis, 112, 1 a
Apollonii Thyanæi silentium, 317.2 b
Apologus de luscinia capta ab aucupe eique illudente. 57.1 d.
Apostoli sunt ossa Ecclesiæ 301. 1. d. erant ad agones & labores vocati. 136. 2. c. sunt venatores, cur. 107.1.d. sunt dominati cunctis Gentibus. 379.2. b, sunt pastores, cur. 147.1 b. 2. b. sunt principes seminis Abraham. 201.1 a
Apostolici viri sunt venatores, cur. 107.1, d.
Appellantes ad tribunal Dei sępè exauditi. 115. 1, a
Appetitus duplex per Moab & Ammon significatur. 253.1.d. in Appetitu concupiscibili homo maximè læsus per peccatum. 308.1, c
Aquilam in vexillis pręferebant Persæ & Romani. 162.1.b. 162.1, d. aquilæ velocitas. 349. 2.b. ipsa est symbolum victoriæ violentæ & magnificæ. 251. 2. c,
S. Aquilinus à Deo cęcitatem petiit. 337.1, c
Aquilo frigidus significat mysticè regnum diaboli. 27.1, b. cur tristitia & Dei vindictam significet. 8.1. a. b. eius frigus: ibid. b. Iudæis erat infaustus & infestus. 260.1, b. c
Aquilonares qui ad exscindendam & vastandam Babylonem à Persis sint euocati. 260.1, b
Arabes semper latrociniis dediti fuere. 23.2. b. 36.2, d Deum appellant Sabim. 45.2, a attondentur in rotundum. 66.2. a, genarum pilos euellere solebant. ibid. ipsi & Galaaditæ cur medica arte excelluerint. 59. 2. d. Arabes Nomades describuntur. 258.1.a, d
Ararat regio Armeniæ est. 271.1, c
Arbores diis sacræ erant olim. 17.1.b
Arca ante ædificatum à Salomone templum erat in Silo vrbe tribus Ephraim. 49.1. a

Archimedes quam suæ mathesi inrentus esset. 19,1,d
Argenteus fuit dimidium sicli. 194.2,a
Argentum quomodo a scoria per plumbum expurgetur. 46.2,c
Argumentum prophetiæ Ieremiæ. prolegom. 4.2,d
Aris olim inscribebatur nomen idoli. 109.1,c
Aristogitonis oratoris impudentia. 24.1.c.
Arnolphus rex pediculari morbo percussus interiit, quod templa diripuisset. 142.2,d
Aromata cremabantur in funere. 202,d,2.a.b.c
Arrij hæresis quid doceret. 85.1.b
Ascalon vrbs quę & qualis esset.243.2.a, ex ea natus Herodes infanticida: hodie etiamnum Saracenorum propugnaculum est. ibid.
Aschenez Asiani, vnde orti & dicti sunt Tuiscones. 271.1.d.
Asor & regna Asor quæ dicantur 258.1.b c
Aspera quam prosint. 133.1.b.c
Astra an animata, an habeant oculos & aures. 67.2. a, b. ea esse signa futurarum actionum censuit Origenes & alii.ibid.c. quomodo facta sint in signa.68.1,a
Astrologiam Iudiciariam damnat Scriptura. 67.2,c
Astrologorum sciolorum ineptia ridetur 68.1.a.b,c
Astyanax à Græcis immolatus pro felici reditu 53.1.a
S. Athanasius penè solus totum orbem Arrianum ad duellum prouocauit. 100. 2. b. verè vir fuit. 36. 1.a.
ex Athanasii eremitæ pectore cupressus arbor enata miraculose. 111.2.c.
Athenæ fuere academia Grçciæ. 371.2.b
Atrium carceris in quo fuit Ieremias, quod sit.193.2a
Atilius Regulus fide seruata Carthaginensibus notus. 223.2.a.
Auarus dicitur cisterna vetus & rimosa, quæ nunquam impleri potest. 15.1.d.
Auari & iniqui principes, Prælati & iudices sunt velut lupi vespertini. 37.1.d
S. Audomarus cæcitatem visui prætulit. 337.2.b
Aues docuerunt homines medicinam & pœnitentiam.57,1.b. earum sagacitas per exempla ostenditur. 55.1.d.
Augusta nomen commune variarũ vrbium.241.2.b
Augusti Cæsaris in fabricando modestia. 139.2.a
S. Augustinus cum malis erat malus & eorum consortio, fiebat peior.229. d. censuit dæmones pasci nidore victimarũ. 51.2.c.eius pœnitentia & compunctio.288.2.c. eius in obsidione Hipponensi. votum.318.1.b. eius de pœnitentia sententia.ib.c. dubitat an sol & astra nobiscũ sint beanda.67.1.c.
Aurea Chersonesus est Ophir. 69.2.a.
Aurei capilli commendantur. 346.1d.
Auricomi finguntur dij & heroës. 346.2.a
Aurugo vel rubigo vitium segetum est.176.1.c.idem dicitur de ictericis. ibid.
Aurum Ierusalem quod obscuratũ dicatur.341. 1. 2. b.c. aurum est symbolum sapientiæ & diuinæ cognitionis. ibid.c.aurum optimum est quod in tenuissimas bracteas duci & extendi potest.69.2. d. eius ramenta capillis inspergebant nobiles Hebræi. 342.1.a.346.1.a
Auster cur læta & Dei opem significet. 8.2.b.
Azarias sacerdos liberè increpauit Oziam regem. 145.2.b.

BAal comedit labores peccatorum.28.1. b. Baal commune deorum erat numen. 51.2.d.
Babylas numerianum Imp. venientem ad ecclesiã, & volentem inspicere arcana eius mysteria repressit. 135.25.
Babylon quomodo a Cyro illaqueata sit. 263.2.d. quomodo & quamobrem capta, quia scilicet Deus aperuit armarium suum.ibid. capta deriuatione Euphratis in alueos.265. 1.b. & quidem tertiò. ibid.c. fuit calix aureus propter opes & luxum, 267.2.d. dicitur esse in manu Domini.268. b. ipsa quasi calix propinauit aliis Gentibus iram & supplicia Dei ibid. idem calix notat opes, luxũ ac idolatriam, quam ipsa alijs gentibus inuexit. ib.c. cur dicatur mõs pestifer, cùm esset sita in loco humili: eius magnitudo.270.2.b.274.2.cap. quare vocetur area trituræ Persarum. 272.1.a. ad Septemtrionem erat Hierosolymæ. 80. 2.c.8.2. a. eius varia excidia. 261.2. b. in eius excidio Romæ impiæ excidium notatum.ibid.c. cur vocetur mons caliginosus. 89.2.a
Babylonici excidij causa. 262.2.a
Babylonij in vexillis & labaris colũbam præferebãt, & inde exercitus eorum dicitur columba. 162.1.b
Babyloniæ virgines stupro & eius pretio Venerẽ colebant. 338. 2.c.
Bacchus & Venus consumunt opes multorũ. 22.1.b.
Baleares sagittandi periti. 321.1. b.
Balsasar rex repente à Deo castigatus 7. 2.a. fuit vltimus Babyloniorum rex. 360. 2.d. fuit idem qui Merodach & Euilmerodach. 260. 2.a. 360. 2.d.
Baptismum infidelium esse mendacem & vanum docebant Donatistę. 103. 1. a.
Baptizati olim cùm vestem cãdidam in baptismo acceptam deponerent, cur eius loco agnum cereum acciperent. 78.1.d.
Baruch prophetias Ieremię diuerso tẽpore editas collegit, neglecto ordine & tẽpore: prolegom. 5. 1.a. 275.2.d. iis clausulam addidit 275. 2. d. nec non quædam ex se, & præsertim caput vltimum 277.1. a. scriba Ieremiæ fuit 209. 1. c. cur doluerit 236. 1.a. quomodo quæsierit sibi grandia. ibid.b.c. à Iudæis creditus fauere Chaldæis. 230.2.c.d. ipse fuit nobilis, eius frater fuit Saraias princeps 357.2.c. per omnia Ieremiæ assecla est.358. 1. a. eius nomen quid sonet ibid.eius maiores qui fuerint, & an fuerint Prophetæ. ibid. scripsit post euersam Ierusalem.359. 1.d.2.b. vasa templi quæ ditiores Iudæi à Chaldæis pretio redemerant, in Ierusalem remisit. 360. 16.
Baruch liber an sit canonicus.357. 1.a. de fide est esse canonicum.ibid.d.eius libri argumentũ.ib. c.eius auctor Ieremias, Baruch nõ nisi eius scriba. 2.a. b.
S. Basilij exhortatio ad pastores.107. 2.b. quam heroicè restiterit Valenti Imp. Præsidi. 10.2.a.
Basilisci serpentis forma, virulẽtia & incessus. 59.1.a. ei cõparantur Chaldæi Iudæos inuadentes. ibid.b.
Basilicus Imper. impius cum vxore & liberis fame interijt.
Beati in cælo malorum superiorum obliuiscũtur.323. 2.a.b.c. fruuntur lætã æterna. 383, 1.d. eorum splendor, 2.a. eorum nomen nouum.ibid. b. quãta eorum sit multitudo.ibid, d. curru triomphali ibunt ad cælum.384.1.b. omnia ipsis Deus complanabit ibid. omnes creaturæ ipsos delectant 2. a Deus erit eis loco Solis. ibid.b.
Beelphegor quomodo pingerentur. 245.1.b.
Bel numen Babyloniorum.173.1.a. 174. 2.b. Bel-

ſiue Belus fuit Nemrod primus rex & tyrannus in orbe,& conditor imperij Babylonici.260.1.d. idola cur vocentur Baal, Bel & Belim. ibid. Belus & eius poſteri obtinuerunt regnum Aſſyriorũ ſimul & Chaldæorum.39.1.c. Bel quomodo confuſus ſit. 260.2.b.

Belgium hortus deliciarum fuit olim, nunc vallis lachrymarum, 136.2.c.

Bellandum diu non eſt cum iiſdem hoſtibus, ne diſcant bellare. 61.1. d.

Bellum Chaldæorum contra Ieruſalem ſanctum erat tripliciter. 42.1.d.

S. Benedictus pueros paſſim ad ſuum Ordinẽ admittebat.328.2.a. monachos licentioris vita reformare cupiens magnum odium incurrit. 100.2.b.

S. Bernardi grauida mater viſa ſibi eſt videre geſtare ſe vtero catulũ latrantem. 3.1.b. ſingularitatem & admirationem fugiebat, ſeq; humiliabat. 5.2.c.

Beſus paricida quomodo proditus paricidij pœnas dederit. 7.2.c.

Beſtiæ nos ſuperant in externis omnibus. 65.2.c.

Bethacarem vicus eſt medius inter Ieruſalem & Thecuam. 41.2.d.

Bethel loci ſanctitas. 248.1.a.

Biblia non reſtituit Eſdras poſt captiuitatem Babylonicam. 311.7.c.

Blandina Martyr in tormentis aliud non dicebat quàm *Christiana ſum.* 36.1.a.37.1.

Boreas ſedes eſſe diaboli cur dicatur. 8

Borith eſt herba fullonum, eandem habet vim cum nitro. 17.2.c.

Boſra duplex erat. 255.1.d.

Brachium pro fortitudine. 165.2.b

Brahas Alexius aſtrologum conſulens victoriã ſe relaturum de Conrado Marchione Mõtisferrati audiit, ſed tamẽ ipſe quã aſtrologus deciſus eſt.68.2.a

Bullam, in quo idoli nomen ſculptum erat, collo geſtabant veteres. 109.1.d.

Cadauera veteres comburebant.202.1.c. additis aromatibus,& iniectis armis, veſtibus rebuſq; cariſſimis. ibid.d.2.a. b. ſunt coninquinata tum naturaliter, tum legaliter. 368.2.c.

Cadiloum Antipapam liberè coarguit Petrus Damiani. 145.2.d.

Cadmæa victoria quæ dicatur. 238.2.c.

Cæcitatis bona & amatores. 337.1.d.

Cæli & cælum idem ſunt.14.1.c. quomodo deſolari dicantur ibid. d. cæli magnitudo probatur varijs 373.1.a. cæli filij qui dicerentur priſcis. 115.2.d.

Cænacula æſtiua ventis peruia ad auram captandam. 140.1.a.

Cæſarius Epiſcopus Arelatẽſis ſacra vaſa ad captiuos redimendos diſtraxit. 217.1.d.

Cæſores arborum in exercitu præmitti ſoliti, qui viã exercitui venturo complanarent. 264.1.d.

Calamus aromaticus quid ſit. 45.2.b.

Calathos duos ficuum cur vidit Ieremias ante templum 153.1.b,154.1.a.

Calculis olim in vrnã iactis ſuas iudices ferebant ſententias. 323.1.a.

Caligulæ Imper. impudentia.24.1.b. eius inſania in fabricando. 139.1 d.

Calippus eodem pugione quo Dionem necarat, à ſocijs necatus eſt. 7.2.b.

Calix eſt iuſta menſura vindictæ Dei, & vnde ſic dicatur. 158.1.a.b

Caluariæ mons hodie vrbi Ieruſalem incluſus.191.2a in eo olim templum ab Helena extructum.192.1.b

Caluinus Iudæorum paſſim patronum agit. 187.1.b. abſtinentiam Rechabitarum carpit. 206.1.b.c. eius inepta expoſitio de ea maledictione qua Ieremias maledicit diei natiuitatis ſuæ. 130.2.b.

Caluitium vrbis quod dicatur 243.1.c

Camelæ æſtu libidinis actæ velocitas. 18.1.c

Candor mirus alabaſtro exprimitur. 347.1.a. candor pro ſplendore. 344.2.d

Canis ſilueſtris fera Syriæ particularis. 341.1.d

Caphtor an Cappadocia, an Cyprus.243.1.a. an noua Tyrus. ibid.

Capitum in Ieremia alia diſtinctio in Latino vulgari,& Septuaginta Græcis.prolegom.5.1.a. cap. vltimum prophetiæ an ſit eius proprium. 277.1.a

Cappadocia quomodo vocetur inſula. 242.2.d

Captiuitatis Babylonicæ anni ſeptuaginta vnde inchoandi ſint.170.2 a. cur ea tam diu durarit. 172.1.a. eam ſe ſoluturum promiſit Deus,& multò magis ſpiritualem.197.1.c.2.a.198.2.a.201,1.a.

Captiuos liberare Deo gratum. 216.2.d

Carcer pœnitentium, in quo Sancti olim ſpontè peccata acta expiabant. 90.2.b

Carceres horridi longam mortem præferunt.214.1.q

Cariath arbe vnde dicta. 244.1.d

Cariathaim quæ vrbs, videtur duplex fuiſſe ciuitas. ibid.

Cariath ſepher fuit academia Palæſtinæ. 371.2.a 244.1.d.

Carmelus mari imminet.240.2.a. eſt duplex, vnus ſterilis in ſorte Ephraim, alter in tribu Aſer. 13.2.a Carmelus in Scriptura aliquando nomen proprium aliquando pro quouis loco amœno & fertili accipitur. 13.1.d

Carmen Hebraicum quale ſit. 287.1.a

Carnes ſanctæ quomodo non auferãt malitias 761 a

Caſtigatio nuci cur aſſimiletur. 7.1.a

Catabulum & captabulum quod ſit. 208.2.b

Catenas ligneas geſtauit Ieremias: quales eſſent illa catenæ. 165.1.b

S. Catharina Senenſis in Dei prouidentia fidendum aiebat. 73.2.a

Cedar quis fuerit, quam regionem denominarit.15.2.c.257.2.d. eſt Arabię Petrææ pars. ibid.

Cedareni vnde dicantur.257.2.d, eorum mores & domus deſcribuntur. ibid. & 258.1.d. eorum depeculationes. 258.1. a

Cedri æternitas & duratio. 141.1.c.

Celerini Martyris conſtantia in tormentis. 127.2.b

Celeuſma eſt propriè lætus clamor & iubilus nautarum & militũ ſe inuicem ad remigandum & præliandum adhortantium. 160.2.b

Cerua præ aliis beſtiis amat fœtus. 194.2.c.

Ceruix obdurata pro aure vſurpata. 116.2.d

Ceſtus ſignum virginitatis. 989.1.c

Cethim filius Iaphet primus occupauit Cyprũ.13.2.c

Cethim vrbs eſt in Cypro, Cyprus inde & alię inſulæ vocatæ Cethim. ibid.b

Chaldæi vaſtatores Ieruſalem vaſtabuntur à Perſis. 305.2.b,c. per quam portam in Ieruſalem irruperint.221.1.b. quomodo ſanctificati ſint à Deo contra Ieruſalem.138.1.a. Dei voluntatem de puniẽda per Chaldæos Ieruſalẽ intelligere potue-

runt ex prophetia Ieremiæ & aliorum Prophetarum.42.2.b. quomodo suæ ambitioni & Dei voluntati in occupanda Ierusalem satis fecerint. ibi. c. quomodo vastando Moabitas non peccassent. 246.2.a. de nocte oppressi à Persis ebrii & dormientes, eorũ insolentia, dum obsiderentur. 273. 1.b.c. comparantur aquilis ob celeritatem. 31.2. a. ignem castris præferebant. ibid.c. Iudæorum ritus & sabbata irrisere in excidio 296.2.a. eorum imperium ex quo tempore cœperit. 39.1.b.
Chaldæorum reges tres quibus seruiere Iudæi, qui sint. 166.1.b.c
Chamaam sita iuxta Bethlehem. 227.1.c
Chamos fuit Deus comessationum.144.2.d. fuit Bacchus 245.1.2. an idem cum Beelphegor, id est Priapo.ibid.b. eius sacra per meretrices exercebantur. ibid.
Chananæi nauticæ rei & mercaturæ fuere peritissimi. 371.1.d
Charcami vrbs iuxta Euphratem. 238.1.b
Charitas desponsationis dupliciter accipi potest 121b
Cor quia durum est, liquesci in e. 234.2.d.
Chiliastarum parens Papias: quis eorum error de aurea & gemmea Ierusalem restauranda. 126.2.a.
Chilpericus Francorum rex populum grauans, grauiter à Deo punitus est. 140.1.d.d
Chori monialiũ prędicuntur futuri in Ecclesia. 18.2.a
Christi Domini sunt reges. 349.2.d
Christiani vita tota crux est. 322.1.a. eam quotidie petat.ibid.d. Christiani veri, eiusq; morum vera descripto. 117.1.b.c
Christiani sunt in hoc mundo peregrini.96 1.b.c. eorum quanta sit dignitas.375.1. d. eis semper in ore & corde esse debet Christus.ibid.c. Christiani boni in funere propinquorum dant epulum pauperibus.106.1.a. Christiani qui in odium Christi necantur à Iudæis vel hęreticis, sunt Martyres ex ipso opere martyrii. 183.1.d
Christiani primi ritum coronandi mortuos repudiarunt, quod nihil cum Gentibus ipsum facientibus habere vellent commune.146.1.a. eorum preces antelucanæ.316.2. a. taxantur, quod deficiente luna acclamarent, vt ex hoc suo quasi animæ deliquio ad se & lucis suæ plenitudinẽ rediret 50.2 b
Chronotaxis oraculorum, siue ordo capitum & gestorum Ieremiæ. prolegom.5.d
Chrysippus quantam ę studiis voluptatem caperet. 19.1.d.
S.Chrysogonus idola adorare noluit. 392.2.c
Ciconia symbolum hospitis vagi est. 55.1.d
Cilicium habitus pœnitentium.323.1.c. & vestis obsecrationis. 379.1.c
Cingulum Dei cur sit Israel. 87.1. b. cingulum est symbolum virginitatis, fortitudinis, glorię, prompti obsequij. 87.2.a.b.389.1.c.
Cinis erat olim signum luctus. 323.1.c
Cinnamonum vnde dicatur. 45.2.b
Circumdederit quomodo Deipara Christũ. 187.2.a
Circumcisio etiam olim in vsu fuit apud alias gentes præterquam Iudęos. 66.1.a.b quæ circumcisio Deo placeat.ibid.a circumcisio cordis suadetur 30.1.d.2. quid ad eam requiratur. 2.a
Cisternæ dissipatæ sunt idola 15.1.a b. cisternæ erant crebræ in Iudæa, & ex cœnoso & profundæ, eisq; loco carceris aliquando. 215.2.c
Ciuitatis florentis decus consistit in senum grauita & prudentia, & iuuenum vigore. 355.1.d.
Cladius Cæsar in quantum mentis stuporem per voluptates venerit. 19.1.a
S. Clemens Pontifex à S.Petro conuersus. 333.1.c.
Clemens V. Pontifex quomodo exspirarit. 115.1.d
Clericus relicto sacrę Scripturæ studio vanis scientiis dans operam, est cisterna rimosa 15.1,d
Clotharius nimis credulus malis consiliariis, vxorem a bono opere reuocare conatur. 235.1.d
Clotharius alius Chilperici filius sanum S Colũbani secutus consilium, duobus regnis est auctus.235.2 d
Cœlesyriam & Palæstinos quãdo vastarit Nabuchodonosor. 243.2.a.
Cogitationes hominum naturaliter sciri ab angelis nequeunt.112.2.c. Cogitationes & inspirationes Dei, sunt velut eius nuncii. 231.2.a
Cognoscere pro prædestinare. 2.2.a
Collyridiani hęretici B.Mariæ placentam per mulieres offerebant. 50.2.a
Collyridiani hęretici B.Mariæ placentam per mulieres offerebant. 50.2.a
Columba vocatur exercitus Chaldæorum, quia columbam gestabant in vexillis.161.2.b.c.columbas albas Persę ob lepræ odium detestabantur, at Syri, Palæstini ac Babylonij eas pro numine colebãt ibid. c. in columbæ specie Spiritus sanctus in Christum descendit, cur.ibid.d. columba quia salax, est Veneri sacra. 162.1.a
Columnæ templi cuius altitudinis fuerint.277.1.b c. quot eæ habuerint malogranata. ibid.c.
Comœdia & comessari inuenta in Icaria vrbe Atticæ. 245.1,a
Commodi Imp. statua erat in coma auri scobe respersa. 346.2,a
Communia à natura data iura naturæ sunt omnium & singulorum. 353 2,c
Compatiendum afflictis. 252.1,a
Compunctionis descriptor est Ieremias.287,2 d.eius elogium.ibid. quæ eius filiæ 288.1,2. qui Sancti ea excelluerint 2, a, eius stimulus triplex. 289. 1.a.
Concio bonaquę sit.284.1.d. concio viua est, quæ nouissima viuẽ repręsentat. 125.1.c
Concionator non debet tacere, etsi audire nolint auditores.129. 2. c. est velut sagittator. 261.2.c. sine spiritu & gratia prędicandi prędicato nequit. 4.2.c. se humiliare debet. 5.2.d. mordeat, non adulctur.314.1.c.planctum moueat, non plausum 284.2.a. ex homine euellat regnum peccati, vt plantet regnum sanctitatis & virtutis. 6.1.d. vocatur rectę fidei sator, & debellator errorum. 2.a concionatores sunt velut nubes tonantes. 71.1.d
Confessorum Christi in Africa ad exilium properãtium animositas & constantia in pœnis & sordibus 133.1.d.2.a. quam indignis modis ab VVandalis Arrianis habiti. 343.2.b
Confidendum in Deo & Sanctis, non in mundo vel amicis. 22.2.c.11c.2.b.c
Conflationis & prędicationis pulchra allegoria. 46. 2.d. 47.1.a.2.a.
Coniuratio Ismahelis aduersus Godoliam vnde ortum habuerit. 225.2.a.226.1. b.
Consaluus Siluetia quam esset laborum & martyrii cupidus. 236.2.c
Conscientia hominis est velut mare & abyssus.221.2. a. eius quanta sit vis. 95.1. c. est signum post peccatum & flagrum, in damnatis est tortor ibid

illius potentia & testimonium in die iudicii.109.2 b. conscientiæ quotidianum examen quã sit vtile.334.1 a b gnomæ de eodem. ibid.
Consiliis sanis non acquiescere noxium est. 235,1.c.
Consolatio afflicti tristitiæ onus subleuat. 293.1.c,d. consolatio non datur nisi præuia cruce. 303.2.c
Consortia improborum fugienda. 229.1.c
Constans Imp. quas pœnas dederit. 142.2d.
Constantiæ Sanctorum exempla. 10.1.a
Constantini Magni de sapientia Christiana iudiciũ. 370.1.d. Chrispum filium falsò accusatum interfici iussit.213. 2.c. in labaro signum crucis castris prætulit. 162.2.a
Constantius Imp. Arrianus sacro igne percussus interiit. 142.2.b
Consuetudinis inueteratæ quanta vis sit & efficacia 43.1.b 92.1.c d. euinci illa quomodo queat. 92.2.b instar lapidei operculi est 338.1.c. consuetudo peccandi inducit difficultatem resistendi, non impossibilitatem 91.2.d. consuetudo per consuetudinem vincitur. 92.2.d
Contemnere laudes & verba hominum, perfectorũ est 117.2.d
Contemplatio Dei quam voluptatem afferat Sanctis. 19.1.d.
Contritio pro afflictione, dolore & tristitia. 313.2.d contritio Iudæorum velut mare quintuplex est. 313,1.c.
in Conualle Ennom filios suos Moloch concremabant Iudæi. 18.1.b
Conuersio nostra incipit à Deo, Deiq; gratia præueniente liberum arbitrium.185.1.a. conuersio, auersio, captiuitas apud Prophetas idem significant,175.2.b. ad conuersionem peccatoris necessaria Dei est gratia & liberum arbitrium gratiæ cooperans.355.2.d.
Conuitia metuens timidior est hostem fugiente.113. 1.d.
Cor hominis prauum est & inscrutabile. 112.2.a,b. instabile est.197.2.a. cor fons lacrymarum est. 61.1.c. est symbolum sapientiæ. 40.1.b. cor superborum est ventus pestilens. 267.1.b
Cornu quatuor res denotantur. 307.1.d. decem cornua Iudęi è Scriptura eruunt. 2.a.b.
Coronæ impositæ mortuis quas viui gestarant. 245. 2.d.246.1.a.
Coronari soliti Iudæi in festis & conuiuiis solemnioribus. 355.2.a
Corporis Christi Ven. Eucharistia veritas asseritur. 79.2.c.
Cornicum volatus à Gentilibus obseruatus. 390.2.d cur puellæ nubiles cornici opimas dapes offerrẽt. ibid. cornix est amoris symbolum, cur. ibid.
Crasso contra Parthos pugnante prima aquila conuersa est. 252.1.a
Creaturæ omnes beatos in cælo recreant. 384.1.a
Croceus color species rubri. 343.2.c
Crocodili symbolum sunt impudentiæ 16.1d
Crux est scabellum Christi.307.1.a. crucem Christi ita Iudæi collocarunt, vt facies eius Occidentem, tergum Orientem respiceret. 123.1.a.b
Crucem vnam fugiens plerumque incidit in aliam. 294.c. cruce acri immissa corriguntur peccatores & vrbes nequam. 300.2.c
Cubicularius Nicephori Phocæ Imper. monasterium S. Niconis exactionibus grauans, noctu à S Nicone grauiter vapulauit. 40..c.
Culpa & pœna sunt fratres comites. 302.1.c
Currus triomphalis Beatorum qualis sit. 384.1.b.
Custodia angelorum & hominum est murus & antemurale.311.1.d. Custodia sensuum nobis esse debet exactissima.
Cuthæi qui sint. 182.1.b.c.
Cyaxares rex Medorum Niniuem euertit. 2.1.a b.
Cypriæ virgines stupro eiusq; pretio Venerem colebant. 388.2.c.
Cyrus ex Isaia præscire potuit suas de Babylone victorias.42.2.a. quomodo Iudæos extulerit.379.2.b 382.1.c. Babylonem euertens dicitur beatus.246. 1.c. regnum eius ad Persas transtulit, 259.2.a. in eius sepulchro quid fuerit inclusum.54.1,b, eius titulus.2.a. per prima sua castra breui & facilè Baylonem expugnauit.26.1.2,b. Babylone euersa tam aliis gentibus quàm Iudæis videtur reditũ ad sua libertatem dedisse. 166.2.a.

DÆmon nullam suis dat requiem.354.1.c. gaudet spurcitiæ Deus castitate.389.2,b, quomodo homines excæcet. 221.2. d. perdici assimilatur. 114.1.b. confertur cum Naas rege Ammonitarum.33.1.b. est vindemiator & racemator. 43.2. d. crudeliter peccatores tractat.106.2.c.27.2.2.b. eius imperium est quidquid peccarunt. ibid. eius astutia & simulatio.227.1.a. est primus & summus tyrannus. 28.1.b.c.
Dæmones sunt lupi vespertini. cur.37.1.d. item pardi. 2.b. an pascerentur nidore victimarum.51.b sunt damnatis basilisci. 59.1.b.
Damascus vrbs Syriæ fuit nobilis ciuitas 256.2.d. dicta vrbs Iouis,& Orientis oculus.2.7.1.a. eius origo & etymon ibid, eius texturæ & mercatores ibid, eius subactio, reges, fastus, restitutio, & alia de eadem. ibid,b.c.
Damna voluptatis. 18.2.d.
Damnati bonorum priorum obliuiscuntur 313.2.a.c eorũ pœnæ inde augentur, quod neminẽ habeant consolantem. 293.1.d.
Dan terminus Iudææ Aquilonaris versus Babylonẽ. 31.2.b. eius nomina. ibid.
Darius Hystaspis Semiramidis sepulchro aurum inuenturum se sperans quàm illusus fuerit. 54.1.d.
Dauid Propheta quomodo maledicat montibus Gelboẽ.132.2.a. eius post peccatum cõpunctio. 288.2.b. regnum eius sub Zorobabel exstinctum. 200.
De sæpè capitur pro *propter*. 59.2.a.
Decem tribus ex Assyriaca captiuitate nunquam vniuersim rediere.175.2.c.180.2.c. sed aliqui tantum qui deinde coalescentes in vnam temp. omnes dicti sunt Iudæi. 260.2.c.
Decipula propriè quid sit. 40.2.c.
Decor cur dicatur Ierusalem. 160. Decor Ierusalem quis sit. 295.2.b.
Decumanum pro magno & valido. 119.2.
Dedan quæ sit regio & vnde dicta. 256 2.1b.
Deliciæ effeminant. 240.2.c.
Demaratus quam æquanimiter tulerit increpantem se. 128.2.b.
Denarij numeri perfectio. 385.2.b.
Dentibus assimilantur prædicatores. 323.1 b.
Descendo pro *eo*. 120.1.c.137.1.c.
Desertum, in quo Iudæi XL. annis ambularunt, quare dicatur imago & vmbra mortis. 131.c.

Desolari

Desolari idem quod solum relinqui, ad solitudinem redi, destrui, vastari. 14.1.d. vndenam ea vox deriuetur. 2.a

Desolatio Ierusalem in quo fuerit sita. 291.2.b

Despectio omnigena monacho & Christiano optanda. 115.1.c

Detractores in congregatione sunt viperæ & proditores. 62.1.d. vulnerant tres vno vulnere. 2.d

Detractionis quantum sit malum. 63.1.a.b. quantum inde mali sequatur, præsertim in Religionibus & congregationibus, in quibus non rarò peccatur, non tantùm venialiter, sed & mortaliter in hac materia, eoque periculosiùs, quòd detrahentes idipsum non aduertant, vel prætextu zeli excusent. ibid.d

Deicola Abbas facie semper erat læta & ridenti. 297.2.a

Deogratias Episcopus Carthaginensis sacra vasa vendidit vt Christianos captiuos redimeret. 217.1.d

Deus ministros Ecclesiæ ante omnia imbuit sua gratia, eosque sibi amicos reddit. 4.2.b. cur pueros elegerit ad prophetandum. 5.2.b. eius prouidentia tota oculata est. 7.1.a. significatur eius potentia, vigilantia, & prouidentia per virgam vigilantem. ibid. pingitur quasi oculus baculo innixus, cur. ibid b. item quasi virga sole exornata. ibid. item vt baculus stans, cur. ibid. c. quare dicatur totus oculus. ibid. vltio eius celer est ibid. d. ea vigilat ad peccata. 2.a. duo habet tribunalia, vnum clementiæ in Austro, alterum seueritatis in Aquilone. 9.1.a. sedecim argumentis ad conuersionem Israelem exstimulat per Ieremiam. 10.2.d. ipse est gloria Israelis & totius orbis. 13.2.d. est fons perennis gratiæ & bonorum omnium. 14.2.c. fuit maritus Synagogæ. 16.2.c. 17.1.c. auidior ipse est reconciliationis quàm sint ipsi peccatores. 24.1.b. est Ecclesiæ maritus in Christo. 26.1.d. est pater noster quadrupliciter. 27.2.a. eius ad miserendum propensio. 35.1.c. viros & heroës quærit, non imbelles & molles. 2.b. quomodo Chaldæis potestatem dederit inuadendi Iudæos, 42.1.b.d non propter locum gentem, sed è contrà propter gentem locum eligit 47.2.c. habitat in nobis quadrupliciter. 48.1.d. ligatur piorum precibus velut vinculis. 49.2.d anthropopathôs datur ei & ira & furor. 51.1.a. quando primùm, & qua occasione Iudæis præceperit vt sibi soli sacrificarent. 2.a.b. an in deserto quidem Iudæis sacrificia indixerit, sed ea vim obligandi habere noluerit antè quàm in Chanaan ingrederentur. ibid. c prospicit fidentibus in Deum. 73.2.b.c cognoscit occulta cordium. 80.1.c. singularis eius prouidentia astruitur. 81.1.b c. curat humana quàm perfectissimè. 2.b. & omnia ita vt singula. ibid. c. si magnam det in hac vita gloriam suis hostibus, quantam dabit amicis in die triumphi & nuptiarum. 83.2.a. nos vt linum carmihat, indeque sibi quasi cingulum adstringit. 87.2.d. duas ob causas separat impios ab inuicem. 89.1.a. quasi mensor cuique ex delecti grauitate pœnam admetitur. 93.1.a. quomodo fuit quasi viator & colonus apud Iudæos. 95.2.b. ad eius tribunal appellantes sæpè exauditi. 115.1.a. ipse vena est aquarum viuentium. 116.1.b. 121.2.d. ipse esse debet laus nostra. 116.2.a. est similis figulo. 120.2.b. maximè ob resurrectionem & refigulationem corporum. 121.1.a. quomodo mala erect. ibid. d. quomodo dicatur abuti impiis 124.2.a. quomodo sanctificarit Chaldæos venientes contra Ierusalem. 138.1.a. est vbique præsens. 150.2.d. moderatur linguas verorum Prophetarum. 151.2.d. malos æquè ac bonos intuetur. 154.1.b. duo habet dolia, vnum fellis, alterum mellis. 154.1.d. est in mundo velut modimperator in cuique suo calice admetiendo. 158.1.b mysticè columba est. 162.2.a. quomodo gentes varias Nabuchodonosori tradiderit. 165.1.d. suorum famulorum vota exaudit etiã per miracula. 172.1.d. tria sunt quæ non potest facere meliora. 186.1.c. regit flectitque voluntates, omnesque causas secundas, & eas inter se ita componit, vt vna alteri ex æquo respondeat. 194.1.b. eius adinuentiones & viæ variæ. 195.2.d. incomprehensibilitas operum, consiliorum & substantiæ eius. ibid. Dei oculus mentem fertilem reddit. 196.1.a. tunc maximè adest, cùm res videntur planè desperatæ. 2.c. 1.a. cognoscit futura libera etiam conditionalia tantùm, & nunquam euentura, eò quòd hypothesis vel conditio non ponatur, nec eueniat. 218.2.a. id probatur tribus exemplis. ibid. b.c quænam rei huius sit ratio. ibid.d. 219.1.b.c. quantus sit perfidiæ vltor. 222.2.b. cùm vult vrbes punire, sapientes ei vel aufert vel excæcat. 254.2.c. est decor iustitiæ tripliciter. 261.1.c. est exspectatio Israel. ibid. d. eius plena descriptio. 270.1.c. 327.1.a. animas peruersas cruce immissa corrigit. 300.2.c.d Iudæis fuit quasi visus & leo, cur. 320.2.c. eius iacula & sagittæ sunt morbi. 3 1.1.a. ex amore sagittat nos, ob sex causas. ibid. b. eius memoria quàntum boni afferat. 324.2.b d. 325 1.a.b.2.c. nunquam eius ira ita sæuit, quin aliqua temperetur misericordia. 325.2.a. 331.2.c. est sors & pars Sanctorum. 326.2.a. inuitus iram & furorem induit. 331.1 d.2.d. 332.1 d. nihil nobis euenit cuius auctor non sit Deus. 332 2.a. eius prouidentia & numine omnia in particulari reguntur. ibid.d. in quolibet rerum euentu ei fidere, & ad eum recurrere debemus. 333.2.a. eius firma & irreuocabilis sententia de puniendis Iudæis 335.1.c.d. eius intuitus & recordatio est operatiua & efficax. 353.1.d. eius flectendi rationes. 364.1.b.c. in templo exhibet nobis suam aurem. ibid.d. quo sensu eum mortui non laudent. 2.b c. adest orantibus in tribulatione. 366.2.c. habet æuum vitæ, nos verò mortis. 367.2.d. est sapientia increata, omnia sciens. 372.1.d. locus possessionis eius quàm sit vastus. ibid. 2.b.c. eius nomen est æternus & sanctus. 379.1.c.d. ipse plenum perit cordis gaudium. 381.2.c. erit Beatis sol, & omnia ipsis complanabit. 384.1.b.1.b. gaudet castitate. 389.2.c

Diana, cur dicatur regina cæli. 50.1 d

Didymus quare in sua cæcitate dictus sit beatus. 65. 1. a
Dies maledicta dicitur mala & misera admodum. 131. 1. d.
Dies hominis quis & quomodo is nō desideretur. 117. 1. d. 2. b. is est quo homo prosperatur & potens est, & honoratur, & deliciatur. 117. 2. b. quàm dies is vanus. ibid. b. c
Dies cæli qui dicantur. 361. 1. a
Diffidentiæ hominum de Deo tres sunt effectus. 111. 1. b. 2. a
Digitus annularis quis sit. 144. 1. b
Dij gentium fuere homines, quos ars vel beneficium data deos fecit. 387. 2. c
Diogenes quomodo media die homines quæreret. 33. 2. d. 35. 2. b.
S. Dionysiæ matronæ in tormentis generositas. 118. 1. c. pro fide patiens quàm generosè tortores sit allocuta filium quoque ad martyrium animarit, quem in tormentis exstinctum ipsa domi cum gaudio sepeliuit. 133. 2. a. b
Displois iustitiæ quæ dicatur. 131. 1. b. est vestis mulieris. ibid.
Disciplinam ligneam renuens, habebit ferream in iudicio. 168. 2. c
Disypatus Georgius impetrauit à Deo mortem Andronici Comneni Imp. 173. 1. d
Diuites qui pauperes opprimunt, vocantur sepulcra pauperum. 39. 2. a
Doctor bene docens, sed malè viuens sepultura asini sepelitur. 141. 2. d
Doctores Christiani sunt nubes tonantes. 71. 1. d. cur dicantur Prophetæ. 4. 2. c
Doloris origo est inexspectatio. 133. 2. d. dolor de peccatis magnus esse debet. 113. 2. d. dolor quiduis accusat & detestatur quod ad rem de qua dolet quoquo modo attinet. 132. 2. a
Dominicum diem recusans celebrare, videtur negare Christi resurrectionem. 119. 2. b
S. Dominicus salutis aliorum quàm esset auidus. 352. 2. c
Dominicanorum primorum feruor & deuotio. 354. 1. a. b. c
Domitianus Imper. quàm esset sagittandi peritus. 321. 1. d
S. Domninæ lacrymæ. 336. 1. d
ad Domum figuli ire est considerare sui originem ex luto. 120. 1. c
Domus primę Patriarcharum erant tabernacula pellicea. 32. 2. d
Domus vulgi quæ dicatur. 222. 1. a
S. Dorotheus quale dederit pręceptum suo discipulo Dositheo. 382. 1. b
Dotes octo Beatorum. 383. 1. d. & seqq.
Duplex pro graui & multiplici. 119. 1. a
Duri durè tractandi. 168. 2. c
Dux virginitatis vocatur sponsus. 24. 1. d.

S. EAdmundus quomodo à matre puer ad virtutem efformatus. 329. 1. a
Ebrietas suppliciorum quæ sit. 160. 1. b
Ebriorum mores. 219. 1. a ebrius ęst lagena mentis inops vino grauis & saburrata. 342. 1. b
Ebur vetustate rubescit 346. 1. b. d. 2. b. cur antonomasticè dicatur os. ibid. olim minio tingebatur. 1. b. d
Ecclesia Christi quaquauersum propaganda est. 192. 1. a. eius quod fuerit diluculum, & aurora. 326. 1. b. Ecclesia verè cur olim in tribu Iuda fuerit. 25. 1. a. Ecclesia comparatur oleæ & oliuæ. 76. 1. b. quando dicatur laborare siti. 95. 1. a. est thronus gloriæ Dei. 114. 2. d. quasi vinea est. 249. 2. a. per Christum incarnatum facta est habitaculum iustitiæ, mons sanctus & concordia omnium hominum. 188. 2. a. b. quomodo deciderit. 192. 1. d. vocatur rus Iudæorum ob tres causas. 147. 1. c. dicitur pax iustitiæ, & honor pietatis. 381. 2. b. c. eius afflictæ lamentationes. 289. 2. d
Ἐκκλησιάζουσαι quid sit Aristophani. 114. 1. a
S. Edmundus Cantuariensis Archiepiscopus cum Christo puero puer familiariter conuersabatur. 376. 2. c
Eduardus III. rex Anglorum pecuniam ex populi exactione redactam abominatus est quasi diabolicam. 140. 1. c
Educatio in vtramque partem quàm sit tenax. 327. 1. d. educatio dura fortes facit & longæuos. 328. 2. d
Effundere cor coram Deo quinque significat. 316. 2. d
Eiectiones quas pseudo prophetarent. 314. 2. b. c
Elias persecutionem patiēs petit vitæ finem. 132. 1. c
S. Elegij mater quo præsagio cum magnum fore virum dedicerit. 3. 1. a
Eliphaz Themanites amicus Iob quàm fuerit sapiens. 256. 2. b
Emath & Arphad erant duę Syrorum ciuitates. 257. 1. c. d
Emptionis finis est possessio rei emptę. 87. 1. a
Empusæ quæ dicantur. 343. 1. a
Enos homo quomodo dicatur. 117. 2. a
Ephraim vacantur decem tribus ob tres causas. 49. 1. c. quomodo eas Deus à se proiecerit. ibid.
S. Ephrem compunctionis habuit spiritum. 288. 2. c
Epukia est iuris remissio. 366. 1. b
Episcoporum est facere iudicium & iustitiam in terra. 148. 1. b
Epistola Ieremię ad captiuos in Babylonem abductos. 385. 1. c. an ea missa ad abductos, an ad abducendos. ibid. d
Equi emissarij qui sint & trahentes 38. 1. d. equi fortes & proni in feminas ex Arabia prodibant. ibid. eorum in equas ardor. 2. a
Equi Persici feroces sunt & quasi stimulos habent à natura. 271. 2. a
Eremitę veteres multi recensentur, dono lacrymarum insignes. 336. 2. b c
Ergastulum pro carcere. 214. 1. b
Ἐρῶν vnde deriuent Grẹci. 64. 2. c
Esdræ liber quartus cuius sit auctoritatis. prolegom. 8. 2. d. Esdras an altare Hierosolymis sub Artaxerxe erexerit. 360. 2. b. c. non reparauit Scripturam sacram in excidio vrbis combustam. 211. 1. c.
Essenorum mirum silentium. 327. 2. c
Et, hebraicè וְ, sępè est inchoatiuum. 359. 1. b
Eua est mariti sui filia. 24. 2. a
Euangelium non consistit in syllabis & litteris. 190. 1. c.

in Eucharistia Christus charitatis igne succēsus quasi immolatur & consumitur. 200.1.d. eius sacrificium durabit vsque ad tempora Antichristi. 2.a
S. Eucherii Aurelianensis mater eum vtero ferens quam cælitus benedictionem acceperit. 2.2.b
Eunuchus significat omnem aulicum & palatinum, cur. 169.1.c.
Eusebius Anachoreta catena ferrea collum inclusit 302.1.d.
Eusebij Emisseni an sint homiliæ quæ eius nomine circumferuntur. 345.2.b
S. Eustratius quam parui idola faceret. 70.2.a
Eutychetis hæresis circa quid potissimum versaretur. 85.1.b
Examen conscientiæ quam sit vtile. 334.1.a.b. gnomę de eodem. ibid.
Excelsa cur dicantur altaria. 52.2.b
Excitator in aula regis Persarum manè, quis esset. 49.2.b
Exedræ erant cubicula ædificata in appendicibus templis, in quibus quiescere poterant & sedere sacerdotes, & supellex tēpli recōdebatur. 205.2.a
Exempla veterum fulciunt infirmos. 216.2.c.d
Exempla temerè suspicantium. 213.2.b.c
Exhalationum in homine tres sunt fontes, stomachus, hepar, cor. 61.1.c
Ezechiel quando prophetarit. prolegom. 3.1.a
Ezidus nimis credidit impostori Hebræo. 235.2.a

FAcies Hebręis idem est per synecdochen quod persona. 8.1.d. facies velatur damnatis & captiuis. 335.1.a id probatur exemplis. ibid.
Fæces sunt orium & deliciæ. 247.2.b
Fama hominum parui facienda. 118.1.b.c.d
Fasciæ quibus mammillæ stringuntur, symbolum sunt illibati pudoris. 211.d
Fatum ex siderum cursu & dispositione constitui finxere veteres. 253.2.b
Fauni ficarij qui sint. 285.1.d. vnde illi dicantur. 2.a
Fauor humanus quam vanus. 117.2.c
S. Felicitas septem filios ad martyrium educauit. 28.2.b. est à leopardis discerpta quia idola Gentium colere noluit. 70.1.c. 392.2.c
Femina quomodo circumdabit virum. 186.1.c.d & seqq.
Femur percutere est voluptatem carnis exstinguere. 184.2.d
Fessa vrbs Africę dicta à Fes, id est auro ibi inuento. 2.c
Festa Iudaica quare & quomodo Deus obliuioni tradiderit. 309.1.d. festa Catholicorum meritò rident infideles & hæretici, cùm illis ista lasciuiēdo abutuntur. 196.2.d
per Ficus cur intelligantur homines. 153.2.b. ficus bonæ erat Ioachin cum suis obediens Deo, malę erat Sedecias cum suis inobediens Deo in captiuitate suscipienda. 154.1.c. ficuum dulcedo ibid. d. ficus bonæ tropologicè sunt iusti & electi, malæ sunt improbi & impij 2.a. item aliter tropologicè capiuntur ibid. & c. ficus primi temporis quæ sint. ibid. d. ficuum aliæ dant fructus semel, aliæ bis in anno. ibid. ficus Iunij mensis meliores sunt autumnalibus. 155.1.a. sex dantur analogiæ iusti & ficus. ibid. b
Fides quam ab hominibus exulet. 36.1.c. fides hosti seruanda. 212.2.a.b
Figulinæ officinæ in Ierusalem erant in valle iuxta Topheth. 120.1.c
Filia Sion dicitur Ierusalem. 295.2.a
Filiæ pharetræ dicuntur sagittæ. 321.2.b
Filij Agar negotiatores erant, ac fallendi peritissimi. 371.2.b
Filij Orientis qui dicantur. 258.1.c
Filij Sion inclyti qui dicantur. 341.2.c
Filij viri qui dicantur. 35.2.
C. Fimbriæ impudentia. 24.1.b
Fimeta sunt calida. 343.2.c
Finis quomodo pereat. 323.2.d. finis pedalis pręcisionis quid sit. 269.1.b.2.
Firmamentum octo milliarium millionibus distat à terra. 573.1.c. eius spissitudo 80. millionum est. ibid.
Flacitheus Rugorum rex secutus sanum consilium S. Seuerini, insidias hostium euasit. 235.2.d
Flagella Dei sunt tyranni. 263.2.a.b
Flagellanti Deo homo se subdat oportet. 220.1.a
Flamma capitur pro vastatio. 308.1.a
Flauedo signum naturæ docilis & mitis. 346.2.b item florentis iuuentæ symbolum. ibid.
Flauij dicti a flaua coma. ibid.a
Flauicomi fuere Dauid, Salomon, at Christus crine subflauo. ibid. b
Flectendi Deum ad misericordiam septem rationes. 564.1.b c
S. Florentius precibus serpentes in sua vicinia interemit, interemptos aues deuorarunt. 183.1.c
Flumen exundans dicuntur copiæ hostiles. 83.1.d
Fœdus quod Messias cum Gentibus initurus prędicitur, spirituale erit, & ad eius redemptionem Gentes spectant. 179.1.a.
Fons bonorum omnium Deus. 14.2.d. fontes olim & flumina pro numinibus habebantur. 17.1.b. ii terræ velut vbera sunt. 122.1.a
Foramina varia erant in neruo & eculeo, quare. 127.2.b
Formido pro terriculamento. 391.1.d
in Fornacibus laborant serui & pauperes. 74.2.b
Fornicatium quendam quomodo S. Bernardus ad bonam frugem perduxerit. 94.2.d
in Fortitudine non est homini gloriandum. 65.2.b fortitudo cingulo denotatur. 87.2.b
Foueam Ieremiæ Constantinus Imper. mirifica fabrica exornauit. 214.1.c
Franciscanorum ordo Deo curæ est. 207.2.d
S. Franciscus quomodo sensualitatem vinceret. 313.1.d
B. Franciscus Xauerius in conscientia examinanda diligens erat. 334.2.a.
Fremere dentibus gestus insultantium & subsannantium. 315.1.c
Frigus inimicum naturæ. 8.2.b
Fugiendum nobis è Babylone tropologicè, quomodo. 267.2.d
Funera floribus & pompa ornabant olim diuites. 245.1.d
Funes meretricum Babyloniarum qui nam essent. 389.1.a.b.
Funiculus significat sortem cuique debitam. 310.2.b item regulam ad cōstruendum & destruendū. ibid.c. item alia. 311.1.a

Furor pro zelo Iustitiæ. 44.1.b
Futura cognoscuntur, quia præsentia sunt non in se, sed in suis causis & signis. 219.b. futura contingentia, etiam conditionalia, sunt determinatæ voluntatis, & habent suum Esse, sed conditionatum. ibid.c

Galaad mons principium & nobilissima pars Libani, eius feracitas, vnde dicatur, is significat stirpem regum Iuda. 137.2.b. abundabat opobalsamo. 238.2.b
Galaad pars Arabiæ, resinæ prouentu nobilis. 59.2.d. ibi quoque viguit medicina. ibid.
Garciæ regi Nauarræ successit filius ex vulneratæ matris vtero excisus. 3.2.a
Gareb collis situs iuxta Ierusalem. 191.2.b
Garruli comparantur cisternis dissipatis. 15.1.c
Gaudium impiorum vertitur in tristitiam. 380.2.b.
Gaza quomodo à Pharaone Ephree vastata. 242.1.c quando contra eam prophetarit Ieremias. ibid d. vnde dicta, eius potentia, cum vastarunt Nabuchodonosor & Alexander Magnus: postea refloruit, & hodie floret. 2.a
Genealogia peccati quæ sit. 132.2.b
Generatio in Scriptura variè capitur. 385.2.a
Geon hebraicè cur Nilus dicatur. 16.1.c.
Gentes cur adorarint solem & stellas. 5.4.2. b. in luctu incidebant se. 106.1.d. colebant astra quasi animata. 67.1.c.2.a. in idolis ligneis non adorarunt Deum quasi in imagine, vt faciunt Christiani contra Caluinum. 391.2.d. tripliciter errarunt ex proborum infortunio, & improborum felicitate. 81.2.b. putabant lunam in defectu à dracone ore apprehendi. 50.2.b vale dicebant defunctis, offerentes eis cibos. 387.2, b. sepeliebant suos principes cum armis, sceptro, vestibus & auro. 54.1.b
Gentes plurimæ sunt ad iudaismum conuersæ. 108.2.a
Gentibus, apud quas circumcisio viguit, non fuit ea communis, sed priuata aliquorum & paucorum. 66.1 b.c
Gentes Iudæis vicinas cur à Chaldæis excidi voluerit Deus. 159.1 b
Germani orti ab Ascanij Asianis. 271.1.d. mortuos extra vrbes sepeliunt. 126.1.a
Germanico duci castrorum octo aquilæ victoriæ auspicium attulere 251.1.d
S. Gertrudis resignatio indifferens in manus Dei. 333.2.a.b
Gigantem Deum vocant Syri. 318.2.c
Gladiū à sanguine prohibere mysticé quid sit. 246.2.c
Gloria fidelium triplex est. 377.2.a. gloria dicitur veri Dei cultus. 13.2.d. gloria est laus & claritas publica, honor & laus priuata & secreta. 365.a. gloriæ symbolum est cingulum. 87.2.b. gloriam Deo dare quid sit. 89.1.b.c
Gloriandum non est in sapientia, viribus, opibus. 65.1.d.2.b.a
Gloriatio vana cauenda. 116.2.a.b
Gnomæ de impudentia. 24.1.b.c. de Dei presentia vbique. 150.2.d. de sapientia. 370.1.c.d. de memoria Dei. 382 1.a. de voluptatum turpitudine. 18.2.b. de populo & subditis exactione non grauandis. 141.1.a. de cæli magnitudine ex terræ paruitate. 374.1.b. de laude & fama hominum contemnenda. 118.1.a.b. de religione primum stabilienda. 310.1.a b
Goata est Golgotha, vbi crucifixus est Christus. 191.2.b
Godolias erat vir primarius Iudæus, qui ad Chaldæos ante captam vrbem transfugerat, vnde ab eis Iudææ præpositus fuit. 222.1.c.224.2.b. habitauit in Masphath. 224.2.c. detegitur ei coniuratio. 225.2.a. occisus est mero grauis. 226.1.b
Gondisaluus Ferdinandus a Corduba quid respōderit citanti se militi ad tribunal Dei. 115.2.a
Gordiana Gregorii Magni amita malarum in monasterio consuetudine seducta est. 229.2.d
Gratia maior noui quam veteris testamenti. 133.1.b. gratia Dei ante omnia imbuuntur ministri Ecclesiæ. 4.2.b. ea præuenit peccatoris conuersionem. 356.1.a. gratia Dei prauam peccandi consuetudinem expugnat. 92.2.b
S. Gregorius Magnus quomodo in omnibus diuina prouidentia niteretur. 2.2.b
S. Gregorii Nazianzeni studium pœnitentiæ. 343.2.c
Gualtherus Franciscus Episcopus Pictauensis quomodo contra iniquum suum iudicem ad Dei tribunal appellarit. 115.1.d
Gulæ vincendi modus. 323.1.d
Gulielmus iunior Angliæ rex quod templorum vectigalia iniquè vsurparet, pœnas post mortem dare visus. 140.2.a
S. Guthlacus cælesti est prognostico ante ortum designatus. 3.1.c. eius nomen quid anglicè sonet. ibid.d.
Gymnasiorum quanta sit antiquitas. 371.2.a

Hæresum hodiernarum quæ sit multiplicatio 75.1.d
Hæretici quomodo furentur verba Saluatoris. 151.2.a relicto doctrinæ puræ fonte in Ecclesia, fodiunt sibi cisternas cœnosas falsorum dogmatū. 15.1.c. cur perdicibus comparentur. 124.1.c. negant B. Virginem in conceptis & partu Christi mansisse virginem. 187.2.c.d. lamiæ sunt. 343.1.b. sunt lupi vespertini & nocturni. 3.1.d. ouium speciem induunt. 2.a. cur dicantur pastores multi. 85.1.a. id probatur variis exemplis. ibid b.c
Hamula hebraicè quid propriè sonet. 76.2. d.77.1.a
Hananeel patruelis Ieremiæ vendidit ei agrum. 194.1.a.b
Hananias Ieremiæ catenas abstulit. 168.1.b. quo anno sit mortuus. 169.2.a
Hebræi verba realia per mentalia aut verbalia exponunt. ipsis incogniti erant populi Aquilonares. 8.2.c. omnes populos mari Mediterraneo à se discretos vocarunt insulanos. 13.2.c noctem vocant vesperam. 37.1.b. nomina animalium apud eos multis sunt communia. 55.1.d septenarius & denarius numerus ipsis familiaris est. 100.1.a. *in* ponunt pro regimine genitiui. 102.1.a. femininum genus vsurpant pro neutro quo carent. ibid.2.d. simplex verbum capiunt pro composito quo carent. 126.2.d per maledictionē intelligunt tantū interectio-

nem optantis.q.d. Vtinam hoc non fuisset.131.2.c enallage personę ipsis frequens est.168.2.d. pacis nomine omne bonum significant. 199.1.b. vrbes vocant vineas,& ciues vites. 249.2.a lugentes comam tondebant.294.1.d. geminatio ipsis copiam notat pręsertim si masculino iungatur genus femininum 308.1.c. valdè ęrumnosos comparant mortuis. 368.2.d
Helcias pater Ieremię an fuerit pontifex.1.1.b. negatur verius, quam asseritur.2.a. fuit sacerdos vulgaris. ibid.b
Hellen Abbas quam sideret Deo. 112.2.b
Henricus Archiepiscop. Moguntinus pontificatu iniustè deiectus ad Christum iudicem dum appellat, eius iudices iniqui omnes miserè periere. 115.1.c
Henrici Imp. Ecclesiam affligentis mater, dum eum vtero ferret, visa sibi est gestare draconem virulentum. 3.2.b.
Heracleo Imp. & vxor Martina quas pœnas dederint 142.2.c
Heraclion quàm ob hæresin & libidinem à Deo grauiter punitus sit. ibid.
Hercules oraculo victimas hominum postulante, persuasit Italis, vt pro hominibus viuis cereos offerrent. 53.2.a
Hereditas cęlestis est pręclara sepruali... 27.1.c.d
Hereditates apud Iudęos ex vna tribu in aliam non deriuabantur. 194.2.b
S. Herluca cęcitate percussa, alterum oculum recuperat, eumq; acutissimè videntem. 337.2.c
Hesebon regia regis Amorrhæorum. 252. 2.b
Hesiodus in solitudine poëticam didicit. 329.1.d
S. Hieronymus an in Ieremiam scripserit. prolegom. 5.2.b. de eo commentario censura.ibid. c. infimulatus, quod virgines ad nimium rigorem & ine-diam suis scriptis induceret.132.1.c. ab æmulis vexatus quomodo gauisus sit.133.1.c. Christum sibi semper ob oculos ponebat.376.2.b. compunctionis habuit spiritum, & passim in epistolis in pœnitentiam & austeritatem inculcat.288.2.c.d fuit solitudinis amans.329.1.c. eius an sit commentarius in Threnos. 290.2.b
Herundinum reditus & nidificatio, vita per hiemem 56.1.b. earum præscientia.ibid. quomodo in Aegypto Nili exundationem impediant. ibid.c sunt veris prænuntiæ.ibid. vix cicurantur.ibid.d. pietatis parentum (& maximè Dei) in filios symbolum sunt 2.a. eis comparantur Sancti ob duodecim analogias. ibid.c. item fideles.21.2.d
Homerus cæcus mente fuit oculatissimus. 337.2.a
Homiliæ nomine Eusebij Emisseni tritę cuius sint auctoris. 345.2.b
Homo à materia dicitur *adam*, sed post peccatum & ærumnas dicitur *enos*, id est obliuiosus, & obliuionicito tradendus, item miser & ærumnosus. 117.2. a.111.1.d. est opus & fabrica siderum. 67.2.a. similis est luto.120.2.b. coram Deo segerat vt lutum. ibid.c. quomodo stultus fiat à scientia. 71.1.a. quomodo dicatur prauus & fallax, contra hæreticos.112.2.a. homo vitiosus non est homo sed quasi bestia.33.2 c. homo verus quis sit. ibid.d. in homine sperans est quasi arbor diris & maledictionibus deuota.110.2.c. hominis via, quomodo non sit eius. 72.2.d
Homines omnes non sũt peccatores.35.2.a. homines alij ex auro, alij ex argento, alij ex ære, & quinam singuli sint. 46.2.a. homines Saturno quę gentes immolarint. 53.1.a.
Horæ Canonicæ & orationes prima, tertia, sexta nona, vnde ortæ sint. 316.1.d
Humanitas Christi plumbo assimilatur.47.2.a. ipsa est scabellum Christi. 307.1.a.
Humilient se fiantq; pueri, qui à Deo ad magna euehuntur. 5.2.c.
Hunericus orthodoxorũ in Africa persecutor, à vermibus scatentibus è toto corpore corrosus expirauit. 142.1.d.
Hunni fœdifragi quas pœnas dederint. 122.2.c.d
Hus terra & regio Arabiæ & Idumeæ, aut certe ei confinis. 158.2.c.251.2.d.
Hyenæ serpenti assimilatur Ierusalem. 84.2.d.
Hyperborei quidam an sint. 8.2.c.
Hypocritæ lamiæ sunt. 343.1.b
Hyrcanus extraxit è Dauidis sepulcro tria talentorũ millia. 54.1.a
Hysterologia crebra in Ieremia est. 213.1.a.

IAcobi Carratiensis Patauinis principis generosũ responsum. 247.1.a
Iacob Patriarcha an in vtero matris sanctificatus. 4 2.a.
B. Iacoponus quomodo gulam vinceret. 323.1.d
Iaddo Pontifex Alexandro Magno apparẽs eum est ad bellum Persicum ortatus, & Asiæ ei imperium addixit. 42.2.b
Iaponia plurimos pueros Martyres habet. 328.2.b
Idola vani sunt dij, & vanos faciunt suos cultores.11.1.a. sunt cisternæ dissipatæ.15.1.a. quam frequentia essent in Iudæa.75.1.d. dupliciter vana sunt. 68.2.c.d.69.1.a.70.1.b.2.a.b.71.1.c. eorum vanitas & nihilum ostenditur. 389.1.a. & seqq. eorum adoratores apud Gentiles triplices erunt.391.2.d. idoli nomen inscribebatur aræ in qua ei sacrificatur.109.1.c. item eius imago ex collo gestabatur in gẽma vel tabula. ibid.d.
Idololatræ in collibus & siluis sub arboribus idolis suis immolabant. 17.1.a.
Idololatria vnde instituta. 388.2.d. idololatria est quoddam spirituale stuprum & fornicatio. 15.2. c.17.1.a.297.1.a.298.1.b.c.
Idumęa tota montosa est.255.1.a.1.b d. eius metropolis erat Bosra.ibid.1.d. quomodo eam conciderit Deus. ibid.2.b.
Idumęi quomodo veram sapientiam ignorarint.371. 2.a. quando à Iudæis sint deleti. 86.2.b. Iudæos in vitia pertraxere, & afflictos deseruere. 293.2.b. cur habitabant in scissuris petrarum & cauernis.255.1.a. à Chaldæis excisi quia cladem Iudæorum irriserant 351 2.d. eos verisimile est non solitos circumcidi. 66.1.c.
Iechonias vocatur aliquando *Conias* per aphæresin vt significetur eius deiectio.144-1.a. prænunciatur in Babylonem abducendus.ibid.c. non habuit è stirpe sua regem, inde dicitur sterilis. 145.1. b.d. in Babylone fuit in libera custodia.359.1.b.c.
Iecur effundi in terra quid sit.312.1.c. iecur si deesset extis, habebatur male ominosum ibid. d. iecur sedes est amoris & commiserationis. 2.a.
Ieianium indictum quotanuis ob combustum Ieremiæ librum.209.2.b.211 1.b. ieiuniũ anno quinto Ioachim cur indictum.211.1.a.b. ieiunium indixere Iudæi ob cæsum Godoliam. 266.1.a.

Ieremias prophetat populo ante captiuitatem Babylonicam, vt eum ad pœnitentiam excitet, & captiuitatem ipse euadat prolegom. 5. 1. a. quoto anno ætatis prophetarit. ibid. b. sub quibus regibus, & quoto anno ante Christum. ibid. prophetauit sub quinque regibus. ibid. c. benignè in captiuitate à Nabuchodonosore habitus. ibid. abductus est in Aegyptum ab Iudæis eò fugientibus fecitq; in Taphnis miracula, & prædixit eius regē à Nabuchodonosore vincendum. ibid. & 2. a. prophetauit annis 45. ad annum ætatis LX. 2. a. lapidatur à suis in Taphnis, & Martyr occubuit. ibid. cur ab Aegyptiis eius sepulcrum in honore habitum. ibid. b. eius ossa an Alexander honorificè Alexandriam transtulerit, eisq; monumentum ædificarit. ibid. c. prædixit omnia Aegypti simulacra collapsura, cùm Virgo mater in Aegyptū cum suo infante ascenderet ibid. filius fuit Helciæ oriūdus ex Anathoth. prolegom. 4. 1. a. in vtero matris fuit sanctificatus, & mansit tota vita virgo. ibid. omnis criminis per totam vitam fuit expers. ibid b fuit sacerdos, doctor, Propheta, Apostolus. ibid. fratrū salutis fuit amator ardēs in vita, & post mortē ib. varia eius scripta. ibid. c. & alia itē ei ascripta ib. d. fuit constantissimus, typusq; Christi crucifixi. 2. a. eius nomen explicatur. ibid. fuit Martyr ibid. b. aliqui censent eum viuere in paradiso. ibid. c. libri eius quod sit argumentum, prædicit futura, vitia carpit, suos cōsolatur, scribit gesta sui æui. ibid. d. dictauit hæc ipse, scripsit verò Baruch. prolegom. 5. 1. a. eius stylus. ib. b. pura lingua Hebræa scripsit. ibid. quando & vbi prophetarit iuxta Rabbinos, ibid. d. c. eius discipulus an fuerit Plato. ibid. philosophiæ incunabula posuit in Aegypto. 2. a. eius discipulus non potuit Plato esse. ibid. eius oracula ordine temporum digesta. ibid. c eius & Christi similitudo & analogia prolegom, 7. 1. 2. b. eius pater an summus fuerit pontifex. 1. 1. c. videtur fuisse vulgaris tantùm sacerdos. 2. b. quo anno viderit virgam vigilantem 2. 1. c. prophetauit ante & post transmigrationem & excidium vrbis. ibid. qua notitia à Deo notus sit. 2. a. quomodo in vtero matris sit sanctificatus. 3. 2. c. remissum ei peccatum originale. ibid. d. 4. 1. a. b. cur id ita factum. 4. 1. c. negatur id tamen ab aliquibus. ibid. d factus Propheta in vtero matris. 2. c. an cum Elia sit contra Antichristum venturus. ibid. d. mors eius in Scriptura tacetur. ibid. Propheta fuit tam Iudæis quàm Gentibus. 5. 1. a. circiter anno ætatis xv. cœpit prophetare. 2. b. eius os cur tetigerit angelus. 6. 1. b. quomodo redditus à Deo vt ciuitas munita, & columna ferrea, & murus æneus. 9. 2. c. eius fortitudo & libertas contra principes & reges ex Dei promissione dicentis, *Ego tecum sum*, ortum habuit. ib. d. eius concionandi methodus. 10. 1. d. est probator & conflator populi. 46. 2. c. 47. 2. a. cur capillum tondere iubeatur. 52. 1. a. an fuerit Nazaræus. ibid. fuit agnus typusque Christi. 77. 2. b. benignè habitus à Nabuchodonosore & Nabuzardan. 101. 1. b. mansit cælebs & virgo. 105. 2. b. compingitur in neruum. 127. 1. c. inde educitur in crastinum. 128. 1. b. quomodo se à Deo seductum queratur. 129. 1. a. peccauit aliqua veniali timiditate, dum statuit desistere à prophetia excidij Hierosolymæ, cùm per eam apud incredulos nihil proficeret. 2. b. sannis Iudæorum auditis animum resumpsit ad verba Dei enuntianda. ib. d. est typus Christi sæpiùs à Iudæis tentati. 130. 1. c. in eo lucta naturæ & gratiæ. ibid. quo sensu maledicat diei natiuitatis suæ, variæ eius rei afferūtur expositiones. 2. b. & 131. 2. d. satius erat ei mori quàm viuere abstrahēdo à statu gratiæ. 132. 1. a. quomodo maledicat nuntio nuntianti se natum esse. ibid. d. an calicem vini furoris Domini reipsa vrbibus Iuda propinarit. 158. 1. b. c. d. est typus Christi à Iudæis accusati quòd esset destructor templi. 163. 1. a. eius quinque virtutes Martyri imitandæ. 2. a. ab Ahicam neci eripitur. 164. 2. b. quando & quomodo gestarit catenas per quindecim annos, vt iis portenderet captiuitatem Iudæorum. 2. c. 165. 1. a. an sciuerit initio Hananiam esse pseudoprophetam. 168. 1. a. Hananiæ confringenti iugum ligneum minatur ferreum, id est captiuitatem LXX. annorum, & vastitatem Hierosolymorum. 2. b. gestauit catenas ferreas. 169. 1. a. quando miserit epistolam ad reliquias Iudæorum in Babylonem abductas. 2. b. c. fuit in carcere, sed libera custodia. 193. 2. b. emit agrum à patruele XVII. siclis. 194. 2. a. vnde tam parui emerit. ib. b. fecit duo instrumenta emptionis. ibid. c. d. an aliqua eius scripta interciderint. 195. 2. b. videtur aliqua oracula sua non scripsisse, aut potiùs in schedis variis scripta in librum & volumen non digessisse. 209. 1. c. cur vocarit ad se Baruch vt prophetiam conscriberet. ibid. c. cur incarceratus sit. ibid. 214. 1. a. b. dictauit oracula sua sine libro. 211. 1. c. quomodo cum Baruch à Deo absconditus. 2. b. c. quare vrbe sit egressus ad possessionis suæ diuisionem faciendam. 213. 1. c. d. videtur flagellis cæsus. 2. b. liberè Sedeciam alloquitur. 214. 1. c. cur fuerit in atrio carceris. 2. a. in cœnosum puteum per funem dimissus est, vt ibi præfocatus moreretur: ille verò vsque ad collum mersus ibi manebat 215. 2. b. illi quomodo ibi affuerit Deus. 216. 1. a. eius patientia ibid. b. c. eius fames in lacu. 2. a. magna militum manu inde educitur. ibid. a. b. videtur nudus aut seminudus in lacum missus. ib. b. eius descriptiones quibus descripsit, quæ statim post euersam vrbem contigerūt. 222. 1. d. quomodo vinctus ductus sit in Rama. 224. 1. c. permissu Nabuzardan in Ierusalem rediit. 2. a. cur decem dies perstitit in oratione, vt Dei voluntatem intelligeret circa fugam Iudæorum in Aegyptum. 228. 2. a. eius prophetia de idolis Aegypti per Christum deiiciendis. 235. 1. b. an ob hanc prophetiam postea à Iudæis in Taphnis lapidatus. ibid. c. paulò ante vrbis expugnationem secretò ex ea extulit arcam & altare thymiamatis, & ea aliquo in loco subterraneo occultauit. 278. 1. b. est omnium Prophetarum calamitosissimus. 283. 1. a. in Threnis omnia lamenta conglobat, & omnes habenas lacrymis laxat. 283. 1. a. quo loco eos ipse dictarit. ibid. b. est pictor crucis & compunctionis. 287. 2. d. quomodo sit malè hostibus precatus. 306. 1. a. 2. a. putabat vrbe euersa se ampliùs non prophetaturum. 312. 1. a. præsens spectauit cladem vrbis. 318. 2. c. eius dentes quomodo in carcere lapide confracti. 322. 2. d. scripsit Threnos post excidium Ierusalem. 338. 2. b. 352. 1. c. eius causam quomodo iudicarit Deus. ibid. d

Ierias quare Ieremiæ infensus eum comprehendat &

cædat. 213.2.b
Ierusalem an excisa à Chaldæis ob malè habitum Ieremiam prolegom. 4.2.b.cur dicatur soliũ Domini.26.2.d. eius impietas quanta esset ante excidium per Chaldæos.35.1.c.2 a. quomodo in ea Ieremias vnum virum iustum quærat.2.a.naturaliter laborat aquæ penuria.94.1.a. quomodo dicatur mater adolescentis. 99.2.c.d. cur dicatur Tyrus vel rupes.136.1.c.cur dicatur vallis à Propheta,cùm esset in monte sita. ibid.d. cur dicatur saltus.2.a. d. quomodo à Chaldæis oppressa & vexata. 172.2.b.c. quando ab iis capta sit, quando incensa. 221.a. b. quia cæteris vrbibus magis peccauit,ideò ab ea incepit plaga.158.2.a.quomodo reædificanda promittatur.191.1.d sed sub hac promissione spiritualis intelligitur. 2.b. ipsa est in excidio suo,triplici decore spoliata. 291. 2.b. quomodo sedeat sola. ibid. vidua est tripliciter. 292. 1.a.non est propriè vidua, sed quasi. ibid.c. facta est sub tributo. ibid. quomodo ploret in nocte. 293.1 a.b. quando capta. ibid. a. quomodo hæreant lacrymæ in maxillis eius. ibid. c. eius chari qui dicantur. 2.a. quomodo filiarum suarum squalorem lugeat.294. 2.c. quomodo dicatur filia Sion. 295. 2. a. eius principes quomodo facti sicut arietes. ibid. b. eius desiderab lia quæ dicantur. 296. 1.d. eius sabbata quomodo cessarint. 2.a b. quomodo facta instabilis 297. 1.a.b.eius ignominia & confusio. 298. 1.c. quomodo conuersa sit retrorsum. ibid 301. 1.c. eius sordes quæ dicantur in pedibus.298. 2. a. eius obliuio Dei.ibid.b.c. suas ipsamet deplorat ærumnas,sibiq; ponit epitaphium. 299.2. b. c. quando vindemiata & racemata fuerit. 300. 1.b. ignis in ossibus eius quomodo sit missus. 2. a. quomodo facta sit abominabilis. 304. 1.c. quomodo ab amicis sit decepta.2.c.305.2.4. eius regnum & reges quomodo à Deo polluti sint. 307.1.c. eius fames in obsidio per Chaldæos.313.1. a. erat gaudiũ orbis. 315. 1.a. eius iniquitas & pœna confertur cum Sodomitica pœna & iniquitate. 344. 1.a.b. eius munimenta 348.1.a. excisa ob necatos Prophetas Dei. ibid. b. an post captiuitatem Babylonicam non ampliùs transmigrarit. 352. 1.c. serui quomodo ei dominati sint. 354.1.d
Iesus Christus putatus esse Ieremias. 4. 2.d. Iudæis futuros erat vt nouale pulchrum & pingue 30.1.c est agnus occisus ab origine mundi, & quomodo in priscis sacrificiis præsignatus.77.2 b.est agnus Dei,cur. ibid. d. non rectè dicitur infans Patris. 78.1.a.quoties eum Ioannes in Apocalypsi agnũ appellet.ib.pingitur etiã vt agnus.ibid.b.quomodo dixerit se non cognouisse insidias Iudæorum. 2.b.cingulo vnionis hypostaticæ nos sibi adstrinxit.88.1.a. fuit viator & hospes in terra. 95. 2.d. 96. 1.a.item in Eucharistia est quasi peregrinus, quia peregrina veste est tectus. ib. fuit Iudæis vir rixæ.100.2.a.cur peccatum adultere pulueri inscripserit.115.2.c.in prædicando regno Dei & salute nulla est perturbatus iniuria vel columnia Scribarum,nec vlli cessit. 117. 1. b. eius vbera in Eucharistia.122.1.c. ita eius crucem Iudæi collocarunt,vt dorso vrbem Ierusalem & Orientem, facie Occidentem respiceret,idque alio sensu factum est 123. 1. a. b. quomodo dicatur pro nobis factus maledictum. 129. 1.b. est optimus pastor.147. 1.b.2.c.eius munia regis, doctoris, iudicis.147. 1.b. est germen Patris in cælo transplantatum in terram per incarnationem. 2. c. d. eius nomen est Oriens. ibid. d. vocatur iustus ob tres causas.ibid. eius regnum spirituale.148. 1.a. quomodo faciat iudicium & iustitiam. ibid. b. eo regnante erit in orbe pax. ibid. c. eius diuinitas asseritur.ibid. d. est Dominus iustus noster. 2. b. eius incarnatio multa mira continet. 185. 2. d. septem eius miracula. 186. 1. a. fuit ipse infans vir & heros perfectus sapiẽtia & fortitudine.187. 1.c.Ecclesiç suum nomen & titulos communicat. 200.1.a b. in eum pij fuere Gentiles, impij Iudęi. 216.2.c.222.1. d. missus à Patre legatus ad Gentes.255.2. a. interdum à Patribus piscis nomine gręce dicitur. 287. 1. c. ipse est finis legis. 298. 2. c. quàm se viriliter gesserit. 319. 1.d in passione felle potatus fuit. 320. 1. a. est signum ad sagittam,dum in cruce fixus fuit. 321. 2. d. fuit patientiç perfectissimus typus. 330. 2. a. Nazaręus est. 344. 2. d. est spiritus oris nostri. 349. 2. d. 350 1. c. d. eius mors deploratur. 350. 1. b. fuit illa causa excidij Ierusalem. ibid. est ipse spiritus narium nostrarum. 2.a. est spiritus & anima nostra,ibid. c. id probatur inductione.ibid. d. quomodo sit captus in peccatis.351.1. c. eius humanitas est vmbra deitatis. 2. a. in eo fuit idiomatum vnio & communicatio ex vnitate hypostatis, 375. 1.a. b. in apparitionibus veteris testamenti angelus apparens gerebat eius personam. ibid. c. eius in nos amor.2.a. b. est doctor sapientiæ.376. 1. a. fideli semper esse debet in ore & in corde. ibid.c
S.Ignatiùs quàm mitis fuerit agnus. 70. 1.a
B P.Ignatius aiebat tamdiu Societatis rẽ bene processuram,cùm aduersis exagitaretur. 100. 2.c. per singulas horas se examinare solebat 334. 2.a.
Ignatius Martinez Soc Iesu concionator,occasione linguæ S.Antonij de Padua quam vidit,aliam cõcionandi methodum vsurpauit. 284.2.d
Ignauia in rebus diuinis nefaria est. 246. 1.d
Ignis præferebatur regibus Chaldæorum & Persarum in olla vel concha. 8.1.a
Ignorantia crassa mandatorum Dei est velut scutum cordis. 339.2. d
Imber serotinus & matutinus in Scriptura quis dicatur. 24.2.a
Immensitas Dei quæ sit. 372 2.c
Immundi de sacrificiis Iudaicis non gustabant. 387. 1.d
Imperatorum impiorum & hæreticorum malè pereuntium exempla. 142. 2 b.c d
Impij quomodo in terra scribantur.115. 2.b c. & in inferno.ibid. d eorũm vita & luxus breuis 269. 1.d.impiis in die iudicij graue erit videre flammantem faciem irati iudicis Christi. 193.2 d
Impudentiæ exempla. 24.1.b
Inanima tribus modis se mouent. 388 1.c
Inauribus insculpi solitæ deorum effigies. 109.1.d
Incarnationis Christi opus fuit opus Spiritus sancti, quia factum est sine opera viri. 185. 2.d. quænam mira in illa facta sint. ibid. d. 187. 1. d eius miracula septem. 186. 1.a. incarnatio hæc est maius opus potentiæ Dei quàm creatio 2.a. inuitat omnes ad sanctitatem.187.2 d ipsa poscit à nobis nouam disciplinam, puritatem, & nouam vi-

tam. 188. 1. a. b. eius mysterium quantum sit. 375.2.b
Inclusores qui dicantur. 153.1.b
Induere decorem duo significat. 381.1.a
Infantes iustificantur per Sacramentum baptismi ex opere operato.184.1 a. infantes plures Martyres. ibid.328.2.a.b
Infanticidium Herodis describitur à Ieremia ad literam. 183.1.a.c.2.a
Infernale tormentum inde adaugetur, quòd nunquam inde liceat egredi. 144.2.a
Infernus quintuplicitèr dicitur. 394.2.a
Infidelium errores de Dei prouidentia.81.1.b. infidelium pœna vt obsessi edant filios. 317.2.a
B.Iniuriosus quàm grauiter Clotharium regem sit allocutus, quòd Ecclesiis regni vectigal indixisset. 140.2.c
Innocentes Martyres non habuere voluntatem martyrij, sed ex opere martyrij mercedem consecuti sunt. 183.1.d
Innocentia vera quæ sit. 22.1.c
Innouatio mentis quomodo sit facienda. 247.2.d
Inobedientes sibi ipsis periculum creant. 230.2.b
Inoperatio Christi in anima. 351.1.a
Insanabilis quomodo sit fractura Iudæorum.177.1.c
Insulæ & insulani in Scriptura vocantur quæuis remotæ gentes. 159.1.a
Intentionem secretam proximi diiudicantes vsurpāt iudiciū Dei,& peccāt iudicio temerario 80.2.a
Interpretes & commentatores varij Ieremiæ. proleg.5.2.b.c. interpretes Threnorum Ieremiæ qui sint. 290.2.b
Inuenire & videre quomodo differant. 315.1.c.d
Inuentio pro lucro interdum sumitur. 371.1 b.
Ioachin rex quando & cur ab Euilmerodach exaltatus. 277.2.b.278.1.a
Ioakim à Pharaone Nechao constitutus rex Iudææ loco fratris Ioachas, quem ille in Aegyptum duxerat.137.2.a. illius iniustitia & ambitio quadruplex.139.1.b.c.140.1.a. tot domus parans iustè caruit sepulcro.140.1.a.141.2.c.d. planctu priuato & publico caruit post mortem.141.2.c.d. sepultura asini sepultus.142.1.a. mortuus est Hierosolymæ occisus à latrunculis ex parte exercitus Chaldæorum.ibid.d.& insepultus in sterquilinium abiectus, vt à feris laniaretur. 2.a. idque quia malè tractauit Ieremiam,& eiurauit Dei cultum. ibid. b. rebellauit contra Chaldæos.211.1.a. oderat Ieremiam ibid. d eius librum cultro conscidit. 2.a. eius stirps non habuit postea reges.211.2.d. infamis eius sepultura. 212.1.a
Ioakim princeps sacerdotum in Ierusalem in captiuitate relictus: ad eum missa pecunia è Babylone. 360.1.a
Ioanna regina fundatrix Ordinis Annūtiationis B. Virginis, cū Christo à puero versata fuit.376.2.d.
Ioannes Baptista à Deo electus ob præclaras virtutes. 35.2.c. quàm feruens fuerit concionator. 285.1.a
Ioannis Eleëmosynarij fiducia & spes in Deum. 11.2.d. quomodo ciues Hierosolymæ vastatos re & consilio iuuerit. 352.2.a
Ioannes Fridericus Saxoniæ Dux malè credulus Luthero Ducatu excidit.235.2.c. victus Carolo V. factus est supplex. 262.1.b
Ionadab cum Iehu Baal & Baalitas euertit. 205.1.d
Iosaphat regi quàm nocuerit improborum societas. 229.1.c. fuit erga diuina bene animatus. 310.1.c.
Iosephus Scaliger reprehenditur. 156.2.b
Iosiæ pij regis mors diu post à Iudæis deploratur.138.1.b. eius memoria erat Iudæis gratissima. 349.2.c.
Ira Dei qualis sit. 300.1.c. ira Dei grauis est, cùm bonum petere vetat 96.2.d
Isæi oratoris mutatio in melius. 28.1.d
an ex Isaia quædam oracula deprompserit Ieremias. 244.1.b
Isaiæ Abbatis lamentationes de anima peccatis subdita. 289.2.b
Ismahelis aduersus Godoliam coniuratio vnde ortum habuerit.225.2.a. eius feritas.226.1.b.227.1.b.2.a
Israelitæ in Assyriam reducti inde non redierc, sed eorum loco in Samariam remissi sunt Cuthæi, quomodo tamen illi Israelitæ vocentur & Ephraimitæ. 18.1.b
Israel fuit sanctus Domino.12.1.d. fuit item primitiæ frugum eius. ibid. 2.a. eius hostes quomodo ipse castigarit. ibid. cur dicatur auersatrix 24.2.d. quomodo sit hereditas Dei 71.2.c.d
Iter cæleste Deus iustis expeditum facit. 382.2.a
Iudas quomodo migrarit propter afflictionem. 293.2.c.d. cur in Iuda Deus regnum & sacerdotium & templum collocare voluerit. 25.1.a. cur dicatur priuaricatrix.ibid.d. magis peccauit quàm Israel ob tres causas. 2.a
Iudæa fertilis erat.13.1.d. est Australis respectu Chaldææ.91.1.a. ficuum ferax est, eiusque felicitas erat sedere sub vite & ficu sua. 55.1.c. qui primi eius sint fructus. ibid. crebros habebat puteos ad colligendam aquam. 215.2.c. eius insigne palma. 291.2.b
Iudæi in Chaldæa captiui corruperunt linguam, & chaldaizarunt prolegom.5.1.b. indignè ab Assyrijs & Aegyptiis habiti.5.2 d. ab Assyrijs oppressi confugiebāt ad Aegyptios, ab Aegyptiis ad Assyrios.16.1 c 22.2.b. eorū idolatria.23 2.a.b.c Messiæ tempore paucissimi recipient fidē.26 2.a. eb christicidium cum omnibus bonis suis perierunt.28.1.c. immundum iis erat præputium.30.1.d. eorum olim peruersitas 36.1.b. eorum stupor mentis. ib. d. per Dei in templo cultum putabant se placare Deum,& omnia peccata sua expiare.48.1 a. sacrificarunt olim lunæ. 50.1.d. in luctu tondebant capillum. 52.1.b. sepeliebant principes cum auro, vestibus & armis. 54.1.a. quem ad finem circumciderentur. 66.1.b. nefas eos erat in comam attonderi. 2.a. in castris Xerxis militantes comā fuere attonsi ibid. c. comparantur leoni rugienti. 84.1.a. quomodo & quo sensu dicantur auis discolor & tincta. ibid. c. & seqq. fuerūt gloria Dei quomodo.88.1 d. quomodo Chaldæos prouocarint in suum excidium. 91.1.d. in luctu caput operire solebant. 94.2.b. iis sol in meridie occidit in passione Christi.100.1.c. Gentiles imitati in funere in scalpellis incidebant lacertos. 106.1.d. cùm iurabant, honoris & gratitudinis causa solebant addere Dei nomini epithetum liberatoris ex Aegypto.ibid.c. legem Dei in phylacterijs descriptam gestabant. 109.2.a. eorum peccatum quomodo sit indelebile.ibid.c.1.b.

eorum in Ieremiam malitia.123.1.c.d eorum cōmune sepulchrū erat in valle Cedrō iuxta Topheth.125.2. cur extra vrbem cadauera efferrent.126.1.a. eorum fame in obsidione tam Chaldæorum quam Romanorū. 126.1.b.c.139.2.a. ita contriti sunt vt restaurari nequeant. 126.1.d. habebant in domibus tecta plana.2.b. 199.1.a. quomodo templum Domini profanarint.149.2.b omnem suam gloriam & felicitatem templo asscribebāt.154.1.b. quomodo habitasse dicantur in Ægypto.430.annis. 157.1.c putabāt insulanos esse remotas gentes: quia erāt nauium & rei nauticæ inexperti.159.1.a. eorum reductio è captiuitate peccati per Christū ad Ecclesiam maximè in fine mundi. 175.2.d.176.1.a. eorum captiuitas tēporalis & Romana erit perēnis,& Messiam suum frustra exspectant. 178.1.b c.& seqq. ob infidelitatē à fœdere Christi eiusq; bonis ab eo repellēdi sunt & excæcādi.179.1.bc an post diem paschę egressi sint Babylone.18 .1.c in captiuitate putabant se puniri ob parētū peccata, sed inaniter.189.1.a. suorum regnum cadauera an combureret additis aromatibus.192.1.c. videtur potius sepeliuisse.ibid.d. quia seruos anno remissionis dimissos reuocarant, hinc cōmeruere, vt vicissim Deus Chaldeęos reuocaret ad eorū vastationem.204.2.b. in blasphemia Deiq; iniuria vestes scindebant.211.2.b. latitantes in sepulcris à Romanis extracti sunt.221.1.b. annuum indixerunt ieiunium ob excęcatum Sedeciā.a.d. post excidium Titi quotānis hierosolymā venire solebant vt lugerent vrbis & templi excidiū ipso eius excidij die anniuersario.225.2.c. cur comparentur domui & horto 228.2.a.b. cur eos in Ægyptum abire ita Deus vetaret 229.1.b. eorum consortia quam noxia sint.ibid.d. post reditum è Babylone nunquā exinde coluerūt idola. 262.2.c.300.2.c. aliqui Iudæi mox vt cœpit obsideri Babylon, ex ea fugerūt Hierosolyma, eā obsideri nuntiantes.264.2.a. eorum aliqui occisi de nocte, dum ea à Persis caperetur.267.2.b. Threnos Ieremiæ in suis synagogis quotānis leguut.290.2.a. eorum angustiæ in vrbibus euersione.294.1.a.b. eos Gentiles irridebant ob sabbati cultum.296.2.a. cur puniti a Deo excæcatione & obduratione.340.2.b. omnes penè in Babylone mortui, qui eo abducti erant.ibid.c. eorum vilia ministeria, quæ Babylone heris præstabant. 343.2.d.353.2.d 354.1.a. eorum iniuria in Ieremiam & Christum. 349.1.a. frustra Ierusalem instaurandam sperant.351.1.d. quomodo facti pupilli.353.a.b. quomodo Ægypto dederint manus.354.1.d. ab excidio hierosolymitano annos postea numerare cœperunt 359.1.b. modo suā aram in excidio per Titum consignant.ibid.c eorū in captiuitate pietas pro Nabuchodonosōre sacrificare iubentiū.360.2.c. cur id fieri iubeāt 61.1.c. eos Cyrus benignè habuit.379.2.b 318.1.c eorum lętitia ex captiuitate redeuntium.382.1.c eis montes complanati in reditu è Babylone; & hostes eorum repressi agente Deo.ibid. eorum iter à Deo redditum odoratissimum.2.b. eorum à Babylone redeuntium octo felicitates.383.1.b. barbam non radebant. 387.2.a

Iudicium Babylonis quomodo peruenerit vsque ad cęlos. 268.2.b.

Iudicium præcipitatum quam noxium sit. 213.1.b

Iudith quomodo in domo viri mansisse dicatur annos.c v. 157.1.c.

Iugum dicitur lex.16.2.c. item coniugium.ibid. iugum iniquitatis quomodo vigilare dicatur.301.2.a.b.c. iugum aduersitatum solet Deus oleo suæ consolationis lenire.328.1.b.e. iugum foraminibus distinctum erat. 302.1.a.

Iulianus Apostata simulare non potuit probitatem & clementiam quam fingebat. 62.1.a.

Iulius Cæsar cum quid secreti scribere vellet, literas verborum commutabat.139.2.d. ei contra Pompeium dimicanti victoriam nunciarunt aquilæ. 252.1.a.

Iuramētū capitur pro omni publico Dei cultu.92.2 c.86.2.a.148.2.c. ipsum vt sit licitum, habere debet veritatem, iudicium, iustitiam. 30.1.a.

Iustificatio impij maius est opus Dei, quam creare mundum. 104.1.a

Iustitiæ dicuntur præcepta. 364.1.c.

Iusti & ficus quæ sit similitudo.155.1.b. iustis in Ecclesia omnia seruiunt, viamq; ad Deum suauē faciunt. 382.2.d

Iuuenibus quomodo sol occidat in meridie.100.c.d

Iuuenis quidam perditus à S. Ioanne Apostolo ad meliorem frugem conuersus, totus sanctus effectus est. 28.1.c.

Kirchere: quæ sit vrbs. 249.1.c.d.

Laboret Deus rogans quomodo. 99.1.d.

Lacinia propriè quid sit. 348.2.b.

Lacrymarum ob peccata vis & efficacia apud Deū. 61.1.d. earum fructus describitur. 336.1.c.

Lacus in quē Ieremias coniectus, fuit lapide obtectus. 358.1.c.

Lacus nouissimis quis dicatur.358.1.b. lacus pro carcere.214.1.a.b.215.1.c. lacū quomodo Deus effecerit in commodum Religiosorum. 173.1.a.

Læna amictus est augustalis. 391.1.c

Lætitia Beatorum æterna. 385.1.d.

Lagunculа denotatur Iudęorum ebrietas, mensura supplicij, captiua & dispersio. 88.2.b.c

Lamentatrices in funere ad lacrymas prouocandas adhibebantur. 64.1.b.

Lamia piscis voracissimus vnde dicatur. 342.2.d item est terrestris draco.ibid. ea describitur.343.1.a. lamiæ veneficæ quæ sint.ibid.1. lamia symbolum hypocritæ & hæretici. ibid.b

Lapis molaris 9. annis egeret, vt è firmamento in terram caderet. 373.1.c.

Latrones olim dicebantur milites conducti, quasi laterones, ijdem erant qui modo satellites principum. 124.1.a.

Latrunculus quod genus ludi sit. 124.1.a.

Laus in Scriptura vocatur ea, quæ est publica & sit in templo.365.1.a. laus humana contemnenda 118.1.a.b. laus Dei vincit omnes tentationes 316.1.c.

Legatus dicitur Propheta. 175.1.c

Leo Abbas in captiuis redimēdis fuit feruēs. 217.1b

Leo Ægyptijs symbolum hominis terribilis. 31.1.a

Lethargus morbus obliuionem inducit. 21.2.a.

Lethe fluuius vnde dicatur, & eius aquarum vis.21. 2.b. lethe carcer apud Persas. 320.1.a.

Leuare animam est suspirare. 144.2.a

Leuitæ quos haberent agros & prædia.194.1.b.eorum suburbana poterāt vendi in eadem familia ac tribu. ibid.
Lex vetus æterna est quadrupliciter.377.1.c. lex lux est ibid. non semper duratura dicitur contra Iudæos.189.2.a. lex Dei in annulis bullis & laminis est describēda. 109.2.a. lex quomodo in Ierusalem esse desierit.311.2.c.d. lex noua est fœdus nonū quod Messias sāciturus dicitur.179.1.d. eam Deus inscribit iam Christianorum intellectui memoriæ,& cordi,id est volūtati. 190.1.d.2.a. eius facilitas & gratia. 2.c.d.
Libanus aliquando capitur pro Ierusalem. 137.2.c. in Libano sedere est opulenter viuere. 143 2.d
Liberum arbitrium astruitur. 73.1.b.
Libido in satiabilis est. 298.1.b.
Libri erant olim conuoluiles.208.2.d. quomodo ergo paginas habere dicātur.209.1.a. etiam in vsu erant libri quales nostri,per paginas distincti ibid.b.
Libros Regū an scripserit Ieremias prolegō.4.1.c.d
Lignum in panem mitti quadrupliciter intelligitur 79.1.b.& seqq.
Lingua detractrix eū gladius trisulcus. 62.2.d
Linū simbolū est puritatis.pœnitentię,prouidentię Dei. 87.2.c.
ad Litteras alphabetarias cur sint cōpositi Threni Ieremiæ 287.1.c.d. litterarum Hebraicarum non est certus ordo. 315.2 a
Liuones quomodo mortuos suos sepeliāt,& quę ijs apprecentur. 54.1.b
Locrensibus aquila portendi victoriam. 251.2.c.
Locus vbi plāxit Ieremias vbi sit,est tēplo exornatus.283.2.a.locus non beat,nec sanctificat. 48.1.b. locus Dei est quasi vbique. 372.1.c
Loqui iudicia significat tria. 9.1.b.
Lucernarum vsus in cōuiuijs & temporijs magnis. 157.1.a.
S.Lucia virgo quā intrepidè Paschasio pręfecto restiterit.10.2.b. oculos sibi eruit. 337.2.b.
Luctus mortuorum cur sit inutilis. 138.2.c
Ludere idē est quod ludēdo facere per catachresin. 370.2.d ludere in auibus cæli quid sit. ibid.
S.Ludouicus, Gallorū rex cuidā è suis regni grauamen suadenti grauiter succensuit. 140.2.b illius amor erga iustitiam. 246.2.d
Ludouici XI.Gallię regis in cōdonando homicidio facilitas. 246.2.d
Ludouicus Sfortia quam infeliciter perierit.235.2.b
Lugeat quomodo terra.94.1.b. lugentes Deus cōsolatur. 352.2.a
Luith oppidum est & mons. 244.2.c
Lumbare Dei cur sit & dicatur Israel. 87.1.b
Lumbi concupiscentiæ & feminis sedes. 87.1.c
Lumen maiestatis Dei quod dicatur. 382.2.d.
Luna dicta à lucendo.50.1.d.ei sacrificarunt Iudæi. ibid. ei gentes offerebant placentam,quam bouem dicebant. ibid.2.a
Lupi vespertini qui dicantur.36.2.d. eorum voracitas & technæ.37.1.a. qui sint lupi matutini. ibid.cur media nocte maximè prędentur.ibid.b. oculorū acie tenebras noctis euincūt.ibid. vnde grecè dicatur λύκος. ibid.c
S.Lupus Trecensis Episcopus veniēti Attilę ob viā procedens eum placauit. 220.1.a.319.1.c.d.
Lustrationes Iudaicę corpus,nō animam purificabant. 18.1.a
Lutherus cōscientiā expugnare non potuit. 298.1.a
Lux simbolum est & causa prosperitatis & lætitiæ, 361.1.b.369.2.c.
Luxuria dicitur Babylonis malleus. 263.2.c.
Lycophrō poëta vetus hebraicè peritus, & ob anagrāmatissimos Ptolomęo Philadelpho carus fuit 159.2.d.
Lydij in Africa vnde dicti:alij sunt Lydi in Asia.238.2.a.
Lysander quam esset ad laudes & conuicia fortis. 118.2.a.
Lysimachi regis sera pœnitentia. 296.1.c.

Machabæi an habuerint matres ex stirpe Iuda. 200.1.d.
Machates suspicacis nimis iudicij quomodo à Deo punitus & correctus fuerit. 213.2.d
Madianitę habitabant in plaustris vagantes.205 1.c
Magistratus fit reus criminū,quę nō punit. 246 2.c
Mahometus Arabs est ex stirpe Cedarenorū. 258.1.a. eius impostura & sepultura.ibid. in Alcorano sanxit cultum Lunæ 50.2 b
Mahometani iam circumciduntur 66.1.b.
Maiorum & auorum exempla & vię considerādæ. 45.1.c.
Mala prius dedocēda,sunt vt inserātur bona. 6.2.c.
Maledicat diei natiuitatis Ieremias quo sensu.130.2 b.c.& seqq 131.1.c.321.2.b.
Maledictus quomodo sit, qui facit opus Domini fraudulenter. 246.1.c d
Maledictio pro omni malorum cōgerie sumitur. 309.2.b. maledictio creaturæ in eius creatorem refunditur & redundat. 131.1.c.
Malitia peccati quintuplex 11.1.c
Malleatores Dionatenses quam certo ictu ferrum feriant. 321.1.d
Malleus est verbum Dei.151.1.d.malleus Babylonis quis. 263.1.d
Manasses rex quotidie Prophetā aliquē perimebat. 20.2.c. publicum quasi vexillum pariter & exemplum idololatrię erexit.99.1.b eius peccata cur puniuerit Deus in toto eius populo. ibid. in templo Dei posuit idola 71.2.c.
Mane quantum homo promereri queat. 325.2.d mane aptissimum meditationi. 326.1.a
Manichæi solem & lunam adorabant. 50.2.b.
Manna idē quod mincha,id est oblatio propriè dicta. 360.1.d.
Māsuetudo,candor,sinceritas,patientia quantoperè Christo placeat. 78.2.a.
Manticora quæ bellua. 343.1.a.
Manus leuant orantes.317.1.b. manus apud Prophetas simbolum est prophetię. 102.2.a
Maris fluctus & contritio quanta sint. 313.1.a
Maria Magdalena lacrymis delictorū veniā consequi meruit.61.2.a. eius pœnitentia. 288.1.d.
Maria Virgo est solium gloriæ Dei. 114.2.d.115.1.a. conceptura dicitur à Ieremia virū nouum , id est Deum hominum.187.1.b eius virginitas in conceptu demonstratur.2.a.illius in filij passione dolor. 300.1.a.313.2.c.
Maritus dominus vxoris suæ est. 16.2.c.
Marnę fanum Gazę dirui iussit Theodosius Imper. 242.2 a.
S.Martini.corā latrone securitas & libertas.163.2.b

Martyr est quasi signum ad sagittam. 321. 2.d. Martyris cuiusdam constantia admirabilis. 35. 2. d

Martyres tormentorum suorum non ampliùs recordantur, 323.2. b. c. Martyres in Perside plurimi fuere. 259.2.a

Martyrium purgat infantes à peccato originali. 184.1.a. iustificat ex opere operato. 183.2.d

Mater Iechoniæ cum filio ducta est in captiuitatem Babylonicam. 169.2.c

Mathathias quàm generosè Iudæos sit ad Antiocho restendum adhortatus. 10.1.b

Matres quædam præ fame comederunt filios. 317.2.a

Maturianus & Saturianus & eorundem fratres in tormentis quàm essent læti. 133.1.c

Matutini crepusculi commendatio. 42 2.b

S. Maximi elogium. 345.2.c

Media vergit aliquantulum ad Aquilonem Babylonis. 260.2.b

Medici sunt sacerdotes, animæ morbis medentes. 60.2.a

Melancholici sunt suspicaces. 213.1.a

Malech & Melcha dicti sol & luna. 50.2.c

Memoria Dei suiq; iugis quantū boni inuoluat. 324. 2.b.d. 325.1.a.2.c. memoria Dei vbique habenda. 154.2.c. solidum parit gaudium. 381.2.c

Memoriale Dei fuit Israel. 377.2.c

Menstrua symbolicè significant opera carnalia & sanguinaria. 504 1.d

Mensura peccatorum impleta gentes quaslibet punit Deus. 159.1.c

Mercatoris cuiusdam Lugdunensis opes iniustè partæ quomodo auolarint. 113.2.c

Merces mortis innocentium est palma martyrij. 183. 2.c

Meretrices nomen suum non tantùm cellis suis, sed & fronti inscribebant. 14.1.b. earum probrum & infamia. 16.1.a

Merodach commune regum Babyloniorum nomen. 260.2.a

Messalla Coruinus etiam proprij oblitus est nominis. 21 2.a

Messias legem nouam inducet antiquata priore. 159.2.a

Messis collocanda in congrua terræ cultura. 85.2 b

Mexicanorum feralia sacrificia. 53.1.a

Michael Martyr in Iapone quàm lætus in carcere fuerit. 214.2.c

Milesiæ virgines quomodo à spontanea nece quam sibi inferebant, deterritæ. 91.2.c

Milites non peccant dum vrbem hostilem à duce in prædam datam capiunt & expilant. 261.1.c

Miluus dicitur hebraicè pius per antiphrasin. 55.1.d

Minæ concionatorum sunt quasi pharmaca [illegible] pus exciti peccatorum humores expelluntur. 2[illegible] 2.d

Minare & minari qui differant. 354.1.a

Minio ebur olim tingebatur. 346.2.b.c minium deorum est color, eo illitum Iouis simulacrum diebus festis, & triumphantes Romæ: eius color. 140.1.b

Minora ferenda & superanda, vt maiora ferri & superari queant. 82.2.c. 83.1.b

Miracula incarnationis Christi excutiuntur. 186.1. a.b

Misericordia per oleam significatur. 76.2.a

Misericors misero velut Deus est. 111.1.d

Mitij Argiui interfector à statua ænea in foro labente est interemptus. 7.2.c

Mitra vestis est reginarum. 381.1.c

Moabitis libertatem ad sua redeundi dedit Cyrus. 252.2.b. eorum vitia fuere causa excidij. ibid. c.

Mæchiam hæretici vnde dicti, & à Theodoro Srudita perstringuntur. 62.1.a

Mœsti amant tenebras. 355.2.b

Molæ domesticæ erant in Africa & iis regionibus, quibus deest ventus aut aqua, quas puellæ binæ manibus versabant, & ad cædium & laborem leuandum cantillabant. 356.2.d

Molere in obscena significatione accipitur interdum. 355.1.c

Moles sumptuosæ & ingentes reprehenduntur. 139. 2.b.c.d

Moloch, Melech, Melchom idem est. 52.2.d. an fuerit Mercurius, ibid. est Saturnus. ibid.

Momus optabat fenestratum pectus hominis. 112.2.c

Monachi apostantes quàm sint mali. 154.2.b. Monachi perfecti idea. 345.2.c.d. Monachi cuiusdam vota quàm promptè Deus exaudierit, item alterius. 172.2.a.b.c. Monachorum vita qualis esse debeat describitur. 205 2.b.a

Monialis quædam oculos sibi eruit, qui alijs erant causa offendiculi. 337.2.b. Moniales quomodo squaleant. 294.2.b

S. Monicæ visio de S. Augustino filio. 104.2.a.cb filij Augustini perditionem lugens quam consolationem acceperit. 352.2.b

Montes & colles erant veteribus pro diis. 17.1.a

Montes tenebrarum significant grauissimas calamitates. 89.2.b

Morbus animæ nitrum est. 18.1.a. est vermis adolescentiam corrodens. 239.1.d.

Mors est quasi latro & fur nocturnus. 124.1.b. mors incerta instat. 367.1. ad eam homo separare debet. ibid. c. mortem sequitur horror & tenebræ. 89.2.d. de morte cogitans cinere se cibat. 323.1.c. mortis symbolum Aquilo. 8.2.b. mors repentina minus doloris habet. 344.1.b. mors in animam intrat per fenestras, id est sensus. 64.2.a

Morticina quæ dicantur propriè. 108.1 b

Mortificationis gladio truncandæ sunt cupiditates. 246.2.a

Mortui silent. 58.1.c. mortui non lugendi ob quinque causas. 138.2.c. quo sensu Deum non laudent. 364.2.b.c.d. mortui Israel qui dicantur. 367.2.d

Moses an in vtero matris sanctificatus. 4.2.a. hominum laudes non est moratus. 115.1.a. mediator populi fuit apud Deum zelosissimus & efficacissimus. 98.1.a

Motu carentia carent & sensu, cur. 385.1.b c

Muleasses quomodo cladem quam ex astris sibi impẽdere didicerat, fugiẽs in eam inciderit. 68.2.b

Mulier cur metaphoricè dicatur terra. 23.2.a

Multitudo Sanctorum quanta sit. 383.2.d

Mundani in terrenis sunt lyncei, in diuinis talpæ. 33 1.a

Mundus quomodo dici possit immensus, cùm sit creatus & finitus. 372.2.b.c.d. mundus totus est domus Dei. 372.1.c. est fanum Dei sanctissimum. ibid. d. mundi huius gloriæ est calix aureus. 168. 1.c

Munitiones Hierosolymorũ quomodo deiecerint Chaldæi. 198.1.c

Mupham dicitur quasi *meophas*, id est ex ophas. 70. 1. a

Muri vrbium aliquando euersi in vehementis cladis & luctus testimonium. 311.1.d

Myrrica duplex est, hortensis & siluestris, hæc dicitur maledicta quia sterilis est. 110.2.d. ipsa symbolum hominis vilis, humilis & abiecti, item peccatoris sperãtis non in Deo, sed in homine. 111.1.a

Myrrhæ amaritues quanta sit. 312.1.b

NAbo ciuitas Moab in tribu Ruben: est etiam nomen montis & idoli Chaldæorum, quid significet. 244.1.c

Nabuchodonosor senior euertit Niniuen. 2.1.a

Nabuchodonosor iunior siue Magnus, cum suo exercitu comparatur ollæ succensę. 8.1.a. primò Niniuen, deinde Syriam & Iudæam occupauit. 2. a. est dictus leo ob ferociam, lupus ob auaritiam & voracitatem, & pardus ob dexteritatem & celeritatem. 36.2.c. 37.2 b. 256.1.a. rectè vocatur lupus vespertinus & nocturnus. 37.1.d. benignè Ieremiam habuit. 101.1.b. fuit latro, id est prædo. 123.2.c.d. fuit Dei miles quasi mercede conductus ad eius vindictam peragendam. ibid. d. eius cum Pharaone rege Aegypti bellum describitur. 143.1.a. b. cur vocetur columba. 161.2. b. ei seruiere omnes gentes septem annis inchoatè tantùm & respectiuè. 166.2.a. vasa templi quænam Babylonem transtulerit cum Sedecia. ibid. d. quando primò, quando secundò obsederit Ierusalem. 202.1.a.b. ad eum Epiphaniæ agentem ductus est Sedecias rex. 221.1.a. 2.b. quomodo eum infidelitatis arguerit, & castigarit. 2.c. Aegyptum occupaturus prædicitur. 231.1.c.d. 239.1.c. quando Cœlesyriam vastarit. 243.2.c. Idumæam quomodo subegerit. 256.1.a.b. quo anno Persas subegerit, non constat. 259.1.a. dictus sator & messor, cur. 262.1.c. relicta à Salmanasar Assyrio ipse vastauit. 2.a

Nabuchodonosores fuere duo, pater & filius, siue senior, & iunior aut Magnus. 166.1.c.d

Nabuzardan an dicatur lupus. 36.2.b. Ieremiæ munera dedit & libertatem. 101.1.c. qua dignitate apud Nabuchodonosorem fungeretur. 222.1.b.

Nauigantium pericula. 313.2.a

Nauta quidãm patronum Gennensium triremium, à quo ad laqueum rapiebatur, ad Dei tribunal citauit post semestre, quo tempore elapso patronus morte sublatus est. 115.1.c.

Nazaræi candidi vnde dicantur. 344.2.b. quinam essent. ibid. iis assimilantur sacerdotes & Leuitæ. ibid. c. vultum habebant splendidum, sed purpureo rubore inspersum. 346.2.d. dicuntur stare coram Deo. 207.2.b

Nebridius, ne in aula mutaretur, ea se subduxit. 229. 2.b

Negatio adiecta affirmationi significat auxesin. 319. 2.a

Nemrim oppidulum vbi situm 250.1.d. eius aquæ amaræ erant, cur. 2.b. aquæ hæ quomodo dulces conseruarentur. ibid.

Neronis luxus in fabricis, & illius egestas inde secuta. 139.1.c.d

Neruus dicitur vinculũ quo ceruices & pedes impediuntur. 127.1.d. vnde dicatur id vinculum neruus. 2.a. id instrumentum describitur. ibid. erat potiùs pedum quã colli. ibid. erat id ingens tormentum. ibid. b

Nestorij hæresis quid doceret. 85.1.b

Nicolaus Abbas pro adolescente captiuo redimendo seipsum obtulit. 217.1.c

Nilus cur dicatur niger, & Geon. 16.1.c

Niniue quando & à quibus euersa. 2.1.a

Nitrum non multum à sale distat, eius vis, vnde oriatur. 17.2.a.b. valet ad decorem conciliandum, maculas eluendas, pustulas ac næuos tollẽdos. ibid. b

Nix Libani de petra deficiens quid sit. 121.2.b c

Noctuis comparantur peccatores & mũdani. 35.1.a

Nocturnorum Ecclesiasticorum origo. 376.2.a

Nomen nouum Beatorum quod sit. 383.2.b. nomen Dei super aliquem inuocari quid sit. 96.2.c. Deus quomodo aliquem ex Nomine norit. 380.2.a

Nusserim dicuntur milites Nabuchodonosoriani per crasin. 32.1.c

Nouitij in Religionem admittendi cum delectu. 154.2.b.c. quomodo & à quibus in captiuitatem ducantur. 295.1.d

Nox apta est compunctioni. 293.1.a

Nubes tonantes sunt quasi leones rugientes 71.1.b

Nudari, feminis ignominiosissimum. 91.2.b

Nuptiæ typus & exemplar sunt ingentis gaudij. 157. 1.a.b

Nycticorax symbolum est mortis. 124.1.b

OBedientia Rechabitarum. 266.1.a. obedientiæ sex effectus. 369.2.c.d

Obliuionis mira exempla, sed longè maior est peccatoris. 21.2.a

Obrisum aurum quod sit. 69.2 b

Obsequij prompti symbolum est cingulum. 87.2 b

Occulta cordium Deus cognoscit. 80.1.c

Oculus domini saginat equum & agrum. 196.1.a. oculus curiosus deprædatur animam. 337.1.c. oculi sunt ostia mortis, & animæ hostes. ibid. oculi sapphirini Nazaræorum. 347.1.a. oculorum damna quæ. 64.2.d

Offendere ad montes caliginosos quid sit. 89.1.d

Olea, quia incorrupta, symbolum est æternitatis. 76.1.b. eius vbertas. 2.b

Oleo significatur Spiritus-sancti gratia. 182.1.d

Oliuæ sunt Sancti ob septem analogias. 76.1.b. oliuarum nucleos cur comburerent puellæ amãtes. 389.1.c. oliua hieroglyphicum fuit misericordiæ, pacis, amoris, concordiæ, imò supplicationis & spei. ibid. d

Olla succensa quam vidit Ieremias, quid fuerit. 7.2. d. est Nabuchodonosor. 8.1.a. eandem vindictã n[illegible]icat quam virga vigilans, sed grauiorem. [illegible]d. significat tropologicè ollam gehennæ. ibid. b. item animam peccatricem. ibid.

S. Olympiadis perpetuus fletus. 336.2.a

Omnia videt Deus. 174.2.a

Onagri libidine inardescentis velocitas. 18.1.d. onagri æstuantes sunt & sitibundi. 94.2.c. 95.1.a onager an vno per annum mense dum dormit, capiatur. 19.2.c

Opes malè partæ ad alios dominos auolant. 113.1.c. in opibus non est homini gloriandum. 65.2.c

Ophas, pas, vphas, muphas idem sunt: vnde ophaz deducatur & formetur. 69.2.c.d.

Ophir

Ophir an sit Peru, negatur. 69.1.c. probabile est esse Pegu, Malacam & Somatram. 2.a

Opus cæli quod dicatur. 50.1.d

Opus incarnationis Christi fuit opus creationis Spiritus sancti, quia factum est sine opera viri. 185.2.c.

Opera gratiæ quæ sunt ad vitam æternam, non sũt in hominis potestate sine Dei inspiratione & auxilio. 73.1.b

Oratio & charitas decent Prælatum, Deumq; stringunt. 98.1.b. oratio cadit in conspectu Domini, cum ea est Deo accepta, & per eam Dominus exoratur. 209.1.c. orationis prima pars est Dei laus & gratiarum actio. 49.2.d. in oratione cor Deo effundendum est. 316.2.c. eius vis consistit in affectu, non in verbis. ibid.c.d. vocatur laus, cur. 316.1.b

Orbitæ rotarum curruum Pharaonicorum dicuntur adhuc exstare in maris rubri fundo. 196.1,b

Ordo S. Benedicti duraturus est promittente Deo, vsque ad finem sæculi, & plurimos in fide confortaturus. 207.2.c.

Origenes aiebat animas excussisse iugum ligneum, ideoq; accepisse ferreum, id est corpora crassa. 168.2,d.

Oron duplex ciuitas erat. 250.1.b

Os est quasi lyra animata. 103.1.b. os Domini qui dicantur. 304.1.a.b

Ossa Ieremiæ an Alexandriam translata ab Alexandro Magno: prolegom. 32.b. ossa oliuarum cur meretrices Babyloniæ comburerent. 389.1,c

Otho IV. Imper. quantum circa vitæ finem pœnituerit. 25.2,d

Pachomius ab angelis à terra leuatur, promittitur ei posteritatis duratio. 208.1,a.b

Pastum Dei cum Christianis de gratia & gloria eis danda dicitur nouum ob noua promissa & præcepta. 159.2,d

Palæstini quomodo dicantur reliquiæ Cappadocum. 143.1,a

Pallas cur oliuam sibi & in tutelam suam delegerit. 76.2.c

Palma insigne Iudææ est. 291.2.b

Paludes Babylonicæ quomodo incensæ sint. 271.2.c

Pardus est ferus vt leo, pellem habet maculosam, odorem gratum emittit. 37.2,a. an Alexandrum Magnum repræsentet. 36.2,b. an Antiochum Epiphanem ibid. pardus maculosus quid mysticè designet. 91.1.b

Parentalia tempore Ieremiæ in vsu erant. 106.1.a

Pars impii est venter, pii Deus. 71.1.d pars Sanctorum quomodo sit Deus. 326.2 a.d

Partus virgineus deprædicatur. 206.1.c.d

Paruuli gregis qui dicantur. 256.1.b

Paschasius Ratbertus optimè in Threnos scripsit. 270.1.b

Pasci vento est vana moliri. 143.1.d

Passiones mari adaptantur. 313.1.b

Pastor populi in obsessa vrbe quomodo se pro populo gerat. 318.1.b. pastor bonus sit columna sustentans infirmos, & murus æneus. 9.2.c pastor primò pungat, secundò vngat. 198.1.d. pastoris est visitare gregem suum. 147.1.a. eius lex est amor gregis. ibid.d. præest vt prosit. 2.a

Pastores Euangelici vigilare debent. 199.2.a. debent ad se peccatores conuertere, non verò conuerti ad illos. 104.2.a. pastores quomodo demoliti sint Iudæam. 85.1.a. pastores multi, quare dicantur hæretici. ibid.

Patiens quasi apis ex thymo aduersitatis mel colligit. 154.1.a

Patriarchæ orabant pro suis in limbo existentes. 368.1.a

S. Paulini caritas in liberandis captiuis. 216.2.d.

Paulus Apostolus humana iudicia parum est moratus. 117.2.d. temerè est à Melitensibus iudicatus. 7.2.b. verè viri dignus est nomine. 361.a. fuit Romę in libera custodia. 39.2.c quare capacem domum conduxerit ibid.d. eius compunctio. 288.2.a

Pauo auis discolor pulchritudinem Israelis significat, eiusq; ostentationem: eius natura exponitur repræsentat mulieres comptulas, fucatas & hypocritas. 84.1.c,d.

Pauperes cur in Iudæa Chaldęi reliquerint. 121.1.c

Paupertas aliquando capitur pro afflictione & miseria. 319.1.a

Pax Hebræis omnem prosperitatem significat. 369.1.c. pax & felicitas plena esse nequit, nisi semper duret. ibid. pacis symbolum est oliua. 76.2.a

in quo quis Peccat, in eo & punitur. 44.1.c

Peccatum quot mala contineat. 15.1, b. cur dicatur fungus. 45.1.b. est animæ spiritualis summa spurcitia. 22.2,a. est gutta mellis, & mare fellis. 58.2.a. illud aliter homini ostendit diabolus, aliter Deus. 184.2.d. est vmbra mortis ob sex causas. 90.2.b. est fons omnium malorum quæ sub sole sunt, fuerunt, & erunt. 11.2.a. peccatum vnum etiam veniale, est maius malum, quam omnia mala pœnæ in vnum collata, & cetera mala ei collata, mala non sunt sed bona. ibid. est deicidium. ibid.b. magis consentaneum fuit Dei Filium hominem fieri, & tã indigna pati, quam peccatum inultum relinqui. ibid. est christicidium. ibid. quantum sibi peccator noceat, dum aliquod peccatum etiam veniale committit. ibid.c. eius malitia nullo bono creato compensari potest. ibid.c. eius & Dei antitheses. ibid.d. est vanitas quadruplicitér. 13.1.b. eius nouem effectus. 305.1.b. eius malitia quintuplex. 11.1.c. peccatum publicum dum non punitur, totam terram & remp. contaminat. 13.2.c. peccatum Iudæorum indelebiliter est scriptum in corde. 109.1.b. peccatum obstinatorum & damnatorum quomodo scriptum est stylo ferreo in vngue adamantino. 2,c. peccatum suum per pœnitentiam detestans quomodo maledicat diei qua id natum est. 32.2.b.

Peccata sunt grauia Deo onera. 112.2,d. quomodo scripta in memoria Dei. 302.1.a. sunt nubes, multas ob causas. 335.1.b.c. in morte nos accusabunt. 95,1.d. ea Deus cùm punit, dicitur reuelare turpitudinem tam peccati quam peccantis. 93.2.a

Peccator pro exiguis deliciis omnia sua desiderabilia impendit, & dæmoni vendit. 299.2.a. est quasi scopus furoris Dei. 52.1.d. fodit sibi cisternas dissipatas. 17.1.b.d. è statu suo resurgere nequit, sed violẽter extrahendus est 216.2.b

vt conuertatur, gratiæ Dei datæ cooperetur oportet.356.1.a. eius remorsus 298.1.a. eius varia desideria.ibid. eius obliuio. 21.2. c. insensibilitas.22. 2.a. eius instabilitas vnde ortum habeat.297.1.d. eius in morte angustiæ.305.1.d. est incornis,in glorius, atheus. 307.2.a. eius vesania & cæcitas. 11. 2.d. ei peccanti mortaliter occidit sol iustitiæ.100.1.d.
Peccatores pænitentes sunt Deo in deliciis. 185.1.c eorum risus sardonicus.59.1.c. peccatores obstinati difficillimè relinquunt mores inolitos. 92.1.c
Pecunia olim ponderabatur. 194.2.c
Pedale est mensura. 269.2.c
Pedes peccarorum sunt instabiles. 96.2.d
Pegusii originem referunt ad Iudæos exules damnatos Salomone ad aurifodinas Ophirinas.69 2.a
S.Pelagię pœnitentia. 314.1.b
Pelagij hæresis quid potissimum doceret. 85.1.c
Pelusii etymon. 231.1.c
Pentapoleos olim fertilitas. 253.2.b
Pentecosten qualem seruarent Iudæi. 40.2.a
Perdicis pulli ab alia matre exclusi ad veram auolant.113 1.b.2.a.b. cicur ipsa alias voce sua in laqueos allicit. 2.d. quomodo aucupem cludat. ibid. ei dæmon assimilatur.114.1.b. & hęretici. ibid.c
Peregrinari se in terra cogitet Religiosus & fidelis omnis. 206.2.a
S.Perpetua idola explodens leonibus obiecta est. 70.2.c.392.2.c
Persæ viuos homines sub terra diis defodiebant in gratiarum actionem velut piaculares victimas. 53.1.a. erant sagittandi peritissimi. 161.2.c. aquilam in vexillis præferebant.162.1.b. an dici meritò queant lupi.36,2.b eorum reges ignem sibi præferri curabant.8.1.b. Persarum christianismus.259.2.a. eorum Martyres illustres. ibid.
nulla re Perturbari certum signum est contemptus mundi,117.1.a. quomodo huc homo pertingere queat. ibid.b
Peru an sit Ophir. 69.1.c
Peruam multi montes speciosiores & sublimiores Deum æstimant. 17.1.a
Peruicaces inter se non conuenient. 101.1.c
Peruicacia quomodo mentem excæcet. 219.2.d
in Peste vulgari homines omnem mortis, funeris & sepulcri sensum amittunt.105.2.c. pestis cur dicatur mortalitas. 94.2.c
S.Petri pœnitentia. 94.2.c
Petrus Damiani falso accusatus suam innocentiā rectæ conscientiæ testimonio tuebatur. 118.2.b eius patheticum epitaphium.367.2.c. ei quę pœnitentia iniuncta ob relictum Cardinalatum & Episcopatum. 236.2.a
Pharao Ephree vel Vafres quis fuerit:eius auus fuit Nechao.23.2.b. fortuna eius & superbia. ibid.c. fuit Pharaonum postremus. ibid.b. vocatur tumultus,id est perturbator regni. 239. 2.d. eius cum Nabuchodonosore bellum describitur & series eius. 143.1.a.b
Pharao Nechao a Nabuchodonosore profligatus est.238.1.c
Pharetra Chaldæorum cur dicatur sepulcrū. 39.1.c
Pharetra Dei est occultum Dei iudicium. 321 2.c
phassur quid nomine suo significet. 128.1.c
Phassur filius Emmer,non fuit pontifex, sed tantū è præfectis templi. 127.1.c
Phassur filius Melchiæ,alius à Phassur filio Emmer, æquè vt hic in Ieremiam iniquus fuit. 135.1.a
Phauorinus astrologos iudiciarios egregio dilemmate perstringit. 68.1.d
Philippicus Imper.impius imperio & luminibus priuatus est. 142.2.d
Philippus Macedonum rex qua ratione insolentiā animi sui represserit. 132.1.b
Philtrum ex nucleis oliuarum quale.389.1.d. & eius carmen. 2.a
Phœnices nauticæ & mercaturæ erant peritissimi: inuenere litteras.371.1.d primi omnium solem & stellas adorarunt. 251.2.c
Phœnix hieroglyphicum ac symholū est Solis. 231. 2.d. cur hæc auis conficta. ibid.
Pii II.mater in somniis didicit filium Summum Pontificem fore 3.1.b
Piscatores dicuntur Chaldæi.107.1.c. & Apostoli. ibid.d
πίτυρα quid sint. 389.1.c
Placentæ stellatæ offerebantur reginæ cæli, id est Lunæ siue Dianę. 50.1.c.d
S.Placidus adhuc puer instituto monastico se tradidit. 318.2.a
Plaga Dei patienter ferenda est ob quatuor causas. 71.2.b.
in Planctu lacerabant Iudæi suas vestes. 226.1.a
Plato solitudinem sectatus est.329.1.d. an Ieremię fuerit discipulus. prologom. 5.1.c.2.a
Ploratus Rachel in Rama auditus quid sit.182..2.c, d.183.1.c.
Plumbi vsus olim fuit in conflando, & ad scoriam alienamq; materiam secernendam.quia vim habet liquandi. 46.2.c.d
Pluuia quando frugibus maximè necessaria sit. 24. 1.a.
Pœnam Deus irrogat culpæ congruentem. 148.1.d 349.2.a
Pœnitens dum vitam emendat, sarcit iniuriam Deo irrogatam,eiq; gloriam oblatam per peccatum, restituit. 89.b
Pœnitentia non est in mortis tempus differenda. 26.1.c.89.2.c. est Deo gratior quam torpida innocentia.389.2.d. pœnitentia lino repræsentatur. 87.2.c. est Christianorum nitrum & herbaborith.18.1.a. est quasi quædam iustitia,licet non rigida.365.1.d. ea indigent omnes.176.2.c. pœnitentia & vitę conuersio facit alium hominem.28.1.d.2.c. eius schema & exempla.312.2.a.b. eius forma ex S. Ambrosio.313.2.d. pœnitentiæ ferę descriptio.55. 2.b.
Polemon adolescens perditus quomodo in virum mutatus sit. 28.2.a
Polyandria quæ dicātur,& talia Romę hodie multa visuntur. 125.1.b
Polyxena Troiana viua diis immolata à Græcis.55. 1.a.
Pompeii Magni generositas animi. 118.1.d
Ponere in puluere os suum & in cęlum, quid sit. 330.1.b.c
Pontifex summus apud Hebræos quibus coloribus induceretur. 344.2.c

Pòpuli vicini inuicem cognati sunt. 156. 1.a.
Porta anguli erat porta Beniamin, vnde sit ita dicta. 191.1.d. porta Beniamin superior quæ esset Hierosolymis. 128.1.a. erat & alia porta Beniamin inferior. ibid. erat iuxta hãc carcer qui erat Iurisdictionis præfectorum tépli. ibid. porta equorũ Hierosolymis erat porta eadẽ quæ fontis & aquarum: vnde triplici hoc dicta nomine. 191.1.d. porta fictilis quæ diceretur. 125.1.c.
Portæ nefastæ quæ dicerentur. ibid. portæ Ierusalem quomodo dicantur corruere. 94.1.c. portę Sion in anima quæ sint. 294.2.d. portæ terrę quæ sint. 99.2.b. portę quas ad res seruiant vrbi. 294.1.a.
Præcipere est ordinare etiam permittendo tantum. 204.1.c. 2.a.b.
Prædicator sit velut colũna sustinẽs infirmos & murus æneus. 9.2.c. prædicatores sacram Scripturam prædicãtes ad suam gloriam, & qui impiè viuendo populum scandalizant, furantur verbum Dei. 151.2.b.c.
Prædicatorum siue Dominicanorũ tria sunt munia. 147.2 a.
Præficæ mulieres quæ Gentilibus dicerentur. 64.1.c
Prælati magis studeant animabus lucrifaciendis, quã pretiosis molibus templorum ædificandis. 139. 1.d. velut arietes gregem præire & pascere debent. 295.2.d.
Præuenienda & pręcogitanda mors est. 367.1.c.d.
Preces antelucanæ primorum Christianorũ. 316.2.a.
Principatus Iudęorum post reditũ è captiuitate fuit penes pontifices. 145.1.b.
Principes Argus sint oportet, & sibi caueant a proditoribus. 225.2.b. sunt vectes populi. 311.2.b. nisi regnum fundent in timore Dei, nõ erit in stabile. 144.2.b. à suis consiliarijs nimis pendentes miseri sunt. 219.1.c. liberè increpandi etiam dum peccant. 145.1.d. exempla afferuntur eorum qui id liberè fecerunt. ibid. & seq. è pauperum laboribus & vectigalibus palatia ædificantes malè peribunt. 140.1.b.c. principes insipientes sunt subditis ludibrio. 391.2.a. principes impij plerumque miseros habent exitus. 141.2.b.
Principes sacerdotum varij apud Iudæos erãt. 127.1.c
Prodicus hęresiarcha docuit Lunam esse deã. 50.2.a.
Proditores dicuntur detractores & susurrones. 62.1.a
Promethei quæ sit fax. 374.1.d.
Prophera in gentibus quomodo sit Ieremias. 5.1.a.
Prophetæ quomodo apud Iudæos sepelirentur. 54.1.a solẽt loqui de Gentium & impiorum conuersione quasi de captione, veneratione, piscatione. 107.2.d aliquas prophetias pro foribus tẽpli omni populo legendas proponebant. 145.1.a. aliquando scripto, aliquandò verbo, aliquãdo vtroq; modo prophetabant. 144.2.d. 209.2.a an omnes illi sint Prophetę, quos propheta aliquis initio libri sui quasi progenitores suos nominat. 358.2.a.
Prophetia Ieremiæ de idolis Ægypti per Christũ puerum deiiciendis. 235.1.b. ea quæ de euersione Babylonis, quo anno dicta sit, 271.1 c.
Prouerbia quadrantia in eos qui cùm parua præstare nequeant, ambiunt magna. 82.2.c. 83.1.b.c.
Prouidentia Dei adstruitur. 81.1.c. lino designatur. 87.2.c. prouidentia & numine Dei omnia nobis eueniunt. 331.2.d. ab ea quomodo omnes pendere debeamus. 73.1.c.

Proximum conuertentes, sunt veluti os Dei. 103.1.d
Pseudoprophetarum adulationes 314.1. b pseudoprophetæ alij furantur verbum Dei, alij adulantur alij iacant visiones & falsa miracula. 151.d. 2. a b. explodebant hi Ieremiam,
Publia S. Ioannis Chrisostomi mater facta deinde Abbatissa, quàm intrepidè Iuliano Apostatę restiterit, & quàm ab eo contumeliosè habita. 70.2.d.
Publici peccati quantum malum sit. 234.c.
Pueri dicuntur agni, inde Christus dicitur agnus, quia factus est puer. 77.2.d
Pueri Martyris in Arabia mira fortitudo & sapientia 328.2.c.
Pultes veteribus in vsu erant loco panis. 214.1.b.
Purgatorii animas non inuocamus velut sanctas. 94. 2.a.
Puritas lino denotatur. 87.2.c.
Putei crebri erant in Iudæa ad colligendam aquam. 215.2 c. erant aliquando loco carcerum ibid. erant ij cœnosi, quia patentes supernè, & profundi: inde funibus in eos rei demittebantur. ibid.
Pythagoras cur vetuit Deum in annulo sculpi. 109.2.b.

Quaternarij numeri mysteria. 287.2.b.
Querelę Iobi & Ieremię an ex impotenti & irato amore in Deum sint profectæ. 150.2.d.
Querulum est natura omnium infirmum. 133.1. b.
Quia, quoniam, & quod sæpè ponuntur pro quamuis. 48. 2.d.

Rabani commentarius in Ieremiam ex S. Hieronymo est potissimum depromptus, prolegom. 5.2. b. eius an sint commentarij in Threnos ascripti Hieronymo. 290.2.b.
Rabbath hebraicè quid sonet. 241.2.b. erat vrbs Arabiæ, & Ammonitarum metropolis. 253. 2.a.
Rabbinorum commentum & fabellæ. prolegom. 5. 1. c. 53. 2.a. 141. 2.b. 174. 1. c. 212. 2. a. 213. 1.a. 221. 2.a. 277. 2. d. 289.1.d. 293 1. a. 311. 2. b, 317. 2.b. 354.1.b. eorum inanis spes & expectatio. 352.1.d, 2.a.
Rachel cur dicantur matres Bethlemitieæ. 183. 1.d. Rachel mater fuit Beniamin, & liberorum maximè auida & amans, 185.1.d. eius luctus in eorum interitu. ibid.
Rama vrbs vbi sita sit & vnde dicta. 18, 22, b, c.
Ranæ an dicantur ab Hebræo *ranan*., id est clamare. 50, 1, a.
Reblatha est prouincia Syriæ. 222.2.b.
Rechab natus ex Ietro; non est idẽ qui Ietro. 205. 1.c.
Rechabitæ metu Nabuchodonosoris cõtugerũt è suis agris in Ierusalem, ibiq; diu pacificè habitarunt. 205.1.a. 207.1. b. sunt Cinæi, posteri Ietro. 205.1.b. fuere Madianitæ. ibid. c. à quo tempore eorum institutum cœperit. ibid. c. fuere typus Religiosorum. ibid. d. eorum obedientia & abstinentia. 206.1.a.
Reformatores motum sunt viri rixæ, id probatur per exempla. 100.2.b.
Regina cæli cur dicatur Luna. 50.1.d.
Regio mortis iuxta Ierusalem quæ dicatur. 191.2.d.
Regiones Romanæ vrbis modò sunt quatuordecim, & olim totidem fuere. 233.1.c
Regna multa Gentilium fuere mera latrocinia. 123.2d
Religio est optimus murus vrbium. 369.2.d.

Religio dissoluta est aurum obscuratum. 342.1.b.c.
Religiones Deo sunt curæ ne deficiant. 207.2.b.c.
Religionum reformandarum optima ratio quę sit 172.1.b.
Religiosi Nazaræi sunt. 344.2.d. Religiosi voluptatē consectantes sunt veluti porci in sordibus agētes, 343.2.d. Religiosi a priscis maiorum institutis deuiantes, denigrati dicuntur. 347.1.c. Religiosi ficubus comparantur. 154.2.ab. eos designarunt Rechabitæ. 205.1.d. 206. 2.a. eorum vita & mores graphicè describuntur. 205.2.b.c. 2.:5.1.b. quomodo cum sæcularibus agere debeant. 104.2.b. Religiosus in tentatione quærens humana solaria est cisterna dissipata. 18.1.d.
Reliquię Azoti quæ dicantur. 158.2.c.
S. Rembertus Bremensis Archiep. vasa sacra vēdidit, vt redacto inde pretio captiuos redimeret. 217.1.d
Rempham interpretatur lucifer stella & husperus. 50. 2.c.
Renes sedes sint concupiscentię & affectuum 80.1.c renum dolor maximus. 321.2.c.
Res diuinæ multum habent obscuritatis. 81.2.a.b.
Resina est lacryma vel gutta stillans ex arboribus: celebris est resina Galaad in Scriptura. 59.2.d. eius vires & potentia ibid. resina animæ est pœnitentia. 60.1.b.
Resolutio fortis multū potest ad difficultates omnes euincendas. 92.2.c.
Rete Dei est tribulatio. 301.1.d.
Rex regno amicitur. 231.2.b. eius insigne est sceptrum siue virga. 7.1.b. eius thronus iustitia firmatur, iniustitia & rapina euertitur. 141.2.a
Reges multos in aula vinctos habuit rex Euilmerodach. 278.1.b. pro regibus etiam Ethnicis Christiano orandum. 360.2.c. reges sunt lapides angulares. 270.2.d. reges varii contra Babylonem ducti in exercitu à Cyro. 266.1.b. reges multi caruere sepultura. 142.1.a. reges suos quo ritu Iudæi sepelierint. 54.1.a. reges Persarum & Chaldæorum ignem sibi præferri iubebant in olla vel concha. 8.1.a.
Ritus priscus sanciendi fœdera. 204.1.b
Romæ deploratio euersæ à barbaris. 289.2. & seqq.
Romæ religio à Romulo stabilita. 310.1.a.
Romani non sunt Idumæi. 351.2.d. Romani noctem in quatuor distribuebant vigilias. 316.1.d. fidem semper integram præstabant, 223.2.a. Rom. Imperio & Roma deficiente veniet Antichristus 251.a.
Rubeus color non tantum dicitur purpureus, sed & aureus. 346.1.d.
Rudolphus 1. imper. Austriacus ex cultu diuino quā gloriosus euaserit. 310.1.d
Ruffini fastus & ruina. 81.1.c.
Rus Iudæorum est Ecclesia. 147.1.c

SAba thus mittens alludit ad Græcum šid est reuereri, quia thure veneramur Deum. 45.2.a.
Sabbatum colens profitebatur Deum esse creatorem rerum omnium. 119.2.b.
Sabellij heresis quid doceret. 85.1.b
Sabini dicti sunt prisci Italiæ indigenæ à religione & cultu Deorum. 45.2.a.
Sacerdotes Ierusalem cur gemere dicantur. 294.2.b
Sacerdotes noui testamēti pinguioribus victimis pascuntur quàm veteris. 182.2.a. sunt caput Ecclesiæ. 138.1.a. sunt annuli Dei. 144.1.d. dissoluti sunt aurum obscuratum. 342.1.d.
Sacramenta sunt resina. 60.2.a.
Sacrificia multa veteris testamenti Christum præsignificarunt. 77.2.b.c.
Sæculi viæ vel semitæ dicuntur viæ peccati & peccatoris. 122.2.b. cur a Propheta dicantur non tritæ ib.c
Sagittæ Dei sunt morbi. 322.1.a.
Sagittarii certò configentes scopum aliqui recensentur. 321.1.c.
Salomon initio quam fuerit religioni & cultui diuino addictus. 310.1.c.
in Samaria primò floruit Ecclesia. 179.2.d. 180.2.c. 18.1.2.a.
Samuel zelator populi Israelitici zelosissimus, 98.1.a.
Sanctificare quid significet. 3.2.d.
Sancticati ne multi in vtero matris. 4.2.a.
Sanctificatio Iudæorum varia erat. 309.1.b.
Sanctius Hispanię Rex monitus à D. Petro Aldephōsum fratrem, quem vinctum habebat, liberum dimisit. 217.2.a.
Sanctum capitur interdum pro re magna & eximia. 3.2.c.
Sanctus Diaconus Christianum se esse quanti faceret. 376.1.c.
Sancti comparantur hirundinibus. 56.2.c. quam exhorruerint idola. 392.1.b. quam multi ea adorare nolentes à tyrannis interfecti. ibid. eorum post delictum pœnitentia. 288.1.c. mundo cæci sunt, Deo videntes. 33.1.b. fugerunt in desertum interdum ob persecutiones. 244.2.d. publicas clades suis peccatis attribuunt. 319.1.c. eorum est pasci opprobrijs; id probatur exemplis. 330.2.a.b.c. 331.1.b. semper Dei memores fuere. 324.2.c. eorum pars & sors Deus est. 326. 2.a. gloriantur in virtute tripliciter, item in Deo tripliciter. 104. 2. c. comparantur oleæ & oliuæ. 76.1.b. & seqq. fructificant quintupliciter. 112.1.c. dura amant & aspera. 133. 1.c. asscribuntur cælo & cęlitibus. 115.2.b Sancti illustres à puero designātur & destinantur ad magna. 2.2.a. eorum merita non sunt æqualia. 98.1.b. viuunt imperfecta charitate tum Dei, tum proximi. ibid. eorum preces prosunt cum iis conniventi. 94.2.b. Sancti fuerunt tolerantes vt agni, id probatur exemplis. 78.1.c
Sancti veteris testamenti in cruce dolebāt, noui gaudebant. 133.1.b. in limbo pro suis orabant in genere. 198.1.c. vnde nouissent in limbo quid in terra ageretur. ibid.
Sanctitas præuia optima est dispositio ad prædicandum infidelibus. 4.1.b.
Sanctuarium Hierosolymorum quādo ingressæ sint Gentes alienigenæ, illudq; profanarint. 299.1.b.c
S. Sanctulus pro captiuo diacono se vadem & captiuum Longobardis obtulit. 217.1.a
Saphirus gemma aurei & cærulæi coloris est. 347.1.a
Sapientia non nisi apud Deum inuenitur. 370.2.c sapientiæ locus fons & iter est a creaturis ad creatorem ascendere. 372.2.a. sapientia practica & prudentia & intellectus cur ita dicantur. 369.2.a item alia eius nomina ibid. a.b. eius effectus sex ibid. c. ij exemplis probantur varijs. 370.1. a b c consistit in timore Dei & legum eius custodia. 2.b sapientia prædicta est Dei timor & cultus. 366.1.b in sapientia non est gloriandum cur. 65.1. d. sapientia Christi. 375.1.c.2.d.

Sapores rex Persarũ vsus Aureliano Imp. vt scabello pedum. 379.2.b
Saraceni vnde dicti sint, ijdem sunt qui Agareni & Cedareni.257.2.d.258.1.d. iuxta aures comam suam attondebant. 258.2.a.
Saraias quomodo dicatur prĩceps prophetię & quietis.275.1.d.2.a. missus a Ieremia in Babylonem cum Prophetia.2.a. cur eam in Euphratam proiecerit ibid.b
Saturnus est Moloch ei pueri & amicissimi, pręsertĩ in graui aliqua necessitate immolabantur. 52. 2.d
Saul familia extincta ob Gabaonitas præter fœdus violatos. 232. 2.b,
Saxones fœdifragi quas Carolo magno pœnas dederint. ibid.b.c.
Scabellum Dei est arca & templum. 306.2.d.
Scelera dilecti in domo Dei quæ sint. 75.2.c
Scientia hominum stulta est quadrupliciter. 71 1.b.
Scire pro prædestinare aliquando capitur. 2.2.a
Scotorum sponsæ cur regi nummum offerant.389.1.a.
Scribendi calamo & attramento apud Hebræos vsus quam sit antiquus. 209.2 b.
Scripta Ieremiæ varia. proleg.1.c.
Scriptura solet alienis nominibus vocare vrbes & gẽtes maximè si alienatæ sint Deo. 137.2.c. olim per capita distincta non fuit. 164.2.c. solet in numeris minorem præferre maiori. 194.2.a dicit subinde factum aliquid eo concilio & affectu, quo plerũque ab hominibus fieri solet, licet reipsa longè aliter se habeat 129.1.b. Scripturæ non implẽtur in similli vel in sensu accommodatio.183.1.b.
Scutum cordis est angor & mœror. 339.2.a. scuta vetera totum tegebant militem ibid.b.
Securitas præpostera in periculum impellit. 44.2.a.
Sedeciæ regis plaga abiit in prouerbium.155.2.c. initio Ieremiæ credere detractauit, sed postea legatos in Babylonem ad regem misit tributum ei deferentes vt pacem renouarent.69.2 d. perfidus & violati fœderis reus, Nabuchodonosoris minaces oculos & verba sustinere debuit captus & vinctus.193.2.d. sepultus est pompa regia.194.1.a annos sabbaticos reparauit. 203.1.b. prædicitur comburendus ritu maiorum. ibid. quomodo comploratus & planctus à suis.2.d. percussit fœdus inter se ac populum & Deum.203 1.a. fuit liberalis in Ieremia alendo in publica fame. 214.2.b. eius obstinatio in non tradendo sese Chaldæis. 219.2.d. ad Nabuchodonosorem abductus excæcatus est. 221.1.a.b. eius fuga. 2.a
Sedere in Scriptura idem est quod adesse & esse pręsẽtem, siue quis sedeat, siue stet siue iaceat, siue sedeat 291.2.a.
Sedere in Libano est opulenter viuere. 143.2.d.
Sedes Dei triplex est. 115.1.a.
Segor quibus nominibus dicatur.250.1.b. cur dicatur vitula conternans. ibid.
Sellum filius Iosiæ regis quis fuerit, idem est qui Ioachas tertio genitus eius.138.2.d,139.1.a cur dicatur quartogenitus, cũm sit tertius. 139.1.a.
Semeias Ieremiam vt pseudoprophetam arguit. 174.2.b. mortuus est in Babylone 175.2 c.
Semiramidem coluere Chaldæi in specie columbę cur 162.1.a. eius libido. ibid
Seneca quam parui prosperam fortunam fecerit. 134.2.a.
Sensus interni sunt animæ cibi.323.1.b. per sensuum portas intrat mors in animam nostram. 64.2.a, exempla eorum qui sic periere. ibid b.
Separare pretiosum à vili, quid sit, & variè exponitur. 103.2.a,b.
Septem capitur pro multi. 100,1.b.
Septem generationes quibus Iudæi in Babylone fuere quomodo capiantur. 385 2.c.d.
Septuaginta anni captiuitatis tropologicè est pœnitẽtia huius vitæ. 171.2, d. cur tamdiu captiuitas duraret.172.1.a. est ea meta viuendi hominibus ibid.
Sepulchrum commune Iudæorum erat in valle Cedrõ iuxta Thophet. 126.2,d. sepulchro assimilatur pharetra.39.1.d. sepulchra violare inhumanum est ac barbarum. 54.1.d. sepulchra nobilium Iudæis erant propria, vulgi communia. 164.2.b.
Sepultura asini est sterquilinium.141.2.d. sepultura hodie ignoratur magnatum, qui olim magnificas construxere moles. 141.1.b
Seraphia virgo quam sit idolorum cultum detestata. 391.2.a.
Sergius Martyr à seruo olim suo Antiocho diuè tortus est vexatus. 354.2 b
Sermo Domini quomodo in ore Ieremiæ sit factus quasi ignis.129.2.b. sermo lenocinãs est calix aureus Babylonis. 298.1 d
Serta cur dentur virginibus & doctoribus mortuis. 202.1 d.
Serui olim tondebantur.52.1, d. seruis de domino acerbo conqueri non licebat. 293.1.b. seruos Hebræos dimittebant Iudæi anno sabbatico & remissionis. 203 1.a 2.a: sed non alienigenas. ibid. 2.b. seruos plerumque patiuntur immorigeros qui inobedientes sunt Deo. 204.2.c. à seruo torqueri hero dolorosum & graue est. 354.2.b.
Seruitus Dei quies & regnum est. 354.1.c. seruitus & oppressio dicitur stuprum. 15.2.d.
Sesach non est rex Ægypti, nec Æthiopiæ, sed Babylonis, qui vltimus bibit calicem iræ Dei, vnde si dictũ 159 2,a,b. idq; per alphabetariam commutationem. ibid.b, cur sic litteras Ieremias commutarit. ibid. b.c.
Sessio est iudicum & otiantium. 332.1.c.
Si Hebræis est particula iurantis, idemq; valet quod *non*. 157.2 c.
Sibilus apud Hebræos signum irrisionis vel admirationis. 21.2.d.
Siccitate ea quãdo laborarit Ierusalem, de qua loquitur Ieremias. 94 1.b.
Siclus tanti pretij est, quanti florenus Brabanticus, id est quatuor regalium,194.1,a, aureus siclus quis esset. ibid,b.
Sidonij industrij & naui mercatores erant. 371.2.c.
Sidus hieroglyphicum est fati. 233.2.b.
Signum bonę vel malæ concionis quod sit. 284.1.d.
Silentium capitur pro morte. 58.1.c. est quadruplex stuporis, securitatis longanimitatis, quietis cordis, ibid.d. silentium est mater deuotionis, compunctionis & tolerantiæ gnomæ de eo. 327.1.d. decem eius recensetur fructus. 2.a.b.
Silicinij senes vnde dicti. 387.2.d, silicernium quæ esset cęna, ibid.
Siluæ & prata quomodo ridere & plaudere, & redolere videantur. 382.2.b.c.
Similis Romanus quã fuerit solitudinis amans. 329.2.c.

Similitudo conciliatrix amicitiæ, dissimilitudo inimicitiæ. 84.2.b.
Simon infans Tridentinus à Iudæis crucifixus, Martir est. 584.1.a
Simulata amicitia est duplex inimicitia. 62.2.c.
Simensium conuersionem maximè impediunt Christianorum quorundam vitia. 229.2c.
Sinopis est minium. 140.1.a.
Sion quomodo plorans expandat manum. 3041.b
Sisnis Abbatis fiducia in Deum, 112.1.a
Siticinum instrumētum proprium erat eorum qui ad situs, id est mortuos, canebant. 250.2.d. eius forma. 251.1.a.
Siuan mensis respondet nostro Maio. 360.1.c
Societas Iesu quamdiu exagitabitur florebit. 100.2.c.d. tribus rebus maximè est promouenda. 237.1.a.
Socrates quam è studijs voluptatem caperet. 19.1.d. eius patientia incredibilis. 216.1.b quam esset in aduersis constans. 133.2.c.
Sodomitarum & Hierosolymitanorū excidia inter se comparantur. 344.1.a.b.c
Sol Beatorum erit Deus. 584.2.6. Solis hieroglyphicum apud Ægyptios quod esset. 231. 2.d. sol quatuor millionibus milliarum distat a terra. 373.1.b. sol meridie occidit Iudæis in passione Christi. 100.1.c
Sola quomodo sedeat Ierusalem. 291.2.b.
Solitudo quæ pariat bona. 329...c.2.a.b. eius delicię. 61.2.d.
Soliū altitudinis locus sanctificationis quid sit, variè exponitur. 114.2.a. solium est regis & Dei hieroglyphicum. ibid.d.
Sophonias non fuit sacerdos summus, sed eius vicarius 174.2.c.
Spartanis quomodo pueros ad laborem assuefacerent 329.1.a.
Specula conscendenda ei qui se cupit à peccato conuertere. 185.2.b.
Splendor omnis terrę flos & fœnum est. 245.1.d. tunc periturus cùm in summo est. 2.a.
Splendor Beatorum in cælo quātus sit futurus. 383.1.a
Sperans in Deo maximè eum honorat, cur. 111.1.c.2.b. eorum exempla. 2.d.& seqq.
Spes in homine futilis est velut id quod in aqua scribitur vel puluere 116.1.a. spei in creaturis tres effectus. 111, 1.b. spei in Deum effectus boni. ibid. c.2.b. eius quinque fructus 112. 1. c. spei Sanctorum exempla. 10.1.a. Lauro comparatur. 111.2.b. eius nouem fructus. 326.1.c spes in pœnitentia est velut thesaurus defossus in agro. 227.1.c.
Spiritus iræ Dei duplex. 31. 1.d.
Spiritus sanctus in specie columbæ descendit in Christum cur. 161.2.d. quomodo in lege noua fidelium mentes illustret. 160.2.d. dicitur Auster ob quinque analogias. 91.1. b.
Spiritus oris nostri non est Iosias rex, nec Sedecias, sed Christus. 349.2.c.d.
Spiritus priuatus hæreticorum doctor non est Dei, sed diaboli. 190.2.a.b.
Sponsus sponsæ virgini est instar patris. 24. 2.a
Statuere pro stabilire, 362.2.c.
Stellæ colebātur à Gentilibus quasi numina animata. 67.2.a. hinc eas putarunt esse animatas primi Philosophi. 34.2.b. stella quæuis continet terram decies & octocies. 373.1.a. stella quæuis vna hora conficit. 42. milliones milliarium, si sit sub æquinoctiali. ibid.b.
Stephani eremitæ in morte lucta & angustia. 95.1.d
S. Stephanus primus Hungariæ rex cælitus nasciturus præmonetur. 2.2.c.
Stilponis Philosophi in aduersis constantia. 134.1.a.
Stirps Rechab quomodo non defectura credatur. 207 1.c.d.
Stoici per patientiam ad apathiam & animi tranquillitatem tetenderunt. 133.2.c.
Stola vestis muliebris & exultationis. 379.1.c.
Stratores qui sint. 247.2.c.
Struchionis erga pullos inhumanitas. 343.1.c. est symbolum stoliditatis. ibid.
Stultitia est facinus insigniter inhonestum & dedecēs 174.2.a.
Stylus Ieremiæ simplex & facilis. proleg.5.1.a.
Stylo ferreo scribebant Iudæi veteres, Romani osseo 108.1.d.
Sui ipsius cognitio quanti referat. 24.2.a.
Superbia est idolum fallax. 255. 2.c. superbiam suam homo metiatur ex aduersitate, qua ei medetur Deus. 366. 2.a. superbia Iordanis quæ dicatur. 256.1.b.c. ea quid significet prouerbialiter. 52.2.d.& seqq.
Superbientes ob continentiā quomodo Deo permittente sæpè excidant. 347.1.d.
Sursum flumina, parœmia vbi & quando habeat locum. 122.2.a.
Susurrones in communitate sunt viperę & proditores 62.1.d.
S. Svviberti ortus prodigiosus. 3.1.b.
Synagoga Iudæorum quomodo initio se Deo sponso suo ornarit & eius oculus grata fuerit. 12.1.c. quomodo Dei & coniux & serua esset. 16.2.c.
Syri habent in domibus solaria & pauimenta, in quibus ambulant, & in æstate dormiunt. 126.2.b.

Taciturnitas est sepulchrum patientiæ. 330.1.c
Tamberlanes Damasci tres turres è mortuorum craniis construxit. 257.1.c. vsus est Baiazete quasi scabello. 3.7.1.a
Taphnis erat metropolis Ægyptij, & regia Pharaonis. 230.2.d.
Tarquinii prisci regis Romanorum in ædificando insania. 239.1.a.
Taxus arbor venenata est. 79.1.c. an ab taxo formetur & dicatur toxicum. ibid. vnde ea sit venenata. ibdid.d.
Tecta Iudæi habebant plana, leuiter tamen decliuia. 126.2.b.
Tecua fuit academia Chananææ. 371.2. b. fuit in tribu Iuda & Beniamin, sita in monte. 41.2.c. cur in ea clangi buccina iubeat Ieremias. ibid eius situ & munitio. ibid.d
Temeraria suspicio quàm perniciosa sit. 213.2.b.
Temperantia optima est mater venustatis. 344.2.b.
Templum Salomonis dicitur aurum, cur. 341.1.a. id dicitur tabernaculum, cur. 309.1.a. b. vocatur & auxilium, cur. ibid.c. id quando combustum. 226.2.a.b.
Templum sepulchri Dominici celebre ob peregrinationes fidelium toto orbe ad illud: sepulti in eo Godefridus Bullonius, eiusq; frater Balduinus, primi reges Hierosolymorum è Christianis. 192.1.b.2.a.

Templum Domini triplex est.47.2.c. templa & vrbes ab hereticis & infidelibus cur sinat spoliari Deus. 299.1.d
Tempus quomodo aduersus Ierusalem vocatum.302.2.b.c.& seqq. ipsum nos accusabit in iudicio. 303.1.a. ipsum fugax & irreuocabile est.ibid.b. tempus ambulat,licet homine dormiente. 96.1.c. tempore omnia suo sunt facienda. 55.1.b.c temporis,id est occasionis descriptio. 2.b.
Tenebræ symbolum aduersitatis. 319.2.a.
à Teneris assuescere magni interest. 92.2.a
Tentoria fuere primæ veterum Patriarcharũ domus. 72.2.c.
B.Teresa quid de tribulationibus à Deo didicerit,237.1.a.
Termini dij an dici queant *signum*. 260.1.c.
Terra instar nihili & vacua est.33.2.b. symbolicè, quando caret hominibus virtute præditis. ibid.c. terræ ambitus quis sit.372.2.d. ipsa punctum est respectu cæli.373.1.a.c.d.2.c. quot anni insumendi vt ex ea perueniat quis ad conuexum firmamenti.2.b. est punctum puncti.374.1.a. terra Soli non exposita,nihil profert aut serò profert. 21.1.a. terra accipitur pro terræ habitatoribus. 144.2.d. in terra scribit quid sit.115.2 b. terræ porræ quæ dicantur.99.2.b. terræ filios quos vocarent veteres Gentiles. 115.2 d
Tertius annus pecoribus robustissimus est. 205.1.c.
Tertulliani locus quidam ab hæreticorum deprauatione vindicatur. 79.2.b
Testamenti veteris & noui differentiæ.189.2 c. eius cur tot sint libri quot alphabeti Hebraici litteræ. 287.1.b. testamenti & pacti veteris modus & ratio, item noui.189.2.c.d. vetus in Sina, nouum in Sion in Pentecoste promulgatum. 190.1.a vetus scriptum in tabulis, nouũ in cordibus. ibid.c testamẽti noui fæcialis fuit Christus Iesus,maximè in cruce & Eucharistia.ibid.c. res eo promissa est Spiritus sanctus.ibid.c. quomodo in eo non docebit vir proximum suum, variè exponitur. 2 b c. quatuor eius bona recensentur. 191.1 a
Tharsis Indiam & Africam sonat. 69.1.b
Tharsus vrbs Ciliciæ, a qua omnia maria & ipsa Africa & Carthago à Iudæis vocata Tharsis. 69.1.b
Theman Idumææ metropolis vnde dicta. 371.2.a fuit eius academia.2.b.b. sapientibus abundabat, à quo dicta sit. 256.2.b
Theodori Martyris in fide Christiana confitenda constantia. 10.1.c
Theodori monachi fiducia in Deum. 111.2.d
Theodosius Imp. Antiochenus cur sit incẽdium minitatus. 140.2.d
Theodosius Iunior Paulinũ nobilem temerè suspicatus cũ vxore sua adulteratũ interfici iussit. 213.2.c
Theologia fabulosa quæ sit. 371.2.c græcè triplex habet etymon. 111.1.d
Thespesius deploratæ vitæ homo quomodo in vitũ alium sit mutatus. 301.1.a.
Threni Ieremiæ pathetici sunt. 283.1.a. in iis Ieremias planctui omnes habenas laxat, & quid in ijs plangat.ibid.b. vocari possunt Threni Threnorum.2.a. conueniunt animæ pœnitenti. ibid. b. & Christo patienti. 284.1.a.b. sunt alphabetum pœnitentium. ibid.c. sunt concio ad planctum. ibid. quomodo Threnorum liber hebraicè dicatur. 285.1.b. eorum auctor Ieremias. ibid.c eorum argumentum non est mors Iosiæ, nec captiuitas Iechoniæ, sed excidiũ Ierusalem per Chaldæos.286.2.b.c. scripti sunt anno vndecimo Sedeciæ.ibid.d. pleni sunt affectum,vnde sententiæ eorum sæpè non cohærent.287.1.a. cur sint scripti carmine alphabetario. ibid.a.b. ordines litterarum & versuum qui in singulis versibus obseruati sint.287.1.d. quis eorum finis.2.b.c an sint liber quem Ieremias combussit & restaurauit. 289.1.d.2.a. possunt & alijs materijs aptari. 2.a. d.290.2.a. cur eos legant Iudæi in suis sinagogis die noua mensis Ap.290.2.a. in eos qui commentati sint. ibid.b
Thus olim victimis cur imponeretur.9.1.c. gignitur in Arabia Sabæa:omnium gentium ritu adoletur Deo: vnde dicatur. 45.2.a
Tiberis inũdationes olim Romani auertere cogitarũt 271.2.c.
Tibiæ olim adhibitæ in luctu ob sonũ lugubrẽ.250.2.d
Tibicines olim ad luctum adhibebantur. 64.1.c
Titulus Threnis præfixus an sit Scriptura canonica. 185.1.b.c.& seqq.
Tobias iunior quando sit mortuus. 2.1.b
Tolerantiæ nouem fructus recensetur. 326.2.c
Tonsio capillorum Iudæis erat signum luctus& seruitutis. 51.1.b
Topheterat lucus siue silua, in qua erat delubrũ Moloch,situs vbi esset.52.2.b. vnde deriuetur. ibid.c dictus est à *toph*,id est tympano quod pulsabatur dum feralia sacrificia peragentur.ibid.c. eum euertit Iosias rex.55.1.b. vocatur gehenna.ibid.2.a.
Torcular significat acres pœnas. 303.2.a.
Torrentes aquarum dicuntur doctrinæ Apostolorũ, Sacramenta, & obstacula. 181.2 d
Torta est panis orbicularis. 214.2.a
Toxicum an a taxo dicatur. 79.1.c
Tribulatio animam purgat.18.1.a. est rete Dei. 301.1.d. est fornax pijs aurea impijs ferrea. 74.2.b.
Tribunal Dei vt reos innocẽtes vel dubios exaudit,ita tuetur iudices rectè iudicantes. 115 1.d tribunalia duo Dei,vnum seueritatis in Aquilone,alterum clementiæ in Austro. 9.1.a.
Tributum cur dicatur liquefactio.292.2.d. tributum nimis populum grauantes principes,a Deo puniti. 190.1.c.
SS.Trinitatis mysterium innuitur.122.1.b. id non inueniri in triplici A a a.quod dixit Ieremias. 5.1.c.
Tristitia sola de peccato vtilis est. 299.2.d. eius onus subleuat consolator. 293.1.c.
Tritura vrbis vocatur eius attritio & afflictio. 272.1.a.
Turcæ cur colant Lunam. 233.2. sunt lustratores orbis,& milites Dei & sacerdotes. 159.1.d. Bacchanalia Christianorum rident. 296,2.d. Turca capta aliqua prouincia quiescit,vt vicinæ gentes otio interim torpescãt,& postea eas inuadat.91.2.a
Turturi quæ à natura indita prudentia ad pullos a lupo protegendos. 55.2.d.
Tyrannis tradimur ob peccata.159.2.b. idq; duobus exemplis probatur. ibid.c
Tyrij quamdiu Chaldæi dominati sint. 158.2.d.

VAlens Imp. infelicem exitum habuit .142.2.b Valẽtinus hæreticus quid maximè doceret.85.1.c
Vallis cadauerum iuxta Ierusalem quæ sit,vnde dicta. 191.2.c. quæ sit vallis cinerum. ibid.
Vallis,in qua Iudæi sepeliebantur, dicta est cadauerũ,

cineris, caluaria & regio mortis. 125.2.d.
Vanitas sunt omnia. 178.1.a.b
Vas vocatur vrbs.272.2.a. vasa transmigrationis quænam facere iubeatur Ieremias. 240.2.a
Vanitas assiduo conuicio depudere didicerat 24.1.c
Vbera Christus nobis exhibet in Eucharistia.122.1.c.
Vbiquitas Dei quæ. 372.2.c
Vectigali conchis imposito, ea Deo permittēte euanuere, eo reuocato rediere. 140.2.a
Vena Babylonis quomodo dicatur siccanda. 273.1.a
Venatores dicuntur Chaldæi.107.1.c. item viri Apstolici. ibid.d.2.a.
Vento pasci est vana moliri.143.1.d. ventus vrens est Vulturnus & Euroaquilo.122.1.d. ventorum generatio, circulatio, motus torsit omniū Philosophorum ingenia.71.2.a. ventorum quisque suis vicibus spirat. 391.1.b.
Venus Armeniorum quomodo coleretur. 388.2.d.
Verba Ieremiæ efficacia erant vt ignis. 39.1.a. verba neutra subinde capiūtur pro actiuis cū epitasi. 301.2.b.c. verbum bonum pro prospero & fausto 199.2.d. verbum Dei est triticum hominum palea, deinde ignis & malleus cōterens petras. 151.1.b.d.
Veritas sæpè capitur pro omni debito vel officio virtutis.54.2.d. & pro pietate vitæ. 198.1.a.
Verum sæpè capitur pro perfecto in Scriptura.17.1.d
Versus totus anagrammaticus. 160.1.a.
Vespasianus Imp. turpis quæstus auidus fuit exosus fuit. 141.1.b
Via vitæ est custodia legis, & subdere se cruci a Deo immissæ. 135.2.c. via mortis est peccatum, & cruci a Deo immissę obluctari.ibid. vitæ ad vitam & cælum sunt virtutes. 294.2.c. viæ Sion quomodo lugeant. 294.1.d.
Viatori & colono comparatur Christus & Christiani 95.2.c.d.96.1.b.c.
Vicissitudo rerum humanarum. 266.2.b.
Victimæ in se non placent nec placant Deum.51.2.a victimarū nidore an dæmones pascerentur.ibid.b
Victores proculcant victos. 303.2.b.
Victus victori manum dans, dat simul omnia sua. 262.1.b.
Vidua nocte maximè dolet & plangit. 293.1.b. quomodo dicatur silens ac ligata. 292.1.b
Vigilię noctis erāt quatuor, & vnde ortū habuerint. 316.1.d.
S. Vincētius Ferretius quam feruens fuerit cōcionator. 284.2.b.
S. Vincētij Martyris in tormētis fortis animus.10.1.c
Vindemiatores collecta vindemia solēt tripudiare & suam canticis lætitiam testari. 190.2.b.
Vindicta Dei vigilat ad peccata 7.2.a.
Virga significat portionem hereditariā, item sceptrū 71.2.d. virga vigilans quam vidit Ieremias, fuit amygdalina, & cur. 6.2.d. significat prouidam Dei vigilantiam.7.1.a. celerem quoque Dei vltionem. ibid.c. fuit similis cometæ virgato. 2.a
Virgo fuit Ieremias prolegom. 4.1.a. virginum funera floribus ornari solent 246.1.b. virgines Cypriæ stupro eiusq; pretio Venerem colebant. 388.2.c.
Virginitas cingulo denotatur 87.2.a. virginitas Dei parę in cōcipiēdo Christo ostēditur.187.2.a.b
Viri nomen verè quimereātur.55.2.b. viri fortes nunquam queruntur de malis. 133.1.b
Virtutis studio voluptas refrænanda. 19.1.c
Viscerum rugitus similis est tibiæ funereæ. 251.1.a
Visio S. Michtildis. 325.1.d
Visitare sæpè Prophetæ vsurpant pro punire. 44.2.b
Vita in calore consistit. 8.2.b. vitæ breuitas & incertitudo.367.1.b.c vitæ symbolum Auster, cur. 8.2.b. vitæ austeræ à pueris est assuescendum. 328.1.d. id probatur exemplis varijs. ibid.
Vites & palmites feruntur & plantantur. 17.1.c
Vitia inuicem concatenata sunt.297.2.d. vitiis se, totos & sua dedentes, immolāt filios suos Moloch. 53.2.b
Vitiza rex Hispanię mala consiliariorum consilia sequens deceptus est. 235.2.b.
Vitula cur dicatur Ægyptus. 240.2.a
Vladislaus Hūgarorū rex fœdifragus quas pœnas dederit. 222.2.d
Vmbra deitatis Christi est humanitas. 351.2.a vmbra mortis quid propriè significet.89.2.d.90.1 a.b.
Vnguibus auiū quasi calamis veteres vti solebant ad scribendum. 109.1.2.
Vnio & cōmunicatio idiomatum est in Christo, idq; ex vnione hypostasi. 373.1.a.b
Voluntas moueri nequit, nisi ratio aliqua boni eam moueat, eius pondus est obiectum amatū.219.1.a voluntas fons est affectuum rationalium. 801.c voluntates omnes malæ seruiunt Deo 156.2.b.
Voluptas omnis creata fluxa est & euanida. 297.2.d voluptate modica ad modicum tēpus se priuare nolentes, carcere debent ea in æternum. 110.1.d voluptates spernendæ sunt.19.1.a.b. eas superandi modi præponuntur ibid.b.c. sunt amaræ 250.2.c. hominem cæcum, brutum & vesanum faciunt. 18.2.b.
Vota suorum Deus exaudit etiam per miracula. 172.1.d. id per exempla ostenditur. 2.a. & seqq.
Vox dicitur audienda in Rama, & non in Bethlehē & vicina, quia Rama erat loco alto in confinio Iudæ & Beniamin. 183.2.b
Voces causales subinde non causam, sed effectum significant. 48.2.c
Vrbes quomodo conticescant.143.1.a. in vrbibus funditus euersis aratrum olim ducebatur. 163.2.b vrbes olim diuidebātur in partes vel vicos maiores quæ regiones dicebantur. 233.1.c.
Vriā Prophetā occidit Ioakim rex Iuda.164.1.b.2.a
Vt pro vtinam aliquando capitur. 133.1.a
in Vultu apparet hominis maiestas, ira & indignatio. 6.1.2.

ZAchariæ Prophetæ sanguis quamdiu ebullit. 317.2.b.
Zambri, regio est Persidis. 195.1.a.
Zeno Citicus philosophus erat oriūdus è Cypro. 13.2.b. eius in aduersis animi hilaritas. 134.1.a.
Zeno Imp. impius infelicem exitum habuit.142.2.c
Zona olim signum virginitatis erat. 389.1.c
Zorobabel in Babylonem rediens, postquā populū reduxisset, ibidem mortuus est. 145.1.b

FINIS.